

(3)

Tomus Tertius
D. THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI,
COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

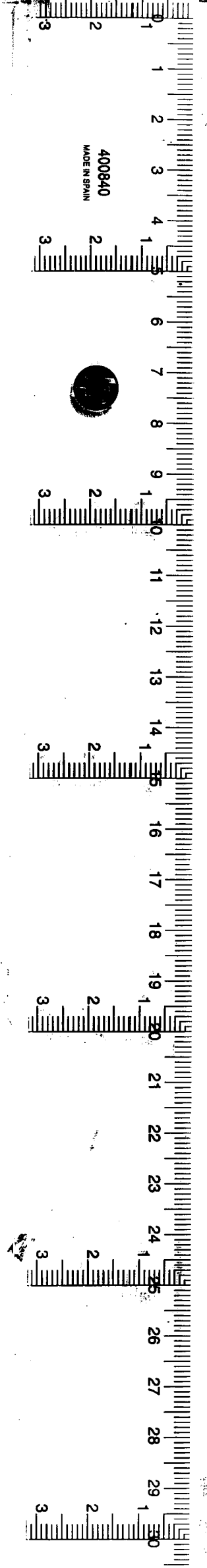
In quatuor libros Meteororum.
In tres libros de Anima, et
In eos, qui Parua naturalia dicuntur,
ARISTOTELIS.

*Qui autem sint exacte expositi, qui uero mortis culpa imperfecti relictii,
propriis manifestum est locus.*

ROMAE

M. D. LXX.

Handwritten notes in the bottom left corner, including the word 'XXX' and some illegible scribbles.

(3)

Tomus Tertius
D. THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI,
COMPLECTENS EXPOSITIONEM,

In quatuor libros Meteororum .
In tres libros de Anima , et
In eos, qui Parua naturalia dicuntur,
ARISTOTELIS.

*Qui autem sint exacte expositi, qui uero mortis culpa imperfecti relictī,
proprius manifestum est locus.*

ROMAE

M. D. LXX.

THOMAE AQUINATIS
IN QUATVOR LIBROS

METEORORVM ARISTOTELIS

EXPOSITIO.

LIBER PRIMVS.

LECTIO PRIMA.

Ic v t in rebus naturalibus nihil est perfectum dū est in potentia, sed solum tunc simpliciter perfectū est, quando est in vltimo actu, quando vero medio modo se habens fuerit, inter purā potentiam & purum actum, tunc est quidem secundum quid perfectum, non tamen simpliciter, sic

& circa scientiā accidit: scientia autē quę habetur de re tantū in vniuersali, non est scientia cōpleta secundum vltimū actum, nam aliquis scit aliquid in vniuersali, & scit quidem aliquid eorum actū, quę sūt in propria ratione eius, alia vero scies in vniuersali, non scit actū sed solū in potētia, puta, qui cognoscit animal solum, sic scit partem diffinitio nis hominis in actu .i. genus eius, differē tias autem constitu tivas speciei nondū scit actū, sed potētia tantum: vnde est qđ complementum scie tię requirit, qđ non siltatur in comuni bus, sed procedat vs que ad species. indiui duum enim non cadit sub consideratione artis: non enim eorum est intellectus sed sensus. Quia igit Aristoteles in libro de

ANTIQUA INTER-
PRETATIO.

E primis quidē igitur causis nature, & de oī motu naturali. Adhuc autē de secundum superiorem lationem perornatis astris, & de elemētis corporalibus quot & quę, & de ea quę inuicem p mutatione, & de generatione, & corruptione communi, dictum est prius.

b Reliqua autem pars huius methodi est adhuc consideranda, quam omnes priores Meteorologiam vocabant.

c Hęc autē sunt quęcunque accidunt secundū naturā quidē inordinationem. ante ea, quę primi elementi corporum circa locū maxime propinquū lationi astrorum, puta de lacte & cometis, & ignitis, & motis phantasmatis.

generatione determinauit de transmutationibus elementorum in communi, necessarium fuit ad complementum scientię naturalis determinare de speciebus transmutationū, quę accidunt circa elementa & de his determinat in hoc qui intitularur Meteorologica. Est igitur intentio eius in hoc libro determinare de transmutationibus quę accidunt circa elementa sē in singulas species, & ad manifestandā suā intentionem pręmittit proxiū, in quo tria facit. Primo. n. enumerat ea de quibus tractatum ē in libris scientię naturalis pręcedentibus hunc librum. Secundo manifestat de quibus in hoc libro sit agendū, ibi. Reliqua autē pars huius. Tertio, ostēdit de quibus in sequentibus libris restat agendum ibi. Pertransientes autem de his. Pręcedit autē hunc librum sē in ordine in scientiā naturali tres libri. Vnde tria facit, primo ponit de quo sit actum in libro Physico rum, in quo quidem quantum ad duos primos libros eius agitur de causis nature, & hoc tangit concludens ex determinatio ne pręcedētium librorū cum dicit. De primis causis nature vt intelligantur primę causę nature, prima principia quę sūt materia, forma, & priuatio, & quatuor genera causarum scilicet materia, forma agens, & finis. In sequentibus autē libris Physico rum agitur de motu in generali, & hoc est quod subdit. Et de omni motu naturali. Secundus scientię naturalis liber est liber de Cęlo & mundo in cuius prima parte scilicet in duobus eius primis libris agitur de cęlo & stellis, quę mouentur motu circulari, & quantum ad hoc dicit, adhuc autem de secundū su periorē lationē perornatis astris, perornatis, id est valde orna

te dispositis {secundum superiorem lationem} id est secundum motum circulare, quo mouentur omnia corpora cęlestia. In secunda autem parte huius libri scilicet, tertio, & quarto libro determinat de numero elementorum & de motu locali eorum, & quantum ad hoc dicit. Et de elementis corporalibus, quot & quę sint. Di

VICOMERCATI INTER-
PRETATIO.

E primis quidem nature causis, & omni motione naturali, pręterea de sideribus in superalatione ordine dispositis, ac de corporeis elementis, quot & quę sint, quę ue eorum mutua mutatio, & de ortu ac interitū communi, antea dictum est.

Reliquum autem quid huius methodi, quod superiores omnes Meteorologiam nuncuparunt, adhuc videndum est.

Hęc autem sunt, quę natura quidē, sed minus ordinata quam primum sit corporum elementum, in loco siderum lationi maxime uicino (ut uia lactea & comete, & ex qua incenduntur mouentur que imagines) eueniunt.

rinentur. Dicit ergo primo, qđ reliqua methodi. i. scientię naturalis pars, quā prę manibus habemus restat cōsideranda, quam oēs priores philosophi vocabant Meteorologia a meteorę qđ est excedēs, vel eleuatus, & logos, quod est sermo vel ratio. Considerantur. n. in hac doctrina ea quę in excelsis generantur. sicut stellę cadētes, stellę comatę, pluuię, niues, & alia hmoi, quā uis & alia quędā considerētur quę sunt in imo, sicut Fulmina, Terrę motus, & alia huiusmodi. Sed quia ea quę sunt in alto sunt mirabiliora & magis desiderata, ideo ab eis cōtra doctrina nomen accepit. Secundo ibi.

Enumerat ea, de quibus in hac doctrina cōsideratur, quę videtur in quatuor distingui, quędā n. sunt, quę sunt in loco supremo ppinquo corpori cęlesti, & hęc primo tangit, cū dicit. Hęc autē sunt. s. de quibus adhuc restat cōsiderandū, quęcunq; accidunt quidē sē in naturā, sed inordinatę, & casualiter, vt quidā putabāt. Natura tñ inordinatio nō est natura illa, quę est primi elementi corporū. i. corporis cęlestis, qđ dicitur elementū, quia est pars totius vniuersi corporalis, licet nō veniat in cōpositionē corporis misti, sicut elemētę. Nō est autē natura inordinata natura corporis cęlestis, quia ea, quę sunt in cęlesti corpore, simpliciter se habēt, in hmoi autē transmutationib⁹ inferiorū corporū, accidit multarietas, p quā quidā crediderūt, qđ hęc nō a natura, sed a ca su accideret, nō cōsiderātes, qđ naturaliter sūt nō solū ea, quę sunt sē in, sed etiā quę sunt vt in plurib⁹. Hęc inq; accidunt circa locū maxime ppinquū lationi astrorū. i. astris circulariter motis. Et hoc ponit ad differentiā subsequentiū. Et exp̄lificat dicēs, puta

Tho. in Meteo. A de lacteo

μετεωρολογία
ἢ
μετέωρος
ἢ ὄρος

de lacteo idest, de lacteo circulo, qui galaxia dicitur, & stellis, q̄ comar: dicuntur, & phantasmibus, idest, apparitionibus ignit...

d Et quæcunque ponemus vtique aeris esse communes passionem, & aquæ. e Adhuc autem terræ quæcunque partes, & species, & passionem partium, ex quibus etiã de spiritibus, & terremotibus cõsiderabimus omnes causas, & de his, quæ sunt secundum motus horum, in quibus hoc quidem dubitabimus. hæc autem attingemus aliquo modo.

f Adhuc autẽ & de fulminum casu, & de tiphonibus & incensionibus, & alijs circularibus, quæcunque pp coagulationẽ accidunt passionem ipsorũ corporũ. g Pertransiens autẽ de his, speculabimur si quid possumus, secundum inductũ modũ assignare, de animalibus, & plãtis, vniuersaliterque, singillatim. Fere enim his dictis, finis vtique factus erit omnis eius, quæ a principio nobis electionis.

LECTIO II.

Inc igitur incipientes, dicamus de ipsis primo. Quoniam n. determinatũ est prius a nobis vnũ quidẽ principiu corporũ: ex quibõ cõstat circulariter latorũ corporũ natura: alia autẽ quatuor corpora pp quatuor principia corporũ duplicẽ esse dicimus motũ: hunc quidẽ a medio, hũc autẽ ad mediũ. quatuor autẽ existentibus igne, aere, & aqua, & terra, omnibus quidẽ his supereminens esse ignẽ, substans autẽ terrã, duo autẽ, quæ ad ipsa his proportionaliter se habent. aerẽ quidem igni ppinquirem alijs, aquã autẽ terræ, qui itaq; circa terram totam mundus, ex his constat corporibus. de quo accidentem passionem dicimus esse sumendum.

Inc igitur incipientes, dicamus de ipsis primo. Quoniam n. determinatũ est prius a nobis vnũ quidẽ principiu corporũ: ex quibõ cõstat circulariter latorũ corporũ natura: alia autẽ quatuor corpora pp quatuor principia corporũ duplicẽ esse dicimus motũ: hunc quidẽ a medio, hũc autẽ ad mediũ. quatuor autẽ existentibus igne, aere, & aqua, & terra, omnibus quidẽ his supereminens esse ignẽ, substans autẽ terrã, duo autẽ, quæ ad ipsa his proportionaliter se habent. aerẽ quidem igni ppinquirem alijs, aquã autẽ terræ, qui itaq; circa terram totam mundus, ex his constat corporibus. de quo accidentem passionem dicimus esse sumendum.

LECTIO II.

Ompleto proæmio, in quo philosophus suam intentionem manifestauit, hic incipit procedere ad suũ proposũtũ prosequendum, & diuidit in duas partes, in prima resumit ea quæ sunt necessaria ad cognoscendũ principia transmutationũ, de quibus in hoc libro tractaturus est: in secunda incipit de eis tractare. ibi. Resumit mentes igitur eas. Circa primũ duo facit: primo enumerat principia harũ transmutationũ, & differẽtia corũ ad inuicem: secundo, ostẽdit quo modo se habeant ad inuicẽ in causando. ibi. Est autẽ ex necessitate cõtinuus. Dicit ergo primo, quod determinatũ est in libro de celo, q̄ de generatione & corruptione, q̄ iter alia principia corporalia, quæ sunt principia aliorũ corporũ, vnũ est principiu illorũ corporũ, ex quibus constituitur natura corporũ circulariter motorũ. s. spherarũ & stellarũ, hoc autẽ principiu dicit ipsam quantitã essentiam, ex quo omnia hmõi formantur, alia vero principia corporũ inferiorũ sunt quatuor pp primas tagibiles qualitates, quæ sunt principia agẽdi, & patie di. scilicet, frigidũ, humidũ, & siccu: quarum sunt tm̄ quatuor possibiles cõbinationes. nã calidũ & siccu est ignis: calidũ & humidũ est aer: frigidũ & humidũ aqua frigidũ & siccu terra, calidũ vero, & frigidũ, vel humidũ & siccu, aliquid esse impossibile est: horũ autẽ quatuor corporã sunt duo motũ, vnus quidẽ qui est a medio mundi leuiũ. s. ignis & aeris, alius autem motus ad medium, qui est motus grauiũ. s. terræ & aquæ. Et sic est triplex motus corporũ scilicet ad medium, qui est grauiũ: a medio, qui est leuiũ, & circa mediũ, qui est corporũ celestiu, q̄ neq; sunt grauiũ, neq; leuiã. Leuiũ autẽ grauiũ est quædam differẽtia. nã aliqd est leue simpliciter. s. ignis q̄ supereminet omnibus: aliqd est graue simpliciter. s. terra, q̄ subleuet omnibõ: alia vero duo sunt q̄m qd grauiã, & leuiã. nã aer est leuis respectu terræ, & aquæ, grauis vero respectu ignis: aqua autẽ leuis respectu terræ, grauis autẽ respectu ignis & aeris, & itã hæc duo ad alia duo extrema pportionaliter se habent, vt. s. sicut aer est ppinquirior igni, itã aqua est ppinquirior terræ. Sic igitur patet, q̄ iste mũdus, q̄ est circa terrã, cõstat ex quatuor corporibus, & istius mũdi oportet nos in hoc libro passionem cõsiderare, q̄ sunt transmutationes vtique in elementis inuenire.

Et quæcunque aeris, & aquæ affectiones communes ponere possumus.

Item, quæ terra species, & partes, & partium affectiones, equibus uentorum & terræ motuum, & omnium, quæ horum motionibus sũt causas contemplantur, quorum de alijs quidem dubitamus, alia quodam modo attingimus.

Præterea fulminum casus, & turbines, & præsteres, & alia horum ipsorum corporum circulares affectiones, quæ per concretionem sunt.

De his autem cum disseruerimus, animalia & plãtis cum uniuersim, tum separatim (si dicere quid possumus) modo expositio contemplantur. His enim traditis, finem propemodum habebit omne nostrum ab initio institutum.

Tractatus primi, primi libri: in quo de terminatur in vniuersali de causis impressionum in elementis ap parentium. C. II.

Taque de ipsis primum dicamus, ita exors. Cum a nobis antea statutum sit, unum quidem corporum principium, & quibus corporum, que in orbem feruntur, constat natura, alia uero quatuor corpora ob quatuor principia, quorum motionem esse duplicem dicimus, unam a medio, alteram ad medium: cumque hæc quatuor sint, ignis, aer, aqua, & terra, id quod super omnia hæc emmet, ignem esse, quod subsidit, terrã, duo, quæ his proportionem respondeant: si quidem aer ad ignem, aqua ad terram propius q̄ cætera accedit. Ex his sane corporibus is, qui terram complectitur mundus, in quo quæ accidunt affectiones, esse sumendas dicimus, constat.

qui est grauiũ: a medio, qui est leuiũ, & circa mediũ, qui est corporũ celestiu, q̄ neq; sunt grauiũ, neq; leuiã. Leuiũ autẽ grauiũ est quædam differẽtia. nã aliqd est leue simpliciter. s. ignis q̄ supereminet omnibus: aliqd est graue simpliciter. s. terra, q̄ subleuet omnibõ: alia vero duo sunt q̄m qd grauiã, & leuiã. nã aer est leuis respectu terræ, & aquæ, grauis vero respectu ignis: aqua autẽ leuis respectu terræ, grauis autẽ respectu ignis & aeris, & itã hæc duo ad alia duo extrema pportionaliter se habent, vt. s. sicut aer est ppinquirior igni, itã aqua est ppinquirior terræ. Sic igitur patet, q̄ iste mũdus, q̄ est circa terrã, cõstat ex quatuor corporibus, & istius mũdi oportet nos in hoc libro passionem cõsiderare, q̄ sunt transmutationes vtique in elementis inuenire.

Idẽ primo ca. 11. in. 11.

Ostendit, quomodo principia prædicta se habeant ad inuicem in causando, & dicit, quod necessarium est, q̄ iste mundus inferior consistat ex quatuor elementis. sic continuatis superioribus lationibus, idest corporibus circulariter motis. Cõtinuu autẽ hic accipit pro contiguo, vt. s. nihil sit medium inter ea. Cuius quidẽ necessitatis ratio est, non solũ, quia impossibile est locũ vacuũ esse, vnde corpora oportet corporibõ cõtignari, sed etiam ppter finẽ, vt. s. totã virtũ inferioris mundi gubernetur superioribus corporibus, q̄ nõ esset nisi se tangere: oportet. n. q̄ agens corporale tangat passiuũ. & motũ ab ipso. q̄ autẽ inferior mũdus regatur a superioribus corporibus & mouetur, pbat duabus rationibus, quarũ prima talis est. Causa mouẽs vnde. s. est principiu motus, necesse est, q̄ sit prima causa: & hoc intelligitur p respectũ ad causam formalem, & materialem nam materia patitur ab agente, agens autẽ naturaliter est prius patiente, forma etiã est effectus mouẽtis, qui educit materia de potentia in actũ, sed finis est prior agẽte, quia mouet agentem, non tñ semper est prior in esse, sed solũ in intentione: manifestũ est autẽ corpus celeste, inter naturalia, esse primã causã, q̄ eius incorruptibilitas, & nobilitas, demonstrat. oportet igitur, q̄ corpus celeste, respectu horum corporũ inferiorũ sit causa vnde principiu motus. Secũda ratio talis est. Motus celestis corporis est perpetuus, & hoc apparet ex ipsa dispositio ne loci. nã in linea recta est accipere finẽ in actu. s. extremum ipsius lineæ i circulo uero non est accipere finem, secundum locum: & ne aliquis crederet propter hoc, quod motus corporũ circulariter motorũ esset imperfectus sicut motus rectus ante quam perueniat ad finẽ, subiungit, q̄ motus circularis semper est in fine. quodlibet. n. signũ tactũ in circulo est principiu, & finis, & motus circularis in qualibet parte ita est perfectus, sicut motus rectus, quando est in fine. Sic igitur apparet ex ipsa dispositione loci, q̄ motui celesti cõpetit perpetuitas, motus autẽ inferiorũ corporũ nõ potest esse perpetuus, quia inferiora corpora mouentur motibus rectis, motus autẽ rectus nõ durat vnus exiens nisi sũ mensurã magnitudinis rectæ, per quam trãsit: motus autẽ reflexus non est cõtinuus, vt in octauo physicorum probatum est. vnde, cũ oĩa corpora inferiora distent finitibus locis ab inuicẽ, & nullũ eorũ sit infinitum, vt probatum est in tercio physicorum, & in primo de celo, necesse est, q̄ motus eorum, sint finiti, & nõ perpetui. illud autẽ, quod est perpetuus & semper, consequenter est motuum eorũ, quæ nõ sunt semper, vnde elementa inferiora. s. ignis & terrã, & alia syngenea. i. congenerabilia. s. aerẽ, & aquã, & quæ ex eis cõponuntur, oportet putare causas accidentium circa ipsum mundum inferiorẽ. vt in specie materia, idest per modũ causæ materialis, quia hoc modo dicimus.

Est autẽ ex necessitate continuus iste superioribus lationibus, vt omnis ipsius virtũ gubernetur inde. Vnde. n. motus principium omnibus, illã causam putandũ primam. Adhuc autẽ hic quidẽ perpetuus, & finem non habens motus in loco, sed semper in fine hæc autẽ corpora omnia finitis distãt locis ab inuicem. Quare accidentiũ circa ipsum ignem quidem, & terram, & syngenea his, vt in materia specie eorum, quæ fiunt, causas oportet putare, subiectũ enim & paties appellamus hoc modo. Quod autẽ sit causa: vt vnde motus principium, eam quæ semper motorum causandum virtutem.

LECTIO. III.

Esumentes igitur eas, quæ a principio positiones & determinatas prius determinationes, dicamus & de lactis phantasia, & de cometis, & alijs quæcunque existunt his syngenea entia.

Dicimus itaque ignẽ, aerem & aquã, & terram, fieri ex inuicem, & vnũquodq; horum in vnoquoque existere i potetia, sicut & aliorum, quibus vnũ aliquid, & idem subicitur, in quod etiã resoluntur vltimũ.

Primum quidem igitur dubitabit vtique quis, circa vocatum aerem quam oportet accipere ipsius naturam in mundo

cinus subiectũ, & paties esse causã rerũ. vt vnde principiu motũ. i. per modũ causæ mouẽtis, causandũ est, idest extrinsecum esse causam eã virtutẽ, quæ est semper motorũ. i. corporum celestium, quæ semper mouentur, quod. n. semper mouet cõparatur ad id, quod non semper mouetur, sicut agens ad patiens.

LECTIO III.

Mundus autem iste superis motionibus necessario quodammodo est continuatus, ut eius inde omnis facultas regatur. Nãm unde motionis principium in omnia derivat, primam causam esse censendum est. Accedit etiã, quod illa sempiterna est, & motionis quæ in loco fit nullo fine terminatur, sed semper in fine est: omnia autem hæc corpora inter se locis finitis distant. Ignem itaq; et terrã, & quæ his sunt cognata, eorũ, quæ accidunt in eo, causam in genere materiae esse, censendũ est, (subiectũ. n. & quod patitur, hoc modo nominamus.) quæ autẽ ita causa est, ut unde motus principiu, in eorũ quæ semper mouentur, facultatem, est referenda.

Tractatus primi: primi libri: in quo de terminatur de quantitate elementorum in comparatione ad cælum. Cap. III.

Agitur quæ principio sunt posita, quæque antea constituta, repetentes, de lacteo qui apparet circulo, & de cometis, ac cæteris, quæ his sunt cognata, dicamus.

Ignem autem & aerem, & aquã & terram uicissim ex se oriũ, eorum que singula in singulis potestate in se dicimus, perinde ac alia, quibus vnũ quid ac idem subiectum est, in quod postremo dissoluuntur.

Ac primum quidem dubitauerit aliquis de eo, quod uocatur aer, quæ eius natura in eo, qui terram ambit, mundo accipienda sit, &

nibus hmõi, quæ sunt his syngenea. i. congenerabilia: itã tñ, resumamus positiones a nobis positas in prioribus libris, & de terminationes in eis prius determinatas, & in istis vtamur ad ppositum manifestandum, cum opus fuerit. Deinde cum dicit. b. Præmittit quædam, quæ sunt necessaria ad subsequẽtia. & circa hoc duo facit. primo præmittit aliquid, quod pertinet ad transmutationem elementorum ad inuicem: secundo dicit d ordinationem eorum in mundo, & specialiter de aere. ibi. {Primo quidem dubitabit:} Dicit ergo primo, q̄ ignis, aer, & aqua & terra, sunt ex inuicem, quãuis Empedocles contrarium senserit, & hoc resumit, vt probatum in secundo de generatione: & huius rationem assignat, quia vnũ quodque elementorũ est in alio, in potentia, & quæ sic se habent, ad inuicẽ generari possunt. Vtcrius huius rationẽ assignat, quia cõmunicant in vna materia prima, quæ eis subicitur, & in quam sicut in vltimum resoluntur, omnia enim quorum materia est vna cõmunis, sic se habent, q̄ vnũ eorum est potentia in alio, sicut cuscillus est potentia in clauis, & clauis in cultello, quia vtriusque materia communis, est, ferrum. Deinde cum dicit. c. Inquirit de ordine elementorum & præcipue aeris, & circa hoc tria facit. primo mouet quæstionem. & dicit, quod primo dubitatur circa corpus. quod uocatur aer quã naturam Tho. in meteo. A s habet

Habeat in mundo. qui ambit terram. vtrum, scilicet totum sit. & si no, quomodo ordinetur ad alia elementa. Secundo ibi. Proponit quaedam circa ordinem elementorum manifesta: quorum primum est de terra, scilicet quod non est immanifestum, quanta sit moles terrae. per comparationem ad ambientes magnitudines, scilicet caelestium corporum, & aliorum elementorum. iam enim apparuit per considerationes astrologicas, quod terra est multo minor quibusdam astris, & quod in comparatione ad ultimam sphaeram obtrinet vicem puncti. Secundum proponit de aqua.

Et dicit, quod non videmus aquam per se constantem, & separatam a corpore locato circa terram, scilicet mari, & fluminibus, quae sunt manifesta nobis, & a congregationibus aquarum, siquae sunt in profundo terrae immanifestae nobis, vt quidam posuerunt: conuenit autem aqua sic congregata esse, eo quod, humidum aqueum non terminatur nisi termino alieno. Iterum ibi.

Hic prosequitur quaestionem suam iam motam. qua quaerit quid est inter praedicta medium. & circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quod non totum spatium, quod est a supremis stellis vsque ad terram, est plenum vno aliquo corpore, scilicet igne aere, aut vtroque, sed supra hoc est aliquod corpus praeter ista. Secundo, ostendit quomodo ad illud supremum corpus ordinetur alia corpora, secundum positionem ibi. Reliquum autem: Circa primum sic procedit. primo dicit, quod dubium est, vtrum inter terram & inter astra vltima, quae dicuntur non errantia, sed fixa, sit putandum esse vnum corpus, secundum proprietatem naturae. vt pluram, & si plura quot sunt, & vbi terminentur secundum locum. Secundo ibi.

Respondit quoddam in libro de caelo determinatum, quod est quale est secundum virtutem primum elementum, scilicet caeleste corpus, & quod totus ille mundus qui est circa superiores latitudes, id est qui mouentur motu circulari, est plenus illo corpore: omnia enim corpora caelestia ad naturam illius primi elementi pertinent. Et quia philosophi ponebant contrarium, ideo ne sua opinio noua videretur, subiungit, quod hanc opinionem non solum ipse habuit, sed fuit etiam aliqua opinio priorum hominum. Illud enim corpus quod dicitur aether, quod nos caelum dicimus, antiquam habet appellationem: sed Anaxago. videtur putasse, quod significaret idem quod ignis. Accipit enim quod aether dicitur non propter semper currere, id est continue moueri, sed ab ethin quod est arde re, quia superiora corpora creditur esse plena igne, & quamuis in hoc male diceret vt ibi probatum est, tamen hoc recte putauit, quod nihil aetheris conueniret ali cui potentia corporali, quae praeter ista corpora. Omnes. n. antiqui vni sunt opinari, & determinauerunt illud corpus non minari aethera, quod semper currit id est mouetur, & quod e quoddam diuinum, id est perpetuum secundum naturam suam, tanquam illud corpus, nulli corporum quae sunt apud nos scilicet. Nec est mirum, si hanc opinionem quam nos de nouo videbamur assumpsisse, etiam antiqui habuerunt: quia non dicimus, quod eadem opiniones sunt recitatae in hominibus postquam desierunt propter negligentiam studij, non tantum bis vel ter, sed infinities. hoc autem dicit secundum suam opinionem, qua putauit mundum & generationem hominum fuisse ab aeterno, vt appareret i prioribus libris. hoc enim supposito, manifestum est quaedam opiniones, & artes a quibusdam certis temporibus inceptisse, & oportet dicere, quod multoties, vel magis infinities sunt desitutae propter bella, vel alias corruptiones. Et iterum reuertentur. Tertio ibi.

Ostendit, quod non est vnum horum corporum inferiorum corpus, quod circumscribitur motu: & circa hoc tria facit. primo, ostendit hoc quod ad ignem: secundo, quantum ad aere. ibi. At vero neque aer. Tertio quantum ad vtrumque ibi. Et circa si duo ibi.

quod dicitur aether, quod nos caelum dicimus, antiquam habet appellationem: sed Anaxago. videtur putasse, quod significaret idem quod ignis. Accipit enim quod aether dicitur non propter semper currere, id est continue moueri, sed ab ethin quod est arde re, quia superiora corpora creditur esse plena igne, & quamuis in hoc male diceret vt ibi probatum est, tamen hoc recte putauit, quod nihil aetheris conueniret ali cui potentia corporali, quae praeter ista corpora. Omnes. n. antiqui vni sunt opinari, & determinauerunt illud corpus non minari aethera, quod semper currit id est mouetur, & quod e quoddam diuinum, id est perpetuum secundum naturam suam, tanquam illud corpus, nulli corporum quae sunt apud nos scilicet. Nec est mirum, si hanc opinionem quam nos de nouo videbamur assumpsisse, etiam antiqui habuerunt: quia non dicimus, quod eadem opiniones sunt recitatae in hominibus postquam desierunt propter negligentiam studij, non tantum bis vel ter, sed infinities. hoc autem dicit secundum suam opinionem, qua putauit mundum & generationem hominum fuisse ab aeterno, vt appareret i prioribus libris. hoc enim supposito, manifestum est quaedam opiniones, & artes a quibusdam certis temporibus inceptisse, & oportet dicere, quod multoties, vel magis infinities sunt desitutae propter bella, vel alias corruptiones. Et iterum reuertentur. Tertio ibi.

Ostendit, quod non est vnum horum corporum inferiorum corpus, quod circumscribitur motu: & circa hoc tria facit. primo, ostendit hoc quod ad ignem: secundo, quantum ad aere. ibi. At vero neque aer. Tertio quantum ad vtrumque ibi. Et circa si duo ibi.

Circa primum sciendum est, quod aliqui putauerunt solum corpora caelestia delata, id est solem lunam & stellas esse naturae igneae quod vero est inter, eas est naturae aereae. Quidam vero posuerunt totum, esse naturae igneae sicut Anaxag. dixit. Dicit ergo, quod quicumque posuerunt non solum corpora delata ignem purum sed totum ambiens scilicet omnes sphaeras, & id quod est inter medium terrae & aethera est aer si cut a terra vsque ad orbem lunae, & quod est desuper totum est ignis. qui inquam sic dicunt, si considerarent ea quae nunc sunt sufficienter ostensa per mathematicam de magnitudinibus corporum, forte desisterent ab hac puerili opinione. Valde enim simplicis hominis est, & inruditi, putare stellas esse paruas magnitudinibus, quia videntur paruae nobis ta a remotis aspicientibus. Iterum dicitur esse de his in superioribus theorematibus, scilicet in secundo de caelo, sed etiam nunc eadem ratione dicemus ad structio nem praedictae positionis: cum enim corpora aethera id est sphaerarum quasi improprietabiliter excedant quantitatem terrae & eorum quae sunt circa terram, si non solum corpora stellarum constaret ex igne, sed etiam distantiae quae sunt inter eas, essent plenae igne, iam olim annihilarum esset vnum quodque aliorum elementorum propter excessum ignis super ea. Deinde cu dicit. **O**stendit idem de aere, quantum ad aereum dicens, quod non est possibile, quod istae distantiae sint plenae aere. Manifestum est enim, quod adhuc quantitas aeris multum excederet aequalitatem analogiae, id est proportionis quae debet esse communis inter elementa ad hoc, quod elementa conseruentur. Deinde cu dicit. **O**stendit idem quantum ad vtrumque, & circa hoc duo facit. primo ponit rationem, secundo excludit quandam euersionem. ibi. **D**iffert autem nihil. **D**icit ergo primo, quod proportio debita elementorum non seruatur, si totus locus qui est medius inter terram & supremum caelum, est plenus duobus elementis, scilicet igne & aere, quia moles terrae in qua continetur etiam omnis aqua multitudine, nulla pars est habens proportionem ad totam magnitudinem ambientium corporum, cum steret ab hac puerili opinione. Valde. n. simplex putare vnum quodque laterum esse paruum magnitudinibus: quia videtur aspicientibus hinc nobis sic. Dicitur est quidem igitur & prius istis, quae circa superiore locum theorematibus, dicimus autem eandem rationem & nunc. Si enim & distantiae plenae igne & corpora constant ex igne, olim annihilatum vtiq; esset vnum quodque aliorum elementorum.

At vero neque aere solo plena: multum enim vtiq; excederet aequalitate comunis analogiae ad coelestia corpora.

Et etiam si duobus elementis plenus qui intermediu terrae & caeli locus est, Nulla. n. vt est dicere pars terrae est moles, in qua contenta est, & omnis aqua multitudine ad ambientem magnitudinem. Videmus autem non in tanta magnitudine factum excessum molis, cu ex aqua difgregata aer fiat, aut ignis ex aere. Necessae autem eandem ratione habere, quantum habet tantilla & parua aqua ad factu ex ipsa aere, & totu ad totam aqua.

Differt autem nihil, neque si quis dicat quidem non fieri hec ex vicem, aequalia tamen virtute esse. Secundum. n. hunc modu, necesse e aequalitatem virtutis existere magnitudinibus ipsorum, quemadmodum vti que si facta ex inuicem existeret. Quod quidem igitur neque aer, neque ignis tantum replet intermediu locum, manifestum est.

L E C T I O . I I I I .

Reliquu est autem perscrutantes dicere, quomodo ordinata, sunt duo ad primi corporis positione. Dico autem aereque, & igne.

Et propter quam causam, caliditas a superioribus astris fit his qui circa terram locis.

Ad solam vltimam sphaeram obtineat vicem puncti, secundum astronomos. Videmus autem, quod cum ex aqua per difgregationem siue rarefactionem fit aer, siue ex aere ignis, non est tam immerfus excessus quantitatis: oportet autem ad hoc, quod conferretur debita proportio in elementis, quod eandem ratione id est proportionem, habeat hec parua aqua ad aereum factum ex ipsa, & tota aqua ad totum aere, vt videlicet quantum excedit quantitas aeris quantitate aquae ex qua fit, tantum excedat in mundo quantitas totius aeris quantitate totius aquae. Deinde cum dicit.

Excludit quandam cauillatione dicens, quod nihil differt ad propositum si quis dicat secundum opinionem Empedoclis, quod elementa non generantur ex inuicem, oportet n. secundum eius opinionem elementa esse aequalia proportione virtutis. Vnde sic oportet, quod conseruetur aequalitas portione virtutis in magnitudinibus elementorum si non generantur ex inuicem sicut si generantur: deinde recolligit quod dictum est, concludens ex dictis manifestum esse, quod neque aer tantum replet medium locum qui est inter terram, & supremas stellas, neque ignis sed praeter haec duo elementa oportet sup ipsa esse corpus caeleste quod nullu inferioru e elementoru.

L E C T I O I I I I .

Quoniam philosophus ostendit igne & aere, non esse corpus caeleste quod vocat primum elementu siue primum corpus, nunc intendit ostendere quomodo ignis & aer se habent ad illud primum corpus: & circa hoc duo facit. primo mouet hanc questionem, & duas alias necessarias ad propositu. secundo soluit eas, ibi. Nos autem dicamus. Prima diuiditur in tres, secundum tres quaestiones quas mouet. **S**ecunda incipit ibi. **P**ropter quam causam. Tertia ibi. **D**e aere ergo. **D**icit ergo primo, quod post praedicta relinquuntur perscrutari de ordine aeris & ignis ad primum corpus, scilicet caeleste, ex quo ostensum est ipsum esse aliud praeter ista. Deinde cu dicit. **M**ouet secundam quaestionem, scilicet propter quam causam a superioribus stellis causetur caliditas i his locis quae sunt circa terram: & haec etiam quaestio habet ortum ex praemissis. Tho. in meteo. **A** 3 Videtur

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

ad huc

Videtur enim secundum naturam esse, quod simile generet simile...

Deinde cum dicitur c. Mouet tertiam dubitationem, quae rationem habet: dixerat enim prius, quod oportebat considerare quomodo sit accipienda natura aeris...

De aere igitur dicentes, primo sicut supponimus dicamus. sic & de his iterum. Similiter fit aqua ex aere, & aer ex aqua...

Nos autem dicamus simul, & ad dicenda determinantes, & ad nunc dicta. Quod quidem enim sursum & usque ad lunam dicimus esse corpus alterum ab igne & aere...

ris, & inde est, quod ubi radius solis cadens super terram facit angulum rectum, ibi est maximus calor...

De aere igitur primum, ut proponimus, deinde uero etiam de his rursum dicamus. Si ex aere aqua, & ex hac aer oritur, quid causa est, cur nubes supero in loco non conuolantur?

Nos autem quae simul, & ad ea quae tradenda sunt, & quae tradidimus, conducant, statuimus dicamus. Superum enim, & quod ad lunam usque protensus est corpus, ab igne quidem & aere diuersum esse dicimus...

scilicet sunt inter stellas, sunt plenae aliquo corpore, cum nihil sit vacuum, ut in quarto physicorum probatum est. Impossibile est autem, quod sint plenae igne, quia sic omnia alia exicca reuertuntur...

radius repercussus multum distat a radio primo cadente. Manifestum est autem quod quanto duae lineae continentes angulum, magis procedunt, tanto magis distant ab inuicem...

purum vel sincerum, non, quod ibi sit aliqua compositio vel mistio extraneae naturae, sed magis purum dicitur quod est magis nobile, magis uirtuosum, magis formale...

ostendit effectum quem habet corpus superius in inferiora & dicitur, quod primo elemento, i. celo circulariter motu & motis corporibus...

In medio quidem igitur, & circa medium est quod grauisimum, & frigidissimum segregatum terra & aqua...

LECTIO V.

Ius quidem igitur quod in eo quod sursum loco non consistere nubes, hanc existimandum causam esse, quia non inest aer solum, sed magis uelut ignis.

Nihil autem prohibet, & eaque in circuitu latione prohibere nubes consistere in superiori loco

ut aqua calefacta ab igne, sed ipsam naturam vel formam secundam quam naturaliter sunt calida, vel frigida a superiori corpore recipiunt multo principalius quam ab generante...

atur ignis. Ignis enim significat excessum calidi, & est quasi quidam feruor, & accensio quaedam, sicut glacies non est elementum sed est quidam excessus frigoris ad aquam congelata.

Cum autem primum elementum, & quae in eo sunt, corpora in orbem ferantur, corporis inferioris pars, quae illi proxima est, motu semper discretata incenditur, calorcmque gignit.

Itaque quod grauisimum est, & frigidissimum, terra uidelicet, & aqua, in medio, & circa medium secretum est: circa autem haec, ea, quae illis habentur, aer, & id quod ex consuetudine uocatur ignem, cum tamen non sit, nuncupamus: si quidem uelut feruor, sed intelligendum est eius, quod a nobis aer dicitur, & uocatur, partem terrae circumfusam, quia uapor ueluti sit, & terra habitum habeat, quasi humidam, & calidam esse: eam autem, quae superior hac est, calidam, & siccam, uaporis enim natura, humida est, & calida; habitus autem, calida, & sicca: uaporque potestate est, ut aqua, habitus potestate, ut ignis.

Tractatus primi libri: in quo soluntur duae quaestiones motus, & non soluta in quarto capitulo. Cap. v.

Uod igitur nubes summo in loco non concreuant, hanc esse causam censendum est; quia aer tantum illic non sit, sed potius ignis.

Quaquam nihil etiam prohibet, conuersione impediri, quo minus nubes in supero loco cogantur. In

causam quare in superiori parte non congregantur nubes, quia pars eius superior, quae communiter uocatur aer, est magis quasi ignis ut dictum est. Sed quia etiam multo inferius infra illam partem adhuc non generantur nubes, necesse fuit ut poneret aliam solutionem. Vnde secundam solutionem ponit. ibi.

si aqua non haberet nomen, & nominare mus elementum aquae glaciem. Sed oportet intelligere quod de toto isto corpore quae a nobis dicitur aer una pars quae est propinqua terrae, est quae si calida, & humida, propter id quod habet de uapore, & exhalatione terrae: sic enim elementa sunt ordinata secundum quod eorum naturae competit. Vnde quia aer secundum naturam suam est calidus & humidus, sic est dispositus ut uaporem terrae suscipiat ad eius calorem, & humiditatem seuandam. Sed illa pars corporis quod communiter uocatur aer, quae est superior, est calida, & sicca, & hanc partem uocamus elementum ignis, & sic aer nomen commune est duobus elementis. Et quae dixerat de uapore, & de exhalatione, ostendit interea, & dicit quod natura uaporis est esse humidum calidum, natura autem exhalationis est esse calidum, & siccum, & sic uapor propter humiditatem, est quasi in potentia ad aquam, exhalatio autem propter siccitatem, est quasi in potentia ut igniatur.

LECTIO V.

Oluta quaestione de ordinatione elementorum, soluit quaestiones de inspersione nubium, & ponit duas solutiones, quarum primam concludit ex praedictis dicens, quod hanc existimandum est esse

Et dicit, quod nihil prohibet etiam propter motum aeris in circuitu prohiberi, quod nubes non congregentur in superiori loco, quia necessarium est, quod totus aer qui est in circuitu terrae fluat circulariter motus. Sed ab isto fluxu excipit aerem, qui capitur inter periferiam id est, circumferentiam definitam id est quae continetur infra partes terrae, ut sic tota terra inueniatur esse sphaerica cum aere interius inter partes terrae, & sic ille aer, qui excedit omnem altitudinem montium in circuitu fluit, aer autem qui continetur infra montium altitudinem, impeditur ab hoc fluxu ex partibus terrae immobilibus, & propter hoc generatio

ventorum videtur esse nunc in locis terræ stagnantibus, id est in aere, qui continetur infra partes terræ, ac si essent stagna aeris quiescentis. Si. n. aer in quo generantur venti moueretur circulariter, oportet, quod omnes venti cum eo circulariter circumferrentur: nunc autem videmus ex diuersis partibus ventos flare. Et quia in aere fluente non generantur venti, sed in quiescenti, secundum hoc venti non excedunt montes altos. Dicitur. n. ab antiquis, quod sacrificijs factis in altissimis montibus, post annum inueniebatur cinis adhuc saluus, in eodem loco manens. Et hoc, quod venti non generantur ibi est signum, quod etiam nubes ibi non condensantur in pluuias. Quare autem aer qui excedit montes fluat, ostendit subdens, quod ideo fluit in circuitu, quia simul trahitur cum circulatione calis. Ignis enim est continuus, id est contiguus cum corpore caelesti, aer autem cum igne. Quia ergo superior aer fluit, per eius motum prohibetur congregari in aquam, quia motus rarefacit & congregationem impedit. Sed si qua pars illius aeris aliquo modo condensatur, aut aliquod spiritum aliquo modo feratur, per aliquam violentiam feratur deorsum, in locum aeris propinquum terræ, & si quid calidum erat in ea, feratur sursum. Et alia pars illius aeris, quæ non grauat feratur sursum cum igne exhalato, & sic dum eorum quæ resoluuntur a terris & aquis aliquid manet in loco aeris, aliquid autem feratur ad locum ignis: continue, vnus locus manet plenus aere, & alius plenus igne, non tamen ita, quod semper maneat idem aer & ignis nullo modo incorruptus, sed semper corrupta vna parte aeris vel ignis, vel per violentiam ad terram expulsa, generatur alia, aliâque sursum a terra & aqua eleuatur: & ita licet semper maneat in loco aeris, aer, & in loco ignis, ignis, tamen vnusquodque ipsorum fit aliud & aliud per continuam generationem & corruptionem, sicut in fluuiis decurrenti patet, in quo semper manet aqua non tamen eadem numero, sed vna defluente & alia succedente. Deinde recolligit ea quæ dicta sunt, ibi. c. Er dicit. Tanta sunt dicta a nobis de eo, quod non sunt nubes, neque insipissatio vaporum in istis inferioribus parte aeris, & de hoc quomodo oportet accipere de loco qui est inter superna astra & terram, quo scilicet corpore plenus est. d. Soluit tertiam quætionem & primo dicit de quo est intentio

dicens, quod de caliditate quam sol facit in istis inferioribus, magis conueniret dicere, secundum se & diligenter. i. perfecte in his quæ dicenda sunt in libris de sensu: quia calidum est quædam sensuum passio, est. n. obiectum sensus tactus. Sensus autem & sensibile habent eandem scientiam, cum ad inuicem dicantur quodammodo. Sed quia materia sensus hoc requirit, dicendum est nunc propter quam causam cum corpora caelestia non sint calida in sui natura, sit ab eis caliditas in istis inferioribus. Secundo ibi. e. Soluit quætionem & diuidit in duas partes. primo ponit quætionis solutionem, secundo probat verum esse, quod in quæstione supponebatur, ibi. Signum autem sufficiens, prima diuiditur in duas causas quas assignat. secunda incipit, ibi. Et quia ambiens. Circa primum tria facit: primo, assignat causam propter quam a corporibus caelestibus non calidis existit, calor in istis inferioribus generatur, & dicit, quod sensibilibus videmus, quod motus, quia potest disgregare aerem & rarefacere, potest etiam ignire: nam raritas & ignitas se consequuntur vt frigiditas & spissitudo, & propter hoc, ea quæ feruntur sicut sagittæ, si habeant plumbum & ceram, sepe videntur liqueferi quasi motu ea calefaciente. Vnde nihil inconueniens est, si cælum suo motu calefaciat ista inferiora. Secundo ibi. f. Assignat causam quare in istis inferioribus causatur calor magis ex motu solis quam ex motu alicuius alterius corporis superioris, & dicit, quod sol solus sufficiens est facere estuantem calorem in istis inferioribus, Nam calor qui fit ex alijs corporibus caelestibus, est quasi insensibilis respectu caloris qui fit a sole, huius autem ratio est quæ motus qui causat vehementem calorem oportet quod sit velox & propinquus nobis. Vnde motus astrorum fixorum & quæque errantium, quæ sunt supra solem sunt in opinione Aristoteli. Sæpe enim motus velox, motus autem Lunæ, licet sit propinquus, motus tamen tardus. Motus autem solis habet virtutem: sufficiens ad causandum calorem in istis inferioribus. f. & velocitatem & propinquitatem. Quod autem hic dicit de velocitate motus solis, referendum est ad motum quo mouetur secundum motum diurnum, non ad proprios motus stellarum. Manifestum est. n. quod motum diurnum orbem enim fluat aer omnis, est necesse, quicumque intra ambitum non comprehenditur sic æquatum, ut in vniuersa terra globi speciem habeat. Ventorum enim etiam ortus in paludosis quoque locis esse nunc videtur, altissimosque montes, spiritus non transcendunt. In orbem autem fluit, quod vna cum vniuersi conuersione simul trahatur. Ignis nanque supero elemento, & igni aer continuatur. Quare & motu prohibetur, quominus in aquam concresecat. Sed quæcumque pars grauitatem habet, ea, calore in supero locum expresso, semper deorsum fertur, aliud autem vna cum igne, qui exhalatur, viciissim sursum euehatur. Ita alius locus ignis plenus, alius aeris perpetuo perseruat. & aliud semper, atque aliud fit, vterque ipsorum. Itaque, cur nubes non gignantur, nec in aquam fiat concretio, & quem admodum de loco inter sidera & terram interiecit. o. sentire debeamus, atque etiam cuius corporis plenus sit, hæc sint dicta. Quoniam autem in calor, quædam sensus affectio est, de eo qui a sole gignitur calore per se ac exquisita deserere, in libro de sensu magis congruit. Sed quam ob causam gignatur, cum talem naturam illa non habeant, nunc quoque dicendum est. Motionem igitur secternendi incendique aeris facultate præditam uideamus, ut ea etiam, quæ feruntur, liquari sepe conspiciamus. Itaque Solis vna motio temporis, calorique afferendo est satis. Incitatum enim esse oportet, & procul non distare. Ac quæ siderum est, velox quidem est, sed procul abest: quæ vero Lunæ, inferior est, sed tarda: Solis autem motio, satis vtrunque habet. sensibilis respectu caloris qui fit a sole, huius autem ratio est quæ motus qui causat vehementem calorem oportet quod sit velox & propinquus nobis. Vnde motus astrorum fixorum & quæque errantium, quæ sunt supra solem sunt in opinione Aristoteli. Sæpe enim motus velox, motus autem Lunæ, licet sit propinquus, motus tamen tardus. Motus autem solis habet virtutem: sufficiens ad causandum calorem in istis inferioribus. f. & velocitatem & propinquitatem. Quod autem hic dicit de velocitate motus solis, referendum est ad motum quo mouetur secundum motum diurnum, non ad proprios motus stellarum. Manifestum est. n. quod motum diurnum

diurnum omnia astra eodem temporis spatio peragunt: quanto autem aliquod caelestium corporum est propinquius centro, tãtã minore circumferentiam circuit, vnde tardius mouetur. secundum autem proprios motus Luna velocissime mouetur. Tertio ibi. g. Assignat causam quare magis generatur calor ex motu ipsius solaris corporis, quam ex motu spheræ eius, & dicit, quod motus fiat magis cum ipso solari corpore, & huius simile possumus sumere ex his quæ sunt apud nos, quia etiam hic aer vicinus rebus spissis, quæ feruntur per violentiam, maxime fit calidus. Et hoc accidit etiam rationabiliter quia maxime motus corporis solidi disgregat aerem. Vnde cum ipsi corpus solare sit magis solidum, quam ceteræ partes spheræ ipsius, cum non sit diaphanum, magis ex motu eius generatur calor, quam ex motu spheræ eius. Sic igitur propter causam istam, caliditas a sole pertingit ad locum istum, quamuis sol non sit calidus. Nec huic causæ impedimentum præstat, quod luna est inter solem & nos, quæ calescere non potest, quia licet non calescat a sole, aliquo tamen modo immutatur ab eo: videmus enim quod illuminatur ab eo, nõ semper autem eadẽ specie immutationis mutatur medium extremum. sicut radius solis non inflamat vas vitreum plenum aqua, sed stupã oppositam. Apparet etiam ratio quare vbi est vmbra, non est tantus calor, quantum est in loco vbi radij solares projiciuntur, quæ scilicet vmbra causatur ex aliquo corpore opposito soli, quod interruptit continuationem transmutationis, quæ est a sole, sed actio solis pertingit ad locum vmbre per quandam reflexionem. Nec tamen putandum est, quod motus solis in quantum motus tantum causet calorem, sed in quantum est motus talis corporis in sua natura habentis virtutem calefaciendi. Omnes enim formæ corporum inferiorum, reducantur in corpora caelestia, sicut in quædam principia, & inde est quod diuersa corpora caelestia, diuersos effectus in rebus corporalibus habent non solum secundum calidum, sed etiam secundum alias passiones, & formas. Deinde cum dicit. h. Ponit propriam causam caliditatis generatæ ex motu solis, quæ tamen non est vniuersalis, sed particularis, vnde dicit quod frequenter ignis qui ambit inferiores partes mundi ex motu corporis caelestis, fertur quadam violentia deorsum & spargitur per aerem, quia sicut supra dictum est: superior pars aeris & ignis, quadam fluxum habet ex motu cæli. Deinde cum dicit.

Manifestat quod quæstio supponebat, scilicet quod corpora caelestia non sunt calida, aut ignita, & hoc per duo signa. Primum est, quia ibi non apparent discursus astrorum, quæ vñr caudentia, quæ ex ignitione generantur in inferiori loco, quod nõ esset, si corpora caelestia essent calida aut ignita: quia vbi est motus maior & velocior ibi citius aliqd ignitur. Secundum signum est, quod sol qui maxime videtur esse calidus, ex effectu videtur coloris albi & nõ ignei. Porro calorem unã cum Sole excitari, rationi consonum esse intelligimus, ex his, quæ apud nos sunt, sumpta similitudine. Nam etiam hic, si quædam ui ferantur, proximus aer plurimum incalescit, idque recta euenit ratione, quandoquidem rei solidæ motus, aerem maxime secernit. Partim itaque hanc ob causam ad hunc locum calor perducitur. Partim quod ignis aerem ambiens motione sæpius diuellatur, & ui deorsum feratur. Superum autem locum calidum non esse, neque ignitum, etiam stellarum transcursus satis declarant. Hi enim eo in loco non sunt, sed in infero, cum tamen ea, quæ incitatus mouentur, tum celerius, tum plenius ignescant. His accedit, quod Sol, qui maxime calidus videtur, candidus, non igneus apparet. Tractatus secundi: libri primi: in quo determinatur de stellis discurrentiibus & alijs similibus illis. C. I. Is constitutus dicamus, quæ causa sit, cur flamma succensæ, & transcurrentes stellæ, & quæ a nonnullis δαλοι καί, αἰρες id est faces, & capræ nominantur, in cælo appareant. Hæc enim omnia idem sunt, & per eandem causam, sed intensione & remissione differant. Horum autem, atque aliorum multorum principium hoc est. Cum enim terra ui solis incalescit, exhalationem fieri necesse est, non illam quidem unam & simplicem (ut aliqui existimant) sed duplicem: unam, quæ uapor magis sit, altera, quæ magis spiritus. Ac uaporem quidem eam esse, quæ ex eo humore est, qui intra & supra terram continetur: quæ autem

LECTIO. VI.

Ofitis his quæ ad manifestationem ne sequentium phylosophus induxerat, incipit primum determinare de his, quæ alto ex materia sicca generantur: secundo, de his quæ ex materia humida alto generantur. ibi. De loco autem positione. Prima diuiditur in tres. primo de terminat de stellis cadentibus, & his quæ similem habent causam. Secundo, determinat de cometis. ibi. De cometis aut. Tertio, de lacteo circulo qui dicitur galaxia. ibi. Qualiter autem & propter quam causam. Circa primũ duo facit: primo. n. determinat de stellis cadentibus, & alijs huiusmodi. secundo de terminat de quibusdam alijs apparitionibus, quæ in aere videntur. ibi. Apparuit autem alij nocte. Circa primũ duo facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quod post determinationem prædictorum, dicendum est propter quæ causam apparent in cælo flammæ accensæ, & sydera discurrerã, & vocati a quibusdã dali, id est titiones & eges id est capræ. Ideo autem dicendum est simul de omnibus istis, quia omnia huiusmodi sunt idem secundum speciem, & secundum eandem causam fiunt, sed differunt per magis & minus, vt infra patebit. Secundo ibi. b. Determinat propositum, & circa hoc duo facit, primo mittit causas generationis prædictorum, & dicit, quod principium prædictarum passionum & multarum aliarum, tam actiuũ quam materiale, est quod dicitur. Cum enim terra calefacta fuerit per motum solis, oportet aliquam exhalationem resolui a terra, quæ nõ est vnus modus, vt quidam putant, sed est duplex: quædam enim est magis vaporosa & humida, quædam vero est magis spumosa & sicca, nam ab humido aqueo, quod est super terram, resoluitur & eleuatur vaporosa exhalatio & humida, ab ipsa autem terra quæ est sicca natura, eleuatur exhalatio fumosa siue spumosa. harum autem exhalationum, spumosa quidem supereminet propter calidum quod in ea dicantur & magis ipsam subleuat. Siccum enim & calidum leue est, & talis est ignis natura. Vaporosa autem exhalatio quæ est magis humida subleuat.

LECTIO. VI.

Is autem determinatis: dicamus propter quæ causam flammæ accensæ apparerã circa cælũ, & discurrentia sidera: & vocati a quibusdam: dali, & eges: hæc. n. omnia sunt idem & propter eandem causam: differunt autem per magis & minus.

Is constitutus dicamus, quæ causa sit, cur flamma succensæ, & transcurrentes stellæ, & quæ a nonnullis δαλοι καί, αἰρες id est faces, & capræ nominantur, in cælo appareant. Hæc enim omnia idem sunt, & per eandem causam, sed intensione & remissione differant.

b Principium autem & horum & multorum aliorum hoc est. Et enim calefacta terra a sole: exhalationem necessarium fieri: nõ simplicem vt quidã putant: sed duplicem: hanc quidem magis vaporosam: hæc autem magis spumosam. hæc quidem eius quod in terra & supra terrã humidum vaporem: hæc autem ipsius terræ.

Horum autem, atque aliorum multorum principium hoc est. Cum enim terra ui solis incalescit, exhalationem fieri necesse est, non illam quidem unam & simplicem (ut aliqui existimant) sed duplicem: unam, quæ uapor magis sit, altera, quæ magis spiritus. Ac uaporem quidem eam esse, quæ ex eo humore est, qui intra & supra terram continetur: quæ autem

subest spumose propter pondus, non enim ita rarefit. calidum enim & humidum pertinent ad naturam aeris, qui subest igni calido & sicco existenti, & huic attestatur ordo elementorum, qui sunt supra terram. Nam sub circulari motu cæli primo est locatum id quod est calidum & siccum, quod communiter dicitur ignis, licet non sit nomen proprium (vt supra dictum est. Quia enim id quod est commune omni fumose exhalationi est innominatum. & quod tale est maxime natum est exuri, propter hoc sic necessarium fuit uti nominibus, vt talis fumosa exhalatio ignis diceretur, sub fumosa autem exhalatione est aer. Sic ergo posita est causa & effectiua prædictarum passionum, quæ est latitudo solis, & causa materialis quæ est fumosa exhalatio. Secundo ibi.

c Determinat de generatione prædictarum passionum & circa hoc duo facit. primo assignat rationem generationis harum passionum. secundo assignat rationem quorundam accidentium circa ipsas, ibi Propter positionem. Circa primum, tria facit, primo assignat causam prædictarum passionum in communi, secundo assignat differentias eorum adinuicem, ibi. Quæcunque igitur maxime. Tertio mouet dubitationem circa determinatam, ibi. Dubitabit vtrique; aliquis. Dicit ergo primo, quod prædicta oportet intelligere, hic quod nunc diximus, ignem, scilicet fumosam exhalationem esse vt quoddam hypercauma, hoc est quædam materia incendi, & quod ordinatur in rotunditate quæ est circa terram vltimo, incipiendo, scilicet a terra, quodque propter propinquitatem ad motum cælestem sæpè exuritur, sortiens augmentum caloris modico motu, id est cum parum mouetur ex motu superioris corporis, sicut accidit de fumo, dum inceditur & fit flamma. Nihil enim est aliud flama quam ardor spiritus, id est fumi sicci. Ipsa ergo flammatio prædicti hypercaumatis communiter loquendo

existentis, sicca spumofam. Et harum spumofam quidem supereminere propter calidum, humidiorum autem subesse propter pondus. Et propterea hoc modo ordinatum est quod in circuitu. Primo quidem enim sub circulari latitudine est quod calidum & siccum, quod dicitur ignem, innominatum enim, quod commune in omni fumosa disgregatione. Attamen quia maxime natum est tale exuri corporum, sic necessarium uti nominibus, sub hac autem natura est aer.

c Oportet autem intelligere velut hypercauma, hoc quod nunc diximus ignem ordinatum circa ultimum sphaeræ quæ circa terram, vt modico motu sortiens exuratur sæpè sicut fumus. Est enim flamma, spiritus sicci ardor.

d Quæcunque igitur se habet maxime optime talis consistentia, quando a circulatione mota fuerit, aliquantulum exuritur. Differt autem secundum hypercaumatis positionem, aut multitudinem. Siquidem enim latitudinem habeant & longitudinem hypercaumata multoties videntur accensa, sicut flamma velut in area ardentis stipule. Si autem secundum longitudinem solum vocati dali, & eges: & sidera, aut siquidem plus hypercauma fuerit. Si autem secundum longitudinem & latitudinem, quæ quidem quasi ex scintilla simul combustum, hoc autem fit propter igni secundum modica quidem, ad principium autem eges vocatur, quando autem sine hac passione, dalus, quando vero longitudo exhalationis permouetur, & multipliciter dispersa fuerint, & similiter secundum latitudinem & profunditatem sidera putata volare sunt. Aliquando quidem igitur a motu exhalatio exusta generat ipsa, aliquando autem sub frigore consistit in aere extruditur & segregatur calidum, pp quod & latitudo ipsorum assimilatur magis projectioni, sed non exustioni.

F est generatio prædictarum passionum, ex appropinquatione materie preparate cause efficienti. Deinde cum dicitur. **d** Assignat differentiam prædictarum passionum, ostendens quo sit accipienda differentia earum, & dicit quod ex qua parte se habet prædicta materia quomodo quæ se habeat consistentia. i. prædicta materia, incendii optime disposita ad hoc quod igniatur, tali modo exuritur, quando fuerit mota per calefactionem a circulari motu cæli. & differat passio exiguita sui positionem prædictæ materie, & multitudinem. Si n. prædicta materia habeat magnam longitudinem & latitudinem, videtur esse quædam flamma accensa in celo, sicut cum stipula ardet in area. Si vero non habeant multum in latitudine sed solum in longitudine, generantur & apparent illic dali. i. titiones, & eges. i. capre, & sidera discursiva. quod si prædicta materia fuerit plus in longitudine quæ latitudinem, & quæ simul dum comburitur ignis scintillat. i. videtur salire & discurre quasi eges. i. sicut capre, quæ quidem fit propter hoc quod incipit igniri non tota materia simul sed secundum aliquas paruas partes incipiens ex aliquo principio illius materie, quæ in qua hoc fit, tunc vocant eges. i. capre, sed quando fit incensio prædictæ materie sine prædicta passione. i. sine scintillatione, eo quod materia tota accenditur simul, tunc vocatur dalus. i. titio. Sed quæ exhalatio non fuerit continua, sed frequens & dispersa per modicas partes & multis modis, tæm longitudinem, quam in latitudinem quæ etiam in profunditatem, tunc sunt sidera que putatur volare, eo quod illa materia cito cõsumitur & definit esse ibi vbi prius accensa fuerat, sicut accidit de stipula si modicum de ea per longitudinem disponatur & accendatur: currit. n. combustio & videtur similis esse motui alicuius corporis ignei. Sic igitur patet, & populum habet de materia flamma accensa mediocriter, propter

Ac illud quidem animo concipiendum est, hoc, quod in ignem veluti in prædicta hoc est succensio nis fomitem, nominauimus, circum extremum globi, qui terram ambit, extensum esse, ut simul ac leuiter fuerit commotum, ardorem quasi fumus sepe conficiat. Est enim flamma, spiritus sicci feruor.

Qua igitur ex parte constitutio eiusmodi idonea maxime fuerit, cum a conuersione aliquo modo agitur, incenditur. Sed pro materie, quæ incensio apta est, copia & situ, differentia existit. Nam si in latum & longum ea materia expansa sit, ut dicitur sæpè flamma conspicitur, qualis est stipula quæ in agris incenditur. Si autem in longitudinem solum distendatur ea, quæ & faces, & capre, & stella nominantur. Si vero in longum magis, quam in latum successiois materia distenta sit, cum simul incensa veluti scintillas mittit, id quod fit, quoniam per partes quidem exiguas, sed coherentes principio incendatur, ea præ nuncupatur, quum autem præter hanc affectionem, fax. At si exhalationis longitudines per partes exiguas & frequentes, a qualisque latitudinis ac magnitudinis sparse fuerint, stella sunt, quæ videntur profilire. Ac interdum quidem exhalatione, motu succensa, oriuntur: interdum aere, qui frigore cogitur, quod calidum est, extrudente atque excernente. Quo fit, ut iaculationis potius earum motio speciem habeat, quam accensionis.

ter quod vocatur titiones, & capre, minimum autem stellarum discurrentes, & propter hoc frequenter apparent. Sed quia sidera volantia habent aliam causam suæ generationis, ideo subiungit, quod exhalatio exusta a sole generat ea, aliquando autem in spissitate aere propter frigus, illud quod est ibi calidum in spissitate extruditur inferius, & separatur ab eo frigiditate: & propter hoc illud in spissitate igniatur, & videtur stella a cadere: propter quod, & motus siderum cadentium non assimilantur exhalationi, sed projectioni potius.

LECTIO VII.

Via assignauit duas causas, generatio nis siderum discurrentium, hic mouet quandam dubitationem circa ea, & circa hoc duo facit, primo mouet dubitationem, quæ est: vtrum discursus siderum currentium fiat hoc modo, sicut cum fumosa exhalatio inferioris candelæ, incendiatur a flamma superioris candelæ, vel lucernæ. Tunc enim videtur ignis descendere cum mirabili velocitate, & videtur projectio vnus, & eiusdem ignis, & non videtur, quod ignis fiat in alio, & alio corpore. Aut secundum veritatem discursus siderum cadentium sunt projectiones alicuius eiusdem corporis cadentis. Secundo ibi.

Vbitauit vtrique; quis: vtrum velut quæ sub lucerna posita exhalatio a superiori flamma accendatur in feriore lucernam. Mirabilis enim & huiusmodi velocitas est & similis projectioni. sed non in alio, & alio facto igne, aut projectiones eiusdem alicuius corporis sunt discursus.

Videtur itaque propter ambo. Etenim sicut a lucerna fit, & quædam propter expelli proiectiuntur, velut quæ ex digitis elabentia vt in terram & in mare, videantur cadentia, & nocte, & per diem videntur serenitate existente. Deorsum autem iaciuntur, quia coagulatio ad deorsum inclinatur propellens, propter quod, & fulmina deorsum cadunt. Omnium enim horum generatio non exustio, sed segregatio ab expulsiōe est, quoniam secundum naturam calidum sursum natum est ferri omnino.

Quæcunque quidem igitur magis in supremo loco consistunt, ex exusta sunt exhalatione. Quæcunque autem demissius, segregata propter concerni, & infrigidari humidiorum exhalationem: hæc enim congregata & deorsum tendens propellit in spissitate, & deorsum facit calidi projectionem.

Propter propositionem autem exhalationis qualiter eunquæ contingat, posita latitudine & profunditate, sic fertur aut, sursum, aut deorsum, aut ad latum, plurima autem ad latum propter duabus ferri latitudinibus, videtur quidem deorsum, natura autem sursum. Omnia enim secundum diametrum feruntur talia: propter quod & discurrentium siderum plurima obliqua sunt latio. Omnium itaque horum causa vt quædam materia exhalatio vt autem mouens aliquando quidæ quæ sursum latio, aliquando autem aeris concretio coagulatio.

Enim in quantum est calidum fertur sursum, sed per violentiam expulsiōis fertur deorsum. omnia autem talia, quorum motus

ditate nubium, & aeris extinguetur. Sed licet ista quæ cadunt expulsa sint ignita, & ita vt videtur deberent esse leuia, & ascendere, tamen deorsum iaciuntur, quia coagulatio frigoris impellens, ea inclinatur deorsum, & propter hanc causam fulmina cadunt deorsum, licet sint ignita, quia generatio omnium horum sic cadentium, non est per exustionem ab aliquo calido igni ente, sed per separationem ab aliquo frigido expellente, quia omne calidum, secundum naturam habet ferri sursum. Secundo ibi.

LECTIO VII.

Vbitauerit. n. aliquis, numquam admodum halitus lucernæ subditus, ex superiore flamma lucernam inferiori accendit (admirabilis enim & iaculationis similis huius quoque est velocitas, sed tamen iaculatio non sic agitur, ut alius, atque alius ignis efficitur) in eiusdem corporis sint discursus.

Vtroque autem modo existere videntur. Nam & ita, ut flamma a lucerna accenduntur, & aliqua elisione quadam perinde ac e digitis nuclei, iaciuntur, ut & in mare, & in terram tam nocte, quam die, ac celo sereno cadere uisuntur. Deorsum autem iaciuntur, quod densitas, quæ propellit in inferum leuiter iaciunt; quæ etiam de causa in inferum locum fulmina decidunt. Horum enim omnium ortus, accensio non est, sed excretio, quæ fit elisione, quandoquidem, & calidum quandoquidem natura sursum effertur.

Quæ ergo in supero magis loco generantur, ea exhalationis sunt in censione: quæ uero in inferiore eiusdem secretionem, quod exhalatio, quæ humidior est, cogatur, atque refrigeretur. Ea enim cum cogitur ac deorsum inclinatur, densata, quod calidum est, depellit, & in locum inferum iaculatur.

Obitum autem exhalationis, in superum aut inferum locum, aut ad latum id fertur, prout uidelicet illa in latum, & altum distenditur. Plurimum tamen in latum, quoniam duabus motionibus cieatur. ut quidem in inferum, natura in superum locum. Huius enim generis omnia per diametrum feruntur. Quæ etiam causa est, ut transcurrenium stellarum latio, transversa plurimum fiat. Horum itaque omnium in materie genere causa exhalatio est, ut autem motio, interdum quidem supera motio, interdum uero aeris concretio coagulatio.

Enim in quantum est calidum fertur sursum, sed per violentiam expulsiōis fertur deorsum. omnia autem talia, quorum motus

non potest visus hominum repercuti ab humore ad solem, neque si sol sit propinquus tropico, scilicet capricorno, neque si sit in æstiuis versionibus, id est in tropico æstiuo, qui sit cancer, Vbiunque enim fuerit sol sub terra erit maior distantia eius ad vaporem contractum, quam sit conueniens repercussioni, vel ex circulo, vel ex latitudine zodiaci, sed quando stella relinquitur a sole versus boream, id est ad septentrionalem partem: tunc potest recipere comam, quia ibi est multum de humiditate, & periferia celi, quæ est super orientem est ibi magna, & quæ est subter est parua, & sic de facili visus hominum refractus, potest pertingere ad solem.

LECTIO X.

Omnis opinio, hic improbat eas, & primo ponit modum improbandi, & dicit, quod quedam intendit inducere. q sunt comunitate contra omnes predictas opiniones, quedam vero quæ sunt contra aliquam earum specialiter tantum. Secundo ibi.

Disputat contra positas opiniones, & primo contra secundam: quæ fuit Pythagoricorum: secundo contra tertiã, quæ fuit Hippocratis, ibi. Adhuc autem si propter tertio contra primam quæ fuit Democriti, & Anaxibi, Commune autem, & his. Contra primã ponit duas rationes, quarum prima talis est. Omnes stellæ erraticæ subdeficiunt, id est quasi mouentur subdeficiendo, sicut expositum est in circulo animalium, quid dicitur zodiacus: sed multi comete, visi sunt, extra hunc circulum, ergo non omnes comete sunt stellæ erraticæ. Secunda ratio talis est. Sæpe visi sunt comete plures vno simul facti, non igitur cometa est vna stellarum errantium. Harum rationum prima est communis, contra has opiniones, secunda, est propria, contra primam, & tertiam opinionem. Deinde cum dicit.

Improbat positionem Hippocratis per tres rationes. Cir

culu, cedere aut ipsu, & ad Arctum, & ad Austrum. Intermedio quæ igitur loco tropicorum non attrahere aqua ad ipsu quæ consumpta e a solis latitoe, ad austru at cu ferat copia hie talis humiditatis, sed quæ parua e decisio circuli, q e sup terrã, q aut deorsu fractus ferri ad solẽ, neq; appropinquate tropico loco, neq; in æstiuis versionib' existete sole, pp qd i his qdẽ locis nõ fieri' cometa ipsu. Qñ vero ad boreã relictus extiterit: accipere comã: quæ magna e periferia, q dr orientis. Quæ aut subter pars circuli parua, facile. n. visus hominum pertingere tunc ad solem.

LECTIO X.

Mnibus autem his hæc quidem coniunctim, accidit dicere impossibilia. hæc autem separatim.

Primo quidem igitur dicentibus, quod errantium est vna stellarum cometa. errantes. n. omnes in circulo animaliu subdeficiunt, cometa aut multi visi sunt extra circulu, Deinde, & plures vno simul facti sũt sepe.

Adhuc autem si propter refractionem comam habet sicut ait Hippoc. oportebat aliquando apparere, & sine coma stellã habere. quoniam quidem subdeficit quidem & ad alia loca, comam autem habet non vbi que. nunc autem nulla visa est, præter quinque stellã. iste aut sepe simul omnes eleuata apparent super orientem, & manifestis existentibus ipsis omnibus, & non apparentibus omnibus, sed quibusdam existentibus circa solem, nihilominus comete apparent facti sepe.

Ad vero neque hoc verum, quod in loco ad arctum sit cometes solum simul, & Sole existente circa tropicos æstiuales. magnus enim cometes factus circa eum qui in Achaia terræ motum, & circa fluctus ascensum ab occasibus æquinoctialiibus ortus fuit, & ad austrum iam multi facti sunt.

Sub principe, autem Atheniensium gloriosissimo Molo

ca primam quarum dicit, quod si aliquis planetarum propter refractionem visus habet comam, sicut dixit Hippocrates, oportet, quod aliquando hæc stella erratica apparet sine coma, & hoc ideo, quia non vbi que habet comam, vt dictum est, sed solum, cum est extra tropicos, declinans ad septentrionem. manifestum est autem, quod etiam in alijs locis subdeficit. quia si discedens a sole, & ita oportet, quod aliquando videatur sine coma, sed nulla stella visa est sine coma errans, pter quinque supra stellã nominatas: quæ quandoque omnes apparent simul eleuata super orientem, & omnibus eis existentibus super orientem, vel etiam quibusdam earum apparentibus super orientem, & quibusdam existentibus cum sole, nihilominus apparent cometa. & sic manifestum est, quod cometa non semper est vna quinque stellarum errantium, & nulla e alia sine coma præter has, ergo cometa non est stella errans quasi sine coma apparet, si comam ex se ipso non haberet, sed ex aliquo loco dederit minato, vt ipsi dicunt. Secunda ponit ibi.

Et dicit, quod non est verum, quod cometa fiat solum in loco qui declinat ad septentrionem, hoc simul obseruato, q sol tunc sit circa tropicos æstiuales, quasi propinquius stellã, quia magnus cometes, qui factus est eo tempore quo fuit factus terræ motus magnus in Achaia, & supergressio fluctuum ortus fuit ab occasibus æquinoctialibus, & ita manifestum est quod fuit infra tropicos. Et iam etiam multi facti sunt ad austrum. Falsum est ergo, quod dicunt, q fiat tantum ad septentrionem. Tertia rationem ponit ibi.

Et dicit, quod tempore cuiusdam principis Atheniensium, facta fuit stella cometa sole existente circa tropicos hyemales, & hoc mense Gamelione, scilicet decembri vel Ianuario, & hoc videtur esse impossibile, quod fiat tanta refra-

LECTIO X.

Is autem omnibus accidit ut ex his, quæ esse non possunt, quedam communiter, quedam separatim inquirant.

Ac primum quidem his, qui cometen sideribus errantibus unum esse statuunt. Errantia enim sidera a Sole in circulo signorum relinquuntur. Cometa autem multi extra circulum conspecti sunt: simulque etiam plures uno sepius orti sunt.

Ad hæc: si ob reflexionem comam habent, ut Hippocrates & Aeschilus aiunt, oportebat sane, hoc sidus absque coma interdum uideri, quandoquidem, & in alijs locis derelinquitur, comamque omni in loco, non accipit. Nunc autem præter quinque sidera nullum conspectum est. Hæc uero supra horizontem est. Hæc uero supra horizontem est. Sed seu omnia appareant, seu non omnia, propterea quod aliqua Sole in subierint, existere tum se penumero comete nihilominus cernuntur.

At neque hoc uerum est, in septentrionali solum loco cometas oriri, cum cum Sol in solstitio est æstiuo. Nam magnus cometes, qui circiter id tempus exiit, quo in Achaia terræ quassatio, & inundatio fuit, ab occasu æquinoctiali exortus est, & ad austrum quoque multam orti sunt.

Cum autem Euclæus Molonis filius Athenis Rempub. gereret, mens-

ctio visus nostri ad solem propter distantiam eius, quæ est tunc temporis de nocte ad solem, & propter magnitudinem decisionis circuli, qui est sub horizonte. Falsum ergo dicunt, quod non appareat cometa, nisi sole existente circa tropicum æstiuale. Deinde cum dicit.

Improbat primam opinionem à quatuor, p rationes, quarum prima est contra omnes predictas opiniones dicentes, cometas esse stellã erraticas, quia etiam quedã stellarum errantium accipiunt comam, & hoc non solum oportet credere Aegyptijs studentibus in mathematicis, qui hoc dicunt, sed ipse Aristot. dicit se hoc uidisse, quod vna stellarum, quæ est in figuracione canis apud semur eius, comam habuit, sed debilem, quod patuit, quia quando aliquis fortiter intendebat in ipsam, debilitabatur lumen comæ, sed quando aliquis iaciebat visum in stellam non nimis intense, & remissius, plus apparebat lumen comæ. Secunda rationem ponit ibi.

Et dicit, quod omnes comete, quæ suo tempore fuerunt visæ, apparuerunt in loco super orientem sine occasu, i. sine appropinquacione ad solem. Tunc enim dicitur occasus stellarum, quando intrat sub radijs solis, sed comete apparentes suo tempore disparuerunt sine hoc, q appropinquarent ad solem, adhuc super orientem existentes paulatim cõsumpti, ita quod non derelinqueretur, neque corpus unius stellarum, neque plurium, quia magna stella, d qua supradiximus: quod fuit tempore terremot' in Achaia, apparuit tempore hyemis, in vespere, existente gelu, & serenitate, sub Asio principe Atheniensium, & primo die non apparuit ipsa stella, sed coma eius solum, quasi occidens ante solem: secundum autem die apparuit quædo possibile fuit, quia per modicum tempus remansit post solem, & mox occubuit, sed lumen, co-

ne, fact' fuit cometa stella. mense Gamelione, sole existente circa tropicos hyemales, & quidã tantã refractione factam esse & ipsi impossibilibus esse aiunt.

Cõe autem his, & contactum dicentibus, primo quod, quia non errantiu et accipiunt comã quãdam. Et hoc non solum Aegyptijs credere oportet, equidem & illi aiunt, sed & nos videmus. Earum enim quæ in femore canis, stella quædam habuit comã, debilem tñ, intendentibus qui dem enim in ipsa debile factu est lumen, adiacentibus autem visum remisse plus.

Adhuc autem oes, qui apud nos visi sunt sine occasu disparuerunt in celo super orientem consumpti paulatim, ita vt neque vnus stellã derelinqueret corpus, neq; plurimum, qm, & magna stella, de qua prius meminimus apparuit quæ hyeme, & gelu, & serenitate a vespero sub Asio principe, a primo quod die non apparuit tanquam præoccumbens ante solẽ, sequenti autem die apparuit quatum cõtigit, minimum. n. relictu fuit & mox occubuit, lumen aut extendit vsq; ad tertiã partem celi, velut simul: pp quod, & vocata fuit via. Ascendit aut vsque zonam Orionis, & ibi dissoluta fuit. Et quod Democritus obtinere voluit pro opinione: sua ait. n. apparuisse. dissolutis cometis, stellã quãdam hoc autẽ nõ aliqñ quod oportebat fieri, aliqñ autem non, sed semper.

Adhuc autem, & Aegyptii aiunt errantiu & ad seipsas, & ad alias fieri cõuentus. Et nos ipsi vidimus stellã Iouis in Geminis, subeunte cuidã iã, & disparere facientem, sed non Cometam facientem.

Adhuc autem, & ex ratione est manifestum: stellã, enim, & si maiores, & minores appareant, sed tamen indiuisibiles per se esse videtur quemadmodum vtentes si essent indiuisibiles tangentes, nullam facerent magnitudinem maiorẽ, sic, & qm nõ sunt quodẽ, videntur aut indiuisibiles, & cõuenientes nihil videbuntur maiores, secundu

meta extendit vsque ad tertiã partem celi, quasi simul, & non paulatim crescens in lumine, ita vt ille alcesus luminis, vocatus fuerit via cometæ, & ascendit, etiam retrocedens a sole vsque ad quasdam stellã, quæ vocantur zona Orionis, & ibi fuit dissoluta, non appropinquando ad solem, sed magis ac magis discedendo ab eo. Hæc etiam ratio est contra omnes opiniones predictas, quæ dicunt cometam esse vnã, vel plures stellarum errantium. Et sic patet per hanc rationem, quod illud, quod Democritus dixit, ad confirmandam suam opinionem, non fuit sufficiens. Dixit enim, quod dissolutis cometis, aliquando apparuerunt stellã quãdam remanentes, quod ideo est insufficientis, quia oportebat ipsu probare, quod non aliquando, sed semper remanserunt stellã, dissolutis cometis, quod appareret esse falsum, ex eo quod dictum est. Tertiam rationem ponit ibi.

Quæ talis est, Aegyptii dicunt, q sunt coniunctioes stellarum errantium adinuicem, & ad alias fixas stellã, & dicit se vidisse stellã Iouis se. suppositis cuidam stellã, quæ est in Geminis ita, quod fecit eam disparere, sed tamen non fuit factus cometa, quod oporteret, secundum opinionem Democriti, & Anaxagoræ. Quartam rationem ponit ibi.

Quæ talis est. Aegyptii dicunt, q sunt coniunctioes stellarum errantium adinuicem, & ad alias fixas stellã, & dicit se vidisse stellã Iouis se. suppositis cuidam stellã, quæ est in Geminis ita, quod fecit eam disparere, sed tamen non fuit factus cometa, quod oporteret, secundum opinionem Democriti, & Anaxagoræ. Quartam rationem ponit ibi.

Quæ talis est. Quamuis stellarum quedam videantur esse maiores, quãdam minores adinuicem comparatæ, tamen vnaquæque secundu se considerata, videtur quasi punctalis, & indiuisibilis, sed si essent naturæ indiuisibilis se inuicem tangentes, non facerent maiorem magnitudinem, vt probatum est in sexto physicorum, ergo, quando videntur indiuisibiles, licet non sint, quando coniunguntur adinuicem, non debent videri maiores, secundum apparentem magnitudinem, & ita ex contactu stellarum, non debet videri coma, quasi propter augmentum luminis. Hæc autem dux vltimæ

Ad Orionis uero usque zonam ascendit, atque ibi solutum est: sed Democritus opinionem suam confirmare contendit. Ait enim stellã quãdam cometis dissolutis uisã fuisse. Ad hoc alias fieri alias nõ fieri nõ oportebat, sed semper.

Aiunt præterea Aegyptii stellã errantes tum inter se, tum cum errantibus congrredi. Quin & ipsi Iouis, stellã, cu una earu, quæ in Geminis sũt, bis cõgredi, eaq; occultasse uisimus, nec propterea factu cometen: sed ratione quoque perspicuum est.

Nam stellæ seu maiores seu minores apparent, nihilominus singulæ separatim indiuiduæ videntur. Itaq; ut si essent indiuiduæ, cum sese coniungerent, nullam maiorem efficerent magnitudinem, sic, cum indiuiduæ non sint, sed videntur, nullam congregientes ampliore magnitudinem referent. Causas igitur

ultimæ rationes, sunt contra opinionem Democriti. Ultimo autem recolligit illud, quod dictum est, & patet in litera,

LECTIO XI.

ostquam Philosophus reprobat opinionem aliorum. hic incipit ponere opinionem propriam de cometa, & primo ostendit modum certitudinis, qui est in hac materia exquirendus: & dicit, quod de talibus, quæ sunt immanifesta sensui non est exquirenda certa demonstratio, & necessaria, sicut in mathematicis, & his, quæ subiacent sensui, sed sufficit per rationem demonstrare, & ostendere causam, ita quod quæstionem solvamus per aliquam solutionem possibilem, ex qua non sequatur aliquod inconueniens per ea, quæ hic apparent secundum sensum. Unde hoc modo, in proposito, ad habendam causam esse procedendum. Secundo ibi.

LECTIO XI.

Voniam autem de immanifestis sensui putamus sufficienter demonstrare secundum rationem, si hoc ad possibilem reduxerimus, ex his, quæ nunc apparent existimabitur utique; aliquis, sic de his maxime accidere.

Supponitur. n. nobis mundi huius, qui circa terram quantum sub circulari latitudine esse primam partem exhalationem siccam & calidam. Ipsa autem & continui sub ipsa aeris ad multum simul circūducitur circa terram sub sphaera, & motu circulari, lata autem, & mota hoc modo, quacumque contingit bene dñabilis existens, sape igitur: propter quod dicimus fieri & disperforum siderum discursus.

Cum igitur in talem condensationem incidit propter superiorē motum principium igneum, neque sic, ut cito extinguatur, sed plus & ad multum: simul autem de subitus accidat ascendere bene dispositam exhalationem, hoc fit stella cometa, qualitercunque exhalatum extiterit figuratum, si quidem omniquaque similiter, cometes: si autem longitudines, vocatur Pogonias.

Sicut autem talis latitudo, stellæ latitudo videtur esse, ita & mansio quasi similis stellæ mansio videtur esse. Simile. n. quod fit, velut si quis in palearum cumulum, aut multitudinem, immiserit titionem, aut ignis inchoat principium modicum: videtur. n. similis & siderum discursus huic. Cito. n. propter dispositionem hypercaumatis aptam succedit in longitudinem. si itaque hoc maneat, & non consumatur, pertrahitur: quocumque modo sit disposita ad hoc, quod ignis in ea

ne dominetur, propter quam causam sunt discursus siderum, ut dictum est. Secundo ibi. Assignat causam apparitionis cometæ, & dicit quod quædam talis exhalatio fuerit condensata, & propter motum superioris corporis incidit in ipsam exhalationem aliquod principium igneum, ita licet quod ex aliqua parte incipiat exuri, sic, quod ignis non fit tam multus, ut cito exurat materiam, neque etiam sita debilis, ut cito estingatur, priusquam accedatur, sed fit talis, quod plus, & diu possit permanere cum quantitate ignis, & dispositione materie in spissitate, cum hoc etiam, quod simul de inferioribus ascendat continue exhalatio bene disposita ad hunc modum extulionis, ut scilicet diu duret, tunc fit stella cometa, quia illud, quod iam ignitum est, videtur quasi stella, reliqua autem, scilicet exhalatio, quæ non est perfecta igitur, sed aperta igitur, videtur coma eius, quia qualitercunque figuretur talis exhalatio, humilioris figura videbitur, quia si exhalatio fit vndique circumposita stellæ, i. principio vel parti ignitæ videtur quasi coma, unde & cometes dicitur, si autem disponatur: ad longitudinem principij ignitæ, videtur exhalatio esse quasi barba stellæ, & ideo vocatur pogonias, id est quali barbata. Tertio ibi. Manifestat quod dictum est de cometa per comparationem ad stellam cadentem. Dicitur enim supra, quod motus ignis accendi in tali materia, cum fuerit motus per expulsiōnem, videtur esse motus stellæ, & similiter mansio, vel quies ignitæ principij in prædicta materia, videtur esse mansio, vel quies stellæ. Dicit autem stellam cometæ quiescere, ad excludendum motum, qui apparet in stellis cadentibus, non autem ad excludendum motum cometæ, secundum quod circūuoluitur simul cum cælo, de quo post dicitur, Huiusmodi autem mansio prædicti principij accidit propter hoc, quod materia non statim consumitur, tunc propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis magnum cumulum palearum immiserit titionem, aut aliquod quocumque ignis, non enim statim discurret quasi exurans paleam,

ne dominetur, propter quam causam sunt discursus siderum, ut dictum est. Secundo ibi. Assignat causam apparitionis cometæ, & dicit quod quædam talis exhalatio fuerit condensata, & propter motum superioris corporis incidit in ipsam exhalationem aliquod principium igneum, ita licet quod ex aliqua parte incipiat exuri, sic, quod ignis non fit tam multus, ut cito exurat materiam, neque etiam sita debilis, ut cito estingatur, priusquam accedatur, sed fit talis, quod plus, & diu possit permanere cum quantitate ignis, & dispositione materie in spissitate, cum hoc etiam, quod simul de inferioribus ascendat continue exhalatio bene disposita ad hunc modum extulionis, ut scilicet diu duret, tunc fit stella cometa, quia illud, quod iam ignitum est, videtur quasi stella, reliqua autem, scilicet exhalatio, quæ non est perfecta igitur, sed aperta igitur, videtur coma eius, quia qualitercunque figuretur talis exhalatio, humilioris figura videbitur, quia si exhalatio fit vndique circumposita stellæ, i. principio vel parti ignitæ videtur quasi coma, unde & cometes dicitur, si autem disponatur: ad longitudinem principij ignitæ, videtur exhalatio esse quasi barba stellæ, & ideo vocatur pogonias, id est quali barbata. Tertio ibi. Manifestat quod dictum est de cometa per comparationem ad stellam cadentem. Dicitur enim supra, quod motus ignis accendi in tali materia, cum fuerit motus per expulsiōnem, videtur esse motus stellæ, & similiter mansio, vel quies ignitæ principij in prædicta materia, videtur esse mansio, vel quies stellæ. Dicit autem stellam cometæ quiescere, ad excludendum motum, qui apparet in stellis cadentibus, non autem ad excludendum motum cometæ, secundum quod circūuoluitur simul cum cælo, de quo post dicitur, Huiusmodi autem mansio prædicti principij accidit propter hoc, quod materia non statim consumitur, tunc propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis magnum cumulum palearum immiserit titionem, aut aliquod quocumque ignis, non enim statim discurret quasi exurans paleam,

Tractatus secundi, libri primi, in quo de terminatur de cometis, secundum opinionem Aristot. Cap. iij.

Voniam autem censemus ea, quæ sensum effugiunt, satis ratione demonstrata esse, si ad id, quod esse potest, ea reduxerimus, ex his quæ nunc dicuntur existimare aliquis possit, sic potissimum in his accidere.

Positum enim a nobis est, eius mundi, qui circa terram est, partem primam, quæ conuersioni subest, eam omnem habitum siccam esse & calidum. Ac eum quidem, vna cum aeris magna parte, quæ illi esse continuata, latitudo, & ea, quæ in orbem sit, motione, circa terram circumagi, eoque modo latitudine & motu agitatum qua parte temperatum esse contigerit, accendi, ex quo & siderum, quæ sparguntur, discursus fieri dicimus.

Cum igitur igneum principium superiorum corporum motu in eiusmodi densitatem incidit, idque nec ad copia exuperans fuerit, ut celeriter, & quamplurimum incendat, nec tam debile, ut cito extinguatur, sed amplius & late patens, simulque habitum apte temperatum ex infero loco ascendere contigerit, crinitum sidus existit, probalium illius figura. Nam si omni ex parte similis sit, cometes, id est, crinita nuncupatur; si autem in longitudinem extenditur, Pogonias, id est barbata.

Ut autem talis motus, sideris motus, sic status, sideris status videtur. Perinde enim sit, ac si aliquis faciem, aut exiguum ignis principium in palearum cumulum, ac multitudinem iniiceret. Nam & stellarum discursus, huic rei similis videtur. Quia materia enim, quæ ad ignem concipiendum apta est, habilitatem, in longum celeriter serpit. Hoc vero si permanserit, nec in transitu extabuerit, qua parte in-

dum quod circūuoluitur simul cum cælo, de quo post dicitur, Huiusmodi autem mansio prædicti principij accidit propter hoc, quod materia non statim consumitur, tunc propter aliam materiam succedentem, ut dictum est, & est simile sicut si aliquis magnum cumulum palearum immiserit titionem, aut aliquod quocumque ignis, non enim statim discurret quasi exurans paleam,

palæ, sed ut ignitio diu vno loco manere. Ita si quis recte consideret, vno loco manere. Ita si quis recte consideret, vno loco manere. Ita si quis recte consideret, vno loco manere.

fiens, aut maxime desatur est hypercauma, fiet utique principium latitudinis consummatio discursionis, & talis cometa est stella, velut discursus siderum habet in ipso terminum & principium. Quicquid igitur in ipso superiori loco principium consistit, si fuerit per se cometa apparet, & quæ aut sub astrorum aliquo, aut non erratum, aut erratum, a motu consistit exhalatio, tunc cometes fit horum aliquid. Non enim circa ipsa astracoma fit, sed quemadmodum halo circa solē apparuit, & lunam, assequentes, & quæ de trāslatis, cum sic fuerit condēsat aer, ut passio hæc fiat sub solis itinere, sic & coma astris velut halo est, attum halo quæ fit per fractionem talis coloris, ibi autem in ipsis exalationibus color apparet est.

Quæ igitur sunt stellæ fiet talis concretionis, eadem necesse est manifestare latitudinem, & motum cometæ, quæ quæ fert stella, cum autem consistit per se, tunc sub tarditates videtur. talis enim latitudo mundi, non est refractione quadam cometæ, ut halo in hypercaumate puro ad ipsam stellam facta, & non ut dicunt, quæ circa Hippoc. ad solem, quæ & per se fit cometa sape, & frequentius, quam circa aliam determinatarum stellarum. De halo quæ igitur eam posterius dicemus.

De eo autem, quæ est eadem ignea consistentia ipsorum argumentum, oportet putare quæ signant facti plures spiritus, & siccitates. Palæ enim, quæ sunt per multum eadem talis segregatione, quare sicciorē necessarium est aerē, & disgregari, & dissolui euaporas humidum a multitudine calidæ exhalationis, ut non consistat facile in aqua. Manifesti autem dicemus & de hac passione, quæ de spiritibus dicenda fuerit tempus, quæ igitur crebri, & multi apparere, sicut dicimus, siccis, & spiritibus sunt anni, notabitur. quæ autem rariores, & tenuiores, magnitudine, sicut quæ non fit tale, attum ut freques fit quæ de excessu spiritus, aut sicut tempus, aut sicut magnitudinem, quæ & quæ in Aegyptiis fluuiis cecidit lapis, ex aere, & spiritibus, eleuat per diem. Accidit autem & tunc cometes stella facta a vespere, & circa magnam stellam cometa sicca erat hyems, & borealis, & fluxus per contrarietatem vectorum facta fuit. in sinu quæ non boreas obtinuit, extra autem austrum flabat magnus. Adhuc autem sub principio per Nicomacho facta fuit paucis diebus cometes, circa æquinoctiale circulum, ut a vespere facies ortum in eoque circa Corinthum spiritus uentus est.

Eius autem quæ non fieri multos sepe cometas, & magis extra tropicos, manifestat per hoc, quæ latitudo inferioris mundi, quæ est circa motu celestium, quæ non est circūuoluit ignis, & circa pars aeris per motum firmamenti: non potest attingere ad velocitatem motu

celestis. Exhalatio igitur ignita existens in superiori parte aeris circūuoluit solū cum aere, & igne, sed quæ moritur corporum est tardior motu firmamenti, iou cometa existens in aere remanet post corpora celestia, quæ velocissime mouentur, & sic ut hære motu contrariū firmamento, sic ut & planetæ ex sola retardatione, quæ est quæ opinantur circa planetas: & inde est etiam per opinionem posterius cometæ esse planetas. Sed hoc quæ cometa sape fit per se, & frequentius quæ circa aliquam stellam determinatarum, id est, fixarum quæ habent esse fixam & determinatum in cælo maxime manifestat, quæ cometa non est percussio facta in exhalatione quæ non ar hypercauma ad ipsam stellam cui adheret coma, sicut est in halo, si autem esset sicut est in halo, fieret percussio visus ab exhalatione ad ipsam stellam, & non ad solē, sicut dicitur sequaces Hippoc. sed de halo posterius dicitur. Deinde cum dicitur, Manifestat quæ dixerat per signum, & dicitur hoc est quæ consistentia cometarum esse ignea vel quæ ad comam apparent, argumentum est, quæ plures cometas signum cant siccitatem, & spiritus siccitatem. Manifestum est enim, quæ veteri & siccitates sunt per hoc, quæ multa exhalatio sicca est segregata a terra, vnde necesse est aerē esse sicciorē, & humiditas, quæ euaporat ab aqua rarebit, & dissolui poterit per multitudinem calidæ exhalationis, ita quæ non de facili vapores in aqua condēsentur, sed magis generetur veteri, quæ causantur ex exhalationibus siccis, hoc autem erit manifestum quæ dicitur de veteris. Sic igitur quæ apparere frequenter, & multi cometas, quæ accidit per multitudinem exhalationis sicce, oportet quæ non sunt notabiliter siccis, & veteris. Sed quæ rarioris sunt cometas, & non ita magni sunt, non sunt anni notabiliter siccis, & veteris. Sed tunc ut frequenter fit excessus veteris, aut sicut tempus, quæ diu durat, aut sicut magnitudinem non quæ vehementer flax, & ponit excessum. Aliquæ enim in quibusdam fluuiis cecidit lapis ex aere per diem, eleuatus a vespere, & tunc fuit factus quæ cometa circa vespere, & sicut circa illud magnus cometa quæ quæ diximus, fuit hyems sicca, & borealis, & per contrarietatem vectorum facta fuit per excessum fluuii, ita quæ per hoc destruxit dicitur quæ civitates, quæ est in pelago flabat magnus austrus, sed in sinu vincebat boreas. Sicut sub principe Nicomacho appuit quæ cometa, & tunc est fuit facta magnus veteris apud Corinthum. Deinde cum dicitur, Assignat eam de loco, & tempore apparitionis cometæ, & dicit quæ est

errante seu errate motione creuerit, tunc horum aliquid crinitum efficitur. In ipsis enim sideribus crines non sunt, sed perinde ac coronæ quæ solē ac lunam ambre, & ea, quæ uis locum mutata, consequi uidentur, cum sic aer fuerit densatus, ut hæc affectio sub solis cursu oritur: sic crines in sideribus, coronæ locum obinent. Sed hæc quidem ex reflexione talis refert color, illic autem eo qui apparet, colore insciuntur. Ac cum ad sidus creuerit huiusmodi sita fuerit, cometes, eodem quo sidus, motu moueri uideatur necesse est.

Cum autem separatim concreuerit, tum derelinqui uidetur. Mundi enim, qui ad terram pertinet, talis est motus. Quod uero plerumque per se, ac sepius, quam circa aliqua certa sidera, oriatur cometes, maximum argumentum est, non perinde ac coronam ex pura successione materia ad sidus, non item ad solem, ut inquit Hippocrates, reflexionem esse. Sed causam coronæ, posterius trademus.

At eorum concretionem ignea esse, hoc argumento conijci debet, quod plures si fiat flatus ac siccitates denunciant. Per spicuum enim est eos fieri, quæ magna eiusmodi secretionis copia habeatur, Aerē itaque sicciorē esse, & eum humorem, qui exhalatur, exhalationis calidæ multitudine dirimi, & solui, ut non facile in aquam concreseat, necesse est. Sed cum de flatibus differendi tempus erit, de affectione hac dilucidius dicemus. Cum igitur crebri, & plures apparent siccis, & flauosi, quemadmodum diximus, anni insigniter redduntur. Cum uero rariores, & magnitudine obscuriores, non æque; tale quiddam euenit, sed tamen uenti nimia quæ damnis existit, aut tpe, aut magnitudine. Nam cum lapis flatus sublatus in Aegros flumen ex aere decidit interdum decidit, & uesperis crinitum sidus exortum est. Sed & magni cometes tempore hyems sicca fuit, et Aquilonia, & ob uentorum contrarietatem inundantio facta est. Sinu enim Aquilo tenebat, & extrinsecus Austrus uehemens spirabat. Ni comas horem Athenis imperante, circa æquinoctialem circulum paucis diebus, cometes exortus est, is que non uesperis, cuius tempore Corinthi uentus contigit exoriri.

Sed quamobrem nec multi nec frequenter flant cometas, & extra potius Tropicos, sed in sinu vincebat boreas. Sicut sub principe Nicomacho appuit quæ cometa, & tunc est fuit facta magnus veteris apud Corinthum. Deinde cum dicitur, Assignat eam de loco, & tempore apparitionis cometæ, & dicit quæ est

hō fiat multi, & saepe, & magis extra tropicos .i. ex viā solis q̄ intra, & p̄ motū solis, & astrorū, nō solū sunt exhalationes calidæ actu re solutæ, sed etia si aliquid ē in hmōi exhalationibus cōsistēs, & spissum q̄ morū solis & stellarū, disgregat, & sic impedit causā apparitionis cometæ, nisi qñ fuerit sup̄abundans talis exhalatiōis multiplicatio, q̄ raro accidit, & maxime est causā ē rarā apparitiōis cometarū q̄ plurimū d̄ materia tali, ex qua causat̄ cometa adunat̄ i regiōe lactei circuli, vt infra dicit̄: vñ raro tm̄ multiplicat̄ exhalatio, q̄ sufficit apparitiōi cometæ, & lactei circuli.

LECTIO XII.
Quā intra cā solis & astrorū motus, nō solū segregans calidū, sed & disgregans quod consistit. Maxime autē causā, quia plurimum in lactis congregat regionem.

LECTIO XII.

Valiter aut, & pp quā causam sit, & quid est lac dicamus iā, p̄discutiētes aut & de hoc, q̄ ab alijs dicta sūt primo.

Phil. determinat uit de stellaris cadenti b̄, & cometis, nūc de terminat de lacteo circulo, & primo ostēdit de quo ē intētiō, & dicit, q̄ iā dicit̄ ē de lacteo circulo, qualiter, & pp quā cām est apparitio eius, & d̄ est illa claritas, q̄ est qua si lac, hoc seruato ordinē, vt primo discutiamus ea q̄ ab alijs dicta sunt. Secundo ibi.

b Vocatorū quidē igitur Pythagorū, quidā aiunt viā esse hanc: hi quidē excedētium cuiusdā astrorū sū dictā sub Phaeronte latōne. hi aut Solē hoc circulo delatū esse aliquādo aiunt. Velut igitur exultū eē hūc locū, aut aliquā aliā talē passio nē passū esse a latōne ipsorum.

c Incōueniens aut nō cointelligere, q̄ si quidē hęc erat causā, oportebit zodiacū circulū sic habere, & magis q̄ eū qui lactis. Omnia .n. in ipso ferūtur errātia, & nō solū. Manifestus aut nobis tot⁹ circulus semp .n. ipsi⁹ manifest⁹ semicircul⁹ nocte, sed nihil vñ tale, passus, nisi q̄ copulatur pars ipsius ad lacteum circulū.

d Qui autē circa Anaxagorā, & Democritū, lumē eē lac astrorū quorū dā aiunt. sole .n. sub terra latū non respicere q̄dā astrorū. Quęcunq; q̄dē igit̄ aspiciunt̄ ab ipso, horū q̄dē nō apparere lumē prohiberi .n. a solis radijs quibuscunq; aut obstruit terra, vt non aspiciantur a sole, horū proprium lumen aiunt esse lac.

e Manifestū ē autē, q̄ & hoc impossibile: lac q̄dē .n. semp idē: & in eis dē est astris, apparet .n. maxim⁹ circulus: a sole aut sp̄ altera, q̄ nō aspiciūt, q̄a nō i eodē manet loco. Oportebat igit̄ translato sole trāsferri & lac: nō aut nunc apparet hoc factū.

f Adhuc autē si, quēadmodū ondit nunc in his q̄ circa Astrologiā theorematib⁹ solis magnitudo maior ē quā terre & distātia multo maior q̄ astrorū ad terrā, quā solis, sicut q̄ solis ad terrā, quā lunę, nō itaq; longe alicubi a terra conus, q̄ a sole cōicet radios. Neq; itaq; vmbra terrę, q̄ vocat̄ nox erit apud astrā, sed necesse solē in oīa astrā p̄ficere & nulli ipsorum terrā obistere.

g Amplius autem est tertia q̄dam suspitio de ipso. Dicit̄ enim quidā

q̄ ponit scđā opinionē, & primo recitat eā, & dicit q̄ sectatores Anaxagorę, & Democriti, dixerūt claritatē lacteā q̄ apparet in celo esse lumen quarundā stellarū. Cum .n. sol ferū sub terra terrę p̄tigit vñque ad spheram stellarum fixarū, & occultat quāsdā stellas, ne recipiat radios solis, non autem oēs, q̄a pp paruitatem terrę vmbra ei⁹ nō occupat totū celū sed aliā quā parū partē. Dicit̄ b̄ .n. q̄ claritas stellarū, q̄ respiciūt a sole nō apparet, q̄a phibet̄ apparere radijs solis ad eas p̄tigit̄ & sic circa eas nō vñ claritas lactis, sed illarū stellarū, ad quas non p̄tigit̄ radij solis sp̄diē te terra apparet propriū lumen, q̄ dicebant esse claritatē lactis. Secundo ibi.

q̄ intra cā solis & siderū motus causa est, qui nō solū calorē excernit, sed id quod concreatū est, dissipat. Potissima autē causa est, quod plurimum in lactis locum cogatur.

Tractatus secundi: libri primi: in quo agitur de galaxia, secundum opinionem antiquorum. Cap. V.

Vo autem modo, & qua ex causa procreetur, quid item lac sit, iam dicamus. Sed quā ab alijs antea dicta sunt, de hoc quoq; prius disseramus.

Eorū ergo, qui Pythagorici nūcupantur, nōnulli, uia hęc esse aiunt, alij quidē sideris alicuius ex us, quę in cointeriorū, qui Phaerontis tempore fertur accidisse, deciderit: alij uero inquit Solem per hunc circulum alias motum fuisse. Hunc igitur locum ex eorum motione ueluti arripisse, aut re alia quapiam affectum fuisse.

Aburdum autem est nō eos simul intel ligere, si hęc sit causā, signifero quoq; hoc idem, & magis quā lacteo circulo euenire oportuisse. Vagā enim omnes stellę, & non Sol unus in eo feruntur. Est uero uniuersus circulus nobis conspicuus (nam eius medietas semper noctu apparet) nec tamē re ulla eiusmodi affectus uidetur, nisi qua sui parte cum lacteo circulo copulatur.

Anaxagorās autem & Democritus, quorundam siderum lumen lac esse aiunt. Etenim Solē, dum sub terra fertur, sidera quędam non aspiciere. Quare eorum, quę ab eo circumspiciuntur, quod eius radijs prohibeantur, lumen non uideri, quibus autem terra sic obicitur, ut a Sole non aspiciantur eorum lumen proprium, lac esse inquit.

At, nec hoc quoq; esse posse, perspicuū est: lac .n. idē semper in iisdē est sideribus, quādoquidē circulus maxim⁹ esse cernitur. Quę aut a Sole nō spectantur, q̄ eodē i loco nō p̄manēt, alia p̄tinet sūt et alia. Lactē igitur circulum, Sole locū mutātē, loco trāsferri oportebat, quod fieri minime uidetur.

Ad hęc si ita sit, ut in theorematibus de Astrologiā demonstratur, Solisq; magnitudo maior est quā terra, et interuallū quod a sideribus ad terram porrigitur, multiplex est eius quod a Sole, nō secus atque id, quod a Sole ad terram est, eius quod a Luna, profecto nō procul a terra turbō, qui a Sole est, radios alicubi coniungit: nec terrę vmbra, quę nox uocatur, ad sidera perueniet: sed necesse erit, sidera omnia a Sole aspici, nec ulli eorum terram sese obicere.

Tertia quędam præterea de eo est opinio. Nam quidam ut cometen, est terra, obstitit autē lunę eclipsans ipsā q̄ ē sterior sole, vt dicit̄ est, & sic patet, q̄ p̄dicta opinio falsū supponebat. Tertia opinio fuit d̄ circulo lacteō. Dixerūt .n. qdā, q̄ claritas lacteā est ex eo, q̄ visus n̄ respiciētē ab a stellis q̄busdā ad solē: & ideo apparebat claritas circa illas stellas, respiciētēs visū, ita q̄ sunt quāsi quoddam speculū claritatis solaris, sicut Hypocretes dixit de apparitione cometæ. Secundo ibi.

h̄m pbat hęc opin. p̄ duas rōnes, quarū primā ponit dicens q̄ impossibile est qd̄ p̄dicta opinio ponit, & p̄mittit hęc p̄positio nē. Si oē .i. totū hoc. f. vidēs, & speculū, & res q̄ vñ p̄ speculū im mobilis maneat, necesse est, q̄ eadē pars emphaseos .i. forme apparētis, appareat, i eodē signo speculū. i. in eodē pacto ad qd̄ sit repulsiō lineę vi sualis, sed si speculū moueat, & sicut res viā p̄ speculū, vidēs autē quiescat, & illa duo q̄ mouent sp̄ remaneat in eadē distātia ad vi dētē, sed adinuitē cōparata, neq; æquali velocitate mouētur, neq; sunt sp̄ in eadē distātia, i possibile ē q̄ eadē apparitio fiat in eadē pte speculū, q̄ nihil differt, & speculū & res viā moueant diuersā velocitate, q̄ si vñ mouere ē, & alterū quiesceret, qd̄ si esset, manifestū est, q̄ uideret̄ i alia & alia parte speculū forma rei viā, p̄ diuer sū oppōnē sū lū, & hoc dico si vidēs quiescat, q̄ si vidēs moueat, & speculū quiescat, & res viā moueat, possit forma rei viā apparere i eadē p̄speculū, q̄a p̄ motū vidētis recōpescere eue qd̄ deesset, motu rei viā, si sic portio nāt̄ mouerēt. Vñ oportet, q̄ qñ vidēs quiescit & speculū & res viā mouētur in æquali velocitate, q̄ forma nō apparet i eadem parte speculū. Sed astrā q̄ sunt i circulo lacteō existētis, q̄ ponitur quasi speculū, mouētur: & sicut sol mouet ad quēdā p̄tē fieri repulsiō locū rei viā. Nos autē q̄ sum⁹ videntes quiescimus p̄ quietē terrę. Mor̄ autē quo mouemur p̄ terrā nō facit aliqua sēibile differētiā, respectu tāte magnitudinis. Astrā autē p̄dicta & sol mouent æquā (nobis qdē) & distātia eorū sp̄ æqualis nobis: qd̄ nō ē sic intelligēdū, q̄ æqualis sit distātia nobis ad solē, distātię q̄ ē a nobis ad stellas cū supra dictū sit, q̄ stellas sūt supra solē. Sed q̄ sol p̄ motū suū nō sit a nobis magis vel min⁹ distās, & sicut cōuenit stellę. Vñ intelligatur, maior vel minor distātia q̄ sit notabilis respectu distātię q̄ est iter solē & stellas, & hoc p̄ paruitatē terrę. sed a seipsis sol & stellę nō sp̄ distant æquā, q̄a Delphis, hoc ē cōstellatio Delphinū, q̄ est in lacteo circulo, qñque orit̄ in media nocte, qñq; diluculo: & manifestū ē q̄ plus distat a sole qñ orit̄ in media nocte, q̄ qñ orit̄ diluculo. Sed partes lactei circuli, sp̄ manēt in eodē loco, qd̄ nō oportebat si eēt apparitio ex repulsiōe pueniēs. Nō .n. eēt hęc

lac esse refractionē nrī visus ad solem, sicut & stellam cometā.

h Impossibile aut & hoc. Si qdē .n. vidēs quērit & speculū: eadē vñ oē, i eodē signo speculū eadē apparēbit vtiq; pars emphaseos. Si autē moueat speculū & qd̄ vñ in eadē qdē distātia ad vidēs & quiescens, & ad iuicē, aut neq; q̄q; velociter, neq; i eadē sp̄ distātia, i possibile eadē emphasim i eadē parte eē speculū. Quę autē in lactis circulo la ta astrā mouent̄, & sol ad quē refractionē manētib⁹ nobis, & sicut æqualiter ad nos distātia, ab ipsis aut nō æqualiter. Qñdoq; qdē medijs noctib⁹ Delphis orit̄, qñq; autē diluculo. Partes autē lactis eadē manēt i vno quoq; & quidē nō oportebat si erat emphasis: sed non in eisdem adhuc esset hęc passio locis.

i Adhuc aut nocte i aqua & talib⁹ speculis lac quidē illucescit aspiciētib⁹, visū aut refrāgi ad solē quo mō possibile? Qd̄ qdē igit̄ neq; via planetarū nullius: neq; lumē ē nō respectorū astrorū, neq; refractionē ex his manifestū: fere autē hęc solū sunt q̄ vsq; nūc tradita sūt ab alijs an nos.

LECTIO XIII.

Nos aut dicam⁹, resumētes suppositū nobis p̄cipiū. Dicit̄ enim .n. pri⁹, q̄ extremū dicti aeris potentia hēt ignis & motu disgregato aerē segregat talis cōsistētia, qualē & cometas stellas eē dicim⁹.

b Tale itaq; oportet intelligere factū, qd̄ qdē in illis cū nō ipsa p̄ se fuerit talis segregatio, sed ab aliquo astrorū aut fixorum aut errātiū. Tunc .n. ibi vidēt cometæ: quia assequuntur ipso rū latōne, quēadmodū soli talis cōcretio a qua p̄pter refractionem halo apparere dicim⁹, cum sic fuerit dispositus aer.

c Qd̄ itaq; sū vnū astrorū accidit, hoc oportet accipere factum circa totū celū & supiorē latōnem oēm. Rōnabile .n. siquidē

claritas in eisde locis (vt oñsum ē.) Scđam rōnem ponit ibi. i. Et dicit, qd̄ nocte in aqua & alijs hmōi corporib⁹ specularibus, aspiciēt tormā lactei circuli. Sed incōueniēs ē dicere, q̄ vis⁹ repulsiat ab aqua ad solem, vel pp distāntiā. Vñ .n. valde ē in cōueniens, q̄ sint ibi duę repulsiōes: vna. sc̄ ab aqua i lacteū circulo, & alia a lacteo circulo ad solē. Vlti mo aut epilogādo cōcludit, qd̄ lactē circulus neq; ē via alicui⁹ planetarū, vt prima opinio dixit, neq; ē lumen stellarū q̄ nō respiciunt a sole: vt dixit scđā opinio, neque ē repulsiō visus a stellis ad solē, vt dixit tertiā opinio. Hęc .n. opiniones fuerūt ante eū de Galaxia.

Lac aspectus nostri ad Solem reflexionem esse, inquit.
Sed hoc quoq; eē nō pōt. Nā si hęc oīa, id qd̄ uidet, et speculū et quod uidetur, quērint, eadē profecto imaginis apparet, pars q̄ eodē i speculū p̄tē appar. bit. At si speculū, et id qd̄ cernitur, moueātur, ac idē quidē ad id qd̄ uidet, & quiescūt, interuallū sit, sed eorū iter se nec aqua sit celeritas, nec idē semp̄ interuallū, fieri nō pōt, ut quę eadē rei, q̄ cernitur imago, in eadē speculū parte appareat. At stelle, quę i lacteo sūt circulo, præterea & Sol, ad quē ē reflexio, quęscētibus nobis mouētur, et similiter et pari a nobis, inter se autē nō pari interuallo distātia. Delphinus .n. nōnunq; nocte media, aliquādo ante lucē exoritur. Lactis autē partes eadē in quaq; p̄manēt: q̄, si esset imago, q̄ appareret, nec in ipsis locis affeclit̄ ob hęc in se set, fieri nō oporteret.

Noctu præterea i aqua et similibus speculis Lac aspiciētib⁹, apparet. Qui aut fieri pōt, ut ad Solē aspectus reflexatur? Perspicuū igitur ex his ē, nec stellę errāns alicuius uiam esse, nec stellarū nō conspectarū lumē, nec reflexionē. Atq; hęc tantū fere sunt, q̄ ad hęc vsq; etate ab alijs sunt tradita.

Tractatus secundi: libri primi: in quo Aristote. determinat de Galaxia secundum opinionem propriam. Cap. VI.

Nos aut dicamus, principiū, qd̄ a nobis positū ē, resumēdo. Antea .n. dictū ē, aeris extremū, ignis uim habere, ita ut aere p̄ motū disiecto, talis cōcretio secernatur, qualē crinitas stellas esse dicim⁹.

Quidā uero hmōi fieri intelligendū est, quale in illis, cū non i ipsa p̄ se secretio coaluerit, sed sub aliqua stella uel fixa, uel uaga. Tales .n. sūt stellę crinitę apparent, quod earū motionē consequatur, non aliter ac Solem talis cōcretio, in qua ex reflexione coronatum dicim⁹ apparere, cum aerem ita esse temperaturum contigerit.

Quod aut uno i sidera euenit, illud idē i toto celo, motioneque supra ueris fieri sumēdū ē. Nā rōni consonū ē, si unius sideris motio accēdi, oīum (sicut dictū ē) q̄a tūc apparēt cometę pp hoc, q̄ tales exhalationes eleuata cōsequuntur motū stellarū, q̄ vidēt cometę, sicut ē solē sequit̄ talis adunata exhalatio, ex qua p̄ repulsiōne radio rū apparer halo, cū aer ad hoc fuerit disposit⁹. Deinde cū dicit̄. e. Manifestat̄ propositum: ostendens quā sit causā apparitionis lactei circuli: & circa hoc tria facit. primo proponit causam apparitionis lactei circuli: secundo inducit signum eorum Tho. in Meteoro. B 2 quę

Eprobatis opinionibus aliorū de circulo lacteo, hic ponit propriā opinionē: & circa hoc duo facit: primo resumit q̄dam sūpius dicta, q̄ sunt vti lia ad p̄positū manifestandū: scđo, manifestat̄ p̄positum ibi. i. qd̄ itaq; sū vnū astrorū accidit. Resumit aut duo, primo qd̄ dicit̄ ē de positionē sicca exhalationis, & eius inflatio ne. Vñ dicit, q̄ vult resumere id qd̄ s̄ posuit tanq; principiū. Dicit̄ ē .n. supra, q̄ cōiter vocat̄ aer totū hoc, qd̄ est itra terrā & globū lunare: hui⁹ aut sup̄ma pars: licet nō pprie possit dici ignis, q̄a ignis signifi cat excessum i caliditate, sicut glacies i frigore: tñ illa pars superior aeris hēt virtutē ignis, q̄a est calida & sicca: itaq; cū aer p̄ motū celestē disgregat, talis cōsistētia exhalationis p̄dicte, segregetur a terra & ab aere inferiori, & eleuatur fursū, & ex hoc dicim⁹ apparere stellas cometas. Secundo ibi. b. Resumit qd̄ dictū est de vno mō apparitiōis cometæ, & dicit q̄ oportet intelligere aliqd̄ sicut ē i lacteo circulo, qd̄ sit i cometis, qñ cometa nō fuerit aliqua exhalatio eleuata & ignita p̄ se existēs abiq; aliqua stella. sed sit ei⁹ apparitio ab aliqua stella sū fixarū vel errantiū

quæ dicta sunt ibi. Signum autem. tertio concludit propo-
 sitionem ibi. Quare autem si quis. Circa primum duo facit, primo
 ostendit causam lacteæ apparitionis: & dicit, quod illud quod
 accidit in apparitione, secundum vnam stellam, oportet acci-
 pere esse factum circa totum cælum, & circa totum motum ip-
 sius: quia rationabi-
 le est, quod si motus
 vnius stellæ attrahit
 & circūducit aliquā
 exhalationem, quod
 multo magis hoc pos-
 sit facere motus om-
 nium stellarum & p-
 cipue in loco illo cæ-
 li vbi apparent fre-
 quentiſſimæ stellæ,
 & plurimæ, & maxi-
 me. Secundo ibi
 dicit. Ostendit causā
 quare in hac deter-
 minata parte cæli cir-
 cūli lactei claritas ap-
 pareat, & dicit, quod
 circulus animalium
 qui dicitur zodiacus
 dissoluit adunationē
 prædictæ exhalatio-
 nis propter hoc, quod
 per zodiacum moue-
 tur sol & alij plane-
 tæ, & hæc est etiam
 causa propter quam
 vbi plurimum, come-
 tæ non apparent in
 zodiaco, sed extra
 tropicos (vt dictum
 est) & hæc est etiam
 causa propter quam
 circa solem & lunam
 non fit coma: quia vi-
 delicet p motum so-
 lis, & lunæ citius dif-
 gregatur exhalatio
 quam diximus esse
 causā apparitionis co-
 metæ & lactei circuli,
 quā vbi possit adu-
 nari ad causandum
 apparitiones prædi-
 ctas. Sed iste circulus
 quo apparet nobis
 videntibus lactea
 claritas, est vnus ma-
 ximorum circulorū,
 quia diuidit spherā
 per medium: & est sic
 dispositus secundum
 situm, vt ex vtraque
 parte multum exce-
 dat vtrumque tropi-
 cum, scilicet hyema-
 lem & æstiuum, licet
 interfecetur a zodia-
 co; & etiā hic locus
 istius circuli est ple-
 n⁹ magnis stellis ful-
 gidis, & quæ propter
 frequentiam & spissi-
 tudinē vocantur spo-
 ratice, id est semina-
 ræ in cælo, quod etiā
 manifeste oculis vi-
 deri potest, ita quod
 propter huiusmodi
 causam semper in cæ-
 li parte cæli adune-
 tur exhalatio, quia
 videlicet in hac par-
 te cæli est efficax vir-
 tus stellarū ad attra-
 hendam exhalationem, & non est causa vehemens, quæ impe-
 diat eius adunationem, sicut accidit sub zodiaco circulo. Ita

vnius aſtri motus, & eum qui
 omnium facere tale aliquid &
 arripere, & cum his adhuc secū-
 dum quem locum creberrima,
 & plurima, & maxima existunt
 entia aſtorum.

Qui quidē igitur animaliu,
 propter solis lationē & plane-
 tarum dissoluit talē consisten-
 tiam, propter quod multi qui-
 dem cometarū, extra tropicos
 fiunt. Adhuc autem, neq; circa
 solem: neq; circa lunam fit co-
 ma. Citius. n. difgregantur, q̄
 vt conſtet talis concretio. Iste
 autem circulus in quo lac appa-
 ret, aspiciētibz, & maximus ē
 exiſtēs, & positus situ sic vt mul-
 tum tropicos excedat. Adhuc
 autē locus plenus est aſtris ma-
 ximis & fulgidisſimis, & adhuc
 sporaticis vocatis hoc autē est
 & oculis videre manifestum: vt
 propter hoc continue & semp
 omnis aggregetur concretio.

Signum autē. Etenim ipſius
 circuli amplius lumē est in alte-
 ro semicirculo habente dupla-
 rum. In hac. n. plura & crebrio-
 ra sunt aſtra q̄ i altero, tanq̄ nō
 pp alterā aliquā causam facta
 claritate, q̄ propter aſtorū la-
 tionem. Si. n. & in isto circulo
 fit, i quo ponunt plurima aſtro-
 rum, & istius circuli in quo vī
 magis spissa esse, & multitudo,
 & magnitudo aſtorū: hanc ver-
 riſimile existimare conuenien-
 tiſſimam causam. eē passionis.
 Consideretur autē & circulus: &
 quē in ipſo aſtra ex ſubſcriptio-
 ne. Sporatica autē vocata, si qui-
 dem in spherā non erit ordina-
 re, quia nullā determinatā ha-
 bet vnum quodq; positione. ad
 cælū autē reſpicientibus est pa-
 lā. In ſolo. n. hoc circulorū in
 terminā plena talibus aſtris
 sunt. In alijs autē, deficienter
 manifeste.

Quare si quidē & de apparen-
 do cometæ acceptamus causā
 tanq̄ dictam mediocriter & de
 lacte eodem modo existiman-
 dū habere. Quod enim ibi cir-
 ca vnum est passio coma, hæc

igitur exhalatio adunata sub tali parte cæli, facit ibi videri lac-
 team claritatem: sicut & exhalatio cōsequens aliquam stellam,
 facit ibi videri comam. Deinde cum dicit,
 e. Manifestat quod dictum est per signum dicens. Signum
 prædictorum est, quod in prædicto lacteo circulo vnus eius se-

etiam tale quiddam efficere, ignem
 que excutere, idque eo in loco, ubi
 sidera frequentisſima sunt, plurima
 & maxima.

Signorum quidem orbis ob Solis,
 & errantium stellarum motionem,
 cuiusmodi concretionem dissoluit, quā
 sane ob causam cometarum plurimi,
 extra solstitiales circulos fiunt. Præ-
 terea nec circa Solem, nec circa Lu-
 nam spargitur coma, quod celerius
 difſcitant, quā ut concretio huius-
 modi possit cogi. At circulus in quo
 Lactis species conspiciētibz appa-
 ret, maximus est, eumque situm ha-
 bet, ut solstitiales circulos multum
 excedat. Plenus item stellarum est,
 tum maximarum, tum splendorisſima-
 rum: earum item quæ sporadicæ, id est
 sparse nominantur, quod quidem ocu-
 lis intueri licet. ut ob hæc ipsa continē-
 ter & perpetuo omnis hæc cogatur se-
 cretio.

Cuius rei signum est, quod in ip-
 sius orbis altero, qui duplicatur, se-
 micirculo, lumen maius inest. In
 hoc enim plura & densiora, quā
 in altero, sunt sidera, quasi nulla alia
 causa sit, cur splendor oriatur, quā
 siderum motu. Nam si in hoc circu-
 lo oritur, in quo plurima posita sunt
 stelle, & in ea ipsius circuli parte,
 in qua & magnitudine & multitudine
 siderum magis densus apparet,
 verisimile fuerit, huiusce affectionis
 hanc maxime proprie causam esse exi-
 stimare. Sed tam circulus, quā ea
 quæ in illo sunt sidera, ex descriptio-
 ne spectentur. Quæ autem sporadicæ,
 hoc est, sparse nuncupantur, non
 adeo licet in spherā describere, quod
 nulla earum usquequaque euidentem
 situm obtineat. Sed spectantibus cæ-
 lum manifeste sunt: in hoc enim uno
 orbe, huius generis siderum interual-
 la sunt plena, cum in alijs aperte de-
 stituantur.

Quare si causam, cur cometa ap-
 pareat, ut mediocriter traditam am-
 plectimur, de Lactis quoque specie,
 eodem modo rem habere putandū est.
 Quæ enim ibi in uno affectio coma ē,
 hanc eandem in circulo, aliquo fieri

micirculo duplatur, & habet amplius de lumine, cuius causa est, quia in illo semi circulo sunt plures stelle, & magis frequētes quā in alio, ac si nulla esset alia causa claritatis apparētis, quā motus aſtorum, plurimorum frequentium, quia si in isto circulo apparet claritas in quo plures stellæ ponuntur, & in illa ei parte plus apparet i qua sunt stellæ plures & magis frequētes, verisimile ē multitudine stellarum esse causam huius apparitionis. Qd̄ autē dictum est de isto circulo, & de stellis i eo existentibus, potest considerari ex descriptio- ne, quia astrologi describunt totam spheram cum stellis in ea existentibus. Exponit autē consē- quenter quare in cir- culo lacteo existentē stellæ vocatur spo- ratice, id est feminatæ quia videlicet sic sūt dispersæ per illā partē cæli, quod non conuenit eas ordina- re sub aliqua figura- tione, sicut stellæ exi- stentes in alijs parti- bus cæli, quæ vnaquæ- que earum nō habet aliquam determinatam positionem, vt possit ad similitudi- nem alicuius figure reduci, & hoc est ma- nifestum aspicienti i cælo, quia i ſolo hoc circulo spatia inter- media iter stellæ ma- iores, sunt plena qui- busdam paruis stel- lis. Sed in alijs locis cæli manifeste defi- ciunt stellæ: quæ pro- pter intermedia appa- rent vacua a stellis. Deinde cum dicit, f. Concludit ex- supradictis suam in- tentionem, & dicit, quod si causa supra assignata de appari- tione cometæ acci- pienda est tanquam mediocriter dicta, quia scilicet nullum habet inconueniens manifestum, existi- mandum ē etiam sic se habere de circulo lacteo: quia quod in cometis est coma circa vnam stellam, eandem passionem accidit fieri circa quendam circulum, ita quod

quod lactea claritas vt ita dicatur, quasi diffiniendo nihil aliud
 sit lactea, via quā coma eiusdem maximi circuli in cælo appa-
 rens, propter segregationem id est eleuationem a terra exha-
 lationis ad illam partem adunatæ, & ideo sicut prius dictum est,
 non sunt multi cometæ, neque frequenter: quia talis aduna-
 tio exhalationis, quæ
 eleuata est a terra ele-
 uatur secundum vnā
 quamque circulatori-
 nē, & adunatur ma-
 xime in loco lactei
 circuli, ita quod a
 lacteo circulo exha-
 latio superabundans
 non relinquitur, quæ
 possit esse materia
 apta ad cometæ ap-
 paritionem. Vltimo
 autem recapitulat ea
 quæ dicta sunt & di-
 cit, quod dictum est
 de his quæ sunt in
 hoc mundo, qui est
 circa terram, qui sci-
 licet est suppositus
 generationi, & cor-
 ruptioni quātum ad
 illum locum, qui est
 continuus, id est con-
 tiguus motibus cæle-
 stibus, scilicet discursu
 aſtorū, & de igni-
 ra flamma, & de co-
 metis & lacteo circulo,
 quia huiusmodi
 passionem apparent
 circa locum istum su-
 perioiorem.

circu quendam accidit
 fieri eandē. Et ex hoc (vt eū di-
 cere) velut definitum, maximi
 circuli propter segregationem
 coma, propter qd̄ quemadmo-
 dum prius diximus non multi,
 neq; sepe fiunt cometæ, quia cō-
 tinue segregata est, & segregatur
 secundū vnamquamq; pe-
 riodū in hunc locū semper ta-
 lis consistētia. De factis quidē
 igitur in eo qui circa terrā mū-
 do cōtinuo lationibus dictum
 est. de discursu quidē aſtorum
 & ignita flamma, adhuc autē
 de cometis & vocato lacte. Fe-
 re enim sunt tot passionem ap-
 parentes circa hunc locum.

LECTIO XIII.

De loco autē positione
 secūdo post hunc, pri-
 mo autem circa terrā
 dicamus. Iste enim locus com-
 munis est aque & aeris, & acci-
 detium circa eam, quæ sursum
 generationem ipsius. Sumen-
 dum autem & horū principia,
 & causas omnium similiter.

Quod quidē igitur vt princi-
 pale, mouens, & primum prin-
 cipiorum circulus est, & in quo
 est manifeste solis latio difgre-
 gans, & congregans in fieri pro-
 pe, aut lōgius causa generatio-
 nis, & corruptionis est.

Manente autem terra, quod
 circa ipsam humidum a radijs
 & ab alia quæ desuper calidita-
 te euaporans, sursum fertur.

Caliditate autem, quæ duxit
 sursum, relinquente, & hac qui-
 dem directā ad superiorem lo-
 cum, hac autem & extincta pro-
 pter suspendi longius in aere,
 qui super terram constat: iterū
 vapor infrigidatus: & propter
 derelictionem caloris, & pro-
 pter locum, fit aqua ex aere: fa-
 cta aut, iterū fertur ad terram.

quæ inferior pars aeris est. Iste enim locus est cōmunis, & aque
 & aeris, quia in eo aer est secundum naturalem ordinem elemē-
 torum, & aqua ex vaporibus eleuatis ibi generatur. Vnde non
 solum est cōmunis aque, & aeris, sed etiam eis quæ accidunt
 circa generationem ipsius aque & aeris, quæ sunt superius dum
 aqua resoluitur in vapores, qui pertinent ad naturam aeris, &
 vapores congregantur in aquam. Ostendit etiam modum deter-
 minandi de istis dicens, quod debemus fumere primo princi-
 pia cōmunia, & causas omnium horū accidentiū. Secundo ibi.

Determina propositum: & primo ponit ea, quæ cōmu-
 niter pertinent ad causam omnium huiusmodi passionum: se-
 cundo autem, determinat de singulis passionibus ostēdens dif-
 ferentiam inter eas ibi. Eleuato autem humido. Circa primū
 tria facit. primo ponit causam effectiuam harum passionum: &
 dicit, quod illud qd̄
 est causa sicut mouēs
 & principale & pri-
 mum principiu om-
 nium harum passio-
 num est circulus zo-
 diacus in quo mani-
 feste mouetur sol, q
 difgregat resoluēdo
 vapores a terra & cō-
 gregat eos per suam
 abſentiam: frigore
 enim iualescentē i
 aere per abſentiam i
 solis, nubes conden-
 santur in aquam: &
 ideo subiungit, quod
 hoc, quod quando-
 que fit ppe nos quā-
 doque autem elonga-
 tur a nobis existit cā
 generationis & cor-
 ruptionis: fit prope
 autem nobis secun-
 dum propriū mo-
 tum, quando acce-
 dit ad signa septērio-
 nalia: elongatur autē
 a nobis dum mora-
 tur in signis meridio-
 nalibus. Secūdo ibi.
 c. Ostendit cau-
 sam materialem har-
 um passionum: & di-
 cit quod cum terra
 quiescat in medio,
 illud humidū aqueū
 quod est circa ipsam
 tum a radijs solis, tū
 ab alia caliditate, q̄
 est a superioribus cor-
 poribus, resoluitur i
 vaporem: & sic subti-
 liatur per virtutem
 calidi sursum fertur.
 Tertio ibi.
 d. Ostendit modū
 generationis hor-
 um, de quibus indē
 det: & circa hoc tria
 facit: primo, ponit i
 cōmuni modū ge-
 nerationis harū pas-
 sionum: & dicit quod
 vapor, qui sursum fer-
 tur per virtutem ca-
 loris, deficitur a cali-
 ditate, quæ sursum
 eum ferebat: quod
 quidem cōtingit du-
 pliciter: Vno modo
 per hoc, quod id, qd̄
 erat subtilius, & ca-
 lidius in uapore, ele-
 uatur vterius ad su-
 perioiorem locum ex-
 halationis sicce, &
 sic residua pars va-
 poris remanet frigida, alio modo per hoc, quod calor, qui est
 in vapore, extinguitur propter hoc, quod longe eleuatur a
 terra in aere, qui est supra terram, vbi deficit calor propter
 hoc, quod radij reuerberati a terra in immensam sparguntur,
 vt supra dictum est. Sic igitur deficiente calore calefaciente, &
 eleuante vaporem aqueum, vapor aqueus redit ad naturam
 suam: cōadunante etiam frigiditate loci: & sic infrigidatur: &
 infrigidatus inspissatur: & inspissatus cadit ad terram. Se-
 cundo ibi.

contingit, estque Lac, ut (illud ue-
 luti desinientes, ita dicamus,) ma-
 ximi circuli, quæ ex secretionē est,
 coma. Ideo (ut diximus) nec multi
 nec sepe fiunt cometæ, propterea
 quod in hunc locum eiusmodi concre-
 tio secreta semper fuerit, & in quo-
 que circūitu continenter seccnatur.
 Ac de his quidem, quæ in muudo,
 qui terram ambit, superisque motio-
 nibus continuatus est, oriuntur, ui-
 delicet de siderum discursu, de flammæ
 successu, de cometis, & eo quod
 yēta, id est, Lac nominatur, dictum
 est. Tot enim fere sunt affectiones,
 quæ hoc in loco apparent.

Tractatus tertii: libri primi: in quo de
 terminatur de pluuia, rore, prui-
 na, & niue. Cap. I.

Vnc autem de loco, qui ab
 hoc quidem positione se-
 cundus est, at circa ter-
 ram primus (hic enim & aque, &
 aeris communis est locus) de his ut,
 quæ insupera eius generatione acci-
 dunt, dicamus.

Horum autem omnium principia,
 & cause eodem modo sumenda sunt.
 Principium igitur ut mouens, & præ-
 cipuum, & primum orbis est, in quo
 solis motio, quæ manifeste segregat,
 & cogit eoquod propius aut longius
 accedat, ortus & interitus est causa.

Stante autem terra, is, qui circa
 eam est, humor radiorum, & reli-
 qui superi caloris efficientia in uapo-
 rem conuersus, sursum conscendit.

Cum uero calor, quo effertur, cum
 deserit, partimque in superum locum
 dissipatur, partim extinguitur, pro-
 pterea quod in aere, qui supra ter-
 ram est, sublimis remotius effertur,
 uapor refrigeratus, tum ex caloris da-
 fectione, tum etiam ex loco, rurſus cō-
 crescit, & ex aere aqua gignitur, quæ
 mox ubi genita est, rurſus in terram
 fertur.

poris remanet frigida, alio modo per hoc, quod calor, qui est
 in vapore, extinguitur propter hoc, quod longe eleuatur a
 terra in aere, qui est supra terram, vbi deficit calor propter
 hoc, quod radij reuerberati a terra in immensam sparguntur,
 vt supra dictum est. Sic igitur deficiente calore calefaciente, &
 eleuante vaporem aqueum, vapor aqueus redit ad naturam
 suam: cōadunante etiam frigiditate loci: & sic infrigidatur: &
 infrigidatus inspissatur: & inspissatus cadit ad terram. Se-
 cundo ibi.

uenti australes, non impeditur congregatio vaporum: vt gene- tur ros. Sed in Ponto etiam aliquando propter borea extin- guitur calor vaporum: & impeditur eorum eleuatio: sed ali- quando propter multitudinem frigoris, multum de calido inclu- ditur intra terram: & fit multa exhalatio vaporum: ita quod ad modicum tempus resistit frigiditati aeris: donec congre- tur tantum, quod suf- ficiat ad generatio- nem rosis.

Postquam phi- losophus determina- uit de generatione pluuiar, rosis, & prui- ne, hic incipit deter- minare de generatio- ne gradinis: & circa hoc tria facit: primo ostendit locum gene- rationis grandinis: secundo enumerat q- dam accidentia circa grandinem: quae faci- unt difficultate cir- ca generationem ip- sius. ibi. Oportet au- tem accipere: Tertio assignat causam generatio- nis eius: ibi. In his quidem igitur. Dicit ergo primo, quod licet vapor congeletur in hoc ae- re vicino terrae: ta- men aqua non coagu- latur hic ad genera- tionem grandinis, si- cut coagulat in lo- co nubium: ex illo enim loco veniunt tria corpora inspissata propter infrigida- tionem: scilicet aqua pluuiar, & nix, & gra- do: sed duobus horu- corporum quaedam proportionalia sunt in loco inferiori vicino terrae: quae ex eisdem causis generantur: sed differunt a pluuiar, & nix secundum mag- nis, & minus, prout scilicet citius, vel tar- dius fit generatio, & secundum multitu- dinem, & paucitate: Nix enim, & prui- na, proportionaliter sunt idem: & similiter plu- uia, & ros: sed differ- runt secundum mal- tum, & paucum: quia pluuiar fit ex multo vapore infrigdato: huius autem multi- tudinis causa est, & locus magnus, & spa- tiosus, & multum re- pus, in quo vapor adunatur, & colligi- tur, & multus etiam locus ex quo colligi- tur. Quia enim in al- to generatur pluuiar, ex multis partibus il- luc concurrunt vapo- res: ros autem habet paucum de vapore: quia tempus in quo colligitur est paucum: consistencia enim illius vaporis est eph-

Ipsa autem aqua non coagu- latur hic: quemadmodu in cir- ca nubes loco. Inde enim tria veniunt corpora constantia pro- pter infrigitatione: aqua, nix, & grando horu autem duo qui dem proportionabiliter, & pp eadem causas fiunt his, quae in ferius, differentia secundu mag- nis, & minus, & multitudine, & paucitate. Nix. n. & pruiua idē & pluuiar & ros, sed hoc quide multu, hoc autē paucū. Pluuiar, quide n. ex multo vapore fit in frigidato, huius autē causa, & locus multus, & tēpus existens. I quo colligitur, & ex quo: pau- cū autem ros, ephimeros enim consistētia, & locus paruus, ma- nifestat autē generatio existēs velox: & parua multitudo. Si- militer autē & pruiua, & nix: tum. n. congeletur nubes, nix est, cum autē vapor, pruiua: pp quod aut rēporis, aut regionis signum est frigidā. Non. n. vtique coaguletur adhuc multa in existente caliditate, si nō su- peruinceret frigus: in nube. n. adhuc inest multū calidū resi- duū ignis, qui euaporare fecit ex terra humidū. Grando autē quidem fit ibi: in ppinquo autē terrae vaporante hoc deficit: quemadmodum. n. diximus: vt quide ibi nix, hic fit pruiua: vt autē ibi pluuiar, hic ros: vt autē ibi grando, hic non correspon- det simile: causa autem cum di- xerimus de grandine erit ma- nifesta.

LECTIO XV.

Portet autem accipere simul: & accidētia cir- ca generationē ipsius: quaeque non seducentia: & pu- tata esse rationabilia. Et quide enim grando cristallus: coagu- latur autē in hyeme aqua, gran- dines autem fiunt vere & autu- mno maxime: deinde autē & tē- pore fructuū: hyeme autem ra- rius: & quādo minus fuerit fri- gus: vniuersaliter autem fiunt: grandines quidem in tempera- tionibus locis, niues autem in frigidioribus locis.

colligitur est paucum: consistencia enim illius vaporis est eph-

meros: id est vnus diei: & locus, in quo congregatur: paruus est: quia congregatur in propinquo terrae: & hoc manifestum fit per hoc, quod generatio rosis est velox: & multitudo eius est parua. Et sicut se habet de rose, & pluuiar, ita se habet de nix & pruiua: quando enim tota nubes congeletur fit nix, quā- do vero aliquis paruus vapor congeletur circa terram, tunc fit pruiua: & ideo vtrūque eorum est signū temporis, aut regio- nis frigidā: quia cū in vapore, & nube adhuc sit aliquid de caliditate, non coe- laretur, nisi esset ma- gnū frigus, superuen- iens caliditatem ip- sam: quia i nube mul- tum residuum est de calore, qui facit eua- porare humidum a- queum a terra, in va- pore autē adhuc ma- gis. Sic ergo, sicut plu- uia & nix fiunt su- perius, ita ros & prui- na inferius: sed tamē licet grando fiat su- perius, non conue- nit ei proportionale inferius: & huius cau- sa erit manifesta, cū exposita fuerit causa g- nrationis gradinis,

Ipsa autem aqua non concreuit, ut in nubium loco. Inde enim tria corpora frigore concreta proficiunt, aqua, nix, & grando. Quoru duo proportione bis, quae in loco inferiori fiunt, respondent, & isdem de causis, quibus ea generantur, sed intentione ac remissione, multitudine item & paucitate differunt. Nix enim & pruiua, idem sunt. Item pluuiar & ros, sed aliud multum est, aliud paucum: pluuiar enim ex multo refrigerato vapore generatur. Cuius rei causa est loci & temperis, in quo & ex quo colligitur, magnitudo. Quod autem paucum est, ros est. Vnus enim dies concretio est, & locus paruus. Quod etiam procreatio- ne, quae celeriter existit, & multi- tudine exigua indicatur. Similis prui- na & niuis ratio est. Nam cum nu- bes conglaciata fuerit, nix est: cum autem vapor, pruiua. Ideo aut regio- nis, aut tempestatis frigidā signum est. Nisi etiam frigus euicisset, non conglaciasset, cum multus etiam ca- lor intus extaret. Si quidem in nube multus calor adhuc inest, qui ignis reliqua pars est, quo humor e terra secretus est. Grando autem illic qui- dem generatur, sed in vaporum loco terra proximo deficit. Vt enim dixi- mus: quemadmodum illis nix, ita, & hic pruiua: & ut illic pluuiar, ita hic ros oritur, ut vero illic gran- do, ita hic simile non reddatur. Cuius causa perspicua erit, cum de gran- dine dixerimus.

Tractatus tertij: libri primi: in quo determinatur de gran- dine. Cap. II.

Vmenda autem etiam ea sunt, quae in eius ortu eue- niunt, partim quae non sal- lunt, partim quae praeter rationem vi- dentur. Grando enim glacies est, aqua autem hyeme gelatur, fiuntque grandinae vere & autumno maxime, deinde & fructuum prouentus tem- pore: hyeme vero rarius, idque cū minor est vis frigoris. Omninoque in locis temperatoribus grandines, in- frigidioribus niues generantur.

magis temperatis, niues autem in frigidioribus locis, & tem- poribus.

LECTIO XV.

Reponit quaedam accidē- tia q- acci- dunt circa grandinē, & faciunt difficulta- tem circa generatio- nem ipsius: & propo- nit duas difficultates circa generationem ipsius: secundam ponit, ibi. Inconueniēs autem. Dicit ergo primo, quod oportet accipere quae ac- cidunt circa genera- tionem grandinis, q- putantur esse ratio- nabilia: & non sunt falsa: & primo propo- nit, quod grando est sicut cristallus quid- dam, id est, aqua vehementer congelata: & proponit iterum, q- aqua maxime conge- latur in hyeme: ex q- bus videtur sequi, q- grando maxime fiat in hyeme: sed contra- rium videtur accide- re: quia gradines ma- xime fiunt in vere, & in autumno, & primo in tempore fru- ctuum, id est in aestate: & circa principiu autumni: minus au- tem in hyeme, & tūc quādo fuerit minus, & frigus hyemis, & vniuersaliter gran- dine, fiunt in locis magis temperatis, niues autem in frigidioribus locis, & tem- poribus.

poribus. Vnde & grandines, in quibus apparet maior conge- latio, magis deberent fieri locis, & temporibus frigidis. De- inde cum dicit.

Ponit secundā difficultatem, & circa hoc tria facit: Pri- mo, difficultatem ponit, & dicit, quod inconueniens videtur,

quod aqua congele- tur superius, quia nō potest congelari ante- quam sit facta: ne- que postquam est facta remanere conge- lata, & eleuata: quo- niam statim cadit. Vnde non videtur, quod possit dari tem- pus, in quo congele- tur ad generationē gradinis. Secūdo ibi.

Ponit quā- dam apparentem so- lutionem huius diffi- cultatis: possit enim aliquis dicere, quod aqua diuisa in par- tes minimas, reman- et in aere quasi ei commissa: & nō ca- dit statim: sed immo- rat in aere, per hūc modum accidit, quando cadunt pse- cades: de quibus su- pra dictum est. Et si- mile est etiam de au- ro respectu aquae: quae ita se habet ad terram, sicut aer ad aquam: frequenter enim aurum, vel ter- ra supernat atque propter paruitatem partium, sed si con- gregarentur illae par- tes terrae, vel auri, ca- derent sub aqua. Vnde congregatis paru- is partibus aquae, quae residet in zero, sunt magnae guttae: & sic deorsum serua- tur psecaes: & ita possit aliquis dicere quod aqua insidens aeri, congeletur ad generationem gran- dinis. Tertio ibi.

Excludit dictam solutionem dicens, quod non contingit fieri in grandine, si- cut contingit in pse- cadibus, quia partes aquae congelatae, si es- sent paruae, non pos- sent vni, vt faceret aliquid magnū, si- cut est grando, sicut continuatur partes aquae humidae existē- tis: quia duriora, vt sunt congelata, non ita adunantur, sicut humidiora. Vnde oporteret, quod tan- ta aqua, quanta est magnitudo gradinis sursum maneret in aere non cadens: qd patet: quia non eet tanta post congelatio- nem, si nō fuisset tāta ante congelationē ex multis. n. paruus, nō possunt fieri multa magna continua, sed q- tanta aqua sursum

feruntur psecaes. c Ac vero neq; quemadmodū psecaes, sursum quidem insi- dent pp paruitatem, immoran- tes aut in aere, sicut & in aqua terra: & aurū propter paruitatē partium saepe supnatat sicut in aere aqua: conuenientibus au- tē multis paruus, magnae deor- sum feruntur psecaes. d Hoc. n. non cōtingit fieri in grandine: non. n. copulatur cō- gelata quemadmodū humida. Palam igitur, quod sursum tā- ta aqua maneret: non. n. vtique congelata esset tanta. e His quidem igitur videt pas- sionis causa huius, & generatio- nis, cū propulsa fuerit nubes in superiore locum magis existē- tem frigidū, ppter ea quod de- sinunt ibi retractiones radiorū a terra: & veniēs ibi aqua, coa- gularur: ppter quod estate ma- gis in calidis regionibus fieri gradines, qm amplius calidū sursum pellit a terra nubes.

Accidit aut in valde altis mi- nime fieri grandinē: quamuis oportebat: quemadmodum & niuem videmus, & in altis ma- xime factam. g Adhuc aut saepe visae sunt nu- bes delatē cū sono multo secus ipsā terrā: vt terribile esset au- dientibus, & vidētibus, tanquā futuro aliquo maiori: aliqñ au- tē & sine sono talibus visis nu- bibus, grādo fit multa, & ma- gnitudo incredibilis, & figuris non rotūda, ppter ea quod nō multo tempore fit latio ipsius, tanq̄ ppe terrā facta coagula- tione, sed nō sicut illi aiunt.

At vero si necessarium ab ea quae maxime causa coagulatio- nis, maximas fieri grandines, cristallus. n. grādo. & hoc om- nibus manifestum, magnae aut

ne causa coagulationis grandinis: quia grando est quoddam congelatum: sicut cristallus, vt est cuilibet manifestum. Sed magnitudo

maneat non cadens videtur impossibile. Deinde cum dicit. Assignat causam generationis grandinis: & primo ponit opinionem aliorum secundo opinionem propriam: ibi { Sed quoniam videmus. } Circa primum duo facit: Primo propo- nit opinionem aliorum, & dicit, quod quibusdam videtur, quod cum nubes fue- rit ex magno calore impulsā in superio- rem locum, qui est valde frigidus, ex eo q- ibi desinunt radii re- fracti a terra, aqua veniens ibi coagula- tur propter frigidita- tem loci: & ideo in- zitate in regionibus calidis fiunt grandines: quia magnus ca- lor multum impellit nubes in superiorem locum factam longe a terra. Secundo ibi. Impugnat praedictam positionē tri- bus rationibus, quarum prima est, quod videmus in altis mō- tibus nou fieri gran- dines, quod tamen oportebat, si per ele- uationem vaporis in locum multum altū generarentur grandines, sicut etiam viden- mus in montibus alti- s fieri niues, quae ge- nerantur in alto. Secun- da ratio ponit ibi. Et dicit, quod saepe visae sunt nubes quae seruantur prope terram cum multo sono, ita vt quidam au- dientes cadentes ter- reantur: qd aliquid maius futurum por- tendatur: aliquando etiam talibus nubibus visis prope terrā sine sono, sic multa grando, incredibili- bus magnitudinis, & figuris non rotunda. Hoc autem scilicet q- grando non fit figura rotundae, & quod sit magis quantitati- ac, accidit ex hoc, q- congelatio gradinis est facta prope terrā, & ideo paruo tempo- re fit motus ipsius, quia si multo tempo- re fieret: diminuta fuisset quantitas gra- dinis, & figura fuisset facta rotunda: motu dissolvente praecipue partes angulares, for- tius diidentes aere & magis ei resistent- tes. Non ergo verū est, quod generatio grandinis fit multū longe a terra: Tertio rationem ponit ibi, h. Et dicit, quod necesse est, q- magni- tudo grandinis con- tingat ex fortitudine

Illud etiam absurdum est, a- quam in supero loco congelari, cum nec congelari ante possit quam or- riatur, nec ullo tempore sublimis pendere. At neque ut guttae, quae per superū locum ob paruitatem uehuntur, in ae- re uersatae (quemadmodum enim in aqua, terra & aurum ob partium exiguitatem saepe innatant, sic & in aere aqua) paruusq; multis coheuntibus, magnae deferuntur: ita in gran- dine fieri hoc potest.

Namque gelu concreta sunt, non coalescunt, ut humida. Perspicuum itaque est, tantum aquae in supero lo- co permansisse: non enim tanta sai- set congelata.

Quibusdam itaque huius affectio- nis: & procreationis causa hac uide- tur esse, q- cum nubes in superum lo- cum, qui quod radiorum e terra refle- xiones ibi desinat, paulo frigidior est, pellitur, ubi illuc peruenerit, aqua- geletur. Ideo estate magis & locis tepidis grandines fieri, quod calor lon- gius a terra nubes repellat.

At in locis admodum editis, gran- dines generari minime cōtingit: quod tamen oportebat, perinde ac niuem in excelsis locisigni conspicimus.

Nubes praeterea tam uehementi sonitu prope terram ferri sapimus ui- sum est, ut audientibus & uidentibus terror incuteretur, quasi maius quip- iam futurum esset. Interdum etiam absque sono eiusmodi conspectis nubi- bus multa grando, & magnitudine incredibili, & figura non rotunda existit, propterea quod multo tempo- re non deferatur, quasi prope terram facta sit gelatio, non ut illi inquirunt.

Atqui necesse est ab eo, quod ge- lationis causa maxime est, magnas grandines effici. Grando enim gla- cies est, atque hoc cuius constat. Magnae autem sunt quae figura non

magnitudo grandinis maior est in grandinibus, quæ non sunt rotundæ; ex quo potest concludi: quod grandines, quæ non sunt figuræ rotundæ, habeant fortem causam congelationis, sed hoc, quod grando non sit figuræ rotundæ, est signum, quod sit congelata prope terram, quia si venirent de longe circumquaque essent attritæ, propter motum a longinquo, & sic essent figuræ rotundæ: & magnitudine minores. Vnde concludit, quod coagulatio grandinis non accidit propter hoc, quod vapores compellantur in locum frigidum supremum, multum remotum a terra. Deinde cum dicit.

i Assignat causam generationis grandinis, in quo, primo excludit vnam difficultatem superius motam, secundo excludit aliam, ubi dicitur: *Accidit autem hoc.* Dicit ergo primo, quod per experimentum videmus, quod calidum, & frigidum sua contrarietate circumsistant se invicem, & aggregant: & hoc manifestum est in terra. Nam in æstu interiora terræ sunt frigida, propter hoc, quod caliditas aeris frigiditatem terræ circumstat, vnde congregatur interius, e contrario autem tempore frigoris: interiora terræ sunt calida, propter hoc, quod frigus concludit interius calorem, qui erat in terra, & inde est, quod aqua fontium in æstate est frigida, & in hyeme calida: Et hoc oportet prætere fieri, etiam in superiori loco. Vnde in tempore calido, frigidum contrarietate calidi circumstantis inclufum: vehementius operatur vnde aliquando valde cito ex nube facit aquam, & propter hoc, multo maiores guttæ fiunt in calidis diebus, quæ in hyemæ & aquæ pluuie fiunt lubricæ, id est violentiores, quæ quidem magnitudo, & violentia, accidit ex eo, quod quasi tota simul descendit pluuia, quod accidit propter celeritatem congelationis: Et sic contrarium accidit ei, quod Anaxagoras dicebat: volebat enim hoc accidere, quando vapor ex quo generatur pluuia, ascendit in aerem valde frigidum, sed non contrario dicimus quod hoc accidit: cum vapor descendit in aerem calidum. Sic igitur ex calido circumstante frigidum, & congregante ipsum, fiunt magnæ guttæ pluuiarum, & violentiores, sed cum frigidum magis congregatur, concluduntur

sunt: quæ figuris non rotundæ, hoc aut signum est, quod sit congelata prope terram. late enim de longe, propter fieri de longe, circum attritæ fiunt, figuræque rotundæ, & magnitudinis minoris, quod quidam igitur non expropellendi in superiorem locum frigidum coagulatio accidit: palam.

i Sed quoniam videmus, quod sit antiparitas calido, & frigidum inuicem, propter quod in æstibus frigida inferiora terræ, & calida in gelu, hoc oportet præsentire & in eo qui sursum fieri loco. Quare in calidioribus temporibus antiparitas passum intra frigidum, & propter eam quæ in circuitu caliditatem, aliquando cito aqua ex nube facit, propter quod & guttæ multo maiores in calidis fiunt diebus quam in hyeme, lubricæ enim quidem dicuntur, cum subito simul totæ, magis subito aut propter celeritatem coagulationis, hoc autem fit ipsum contrarium quod admodum vt Anaxagoras dicit, hic quidem enim, cum in frigidum aerem ascenderit, ait hoc patitur, nos autem cum in calidum descendit & maxime cum maxime, cum autem adhuc magis antiparitas patiatur intus frigidum ab exteriori calido, aqua autem faciens, coagulauit, & fit grando.

K Accidit autem hoc, cum citius fuerit coagulatio, quam aquæ latio deorsum. Si enim fertur quidem in tanto tempore, frigiditas autem vehemens existens in minori coagulauit, nihil prohibet elevantam congelari, si in minori fiat tempore coagulatio, quam quæ deorsum latio. Et quanto utique propinquius, & magis subito fiat coagulatio, aquæ lubricæ magis fiunt: & guttæ, & grandines maiores: propterea quod breui ferantur loco, & non crebræ guttæ, quæ magnæ cadunt: propter eandem causam.

vapor ex quo generatur pluuia, ascendit in aerem valde frigidum, sed non contrario dicimus quod hoc accidit: cum vapor descendit in aerem calidum. Sic igitur ex calido circumstante frigidum, & congregante ipsum, fiunt magnæ guttæ pluuiarum, & violentiores, sed cum frigidum magis congregatur, concluduntur

F ab exteriori calido, non solum subito condensantur nubes in aquam, sed ulterius aqua congelatur ex vehemēte virtute frigidi inclusi, & sic fit grando. Vnde patet solutio primæ difficultatis, quate scilicet aqua congelatur in grandinem, magis tempore æstatis, quam hyemis. Deinde cum dicit.

constant rotunda. Quis declaratur prope terram concretescere: nam quæ e longinquo feruntur, quod per longum spatium ferantur, undique corrasæ rotundæ fiunt, & magnitudinis minori. Perspicuum igitur est, pulsu in superum locum frigidum congelatione non fieri.

G Quoniam autem calorem & frigus sese undique vicissim coercere & comprimere conspicimus (qua de causa subterranea loca tum calidis temporibus frigida sunt, tum gelidus calidi:) hoc ipsum fieri in supero loco censendum est. Temporibus itaque calidioribus frigus calore ambiente introrsum undique compulsum, interdum quidem aquam ex nube celeriter facit, interdum grandinem. Quocirca & guttæ diebus tepidis, quam hyeme multo maiores, & aquæ impetuosæ magis gignuntur, magis autem impetuosæ fiunt, cum magis coaceruata: magis vero coaceruata ob densationis celeritatem. Atque hoc contra quam Anaxagoras inquit, euenit. Ille enim ita affici ait, cum in frigidum aerem ascenderit: nos autem, cum in calidum descendit, & maxime, cum maxime. Cum autem frigus a calore exteriori circumstante introrsum magis compressum fuerit, mox ubi aqua genuit, conglaciatur, efficiturque grando.

Hoc autem accidit, cum gelatio celerior fuerit, quam aquæ in inferum locum delatio. Nam si tanto temporis spatio deorsum feratur, frigus autem vehemens breuiori conglaciatur, nihil prohibet, tum cum suspensa est, gelari, si gelatio minori tempore efficiatur, quam deorsum latio. Quo uero propior, & magis collecta gelatio fuerit, eo impetu maiore aquæ decidunt, & guttæ grandinesque maiores, propterea quod per breue spatium ferantur, nec densa ea, quæ magnæ sunt, ob eandem causam guttæ cadunt. Rarius autem fit æstate, quam vere & autumno: quoniam magis quam hyeme, aer enim æstate est sicciior, qui vere adhuc est humidus: autumno uero iam humescit.

tem guttæ: quæ cadunt magnæ, non sunt crebræ, propter eandem causam, quia enim subito, & simul congelantur in magnas, non in multas partes diuiduntur: & subito etiam cadunt, sicque materia pluuie, & grandinis, non tam spissimæ cadit. Deinde cum dicit.

K Solutio secundam difficultatem, & circa hoc tria facit: primo soluit difficultatem, secundo assignat rationem de tempore generationis grandinis, ubi dicitur: *Minus autem æstate, tertio, ponit quoddam conferens ad celeritatem generationis grandinis, ubi dicitur: Conferens autem. Fuit autem secunda difficultas ex hoc, quod non videbatur posse dari tempus, in quo superius aqua congelaretur in grandinem, quia statim dum aqua generatur, cadit, & antequam generetur, congelari non potest. Ad soluedam igitur hæc difficultatem dicit, quod generatio grandinis accidit, quando est velocior aquæ congelatio, propter virtutem frigoris aggregantis, quam motus aquæ pluuie deorsum. Et quod hoc sit possibile, ostendit, cum enim omnis motus localis sit in tempore, manifestum est, quod in aliquo determinato tempore aqua pluuie fertur deorsum. Conteritur autem, quod in minori tempore frigiditas, propter suam vehementiam, congregat aquam, quam sit tempus descensus eius, vnde nihil prohibet si congelatio fiat in minori tempore, quam motus deorsum aquæ si frigidum existat fortius, & vehemens, & hinc est, quod quanto propinquius nobis sit generatio aquæ, vel gradinis, tanto magis subito congelatur, calido existente fortiori prope terram, & vehementius expellente, & concludente frigidum, & ideo oportet, quod & aquæ pluuie fiunt violentiores: & tam guttæ pluuiarum, quam grandinum sunt maiores: propter hoc, quod minus spatium feruntur: & minus ex eis dissoluitur: illæ autem vapores cito infrigidantur ex contrarietate calidi circumstantis, cum regio illa sit valde calida. Vltimo autem epilogat quæ dicta sunt & est planum in litera.*

Assignat

I Assignat rationem de tempore generationis grandinis, & dicit, quod minus cadunt grandines æstate, quam in vere, & in autumno: sed magis quam in hyeme, ideo autem minus in æstate, quia æstas est sicciior, in vere autem est adhuc humidus, propter hyemem precedentem: & in autumno iam incipit humectari, & sic in æstate non est tanta materia vaporum humidorum ad generationem grandinis, sicut in vere, & in autumno, licet sit maior calor: in hyeme autem licet abundet materia, deficit tamen calor, qui sit potens concludere frigidum ad generationem grandinis. Fiant etiam grandines tempore maturationis fructuum, si in fine æstatis, propter eandem causam, quia tunc calor adhuc riget, & etiam aeria incipit humectari. Deinde cum dicit.

m Confert autem adhuc ad celeritatem coagulationis: & præcallescit esse aqua, citius enim infrigidatur, propter quod multum calidam infrigidare cito voluerit, ad solem ponit primo. Et qui circa Pontum, cum in glacie habitacula fecerint, ad piscium venationem, venantur. n. decedentes glaciæ, aquam calidam, calamis circumfundunt, propterea, quod citius coagulatur, vtuntur enim glaciæ, quasi plumbum, vt quiescant calami. Calida autem fit cito constans aqua: in regionibus & in temporibus calidis. Fiunt autem & circa Arabiam, & Aethiopiæ, æstate aquæ non in hyeme, & hæc vehementes, & eadem die sæpe, propter eandem causam cito. n. infrigidatur antiparitas: quæ sit propter calidam esse regionem valde. De pluuia quidem igitur, & rore, & niue, & pruina, & grandine propter quæ causam fiunt, & quæ natura ipsorum est, dicta sint tãta.

m Confert autem adhuc ad celeritatem coagulationis: & præcallescit esse aqua, citius enim infrigidatur, propter quod multum calidam infrigidare cito voluerit, ad solem ponit primo. Et qui circa Pontum, cum in glacie habitacula fecerint, ad piscium venationem, venantur. n. decedentes glaciæ, aquam calidam, calamis circumfundunt, propterea, quod citius coagulatur, vtuntur enim glaciæ, quasi plumbum, vt quiescant calami. Calida autem fit cito constans aqua: in regionibus & in temporibus calidis. Fiunt autem & circa Arabiam, & Aethiopiæ, æstate aquæ non in hyeme, & hæc vehementes, & eadem die sæpe, propter eandem causam cito. n. infrigidatur antiparitas: quæ sit propter calidam esse regionem valde. De pluuia quidem igitur, & rore, & niue, & pruina, & grandine propter quæ causam fiunt, & quæ natura ipsorum est, dicta sint tãta.

LECTIO XVI.

DE ventis autem, & omnibus spiritibus, adhuc autem de fluuijs, & mari dicamus, primo & de his dubitantes ad nos ipsos, sicut enim & de alijs, sic & de his, nihil accipiemus dictum tale, quod non & quilibet dicat utique:

b sunt autem quidam, qui aiunt vocatum aerem motum quidem, & fluentem, ventum esse, consistente autem eundem hunc iterum nubem, & aqua, tanquam eadem natura existente aquæ & spiritus, & vento existente motu aeris. Propter quod & eorum, qui sapienter uolunt dicere, quidam vnum verum, quod omnes venti essent ex vno principio. Sed de veteris etiam sicut de fluuijs manifestum est, quod id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de hoc

D Ostendit quod philosophus determinauit de his, quæ generantur ex alio ab exhalatione humida, hic determinat de his quæ generantur in terra ex eadem materia, scilicet de fontibus, & fluminibus: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de causa generationis fluuiorum: in secunda de duratione eorum, ubi dicitur: *Non super eadem loca.* Circa primum tria facit: primo dicit de quo est intentio, & dicit quod est de ventis, & omnibus, quæ ex veteris causantur, & de fluuijs & de mari, de quibus hoc ordine dicitur, quod primo proponemus dubitationes ad nos ipsos, & postea declarabimus veritatem ad nos ipsos, & non ad alios, quia de talibus nihil accipiemus dictum ab alijs, quod non quilibet possit dicere, tam facilia sunt dicta eorum, & ideo non multum curabimus ea. Secundo ubi dicitur: *Ponit opinionem quorundam de ventis, & dicit, quod quidam dixerunt, quod corpus, quod dicitur aer, dum fluit, & mouetur est ventus: dum autem constat, & inspiissatur, est nubes: & aqua, ac si eadem natura sit aqua, aeris, & venti: & nihil aliud sit ventus, quam aer, & aqua. Et quia aer tortus est vnus, ideo quidam volentes multum sapienter loqui, dixerunt: quod non est nisi vnus ventus, & quod videntur veteri differre, hoc non est nisi ex differentia locorum: in quibus mouentur: quod est simile, ac si dicerent, quod omnes fluuij sunt vnus fluuius, & quod omnis aqua est vna, quod manifestum falsum est. Vnde multum hominum qui vulgariter & sine inquisitione philosophicæ loquuntur de veteris, melius loquuntur quam isti, qui sic inquirere errauerunt, quia si hoc esset verum, quod omnes fluuij fluerent ex vno principio, & hoc etiam posset aliquo modo esse verum, quod omnes venti essent ex vno principio. Sed de veteris etiam sicut de fluuijs manifestum est, quod id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de hoc*

Quin etiam interdum fructuum prouentus tempore, grandines (vt dictum est) fiunt.

Ad gelationis autem celeritatem aqua ante excalescit aliquid confert. Celerius enim refrigeratur. ideo multum, cum refrigerare celeriter uoluerint, soli primum eam exponunt. Ponit etiam accola, cum in glacie domos extruunt, ad piscium venationem (uenantur enim glaciæ perfracta) aqua calida arundines perfundunt, propterea quod celerius gelatur. Nam glaciæ pro plumbo utuntur, ut immota arundines consistant, quæ autem calidis temporibus, & locis concretescunt aqua, cito incalescit. Aestate etiam, non hyeme, tum in Arabia, tum in Aethiopia pluuia oriuntur. & illa quidem uehementiores, & eadem die sæpius, ob eandem causam. Cito enim refrigeratur propter antiperistatam, quæ ob loci uehementem calorem existit. De pluuia igitur & rore, & niue, & pruina, & grandine, quæ ob causam fiunt, & quæ natura eorum sit: hæc sint dicta.

Tractatus quarti, libri primi: in quo determinatur de generatione Fontium, & Fluuiorum. Cap. I.

DE uentis autem et omnibus fluuijs, atque etiam de fluminibus & mari dicamus, de his quoque primum aduersus nos ipsos dubitantes. Vt enim & de alio quouis, ita etiam de his nihil traditum accepimus, quod non uel quis diceret.

Sunt autem quidam, qui aiunt id, quod nuncupatur aer, cum mouetur, & fluit, uentum esse: id ipsum uero cum rursus cogitur, nubem & aquam, perinde ac aqua & status eadem natura sit, aeris que motionem uentum esse. Quapropter nonnulli scite dicere uolentes, uentos omnes uentum unum esse inquit: quod accidit ut unum aer qui mouetur, unum & verum, quod omnes venti essent ex vno principio. Sed de veteris etiam sicut de fluuijs manifestum est, quod id quod dixerunt leuiter, & mendaciter dixerunt. Oportunum est autem de hoc

hoc considerare iu-
pprio tractatu, quid
est ventus, & quomo-
do generatur, & quid
mouet ipsum, & vñ
est principium ven-
torum, & vtrū oportet
accipere ventū
fluentem sicut ex ali-
quo vase, qui tam diu
stat donec illud eua-
cuetur, ac si esset emis-
sum ab aliquo vtre,
ve fabulatur Home-
rus, aut non est ex
vno principio, sed ex
multis, vt pictores,
pingunt, diuersos vē-
tus emittentes ex se
principium flatuum.
Tertio ibi
c ¶ Inducit similes
opiniones de genera-
tione fluiuiorum, pro-
pter hoc enim indu-
xerat quod dictū est
de ventis. Et circa
hoc tria facit, primo
ponit quorundā fal-
sam opinionem; se-
cundo reprobat eam,
ibi {quāuis manife-
stum} tertio exclu-
dit quādam rationē
ipsorum, ibi, {Non
solum sed & talia}
Dicit ergo primo, q̄
similiter videtur qui-
busdā se habere de ge-
neratione fluiuiorum,
sicut dictum est de ge-
neratione vētorum;
dicunt enim, q̄ cum
aqua eleuatur a terra
per vaporatōnem,
& iterum fluit deorsum,
cōgregatur sub
terra: & sic fluit ad
generationem fontium,
& fluiuiorum, sicut si intelligantur
exire ex aliquo magno ventre, id est
ex aliqua magna voragine, vbi sit congregata multa aqua, sicut ita sit, q̄ omnes fluiuij fluat, ex vno principio tali, sive ex diuersis talibus principijs diuersi fluiuij fluant. Et secundū hoc, aqua non generatur sub terra, de nouo ad fluxum fontium, & fluiuiorum, sed illa, quæ prius fuit collecta in prædicta receptacula est principij multitudinis aquarū & fluiuij. & huius signum dicebant esse, q̄ in hyeme est maior fluxus fluiuiorum quàm in æstate: Et hinc assignat causā, quare quidam fluiuiorum sunt perpetui, & quidam non perpetui: quando enim propter magnitudinem voraginis, tantū

aiunt ventum esse omnes ventos: quia accidit & aerem motum vnum & eundem esse omnium, videri autem differre nihil differentem, propter loca, vnde cunq; extiterit fluens, si militer dicens, quemadmodū vtique si quis putet omnes fluiuos vnum fluiuium esse, propter quod melius multi dicunt sine inquisitione, quàm cum inquisitione sic dicentes. Si quidē enim ex vno principio omnes fluiuij & ibi spiritus, eodem mō, forsità dicerēt vtique; aliquid dicentes sic, si autē similiter hic, & ibi, palā q̄ hoc leue dictū erit vtique; mendaciū, qm hoc quidē opportunā habet consideratōne, quid est vētus, & quomō sit; & quid mouens, & vnde principij eorū, & primo vtrū quē ad modū ex vase oportet accipere fluētē ventū, & vsq;e adhuc fluere, donec vtique; euacuetur vas, velut ex vtribus emissum, aut, quē ad modū pictores pingunt, ex seipsis principij emittentes.
c Similiter autem de generatione fluiuiorum videtur quibusdā habere, eleuata enim a sole aqua: & iterum plura, congregata sub terra, fluere, ex vtre magno, aut omnes ex vno, aut alium ex alio, & non fieri aquam vllam, sed collectam ex hyeme in talia susceptacula terræ: hanc fieri multitudinem fluiuiorum, propter quod & maiores semper hyeme currere, & æstate: & hos quidē perpetuos, hos autē nō perpetuos. Quorūcūq; quidē n. p. p. magnitudinē vētris multa collecta aqua est, vt sufficiat, & nō prius cōsumatē anteq̄ supueniat imber in hyeme iterum, hos quidē ppetuos esse in finem: Quibuscunq; autem minora susceptacula, hi propter paucitatem aquæ existant, anteq̄quam superueniat quæ de cœlo, euacuato vase.
d Quāuis manifestū si quis velit faciens susceptaculum poculis quotidianæ aquæ fluentis continuæ intelligere multitudinē, excedit vtique; magnitudine terræ molē, vel nō multū deficiet suscepta oīs fluens aqua per annū, sed palā, q̄ accidit quidē & multa alia in multis locis terræ.
e Non solum, sed & inconueniens, si quis nō putet propter eandē causam aquam ex aere

idem videatur. Cumq; nubi differat, cum tamen differre ob loca, vnde perceptuo effluit, videri. Qui perinde dicunt, ac si quis omnes fluiuos, unum esse fluiuiū existimet. Quocirca multitudo absque perscrutatioe rectius his dicit, qui adhibita perscrutatioe sic loquuntur. Nam si ex vno principio omnes fluere, itaque status eodem modo, forsitate qui sic aiunt, aliquid dicerent. At si non aliter hic atque illic res habet, constat hoc illorum scitamentum falsum esse. Confentanea enim perscrutatio de hoc est, quid uetus sit, & quomodo generatur, quid que sit, quod eos moueat, & unde eorum principium ducatur. Et utrum uentus quasi ex uase fluere sumendus sit, & consq; ex illo fluere, quoad uacuum reddatur, tanquam ex utroque emittatur, an quemadmodum etiam pictores pingunt, ex seipsum emittant.
Fluiuiorum quoque ortus non dissimilis esse quibusdā uidetur. Aquam enim quæ a sole sublata est, rursum cū pluit, sub terra collectam, tanquam ex magno ventre fluere, aut omnes ex vno, aut alium ex alio, nullamq; aquam generari, sed ex ea, quæ hyeme in hæc principia collecta est, fluiuiorum multitudinē effici. Ideo maiores semper hyeme q̄ æstate fluere, & alios quidē perennes esse, alios nō perennes. Quorū n. ob aluci magnitudinē aqua collecta multa est, ut sufficiat, nec anteq̄ consumatur, quam hyeme imber redeat: eos perennes semper esse. Quorū uero minorā sunt receptacula, eos ob aquæ paucitatem exire prius uase exinanito quam ea, quæ ex cœlo defluit, superueniat.
At constat, si quis ei aquæ, quæ quotidie fluit, facto ante oculos susceptaculo, multitudinem eius considerare uoluerit, fore, ut quod aquam anno fluentem recipit, terræ molem magnitudine exuperet, aut certe parū uincatur. Atqui perspicuum est multam eiusmodi, multis in terræ locis accidere.
Sed illud absurdum est, si quis nō putet, ob eandē causam aquam ex aere etiam intra terram oriri, ob quā

aqua congregata in hyeme sub terra, ut sufficiat ad perpetuatē fluiuij, ita quod non deficiat aqua fluens, priusquam iterū superueniat in noua hyeme: tunc fluiuius fit perpetuus vsq; in finem: si autem receptaculum sit parū tunc propter paucitatem aquæ deficit origo fluiuij: quasi euacuato uase, anteq̄ iterum fluat aqua de cœlo: & ideo fluiuius non perēnit fluit. Deinde cum dicit, d ¶ Improbatur prædicta positioe, quadrupliciter: primo quidem dicens, quod si aliquis velit oculis considerare multitudinem aquæ, quæ continue fluit per fluuios per totum uersum, excederet totam quantitatem terræ, vel parum ab ea deficeret, si oporteret esse aliquod receptaculum sub terra, vel vnum, vel plura vnde flumina fluere, & sic oporteret totā terram interius esse concauam ad capiendam tantam multitudinem aque, & hoc ipsum non sufficeret, hoc autem patet esse falsum: cum enim terra naturaliter sit in medio, & naturaliter partes tēdant ad ad medium, non potest dici, quod terra sit tantum concava interius ad suscipiendam aquam, licet nō sit inconueniens, q̄ in multis locis terræ, sine aliqua receptacula aquarum. Secundo ibi. e ¶ Ponit secundam rationem, & dicit q̄ inconueniens est si quis non putet, q̄ ex aere euaporato intra terram fiat aqua propter eandē causam, propter quam fit etiam supra terrā in aere. Vnde si supra terram in aere, aer euaporatus propter frigiditatem cōdensatur in aquam, oportet putare, quod etiā a frigiditate terræ hoc idem fiat. Et sic non solum aqua separatim existens in terra, quasi in aliquo receptaculo, fluere per fluuios, sed continue infra terram generatur per infrigidationem vaporum: & hęc

hęc effluet per fluuios. Sed quia posset aliquis dicere: quod ex vaporibus infra terram generatur quædam aqua, sed tota simul colligitur in aliquibus receptaculis, ex quibus fluiuij fluūt, quod esset simile, & quasi idem positioe prædictæ, ideo tertio hoc excludit per quoddam signum. ibi.
¶ Et dicit, quod adhuc non est intelligendū tale esse principium fluiuiorum, quod aqua quidem non generetur infra terram, sed existat ibi quotidie, dū flumina fluunt, ac si essent quædam stagna aquarum sub terra, vt quidam dicunt, sed oportet intelligere sic fieri intra terram, sicut fit supra terram: supra terrā enim, dum primo condensatur vapor, sicut parua guttæ, quæ aduoluntur cum alijs, & sic facile aqua fluens descendit cum quadam multitudine ita etiam fit infra terrā: primo enim paruæ guttæ generantur, & sic principia fluiuiorum sunt quædam scaturigines in imo terræ. Et hoc manifestatur per opus, qui n. uoluit ducere aquas, puta faciētes puteos, vel aliquid tale, colligunt aquas in locis inhumis, & defossis, ac si fieret quædam resudatio terræ per aquam a locis excelsum ad infima. Et ex hoc apparet, q̄ aqua guttatim profuit a terra ad generationem fluiuiorū, & fontium, non autem ita quod in terra sint loca, quæ sint quasi stagna aquarū actu excurrentiū. Quarto ibi, g ¶ Ponit aliud signum ad idem sumptum ex naturali fluxu aquarum, nam fieri, propter quam quidem supra terram, & in terra. Quare si quidem & ibi propter frigiditatem constat vaporans aer in aqua, & ab ea, quæ in terra frigiditate idem oportet putare hoc accidere, & fieri non solum segregatā aquā in ipsa, & hanc fluere, sed fieri continue.
f Adhuc autē nō ea quæ fit, sed existente aqua quotidie, non tale esse principij fluiuiorum, velut sub terra stagna quædam segregata, sicut quidā dicūt, sed similiter, sicut in eo, qui super terrā, loco, paruæ consistentes guttæ, & iterū ipse cū alijs multis, tandem cum multitudine descendit pluta aqua, sic & in terra ex parujs colligi primo, & esse velut scaturigines in imo terræ principia fluiuiorum. Manifestatur autē ipsum opus: qui n. aqua ductus faciūt, humilibus, & defossis colligunt, ac si utiq; sudante terra ab excelsum.
g Propter quod & reumata fluiuiorum ex montibus videntur fluentia, & plurimi, & maximi fluiuij fluunt ex maximis montibus. Similiter autem & fontes plurimi montibus & locis altis vicinantur, in campestribus autē, siue fluiuis pauci sunt omnino. Montana autē & alta loca velut spongia spissa suspensa, secundū modica quidem, in multis aut locis producant, & colligunt aqua: suscipiūt. n. aduenientis aquæ magnam multitudinem. Quid n. differt cōcauam, & supinā, aut conuexam periferiam esse, & gibbosam? Vtroque n. modo aequalē molem cōprehendit corporis, & ascendētē vaporē infrigidant & concernunt iterum in aqua: propter quod quemadmodum diximus, maximi fluiuiorum ex maximis videntur fluentes montibus. Palam autē est hoc, cōsiderantibus terræ periodas, has n. ex inquirere a singulis sic descriperunt, quæcunq; non accidit ipsosmet vidisse dicentes. In Asia quidem igitur plurimi ex Paropanisio vocato monte, videntur fluentes & maximi fluiui. Hic autē mons dicitur esse maximus oīum, qui ad Orientē hyemalem. Ascendētē n. in hunc apparet, q̄ extra mare, cuius terminus non palā, his, qui hic. Ex hoc quidem fluunt alij fluiui, & Baëtrus, & Choaspes, & Araxes. Adhuc autē dicitur Tanais pars existens in Meotidē paludē, fluit autē & Indus ex ipso, oīum fluiuiorum reumata plurimum. Ex Caucaſo autē alij fluunt multi,

præcedens signum fuit sumptum ex opere, & dicit, quod propter eandem causam {reumata} : desit, fluiuiorum fluxus videntur esse ex montibus, & maximi fluiuij fluunt ex maximis montibus, & fontes vt plurimum sunt vicini montibus, & locis altis. Sed in campestribus sunt pauci fontes separati a fluiuis, & hoc ideo ē, quia loca montana, & alta sunt sicut quædam spongia spissa propter soliditatem lapidum ad eiciendam aquam, & sunt suspensa ad hoc, q̄ aqua possit fluere, & sic producant aquā in multis locis. Et colligūt etiam aquā desuper compluram sed hoc secundū modicas partes, non tamen ita, quod infra montes sint voragines, in quibus congregatur aqua, & ideo dicunt, q̄ colligunt aquam, quia suscipiunt magnā multitudinem aquæ deluper aduenientis p pluiam. Et ad hoc cooperat figura montium: nam figura rotunda est capacissima figurarum. Nihil autem differt ad recipiendam multitudinem aquæ, an circumferentia sit disposita supra meq; secundum concauitatem, an secundū conuexam globositate: quia vtroque modo aequalē quantitatem capiet. Vnde licet montes non sint positi secundum concauitatem, sed secundum globositatem potius, tamen multitudinem aquarum suscipere possunt, & nō solum colligunt multitudinem aquarum, vt aliunde receptam propter figuram, sed etiam producant eā vt interius generatā propter frigiditatem supra terram oriatur. Quare, si illic aer, qui uaporis naturam obtinet, in aquam frigoris ui concreuit, ab eo etiam frigore. quod intra terram est, idem fieri putandum est, nec aquam tantum in ea secerni & fluere, sed cōtinenter quoque oriri.
Præterea, si aqua in dies non gignatur, sed iam sit, non tale esse fluiuiorum principium, quales lacus quidam subterranei secreti sunt, quæ admodum aliqui inquirunt, sed ut supra terram exigua guttæ cōcrescunt, & illæ rursus cum alijs coeunt, demū ingens aquæ pluiæ copia decidit, sic in terra ex parujs primum colligi, ac fluiuiorum esse principia: terra in unum ueluti stillante. Res autem ipsa hoc indicat. Qui enim aquæ ductus faciunt, cuniculis & suffusionibus congregant, tanquam ab excelsum terra sudorem mittente.
Quapropter fluminum fluxus e montibus labi cernuntur, plurimaq; & maxima flumina e maximis montibus fluunt, Fontes similiter plurimi montibus & locis alijs propinqui sunt in planis autem pauci admodum, & illi quidem sine fluiuis existunt. Nam montosa & edita loca, quasi spongia suspensa, paulatim quidem, sed multis in locis stillant, colliguntque aqua. Aqua enim descendens ingentem copiam excipit. (Quid enim refert cauus ne sit & supinus, an pronus & deuexus ambitus? si quidem æqualem corporis molem utroque modo ob densitate excipiet.) & uaporem ascendentem refrigerant, ac in aquam rursus conuertunt. Ideo maxima flumina ex maximis (ut diximus) montibus fluere cernuntur. Hoc autem his perspicuum est, qui terræ circuitus intuentur. Quoscuq; enim uis, qui narrans, cernere non contigit, eos a singulis interrogando, hunc in modum descriperunt. In Asia igitur ex monte, qui uocatur Paropamisus, plurima & maxima flumina fluere cernuntur. Hic uero omnium consensu, montium oīum, qui ad orientem brumalē sunt, maximus est. Si quis n. eius uerticem superauerit, ei mare exterum inde apparet: cuius terminus conspicuus nō est uis, qui sunt citra. Ex eo ergo defluunt, tum alij fluiui, tū Baëtros, & Choaspis, & Araxes. Cuius tanais pars in Meotidem paludem effunditur. Indus quoque, cuius inter omnes fluiuos fluxio maxima est, ex eodem decurrit. Ex Caucaſo uero cum plerique alij, & numero permulti, & magnitudine excellentes, defluunt, tum Phasis. Caucasus autem mons est, eorum, qui ad æstiuum Solis exortum siti sunt, amplissimus pariter & altissimus: cuius celsitudine

quia vaporem re solutum a terra & ascendente propter caliditatem innatam frigiditas terrae infra terram partim coagulatur: & sic iterum; condensat ipsum in aquam: & ideo, ut dictum est, maximi fluviorum fluunt ex maximis montibus. Et hoc manifestum est, si quis consideret circulearem dispositionem terrae, qui enim sic descriperunt terram, vel ipsi viderunt, vel ab aliis inquisuerunt: flumina, & regiones. Ponit ergo primo exemplum in Asia de Paropanis, qui est ad ortum hiemalem, & de Caucafo, qui est ad ortum aestiualem; ex quibus cum sint maximi montes, multi & maximi fluii oriuntur. In Europa autem de monte Pyreneo, qui est ad occasum aequinoctialem, & de quibusdam aliis montibus, qui sunt ad septentrionem in Scythia: ex quibus etiam sunt magna flumina, & in

& secundu multitudinē, & secundu magnitudinem excedentes, & Phasis. Caucafus aut maximus mons est eorum, qui ad orientē aestiuale, & multitudine, & altitudine. Signa aut altitudinis quidem, quia videtur a vocatis profundis, & a nauigantibus in stagno. Adhuc aut illustratur sole ipsius summitates usque ad tertiā partē noctis, & ab orientē, & iteru a vespera. Multitudinis aut, quia multa habens iuga in quibus habitant gētes multae, & stagna aiunt esse magna, attamen oia iuga aiunt esse manifesta usque ad vltimū verticem. Ex Pyreneo aut, (hic aut est mons ad occidentē aequinoctiale in Celtica) fluunt Ister & Tartessus: iste quidem igitur extra colūnas, Ister aut per totā Europā in Pontum Euxinum. Aliorum aut fluviorum plurimi ad arctum ex motibus Hercyniis: hi aut & multitudine, & altitudine maximi sunt circa hunc locū. Sub ipsa aut urfa super vltimā Schytiā vocata ripa, de quarum magnitudine valde dixere sermones qui dicuntur fabulosi. fluunt igitur plurimi, & maximi, post Istrū, aliorum fluviorū hinc, ut aiunt. Similiter aut & circa Libiā, qui quidem ex Aethiopicis montibus, & Aegon, & Nises, maximi aut diuulgatorum, Thiometrius vocatus, qui in exterius mare fluunt, & Nili fluius, qui ex argenteo vocato monte. Forū aut qui circa Elinitū locum, Achelous quē ex Pindo & Inachus: Strimon aut & Nestus, & Hebrus, omnes tres existentes ex Cōbro, Multi autē fluxus & ex Rhodope sunt: similiter autē & alios fluios inueniat quis vtiq; fluentes, Sed testimonii gratia hos diximus: quoniam & quicumque ipsorum fluunt ex paludibus, paludes sub motibus positas esse accidit: fere oēs autē sub locis altis ex praeparatione. Quod quidem igitur nō oportet putare fieri principia fluviorum, ut ex determinatis venibus, manifestum. Neq; enim vtiq; locus sufficiens esset, qui terrae, ut est dicere, sicut neque qui nubiu, si existentē sub motibus oportebat fluere solum, & non hoc quidem deficeret. hoc autem fieret, sed sepe ab existente accipiebatur. Et sub motibus esse fontes attestatur, quia ex confluerē ad modicū ex multis scaturiginibus paulatim distribuit locus: & sunt sic fontes fluviorum.

h Et non solū, sed talia esse loca habentia multitudinem aquae velut stagna nihil inconueniens, sed non ad tāta, ut hoc accidat, nihil magis q̄ si quis putet, quae manifesta, esse fontes fluviorū, fere n. ex fontibus plurimi sunt. simile igitur illa, & hoc putare esse corpus aquae omnium. Quod autē tales fontes, & voragines terrae, manifestant absorpti fluviorum. Accidit autē hoc in multis locis terrae, puta, Peloponesi. Plurima talia circa Arcadiā

F Aphrica, sive in Libia, de quibusdam aliis magnis montibus, ex quibus alia magna flumina fluunt: & similiter dicitur esse de aliis montibus, & fluiis: & quod quicumque alii fluii fluunt ex paludibus, paludes istae sunt positae prope montes, & sic in idem redit. Et sic exemplis positis, concludit propositum dicens, Quod quidem igitur. Non oportet repetere quod supra dictum est, quia planum est in litera. Deinde cum dicit, h. ¶ Excludit rationem ponentium praedictam positionem & dicit, q̄ non est inconueniens, q̄ inueniantur aliqua loca habentia actu multitudinē aquae, ac si essent stagna, sed non ad tantum hoc valet, ut ex hoc possit accidere fluxus fluviorum: non enim magis possumus dicere, q̄ aquae siquae continentur sub terra vel in montibus, contineantur tudinis argumentum est, quod & ab eo loco, quem Batheas, hoc est profunda Ponti vocant, & ab his qui in paludem nauigant, cernitur: & praeterea eius cacumen noctu tam mane quam uespera, ad tertiā usque partem a Sole illuminatur. Amplitudinis uero, quod cum multas sedes habeat, in quibus & populi multi in habitant & multos lacus esse ferunt, eas tamen omnes ad summum usque cacumen conspicias esse affirmant. Ex Pyreneo autem (qui mons est in Celtica ad aequinoctialem occasum) Danubius & Tartesus defluunt, quorum hic quidem ultra columnas, Danubius uero per totam Europam in Pontum Euxinum, Caterorum fluminum plurima ad septentriones ex Hercyniis montibus descendunt, qui montes eo in loco, & altissimi sunt, & amplissimi. Sub ipsis autem septentrionibus ultra extremitatem Scythiam hi sunt, qui Riphei nuncupantur. De quorum magnitudine fabulosa admodum sunt ea quae traduntur. Inde igitur plurima & aliorum post Danubium flumina maxima fluere inueniunt. Eodem autē modo & in Africa, alii quidem, ut Aegon, & Nyses, ex Aethiopicis montibus defluunt, alii qui inter celebres maximi sunt, Chremetes, qui in exterius mare influit, & Nili principium, & monte qui Argyrus nominatur. Eorum autem, qui sunt in Graecia, Achelous & Pindo oritur, indeque Inachus: Strimon uero, Nestus, & Hebrus, omnes tres, & Scombro. Multa item aquarum fluxiones, & Rhodope existunt. Nec aliter ceteros amnes fluere quisquam deprehendit. Sed testimonii gratia, hocce attulimus. Nam quicumque & paludibus fluunt, ex illis fluunt, quas fere omnes sub montibus, aut locis, quae sensim a surgunt, sitas esse accidit. Perspicuum igitur est, non ita de fluviorum principis censendum esse, quasi ex alueis quibusdam definitis oriuntur. Nec enim terrae locus, ut ita dixerim, sufficeret, quemadmodum nec dubium, si eam dumtaxat, quae iam est, fluere oporteret, nec altera pars deflueret, altera oriretur, sed semper ex ea quae esset, dispensatio fieret. Quod item flumina ad montium radices fontes habeant, id ipsum testatur, quoniam locus aquam propterea distribuit, quod tenui quodam fluxu paulatim ex multis guttulis confluat. Atque hoc sane modo, amnium fontes oriuntur.

K Nec tamen absurdum est, eiusmodi esse loca, quae ueluti stagna, aquarum multitudinem contineant: quamquam non ea capacitate, ut hoc nihilo magis eueniat, quam si quis fluviorum fontes perspicuos esse arbitretur. Fere enim & fontibus plurimi effluunt. Perinde igitur fuerit, hoc atque illa uniuersum aquae esse corpus, existimare. Terra autem cauernas eiusmodi esse, & hiatus, ea quae absorbentur, flumina declarat: quod quidem multis terrae in locis accidit, ut in Peloponeso, in Arcadia plurima huius generis habentur.

nam aquam fluviorum, quam si quis dicat, quod fontes, qui manant apparent extra terram, totam aquam fluviorum actu continerent. plurimi enim fluviorum fluunt ex fontibus. Quod dicitur propter hoc, q̄ aliqui fluunt ex paludibus, ut dictum est. unde simile est putare, quod contineant totum corpus aquae, quae fluunt per flumina illae collectiones subterraneae, ut existimare, quod ipsam contineant istae collectiones aquarum, quae inueniuntur extra terram in fontibus. Sed hoc manifeste est falsum, quod etiam de collectionibus aquarum, quae sunt sub terra manifestū esse potest per hoc, quod multa flumina absorbentur a terra: & hoc manifestat per multa exempla, & est planum in littera.

LECT. XVIII.

¶ Ostendam quod philosophus ostendit causam generationis fluviorum: hic determinat de duratione eorum: & circa hoc duo facit. primo ponit opinionem suam circa hoc & dicit, quod non semper eadem loca terrae sunt aquosa, vel arida, sed hoc permutatur secundū quod fluii generantur de nouo, vel deficient, propter quam causam fit permutatio circa terram: ut quae nunc est arida, aliquando fiat mare, & e conuerso, & non semper in vna & eadem parte terrae sint mare, vel terra sicca, sed hoc non accidit casu, sed secundum quendam ordinem, & aliquam circulationem caeli: sicut & oēs transmutationes, quae sunt in istis inferioribus, ordinantur secundum motū caeli: secundo ibi.

LECTIO XVIII.

¶ On semper autem eadem loca terrae, neq; aquosa sunt, neq; arida, sed permutantur secundū fluviorum generationes, & defectus, pp quod & quae circa aridā permittantur, & mare, & non semper haec quidem terrae, hoc autē mare perseverat omni tēpore, sed fit mare quidem ubi ante aridā, ubi autē nunc mare quidem, iterum hic terra, secundum tamē quēdā ordinē putare oportet hoc fieri, & periodum.

b Principium autē horum, & causa, quia terrae, & quae intus, sicut corpora platarum, & animalium statum habent, & senectutē, sed illis quidem nō secundum partem hoc accidit pati, sed similitudinem in statu esse, & detrimētū pati necessariū, terrae autē hoc fit secundū partē pp frigus, & caliditatē. Haec quidem igitur crescunt, & minuantur pp circulationem & solē, pp haec autem & virtutē partes terrae accipiunt differentē, & usque ad tempus aquosa possunt permanere, deinde exiccantur, & senescunt iterum, alia autem loca uiuificantur, aquosa sunt secundum partem. Necesse autē locis factis siccioribus, & fontes exterminari, his autē accidentibus fluios, quidem ex

dam causam ab aliis opinatam ibi. ¶ Qui quidem igitur respiciat. ¶ Circa primum duo facit: primo assignat causam praedictae transmutationis, secundo assignat causam: quare praedicta transmutatio lateat ibi. ¶ Sed propter quod fit: ¶ Dicit ergo primo, quod causa & principium transmutationis: praedictae haec est, q̄ virtus terrae habet suo modo statū, & senectutē: sicut corpora animalium, & plantarum, in hoc tamen est differentia, q̄ animalia, & plantae, patiuntur senectutē, & statum, non successiue, secundum diuersas partes, sed simul secundum totum, sed in terra haec transmutatio est secundū partē, & partē, propter caliditatem & frigus, crescente vna parte in caliditate, vel frigore, & alia diminuta propter motū solis, & alias circulationes caelestium corporum. Et inde est, q̄ secundum diuersum situm in aspectu solis & stellarum, partes terrae recipiunt diuersam virtutē, ita q̄, aliquid partes terrae possunt diu permanere in humiditate, & aquositate, secundum aliquod determinatum tēpus, quod est eis quasi iuuentus, vel status, & postmodum siccari, quod est terrae quasi senectus: quae naturaliter propter defectum humorum habet desiccare, & dum haec partes terrae exiccantur, alia loca terrae uiuificantur, & sunt aquosa: secundum aliquā partem, quod patet per hoc, quia in vere omnia quasi iuuenescunt per humiditatem: quae in huiusmodi postea senescunt propter nimiam siccitatem. & in vere etiam nostrae partes terrae sunt in vigore, alibi vero sunt iam desiccata omnia. Et sic patet, q̄ senectus & iuuentus, non accidunt secundum totum terrae, sicut in animalibus & plantis, sed secundum partem & partem. Sic igitur: in aliquibus

¶ Quarta tractatus, primi libri, in quo determinatur de duratione fontium & fluviorum. Cap. II.

¶ On semper autem eadem loca aquosa sunt, uel arida, sed pro fluminum ortu ac deflectione mutantur. quamobrem mutatio quoque est inter continentem, & mare, nec semper loca haec terra illa, mare omni tempore permanent. Sed ubi terra erat, nunc mare est, & ubi nunc mare rursus erit terra: quamquam ordine quodam ac periodo fieri ista censendum est.

¶ Horum autem principium & causa est: quod terrae interiora, quemadmodum & stirpium, & animalium corpora, uigentem statum & senectutem habeant, Sed hoc interest, quod illis non per partes, eiusmodi affectiones inueniant, sed uniuersum simul corpus & uigere & senescere necesse est, terrae autem ob calorem & frigus, per partes hoc euenit. Ac illa quidem in solis & conuersionis augetur & imminuitur, ex quibus etiam terrae partes uim differentem accipiunt, Quare ad aliquod usque tempus humida possunt permanere, deinde exiccantur, & rursus senescunt. Alia autem loca reuiuiscunt, & per partes humida redduntur. Cum autem loca sicciora euadunt: fontes euanescent necesse est, idque cum euenierit, flumina ex ingentibus primum exigua fieri, tum partibus

METEORORVM

partibus terræ de siccatate modo prædicto fontes destruantur: & ex hoc sequitur quod fluij primo quidem ex magnis redigunt in paruos, & tandem in totallter exsiccat, propter siccitatem fontium, ex quibus oriebantur. Et sic in vna parte terræ quæ iam senuit: exsiccat, in alia autem, quæ facta est aquosa proportionaliter de nouo sunt fontes, & flumina: & ita facta transmutatione circa flumina, vt. s. in vna parte terræ deficient, in alia esse incipiant. de nouo, trās mutatur per consequens mare, & vbi abundauerat primo per excesseriam fluiuorum, siccatis fluij recedit mare: & remanet arida. Vbi vero mare exsiccabatur, per aliquam aliam rationem causata ex aliquibus fluxibus superuenientibus terræ, iterum ibidem stagnat, aquæ abundantia congregata. Secundo ibi c. ¶ Assignat rationem quare prædictæ transmutationes latet: & dicit quod prædictæ transmutationes maris, & aridæ latet, quia omnis naturalis transmutatio nõ fit subito, sed succedunt: & prædictæ transmutationes, quæ accidunt circa magnas partes terræ, sicut in temporibus longissimis, & prius sit interitus, & corruptio omnium gentiũ, quam maneat memoria transmutationis talis ad hunc principio vsque in finem. Si enim semper eodem gen-

ex magnis paruos primo, deinde autem fieri tandem siccos. Fluij autem transmutatis, & his quidem exterminatis, in aliis autem proportionaliter factis, trās mutari mare: vbi quidem n. excrescens a fluiuis abudauit, abscedens aridam facere necessarium, vbi autem fluctibus abundans exsiccabatur ad terram hic iterum stagnare.

c Sed propterea, quod fit omnis naturalis circa terram generatio per successionem, & in temporibus longissimis ad nostram vitam, latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus sunt, & corruptiones: quæ memorie horum permutatio a principio in finem Maxime quidem igitur corruptiones sunt, & citissime in prælijs, aliæ autem in infirmitatibus, hæc autem sterilitatibus, & in his, hæc quidem magna, hæc autem secundum modicum, vt lateant talium gentium: & transmigrationes, propterea quod hi quidem derelinquunt regiones, hi autem permanserunt vsque ad hoc, donec vtique non amplius possent alere regio multitudine vltimam. A prima igitur desertione ad vltimam, verisimile fieri longa tempora, vt nullus memoretur: si saluatis adhuc perman-

tibus obliuionem factam esse. propter temporis multitudinem. Eodem autem modo oportet putare & inhabitaciones latere, quando primum facte sunt gentibus singulis, deinde permutata, & facta sicca ex paludosis & aquosis. Etenim hic paulatim ex multo fit tempore additio: vt non sit memoria qui primi, & quando, & qualiter habentibus locis, venerunt, velut accidit & circa Aegyptum. Etenim hic locus semper ficcor videtur factus, & tota regio fluij attritio existens Nili. Propter autem paulatim ex siccatis paludibus propinqua inhabitari, ex temporis longitudine ablatum est principium. Videntur igitur & ora omnia, excepto vno Canopico manufacta & non fluij existentia, & antiquitas Aegyptus Thebe vocatus. Insinuauit, autem & Homerus sic recedens existere, vt est dicere, ad tales permutaciones. Illius n. loci facit memoriam, tanquam non adhuc Memphi existente, aut totaliter: aut tanta. Hoc autem verisimile sic acciderit, inferiora n. loca posterioribus habitata sunt, paludosa n. ad amplius tempus necessarium esse, propinqua alterationis propter stagnare in vltimis semper magis permutantur autem hoc, & iterum ad habet deficientia enim loca veniunt ad bene habere: quæ autem prius bene temporabiles, exsiccata aliquando sunt

tes remanent in eisdem partibus terræ, possent remanere aliqua memoria rerum etiam antiquissimarum, & transmutationum: sed quando aliqua gens deletur, & superuenit noua in locum eius, non remanet in secundam gentem memoria antiquitatum, quæ fuerunt in prima gente, & multo minus in tertia vel quarta. Corruptiones autem gentium, quæ nouissimæ sunt, sunt per prælia, aliæ autem sunt per infirmitates, & epidemias, aliæ autem per sterilitatem, & harum sterilitatum & corruptionum, quedam sunt magna simul, quedam vero sunt paulatim, vt est transmutationis gentium de loco ad locum lateant, eo quod aliqui a principio, ex eo, quod incipit terra fieri sterilis, vel infirma, vel propter guerras relinquunt regionem, alii autem permanent quando diu possunt ibi nutrire, ita quod a primo discessit vsque ad vltimum, quandoque sic magnam tempus, & non est memoria primi recessus, etiam si homines non moriantur, sed transmigrat. Et sicuti est de desertione terrarum, ita etiam est de habitacione earum, quia non est memoria propter longinquitatem temporis, quando, & a quibus habitari ceperit, & quando sunt immutata ex paludosis in siccitatem, vt habitari possint, quia hoc paulatim factum

ad extremum siccescere. fluminibus vero loco mutatis, & hic quidem excicatis, alibi ratione simili genitibus, mare mutati. Eum enim locum, in quo fluminum impulsu redundabat, cum recedit, siccum reddat necesse est, ubi vero fluxionibus abundans terra adaggerata exsiccatum est, ibi rursus stagnare.

Sed quoniam omnis quæ ad terram pertinet generatio, sensum, & longissimo ad nostram vitam tempore tractu efficitur, fieri hæc nos latet, ac prius integræ gentes perduntur, atque intercunt: quam horum a principio ad finem mutatio memoria ulla comprehendere possit. ac maxime quidem & celeriter interitus in bellis sunt, alii in morbis, alii in sterilitatibus, & in his alii magni, alii paulatim. Quocirca & huiusmodi gentium migrationes ignorantur, propterea quod alii regionem deserant, alii eoque permaneant, quoad nullam amplius multitudinem alere regio valeat. Inter primam igitur & vltimam migrationem, longum temporis spatium intercedat, verisimile est: quo quidem fiat, ut nemo meminerit, quin si ij, qui remanserunt, superstites uiuant, illorum memoria temporis longitudine deleta sit. Eodem modo existimandum est tempus latere, quo inhabitari primum ea loca ceperint, quæ mutata fuerunt, & ex aquosis & palustribus arida reddita. Illi enim paulatim multo in tempore ampliantur, ut nulla sit memoria, qui nam primum, & quo tempore, & quo locorum statu in ea euenierint, quemadmodum & in Aegypto euenit. Hic enim locus ficcor semper fieri, totaque regio, Nili fluminis alluie uidetur concreta. Sed quia paludibus siccescentibus a finitimis paulatim incolæ ceperunt, longinquitas temporis initium obliterauit. Itaque ostia omnia, uno Canopico excepto, manu facta, non fluminis uidentur. Quinetiam antiquitas, quæ Thebæ appellantur, erat Aegyptus: id quod Homerus etiam docet, qui non adeo multo post eiusmodi mutationes exiuit. Huius enim loci meminit, tanquam Memphi aut omnino non esset, aut certe non tanta. Hoc vero ita accidisse uerisimile est, Humilia n. loca posterius quam edita incolæ ceperunt, quando quidem necesse est ea loca, quæ concretioni ex alluie propiora sunt, cum in extremis semper locis magis stagnent, diutius palustria remanere. Id autem mutatur, & rursus in melius eundem: quippe cum in meliorem statum ea, quæ exsiccantur, loca rediguntur, & quæ prius temperata erant, cum nimis siccescant, deteriora sunt. Quod Græcia, Argiurum, Mycæneorumque regioni contigit. Troicis enim temporibus, Argiua, propterea quod palustris esset, paucos alere poterat,

et, & in multo tempore: & ponit exemplum de terra Aegypti, quod paulatim exsiccata est quasi a fluiuo & de quibusdam alijs terris, quæ sunt transmutata, & desiccata ab aquositate, & econuerso: & est planum in litera. Deinde cum dicitur a quibusdam opinari: & circa hoc tria facit. primo excludit causam falsam: & dicit quod aliqui respicientes ad aliquid modicum, uolunt iudicare de toto celo: putant n. cam talium transmutationum esse mutationem totius mundi: ac si cælum, & mundus de nouo sit generatus: & ex hac causa dicunt, quod mare minus fieri aut, tanquam exsiccatum quæ plura loca appareret hæc passim nunc, quæ prius. Est autem horum hoc quidem verum hoc autem nõ verum, plura quidem n. sunt, quæ prius aquosa, nunc autem arida, non solū, sed contrarium in multis n. locis considerantes, inuenimus superuenisse mare, sed huius cam non mundi generatio nõ oportet putare: derisibile n. vt ponere transmutationem i tota per transmutationem i partibus: magnitudo autem terræ quasi nihil est i comparatione ad totum cælum: obtinere n. vice puncti. Secundo ibi.

¶ Resumit veram causam, & dicit quod vera causa istarum transmutationum est, quod sicut vnus annus diuiditur per diuersa tempora, sicut per hyemem, & æstatem, & cõsueta, sic & magna aliqua circulatio diuiditur in statuta tempora, per magna hyemem, in qua est multus excessus imbrium & magna æstatem, in qua est siccitas magna. Non autem ita, quod simul fiat iste magnus excessus imbrium, vel siccitatis, secundum totam terram vel

deteriora, quod quidem accidit Helladæ, & circa Mycæneorum regione, & Argorum. Sub troicis quidem n. quæ Argorum paucos poterat alere, quæ paludosa erat Mycæne autem bene habebat propter quod honoratiores erant. Nunc autem contrarium propter prædictam causam, hæc quidem n. inutilis facta est, & sicca proflus, huius autem, quæ tunc propter stagnare inutilis, nunc utilis facta est. Sicut igitur accidit in hoc loco paruo existere, ita oportet putare idem hoc accidere & circa magna loca: & regiones totas.

Qui quidem igitur respiciunt ad modicum, tantum putant causam esse talium permutationum totius per mutationem: tanquam generato celo, propter quod, & mare minus fieri aut, tanquam exsiccatum quæ plura loca appareret hæc passim nunc, quæ prius. Est autem horum hoc quidem verum hoc autem nõ verum, plura quidem n. sunt, quæ prius aquosa, nunc autem arida, non solū, sed contrarium in multis n. locis considerantes, inuenimus superuenisse mare, sed huius cam non mundi generatio nõ oportet putare: derisibile n. vt ponere transmutationem i tota per transmutationem i partibus: magnitudo autem terræ quasi nihil est i comparatione ad totum cælum: obtinere n. vice puncti. Secundo ibi.

¶ Resumit veram causam, & dicit quod vera causa istarum transmutationum est, quod sicut vnus annus diuiditur per diuersa tempora, sicut per hyemem, & æstatem, & cõsueta, sic & magna aliqua circulatio diuiditur in statuta tempora, per magna hyemem, in qua est multus excessus imbrium & magna æstatem, in qua est siccitas magna. Non autem ita, quod simul fiat iste magnus excessus imbrium, vel siccitatis, secundum totam terram vel

Sed horum omnium causam existimandum quia fit per tempora finita, vel in temporibus, quæ secundum annum, hyems sic periodo quadam, magna hyems, & excessus imbrium. Hoc autem nõ semper secundum eadem loca, sed quæ admodum vocatus sub Deucalione Cataclysmus: etenim hic circa Hellenicum locum factus fuit maxime, & huiusmodi circa Helladæ antiquam. Hæc autem est circa Dodonem, & Achelou: iste n. multis in locis rheuma permittit habitabat n. Selli hic, & vocati tunc quidem Græci, nunc autem Hellenes.

Cum igitur talis factus fuerit excessus imbrium, putare oportet ad multum tempus sufficere, & sicut nunc eius, quod est perpetuos esse quosdam fluiuorum, hos autem nõ, hi quidem autem cam eam magnitudinem sub terra voraginitudine, nos autem magnitudinem aliorum locorum, & ipsiusitudinem, & frigiditatem ipsorum. Ista n. plurimam, & operiunt aquam, & suscipiunt, & faciunt, quibuscunque autem paruæ suspensæ montium consistentiæ, aut ciniferæ, & lapidosa, & argillosa, hæc præficere: sic putare oportet in quibus vtique facta fuerit talis humi-

Mycæne uero recte affecta erat, ob eamque causam in maiori pretio habebatur, nunc autem contra ob eam, quæ dicta est, causam. Illa enim sterilis facta est, & proflus sicca. Huius uero, quæ tunc quia stagnabant, sterilia erant, uilia nunc reddita sunt. Quod igitur paruo illo in loco accidit, idem & in magnis locis, & integris regionibus euenire putandum est.

Qui igitur parum considerant, uniuersi mutationem, quasi cælum ortum sit, harum affectionum causam esse arbitrantur. Quamobrem mare etiam quasi exsiccat, immitti inquit, quod plura nunc, quam antea, ita affecta loca cernuntur. Est autem hoc partim quidem uerum, partim falsum. Complura enim quidem sunt, quæ cum ante aquosa essent, continent terra nunc sunt: sed contra etiam verum habet, qui n. considerauerint, multis in locis effusum mare deprehendunt. Cuius rei causam mundi ortum esse putare non debemus. Ridiculum enim est, ob paruas leuesque mutationes, uniuersum mutare. Moles autem ac magnitudo terræ: nihil certe est ad uniuersum cælum.

Sed horum omnium causam censere debemus, quod per tempora fato constituta, ut hiems annuarius temporibus, ita magno quodam temporum circuitu hyems magna fiat, immensaque aquarum pluuia, & illa quidem non in iisdem semper locis, sed talis qualis eluuium, quæ Deucalionis nominatur. Hæc enim per Græciam potissimum uasit, atque adeo per ueterem illam Græciã quæ ad Dodonem, & Achelou sua est: quippe cum ille multis in locis cursu mutauit. Ibi enim Selli habitabant, & qui tunc Græci, nunc Hellenes appellantur.

Cum igitur eiusmodi imbrium uis magna fuerit, censendum est, ad multum tempus perdurare. Et quemadmodum quod alia flumina perennia sunt, alia non sunt, alii quidem antrorum subterraneorum uasitatem causam esse inquit, nos uero editorum locorum magnitudinem, eorumdemque densitatem, & frigus, quandoquidem illi pluuiam aquam & excipiunt, & continent, & gignunt, & quibus montes exigui, aut fungosi, & lapidei atque argillosi suspensi sunt, eos antea deficere censemus, ita putandum est, in quæ loca ea aquarum copia ceciderit, ea illorum humores ueluti perennes effecere. Hæc autem tem

semper in eadem partibus, sed i diuersis partibus, & ponit exemplum de diluuium factum tpe Deucalionis, in quada determinata parte Græciæ. Tertio ibi f. ¶ Assignat exemplum de nouo sunt fontes, & flumina: & ita facta transmutatione circa flumina, vt. s. in vna parte terræ deficient, in alia esse incipiant. de nouo, trās mutatur per consequens mare, & vbi abundauerat primo per excesseriam fluiuorum, siccatis fluij recedit mare: & remanet arida. Vbi vero mare exsiccabatur, per aliquam aliam rationem causata ex aliquibus fluxibus superuenientibus terræ, iterum ibidem stagnat, aquæ abundantia congregata. Secundo ibi c. ¶ Assignat rationem quare prædictæ transmutationes latet: & dicit quod prædictæ transmutationes maris, & aridæ latet, quia omnis naturalis transmutatio nõ fit subito, sed succedunt: & prædictæ transmutationes, quæ accidunt circa magnas partes terræ, sicut in temporibus longissimis, & prius sit interitus, & corruptio omnium gentiũ, quam maneat memoria transmutationis talis ad hunc principio vsque in finem. Si enim semper eodem gen-

non tñ ita q̄ generet aut corrupat. Et si totus mūdus est perpe-
tuus, necesse est sicut dictū est q̄ non semper eadē loca sint hu-
mida p̄ mare, vel fluant ē sicca. Sed quā prius fuerunt humi-
da, sunt sicca, & econuerso. Deinde cum dicit.
g Manifestat quod dictū est p̄ exēpla, & circa hoc tria facit,
primo ponit tria exē-
pla, quorū vnum est
de terra Aegypti, q̄
inuenitur demissior
mari circumstante, p̄-
ter quā cām impedi-
ri sunt quidam reges
ne coniungerēt duo
maria, vidētes p̄ hoc
defectū fluxū fluii.
Secundū exēplū po-
nit de Meotide palu-
de, in qua p̄ exica-
tionem fluiuorum
semper maior arctā-
tio facta est: ita q̄ p̄-
terat ferre multo mi-
nores naues tempo-
re suo, quā ante se
xaginta annos. Ter-
tium exemplum est
de Bosphoro diuidē
re Europam ab Asia
qui inuenitur mino-
ditates locorū magis. Tēpore
autem hęc exsiccata, facta sunt
magis altera, aut minora, q̄
a quosa, donec veniat idē descē-
sus periodi eiusdē. Quoniā ne-
cesse autē totiusquidē fieri quā-
dam permutatiōē, non tamē
generatiōē & corruptiōē, si
qdē maneat totū, necesse, quē
admodum nos dicimus, nō eadē
semper loca esse humida,
mari, & fluiiis, & sicca.

g Manifestat autem quod sit.
Quos. n. animos antiquissimos
esse hominū Aegyptios, horū
regio tota facta videtur & exi-
stens fluii opus, & hoc secūdū
regionē ipsam aspicienti palā
est. Et quā circa rubrum mare,
& argumentū sufficiens. Hoc. n. regum aliquis ac-
ceptauit perfodere: non. n. paruas haberet ipsi
utilitates nauigabiles totus locus factus: dicitur
autē primus Sesostris conatus fuisse antiquorum,
sed inuenit mare existēs altius terra: p̄pter quod
ille primo & Darius postorius cessauit fodiens: vt
non corrumpere fluxus fluii cōmisso mari.
Manifestum igitur, q̄ omnia vnū mare, huic con-
tinuū esset: p̄pter quod & aquā circa Libiā, Am-
monicā regionē, humiliores videntur, & profun-
diores, p̄ter rationē inferioris regionis. Palā. n. q̄
alteratione facta: facta sunt stagna: & arida: tem-
pore autē facta, derelicta, & stagnata aqua, desicca-
ta est iā annihilata. At vero & quā circa Meotidē
paludē addiderunt alterationem fluiuorum, tātū
vt minores magnitudine naues nunc innatent, ad
operatiōē, q̄ anno sexagesimo. Quare ex hoc fa-
cile p̄portionaliter accipere, q̄ & primo sint mul-
ta stagnorū: & hoc opus est fluiuorum: & tandem
necesse omne fieri siccū. Adhuc autē, Bosphorus
semper quidem fluit, p̄pter alterari, & est adhuc
videre oculis quonā accidit modo. Quādo vero
.n. ab Asia interceptionem faciebat fluxus, quod
posterior factū fuit stagnum paruū, deinde exsic-
catum est vtq̄: post hoc autē alia, quā ab inter-
cepto, & stagnū ab hac & hoc semper similiter ac-
cidit sic. Hoc autē facta sepe, necesse tēpore proce-
dente velut fluium fieri, tandē autē & hunc sic-
cum. Manifestū igitur, quoniā quando tēpus non
deficit, & totū aternū, q̄ neq; Tanais, neq; Nilus
semper fluxit: sed erat aliqui siccus locus, a quo
fluunt: opus. n. habet ipsorū terminū: tempus autē
non habet. Similiter autē hęc, & in aliis fluiis cō-
gruit dicere. At vero siquidē fluii fluit, & corrū-
puit, & nō semper eadē loca terrē aquosa, & mar
necesse permutari similiter. Mari autē hęc quidē
deserente, hęc autē supergrediente semper mani-
festū, q̄ ois terra nō semper eadē. Hęc quidē ipsa
sunt mare, hęc autē arida semper: sed permutant
tēpore oia. Quia quidē igit nō semper eadē, neq;
arida sūt terrē, neq; nabilia sunt, & p̄ quā cau-
sam hęc accidit dictū est: similiter autē & p̄ quid
hi quidem perpetui, hi autem nō sunt fluiuorum.

ratus & semper tendens in angustum propter eandem causam
Deinde inducit conclusionem principaliter intentam dicens:
quod ex quo tempus non deficit & totum vniuersum est aternū,
quod dicit secundum opinionem suam positam in libro
Physicorum, & de cælo & mundo, sequitur quod neq; Tanais,
neq; Nilus qui sunt
maximi fluii, sem-
per fluxerunt, sed ali-
quando locus, vnde
fluunt erat siccus: quā-
opos eorū. fluxus ip-
sorū habet eam: & si
militer est in alijs flu-
uijs. Et si hoc est de
fluijs, debet q̄ sit de
mari: in quod intrat
fluii: & sic secūdū
diuersa tēpora pmu-
tatur mare: & arida:
hoc tamē quod sup̄-
ponit, nudū & tēpus
eternū est erroneū:
& alienū a fide: nec
rationes quibus hoc p̄-
bavit sūt demonstra-
tiones: vt alibi est ostē-
sum. Deinde recapit-
ular qd̄ dixerat: & ē
planum in litera.

tempore magis siccescere cernuntur:
illa, quandoquidem aquosa sunt, mi-
nus, quo ad eiusdem circuitus consti-
tutio redierit. Quoniam autem ne-
cesse est, uniuersi quandam mutatio-
nem fieri, non tamen ortum & inte-
ritum, siquidem uniuersum permanet,
idcirco oportet, quemadmodum
diximus, non eadem semper loca ma-
ri, & flumibus humida esse & sic-
ca. In quod euentu indicatur.

Aegyptiorum enim, quos hominū
vetustissimos esse dicimus, regio om-
nis, facta, ac fluminis opus videtur,
idque regionem ipsam intuenti perspi-
cuum est, atque etiam ex mari rubro
conijci satis potest. Hoc enim rex qui-
dam perfodere tentauit, propterea
quod totus ille tractus nauigabilis redditus,
magnas illi attu-
lisset utilitates. Primus aut veterum
Sesostris aggressus id
fuisse fertur. Sed mare terra alius inuenit.
Quocirca il-
le primum, tum Darius fodere destitit,
ne admisso mari
fluminis fluxus corrumpere-
tur. Palam igitur est, omnia
hęc, mare unum continuum fuisse.
Quod idem causa est,
cur Ammonicæ Africa regio demissior,
& magis cana, q̄
inferioris tractus rem postulet.
Constat enim adaggerati-
one ueluti facta, stagna, & terram
exiuisse, ac proceden-
te tempore aquam eam, quæ intercepta
fuerat & stagnare
rat exsiccata, iam prorius euanuisse.
Quoniam ad Meo-
ticum lacum tanta accessio, fluiuorum
adaggeratione fa-
cta est, ut multo minora nauigia
lucris gratia, illum nunc
ingrediantur, quā sexaginta ab hinc
annos, quocirca ex
hac ipsa re facile est ratione colligere,
illum, ut multos
quoque alios, fluminum opus inuio
fuisse, ac tandem necesse esse,
ut uniuersus exsiccetur. Præterea
& Bosphorus semper quidem fluit
adaggerationem, idque ipsis quo-
que oculis quoniam pactofactum
sit, licet perspicere. Cum enim
fluxus ex Asia litus efficeret,
id quod a tergo remanebat,
lacus primum exiguus fiebat,
deinde exsiccabatur, post uero,
ex eo aliud litus, & lacus existebat,
idque ad hunc modum semper euenit.
Hoc autem sapius facta, necesse
est temporis progressu, ueluti
flumen euadere, quod tandem etiam
exsiccabitur. Quoniam igitur nec
tempus unquam desinit, & uniuersum
sempiternum est, constat neque
Tanaim, neque Nilum semper
defluxisse, sed locum, unde fluunt,
aliquando siccum fuisse. Eorum enim
opus terminum habet, tempus non habet.
Eodem autem modo & de alijs
fluminibus dicere conuenit. Atqui si
flumina oriuntur & intereunt, nec eadē
semper loca humida sunt & aquosa,
mare quoque inuadent, necesse est.
Cumque mare alia loca semper deserat,
alia inuadat, semper alia mare esse,
alias continentes, uerum tempore
omnia mutari. Quam igitur ob causam
non eadem semper terra partes aut
sicca sunt, aut nauigabiles, eodemque
modo cur fluminum alia perrennia
sunt, alia non sunt, dictum est.

FINIS LIBRI PRIMI Meteororum.

A R I S T O T E L I S
M E T E O R O R V M
LIBER SECVNDVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Qostquam Philosophus determinauit de his, quæ ge-
nerantur in alto: siue ab exhalatione sicca, siue a va-
pore humido: adiungens etiam de generatione flu-
uioium: propter similitudinem ad generationem
pluuiarum: nunc incipit determinare de his, quæ sunt in par-
te inferiori ab exha-
latione sicca: & diui-
ditur in partes duas:
i prima determinat
de quibusdam prin-
cipalibus passionib:
in secunda de quibus-
dam consequentib:
& hoc i tertio libro:
ibi, {De residuis au-
tem.} Prima diuidit-
tur in duas: in prima
determinat de mari:
cuius falsitudo ex sic-
citate causatur: in se-
cunda determinat de
uentis: & his, quæ ex
eis causantur: ibi,
{De spiritibus autē
dicamus.} Satis autē
apparet conueniens
ordo quem philoso-
phus obseruat. Nam
post ea, quæ in supre-
ma parte aeris gene-
rantur ab exhalatio-
ne sicca, quæ stellæ
eidentes cometa, la-
teus circulus, & simi-
lia sunt, in secundo
loco determinauit de
his quæ in inferiori
loco generantur ab
exhalatione humida
scilicet de pluuijs: &
huiusmodi: & quia
eodem modo habet
flumina causam ge-
nerationis in terra,
sicut pluuiæ in aere,
post pluuias de flu-
minibus determina-
uit: post quæ deter-
minat de mari: in
quod omnia flumi-
na decurrunt. Circa
hoc ergo primo ma-
nifestat de quo est in-
tentio: & dicit quod
dicendum est de ma-
ri: quæ scilicet sit na-
tura ipsius: & verum
sit naturalis locus a-
quæ: vel accidentali-
ter ibi congregentur
& propter quam causam tanta multitudo aquæ est falsa, & de
prima generatione maris: verum scilicet habeat principii suæ
generationis: & quomodo. Secundo, ibi.

LECTIO I.

DE mari autem, & quæ
natura ipsius, & pro-
pter quam causam est
falsa tanta aquæ multitudo, Ad
huc autem de ea, quæ a princi-
pio generatione, dicamus.

Antiqui quidē igitur, & ver-
santes circa theologias, faciūt
ipsius fontes: vt ipsis sint princi-
pia & radices terræ & maris.
Magis tragicum enim sic, & re-
uerentius forte esse existimaue-
runt quod dicitur: tanquā ma-
gna quædā hęc pars omnis exi-
stens, & reliquum cælum totū
circa hunc locum consistere; &
huius gratia, tanquā eundē ho-
noratissimum: & principium.

Qui autem sapientiores hu-
mana sapiētia faciunt ipsius ge-
nerationem: esse. n. primo hu-
midum omnē locum qui circa
terrā: a sole autē exsiccatum
quod quidē euaporauit, spiri-
tus versiones solis & lunæ aiūt
facere: reliquum autem mare
esse: propter quod & minus fie-
ri exsiccatum putant: & tandē
fore aliquando totum siccum.
Quidam autem ipsorum aiunt
calescēt a sole terra, velut su-
dorē fieri: propter quod & sal-
sum esse: etenim & sudor falsus
est. Quidā autē falsedinis cau-
sam terram esse aiunt: quemad-
modū. n. & quod p̄ cinerē colat
falsum fit, eodem modo & hoc
falsū esse mista ipsi tali terra.

Exequitur propositum: & circa hoc duo facit: primo ponit
opiniones aliorum de mari: secundo, inquirat veritatem:
ibi, {Quod si quidem igitur fontes.} Circa primum duo facit:
primo ponit opiniones antiquorum theologorum: secundo
naturalium: ibi, {Qui autem sapientiores.} Circa primū scien-
dum est, quod ante tempora Philosophorum fuerunt quidam
qui vocabantur poetæ theologici: sicut Orpheus, Hesiodus, & Ho-

Amerus: quia sub tegumento quarundam fabularum, diuina homi-
nibus tradiderunt. De his ergo dicit, quod posuerunt, quod
mare habeat fontes proprios ex quibus causatur: & hoc posue-
runt, vt terra & mari non ponerent extranea principia: sed p̄-
pria: putauerunt enim quod terra, & aqua sint reuerendissima,
quasi hæc sit magna
pars totius vniuersi:
& dicebāt totum cæ-
lum esse propter ter-
ram: & aquam: & iō
circulari terram, &
aquam ab alijs corpo-
ribus, & ab ipso, ac si
hęc pars esset hono-
ratissima, & primum
principium iter om-
nia corpora mundi.
Deinde cum dicit.

LECTIO I.

DE mari autem, & quæ na-
tura eius sit, & quam ob
causam tanta aquæ copia
falsa est, de primo item eius ortu, di-
camus.

Veteres igitur, & qui in Thcolo-
gia uersantur, eius fontes faciunt, ut
maris ac terræ principia habeant &
radices. Tragicæ enim & grauiter
magis fortasse id dici existimauerunt,
tanquam magna quedam pars uni-
uersi hæc esset, reliquumque totum
mundum circa hunc locum positum
esse, eiusque gratia constitutum, ut
qui summo honore dignus sit atque
principium, opinantur.

Qui autem humana sapientia ma-
gis excellent, eius ortum faciunt.
Nam eum omnem locum, qui terram
ambit, principio humidum fuisse; sed
cum a Sole exsiccaretur, id, quod in
uapores solutum est, flatus, solisque
& Lunæ conuersiones inquirunt effe-
cisse, & quod remansit, mare esse.
Itaque exiccatione imminui semper,
& ad extremum exsiccatum iri uniuersum
arbitrantur. Eorum autem non
nulli cum terra ui Solis incalescit, ue-
luti sudorem aiunt fieri: quamobrem
falsum esse, cum & sudor falsus sit.
Alii terram falsedinis causam esse in-
quiunt. Vt enim aqua cum per cine-
rem colatur, falsa redditur, sic & ma-
re falsum esse, ob eius generis terræ
admissionem.

Erit, hęc dicitur fuisse opinio Anaxæ. & Diogenis. Secunda
opinio est de falsedine maris. Empedocles enim dixit, quod
terra calescēt a sole emittit quandam sudorem, quem credi-
dit esse aquam maris, & propterea dicit, quod mare est falsum,
quia etiam sudor aliquando inuenitur falsus. Tertia opinio
est Anaxagoræ de falsedine maris, qui dixit, quod terra, per
quam transit aqua, vel quæ admiscetur aquæ, est causa false-
dinis maris: sicut enim aliquid quod colatur, per cinerem fit
falsum, sic & aqua maris per admissionem terræ fit falsa.
Deinde cum dicit.
Tho. in Meteo. C 2 d 4 Inquirat

d ¶ Inquirat veritatem circa prædictas opiniones: & primo circa opinionem poetarum theologiantium: secundo circa opiniones Philosophorum naturalium, ibi. { De generatione autem ipsius, si factum est. } Circa primum duo facit: primo ostendit, quod mare non habet fontes, vt illi dixerunt: secundo remouet quoddam quod videtur sup̄ rationi contrariū: ibi. { Fluens autem videtur. } Circa primum ponit duas rationes, quarum prima est, quod aquarum quæ sunt circa terram, quædam sunt fluxibiles, quædam stationariæ. De his quæ fluunt manifestum est, quod omnes deriuantur ex fontibus, & quod non oportet intelligere, quod fontium sit ali quod principium, quas vas continens multitudine aquæ, ex quo flumina deriuantur, sed oportet intelligere, vt prius dictum est, quod ex multis partibus, in quibus generatur aqua, ad vnum concurrunt, & confluent in vnum sibi occurrunt, vt in tanta multitudine sit, sed aquarum statio variatur, quædam sunt collectæ, & sustentatæ ab aliquo impediente fluxum earum, vel per naturam, quæ dicuntur paludosæ, vel per artem sicut puteales, & quædam stagna. Different hæc autem multitudine, & paucitate. Nam si fuerit multæ aquæ sic collectæ, dicitur stagna, si autem pauca, paludes: quædam autem aquæ stationariæ sunt fontanae, id est, si ipso fonte sustentantur: & omnes istæ sunt manufactæ: sicut illæ quæ dicuntur puteales: omnium enim harum aquarum sic per artem statium, oportet esse aliquem fontem qui esset principium fluxus, nisi impediretur per artem. Vnde patet, quod omnes aquæ fontales & fluuiales, sponte fluunt secundum impetum naturæ, vel indigent operatione artis ad hoc, quod stent. Quibus determinatis, patet, quod aqua maris non est de fontibus: quia in nullo duorum dictorum generum continetur: quia nec fluuit, vt fluuialis, nec potest dici quod sit manufacta: vt putealis. Omnes autem aquæ quæ sunt ex fontibus, vel fluunt, vel stant per artem: nisi forte aliqua sint parua aqua: quæ sponte stent non per artem: sicut contingit in aqua fluens inuenit aliquam concauitatem, aut aliquod obstaculum, sed hoc non potest esse in magna quantitate: quia dum multiplicatur aqua fluens, oportet quod vel supergrediatur obstaculum, & iterum fluat, vel

d Quod quidē igitur fontes maris impossibile sit esse, per existentia iam considerare oportet. Aquarum enim, quæ circa terram he quidē fluxibiles existunt eūtes hæc autē stationariæ: fluxibiles quidē igitur oēs fontales, de fontibus autē diximus prius, & oportet intelligere, non tanquam ex vase deriuatum principium esse fontium, sed ad vnum semper factam & confluentem concurrere primū stationariarum autē, hæc quidē collectiua, & substantiua, velut paludose, & quæcunq; stagnales, multitudine, & paucitate differentes, hæc autē fontanae, hæc autē omnes manufactæ. Dico autē velut puteales vocatæ: omnium enim oportet superius fontem esse fluxus: propter quod & quædam spontaneæ fluunt: quæ fontales: & fluuiales: hæc autē arte indigent operante. Differentiæ igitur tot, & tales aquarum sunt: his autē sic determinatis, impossibile fontes esse maris: in neutro enim horum generum possibile est esse ipsum: neque enim effluxibile est, neque manufactum: fontales autem omnes, horum alterum passæ sunt: spontaneam autem tantam multitudinem, nullam videmus fontalem factam.

e Adhuc autem quoniam plura sunt maria, ad inuicem non commista secundum vllum locum quorum mare rubrum videtur secundum modicum communicans ad id quod extra columnas: Hircanicum autē, & Caspiū separata: adhuc & circumhabitata in circuitu, non vtiq; lateret fontes: si in aliquo locum ipsorum essent.

f Fluens autē mare videtur secundum angustias: sicubi propter adiacentem terram in modicum ex magno coartatur pelago propterea quod libratur huc & illuc sepe: hoc autē in magna multitudine immanifestum. Quare autē

in nullo duorum dictorum generum continetur: quia nec fluuit, vt fluuialis, nec potest dici quod sit manufacta: vt putealis. Omnes autem aquæ quæ sunt ex fontibus, vel fluunt, vel stant per artem: nisi forte aliqua sint parua aqua: quæ sponte stent non per artem: sicut contingit in aqua fluens inuenit aliquam concauitatem, aut aliquod obstaculum, sed hoc non potest esse in magna quantitate: quia dum multiplicatur aqua fluens, oportet quod vel supergrediatur obstaculum, & iterum fluat, vel

submergatur in terra: sicut in multis locis accidit, vt supra dictum est. Vnde non potest dici, quod tanta aqua, sicut aqua maris, possit sponte stare: si sit fontibus: relinquitur ergo, quod mare non habet fontes. Secundam rationem ponit ibi.

¶ Er dicit, quod multa maria sunt quæ in nullo loco ad inuicem commiscetur. Nam mare rubrum coniungitur quidem secundum modicum ad mare Oceanum: quod est extra columnas Herculis, a quo mari omnino separata sunt mare Hircanicum, & Caspiū: quod est mare Ponticum, & habitantur vndiq; per circuitum, ita quod non lateret fontes illius maris, si illud mare fontes haberet. Non ergo verum est, quod mare sit aliqui fontes. Deinde cum dicit.

¶ Quia in quibusdam maribus apparet communis fluxus ne videatur mare esse fluxibile tanquam ex fontibus procedens, cuius contrarium in prima ratione supponeretur, assignat causam fluxus: qui videtur in mari: & circa hoc tria facit primo ostendit quare aliquod mare fuit: secundo, manifestat quoddam quod supponitur, per signum: ibi. { De eo autem quod dicitur: } tertio recapitulat, ibi. { Quod quidē igitur. } Assignat autem fluxus maris tres causas, quarum prima est, quod mare fuit: propter eius angustiam: vbi ex magno pelago restringitur in modicum spatium, propter hoc, quod coartatur ab adiacente terra. Aqua autē maris sepe mouetur huc & illuc: & maxime secundum sequentiam ad motum lune: quæ secundum naturam propriam habet commouere humidum: hæc autem aquæ commotio in magno mari & amplo, est immanifesta, sed vbi obstant paruum locum propter angustiam terræ, magis apparet. Secunda causa est, quod illud mare, quod continetur infra Herculeas columnas, non continetur alicui: sicut de mari Pontico iam dictum est. Istud inquam fuit propter multitudinem fluuiorum, & propter eandem causam vnum mare decurrit in aliud. Nam Meotis in mare Ponticum. Ponticum fuit in Aegeum. In alijs autem maribus, minus hoc videtur, sed in prædictis mariibus hoc accidit propter multitudinem fluuiorum: quia in prædicta maria multa flumina intrant. Tertia propter hoc, quod mare

Præterea cum multa sint maria, quæ inter se nullo in loco commiscuntur, quorum rubrum quidem, cum eo mari, quod extra est columnas, parum videtur communicare: Hircanicum vero, & Caspiū ab illo etiam separata, & in orbem habitata, fontes profecto, si quo in loco haberentur, non ignoraremus.

Fluere autem mare in angustijs videtur, sicuti ob ambientem terram ex vasto pelago in paruum colligitur, propterea quod vltro citroque sepius libretur. Hoc vero in vasto mari perspicuum non est. At si ob terræ angustias arcto contineatur loco, libra

quod continetur infra Herculeas columnas, non continetur alicui: sicut de mari Pontico iam dictum est. Istud inquam fuit propter multitudinem fluuiorum, & propter eandem causam vnum mare decurrit in aliud. Nam Meotis in mare Ponticum. Ponticum fuit in Aegeum. In alijs autem maribus, minus hoc videtur, sed in prædictis mariibus hoc accidit propter multitudinem fluuiorum: quia in prædicta maria multa flumina intrant. Tertia propter hoc, quod mare

mare occupat multum de terra, secundum proportionem quantitatis aquæ & vnum est minus profundum quam aliud. Illud autem quod est minus profundum, semper decurrit ad profundius. Vnde illud mare semper videtur profundius, ad quod aliud decurrit, sicut Ponticum est profundius Meotide, & Pontico mare Aegeum, & Aegeum Siculum. Sardinicum autē & Tyrrhenicum sunt profundius. Sed mare quod est extra columnas non est profundum, quod apparet in aqua quæ fluit ex ipso, & huius signum est, quod sunt sine vento ac si existant in aliqua concauitate. Sicut igitur particulariter fluuii videntur fluentes ex altioribus locis ad emissa, sic in mari fluxus fit ex altioribus locis terræ, quæ sunt ad septentrionem vsque maria septentrionalia, quæ emittunt squam, non sint ita profunda, sicut maria meridionalia, quæ recipiunt. Deinde cum dicit.

¶ Manifestat per signum quoddam quod dixerat, scilicet, quod terra ex parte septentrionis sit altior, & huius signum accipit ex hoc, quod quidam antiquorum crediderunt, quod sol non iret sub terra, sed solum circa terram, & disparet nocte propter altitudinem septentrionalis partis occultatis. Deinde recapitulat quod dictum est, & est planum in litera.

L E C T I O . II.

LECTIO II. ¶ Incipit inquirere veritatem circa opiniones, quas habuerunt antiqui naturales de mari, & primo, ostendit de quo est intentio, dicens, quod est de generatione maris: si factum est, & de sapore eius, quæ sit causa salcedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi.

¶ Exequitur propositum, & diuiditur in partes tres: in prima determinat naturam maris, & in secunda ostendit opinionem antiquorum de generatione maris, & in tertia determinat opinionem antiquorum de sapore maris, & de causa salcedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi.

¶ Mentum, quod in mari exiguum est, magnum illic uideatur necesse est. Id autem, quod intra Herculis columnas continetur, totum terræ concauitate, & fluminum multitudine fluit. Nam Meotis in Pontum, hic in Aegeum fluit. Quæ uero extra hæc maria sunt, hoc minus perspicue faciunt. Illis autem & propter fluminum multitudinem hoc euenit (plura enim flumina in Euxium & Meotidem influunt, quam in locum eius multipliciter) & propter modicam altitudinem: mare namque profundius subinde cernitur. Ac Meotide quidem Pontus, hoc uero Aegeum, Aegeo Siculum, & omnium profundissima Sardinicum & Tyrrhenicum. Quæ autem extra columnas sunt, modice quidem ob lutum profunda sunt: sed flatibus uacant, quasi mare in cauo locatum sit. Vt igitur in terræ partibus, e locis editis fluere flumina uidentur, sic e totius terræ editioribus, quæ ad septentrionem sita sunt, plurima sit fluxio: quæ propter aliqua, ob effusionem, profunda non sunt, quæ autem extra habentur, profundiora sunt.

¶ Porro loca ad Septentriones sita excelsa esse, eo declaratur, quod ueterum Meteorologicorum multis persuasum fuit, Solem sub terram non ferri, sed circa terram atque hunc locum. Occultari autem cum & noctem facere, propterea quod terra ad Septentriones edita esset. Maris ergo & fontes nullo esse posse, & quæ ob causam fluere hunc in modum uidetur, tot atque talia a nobis dicta sint.

¶ Tractatus primi, libri secundi, de natura & loco maris, secundum propriam opinionem. Cap. II.

¶ Eius autem ortu, si ortum est, & de sapore, quæ sit causa salcedinis & amaritudinis, dicendum est.

¶ Causa quidem quæ ueteres adduxit, ut mare uniuersæ aquæ principium & corpus esse existimarent, hæc est. Nam consentaneum uideri potest, quoddam totius aquæ corpus esse, quæ admodum & aliorum elementorum moles est coagmetata, & principium ob copiam unde distributa mutatur, & alijs admiscetur, ut ignis quidē in loco supero, aeris aut copia in eo, qui est infra ignem.

in partes tres: in prima determinat naturam maris, & in secunda ostendit opinionem antiquorum de generatione maris, & in tertia determinat opinionem antiquorum de sapore maris, & de causa salcedinis, & amaritudinis ipsius. Secundo ibi.

autem fluxu iorum aqua, vt pote qua videtur semper generari: & non quiescere in eodem loco. Propter hanc igitur dubitationem, putauerunt, quod mare esset principium omnis aquae; & omnium humorum: & propter hoc putauerunt, quod omnia flumina non solum intrant in mare, sed etiam fluunt a mari, quia locus naturalis alicuius elementum videtur esse principium, & terminus motus omnium illorum quae sunt de natura illa: quia omnia naturaliter tendunt ad locum proprium. Et secundum antiquos erat etiam principium: quia ponebant quod elementa erant generabilia, & corruptibilia: unde aqua generabatur de nouo: & sic oportebat, quod ubique; aqua extra locum proprium inueniretur, quod insuper a naturali loco aqua. Et quia posset aliquis obijcere, quod mare est salum, & aqua fluuiorum est dulcis: & sic non videtur fluens a mari: ad hanc obiectionem excludendam subdit, quod illud quod est salum, quando colatur, fit dulce: & sic aqua maris, quando colatur per terram, efficitur potabilis in fluuijs. Deinde cum dicit.

C Mouet quaedam dubitationes circa praedeterminata, & primo vnam contra hoc, quod mare est locus naturalis aquae: secundum contra hoc, quod mare est terminus aquarum currentium: ibi, Quare autem antiquam? Circa primum duo facit: primum mouet dubitationem: quae talis est. Si mare est principium omnis aquae, quare naturalis locus aquae existens aqua maris non est dulcis: & potabilis, sed salua? o enim elementum in primo loco videtur esse intrasmutatum, & naturaliter se habens: saluo autem non est naturalis proprietates aquae, sed ex aliqua transmutatione ei accidit. Secundo ibi.

Soluit praedictam dubitationem, & circa hoc tria facit: primum praemittit quod siam, resumens ex praedictis quod est necessarium ad solutionem, secundo ex hoc, quod propositum est, excludit quandam opinionem

multitudo, quae post ignis locum terrae autem corpus circa quod haec omnia posita sunt, manifeste. Quare palam, quia secundum eandem rationem & de aqua necesse quere. Talis autem nullum aliud corpus videtur positum simul sicut & aliorum elementorum praeter maris magnitudinem. Quod .n. fluuiorum: neque totum simul: neque stabile: sed ut factum semper videtur quotidie. Ex hac itaque dubitatione: principium omnium humorum & omnis aquae: putatum est esse mare. Propter quod & fluuios non solum in hoc: sed ex hoc quidam aiunt fluere: collatum enim fieri quod salum potabile.

C Opponitur autem altera ad hanc opinionem dubitatio: cur quidem non est consistens aqua haec potabilis, siquidem principium omnis aquae, sed salua?

Causa autem simul & huius dubitationis solutio erit, & de mari accipere propriam existimationem necessarium recte: aqua .n. circa terram ordinata: sicut circa haec aeris sphaera, & circa hanc: quae dicitur ignis: hic .n. est horum vltimus: siue vt plurimum dicunt: siue vt nos, Lato autem sole hoc modo: & propterea permutatione & generatione: & corruptione existente, quod quidem subtilissimum, & dulcissimum: sursum ducitur per singulos dies: & fertur iterum disgregatum: & vaporans in superiorem locum: ibi autem rursus constans propter infrigitationem. deorsum fertur iterum ad terram: & hoc semper vult facere natura: sicut dictum est prius.

Propter quod & deridendi sunt omnes, quicumque priorum existimauerunt solē cibari humido. Et propter hoc aiunt versiones facere ipsum: non .n. semper posse eadem loca exhibere ipsi alimentum: necessarium autem esse hoc accidere circa ipsum: aut ipsum corrupti: etenim manifestum igne quandiu habuerit alimentum vsque: ad hoc viuere: humidum autem igni esse alimentum solum.

Tanquam pertingat vsque: ad solem, quod sursum ducitur, nem, ibi. Propter quod & deridendi tertio soluit dubitationem: ibi. Potabile quidem igitur. Dicit ergo primo, quod assignando causam praedictae dubitationis, non solum soluetur dubitatio, sed necessarium erit per hoc accipere veram opinionem de mari. Resumit ergo, quod aqua est ordinata circa terram: sicut sphaera ignis super aerem, & sphaera aeris super aquam. Ignis enim est supremum elementorum, siue ignis extimeretur esse caeleste corpus, vt plurimum dicunt, siue sit aliquod corpus ordinatum sub caelesti corpore, sicut ipse supra dixit. Cum igitur ex solis motu causetur generatio, & corruptio, & omnes permutationes istis inferioribus, oportet quod illud, quod est subtilissimum & dulcissimum aqua rarefacta, euaporans continue feratur in superiorem locum: & ibi iterum condensatum ex virtute frigoris, feratur deorsum in terram: & hoc semper fit secundum naturam: vt prius dictum est. Deinde cum dicit.

Huic autem opinioni dubitatio altera opponitur, quid tandem cause sit, cur aqua haec simul stans potabilis non sit, sed salua? siquidem totius aquae principium est.

Causa autem simul & huius dubitationis solutio erit, & de mari accipere propriam existimationem recte necessarium sumamus. Cum enim aqua circa terram, quemadmodum & circa eam aeris globus, & circa hunc is, qui ignis dicitur, obtendatur: hic enim omnium extremus est, seu ut plurimum inquit, seu ut nos) Sol autem hoc modo feratur, ob eamque causam mutatio existat, & ortus atque interitus, id quod tenuissimum est, & dulcissimum, quotidie effertur, seorsumque in vaporem mutatum superiorem petere videtur. Illic autem rursus, ob frigus concretum ad terram iterum defertur, idque natura hoc modo perpetuo facere, ut antea dictum est, instituit.

Quocirca hi omnes veteres ridendi sunt, quotquot Solem humore alii existimauerunt. Quam etiam ab causam eorum nonnulli aiunt, illius fieri conuersiones. Non enim eadem loca posse ei perpetuo alimentum suppeditare, necessarium autem esse, aut hoc ei contingere, aut interire: siquidem & ignis hic conspicuus tantisper uiuit, dum alimentum suppetit. Humorem uero solum igni esse alimentum.

Quasi omnis qui attollitur humor, ad Solem usque pertingat, aut ascensus quod talis sit ascensus vaporis ad solem qualis est ascensus fumus ad flammam: ex qua acceptum solum ad sic opinandum de sole. Sed non est simile: quia flamma non semper manet eadem: sed contrahit, fit noua per hoc, quod materia alia, & alia continue inflammatur: quae quidem prius est humida, apta inflammationi, per ignem totaliter excicatur: & definit inflammari: & succedit alia: & sic patet, & quod flamma non nutritur, quia quod nutritur, oportet manere idem: vt patet in plantis: & animalibus, sed flamma, quasi nullo tempore, permanet: vt dictum est: sed hoc non potest accidere circa solem: quia si sic nutritur, secundum quod ipsi dicunt, continue in nouatur: & non solum semel in die: sicut posuit Heraclitus. Tertiam rationem ponit dicens, quod eleuatio vaporis humidi ad solem, similis est calefactioni aquarum in ollis igne supposito. Ignis autem ardens sub olla non nutritur ab aqua euaporante. Unde nec etiam sol: si faciat euaporare tantam aquam. Quarta ratio est, quod attraherentur tantum soli nutrimentum, & non alij stellis: ad eorum salutem: cum tamen ponatur ab eis igneae naturae: quae quidem atra sunt totae, & tam magna, quod tota aqua non sufficeret ad nutrimentum eorum. Quinta ratio ponitur ibi, Idem autem accidit, & dicit hanc rationem esse communiter contra hanc opinionem & contra eos, qui dixerunt, quod a principio tota terra erat cooperta aquis: & postea aqua vaporante ex calore solis, esse factum aerem: & sic totum caelum est augmentatum per hoc, quod aer sit rarior plus occupat de loco quam aqua: ex qua generatur: & hoc, quod dicitur est, videtur ab aquis: causae ven-

humidi autem ascensus talis sit, qualis quidem factae flammae, propter quod signum accipientes, sic & de sole putauerunt. Hoc autem non est simile: flamma quidem .n. per continuu humidum, & siccu, permutata fit, & non alitur: non .n. eadem existens permanet vltimo tempore, vt est dicere. Circa solē autem impossibile hoc accidere quonia alito quidem eodem modo, sicut illi dicunt, palam quod & sol non solū, sicut Heraclitus ait, nouus in die est, sed semper nouus continue. Adhuc autem quae a sole eleuatio humidi similis est calefactis aquis ab igne. Si igitur neque subardens ignis alitur neque solē verissime erat existimare, neque si omnem calefaciens euaporare fecerit aqua. Inconueniens autem & solum curasse de sole: aliorum autem astrorum ipsos negligere salutē tantis & magnitudine & multitudine existentibus. Idem autem accidit & his irrationabile, & dicentibus primo humida existente terra, & mundo quae circa terram, a sole calefactum aerē aut factum esse: & totum caelum augmentatum: & hoc spiritus exhibere: & versiones ipsius facere: Manifeste .n. semper sursum ductū videmus: descendens iterum in aqua: & si non per annum reddatur, & per singulas regiones similiter. sed in aliquibus ordinatis temporibus redditur omne acceptum: velut neque alitis superioribus, neque hoc quidem manente aere iam post generationem. Hoc autem factum, & corrupto iterum in aquam.

Potabile quidem igitur, & dulce propter leuitatem sursum ducitur: salum autem omne subtile manet: propter grauedinem: vt in eo qui conuenienti ipsius loco proprio: hoc .n. putandum dubitandum esse conuenienter: irrationabile .n. si non aliquis est locus aquae, sicut & aliorum elementorum: & hanc esse solutionem. Quem .n. videmus locum occupans mare, iste non est maris, sed solum aquae: videtur autem maris: quia quod salum quidem, deorsum manet, propter pondus: dulce autem, & potabile, sursum ducitur, propter leuitatem: quemadmodum in animalium corporibus. Etenim in his alimentum ingredienti

Itaque quod potabile est & dulce, uniuersum ob leuitatem attollitur: quod autem salum est, praepondere subsidit, non in suo ipsius proprio loco. Etenim existimandum est, de hoc recte dubitatum esse (absurdum nanque est, nisi aliquis aquae, ut ceterorum quoque elementorum, sit locus) atque hanc esse solutionem. Is enim locus, quo contineri mare cernimus, maris non est, sed potius aquae. Maris autem videtur, propterea quod pars salua subsidit praepondere, dulcis uero ac potabilis ob leuitatem attollitur, perinde atque in animalium corporibus, in quibus, cum dulce alimentum ingestum est, alimenti humidi sepimentum, atque excrementum amarum salumque cernitur. Pars enim dulcis & potabilis a calore

tos: & motum caeli. Vtraque igitur harum opinionum destruitur per hoc, quod manifeste videmus illud, quod eleuatur sursum iterum redire ad terram: & si non per eandem locum: & similiter per omnes regiones, quia aliqua do & in quibusdam regionibus plus euaporat, quam pluat, ibi. Sed tamen in aliquibus locis, per aliquam ordinationem teporis, omne, quod sursum eleuatur, redit iterum ad terram & sic patet, quod neque superiora corpora aluntur ex vaporibus, neque aliqua pars vaporis remanet aer & alia iterum redit in aqua. Deinde cum dicitur. Ex eo, quod supra praemissum est, concluditur solutionem praedictae dubitationis: & dicitur, quod cum vapor eleuatur, superius, illud, quod est dulce, & potabile, eleuatur superius propter id, quod est leuius: illud autem, quod est salum, quia grauius est, manet deorsum: quasi in proprio loco: hoc enim videtur rationabile, & conuenienter esse dictum in praemissa dubitatione, quod mare est locus naturalis aquae. Irrationabile enim est si aqua non habeat proprium locum naturalem: sicut alia elementa: sed solum est mota dubitatio contra hoc, quod dictum est de falsedine. Probare ergo quod locus quem mare occupat, est locus naturalis aquae: in quantum aqua: sed tamen videtur esse locus naturalis aquae maris solum: propter hoc, quod salum manet deorsum propter grauitatem: dulce autem euaporauit sursum: propter leuitatem. Et ponit exemplum de eo, quod accidit in corporibus aliqua do: quia cum cibus assumptus sit dulcis, & humidus, hypostasis, quae remanet ex cibo, & superfluum alimenti, apparet amarum: & salum: propterea, quia illud quod est dulce, est attractum a calore natu-

Tho. in Meteo. C 4 rali

ali ad carnem, & ad quilibet partē corporis: sicut quilibet apta nata est nutrire, per hoc ergo concludit a simili, quod sicut in cōueniens esset, si quis putaret, quod ventris non esset locus cibi, sed solum supfluitatis, quia dum nutritur membra cito sumitur materia cibi, & superfluum remanet, sed tamen iste non bene existimaret quia, ut prius diximus, iste est locus naturalis cibi, in quantum cibis & non solum cibi in ventre existentis, similiter & in propofito, iste locus occupatus a mari, est locus naturalis aquae: & omnis aqua mouetur ad ipsum, tanquam ad locum proprium. Fluxus enim aquae est ad id, quod est magis concaui, & talis est locus maris. Sed quāuis locus iste sit naturalis aquae, tamen illud quod est dulce, cito fertur sursum: propter solem eleuantē vaporem: illud autē quod est saluum, remanet inferius propter praedictā causā.

LECTIO. III.

Ic philosophus mouet aliam dubitationem circa hoc quod dictum est, quod mare est terminus fluuiorum: & circa hoc tria facit: primo mouet quaestionem, quā dicit esse antiquam: propter quid scilicet cum singulis diebus flumina, & innumera bilia numero, & imensa magnitudine, intrent in mare, non tamen videtur crescere: & hoc in ipso non apparet, quod tanta multitudo aquae ad ipsum deueniat. Secundo ibi.

Soluit dubitationem: & dicit, quod licet non sit inconueniens, quod sint aliqui, qui circa hoc dubitent: tamen, si quis recte consideret non est difficile videre solutionem huius, quia si aliqua aqua diffundatur per aliquam latitudinem, supposito quod sit eadē multitudo aquae in diuersis locis diffusa, si non

Verere autem antiquā dubitationē, propter quid tanta multitudo aquae nusquam apparet, per singulos .n. dies fluuijs fluētibus innumerabilibus, & magnitudine imensis, nihil maius fit amplius.

LECTIO III.

Hoc quidē nullum inconueniens dubitare aliquos, non tamen intuentem difficile videre. Eadem .n. multitudo aquae in latū diffusa, & tota simul, non inaequali tempore exiccatur: sed differt in tantum ut hoc quidē permaneat per totū diem: hoc autem quemadmodū si quis super mēsam magnam diffuderit aquae cyathum, simul perspicientibus utiq; exterminabit totum; quod utiq; & circa fluuios accidit. Continue .n. fluentibus, simul totum semper quod peruenit immensum, & latum locum, exiccatur cito: & latenter.

Quod autem scriptum est in Phaedone, de fluuijs, & mari impossibile est. Dicitur .n. quod omnia quidē inuicē perforata sunt sub terra: principium autē omnium sit, & fons aquarū, vocatus Tartarus: circa mediūaque quaedam multitudo: ex quo & fluentia, & non fluentia prodeunt omnia. Circumfluentiam autē facere ad singula rheumatum, propterea, quod moueatur semper, quod primum, & principium, propter non habere .n. sedem, sed semper circa mediū volui:

re innato attracta in carnes, aliumque partium constitutionem abii pro cuiusque illarum natura. Quemadmodum igitur illic, si quis consuerit, ventrem potabilis alimenti, propterea quod cito euanescat, locum non esse, sed excrementi, quia subsidere illud uideat, non recte censuerit, sic & in his, Est enim (ut diximus) aqua hic locus. Quapropter & flumina in eum omnia insuunt, & omnis etiam aqua, quae gignitur. In id enim quod maxime cauum est, fluxio est; talemque terrae locum mare obtinet. Sed alia pars uniuersa a Sole celeriter attollitur, alia relinquatur ob eam quae distans est, causam.

LECTIO. III.

Et ceterum autem illam dubitationem asserre, cur tanta aquae copia nusquam appareat, quando innumeris uastae magnitudinis fluminibus quotidie in mare insuuntibus, nihilo amplius cernitur.

Hanc inquam, aliquos dubitationem asserre, absurdum quidem non est, sed tamen difficile non est cum qui considerauerit, perspicere. Eadem enim aquae copia, quae in latitudinem expansa sit, & quae simul collecta, non aequali tempore resiccatur, sed usque adeo differt, ut haec quidem integrum diem permaneat, altera, perinde ac si quis aquae cyathum super magnam mensam effuderit, simul atque id cogitauerimus, tota euanescat. Illis enim continenter collectim fluentibus, id quod in uastum latumque locum peruenit, cito, semper, atque occulte exiccatur.

Illud autem esse non potest, quod de fluminibus & mari in Phaedone scriptum est. Mutuis enim meatibus inter se sub terra concurrere dicitur, principiumque & fontem aquarum omnium id esse, quod Tartarus nominatur, quaedam uidelicet aquae copia in medio posita, e qua tam fluētēs amnes, quam non fluētēs redduntur. In singulos autem fluuios influxum fieri, propterea quod primum atque principium agitur. Non enim sedem, in qua consistat, habere, sed circa medium perpetuo reuolui: sursum uero & deorsum agi-

fit eadem quantitas latitudinis, non est aequale tempus desiccationis aquae effusae, sed erit differentia ex diuersitate latitudinis, in qua aqua diffunditur: quod aliquando manet aqua & non exsiccat per totum diem: aliquando aut statim ad oculum exsiccat: sicut si aliquis unum cuprum aquae distunderet super magnā mēsam, ita tota aqua assiccaretur: si autē in aliquo paruo locotantum de aqua projecteretur, diu conseruaretur: sic igitur accidit circa fluuios: & mare. Nam totum quod ex fluuijs ad mare peruenit, dispergitur in locum maxime latitudinis: & cito desiccatur per continuum euaporationem aquae: de qua supra dictum est. Tertio ibi.

Excludit quaedam falsam solutionem praedictae dubitationis: & primo ponit ipsam solutionem, & dicit: quod impossibile est esse verum quod a Platone de mari, & fluuijs dicitur in libro suo, qui intulatur Phaedon: dicit enim ibi, quod omnia flumina, & mare, concurrunt sub terra ad aliquod principium: quasi terra sit perforata a mari & fluuijs: hoc autem principium quod secundum ipsum est principium aquarum omnium, vocatur Tartarus: quod est quaedam magna multitudo aquae existens circa medium mundi: ex quo quidem principio dicitur perire omnes aquas, quae non fluunt: sicut sunt mare, & stagna, & quae fluunt, sicut fontes, & flumina. Dicit autem, quod Tartarus uideatur sicut ad singula Rheumatismos: id est ad singulos discursus aquarum, quod ideo contingit quia illud principium aquarum semper uetur: & hoc idem quia non habet eorum locum fixum: quod quiescat: sed, per mouet circa sedium, quasi uacillans hinc inde: & sic lans mouet sursum, dum

effusione rheumarum. i. discursos marium, & fluuiorum, non tantum versus istam partem terrae: quam nos habitamus, sed ex multis alijs partibus terrae effundit, & alia stagna, quae est mare quod est apud nos, sed omnia maria, & flumina, quaedam circulatione reducuntur ad illud principium, unde de primo effluxerunt: sed diuersimode. Nam quaedam redeunt secundum eundem locum, secundum quem effluxerunt, ut sit quidam motus reflexus, quaedam uero ex contraria parte redeunt parti unde effluxerunt, ut putat, si effluxerunt de subter, reingredere desuper. Non est tamen sic intelligentium de subter, & de super, quod aliquid possit esse subter respectu medii: in duo ponitur primum. Principium aquarum, quae a superficie terrae vsque ad medium, est descensus, sed de cetero, si secundum rectam lineam ultra procederet aqua, esset motus ad sursum, idem enim est moueri a medio, & moueri sursum, & secundum hoc facile est assignare causam diuersitatis colorum, & saporem in aquis, quia aqua fluēs recipit colorem, & saporem, secundum modum terrae per quam effluit. secundo ibi.

Improbatur praedicta positionem quinque rationibus, quarum prima est, quod cum quandoque flumina recedat per eandem viam, quandoque autem per contrariam, sequitur secundum hanc positionem, quod fluuiorum fluxus non semper sit ad eandem partem: quia enim redeunt ad medium, a quo fluxerunt, non magis fluent subter quam supra, comparando superficiē terrae ad medium, quod semper intelligitur: a superficie terrae, vocatur aliquid sursum, & aliquid deorsum propter altitudinem, & demissionem. Si enim motus fluuiorum causatur ex effluentia Tartari, est ad omnem partem, sequitur, quod aqua quasi impulsā a Tartaro indifferenter fluat ad quamlibet partem, sicut & Tartarus fluctuans tendit ad omnem partem, & sic accidit illud quod dicitur in proverbio. Sursum fluuiorum, quae flumina sunt superiora fontibus, uel quod sursum fluant, & hoc est impossibile. Secunda uero est, quod secundum praedictam positionem uideretur, quod oporteat semper equalem aquam saluari, quia quantum fluit de aqua a Tartaro, tantum ponit, quod

iterum refluat ad principium, & sic oportet totaliter excludere generationem aquae in aere, & eleuationem aquae a terra per euaporationem, quod patet esse falsum. Tertiam rationem ponit, dicens, quod omnes fluuii terminantur ad mare, quicunque non terminantur ad alios fluuios, & nullum flumen est sic terminatum ad terram, quasi terrae per foras, quod vadat ad tartarum: sed si sunt aliqua flumina intrantia in concauitatem terrae, iterum exeunt in aliquo loco, & sic non uidentur uerum, quod flumina iterum redeant ad Tartarum. Quarta ratio est. Si cursus fluuiorum causatur ex effluentia Tartari: oporteret, quod ab ipso sui principio flumina haberent multitudinem aquae, sed hoc non uidemus, quia inter fluuios illi inueniuntur magni, qui per longam viam fluunt, eo quod recipiunt discursiones multorum fluuiorum, & detruncant vias eorum, & secundum locum, quia sunt profunda magis, & magis concaua, & secundum longitudinem, quia longiore uia currunt. Nam Ister, id est Danubius & Nilus, sunt maximi fluuiorum, qui in mare Mediterraneū exeunt, & de fontibus eorum diuersi diuersa dicunt, propter diuersitatem fluuiorum, qui in hos intrant. Quinta uero est, quod ultra praedicta inconuenientia est etiam hoc, quod sequeretur, quod mare habeat principium a Tartaro: quod inconueniens est, quia mare uidentur esse locus naturalis aquarum, sicut supra dictum est. Deinde recolligit quae supra dicta sunt, & dicit, quod tanta dicta sunt de hoc, quod locus, quem mare occupat, est locus naturalis aquae, & non solum locus naturalis maris, id est, aquae saluae existentis, & dictum est, quod illud, quod est portabile, & dulce: non manifestatur in mari, sed in aquis fluentibus: illud autem quod saluum est, subsideat in mari, quasi derelictum post euaporationem eius, quod erat portabile, & dulce: & dictum est, quod mare magis est terminus aquarum, quam principium, quia aqua extra mare generatur, & sursum in aere, ut dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terram: ut dictum est, de generatione fontium, & fluuiorum, & tamen ubique generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur: & sic aqua salua se habet sicut illud, quod est superfluum

Sed hac ratione efficitur, ut flumina eodem non semper fluant. Quoniam enim in medium insuunt, ex quo effluunt, ex infero nihilo magis fluent, quam ex supero, sed utramlibet in partem exaestuans Tartarus delapsus fuerit. Atque si hoc accidat id eueniet, quod dicitur, Sursum flumina, quod fieri non potest. Illa item quae oriuntur aqua, & quae rursus attollitur, unde nam erit? hanc enim uniuersam tolli necesse est, siquidem aequalis semper seruatur, propterea quod quantum effluit, tantum dem ad principium refluat. Atque & flumina omnia, quotquot non in alia se immittunt, desinere in mare cernuntur: in terram autem nullum, ac si occultentur, rursus emergunt. Illa autem ingentia euadunt, quae longo tractu per cauum fluunt. Multorum enim annuum fluxus excipiunt, loco quo longitudine eorum cursibus interceptis. Quam ob causam, Danubius & Nilus fluminum eorum, quae in hoc mare illabuntur, maxima sunt. Ac de cuiusque fluminis fontibus alia multa in idē confluunt. Constat igitur nihil horum fieri posse, mari praesertim originem inde ducente. Hunc ergo locum aquae esse & non maris, & quamobrem pars potabilis praeter eam, quae fluit, occulta sit, alia uero

subsideat in mari, quasi derelictum post euaporationem eius, quod erat portabile, & dulce: & dictum est, quod mare magis est terminus aquarum, quam principium, quia aqua extra mare generatur, & sursum in aere, ut dictum est, de generatione pluuiarum, & intra terram: ut dictum est, de generatione fontium, & fluuiorum, & tamen ubique generatur aqua, fluit ad mare nisi impediatur: & sic aqua salua se habet sicut illud, quod est superfluum

motum autem sursum & deorsum facere effusionem rheumaticis. Hoc autem in multis quidem locis stagnare quale & quod apud nos esse mare, omnia aut iterum circulo circumduci ad principium, unde inceperunt fluere, multa quidem secundum eundem locum, quaedam autē & e regione contraria positioni esse fluxui, puta si fluere inceperunt desubter, desuper ingredi, esse aut vsque ad mediū descensum: de cetero enim ad sursum iam omnibus esse lationem. Sapores autē & colores habere aqua per quae utiq; cōtigerit fluens terram.

Accidit ergo fluuios non ad eundem semper locum secundum rationem hanc. Quoniam .n. ad medium insuunt a quo circumfluit, nihil magis fluunt de subter, quod desuper, sed ad quodcumque tēderit fluctuans Tartarus, quamuis hoc accidente fiet utique quod dicitur: Sursū fluuiorum: quod quidem impossibile. Adhuc quae sit aqua, & quae sursum ducitur iterum, unde erit? hoc .n. totum excludere necessarium, siquidem semper saluatur equa lis, quantum .n. extra fluit iterum fluit ad principium. Quāuis oēs fluuii uideantur terminantes ad mare, quicunque non in alios: in terram aut nullus: sed & si disperant, iterum prodeunt. Magni aut sunt fluuiorum, qui longe fluunt per concauum, multorum .n. suscipiunt rheumata fluuiorum, detruncantes loco, & longitudine vias. Propter quod quod & Ister, & Nilus, maximi fluuiorum sunt eorum, qui in hoc mare exeunt, & de fontibus alii dicunt, uniuscuiusque fluuiorum alias causas, quia multi in eundem incidunt. Hec itaque omnia manifesta, quod impossibile est accidere aliter, quam & mari principium inde habente. Quod quidem igitur aquae locus est iste & non maris, & propter quam causam, quod quidē

perfluualimenti in corporibus animalium, nam superfluo alimentu est fallum, vel amarum, quod verum est de superfluo quouislibet alimenti: sed maxime de superfluo alimenti humidu sicut vrina quæ est magis indigesta, & ideo est magis amara, & falsa: vt patet:

LECTIO III.

ostendit philosophus de terminauit de natura maris, ostendens, quod est locus naturalis aquæ: hic inquit de generatione ipsius, & primo dicit de quo est intentio, & dicit, quod dicitur dum est de falsedine maris, & iterum vtrū mare est sempiternū, aut fuit aliquod tempus quando non erat mare, & erit aliquod tempus quo non erit sed totaliter deficiet. Secundo ibi.

Proficitur propositum: destruendo opiniones aliorum circa hoc, & primo destruit opinionem antiquorum de inceptione maris, & dicit quod quidam putauerunt quod mare non semper fuit, sed quandoque incepit, & postea sunt etiam quod totus mundus esse inceperit per generationem quandam, dicentes quod simul generatum est mare cum mundo: & hoc rationabiliter quia cum mare sit ali quo modo locus aquæ, quæ est vni elementum, oportet, quod sit de principalibus partibus mundi, & ideo quandoquocumque fuit mundus, fuit mare: & ideo sic illi argumentantur, quod quia mundus genitus est, & mare sit generatum, ita postquam e-conuerso argumentari, quod si mundus est perpetuus, & mare sit perpetuum, quod autem mundus sit perpetuus præsupponit ex his, que probauit in libris physicorum, & in libro de celo, quamuis hoc sit falsum, & alienum a fide, vt supra dictum est. Secundo ibi.

Destruit opiniones antiquorum de de-

potabile immanifestū veruntamen fluens, hoc aut subsidens, & quod terminus magis aque quam principii est mare, quæ admodum quod in corporibus superfluū alimentu, & omnis: & maxime, quod humidu, dicta sunt tanta nobis.

LECTIO IIII.

De falsedine autem ipsius dicendum, & vtrū semper est idem: aut neque erat, neque erit sed deficiet.

Etenim sic putant quidam. Hoc quidem igitur visi sunt homines cōfiteri, quod factū est siquidem & omnis mundus, simul. n. ipsius faciūt generationē. Quare palā, quod siquidē perpetuū omne, & de mare existimandum.

Putare autem minus aeri secundum multitudinem, sicut ait Democritus, & tandem deficere, ab Aesopi fabulis nihil differre videtur, persuasus sic. Etenim ille fabulose composuit, quod bis quidem Charybdis absorbens, primo quidem montes fecit manifestos, secundo aut insulas, vltimo aut forbens, arida faciet omnino. Illi quidem igitur congruebat irato ad Portmeum, talem dicere fabulam. Veritatē aut querētibus, minus.

Propter quam causam mansit primo, siue propter pondus vt etiam quidam horum aiunt, in promptu enim huiuscemodi causam videre: siue & propter aliud aliquid, palam quod propter hoc permanere necessariū & reliquo tempore ipsum. Aut enim dicendum ipsis, quod neque eleuata a sole veniet iterū, aut siquidem hoc erit, necessarium. aut semper, aut quandiu quidem fuerit hoc, remanere mare: iterum sursum ferri illud prius oportebit, quod potabile. Quare nunquam exiccabitur: iterum enim illud præueniet descendens in ipsum, quod præscendit. Differt enim nihil semel hoc dicere, aut scire. Siquidem igitur solem cessare faciat quis a latone, quid erit exiccans? si autem permittat

ctu maris, & primo comparat opinionem istam opinionibus fabulosis, & dicit quod putare hoc, quod mare fiat minus, secundum quantitatem, & tandem deficiat, secundum quod dicit Democritus; non differt a fabulosis opinionibus Aesopi, qui dixit fabulose, quod Calybdis, quæ est quedam vorago in mari, bis absorbit mare: ita quod ante, aqua totam terrā circundabat: vorago autem tantum de aqua absorbit, quod montes apparuerūt discooperiti ab aquis: & terra quæ interiacet montibus: secundo autem tantum de aqua absorbit, quod apparuerunt insule. Vltimo autem absorbit totam aquam maris, & sic vndique remanebit terra arida, sine mari. Sed licet componere fabulam talem cōgrueret Aesopo fabularum inuētōri, qui hoc dixit, dum forte esset iratus ad Portmeum. i. ad quandam portum vel litus maris, vt iratus aquis, quasi fingeret eas omnes esse absorbendas, tamen talia dicere philosophis inquirentibus veritatem minus conuenit. Secundo ibi.

Tractatus primi, libri secundi, de perpetuitate maris, & eius nouitate. Cap. III.

De eius autem falsedine, & vtrū perpetuo idem sit, an nec fuerit, nec futurum sit, sed deficiet, dicendum est.

Hoc enim modo aliqui sentiunt. Omnes quidem genitum esse videntur fieri, siquidem & mundum uniuersum, simul namque eius ortum faciūt. Quare constat, si uniuersum sempiternum est, non aliter de mari existimandum esse.

Censere autem ipsum, ut Democritus ait, decrescere & ad extremū defecturum, ita inquam, aliquem sibi persuadere, nihil ab Aesopi fabulis videtur differre. Nam & ille fabulatus est, Charybdis, cum bis aquas exorbisset, primum quidem montes manifestos fecisse, deinde insulas, deinde, ubi exorbuerit, terram omnino aridam esse futuram. Sed Aesopum in portu iratum eiusmodi fabulam commentum esse congruebat. Eos autem, qui veritatem inquirunt, non item.

Quam enim ob causam prius permansit, seu propter pondus, ut nonnulli hoc quoque aiunt (facile enim est huius rei causam perspicere) seu ob aliud quidpiam, constat, necessarium esse, ut reliquum quoque tempus ob eam ipsam permaneat. Aut enim ab eis dicendum est, aquam a Sole sublata non rursus delatam iri, aut si deferretur, necessarium esse, uel semper, uel quoad hoc fuerit, mare permanere illudque potabile sursum prius rursus attolli. Quare nunquam exiccabitur. Quod enim antea ascendit, in idem prius descendet, quippe cum nihil intersit, hoc semel an multoties dicamus. Quod si Solem quiescere quis statuat, quid erit, quod exicet? Si uero conuersionem esse

det in mare, & non differt vtrum hoc semel fiat, scilicet quod aqua eleuata semel descendat sæpe: quia vtroque modo non minuitur aliquid de aqua, quia scilicet possit dici, quod hæc alternatio non semper erit motu solis cessante, ideo subiungit, quod si aliquis dicat, quod motus solis cesset, non remanebit aliquid, quod possit exsiccare aqua maris: si autem motus solis semper maneat, oportebit quod semper sol appropinquans ad aliqua partem terræ, eleuet per euaporationem aqua, & quando longius recedit, eam cadere propter frigiditatem: & sic non potest dici quod mare totaliter exsicceat, siue motus solis cesset, siue non. Deinde cum dicitur, quod Excludit rationem mouentem eos ad hoc ponendum, & dicit, quod acceperunt hanc opinionem quod totaliter exsicceat mare, & quod quandoque incepit, propter hoc, quod multa loca apparent magis sicca nunc, quam prius. Sed causa, propter quam accidit hæc passio, dicta est prius, quia scilicet secundum quædam determinata tempora sunt excessus aquarum, sed non accidit propter hoc, quod totum uniuersum generetur, sed eius partes generantur, & iterum secundum alia determinata tempora erit contrarium, scilicet quod erit magnus excessus siccitatis, & cum factus fuerit, iterum desiccabitur terra, quæ erat cooperta aquis propter excessum aquarum prius factum, & necesse est, quod hoc semper procedat circulariter, scilicet quod post excessum aquarum determinato tempore, fiat excessus siccitatis, & e-conuerso. Rationabilis enim est sic opinari quod ponere, quod totum cælum permuteat propter quasdam permutationes partium apparentes circa terram. Et quia prædicta positio, contra quæ locutus est, in superficie rationalis apparet: subiungit, quod circa, quod immo raturus est eius sermo, plusquam dignū fuerit.

Tractatus primi, libri secundi, est de falsedine maris. Cap. III.

De falsedine autem, his quidem, qui semel generauerunt, & totaliter ipsum generant, impossibile est falsum facere. Si enim omnis humidu, quod circa terram erat, & eleuati a sole, residuum factum est mare, sique inexistit tantus sapor in multa aqua, & dulci propter immixtam esse quandam terram talem, nihil minus cum ad unuerit iterum aqua, quæ euaporauit, necesse quali existente multitudine, & primo, aut si neque prius, neque posterius falsum ipsum esse. Si autem & primo, cōfestim erat dicendū quæ causa & simul propter quod: si non & tunc sursum latum fuerit, & nunc patitur hoc.

At vero & quicumque terram causam ponunt falsedinis immixtam: habere enim multos sapes aiunt ipsam, vt fluuiis simul delatam propter mixturam facere falsum, inconueniens autem non et fluuios falsos esse. Quomodo enim possibile in magna quidem multitudine aquæ euidens sic facere mixturam terræ talis, in vno quoque autem non palam

Ostendam philosophus de terminata

uit de natura maris, & eius generatione, nunc determinat de eius falsedine, & primo inquit de ea secundum opiniones aliorum, secundo ponit suam opinionem ibi. Nos autem dicamus. Circa primum proficitur de falsedine maris secundum tres opiniones philosophorum naturalium, in principio huius tractatus de mari politas. Dicit ergo primo, quod illi qui dixerunt, quod mare semel generatum, vel quicquid que posterunt ipsius generationem, non possunt assignare causam falsedinis. Dicunt enim isti, quod a principio aqua circundabat totam terram, & sol eleuauit magnam partem aque ex quo contingit, quod magna pars terræ remansit discooperata aquis, & illud quod fuit residuum, & nondum desiccatum a sole, factum est mare. Si ergo in multitudinem aquæ maris, quæ secundum naturam suam deberet esse dulcis, facta est causa falsedinis propter admixtionem alicuius terre ad aquam que remansit, que potuit dulce conuertere in tantam falsedinem, cum redeunte per pluuia aqua, quæ euaporauit, necesse sit, quod æqualis multitudo aquæ cōseruetur supra terram, vt supra dictum est, necesse est, quod etiam primo, antequam sol incipiat desiccare, mare esset falsum, vel si prius non fuit falsu neque posterius falsum erit: ex quo tota aqua que eleuata est, redit. Et sic non potest dici, quod terra admixta facit aquam existentem nunc minoris quantitatis falsam, quod non poterat facere falsam totam, cum sit æqualis quantitatis nunc, & prius. Si autem et a principio mare erat falsum, remanebit assignare causam falsedinis, & etiam dicendū est, quare si a principio non ferebatur sursum aqua per euaporationem, nunc hoc accidit. Deinde, cum dicitur.

Hanc autem opinionem de mari conceperunt, quod plura nunc, quam antea sicciora loca appareant: cuius sui causam attuimus, hanc uidelicet affectionem. certo quodam temporis imbrum, & aquæ ingenti copia excitata existere, non autem ob uniuersum & partium ortum. Ac rursus contrarium futurum, idque cum fuerit, exiccatum rursus iri, hocque modo in orbem necessario id commutare. Rationi enim magis consonum esse ito cense, quam ob hæc totum cælum mutari. Sed in his quidem diutius quam par esset, oratio inliuit.

Tractatus primi, libri secundi, est de falsedine maris. Cap. III.

Ad autem ad falsedinem attinet, si qui semel, aut omnino id generant, falsum statuere non possunt. Nam seu illius qui terram ambibat, & a Sole sublata est, humoris omnis residuum mare effectum est, seu tantus sapor in multa & dulci aqua insitus esset, propter talis cuiusdam terre admixtionem, ipsum profecto necesse est, aqua illa, que in uaporem conuersa est, rursus adueniente, cum æqualis sit multitudo, primum quoque nihilominus, aut si non primum, non etiam post falsum fuisse. Quod si a principio fuit, dicendum erat, quæ causa sit & simul quamobrem, si tum sublata est, non nunc quoque idem illi eueniat.

At qui quotquot terram falsedinis causam aiunt esse, admixta enim cum sit, multos sapes habere dicunt, ita ut a flumibus simul delata ob admixtionem falsum efficiat, ius absurdum est flumina quoque falsa non esse. Quod pacto enim in multa aqua copia, terræ huiusmodi admixtio conspicua esse potest, in singulis autem non potest? Constat enim, si mare uniuersa aqua flumibus

METEORORVM

apores secundū diuersas sui partes, ita q̄ terra, quā flumina deferunt ad mare, admiscetur mari, & facit ipsam salum, sed hoc inconueniens videtur, q̄ mare sic fiat salum per admiscionem terræ, & flumina non sint salia, qui sunt minoris quantitatis: si ergo magna multitudo aquæ maris permutatur ad falsedinem ex admiscione terre, multo magis immutaretur aqua vniuersalisque fluuii. Manifestū est enim, q̄ mare est congregatio omnium fluuiarum aquarum: In nullo enim differt aqua maris ab aquis fluuiarum, nisi per falsedinem aquæ, quæ nõ accedit in aquis fluuiarum, sed solum in loco in quo omnia flumina congregantur, & hoc non videtur possibile, si sola admiscio terræ a fluminibus delecte falsedinem causaret. Tercio ibi.

c ¶ Improbatur tertia opinio tribus rationibus, quarum prima est sumpta ex hoc, q̄ immanissime causam falsedinis assignauit, & dicit, quod derisibile est si quis putet aliquem plene dixisse dicentem, mare esse sudorem terræ, & ob hoc esse salum, sicut Empedocles dixit: forte enim sufficienter dixerat, si intendit metaphoricè dicere secundum modum poetarum. Dicere enim aliquid per metaphoram pertinet ad poetas, & probabile est, q̄ Empedocles, qui metricè scripsit, ut dicitur, multa metaphoricè protulerit, sed tamen sic aliquid dicere nõ sufficit ad cognoscendam naturam rei, quia res naturalis per similitudinē quæ assumitur in metaphora, non est manifesta: Quomodo enim cum illud, qd homo potat, si dulce, sudor inde ex generatur, fiet salus. Non enim sic manifestum per metaphoram, vtrū scilicet sudor remaneat salus per separationem alicuius, quod erat dulcissimum in poculo, aut efficiatur salus per commiscionem alicuius, sicut accidit in aquis quæ colantur per cinerem, quia permissio cineris fiunt salis, vel amari, & eadem causa videtur de sapore vini, quæ est superfluitas

enim quod mare est omnis fluminalis aqua, in nullo enim differt nisi eo quod salum sit a fluuiis, hoc autem illis accidit in loco, in quem omnes simul fluunt.

e Similiter autem & derisibile, & si quis dicens sudorem terræ esse mare, putet aliquid plānū dixisse, sicut Empedocles. Ad Poetam quidē enim, sic dicens forte dixit sufficienter, metaphorā .n. est poetica. ad cognoscendum autem verum, nõ sufficienter. Neque enim sic palam hoc qualiter ex dulci poculo salus fit sudor, vtrū ascendeat quodam solum, puta dulcissimo, aut comixto quodam aquis. Videt autē eadem causa esse & circa supfluum in vesica collectū, etenim illud amarū, & salum fit potato eo, quod i alimēto humido existente dulci. Si itaque quædam modū, quæ per calcē colatur aqua, amara fit, & adhuc quidem simul cū vrina delata tali quadā virtute, qualis & vtrū subsistēs in vasis falsedo: cū sudore autem, cum segeta ex carnibus velut abluente, qd tale ex corpore exeunte humido, palam quod & in mari: quod ex terra comixtum humidū causa falsedinis. In corpore quidem igitur fit tale, q̄ alimenti hypostasis per indigestionē: in terra enim secundum quem modum existit dicendum. Omnino autē quomodo possibile tantam aquæ multitudinem desiccata, & calcfactam segregari, sub multitudine enim oportet ipsam esse partem: aut in terra. Adhuc autē propter quid & nunc cum exiccata fuerit terra, siue amplior, siue minor non dat humiditas enim & sudor fiunt amara. Si quidem enim & tūc & nunc oportebit, non videtur autem hoc accidens sed humiditas quidem existēs nihil patitur tale: quomodo igitur possibile circa primam generationem humidā existentē terra lu dare exiccata, sed magis verisimile sicut aiunt quidam asumpto plurimo, & eleuato hu-

collecta in vesica, quia huiusmodi superfluum fit amarum, & salum, cum humidum potatum sit dulce. Si igitur ita est, quod aqua colata per calcem sit amara, & etiam cum vrina differtur, inuenitur in ea aliqua res talis virtutis, quod possit falsam facere, nam in vasis in quibus residens conseruatur vrina, inuenitur quædam limofitas salia, & similiter est in sudore, quod est in eo aliquid similes, & cum sudor: resoluitur a carnibus quidem facit salum, tanquam si hoc humidum quod exiit a corpore per sudorem, abluatur a carnibus illam superfluitatem, quæ facit sudorem salum, si inquam ita est in istis tribus rebus, & metaphora de sudore est bene accepta, manifestū est, quod etiam in mari erat causa falsedinis aliquid terreste admiscitum aquis: quid autem sit, quod facit falsedinem in corpore animalis, in sudore, & vrina, cognoscitur, quia est hypostasis alimenti .i. illud, quod subsidet residuum ab eo, quod attrahitur in vsum alimenti nutriti, & hoc quidem est causa falsedinis, quia non est digestum, sed quid sit illud, quod hoc modo possit facere falsedine in mari, adhuc esset dicendum Empedocli, cum non sit manifestum: & sic patet, q̄ in hoc peccauit Empedocles, q̄ non manifeste assignauit causam. Secunda ratio est, quia desiccata & calcfacta tanta multitudine aquæ, quæ quanta a mari segregatur, tamen tota aqua maris falsa remanet: pars autem quæ eleuatur a terra per euaporationem, est submultiplex illius aquæ, quæ in terra relinquitur, dicitur autem submultiplex, quæ comparatur ad aliud sicut dimidium ad duplum, vel sicut subtripulum ad triplum & sic de aliis, vnde non videtur: quod aqua maris, cū sit maior pars, quàm aqua eleuata per euaporationem, ex hoc possit fieri falsam sudor, & vrina, quæ sunt falsa, sunt multo minor, quàm humiditas in corpore remanens. Tercia vero est, quod querendū est ab Empedocle, quare nõ terra

terra, postquam desiccata est a sole in aliqua parte sui, siue maiori, siue minori, non sudat ita, quod sudor eius appareat amarus: si enim hoc fuit a principio quod terra sudaret sudorem amarum, & nunc deberet fieri, sed hoc non videtur nunc accidere, videmus enim, quod terra cum est humida, sicari potest, & postquam est sicca, non patitur aliquid tale. Vtrū sudet: neque igitur possibile fuit, quod in prima generatione mundi terra existēs humida, quia circumdata aquis, sudaret per exiccationem, sed magis verisimile est opinio illorum, qui dixerunt: quod mare non est sudor terræ, sed aqua relicta post exiccationem alicuius partis terre: quod enim terra humidā existēs sudet, videtur impossibile. Et sic vltimo concludit, quod causa quæ adducitur de falsedine maris, videtur effugere.

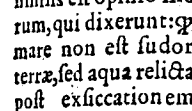
LECTIO VI.

Os autē dicamus principium fumentes idē, quod & prius. Quoniam enim positum est duplicem esse exhalationem: hanc quidem humidam, hanc vero siccam, palam, quod hoc putandum principium esse talium. Et vtiq̄ & de quo prius dubitasse necessarium: vtrū & mare semper permanet earumdem existens partium numero, aut specie, & quantitate permutatis semper partibus, quemadmodum aer, & potabilis aqua, & ignis: semper enim aliud & aliud fit horum vnumquodque species autem multitudinis vniuersalisque horum manet: sicut quæ fluentium aquarum, & flammæ fluxus. Manifestū itaq; & hoc, & probabile, quod ipsosibile nõ eandem esse de omnibus his rationē & differre velocitate, & tarditate permutationis, in omnibusque corruptionē esse, & generationem, hoc tamen ordinate accidere omnibus ipsis.

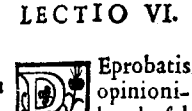
b His autē sic se habētibus, tentandū reddere causam de falsedine. Manifestū itaq; per multa signa, quod fit talis sapor, per commissionem in corporibus, quod quia indigestissimum salum, & amarum, sicut & prius diximus, indigestissimum .n. superfluum humidum alimenti. Talis autem omnis hypostasis maxime autem, quæ in vesica. Signum autem, quia subtilissima est, digesta autem omnia constare nata sunt. Deinde sudor semper in his, in quibus idem corpus, cum segregatur, quod fecit saporem hunc, Similiter autem & in auctis, vbi enim vtiq̄ obtinuerit calidū, in corporibus quod fit superfluitas, in auctis autem cinis.

c Propter quod & mare quidē ex vsta aiunt factum esse terra,

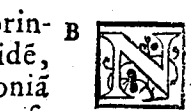
in fluxu flammæ: quæ per successionem fumi semper innouatur: vt supra dictum est, & tamen flamma semper manet eadē in numero. Vnde probabile est, non esse eandem rationem in his omnibus: nam ad minus differentia est secundum velocitatem permutationis. Manifestum est enim, quod citius permulantur partes aquæ fluentis, quam partes terræ. In omnibus enim est generatio & corruptio secundum partes per aliquem ordinem. Deinde, cum dicitur b ¶ Assignatur causam falsedinis maris, & circa hoc duo facit, primo ostēdit in generali vnde causatur sapor salus: secundo vnde causatur falsedo vnde causatur falsedo in mari, ibi ¶ Propter quod & mare. ¶ Dicit ergo primo, quod cum præmissa sic se habeant, vt dictum est, oportet reddere causam de falsedine maris. Manifestum est autem per multa signa, quod sapor salus causatur ex admiscione alicuius. Videmus enim quod in corporibus animalium illud quod est indigestissimum est salum, & amarum, hoc autē est superfluitas maxime alimenti, & maxime quæ congregatur in vesica, & hæc sit indigestissima, significat per hoc, quod est subtilissima iter omnes superfluitates, omnia autem digesta videtur inspissata esse a calore, & sicut est de vrina, ita est de sudore: similiter enim cū sudore segregatur aliquid indigestum, quod facit talem saporem, similiter est in auctis, quia illud quod est residuum ab actione caloris inquantū calor, non potest vincere, in corporibus animalium fit superfluitas, in auctis autem fit cinis, per cuius admiscionem aqua fit redditur falsa & amara. Deinde cū dicitur c ¶ Assignatur causam specialiter falsedinis maris, & circa hoc tria facit, primo facit quod dictum est, secundo hoc manifestat per quædam signa ibi. ¶ Et propter hoc auster: tertio excludit quædam obiectiones ibi. ¶ Eleuatur autem semper aliqua pars ¶ Dicit ergo primo, quod propter hoc, quod sapor salus & amarus inuenitur causari ex

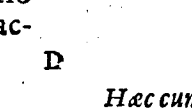
Os autē dicamus principium fumentes idē, quod & prius. Quoniam enim positum est duplicem esse exhalationem: hanc quidem humidam, hanc vero siccam, palam, quod hoc putandum principium esse talium. Et vtiq̄ & de quo prius dubitasse necessarium: vtrū & mare semper permanet earumdem existens partium numero, aut specie, & quantitate permutatis semper partibus, quemadmodum aer, & potabilis aqua, & ignis: semper enim aliud & aliud fit horum vnumquodque species autem multitudinis vniuersalisque horum manet: sicut quæ fluentium aquarum, & flammæ fluxus. Manifestū itaq; & hoc, & probabile, quod ipsosibile nõ eandem esse de omnibus his rationē & differre velocitate, & tarditate permutationis, in omnibusque corruptionē esse, & generationem, hoc tamen ordinate accidere omnibus ipsis.

probat opinionibus de falsedine maris, hic ponit opinionem propriam, & circa hoc tria facit, primo præmittit quæ sunt necessaria ad positum manifestandum: secundo assignat causam falsedinis maris, & hoc sic se habentibus, tertio manifestat quod dixerat per signa ibi. ¶ Quod autem est in commissione: ¶ Circa primū duo facit, quorum primum refertur ex prædictis, videlicet quod est duplex exhalatio, vna humida, & alia sicca, & hanc putandum est esse principium horum, scilicet falsedinis maris: Secundum est, quod oportet primo videre veritatem, antequam propositum manifestet, & est ista questio: vtrum partes maris sepe maneant eadem numero, aut mutentur secundum numerum, & maneant eadem quantitate, aut permulentur, sicut accidit in aere, & aqua potabili fluminum, & in igne. In his .n. omnibus partes sunt alie, & alie numero, sed species vel forma multitudinis harum partium manet eadem: & hoc apparet maxime in aquis fluentibus: &

Os autem idem quod prius principium fumentes dicamus. Cum enim positum sit duplicem esse exhalationem, alteram humidam, alteram siccam, constat, hanc rerum eiusmodi principium esse existimandam. Atque etiam eius, de quo prius dubitare necesse est, utrum mare isdem numero partibus constans semper permaneat, an specie & quantitate partibus semper mutatis, quemadmodum & aer & potabilis aqua, & ignis. Horum enim unumquodque aliud semper & aliud efficitur: cuiusque autem eorum multitudinis species permanet, vt aquarum fluentium species, & flammæ fluxus. Hoc igitur constat, ac probabile est, fieri non posse, ut non eadem omnium ratio sit, mutationisque celeritate ac tarditate differant, et omnium ortus sit & interitus, ita tamen, ut hæc ordinate omnibus conueniant.

Hæc cum ita se habeant, falsedinis quoque causam reddere enitentum est. Multis quidem signis perspicuum est, eiusmodi saporem ex commissione quadam existere, in corporibus enim, quod minime coactum est, salum est & amarum, ut antea diximus. Humidi nanque alimenti excrementum incoctum est, eiusque generis omne sedimentum est, idque maxime, quod in vesicam colligitur. Quod inde dignosci potest, quia tenuissimum sit, cum ea omnia quæ concoquantur, natura sua crasse scant. Post illud sudor est, in quibus idem corpus, quod hunc reddit saporem, una excernitur. Nec aliter res habet in his, quæ aduruntur. Quod enim a calore euictum non fuerit, in corporibus quidem excrementum efficitur: in his autē quæ aduruntur, cinis.

Atque hæc causa est, cur nonnulli ex adusta terra mare fieri inquam.

admissionem alicuius indigesti, uel adusti, quidam dixerunt, quod mare erat factum ex terra adusta, quod quidem inconueniens est, si intelligatur secundum quod dicitur: sed si intelligatur dictum per similitudinem, ut scilicet falsedo in mare causetur per admissionem alicuius, quod est simile cum terra adusta, sic verum est: sicut enim contingit in praedictis. s. vrina, sudore & cinere, sic oportet intelligere & in tota terra. Sicut enim ex ignitis reliquitur aliquid, quod non potuit ignis dissoluere, ita oportet intelligere, ut reliquitur circa terram ab actione caloris alicuius simile cineri relicto ab actione ignis. Et huius similitudinem habet exhalatio, quae fit ex arida: cuius multitudinem terra exhibet: huiusmodi igitur exhalatio sicca, cum admiscet vaporosae exhalationi, quae condensatur in nubes & pluuiam, necesse est quod semper in illa exhalatione humida contineatur aliquid virtutis huiusmodi exhalationis siccae: & sic simul utrunque commistum feretur deorsum aqua pluen- te: hoc autem fit secundum quaedam ordinem semper: ut scilicet exhalationes commiscet eleuentur, & iterum cadant per pluuiam. Dico autem hoc secundum ordinem fieri, secundum quod ea, quae hic inferius sunt, possunt participare ordinem: non enim sic pure participant ordinem, ut sint semper eodem modo, sicut est de corporibus caelestibus: sed accidunt ut frequenter. Et sic concludit, quod dictum est vnde fiat generatio falsae in aqua maris.

quod sic quidem dicere est inconueniens: quod tamen ex tali verum: sicut enim & in dictis sic & in toto, & ex nascentibus, & factis secundum naturam, semper oportet intelligere sicut ex ignitis, quod reliquitur, tale esse terram. Et itaque & eam, quae in arida exhalatione omnem. haec enim exhibet multam hanc multitudinem. Mistam autem sicut diximus existente vaporosa exhalatione, & sicca, cum confiterit nubes, & aqua, necessarium est intercipi aliquam multitudinem semper huius virtutis: & simul deorsum ferri iterum cum pluuiam: & hoc semper fieri sine quenda ordinem ut contingit quae hic, participare ordinem. Vnde quidem igitur ratio falsi inest in aqua dictum est.

Et propter hoc australes aquae latiores, & primae autumnali: Auster .n. & magnitudine, & spiritu estuosissimus est vetus: & flat a locis siccis, & calidis. Quare cum pauco vapore: propter quod & calidus est: si .n. & non talis, sed vnde incipit flare frigidus, nihil minus procedens, propterea quod comprehendit multam exhalationem siccam ex propinquis locis, calidus est Boreas autem, velut a frigidis locis, uaporosus: propter quod frigidus. Eo autem, quod propellat, ferens hic in oppositis autem aquosus: similiter autem & Auster serenus hic, qui circa Libiam multum igitur in deorsum lata aqua confert quod tale: & autumnale aqua: necesse .n. grauius primo deferri. Quare in quibuscunque inest talis terre multitudo, tendunt citissime deorsum haec. Et calidum etiam mare propter hoc est, omnia enim quaecunque ignita fuerint, habent potentia caliditatem in ipsis videre autem licet, & calcem, & cinerem & hypostasi animalium & sicca & humidam calidissimorum sine ventre animalium accidit calidissimam esse hypostasi.

Fit igitur semper alterum propter hanc causam. Eleuatur autem Fit igitur semper alterum propter hanc causam. Eleuatur autem

Fit autem a sole, ideo subiungit, quod est hoc dicitur, quod non fiat a locis calidis, sed frigidis, tamen oportet, quod transeat ad nos per loca calida: & sicca: ex locis propinquis: & ideo est calidus: sed Boreas qui venit ad nos inmediate ex locis frigidis congregat multos vapores humidos: & frigidos: & propter hoc est frigidus: sed tamen nobis est serenus: quia ipellit huiusmodi vapores ad partem oppositam, sed in locis & regionibus meridionalibus est aquosus: quia illic ipellit vapores: & conuerso Austere est serenus illis, qui habitant in meridionalibus: scilicet circa Lybiam cum nobis sit pluuiosus: scilicet, quia auster colligit multum de exhalatione sicca, talis uetus confert multum ad hoc, quod descendat aqua falsa: & sic patet ratio vnius eorum, quae dicta sunt, scilicet quare aquae australes sunt latiores. Sed quia hoc et dixerat de primis aquae autumnalibus, assignat etiam huiusmodi causam, quia scilicet necesse est, quod ea, quae sunt grauius: sicut vaporibus eleuatis, prius deorsum ferantur: grauius autem sunt, in quibus est plurimum de terrestri, & ideo aquae primo cadentes in autumno post istam, sunt latiores: valde plurimum de terrestri habentes. Aliud etiam signum assignat praedictae rationi assignatae falsedinis causa: quia scilicet propter hoc mare est calidum: & regiones propinqua mari sunt calidiores: propter abundantiam scilicet praedictae exhalationis, mistae aquae maris. Quaecunque enim fuerit ignita, etiam post extinctionem, videtur habere virtutem caloris in se ipsis, vtpote in cinere: & calce & superfluitate animalium habentium calidos ventres: & huius ratio est, quia in hominibus manet virtus caloris alterantis cum exhalatione sicca. Vnde et exhalatione sicca resolutam a terra desiccata, dixerit esse causam falsedinis maris, consequens est ut et in mari caliditas ex hoc abundet. Deinde cum dicit.

Quod hoc quidem modo dicere absurdum est, illud autem, ex ea quae talis sit, uerum. Nam, ut in his, quae dicta sunt, sic etiam in uniuerso, ex his quae nascuntur, et natura gignuntur, animo semper concipiendum est, eius generis terram, quoniam & omnem aridam terram exhalationem remanere, quale id est, quod ex adustis restat: ea enim hanc ingentem halitum copiam suppeditat. Quoniam autem inter se, ut diximus, uaporosa & sicca exhalatio admixtae sunt, cum in nubem & aquam concreuerit, aliqua semper huius facultatis copia una comprehendatur, & rursus cum pluuiam deorsum feratur, necesse est, id quae semper ordine quodam fieri, quoad ea, quae hic sunt, ordinem possunt participare. Vnde igitur in aqua falsus sapor existit, dictum est.

Ac propterea Australes imbres & qui autumnalium primi sunt, falsissimi habentur. Auster enim & magnitudine, & spiritu calidissimus uentus est, & a locis siccis calidisque spirat: quare cum exiguo uapore, ob eamque rem calidus est. Ac quamuis talis non esset, sed unde spirare incipit frigidus, nihilominus longius procedens calidus est, quod e propinquis locis multum siccae exhalationis corripiat. Aquilo autem, ut qui ab humidis locis spiret, uaporum plenus est, ob idque frigidus. Quod uero propellat, hic serenitatem affert, aqua uero in locis contrariis: similique modo Auster in Africa serenus est. Quod igitur tale est, in imbre, qui deorsum fertur, multum conducit. Atque autumno falsiuscule imbrum guttae sunt. Quae enim grauiora sunt, primum deserantur necesse est. Quare in quibus eiusmodi terra inest copia, haec celerrime deorsum inclinatur. Acque hanc sane ob causam, calidum mare est. Quaecunque enim adusta sunt, facultate calore in se habent: idque uidere licet in cinere, in calce, & in animalium sedimento, tam humido, quam sicco. Quoniam etiam accidit, ut quorum animalium alius est calidissima eorum est sedimentum calidissimum habeatur.

Salsus igitur quidem hanc ob causam semper euadit. Eius uero aliqua Excludit quasdam dubitationes circa praemissis causam falsedinis maris: ibi, Nunc autem tantum

prima diuiditur in duas, secundum duas dubitationes quas soluit. Est autem prima dubitatio, cum aqua maris non continue maneat eadem numero secundum partes, sed euaporet, & iterum cadat, non uideretur esse causa falsedinis maris exhalatio sicca admixta, sed magis euaporatio ab aqua falsa. Ad hanc dubitationem tollendam dicit, quod aqua maris semper sit altera & altera in partes, & quaelibet pars, habet in sui generatione praedictam causam falsedinis, id est admixtionem terrestris exhalationis. Verum est etiam, quod semper aliqua pars aquae falsae eleuatur per euaporationem cum dulci, sed cum citius euaporet subtile, quam grossum, & dulce est subtilius quam salum, oportet quod minus de falso eleuatur, quam de dulci, sed per admixtionem exhalationis siccae illud dulce accrescit iterum in falsedinem, & sic mare semper conferuat, aequale & in quantitate, & in falsedine & hoc ad totum, per comparationem ad totum mare, conferuat aequale, uel quasi aequale. Non enim semper punctalis conferuat praedicta quantitas secundam dubitationem soluit ibi.

Quod autem dicitur sit uaporans, & est dubitatio: Cui aqua maris sit falsa, vnde contingit, quod ex vaporibus ab aqua maris generatur aqua dulcis? Ad hoc soluendum dicit. Iterum dicendum est, quod illud, quod euaporat in mari, quando condensatur, sit aqua potabilis: & dulcis, & ideo non conuertitur in mare, in aquam simpliciter, & hoc idem patiuntur alia sicut uinum, & omnes humores, cum condensatur, conuertuntur in aquam simpliciter, cum enim euaporant, vapores illi condensati conuertuntur in aquam, et huius ratio est, quia principium omnium humorum est aqua, resoluuntur autem omnia in sua principia: omnia autem alia humida generantur ex aqua per aliquam passionem vel alterationem, quae passiones variantur propter admixtionem, & fit sapor eius secundum conditionem eius quod miscetur, & propter hoc in generatione variatur aqua, & fit falsa. Sed quia unumquodque resoluitur in suum principium simpliciter (ut dictum est) consequens est, ut tam ex aqua maris falsa, quam ex omnibus humoribus cuiuscunque sint uaporis, per euaporationem generetur aqua simpliciter. Deinde cum dicit.

Nunc autem tantum dicimus quod maris existens semper aliquid sursum ducitur, & fit potabile & deorsum in pluuiam descendit aliud factum, non quod sursum ductum, & propter pondus subsidet potabili, & propter hoc non deficit, sicut flumini, nisi locis quibusdam, hoc autem & in ambobus necesse accidere similiter, neque semper eadem partes permanent, neque terrae, neque maris, sed tantum tota moles, etenim de terra similiter oportet existimare hoc quidem enim sursum uenit: hoc autem iterum condescendit, & loca permutant, & quae supernatae, & descendunt iterum.

Quod autem est in commistione alicuius salum, palam non solum ex dictis, sed & si quis uas careum formans posuerit in mare, circumligans os talibus, ut non per rimam aliquam intret mare, quod enim ingreditur per partes cereas, fit potabilis aqua: quasi .n. per linguam cereae quod terrestre, secernit, & faciens

do condensatur, & iterum, cum aqua defursum pluen- te, descendit aliquid terrestre, quod non fuit sursum ductum ex aqua maris, sed ex arida, & hoc terrestre propter pondus subsidet potabili, & dulci: cum sit quod id, quod est subtilius, magis euaporet, & ideo propter continuam generationem & corruptionem non deficit mare, sicut nec flumini, nisi forte hoc accidat in aliquibus locis, tam in mari, quam in fluminibus secundum aliquas de terminatas periodos ut supra dictum est, nec tamen semper egerem partes remanent, aut maris, aut terrae, sed solum tota moles ytriusque: sic enim oportet extirpare de terra, sicut de maris, quia pars sursum eleuatur per exhalationem, & alia descendit, & quod etiam illa, quae supernatur, & quae descendunt, transmutantur loca, ut sic quaelibet pars utriusque corrumpi, & generari possit. Considerandum est autem quod supra Aristotelem causam falsedinis maris assignans, ubi tractauit de loco naturali aquae, dixit quod falsedo maris causatur per euaporationem eius quod est subtile, & dulce: haec autem causa nulla esset si in aqua maris nihil alienum admisceretur, quia oportet hoc etiam, quod remanet, esse dulce, & potabile, secundum naturam simplicitatis aquae: & ideo ad ostendendum quomodo aqua maris sit falsa, ostendit quod sit aliquum extraneum admixtum, quod succedens post eleuationem ducit potabilis, reddit aquam maris falsam, & propter hoc dicit terrestre adductum esse admixtum vaporibus ex quibus generatur aqua. Vnde cum quaelibet pars maris sic generetur, relinquitur quod singulis partibus maris sit huiusmodi terrestre admixtum, quod secundum plurimum

pars una cum dulci semper attollitur, sed tanto minor, quanto & in pluuiam quod falsum est, a dulci exuperatur. Quo fit, ut aequalitas quaedam (ut omnino dixerim) seruetur. Cum autem in uaporem abiit, potabile fieri, nec in maris aquam, cum rursus coierit id, quod in uaporem abiit, condescere, docti experientia dicimus. Hoc autem modo & cetera efficiuntur. Vinum nanque, & quotquot humores uaporantes sursum in humore concreuerunt, aqua efficiuntur. Cetera enim aquae affectiones sunt, quae ex quadam admixtione existunt, & quae id, quod admixtum est fuerit, talem saporem gignit. Sed haec tempore alio magis opportuno sunt consideranda.

Nunc autem hoc tantum dicamus cum sit mare aliquid ex eo semper attolli, & potabile reddi quod de supero loco in pluuiam in aliud mutatum, non autem, id quod sublatum est, descendit, atque ex pondere parti potabili subsidet, hancque ob causam non deficit, ueluti flumina, nisi locorum ratione. Hoc autem utriusque aequaliter euenire necesse est, nec eadem semper seu maris, seu terrae (etenim & de terra similiter censendum est) partes permanent, sed uniuersa tantum moles, quippe cum alia pars ascendat, alia rursus descendat, ac locum mutant, tum que rursus descendunt.

Salsedinem autem in quadam missione positam esse, non ex his tantum quae dicta sunt, perspicuum est, uerum etiam ex eo, quod si quis cereo uase affecto, eiusque ore talibus rebus obstrato, ut maris nihil illabatur, in mare illud posuerit id quod per cereos parietes ingreditur, aqua dulcis reddatur. Quod .n. terreum est, & salsedine ex admixtione facit, ueluti coatum secernitur subsidet dulci, & subtili, in maiori parte eleuato, & quia eo, quod euaporat, generatur aqua dulcis, omnis autem aqua fontium & fluuio- rum, ex eo quod euaporat generatur, uel supra terram, uel infra terram, consequens fit ut aqua fontium & fluuio- rum sit dulcis, utpote propinqua principio generationis, aqua autem maris sit falsa, utpote, residuum existens uaporum eleuatorum a sole, & ultimis terminus, in quem aquae generatae colliguntur. Deinde, cum dicit.

Manifestat quod ex commistione terrestris causatur falsus sapor, & ponit multa signa, quorum primum est de uase careo, quod si claudatur, & ponatur in aqua, quod refundat interius, efficitur dulce, tanquam depurato terrestri per ceram. Aliud signum est quod

quod aqua maris plus ponderat, quam dulcis. Tertium signū est, quod aqua maris est grossior quam aqua fluuioꝝ: ita quæ naues onerant plus profundantur in aquis fluuioꝝ, quam maris. Quartum signum est, quod oua si sint plena, supernant in aqua, quæ sit salia per admisionem salis, & etiam supernant in mare: unde & mare videtur sicut lutum propter grossitatem: & hoc faciunt salientes, vt accipiunt signum, vt sal sit bene mista aqua ex hoc, quod oua supernant: igitur & aqua maris est grossa per admisionem alicuius terrestris ingrossantis. Quintum signum est, quod in stagno Palestina, quod est salsum vel amarum, si quis immerferit hominem, vel asinum, non submergitur: & vestimenta ibi persufa scedatur. Sextum autem signū est de quodam fonte aquæ latæ id est salis in prouincia Chao-

falsedine propter comissionē. Hęc enim causa & grauedinis: plus .n. trahit salia q̄ potabilis grossitie: etenim grossities differt intantum, vt naues ab eodem pondere rerum, in fluuijs quidē fere submergatur, in mari autē mediocriter se habeat: & nauigabiliter: propter quod quidē aliqui in fluuijs onerantium, pp̄ hanc ignorantia damnicati sunt. Argumentum autem misti quod grossior est moles: si .n. aliquis aquam falsam fecerit, valde miscens sal, supernant oua: & si sint plena. Fere .n. sicut lutum fit: tātam habet corpulentā magnitudinem mare. Idem autē hęc operantur & circa saliterias. Si autē est, sicut fabulantur quidā, in Palestina tale stagnum, ī quod, si quis immerferit colligatum hominē, aut subiugale, supernat, & nō submergi in aquam, testimonium vtiq; erit aliquod dictis: dicunt autē amarum sic esse stagnum & salsum, vt ibi nullus piscis innascatur, vestimenta autē fordidari, si quis humectans pmouerit. Sunt autem & omnia talia signa dictorum q̄ falsedinem facit corpus aliqd, & terrestre est, quod inexistit. In Chaonia .n. fons quidem est aquæ latæ: effluit autē in prope dulcē quidē, pisces autē non habentē: elegerunt .n. vt q̄ ibi fabulantur, potestate data ab Hercule, quādo venit ab Erithia, ducens boues, sales pp̄ piscibus, qui fiunt ipsis ex fontibus. Hmōi enim aquæ decoquentes aliquā partē, ponunt, & fit frigida, cū euaporauerit humidū cum calido, sales non grossi cōpacti, sed laxi, & subtiles: sicut nix: sunt autē virtute debiliores alijs, & plus delectant, & colore non similiter albi. Tale autem alterum fit & in Vmbris: est .n. quidam locus, in quo nascuntur calami, & scyrpus: de his cōburunt: & cinerē emittentes, decoquunt in aquam. Cum autē dimiserit partē aque, infrigidata, salis fit multitudo. Quæcunq; autē sunt salia rheumata fluuioꝝ, aut fontium, plurima calida aliquando oportet putare, deinde principium quidē: extingui ignis, per quā autē penetrant terrā adhuc manere existentē, velut calcē: & cinerem. Sunt autē in multis locis, & fontes, & rheumata fluuioꝝ omnimodos habentia sapores: quorum omnium cām ponendum in existentem: aut q̄ insit virtutē ignis: exusta .n. terra s̄m magis & min⁹, omnimodas accipit formas & colorum, & saporū: stiptica .n. & calcis, & aliorum talium, sit plena virtutibus: per q̄ penetrantes aquæ, dulces existentes, permittant. Et hęc quidē acetosa sunt, quemadmodum quæ in Sicana Sicilia: ibi .n. aqua acetosa simul, & salia sit: & vtunt sicut aceto ad quædā eduliorum suorum. Est autē & circa Lyngō fons quidā aque acetosæ: circa Scythiam autē amarus: quod autem defluit ab ipso, fluuium, in quem ingreditur, facit amarum totū.

nia: qui effluit in quendam fluuium dulcem: sed non habentem pisces: in quo quidem fluuiio propter admisionem fontis inuenti sunt aliquando sales: pro piscibus: cuius quidem aqua vertitur per decoctionem in sales euaporante calido & humido: huiusmodi autē sales non sunt spissi: sed subtiles sicut nix, & sūt debiliores alijs & isti in cibarijs magis delectant. Septimum autem signum est, quod in quodam loco calami, & scirpi comburantur: & eorum cinis, dū i aqua decoquitur, post infrigidationem efficitur sal: secundum terrestris combusti missionem, quam dixerat esse causam falsedinis: vnde oportet, quod tam i aqua horum cinerum, quam in aqua maris, combustio sit, quæ causet falsedine: & hinc est, quod vniuersaliter quæcunq; aqua fluens fontium, vel fluuioꝝ, est salia, aliquādo fuit calida

Hoc uerō & ponderis causa est (quam nimis salia est, plus trahit, quam potabilis) & crassitie, quoniam tanto crassior sit, ut quæ nauigia pariterum, quæ uehuntur, pondere fere in fluminibus demerguntur, in mari comode, & ad nauigandum apte se habeant. Quam ob causam, nonnulli in fluminibus nauigijs onustis ex hac ignoratione damnum perpesi sunt. Molem autem rei alicuius admisione crassiorem esse, hoc argumento intelligitur, quod si quis aquam sale admixto ualde falsam effecerit, oua quanquam plena, supernabunt. Fere enim, ut lutum redditur, tanta est in mari corpulentā materiæ copia. Hoc idem faciunt, & in falsugine. Quod si in Palestina, vt quidam fabulantur, eiusmodi est lacus, in quē si quis hominem, aut iumentum ligatum iniecerit, illud supernatet, & in aqua non mergatur, eorum quæ dicta sunt, testimonium profecto erit. Aiunt enim lacum adeo amarum, & salsum esse, ut piscis nullus in eo oriatur, uestesque extergantur, si quis eas madefactas excusserit. Hęc autem etiam omnia ea, quæ dicta sunt, declarant, nempe corpus aliquod falsedinem afferre, & quod, inest terreū esse. In Chaonia enim fons est quidam aquæ salioris, fluitque in uicinum fluuium, dulcem quidem, sed pisces non habentem. Iam enim ab Hercule, cum uaccis ab Erythia abactis eo uenisset, optione (ut ii qui ibi incolantur, fabulantur) tradita pro piscibus salem, qui ex fonte eis redditur, elegerunt. Huius enim aquæ portionem aliquam cum excoxerit eam deponunt, quæ refrigerata, cum humor una cum calore exhalatus fuerit, sal efficitur, non densus, sed rarus ac minutus, nimis instar, qui & ceteris facultate imbecillior est, & copiose iniectus delectat, & colore non aque candidus est. Aliud autem quiddam tale in Vmbris etiā fit. Quidam enim locus est, in quo arundo, & iuncus nascuntur. Hęc igitur comburunt, ac cinerem in aqua decoquunt. Cumque aliquid aquæ residuum fuerit, ea refrigerata in salis copiam uertitur. Quicunque autem fluuioꝝ aut fontium fluxus salis sunt, eos magna ex parte calidos interdum fuisse censendum est, tum ignis quidem principium extinguitur fuisse, sed tamen terram, per quam colantur, ueluti calcem, aut cinerem remansisse. Sunt autem multis in locis fontes, & fluuioꝝ fluxus omnis generis & saporibus effecti, quorum omnium causa in ignis, quæ in eis insita est, aut ingignitur, facultatem est referenda. Cū enim terra aduritur, quia magis, aut minus aduratur, omnis generis colorum saporumque species accipit. Aluminis enim & calcis, & aliarum huiusmodi facultatum plena redditur, per quas dulces aquæ dum colantur, commutantur. Et alie quidem acide sunt, ut in Sicilia. Illic enim fit acida muria, & ea ueluti aceto ad edulia utuntur. Quin & circa Lynxum aquæ acide fons est. In Scythia uero amarus, cuius aqua fluuium, in quē influit, totum amarum reddit. Horum autem differentia inde sunt manifesta. Qui uerō sapores, ex quibus tem-

& combusta vt potest ex terra ignita procedens, sed postea ignis extinguitur in terra, & terra quæ ex combustionem sulphurea, vel aliquid huiusmodi, remanet adhuc cōbusta ad modum calcis vel cineris, uide aqua transiens per eam fit salia: & non solum fit salia, & falsedinem recipit aqua ex terra per quam transit, sed etiam alios sapores, vt manifestat per quædam exempla & litera plana est. Vltimo autem recapitulata ea que dicta sunt, & hoc etiam est planum in litera.

LECTIO VII.

OSTquam Philoſophus determinauit de mari, cuius sal sedo causatur ex admixtione exhalationis sicce terrestris, consequenter determinat de ventis qui ab eadem exhalatione sicca causantur, & diuiditur i partes duas, in prima determinat de ventis, in secunda de quibusdam passionibus ex ventis causatis, ibi. De agitatione autem & motu. Prima iterum diuiditur in duas, in prima determinat de ventis in communi: in secunda de speciebus ventorum ibi. De positione. Prima diuidit i tres partes: in prima determinat de generatione ventorum, in secunda de motu locali eorum ibi. Latio autem ipsorum, tertio de augmento & quietatione ipsorum ibi. Sol autem & cetera. Circa primum tria facit, primo præmittit principia generationis veterum: secundo ponit modū generationis eorum ibi. Exhalatione autem sicut, tertio manifestat quod dictum est, ibi. Hoc autem quod isto modo. Circa primum duo facit, primo assignat principium materiale ventorum, & dicit, quod cum dicendum est de spiritibus id est de ventis, oportet resumere hoc principium, quod iam prius dictum est, quod sunt duæ species exhalationis: vna quidem humida quæ vocatur vapor: alia

Differentiæ autem horū inde manifestæ tales sapores ex quibus fiunt commisionibus: dictum autem de ipsis seorsum in alijs. De aqua quidem igitur, & mari propter quas causas, & semper continet, & quomodo pmutat, & quæ natura ipsorum, adhuc autem quascunque passionem secundum naturam ipsis accidit facere aut pati, dictū ē nobis fere plurimis,

LECTIO VII.

DE spiritibus autem dicamus: fumentes principium quod dictum est nobis iam prius: sūt autem duę species exhalationis, vt dixim⁹: hęc quidem humida, hęc autē sicca, vocatur autem hęc quidem vapor, hęc autē secundum totum quidem in nominata: eo autem quod in parte, necessario vtētes, vniuersaliter appellare ipsam velut fumū: est autem nec humidū sine sicco, nec siccū sine humido: sed omnia hęc dicuntur s̄m excessum.

b Lato autem sole circulo, & cū quidē appropinquauerit caliditate eleuante humidum, longius autem factio, propter infrigidationem consistente iterum sursum ducto vapore in aquā, ppter quod hyeme magis fiūt aquæ, & nocte quā p diem, sed non videtur, quia latent nocturnæ magis quā diurnæ, sed et ipsam terrā deficcant: descendens itaque aqua distribuitur omnis in terram: existit autem in terra multus ignis: & multa caliditas: & sol non solum supernatans terræ, humidum trahit, sed & terram ipsam desiccant calefaciens.

c Exhalatione autem, sicut dictum est, duplici existente, hac autem vaporosa, hac autem fumosa, ambas necessarium fieri. Harum autem, quæ quidem humidi plus habens exhalatio principium pluentis aquæ est, sicut dictum ē prius: sicca autē spiritū principii: & natura omniū

d Hoc autē quod isto modo necessarium ē accidere, ex ipsis operibus palā, etenim exhalationē

peramentis orientur, separatim alibi dictum est. De aquis igitur & mari, quas ob causas perpetuo continenterque sint, & quæ eorum sit natura, & quemadmodum mutantur: præterea quot eis accidat natura sua affectiones generare, & pati, maxima fere ex parte a nobis dictum est.

Tractatus secundi, libri secundi, qui est de principio materiali ventorum. Cap. I.

DE uentis autem dicamus, eo sumpto principio, quod iam a nobis antea statutū est. Duæ enim, ut diximus, exhalationis sunt species, una humida, altera sicca, ac illa quidem uapor dicitur, hęc uero genere quidem nomine uacat, sed eo, quod ex parte est, utentes eam ut fumum uersum necesse est nominare. Nec uero humida absque sicca est, nec sicca absque humida, sed omnia hęc ex eo quod excedit, dicuntur.

Cum igitur Sol in orbem feratur, & cum quidem proprius accedit, calore humidum attollat, cum uero longius recedit, uapor sublatus rursus in aquam ex refrigeratione concreſcat, tum hyeme magis aquæ gignuntur, tum nocte magis quā die, quamquam non uidetur, quod res nocturnæ magis quā diurnæ lateant. Aqua autem descendens in terram uniuersa distribuitur. Inest uero & in terra multus ignis, multusque calor, ac Sol, non cum solum humorē, qui in superficie terræ est, trahit, sed terram quoque calefaciendo exiccat.

Cum autem duplex sit (ut dictum est) exhalatio, una quæ uaporis plena est, altera fumida, utranque fieri necesse est. Harum uero exhalatio ea quæ maiorem humoris copiam obtinet, aquæ pluuie, ut antea diximus, principium est: sicca autem uentorum omnium principium & natura.

Hęc autem necessario hoc modo accidere, ex ipsis quoque effectis perspicuum est. Nam & exhalationem ca autem exhalatio est principii ventorū. Deinde cum dicit, d Manifestat quod dictum est de generatione ventorū: & circa hoc tria facit: primo hoc manifestat per rationem: secundo ex Tho. in Meteo. d hoc,

hoc, quod dictū est: excludit falsas opiniones de vētis,ibi. Quoniam autem aliter, tertio hoc manifestat per signa, ibi. Attestatur aut, quæ fiunt. Dicit ergo primo: quod cum sit duplex exhalatio, propter duo, ex quibus cōfurgit. terra & aqua possibile est, immo necessarium, quod sol, & caliditas, quæ est circa terram, possit causare resolutionē vtriusque exhalationis. Deinde, cum dicitur, Excludit falsas opiniones de vētis, & primo quantum ad hoc, quod dicebant, quod eadem natura est venti & pluuie: quod quidem excludit per hoc, quod diuersorum diuersi sunt effectus: vnde cum exhalationes differant secundū siccum & humidum, necesse est quod nō sit eadē natura venti, & natura aquæ pluentis: vt quidam posuerunt, dicentes quod ille aer quando mouetur, est ventus, quando condensatur, fit aqua: sed sicut dictum est in libro de generatione, aer habet aliquid vaporis, & aliquid fumi, vapor ei⁹ est frigidus, & humidus, & bene terminabilis propter grossitatem, & hoc cōuenit aeri in quantum est humidus: sic etiā vapor, qui eleuatur ab aqua, est frigidus secundum suam naturam: sicut & aqua nō calefacta, sicut autē aqua nō calefacta remanet frigida secundum naturam, ita vapor: sed fumus est calidus, & siccus: siccus quidem per terram, vnde manifeste patet, quod superior aer, quod est calidus & humidus, habet similitudinem cum vtroque. Secundo, excludit falsam opinionem quā tum ad hoc, quod dicebant, quod ventus nihil aliud est quā aer motus: & dicit quod inueniens est, & quod extimet quod ille aer, qui circumstat vnum quēcumque nostrum, quando mouetur, est ventus: vel, quod vniuersi-

differre necessarium. Et solem, & eam, quæ in terra: caliditate hoc facere nō solum possibile, sed etiam necessarium est.

Quoniam autē vtriusque species, manifestū quod differunt, & non eadē est, quæ venti natura, & quæ plute aque: sicut quidam aiunt: eundem. n. aerem motū quidem ventū esse, consistentē autem iterum aquam. Aer qui dem igitur, sicut in sermonibus ante hoc diximus, fit ex his. Vapor quidem frigidū & humidū bene terminabile, hic quidē. n. vt humidū, qui autē aque est, frigidū propria natura, sicut aqua non calefacta, fumus autē calidus & siccus: quare quēadmodum ex symbolis consistit, qui sursum aer humidus & calidus. Etenim inconueniens siqui circa singulos circumfusus aer, iste sic motus spiritus: & vnde quod extiterit motus, vētus erit: sed sicut fluuios existimamus non qualitercūque esse aquæ fluentis, neque si habeat multitudinē, sed oportet fontale eē quod fluit, sic & de ventis habet. Mouebitur enim vtique magna multitudo aeris ab aliquo magno casu, non habens principium: neque fontem.

Attestantur autē quæ sunt ex eis: quia. n. continue quidē magis, & minus, & maior, & minor fit exhalatio, semper nubes sunt & spiritus: secundū tempus vnumquodque, vt nata sunt. Quia autē aliquando quidē vaporosa fit multiplicior, aliquando autē sicca, & fumosa, quandoque quidē pluuiosi anni fiunt: & humidus: quandoque autē vētosus & siccus. Aliquando quidē igitur accidit & siccitates, & imbres multos esse simul, & secundum continuam sunt regionē: aliquando autē secundum partes: sepe enim quæ in circuitu regio, accipit tēporaneos imbres & multos. In aliqua enim parte huiusmodi siccitas est: aliquando autem contrarium: ea, quæ in circuitu omnium, aut mediocriter vtente aquis, aut & magis sicca, vna aliqua pars aque copiosam accipit multitudinem. Causa autem, quia vt secundū plurimū quidē, eandē passionē ad plurimā pertingeret ponitur ad solē, quæ prope

diuersam esse necesse est, & Solem, ac cum, qui in terra inest, calorem, hæc efficere, non solum possibile est, sed necessarium.

Quoniam autem utriusque diuersa est species, perspicuum est inter se differre, nec eandem venti & aquæ pluuie esse naturam, ut nonnulli aiunt: eundem enim aerem, cum mouetur, uentum esse, cum rursus conuoluitur, aquam. Aer quidem, ut in anterioribus diximus, ex his oritur. Vapor enim humidus est & frigidus. Nam, ueluti humidum, facile terminatur, quod uero aqueus sit, suapte natura frigidus est, ueluti aqua non calefacta. Fumus autem calidus est & siccus. Aer igitur ueluti ex symbolis humidus & calidus constituitur. Etenim absurdum est, eum aerem, qui cuique est circumfusus, cum mouetur, flatum fieri, & uentis casu agitata fuerit, uentum existere: non autem censere, quemadmodum amnes, non quomodocūque fluente aqua, etiam si multa sit, existunt, sed ea quæ fluit, fontana sit necesse est, sicut etiam in uentis rem habere. Magna enim aliqua aeris copia, nec principium, nec fontem habens, ingenti aliquo casu potest moueri.

Porro ea, quæ dicta sunt, rerum euentus comprobantur. Quia enim continenter quidem, sed tamen magis & minus, ampliorque & minor exhalationis copia gignitur, nubes semper ac spiritus singulis temporibus, ut natura comparatum est, oriuntur. Quod autem interdum quidem ea, quæ uaporis plus habet, interdum sicca, & fumida multiplicata gignatur, pluuij & humecti anni aliquando redduntur, aliquando flatus & sicci. Interdum quidem euenit, ut siccitates & imbres multi simul, & per magnum continentem que regionis tractum existant, interdum per partes. Sepe enim regio, quæ circumquaque adiacet, tempestuosus, aut etiam plures recipit imbres, cuius tamen partem aliquam siccitas occupat: quandoque uero contrarium euenit, cum tota in orbem regio, aut modicis aquis utitur, aut potius squalet, unā aliquā eius partem a quæ immensam copiam accipere. Cuius rei causa est, quod eandē affectionem magna ex parte regionē, longe lateque quadere uerisimile ē, propterea quod uicina loca cōsimilē ad solē sūt obtineat,

que motus, qui accidit in aere, sit uetus: sicut etiam non extimemus esse fluuium aquam quamlibet fluentem, etiam si multa sit: sed solum quando fluit ex aliquo principio determinato: quod est fons ex terra, sic etiā est de uentis: non enim est uetus, si aer moueretur aliquo modo casu, etiam in magna multitudo, nisi habeat principium quasi fontem exhalationē siccam eleuatā. Sic igitur nō est uerum, quod aer motus est uetus, tum quia quandoque paruus aer mouetur, tum quia non habet principium. Deinde cum dicitur, Manifestat quod dictum est de generatione uentorum per signa: & diuiditur in partes tres: secundū tria signa que ponit. Secunda pars incipit ibi, Adhuc autē post imbrēs: & tertia ibi, Adhuc autem fiendit. Dicit ergo primo, quod ea quæ sunt circa uentos & pluuias, attestantur his, quæ dicta sunt de generatione eorum: quæ enim continue fit exhalatio, licet quandoque magis, & quandoque minus, propter hoc nubes, ex quibus causantur vēti, & pluuie semper fiunt: secundum quod natura temporis habet: quia quandoque magis fit: quandoque minus, secundum diuersam temporis conditionē: & quia quandoque exhalatio uaporosa plus eleuat, quandoque autē plus de fumola, secundū diuersos effectus solis, & stellarum, ideo quandoque fiunt anni magis pluuiosi, & humidus, quandoque autem magis uentosi & sicci: quod quidē contingit dupliciter: vno modo, secundū vnam totam regionem continuum: in qua aliquo tempore multiplicatur pluuia, & aliquo tempore uenti: alio modo, fit secundum partes. Quandoque, n. in vna parte vnius regionis accidit multitudo imbrēs, in alia uero parte eiusdem regionis accidit multa siccitas:

siccitas: quandoque etiam contingit contrarium, quod tota regio circumstantis habet mediocres aquas, vel etiam parum excedit in siccitate: alia uero abundat multitudine aquarum. Ethuius causam assignat dicens, quod causa huius est, quod uerisimile est, quod eadem passio vel siccitatis, vel humiditatis, pertingat frequentius ad multam regionem: ex hoc quod loca que sunt prope, eandem habent positionem, vel situm, solis qui est causa uentorum & pluuiarum: nisi forte aliqua habeat aliquid propriū, quod immutet dispositionem eius, vtputa, mōtes, vel aquas. Sed, quamuis vt plurimū hoc accidat, quod tota regio eandem participet passionem, tamen quandoque contingit, quod secundum vnam partem vnius regionis abundet exhalatio sicca ad generandum uentos: aliquando autē humida ad generandum pluuias: & quādoque contingit contrarium, vt scilicet ubi olim abundauit pluuia, ibi nunc abundet uentus: & huiusmodi diuersitatis causa est, quia contingit de vtraque exhalatione quod transcendat exhalationem alterius regionis habitū, id est, consequenter se habentis, vtputa quandoque sicca exhalatio facit fluxum uentorum in illa regione uide eleuatur: sed exhalatio humida a uentis impellitur ad aliquam regionem propinquā terræ uentosa, & aliquando remanet humida, & trāsternitur sicca. Sicut enim in corpore animalis aliquando superior uentofitas, quæ ex stomacho exhalat, contrarie disponitur inferiori, quæ exhalat ex intestinis, sic & circa loca accidit quod patiuntur quādam contrarietate: ex permutatione exhalationum, scilicet dum in regione, ex qua trāsternitur exhalatio humida, abundat siccitas: & in illa, ad quam transferitur, abundat humiditas. Deinde cum dicitur, Ponit secundū signum, & dicit, pluuies fit uetus post pluuias in locis, in quibus pluit, & conuerso uenti cessant aqua pluenta: & hoc accidit propter hoc, quod dictum est de principiis pluuie & uentorum: quia scilicet vnum eorum fit ex exhalatione sicca,

aliud ex humida, quia cum pluuia ceciderit, & humectat terram, iterato a terra exhalat exhalatio sicca, quæ est materia uentorum: desiccata ipsa terra, tum a caliditate intrinseca, tum a superiori caliditate solis: & hæc est causa, quare post pluuias fiunt uenti, cum uenti scilicet inualescant per separationem raris elevationis a terra, & cessant propter hoc, quod ex uirtute caloris iterato separatur calidus uapor a terra, & eleuatur in superiorē locum, & propter frigiditatem ibi condensatur, & fit pluuia: hæc est causa, quare post uentos pluuie superueniunt: nec solum pluuie succedunt uentis, sed etiā destrunt eos, quia cum nubes a uento adunetur in vnum locum, frigiditas circumstantis condensat eas, & generantur aquæ. Aqua uero in frigidat & humectat exhalationem sicca, quæ erat materia uentorum. Vnde manifestum ē, quod aqua fluens facit cessare uentos, & succedunt ipsis cessantibus pluuie propter prædictas causas: Et hoc accidit vt signum ad ostendendum, quod uentus, & pluuia fiunt ex causis contrariis. Deinde cum dicitur,

Præterea post imbrem flatus ipsi in locis, quibus imbrem decidere contingit, plurimum existunt, idemque superueniente aqua desistunt. Hæc enim ob ea quæ tradita sunt principia, eueniant necesse est. Terra namque post delapsam pluuia a calore partim interno, partim superno siccitate affecta haluum reddit, hic autē uenti est corpus. Et cum secretio eius modi extiterit, uenti etiam uigent, quibus conuoluitur, propterea quod calor semper secernatur, & in superum locum conscendat, uapor refrigeratus cogitur, & in aquam mutatur. Ac quoties eundem in locum nube compulsæ sunt, ac frigus circumstantis eas cōprimit, oritur aqua, halitumque siccum refrigerat. Hæc igitur ob causas uenti aquis exorientibus sedantur, & illis sedatis exorientur.

Quin & eadē causa est, cur tū a septentrionibus, tū a meridie uenti potissimum oriuntur. Aquilones. n. & Austri inter uentos oēs maxime excitantur. Sol namque hæc unā loca nō peruadit, sed ad ea sese applicat, ab eisque abducit, ad occasum uero & exortum perpetuo fertur. Quam ob causam, nubes ad latera coguntur. Et accipit

lis elevationis a terra, & cessant propter hoc, quod ex uirtute caloris iterato separatur calidus uapor a terra, & eleuatur in superiorē locum, & propter frigiditatem ibi condensatur, & fit pluuia: hæc est causa, quare post uentos pluuie superueniunt: nec solum pluuie succedunt uentis, sed etiā destrunt eos, quia cum nubes a uento adunetur in vnum locum, frigiditas circumstantis condensat eas, & generantur aquæ. Aqua uero in frigidat & humectat exhalationem sicca, quæ erat materia uentorum. Vnde manifestum ē, quod aqua fluens facit cessare uentos, & succedunt ipsis cessantibus pluuie propter prædictas causas: Et hoc accidit vt signum ad ostendendum, quod uentus, & pluuia fiunt ex causis contrariis. Deinde cum dicitur,

Ponit tertium signum, quod uenti generentur ab exhalatione sicca. Hæc enim est causa, quare fiunt uenti maxime ab uersa, id est a septentrione, quod uocatur ab uersa, eo quod uersa maior, & minor, circumuenit polum septentrionalem de propinquo, & iterum a meridie: inter omnes enim uentos magis abundat Boreæ: qui sunt a septentrione, & Austri, qui sunt a meridie: & huius causa est, quia super ista loca nō mouetur sol, sed accedit ad ea, & recedit ab eis: ad polū quidem septentrionalem maxime accedit: cum peruenit ad principium Cancrini: & tunc incipit ab eo recedere cōtinue magis, quousque perueniat ad principium Capricorni: tunc enim maxime accedit ad polum contrarium, a quo iterum recedens circulariter, redit ad principium Cancrini: & propter hoc hæc duo puncta, scilicet Cancrini & Capricorni, dicuntur tropica, id est conuersua, & quando est in principio

nisi aliquid differens habeat propriū. Quinimmo aliquando secundum hanc quidē partem sicca exhalatio facta ē amplior: secundum aliā autem uaporosa: aliquando autē contrarium: & ipsius autē huius causa, quia vtraque transmutatur in habitū regionis exhalationē: puta sicca quidē secundū propriam regionem fluit, quæ autem humida, ad uicinam: aut & in aliquo remotorum locorū propulsa ē a spiritibus. Aliquando quidē autem hoc quidē mansit: contraria autē idē fecit: & accidit hoc sepe, sicut in corpore animalis si superior uenter siccus fuerit, inferior autē contrarie disponatur, & hoc sicco existente, humidū esse superiorem & frigidum, sic & circa loca antiparistatim pati, & permutari exhalationes.

Adhuc autē post imbrēs uentus, vt secundū multa, fit in illis locis, secundum quæ contigerit fuisse imbrēs: & spiritus cessat aqua facta. Hoc enim necesse accidere propter dicta principia: cum. n. pluerit, terra desiccata ab eo, quod ipsa calida, & ab eo, quod desuper exhalat, hoc autem erat uenti corpus, & cū talis segregatio fuerit, & uenti obtineant, cessantibusque quia segregatur calidum semper, & sursum fertur in superiorem locum, constat uapor infrigidatus: & fit aqua. Et cum in idem cōpellantur nubes, & cōtra circumsteterit ad ipsas frigiditas aquæ, & infrigidat sicca consequenter exhalationem: cessare igitur faciunt factæ aquæ uentos & cessantibus, ipse fiunt propter has causas.

Adhuc autē fiendi maxime spiritus ab uersa, & meridie, eadem causa: plurimi. n. Boreæ, & Austri fiunt uentorum. Sol. n. sola hæc loca nō supergreditur, sed ad hæc, & ab his super occasus autē, & super orientes semper fertur: propter quod nubes consistunt in lateralibus:

Tho. in Meteo.

cipio Cancrī, fit versio æstiuā: quando autem est in principio Capricorni, versio hyemalis. Ultra autem hæc duo signa, non accedit ad alterutrum polorum, sed super orientem, & occidentem semper fertur: & ideo in locis, qui linealiter se habent ad viam solis, multæ nubes congregantur: quia appropinquante sole, fit exhalatio humidi propter calorem: recedente autem sole ad locum contrarium, sunt pluuiz & hyemalia frigora. Sic igitur propter hoc quod sol accedit ad tropicos, vel recedit, fit æstas, & hyems, & eleuatur aqua per euaporationem, & iterum pluit: quia cum in celo accedit sol ad principium Cancrī, fit æstas nobis, & eleuantur plurimi vapores propter calorem ex vicinitate solis: cum autem accedit ad principium Capricorni, fit nobis frigus, hyems, & multitudo pluiiarum, propter elongationem solis a nobis: econuerso autem accedit in illa parte terræ, sita ad alium poli. Quia igitur in istis locis, qui sunt ad meridiem & septentrionem, plurima aqua descendit, oportet quod ibi sit plurima fiat exhalatio: sicut ex lignis viridibus, & humidis maior exhalat fumus quam ex ficis. Vnde cum exhalatio talis sit principium ventorum, rationale est, quod plures, & maximi ventorum sint, qui flant a meridiem: & vocantur Austri: & qui a septentrione & vocantur Boreæ. Considerandum est autem, quod Aristoteles hic dicit Austri flare a meridiem secundum aliorum opinionem, sed contrarium infra dicit secundum suam opinionem, & aliam causam assignabit de vehementia huius venti.

LECTIO VIII.

Atio autem ipsorum, obliqua est: circa terram enim flant, in rectum facta exhalatione: quia ois qui in circuitu aer consequitur rationem.

Propter quod, & dubitabit utique aliquis, unde principium spirituum est: vtrum de supra, aut de subtrus. Motus quidem non de super est, & contingit ante flare, aer autem euidentis, si fuerit nubes: aut caligo: significat enim mora spiritus principium ante manifeste venire ventum: tanquam desuper ipsis habentibus principium. Quonia autem est ventus, multitudo quedam sicce ex terra exhalationis mora circa terram, palam quod motus quidem principium desuper, materia autem, & generationis desubtrus: qua quidem non tendit, quod ascendit, inde latio: causa non eorum, que longius a terra ducuntur & simul de subtrus quidem in rectum

LECTIO VIII.

ostquam determinauit de generatione ventorum, hic determinat de motu ipsorum: & circa hoc tria facit: primo, ostendit qualis sit motus eorum: secundo, inquit de principio motus eorum: ibi. Propter quod, & dubitabit: tertio, ostendit quomodo venti procedant a suo principio: ibi. Quod autem exhalationibus. Dicit ergo primo, quod quamuis exhalatio, que est principium ventorum, sursum eleuetur in rectum, tamen motus eorum non est in rectum: flant enim venti circa terram ab vna parte in aliam procedentes: sicut ab oriente in occidentem: vel econuerso: & causa talis motus est, quod ut supra dictum est, superior aer, & ventus mouentur circulariter secundum motum celi: & licet in illo

superiori aere non flant venti, ut supra dictum est, sed in aere inferiori, qui est infra altitudinem montium supremorum, tamen iste etiam aer aliquid participat de motu superioris: licet ista circulatio non compleatur: & ex hoc contingit, quod exhalationes commouentes aerem, non mouent ipsum in sursum, aut in deorsum, quod videtur exigere subtilitas exhalationis calefacte, aut frigiditate iam condensate: sed commouent aerem in obliquum: quasi aere retinente aliquid de vtroque motu. Vnde non oportet, quod semper motus venti sit ad occidentem: sicut est motus calidus: sed fit in oppositum exhalationis compellentis: quod tamen impulsio ex motu celi habet, quod fit obliqua: nec propter hoc sequitur, quod motus venti non sit naturalis: quia obliquitas eius causatur ex motu corporis celestis: tum quia motus qui sunt in inferioribus a corpore celesti dicuntur naturales, licet non sint secundum naturam corporis inferioris, ut patet in fluxu & refluxu maris, quia corpora inferiora naturaliter subduntur superioribus, tum quia naturale est vnicuique, quod consequitur ipsum ex causa sue generationis. Vnde cum causa actiua ventorum sit motus solis, ut supra dictum est, sequitur, quod obliquitas motus ex motu celi causata, sit ei naturalis. Deinde dicitur: b. Inquit de principio motus ventorum, & primo vnde incipiant moueri: secundo qualiter ex illo principio procedant: ibi. Quod autem exhalationibus: Dicit ergo primo, quod quia non est motus venti in rectum, scilicet, neque sursum, neque deorsum, sed in obliquum, dubitabit utique quis, vnde sit principium motus ventorum: vtrum sursum, aut deorsum. Sed quod principium motus ventorum sit sursum, manifestat ipse aer, in quo apparet motus venti antequam ventus flauerit in terra. Nam si apparerit aliqua nubes, aut caligo, videtur moueri a vento iam existente in aere: antequam veniat circa terram, tanquam habente principium motus sursum. Sed quia ventus generatur ex multitudine exhalationis sicce resolute a terra, manifestum est, quod licet principium motus sit desuper, tamen materiale principium generationis est de subtrus: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus venti, in quem tendit exhalatio sicca eleuata, sicut ab illo loco incipit descendere pluuia, quod ascendit vapor: & hoc apparet ex hoc, quod motus venti magis dicitur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum sursum fertur, ibi incipit motus: & in loco, vbi appropinquat

LECTIO VIII.

Orum autem motio, obliqua est. Cum enim exhalatio recta ascendat, circa terram spirant, quando circumfusis omnis aer conuersionem consequitur.

Quocirca & in dubium quis reuocauerit, unde nam ventorum principium est, e supero ne, an ex infero loco? Motus enim e supero est, & antequam spirant, illustratur aer, etiam si nubilus, aut caliginosus fuerit. Nam priusquam ventus manifeste ueniat, flatus principium moueri significat, tanquam principium de super habeant. Quoniam autem ventus, quedam est exhalationis sicca e terra ascendens multitudo, que circa terram mouetur, perspicuum est, motionis principium e supero esse: materia autem & generationis ex infero. Nam qua ex parte id quod ascendit, fluet, inde est causa. Conuersio enim his, que a terra longius distant, dominatur, ac simul ex

ventorum: vtrum sursum, aut deorsum. Sed quod principium motus ventorum sit sursum, manifestat ipse aer, in quo apparet motus venti antequam ventus flauerit in terra. Nam si apparerit aliqua nubes, aut caligo, videtur moueri a vento iam existente in aere: antequam veniat circa terram, tanquam habente principium motus sursum. Sed quia ventus generatur ex multitudine exhalationis sicce resolute a terra, manifestum est, quod licet principium motus sit desuper, tamen materiale principium generationis est de subtrus: & hoc ideo, quia ab illo loco incipit motus venti, in quem tendit exhalatio sicca eleuata, sicut ab illo loco incipit descendere pluuia, quod ascendit vapor: & hoc apparet ex hoc, quod motus venti magis dicitur in locis altis remotis a terra: & etiam cum exhalatio in rectum sursum fertur, ibi incipit motus: & in loco, vbi appropinquat

appropinquat illi principio, magis potest ventus, sed tamen manifestum est, quod principium generationis venti est ex terra, Deinde cum dicitur.

Ostendit quomodo venti procedunt a suo principio & dicit, quod sicut principia fluuiorum paulatim congregantur ex diuersis partibus terræ, ita etiam paulatim ab exhalationibus adunatis congregatur ventus: & hoc manifestat per duo signa: quorum vnum est, quod ventus minimi apparent in locis, in quibus oriuntur, sed procedentes sunt maximi. Aliud signum est, quod in partibus septentrionalibus, in hyeme tranquillitas: & loca illa sunt sine vento boreali: sed secundum quod recedit ab eis, paulatim crescit ventus & fit maximus. Vltimo recolligit, quod dictum est, & est manifestum in litera: sed oportet attendere quod eisdem ventus hic Notos vocat: quos supra dixit Austros. Deinde cum dicitur.

sursum feruntur; & omne causatum existens prope suum principium valet magis prope: generationis autem principium palam quod ex terra est.

Quod autem exhalationibus conuenientibus secundum modicum, sicut fluuiorum principia fiunt e manente terra, palam & in operibus. Vnde autem singulater flant, minimi omnes sunt: procedentes autem & longe validi flant. Adhuc autem & qui circa arctum in hyeme tranquilla & sine flatu secundum ipsum illud locum: sed secundum modicum vltimius flans, & latens, extra procedens, iam spiritus fit insignis. Que quidem est venti natura, & quomodo sit, adhuc autem de siccitate, & de imbrostate, & propter quam causam cessant, & fiunt post imbres, & propter quid Boreæ, & non plurimi ventorum sunt, dictum est, adhuc autem & latatione ipsorum.

LECTIO IX.

Ostquam Philosophus de terminauit de generatione, & motu ventorum, hic determinat de augmento, & diminutione eorum: & diuiditur in partes duas. In prima determinat de diminutione ventorum: in secunda de augmento eorum: ibi. Indisceretur autem & diffici. Circa primum duo facit: primo ostendit quomodo sol sit causa diminutionis ventorum: secundo vniuersaliter colligit causas, ex quibus contingit ventos cessare: vel diminui: ibi. Vniuersaliter autem fiunt. Dicit ergo primo, quod sicut sol mouet ventos, ita etiam eos cessare facit. Cum enim sunt pauca exhalationes, & debiles, quod caliditas solis, quod est magis calidum in exhalatione, distrahit ipsum consumendo, & dissoluendo exhalationes, sicut maior flamma exterminat minorem, consumit.

Ol autem & cessare facit, & comouet spiritus debiles. n. & paucas existentes exhalationes exterminat ampliori calido: quod in exhalatione intus existens diffregat. Adhuc autem ipsam terram prouenit exiccans, antequam facta fuerit simul multa congregatio, sicut si in multum ignem inciderit modicum exustibile, prouenit sepe, antequam fumum faciat exustum. Propter has quidem igitur causas cessare facit ventos: & a principio quidem prohibet: consumptione quidem, cessare faciens, celeritate autem siccitatis, fieri prohibens. Propter quod & circa Orionis ortum maxime fit tranquillitas: & vsque ad Etesias, & Prodomos.

Vniuersaliter autem fiunt tranquillitates propter duas causas: aut enim propter frigus extincta exhalatione, velut cum fuerit gelu forte, aut marcescencia a suffocatione. Plurimæ autem & intermediis temporibus: aut eo quod nondum facta sit exhalatio, aut eo quod iam prateriit exhalatio: & alia nondum aduenit.

mendo materiam eius: & sic cessant venti. Nec solum facit eos cessare iam existentes, sed etiam impedit eos ne fiant, dum scilicet prouenit exiccando terram: & congregationem exhalationis, que est materia ventorum. Et hoc contingit maxime temporibus, & locis calidis, & ficis. Vt si quis proieceret modicum combustibile in magnum ignem, ex vehementia ignis descenderet prius combustibilis humiditas: quam fumus inde exhalare possit. Sic igitur sol & cessare facit ventos, consumendo materiam iam recollectam, & impedit ne fiant, velociter descendo terram: & ideo circa ortum Orionis, id est ante tempus in quo constellatio incipit apparere, exiens de subradiis solis, tempore feruentis æstatis, fit maxima tranquillitas in aere a ventis: vsque ad Etesias, id est ad ventos annuales, qui annuatim consueverunt flare in æstate: & prodomos id est præcur suos: quia Etesias aliquid quando aliqui venti præcurrunt: Propter hoc, quod aliquando aliqua materia velocius præparetur. Deinde cum dicitur.

infero loco recta effertur, cunctaque plus uirium habent, cum in propinquos sunt. Orus autem principium, constat ex terra esse.

Multis porro exhalationibus paulatim coeuntibus eos existere, non aliter ac annuum fontes, terra humorem scaturiente fiunt, re etiam ipsa perspicuum est. Vnde enim quisque spirat, ibi omnes minimi habentur: progredientes autem longius, illustriores spirant. Præterea loca ad Septentriones sita, per hyemem tranquilla sunt, & a flatibus libera. Sed quod sensim spirat, ac latet, id ubi ultra progreditur, uentus iam illustrius euadit. Quæ igitur uenti natura sit, & quonam modo oriatur, præterea de siccitatibus & pluuia, quasue ob causas post pluuia & sedantur & fiunt, cur item Aquilones ac Austri plurimi inter uentos spirant, & ad hæc de eorum motione dictum est.

Tractatus secundi, libri secundi, de causa, que mouet ventos, & eos facit cessare. Cap. II.

Ol autem uentos & sedat et ciet. Nam exhalationes, que debiles sunt, & pauca, tabescunt, & ampliore suo calore minorem eum, qui in exhalatione est, dissipat. Ipsam quoque terram prius exiccant, quam in unum collecta secretio orta sit, non secus ac si in magnum ignem materia combustionis idonea exigua incidit, antea sepe deuiritur quam fumum edat. Ob has igitur causas, & uentos sedat, & quominus initio exoriantur, prohibet: hanc quidem consumptione sedans, illam uero exiccationis celeritate, prohibens gigni. Quocirca in Orionis ortu, usque ad Etesias, & Prodomos, tranquillitas aeris maxime oritur.

Omnino autem aeris tranquillitas duabus de causis existit: aut enim præ frigore, quod exhalationem extinguit, ut cum gelu uehemens fuerit, aut cum ab æstu consumitur: frequenter uero, & medijs temporibus, aut quod nondum exhalatio reddita sit, aut quod iam euauerit, nondumque alia affluat.

e ¶ Determinat de augmento ventorum: & primo de augmento quod accidit in ortu Orionis: secundo de augmento quod accidit post ortum canis: ibi, {Etesia: autem.} Dicit ergo primo, quod figuratio Orionis in suo ortu, & occasu, id est quādo incipit apparere, & quando incipit disparere, est indiscreta sive intolerabilis, & difficilis, id est habet graues, & tempestuosos ventos. Nec est contrarium ei, quod supra dixit: nam ante ortum Orionis ē quaedam tranquillitas: vt supra dixit, in ipso ortu, & occasu est tempestas. Causa autem huius est, quia ortus ipsius accidit i permutatione aëstatis ad autumnum. Occasus autem in permutatione autumnii ad hyemem: utrumque autem tempus, & ortus, & occasus, per plures dies durat propter multitudinē constellationis: quæ non simul tota incipit apparere: vel disparere. In permutationibus autem temporum accidit multæ perturbationes: quia quādo tempus non est determinatū ad vnum, modo declinat ad hoc, modo ad contrarium: & iō multiplicatur pluuie: & vēti propter exhalationes. Deinde cum dicit.

c Indiscretus autem & difficilis Orion esse videtur: & occumbens, & oriens, quia in permutatione temporis accidit occasus, & ortus aëstate aut hyeme, & propter magnitudinem altridierum fit pluralitas. Permutationes autem omnes turbatione plenæ propter indeterminationem sunt.

d Etesia autem flant post versiones, & canis ortum, & neque tunc, quando maxime prope fuerit sol: neque quando longe & diebus quidem flant, noctibus autem cessant.

e Causa autem quia prope quidē existens præuenit exiccans, antequam fiat exhalatio, cū autem abscesserit modicum, mediocris iā fit exhalatio, & caliditas, ut congelatæ aquæ liquefcat, & terra exiccata, & appropria caliditate, & ab ea, quæ solis, quasi turgescit, & exhalet. Noctē autē deficiunt, quia cōgelatæ liquefcentes desifit, propter frigiditatem noctium. Exhalat autē, neque congelatum neque nihil habēs siccum, sed cum habeat siccum humiditatem, hoc calefactum exhalat.

f Dubitant autem quidā propter quid Boreæ fiunt cōtinue: quos vocamus Etesias: post æstiuales tropicos, Noti autem sic non fiunt post hyemales.

g Habet autem non irrationabiliter, sūt enim vocati Leuconoti opposito tēpore, non sic autem fiunt cōtinui: propter quod latētes faciūt inquirere. Causa autem, quia Boreas quidem à locis, quæ sub arcto flant quæ plena aqua & niue sūt multa, quibus liquefactis à sole post æstiuales versiones magis quæ in ipsis flant Etesia, sic enim neque quando est longe, vtpote quando est in signis meridionalibus. Et iterum Etesia flant diebus, noctibus cessant. Deinde cum dicit.

¶ Assignat causam predictorum: & primo quare de diē flant Etesia: & maxime in mane: & circa vespertum, dicens, quod quod sol est maxime propinquus, exiccatur humorem: ex quo post congregari materia venti, si resoluatur. Sed quando aliquid quantum recedit, tunc exhalatio resoluatur: & fit mediocris: & caliditas etiam est mediocris: ita quod aqua congelatæ liquefcat: & terra, dum exiccatur, tum a caliditate solis, tum a caliditate intrinseca, quasi turgescit: & dum multiplicatur humiditas resoluta, exhalat: & sic generantur venti. Deinde ostendit etiam quare venti nocte deficiunt: & dicit quod hoc ideo accidit, quia frigiditas noctium congelat humores liquefcentes: vt sic exhalatio cesset. Manifestum est enim, quod neque id quod est congelatum exhalat: neque siccum non habens humiditatem: & ideo neque in maxima propinquitate solis flant Etesia, propter deficcationem, neque in noctibus, propter congelationem: licet etiam huius possit assignari alia ratio, quia scilicet in nocte sol maxime distat a nobis: & ideo exhalatione eleuare non potest. Deinde cum dicit.

¶ Mouet dubitationem circa prædeterminationem: & circa hoc tria facit: primo mouet dubitationem: secundo soluit: ibi, {Habet autem non irrationabiliter, propter quod quiddā, quod videtur solutioni contrarium: ibi, {Auster autē ab æstiuo.} Dicit ergo primo, quod quiddā dubitant, quare sic venti Boreales continue flant post solstitium æstiuale: & Noti. i. Austri non sic flant post solstitium hyemale. Videtur enim quod sicut post appropinquationē solis ad polum septentrionalem flant venti ex sua parte, ita post appropinquationem solis ad polum contrarium, deberēt flare venti ex parte opposita. Deinde, cum dicit.

Orion autem, & cum occidit & cum oritur, incertus difficilisque est, quod in temporis aëstatis variatione, eius occasus ortusque accidant, idque propter sideris magnitudinem diebus multis perdurat. Omnium autem mutationes quoniam sunt indeterminate, turbulente sunt.

Etesia autem post solstitium, & circa Canis exortum spirant, non cum Sol maxime, aut propinquus est aut remotus, & inter diu quidem spirant, noctu autem desinunt.

Cuius rei causa est, quod cum prope adest, ante exiccet, quam exhalatio oriatur: cum autem paululum recessit, moderatus iam calor gignitur, ita ut aqua gelu concretæ colligescant, ac terra, tum proprio, tum Solis calore exiccata, ueluti in fumum halitumque abeat. Noctu autem cessant, quoniam quæ congelata sunt prænoctium frigore desinant liquari. Nihil uero, quod aut gelu constriatum sit, aut siccitatem ullam non habeat, halitum reddit, sed quod humorum siccitate coniunctum obtinet, id cum incalcescit, exhalationem mittit.

Sed quidam dubitant, cur Aquilones, quos Etesias nominamus, post conuersiones æstiuas continenter spirant, Austri uero post brumales non oriantur.

Id uero non absque ratione euenit. Tempore enim contrario hi, qui Leuconoti appellantur, oriuntur quidem: non ita tamen continenter. Ideo cum lateant, inquirendi occasionem præbent. Causa autem est, quod Aquilo a locis, quæ sub Septentrione sunt, spirat: quæ loca aqua & niuis multæ sunt plena, quibus a Sole liquatis post conuersiones æstiuas magis, quam in eis Etesia spirant.

dantia aquarum: & niuium: quæ quidem liquefunt a sole magis, post versiones æstiuas, quam in primis versionibus, licet tunc sol maxime appropinquet nobis: & ideo post æstiuas versiones, & non ipsis versionibus flant Etesia. Ita etiam maxime suffocationes caliditatum sunt, non quando sol maxime appropinquat nobis, qui sumus in parte septentrionali, sed post est maior calor pp continuationē calefactionis in longo tēpore. Primo. n. quando sol accedit versus tropicū, inuenit materiam dispositam, sed paulatim dñando in ipsam, magis imprimi effectum suū postq̄ incipit recedere: cum tñ adhuc sit prope. Et ideo post ortū canis, in diebus, scilicet canicularibus ē maior calor, quæ solstitium:

¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostendit, quod figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, {Propter quod & ridicule.} Dicit ergo, quod duæ partes sunt, quæ possunt habitari: vna quidem, quæ est versus superiorem polum arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera uero est versus alterum polum, & nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum: sed utrum illa terra habitetur relinquatur manifestum, utriusque tamen partis est figura ad modū tympani, cuius imaginationem oportet accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum est enim, quod aliqua pars cælestis spheræ est nobis semper apparentis, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatem, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis immanifesta, scilicet a polo contrario vsq; ad aliquam quantitatem: quæ etiā tanto maior est, quanto est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter utrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad utranq; partem: ubi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali uersus polum arcticum, cum est tropicus æstiuus, id est principii cancri. Vbi autē magis declinat uersus polum occultū nobis, est tropicus hyemalis, id est principii capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis spheræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem aliæ partes cōsiderantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id quod est nobis occultum de caelo. Et quia tota terra spherica est, & in centro cælestis spheræ locata, necesse est q̄ sub singulis partibus spheræ cælestis considerentur singulæ partes spheræ terre stris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describat A. in puncto uero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto uero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto uero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto autē, qui est sub termino partis semper occultæ, describatur E. in puncto autē, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto autē, qui est in centro terræ describatur Z. & pro ducantur rectæ lineæ a centro terræ. In B. & in C. faciunt duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ, quos angulos hic cononos uocat: & quæ lineā ductā p superficiē terræ ē curva, eo q̄ terra est spherica, manifestū est, q̄ p dicta duæ lineæ faciūt figurā tympani: descindētes superficiē terræ in figurā nō circulare: & hoc est, quod dicit. Talē. n. figurā id est, tympani terræ habitabilis excidūt duæ lineæ ductæ ex centro ipsius: i. terræ: & faciunt duos cononos. i. duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ: hūc quidē habentē talē tropicū id est, existentē in basi in tropico p̄ arctico, hunc uero semper manifestū id est, aliū angulū apud terminū partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, id est

¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostendit, quod figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, {Propter quod & ridicule.} Dicit ergo, quod duæ partes sunt, quæ possunt habitari: vna quidem, quæ est versus superiorem polum arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera uero est versus alterum polum, & nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum: sed utrum illa terra habitetur relinquatur manifestum, utriusque tamen partis est figura ad modū tympani, cuius imaginationem oportet accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum est enim, quod aliqua pars cælestis spheræ est nobis semper apparentis, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatem, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis immanifesta, scilicet a polo contrario vsq; ad aliquam quantitatem: quæ etiā tanto maior est, quanto est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter utrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad utranq; partem: ubi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali uersus polum arcticum, cum est tropicus æstiuus, id est principii cancri. Vbi autē magis declinat uersus polum occultū nobis, est tropicus hyemalis, id est principii capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis spheræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem aliæ partes cōsiderantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id quod est nobis occultum de caelo. Et quia tota terra spherica est, & in centro cælestis spheræ locata, necesse est q̄ sub singulis partibus spheræ cælestis considerentur singulæ partes spheræ terre stris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describat A. in puncto uero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto uero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto uero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto autē, qui est sub termino partis semper occultæ, describatur E. in puncto autē, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto autē, qui est in centro terræ describatur Z. & pro ducantur rectæ lineæ a centro terræ. In B. & in C. faciunt duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ, quos angulos hic cononos uocat: & quæ lineā ductā p superficiē terræ ē curva, eo q̄ terra est spherica, manifestū est, q̄ p dicta duæ lineæ faciūt figurā tympani: descindētes superficiē terræ in figurā nō circulare: & hoc est, quod dicit. Talē. n. figurā id est, tympani terræ habitabilis excidūt duæ lineæ ductæ ex centro ipsius: i. terræ: & faciunt duos cononos. i. duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ: hūc quidē habentē talē tropicū id est, existentē in basi in tropico p̄ arctico, hunc uero semper manifestū id est, aliū angulū apud terminū partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, id est

LECTIO X.

Vter autem ab æstiuo versione fiat: & non ab altera uersa.

Duabus. n. existentibus decifionibus possibilis habitari regionis, hac quidē ad superiorem polum, qui sup nos, hac autē ad alterū, & ad meridiē, & vtraque existente uelut tympano, talē figurā terræ excidūt, quæ ex centro ipsius ductæ: & faciūt duos cononos: hūc quidē habentē basē tropicū hunc semper manifestū, verticē autē in medio terræ, eodem autē modo ad inferiorem

LECTIO X.

Via in solutione prædictæ dubitationis posuerat, quod venti australes non flant continue post hyemales versiones, sicut aquilonares post æstiuas, causamque assignauit, in qua supponebat quod venti australes non flarent a locis, in quibus abundant aquæ, & niues, quod esset falsum, si auster flaret ab altero polo, quia etiā ibi abundat talis materia, vt supradictum est, ideo nunc intendit ostendere quod auster non flat ab altero polo, sed a loco, quod est sub tropico æstiuo: & circa hoc tria facit: primo proponit quod intendit: secundo manifestat dispositionem terræ habitabilis: vt melius accipiatur quod intendit: ibi, {Duabus igitur existentibus.} tertio manifestat quod proponit: ibi, {Quoniam autem simul.} Dicit ergo primo, quod auster flant nobis ab æstiuo versione, id est a loco, qui est sub tropico æstiuo, scilicet sub cancro: & non ab altera uersa id est ab altero polo immanifesto nobis. Vt utrum autem tali modo loquendi, quia polum arcticum, qui nobis apparet, circumueunt constellationes uersæ maioris scilicet, & minoris. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit dispositionem terræ habitabilis: & primo ostendit, quod figura terræ habitabilis est sicut tympani: secundo autem excludit opinionem contrariam quorundam: ibi, {Propter quod & ridicule.} Dicit ergo, quod duæ partes sunt, quæ possunt habitari: vna quidem, quæ est versus superiorem polum arcticum, in qua scilicet, nos habitamus, altera uero est versus alterum polum, & nobis ad meridiem: sicut & nostra habitabilis est eis ad meridiem ipsorum: sed utrum illa terra habitetur relinquatur manifestum, utriusque tamen partis est figura ad modū tympani, cuius imaginationem oportet accipere ex eis, quæ ponit. Manifestum est enim, quod aliqua pars cælestis spheræ est nobis semper apparentis, scilicet a polo arctico vsque ad aliquam quantitatem, quæ tanto maior est, quanto ad polum oppositum polo arctico aliquis magis appropinquat: alia autem pars est semper nobis immanifesta, scilicet a polo contrario vsq; ad aliquam quantitatem: quæ etiā tanto maior est, quanto est maior propinquitas ad polum arcticum. In medio autem inter utrumque polum, est circulus æquinoctialis: quem intersecat zodiacus declinans ad utranq; partem: ubi ergo zodiacus maxime declinat ab æquinoctiali uersus polum arcticum, cum est tropicus æstiuus, id est principii cancri. Vbi autē magis declinat uersus polum occultū nobis, est tropicus hyemalis, id est principii capricorni. Hæc ergo est tertia pars cælestis spheræ: quæ est inter duos tropicos. Duæ autem aliæ partes cōsiderantur, vna scilicet, inter tropicum æstiualem, & id quod est nobis occultum de caelo. Et quia tota terra spherica est, & in centro cælestis spheræ locata, necesse est q̄ sub singulis partibus spheræ cælestis considerentur singulæ partes spheræ terre stris. In puncto igitur terræ, quæ est sub polo arctico, describat A. in puncto uero, qui est sub termino partis semper manifestæ describatur B. in puncto uero, qui est sub æstiuo tropico, describatur C. in puncto uero, qui est sub hyemali tropico, describatur D. in puncto autē, qui est sub termino partis semper occultæ, describatur E. in puncto autē, qui est sub polo antarctico, describatur F. in puncto autē, qui est in centro terræ describatur Z. & pro ducantur rectæ lineæ a centro terræ. In B. & in C. faciunt duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ, quos angulos hic cononos uocat: & quæ lineā ductā p superficiē terræ ē curva, eo q̄ terra est spherica, manifestū est, q̄ p dicta duæ lineæ faciūt figurā tympani: descindētes superficiē terræ in figurā nō circulare: & hoc est, quod dicit. Talē. n. figurā id est, tympani terræ habitabilis excidūt duæ lineæ ductæ ex centro ipsius: i. terræ: & faciunt duos cononos. i. duos angulos cū lineā ductā p superficiē terræ: hūc quidē habentē talē tropicū id est, existentē in basi in tropico p̄ arctico, hunc uero semper manifestū id est, aliū angulū apud terminū partis cælestis semper nobis manifestæ. Verticem autem, id est

LECTIO X.

Vter autem ab æstiuo versione, & non ab altera uersa.

Nam terræ habitabilis segmenta duo sunt, unum ad superum nostrum polum, alterum ad reliquum, & ad meridiem, eaque tympani specie habet. Talem enim terræ figuram lineæ ab eius centro ductæ dissecant, duosq; turbines efficiunt, quorum unus basim ad Tropicum obtinet, alter eum, qui semper conspicuus est, circulum, atq; ad terræ medium, uerticem, eodemq; modo ad inferū polum duo alij turbines terræ sectiones efficiunt. Hæc

caput trianguli. Z. B. C. cuius basis est. B. C. faciunt in medio terræ idest in centro. Et eodem modo ex alia parte versus inferiorem poli, quia illam partem excidunt duæ lineæ ductæ a centro, scilicet in D. & in E. hæc duæ partes solæ possunt habitari. Nam illa pars, quæ est inter duos tropicos, videtur inhabitabilis propter immensitatem caloris: quod sol pertransit quasi directe super eam: & super summam partem habitantium: si habitaretur. Aliæ vero partes, quæ sunt sub parte cæli semper manifesta, & occulta nobis, prope vtrumque polum, sunt inhabitabiles propter immensitatem frigoris ex distantia solis. Et quod illa pars, quæ est ultra tropicum æstiualem non habitetur, ostendit, quia si habitaretur, non semper apud omnes homines versus polum arcticum habitantes, umbra fieret versus septentrionem: si enim sol aliquando esset inter eos & septentrionem, fieret aliquando eis umbra ad meridiem, in oppositum, scilicet solis: si autem aliqui habitarent ultra tropicum æstiualem prope polum arcticum tunc quando sol esset in tropico æstiuo, esset inter eos & poli arcticum. Vnde vmbra tunc fieret eis versus meridiem: sed hoc non inuenitur ad loca habitabilia, quod deficit vmbra aut permutetur ad meridiem. Ibi quid deficit vmbra, ubi sol existit super summam partem capiunt, ut sic in nullam partem vmbra fieri possit: ibi autem vmbra fit ad meridiem, ubi sol declinat magis ad septentrionem. Talia autem loca dicuntur esse inhabitabilia, quia & si aliqui habitent ibi propter aliquam contemperantiam, aut aquarum, aut montium, tamen raræ sunt habitabiles: & graues. Sicut autem prædicta loca inhabitabilia sunt propter nimium æstum, ita loca, quæ sunt sub constellatione vrsæ, quæ quidem pars cæli semper nobis apparet, sunt inhabitabilia propter frigus, causatum ex distantia solis: similiter ergo pars ista terræ, in qua nos habitamus, est inter vtrumque circulum, scilicet inter eum, qui transit per tropicum æstiualem, & eum qui terminat partem cæli, semper nobis manifestam: & hoc euidenter apparet ex hoc, quod constellationis coronæ, quæ quidem est inter vtrumque circulum, sit nobis super summam partem capitum, quædo fuerit in circulo meridiano, idest in circulo, qui transit per polos mundi, & per punctum qui est supra caput nostrum. Deinde cum dicitur.

C Excludit quorundam falsam opinionem, & dicit, quod prædicta apparet, quod deridendi sunt describentes terram ha-

bitatam a nobis quasi circulem: hoc enim apparet impossibile: & secundum rationem, & secundum signa apparentia: ratio enim ostendit quod habitatio terræ determinatur secundum latitudinem ex vna parte ad loca inhabitabilia propter æstum, & ex alia parte inhabitabilia propter frigus: sed quantum ad longitudinem possit copulari circulus vtrumque pars terræ prædicta, vndique habitatur propter eius temperantiam. Non enim inuenitur excessus frigoris, & caloris, sed distantiam orientis, & occidentis, secundum quam longitudo terræ attenditur, sed secundum latitudinem, quæ attenditur secundum distantiam post ad circulum æquinoctialem, eo quod in superficie maior dimensio vocatur longitudo: minor vero latitudo: ab oriente vero in occidentem designatur totus semicirculus, a polo autem arctico vsque ad æquinoctialem circulum, quarta pars circuli. Ratio nabiliter etiam distantia orientis, & occidentis non diuersificat calorem & frigus, quia per hoc non fit maior, aut minor appropinquatio ad viam solis, sicut fit per distantiam latitudinis. Vnde nisi alicubi prohiberet multitudo maris, totum esset perambulabile, quod est ab oriente in occidentem: & iterum ab oriente in occidentem: quæ totum videtur esse temperatum, non tamen inuenitur habitatum de terra, nisi secundum quantitatem semicirculi ab oriente in occidentem: ad alium enim semicirculum prohibet accessum nobis multitudo maris. Sic igitur ratio ostendit sufficienter, quod superficies terræ habitabilis non est circularis, vel spherica: & hoc etiam apparet per signa apparentia circa nauigationes, & itinera, quia multum differt secundum quantitatem longitudinis a latitudine: & sic superficies terræ habitabilis non est spherica, & quod multum differat pater, quia illud quod est a columnis Herculis, quæ sunt in vltimis partibus Hispaniæ, quasi in vltimo termino occidentis, vsque ad Tanaim indicum, quæ est longitudo, plus excedit secundum magnitudinem id quod est ab vltimis terminis Ethiopiæ vsque ad extrema Scythiæ loca, quæ est latitudo nostræ habitabilis, quam sit proportio quinque ad tria. Si quis ratiocinetur nauigationes & itinera, prout conuenit talium distantiarum accipiet certitudinem: sed in hoc differt secundum longitudinem & latitudinem, quia scimus totum illud quod est habitabile de terra secundum latitudinem, esse habitatum vsque ad loca inhabitabilia, quæ non habitantur vel propter frigus, vel propter æstum, sed non est ita de longitudine, quia

A utem solum inhabitari possunt, non ea quæ ultra Tropicos habentur: non enim ad Septentriones umbra profecto existeret: nunc vero loca inhabitabilia prius redduntur, quam aut deficiat, aut ad meridiem umbra mutetur. Quæ autem sunt sub Septentrionibus, præ frigore habitari non queunt. Fertur, & corona per hunc locum. Videtur enim nobis supra caput esse, cum in circulo meridiano li fuerit.

Nunc itaque terræ circulus ridicule describunt. Habitabilem enim terram in orbem pingunt, quod tum ex apparentibus, tum ratione esse non potest. Eam enim latitudine terminata esse, ratio ostendit. Circulo autem ob temperiem coniungi potest, quandoquidem in latum æstus & frigus exuperant, non in longum. Quæ ob causam, perua tota est, nisi mare alicubi prohibeat. Quin & ea quæ in nauigationibus & itineribus videntur. Longitudo enim latitudinem multum excellit. Nam quod ab Herculis columnis ad terram usque indicam porrigitur, id quod ab Æthiopia usque ad Mæotim & extremos Scythiæ terminos pertingit, maiori super proportionem, quam sit quinque ad tria, si quis tam nauigationes, quam terrestria itinera, quatenus talium certitudo sumi potest, mensus computauerit. Atque habitabilem terram usque ad loca inhabitabilia in latitudinem nouimus. Hic enim præ frigore, illic præ æstu habitari præterea non potest. Quæ ultra Indiam, & columnas Herculis sita sunt, ob mare continuari, ita ut habitabilis tota continens sit, non videntur.

Tum differt secundum quantitatem longitudinis a latitudine: & sic superficies terræ habitabilis non est spherica, & quod multum differat pater, quia illud quod est a columnis Herculis, quæ sunt in vltimis partibus Hispaniæ, quasi in vltimo termino occidentis, vsque ad Tanaim indicum, quæ est longitudo, plus excedit secundum magnitudinem id quod est ab vltimis terminis Ethiopiæ vsque ad extrema Scythiæ loca, quæ est latitudo nostræ habitabilis, quam sit proportio quinque ad tria. Si quis ratiocinetur nauigationes & itinera, prout conuenit talium distantiarum accipiet certitudinem: sed in hoc differt secundum longitudinem & latitudinem, quia scimus totum illud quod est habitabile de terra secundum latitudinem, esse habitatum vsque ad loca inhabitabilia, quæ non habitantur vel propter frigus, vel propter æstum, sed non est ita de longitudine, quia

id quod est circa terminum indicum ex parte orientis, & quod est circa columnas Herculis ex parte occidentis, non videntur posse copulari ad inuicem, ut sit reditus ex alia parte, & sic tota ista portio terræ sit habitabilis cõtinuis: quia impeditur accessus propter mare, vnde non est nobis eorum, vtrum aliqui habitent ibi, vel non. Deinde cum dicitur.

Ostendit propositum de principio austris: & circa hoc tria facit: primo ostendit, quod Ausfer non fiat ab altero polo: secundo quod non fiat a tropico hyemali: sed æstiuo ibi. Quoniam autem neque ille, tertio ostendit causam vehementer austris: ibi, ille autem. Dicit ergo primo, quod sicut ista pars terræ in qua habitamus, se habet ad polum arcticum, ita etiam necesse est, quod aliqua alia se habeat ad polum oppositum. Vnde oportet quod proportionabiliter sit ibi status ventorum sicut & hic. Vnde sicut fiat Boreas a polo arctico, ita ibi fiat aliquis ventus a polo opposito quænoiat alia vrsæ, sed ille ventus qui fiat ab alio polo non potest peruenire huc, quia Boreas non solum non potest peruenire ad aliam partem terræ habitabilem, sed nec est in tota ista habitabilem nostram pertingere potest. Est enim Boreas ventus apogoneus, quod non multum procedere potest. Sed propter hoc, quod ista nostra habitabilis portio est ad arctum, plurimi Boreæ flant nobis: sed sicut hic flant plurimi Boreæ, & austris, ita & extra mare libicum, quod est ad austrum, flant plurimi Euri, & Zephyri. Sic igitur manifestum est, quod austrum non fiat ab alio polo. Deinde cum dicitur.

Ostendit, quod non fiat a tropico hyemali, quia si Ausfer flaret a tropico hyemali, alium oportet dare ventum, qui flaret a tropico æstiuo, cum ista duo loca sibi proportionaliter correspondant. Sed hoc non contingit. Solus enim ventus fiat nobis ex illa parte. Quare necesse est, quod

Quoniam autem similiter habere necesse locum quendam ad alterum polum, sicut quæ nos habitamus ad eum, qui super nos, palam quod proportionaliter habebunt aliamque & ventorum existentiam. Quare quædam modo hic Boreas est, & illis ab illa, quæ ibi vrsa aliquis ventus sit existens, quæ nihil possibile pertingere huc quoniam neque Boreas idem in eam, quæ hic habitatio omnium est. Est enim velut apogoneus spiritus Borealis, donec Boreas iste in eam quæ hic habitationem fiet. Sed quia habitatio ista posita est ad arctum plurimi Boreæ flant, tamen & istic deficit & non potest longe peruenire, quoniam circa id quod extra Lybiam mare australe, quemadmodum hic Boreæ, & Austris flant, sic ibi Euri, & Zephyri succedentes continui semper flant. Quod quidem igitur ausfer non est ab altero polo flans ventus palam.

Quoniam autem neque ille, neque qui ab hyemali versione, oportebit. n. vtiq; alium ab æstiuo esse versionem, sic. n. proportionabile assignabit, nunc autem non est: vnus enim solus videtur flans exinde locis, quare necesse est eum, qui ab exusto loco flant ventum, esse Austrum.

Ille autem locus, propter solis viciniam, neque habet aquas, neque pascua, quæ propter liquefactionem facerent Etesias; sed quia multo maior est locus ille, & expansus maior & amplior, & magis verax ventus est Ausfer Boreæ, & pertingit maius huc, quam iste illuc. Quæ quidem igitur causa horum est ventorum, & quomodo se habeant ad inuicem, dictum est.

auter sit ventus flans a tropico æstiuo, ubi est exusta regio. Deinde, cum dicitur.

Quia supra assignauerat causam vehementer Boreæ, & Austris, supponendo quod flant a duobus polis oppositis, secundum aliorum opinionem, quæ supra impugnata est, ideo hic ostendit veram causam vehementer Austris, secundum opinionem propriam. Dicit ergo, quod licet in illo loco, idest, sub tropico æstiuo, non sit multa materia fumans, sicut est circa polum, quia propter viciniam solis, non sunt ibi multæ aquæ, neque pascua, idest loca herbosa, & humida, ex quibus possint puenire Etesias, idest venti contrarii, tamen ad illum locum, propter eius magnitudinem congregatur ex diuersis regionibus materia Austris, qui propter magnitudinem locorum, ex quibus per longum tempus adunata est materia eius, in magna abundantia, est ventus magis stabilis, & fortis, quæ Boreas, & ex consequenti, magis durare potest, & pertingere ad locum Boreæ, quæ Boreas possit peruenire illuc, idest ad locum Austris.

Lectio XI.

Ostendit Philosophus determinationem motus ventorum, hic determinat de positione, & contrarietate, & aliis passionibus: sicut effectibus eorum, & primo præmittit intentionem suam dicens, quod post determinationem prædictorum, dicendum est de positione, sicut, & ordine ipsorum ventorum & de contrarietate, scilicet qui sint contrarii inter se, & quos possibile est simul flare, & quos impossibile. Considerandum est etiam qui sunt eum nominis rationem, & quos sunt secundum numerum. Ad hoc autem de passionibus, & accidentibus sue de effectibus eorum quæ contingit considerandum est.

Tractatus secundi, Secundi libri, de situ, & contrarietate ventorum, Cap. III.

In situ autem eorum, & qui contrarii sint, quosue simul flare contingat, & quos non simul, tum qui quot sint, de ceterisque affectionibus, quæ in Problematis particularibus tradita non sunt, nunc dicamus. Situs autem rationes ex descriptione contemplari oportet.

29

LECTIO XI.

De positione autem ipsorum, & qui contrarii quibus, & quos simul flare contingit, & quos non ad huc autem & qui, & quot existunt, & ad huc de aliis passionibus, quæcunque contingit dicta esse in problematibus particularibus nunc dicamus. Oportet autem de positione simul & rationes ex descriptione considerare.

De situ autem eorum, & qui contrarii sint, quosue simul flare contingat, & quos non simul, tum qui quot sint, de ceterisque affectionibus, quæ in Problematis particularibus tradita non sunt, nunc dicamus. Situs autem rationes ex descriptione contemplari oportet.

Ostendit Philosophus determinationem motus ventorum, hic determinat de positione, & contrarietate, & aliis passionibus: sicut effectibus eorum, & primo præmittit intentionem suam dicens, quod post determinationem prædictorum, dicendum est de positione, sicut, & ordine ipsorum ventorum & de contrarietate, scilicet qui sint contrarii inter se, & quos possibile est simul flare, & quos impossibile. Considerandum est etiam qui sunt eum nominis rationem, & quos sunt secundum numerum. Ad hoc autem de passionibus, & accidentibus sue de effectibus eorum quæ contingit considerandum est.

considerare in particularibus problematibus. Et hunc ordinem oportet manifestare ex descriptione singulari, describendo singulos ventos. Secundo ibi.

¶ Prosequitur intentum suum, & circa hoc tria facit: primo ostendit positionem, & ordinem ventorum: secundo determinat de contrarietate eorum, ibi, { Quomodo igitur plurimum } Tertio, de accidentibus, siue affectibus eorum ibi, Sic igitur ordinatis ventis. Prima iterum in duas, primo premitit quendam necessaria ad positum ostendendum, Secundo, concludit propositum ibi, { Si igitur in quo .a. } Circa primum duo facit, primo premitit quendam necessaria ad ostendendam positionem ventorum, secundo, quoddam quod est necessarium ad declarandam eorum contrarietatem ibi, { Supponatur autem primo quidem. } Dicit ergo primo, quod ex quo oportum est ordinem ventorum manifestare ex descriptione: ut magis manifesta sint dicenda, describatur orizon, quia orizon est circulus quidam, propter quod etiam est rotundus, decidens caelum, scilicet in duobus hemisphaerijs, & ex consequenti terminans visum nostrum circa terram, quia diuidit hemisphaeria. i. partem caeli visam a nobis a parte non visa. Considerandum est autem, quod orizontes plures sunt, & diuersae, secundum diuersas partes terrae habitabiles. Non enim est idem orizon habitantibus hic Parisius, & habitantibus Romae. Nam cum terra Parisius sit declinior, & Romae altior, eo quod tota terra est rotunda, qui habitant Parisius, non vident eandem partem caeli, quam vident Romani: quia terra existens Romae altior, occupat visum eorum vnā partem, sed tamen in singularibus describi possunt venti ordine consequenti. Deinde, cum dicit.

¶ Premitit quoddam, quod est necessarium ad ostendendam qui venti sunt contrarii, & dicit quod supponere debemus, primo, quod contraria secundum locum, sunt quae maxime distant secundum formam, Contraria enim sunt, quae maxime distant in eodem genere, &c. Non tamen est intelligendum, quod con-

Describatur quidem igitur, ut magis insinuabiliter habeat quod orizontis circulus, propter quod rotundus, oportet autem intelligere ipsius alteram decisionem, quae a nobis habitatur, erit .n. & illam diuidere eodem modo.

¶ Supponatur et prima quidem contraria secundum locum esse plurimum distantia secundum locum, sicut secundum speciem contraria, plurimum distantia secundum speciem, plurimum .n. distant secundum locum posita ad inuicem secundum diametrum.

¶ Sit igitur in quo .A. occidens aequinoctialis, contraria autem huic, in quo .B. oriens aequinoctialis, alia autem diameter hanc ad rectam incidens, & quae in quo .I. sit versus, huic autem contraria ex opposito fit in quo .T. meridies: quod autem in quo .Z. oriens aequinoctialis, quod autem, in quo .E. occidens aequinoctialis, quod autem in quo .D. oriens hyemalis, quod autem in quo .G. occidens hyemalis: .a. .Z. autem ducatur diameter ad .G. & .a. .D. ad .E.

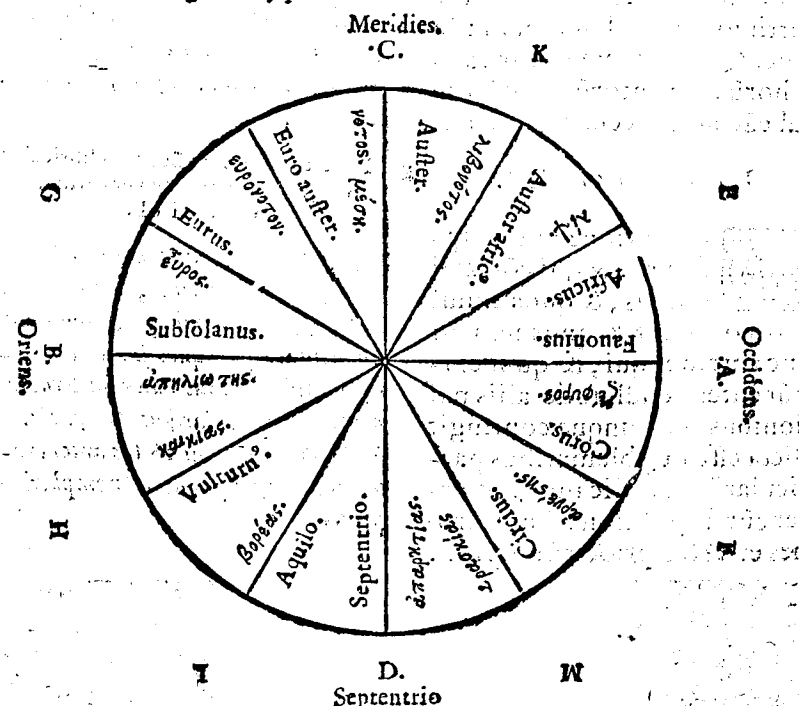
traria secundum formam distant proprie, id est distantia locali, sed ideo dicuntur maxime distare, quia sunt maxime dissimilia naturaliter. Maxime autem distant secundum locum, quae distant secundum diametrum, id est quae sunt extrema vnus lineae rectae diametralis, ad inuicem contra posita, sicut est illa distantia lineae rectae, quae transit per centrum orizontis. Deinde cum dicit.

¶ Ut igitur res clarior euadat, horizon circulus, ob eamque causam rotundus describatur. Alterum autem ipsius segmentum, quod a nobis habitatur, animo concipiendum est, quandoquidem et illud eodem modo diuidere licebit.

¶ Id vero primum ponatur, contraria loco esse, quae loco plurimum distant, quemadmodum contraria specie ea sunt, quae specie plurimum differunt. Ea autem plurimum loco coniunguntur, quae per diametrum e regione sunt posita.

¶ Sit igitur A. occasus aequinoctialis: Huic contrarius locus B. ortus aequinoctialis. Alia autem dimetiens hanc ad perpendicularum secans, cuius G. sit Versa, hoc est Septentrio. Huic uero contrarium H. id est, meridies. F. ortus aestiuus. E. occasus aestiuus. D. ortus brumalis. C. occasus brumalis. Ab F. uero ad C. dimetiens ducatur, itemque ab D. ad E.

polus septentrionis: in alio vero capite erit meridies, id est polus meridionalis. in puncto ergo meridionali describatur c. in puncto autem septentrionali d. Rursus ex parte aequinoctiali orientis, id est latere orientis, ex parte aequilonari, quam vocat oriens aequinoctialis, quia cum sol est in illa parte orientis, facit estatem, signetur g. ab alio vero latere orientis, quod vocatur oriens hyemalis: ratione praedicta, quia sol existens in illa parte scilicet a parte meridionali facit hyemem, designetur .h. sic etiam ex parte occidentis: a parte aequilonari, quae est occidens aequinoctialis, designetur e. a parte meridionali, quae est occidens hyemalis .f. Iterum ad latum meridiei ex parte Orientis describatur .i. ex parte vero occidentis .k. sic ex parte Aquilonis, nam ex parte orientis describatur .l. ex parte vero occidentis .m. & secundum hunc ordinem disponuntur venti, ut in sequenti figura apparet. Deinde cum dicit.

¶ Ostendit qui venti sunt contrarii ad inuicem: & circa hoc duo facit: primo ostendit qui sunt contrarii: secundo, ut melius hoc intelligatur, determinat de nominatione eorum: ibi, { Vocatur autem } Dicit ergo primo, quod ex quo contraria secundum locum sunt, quae maxime distant secundum locum, maxime autem secundum locum distant, quae sunt in extremis oppositis lineae rectae ut supra dictum est, illi venti sunt contrarii, qui distant secundum lineam rectam diametrallem: quae transit per centrum orizontis. Sciendum tamen est, quod venti habent duplicem contrarietatem ad inuicem: quarum vna est secundum locum, de qua hic loquitur Aristoteles alter est secundum qualitates actiuas, & passiuas: quae attenditur non secundum contrarietatem vnus qualitatis tantum: sed vtriusque. Et secundum hoc, Subfolanus qui oritur in puncto B. & est calidus, & siccus, contrariatur Fauonio qui oritur in puncto A. occidentis: & est frigidus, & humidus. Auuster autem, qui oritur sub puncto .E. meridiei est calidus & humidus: & contrariatur Septentrio: quia oritur sub puncto .D. Aquilonis: & est frigidus, & siccus. Similiter Vulturinus qui oritur sub puncto .H. & est calidus temperate, siccus autem excellenter, quia remittitur caliditas eius propter propinquitatem ad septentrionem, & augetur siccitas propter eandem causam, est contrarius Africo: qui oritur sub puncto .E. & est frigidus temperate: & humidus excellenter: quia remittitur frigiditas eius propter propinquitatem ad austrum: & eadem causa augetur humiditas. Eurus, qui oritur sub puncto .G. & est calidus excellenter, & siccus temperate, quia propter vicinitatem ad austrum augetur eius caliditas, & remittitur siccitas, est contrarius Coro: qui oritur in puncto .F. & est frigidus excellenter: & humidus temperate: quia propter vicinitatem ad septentrionem augetur eius frigiditas: & remittitur humiditas: & propter eandem causam Auuster Africo est calidus temperate, & humidus excellenter: & contrarius Aquiloni: qui est frigidus temperate: & siccus excellenter: sic etiam Euroauster est contrarius Circio: quia eadem ratio: sic ille est calidus excellenter, & humidus temperate, hic autem

¶ Quoniam igitur plurimum distantia secundum locum contraria secundum locum, plurimum autem distant, quae secundum diametrum, necessarium, & ventorum hos inuicem contrarios esse, quicumque sunt secundum diametrum.

¶ Vocantur autem secundum positionem locorum venti sic, Zephyrus quidem, qui ab .a. hic autem occidens aequinoctialis: contrarius autem huic Apeliotes: hic autem oriens aequinoctialis. Boreas autem, & Aparctias ab .i. hic enim versus, contrarius autem huic auuster. a. t. Meridies autem haec: a qua flat. & t. ipsi. i. contrarium: secundum diametrum .n. A. Z. autem Caccias: hic .n. oriens aequinoctialis contrarius autem non qui ab .e. flat, sed qui, a. g. Libs: iste enim ab occidente hyemali: contrarius autem huic, secundum diametrum enim ponitur .a. d. autem Eurus: iste enim ab oriente hyemali flat, vicinus austro: propter quod, & saepe Euronoti dicuntur flare: contrarius autem huic non qui, a. g. Libs: sed qui ab .e. quem vocant, hi quidem Argestem, hi autem Olympiam, hi autem Scirona: iste .n. ab occidente aequinoctiali: & secundum diametrum ipsi opponitur solus. Sic quidem igitur qui secundum diametrum positi venti, & quibus sunt contrarii.

¶ Alii autem sunt, secundum quos non sunt contrarii venti. a. c. quidem .n. quem vocant Thrafciam, iste .n. medius Argesti, & Apparetia. a. K. autem, quem vocat Mesem: iste .n. medius Caccias, & Apparetia: quae autem .c. K. diameter vult quidem secundum semper apparentem esse: non certitudinaliter autem: contrarii enim non sunt his ventis, neque Thrafcia, neque Meses: flare enim vti que aliquis ab eo, in quo .m. hic .n. secundum diametrum: neque ipsi .c. Thrafcia: flaret .n. vti quae ab .n. hoc est signum enim diametrum ipsi opponitur solus. Sic quidem igitur qui secundum diametrum positi venti, & quibus sunt contrarii.

¶ frigidus temperate: & siccus excellenter. Sic igitur hi omnes perfecte contrariantur hae duplici ratione, scilicet quia flat ex opposito secundum lineam rectam, & quia habent qualitates contrarias, sciendum etiam est quod cum in omnibus ventis inueniatur exhalatio sicca mixta cum humida, licet in eis exhalatio sicca praedominetur, ut supra dictum est, secundum diuersam proportionem mixtionis praedictarum qualitatum: venti magis, & minus excedunt in praedictis qualitatibus, quae tamen in eis etiam augetur, propter loca, in quibus oriuntur, & per quae transeunt. Deinde cum dicit.

¶ Quoniam igitur, quae loco plurimum absunt, loco sunt contraria: quae autem ex diametro opponuntur, plurimum absunt, necesse est, & ventos, qui per diametrum positi sunt, inter sese esse contrarios.

¶ Ita vero ex locorum situ flatu non minantur. Zephyrus quidem, id est, Fauonius ab .A. occasus enim aequinoctialis hic est. Huic contrarius aequinoctialis est, Subfolanus a .B. hic namque ortus est aequinoctialis Boreas vero, & Aparctias, hoc est, Aquilo, & Septentrio, a .G. Siquidem ibi Versa est. Contrarius huic Auuster, ab .H. meridies enim est unde spirat. & H. ipsi .G. aduersatur, cum per diametrum posita sunt. Ab .F. autem Caccias: ortus enim aestiuus illud est. Contrarius uero ei est, non qui ab .E. spirat, sed qui a .C. Africus, quippe cum ab occasu brumali spiret, atque hic illi aduersatur, cum per diametrum distet. Eurus id est, Vulturinus a .D. a brumali enim ortu spirat, Austro vicinus: ob idque Euronoti dicuntur saepe spirare. Huic autem contrarius est, non qui a .C. Africus, sed qui ab .E. quem alii Argestem alii Olympiam, alii Scirona nominant. Hic .n. ab occasu flat aestiuo, solusque per diametrum ei opponitur. Venti igitur qui per diametrum positi sunt, & quibus alii aduersantur, non sunt.

¶ Alii autem sunt, quibus contrarius flatu nulli sunt. Abi enim is, quem vocant Thrafciam, inter Argestem, & Aparctiam medius. Ab ipso autem Mesem, quem Mesem nominant, inter Cacciam, & Aparctiam medius. Atque diameter .K. iuxta circulum semper conspicuum esse solet, non tamen exacte. His vero flatibus contraria non sunt, neque videlicet Meses: aliquid enim spiraret ab .M. quod per diametrum opponitur: neque Thrafcia, ab .N. enim, quod punctum per diametrum aduersum est, spiraret, nisi ab eo ueniat, qui tamen non longe oritur sub puncto .H. ab oriente hyemali: & dicitur Caccias vel alio nomine. ¶ Determinat de contrarietate ventorum minus principalem: & dicit quod alii sunt venti minus principales: & manifesti in regione ista, quibus non sunt aliqui contrarii nobis manifesti: sicut est Thrafcia, qui flat a puncto .M. & mediat inter Argete, & Aperkiam. i. inter Septentrionem, & Coru: & a nobis dicitur Circius. Et similiter Meses, a nobis dicitur Aquilo qui

qui oritur in puncto. L. & est medius inter Cæciam, & Aperkiam, hoc est inter Vulturum, & Septentrionem. Sed a punctis oppositis. Iab I. & a K. nullus apparet nobis sensibilibiter flare ventus, vel si flant, illi sunt tenues, & modici, & non pertingunt ad nos, sicut est ille, qui ab incolis loci dicitur Phænicias, a nobis vero Austerafri-

co, & etiam ille, qui dicitur Euro auster, sunt enim modici flatus, & idem nobis non apparent. Dicit autem quod prædicti venti non habent contrarios, quia contrarietas est principaliter inter quatuor principales, inter alios autem non est nisi participatiue, quia medium participat naturam extremorum. Deinde cum dicit.

b ¶ Quia superius Aristoteles supposuerat, quod plures venti flant a parte boreali, quam a parte australi: ideo hic ostendit causam huius & dicit, causam quare a locis ad arcum, id est ad Septentrionem inter polum arcticum & orientem flant plures venti quæ a parte opposita. scilicet auctri est, quia nostra habitabilis propinquior est isti parti quam illi, & ideo venti qui ibi generantur magis sentiuntur a nobis quam alii qui flant a parte opposita. Deinde aliam causam assignat per quam ostenditur simpliciter quare plures venti generantur hic quam ibi: superior enim ratio hoc ostendebat solū quo ad nos, & est quæ ibi sunt plures aquæ & nives propter remotionem a sole quæ in alia parte, quæ est subiecta soli, & eius lationi qui non permittit aquam ibi congelari, licet n. vêtus generetur ex exhalatione sicca, tamen exhalatio sicca non potest continuari aut condensari in ventum sine humiditate continuante partes sicca exhalationis: ad arcum igitur magis eleuantur exhalationes sicca, & sunt plures venti. Deinde cum dicit.

i ¶ Ostendit ad maiorem euentiam prædictorum, qui sunt venti Boreales, & qui Australes, & dicit quod Boreales sunt, qui etiam dicuntur quandoque Aperkias & Thracias, id est Septentrio & Circius, qui mediant inter Argetem. i. Corum & Boream, sed Australes sunt Auster, qui etiam Itagenes dicitur, & Libs, qui flant a meridie. Orientales vero sunt Apeliotes & c. & vniuersaliter orientales sunt duo, qui sunt propinquiores orienti, & tertius ille, qui oritur in puncto orientis, &

metrum sed non ab ipso ad modicum flat quidam vêtus, quæ vocatur, qui circa locum illum, Phænicias. Principalissimi quidam igitur venti, & determinati, sunt hi: & hoc ordinati sunt modo.

h Effendi autem plures vêtos a locis ad arcum, quam ab his, qui ad meridiem, causa, habitabilis supponi ad hunc locum, & quia multo plus aqua, & nix reponitur in hanc partem, quia illa sub sole sunt, & illius latione, quibus liquefactis in terram, & calefactis a sole, & terra necessarium ampliore, & ad plurem locum fieri exhalationem, propter hanc causam.

i Est autem dictorum ventorum, Boreas quidem quique Aparetias, & Mefes, principalissime: & Thracias, & Mefes, communis autem, Argestis, & Boreæ. Auctri autem quicunque Ithagene, qui a meridie, & Libs, Apeliotes autem quicunque ab oriente æquinoctiali. Et Euris, Phænicias autem communis. Zephyrus autem, quique Ithagene & Argestes vocatus. Vniuersaliter autem hi quidem Boreales horum vocantur, hi autem Australes: opponunt autem Zephyri quidem Boreæ, frigidiores. n. quia ab occidente flant. Auctri autem Apeliotici: determinati igitur frigidus, & calidus, & æstuosus ventis, sic vocauerunt, calidiores. n. qui ab oriente his, qui ab occidente, quia pluri tempore sub sole sunt, qui ab oriente, qui autem ab occidente, dereliquerunt citius & appropinquant loco tardius.

LECTIO XII.

Ic autem ordinatis ventis, palam quod simul flare contrarios quidem non possibile: secundum diametrum

¶ Ostendit ad maiorem euentiam prædictorum, qui sunt venti Boreales, & qui Australes, & dicit quod Boreales sunt, qui etiam dicuntur quandoque Aperkias & Thracias, id est Septentrio & Circius, qui mediant inter Argetem. i. Corum & Boream, sed Australes sunt Auster, qui etiam Itagenes dicitur, & Libs, qui flant a meridie. Orientales vero sunt Apeliotes & c. & vniuersaliter orientales sunt duo, qui sunt propinquiores orienti, & tertius ille, qui oritur in puncto orientis, &

est medius & communis vtriq. Sic occidentales qui sunt propinquiores occidenti, & communis vtriq. qui oritur in puncto occidentis. Australes vero propinquiores Austro, & medius inter eos. Et Boreales, qui sunt viciniore Septentrio, & qui mediat inter eos, ut patet in præmissis circulo. Notandum est autem, quod

progreduatur ventus quidam, quem accolæ Phæniciam vocant. Maxime igitur præcipui, & definiti uenti, hi sunt, huncque in modum hi dispositi.

Cur autem a locis, qui ad Septentriones positi sunt, plures uenti exoriantur, quam ab his, qui ad meridiem, causa est, quoniam habitabilis terra huic loco subiiciatur, quodque in hanc partem plus aquarum, & nix, quoniam illa soli ac eius motioni subdita sunt, depellatur, quibus interram liquefactis, & a sole ac terra incalcentibus, necesse est maiorem exhalationis copiam. & in ampliori loco, hanc ob causam oriri.

Eorum autem, qui dicti sunt, flatum Aparthias, hoc est, Septentrio maxime proprie, Thracias, & Mefes Aquilo sunt. Cæcias vero Subsolanis, & Aquilonis communis. Auster & is qui uerus ac germanus est, a meridie est, & Africus. Subsolanus is, qui ab ortu æquinoctiali est. & Vulturis, Phænicias communis Fauonius & is qui uerus ac germanus, et qui uocatur Argestes. Omnino autem aliqui horum Aquilonum nominantur, aliqui Auctri. Ac Fauonij quidam ad Aquilonem adiucuntur. Nam, quod ab occasu spirant, frigidiores sunt. Subsolanis vero Australes sunt, propterea quod calidiores, ut pote ab ortu spirantes. Ventos igitur frigore, & calore atque tempore distinctos ita nominantur. Porro ea quæ ad ortum pertinent, calidiora his sunt quæ ad occasum, quod longiori tempore sub sole illa sint. Ea autem quæ ad occasum citius deserit, ad eumque locum tardius accedit.

LECTIO XII.

Vm autem uenti huc in modum dispositi sunt, perspicuum est eos, qui contrarii sunt, simul spirare non posse, per diametrum

¶ Determinat de effectibus eorum, ibi. ¶ Contrarii autem non idem. ¶ Circa primum tria facit, Primo, ostendit qui uenti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidentia ventorum, ibi. ¶ Incident autem alij tertio de giratione eorum, ibi. ¶ Girationes autem sunt. Dicit ergo primo, quod si uenti sic disponuntur, ut præmissum est, scilicet quod contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, quod contrarii non possunt simul flare, quia cum

Aristo. quandoque nominat & nominari dicit ab aliis uentum nomine alterius, quia propter magnam vicinitatem, quæ habet locus, in quo oritur vnus ad locum alterius, vnus videtur participare naturam, & nomen alterius, ut Septentrio dicitur Boreas, & sic de singulis. Ostendit deinde, quare extenso nomine omnes venti dicuntur Boreales, vel australes, & sumit rationem ex similitudine qualitatium. Venti enim occidentales, qui uocantur Zephyri, quia coniunguntur Boreæ sunt frigidiores: orientales autem qui iunguntur Australibus, sunt calidiores, & ideo propter similitudinem harum qualitatium orientales uocantur Australes, occidentales autem dicuntur Boreales, & sic omnes venti dicuntur Boreales, aut Australes. Assignat autem causam quare australes uenti sunt calidiores, quia scilicet pluri tempore. i. longiori tempore sunt sub sole, & Boreales ex opposito sunt frigidiores, quia minus sunt sub sole. Potest etiam assignari alia causa, quia. i. Australes transeunt per loca calidiora, & ideo continue magis calefiunt, Boreales uero per frigidiora, & ideo semper magis sunt frigidiores. Deinde cum dicit.

LECTIO XII.

Determinat de his, quæ consequuntur vêtis, & circa hoc duo facit. Primo, determinat de quibusdam accidentibus ventorum: secundo, determinat de effectibus eorum, ibi. ¶ Contrarii autem non idem. ¶ Circa primum tria facit, Primo, ostendit qui uenti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidentia ventorum, ibi. ¶ Incident autem alij tertio de giratione eorum, ibi. ¶ Girationes autem sunt. Dicit ergo primo, quod si uenti sic disponuntur, ut præmissum est, scilicet quod contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, quod contrarii non possunt simul flare, quia cum

vnus fleret, contra alterum, vel ambo essent æque fortes, & sic mutuo se impedirent, vel vnus eorum esset fortior, & sic rotaretur exterius: mare ventum debiliorem, sed illi, qui non sunt contrarii, possunt quandoque simul flare, sicut. G. E. I. Euris, & Africus, quandoque simul flant, & ad eandem partem, sed non omnino ex eodem

signo, quia Euris flat ex signo G. africanus aut a signo. E. Neque etiam flant eodē spiritu. i. æquali flatu, sed vnus fortiori, & alter debiliori secundum diversitatem materiz, & contrarii repellentis: flat autem venti contrarii non simul, sed secundum distensa tempora, & contraria, quia contrariorū contrariae sunt cause. Diuersa autem tempora sunt contraria secundum qualitates contrarias, ut exempli gratia Cæcias flant ab oriente hyemali flat frequenter circa æquinoctium vernale, & vniuersaliter ad tropicum æstiuum accedente sole. Libs autem flat circa æquinoctium autumnale, declinate sole a p̄dicto tropico. Zephyrus autem flans ab occidente æquinoctiali, flat circa solstitium, vel cōuersionem æstiuale. Euris uero, & Apeliotes circa hyemalem.

b ¶ Determinat contrarios ventos, qui sequuntur de incidentia ventorum. Dicitur autem ventus in cidere alteri, qui flans contra alterum, facit, eum cessare. Dicit ergo, quod Aparetias & Thracias & Argestes, qui Boreales dicuntur, maxime incident alij, & faciunt eos cessare, & ratio est: quia flatus illorum est nobis, qui habita mus sub septentrione de prope, & etiã flatus ipsorum est fortis, quia in loco ubi oriuntur tales vêtis, est multitudo materiz. Ex qua fit exhalatio sicca. Vnde de facili repellunt ventos debiliores quibus incident, & sic frequenter faciunt eos cessare, & sunt causa serenitatis aeris quia propter vehementiam flatus propellunt cōsistentiam nubium eis obuiantium. Sed hoc contingit quando non sunt vehementer frigidi, tunc. n. non serenant aerem: sed sua frigiditate inspissant, & ingrossant vaporem in nubem, sicut exempli gratia Cæcias frequenter congregat nubes, & non est omnino serenus, quia non flat omnino lateraliter contra terram, sed declinat quasi versus terram, & quando a terra reflectitur, tunc propellit nubes obuiantes ad locum suum, a quo incepit flare, & ibi eas congregat, quod sic est causa nubium, & plu-

c Girationes autem sunt ipsorum cessantium inhabita, secundum solis translationem, quia mouetur maxime habitum principio, principium autem sic mouetur ventorum ut sol.

d Contrarii autem, aut idem faciunt, aut contraria idem: puta humidi, Libs, & Cæcias, quem Hellespontia quidam uocant, & Euris, quæ Apeliotes, sicci autem Argestes, & Euris a principio iste sicci, cōsumens autem aquosus.

e Nebulosus autem Mefes, & Apartias: maxime isti enim frigidissimi, grandinosus autem

¶ Determinat de effectibus eorum, ibi. ¶ Contrarii autem non idem. ¶ Circa primum tria facit, Primo, ostendit qui uenti possunt simul flare, & qui non: secundo determinat de incidentia ventorum, ibi. ¶ Incident autem alij tertio de giratione eorum, ibi. ¶ Girationes autem sunt. Dicit ergo primo, quod si uenti sic disponuntur, ut præmissum est, scilicet quod contrarii sunt, qui ponuntur ex opposito secundum lineam rectam, palam est, quod contrarii non possunt simul flare, quia cum vnus

uia. Vnde dicitur in proverbio de auaro, quod ad seipsum trahit pecuniam, sicut Cæcias nubem. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat de giratione ventorum. Vocat autem girationem generationem venti propinqui, circumeundo orientem post cessationem primi. Sicut exempli gratia, quando post cessationem subfolani generatur Euris, qui est ei propinquus, tunc dicitur giratio ventorum, quia generatur secundum quemdam girum. Dicit ergo, quod girationes ventorum cessantium in habita, id est generationes sequentium quæ sunt habita, id est consequenter se habentes ad præcedentes, sunt secundum translationem solis, quia sol per accessum ad diuersa loca, eleuat exhalationem siccam quæ est principium ventorum, & ita in illis facit generare ventos: per recessum uero, quia deficit eleuatio materiz, facit eos cessare, & quia sol accedit & recedit secundum quemdam girum, ideo facit girationes, hoc est generationes ventorum per girum. Igitur quia sol primo eleuat exhalationes in tropico æstiuo, deinde in solsticio autumnali, postea in tropico hyemali, & deinde in solsticio uernali, sic etiam consequenter venti se habent proportionabiliter, & similiter. Deinde cum dicit.

d ¶ Determinat de effectibus ventorum: & circa hoc duo facit, primo, determinat de effectibus primariis, secundo, de effectibus secundariis, ibi. ¶ Nubilosus autem. ¶ Dicit ergo primo quod venti contrarii aliquando faciunt idem, & aliquando contrarium idem faciunt per accidens, & contraria per se, cum per se effectus contrariorum sint contrarii. Sicut Boreas per se frigefacit, sed per accidens congregatio, scilicet, calidum calefacit, frigefaciendo enim cogit calidum congregari in vnâ aliquam partem, & sic calefacit ve de visceribus terræ in hyeme supradictum est, sed Libs, & Cæcias humectant. Euris uero quem propter propinquitatem ad ventum orientalem quidam Apeliotem uocant, & Argestes, desiccant. Sed tamen Euris in fine sit aquosus, propter commistionem vaporis humidus, Deinde cum dicit.

e ¶ Agit de effectibus eorum secundariis, & dicit quod Aperkias, & Mefes sunt factiui nubium, quia sunt frigidissimi, frigidius autem est congregare vaporem, & condensare eum in nubem.

f ¶ Mutaciones autem sunt illis in eos, qui herent, pro solis mutatione desinentibus, propterea quod illud maxime moueatur, quod cum principio coheret. Ventorum autem principium ut, ut sol mouetur.

g ¶ Hi porro qui contrarii sunt, aut idem aut contrarium efficiunt, ut humidum quidem Africus & Cæcias, quæ Hellespontia nominant, & Vulturis, quem subsolanum. Sicci autem Argestes & Vulturis. Atque hic initio sicci, desinens uero aquosus.

h ¶ Niuosi sunt Mefes, atque maxime Septentrio, quando quidem sunt frigidissimi. Grandinosi Septentrio, Thra-

metrum enim opponuntur. Alter igitur uim passus cessabit. Eos autem, qui ita inter se collocati non sunt, ut. F. D. nihil prohibet: ob eamque causam secundi ad idem punctum interdum utrique spirant, non ex eodem loco, nec spiritu eodem. Temporibus autem contrariis qui contrarii sunt, maxime spirant, ut circa æquinoctium uernum Cæcias, & omnino qui ultra æstiuum Tropicum positi sunt, circa autumnalem Africus. At circa conuersiones æstiuas Fauonius, brumales Vulturis.

Sed

Sed per accidens, propter vehementiam flatus, serenant, propellendo nubes ad partem contrariam. Sed generatiui grandinis vt frequentius, sunt idem Aperkias. i. Boreas, & Thrafcias, & Argetes, propter frigiditatem vehementem, cuius est congelare, & calefactiui sunt Aufter, & Zephyrus; & Euris, vel propter caliditatem exhalationis eleuare, vel propter caliditatem regionis, per quam feruntur. Quod autem hic dicitur de caliditate ventorum australium propter caliditatem regionis, per quam transeunt, verum est etiam in Borealibus: sicut n. Aufter est calidus propter caliditatem regionis, ita etiam Boreas contrarius ei est frigidus propter frigiditatem regionis, in qua oritur, & per quam transit: contrariorum .n. effectum in natura, sepe causae sunt contrariae, sed Caeias valde condensat coelum .i. aerem nubibus, & Libs contrarius ei, rarius hoc facit, quia Caeias reflexus propellit nubes ad suum locum, in quo a principio oritur, & etiam est frigidus, & cum hoc habet multam materiam, quam propellit, quia loco est Apelioticus. i. prope ventum Apeliotem, vbi sol eleuat multam exhalationem. Et Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, serenant, propter causam prius dictam, per accidens scilicet, propter vehementiam flatus. Et idem venti, similiter & Mefes faciunt coruscationes, quia sunt frigidi, & flant de prope. i. de partibus septentrionalibus, quae sunt frigidae. Coruscationes enim & fulgura sunt a frigido, quia frigiditate do nubes, exhalationem siccam in ipsis conclusam & semiaccentam expellit, & exire cogit. Et propter eadem causam quidam istorum sunt factiui grandinis, quia sua frigiditate cito congelant nubem in grandinem. Deinde cum dicitur: Ostendit qui ventu magis faciunt Ecnephas. Sciendum est autem quod Ecnephia dupliciter sumi potest: vno modo & principaliter, in quantum est spiritus quidam fluens ex nubibus cum violentia ad terram, & secundum huc modum determinabitur de ipsa in tertio huius, alio modo sumitur pro mo-

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

LECTIO XIII.

DE agitatione autem, & motu terrae post hoc dictum, causa autem huius passionis habita huic generi est.

Sunt autem tradita vsque ad praesens tempus tria, & a tribus, Anaxagoras. n. Clazomenius, & prius Anaximenes Milesius, enuntiauerunt, & his posterius, Democritus Abderites. Anaxagoras ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

LECTIO XIII.

DE terra autem concussione & motu, post hoc dictum est, affectionis enim causa huic generi consequens est.

Tria vero, & a tribus ad hoc vsque tempus tradita sunt. Nam Anaxagoras Clazomenius, & ante eum Anaximenes Milesius, & post utrumque Democritus Abderites de eo enuntiauerunt, & his posterius, Democritus Abderites. Anaxagoras ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

sunt opiniones, quas ponit, primo enim ponit opinionem Anaxagoras, secundo opinionem Democriti, tertio opinionem Anaximenes. Circa primum iterum duo facit: primo ponit opinionem Anaxagoras, secundo improprie eam, ibi. Ad hanc quae igitur. Dicit ergo primo, quod vsque ad suum tempus sunt traditae tres opiniones de terramotu, & a tribus philosophis: primus n. fuit Anaximenes Milesius, secundo Anaxagoras Clazomenius, tertius vero Democritus Abderites. Circa primam igitur opinionem considerandum est, quod Anaxagoras opinatus est quod terra esset rara, & spongiosa in parte inferiori, in parte autem in superiori, in superficie esset compacta, & contracta propter imbres descendentes. Et etiam opinatus est, quod terra sit lata, & plana figurata, & quaequid continetur ab orizonte ad superius vsque ad coelum, illud sit sursum, quod autem est subtus, hoc est deorsum. Dixit ergo Anaxagoras quod aer, vel aether incidens terram in interiori parte, in qua est arenosa, & spongiosa, natus est moueri sursum, & quia non potest libere ferri sursum, sic mouet terram, & facit terramotum, hoc autem opinatus est Anaxagoras, ac si totius sphaerae mundi vna pars esset inferior, alia superior, sic scilicet illa in qua nos habitamus, esset sursum, & alia opposita deorsum, quae hodie est opinio vulgarium, secundo ibi.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

LECTIO XIII.

Democritus autem ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

Anaximenes autem ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

derentur eadem altra. Tertia ratio sumitur ex hoc, quod si terra nataret supra aerem, propter magnitudinem, vt ipse volebat, aer propter hoc non deberet mouere terram, vel impellere eam. Cum enim aer sit multo maioris quantitates, quam terra, terra non cooperiret totum aerem, & sic ab omni parte de sub terra exire posset, sine commotione, & motu terrae, aut si terra moueretur, moueretur magis deorsum, exeunte aere sub ea, quam sursum, uel ad latus. Quartam rationem ponit dicens, quod adhuc ultra praedicta, ista opinio est insufficientis, quia non potest assignare rationem accidentium circa terramotum, neque scilicet, quare magis sit, in vna regione, quam in alia, neque quare magis in vno tempore, quam in alio. Deinde cum dicitur: Ponit opinionem Democriti, & dicit quod Democritus dixit terramotum fieri ex duabus causis: prima est, quia terra habet suos ventres plenos aqua. Quando igitur pluit, aqua pluta non inuenit suae praecipit intra terram, sed vim faciens impellit eam, sicque terra onerata, & impulsata ab aquis, tremmit, & causat terramotum. Secunda causa est, quia terra exiccata in aliqua parte interiori, quasi siccis trahit aquas ex suis praecipulis superioribus, qui sunt magis repleti propter imbres, ad loca vacua, & sic aqua cadens cum impetu, causat terramotum. Contra hanc autem opinionem Democriti, Aristoteles nihil determinate dixit, quia satis patet, quod superficialiter valde posita est, & fragilitas eius apparebit in positione opinionis propriae. Ponit hic consequenter opinionem Anaximenes, & circa hoc duo facit, primo, ponit opinionem eius. Secundo, improbat eam, quae oportebat autem hoc. Dicit ergo primo, quod Anaximenes dixit, quod terra quibusdam temporibus .i. pluuiosis madefcit, & impletur aquis, temporibus autem siccitatis, tantum calefit a sole, & desiccatur, quod necesse est eam frangi, & rumpi in partes, quae partes decedentes a superioribus ad inferiora, percutiunt terram, quae percussa tremmit, & facit terramotum. Et propter hoc dixit, terramotum fieri in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, quia in siccitatibus, & temporibus pluuiosis, partes exiccatae decidunt, in pluuiosis autem, partes ingrossatae

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

tu sursum, aut deorsum, cuiuscunque venti, propter violentiam alterius incidentis, & sic de ea hic determinatur. Dicit ergo Ecnephia maxime fiunt in autumnno, deinde in vere. Et illos ventos maxime faciunt Aperkias, & Thrafcias, & Argetes, quia venti incident alii, propellentes eos ad terram, propter vehementiam flatus, vt dictum est, sed hoc faciunt praedicti venti, qui sunt maximi flatus, & maxime incident alii, vt supra dictum est. Et huc autem .i. venti annuales, flant girando secundum circulum, quia habitibus circa occidentem incipiunt a Borea, & procedunt in Thrafciam, & in Argestem, & terminantur in Zephyru, qui est frigidus. Sed circa orientem fiunt girationes ab eodem Borea versus occidentem, & meridie, vt que ad Apeliotem, qui flabat oriente a quinoctiali. Deinde recapitulat quae dicta sunt dicens, quod tanta a nobis dicta sunt de ventis, scilicet de substantia, generatione, & de motu, & de loco ipsorum. Adhuc autem de accidentibus communibus, & propriis, secundum vnum quaeque ipsorum.

LECTIO XIII.

Democritus autem ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

Anaximenes autem ait, terram, cum aqua est plena, aliamque multam pluuiam aquam excipit, ab hac moueri. Nam cum amplior facta est, quod in cauitates excipi non possit, vim inferendo terram concutere, & cum terra exsiccatur, & e locis plenioribus in inania atrahit eam, quae locum mutat, irrumpendo commouere.

ingrossata, & ponderosa facta propter imbres superuenientes, decidunt ad inferiores partes, & faciunt terramotum. Deinde cum dicit.

Improbatur praedictam opinionem per tres rationes. Primo enim sequeretur si haec esset vera causa terramotus, quod nunc fere tota terra esset subuersa propter continuam illam deciditiam. Secundo etiam ista causa videtur insufficientis, quia per eam non potest assignari ratio, quare terramotus fiat magis in vno loco, quam in alio. Tertio sequeretur etiam, quod terramotus continue deberent fieri minores, & tandem totaliter cessare: quia ille concavitates semper magis replerentur, si ergo hoc non apparet, manifestum est, quod illa non est vera causa terramotus.

LECTIO. XIII.

LECT. XIII.

Probat opinionibus aliorum, hic determinare intendit de terramotu & accidentibus eius, secundum opinionem propriam. Circa quod duo facit: primo ostendit quae sit vera causa terramotus: secundum hoc manifestat per quaedam signa: & similitudines: ibi, Propter quod sunt tranquillitates. Prima iterum in tres: nam primo, ostendit quid sit, quasi radicale principium terramotus: secundo, quid sit eius formale principium: ibi, Si itaque hoc impossibile: tertio ostendit quid sit eius totale principium: ibi, Non igitur aqua: neque. Dicit ergo primo, quod si verum est, quod supra diximus, quod exhalatio confertur ex humido, & sicco, licet aliqua vocetur exhalatio sicca, alia vero exhalatio humida, vel vapor, aqua, & ruptura terrae non sunt causa terramotus: sed causa est ista, quia terra de natura sua est sicca: sed propter imbres super eam descendentibus est humida

& calida: humida quidem, propter ipsos imbres, calida autem est intrinsecus propter multam exhalationem siccam: & calefacta, quae ab imbribus repellitur ad terram: & cum eis descendit: & sic terra calefacta, tum a caliditate solis, tum etiam ab igne, id est caliditate quasi ea existente, ut dictum est, emittit multum spiritum, id est multam exhalationem, non solum extra, sed etiam infra terram. Aliquando ista exhalatio habet liberum egres-

sum ex terra: & tunc totaliter exit: quia propter suam leuitatem naturaliter mouetur sursum: & tunc sunt magni venti supra terram: & aliae impressiones generatae in suprema aeris regione: de quibus in primo libro dictum est sufficienter: aliquando autem totaliter includitur intra: & non potest egredi: quia

Oportebat autem, si hoc eueniret, terram plerisque in locis in sese resurgere conspici. Quam praeterea ob causam affectio haec, quibusdam in locis accidit, nulla eiusmodi exuperantia ab aliis differentibus? Atqui oporteret. Omnino autem ij, qui ita censent, terramotus minores subinde fieri, & ad extremum tandem cessaturos inquirant, necesse est. Quod enim constipatum est, eiusmodi natura praeditum est. Hoc igitur si fieri non potest, perspicuum quoque est, hanc causam esse non posse.

Tractatus tertii, libri secundi: in quo determinat de terramotu, secundum opinionem propriam. Cap. I.

Voniam autem constat, quod ab humido, & a sicco exhalationem, ueluti antea diximus, reddi oportere, terramotus, cum haec sint, fiant necesse est. Est enim terra per se quidem sicca, ob imbres autem multum in se habet humorem, ita ut & a Sole & ab igne quem continet, excelsa, multum spiritus extra intraque gignatur. Atque is interdum quidem totus continenter extra fluit, interdum uero totus intra, nonnumquam etiam distribuitur.

Si igitur hoc habere aliter non potest, id quod sequitur, considerandum est, quodnam uidelicet corporum mouendi uim maxime habeat. Id enim quod longissime progredi aptum atque uehementissimum est, maxime tale sit necesse est: ac uehementissimum quidem necesse est, quod celerissime fertur, quippe quod ob celeritatem uehementer percutiat: longissime autem progredi id aptum est, quod per totum transire maxime potest, atque hoc est, quod tenuissimum est. Itaque, si spiritus natura eiusmodi est, maxime omnium corporum mouendi uim spiritus habebit. Nam & ignis, quando cum spiritu fuerit, flamma efficitur, & celeriter fertur.

Non igitur aqua aut terra motio nis erit causa, sed spiritus, cum cum

quia aliquando tam uelociter mouetur, ut inflammatur: ut supra dictum. Deinde cum dicit. Concludit causam totalem terramotus: & dicit quod ex praedictis patet, quod neque aqua est causa terramotus, sicut dicit Democritus, neque etiam terra, sed spiritus: id est exhalatio sicca manens intra & motu cum uolentia, ut feratur extra. Quia ut dictum est, terra est corpus grauissimum, & non mouetur

nisi a corpore, quod potest facere magnam uolentiam, quod potest exhalatio sicca, cum sit maxime motua ut probatum est, igitur rationabiliter exhalatio sicca mouet terram, & causat terramotum. Deinde cum dicit.

Manifestat praedictam causam per effectus, & accidentia quaedam circa terramotum, & circa hoc tria facit. Primo manifestat eam per signa, uel accidentia praecedentia terramotum: secundo eam manifestat per quaedam similitudinem in corporibus animatis: ibi, Oportet enim intelligere: tertio per quaedam alia signa consequentia terramotum: ibi, Signa autem horum. Circa primum tria facit. Primo ponit unum signum sumptum ex loco: ibi, Adhuc autem circa: Adhuc autem circa: tertio ponit signum sumptum ex tempore: ibi, Et uere autem. Circa primum ponit primum signum, & dicit quod propter hoc, quod exhalatio sicca inclusa interius est principium terramotus, propterea terramotus sunt existere tranquillitate in aere, & huius ratio est, quia tranquillitas causatur ex eo, quod tota exhalatio manet intra terram: & non perturbat aerem, quod si egrederetur foras, causaret uentum, & commoueret aerem, & tolleretur tranquillitas: intus ergo conclusa continue mouet terram cum uolentia, & causat terramotum. Sed quia possit aliquis obijcere quod aliquando existente terramotu sunt venti superius, quod uidetur esse contra praedicta, respondet philosophus, & dicit, quod hoc non est irrationabile, quia sicut uidemus ad sensum, quod aliquando in aere flant plures venti, ex eo, quod tota exhalatio non colligitur in uno, sed diuiditur in plures uentos, ita etiam praedicta exhalatio partim potest exire foras, & ex ea fieri venti, partim uero manere intus, & ex hac fieri terramotus. Si ergo contingat alteram partem exhalationis propelli ad terram, altera remanente in aere, tunc fit uentus existens terramotu, sed tales terramotus sunt minores, & debiliores secundum uirtutem, quia principium, & causa ipsorum, scilicet exhalatio, est diuisa, sed diuisa

motus: cum intus fuerit, & fluxerit querendo exitum. Propter quod fiunt tranquillitate plures, & maximi terramotu: continue autem existens exhalatio consequitur ut in pluribus impetu principii: quare aut intus simul, aut extra fertur omnis. Quosdam autem fieri & spiritum existente nihil irrationabile: uideamus. n. aliquando simul plures flantes uentos: quorum cum terra feratur alter erit spiritu intus terramotus: minores autem hi sunt magnitudine: propter quod diuisum est principium & causa ipsorum. Nocte autem sunt plures, & maiores terramotu qui autem de die, circa meridiem: tranquillissimi. n. est ut in pluribus diei meridies: sol. n. cum maxime obtineat, declinat exhalationem in terram: obtinet autem maxime circa meridiem: noctes autem diebus tranquilliores propter absentiam solis. Quare intus sit iterum fluxus: sicut recursus in contrarium eius, quare extra diffusionis: & ad diluculum maxime. tunc. n. & spiritus nati sunt incipere flare. Si igitur intus extiterit permutatum principium ipsorum, sicut Euripus propter multitudinem, fortior rem facit terramotum. Adhuc autem circa loca talia fortissimi sunt terramotus ubi mare fluxibile: aut regio spongiosa: & subantrosa: propter quod & circa elepontiis, & circa Achaia, & Sicilia, & Euboeam, circa haec loca: uidetur. n. penetrare sub terra mare: propter quod term, quae circa Adepsum, a tali causa factae sunt. Circa dicta autem loca terramotus sunt maximi propter angustiam spiritus. n. factus uehemens, & propter multitudinem maris allati, repellitur iterum in terram: quod natum erat efflare ex terra. Regionisque, quaeque habet maria, & quaeque sub terra loca multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.

in his praeterea locis uehementissimi sunt terramotus, ubi mare fluidum est, aut regio fungosa, & cauernarum plena. Ideo in Helleponto, & Achaia, & Sicilia, & Euboea locis eiusmodi existunt. Mare enim terram per fistulas ueluti quaedam uidetur subire. Ideo & thermae ad Adepsum, ob talem causam exorta sunt. In praedictis autem locis terramotus maxime ob angustiam fiunt. Spiritus enim qui efflari e terra consueuit, uehementior, ob affluentis maris magnam uim factus, in terram rursus repellitur. Quin & regiones, quae loca infera fungosa habent, cum multum spiritus excipiant, magis concutiuntur.

sa, & diminuta causa, necesse est & effectum diuidi. Quod autem plures, & maximi terramotus fiant existens tranquillitate, patet, quia maximi terramotus sunt de nocte, & magis est circa meridiem, quae in alijs partibus diei, quae tunc aer est tranquillissimus, uel propter praesentiam solis in meridiem, uel propter eius absentiam in nocte. Nocte autem frequentius fit terramotus, in diluculo ante principium diei, quia tunc exhalatio maxime nata est moueri, tunc etiam propter aduentum solis aer incipit aliquantulum calefieri circa, & ideo frigidum terre per praesentiam contrarij fortificationem, fortificat ueteris calidum terrae interius, & tale est principium segregationis, & motus exhalationis, per aliam causam appellente, sicut Euripus, id est spiritus circularis, propter multitudinem exhalationis fit fortior, & maiorem facit terramotu. Secundo ibi.

Ponit secundum signum sumptum ex loco, & dicit adhuc aliud signum est, quod exhalatio sicca sit principium terramotus, quia plures, & uehementissimi terramotus sunt in locis, quae habent mare fluens coniunctum, & in quibus est terra spongiosa, & subantrosa, eo quod in talibus multae reperiantur exhalationes, quae propelluntur a mari propter eius frigiditatem ad illas concavitates locorum, & ideo circa Helleponto, Achaia, & similes insulas, quae non solum habent mare coniunctum, sed etiam mare uidetur sub eis penetrare, sunt maximi terramotus. Et huius ratio est, quia ista & similes regiones sunt nimium contractae inter maria circumstantia. Quia istae regiones sunt calidae, & propter hoc emittunt multas exhalationes, quae propter multitudinem aquae maris actu frigide, iterum propelluntur ad terram, & postquam ibi calefactae sunt a caliditate regionis, resurgunt, & propter strictitudinem terrae non inueniunt locum, propellantur, & causant terramotu. Ipsa enim exhalatio nata est efflare, & exire foras, sed repulsa a frigiditate aquarum, non potest efflare. Unde concludendum est, quod omnes regiones, quae habent sub terra concavitates inanes, & uacuas, quae possunt recipere multam exhalationem, magis concutiuntur, & maiores faciunt terramotus. Tertio ibi.

Tho. in Metro. E f q Ponit

f ¶ Ponit tertium signum quod sumitur ex tempore, & dicit, quod propter eandem causam, scilicet quia causa terræ motus est exhalatio inclusa in terra, terræ motus sunt frequentius in vere & autumno, & in pluuiofis & æstuos temporibus, quam in alijs. Et huius ratio est, quia illa tempora habent multam caliditatem & humiditatem coniunctam: & ideo multâ proferunt exhalationem. Sed in æstate & in hyeme, minus fluit de exhalatione: quia in hyeme exhalatio cito extinguitur a vehementi frigore, in æstate autem propter excellentiâ calidi terminatur & propellitur in oppositum, & ideo rarius in his temporibus accidit terræ motus. Fit etiam in temporibus ficcis temperate: quia in illis temporibus aer est maximè spumofus, & multam proferens exhalationem siccam: hoc autem maxime causat terræ motum, quâdo magis exhalat de sicco, quàm de humido. In pluuiofis autem temporibus fit, tum quia tunc maior exhibet materia exhalationis, & plus ea generatur, tum quia ex eo quod exhalatio quæ est in superficie terræ repellitur intus propter pluuiam, ea quæ prius erat intus, in concavitatibus terræ angustatur, compressa in paruo loco, & angustata quærit locum maiorem, & pellit terram ut fluat exterius, & sic causat terræ motum. Deinde cum dicit: g ¶ Ostendit prædictâ causam per quâdam similitudinem in corporibus animalium, simul ostendens modum & virtutem spiritus in mouendo, & dicit quod sicut spiritus interceptus in corporibus nostris dupliciter mouet corpus scilicet per pulsam, & tremorem, sic etiam existimandum est spiritum, id est exhalationem similiter facere in terra, spiritus enim vitalis in corpore nostro, est causa pulsuum, in quantum per ebullitionem, vel respirationem propellitur ad exterius, & etiam est causa tremoris propter frequentem pulsationem, eo quod frequenter repulsus repellit. Sic etiam similiter ipse spiritus inclusus in terra, aliquando propellit terram ad alteram partem, & vehementer repulsus, facit terram tre-

f Et vere autem & autumno maxime, & in pluuiofis & in siccatibus sunt, propter eandem causam. Tempora autem hæc maxime spumosa, æstas enim & hyems. hæc quidem igitur propter gelu, hæc autem propter estu facit immobilitatem, hoc autem valde frigidum, hoc autem valde siccum est. Et in siccatibus quidē spumofus aer, hoc ipsum enim est achimos, quando amplior exhalatio sicca facta fuerit quàm humida. In pluuiofis autem ampliolem facit eam, quæ intus, exhalationem: eo quod intercipiatur in angustioribus locis & compellatur in minorem locum, talis segregatio, repletis concavitatibus aqua. cum inceperit obtinere, eo quod multa in paruum locum comprimatur, fortiter mouet fluens ventus, & offendens.

g Oportet enim intelligere, quod sicut in corpore nostro, & tremorum, & pulsuum causa est spiritus intercepti virtus, sic & in terra spiritum similem facere, & hunc quidem terræ motum, velut tremorem, esse, hunc autem velut pulsuum, & sicut accidit sæpe post vinationem, per corpus enim fit velut tremor quidam, translato spiritu de foris intus subito, talia enim fieri & circa terram. Quantam autem habeat spiritus virtutem, non solum ex his, quæ in aere sunt oportet speculari, hoc quidē per magnitudinem existimabit utique aliquis posse talia facere, sed in corporibus animalium. Tetani enim & spasmi, spiritus quidē sunt motus: tantum autem vigorem habent, ut multi simul tetantes vitenere, non possint obtinere motum infirmantium: tale itaque oportet intelligere factum & in terra: ut cõparetur ad paruū maius.

h Signa autem horum & ad nostrum sensum manifesta sunt. Iam enim terræ motus in quibusdam locis factis non prius desit, antequam erumpens in eum, qui super terram locum, manifeste,

mere, & causat terræ motum, sicut etiam in nobis post vinationem accidit frequenter tremor quidam, propter hoc, quod aer frigidus ingrediens interiora per vias vrinæ, propellit spiritum intus, & propellitur ab eo, & sic propellentes se inuicem frequenter, percutiunt membra, & faciunt ea tremere. Eodem modo oportet intelligere de exhalatione, quæ propulsa ad vnam partem terræ, repellitur ad aliam, & sic frequenter percutiendo partes terræ facit eam tremere & causat terræ motum. Aliquando autem spiritus mouetur non ad latum, sed sursum motu recto, quasi ebulliendo, & tunc pellit terram sursum, & causat terræ motum, qui aliquando subuertit domos & tures ingentes, & ciuitates, transportando terram in qua sunt, a loco suo. Nec est incredibile quod dicitur de motu spiritus, quia virtus eius in mouendo est maxima. Quod si volumus intelligere, oportet considerare eam, non solum ex his quæ sunt in aere, vbi propter ipsius vehementiam frequenter euelluntur arbores, & subuertuntur ædificia, hoc enim fit, & de facili creditur, propter ipsius magnitudinem, sed etiam oportet illam virtutem considerare in corporibus animalium, in quibus accidit tetani & spasmi propter motum ipsius spiritus, quia retractis spiritibus mouentibus nervos, retrahuntur nervi & excitantur, vel replentur humore grosso humido. Sciendum est autem quod spasmus est retractio neruorum simpliciter, cum dolore vehementi. Tetanus autem est contractio partium anteriorum vel posteriorum. Eodem modo oportet intelligere comparâdo maiorem motum spiritus factum in aere, ad istum paruū in corpore animalis, quod spiritus inclusus in partibus terræ, facit multo vehementes motus, & causat terræ motum. Deinde cum dicit.

Vere autem maxime & autumno, ac per imbres & squalores eandem ob causam sunt. Hæc enim tempora statibus maxime abundant. Nam æstas & hyems aeris tranquillitatem faciunt, hæc quidem ob gelu, illa ob æstum, quippe cum hyems frigida admodum sit, æstas admodum sicca. Atque in squaloribus aer est statuosus. Siquidem hic demum est squalor cum sicca exhalatio copiosior, quàm humida fuerit. Per imbres autem, quod exhalatio intra terram copiosior fiat, quodque terræ concavitatibus aqua repletis in locis angustioribus eiusmodi secretio intercipiatur, uique in minorem locum compellatur. Cum enim euincere ceperit, quia quod multum est, in paruum locum comprimatur, uentus fluens atque, incurrens grauius commouet.

Intelligendum enim est, ut in nostro corpore uis spiritus intercepti & tremorum, & pulsuum causa est, ita & in terra spiritum similem quædam efficere, & terræ motuum alium quidem, ut tremorem esse, alium ut pulsuum, & qualia cum urina reddita est, in corpore sapiens accidunt (fit enim ueluti tremor quidam, spiritum extrinsecus intro sese conferunt recipientem) talia etiam in terra fieri. Quam autem uim spiritus habeat, non solum ex his, quæ in aere oboriuntur, contemplari debemus, (ibi enim magnitudine sua talia posse efficere aliquis putauerit) uerum & in corporibus animalium. Nam quæ tetani & conuulsiones, id est, distensiones, spiritus motiones sunt, uimque tantam obtinent, ut etiam si multi simul uim repellere enitentur, a grotantium tamen motum euincere nequeant. Idem uero & in terra fieri, ut rem magnam cum parua conferamus, intelligendum est.

Horum autem signa, & ipsi quoque nostro sensu manifesta multis in locis extiterunt. Iam enim motus, terræ quibusdam in locis excitatus, non ante desit, quàm uentus ille, qui commouerat, eruptione declarandam causam iam dictam per signa consequentia terræ motum, & circa hoc duo facit. Primo eam declarat per signa apparentia in terra: secundo per signa apparentia in

in alto: ibi, {Adhuc fieri solem:} prima iterum in duas, secundum duo signa, quæ ponit: primo enim ponit primum signum, & dicit quod horum, scilicet quæ dicta sunt, facta sunt signa manifesta ad sensum nostrum. Quorum primum est, quod terræ motus in quibusdam locis factus, non prius cessauit, quàm ex-

halatio, & spiritus mouens erumperet superius, & fieret uentus Etesius: qui erumpendo ex terra, propellit aerem superius: sicut Enephas procedens ex nube, propellit ipsum inferius, quod est manifestum signum, quod spiritus intus inclusus est causa terræ motus. Et hoc dicit esse factum tempore suo circa Heracleam ciuitatem: quæ est in regione Ponti: & similitur circa sacram insulam quæ dicitur Vulcani: & est una d' insulis Aeoli, qui reputabatur ab antiquis illius regionis, deus ventorum. Et propter multitudinem exhalationis in illis locis, quandoque terra incipit intumescere per modum collis, & sonos magnos causat. Et illa exhalatio quædoque effluit, & eleuauit secum fauillam & cinerem: ex eo quod tum a caliditate loci, tum a uoluntate motu ignita esset: & Lipsorum ciuitatem non longe existentem combussit & incinerauit, & fere inutiliter reddidit, & peruenit usque ad quosdam ciuitates Italicorum. Et illa etiam exhalatio dicitur esse causa ignis generati in prædicta insula Etnæ. Secundo ibi.

i ¶ Ponit secundum signum sumptum ex his, quæ accidunt circa terram: & dicit quod aliud argumentum siue signum, quod exhalatio sicca fluat in terra est, quia cum uentus Austere futurus flare in illa regione, tunc præsignificatur status eius per sonum, factum in illis insulis, in parte illa, in qua debet fieri exufflatio eius. Et huius ratio est, quia mare a remotis propellitur ab Austro ad illas insulas, & Austere etiam repellit exhalationem factam exterius & extra terram ad intra, scilicet in illa parte, in qua terra supergreditur mare: & illa exhalatio uolenter ad interius repulsa, percutit partes terræ, & facit quandoque sonum sine terræ motu, & hoc propter duo: primo propter amplitudinem locorum ad

k Adhuc fieri solem caliginosum, & obscuriorē sine nube, & ante matutinos tremotus aliquando tranquillitatem, & frigus, forte signum dictæ causæ est. Solem enim caliginosum & obscurum necessariū esse, incipiente spiritu progredi in terram, dissoluentem aerem, & disgregantē & ad Aurorā, & matutinos, tranquillitatemque, & frigus: tranquillitatem quidē enim necessarium est ut in plurimum accidere, quemadmodum dictum est prius, velut regressu intro facto spiritus, & magis ante maiores terræ motus: non discretum enim hoc quidem extra, hoc autem intus, sed totum intus simul latum necessarium uale-

re id quoque est argumento, quod circa has insulas fieri solet. Cum enim flaturus est austere, antea denūciat. Nam ea loca, ubi efflationes sunt, resonant, quod mare e longinquo propelli iam ceperit, & quod e terra efflat, ab eo rursum intro compellatur qua parte mare inuadit. Sonitum autem sine motu terræ edit, partim propter locorum amplitudinem (intro enim subiens per immensum diffunditur) partim propter aeris, qui repellitur, paucitatem. Sol præterea, qui caliginosus fit, & obscurior sine nube, acrisque interdum ante matutinos tremotus tranquillitas, & frigus uehementis, eam quæ dicta est, causam declarat. Cum enim spiritus aerem dissoluens atque dissipans infra terram secedere incipit, & Solem caliginosum & obscurum fieri, & ad auroram atque diluculum tranquillitatem, & frigus esse necesse est. Tranquillitatem quidem enim ut plurimum accidere, quæ admodum & prius diximus, oportet, spiritus uidelicet intra terram refluxu: atque id magis ante terræ motus maiores. Nam cum spiritus non partim extra, partim intra distrahitur, sed uniuersus fertur, plus uirium habeat, necesse est. Tranquillitas præsertim ante maiores terræ motus, velut materia non sit diuisa sub & supra, sed tota repulsa est intra. Ex quo sequitur utrumque maius, scilicet maior tranquillitas supra terram, & maior terræ motus infra: sed quia posset

intra, ad quæ exhalatio repellitur, quæ sunt capacissima: & ideo recipiunt in se exhalationem cum sono sine terræ motu. Secundo propter paucitatem spiritus seu aeris repulsi ad interius. Potest etiam assignari alia ratio huius, quia uentus Austere, cum sit calidus, ut superius probatum est, non totam exhalationem repellit ad intra, sed sua caliditate partem disgregat, & eleuat sursum: & ideo propter paucitatem exhalationis repulsa ad intra fit sonus, sine terræ motu. Deinde cum dicit:

supra terram facta, procellæ modo aperte eruperit. Vt in Ponti Heracleia nuper accidit, & antea in Hieracina insula, quæ una ex iis est, quæ Aeoli insule nominantur. In hac enim pars terræ intumuit, & cum sono in tumuli speciem ascendit, quoad extremum disrupto multum spiritus prodit, qui scimillas cineremque sustulit, & Lipareorum urbem, quæ haud procul abest, totam cinere operuit, & ad quasdam etiam Italiae urbes peruenit, atque nunc etiam, ubi efflatio illa facta est, conspicitur. Etenim ignis in terra accensi hanc esse causam putandum est, cum uidelicet spiritus colisus incenditur, acre prius in partes exiguas diuiso.

At uero spiritum sub terram fluctare id quoque est argumento, quod circa has insulas fieri solet. Cum enim flaturus est austere, antea denūciat. Nam ea loca, ubi efflationes sunt, resonant, quod mare e longinquo propelli iam ceperit, & quod e terra efflat, ab eo rursum intro compellatur qua parte mare inuadit. Sonitum autem sine motu terræ edit, partim propter locorum amplitudinem (intro enim subiens per immensum diffunditur) partim propter aeris, qui repellitur, paucitatem.

tranquillitas præsertim ante maiores terræ motus, velut materia non sit diuisa sub & supra, sed tota repulsa est intra. Ex quo sequitur utrumque maius, scilicet maior tranquillitas supra terram, & maior terræ motus infra: sed quia posset Tho. in Meteo. E 2 aliquis

aliquis dicere, quantum ad frigus, quod venti videntur ad fen-

sum esse frigidum, & ideo non videtur, quod per absentiam suam...

Secundo ibi. Ponit secundum signum: sumptum ex his, quae videntur in alto: & dicit, quod idem scilicet impulsio exhalationis in terra...

Ponit tertium signum: & dicit quod propter eandem causam...

re magis. Frigus autem accidit propterea quod exhalatio introvertitur: nam calida existens secundum se...

Idem autem causa, & signi consueti aliquando fieri, ante terramotum: aut enim interdum, aut paulo post occasum...

Propter eandem causam autem & circa eclipses aliquando Luna accidit fieri terramotum...

fam, scilicet propter impulsam exhalationis introitum, & infrigidationem terrae in superficie, contingit quandoque fieri terramotum...

Frigus autem accidit, quod exhalatio, quae natura per se calida est, intro conuertatur. Calidi vero non videntur venti esse, quia aerem frigidum...

Eadem vero etiam causa est eius signi, quod terramotum anteceditur consuevit. Aut enim interdum, aut paulo post occasum...

Ob hoc vero etiam accidit, ut circa Luna defectus terramotus interdum efficiatur. Cum enim iam terra obiectus instat, & nondum prorsus lumen...

propter hoc, terra infrigidata, exhalatio concluditur in terra, & causat terramotum, & fit in aere tranquillitas. Sed quia postea aliquis dicere...

in eo exhalatio sicca: sed quando fit eclipsis, tunc Luna propter defectum luminis non calefacit terram & aerem...

LECTIO XV. Ostendam philosopho ostendit causam terramotus, & eam per multa signa declarauit...

in suis revolutionibus, ut experientia docet in corporibus animalium & ex hoc in illo tempore causat multam exhalationem...

quae facit terramotum ante eclipses. Fiant autem & venti ante eclipses sepe: in principio quidem noctis, ante eclipses mediae noctis...

LECTIO XV.

Utrum autem fortis factus fuerit terremotus, non mox, neque ad semel cessat agitare: sed quod primo quidem vsque...

LECTIO XV.

Ostendam philosopho ostendit causam terramotus, & eam per multa signa declarauit hic determinat de accidentibus consequentibus terramotum...

Sicut enim, & percussus aer omnimodos emittit sonos, sic & percussus ipse nihil. n. differt verberans simul, & ipsum...

re. Velut cum in aliquo loco fuerit magna multitudo aquae, & foramen per quod exit fuerit strictum, non cito exit: sed longo tempore durat exitus eius...

Oriuntur enim & sepius venti ante defectiones, immo quidem noctis, ante mediae noctis defectiones. media autem nocte, ante eas quae mane sunt...

Tractatus tertii, libri secundi, in quo determinatur de causis accidentium terramotus. Cap. III.

Utrum autem uehemens sit terramotus, non statim, nec cum semel concusserit, desinit, sed primum quidem ad quadraginta dies sepe protenditur, & inde ad unum duosque etiam annos, eisdem in locis percipitur...

Utrum enim aer, cum uerberatur, uari generis sonos edat, ita & cum ipse uerberat: siquidem nihil differt. Nam quicquid uerberat, id etiam omne...

videatur mugire: vel alios terribiles sonos emittere: sicut dixerunt hi, qui prodigia diuulgabant. Preuenit autem sonus motus: quia exhalatio aliqua, quae est subtiliorum partium, & magis penetrabilis, citius exit: & non potens causare terramotum, facit diuersos sonos: & citius etiam a nobis auditur: quia penetrabilior est sonus, & magis sensibilis quo ad nos, quam motus terrae causatus ab exhalatione. Tertio ibi, c. ¶ Assignat causam quare tempore terrae motus sunt inundationes aquarum: & assignat circa hoc duas rationes. primo, n. dicit, quod in terrae motibus contingit aliquando effluxio aquarum. Non tamen credendum est, quod aqua sit causa terrae motus, sicut posuit Democritus, sed huius ratio est, quia spiritus, vel exhalatio erumpens, inueniens aquam in superficie terrae, propellit eam vel per se, vel per eruptionem terrae, sicut licet vel ponendo lapides, & terram quae erat in fundo loci supra aqua: qui descendentes cum impetu causant effusionem aquarum, ut patet ad sensum, vel propellendo aquam inuentam in superficie terrae ab inferiori. Et hoc modo etiam uenti sunt causa inundationis aquarum, sed non econtra: quia per eandem rationem potest aliquis dicere terram esse causam terrae motus acti uam: quia ipsa agitara euertit: sicut aqua agitara effluit, & effunditur. Effusio, n. euersio quaedam est. Et ideo potius dicendum est, quod in tali motu se habent magis passue, & ut materia, quam ut agens, quia in hoc motu patiuntur: sed nihil agunt: exhalatio autem, siue spiritus habet se in ratione mouentis. Et hanc rationem inducit contra Democritum. Secunda uero ratio est, quia aliquando sunt supra terram, & supra mare, uenti contrarij, quorum vnus pugnat ad adiuicem succubitur alteri, & repellit extra mare ad cauernas terrae: & in eis mare, & causat terrae motum. Cum igitur iste uentus non possit resistere uento contrario, & spiritus contrarius circumuolando supra mare eleuauerit multam aquam, & congregauerit eam in se, proicit eam in litora, ubi propulsus fuerat uentus contrarius, & sic cataclysmus: hoc est inundatio, siue

verberatum esse. Prauenit autem sonus motus: quia subtiliorum partium est: quia magis penetrat sonus spiritu. Cum autem minor fuerit, quam ut moueat terram per subtilitatem, per facile quidem penetrare non potest mouere: quia autem offendit ad solidas moles, & concavas, & oimodas figuras, oimodum emittit sonum: ut aliquando uideatur, quod quidam dicunt, prodigia uulgantes, mugire terram,

c. Cum autem erumpunt aquae factis terrae motibus, sed non per hoc aqua causa motus: sed si fuerit ex superficie, aut de subtu vim infert spiritus illa mouens: & sicut fluctuum, uenti, non fluctus, uentorum, quoniam & terram sic utique: quae causet passionis: euerit. n. agitata: quemadmodum aqua: effusio. n. euersio quaedam est. Sed hic ambo quidem causa, ut materia: patiuntur. n. sed non agunt: spiritus autem ut principium. Vbi autem simul cum terrae motu, fluctus factus fuit, causa quoniam contrarij facti fuerunt spiritus. Hoc autem fit, cum agitans terram spiritus, latum ab alio spiritu mare repellere quidem omnino non possit, repellens autem, & coartans, ad idem congregauerit multum: tunc. n. necessarium uento hoc spiritu, simul multum pulsus a contrario spiritu erumpere: & facere cataclysmum. Fuit autem & factum hoc & circa Achaia: extra quidem. n. erat Auster, ibi autem Boreas: tranquillitate autem facta, & fluente intro uento. factus fuit, & fluctus, & terrae motus simul: & magis per mare non dare perflationem impetum facienti subterra spiritui: sed obistere, vim. n. inferentia inuicem, spiritus quidem terrae motum facit, hypostasis autem aquae, cataclysmum: secundum autem partem fuit terrae motus, & saepe ad modicum locum, uenti autem non.

d. Secundum partem quidem sunt terrae motus, & saepe ad modicum locum, uenti autem non.

diluuium: sicut factum fuit in Achaia, ubi extra mare flabat Auster: intra uero erat Boreas. Cum autem facta esset tranquillitas, ex eo quod Auster uictus fuisset & cessasset, & ingressus fuisset terram, tunc facta est inundatio & terrae motus. Et tunc fit maior terrae motus, & maior inundatio, quia mare non dat exitum spiritui vim facienti de subru, sed resistit ei, & propter hoc maiori impetu spiritus agit mare & terram. Ille quidem qui propellitur in terram, faciendo terrae motum, ille autem qui est hypostasis, i. subsistens & remanet supra mare, facit cataclysmum, id est diluuium. Videtur autem Aristoteli contradicere sibi ipsi. Supra enim probatum est, quod uenti contrarij non possunt simul flare: hic autem dicit, quod inundatio aquarum accidit, quia uenti contrarij simul flant & adiuuicem pugnant. Sed considerandum est, quod superius probatum est, quod uenti contrarij non possunt simul flare diu & per longum tempus: sed non inconueniens est, quod simul flent per paruum tempus: in cuius signum supra induxit istam rationem, quia si simul flarent, vnus superaret alium: & sic non possunt diu simul flare. Vel intelligendum est, quod superius uocauit uentos contrarios tantum, qui opponuntur omnino diametraliter, cuiusmodi sunt Auster, & Septentrio: non autem Auster, & Boreas.

¶ Quod autem sonus tenuis sit, & facilius quam spiritus, rem omnem penetret, motum ante cedit. At cum minor fuerit, quam ut terram ob tenuitatem possit mouere, quod quidem facile penetret, mouere non potest: quod uero in solida corpora & caua, figurisque omnis generis praedita incidat, omnes uocum differentiis emittit: adeo, ut non nunquam terra (ut portentorum scriptores aiunt) mugire uideatur.

Iam uero & aquae cum terrae motus fierent, eruperunt. Sed non idcirco motionis causa aqua est. Verum spiritus, seu in summis partibus, seu ab infimo loco uim infert, ille est qui mouet, quemadmodum fluctuum uenti causa sunt, non uentorum fluctus. Nam et terram affectionis huius causam, hoc modo esse aliquis diceret: concussa enim uelut aqua eueritur, quippe cum effusio, euersio sit quaedam. At haec quidem ambo, quoniam patiuntur, nec agunt, causa sunt, ut materia: spiritus uero, ut principium. Vbi autem inundatio, una cum terrae motu facta est, uentorum contrarietas in causa fuit. Hoc autem euenit, cum spiritus terram concutit mare, quod ab alio uento fertur, repellere nequit omnino: sed propellendo, & in unum contrahendo, eius magnam uim colligit. Tum enim spiritu hoc superato, confertim a uento pulsus erumpat, & exundet necesse est. Quod sane circa Achaia factum est. Extra enim Auster erat, ibi Aquilo. Tranquillitate autem exorta, & spiritu intus fluente, inundatio simul & terrae motus factus est, eoque magis, quod mare nullam spiritui sub terram excurrenti transpirationem concedebat, uerum sese obiciebat. Vim enim sibi uicissim inferendo spiritus terram commouit, inundatioque residens diluuium fecit.

Per partes autem terrae motus sunt, & plerumque in spatio exiguo. segregare huiusmodi exhalationem: impediendo motum eius. hoc autem non accidit de uento: quia illa exhalatio superius existens per uirtutem Solis disgregatur: & dispergitur per totam regionem: & ita uenti non sunt per partes, sed secundum totam

totam regionem. Sed materia pluuiae, licet eleuetur in altum, tamen ibi per uirtutem Solis non disgregatur, sed potius frigitur per illud frigus, congregatur in vno loco: & ex hoc pluuia fit secundum partes, sicut etiam terrae motus, non autem uenti: licet ex eadem materia generentur cum terrae motu. Quinto ibi.

¶ Determinat uentum de differentijs terrae motuum, simul ostendens quare in insulis remotis a terra minus fiat terrae motus, quam in propinquis. Primo igitur tangit id, quod supra dictum est, quod exhalatio dupliciter mouet terram, aliquando per modum tremoris, aliquando autem per modum pulsus: quia quando exhalatio mouetur in terra secundum latitudinem terrae, & percutitur ad alterum latus, tunc facit multas percussiones, & facit tremere terram: sed quando exhalatio mouet terram sursum, tunc fit terrae motus per modum pulsus. Et hoc fit raro, quia difficile est tantam exhalationem conuenire in profundo, ut possit terram projicere sursum, sed quando hoc fit, propellitur sursum multitudo lapidum: sicut accidit in caldarijs, quae bulliunt: in quibus grauius superius propelluntur, & hoc etiam potest esse causa inundationis aquarum: sicut supra dictum est &c. Et tales terrae motus sunt difficiles, & periculosi, quia eos concomitantur subuersio terrae, & ruina locorum, sicut accidit in terrae motu, qui factus est circa Sipylum ciuitatem in campo qui dicitur Phlegreus, & etiam circa Ligusticam regionem. Assignat autem causam, quare in insulis remotis a terra minus fit terrae motus, quam in propinquis, propter quatuor causas: Prima est, quia multitudo aquae maris, sua frigiditate infrigidat exhalationem propinquam in insulis existentem: & ex consequenti facit eam immobilem: quia principium mouendi est calor: qui per infrigidationem aufertur. Se-

¶ Quando igitur fuerit multus spiritus, mouet terram: ut autem tremor ad latus. Fit autem raro, aut in aliqua loca, uelut pulsus sursum de subtu: propter quod minus agitatur hoc modo: non enim facile fit multum conuenire principium: ad longitudinem enim multiplex eius quae a profundo exhalatio. Vbi uicemque autem factus fuerit talis scissus, egreditur multitudo talium lapidum sicut bullientium in caldarijs: hoc enim modo factus scissus, quae circa Sipylum, euerfa sunt: & capus uocatus Phlegreus: & quae circa Ligusticam regionem. In insulis autem Ponticis minus sunt terrae motus, quam in his, quae ad terram. Multitudo enim maris infrigidat exhalationes: & prohibet potere suo: & vim infert. Adhuc autem fluit, & non agitatur, obreta a spiritibus: & quia multum occupat locum, non in hac, sed ex hac exhalatione sunt: & has consequuntur quae ex terra. Quae autem prope terram, pars sunt terrae: intermedium autem propter paruitatem nullam habet uirtutem. Ponticas autem non contingit moueri sine mari toto: a quo contentae existunt. De terrae motibus quidem igitur, & qua natura & propter quam causam sunt, & alijs accidentibus circa ipsos, dictum est fere de maximis.

LECTIO XVI.

¶ De coruscatione autem, & tonitruo, adhuc autem de typhone, & incensione, & fulminibus, dicamus.

A. cunda uero ratio est, quia mare circumdans, humefaciendo insulas, facit eas grauiores & ponderosiores: & sic non ita de facili moueri possunt. Ad sensum autem patet, quod terra humefacta grauior est, quae sicca: & ex hoc est magis immobilis terra: quia quod mouetur vno motu, necesse est tunc quietescere ab omni alio motu, eiusdem speciei: siue ex eodem principio immediate causato. Mare autem circumfluens, fertur propter multitudinem uenti huc, & illuc: & ex consequenti non potest moueri motu terrae: & sic immobilis alio motu. Mari autem facto immobili, immobilitatur & insulae ipsae. Quarta uero est, quia circa illas insulas mare occupat multa loca, exhalatio autem ex qua generatur terrae motus, quae est exhalatio sicca, generatur in terra, & propter nimiam distantiam non potest ferri ad insulas remotas quia mare interiacens sua frigiditate condensaret ipsam: & ex hoc minus fit ibi terrae motus, sed in insulis propinquis terrae magis generatur exhalatio, & frequentius agitatur, quia propter propinquitatem sunt quasi quaedam pars terrae. Et licet inter eas & terram fit intermedium paucum mare, tamen propter paruitatem distantiae non habet tantam uirtutem, quod possit impedire motum exhalationis: sed insulae ponticae quae sunt remotae a terra, non possunt moueri nisi moueatur simul totum mare, quod est nimis difficile. Deinde recapitulat ea, quae superius dicta sunt, & dicit, quod iam dictum est de terrae motibus, quae sit natura ipsorum, & propter quam causam sunt, & quomodo, & de accidentibus maximis, & manifestioribus circa ipsos, de quibus sufficienter dictum est supra.

¶ Ventus uero non per partes. Ac per partes quidem, cum loci eius atque etiam finitimi exhalationes in unum coierint, quomodo & siccitates & imbrium copiam per partes fieri dicere uideamus. Ac eo quidem modo terrae motus efficiuntur, uenti haud quaquam. Illa enim principium interra obtinent, ut in unum omnes possunt confluere, nec adeo in eas Sol potest, magis autem in eas quae in sublime elatae sunt, ita ut a Solis motione principium cum sumperint, pro locorum differentijs in unum fluant.

¶ Ac spiritus quidem cum multus fuerit, terram quasi tremere, in latum mouet. Fit uero & quibusdam in locis raro (ueluti pulsus) ex infero in superum. Quocirca, & rarius hoc modo concutitur, cum facile non sit, tantam principij multitudinem in unum coire. Illa enim secretio, quae in longum patet, multiplo illam superat, quae a profundo. Vbi autem eusmodi motus factus fuerit, lapidum multitudo in terrae superficiem euectur, eorum instar, quae in uannis uentilantur. Hoc enim modo terrae motus factus, Sipylus, & qui Phlegreus ager nuncupatur, ac regio Ligustica euerfa fuerunt. Porro in insulis, quae in alto sitae sunt, terrae motus minus fit, quam in his, quae ad continentem propius accedunt. Maris enim multitudo exhalationes, refrigerat, & prohibet, atque uim infert. Quin et cum statibus superatur, fluit, nec concutitur, & quod multum locum occupet, non ad ipsum, sed ex ipso exhalationes proficiuntur, quas, quae a terra ueniunt, comitantur. Quae autem insulae continenti uicinae habentur, eius portio sunt: siquidem, quod interiectum est, ob exiguitatem nullam uim habet. At quae in mari procul a continente sitae sunt, absque toto mari quo ambiuntur, moueri non possunt. Ac de terrae quidem motibus, & qua natura, & quam ob causam sunt, & de ceteris, quae eis accidunt maxima, dictum est.

LECTIO XVI.

¶ De tonitruo autem, & fulgure, praeterea de typhone, & praesertim, & de fulminibus dicamus. Horum enim omnium determinat Tho. in Meteo.

¶ Ostendam philosophus determinat terminat: uit de his, quae generantur ex exhalatione sicca circa terram & in terra, sicut de uentis, & terrae motu: hic determinat Tho. in Meteo.

q ubi est vna causa, ibi est vnus & idem effectus: quod tamen non apparet. Quauis autem verum sit, q spiritus. i. calida exhalatio facta ab igne in aqua, faciat aliquem feruorem. i. sonum consequentem ebullitionem, non tamen facit fruxim. i. stridorē causatum ab extinctione ignis. Illi aut non dicunt, quod ille ignis faciat feruorem, vel ebullitionem: sed fruxim. i. stridorē. Est aut differentia inter ebullitionem, & fruxim, quia ebullitio causatur in frigido humido, a calido eua porante, & resoluente spiritum: sed fruxis causatur a frigido calido extinguente: vel est sonus consequens ipsum: quauis & fruxis videatur esse quaedam parua ebullitio, quia in qua parte incidit ignis qui extinguitur, illa parte ebullire facit & causat sonum. Est autem hoc quod dicitur de extinctione ignis in nube, manifeste contra experientiam sensus. Si enim ille ignis extingueretur in nube, & ex hoc causaret tonitru, coruscatione non apparet nobis tam manifeste ignita, sed extincta: sicut tinctio extinctus i aqua, & extractus, non videtur incensus. Secundo ibi.

FINIS LIBRI METEORORVM

pus fulgidum. In puncto aut reflexionis apparet color mistus ex colore corporis fulgentis, & aqua sit refractio: & ideo magis apparet de nocte, quam de die: quia lumen solis ratione magnitudinis obumbrat illam apparitionē. Sed ista causa non pot esse in apparitione coruscationis. Deinde recolligit ea, quae dicta sunt de coruscatione, & tonitruo: ita em opinionem aliorum, q propriam: & oia sunt clara in libro. Deinde addit, q oia ista. i. ventus, terramotus, tonitruū, & coruscatione, sunt idem em substantia: quia omnia sunt exhalatio sicca, quae quidē lateraliter mota, & fluens circa terram est ventus: sed propulsa infra terrā, & ibi angustia passae, est terramotus in nubib' aut subtiliora, & propulsa a frigido, qn nubes congregant in aqua, facit tonitruū, coruscationē, & cetera, quae sunt eiusdem generis. Sicut. n. oia, quae generantur ex vapore humido p coagulationē a frigido, sunt idē em specie, differentia em magis & minus, & em diuersas passiones, vel diuersos modos patiendi, sic etiā oia, quae generantur ex sicca exhalatione a calido inflammante, vel frigido propellente, sunt idem scdm speciem: sed differūt scdm q diuersimode patiuntur a calido: secundū plus & minus: & secundū diuersam repulsionem a frigido. Considerandū tñ est, q terramotus, tonitruum, coruscatione, & alia hmoi, dupliciter considerari possunt: primo formaliter. i. inquantū terramotus est formaliter quidā motus, tonitruū est sonus factus ab exhalatione, vnde & nomen sumpsit, coruscatione vero est illuminatione facta ab exhalatione incensa, & sic manifestū est, q sunt diuersarum specierū. Alio modo, cōsiderant fundamētaliter quantum. i. ad fundamentum essentialē: ex quo talia immediate generantur: & hoc modo sunt idem secundum speciem, quia omnia ista immediate sunt ex exhalatione sicca, licet diuersimode: & secundum diuersos modos generandi, sicut superius dictum est.

SECVNDI METEORORVM

ARISTOTELIS METEORORVM LIBERTERTIVS.

Cum D. Thomae Aquinatis praclarissimis commentariis. LECTIO PRIMA.

OSTQVAM Philosophus determinauit de tonitruo, & coruscatione, in fine praecedentis libri, in principio huius tertii intendit consequenter determinare de allis, quae generantur ex eadē exhalatione sicca: extrusa ex nubibus: puta de Ecnephia, Typhone, & huiusmodi. Et diuiditur in partes duas in prima praemittit intentionem suam: & dicit, quod postquam determinatū est de tonitruo, & coruscatione, quae sunt principales passiones in aere generatae ex materia ventorum, dicendum est de residuis effectibus, siue passionibus, quae sunt minus principales. i. de Ecnephia Typhone, incensatione, & fulmine, secundum modū prius inductum scilicet accipiēdo pro principio, quod duplex sit exhalatio ex terra: vna humida, & alia sicca, & ostendendo, quomodo, & vnde sit in ipsis principium motus, & generatio nis. Secundo ibi.

DE residuis autem dicamus operibus segregationis huius; praeducto iam modo dicentes.

Spiritus. n hic segregatus, p modica quidē diffusus, & saepe factus, & perfians, & subtiliorū partium existēs. tonitrua facit: & coruscationes. Si autem multus fuerit simul, & spissior, minus aut subtilis seget: Ecnephas fit ventus: propter quod uiolentus; celeritas enim segregationis facit validitatem.

Quando quidem igitur assequatur multa, q cōtinua segregatio, eodem fit modo, quēadmodum cum iterum in contrarium moueatur: tunc. n. fit pluuia, & aquae multitudo. Existit quidē igitur ambo hęc potētia secundū materiā. Cū aut principium factum fuerit potētie cuiuscunq, consequitur concretionem ex materia: cuiuscūque aut fuerit multitudo inexistēs amplior, amplius: & fit hęc quidem imber, hęc autem alteri exhalationis, vt Ecnephas.

Quandocūque autē segregatus spiritus, qui in nube alteri contra percussit sic, vt qn ex amplo in angustū inferatur vntus i portis, aut viis: accidit. n. saepe in talibus repulsa prima parte fluentis corporis pp non succedere, aut pp arctitudinē, vt pp repercutere, circulum, &

Determinat de Typhone, & circa hoc duo facit: primo determinat de ipso Typhone: secundo de effectu eius: ibi. Fit quidem igitur. Prima iterum in tres. primo enim, determinat de principio generationis eius. secundo de motu ipsius: ibi. Deorsum autem fertur. tertio de tempore: & loco generationis eius: ibi. Borealibus autem non. Circa primum duo facit: primo facit quod dictum est. secundo cōparat typhonem ad Ecnephiam: quantum ad generationem eorum: ibi. Veruntamen quia sicut. Dicit ergo primo, quod quado spiritus inclusus in nube segregatur

aurem celeriter propter fortitudinem frigidi segregantis. Deinde, cum dicit. c. ¶ Ostendit causam multitudinis, & cōtinuitatis Ecnephas: & dicit quod quando exhalatio sicca, grossa, & compacta, segregatur ex nube, & est multa, ita quod longo tempore vna pars sequatur aliam, tunc spiritus Ecnephas fit magnus, & cōtinuus: propter multitudinem materiā cōtinuā exeuntis, sicut & contraria exhalatio. i. humida, cū mouetur, & incipiunt segregari partes, & cadere pluuia, si fit multa, vna pars continue cadit post alia: & sunt magni, & cōtinui imbres. Quod autem rationabilis sit similitudo inter istas duas contrarias exhalationes, declarat per hoc, q vtrūque horum est in potentia in eadem nube, quia vnumquodque est in potētia in materia, ex qua fit: Ecnephas aut fit ex exhalatione sicca inclusa in nube: & pluuia generatur ex vapore ipsius nubis. Et similiter vtrūque fit ab eodem principio, actiuo. i. a vehementi frigiditate. Eadem enim frigiditas loci, & nubis, cōcernit vapore in aquam: & expellit violenter contrariam exhalationē calidā ex nube. Propter quod, etiā multoties, cum tale principium fuerit applicatum nubi, in qua vtrunq est in potentia, generat vtrūque simul: & si in nube fuerit maior multitudo exhalationis siccae, fit maior ventus, quam pluuia: si vero econuerso plus fuerit de uapore humido, generatur maior pluuia: simul tamen sunt Ecnephas. Deinde, cum dicit.

¶ Reliquis autem secretionis huius operibus, modo iam instituto dicamus.

Nam status iste, qui excernitur, cum paulatim, sparsimque diffunditur, per saepe gignitur, & perficit, atque tenuior est, tonitrua facit, & fulgura. At si confertim, & densior, minusque tenuis excernatur. Ecnephas, hoc est, procella, oritur: quamobrem & uiolentus, quippe cum secretionis celeritas vires adiuciat.

Cum igitur multa, eaque continens secretio consecuta fuerit, idem profecto accidit: quod, cum rursus aduersam in partem impetum sumpsit, tum enim pluuia, & aquae copia exoritur. Ambo itaque hęc potētia quidem in materia insunt: sed cum alterutrius facultatis principium factum est, utrius copia maior fuerit, id, e materia secretum subsequitur. Fitque hoc quidem imber: quod uero ex altera exhalatione, Ecnephas.

Cum autem is status, qui in nube inclusus excernitur, ab altera repercutitur, uortex existit, ut fieri solet, cum ex patenti loco in angustum, in portis aut viis uentus ui adigitur. In eiusmodi enim locis per saepe accidit, ut corporis ita fluentis prima parte repulsa, propterea quod non cedat, aut ob an-

men sunt Ecnephas. Deinde, cum dicit. d. ¶ Determinat de Typhone, & circa hoc duo facit: primo determinat de ipso Typhone: secundo de effectu eius: ibi. Fit quidem igitur. Prima iterum in tres. primo enim, determinat de principio generationis eius. secundo de motu ipsius: ibi. Deorsum autem fertur. tertio de tempore: & loco generationis eius: ibi. Borealibus autem non. Circa primum duo facit: primo facit quod dictum est. secundo cōparat typhonem ad Ecnephiam: quantum ad generationem eorum: ibi. Veruntamen quia sicut. Dicit ergo primo, quod quado spiritus inclusus in nube segregatur

garur, & expellit a frigiditate loci, & superioris partis nubis, ex amplo vetere nubis. p angustū exitum, & parua scissura, & repercutit ad aliq corpus solidū, tunc fit quida ventus in portis & viis, has p modū turbinis, q dī Typho. Et hoc fit ex eo, q prius p rs repercutit ad terrā, siue ad aliud corpus solidum, vel aliqua alia rōne impedit an terius pcedere, & reuoluit in partē suble quere. Et pars sequēs continue ipellit priorē. Ideo cū pars prior nō possit pcedere ante, qā impedit, neque possit retroverti, qā impellit a sequenti, inuoluit in sequenti, & reflectit se ad latus, vbi non inuenit phibens: & sic causat motum quasi circularē. Motus. n. qui est vna latio. i. vnus motus lo calis, si non est motus rectus. s. sursum, aut deorsū sicut iste, oportet, q sit circularis. Si aut mouetur prima pars, ita similiter mouent oēs subsequētes, & pp hoc fit ista reuolutio sup terrā, q habet pncipiū i nubib. Deidē cū dicit. e Coparat Typhonē ad Ecnephiā, & dicit, q similiter generant. s. p continuā segregationem nubis a spiritu, siue ab exhalatione sicca, qd ppretea necessariū est, qā Typho velocius mouet circulariter, q nubes nata sit ex seipsa moueri: & ex hoc nubes continue separet ab exhalatione, ita tñ qd semp aliqua pars nubis sequit exhalationē. Et sic etiā generat Ecnephas: sed tñ ista duo differunt in motu: qā Ecnephas mouet motu recto, Typho aut mouetur fm circulum, ppter causam iam dictam. Deinde, cum dicit. f Determinat de motu eius, & dicit, q Typhon, licet sit generatus superius, tñ mouet deorsum, sicut Ecnephas, qā fert in eontrariū eius, a quo expellit. Expellit aut a superiori parte nubis, q est magis frigida, p hoc, q ibi deficit caliditas causata a reflexione radiorum solarium, sicut supra dictum est, & ex consequenti mouet inferius. Et vocat ille spūs Typho, qā mouetur deorsū circulariter, & non est coloratus, nec a calido ignitus, sicut multa alia impressiones, quod accidit ex hoc, qā ille spi

reolutionē fieri spūs, hic quidem. n. in antierius phibet pro cedere, hic autem posterius im pellit, quare cōpellitur in la tus, qua non phibet fieri, & sic semper habitum donec vtique vnum fiat, hic autem est circulo s. cuius. n. vna latio figurē, hoc necesse est circulum esse, sup terrā igitur pp hoc fiūt re uolutiones & in nubibus, simili ter secundum principium.

e Veruntamen. quia sicut qñ Ecnephas factus fuerit, semp nubes segregat, & fit cōtinuus ventus, sic hic semper cōtinuū assequit nubes. Propter spīsitu dinē aut nō potēs segregari spūs ex nube: vertif. n. circulo, qd primū, pp dictam causam.

f Deorsum autem fertur, quia nubes semper inspissatur, quā excidit calidum. Vocat autem si in colorata fuerit hęc passio, Typhon ventus existens, velut Ecnephas, indigestus.

g Borealibus autē non fit Typhon. neque niues habentibus Ecnephas: ppterea q oīa hęc spiritus sunt: spiritus aut sicca, & calida fit exhalatio. Gelu igitur, & frigus pp obtinere, ex tinguit mox factū adhuc pncipiū: qd aut obtinet palā, neq; enim vtique esset niuositas, neq; Borealia humida: hoc. n. accidit esse obtinente frigiditate.

h Fit qdē igit Typhon, qñ Ecnephas factus. nō possit segre gari a nube. Est autē pp repulsionem girationis, cum ad terram delata fuerit reuolutio simul deducens nubem, non potens absolui: quia autem secundum directum efflat, hac spiri tu mouet, & circulari motu vertit, & sursum fert. cuiusque incidit vim inferens.

LECTIO II.

Vm autem detractus igniatur, hoc autem est cum subtilior spiritus factus fuerit, vocatur incensio: coincendit enim aerem ignitione colorans.

ritus est indigestus, & non est totaliter separatus a nube, sed semper trahit secum aliquā partem nubis, & eius humiditas impedit eius colorationem, vel ignitionem. Deinde, cum dicit. g Determinat de loco, & tempore generationis Typhonis, & dicit, quod Typhon non generatur in temporibus, & locis Borealibus, id est vehementer frigidis: nec etiam in locis, vel temporibus niuosis, & congelatis, sicut nec Ecnephas. Et huius ratio est, quia ista duo in hoc conueniunt, quod vtunque est spiritus, id est exhalatio sicca. Cum autem obtinet excellēs frigus, id est, quando est tepus, vel locus excellētis frigoris, tunc exhalatio calida statim in sui principio extinguitur a magno frigore. Et propter eandem causam in eisdem locis raro, aut nunquam fit tonitruum, & terramotus. Deinde, cū dicit. h Ostendit esse eum mirabilem huius venti, & dicit, quod sicut descendit de semper dicit secum aliquam partem nubis, ita quando reflectit a terra, inuoluit secum omnia, super quæ cadit: eradican do, scilicet arbores: cūque euer tendo domos, eleuādo saxa. Et cū incidit ad mare, eleuat ite cum, & inuoluit magnitudinē aquæ maris, quandoque autē eleuat naves, propter quod multum time tur a nauis: quia super quæcūque incidit, illa motu circulari circumuolūdo & vim faciēdo, euer tit, & reuertēdo, eleuat ea sursum. Deinde, cum dicit.

gustiam, aut quod alius status contra spiret, status conuoluatur, ac uertigo efficiatur: quippe cum alius, ne progrediatur, prohibet, alius a tergo impellit, ut necesse sit, in obliquum, qua parte non prohibetur, ferri, atque ita semper id quod coheret, donec unū euadat, quod quidem circulus est. Si qdē cuius figuræ motio una est, ea circulus fit, necesse est. Has igitur ob causas uertigines fiunt in terrā, eodemq; modo, et in nubibus pncipiū ratione.

Nisi quod quemadmodum, cum procella fit, semper nubes excernitur, & continuatus fit ventus, ita hic semper nubis continuatio subsequitur. Cum autem status ex nube, ob densitatem excerni non possit, in orbem quidem primum, ob eam quæ dicta est causam, conuertitur.

Deorsum uerò fertur, propterea quod nubes ea parte densentur, quæ excidit calor, Hæc autem affectio si coloris expers fuerit, Typhon nominatur, uentusque est, ueluti Ecnephas inconcoctus.

Aquilonijs porro temporibus typhon non fit, nec niuosus ecnephias, propterea, quod omnia hæc spiritus sunt, & spiritus sicca, & calida exhalatio. Gelu igitur, & frigus, quia euincunt principium, cum adhuc fit, statim extingunt. Euincere autem perspicuum est. Non enim nix est, nec quæ Aquilonia sunt, humida. Si quidem hæc euincēte frigore eueniunt.

Oritur igitur typhon, si cum Ecnephas fit, excerni a nube non possit. Est autem ob uertiginis oblectationem, cum ad terram conuolutio defertur, secum nubem adducens, a qua absolui non potest, Quæ uero recta protenditur, ea parte spiri tu commouet, & quam in rem incidit, eam motu in orbem uim asserendo contorquet, in suble meque tollit.

Tractatus primi, libri tertij, de incensio ne, & fulmine. Cap. II.

Vm autem auulsus incenditur (id autem euenit, si tenuior sit spiritus) npsip, hoc est incensio, nominatur, aerem enim ardore ouerxiuipnps, hoc est una accendit colore inficiendo.

Determinat de fulmine, & circa hoc tria facit: primo determinat de fulmine. secundo, de effectu eius: ibi. Hic qdē enim. tertio, concludit quoddam corollarium ex dictis: ibi. Quare & hæc omnia. De primo ergo dicit, qd spūs subtilis fm substantiam, & multus in quantitate extrudatur a frigido, quod est in ipsa nube, generatur fulmen, quod penetrat, & frequenter adurit illud, cui incidit. Quod quidē est duplex: nam si spiritus fuerit magis subtilis, q calidus, fit fulmen vehementer penetrans, sed non adurit. Si autem exhalatio fuerit min⁹ subtilis, & magis calida, fit fulmen quod tardius penetrat, & maiorem moram faciēdo, adurit. Primum Poetæ uocat Argeta: secundum uero Psoleonta. Deinde, cum dicit.

Si autē in ipsa nube multus, & subtilis extrudatur spiritus, hoc fit fulmen, siquidem valde subtilis nō adurens propter subtilitatem, quam Poetæ Argeta uocant: si autem minus adurēs, quam Psoleonta uocant.

Hoc quidem. n. pp subtilitatem fertur: pp uelocitatem autē puenit ptransiens, antequam igniā, & morā faciēdenigret: hoc autē tard⁹ coloratū quidē: aduhsit autē non: sed puenit. Propter qd & resistentia quidē patiunt aliquid, quæ aut nō, nihil: vt quod clypei laminę liquefactum fuit: lignum aut nihil passum fuit: ppter raritatem. n. puenit spūs penetrans, & ptransiens, & p uestimenta similiter nō combulsit: sed uelut attritionem fecit.

Quare & spūs hęc oīa, palam ex talibus. Est autē aliqñ & oculis uidere, uelut & tunc accidit circa templum in Epheso cōbustum. ad multas. n. partes flamma ferebatur continua: discreta seorsum. Quod quidem fumus spiritus, & ardet fumus, manifestum est, & dictum est in alteris prius: cum autem multus, & simul cedat, tunc manifeste uidetur spiritus esse: quod quidem in paruis ignitionibus uidet hic: & tunc multa materia fiebat multo fortius: ruptis igitur lignis, unde principium

ad pecuniam, illæso marsupio. Et simili ratione inuenti sunt hoies mortui a fulmine uestimentis exterioribus illæsis; puer etiam in utero matris exterminatus est, matre remanente intacta. Dicit etiam Seneca, quod uinum quandoque sine combustionemāfit: & remanet in dolio aduhsit asferibus, & ad terram proiectis. Et huius ratio esse potest, quia uirtus penetratiua fulminis, per quam confregit asferes, & latera dolij, multo maior est, quam uirtus uini per quam natū est effundi deorsum: ideo in minori tempore frangit latera uasis, quam uinum natum sit moueri deorsum: quia propter contracto uasē, uinum stare potuit per modicum tempus, maxime si sit uinum uiscosum, & grossum, & uas sit porosum: quia tunc facilius fulmen pertransit uas, quod est porosum, quam uas, in quo non inueniuntur pori. Sua etiam caliditate fulmē facit uinum grossum, & uiscosum: maxime in superficie facere potest quasi crustam, vt patet de sapa, propter quod uinum tardius effunditur. Sed aliud fulmen, quia est grossius, propter nimiam eius tarditatem, non ita penetrat: & quia est calidius quam subtile, prius adurit & colorat, q penetrat: ita qd aduhsit puenit motum localem eius in penetrando. Hoc autem fulmen, quia propter suam grossitiam non multum penetrat, ideo minus lædit dura, & resistentia, quam rara: Vnde aliquando inuentum est, quod excussit aliquando uentus, aliquando pilos & barbam hominis, homine in nullo penitus læso. Sed primum fulmen, ea quæ parum resistent non colorat aut adurit, sed cito penetrat, sicut prius dictum est. Ea uero quæ resistent, vt sunt corpora dura, magis patiuntur ab hoc fulmine: quia ea adurit propter duas rationes. primo, quia ea

quæ sustinent fixationem fulminis maiori tempore, magis patiuntur ab eo, sed fulmen agit in resistentia maiori tempore. Secundo, quia qñ resistitur spiritui, tunc spiritus fortificatur & multiplicatur, & fortius agit. Et hoc etiam manifestat duobus exemplis: primo, quia uisum est quandoque, quod clypeus a parte interiori erat cooperatus ære in aliqua parte, vel etiam a parte exteriori: & iste clypeus ictus fulmine, & lignum nihil passum fuit: quia propter raritatem cito ipsum penetrauit fulmen: sed æs, quod magis resistebat, liquefactū fuit. Temporibus etiā nostris, miles q percussus est a fulmine, habebat scutum ligneū suspensum humeris, & sub scuto arma ferrea: fulmen cōfregit, & partim liquefecit ferrum sub scuto, lignum autē scuti in nullo læsum inuentum est. Sed o dicit, q sicut dictum est, fulmen aliqñ interficat hoīem pp resistentiam: uelut in terra uero pp minorē resistentia, ptransiuit. Ex quo concludi potest, qd primum fulmen magis periculosum est, q secundum. Si autē uerū sit, qd fulmē habet alios effectus, qui proferuntur uulgo, vt pura, q magis percutit cāpanilia ecclesiæ, & loca sacra, q alia loca, dicendum q non est inconueniens, qd demones uant uirtute sua circa hos mirabiles effectus naturæ, vt ipsi rerū mirabilia authores uideant, sicut aliqñ se immiscēte nobilissimō effectui naturæ, scilicet generationi, & propagationi humanæ. Nos tñ hic non querimus, quid Deus permittat, sed quid natura faciat. Et de facili dicere possumus, q magis tangit cāpanilia, & ecclesiās, quia sunt altiores, & citius ei occurrunt. Sciendum est etiam, q Seneca tres species fulminis dicit esse, sed ista de facili reducantur ad duas predictas, vt patet intuenti. Deinde, cum dicit.

Quod si ex ipsa nube multus, ac tenuis spiritus extrudatur, fulmen fit, & ualde quidem tenuis si fuerit, & ob tenuitatem non adurat, id quod Poetæ Argetem nominant. Si uero minus, adurat autem id quod nominant Psoleonta.

Illud enim ob tenuitatem fertur, & ob celeritatem ante penetrat, quam ut adurat, & mora facta nigrore inficiat. Hic uero tardior colore quidem inficit, sed non adurit, uerum antea transit. Quocirca & quæ relictantur, aliquid perpetuantur, quæ non reluctantur, minime: vt scuti as quoddam liquefactum est, lignum uero nihil perpeßum est: spiritus enim ob raritatem antea percolatus est & transmissus: per uestes quoque transiens, similiter non aduhsit, sed uelut in pilos redegit.

Quare hæc omnia spiritus esse, tum ex talibus constat, tum uero oculis eum ipsi cernere interdum licet, ueluti nunc conspeximus in templi Ephesini conflagratione, in qua seorsim euulsa flamma multis in locis continua ferebatur. Ac fumum quidem spiritum esse, ac ardere apertum est, alioque in loco antea dictum est. Cum autem confertim secedit, tum manifeste status esse uidetur. Quod igitur in paruis rogis fieri uidemus, hoc idem, uel tum multa ardente materia longe ualidius fiebat. Dirupis uaque lignis, unde spiritus

scilicet generationi, & propagationi humanæ. Nos tñ hic non querimus, quid Deus permittat, sed quid natura faciat. Et de facili dicere possumus, q magis tangit cāpanilia, & ecclesiās, quia sunt altiores, & citius ei occurrunt. Sciendum est etiam, q Seneca tres species fulminis dicit esse, sed ista de facili reducantur ad duas predictas, vt patet intuenti. Deinde, cum dicit.

Concludit corollarie ex dictis, qd fulmen nō est lapis, uel aliquod corpus solidum, sicut tñ multi crediderunt, sed est spiritus. i. exhalatio sicca incēsa, & subtilis. Et hoc quod dicit Philo sophus declarat per ea, quæ patent oculis: quia combusto templo in Epheso a fulmine, ibi, quia materia fulminis erat multa, uideri poterat, qd fulmen est spūs: quia qñ tēplum percussum est, flamma exhalationis incense ferebatur hac, illac, ad multas partes templi, & denique cum fumo templi ferebatur sursum incēsa: sicut fumus, propter aduhsionem humidū grossi, quod exhibet ex combustionē templi. Sed accidit de huiusmodi exhalatione, sicut de fumo, quia etiam fumus est quidam spiritus, & ardet, sicut exhalatio, sicut prius dictum est. Quando materia est multa, quæ comburitur, tunc fit multus fumus incensus, & manifeste uidetur, sicut in incensione fumatis: qñ aut materia est pauca, non ita uidetur fumus. Sic etiam quando materia fulminis est multa, manifeste apparet, qd fulmē est exhalatio incēsa, sicut accidit in fulmine percuciente predictum tēplum. Quæ uero materia est pauca, non ita uidetur: quod tñ uidetur in uino, iudicandum est etiam in altero. Quod autem fulmen nō sit corpus solidum, uel lapis, patet quia tale corpus non potest habere effectus, qui superius dicti sunt procedere a fulmine. Nō enim possit

LECTIO II.

Determinat de incensio ne, & dicit qd spūs subtilior, q ille, ex quo generat Typho, segregatus fuerit ex nube, & ignitus pp suā subtilitatem, & motum uolentū calidi, tunc fit passio, quæ dī incensio. Et hæc exhalatio sic incēsa, cadendo, coincendit aerē, p quē cadit: sed qā illa incensio non est fortis, sed debilis, uidetur potius quædam coloratio aeris ad modum albi. Deinde, cum dicit. Determinat

posset penetrare ad interiora, nisi prius rupis exteriorib'...

spiritus erat, multus secedebat simul, qua efflabat, & ferebatur...

Semp. n. oportet putare asse qui fulminibus spūs, & pcedere: sed non videntur...

Et tonitrua aut diuidunt, nō sono, sed quia simul segregat, & plagā fecit...

LECTIO III.

De halo aut. & de Iride, & quid vtraque, & pp quam causam fit...

Ipsius qdē igit halo apparet sepe circulo tot', & fit circa solē & lunā...

Iridis aut nunquā fit circulus, nec maior semicirculo, de cificio, & occumbente quidem...

Corona igitur integer sepe circulus apparet, et circa solem, & lunam, astraque splendida oriuntur...

LECTIO III.

Quam Philosophus determinauit de his, quae generantur ex exhalatione eleuata a terra per motum...

minatum sit de his, quae sunt ex exhalatione humida per motum, & alterationem...

Semper enim spiritum fulmina cōsequi & ante ire (quanquam quod coloris experts sit, non cernitur) putandum est...

Quin & tonitrua, ac fulgura non sono findunt, sed quod una spiritus excernitur, ictum, sonumque efficiens, qui si percussit, findit nec urit...

Traſtatus secundi, libri tertii, de Halo, & Iride, Parelis, Virgis, in generali. Cap. III.

De corona autem, & arcu quid utrumque sit, & quā ob causam fiant, & de Parelis, & Virgis, & ceteris...

Corona igitur integer sepe circulus apparet, et circa solem, & lunam, astraque splendida oriuntur...

Arcus uero nunquam existit circulus, nec maior sectio, quam semicirculus, & occidente, atque oriente minimi quidem circuli, sed...

apparentiam eius. Et indifferenter fit in meridie, & in sero: sed in mane & circa occasum minus fit...

ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgas, & Parelis: ibi. Parelis autē. Circa primum tria facit...

Ille tñ circulus est minor q̄ circulus quem facit in meridie. Cū autem sol eleuatur supra orizontem...

culi, maxima autem portio, eleuato autem magis, circuli quidē maioris: minor aut portio.

Et post autumnale qdē equinoctium in breuioribus diebus omni hora fit diei, in aestiuis autem non fit circa meridiem.

Neq; duabus plures, virides sunt simul. Harum aut tricolor qdē vtraq; & colores eosdē, & equales sū numerū inuicē hnt, obscuriores aut eius, q̄ extra, & ecōtrario positos sū positionē...

Parelis aut, & virgæ fiunt ex latere semp. & neq; desup. neq; ad terrā. neq; ex opposito, neq; etiā in nocte; sed semp circa Solē...

Causa aut oīum horum eadē: oīa. n. hęc refractio sunt. Differunt autem modis, & a quibus; & quomodo accidit fieri refractionem ad solem, aut ad aliud aliquid fulgidorum.

Et per diem quidem iris fit, nocte aut a luna, vt quidam antequi putabant, non fiebat: hoc aut patiebatur pp raritatem: latebat n. ipsos, fit tñ: raro aut fit. Causa aut, & q̄ in tenebris...

ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgas, & Parelis: ibi. Parelis autē. Circa primum tria facit...

lem, quia impressiones existentes supra Solem, non essent visibiles. Neque apparent directe subtus solem versus terram...

maximus ambitus, magis autem sublatō, circuli quidem maioris, sed minor ambitus.

Et post autumnis quidem equinoctium, diebus breuioribus omni diei hora exoriuntur, aestiuis uero diebus, per meridiem non fit.

Nec plures duobus simul arcus oriuntur, quorum quāuis uerque tricolor sit, eodemque colorum genere, ac pari numero inter se congruat, obscuriores tamen sunt in exteriori, atque ordine contrario positi...

Parelia autem & virgæ ad latas semper gignuntur, non supra, nec terram uersus, nec e regione, nec noctu quidem, sed semper circa Solem. Præterea aut ascendente, aut descendente, ad occasum frequenter, mediā cæli tenente, raro. Id quod in Bosphoro aliquando accidit...

Horum autem omnium eadem causa est: reflexio enim omnia sunt. Modis autem differunt, & his, a quibus, & prout ad Solem, aut aliud quid splendidum reflexionem fieri coniungit.

Ac interdum quidem arcus oritur, noctu uero a Luna, ueteres putarunt, non extitisse. Quod eis accidit propter raritatem; eos enim latuit, fit nanque, tamen raro. Cuius rei causa est, quod colores in tenebris...

ostendit accidentia circa Iridem, secundo accidentia circa Virgas, & Parelis: ibi. Parelis autē. Circa primum tria facit...

fbī oppoſita. Sed de nocte, dixerūt quidam antiquorum, ipſam non apparere per refractionem luminis, quia in nocte raro fit, propter quod latebat ipſos. Sunt autem tres cauſe, propter quas raro apparet de nocte. Prima eſt, quia colores obſcurantur de nocte propter obſcuritatem noctis. Secunda cauſa eſt, quia iris non po- teſt apparere, neque fieri de nocte, niſi ſolum in vno die naturali menſis. Tertia eſt, quia iris non fit de nocte niſi luna exiſtente plena in oriente, & in occidente nube oppoſita exiſtente denſa. Et illa raro ſimul cōtingunt. Signum autem rare apparitionis eius dicit eſſe, quia in quinquaginta annis non percepit eā, niſi bis fieri. Deinde cum dicit.

¶ Poſtquam Philoſophus determinavit de cauſis prædictorū in generali: de terminat de eis magis in ſpeciali, & diuidit in partes duas. In prima præmittit quādam ſuppoſitiones neceſſarias ad poſitum. Secundo de clarat intentum: ibi, ¶ Primo autem de figura. ¶ Circa primū ergo dicit, quod oportet ſupponere aliqua, & primo, quod radius viſualis procedens ab oculo refrangitur ab aliquo prohibete eorum directam altera rationem propter groſſitū, ſicut ab aqua & aere ingroſſato propter humiditatem & frigiditatem, & vniuerſaliter ab omnibus corporibus groſſis, habentibus planam & lenem ſuperficiem, propter quā vniuerſaliter recipiunt, & refranguntur ad aliquod corpus lucidum. Secundo, ſupponere oportet, quod corpora ſpecularia, a quibus fit refractione, in quibus apparet ſpecies viſibilis, ſunt duplicia: quædam ſunt in quibus apparet figura & color obiecti determinate, quædam autem ſunt in quibus apparent colores, non autem figura determinata, ſicut ſunt illa quæ ſunt valde parua, & non poſſunt diuidi in partes quæ comprehendantur a viſu: quare relinquuntur, quod in talibus ſolus color apparebit. Tertio, ſupponendum eſt quod in corporibus ſpecularibus aliquando apparet color clarus, quando, ſi ſpeculum eſt purum, & mundum, non habens aliquem colorem extraneum, & medium ſimiliter eſt purum, & viſus eſt fortis. i. bene diſpoſitus. Aliquando autem color corporis clari apparet obſcurus, propter defectum alicuius iſtorū triū. De his autem demonſtratum eſt in libro de ſenſu, & ſenſato, vel in libro de ſenſu. i. in perſpectiua communi: nunc autem iſtis ſuppoſitis dicendum eſt de aliis. Intelligendum eſt autem circa primam ſuppoſitionem, quod viſio non fit extra mittendo, ſed intus accipiendo, id eſt radij viſuales, per quos videtur res ab extra, non procedunt ab oculo ad obiectum, ſed ab obiecto ad oculum. Et id eſt radij viſuales refranguntur ab ſpeculo ad viſum: non autē

latent colores, & alia multa oportet coincidere, & oīa hæc in die vna menſis: in plenilunio .n. fieri neceſſe, ſi debeat fore, & tūc, aut oriēte, aut occubēte. Propter quod quædam in annis quinquaginta, bis cōperimus ſolū.

¶ Quod quidē igitur viſus refrangit, ſicut ab aqua, ſic & ab aere, & oībus habentibus ſuperficiē planam, ex his quæ circa viſum oſtenſa ſunt, oportet accipere fidē. Et quæ ſpeculorū in quibus ſunt quidē & figuræ apparent: in quibusdā autē colores ſolū. Talia autē ſunt quæcūq; parua ſpeculorum, & nullā ſenſibilem habent diuiſionē. In his .n. figuræ quidē impoſſibile apparere: videtur enim eſſe diuiſibilis: oī .n. figura ſimul videtur figura eſſe, & diuiſionē hēre: quæ autē apparere aliquid neceſſariū: hæc autē impoſſibile, relinquuntur colorē apparere ſolum. Color autē aliquando quidem clarus videtur: clarorum autem aliquando pp miſceri ei, qui ſpeculi, aut pp debilitatem viſus, aut quia medium coloratum, alterius coloris efficit phāſiam. Sic autē de his nobis ſpeculorū in demōſtratiuis circa ſenſus. Propter hoc quidē dicam, his autē quō exiſtunt, vtamur ipſis.

LECTIO IIII.

Rimo autem de figura halo dicamus, & quare circulus fit, & quare circa Solem, aut Lunam. Similiter autem & de aliis aſtris: eadem enim in omnibus congruet ratio.

Remissis ſuppoſitionibus neceſſarijs ad declarationē tam dictorum quæ dicendorum, conſequenter proſequitur de Halo, Iride, & reliquis, & primo determinat de halo: ſecundo de Iride: ibi, ¶ Iris autē. ¶ Et tertio de Parelijs, & Virgibus: ibi, ¶ Eadem autē dictis. ¶ Circa primū duo facit. Primo aſſignat cauſam generationis, & modum. Secundo reddit cauſam cuiusdam accidentis halo: ibi, ¶ Sæpius autem. ¶ prima iterum in tres. Primo oſtendit modum generationis halo. Secundo oſtendit cauſam figuræ eius: ibi, ¶ Vndique autem. ¶ Tertio oſtendit cauſam coloris illius: ibi, ¶ Oportet autē. ¶ Quæ tum ad primū igitur, primo præmittit intentionē ſuā & dicit, quod primo dicendū eſt de halo, & de figura eius in ſpeciali, quare. ſi fit circularis figuræ, & vtrum fiat circa Solem, & Lunam, & ſimiliter circa alia aſtra, & non ex oppoſito, vel ex latere alicuius, quæ eadem eſt ratio de omnibus. Secundo ibi.

ad ſolem, vel aliud obiectum, quia non refranguntur ad id a quo procedunt. Sed Ariſtoteles loquitur hic ſecundum communem opinionem perſpectiuorum ſui temporis, qui habebat contrariam opinionem dictis. Nec refert ad propoſitum quodcumque iſtorum dicatur, quia eodem modo accidunt omnia circa halo, & iridē, quocumque iſtorum poſito. Ad maiorem autem claritatem dictorum, & dicendum, notanda ſunt duo. Primum eſt, quod ad quamlibet refractionem tria concurrunt de neceſſitate. Primum eſt obiectū, quod imprimit ſimilitudinem ſuam in ſpeculum, puta, lumen ſolis, & hoc habet rationem refractionis. Speculum quod determinat actionē obiecti, & recipit ſimilitudinem eius, quæ habet rationem refragentis. Et viſus qui habet rationem eius, ad quod fit refractione. Secundo notandum eſt, quod radius viſualis eſt triplex, ſcilicet reſectus, qui per medium vni forme libere procedit a corpore lucido ad viſum. Secundo, reflexus, qui propter denſitatem alicuius medij non poteſt vltimius tranſire, ſed reſectitur, & reuertitur ad corpus luminolum, a quo procedit, ſicut accidit de radijs ſolaribus, qui reſectuntur a terra ſuſum verſus ſolē, ſicut viſum eſt ſupra. Tertio eſt radius refractus, qui propter occurſum alicuius medij, non quidem impeditur totaliter vltimius procedere, imo procedit vſque ad viſum, ſed non recte, quia recedit a perpendiculari. Ariſtoteles tamen in diſſerentia vtitur iſtis nominibus, cū dicit quod viſus refragitur ad aliquod corpus lucidū. Deinde cum dicit.

Porro ea quæ de aſpectu demonſtrantur, fidem faciunt, aſpectum, ut ab aqua, ſic etiam ab aere, & ab omnibus ijs, quæ ſummam partem leuem habent, reſecti, atque etiam, quamobrem nonnullis in ſpeculis non ſolum colores, uerum etiam figuræ apparent, in nonnullis tantummodo colores. Talia autem ſunt, quæcūque parua ſint, & nullam ad ſenſum capiant diuiſionem. In his enim fieri non poteſt, ut figura appareat, quandoquidem diuidua eſſe uidebitur. Omnis nanque figura, ſimul figura eſſe, & omni ex parte diuidi poſſe uidetur. Quoniam autem aliquid appareat neceſſe eſt, figura uero non poteſt, colorem ſolum apparere relinquuntur. Color autem ſplendidus apparet, nonnunquam uero, aut quod ſpeculi color admixceatur, aut ob aſpectus imbecillitatem, diuerſi coloris faciem exhibet. Sed hæc in hijs, quæ de ſenſu demonſtrantur, contemplatū ſumus. ideo nonnulla nunc trademus, nonnullis, ut iā cōſtituitis, utemur.

Traſtatus ſecundi, libri tertij, in quo determinat in ſpeciali de halo. Cap. I I.

Rimum uero de Corona dicamus, & cur orbis fiat, & quamobrem circa Solem, aut Lunam, eodemque modo, & circa aliorum ſyderum aliquod: eadem enim in omnibus congruet ratio.

Remissis ſuppoſitionibus neceſſarijs ad declarationē tam dictorum quæ dicendorum, conſequenter proſequitur de Halo, Iride, & reliquis, & primo determinat de halo: ſecundo de Iride: ibi, ¶ Iris autē. ¶ Et tertio de Parelijs, & Virgibus: ibi, ¶ Eadem autē dictis. ¶ Circa primū duo facit. Primo aſſignat cauſam generationis, & modum. Secundo reddit cauſam cuiusdam accidentis halo: ibi, ¶ Sæpius autem. ¶ prima iterum in tres. Primo oſtendit modum generationis halo. Secundo oſtendit cauſam figuræ eius: ibi, ¶ Vndique autem. ¶ Tertio oſtendit cauſam coloris illius: ibi, ¶ Oportet autē. ¶ Quæ tum ad primū igitur, primo præmittit intentionē ſuā & dicit, quod primo dicendū eſt de halo, & de figura eius in ſpeciali, quare. ſi fit circularis figuræ, & vtrum fiat circa Solem, & Lunam, & ſimiliter circa alia aſtra, & non ex oppoſito, vel ex latere alicuius, quæ eadem eſt ratio de omnibus. Secundo ibi.

¶ Quia

¶ Quia halo apparet ex refractione viſus, conſiſtente vapore, vel aere, ideo philoſophus declarat, quomodo ſe habeat vapor huiusmodi, a quo fit refractione. Et dicit quod refractione viſus in apparitionibus halo, fit a vapore, vel aere, id eſt ab aere vaporoſo, ingroſſato a frigido in nubem tenuem, paruarum & regulariū partiū. Et hoc manifeſtat per ſignum: quia ſi ille vapor, in quo apparet halo, ingroſſetur, tunc eſt ſignum pluuiæ. Si autem diſtrahatur, & diſſegetur, tunc eſt ſignum ventis. Si vero euaneſcat, & exterminetur, tūc eſt ſignum ſerenitatis. Probat autem primum, quia talis ingroſſatio vaporis oſtendit continuam inſpirationem nubis, quam tandem neceſſarium eſt permu- tari in aquam. Et propter hoc huiusmodi nubes continue ſunt nigriores, quoaduſq; finaliter diſpareat halo. Secundo vero, manifeſtatur: quia illa diſtractio non poteſt fieri, niſi a vento, qui iam incipit flare. In ſignum cuius, quando diſtrahitur halo, ventus incipit manifeſte apparere ex illa parte, in qua incipit illa diſtractio, ex quo poſſumus etiam concludere, quod vltimus flabat, & diſtrahebat halo, ſed nondū erat nobis præſens, & manifeſtus, vel prius flabat in alijs partibus, ſed nondum erat præſens illi parti, in qua fit halo. Marcefacta autē ſiue euaneſcens, eſt ſignum ſerenitatis: quia non diſtrahitur niſi a calido diſſegante vapore nubis, & ſic aer vel vapor propter tale calidum, non poteſt cōdenſari in nubem, ex quo fit ſerenitas. Vnde relinquuntur, quod halo fiat in nube tenui, & denſata a frigido, vt dictum eſt. Deinde cum dicit.

Fit quidem igitur refractione uiſus conſiſtente aere, & uapore in nubem, ſi regularis & paruarum partiū conſiſtens extiterit. Propter quod & ſignū, conſiſtencia quidē aque eſt: tamen diſtractioes, & marcedines, hæc quidē ſerenitatis, diſtractioes autē ſpiritus. Siquidem .n. neque marceſcat, neque diſtrahatur, ſed permittatur procedere propria natura: aque ſignū uerifiſimiliter eſt. In ſinuatur .n. iam fieri talem conſiſtenciam, ex qua conſiſtenciam accipiente inſpiratione, neceſſariū in aquam uenire: propter quod & nigreſcit colore hæc maxime alijs. Cum autē detrahitur, ſpiritus ſignū diuiſio autē a ſpiritu facta, eſt iam quidē ente, nondum autē præſente: ſignū autē huius, quia hinc fit uetus, vnde uenit; principalis facta fuerit diſtractio. Marcefacta autem, ſerenitatis: ſi enim non poneretur equaliter, ſic aer: vt obtineret interceptum calidum, neque ueniret inſpirationem aquoſam, palā quod ſic uapor ſegregatus eſt ab exhalatione ſicca & ignea: hoc autem pulchri temporis ſignum. Quomodo quidem igitur ſic ſe habente aere fit refractione: dictum eſt.

Caligine autem circa Solem & Lunam coacta, aſpectus reſectitur. Itaque non e regione, ut arcus, apparet.

Vndique autē ſimiliter refractione neceſſe circuli eſſe aut circuli partē: ab eodem enim ſigno ad idem ſignum æquales franguntur ſuper circuli lineæ ſemper. Sit enim a ſigno in quo A. ad B. fracta quæ A. G. B. & quæ A. Z. B. & quæ A. D. B. æquales autē hæc A. G. A. Z. A. D. adinuicem: & quæ A. D. B. inuicem, puta. G. B. Z. B. D. B. & protrahatur. A. C. B. quare trigoni: æquales etenim ſuper

Oſtendit, quomodo & qualiter ſe habent nubes, ſecundum poſitionem ad aſtrum fulgidū, ſi refractione, & dicit quod viſus refragitur a caligine exiſtente inter ipſum, & Solem, vel Lunam, & propter hoc non apparet ex oppoſito, ſicut iris, quæ apparet in nube oppoſita Soli, vel Lunæ viſu exiſtente in medio, nec etiam apparet ex lateribus, ſicut virgæ, & parelij. Ad cuius intelligentiam conſiderandum eſt, quod in apparitione halo, inter viſum, & aſtrum, mediatur nubes tenuis, a qua fit refractione, ita quod aſtrum videtur per ipſam, propter quod etiam videtur in eadem ſuperficie cum ipſa; quia quando aliquod corpus remotum videtur per aliquod corpus

medium diſtans a viſu, tunc obiectum videtur eſſe ſimul cum medio, quia viſus propter diſtanciam improportionatam ſibi, non diiudicat remotionem vnius ab altero. Et propter eandem cauſam corpus ſphæricum a remotis viſum, ſemper apparet planæ ſuperficiæ, quia viſus propter improportionatam diſtanciam, ſicut dictū eſt, non diiudicat diſtanciam, neque figuram, & maximum circulum eius. Deinde cum dicit.

Reflectitur igitur aſpectus, aere & uapore in nubem concreto, ſi tamen æquabilis, & minutis partibus concreuerit. Ideo & concretio aquæ prænuſciat. Cum diſſipatur quidem, aut emarceſcit, marcor ſerenum, diſſipatio uero uentum declarat. Nam ſi nec emarceſcat, nec diſtrahatur, ſed ſuam ipſius recipere naturam permittatur, ſignum aquæ merito eſt. Tale enim fieri concretionem iam indicat, ex qua continenter denſata ad aquam uenire neceſſe ſit. Quam etiam ob cauſam, cæterarum maxime omnium nigro colore exiſtunt. Cum autem diſtracta fuerit, uentus eſt indicium. Siquidem diſtractio a uento orta eſt, qui iam quidem incipit, non dum tamen adeſt. Cuius rei ſignum eſt, quod unde præcipua diſſipatio ſit, inde uentus ortum habet, ſed cum emarceſcit, ſerenitatis. Si enim aer non ita ſe habeat, ut interceptum calorem uincere non ualeat, nec item in aqueam concretionem denſari, perſpicuum eſt, uaporem a ſicca & ignea exhalatione nondum eſſe ſerenum, quod quidem ſerenitatis cauſa eſt. Quoniam igitur modo aere affecto reflexio fiat, dictum eſt.

Ac cum omni ex parte æque reſectatur, neceſſe eſt, circulum eſſe, aut circuli partem. Ab eodem enim puncto in idem punctum, æquales lineæ in orbis lineæ ſemper ſectentur. Sint enim a puncto A. ad B. in flexa lineæ A. C. B. A. ſ. B. & A. D. B. Simq; A. C. A. ſ. A. D. inter ſe æquales, et quæ etiam ſunt ad B. ductæ inter ſe, atque A. E. B. iungatur, proſectio triangula æqualia erunt, & ſimilia ut pote in equali. A. E. B. Ex angulis, uero ad lineam. A. E. B.

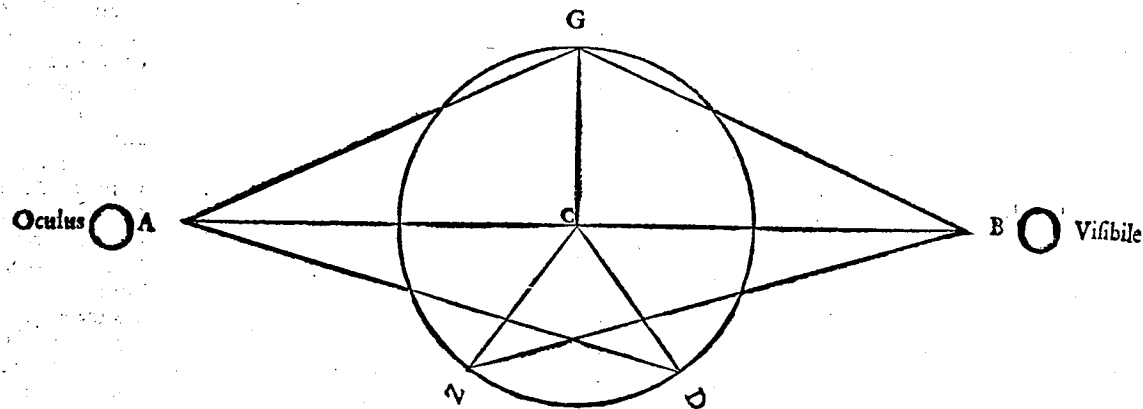
Maior eſt manifeſta, quia aſtrum æqualiter agit, & illuminat partes exiſtentes inter extremos radios refractos: quia æqualiter diſtant. Minorem uero probat in terminis cōmuniſ, hoc modo. Sit. A. viſus, qui refrangitur. B. autem ſit aſtrum, ad quod ſit Tho. in meteo.

Maior eſt manifeſta, quia aſtrum æqualiter agit, & illuminat partes exiſtentes inter extremos radios refractos: quia æqualiter diſtant. Minorem uero probat in terminis cōmuni�, hoc modo. Sit. A. viſus, qui refrangitur. B. autem ſit aſtrum, ad quod ſit Tho. in meteo.

Maior eſt manifeſta, quia aſtrum æqualiter agit, & illuminat partes exiſtentes inter extremos radios refractos: quia æqualiter diſtant. Minorem uero probat in terminis cōmuni�, hoc modo. Sit. A. viſus, qui refrangitur. B. autem ſit aſtrum, ad quod ſit Tho. in meteo.

fit refractio secundum antiquos, & protrahatur linea perpendicularis ab A. in B. per medium caliginis refrangentis visum in puncto. C. & signentur tria puncta æquedistantia ab C. in periferia, siue circumferentia nubis: scilicet. G. D. Z. in quibus franguntur radij luminosi ad lineam perpendicularem, & concurrunt in puncto. A. tunc ibi intel liguntur tres triangu li maiores, scilicet. A. B. G. A. B. D. & A. B. Z. qui sunt æquales, vt potest praticari p propositiones mathe maticas, & maxime per quartã primi Eu clidis, quæ dicit quod duorũ triangulorũ, quorum duo latera vnus sunt æqualia duobus lateribus al terius, & duo anguli duobus angulis, toti

æqualem. A. C. B. ducantur autẽ catheti ad C. ex angulis. A. G. quidẽ. G. E. A. Z. autem. Z. E. A. D. autẽ. D. E. æquales itaq; hæ: i equalibus autẽ angulis & i vno plano omnes, ad rectum. n. omnes ei quæ. A. C. B. & ad vnum si gnum. E. copulantur. Circulus .n. igitur erit descripta: centrũ autẽ. E. est igitur. B. quidem sol A. autẽ visus, quæ autẽ circa G. Z. D. periferia nubes a qua re frangitur visus ad solem .

e ¶ Determinat de colore halo, & dicit quod i nube clara, & subtili, quæ incipit conuerti in aquam, & dicitur nubes rorida in qua apparet halo, sunt quædam paruæ guttulæ indiuisibiles secundum sensum, quæ sunt parua specula, in quibus apparet tantum color corporis obiecti non figura, ex quo in illis simul sumptis apparet color mistus ex lumine stellarũ, & colore nubis, a qua fit refractio, & hoc ideo, quia nubes non est speculum purum. Nã si esset speculum purũ, non admittit alteri coloris, pure representaret colorem obiecti. Et quia color albus est propinquior luminis ipsius stellarũ, ideo in illa parte ha-

e Oportet autẽ intelligere continua specula: sed propter paruitatem vnumquodq; quidẽ inuisibile: quod autẽ ex omnibus vnum esse videtur: propter deinceps: apparet autem quod quidem album circulo Sol: cõtinuo vnoquoque apparẽs speculorum, & nullam habens sensibilem diuisionem: versus autem terrã magis: quia tranquillus est: spiritu enim existẽte nõ est statio manifesta. Iuxta hæc aut habita nigra periferia, p illius albedinẽ. est visa nigrior. f Sæpius autẽ fit halo circa Lunã: quia Sol calidior existẽs, citius dissoluit cõsistentiã aeris. Circa cetera autẽ astra fiunt quædam p easdẽ causas, nõ signifi catiue autẽ similiter: quia paruas penitus insinuant consisten tias: & nondum fecundas.

lo, quæ plus obtinet de lumine, scilicet in medio, apparet color albus, sed in parte remotiori scilicet in circumferentia, apparet maior nigredo, tum propter minus lumen ibi existens, tum etiam propter maiorem albedinem alterius partis: quia opposita iuxta se posita maiora videntur. Est autem maius lumen in medio, quia radij luminosi super illam partem cadunt perpendiculariter versus terram, quo quidem modo habent causa re maius lumen. Deinde cum dicit. f ¶ Ostendit causam vnus accidentis circa halo, scilicet quare halo sæpius apparet circa Lunam, quam circa Solem. Et huius ratio est, quia Sol propter maiorem caliditatem citius disgre-

trianguli erunt æquales. Ducantur igitur tres lineæ perpendiculares super lineam. A. B. ad punctum. C. ab illis tribus punctis G. D. Z. in periferia nubis signatis, tunc constituuntur tres parui trianguli, scilicet. A. G. C. A. D. C. & A. Z. C. & isti trianguli etiam sunt æquales, sicut probari potest per eandem quartam, & p octauam primi Euclidis. Sed istæ tres lineæ ducuntur directe ex diuersis partibus in eundem punctum, & sunt plures, quam duæ: igit talis punctus est centrum circuli, & lineæ tangẽs extremitates illarũ linearum erit circulus, vt dicit vige sima tertia propo sitione tertii Euclidis. Et ista magis patebunt in sequenti figura. Deinde cum dicit.

perpendiculares ducantur, ab angulo quidẽ. C. linea. C. E. ab angulo. F. linea. F. E. ab angulo uero. D. linea. D. E. Aequales autem hæ inter se sunt, quando quidẽ in æqualibus triangulis habentur, omnesq; in uno sunt plano, si quidẽ omnes lineæ A. E. B. ad rectos angulos, et uno in puncto se iungunt. Quæ ergo describetur, circulus erit, cuius centrum est E. Sit uero B. Sol. A. aspectus, ambitus circa C. F. D. nubes a qua aspectus ad Solem refractitur.

H Specula autem continuata concipere animo oportet, sed quorũ singula per sese ob paruitatem cerni non queant. Quod uero ex omnibus fit, unum esse videtur, propterea quod alia aliis deinceps consequantur. Videtur autem id quidem quod album est, Sol in quoque speculorum in orbem continenter apparens, nullamque sensibilem habens diuisionem. Proximus huic ambitus niger est, qui etiã ob illius candorem nigrior videtur. Ac uersus terram magis, quod a uento liberior sit is locus, quippe flate uento status euidentis esse non potest.

K Corona autẽ circa Lunam sæpius fiunt, propterea quod Sol, calidior cũ sit, aeris concretiones dissoluat. Circa astra uero ipsdem quidem de causis fiunt: quoniam tamen concretiones omnino exiguas, & nondum fecundas indicent, non æque portendunt.

uero est id, ad quod fit refractio. Apparet etiam tempore magni caloris circa oculum, & circa lumina propter humiditatem existentem in oculo, maxime quando homo surgit a somno, & fricat oculos, tunc enim euaporare facit humorem existentem in oculo extrinsecus. Apparet autem & videtur esse prope circa lumen: quia propter paruum distantiam lumen alterat totum medium, vsque ad oculum, & ideo visus totum continuũ iudicat vnum cum lumine. Quare autem apparet circularis si gure, cum tamen flamma sit figuræ oualis, & oblongæ, ad perspectiuam communem pertinet.

quædam refractio scilicet casualiter, vt dictum est, sed qualis sit refractio, & propter quam causam, & quomodo fiant singula accidentia circa Iridẽ, dicimus nũc. Secundo, ibi. b ¶ Profecquitur intentionem suam, & circa hoc tria facit. Primo, ostendit causam, & modum generationis colorum in iride. Secundo, determinat de ea, quantum ad figuram: & consequentia figuram eius: ibi. { Quod autem, neque circuli. } Tertio determinat de tempore & modo apparitionis eius: ibi. { Quoniam i minoribus. } Prima iterum diuiditur in duas partes: i prima determinat generationem colorũ principalium: in secunda de generatione colorũ minus principalium: ibi, { Xanthos autem. } Circa primũ tria facit: primo determinat de generatione colorũ Iridis in generali. Secundo de generatione primũ coloris in specialibus: ibi, { Quod quidem igitur iris. } Tertio, de generatione aliorum colorũ: ibi, { Quia autẽ color. } Circa primum iterũ duo facit: primo, ponit quandam suppositionem necessariã ad propositum: secundo, concludit modũ generationis colorũ Iridis: ibi, { Quoniam autem & manifeste. } Dicit ergo primo, quod radius visualis natus est refrangi ab omni corpore plano, & terminato sicut sũt aer, & aqua. Quod autẽ refrangatur ab aere pbat quatuor signis. Primum est quia Antiphontis propter debilitatẽ sui visus accidit quod semper videbat similem suæ faciei in aere ipso aspiciendo propter refractionem suæ faciei i aere: signum est igitur, quod refractio fiat i aere. Intelligendum est autẽ circa istud primum signum, quod Aristoteles hic loquitur secundum opinionem antiquorum mathematicorum vt dictum est supra, sed secundũ veritatem illa est causa passionis accidentis circa Antiphontis,

LECTIO V. Oquam philosophus determinauit de halo in speciali, determinat nunc de Iride etiam in speciali: & circa hoc duo facit: primo, præmittit intentionẽ suam, & dicit quod dictum est prius, quod Iris est

LECTIO V.

Ris autem quidem est refractio, dictum est prius: qualis autem refractio, & quomodo & per quã causam, singula fiunt accidentiũ circa ipsam, dicamus nũc.

b Refractus quidem igitur visus ab omnibus videtur planis: horum autẽ est aer, & aqua. Fit autẽ ab aere quidem, cum factus fuerit consistens. Propter visus autẽ debilitatem sæpe, & sine inspissatione facit refractio nem: qualis aliquã accidit cuidã passio, debilitate, & nõ acute videnti: semper .n. idolũ videbatur præcedere ambulante ipsum ex opposito respiciens ad ipsum. Hoc autem patiebatur, quia visus refrangebatur ad ipsum: sic .n. debilis erat & tenuis valde ab infirmitate, vt speculũ fieret & propinquus aer: & nõ posset penetrare: sicut qui longè: & spissus. Propter quod & nauium summities retractæ vniuersaliter in mari: & maiores magnitudines omnium: cũ Euriflauerint: & quæ in caliginibus, velut & Sol, & astra, orientia, & occubentia, magis, quã in medio celi existentia. Ab aqua autẽ maxime refrangitur: & ab incipiente fieri magis adhuc, quã ab aere. Quamlibet .n. partium, ex quibus fit constantibus roratio, speculum necessarium esse magis, caligine.

c Quoniam autem & manifestum est, & dictum est prius, quod in talibus speculis color tantũ apparet, figura autem immansifesta, necessarium, cum incipiat pluere, & iam quidem consistat in rorationes qui in nubibus aer, nondũ tamen pluat, si ex opposito fuerit Sol, aut aliquid aliud sic fulgidũ, vt & fiat speculũ nubis. & refractionem fieri ad fulgidum ex opposito, fieri quæ; emphasim coloris, nõ figuræ i vnoquoque speculorũ existẽte paruo: & indiuisibili. Ea autẽ, quæ ex omnibus ipsius cõtinuatẽ

A ¶ circa pupillam eius erat humor innaturalis grossus, alterans visum: & ipse propter infirmitatem iudicabat de isto humore, & de idolo in eo impresso, sicut de quodã extrinsecò: quia vtebatur pupilla quasi speculo, & humore quasi obiecto, & iudicabat ipsum esse hominem ambulante propter similitudinem

Tractatus secundi, libri tertii, in quo specialiter determinatur de Iride. Cap. III.

Rcum autem reflexionem quidem esse, antea dictum est. Quæ uero reflexio, & quemadmodum, quamue ob causam, quæque illi accidant, nunc dicamus.

Aspectus igitur ab omnibus leuibus uidetur reflecti. In eorum autem numero aer est & aqua, & ab aere quidem reflectitur, cum concrefcere eum contigerit. Sed tamen & ob aspectus imbecillitatem etiam absque concretionem eum reflectit, qualis nonnunquam affectio cuidam accidit, qui remisse, non acriter cernebat. Eius enim imago e regione ipsum aspiciens, ambulanti ei præire semper uidebatur: quod ei accidebat, propterea quod aspectus ad ipsum reflecteretur. Nã præ ægritudine adeo imbecillus omnino erat, ut propior aer, perinde ac qui proculdensus que esset, speculum fieret, nec eiusmodi aerem posset repellere. Quocirca & promontoria in mari reuulsa, & Euro spirante maiora omnia uidentur. Ea item, quæ per caliginem cernuntur, ut sol & astra cum oriuntur, & occidunt magis quam celi medium tenentia. Ab aqua autem maxime reflectitur, & ab ea etiã magis, quæ fieri incipit, quam ab aere. Quæque enim partium, ex quibus concretis gutta oritur, magis, quam nebula speculum sit, necesse est.

Quoniam autem perspicuum est, antea quæ; etiam dictum est, in eiusmodi speculis colorem solum apparere, figuram uero non apparere, necesse est, cum pluere incipit, iamque aer, qui in nubibus inest, in guttas concrefcit, nõ dum tamen pluit, si Sol aut aliud quid splendidum e regione fuerit, ita ut nubes speculum euadat, ac reflexio ad id splendidum, quod e regione est, fiat, colorem, non figuram apparere. Cum autem quodque eorum speculorũ existẽtis uero, quæ ex omnibus illis existit, continuatio uideatur, continuata

Concludit modum generationis colorum iridis in generali, & dicit quod sicut dictum est prius, si fuerit nubes rorida, id est habens paruas guttulas semilucidas ad modum roris, sicut accidit, cum Tho. in Meteoro. F 2 incipit

Incipit pluere, antequam pluat, vel etiam cum desinit, & talis nubes posita fuerit ex opposito Solis, vel alterius astri fulgidi, ita vt fiat speculum refrangens visum ad oppositum, scilicet ad astrum, tunc sunt colores iridis in tali speculo. Sed quia illa parua guttula nubes sunt specula parua, & indiuisibilia secundum sensum, ideo in illis apparet color tantum, non autem figura obiecti. Quia autem sunt continuatae adinuicem, ideo in illis apparet color continuus, non interruptus. Sed ista reuerberatio colorum solum contingit, quando nubes & astrum, ponuntur ex opposito, & visus noster est in medio ipsorum. Deinde cum dicit.

¶ Ponit in speciali modum generationis coloris puniceo, qui est primus inter principales colores iridis, & circa hoc tria facit, primo prae mittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum: secundo ostendit causam coloris puniceo; ibi, Propter quod iridis tertio ponit modos generationis talis coloris, declarando ipsum per quaedam signa ibi, Apparet ita que iris. Ponit ergo primo tres suppositiones, quarum prima est, quod iris est refractio, id est apparitio ex refractione causata, & quia causatur ex refractione a nube opposita, ideo semper fit ex opposito ad astrum: halo autem fit circa ipsum, conueniunt tamen in hoc quod utrumque fit ex quadam refractione. Secundum tamen quod supponit est quaedam differentia inter halo & iridē: quia in halo non est illa varietas colorum quae est in iride. Iterum in iride est refractione a longe, & a nigro, sed halo fit de prope, & ab aere: alibi secundum naturam. Tertia suppositio est, quod fulgidum, seu lucidum visum in nigro, vel per nigrum, apparet puniceum. In signum cuius, ignis lignorum viridum habet flammam rubeam, quia magna multitudine fumus, qui est niger, miscetur tali igni lucido. Sol etiam visus per caliginem, vel nubem, apparet puniceus id est subrubeus, tendens ad albedinem. Sciendum est autem, quod quando aer, vel aliud perspicuum est in propria natura purum, & non aliquo colore coloratum, tunc habet solum rationem medii, per quod videtur obiectum, non autem habet rationem obiecti. Quando autem est impurum, & coloratum aliquo colore, tunc ha-

magnitudinis, visa, necesse continuiam magnitudinem eiusdem apparet coloris, vnumquodque enim speculorum eundem reddit colorem continue. Quare, quoniam haec contingit accidere, cum habeat hoc modo Sol & nubes, & nos sumus in intermedio ipsorum, erit propter refractionem emphasis quaedam, quinimmo & videtur nunc, & non aliter habentibus facta iris.

¶ Quod quidem igitur iris fit refractione visus ad solem manifestum, propter quod & ex opposito semper fit: halo autem circa ipsum, quamuis ambo refractione, sed hoc quidem colorum varietate differt, hic quidem ab aqua, & nigro fit refractione, & de longe, hoc autem de prope, & ab aere albiore secundum naturam. Apparet autem fulgidum per nigrum, aut in nigro puniceum. Differt enim nihil a puniceo, videtur autem maiorum lignorum ignem quomodo rubeam habeat flammam propterea quod fumo multo mistus est ignis fulgidus existens, & albus, & per caliginem fumum, sol apparet puniceus.

¶ Propter quod Iridis quidem refractione, quae prima, talem videtur habere colorem: a guttis enim paruis fit refractione: quae autem ipsius halo, non. De aliis autem coloribus posterius dicemus. Adhuc autem circa ipsum quidem solē non fit mora talis consistentiae: sed aut pluit, aut dissoluitur: ex opposito autem in intermedio generationis aquae fit quoddam tempus. Quoniam siquidem fieret, esset utique colorata halo, sicut iris, nunc autem tota non sunt talem habentia emphasis: neque circulo: parua autem, & secundum partem quae vocantur virgae.

¶ Quoniam si constaret talis caligo, qualis fiet utique ab aqua aut aliquo alio nigro, sicut dicimus, Apparet utique iris tota, magnitudo eiusdem coloris apparet necesse est. Vnumquodque enim speculum ei, quod cohaeret, suum ipsius colorem impartitur. Quoniam igitur haec possunt euenire, cum Sol & nubes hoc modo se habuerint, nosque inter ea positi fuerimus, ob reflexionem aliquid apparet. Atqui, & tum, & non aliter his habentibus arcus existere cernitur.

bet rationem medii: & obiecti, & ex colore vtriusque, scilicet medii & obiecti, componitur vnum obiectum completum visus, ex hoc quando lucidum, vel obiectum, transit per fumum vel caliginem, vel aliud nigrum, tunc ex vtroque componitur tertius color, qui dicitur puniceus, & hic tanto magis accedit ad album, quanto magis in tali mittione dominatur lucidum, & ita similiter de nigro. Et huius signum evidens potest esse, quod radius solaris transiens per amphoram vini nigri, videtur puniceus, secundum modum praedictum. Deinde cum dicit.

¶ Ponit causam coloris puniceo Iride, dicens, quod prima refractione, id est primus color ex refractione causatus, apparet propter refractionem luminis solis a guttis paruis, quae sunt in nube nigra, & aquosa: quia fulgidum visum in nigro apparet puniceum. Sic autem non est de halo. Non est autem tanta diuersitas colorum in halo, sicut in iride: quia nubes in qua videtur halo, non est tantae permanentiae circa Solem, sicut nubes, in qua apparet Iris: quia nubes circa Solem, vel conuertitur in pluiam, vel cito dissoluitur: propter calorem Solis, sed nubes existens in opposito solis, facit aliquam moram, saltem per totum tempus, in quo generatur aqua ex nube. Quod si esset in nube, in qua generatur halo, tunc utique halo apparet coloratus, sicut Iris. Et eadem etiam causa, quae Iris fit ex opposito, non fit sub figura circuli completi, sed est figura eius parua: quae non est maior semicirculo diuisa per quaedam virgas, quae apparent in medio praedictorum colorum. Et si talis caligo aliter poneretur circa solem, esset maioris figurae Iris. Deinde cum dicit.

¶ Declarat modum generationis coloris puniceo per quaedam signa. Et primum per quod demonstratur quod Iris fiat per refractionem ad aere grossum & caliginosum est, quia in hyeme circa lucidum de nocte apparet circulus habens colorem puniceum Iridis, quod fit propter refractionem luminis lucerne ad aere circumstantem, qui est ingrossatus a frigido, vel etiam est terminatus per admissionem fumi egredientis a lucerna, & ita manifeste videtur in hominibus velociter loquentibus: ab ore

¶ Per speculum igitur est, arcum aspectus reflexionem Solis versus esse. Quocirca & Sole aduerso semper videtur. Corona autem circa ipsum, & quamquam utrumque reflexio est, arcus tamen colorum varietate differt. Haec enim quidem reflexio ab aqua & nigro, & e longinquo efficitur, illa vero e propinquo, & ab aere, qui natura est, candidiori. Quod autem splendidum est in nigro, aut per nigrum (nihil enim interest) puniceum apparet. Quod in igne ex lignis viridibus accenso intueri licet, quem admodum rubram flammam habeat, propterea quod ignis, qui splendidus est & candidus, multo fumo admixtus sit. Quin etiam Sol per caliginem & fumum puniceus apparet.

¶ Quapropter arcus reflexio prima talem habere videtur colorem, ut pote ab exiguis guttulis facta reflexione, Corona autem reflexio minime. De alijs vero coloribus postea dicemus. Praeterea circa ipsum Solē nulla eius modi concretionis fit mora, sed aut pluit, aut dissoluitur. Cum autem est in contrariis locis, dum aqua gignitur, aliquod tempus intercedit. Id vero nisi accideret, Corona, quem admodum & arcus, colore tincta apparerent. Nunc autem integra quidem nulla, nec in orbem eo modo apparent, sed exigua quaedam & per partes, quae virgae nominantur.

australibus: quia tunc aer est magis ingrossatus propter humorem, quem secum adducunt venti australes. Et hoc maxime accidit his, qui habent oculos debilitatos propter nimiam humiditatem: tum quia aer etiam tunc magis ingrossatur propter humorem euaporantem ab oculis, tum quia visus facile refrangitur ab aere grosso propter debilitatem, supposito secundum aliquos, quod visus fit qui refragatur: sicut supradictum est. Sed tamen possumus dicere quod huius ratio est, quia visus debilis non potest operari circa obiectum forte, cuiusmodi est lumen, propter debilitatem, sicut accidit noctuae, quae propter debilitatem visus non potest aspicere lumen solis. Et ideo propter infirmitatem, quae quasi velut oculum intuetur lumen lucerne sub quadam caligine, & videtur ei lumen etiam magis obscurum, quam sit. Assignat autem duas rationes, quare lumen lucerne non facit colorem puniceum in sua Iride, sicut lumen Solis. Prima est, quia visus debilitatus alteratur a lumine lucerne debili existente, & ideo lumen non apparet ita album, sicut apparet in alteratione forti. Secunda autem est, quia speculum, in quo lumen videtur scilicet aer circumstantis, est nigrum propter fumum lucerne, & propter hoc ostendit colorem Solis non puniceum, sed purpureum: qui magis accedit ad nigrum, quam puniceus. Secundum signum est, quia in aqua maris sursum eleuata a remis nautarum, apparent tales colores, propter refractionem luminis ad aere ingrossatum propter frigiditatem, & humiditatem aquae maris, & terminatum etiam, & aliquo modo denigratum ab umbrā, quam faciunt latera naui, & propter hoc tales colores sunt similiores coloribus Iridis lucerne, quam Iridis caelestis: quia talis Iris non habet colorem puniceum, sed purpureum. Refractio autem in tali Iride fit a guttis paruis, & continuis, quae eleuantur a remis. Tertium signum est, quia quando aliquis est in aliquo loco, qui ex vna parte est tenebrosus, & ex alia scilicet ex opposita parte irradiatur a Sole, & rotatur, id est distillat humorem aqueum, siue manu, siue ore, siue alio instrumento, subtili stillatione, tunc apparent similes colores Iridis, propter refractionem luminis ad talem aquam stillantem, & nigrum apparentem propter umbram: hoc autem manifeste videtur in hominibus velociter loquentibus: ab ore

sicut quae circa lucernas. Circa has. n. secundum plurima australibus, existentibus, iris fit hyeme. Maxime autem manifesta fit humidis habentibus oculos: horum. n. visus cito propter debilitatem refrangitur. Fit autem & ab humiditate aeris: & ab euaporatione a flamma defluente & mista: tunc. n. fit speculum: & propter nigredinē. Fumosa. n. euaporatio, illa lucerna autem lumen non album, sed purpureum apparet, circulo & iriale: puniceum autem non est: est enim visus, quia paucus, qui refrangit, & nigrum speculum. Quae autem a remis fursum lata ex mari iris, positione quidem eodem fit modo ei, quae in caelo, colore autem similior ei, quae circa lucernas: non. n. puniceum, sed purpureum habens videtur colorē. Refractio autem a paruissimis quidem continuis autem fit guttis: haec autem aqua segregata sunt penitus. Fit autem & si quis subtiliorationibus roret in aliquem talem locum, qui positione ad Solem versus sit: & hac quidem illustret, hac autem umbrā sit: in tali enim, si quis intus roret statim extra supermutatur radii: & faciunt umbrā apparet iridem. Modus autem, & coloratio similis, & causa eadem ei quae a remis: manu enim, p. remo utitur rotans.

LECTIO VI.

¶ Vniam autem color talis, simul palam erit & de aliorum colorum phantasia ex his. Oportet. n. intelligentes, sicut dictum est, & supponentes, primo quidem quia fulgidum in nigro, aut per nigrum colorem facit puniceum: secundo autem quia visus protensus debiliior fit: & minor: tertio quia nigrum respectu albi velut negatio est.

¶ Olorem autem talem esse, alique etiam colores quales apparent, ex his simul erit perspicuum. Oportet enim quemadmodum dictum est, animo concepisse atque possuisse, primum quidem, id quod splendidum est, in nigro, aut per nigrum, colore puniceo apparere. Dein, aspectum longius extentum languescere, & imminui: tertio, nigrorem, quasi negationem esse: ob aspectus enim

animum eorum, dum loquuntur, saepe egreditur quidam humor aqueus, rotundus, & inflatus, in quo apparent colores Iridis, si homo fuerit versus Solem. Pueri etiam quibusdam instrumentis vitreis ori suo appositis, emittunt tales inflationes rotundas ad modum vesicarum, in quibus apparent colores Iridis. Hoc etiam apparet in aqua, dum percutitur, & in sapone, quando lotrices ipsum manus liquefaciunt, & in multis alijs, a quibus eleuantur huiusmodi inflationes rotundae & in eis apparent colores Iridis. Signum est ergo quod Iris caelestis generetur per refractionem luminis, a nube rotunda: quia etiam praedicta Iris causatur per refractionem ab aqua rotunda. Deinde cum dicit:

LECTIO VI.

¶ Ostendam philosophus ostendit causam, & modum generationis coloris puniceo, consequenter assignat causam, & modum generationis aliorum, & circa hoc duo facit, primo assignat causam colorum principalium: secundo cuiusdam alterius coloris minus principalis: ibi, & xancos autem. Circa primum duo facit, primo praemittit quasdam suppositiones necessarias ad propositum. Secundo, ex talibus suppositionibus concludit propositum: ibi, Qui quidem igitur. Circa primum igitur dicit, quod postquam dictum est de vno colore, simul est ex dicendis manifestum erit de alijs. Sed oportet prius supponere quaedam, & primo, quod sicut dictum est, lucidum, siue fulgidum apparet in nigro per refractionem, siue per nigrum, tanquam per medium, facit apparitionem coloris puniceo, maxime si alteratio fulgidi sit fortis. Secundo supponendum est quod visus de longe videns obiectum, debilius, & minus videt, quam videns de prope. Et huius ratio est, quia omne agens naturale debilius agit in multum distans, quam in propinquum, & ex consequenti visibile debilius alterat visum a remotis, quam de propinquo, conuenienti scilicet propinquitate. Tertia suppositio est, quod nigrum in genere colorum est velut priuatio, respectu albi praesertim: contraria enim reducuntur ad priuatiua, & semper alterum contrarium habet rationem habitus & perfectioris respectu alterius: alterum vero rationem priuationis, & imperfecti respectu primi, sicut declaratur decimo metaphysica. Ex quo sequitur, quod illud quod videt,

LECTIO VI.

¶ Olorem autem talem esse, alique etiam colores quales apparent, ex his simul erit perspicuum. Oportet enim quemadmodum dictum est, animo concepisse atque possuisse, primum quidem, id quod splendidum est, in nigro, aut per nigrum, colore puniceo apparere. Dein, aspectum longius extentum languescere, & imminui: tertio, nigrorem, quasi negationem esse: ob aspectus enim & minus videt, quam videns de prope. Et huius ratio est, quia omne agens naturale debilius agit in multum distans, quam in propinquum, & ex consequenti visibile debilius alterat visum a remotis, quam de propinquo, conuenienti scilicet propinquitate. Tertia suppositio est, quod nigrum in genere colorum est velut priuatio, respectu albi praesertim: contraria enim reducuntur ad priuatiua, & semper alterum contrarium habet rationem habitus & perfectioris respectu alterius: alterum vero rationem priuationis, & imperfecti respectu primi, sicut declaratur decimo metaphysica. Ex quo sequitur, quod illud quod videt, Tho. in Meteo. F 3. visu

visu existente debili, & deficiente, apparet nigrum, quia sicut se habet album ad nigrum, ita se habet visio albi ad visionem nigri, & visus comprehendens vnum ad visum comprehendentem reliquum. Igitur si vnum est velut priuatio, reliquum etiam erit tale. Quarta suppositio, quæ est magis propinqua propofito est, quia omnia quæ videntur a longe, apparet nigriora, quam si viderentur de prope. Cuius causa est secundum mathematicos, quia visus non pertingit ad illa, aut debiliter pertingit. Sed secundum veritatem causæ est, quia visibile a remotis, minus mouet, quam de propinquo, sicut dictum est in secunda suppositio, ex qua quasi correfarie concluditur ista. Dicit tamen Aristoteles quod de his diligentius considerandum est in libris de sensu, & sensato, & in perspectivis, quia illorum est proprium facere considerationem de istis. Propter causam prædictam igitur, ea quæ videntur de longe, apparet nigriora, minora, & planiora. Causa primi dicta est: sed causa secunda est quia, sicut prædictum est, visibile emittit radios ad visum, quasi pyramidaliter, & basi pyramidis est in ipso visibili: conus autem qui est ille angulus acutus pyramidis, terminatur ad visum. Quanto autem magis obiectum distat a visu, tanto magis pyramis prætrahitur, & fit longior, & facit minorem angulum in oculo, & ex consequenti videtur minor. Causa autem tertiæ est, quia visus a remotis non potest percipere modicam supereminetiam, vel concauitatem, propter debilem alterationem, ex quo omnia alia apparent plana figuræ. Et nubes, visæ per refractionem in aqua, tanquam in quodam speculo, nigriores videntur, quam visæ in seipsis. Quod est signum, quia quæ videntur per refractionem videntur nigriora: quia scilicet debilius immutant visum. Adde autem quod nihil differt, quantum ad præsens propofitum, dicitur quod visibile immutat visum in visione, quod verum est, aut dicere quod visus permutat visibile, sicut dicebant mathematici antiqui: quia vtroque modo accidit idem, quod dictum est. Quinta suppositio est, quod nubes, quando fuerit propin-

quior soli, tanto minus est colorata colore Iridis, sed apparet alba: quia tunc magis recipit lumen, sed visa in aqua per refractionem apparet nigrior propter distantiam, & ideo tunc videtur habere aliquem colorem Iridis. Ex quibus omnibus vltimate concluditur, manifestum esse quod alba visa per refractionem, tum propter maiorem distantiam obiecti, tum quia radij refracti sunt debiliores, quam directi, videtur minus alba, & quasi tendit ad nigredinem, quia de bilitatio radij facit apparere minus colorem album. Deinde cum dicitur.

¶ Ex dictis suppositionibus concluditur causam aliorum colorum apparentium in Iride, & dicitur quod ubi est fortior, & in tenfior actio fulgidi in nubé, propter minorem distantiam, ibi permutatur color clarus solis in puniceum: qui est propinquior albo. Fulgidum enim visum in nigro videtur puniceum, sicut dicitur secunda suppositio. Et talis refractione fit in prima periferia Iridis. Sed refractione facta a secunda periferia, adhuc est debilior, propter maiorem distantiam, & ideo in ea apparet color viridis: qui est propinquior nigro, quam puniceus. Et in tertia circumferentia apparet alurgum: quia etiam est propinquior nigro, quam viridis: propter eandem causam. Deinde cum dicitur.

¶ Assignat rationem numeri colorum Iridis, & dicitur, quod numerus colorum Iridis statum habet in tribus, & non procedit vltra, sicut in pluribus aliis naturalibus terminatur. Ceterorum vero mutatio sub sensum non cadit.

¶ Quocirca, & arcus tricolor apparet, uterque sane, sed situ contrario. Ac primus quidem extimum ambitum puniceum habet, quod e maximo ambitu (maximus autem extimus est) aspectus in Solem plurimum incidat: is autem qui sequitur, & tertius, proportionem respondent. Quare si ea, quæ de apparentibus coloribus diximus, probe dicta sunt, & tricolor & his solis coloribus arcus sit, necesse est.

a quibus diuersimode refrangitur lumen. Deinde cum dicitur.

¶ Ostendit ordinem & positionem colorum in Iride. Et dicit, quod quandoque apparet duæ Irides, & vtraque habet prædictos colores, licet e contrario positos: quia interior & cõnata, quæ est principalior, habet in maiori periferia coloré puniceum, in media

in media viridem, in infima alurgum, idest cæruleum. Sed exte-rior, propter maiorem propinquitatem ad Solem, vt dictum est, in minori periferia habet puniceum, in media viridem, & in suprema alurgum. Deinde recapitulat ea, quæ dicta sunt, & dicit quod si, pro quia, ea, quæ prius supposita sunt de apparitione coloris, sunt bene dicta, necesse est in Iride apparere tres colores tantum, & nolum colorari solum tribus coloribus, propter rationes, quæ dictæ sunt. Deinde, cum dicitur.

¶ Determinat de causa apparitionis cuiusdam coloris minus principalis, qui apparet aliquando inter puniceum, & viridem, & est propinquior albo, quam puniceus. Dicitur autem Græce xancos, latine autem citrinus. Dicit ergo quod xancos apparet interdum in Iride, non quidem per refractionem, quia tunc essent plures colores principales, tres, & etiam talis color tunc deberet apparere plus niger, & albus, sed causatur ille color per iuxta positionem puniceus, & viridis, quia puniceus positus iuxta viridè, album videtur. Contraria enim iuxta se inuicem posita videtur maiora, & manifestiora. Hoc autem probat philosophus per quatuor signa. Et primo, quia quando apparet Iris in nube spissa, & valde nigra, tunc colores videntur maxime puri. Et propter hoc xancos apparet interior, quod signum est, quod xancos fit per iuxta positionem puniceus, & viridis. Et tunc etiam xancos magis apparet, quam puniceus ex eo quod nubes in parte exteriori per circuitum nigra, propter iuxta positionem puniceus, & nigri facit apparere puniceum album, & ex consequenti xancos positus inter album, & viridem, magis apparet & puniceus magis occultatur. Secundum signum est, quia marcescente nube, idest euanescente, quia tunc rarefit, & perdit obscuritatem, & nigredinem, tunc puniceus fit albius, & mutatur in xancos, propter iuxta positionem albi & viridis. Tertium & maximum signum est, quia in Iride facta a Luna in nocte, omnes colores apparent albiore, & maxime apparet xancos, quia tunc propter obscuritatem noctis additam nigredini nubes, colores nigri maxime videntur obscuri, & ideo per iuxta positionem nigri maioris, color puniceus, videtur albius, & citrinus, quia nigrum additum nigro, facit album iuxta positum apparere magis album, sicut ignis, vel lumen, additum luminari, facit e contrario nigrum iuxta positum apparere magis nigrum. Quartum signum est, quia textores taxentes flores in pannis sericeis, vel alterius generis, diuersimode ponunt iuxta se colores, secundum quod volunt causare apparentias diuersas in

diuersis floribus, vel figuris, & hoc etiam obseruant pictores: nam aliam apparentiam habet color purpureus positus in lana vel serico albo, quam positus in nigro, & melius apparet aurum positum in azurrino, quam in albo, quod non esset, nisi colores iuxta positi aliis coloribus, magis apparenter & variarent in apparentis. Colores etiam aliter, & aliter positi ad lucernam, idest ad lumen, secundum experientiam variantur, propter diuersam iuxta positionem luminis: propter quod sæpe accidit, quod hominis decipiuntur circa colores, propter diuersam positionem colorum iuxta se inuicem. Deinde epilogat, dicens, quod dictum est propter quid Iris habet tres colores principales: & quartum minus principale, & quare iste, vel quartus apparet inter prædictos colores. Deinde cum dicitur.

¶ Assignat causam quorundam dictorum prius de Iride. Dicitur enim supra, quod Irides sunt duæ tantum, quarum vna est continens, altera contenta. Sed contentinè, idest exterior, habet colores obscuriores, & modo contrario positos. Ratio primi est, quia reflexio Iridis superioris est remotior, tum a sole illuminante, tum etiam ab oculo, sicut dictum est, ideo est debilior, & colores videtur obscuriores. Causa autem secundi, quia quanto magis reflexio est debilis, tanto color est nigrior, & e contrario. Sed maior circumferentia exterioris Iridis est remotior, & ex consequenti, reflexio est debilior, & ideo in ea est color alurgus, quia est magis obscurus. In secunda vero eiusdem Iridis, quæ est minus remotior, est color viridis. In tertia adhuc minus remota, puniceus, sed in interiori maior periferia est propinquior, ideo in ea est color puniceus, in secunda, quæ est minus propinqua, est viridis, in tertia vero adhuc magis remota, est color alurgus. Quæ omnia, satis manifesta sunt absque alia deductione in terminis communibus. Dicit autem, quod vt in pluribus non apparent plures Irides duabus: quia ascendendo, & descendendo a medio nubis, propter nimiam elongationem, semper refractione debilitatur, ita quod vltra tres colores refractione non pertingit ad visum nostrum, quia a remotiori semper fit debilior refractione. Sed ad maiorem euidenciam illorum, quæ Aristoteles dixit de coloribus Iridis, oportet quedam considerare: primo quidem, vtrum colores Iridis sint colores eam rei veritate, aut tantum eam apparentiam. Secundo, in quo sint colores Iridis: sicut in subiecto. Tertio, vtrum id quod continetur inter minorè periferiam Iridis, & maiorè sit coloratum, vel non. Quarto, vtrum mediū, quod interioret duabus Iridibus, sit coloratum colore puniceo.

Flauus autem ideo apparet, quod iuxta se positi colores appareant. Puniceus enim color iuxta viridem albus videtur. Id vero huius rei signum est, quod maxime purus sincerusque arcus in nube nigerrima efficitur. Tum enim contingit coloré puniceum magis flauum videri. Flauus autem, qui in arcu est, color medius est inter puniceum & viridem: ob nubis igitur circūstantis nigrorem, quicquid eius puniceus est, album videtur, quandoquidem puniceus, si ad illa comparatur, albus est, & rursus euanescente proxime terræ arcu, cum puniceus dissoluitur. Nebula enim alba in id, quod viride est incidens, in flauum mutatur. Maximum autem horum indicium arcus est, qui a Luna exoritur, qui prorsus albus apparet: quod euenit, quia & in nube atra & noctu apparet. Ergo ut ignis igni additus, sic quod nigrum est, iuxta nigrum positum, efficit, ut quod remisse album est, qualis est color puniceus, prorsus album appareat. Quin & in floribus affectio hæc perspicue cernitur. Nam in texturis & nauorum colorum operibus, alij iuxta alios positi colores, supra quam dici queat, alij atque alij apparent, ueluti & purpureæ in albis nigrisq; lanis, præterea & in tali, aut tali splendore. Quocirca & qui uariis floribus coloribus intexunt flores, in illis ad lucernam conspiciendis sese frequenter allucinari aiunt, per imprudentiam alios pro aliis accipientis. Cur igitur tricolor arcus sit, his que duntaxat coloribus appareat, dictum est.

Duplex autem apparet, & is qui complectitur, coloribus languidioribus est, & contrario modo dispositis eandem ob causam. Aspectu

e Xancos autem apparet propter secus inuicem apparere, puniceum enim iuxta viride album videtur. Signum autem huius, in nigerrima enim nube maxime pura fit iris: accidit autem tunc magis xancos esse viride, quam puniceum. Est autem xancos in Iride color inter puniceum, & viridem colorem. Propter nigredinem igitur eius, quæ in circuitu nubis, totum ipsius apparet quod puniceum album: est enim ad illa album. Adhuc marcescentem Iride propinquissime, cum solutur puniceum, nubes enim alba existens adiuncta secus viride permutat in xancos. Maximum autem signum horum quæ a Luna Iris: apparet enim alba valde. Fit hoc, quia in nube obscura existente apparet: & in nocte. Sicut igitur ignis supra ignem, nigrum ad nigrum facit debiliter album penitus apparere, album hoc autem quod puniceum. Fit autem hæc passio manifesta & in floribus: in texturis enim, & variaturis valde differunt secundum phantasiam: alij secus alios positi colorum: veluti & purpurei in albis, aut nigris lanis: sunt autem in ipsa tales vel tales: propter quod & variatores aiunt peccare operantes ad lucernam, & sæpe circa flores decipi: accipientes alios pro aliis. Quare quidem igitur tricolor, & quia ex his solū apparet coloribus iris, dictum est.

f Dupla autè & obscurior coloribus, quæ ambiens & positione colores ex opposito habet positos: propter eandem

g Determinat de causa apparitionis cuiusdam coloris minus principalis, qui apparet aliquando inter puniceum, & viridem, & est propinquior albo, quam puniceus. Dicitur autem Græce xancos, latine autem citrinus. Dicit ergo quod xancos apparet interdum in Iride, non quidem per refractionem, quia tunc essent plures colores principales, tres, & etiam talis color tunc deberet apparere plus niger, & albus, sed causatur ille color per iuxta positionem puniceus, & viridis, quia puniceus positus iuxta viridè, album videtur. Contraria enim iuxta se inuicem posita videtur maiora, & manifestiora. Hoc autem probat philosophus per quatuor signa. Et primo, quia quando apparet Iris in nube spissa, & valde nigra, tunc colores videntur maxime puri. Et propter hoc xancos apparet interior, quod signum est, quod xancos fit per iuxta positionem puniceus, & viridis. Et tunc etiam xancos magis apparet, quam puniceus ex eo quod nubes in parte exteriori per circuitum nigra, propter iuxta positionem puniceus, & nigri facit apparere puniceum album, & ex consequenti xancos positus inter album, & viridem, magis apparet & puniceus magis occultatur. Secundum signum est, quia marcescente nube, idest euanescente, quia tunc rarefit, & perdit obscuritatem, & nigredinem, tunc puniceus fit albius, & mutatur in xancos, propter iuxta positionem albi & viridis. Tertium & maximum signum est, quia in Iride facta a Luna in nocte, omnes colores apparent albiore, & maxime apparet xancos, quia tunc propter obscuritatem noctis additam nigredini nubes, colores nigri maxime videntur obscuri, & ideo per iuxta positionem nigri maioris, color puniceus, videtur albius, & citrinus, quia nigrum additum nigro, facit album iuxta positum apparere magis album, sicut ignis, vel lumen, additum luminari, facit e contrario nigrum iuxta positum apparere magis nigrum. Quartum signum est, quia textores taxentes flores in pannis sericeis, vel alterius generis, diuersimode ponunt iuxta se colores, secundum quod volunt causare apparentias diuersas in

Ad rationem in contrarium dicendum est, quod minor est...

Sexto quaeritur: utrum medium duarum Iridum sit puniceum...

LECTIO VII.

Vonia aut neq; circum possibile est fieri iridis, neq; maiorem...

Sciendum est tamen, quod maior nunc assumpta, vera est...

Ad id autem quod in oppositum inducebatur de sensu, dicendum...

Septimo videndum est: utrum possibile sit apparere simul plures...

Dicimus tamen ad quaestionem, quod non est impossibile...

Profecit ut propositum suum, & circa hoc sciendum est, quod...

Igitur rationabiliter in minori periferia tertia deberet apparere...

autem arcus, aut plures non sunt, quoniam & secundum languidior existat...

LECTIO VII.

Quia vero, nec orbem, nec semicirculo maiorem fieri posse...

Hemisphaerio enim quod sit A supra finitorem circum positum...

postum est, ergo non potest ibi fieri iris. Sciendum est autem, quod...

LECTIO VII.

Postquam Philosophus determinavit de causa generationis iridis...

Profecit ut propositum suum, & circa hoc sciendum est, quod...

iris sit ex opposito astri, quia illud agit in partem sibi diametraliter...

si qua a k. linea sine conu excidit res faciat, velut axem in qua h. k. & a. k. ad m. adiungat...

signu. Quia n. qua x. h. signa data sunt, & qua x. m. data utique erit...

LECTIO VII.

Postquam Philosophus determinavit de causa generationis iridis...

a centro c. in conspiciem producta, velut axem, lineam s. c. efficiant...

si qua a k. linea sine conu excidit res faciat, velut axem in qua h. k. & a. k. ad m. adiungat...

signu. Quia n. qua x. h. signa data sunt, & qua x. m. data utique erit...

LECTIO VII.

Postquam Philosophus determinavit de causa generationis iridis...

fractionis Iridis, qua reliqua dimidia pars rotationis occultat sub horizonte...

habebūt, & equalē faciūt angulū, q. k. m. h. & quē facient angulū, quā h. p. & m. p. sup eā q. h. p. semp equalē erit. Trianguli igit sup ea q. h. p. & x. p. equales ei, qui h. m. p. & x. m. p. consistunt: horū aut catheti ad idē signū cadent eius, quā h. p. & æquales erunt; cadēt ad o. centrū. ergo circuli o. semicirculus aut q. circa m. n. abscutus est aut ab horizonte superiorē quidē. n. Solē non obtinere: apud terrā autem firmatorum obtinere, & diffundere aerē, & propter hoc iridem non coniacere circulū. Fit autem & noctē Luna raro, neque n. plena semper debiliorg; natura, vt obtineat aerē. Maxime aut stare iridē. vbi maxime obtinet sol: plurim⁹ n. in ipsa humor immanit. Itē sit orizon quidē, in quo a. g. ascēdit aut sup h. axis aut sit nūc in quo h. p. alia quidem igitur oīa similiter ostendēt, vt & prius. Polus aut circuli in quo p. erit sub orizonte eo. in quo a. g. eleuato signo, in quo h. In eadem aut, & polus, & centrum circuli o. quod terminat nūc ortū; est. n. ille. in quo h. p. Quoniā aut supra diametrū, quā a. g. q. k. h. centrum erit vtique sub orizonte prius eo. in quo a. g. in ea. quē h. p. linea, in quo o. quare minor erit superior decisio semicirculi. in quo f. y. quod. n. f. y. quā semicirculus erat, nunc aut abscisus est ab g. a. orizonte, q. itaq; y. q. disprens erit ipsius. eleuato Sole. Manifestū autem cum in meridie quātum enim superius h. magis inferius polus, & centrum circuli erit.

Postquam determinauit de figura Iridis, hic determinat de quibusdā aliis accidentibus, & dicit, q. colores Iridis apparent fortiores in extremitatibus Iridis circa terrā, q. in medio: eo q. in corpore densiori lumen fortius retinetur: & fortificatur magis: nubes autem est densior in extremitatibus, q. in medio. Secundū accidens est, q. iris raro fit a Luna, qd̄ probat dupliciter. Primo, quia nunq̄ fit a Luna, nisi in plenilunio, pp̄ debilitatem sui luminis in alijs epibus. Secundo, quia Luna pp̄ debilitatē sui luminis non sufficit eleuare tantos vapores, q. super eos possit causari Iris. Tertium accidens, qd̄ accidit pp̄ eandē causam, f. pp̄ eleuationē vaporū est, q. ea parte hemisphæri maxime fit iris, in qua Sol eleuat maiores vapores, quia ex eis generatur nubes, sub qua debet fieri Iris. Quartum vero est, quia in diebus breuioribus post æquinoctium autumnale, quando dies sunt minores noctibus, iris apparere potest omni hora diei, sed post æquinoctium vernale, quando dies sunt maiores noctibus, iris non potest apparere omni hora, quia non apparet circa meridiem his, quibus solstitium multum eleuatur in meridie. Et huius ratio est, quia portiones circuli, quas sol describit in diebus longioribus super orizontem, sunt minores semicirculo, sed portiones, quas describit, quando

ionem habere similiter demonstrabuntur, quod quidem erat impossibile. Si ergo semicirculum a. circa diametrum f. p. circumagis, quæ ab f. c. ductæ ad punctum n. reflectuntur, in omnibus planis eandem habebunt rationem, æqualenque angulum c. n. f. constituent: & quem lineæ c. p. & p. n. super lineâ f. p. faciunt, æqualis angulus semper erit. Triangula igitur super lineâ f. p. & lineâ c. p. æqualia facta sunt, triangulis f. n. p. & c. n. p. Quorum perpendiculares lineæ in idem punctum lineæ c. p. incidēt, æqualesque erunt cadant in o. centrum igitur circuli est o. cuius circuli dimidia pars, ea videlicet, quæ est n. m. ab orizonte ablata est. Rursus sit horizon a. b. g. supra quem punctum f. subuehatur, nuncque axis sit f. p. reliqua sane omnia non secus ac prius ostendentur, circuli autem polus p. sub horizonte a. g. sublato puncto f. erit: in eadem uero lineâ polus sunt, & centrum circuli, & eius qui ortum, nunc terminat: is enim est f. p. Quoniam uero supra diametrum a. g. lineâ f. c. sublata est, circuli centrum o. in lineâ c. p. infra horizontem a. g. priorem erit. Quare portio, quæ supra est, uidelicet n. semicirculo erit minor. Si quidem n. q. m. semicirculus erat, nunc autem ab horizonte a. g. interfectus est. Igitur q. m. Sole sublato, minime apparebit, quoniam & minima apparet, cum in meridie fuerit. Quo enim punctum f. superius est, eo circuli centrum & polus inferius erunt.

Cur autem post æquinoctium autumnale diebus breuioribus quacunque hora fieri arcus possit, longioribus uero diebus ab altero æquinoctio usque ad alterum in meridie non fiat, causa est, quod omnes, quæ ad septentriones pertinent sectiones, semicirculo maiores sunt, & subinde maiores semper fiunt: quod uero non cernitur, exiguum est. Quæ autem ad meridiē ultra æquinoctialem sunt, supra terram quidem exigua sunt, quod uero sub terra est magnum, atque perpetuo, quo remotiores sunt, eo maiores. In diebus igitur ad æstiuum solstitium pertinentibus ea est sectionis magnitudo, ut antequam punctum f. ad medium eius, circulumque meridianum peruenerit, punctum p. omnino deorsum descenderit, quia uidelicet meridiē ob sectionis magnitudinem procul a terra absit. In diebus autem, qui ad solstitium hybernū sunt, quia circulum sectiones non multum supra terram emineant, contrarium fiat necesse est. Paululum enim sublato puncto f. Sol in meridie consistit.

Ex quo corollarie concludi potest, quod defectus integri circuli in Iride, non est ex parte radij luminosi incidentis, sed est ideo, quia nubes, vel ratio in qua fit Iris, occultatur secundum partem sub orizonte.

Ostquam Philosophus determinauit de halo, & Iride: nunc consequenter determinat de virgīs, & pareliis, & circa hoc duo facit. Primo determinat de generatione virgarū, & pareliorum. Secundo de accidentibus circa ea: ibi, { Sunt autē sicut dixim⁹. } Circa primum iterum duo facit. Primo ostendit modū, & causam generationis virgarum: & pareliorū in cōmuni. Secundo, ostendit eam in speciali de utroque eorum: ibi, { Virgæ autem propterea. } Dicit ergo primo, q. existimandum est quod parelij & virgæ fiant propter easdem causas, sicut halo & Iris, quia omnia hæc sunt refractione quædam, licet differant fm̄ diuersam dispositionē & situm caliginis, a qua fit refractione, & a pareliis generat ex refractione visus a nube aliqua ad solē: & virgæ similiter. Et iterū vitur hic Philosophus opinione mathematicorū sui temporis, qui dicebant visum refrangi ab obiecto ad solem: sed tamen secundū veritatem lumen refrangitur ab obiecto ad visum. Deinde cum dicit.

LECTIO VIII.

Adem. n. dictas causas existimandum, & de pareliis, & virgis. Fit enim parelius quidē refracto visu ad solem.

Virgæ autem propterea q. incidit talis existens visus, qualem diximus semp fieri, cū ppe Solē existentibus nubibus ab aliquo refrangatur humidorū ad nubē. Videntur. n. ipse quidem incoloratę nubes sm̄ rectū aspectum intuentibus, in aqua autē virgis plena nubes: veruntamē tunc quidem in aqua videtur color nubis esse, in virgis autē super ipsam nubem.

Fit autē hoc, cum irregularis fuerit cōsistentia nubis, & hac quidē spissior, hac aut rarior, & hac quidē magis aquosa, hac aut minus: refracto. n. visu ad solē, figura quidē non videtur, color aut videtur: quia aut ibi irregularis apparet fulgidus, & albus Sol, ad quem refractus est visus, hic aut viride, aut xancon. Differt. n. nihil p talia videre, aut a talibus refractum: vtroque. n. modo apparet colore simili; quare si & illo modo puniceum, & isto: virgæ quidē igitur fiūt pp̄ irregularitatem speculi: non figura, sed colore.

Parelius autē, cū maxime regularis fuerit aer, & spissus similiter, pp̄ qd̄ apparet albus: regularitas. n. speculi facit vnū emphaseos colorē: refractione autē simul totius visus, pp̄ simul incidere ad caliginem, a spissa existente caligine, & nondum quidem existente aqua, prope aut aquam, pp̄ quod existens

ta facere vnū colorem. Deinde cum dicit. Ostendit modum generationis pareliorum, & dicit, quod parelij fiunt, quando aer, idest nubes subtilis, a qua fit refractione, est maxime regularis, vniformis, spissa, & lumē solis fortiter refrangitur a tali nube: tunc apparet ibi color albus ad similitudinem coloris Solis, quasi alter sol, quia regularitas speculi facit colorem apparentem esse vnū, & regularem, sicut diuersa dispositio partium nubis facit colores esse diuersos. Hoc autem declarat per exemplum: sicut enim lumen quod refrangitur ab ære polito, siue ferro, puta ab armis militum, est coloris clari & albi, & est fulgidum, sic lumen quod refrangitur a nube, vel caligine spissa, & existente propinqua ad hoc, quod conuertatur in aquam,

res virgarū sunt nigri, vel propinquiore nigro, & sunt in eadē superficie cum fulgido nubis, & per consequens apparent remotiores, quā fulgidum nubis. Deinde cum dicit.

Assignat modum generationis uirgarum in speciali & dicit, q. generatio virgarum fit a nube, quando nubes a qua fit refractione est irregularis. f. nō vnus dispositionis per totum, sed in vna parte rarior, in alia densior, & in vna propinquo aqua, in alia remotior. Radij ergo incidentes super partes rariores, transeunt p̄ illas tanquam per ioramina: & colorantur reflexis radiis su per parte aquosa, & rorida, in qua apparet color, sine figura. Et propter irregularitatem illius nubis, ad quam refranguntur radij solares albi, & clari, apparet diuersi colores virgarum. f. puniceus in parte clariori nubis, & magis propinqua ad album, viridis autem in parte magis densa, & per consequens etiam magis nigra: xancos uero apparet, vel p̄ iuxta positionem duorum prædictorum, sicut dictum est supra, vel etiam apparet in parte proportionabiliter densa: licet autē in generatione virgarum lumē aliquo modo transeat per partes nubis, tamen fiunt diuersi colores in virgis, sicut in Iride, in qua lumen immediate refrangitur a nube rorida; quia vt dicit, nihil differt quantum ad generationem colorum diuersorum, videre Solem per nubem transparentē aliquo modo, & videre ipsum immediate refractū a nube. Deinde quasi recapitulando dicit, q. virgæ generantur propter irregularitatem speculi, idest nubis rorida, non secundum figuram, idest, non representando figuram obiecti, sed colorem: quia scilicet nubes non est natura

Tractatus secundi, libri tertij, in quo determinatur in speciali de pareliis, & virgis. Cap. IIII.

Arelū autem & uirgarum eas ipsas, quæ dictæ sunt, causas esse censendum est. Parelium enim oriur, cum aspectus a re aliqua ad Solem reflectiur.

Virgæ uero, propterea quod in nubem aspectus talis incidit, qualem diximus semper esse, quoties nubibus Soli propinquis ab aliquo humido ad nubem refertur. Nubes namque per directum spectantibus, coloris expertes uidentur, in aqua uero uirgarum plena. Quamquam cum in aqua spectantur, color nubis in aqua uidetur esse. In uirgis autem in ipsa nubc.

Id uero contingit, cum nubis concretio inæqualis fuerit, & partim densa, partim rara, & una parte aquosa magis, altera minus. Aspectu enim ad Solem reflexo, Solis quidem figura ob speculorum paruitatem non cernitur: color uero, quia Sol splendidus & candidus, ad quem fit reflexio, in re inæquabili apparet, alius puniceus, alius uiridis, alius flauus uidetur. Nihil enim refert, utrum per talia cernamus, an aspectus a rebus eiusmodi reflectatur, quippe cum utroque modo simili colore appareat. Quare si illo modo puniceus, hoc quoque. Virgæ igitur propter speculi inæquabilitatem non figuræ, sed colore efficiuntur.

Parelium autem, cum aer quāmaxime æqualis, similiterque densus fuerit. Quocirca candidum apparet. Speculi enim æquabilitas, ut unus color appareat, efficit. Aspectus enim uniuersi reflexio, propterea quod a caligine, quæ densa est, & nondum quidem aqua est, sed tamen prope est, ut aqua euadat, in Solem incidat, colorem, qui in Sole inest,

ta facere vnū colorem. Deinde cum dicit. Ostendit modum generationis pareliorum, & dicit, quod parelij fiunt, quando aer, idest nubes subtilis, a qua fit refractione, est maxime regularis, vniformis, spissa, & lumē solis fortiter refrangitur a tali nube: tunc apparet ibi color albus ad similitudinem coloris Solis, quasi alter sol, quia regularitas speculi facit colorem apparentem esse vnū, & regularem, sicut diuersa dispositio partium nubis facit colores esse diuersos. Hoc autem declarat per exemplum: sicut enim lumen quod refrangitur ab ære polito, siue ferro, puta ab armis militum, est coloris clari & albi, & est fulgidum, sic lumen quod refrangitur a nube, vel caligine spissa, & existente propinqua ad hoc, quod conuertatur in aquam,

in aquam, nondum tamen in eam conuersa, quæ dicitur nubes forida, est album, & clarum. Ex isto concludit duo corollaria. Primum, quod paralius est magis signum pluuiæ, quam virgæ, quia generatur per refractionem a nube regulari, & spissâ, quæ est propinqua ad dispositionem aquæ: & ideo citius ex ea generatur aqua. Secundum est, quod paralius Australis, id est qui apparet quando flant venti australes, vel etiã qui apparet ex parte Australi, est magis signum pluuiæ, quam Borealis, quia vêtus Australis propter calidum temperatum eleuat multos vapores, & congregat eos in nubes, & etiã nubes permutat in aquas. Sed Boreas propter frigiditatem, & siccitatem, propellit nubes, & prohibet eleuationem vaporum: sicut superius dictum est. Deinde cum dicitur **A** signat Philosophus causam accidentium circa virgas, & paralios. Et pro primo dicit, quod virgæ, & parali maxime accidunt circa occasum & ortum Solis, cuius ratio est, quia tunc nubes non dispergunt calore Solis ita de facili, cum calor Solis non sit multum vehemens. Secundum accidens est, quod non sunt supra Solem, neque de subter. Et ratio est, quia si fierent supra Solem, non viderentur propter radios directe incidentes sub Sole, & etiam radij solares, non venient ad nos: sed pro reflexione potius reuerterent ad cœlum. Tertium est, quod sunt a latere solis parte Meridiei, vel Boreæ, quia quoniam nubes flant a latere, tunc Sol non dissolvit eas: si sit in debita distantia a Sole, & tunc visus potest ad illam pertingere, propter convenientiam proportionem distantia. Quartum est, quod non sunt multum prope Solem, nec etiã multum longe. Et huius ratio est quia prope Solem Sol dissolvit consistentiam nubis sua caliditate: de longe autem non videretur, quia a paruo speculo sit debilis refractione, ut patet: nubes autem remota a Sole, ubi Sol habet paucam virtutem eleuandi vapores a terra, est parua, &

apud solē, colorē facit appare- re: sicut ab aere polito fractum propter spissitudinem: quare quoniam color Solis albus, propter hoc & paralius albus apparet idē. Propter hoc magis aquę signum paralius: quoniam virgæ: magis. n. accidit aerem bene operosæ hñe ad gnationē aquæ. Australis aut Boreali magis, quia Australis aer magis in aquā permutat. quoniam qui ad arcum.

F iunt autem sicut diximus, circa occasus, & circa ortus: & neque desuper, neque desuptus, sed ex lateribus, & virgæ, & paralii, & neque prope Solem valde, neque longe penitus. Prope. n. existentē, sol dissolvit consistentiam: longe aut existētē, visus non refrangitur: a paruo. n. speculo longe protensus debilis fit: propter quod & halo non fit ex opposito solis. Surfum quidem igitur si fiat, & prope, dissolvit Sol: si aut longe minor visus existens quoniam, ut faciat refractionē, non incidet. In latere autem est tantum distare speculū, ut neque dissolvat Sol, visusque multus simul veniat, quia ad terram latus non dispartitur: sicut pro immensum latus. Sub sole autem non fit: propterea, quis per terram diffusivus utique a sole: surfum autem in medio cœli, visus dispargitur. Et totaliter, neque ex latere medii cœli fit. Visus. n. non ad terram fertur, ut paucum pertingat ad speculū: & refractio fit omnino debilis. Quæcumque igitur opera accidit hñe segregationē in locis his, quoniam sup terrā, fere tot sunt, & talia.

LECTIO IX.

Vacunque autem in ipsa terra inclusa terræ partibus operatur, dicentur. Facit. n. duas differentias corporum: propterea quod duplex natura est: & hoc quæ admodum, & in alto. Duæ quidem. n. exhalationes, hæc quidem vaporosa, hæc aut fumosa, ut diximus, est: duæ autem, & species earum: quæ in terra fiunt: hæc quidem. n. fossibilia, hæc autem metallica.

ex consequenti non videretur in ea refractione. Non sunt etiam, ut in pluribus, Sole existente in Meridie, quia tunc nubes surfum eleuata prope Solem, est multum remota a visu, & propter hoc color nubis non fertur ad eum in superficie terræ, sed movetur per aerem supra terram: & prope Solem: & ibi propter excellentem fulgore dispergitur: & ex hoc non facit virgas: & paralios. Finaliter recapitulat dicta in precedentibus, dicens, quod omnia opera, quæ generantur in locis supra terram, pro motum, & alterationem, & etiam in terra ex segregatione humida, & sicca, fere sunt tot: & talia. Dicit autem, fere, propter quod quædam accidentia, quorum causas non dixit expresse, quæ tamen ex predictis reddi possunt, sicut sunt quædam ignes, qui videntur volitare in superficie terræ, & lapides, & alia quædam cadentia ex nubibus: & coloratio aquæ descendens: puta quædam pluit aqua sanguinea.

F iunt autem, quemadmodum diximus, quod virgæ & paralia in ortu & in occasu, & nec supra Solem, nec infra, sed ex lateribus, nec prope admodum, nec procul omnino. Propinquam enim concretionem Sol dissolvit: si autem procul absit, aspectus non reflectetur. Nam si a paruo speculo procul protenditur, imbecillus redditur. Quamobrem & Coronæ e regione Solis non fiunt. Si igitur supra fuerit, & proxima, eam Sol dissolvit: si vero procul, aspectus minor, quam ut reflecti possit, in Solem non incidet. A latere autem fieri potest, ut speculum ita distet, ut a Sole non solvatur, & aspectus uniuersus ad eum perveniat, propterea quod ad terram dum fertur, quasi per immensum feratur, pervenire non queat. Sub Sole vero non fit, quia, cum ad terram pro prius accesserit, a Sole dissolvatur, cum medium cœli locum tenuerit, aspectus distrahatur. Omnino ne a latere quidem, Sole medium cœli tenente efficitur. Aspectus enim sub terram non fertur. Quare exiguus ad speculum perducitur, & qui reflectitur, propter imbecillum redditur. Tot igitur ac talia ea fere opera sunt, quoniam in locis supra terram positis exhibere secretionē cōtingit.

Tractatus tertij, libri tertij, in quo determinatur in generali de generatione lapidum, & metallorum. Cap. I. & vlt.

His autem dicendum est, quæ intra terram efficit, in ipsius terræ partibus inclusa. Duas enim corporum differentias gignit, propterea quod duplex ibi esse apta sit, quemadmodum & in sublimi. Duæ namque (ut diximus) sunt exhalationes, una vaporosa, altera fumosa: & duæ item & eorum, quæ in terra oriuntur species, alia quidem fossilia, alia metallica.

& generantur ex sicca exhalatione, alia vero dicuntur metallica, quæ magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

LECT. IX.

Quoniam Philosophus in superioribus determinavit de his quæ generantur ex exhalatione humida & sicca, pro motu & alteratione, aut etiam per refractionem luminis supra terram, & etiã de alijs, quæ causantur per motum ab exhalatione sicca in ipsa terra. de agitatione & motu terre, hic determinare intendit breviter de his, quæ generantur in profundo ipsius terræ principaliter per alterationem. Et circa hoc duo facit. Primo, permittit distinctionem eorum, quæ fiunt in ipsa terra, & dicit, quod sicut in alto. supra terram, est duplex exhalatio, una vaporosa. i. humida, ex qua generantur per in grossationem a frigido, alia aut fumosa & sicca, ex qua fiunt ea, quæ generantur per sublimationem, vel inflammationem, ita similiter in partibus terre est duplex exhalatio, ex qua generantur duo genera corporum, quorum quædam dicuntur fossibilia, eo quod fodiuntur in terra, & sunt similia terræ desolata, & generantur ex sicca exhalatione, alia vero dicuntur metallica, quæ magis generantur per coagulationem. Secundo ibi.

A signat causam prædictorum, & primo assignat causam fossilibiliū, & dicit, quod exhalatio sicca a dominio, & in quæ est ignita a calido, est principium omnium fossilibiliū: ita quod exhalatio sit materia, ex qua fiunt, sed calidū ignis, & in quod cōmēturatur frigidum a virtute cœlesti, mediante continuitate, est quodammodo principium actiū: ita quod principium actiū principale, est virtus cœlestis, quæ est virtus mineralis, a qua habet fossibilia quædam, puta lapides preciosi, quandā virtutē cœlestē & occultā: pro quâ occultas operationes vere exercet: principium autem instrumentale est caliditas, quæ humidū defeciat, & generat omnia fossibilia: huiusmodi autem fossibilia sunt quæ lapidū non liquabilia: quod dicit ad dicitur quod quædam fossibilia, quæ sunt liquabilia, ut vernix, oricella, & sulphur: & alia huiusmodi, quæ omnia gnantur a calido exiccante exhalatione, & cōsumente humidū, & aliquid colorante. Et horum fossibiliū quædam sunt sicut pulvis coloratus, sicut illa, quæ gnantur a calido fortiter cōsumente humidū, & aliquid adurere, ut sunt omnia supradicta: alia autem sunt, quasi lapides aggregati per cōdensationem ex pluribus partibus: & gnantur ex eadē exhalatione a calido exhalante humidū superfluū, & fortiter terminante humidū cum sicco. Secundo ibi.

Quæcumque autem metallica, aut fusilia sunt, aut ductilia, ut ferrum, æs, aurum, & vaporosa constant exhalatione.

Ex autem omnia vaporosa exhalatio inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob siccitatem in unum comprimuntur, & coagulantur, efficit. Ac quemadmodum ros & pruina fiunt, cum se creta fuerit, ita antequam excrenatur, hæc oriuntur. Quocirca hæc quodammodo quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidem potestate aquea est, nondum vero aqua est, nec ex aqua, quæ aliquo modo affecta sit, constant, veluti sapores. Non enim ita fiunt, hoc quidem æs, illud vero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quam in aqua uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurum autem solum non ignitur. Com muniter quidem igitur dictum est de his omnibus: singillatim autem considerandum intendentibus circa unumquodque genus.

Circa hoc duo facit. Primo assignat causam gnationis eorum. Secundo ostendit modum & locum gnationis eorum: ibi. Facit autem. Dicit ergo primo, quod illa quæ metallatur, i. habent formam metalli, generantur materialiter ex vaporosa exhalatione, & a frigido cōmensurato coagulante effectiue instrumentali: principale autem agens est virtus cœlestis mineralis, sicut supra diximus. Et istorum, quædam sunt fossibilia, & quædam ductibilia: fossibilia, seu liquabilia sunt, quæ plus accedunt ad naturam humidam quam siccam, sicut stannum, aut plumbum: sed ductibilia sunt, quæ hñt humidum magis reductum ad medium pro sicco, ut sunt ea, in quibus est bona terminatio sicci & humidum, sicut in auro, & c. aut in quibus est humidum viscosum non bene separabile a sicco, sicut ferrum, quod calefactum istu mallei extenditur: sciendum est autem, quod corpora quæ hic dñr fusibilia, seu liquabilia, non ita sunt fusibilia, quoniam non sunt etiam ductibilia, quævis in hoc loco contra ductibilia distinguantur: sed ideo dñr esse liquabilia, quia melius & facilius liquantur, quæ ducuntur, & ductibilia econverso dñr, quæ facilius ducuntur: quoniam etiã liquari, & fundi possint, ut ferrum & æs. Deinde cum dicitur **A** signat modum, & locum generationis prædictorum & dicit quod huiusmodi generantur ex exhalatione vaporosa inclusa in partibus terre, & precipue in lapidibus: propter siccitatem lapidū bene coarctatam humidū vaporosam exhalationis, & pro fortiore & maiore coagulationem factam a frigido cōmensurato formæ metalli virtute cœlesti, quæ est virtus mineralis, ut supra dictum est, sicut ab eodem frigido generantur supra terram ros, & pruina, quoniam a vaporosa segregata est exhalatio calida & sicca, quæ surfum, movebat. Est tamen dicitur in generatione istorum, quia in generatione roris & pruina, prius segregatur siccitas, antequam materia coaguletur: &

Sicca igitur exhalatio ardore incensa, fossilia omnia efficit, ut lapidum genera non liquabilia, & sandaracæ, & ochram, & rubricam, & sulphur, & alia generis eiusdem. Ac plurima quidem fossilia sunt, alia pulvis colore tinctus, alia lapis et tali ortus concretionem, ut Cinnabaris.

Quæcumque autem metallica, aut fusilia sunt, aut ductilia, ut ferrum, æs, aurum, & vaporosa constant exhalatione.

Ex autem omnia vaporosa exhalatio inclusa, & in lapidibus maxime, cum ob siccitatem in unum comprimuntur, & coagulantur, efficit. Ac quemadmodum ros & pruina fiunt, cum se creta fuerit, ita antequam excrenatur, hæc oriuntur. Quocirca hæc quodammodo quidem sunt aqua, quodammodo non sunt. Materia enim quidem potestate aquea est, nondum vero aqua est, nec ex aqua, quæ aliquo modo affecta sit, constant, veluti sapores. Non enim ita fiunt, hoc quidem æs, illud vero aurum. Sed horum singula exhalatione prius coagulata, quam in aqua uertatur, existunt. Idcirco & omnia igniuntur, & terram continent, siquidem siccam exhalationem. Aurum autem solum non ignitur. Com muniter quidem igitur dictum est de his omnibus: singillatim autem considerandum intendentibus circa unumquodque genus.

Difficili separantur. Vñ ex his patet, quod aurum non solum est in opinione hominum, sed est in natura: rarum est nobilissimum, & purius quæ cætera metalla. Quod est patet ex virtute, quæ habet in operando mirabiles & nobiliores operationes quæ alia. Deinde recapitulando dicit, quod cōmuniter & vñ dictum est de omnibus fossilibilibus, & metallicis, quos generant, & quod sit eorum dicitur, sed si quis velit particulariter de eis intendere & considerare, circa unumquodque eorum, quod sunt principia gnationis, & accidentia & dicitur eorum, hoc facere habebit in eo, quod de metallicis inscribitur & in alijs, circa quod Theophrastus negociatus est in Alexandriæ & Cōmentariis. Considerandum est autem circa principia materialia metallorum, quod sunt in duplici dicitur: quædam enim sunt materia remota talium metallicorum, sicut est vapor inclusus in locis lapidosi terræ, sicut supra declaratum est: alia autem sunt materia propinqua eorum, & hæc sunt sulphur, & argentum vivum, sicut Alchimistæ dicunt: ita quod in prædictis locis lapidosi terræ, per virtutem mineralis primo generatur sulphur, & argentum vivum, deinde ex ipsis generantur diversæ metalla, secundum diversam compositionem eorum. Vnde etiam ipsi Alchimistæ per veram artem alchimicam, sed tamen difficilem, propter occultas operationes virtutis cœlestis, quæ mineralis dicitur, quæ ex eo quod sunt occultæ, diffucilem a nobis imitari possunt per prædicta principia, vel per principia ab ipsis, faciunt aliquando veram generationem metallorum, alia quando quidem ex sulphure & argento, prædictis, sine generatione exhalationis: aliquando autem faciendo exudare prædictam exhalationem vaporosam ab aliquibus corporibus, per applicationem caliditatis proportionatæ, quæ est agens naturale.

ARISTOTELIS METEORORVM LIBER QVARTVS.

Cum D. Thomæ Aquinatis præclarissimis commentariis.

LECTIO PRIMA.

Rostquam Philosophus in superioribus determinavit de particularibus transmutationibus elementorum, quibus secundum se transmutantur, tam in alto quam infra terram: hic determinat de passionibus, seu transmutationibus eorum, secundum quod veniunt in compositionem misti. Et quia elementa agunt mediantibus qualitatibus actiuis, & patiuntur mediantibus passivis, determinat de actione primarum qualitarum actiuarum, & de passione passivarum, in misto. Conuenienti autem ordine, iste liber sequitur tertium, quia sine tertio determinatum est de mineralibus: hæc autem scientia multum valet ad scientiam de mineralibus, licet aliqui dicant, quod iste liber est magis contrarius cum libro de generatione, quamvis inscribatur quartus liber Meteororum. Considerandum est autem, quod scientia istius libri, & similiter omnis scientia naturalis, non est ab homine despicenda: immo qui eam despiciat, despiciat seipsum. Et licet multi dicant, quod scientia naturalis non debet appreciari, eo quod non sit utilis ad speculationem diuinorum, in qua vita beatissima, & felicitas hominis consistit, sicut dicit Philosophus in decimo Ethicorum, tamen isti decipiunt seipsos, quia non solum scientia istius libri, sed etiam tota scientia naturalis, in qua non solum oportet considerare communia, sed etiam specialia & propria unicuique deseruit ad hominis speculationem diuinorum: quia per manifesta & naturalia, tanquam per effectus in cognitionem causarum peruenimus. Propter quod, Philosophus in libro metaphysicæ, incipit a substantiis sensibilibus, & in duodecimo naturam substantiarum separatarum per astronomicas rationes. Et ideo quamcumque aliam scientiam addidimus, hoc facimus, ut ad cognitionem diuinorum veniamus, & qui aliam intentionem scientias acquirunt per se in intentione, nisi necessitate detineatur. Neque vile est cognoscere hæc particularia naturalia, quia sicut inspicere picturam turpium animalium, ut melius cognoscantur pulchra per oppositionem turpium, non est vile, item nec causas horum cognoscere, ut veniamus in cognitionem primarum causarum: immo multo minus hoc est vile, quia res multo immaterialius sunt apud intellectum quam apud sensum. Est autem utilis scientia istius libri, non solum ad cognitionem diuinorum, sicut dictum est, sed fere, ad totam scientiam naturalem, & maxime ad scientiam de mineralibus, quæ ab Aristotele composita nondum puenit ad nos. Est etiam utilis ad medicinam, quia hic dicitur per quid multorum, quorum quia tantum consideratur in medicina. Et per hoc aliqui voluerunt exponere librum istum modo medicinali sine logica, sicut Gal. recitat de quodam, quod cum quæsitum esset ab eo quod esset calidum, bene respondit, & cum contrarium argueret

LECTIO I.

Voniam autem quatuor causas determinatas sunt elementorum, harum autem coniugationes, & elementa quatuor accidit esse: quarum duas quidem faciunt calidum & frigidum, duas autem passivam, siccum & humidum: fides autem horum est ex inductione. Videtur enim in omnibus, caliditas quidem & frigiditas terminantes & copulantes & permittentes & homogenea & non homogenea & humectantes & exiccantes & indurantes & mollicantes. Sicca autem & humida terminata, & alias dictas passiones patientia: ipsaque sunt se & quæcumque communia ex ambobus corpora, consistunt. Adhuc autem ex rationibus palam, quibus determinamus naturas ipsorum: calidum quidem, non & frigidum, ut factiva dicimus concretivum, non sicut factivum aliquid est: humidum autem & siccum passiva. Facile enim terminabile, & difficile terminabile, in pari aliquid natura

statim sibi contradixit, non cognoscens suam contradictionem per defectum logicæ. Debet igitur iste liber exponi modo naturali non medicinali, quia secundum Avic. Medicina versatur solum circa corpus humanum ad infirmitatem remouendam & sanitatem inducendam: sed illa quæ in hoc libro determinatur sunt communia omnibus mistis, sicut patet per præfatum. Igitur hæc scientia potius applicatur ad medicinam quam ad philosophiam, quia commune applicatur ad specialem. Est insuper utilis ad scientiam alchimicam, quia tantummodo alchimistarum est transmutare metalla secundum veritatem, & non secundum sophisticam. Quod licet sit difficile & dispendiosum, sicut supra prædictum est, non tamen est impossibile. Et per hoc intentio aliorum est, quod metalla non differunt secundum speciem, sed secundum sanum & infirmum, vocantes metallum sanum, durum, & alia infirma: sic facile esset metalla adinvicem transmutare. Sed credo, quod differunt secundum speciem, & nihilominus transmutari possent ad invicem, quia sunt naturalia & materia eorum est una. Quod autem hoc fiat per artem, est difficile, non impossibile. Non tamen intelligi debet, quod artifices principaliter transmutent, sed agant quasi instrumenta, applicando propria agentia propriis passivis, quia materia propinquior omnium metallorum est argentum vivum & sulphur, sicut dictum est, quorum naturas artifices transmutare possunt, conglutinando & cogelando. Vel etiam alio modo, evaporatio est materia prædictorum, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est utilis ad scientiam alchimicam. Circa determinationem igitur de qualitatibus primis duo facit. Primo, refert tria superius determinata in secundo de generatione & tertio celi: quorum primum est, quod quatuor sunt causæ elementorum, per quas intelligit quatuor primas qualitates: calidum & frigidum, siccum & humidum. Et non sunt causæ materiales, quia quedam sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causis. Ergo relinquuntur, quod erunt causas: ut formales & dicuntur notanter ut formales, non absolute formales, ad denotandum, quod non sunt formæ substantiales elementorum. Secundum, quod refertur est, quod quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibili harum qualitatium, quia in simplicibus humidum non potest uniri cum sicco, nec frigidum cum calido. Et de istis elementis, sicut dicit Commentator, medicus debet credere naturaliter. Quod sunt quatuor, & quod magnas habent commoditates & operationes in misto, quarum aliquas, medicus inquirere debet ad conferendum contentamentum elementorum & qualitarum prædictarum in corpore humano. Tertium est, quod istarum qualitarum, duas sunt actiivas, scilicet calidum & frigidum & duas passivas, scilicet siccum & humidum: hoc autem intelligi debet, quia cum ad victoriam unius supra alteram in corpore misto, quia secundum se quælibet sunt actiiva & quælibet passiva cum sint contraria adinvicem. Et hoc philosophus probat, primo per inductionem in omnibus, quia in omnibus dicimus calidum & frigidum terminare, coagulare &c. siccum vero & humidum terminari & coagulari: terminare autem est agere, terminari vero est pati. Secundo, probat idem ratione, scilicet per diffinitionem eorum, quia calidum est quod est congregativum similitudinis, frigidum vero est congregativum similitudinis, & dissimilium: humidum est, quod est male terminabile termino proprio, bene autem alieno: siccum vero econverso, quod est bene terminabile termino proprio, male alieno. Quod autem est congregativum, est activum, quod est terminabile, est passivum. Secundo cum dicitur.

Voniam autem elementorum causæ quatuor sunt constituta, ex quarum coniugationibus evenit, ut quatuor quæ existerent elementa, duas illarum efficiendi vim habent, calor & frigus, duas vero patiendi, siccitas & humor. id quod inductione probatur. Calor enim & frigus, tum ea, quæ eiusdem, tum quæ diversæ generis sunt, determinare, coniungere, immutare, humectare, exiccare, durare, emollire, in omnibus videntur. Humida autem & sicca, tum ipsa per se, tum quæ communiter ex utriusque concreta sunt corpora terminari, & alijs, quæ dictæ sunt, qualitatibus affici. Consistat vero etiam ex definitionibus, quibus eorum naturas definimus. Nam calidum & frigidum veluti efficiencia dicimus: siquidem, quod congregare aptum est, efficiencia cuiusdam habet rationem. Humidum autem & siccum, patibilia. Facile enim & difficile terminari res. di-

intelligi debet, quod artifices principaliter transmutent, sed agant quasi instrumenta, applicando propria agentia propriis passivis, quia materia propinquior omnium metallorum est argentum vivum & sulphur, sicut dictum est, quorum naturas artifices transmutare possunt, conglutinando & cogelando. Vel etiam alio modo, evaporatio est materia prædictorum, & de hac determinatur in isto libro, & ex consequenti iste liber est utilis ad scientiam alchimicam. Circa determinationem igitur de qualitatibus primis duo facit. Primo, refert tria superius determinata in secundo de generatione & tertio celi: quorum primum est, quod quatuor sunt causæ elementorum, per quas intelligit quatuor primas qualitates: calidum & frigidum, siccum & humidum. Et non sunt causæ materiales, quia quedam sunt actionis principia. Nec sunt agentes, aut fines, quia prædicantur de suis causis. Ergo relinquuntur, quod erunt causas: ut formales & dicuntur notanter ut formales, non absolute formales, ad denotandum, quod non sunt formæ substantiales elementorum. Secundum, quod refertur est, quod quatuor sunt elementa, secundum quatuor combinationes possibili harum qualitatium, quia in simplicibus humidum non potest uniri cum sicco, nec frigidum cum calido. Et de istis elementis, sicut dicit Commentator, medicus debet credere naturaliter. Quod sunt quatuor, & quod magnas habent commoditates & operationes in misto, quarum aliquas, medicus inquirere debet ad conferendum contentamentum elementorum & qualitarum prædictarum in corpore humano. Tertium est, quod istarum qualitarum, duas sunt actiivas, scilicet calidum & frigidum & duas passivas, scilicet siccum & humidum: hoc autem intelligi debet, quia cum ad victoriam unius supra alteram in corpore misto, quia secundum se quælibet sunt actiiva & quælibet passiva cum sint contraria adinvicem. Et hoc philosophus probat, primo per inductionem in omnibus, quia in omnibus dicimus calidum & frigidum terminare, coagulare &c. siccum vero & humidum terminari & coagulari: terminare autem est agere, terminari vero est pati. Secundo, probat idem ratione, scilicet per diffinitionem eorum, quia calidum est quod est congregativum similitudinis, frigidum vero est congregativum similitudinis, & dissimilium: humidum est, quod est male terminabile termino proprio, bene autem alieno: siccum vero econverso, quod est bene terminabile termino proprio, male alieno. Quod autem est congregativum, est activum, quod est terminabile, est passivum. Secundo cum dicitur.

LECTIO II.

Rostquam determinatis autem his, fumendum utique erit operationes ipsorum, quibus operatur factiva & passiva species. Primo quidem igitur univrsaliter simplex generatio, & naturalis permutatio harum virtutum est opus, & opposita corruptio, secundum naturam. Hæc quidem igitur plures existunt, & animalibus & partibus ipsorum. Est autem simplex & naturalis generatio, permutatio ab his virtutibus, cum habeant rationem ex subiecta materia unicuique naturæ. Hæc autem sunt dictæ virtutes passivæ generant autem calidum & frigidum obtinentia materiam. Cum autem non obtinuerint, secundum partem quidem molinsis & indigestio fit. Simpliciter autem generationi, contrarium, maxime putrefactio. Omnis enim secundum naturam corruptio & hæc via est, pura & senectus & euasis. finis autem horum omnium aliorum putredo, nisi aliquid violentia corrumpatur natura constantium. Est enim & carnem & os & quodcumque coburnere, quorum finis, secundum naturam corruptionis putrefactio est. Propter quod humida primo deinde sicca, tandem putrefacta fiunt. Ex his enim facta erant & terminatum fuit humidum siccum, operantibus factiuis. Fit autem corruptio, cum id quod terminatur obtineat terminans propter circūdans. Quinimmo singulariter dicitur putrefactio, in his quæ secundum partem corrumpuntur, cum separentur a natura. Propter quod & putrefcunt omnia alia excepto igne, etenim terra & aqua & aer putrefcunt, omnia enim hæc sunt materia igni.

METEORORVM LIBER QVRTVS.

permutacionem violentam & artificialem ab his virtutibus actiuis. Per permutacionem tangit genus, reliquum autem totum sequens, ostendit differentias ad alias permutaciones: per materiam autem subiectam intelligit qualitates passivas, vel materiam affectam his qualitatibus, quæ est materia generationis. Dicit ergo, quod hæc sunt virtutes dictæ contra se invicem, i. contrariæ. Cuius generatio obtinent supra passivas tunc sequitur generatio, quæ autem passivæ vincunt actiivas ita quod non sequatur actio actiivarum, tunc sequitur in digestio, quæ est via ad corruptionem. Dicit autem generatio dupliciter, primo mutatio a non esse ad esse, sicut de ea determinatur in quinto physicorum, & hoc modo siue obtineat qualitates actiivas siue passivas sequitur generatio, & una & eadem est generatio unius & corruptio alterius. Alio modo dicitur generatio, quæ id quod ponitur in esse est nobilius & econverso dicitur corruptio, quæ do quod ponitur in esse est ignobilius, & hoc modo loquitur hic Aristoteles de generatione: quia calidum generat aliud calidum sibi simile, cum ergo obtinent qualitates actiivas, quod ponitur in esse, est nobilior: quia qualitates actiivas sunt nobiliores quam passivæ. Corruptio autem opposita simpliciter generationi est putrefactio, quod per duplicem rationem, primo, quia illa corruptio ad quæ omnia terminantur naturaliter opponitur generationi simpliciter & naturali, sed ad putrefactionem terminantur omnia, ut animalia quæ naturaliter senescunt, & plantæ & artificialia quæ veterascunt, omnia denique orta occidunt, & aucta senescunt, nisi forte talia violenter corrumpantur & coburnantur, quia tunc corruptio eorum non terminatur ad senectutem vel vetustatem, senectus autem & vetustas sunt quedam putrefactiones: quæ do probat idem, quia ille transmutationes opponuntur, quæ sunt ex contrariis in contraria. Generatio autem & putrefactio sunt homines, quia generatio incipit ab humido & sicco in terminatis, & finitur ad terminationem ipsorum. Putrefactio autem econverso incipit ab humido & sicco terminatis, & finitur ad divisionem ipsorum. Nam quæ virtutes actiivæ obtinent passivas, calidum educendo humidum a sicco causat putrefactionem. Quod est apparet in alijs tribus elementis ab igne, quæ putrefcunt per humidum educio-

ipforum dicitur. Quod quidem igitur hæc, quidem factiva, hæc autem passiva: manifestum est.

Tractatus primi: libri quarti: in quo de terminatur de generatione simplici & putrefactione sibi opposita. Cap. II.

LECTIO II.

Erspicuum itaque est in alijs efficiendi vim esse, in alijs patiendi. His autem coniugationibus, efficiendum opera sumenda sunt, utemque patibilia species. Principio igitur, univrsi motus simplex & naturalis mutatio harum facultatum est opus: is præterea qui aduersatur, naturalis interitus. Ac ea quidem stirpibus & animalibus conueniunt, & partibus eorum. Simplex vero & naturalis ortus ab his facultatibus, cum proportionem habeant, mutatio est, ex subiecta cuique naturæ materia. Hæc autem sunt facultates patibiles iam dictæ. Calor vero & frigus, materiam vincendo generant. Cum autem non vincunt, ex parte quidem, putredo, hoc est imperfecta elixatio, & inconcoctio efficitur. Generationis vero simplicis contrarium maxime commune, putredo est. Naturalis enim omnis interitus, ut senectus & ariditas, ad hanc est via. Ceterorum namque omnium, quæ natura constant, finis est putredo, nisi si quid in interierit, quippe cum fieri possit, ut & caro, & os, & quidvis aliud exuratur, quorum naturalis interitus finis, putredo est. Idcirco humida primum, deinde sicca quæ putrescunt, ad extremum reduntur. Ex his enim orta sunt, & humore siccitas determinata est, efficiendum opera. Interitus autem fit, cum id, quod determinatur, eo quod determinat superius est, ob id quod dicitur, quæ ex parte intereunt, cum a natura discesserint. Idcirco & cætera omnia, uno igne excepto putrescunt. Nam & terra putrescit, & aqua, & aer: quandoquidem materia ignis hæc sunt omnia.

tur, quæ sunt ex contrariis in contraria. Generatio autem & putrefactio sunt homines, quia generatio incipit ab humido & sicco in terminatis, & finitur ad terminationem ipsorum. Putrefactio autem econverso incipit ab humido & sicco terminatis, & finitur ad divisionem ipsorum. Nam quæ virtutes actiivæ obtinent passivas, calidum educendo humidum a sicco causat putrefactionem. Quod est apparet in alijs tribus elementis ab igne, quæ putrefcunt per humidum educio-

nem factam a calido ignis, solus autem ignis non putrescit, quia nec habet humiditatem quae educatur a sicco, neque inuenitur caliditas vincens caliditatem ignis. Deinde cum dicitur

b ¶ Determinat de corruptione opposita generationi simplicis quae est putrefactio & dicitur, quod putrefactio est corruptio, proprie & naturalis caliditatis facta a caliditate extrinseca, scilicet continentis in humido naturali. Patitur autem res naturalis & putreficit a calido extrinseco, quia habet debilem caliditatem intrinsecam, & est indigens caliditatis, & frigidum vincit caliditatem naturalem, ex quo sequitur quod tam caliditas extranea quam frigiditas intrinseca est causa putrefactionis, sed caliditas extrinseca est causa principalis, frigiditas est causa secundaria: quae quod patitur a calido extrinseco patitur propter defectum caliditatis propriae. Defectus autem caliditatis ponit frigiditatem contrariam abundantem, quae etiam agit ad expulsionem frigiditatis intrinsecae. Quod autem putrefactio fit corruptio propriae caliditatis, probatur: quia calido extrinseco educere humidum naturale per exudationem educit etiam caliditatem intrinsecam existentem in humido naturali, sunt enim coniuncta & trahunt se inuicem propria caliditas & humidum naturale, propter quod putrefacta prius deficiunt interius & madescunt exterius: quae humidum foras educitur, deinde totaliter exterius desiccantur a calido totaliter resoluente humidum, & finaliter efficiuntur sicca & vltimo resoluuntur in terram & simum. Sed quod putrefactio sit a caliditate continentis, probatur quinque signis sumptis ab his quae impediunt putrefactionem, quorum primum est, quod in frigoribus res minus putrescunt quam in aestate, quia in hyeme minor est caliditas continentis aeris vel aquae quam in aestate, & ideo minus potest putrefacere. Secundum est, quod id quod est coagulatum siue congelatum forti frigido, sicut sunt mella, non putrescit: quia

vehementia frigoris intrinseci vincit caliditatem extrinsecam. Tertium est, quod ea quae habent magnam caliditatem intrinsecam non putrescunt, sicut piper & galanga, praecipue cum excantur: quia tunc non est ibi humidum admistum quod educi possit, quia caliditas intrinseca fortiter resistit extrinsecae. Quartum est, quod id quod mouetur minus putrescit quam id quod stat: ut aqua fluuuii minus putrescit quam aqua paludis, & ratio est, quia motus causat caliditatem in re mota, & ideo augetur & vigor caliditatis rei motae & vincit caliditatem extrinsecam. Quinto, multum si minus putrescit quam paucum, quia id quod est magnum siue multum habet maiorem ignem, id est maiorem caliditatem, quam quod est paruum, ut in pluribus, & etiam maiorem frigiditatem ceteris partibus: & ideo fortius resistit actioni caliditatis extrinsecae. Propter quod pauca aqua in lacuna citius putrescit quam magna aqua maris quae non putrescit, tum propter multitudinem, tum propter continuum motum. Quod autem dicitur hic, debet intelligi in continuis, & praesertim in simplicibus: quia multa frumenta citius putrescunt quam pauca. Quod autem putrefactio fit in humido, probatur, quia animalia & cetera generata ex putrefactis generantur ex humido, ergo putrefactio fit in humido. Cum enim caliditas naturalis educitur, educit secum humidum subtile & segregat ipsum a re putrefacientia. Virtus autem caelestis tanquam principalis agens, sed calor & humidum segregatum quod circumstat putrefactum loco virtutis formatiue, generant animalia ex putrefactis.

LECTIO III.

¶ Eliquum autem est dicere habitas species quasquone dicitur virtutes operantur ex suppositis natura constantibus iam. Est ita-

Putredo autem est eius, qui rei cuiusque humidam proprius est, & naturalis calor, ab alieno calore interitus: hic vero eius est, quod ambit. Quam ob causam, cum caloris penuria patitur, idque omne, quod hac facultate destituitur, frigidum sit, efficitur, ut utrunque sit causa, & communis affectio putredo, sit tum frigoris proprii, tum alieni caloris. Ob hanc enim causam, & sicciora sunt quaecumque putrescunt, & ad extremum terra & simus. Humor enim naturalis una cum proprio calore exhalatur, nec iam quicquam ad est quod humorem alliciat, cum naturalis calor sit, qui eum trahendo alliciat. Ac frigiditas quidem temporibus res minus putrescit, quam calidas. Exiguus namque per hyemem est calor in continente aere & aqua. Quare nihil pollet, aestate autem est amplior. Nec id, quod congelauit: nam magis frigidum est quam aer, calidus, idcirco non unctur id autem quod mouet, unctur. Nec id quod feruet, aut calet: minor enim calor est, qui in aere, quam qui in re. Quapropter non unctur, nec ullam facit mutationem. Eodem modo, quod mouetur & fluit minus putret, quam quod in motione non est. Nam caloris, qui est in aere, imbecillior sit motus, quam eius, qui in re prius inest, ideo nullam facit mutationem. Eadem quoque causa, est cur id quod multum est, minus putrescat quam quod paucum. Nam in re ampliori ignis amplior et frigus inest, ita ut facultates vincat, quae in eo sunt, quod circumstat. Quamobrem & mare per partes diuisum celeriter putrescit, uniuersum autem minime. Eodemque modo aliae aquae. Putridis etiam in rebus animalia innaesunt, propterea quod, qui naturalis est calor secretus, ea, quae excreta sunt, cogat. Quid igitur ortus sit, & quid interitus, dictum est.

Tractus primi, libri quarti, in quo determinatur in generali de digestionem & indigestione sibi opposita. Cap. III.

¶ Estat, ut eas, quae consequuntur, species tradamus, quas ea, quae tradita sunt, facultates ex eorum, quae natura iam constant subiectis efficiunt. nunc determinat de operationibus eius

rem in esse iam constituto, & circa hoc duo facit. Primo determinat de calibus operationibus secundum se, secundum de speciebus earum ibi. ¶ Pepsans autem. ¶ Circa primum duo facit. Primo determinat de digestionem quae est prima: secundo de indigestione ei opposita ibi. ¶ Indigestio autem. ¶ Circa primum iterum duo facit. Primo diffinit digestionem, secundum, ostendit quando & quomodo fiat ibi. ¶ Accidit autem hoc. ¶ Dicit ergo primo, quod post determinata, reliquum est dicere de operationibus naturalium qualitatum quae consequuntur res iam constitutas in esse, quae sunt istae. Caliditas enim operatio imisto est digestio. Digestionis autem species sunt. Pepsans, Eptesis & Obresis. Frigiditatis autem operatio est indigestio. Cuius indigestionis species sunt Omethes, Molinsis, & Statenis. Considerandum est autem sicut ipse dicit, quod haec nomina non sunt propria speciebus digestionis, sed sunt accommodata per quam similitudinem, & proportionem. Considerandum est iterum, quod indigestionis est duplex causa: una per se, & haec est frigiditas, quia contrarij siue igitur caliditas est causa digestionis frigiditas erit causa indigestionis vna per se alia per accidens, & haec est remotio caliditatis, sicut enim praesentia caliditatis faciebat digestionem, ita ea remota remanet res indigesta. Sed quia remotio caliditatis ponit frigiditatem, absolute dicitur quod causa indigestionis est frigiditas. Est itaque digestio perfectio quaedam, id est transmutatio dicens ad esse perfectum, causata effectiue a proprio & naturali calido quae agit in virtute formae substantialis, ex oppositis passiuis, id est facta in qualitatibus passiuis quae sunt oppositae istis, tanquam in materia: si enim digestio a proprio & naturali calido principaliter, secundario autem sit ab extrinseco sicut a balneis, ab exercitio moderato, & aliis fomentis calidi intrinseci,

LECTIO III.

¶ Ostendam philosophus determinat de operationibus naturalium qualitatum primarum in constitutione & destituitioe rei, quae consequuntur

& naturalis. Sed finis principalis istius digestionis, est introductio naturae, id est formae nutriti in materia quae digeritur, quia tunc dicitur esse factam digestionem cum in materia est introducta forma nutriti, alius autem finis & quasi secundarius est quaedam forma accidentalis, scilicet calor introductus in materia digesta quae facit euaporare humidum subtile & terminat grossum, sicut apparet in carne elixata & in musto. Cum enim euaporauit humidum subtile, & grossum est, terminatum & quasi induratum a calido, tunc dicitur ipsa esse digesta & cocta: simile etiam apparet de lacryma & apostematibus, cum enim lacryma, & putredo apostematibus, terminata fuerit a calido vincente & quasi ingrossata & facta quaedam lippitudo grossa, tunc dicitur esse digesta. Idem etiam ostendit superfluitas quae emittitur ex corpore, quaedam est liquida, & subtilis, dicitur esse indigesta, cum autem est terminata per calidum & ingrossata, tunc est digesta & frugum sanitatis. Deinde cum dicitur

¶ Ostendit quomodo & quando fiat digestio, & dicitur quod digestio accidit quando calidum vincit humidum, quod est materia digestionis, quae solum humidum est, quod naturaliter terminatur a calido sicut accidit in superfluitatibus emissis, sicut supra dictum est, & propter hoc necessesse est ea quae sunt digesta, esse sicciora & grossiora propter euaporationem, & terminationem humidam factam a calido. Deinde cum dicitur

¶ Diffinit indigestionem oppositam digestionem & dicitur, quod indigestio est imperfectio facta in qualitatibus passiuis propter indigentiam caliditatis propriae, & naturalis, sed quia talis indigentia caliditatis est frigiditas, id est ponit frigiditatem, ideo indigestiois causa per se est frigiditas, causa vero per accidens est remotio caliditatis, sicut supra declaratum est. Quia autem contrarij contrariae sunt diffinitiones, ideo

¶ Est autem caloris quidem concoctio, concoctionis vero maturatio, elixatio, affatio: frigoris autem inconcoctio, & eius cruditas, motus, id est, imperfecta elixatio, siccioris, id est, imperfecta affatio: nomina autem haec proprie non dicitur censendum est. Nam rebus similibus posita non sunt uniuerse. Quare eas quae dicta sunt species, non has esse censendum est, sed similes. Quid autem singulae sint dicamus. Concoctio itaque perfectio est, a naturali & proprio calore ex oppositis partibus. Haec autem sunt subiecta rei cuique materia: nam cum concocta sunt, perfecta sunt & genita. Ac perfectionis principium a calore proprio proficiscitur, etiam si exteriori aliquo adiumento compleatur. Cibus enim per balnea, & eius generis alia concoquitur, sed tamen principium calor est, qui in ipso est. At uero finis alius natura est, (natura autem, quam ut speciem & essentiam dicimus) alius in subiectam quandam formam concoctionis finis terminatur, cum humidum, aut affatum, aut elixum, aut putrefactum, aut quoquo alio modo excalfactum tale, tantumque euasertur. Nam tum utile est, & concoctum dicimus, ueluti mustum, & quae in tuberculis coeunt, cum suppurauerint, & lacrymae, cum densior materia fuerit oborta, similiter & alia.

que calidi digestio, digestionis autem pepsans epsepsis adhuc obtensis. Frigiditatis autem indigestio, huius autem omothes molinsis stathensis. Oportet autem existimare non proprie haec dici nomina rebus, sed non iacent uniuersaliter his quae similiter quare non has sed tales oportet putare esse dictas species, dicamus autem ipsorum, unumquodque quid est. Digestio quidem igitur est perfectio a naturali & proprio calido ex oppositis passiuis. Haec autem sunt propria unicuique materia. Cum enim digestum fuerit perfectumque est & factum. Et principium perfectionis a caliditate propria accidit. Et per aliquod exteriorum auxilium consummatum est, velut alimentum cui digeritur, & per balnea & per aliqua talia: aliudque principium que in ipso caliditas est. Finis autem his quidem natura est, natura autem quam dicimus ut speciem & substantiam. His autem in subiectam quandam formam finis est digestionis: cum tale fuerit factum & tatum: humidum autem optesim passum, aut epsepsim, aut putrefactum, aut aliter taliter calefactum, tunc enim utile est & digestum esse dicimus. Sicut mustum & quae in nascentis constantia cum facta fuerint, quales & lacryma, cum facta fuerit lippitudo vel limus: similiter autem & alia.

¶ Omnis autem, ut sic afficiantur, accidit, cum materia & humor fuerit euictus. Etenim hic est, qui a calore naturali determinatur. Nam dum ratio in ipso inest, natura hoc est. Quocirca & sanitatis signa sunt eiusmodi, & urinae, alui deiectiones, & omnino excrementa. Ac dicuntur concocta quod a proprio calore uinci humorem indicent. Omnia autem quae concoquuntur, crassiora esse, & calidiora necesse est. Nam quod eiusmodi est, calor corpulentius redditur & crassius, atque siccius. Concoctio itaque hoc est.

Inconcoctio autem imperfectio est, ob proprii caloris defectionem, caloris uero defectio frigus est. Imperfectio autem est oppositorum Tho. in meteo. G 2 sicut

sicut supra in diffinitione digestionis posuit perfectionem loco generis, caliditas propria ut efficiens, ita hic ponitur imperfectio loco generis: quia indigestio est via ad perfectionem, scilicet ad puritatem: & ponitur frigiditas impediens digestionem ut efficiens, sed quia contrariorum est eadem materia, ideo utrobique ponitur qualitas passiva id est humidum ut materia. Non autem assignatur aliquid sine indigestione: quia indigestio non fit ad aliquid finem, sed prae intentionem naturae cum sit imperfectio, & finis habeat rationem boni, & perfecti.

LECTIO III.

De speciebus digestionis & indigestionis sibi oppositae. Et primo, agit de Pepsanis quae sola est naturalis species digestionis, aliae vero sunt magis artificiales, secundo agit de alijs speciebus ibi. 1. Eptefis: autem. 2. Circa primum duo facit, primo, determinat de pepsanis, secundo, de Omethe ei opposita ibi. 3. Ometes autem. 4. Dicit ergo primo quod pepsanis est digestio quadam in pericarpis, id est in illo tegmine sine coo-perimento quod cooperit semen vel fructum, siue sit pellis in animalibus siue cortex in fructibus. Et quia digestio, ut dictum est, est perfectio, ideo & pepsanis quae est eius species, est perfectio quadam. Tunc enim res dicitur pepsans passa, quando semen in pericarpio potest efficere, & generare tale quale est id a quo procedit. In alijs enim perfectum etiam dicitur, quod potest generare tale quale est ipsum, ut declaratum est in secundo de anima. Est autem pepsans ab eodem agente, scilicet a naturali calido principali, & in eadem materia, scilicet in humido naturali, sicut superius dictum est de digestionem in vniuersali. Alio autem modo dicitur Pepsans metaphoricè: quia non eodem modo vniuerso neque etiam pure æquiuoce, sed analogice praedicatur pepsans de suis subiectis, sicut ridere de animali & pra-

autem est oppositorum passiuorum, quae quid est vnicuique naturae materia. Digestio quidem igitur & indigestio determinetur hoc modo.

LECTIO III.

Pepsans autem est digestio quadam. Digestio enim alimenti in pericarpis pepsans dicitur. Quoniam autem digestio perfectio quaedam est, tunc autem pepsans perfecta est, quando femina quae in pericarpio, possunt efficere tale alterum quale ipsum est, etenim in alijs perfectum sic dicimus. Pericarpium quidem igitur, haec pepsans quae in naturali calido. Dicuntur autem pepsans & alia multa digestorum sunt eandem quidem speciem metaphoricè autem, propterea quod non iacet, sicut dictum est prius, nomina secundum vnam quaque perfectionem circa ea quae terminantur a naturali caliditate & frigiditate. Est autem quae nascentiarum & slegmatis, & talium pepsans quae a naturali calido digestio in-existentis humidum, impossibile enim terminare non obtinens. Ex spumosis quidem igitur aquosa, ex talibus autem quae terrestria consistunt, & ex subribilibus super grossiora sunt pepsans passa omnia, & hoc quidem ipsa natura ducit secundum hoc. haec autem eicit. Pepsans quidem igitur dictum est, quid est.

Ometes autem est contrarium: contrarium autem pepsans indigestio alimenti in pericarpio. hoc autem est interminata humiditas: propter quod aut spumosa, aut aquosa, aut eorum quae ex ambobus est ometes. Quoniam autem pepsans perfectio quadam est, ometes imperfectio erit. Fit autem imperfectio propter indigentiam naturalis calidi: & incommensurationem ad humidum, quod pepsans patitur. Nullum autem humidum ipsum semper ipsum pepsans patitur

to viridi. Est autem pepsans metaphoricè non solum in nutrimento viuientium, sed etiam circa alia: ut circa nascentias, id est apostemata & slegmatica ut sunt catarri, & circa vrinas & secesiones. Et vniuersaliter dicitur digestio pepsans metaphoricè omnis maturatio & terminatio humidum a naturali calido. Quae fit, sicut dictum est, quod calidum obtinet super humidum. Impossibile enim esset quod terminaret nisi obtineret victoriam supra ipsam. Fit autem hoc modo. Nam primo calor digerens agit in humidum aereum, quod est spumosum faciendo euaporat subtiliores partes, & ingrossando reliquas accovertendo in humorem aquosum. Deinde de subtiliando humorem aquosum facit, ipsum euaporare. Reliquum ingrossat, terminat & digerit, & ipsum coniungit cum sicco, & tunc conuertitur in semen. Iste autem ordo, apparet in animalibus & plantis. Nam in prima digestionem separantur feces. Quando autem humidum cibi est reductum ad humorem aquosum, tunc in secunda digestionem separatur vna. In tertia vero & quarta fit maturatio cibi & conuersio in semine: hoc etiam apparet in omnibus pomis, & clauis in amygdala, in qua prius a calido preparatur humidum aereum & conuertitur flos in corticem viridem & aquosum, postea separatur humidum aquosum & conuertitur in corticem ossium, & tertio semen intraformatur. Et ex hoc, quasi in omnibus seminibus inuenimus corticem extrinsecam magis aeream, secundam magis aqueam, & intra semen bene maturatum & digestum. Deinde cum dicitur: **D**eterminat de omethe opposita pepsans, & dicit quod est indigestio in pericarpio sicut pepsans est digestio in eo, ut quando femina non possunt efficere tale quale ipsa sunt, & habet fieri circa humidum interminatum, quia illa quae patiuntur ometes sunt spumosa, aut aquosa, siue mista ex his. Sicut autem

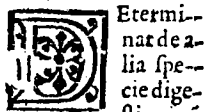
Maturatio autem est quadam concoctio. Nam alimentum, quod in fructibus uest, concoctio, maturatio dicitur. Quoniam autem concoctio, perfectio quadam est, tum maturatio perfecta est, cum femina quae in fructu sunt, aliud tale perficere poterint, qualis ipse est. Nam & in alijs perfectum sic dicimus. Maturatio igitur fructus est. Ex his autem, quae concocta sunt, multa alia, idea quidem eadem, sed translatione dicuntur matura, propterea quod nomina (ut antea dictum est) cuique perfectioni in his, quae naturali calore & frigore terminantur, non sunt posita. Tuberculorum autem & pituitae, & huius generis rerum maturatio, eius, qui inest, humoris concoctio est, quae a naturali efficitur calore. Nam quod non uincit, terminare non potest. Itaque ex flatuosis aquosa, ex talibus autem terrea concresecunt, & ex tenuibus semper crassiora sunt, quaecumque maturescunt. Atque alia quidem per hoc in se adducit natura, alia expellit. Maturatio igitur quid sit, dictum est.

Cruditas autem est, quod contrarium est, maturationis autem contrarium, alimentum, quod in fructu inest, cruditas est. Hoc uero est indefinitus humor. Quamobrem spiritiosa, aut aquosa, aut ex utroque est cruditas. Cum autem maturatio, perfectio sit quadam, cruditas erit imperfectio. Fit uero imperfectio propter naturalis caloris defectum, atque ad humorem maturandum proportionis uacuitatem. Nullus autem humor per se, absque re sicca maturescit. Aqua enim sola in rebus humidis non crassecit. Porro

pepsans est perfectio, sic & ometes est imperfectio, quae accidit propter indigentiam calidi, & abundantiam frigidum.

Tractatus primi, libri quarti, in quo specialiter determinatur de pepsans, & Omethe. Cap. III.

LECTIO V.

Eptefis, & fit tam ab arte quam a natura, & dicitur quod Eptefis secundum totum id est vniuersaliter facta in omnibus partibus, ad differentiam aliarum digestionum quae non sunt aequaliter omnibus partibus, vel secundum totum, id est in vniuersali est digestio humidi interminari & subtilis, facta a caliditate extrinseca existente in humido exteriori. Propter quod nomen & ratio Eptefis conuenit solis elixatis. Patet autem ex ista diffinitione quod superior species digestionis est magis naturalis, sicut diximus quam sequentes, quia ille motus dicitur naturalis, qui est a principio intrinseco sicut patet in secundo physicorum: Pepsans autem est caliditate intrinseca, reliqua autem ab extrinseca, humidum uero interminatum, circa quod fit, Eptefis est in his duntaxat, quae elixantur, magis aqueum vel spumosum quod digeritur per caliditatem humidum extrinsecum, sicut patet quoad carnes decoquantur elixate. Digestio autem eptefis fit ab humido extrinseco, ea enim quae elixantur patiuntur a tali humido sicut ecouerso ea quae assantur infrixuris a gunt in ipsum humidum vniuersum ipsum in se absorbendo, patiuntur autem a sicco calido ignis. Et in signum huius frixa sunt magis sicca exteriorius & humida interiorius, Elixata uero econtrario sunt humida exteriorius quae humefunt ab humiditate circumstante, & magis sicca interiorius quia per actionem humidum extrinsecum suae caliditatis eius perdunt humidum proprium & non recipiunt alienum, frixa uero retinent proprium & suscipiunt alienum. Omnia igitur corpora quae habent

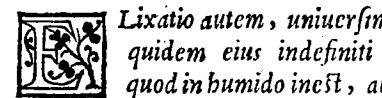
Cum enim calidum non est commensuratum & proportionatum humidum tunc sequitur ometes, quia nunquam fit pepsans in humido solo, sine siccitate quae fit a calido proportionato, & ex hoc sola aqua inter omnia humidum non ingrossatur, quae caret siccitate, fit autem ometes propter defectum caliditatis, sicut dictum est, aut propter excessum humidum digerendi. Tunc enim calor proprius non potest obtinere humidum, & sequitur indigestio. Signum autem huius est, quod omnes fructus & poma parua in suo genere & humida sunt indigesta, & non bene matura. Calida uero & grossa sunt bene digesta, & talia sunt apra ad esum humanum & vniuersaliter quaecumque patiuntur ometes sunt magis frigida & subribilia & humida. Sicut autem Pepsans non dicitur vno modo sed multis, & dicitur quandoque metaphoricè, sic & ometes dicitur quando quae metap horice, & est indigestio quae apparet in catarriis seminum, infirmorum & mulierum & in postulis & huiusmodi. Adhuc etiam dicitur ometes magis metaphoricè in lateribus & lacte. Quando enim calidum non obtinet super humidum in talibus tunc dicitur indigesta, sicut sensus manifestat. Digestio igitur fit a calido naturali primo & per se, a frigido autem per accidens, frigidum enim extrinsece circumstantis calidum coccludit ipsum interiorius & non permittit ipsum euaporare, & sic retinet calidum naturale interiorius, causat digestionem. In cuius signum uentres animalium, sunt calidiores & magis digerunt in hyeme quam in aestate. Indigestio autem fit a frigido per se, a calido autem per accidens, sicut super dictum est.

LECTIO V.

Eptefis autem est secundum totum quidem, digestio a caliditate humida inexistens interminati in humido, dicitur autem nomen proprie solum in elixatis. Hoc autem tempus vtiq; erit, sicut dictum est, spumosum aut aquosum. Digestio autem fit ab eo, qui in humido igne. Quae autem in frixuris assantur, ab extrinseco calido patiuntur. In quo autem est humidum facit illud magis siccum in ipsum afflumen. Quod autem elixatur contrarium facit: segregatur. n. ex hoc ipso humidum a caliditate quae in extrinseco humido. Propter quod sicca quae pepsans passa sunt quae assa: non. n. attrahunt in seipsa humidum quae pepsans patiuntur. praualent. n. quae de foris caliditas, ei quae intus. Si autem vinceret quae intus: traheret vtiq; in seipsam. Est autem non omne corpus pepsans passibile, neque. n. in quo nullum est humidum, velut in lapidibus: neque in quibus inest quidem, sed impossibile obtineri, propter spissitudinem, velut in lignis. Sed quaecumque corporum habet humiditatem passibilem ab ea quae in humido ignitione. Dicitur autem & aurum pepsans pati, & lignum, & alia multa, secundum speciem quidem non eandem, metaphoricè autem

id accidit, aut quod calor exiguus sit, aut quod humor, qui definitur, multus. Quam etiam ob causam rerum crudarum succi sunt tenues, & magis frigidi quam calidi, ad esum praeterea & potum minime idonei. Dicitur autem cruditas multis modis, perinde atque maturitas: unde & sedimenta, & fluxiones ob eandem causam crude dicuntur. Nam quod a calore non euincantur, neque concresecant, cruda omnia nuncupantur. Longius autem progredientibus & frigidis, & lac, aliaque multa dicuntur cruda, si cum calore mutari possint, atque concresecere, impatibilia maneant. Ideo aqua elixa dicitur, non cruda, quia non crassecit. Quid itaque maturatio sit, & cruditas, & propter quid utrumque est, dictum est.

Tractatus primi: libri quarti: in quo specialiter determinatur de pepsans, & de molinis sibi opposita. Cap. V.

Lixatio autem, vniuersim quidem eius indefinitum quod in humido inest, ab humido colore concoctio est. Nomen uero in his duntaxat, quae elixantur, proprie dicitur. Hoc autem spiritosum erit uel aqueum, uerum ab igne, qui est in humido, concoctio efficitur. Nam, quod est in sartagine, assatur: ab externo enim patitur calore. Id autem humidum in quo est, siccum potius reddit, ad se attrahendo. Quod uero elixatur, contrarium facit. Nam a calore, qui in externo inest humido, humor ex eo secernitur. Quamobrem elixa omnia assis sunt sicca. Quae enim elixantur, in se humorem non attrahunt, propterea quod interiorum calor exterior euincat. Quod si interior superaret, nimirum ad se attraheret. Non est autem corpus omne elixabile. Nam neque id, in quo humoris est nihil, ut in lapidibus, nec in quibus quidem inest, sed cuius ob densitatem non potest, ueluti in lignis. Sed quaecumque corpora humorem habent, ab igneo calore, qui est in humido, patibilem. Dicitur autem & aurum elixari, & lignum, & alia multa, non eadem quidem specie, sed translatione. Nam differentiis nomina parua non sunt posita. Aliqui & humida dicimus elixata. Tho. in meteo.

περίπαρσις περικάρσις

ω' μὲν ὡ' μὲν τῆς

bene multum humidum, & bene passibile a calido quod est humidum extrinsecum, sunt elixabilia, vt carnes, pisces, olus, & huiusmodi: quecumque vero non habent multum humidum, vt lapides, aut si habent illud non est bene passibile & edibile a caliditate extrinseca sicut ligna, non sunt elixabilia. Quamuis metaphoricè multa alia dicuntur pati eptefim & elixari, sicut aurum & ligna & multa alia, que licet propriè non elixentur, tamen vocantur elixa pre quâdam similitudinem, eo quod non sunt ad huc imposta nomina oibus differentiis rerum. Dicitur autem elixari aurum vel lignum in quantum, virtute ignis humidum extrinsecum exhalat & separatur ab eis. Eodem modo elixantur humida, scilicet mustum & lac, in quantum virtute ignis a musto separatur humidum aereum, & a lacte separatur, feru. Dicitur autem quod finis non est idem in omnibus elixatis sicut erat superius in alia digestionem: quia alia elixatur ad esum: alia ad sorbitionem. &c. Notandum est autem diligenter, quod in fine textus, vltimo concludit quod ista digestio fit tam a natura quam ab arte propter eandem causam. Nam sicut per artem carnes elixantur ab humido circumstante, ita natura humidum nutrituale in pueris digerit per humidum & calidum circumfusum. Ad sensum enim manifestum est, quod in pueris & mulieribus est maior humiditas, quæ quasi elixat humidum cibi. Et hoc etiam accidit in flegmaticis. Deinde cum dicitur.

non enim iacet nomē differentiis. Et humida autem pepsum pati dicim⁹, uelut lac & multum cum quidem humido humor i speciem aliquam permutatur ab eo, qui in circuitu & de foris igne calefaciēte. Quare modo quodam simile dicta pepsi facit. Finis autem non idem omnibus, neque elixatis: neque digestis, sed his quidē ad esum, his autem ad aliam opportunitatem, quoniā & pharmaca elixari dicimus. Quare quæcūq; grossiora possunt fieri aut minor aut grauiora, aut hęc ipsorum talia, hæc autem contraria propter id quod disgregata, hæc quidem ingrossari, hæc autem subtiliari: sicut lac in serum, & coagulum, omnia elixabilia sunt. Oleum autem non elixabitur ipsum secundum se ipsum, quia horum nullum patitur. Secundum pepsum quidem igitur dicta digestio hæc est, & nihil differt in organis naturalibus & artificialibus siquidem fiat, propter eandem causam oia erunt.

b Molinsis autē indigestio quidem est, contraria autem pepsi. Erit autem vtique contraria prima dicta, indigestio eius quæ in corpore interminati propter defectum caliditatis, quæ in humido quod in circuitu. Defectus autem cum frigiditate quæ est, dictum est. Fit autem propter motum alium, expellitur enim digerens. Et defectus autem, aut fit propter multitudinē frigiditatis in humido, aut propter multitudinem quæ in pepsum patiente. Tunc enim accidit eam quæ in humido caliditate, ampliore quidem esse quam vt non moueat, minorem autem quam vt regulet & cōdigerat. Propter quod duriora quidem quæ molinsim patiuntur sunt, quam pepsum passa, humida autem determinata magis Pepsum quidem igitur & molinsis dictum est, & quid est, & propter quid est.

LECTIO VI.

Digestio autem est digestio a caliditate sicca & aliena. Propter quod & dicitur, quod molinsis est indigestio humidum interminati, quod dictum est esse elixabile, causata propter defectum caliditatis existentis in humi-

Fri, ut lac & mustum, cum ab igne in orbem atque extrinsecus calefaciēte is, qui in humido sapor inest, in speciem aliquam mutetur. Ita et, quæ dicta est, elixationi simile quodammodo efficit. Sed nec elixis nec concoctis omnibus idem est finis, uerum aliis est esus, aliis sorbitio, aliis alius usus, cum etiam medicamenta dicimus elixari. Itaque elixari omnia apta sunt, quæcunque crassiora aut minora & grauiora possunt euadere, aut quorum quedam eiusmodi, quedam contraria, quod quæ feceruntur, ut lac in serum & caseum. Oleum autem, quod nihil horum patitur, ipsum per se non elixatur. Quæ igitur per elixationem concoctio dicitur, hæc est: ac nihil refert, utrum in arte factis instrumentis, an in naturalibus efficiatur, ab eadem enim causa omnia erunt.

Molinsis autem, id est, imperfecta elixatio, inconcoctio quidem est, sed elixationi contraria. Est autem contraria, quæ primum dicta est, indefinita. quod inest in corpore inconcoctio, ob caloris, qui in humido re est circumstante, defectionem. At uero defectionem cum frigore esse, dictum est. Fit autem ob motionem aliam. Nam qui concoquit, repellitur. Ac defectio est, aut ob frigoris, quod est in humido, copiam, aut ob multitudinem, quæ in re elixanda. Nam tum accidit, ut calor qui est in humido, amplior sit, quam ut moueat, paucior autem, quam ut æquilibrium præstet, & concoquat. Quamobrem elixis sunt duriora, humida autem magis distincta. Quid igitur & quæ de causa elixatio est, atque uem imperfecta elixatio, dictum est.

Tractatus primi, libri quarti. In quo specialiter determinatur de operibus & scatenis ei contraria. Cap. VI.

Statio autem concoctio est, quæ sicca & alieno calore efficiatur, ob eamque causam si quis elixans faciat, ut non ab humoris, sed ignis calore mutetur & concoquatur, id cum perfectum est, assum existit, non elixum, & ex uim nimia adu-

do circumstante Talis autem defectus caliditatis est frigiditas sicut supradictum est. Et ista indigestio accidit propter duas causas. scilicet propter paruitatē caloris in humido circumstante, aut propter multitudinem humidum digere, quod a paruo calore non potest obtineri. Et propter hoc, duriora sunt quæ patiuntur Molinsim, quam quæ patiuntur Eptefim, quia paruus calor dissoluit humidum, sed non educit: & ideo iterum magis congelatur & quasi conglutinatur & duriores res facit.

LECTIO VI.

Determinat de operibus, quæ est alia species digestionis & diffinit eam & dicit quod optes est digestio a caliditate sicca ad differentiationem eptis, quæ est digestio a caliditate humida, & aliena, quo dicitur ad differentiationem pepansis quæ non est a caliditate aliena, id est extranea, sed est ab intrinseca. Vel quia omnis digestio est a caliditate aliena ei quod digeritur, non ei quod digerit, & ex hoc si quis digerat carnes, nec aliud per optesim, cum consummata fuerit digestio: illud tale erit assum et non elixum. Et si talis caliditas sicca fuerit excessiua, dicitur aduatum. Quod autem fiat a sicca caliditate, probat quia ista digestio quæ dicitur assatio, quæ citius consumatur quam elixatio, desiccatur partes extrinsecas, remanentibus humidis partibus interioribus. Cuius ratio est, quia caliditas sicca sine humiditate desiccando primo partes exteriores constringit poros rei digerendæ & propter hoc humiditas resoluta interiorius non potest exire & ideo non parua subtilitate dicit esse bene assare, ita quæ exteriora & interiora regit & pariformiter sunt

fit decocta ab igne. Dicitur autem quod optes & eptes sunt, non solum ab arte, sed a natura, sicut superius diximus. Et hoc probat, primo, quia ars in suis effectibus imitatur naturam: sicut ergo ars operatur in assando, ita prius didicit a natura: secundo, quia sicut in corpore humano fit digestio finis Eptes, vt apparet in pueris, ita etiam fit in eo digestio optes: sicut est in iuuenibus, in quibus propter fortitudinem caloris, nutrimentum magis assatur quam elixetur, cuius signum est, quod superfluitates eorum sunt sicca aduata. Deducit autem corollarie ex dictis quod animalia, id est uermes non generantur in superiori ventre scilicet stomachi, sed in inferiori. Et ratio est quia talia animalia non generantur nisi in loco putrefactionis superfluitatū cibi cui sunt animalia genita per putrefactionem. Superfluitates autem non putrefiunt in superiori ventre, sed in inferiori. cuius ratio, vt ipse dicit, dicta est alibi, colligi tamen potest ex superioribus: putrefactio enim fit propter defectū caliditatis digerentis, & ex hoc debet fieri in illo loco, in quo est talis defectus caliditatis: in superiori autem ventre non est defectus caliditatis cui sit propinquus? cordi, in quo est sedes caliditatis naturalis: sed talis defectus est in ventre inferiori, qui magis distat a proprio loco, caliditatis naturalis. Sciendum tamen est, quod id quod hic dicitur intelligi debet vt in pluribus, quia quadoque propter debilitatem virtutis digestiua. scilicet calidi naturalis ex firmitate prouenientem, cibus non digeritur, sed putrefit in stomacho, quod patet ex fetore proueniente ex stomacho perurinationem, siue alia via, & ideo ibi etiam quadoque generantur uermes, qui aliqui eiciunt per os. Deinde cum dicitur.

tum, & excessu aduatum esse dicitur. a sicca autem caliditate fit cum sicca fiat consumatum. Propter quod & exteriora sicca interioribus: elixata autem contrarium. & opus est manu artificium maius assare quæ elixare. difficile. n. exteriora & interiora regulariter calefacere. Séper. n. propinquiora igni exiccantur citius, quare & magis. Cōclusis igitur exterioribus poris, non potest segregari intus existē humidum, sed includit quæ pori reclusi fuerint. Optes igitur & pepsum sunt quidē arte. sunt autem sicut dicimus species vniversaliter eedē & natura. Si miles. n. quæ sunt passionē, sed innominata. Imitatur. n. ars naturam. quæ & alimēti in corpore digestio similis pepsi est, etenim in humido & calido a caliditate corporis fit. scilicet digestio, & in digestio similis molinsis. Et animal non fit in ipsa digestionem sicut quidam aiunt, sed in segregationem putrefacta inferiori ventre, deinde ascendit sursum. digestum est. n. in superiori ventre, putrefcit autem uter in inferiori segregatum, propter quam autem causam, dictum est in aliis.

b Molinsis quidē igitur pepsi contrarium. ei autem quæ vt optes dicta digestionem. est quidē aliquid oppositū similiter minus autem nominatum. Erit autem vtique: si fiat scatenis sed non optes, propter defectum caliditatis quæ accidit vtique, aut propter paucitatem exterioris ignis, aut propter multitudinem aquæ in eo quod optesim patitur. tunc .n. plus quidem est quæ vt non moueat, minor autem quam vt digerat. Quid quidem igitur est digestio & indigestio, & pepsum: & omothes, & eptes & optes, & contraria his dictum est.

LECTIO VII.

Assiuorum autem humidum & sicca dicendū species. Sunt autem principia quidē corporum passiuorum, humidum & sicca. Alia autem mixta quæ ex his, cuiusque autem magis, huiusmodi magis sicut naturam sunt: puta hoc quod sicca magis. hoc autem humidum. Omnia quidē hæc,

Assum appellatur. A calore autem sicca fit, cum perfectum siccius redditur. Horum itaque exteriores partes, interioribus sunt sicciore. Elixari autem, contrario modo. At in his, quæ manu sunt operosum, magis est assare, quæ elixare. Nam interiora & exteriora æqualiter calefacere difficile est. Quæ enim igni propiora sunt, celerius perpetuo exiccantur: quare & magis. Cōeuntibus itaque exterioribus meatibus, qui inest humor, excerni non potest: sed cum meatus conuierint, intercluditur. Assatio igitur & elixatio arte quidem sunt, sed species istæ uti diximus, vniversalis sunt, & a natura similes quedam affectiones existunt, quanquam nomina non habent. Ars enim naturam imitatur. Nam et alimenti, quæ in corpore fit concoctio, elixationi similis est. Etenim in humido & calido a calore corporis præstatur. Atque etiam inconcoctiones non nullæ prauæ elixationi similes sunt. Nec animal in concoctione ingignitur ut quidam aiunt, sed in secretionem, quæ in ventre inferiori putrefcit, natum sursum ascendit. In supero enim ventre concoctio efficitur: sed quod in infero secernitur, putrefcit. Quæ autem de causa, alio loco dictum est.

b Determinat finaliter de indigestione opposita optes quæ dicitur scatenis & dicit quod ista indigestio licet sit parum nota, tamen ea diffinitio dicitur, quæ est indigestio facta propter defectum caliditatis sicca. Et fit propter duas causas, sicut supra in aliis declarauimus, scilicet aut propter paruicatem sicca caloris, aut propter multitudinē humidum digerendi. Deinde epilogat, & est clarum in litera.

LECTIO VII.

Determinat de passionibus quali tatum passiuarum, & circa hoc duo facit. Primo determinat de eis secundum se: secundo determinat de eis per comparationem ad corpora ibi. His autem passionibus, & circa primum iterum duo facit. Primo determinat de eis in generali: secundo determinat de singulis secundum speciem ibi. Corporalium autem passionum. Dicit ergo primo, quod dicendum est de passionibus primarum qualitatam passiuarum, & de speciebus earum. Hæc autem qualitates sunt, humidum & sicca, quorum passionem sunt primo determinandæ, quia humidum & sicca, sunt, prima principia passiuorum corporum. quod intelligendum est in quantum sunt passiuorum. Calidum enim & frigidum, humidum & sicca, sunt prima principia corporum in quantum sunt actiua uel passiuorum, sed in quantum sunt substantiæ, materia prima est primum principium passiuorum corporum, forma substantialis est primum principium actiuorum. Omnia autem corpora aut sunt primo humida sicut est aqua, aut primo sicca sicut terra, aut sunt mixta ex his: sed eorum quæ sunt mixta ex his

scatenis

ex his duobus sicut medium ex extremis sicut sunt composita ex elementis, quaedam magis accedunt ad unum extremum: quae uero ad alium: & quae magis accedunt ad siccum denominantur sicca a praedominio, ut ligna & lapides, quae autem magis accedunt ad humidum, dicuntur a praedominio humida.

Talia autem dupliciter dicuntur sicut omnia alia entia existant in genere. Quaedam enim sunt talia actu: sicut ea quae sunt liquida actu, dicuntur actu humida, quaedam uero sunt opposito modo, scilicet in potentia, ut id quod non est actu liquidum, sed est liquidabile, sicut sunt metallum. Ratio autem quare ex ambobus composita sunt omnia elementa est, quia unum non potest bene consistere ex terminari sine alio, quia humidum est male terminabile proprio termino & intrinseco, sed bene terminatur alieno & extrinseco termino, & ideo non potest terminari sine sicco. Quod est bene terminabile proprio termino, & male alieno: si militer etiam siccu non terminatur sine humido, sed unum est alteri uelut colla, cuius simile accidit in pulmentis ex farina enim sicca & aqua humida fit & coagulatur panis. Et Empedocles etiam Physicus fecit colla tenacem ex farina & aqua, conglutinans unum alteri per calorem, quod autem aqua fit primo humida, & terra fit primo sicca ipse probat per duas rationes, quarum prima talis est. Illud enim dicitur primo tale, ratione cuius alia sunt talia, sicut ad longum declaratum est in primo posteriorum: sed omnia corpora terminata siue elementata sunt humida uel sicca in quantum sunt ex aqua uel ex terra, quae nullum talium corporum est sine aqua & terra. ergo aqua & terra sunt primo talia. Dicit autem omnia corpora terminata sicca uel humida ad differentiam corporum superiorum quae sunt composita ex materia & forma: non tamen sunt terrea uel aquae: sed sunt terminata equiuoce cum istis inferioribus. secunda uero ratio est, quia omnia naturaliter appetunt locum consimilem & proportionatum suae naturae, & naturaliter quiescunt in eo: quia locus naturaliter est consuetudinis locati, sicut patet in quarto physicorum. Igitur omnia animalia manent in terra & aqua naturaliter ut in similibus suae naturae loco, & ut nutriris & conseruari possint ab elemento, quod primo habet qualitatem passiuam quae praedominatur in eis. licet autem aliqua animalia dicantur nutriris in alio elemento

hac quidem actu erunt, hac autem in opposito: habet autem sicut liquatio ad liquidabile. Quoniam autem humidum & bene terminabile, siccum autem difficile terminabile, simile aliquid pulmento & condimentis, quae adiuuicem patiuntur: humidum enim sicco causa terminari, & utrumque utriusque uelut colla fit. Sicut & Emped. fecit in physicis farinam aquae conglutinans, & propter hoc ex ambobus est terminatum corpus. Dicuntur autem elementorum propriissime sicci quidem terra, humidi autem aqua. Propter hoc autem omnia terminata corpora hic non sine terra & aqua, cuiuscumque autem plus secundum potentiam huius unumquodque uidetur. Et in terra & in aqua animalia solum sunt. In aere autem & in igne non sunt, quia corporum materia haec.

Corporalium autem passionum, has primas necesse existere terminato, duritiem autem molliem: necesse enim quod ex humido & sicco, aut durum esse aut molle. Est autem durum quidem quod non cedit in seipsum secundum superficiem, molle autem quod cedit, non econtra circumstanto: aqua enim non mollis non cedit imprefioni factae in profundum, sed contra circumstat. Simpliciter quidem igitur durum aut molle, quod simpliciter tale, ad alterum autem, quod ad illud tale. Ad inuicem quidem igitur indeterminata sunt per magis & minus. Quoniam autem ad sensum omnia iudicamus sensibilia, palam quod & durum & molle simpliciter ad tactum determinauimus tamquam medietate utes tactu. Propter quod excedens quidem ipsu durum, deficientes autem molle esse dicimus.

ut aues in aere & salamandra in igne, tamen haec omnia nutriris ex terra & aqua, uel ex his quae nascuntur in eis, ut manifestum est in aibus. Salamandra autem per longum tempus nutriris in igne, ex sicco terreo adusto & fumo propter conuenientem similitudinem ad complexionem suam, quae maxime inuenitur in nostro igne inferiori, quia non habemus hic igne puru, sed admistum terreo. Non autem nutriris in igne puro. Deinde, cum dicitur.

im actu erunt, partim in eo, quod ex aduerso positum est. Haec uero liquationis ad id, quod potest liquari, ratio est. Quoniam autem humidum facile, siccum difficile terminatur, non aliter inter se afficiuntur atque obsonium & condimenta. Humidum enim sicco, ut terminetur, causa est, & alterum alteri ueluti gluten existit: quemadmodum et Empedocles in physicis fecit, farina, & aquae agglutinata. Atque hanc ob causam terminatum corpus ex utroque concretum est. In elementis autem siccum maxime proprie terrae est, humidum aquae: ideo terminata omnia quae hic sunt corpora, absque terra & aqua, non consistant. Vtrius autem maiorem uirtutis copiam habuerint, ad id unumquodque uidetur pertinere, in terraque & aqua animalia degunt, propterea quod haec materia sunt corporum. In aere autem & igne non degunt.

Affectionum autem corporum, durities & mollicies in corpore terminato primae insunt necesse est. Quod enim ex sicco est & humido, id aut durum, aut molle sit necesse est. Durum autem id est, quod per superficiem in se non cedit: molle est, quod cedit, nec compressione undique circumfunditur. Aqua enim mollis non est. Nam superficies, cum premitur, in profundum non cedit, sed compressa undique circumfunditur. Ac id quidem absolute durum est, aut molle, quod absolute tale est, ad aliud autem quod ad illud tale. Ac ea quidem quae ad alia sunt, indefinita sunt, propterea quod magis aut minus. Cum autem sensu sensibilia omnia iudicemus, perspicuum est, id quoque, quod absolute durum est, & molle, tactu nos definitiuisse, tactu utentes, ut medio. Quare quod eum superat, durum: quod cedit, molle esse dicimus.

liter omne sensibile diffinitur per comparationem ad sensum, sunt enim sensus & sensibile correlatiua. Cognoscit autem sensus tactus qualitates misorum, secundum quod excedunt aut deficientia media qualitate organi tactus. Non enim potest eas cognoscere in quantum sunt omnino similes tactui, sicut probat rationes Alexandri: sed tamen illa qualitas quae non cognoscitur ab uno tactu propter omnimodam similitudinem, cognoscitur ab alio propter dissimilitudinem aliquam, quia non est omnino eadem qualitas media in organo tactus diuersorum animalium. Et sic uniuersaliter omnis qualitas tangibilis cognoscitur ab aliquo tactu.

lectio

LECTIO VIII.

eterminat de coagulatione & liquefactione, & aliis passionibus quibus differunt corpora secundum quod tangibilia sunt, & circa hoc duo facit. Primo determinat de sicari

& humectari, quia omnis coagulatio est quaedam siccatio, liquefactio autem est humectatio. Secundo, determinat de ipsa coagulatione & liquefactione & alijs speciebus. ibi.

LECTIO VIII.

Ecesse autem durum aut molle esse terminatum corpus proprio termino: aut. n. cedere aut non. Adhuc coagulatum esse: hoc. n. terminatur. Quare quomodo quidem terminatur & constans, aut molle. aut durum: haec autem coagulatio sunt omnia, utique erunt corpora composita & terminata non sine coagulatione. De coagulatione igitur dicendum. Sunt itaque causae seculi materiae duae, faciens, & passio. Faciens quidem igitur, ut unde morus. Passio autem: ut unde species: quare & coagulationis & diffusionis, & est quod exicari & humectari. Facit autem faciens duabus uirtutibus: patitur passionibus duabus, sicut dictum est, facit quidem calido & frigido. Passio autem, aut in praesentia aut absentia calidi aut frigidi. Quomodo autem coagulari aut exicari de his aliquo modo, de hoc dicamus primo. Patiens itaque aut humidum aut siccum: aut ex his posita, aut humidum corpus aqua, siccum autem terra: haec autem humidorum & siccorum passiuarum. Propter quod & frigidum passiuorum magis: in his enim est. Etenim terra & aqua frigida supponuntur. Factiuum autem frigidum, ut corruptiuum, aut scilicet accidens, sicut dictum est prius: aliquando enim coherere dicitur, & calefacere frigidum, non ut calidum, sed insimul dudendo aut in contra circumstante calidum.

Coagulantur autem quaecumque. Prima iterum in duas. Primo enim, determinat de siccatione. Secundo, de humectatione: ibi. Humectari autem. Circa primum duo facit. Primo praemittit intentionem suam: Secundo, exequitur propositum: ibi. Facit autem facies. Dicit ergo primo, quod quia sicut dictum est, omne corpus terminatum, est durum, aut molle, si sit terminatum proprio termino, quod dicitur per liquida quae non terminantur proprio termino, nisi magna uolentia frigidum. Terminatio autem non fit sine coagulatione quadam, ideo omnia corpora composita. scilicet ex elementis, non sunt sine coagulatione. id prius de ea dicendum est. Sed tamen, quia sicut dictum est, praeter materiae sunt duae causae entium. scilicet facies, id est qualitas actiua & passio, id est qualitas passiuarum, quae est quasi materia ex qua educitur forma & species, licet non sit propria materia, sed instrumentum materiae, quo materia patitur, sicut qualitates actiuae sunt instrumenta, quibus agens agit, & talia instrumenta materiae sunt duo. scilicet humidum & siccum, sicut & instrumenta agentis sunt duo. scilicet calidum & frigidum, ideo prius de humectari & sicari dicendum est quod de coagulatione. Primum enim, quo materia patitur est humidum & siccum: & prima corpora passibilia sunt terra & aqua, quae sunt sicca & humida. Et per hoc, frigidum quod conuenit terrae & aquae, est minus actiuum & magis passibile quam calidum, quod conuenit aeri & igni. Quomodo autem frigidum sit actiuum ostendit dicens, quod est actiuum dupliciter. Primo, quia corrumpere est quoddam agere: frigidum autem est corruptiuum, quia corrumpit calidum, quae est qualitas generatiua: secundum,

A dicitur agere per accidens, quia circumstat calidum, & ex hoc calidum per antiparitalitatem, hoc est contra sustentiam frigidum, fortificatur, & sic frigidum fortificando calidum per accidens agit ad generationem. Sed considerandum est, quatum ad hoc quod dicitur, quod frigiditas est per se corruptiua, & per accidens generatiua, quae generatio dupliciter dicitur, scilicet supradictum est, primo inquantum est mutatio a non esse ad esse absolute: secundo dicitur generatio quado id quod adducitur in esse, est nobilissimum, & conuerso quod corruptum est ignobilissimum. Corruptio uero dicitur, quoniam uero dicitur, quoniam corruptio est nobilissimum, licet etiam ibi generetur aliquid aliud absolute, ut generatio dicitur quando ex terra uel aqua generatur aer uel ignis: Corruptio, quando econtrario ex igne uel aere generatur aqua, uel terra. Et hoc modo agitur de generatione, in primo de generatione. Loquendo igitur de generatione primo modo, frigiditas est per se generatiua, & non solum per accidens, quia corruptio uelut generatio aliterius, & quod per se corrumpit unum, eadem actione generat per se reliquum. Natura enim non operaretur per se intendens ad solum corruptionem, quae est quoddam malum, nisi eadem actione aliquid generaret. Sed de generatione secundo modo, uerum est, quod frigidum per se est solummodo corruptiuum, quia frigiditas corrumpit ignem & aerem quae sunt nobiliora, & generat terram & aquam quae sunt ignobiliora. De inde cum dicitur.

Tractatus secundi, libri quarti, de humectatione, & exiccatione. Cap. I I.

Ecesse igitur est, id quod termino suo determinatum corpus est, durum esse aut molle: aut enim cedere aut non. Praeterea concretum esse: hoc ipso enim terminatur. Quare cum omne terminatum, & consistens, aut molle sit aut durum: haec autem sint concretione, composita omnia & terminata corpora sine concretione non erunt. De concretione itaque dicendum. Causae autem duae in materia uersantur, efficiens, & affectio: Efficiens quidem, ut ea unde est motus: Affectio uero, ut forma. Erunt ergo, & concretionis & fusionis & exiccationis & humectationis. Efficiens autem duabus facultatibus efficit, & quod patitur, duabus affectionibus. ut dictum est, patitur. Efficit quidem calore & frigore. Affectio uero, aut caloris frigoris praesentia, aut absentia. Sed quoniam concrefcere, quod dammodo siccescere est, de hoc primum dicamus. Itaque quod patitur, aut siccum aut humidum est, aut ex his constat. Humidi autem corpus aquam ponamus, sicci, terram. Haec enim inter humida & sicca, patiendum habent. Quocirca, frigus patibilium est magis: in his enim inest. Nam & terra & aqua frigida esse posita sunt. Efficiens autem frigus est, ut interimendum habet, uel, ut ex accidenti, quemadmodum antea dictum est. Etenim frigus & comburere interdum dicitur, & calefacere, non ut calor, sed quod calorem colligat, aut eum undique coarctet.

Exiccantur autem, quaecumque sunt aqua, aut aquae species, aut aquam continent, seu aduentitiam, seu natiuam. Aduentitiam dico, qualis in lana, natiuam, ut quae in lacte. Aquae autem species haec sunt, uinum, lotium, serum, & omnino quae nullum, aut exiguam habent sedimentum, non propter lentorem. Nam quibusdam causa est lentor, cur nihil subsidat, ut oleo aut pici. Omnia autem uel cum calefcunt, uel refrigeratione exiccantur, & non propter viscositatem, quod dicitur, quia sunt quaedam quae sunt terrea, & grossa, & tamen partes terreae non resident in profundo propter viscositatem continentem siccum terreste, sicut oleum & pix. Omnia autem ista aut desiccantur a calido exteriori foras educente humidum, sicut patet in carne elixata.

Exiccantur autem, quaecumque sunt aqua, aut aquae species, aut aquam continent, seu aduentitiam, seu natiuam. Aduentitiam dico, qualis in lana, natiuam, ut quae in lacte. Aquae autem species haec sunt, uinum, lotium, serum, & omnino quae nullum, aut exiguam habent sedimentum, non propter lentorem. Nam quibusdam causa est lentor, cur nihil subsidat, ut oleo aut pici. Omnia autem uel cum calefcunt, uel refrigeratione exiccantur, & non propter viscositatem, quod dicitur, quia sunt quaedam quae sunt terrea, & grossa, & tamen partes terreae non resident in profundo propter viscositatem continentem siccum terreste, sicut oleum & pix. Omnia autem ista aut desiccantur a calido exteriori foras educente humidum, sicut patet in carne elixata.

elixata, aut a calido interi ori, & a frigore circumstare, quod for- tificat calidum inter- rius per antiperista- sim, sicut apparet in indumentis desicca- tis in hyeme a vento frigido. Et sic omnia desiccantur aut a fri- gido per accidens, aut per se a calido, si ue interiori, siue ex- teriori. Deinde cum dicitur.

c ¶ Ostendit quid sit humectari & di- citur dupliciter. Vno quidem modo est fie- ri aquam, sicut cum ex nube generatur aqua pluuia. Secun- do modo humectari est liqueferi, sicut cu- glacies vel metalla li- quefcunt. Hoc autē prouenit non ab ead- em causa, sed a di- uersis: humectantur enim res primo mo- do a frigido conden- sante vaporē i aqua, sicut supradictū est: humectatio autē se- cundo modo fit, a ca- lido resolvente.

LECTIO IX.

Rosequis de coagu- labili & liquefa- cibili & dicit, quod oia quæ coagulatur aut sunt aqua, aut cō- posita ex aqua & ter- ra: hæc autē omnia coagulatur aut a cali- do, aut a frigido, aut a sicco. Et hoc ipse probat, quia contra- riorum effectuum p- se sunt contrariæ cau- sæ, sed coagulata dis- soluantur aut a frigi- do, aut a calido, ut pa- tet: quæ ergo dissol- uuntur a frigido coagu- lantur a calido, & e conuerso, quia dis- solutio & coagulatio sunt effectus per se contrarij: sed uidef, quod quædam coagulen- tur ab humido, quia mel elixatum coagu- latur i aqua, ergo uide- tur coagulari ab humido. Dicendum, quod ab humido ut sic, nihil coagulari por- tef effectiue: primo, quia humidū est ma- teria coagulationis. Idem autem non po- tef esse eadem mate- ria & efficiens: scdo, quia in motu coagu- lationis humidū est terminus a quo hu-

scositas, sicut oleo aut pici. De- siccantur autem omnia, aut ca- lesfactiua, aut frigesfactiua: am- bo autem calido & ab interiori caliditate, aut ab exteriori. Etenim quæ in frigidatione sic- catur sicut uestimentum, si fue- rit separatū ipsum sū seipsum humidū, ab interiori calido si- mul euaporare faciente humi- dum desiccatur: si paucū fuerit humidū exeūte caliditate a cir- cunstāte frigido. Desiccantur quidē, sicut dictū est oia, aut ca- lesfacta, aut frigesfacta, & oia ca- lido, aut interiori, aut exteriori coeducente humidū. Dico autē extra quē, sicut quæ elixantur. Intra autē quā ablato a calidita- te quā habet consumptum fue- rit expirante. De siccati quid- em igitur dictum est.

c Humectari quidē .n. est vnū quidem aquam fieri constan- tem, vnum autē liqueferi coagu- latā. Horū autē constat quidē in aquam frigesfactus spiritus.

LECTIO IX.

D E liquefactione autem simul, & de coagula- tione erit palā. Coagu- lantur aut quæcunque coagu- lantur, aut existentia aquæ, aut terre, & aque. Et hoc, aut frigi- do, aut calido, aut sicco. Pro- pter quod & resoluuntur cōtra- riis quæcūque soluantur a cali- do coagulatorum, aut a frigi- do. Quæ quidē .n. a sicco calido coagulata sunt: ab aqua solun- tur quæ est humida. Coagulati aut quædam utique putabuntur ab aqua, ut mel elixatum, coagu- latur aut non ab aqua, sed ab eo quod in ipsa frigido. Quæ- cunque quidē igitur sunt aquæ non coagulant ab igne, soluun- tur enim ab igne. Idem autē ei- dem p se nō erit causa contra- rii. In abscedendo autē calidū coagulāt, quare palā quod ingrediē do soluet: quare ingrediēte fri- gido coagulāt. ppter quod & nō ingrossantur talia coagulata, in grossato .n. humido quē abeun- te sic, sicco autē cōstante. Aqua autē humidorum non ingrossa- tur sola. Quæcunque autē cōia terræ, & aquæ, & ab igne coagu- lantur, & a frigido. Ingrossan- tur autē ab ambobus: est quidē ut eodem modo: est aut ut aliter.

F cantur, quorum utrumque calorē ef- ficatur, aut interiorē, aut exteriorē. Nam quæ refrigeratione exiccantur, ut uestis, si ipse per se humor saparatus fuerit, a calore interiorē exiccantur, qui a circumstāte fri- gore coarctatus exiens, humorem si- mul in uaporem elicit, cum fuerit exiguus. Siccescunt igitur, ut di- ctum est, omnia, aut cum calescunt, aut refrigeratione, & calore omnia, aut interiorē, aut exteriorē, qui hu- morem in uaporem simul educit. G ab exteriorē intelligo, ut elixa, ab in- teriore autem, cum humore sublato calorīs, quem continet, expiratio- ne consumitur. Ac de exiccatio- ne dictum est.

Humectatio autem uno quidem mo- do fit, cum quid in aquam cogitur. H altero cum il, quod concretum est li- quatur. Horum autem spiritus qui- dem refrigeratus in aquam cogitur.

Tractatus secundi, libri quarti, de lique- fatione, & coagulatione Cap. III.

D E liquefactione uero & con- cretione simul patebit. Con- crescunt autem quæcunq; concretæ, aut quod ad aquam atti- neant, aut ad terram & aquam, atque hæc aut frigore, aut calore sicco. Ob- eam causam, quæcunque calore fri- gore concreta cum sint, soluantur, a contrariis soluantur. Calore enim sicco concreta, aqua soluantur, quæ humor est frigidus. Quæ autem con- creta sunt, ignis, qui calidus est re- soluit. Quæcunque sint quædam, quæ ui aquæ concretæ possint uideri, ut mel elixatum. Verum non ui aquæ, sed frigore, quo illa afficitur concretæ. Quæ ergo ad aquā attinent, ui ignis non concretæ, ab igne enim soluun- tur. Idem autem eidem per idem rei contrariæ causa non est. Cum item concretæ calorīs exiū, ingressu solui, manifestum est. Frigorīs ergo efficiētia concretæ. Quare quæ huius sunt generis, concretione non crascescunt. Crascescunt enim fit, cum humore recedente id, quod siccum est, densatur. Aqua autem una ex humidis non crascescit. Quæ autem terrea & aquea communiter sunt, & igne & frigore concretæ. Crasce- scunt uero utroque, partim eodem mo- do, partim alio. Calore enim humo- rem educente, quando quidam humo-

midum enim super- fluum expellitur, & reliquum terminat cum sicco, & sic fit coagulatio: sed mel elixatum coagulatur ab aqua calida, nō in quantum est humi- da, sed in quantum est frigida: non actu, sed uirtute. Vel potest etiam dici, quod mel coagulatur ab aqua calida in quantum est calida, si mel præsup- ponatur esse terreū a prædominio. Quæ- cumque igitur sunt aquea, non coagulan- tur ab igne, id est a ca- lido. Quod probat, quia talia dissoluan- tur ab igne, ut patet in glacie, igitur non coagulantur ab igne scilicet a calido, quia idem eidem non po- test esse causa cōtra- riorum. Quod igitur in abcessu calidi & ingressu frigidis coagulatur, dissolue- tur e conuerso in in- gressu calorīs, & ab- cessu frigidis. Et pro- pter hoc, talia aquea non ingrossantur cū coagulantur, quia in grossatio fit per sepa- rationem humidū su- pflui, quo separato, reliquum humidum constat & terminat cū sicco, & sic sequi- tur ingrossatio, sed aqua sicca non ha- bent quod separari possit. Quæcunque autē sunt terrea, coagu- lantur a calido, si- cut sal & lac &c. quod patet, quia talia solu- untur ab aqua: si autem sint aliqua, quæ sint proportionabi- liter cōmixta ex utro- que, talia coagulant ab utroque sicut lu- tum. Quando enim sunt humida & magis pdominat aqua, coagulantur a frigi- do: quando autem prædominatur ter- reum, tūc coagulant a sicco calido ignis: sed tamen ista coagu- latio diuersimode fit a calido & a frigido. Nam calidum extrin- secum coagulat, edu- cendo humidum in- trinsecum, ut patet in ouo decocto: frigi- dum uero extrinsecum expellit calidū intrinsecum, quod se- cum educit humidū intrinsecum, & sic do- siccat & coagulat. Di- cit autem quod sunt quedam, quæ non coagu-

coagulantur in prin- cipio a calido, sicut lateres primo indu- rati a frigore, & po- stea positi in igne. Nam cum ponuntur in igne, fit separatio humidū indurati: po- stea finaliter desicca- tur per separationē humidū superflui. Et propter hoc, multi lateres corrumpun- tur in fornacibus pp- nimia appropinqua- tionem, vel remotio- nē ab igne, quia tunc aut parum separatur de humiditate, & nō sunt decocti, aut se- paratur nimis ex ea, & de facili frangun- tur. Deinde cū dicitur. b ¶ Determinat de liquabili & dicit, quæcumque coagu- lant a frigido siue sit aqua, siue mista ex aqua & terra, etiam si habeant in sui cō- positione plus terræ quàm aquæ concretū quantitatem, non se- cundum proportio- nem uirtutis, talia li- quantur a calido, sed ista sunt in duplici differētia. quædam enim coagulantur a frigido non educēte totum humidum superfluum cum cali- do intrinsecō, & ista soluantur de fa- cili a calido, sicut lu- tum, & glacies, & hu- iusmodi. Quædam autem coagulantur a frigido educēte totum humidū super- fluum cum calido in- trinsecō, & ista non possunt solui, nisi a fortissimo igne, sicut sunt metalla, & ma- xime duriora, in quibus partes terrestres sub- tiles sunt optime cō- mixtæ cū humidis re- manentibus. Et cor- nua, in quibus est hu- midū viscosum, quod continet sicco ne de- fluat. Quod autē ita fit quod coagulatio fiat per separationē hu- midū, & liquatio fiat per separationem sicci terreī, patet: triplici signo, primo, quia fer- rum, in quo relictuū est parum de humidi- tate, & illa est forti- ter cōmixta cū sicco terrestri de difficili soluitur, & quæ solui- tur & fit humidū pu- rificatur, quia scoria terrestris subsidet in profundum, & separa- tur, & ita multoties faciēdo artifices fa-

A calido quidē humidum edu- cente: euaporante .n. humido ingrossatur sicco, & constat. A frigido autē calidū exprimen- te cum quo humidū recedit si- mul coeuaporante. Quæcunq; quidē igitur mollia: sed nō hu- mida, nō ingrossantur, sed coagu- lantur exeūte humido: uelut assatus later. Quæcunq; aut hu- mida mistorū & ingrossantur, uelut lac. Multa autē & humectā- tur primo, quæcunque aut gros- sa, aut dura, aut frigida præxti- terint entia, quemadmodū & later. Primo dum assatur vapo- rat, & mollior fit. Propter quod, & uertitur in caminis.

b ¶ Quæcunque quidem igitur a frigido coagulantur cōium ter- ræ & aquæ plus aut habentium terræ, quod quidē inde calidū egre- diendo coagulantur, hæc lique- fiunt calido, ingrediente iterū calido, uelut lutum cum conge- latum fuerit. Quæcunque autē pp- infrigidationem & calido si- mul educito oīno: hæc insolubilia sunt, nisi superabundanti ca- liditate: sed mollificantur uelut ferrum, & cornu. Liquefcit & la- boratū ferrum, ut humidū fiat, & iterum coaguletur, & chaly- bes faciūt sic. Subsident .n. subti- liores, & purificatur scoria, cum autē sepe patiatur & purum fiat hoc chalybs fit, nō faciunt aut sepe- visum pp- absentia fieri multā, & pondus minus purificari. Est aut melius ferrum, quod habet mi- norem purificationē. Liquefcit aut & lapis pyramachus, ut stil- let, & fluat: quod aut coagulatur cū fluxerit, terum fit durū, et molle liquatur ut fluat. Fluens autem coagulatum colore qui dem nigro, simile autem fit calci. Liquefcit autem & lu- tum, & terra.

c Quæcunque autem a calido sicco coagulantur, hæc insolubilia sunt quidē, hæc aut soluun- tur humido. Later quidē igitur, & lapidum quorundā genera; quæcunque ab igne terra combusta fuerit: uelut molares insolu- bilia. Nitrum autē & sales solu- bilia humido, nō oī autē, sed fri- gido pp- quod aquæ, & quæcun- que aquæ species liquefcunt ca- lido, frigido aut non liquefcunt. Sicco .n. calido contrariū frigi- dum humidū .si ergo coagu- lauit alterum: alterum soluit. Sic enim contraria erunt causæ

A ris in uaporem secretionē, quod sic- cum est, crascescit & coquitur. Fri- gore autem, quod calorem extrudit, quem humoris in uaporem secretio comitatur, Ac ea quidem mollia om- nia, quæ liquida non sunt, humore exeunte non crascescunt, sed concre- scunt, ut ficile cum coquitur. Quæ autem ex mistis liquida sunt, etiam crascescunt, ut lac. Sed multa etiam primum humectantur, quæcunque aut crassa, aut dura frigore antea facta sunt, ueluti ficile, quod, cum primum assatur, uaporem emittit, & mollius redditur. Quæ etiam cau- sa est, ut in fornacibus torqueatur.

Ac ea quidem, quæ frigore con- creta sunt, ex iis, quæ ad terram & aquam communiter, sed plus ad ter- ram, attinent, si ex eo, quod calor exierit, concreta sint calore, cum rursus aduenit, liquantur, uelut lutum, cum gelu adstrictum est. Quæ autem refrigeratione, & calorīs uni- uersi expiratione, ea non soluantur, nisi calorīs exuperantia, sed mol- liuntur, ut ferrum, & cornu. Sed ferrum quoque laboratum liquatur, ita ut humidum fiat, & rursus con- crescat. Atque hoc modo chalybem conficiunt. Sidit enim recremen- tum, & inimum secernitur. Quod autem sepe ita afficitur, & purum redditur id demum fit calybs. Sed raro faciunt, quod dum repurgatur, multum eius abscedat, & pondere imminuat. Est autem ferrum eo præsentius, quo minus habet excre- menti. Liquatur uero & lapis, qui pyramachus dicitur, ita ut stille, & fluat. Concrefcens autem cum fluxit, rursus durus efficitur. Milyæ quoque liquefcunt, ita ut fluant. Quod uero fluit, concretæ quidem nigrescit, sed calci fit simile. Liquantur autem & lutum, & terra.

Quæ autem calore sicco concre- scunt, alia quidem solui non possunt, alia humido soluuntur. Ficile qui- dem & lapidum genera nonnulla, qui terra igni combusta generantur, ut mylia, solui nequeunt. Nitrum au- tem, & sal, humido soluuntur, non omni, sed frigido. Idcirco aqua, & speciebus aquæ liquantur: olco au- tem non liquantur. Nam calori sic- co, frigidus humor aduersatur. Itaque si alterum coagulauit: alterum dis- soluet. Sic enim contrariorum, contra- riæ causæ erunt. Igne autem dunta- xat crascescunt, quæ plus aquæ habet, rea au-

ciunt chalybē, quod est ferrū deputatū, sed nōlū deputare ipsū multoties, & facere perfectum chalybē, tū qui nimis de ter- ro perdit in igne, tū quia multiplicando purificationem, pon- dus nimis diminit, tum etia, quia meli- est ferrum quod est mi- nus purificatum, quæ coagulatum quanto pluries dissoluitur, tanto fit durius quā iterum coagulat, & ideo ferrum min- purificatū est meli- quia facilius ducitur & magis obedit mal- leo & manibus arti- ficū: sed m signū est, quia & lapis, qui dī pyramicus liquefcit, pp- eādē causam ita, ut etiam distillet, quæ .i. continue separæ sicca terrestre. Ter- tium est, quod plumbū, quod in sua natura multū habet de opaco terræ: & ideo est nigrum quā liquatur eadem causā efficitur coloris albi ad mo- dū calcis, quia in li- quatione separationē siccum terrestre, & humidum aerē su- pernatar secundū su- perficiem planam, & recipitur lux ubiq; & ita recipit album colorem. Deinde cum dicitur. c ¶ Ostendit quæ sint incoagulabilia, & liquefactibilia, & dicit, quod oia quæ coagu- lantur a sicco cali- do sunt in duplici differētia: quædam .n. prius desiccantur a calido sicco per hu- midū superflui edu- ctionem, & postea ultimo coagulantur a frigido p- fortem ter- minationē humidū cum sicco, ut lapides & dentes molares, & ista sunt insolubilia. Quædam autem coagu- lantur absolute a calido ignis, ut Ni- trum, & sal, & talia li- quantur ab aqua fri- gida & humida. Et huius ratio est, quæ supradicta est, quia contrariorum effe- ctuum, sunt contra- riæ causæ: si igitur calidum coagulauit, frigidum soluet. Vni uersaliter: itaque coagu- latur ea, quæ sunt terrea, uel aquea a prædominio: aquea coagulantur a frigi- do, sicut glacies. Ter- rea au-

rea autem coagulan- tur a calido, vt nitrū sales lapides, & late- res, propter quod ra- lia sunt magis ter- rea, quod eorum sal- fredo ostendit. Quæ aut sunt aerea a præ- dominio nō possunt coagulari, neque li- quefieri, vt argentū viuū, & oleum qd non coagulat ne- que a frigido, neque a calido, tum ppter suam viscositatem, tum etiam, quia est natura aeræ, cuius humiditas de difficili desiccatur. Et ppter hoc oleum superna- tat super aquam, qd ger naturaliter fer- tur sursum. Ingros- satur itaque ab am- bobus. calido, & fri- gido, sed a neutro coagulat. Ingrossa- tur etiam oleum, & albescit si duret per longum tempus, & fiat antiquū: ingros- satur quidem, quia recedente calido in- trinfeco aer conuer- titur in elementum grossius. i. aqueum, albescit autem, quia euaporat aqueum, & terreum quod in- rat prius. Aerea etiā liquari non possunt. Cuius ratio est, quia sicut humidū aqueū defluendo intra se fa- cit fluere partes ter- ræ & mollicat & li- quefacit eaita humi- dum aerem econ- uerso adunat siccum terreum & continet intra. Vnde ligna p- pter hanc causam nō liquantur. Quod au- tem ligna sint aerea a prædominio patet: tum quia sunt mate- ria ignis, vt oleum, tū, quia supernatāt in aqua, præter eba- num, quod est magis terreū, quod nigre- do eius, & pondus ostendit. Deinde cum dicit.

Determinat de ingrossabili, & non- ingrossabili, & dicit, quod ab igne ingros- santurea, quæ habet in sui compositione pl^{us} terræ quàm aque, vt lac, & sanguis, & quoddam vinū gros- sum & calidum, in quo siccum terreum & humidum aqueū sunt proportionali- ter commista, sicut est vinum cretanse. Abscedit autem ab his omnibus aqua

contrariorū. Ingrossantur qui- dem igitur ab igne solum: que- cunq; aquæ plus habet q̄ terre: coagulantur aut quecunq; plus terræ. Propter qd nitrū, & sales terræ, sunt magis: & lapis, & la- ter. Maxime aut dubium habet olei natura, siquidē. n. aq̄ oportebat coagulari a frigido vt gla- cies; si aut terre plus ab igne. vt later: nunc aut coagulat quidē a neutro. Ingrossatur aut ab am- bob^{us}. Causa aut est, quia plenū est aere: pp qd & in aqua super- natat. etenim aer sursum. Frigi- dum. n. ex inexistente spū aqua faciens ingrossat, semp. n. cum mista fuerint oleū, & aqua. am- bobus fit grossius. Ab igne aut tpe ingrossatur. & albescit. Al- bescit quidē euaporante aqua, siqua inerat. Ingrossatur aut p- pterea, q̄ marcescete calido eue- nit. Vt quoque ingrossatur, quidē modo eadē fit passio. & pp idē: sed nō eodē modo. Ingrossatur quidē igitur ab ambob^{us}. Desic- catur aut a neutro, neque. n. sol- neq; frigus desiccet: nō solum aut quia viscosum, sed & quia aeris est. Non desiccatur autem aqua, & neque exiccata elixa- tur ab igne: quia non euaporat propter viscositatem.

Quæcunque aut mista terræ & aquæ, sū pluralitatē vtriq; dignū dici. vinum quoddam & coagulat, & pepsim patitur, velut mustum. Abscedit autem ab oibus talibus dū desiccatur aqua: signū aut, q̄ aqua; vapor .n. constat in aquā siquis velit colligere, quare quibuscunq; relinquitur aliquid hoc terræ. Quædā aut horū: & a frigido, si- cut dictum est. ingrossantur, & desiccantur: frigidum. n. non so- lum coagulat; sed exiccat qui- dem aquā, ingrossat aut aerem aquam faciens. Coagulatio au- tem dicta est quædam desicca- tio existens. Quæcunque qui- dem igitur non ingrossantur a frigido, sed coagulantur, aquæ sunt magis: velut vinum, vrina, acetum, & lixiuum, & serum. Quæcunque autem ingrossant non euaporantia ab igne, hæc quidē terræ. hæc aut cōia aquæ & aeris, mel quidem terre: oleū aut aeris. Sunt aut & lac & san- guis amborū quidem cōia, & aque, & terræ. magis aut q̄ mul- ta terræ, quemadmodū ex qui- buscunq; humidis nitrū fit

quàm terræ: concrescunt autem, que- terra. Quamobrem nitrū, & sal, & lapis, & fictile, magis sunt terrea. Olei autem natura maxime dubia est: si enim aqueum, frigore, ut gelu, concrescere oportebat; at si magis ter- reum igne, ut fictile. Nunc autē neu- tro concrescit, sed contra ab utroque fit crassum. Causa autem est, quod aeris est plenum, ac propterea in aqua supernat. Aer enim sursum fertur. Ac frigus quidem spiritū, quimest, aquam generando, affert crassum. Semper enim cum aqua, & oleum inter se admiscuntur, cras- sius utroque aliquid efficitur. Igne autem et tēpore crassecit, & albescit. Albescit quidem aqua, si quæ inerat, expiratione. Crassecit vero, quod dū calor tabescit, aqua ex aere oriatur. Vt quoque igitur modo affectio eadem, & per idem, sed non similiter efficitur, sed cum ab utroque crassecat, a neutro exiccat cum nec sol, nec fri- gus resiccat, non solum, quia lentum est, sed etiam quod aerem. Aqua autem ab igne nec exiccat, nec eli- xatur, quod ob lentorem in uaporem non abeat.

Quæ autem mista aquea sunt & terrea, ea pro utriusque copia dicen- da sunt. Nam quoddam uinum, & concrescit, & elixatur, ut mustum. Ex omnibus autem huius generis re- bus, cum exiccat, aqua abscedit. Aquam uero esse; hinc indicatur, quod uapor in aquam concrescit, si colligere eam quis uelit, Ita fit, ut in quibus aliquid restat, terreum id sit. Horum autem nonnulla etiam frigo- re, ut dictum est, crassecunt, & exic- cantur. Frigus enim non solum coa- gulat, & exiccat, sed etiam affert crassum. Exiccat quidem aquam: crassum autem affert, aerem in aquā mutando. Concretio uero, exiccatio quædam esse dicta est. Quæ igitur frigore non crassecunt, sed concre- scunt, aquea magis sunt, ut uinum, litiuum, acetum, lixiuum, serum. Quæ autem crassecunt, uaporē ignis efficiencia non reddendo, alia terrea sunt, alia communia aquæ & aeris. Mel quidem terreum est: oleum au- tem aereum, & aqueum. Sunt au- tem lac & sanguis, utrunque quidem & aquæ & terræ communia, sepe ta- men magis terrea, ut etiam humo- res, e quibus nitrū, & sal gignun-

dum ingrossantur, quia ingrossatio est quæda defecatio im- perfecta. In cuius si- gnū a tali uino dū decoquitur, & in- grossat ab igne euapo- rat humidū aqueum subtile ualde: quod si recolligatur in va- se tortuoso admodū stille fit aqua, quæ di- citur aqua uitis. Quæ ergo relinquitur in tali ingrossato, est magis terreum. Nam ingrossatio fit per se- parationem humidū superflui, & termi- nationem humidū de- relictū cum sicco. Et ideo omnia aquea a prædominio im- pinguari, & ingros- sari non possunt, vt uinum, uiniuersaliter serum, & cetera simi- lia. Quod aut lac, & sanguis sint terrea a prædominio appa- ret. De lacte quidē, quia si non separatur serum, & coquatur in igne exurit ser- rum & id quod res- tat colat & ingros- satur & efficitur sti-pticum ualde, & va- let contra fluxum vē- tris: quod etiam po- test esse signum, q̄ ingrossatio fit per se- parationem aquei, quia serū est aqueæ naturæ: substantia au- tem caseat a est ma- gis terrea. Si autem lac non habeat sub- stantiam caseatam: tunc ingrossari non potest & nō est aptū ad esum, sicut lac ca- meli, suis, & Asinæ, & tale est a queū a præ- dominio. Et propter hoc artifices vitæ, substantiam caseatā lactis apponunt coa- gulum quando vo- lunt ingrossare ipsum, quod est etiam ma- gis terreum. De sa- guine etiam apparet quia repositus desic- catur propter pauci- tatem humidū aquei & habet quosdā ma- gnos poros, propter partes terrestres res- tringentes se, & cō- tinentes humidum, ne fluat ad centrum. Si autem sanguis sit indigestus, propter frigiditatem comple- xionis, tunc non de- siccat repositus, nec habet poros, q̄ partes humide præ- dominantur, & huic vndique, sed magis est languorosus, & fluidus

fluidus ad modū hu- moris flegmatici. Et ex hoc sanguis hu- manus extractus. ex- venit si non desicca- tur, est signum male dispositionis & infir- mitatis, sicut in ven- nis existens si conge- lerur est signum eiuf- dem, quia significat, q̄ caliditas naturalis est debilis in tali pa- tientie. Quædam au- tē ingrossatur etiā a frigido vt aerea, si- cut oleum: Frigidū enim non solum in- grossat, sed etiā desic- cat, & coagulat, sicut dictum est. Desic- cat enim aquam, vt in glacie apparet. Ingrossat autem a- rem, & conuertit in aquam, sicut patet in oleo. Frigus. n. aerē existentem in poris conuertit in aquam, & ingrossat oleum. Calor uero intrinse- cus facit euaporare humidum aqueum ipsum subtiliando, reliquum terminat eum sicco. Et ideo al- bescit oleum perspi- cūo subtiliatio. De- inde cum dicit.

Agit de molli- cabili & non molli- cabili. Mollicatio enim, est quæda via ad liquefactionem, sicut ingrossatio est via ad coagulationē, siue coagulatio im- perfecta & dicit, q̄ mollicabilia sunt q̄ coagulantur, siue eria ingrossantur a cali- do tantum, uel a fri- gido tantum: nam quæ coagulant a ca- lido tantum, solunt siue mollicantur a lesacta: deinde frigido coagulantur accidit. n. cū calidum exudauerit egrediens: plurimum humi- dum cōprimi iterum a frigido vt nō humido det- penetrationem. Et propter hoc, nec calidum sol- uit: quæcumque enim a frigido coagulantur so- lo, hæc soluit, neque ab aqua. quæcumque enim a frigido coagulantur non soluit: sed quæcumque a calido sicco soluit. Ferrum autem liquefactum, a calido frige factum coagulat. Ligna autem sunt terre: & aeris; propter qd visibilia & non liqua- bilia, neque mollicabilia, & in aqua supernatāt præter ebum: hæc autem non alia quidem aeris habent plus, ex ebno autem nigra euapora- uit aer, & est plus in ipsa terræ. Latet autem ter- ræ solum: propterea quod desiccatus coagulat secundum modicum: non enim aqua introitus ha- bet per quæ solus spiritus exiit. neque ignis: coagulauit enim ipse. Quid quidem igitur est coagulatio, & liquefactio, & propter quod, & in quibus est, dictum est.

Lapides quoque, ex quibusdam eiusdem generis concrescunt. Ideo serum, cum elixatur, nisi separatur, igne comburitur. Quod autem ter- reum est, cogitur, etiam a succo, si quis quodam modo elixet, ut medici faciunt, succum indentes. Sic se- rum a caseo separatur. Separatum autem serum non amplius crassecit, sed aqua instar comburitur. Quod si lac aliquid sit, quod casei nihil, aut exiguum habeat, aqueum magis est, & ad alendum inutile. Nec al- ter sanguis se habet, concrescit enim cum refrigeratur, propterea quod exiccat. Qui autem non concrescit, ut cerui sanguis, is aqueus magis est, & frigidissimus, ac propterea si- bras non habet. Nam fibrae terræ sunt, & solida. Quapropter illis su- blatus non concrescit, (quod idcirco euenit, quia non siccescit: residuum enim aqua est) perinde atque lac, caseo exempto. Cuius rei argumen- tum est, quod sanguis uitatus non concrescit. Saniosus enim est. Hoc au- tem pituita, & aqua, quod inconco- ctus sit, & a natura non uictus.

Cur autem alia solui possint, ut nitrū, alia non possint, ut fictile, & eorum nonnulli uim habeant, ut mollescant, ut cornu, alia non ha- beant, ut fictile, & lapis, causa est, quoniam contrariorum contraria sunt causa. Quare si duobus, frigore, & siccitate concreuerunt, calore, & humore necesse est soluantur. Quam- obrem igne, & aqua. hæc enim sunt contraria & aqua quidem, quæ igne solo, igne autem, quæ solo frigore. Idcirco si accidit, ut aliqua utroque concrescant, hæc minime possunt re- solui. Talia autem sunt, quæ casefa- cta, frigore deinde concrescunt. Fit enim, ut cum calor exiens exicauerit, humor plurimus frigore rursus constringatur, ut ne humori quidem transi- tum præbeat, & ob eam causam, nec calore soluantur. Ea enim soluit, quæ frigore concreuerunt, nec item aqua. Nā quæ frigore concreuerunt, non soluit, sed quæ calore dum taxat sicco. Ferrum autem calore liquatum, frigore con- crescit. Quare ad concretionem utroque opus habet, ideo solui non potest. At ligna terrea sunt, & aerea, ideo com- burri possunt, non liquari, neque mollescere: & in qua inna- tant, præterquam ebum, quæ non innat. Alia. n. plus aeris continent. Ex ebno autem nigra, aer diffusus est, ac terræ plus habet. Fictile autem terreum solum est, quod dum siccescit, paulatim concrescat. Nec enim aqua per eos meatus habet ingressum, per quos solus spiritus exiit. Nec item ignis, ipse etenim coagulauit. Quid igitur coagulatio sit, & liquatio & quot ex causis, quoque rebus conueniant, dictum est.

frigido: quæ autem coagulantur, siue in- grossantur, a frigido soluantur & molli- ficari possunt a cali- do, quia contrario- rum contraria sunt causa: sicut dictū est. Sed quæ coagulat a ab ambobus. i. a cali- do, & frigido: hæc sunt maxime in solu- bilia, sicut sunt lapi- des & lateres: quæ primo desiccantur a calido p humidū ab- stractionem, & po- stea coagulat a fri- gido terminante re- liquum humidū cū sicco, & huius ratio est, quia cum sit coa- gulum tam a cali- do q̄ a frigido a neu- tro dissolui potest. Contrario. n. esse- tūm, non potest ef- fe eadem causa, sed vt supradictum est, debet esse contraria. Et propter hanc cau- sam, serā quod pri- mo liquefit a calido & magis purifica- tur: deinde a frigido coagulante indura- tur nō mollicatur, licet a forti calido li- quefiat: ligna autem & etiam lateres non mollicantur neque liquefunt pp cau- sam superius assigna- tam, & inferius etiā melius declarant, quia de mollicabili- terum magis in speci- ali tractabit: sed de coagulatione, & li- quefactione de in- grossatione, & d mol- licabili, in quantum mollicatio est via ad liquefactionē, di- ctum est in superio- ribus.

LECTIO X.

OSTIAM Philosophus de terminat de principibus speciebus qualitatū passiuarum, confert queneibus primo p... quae ab his condita sunt, in oibus inest caliditas, aliquibus autē & frigiditas qua deficit. Quare: quā hęc qui dem existunt pp facere: humidū autē, & siccum pp pati: parti cipāt ipfis cōia oibus. Ex aqua quidē igitur & terra omiome ra corpora constant, ut in plan tis, & in aīalibus. & quęcunque metallantur, velut aurum, & ar gentū, & quęcunque alia talia ex ipsi, & ex exhalatione ea q̄ vtriusque inclusa, sicut dictum est in aliis. Hęc autē differunt ab inuicem ex his quę ad sensus pp prios oīa; & in posse aliquid face re in sensum sunt, & in aliis magis conuenientibus passionib⁹ quęcunque in patiēdo dñr. Di co autē puta liquabile, & coagu labile, & flexibile, & quęcunq; alia talia: omnia. n. talia passiu a sunt, sicut humidū, & siccū. His autē iam differt os & caro, & neruus, & lignum, & cōrtex, & lapis, & aliorum vnūquodq: omiomerorum. quidē & natu ralium corporū. Dicamus autē primo numerū ipforum quęcū que sūt potentia & impotentia dñr. Sunt autē hęc: coagulabile, & incoagulabile, liquabile & il liquabile, & mollificabile non intingibile. flexibile & inflexibi le, pductibile & non pductibile. cōmunibile & incōmunibile, impresibile non impresibi le, formabile informabile, capi bile non capibile. trahibile, nō trahibile, scissibile non scissibi le, detrunabile non detrunabi le, viscosum fragile. cōmessa bile non cōmessabile, vstile non vstile, exhalabile non exhalabi le. Plurima quidē igit fere cor porū, his differūt passionibus. Quā autē vnumquodque horū potentiam habeat. dicamus.

LECTIO XI.

HIS autē manifestum, q̄ a calido, & frigido constant corpora, & hęc autē ingrossantia, & coagu lātia faciunt operationē ipso rum; p̄pterea q̄ quę ab his con dita sunt, in oibus inest caliditas, aliquibus autē & frigiditas qua deficit. Quare: quā hęc qui dem existunt pp facere: humidū autē, & siccum pp pati: parti cipāt ipfis cōia oibus. Ex aqua quidē igitur & terra omiome ra corpora constant, ut in plan tis, & in aīalibus. & quęcunque metallantur, velut aurum, & ar gentū, & quęcunque alia talia ex ipsi, & ex exhalatione ea q̄ vtriusque inclusa, sicut dictum est in aliis. Hęc autē differunt ab inuicem ex his quę ad sensus pp prios oīa; & in posse aliquid face re in sensum sunt, & in aliis magis conuenientibus passionib⁹ quęcunque in patiēdo dñr. Di co autē puta liquabile, & coagu labile, & flexibile, & quęcunq; alia talia: omnia. n. talia passiu a sunt, sicut humidū, & siccū. His autē iam differt os & caro, & neruus, & lignum, & cōrtex, & lapis, & aliorum vnūquodq: omiomerorum. quidē & natu ralium corporū. Dicamus autē primo numerū ipforum quęcū que sūt potentia & impotentia dñr. Sunt autē hęc: coagulabile, & incoagulabile, liquabile & il liquabile, & mollificabile non intingibile. flexibile & inflexibi le, pductibile & non pductibile. cōmunibile & incōmunibile, impresibile non impresibi le, formabile informabile, capi bile non capibile. trahibile, nō trahibile, scissibile non scissibi le, detrunabile non detrunabi le, viscosum fragile. cōmessa bile non cōmessabile, vstile non vstile, exhalabile non exhalabi le. Plurima quidē igit fere cor porū, his differūt passionibus. Quā autē vnumquodque horū potentiam habeat. dicamus.

TRACTATUS tertij, libri quarti, in quo de terminatur de coagulabili & lique factibili in speciali. Cap. I.

HIS autē perspicuum est, a calore, et frigore cor pora constiui, atque hęc craijuum afferendo, & coagulando, sua ipforum opera efficere. Ob id autem. quod ab his efficiantur, calor inest in omnibus, quibusdam vero etiam frigus, quatenus calor deest. Quare cum hęc efficiendi sint gratia, humidum autem, & siccum patiēdi, hęc omnia, ea quę communia sunt, participant, Ex aqua igitur & terra, similium partium constant corpora, cum in plantis, tum in anima libus, atque etiam res metallica, ut aurum, & argentum, & alia eius generis, tum ex eis, tum vero ex vtrius que aspiratione interclusa, ut alibi est dictum. Hęc autem omnia inter se differunt, tum proprijs qualitibus sensibilibus, agendique aliquid facilitate, album enim, & odorum, & sonorum, & dulce, & calidum, & frigidum sunt, quod sensum afficiant, tum alijs magis proprijs affectionibus, quę ex passione dicuntur. Dico autem exempli gratia, quod liquabile est, concretile, flexile, & alia huius generis omnia. Eiusmodi enim cuncta patibilia sunt, veluti humidum, & siccum. His igitur differunt os, & caro, & neruus, & lignum, & cortex, & lapis, & aliorum corporum singula, quę similium quidem sunt partium, sed naturalia. Primum autem ea enumeremus, quę ex potentia, & impotentia dicuntur, quę quidem sunt concretile, inconcretile, liquabile inliquabile, emollibile inemollibile, humectile non humectile, flexile inflexile, rupile non ruptile, fragile non fragile, impressile non impressile, formabile non formabile, compressile non compressile, tractile non tractile, ductile non ductile, fissile non fissile, diuiduum indiuiduū, lentum friabile, subactile insubactile, vstile non vstile, suffitu aptum, suffitu ineptū. Corporum igitur pluri ma his inter se affectionibus differunt. Quam uero facultatem quodque eorum habeat, dicamus.

& mouere sensus, vnde dicuntur qualitates sensibiles. Album enim, odor, son⁹, dulce, & calidum, & frigidum naturaliter habent facere sensationem, & agere in sensum. Alia autē duo & consequentia magis consistunt in pati, vt liquabile, coagulabile, flexibile, & alia quibus differūt multa corpora naturalia, sicut os, caro, neruus, & cetera. Et de his nunc est agendū, quia alia dicitur qualitates actiue in alijs declarate sunt. Quę autē & quot sint istę, de quibus est agendum, est clarum in litera. Secundo ibi.

LECTIO XI.

ETERMINAT de mollificabili magis in speciali, & ponit sex conditiones quas habere debet coagulatum ad hoc, q̄ mollificetur. & Prima est, q̄ tale coagulatum non sit aqua, vel aqueum a predominio, sed si est i eo excessus vni⁹ super alterum, sit magis terreum, & propter defectum huius glacies non est mollificabilis. Secunda conditio est, q̄ totum humidum non sit euaporatum per coagulationem, quia mollificabile debet esse tam aqueum q̄ terreum, vel non multum pl⁹ terreum: & propter hoc nitrum, & sal, nō sunt mollificabiles: sed statim soluntur. Tertia conditio est, q̄ non habeant sicū inæqualiter dispositum, ne pori sint strictiores q̄ humidum aqueū, qd̄ est quasi materia mollificatio nis, diffundi possit: & propter hoc lateres, & lapides non mollificantur. Quarta vero est, q̄ nō sint trahibilia in longum vel ad latus, vt corrigia, & neruus. & ratio est, quia talia sunt viscosa, quę non cedūt tactui in profun dum sui: sed extra se trahuntur in longū. Mollificabile autem debet cedere tactui in se, sicut manifestum fuit superius in diffinitione mollis. Quinta est, q̄ non sint humectabilia humido. f. alieno, & extrinseco, vt lana: sed mollificabile debet hēe humi

LECTIO XI.

OLLIFICABILIA autē sunt, coagulatorū quęcun que nō ex aqua, velut glacies aquę, sed quęcunq; terrę magis, & neq; euaporauit totum humidū, sicut in nitro, aut sale, neq; habet irregulariter, sicut later, sed aut trahibilia non entia humectabilia, aut ductibilia non entia aquę, & mollificabilia igne, velut ferrum, & cornu, & ligna.

TRACTATUS tertij, libri quarti, in quo de terminatur de mollificabili intingibili, & flexibili. Cap. I.

MOLLITI autem possunt in rebus concretis, non quę sunt ex aqua, ut glacies, (omnis enim glacies aquea est) sed quę potius sunt terrea, quibus totus humor non est exiccatus, ut in nitro, & sale, quę ne inæqualiter non habent, ut fictile, sed sunt tractilia, non humectilia, aut ductilia, non aquea, & igne emollibilia, ut ferrum, & cornu, & ligna.

du: proprium est. n. hu midū q̄ vbiq; flux, & ita mollificet. Sexta conditio est, q̄ non sint ductibilia, & ratio est, quia talia habent plus aquę q̄ terrę, sicut metalla. Si autē sint aliqua quę eum magno labore li quentur, & ducatur, & tamen non habeat multum plus aquę q̄ terrę, immo forte mī nus, sicut ferrum, talia mollificantur: sicut autē mollificatio tāquam a causa efficien te, vt in pluribus ab igne, sicut ligna, & cornu mollificant ab igne. Deinde cū dicitur q̄ Prosequitur de intingibili & non intingibili. Ad cui⁹ eū denitiam sciendū est, q̄ intingibile hic dī, quod est susceptiuū humidū extrinseci p̄ poros amplos, & du ros. Ratione primi, ea quę sunt aquea nō madefiunt, neque intinguntur, quia aquea non habent poros, sicut glacies. Metalla autem non intinguntur, quia licet sint porosa, non tamen habent poros amplos: sed strictos: ita q̄ humidum non potest ingredi & madefacere. Ratione terti, multa quę liquantur ab aqua non sunt intingibilia, sicut nitrum, & sal, quia licet talia habeant poros amplos, non tamen pori sunt duri, sed molles, & passibiles, ita q̄ humidum ingrediens non madefacit, sed corrumpit illud, in quod intrat. Quę autem habēt poros amplos, & du ros, sicut lana, p̄anus, & metalla, intinguntur, quia humidum ingrediens per poros amplos, madefacit

antiquatis, in quibus se parato paulatim humido aere ipsa remanent sicca contra hentia rugas. Vapor autem est segregatio facta virtute calidi vitiui, & ideo vapor humectat vaporabile propter humiditatem, segregatam foris, & colorat ipsum ratione calidi vitiui. Et est principium spiritus, id est venti si sit vapor siue segregatio sicca p̄dominio, sed exhalatio non madefacit neque colorat sensibiliter propter paucitatem & debilitatem sui neque; etiā est principium venti. Differt autem talis segregatio in diuersis quia in lignis, & his similibus, sicut sunt pili & cornua & alia, quae sunt similiter spissa, & sumabilia, vocatur fumus, quia non est impossibile nomen talibus diuersis segregatiōibus, sicut dicebat Empedocles, licet secundum rem alius sit fumus lignorum & cornuum. In pinguis autem vocatur i græco lignis. In vntuosis autem dicitur Karufa. Et ex hoc oleum est exhalabile, quia est vntuosum, non tamen est vaporabile, quia eius humiditas non permittit, & ideo elixari non potest, quis elixata euaporat. Aqua autem est vaporabilis a calido propter humiditatem non tamen est exhalabilis quia caret siccitate, quae est materia exhalationis sicca & calida. Simile est etiam de vino dulci quod est pingue & grossū, quod patitur exhalationem sicut oleum. Nam sicut oleum non coagulatur a calido neque a frigido ingrossatur, tamen ab utroque sic & istud vinum. Et si figantur, calami parui in ipso inflammantur. Et si sublimetur, & permisceatur cum puluere sulphuris & sale, praestat fomentum flammæ subtili, quia a sulphure augetur in eo vntuositas, a sale augetur siccitas. Et ideo est vinum solo nomine, quia vini operationem non ha-

bit in aerem & spiritum segregatio ex humido madefactiuo. Exhalabilia autem tempore in acre segregantur: & haec quidem disparentia sicca, haec autem terra. Differt autem haec segregatio: quia neque madefacit neque spiritus fit. Est autem spiritus fluxus continuus aeris ad longitudinem. Exhalatio autem quae a calido vntuio communis segregatio sicca, & humidi aeris. Propter quod quidem non madefacit, sed colorat magis. Est autem quae quidem lignei corporis exhalatio fumus, dico. n. & ossa & pilos & omne quod tale in eodem, non enim iacet non men commune, sed secundum analogiam, tamen in eodem omnia sunt, sicut & Empedocles ait. Haec, pili, & folia, & auium plume, spissae, & squamae sunt super solida membra, quae autem pinguis exhalatio linguis: quae autem vntuosi Kinfa. Propter quod oleū non patitur pepsum neque ingrossatur: quia exhalabile est, sed non vaporabile, aqua autem non est exhalabilis, sed vaporabilis. Vinum autem quod quidem dulce exhalat, pingue enim etenim eadem facit oleo, neque enim a frigore coagulatur, vriturque. Est autem vinū nomine, opere autem non est: non enim vinosus humor propter quod non inebriat. Quod cumque autem vinum paruam habet exhalationem, propter quod emittit flammam.

Vstibilia autem videntur esse quaecumque in cinerem dissoluntur corporū. Patiuntur autem haec omnia: quaecumque coagulata sunt aut a calido, aut ab ambobus frigido & calido. haec enim videntur obteta ab igne, minime autem lapidum sigillū vocatus carbunculus. Vstibiliū haec quidem inflammabilia sunt, haec autem non inflammabilia, horum autem quaedam carbonabilia. Sunt autem inflammabilia quaecumque non humidientia exhalabilia sunt. Et pix autem, aut oleum aut cera magis cum aliis, quam per se sunt inflammabilia, maxime autem quaecumque fumum emittunt. Carbonabilia autem quaecumque talium, terrae plus habent, quam fumi. Adhuc autem

comburendi, ex humore in aerem spiritum existit, quae potest madefacere. Quae autem suffitum possunt reddere, ea in aerem tempore excernuntur, & alia quidem euanescentia sicca sunt, alia terra. Diuersa vero secretio haec est, quod nec madefaciat, nec in spiritum mutetur. Spiritus autem est continuus aeris in longitudinem effluxus. At suffitum siccitatis simul & humoris communis est excretio, quae ab eo fit calore, qui incendendi vim habet. Quare non madefacit, sed colore potius inficit. Est autem lignosi corporis suffitum fumus, ad quod etiam genus ossa, pilos, & eiusmodi omnia refero. Non enim positum est commune nomen, sed tamen ex proportione eodem omnia continentur, ut etiam ait Empedocles.

Sunt eadem, frondesque, pili, densaque uolucrum. Pennae, tum squammæ queis fortia membra teguntur. Pinguis autem rei suffitum, fuligo est vntuosa, nidor. Ideo oleum non elixatur, neque crassescit, quod suffitum possit reddere, non vaporem. Aqua vero vaporem reddere apta est, non suffitum. Vinum autem dulce, quod pingue sit, suffitum mittit, & idem, quod oleum, facit. Nam & frigore non coagulatur, & comburitur. Est uero vinum nomine duntaxat, re ipsa non est. Non enim uinosus est sapor, ideo ebrietatem non affert, id quod vinum quodcumque solet. Exiguum autem habet balium, quamobrem flammam mittit.

Cremari autem posse corpora omnia videntur, quae in cinerem soluntur: quae affectio omnibus inest, quae aut a calore, aut ab utroque, calido & frigido coagulantur. Haec enim ab igne euinci conspiciuntur. At gemma ea, quae carbunculus uocatur, minime lapidū omnium id patitur. Eorum autem quae comburi apta sunt, alia possunt flammescere, alia non possunt: eorumque nonnulla idonea sunt, quae carbonibus uertantur. Flammescere igitur possunt, quae flammam possunt efficere, quae autem non possunt, non flammescunt. Ac flammescere quidem ea possunt, quae cum non sint humida, suffitum reddere apta sunt. Pix uero, aut oleū, aut cera, magis cum aliis, quam per se edere, flammam possunt: maxime autem quae fumum mittunt. Ex eiusmodi autem rebus, ea in carbonibus uertuntur, quae plus terrae habent quam fumi. Aliqua et sunt, quae cum possint liquari, mittere

bet quae est inebriare, eo quod non potest euaporare. Non est autem intelligendum quod tepus sit illud quod per se facit siue segregatio exhalationem, quia tepus nullius actionis potest esse per se causa, sed solum est per se mensura aliquarum actionum. Segregatur autem talis exhalatio vel a caliditate intrinseca, vel a caliditate solis, siue continentis, non cito & in magna multitudine sicut vapor, sed paulatim & quasi insensibiliter. Et ideo dicitur fieri a tempore, quia non fit nisi in multo & longo tempore. Deinde cum dicitur.

Ostendit quae sunt inflammabilia, & quae non: sed quia inflammabilia sunt quae pars vstibilium ut melius cognoscatur quae sunt inflammabilia, iterum repetit sub breuitate quae sunt vstibilia, & dicit quod talia videntur esse quaecumque possunt resolui in cinerem: huiusmodi autem sunt quae fuerunt coagulata a solo calido, vel ab utroque, scilicet a calido & frigido, in quibus abundat siccitas propter caliditatem quae in coagulatione euaporare fecit humiditatem. Non autem sunt inflammabiles lapides, & maxime lapis carbunculus quod vocatur sigillum lapidum, licet videatur ardere propter fulgorem suae lucis, quia in ipso est fortiter commistum humidum cum sicco, ita quod non potest resolui in cinerem. Sed vstibilium, quaedam sunt inflammabilia & quaedam non: omnia enim corpora communia terrae & aquae quae non habent multam humiditatem aequam, sed aeream, & sunt exhalabilia inflammantur. Nam talia exhalabilia exhalat fumum, qui accensus dicitur flamma. Istorum autem quaedam faciunt per se flammam, sicut ligna quae habent siccitatem sufficientem & exhalat fumum. Aliqua uero per se quidem quae non faciunt flammam, sed apposta sicca faciunt sicut oleū, Pix & humi iusmodi, & ratio huius est, quia talia vntuosa licet habeant humiditatem aeream multam quae est bene inflammabilis: de ficiunt tamen in sicco. Econuerso autem sunt aliqua quae abundant in sicco sed deficiunt in humido vntuoso, & ideo apposta eis vntuoso faciunt flammam meliorem. Sunt etiam quaedam quae sunt liquabilia & non inflammabilia, sicut metalla, quaedam sunt econuerso inflammabilia & non liquabilia, sicut ligna, aliqua autem imitari vtrūque, sicut Thus. Causa autem quare ligna sunt inflammabilia est, quia habent humidum aereum bene diffusum & continuum in toto ligno, hoc autem humidum est materia igitis. Non sunt autem liquabilia, tum quia coagulata sunt ab utroque tum quia liquabiliū materia est humidum aereum non aereum quod praedominatur in lignis. Metalla autem non inflammantur: quia habent humidum aequum multum quod repugnat igni, & aereum paucum quod est materia igitis. Et propter eandem rationem sunt liquabilia. Thus autem paritur vtrunque; nam ratione humiditatis aerei inflammatur, ratione uero humiditatis aequi quod in ipso est commistum cum aereo, liquatur. Vniuersaliter igitur quae sunt sicca siue terrea siue etiam humida humiditate aerea sunt bene inflammabilia, & propter hoc flammam non est aliud quod spiritus siue fumus ardens, fumus enim est segregatio aerea, & ideo est materia flammæ. Eorum autem quae sunt vstibilia & non sunt inflammabilia quaedam sunt carbonabilia, & talia sunt quaecumque habent plus terrae quam aeris, siue fumi qui est exhalatio aerea, sicut ligna viridia & ossa. Nam talia ra-

quaedam liquabilia entia, non inflammabilia sunt: velut es, & inflammabilia non liquabilia: velut lignum: haec autem ambo velut thus. Causa autem quia ligna quidem per totum habent humidum: & per totum continuum est ut peruratur. Aes autem secus vnamquamque quidem partem: non continuum autem, & minus quod ut flammam facit. Thus autem haec quidem sic: haec autem illo modo habet. Inflammabilia autem sunt exhalabilia quaecumque; non liquabilia sunt, propter magis esse terrae. Siccum enim habent eodem igni, hoc igitur siccum si fiat calidum ignis fit, propter hoc quod flamma spiritus aut fumus ardens est. Lignorum quidem igitur exhalatio fumus. Cere autem & thuris & taliū & picis & quaecumque; habent picem aut talia lignis olei autem & quaecumque; olea ginea Kinfa: & quaecumque; minime ardent sola, quia paucū sicci habent: transitio autem per hoc, cum altero autem citissime, hoc enim est quod pingue siccum vntuosum. Exhalantia quidem igitur humidorum humidi magis, ut oleū & pix: ardentia autem sicca.

LECTIO XIII.

Is autem passionibus, & his differentiis omni omera corporū: sicut dictum est, differunt ab inuicem secundum tactum, & adhuc saporibus & odoribus, & coloribus. Dico autem omi omera velut quae metallantur, es, aurum, argentum, stannum: ferrum, lapidem: & alia talia, & quaecumque ex his sunt segregata, & quae in animalibus: & plantis: velut carnes: ossa: neruus, pellis viscera pili venae ex quibus iam constant anomiomera, puta facies manus, pes, & alia talia, & in plantis, lignū, cortex, folium, radix & quaecumque; talia. Quoniam autem haec quidem ab alia causa existunt, ex quibus autem haec quidem ab alia causa existunt, ex quibus autem haec, materia quidem sicca & humidum, quare aqua & terra: haec enim euidentissimam habent potentiam, & vtrunque vtriusque. Facientia autem calidum & frigidum haec enim consistere faciunt & coagulant ex illis, accipiamus omi omerorum qualia terrae spēs, & qualia aq̄, & qualia communes.

tamen flammam non possunt, ut es: & alia, quae ad flammam reddendam aptae sunt, nec possunt liquari, ut lignum: nonnullae utrunque obtinent, ut thus. Causa autem est, quod ligna confertum habent humorem, & per totum continuum. Quare comburuntur, et aes in singulis quidem partibus sed non continuum, & minus, quam ut flammam possit efficere. Thus partim hoc modo, partim illo affectum est. Ex suffitum autem aptis, flammam mittere ea possunt, quae, quod terrea magis sint, liquabilia non sunt. Siccitatem enim, quae igni communis est, habet. Hoc igitur quod siccum est, si calidum fiat, ignis efficitur. Idcirco flamma spiritus est, aut fumus incensus. Lignorum uaque suffitum, fumus est: cere autem & thuris, & picis, & aliorum eiusmodi, & quae picem habent, atque eius generis, fuligo. Olei uero & oleosorum omnium, nidor. Quae etiam minime sola comburuntur, propterea, quod modicum habeant siccitatis, per quam est transitus, alteri autem adiuncta celerrime. Hoc enim est pingue uidelicet siccum vntuosum. Ea ergo e liquidis ad humorem magis attinent, quae suffitum reddunt: ad siccitatem autem, quae comburuntur.

Tractatus quarti: in quo declaratur per quid potest cognosci in vniuersali cuius naturae sit aliquod mistum. Cap. I.

Iscem autem affectionibus & differentiis similitum partium corpora inter se tactu differunt, praeterea odoribus saporibus, & coloribus, Dico autem similitum partium corpora: ut res metallicas, aurum, aes, argentum, stannum, ferrum, lapidem, & alia eiusmodi, et quae secretionem ex hisce sunt. Item, quae in animalibus & plantis, ut carnes, ossa, neruos, cutem, uiscus, fibras, pilos, uenas: e quibus ea, quae dissimilium partium sunt, constant, ut facies, manus, pes, & alia eiusmodi: & in plantis, lignum, cortex, folium, radix, & quae eius generis sunt. Cum autem haec ab alia causa constituantur, eorum uero, e quibus haec sunt, materia quidem sicca sit & humidum, ob eamque causam aqua & terra (utrunque enim eorum, utriusque facultatem habet euidentissimam) quae autem efficiunt, calor & frigus (haec enim ex illis illa constituunt, concreatque efficiunt) quae similitum partium genera ad terram pertineant, quae ad aquam, & quae utriusque communia sunt, sumamus. Sunt igitur

tionem sicci terrestris sunt passibilia ab igne, propter defectū uero humiditatis aerei, non inflammantur.

LECT. XIII.

ostquam philosophus determinauit de qualitatibus actiuis & passiuis secundum se tam in generali quam in speciali de singulis speciebus eorum: nunc determinat de eis per comparationem ad corpora, & circa hoc duo facit: primo determinat de qualitatibus passiuis, secundo, de qualitatibus actiuis ibi. Qualia autem calida. Circa primum duo facit primo praemittit quaedam necessaria ad positum, secundo, determinat de qualitatibus passiuis per comparationem ad corpora ibi. Humidorum igitur quaecumque. Quantum ad primum igitur primum quod reassumit ex superioribus est, quod corpora sunt in duplici differentia, quaedam enim sunt omi omera siue homogenea, & talia sunt in quibus partes sunt eiusdem rationis & nominis cum toto sicut aqua, terra lignum, lapis, & in animalibus caro, sanguis, & huiusmodi. Alia autem sunt anomiomera siue eterogenea, quae sunt diuersarum rationum in toto & in partibus sicut Animal homo, facies, manus, & similia, partes enim hominis aut manus, non sunt homo aut manus. Et omnia talia differunt ab inuicem qualitatibus passiuis, & maxime tangibilibus, differunt etiam odoribus saporibus, & coloribus, & similibus quibus istis qualitatibus magis differant corpora omi omera, quae anomiomera. Secundum, quod reassumit est quod causa talium corporum instrumentalis est duplex. Causa enim instrumentalis ex parte materiae est humidum, & siccum, & ex con-

Sequenti, causa materialis istorum est aqua & terra, quia aqua est primo humida, & terra est primo sicca. Causa vero ex parte agentis sunt calidum & frigidum: quia talia faciunt constare & coagulant talia corpora & ex consequenti sunt actiua. Et ideo considerandum est qualia sunt corpora omniomera. Species terrae & aquae & communes vique inquantum substantant talibus qualitatibus. Tertium vero est quod corporum constantium alia sunt humida: alia sunt dura: alia mollia. Sed de duro & molli, superius satis dictum est quomodo. scilicet coagulantur: nunc autem restat dicendum de reliquis. Deinde cum dicitur.

Sunt itaque corporum conditorum, haec quidem humida, haec autem mollia, haec autem dura. Horum autem quaecunque dura aut mollia coagulatione, dictum est prius.

Humidorum igitur quaecunque euaporant aquae, quaecunque autem, non aut terrae, aut communia terrae & aquae, velut lac, aut terrae & aeris: velut lignum, aut aquae & aeris, velut oleum. Et quaecunque quidem a calido coagulantur communia. Dubitabit itaque aliquis de vino humidorum: hoc enim & euaporabit vti que & ingrossatur sicut nouum. Causa autem, quia neque in vna specie dicitur vinum, & quia aliud aliter, nouum enim magis terrae quam antiquum. Propter quod & ingrossatur maxime calido & coagulatur minus a frigido, habet enim & calidum multum & terrae, sicut quod in Arcadia si excidatur a fumo in vtribus vt educum coaguletur. Si autem omnem fecem habet, sic virtus quae est aut terrae aut aquae, aut huiusmodi habet multitudinem. Quaecunque autem a frigido ingrossantur, terrae. Quaecunque autem ab ambobus communia plurimum, velut oleum & mel & dulce vinum. Constituorum autem quaecunque coagulata sunt a frigido aquae, velut glacies nix grandio pruina. Quaecunque autem a calido terrae, velut later caseus nitrum, sales. Quaecunque autem ab ambobus, talia autem sunt, quaecunque infrigidatione: haec autem sunt, quaecunque amborum priuatione & calidi & humidi simul egredientis cum calido. Sales quidem enim humidi solius priuatione coagulantur, & quaecunque sincera terrae, glacies autem calidi solius, haec autem amborum. Propter quod & ambobus habebat ambo. Quorum quidem quidem igitur totum exudauit velut later, aut electrum. Etenim vt electrum, & quaecunque dicitur velut myrrha, tus, gummi, & electrum, aut videtur huius generis, & coagulatur, intercepta enim in ipso animalia videntur. Afluuium autem calidum exiens, velut cocti mellis cum in aquam dimiseris, euaporat humidum haec omnia terrae.

Et corporibus, quae effecta sunt, alia liquida, alia mollia, alia dura. Ex his autem, quae concretionem dura sunt & mollia, dictum est antea.

Liquida igitur, quae in vaporem abeunt, ad aquam: quae non abeunt aut ad terram, aut communiter ad terram & aquam pertinent, ut lac, aut ad terram & aerem, ut mel, aut ad aquam & aerem, ut oleum. Et communia quidem etiam sunt, quae calore concresecunt. In rebus autem liquidis de vino quissiam dubitavit. Hoc enim in vaporem abiit, atque etiam crassefecit, ut nouum. Causa autem est, quod non una specie vinum dicitur, aliudque aliter affectum sit. Namque nouum magis quam uetus, terreum est. Quocirca & calore maxime crassefecit. Item frigore minus coagulatur, cum calidi plurimum ac terrae contineat, ut in Arcadia fumo in vtribus adeo exiccatur, ut ita crasum potetur. Quod si fecem omne habeat, ita est aut terreum aut aqueum pro eius multitudine quam continet. Quae autem frigore crassefecerunt, ad terram pertinent. At quae utroque, plurimum communia, ut oleum & mel, & vinum dulce. Eorum autem quae concreuerunt, illa ad aquam pertinent, quae frigore sunt coagulata, ut glacies, nix, grandio, pruina: ad terram autem quae calore, ut fitile caseus, nitrum, sal. Quae autem utroque (quo in genere ea sunt, quae refrigeratione, haec autem sunt, quae utriusque, id est, caloris & humoris cum calore exeuntis, priuatione coguntur. Sal enim, & quae terra syn cera constant, humoris solius priuatione coagulantur, glacies solius caloris) haec utriusque. Quocirca & ab utroque, & utriusque habent. Quorum igitur uniuersus humor exhaustus est, quale fitile est & succinum (succinum enim, & quaecunque quasi lacrimae dicuntur, refrigeratione constant, ut myrrha thus, gummi, succinumque & huius generis esse videtur, & cogitur quippe cum inclusa in eo animalia conspiciantur, ut autem fluminis calor exiens, perinde ut mellis, quod decoquitur, cum in aquam positum fuerit, humorem educit) ea ad terram omnia pertinent. Et alia quidem nec liquari, nec emolliiri possunt, ut succinum, aut lapides nonnulli, ut toffi in speluncis. Etenim hi similes illis gignuntur, nec ut ab igne, sed frigoris vi ca-

humidi derelicti cum sicco terrestri. Ingrossata vero a frigido, sunt terrae & electrum. Nam in talibus est parua humiditas compressa cum multo sicco terrestri. Quae autem ingrossantur ab utroque, aut sunt communia terrae & aquae, aut terrae & aeris, sicut apparet de oleo, mel, & dulci vino. Sed dubitatio oritur de vino. Nam ex ea parte qua euaporat videtur aquaeum a praedominio, ex ea vero parte qua ingrossatur a calido, videtur terreum a praedominio. Sed dicendum, quod de vino tripliciter loquimur. Nam quoddam vinum est grossum terreum: ratione cuius ingrossatur & etiam coagulatur a calido. Vnde si ponatur ad furnum vel solem, humido resolutum desiccatur ad modum salis. Est etiam calidum ratione cuius a frigido coagulari non potest, & tale est vinum quod nascitur in Corinthio, & apud Arcadas, & terreum a praedominio. Quoddam vero est vinum album & debile, & istud est aquae magis. Vina vero noua ante purificationem quae facilius feces, sunt communia terrae & aquae secundum magis & minus sicut multa. Coagulata vero aut coagulantur a frigido & sunt aquae a praedominio sicut Nix, glacies & grandio, coagulata vero a calido sunt terrae sicut later, caseus, & similia, coagulata autem ab ambobus, sunt communia terrae & aquae, quia coagulata a frigido coagulantur per solam priuationem calidi, & talia sunt aqua calido coagulantur per priuationem humidi & sunt terrae: ab ambobus autem coagulata, coagulantur per priuationem vtriusque, & ideo sunt communia terrae & aquae. Sed coagulata ab utroque differunt inter se, quia quaedam sunt in quibus totum humidum exhalauit relicto solo humido continuante, sicut in lapidibus.

lapidibus. Et ista sunt magis terrae, & mollicari non possunt, sicut lapides, & electrum. Nam & electrum videtur esse huius generis coagulationem ab utroque: sed lacrymae, & similia, sicut myrrha, thus, gumma, & pori, qui sunt quasi lapides generis ex humiditate montium distillant in speluncis coagulantur magis per infrigidationem. Quaedam autem sunt a quibus non totum humidum exhalauit, sed aliquid remansit quod siccum, fluere facit, & talia non sunt totaliter terrae, & mollicari possunt, sicut ferrum, & cornu: liquabilia vero aut liquantur ab igne, id est a calido, & talia aut sunt aquae a praedominio, sicut glacies, aut sunt communia terrae & aquae, sicut cera. liquata autem ab aqua sunt terrae, sicut sal: liquata ab utroque sunt, aut terra, aut communia sicut sulphur. Epilogat autem quae dicta sunt de humidis, & coagulatis, &c. dicentes quod hoc modo. scilicet cognoscemus quod istorum sint terrae, & quae sint aquae. Deinde quasi corollarie concludit ex dictis, quod aurum & argentum, & talia metalla, quam

Et haec quidem illiquabilia, & immollificabilia, velut electrum, & vt lapides quidam, velut pori, qui in speluncis etenim hi similiter fiunt his, & non velut ab igne, sed vt a frigido exeunte calido coegreditur humidum ab ipso exeunte calido, in aliis autem ab extrinseco igne. Quaecunque autem non tota terra sunt quidem magis, mollicabilia aut velut ferrum, & cornua. Thus autem & talia similiter lignis vaporant. Quae igitur liquabilia ponendum est, & quaecunque liquefunt ab igne, haec sunt aquosiora, quaedam autem, & coia, velut cera: quaecunque autem ab aqua haec terrae, quaecunque autem ab altero haec aut terrae, aut amborum. Si igitur oia quaedam aut humida, aut coagulata, horum autem haec in dictis passio nibus, & non est intermedium, oes vti que erunt dictae, quibus discernimus vtrum terrae, aut aquae, aut plurimum coe, & vtrum ab igne constat, aut frigido, aut ambobus. Aurum itaque quidem & argentum, & aes, & stannum, & plumbum, & vitrum, & lapides multi innominati, aqua. oia. n. haec liquefunt calido. Adhuc vina quaedam, & vrina, & acetum, & lixiuum, & serum, & sanies, aquae sunt, cum omnia frigore coagulantur. Ferrum autem, & cornu, & unguis, & os, & neruus, & lignum, & pili, & frondes, & cortex magis sunt terra: ad haec, succinum, & myrrha, thus, & quaecunque lacrymae dicuntur, & toffi, & fructus, ut legumina, & frumentum. Eorum enim, quae eiusmodi sunt, alia magis, alia minus quidem quam illa, sed tamen terrea sunt. Alia namque molliiri possunt, alia suffum reddere, & refrigeratione genitura sunt. Praeterea nitrum, sal, lapidum genera, quae nec refrigeratione coguntur, nec liquabilia sunt. Sanguis autem, & genitura, terrae, & aquae, & aeris communia sunt: & is quidem sanguis, qui fibras habet, magis terreus est, quo fit, ut refrigeratione concresecat, & humore liqueatur: qui autem fibras non habet, aqueus. idcirco non concresecit. Genitura refrigeratione coagulatur, humore cum calore exeunte.

LECTIO XV.

LECTIO XV.

De quali- catibus actiuis per comparationem similiter ad corpora, ostendens quae sint calida, & quae frigida a praedominio, & dicit, quod oia quae sunt aquae a praedominio sunt vniuersaliter frigida, nisi recipiant caliditatem

Valia autem calida, aut frigida coagulatorum, aut frigidorum humidorum: ex dictis oportet confiderare. Quaecunque quidem igitur aquae, vt ad multum frigida, si non alienam habeant caliditatem: velut lixiuum, vrina, vinum. Quaecunque autem terrae, vt ad multum calida pp calidi operatio-

Vae autem ex concretis, uel liquidis, calida sint, aut frigida, ex his, quae dicta sunt dispiciendum est. Quae igitur aquae sunt, magna ex parte frigida sunt, nisi alienum habuerint calorem, ut lixiuum, vrina, vinum. Quae autem terrea, ut plurimum calida, propter caloris efficientiam, ut calx, & cinis. Sumendum autem est, ma-

multa alia quae cito liquefunt ab igne, sunt aquae a praedominio, sicut vrina, vinum, &c. similia: ferrum autem, & cornu, & talia quae aut non liquefunt per ignem, aut non cito liquefunt sunt terrea magis. Adhuc legumina, lacrymae, electrum, myrrha, & oia huiusmodi quae mollicantur per aquam sunt terrea. sed inter ipsa aliqua sunt magis terrea aliqua minus, & quae sunt magis terrea, sunt exhalabilia, quae autem minus: sunt mollicabilia. Et vniuersaliter sunt terrea omnia, quae non coagulantur a frigido. Sanguis vero, & ea quae liquefunt humido: & coagulantur frigido, vt semen animalis, sunt communia terrae, & aquae, sed aliqua ipso sunt magis terrea aliqua magis aquae. quae enim habent vias, id est poros, intra se sunt magis terrea: sed tamen habent multum de aqua: & ideo coagulantur, sicut ingrossantur a frigido, sicut sanguis. Quae autem non habent vias sunt magis aquae, sicut semen. Quod tamen non coagulat a frigido propter viscositatem continentem humidum, ne exeat, Secundo ibi.

Tractatus quarti, in quo Aristoteles docet cognoscere quae mista sunt calida, & quae frigida. Cap. I I.

aliunde, sicut vrina, quae recipit caliditatem a digerente caliditate: lixiuum, quod recipit caliditatem a cineribus calidis, per quos colatur. Et vinum ab aere calido circumstante. Terrea autem vniuersaliter sunt calidiora, sicut calx, & cinis. Non est autem intelligendum, quod terrea sint calida ab intrinseco & secundum naturam suam,

nam, quia ratione... aquae oia mista sunt frigida, quia materia mistorum sunt humidum, & siccum, sicut supradictum est, humidum autem attribuitur aquae, quae est frigida, & humida: siccum vero terrae, quae est frigida, & siccum. Et ita semper materia mistorum est frigida, sive sit terra, sive aqua. Sed terra dicitur calidior aqua: tum, quia frigidum conuenit aquae per se primo, terrae autem per participationem, tum, quia utrunque ipsorum recipit aliam caliditatem: sed aqua, non ita cito transmutatur ab igne sicut terra, quia terra conuenit cum igne in siccitate: aqua vero in nullo, & quia aqua est rarior terra: ideo calorem non recipit in cumulo, nec receptum sic fortiter tenet, ut terra. Et propter hoc vniuersaliter oia aquae, & humida sunt minus calida quam sicca & terrea: licet autem terra, & aqua, sicut dictum est, ex natura sua sint frigida, tamen in oibus tam terreis a praedominio quam aqueis est recepta aliqua caliditas extrinseca. In cuius signum in talibus generantur animalia ex putrefactione, quorum generatio non potest esse, nisi in tali materia esset recepta aliqua caliditas particularis coagens, & simul disponens materiam ad influxum celestem, qui est vniuersale generans talia animalia. Quaedam autem terrea, vel aquae sunt sine putrefactione, ut metalla, & ideo in his non generantur animalia. Quae autem sunt communia terrea, & aquae sunt calida, quia talia coagulantur a calido separante humidum, terminando humidum cum reliquo sicco. Et ideo talia quando retineant mistam naturam a generantibus data sunt calida. Corrupta vero, & perdenia naturam sunt frigida magis praesertim cum perditur natura nobilior, & acquirunt formam

nem, ut calx, & cinis. Oportet autem accipere sine materiam quaedam frigidissima esse, quoniam n. siccum & humidum materia. haec n. passiva, horum autem corpora maxime terra, & aqua sunt: haec n. frigiditate determinata sunt, palam est, quod oia corpora quaecumque utriusque simpliciter elementi frigida magis sunt. si non habeant alienam caliditatem, vel feruens aqua, aut quae per cinerem colatur, etenim haec habet eam, quae ex cinere caliditatem. In oibus n. ignitis est caliditas aut amplior, aut minor. Propter quod & in putrefactis factis, a talia innascuntur. Inest n. caliditas, quae corrumpit propria vniuersi cuiusque caliditate. Quae uero autem oia hinc caliditate: constant n. plurima a caliditate quae digessit: quaedam n. putrefactiones sunt velut syn tegmata. Quare humida quidem sine natura calida, & sanguis, & genitura, & medulla, & lac, & oia talia: Corrupta autem, & egressa a natura non adhuc relinquitur n. materia terra existens, aut aqua. Propter quod ambo videntur quibusdam. & hi qui dem frigida: hi autem calida: haec autem esse videntes cum quidem in natura fuerint calida, cum autem separata fuerint coagulata. Habet quidem igitur sic totaliter, ut determinatum est. In quibus quidem materia aquae sine plurimum frigida: opponitur n. haec maxime igni, in quibus autem terrae, aut aeris calidiora. Accidit autem aliquid quando haec fieri frigidissima, & calidissima aliena caliditate. Quaecumque n. maxime coagulata sunt, & solidiora sunt, haec frigida maxime si priuenter caliditate, & ardent maxime si igniantur, velut aqua, fumo, & lapis aqua vrit magis.

LECTIO XVI.

Vniuersam autem de his determinatum est, sine vniuersum quodque dicamus quod caro aut os, aut aliorum omniomerorum. Habemus n. ex quibus quae omiomerorum natura constituit genera ipsorum, cuius generis vniuersum quodque per generationem. Ex elementis quidem enim omiomerum, ex his autem, ut materia oia opera naturae. Sunt autem oia, ut quidem ex materia ex dictis, ut autem sine substantiam, ratione

teriam, frigus quoddam esse. Nam cum siccitas, & humor materia sint (siquidem patiendi vim habent) horum autem corpora maxime terra est, & aqua, quae frigore definita sunt, constat corpora omnia, quae ad utriusque simpliciter pertinent elementum, magis frigida esse, nisi alienum habuerint calorem, ut feruens aqua, & ea quae per cinerem colatur. Namque haec ex cinere calorem retinet, cum in omnibus combustis aut plus, aut minus insit calor. Ideo & in rebus putridis animalia innascuntur, quod calor insit, qui proprium cuiusque perdit calorem. Quae autem communia sunt, calorem obtinet. Plurima enim vi caloris, qui concoxit, concreta sunt. Nonnulla vero putredo sunt, ut colliuationes. Quare, cum naturaliter afficiuntur, calida sunt, sanguis, & genitura, & medulla, & coagulum, & eiusmodi omnia. Cum autem intereunt, & a natura recedunt, non item. Remanet enim materia, quae terra est, aut aqua. Quocirca utrumque nonnullus videtur. Et alia quidem frigida, alia calida, haec esse aiunt, quippe qui videant, cum in natura sua ea manent, calida esse, cum autem fuerint separata, coagulari. Quod quidem quanquam ita habet, atamen (ut definitum est) quorum materia ad aquam pertinet, ea fere frigida sunt: haec enim igni maxime opponitur: quorum autem ad terram, aut aerem, ea calidiora. Fit autem interdum, ut eadem frigidissima sint, & alieno calore calidissima. Nam quae ualde sunt concreta, & solidissima, si calore priuenter, frigidissima sunt, & ualde comburunt si incendantur, ut aqua magis quam fumus comburit, & lapis magis quam aqua.

Tractatus quartus, in quo ponitur contentio huius libri ad alios naturales libros eum sequentes. Cap. III.

Vniuersam autem haec sunt constituta, quid sit caro, aut os, aut alia, quae similia sunt partium, singillatim dicamus. Ea enim, e quibus illorum, quae similia partium sunt, constat natura, generata item ipsorum, & ad quod, unumquodque genus referatur, ex generatione habemus. Namque & ex elementis, quae similia partium corpora sunt, constant, & ex his, tanquam ex materia vniuersa opera natura

ma ignobilior, sicut in mortuis hominibus apparet, & non solum perdenia naturam, sed etiam separata a proprio loco naturali sunt frigidiora, sicut semen sanguis, et lac, quando sunt extra propria loca. Et ratione huius reddit, quia talia per corruptionem reuertuntur in naturam elementis praedominantis, scilicet aquae, vel terrae, quae sicut dictum est, sunt frigida. Non autem determinat de ignis vel aeris ostendendo utrum sint calida, vel frigida, tum primo, quia fere in omnibus mistis praedominatur aqua, vel terra, secundum existentiam, vel quantitatem: licet in aliquibus praedominetur ignis, aut aer secundo, quia manifestum est, quod talia in quibus praedominatur ignis, vel aer sunt calida, cum haec duo elementa respectu aliorum sint actiua, calidum vero, est maxime actiuum propter quod, etiam ignis sunt magis calida quam aerea.

LEECI. XVI.

terminat de Omniomeris, id est homo est generis corporibus ostendit quomodo differant per passiones determinatas, & magis continuando ea, quae determinata sunt ad libros sequentes. Primo igitur, praemittit duo: quorum primum est, quod determinando de omniomeris; de facili cognoscemus reliqua: quia omnia constant ex omniomeris tanquam ex partibus. Ipsa autem homiomerum possunt cognoscere ex dictis, quia de terminatum a quibus generantur tanquam ab agente, quia. ca. lido, & frigidum, & ex quibus fiant tanquam ex materia, quia ex humido, & sicco, & ex consequenti ex aqua, & terra, quae sunt materia omnium mistorum. Secundum est, quod forma omniomerorum

merorum substantiales sunt nobis ignota: & ex consequenti talia corpora non sunt nobis cognita, nisi per accidentia praedeterminata, quia cognitionis quiddam principium est forma substantialis. Quod autem tales formae sint nobis ignotae manifestat, quia formae quanto sunt posteriores in vi generationis, tanto magis sunt nota, sicut anima quae est vltima in via generationis & est principium diuersarum operationum, est nota valde, & ideo discernimus inter animalia viua, & mortua. Sed forma carnis non est sic nobis nota, & ideo non ita bene discernimus inter carnem viuam, & mortuam. Adhuc etiam forma ignis, & aeris sunt nobis minus nota, quod autem ita sit, dupliciter probatur. Primo, quia materia, quae de se est pura potentia, non est cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam. Forma vero, quae est actus, & perfectio, est cognoscibilis per se: formae igitur intermediae quae sunt remotiores a materia, & propinquiores vltimae formae, tanto magis sunt nota. Sed formae omiomerorum sunt propinqua materiae, & elementis, igitur sunt minus nota. Secundo, omne corpus quod generatur ex materia habet aliquam formam, per quam determinatur ad speciem: & talis forma cognoscitur per propriam operationem, quia vnumquodque tunc vere dicimus esse tale, quando potest facere proprium opus illius, sicut vere dicimus, esse oculum cum videt. Eum autem, qui non videt, sicut oculus lapideus, aut mortuus, non vocamus oculum, nisi equivoce, & metaphorice, ut serra lapidea, vel lignea, quae non potest secare, est serra equivoce. Operationes autem animalium sunt nobis magis nota quam operationes

Sunt autem oia, ut quidem ex materia ex dictis: ut autem sine substantiam, ratione. Semp autem magis palam est in posterioribus, & totaliter quaecumque velut organa, & gratia huius. Magis n. palam, quod qui mortuus homo equivoce. Sic igitur & manus mortui equivoce, quemadmodum & si fistulae lapidae dicantur, velut n. & haec organa quaedam videntur esse minus, aut in carne, & ossa talia manifesta sunt. Adhuc autem in igne, & aqua minus, quod n. cuius gratia, minime hoc palam vbi plurimum materiae, sicut n. & si extrema accipiatur, materia quidem nihil aliud praeter ipsam. Substantia autem nihil aliud quam ratio: intermedia autem proportio naler, eo quod prope sit vniuersum quodque. Quae & horum quodcumque est gratia huius, & non oibus modis habet aqua, aut ignis, sicut neque caro, neque viscera. his autem adhuc magis facies, & manus. oia autem terminata sunt opere. Quae quidem n. postulat facere ipsorum opus vere sunt vniuersum quodque, puta oculus si videt, qui autem non potest videre equivoce, puta mortuus, aut lapideus: neque n. serra, quae lignea, nisi ut imago. Sic igitur & caro: sed opus ipsius minus palam quod ignea, similiter autem ignis: sed adhuc forte minus manifestum naturaliter quam carnis opus: similiter autem, & quae in plantis, & inanimata, velut aes, & argentum: oia n. potentia quadam sunt, aut faciendi, aut patiendi, sicut caro, & neruus, sed rationes ipsorum non certae. Quare quae existunt, & quae non, non facile perspicere nisi valde deperditum fuerit, & figurae solae sunt relictae, velut antiquorum mortuorum corpora subito cinis sunt in sepulchris, & fructus solae figurae, sine sensu autem non videntur inueterari valde, & ex lacte coagulata. Tales igitur partes caliditate, & frigiditate, & motibus ab his contingit fieri coagulatas calido, & frigidum. Dico autem quaecumque omiomerum, velut carnem, os, pilos, neruos, & quaecumque talia. Omnia n. differunt prius dictis differentiis, tensione, tractatione, comminutione, duritie, mollitie, & aliis talibus: haec autem a calido, & frigidum a motibus sunt mistis. Constituta autem ex his quae a omiomerum nullo adhuc utique vide-

tura. Ac ex his quidem, quae dicta sunt, ut materia, constant omnia, sed ut per essentiam, ratione. Hoc autem in posterioribus, & omnino in his, quae sunt, ut instrumenta, & gratia alicuius, magis constat. Perspicuum enim magis est, hominem mortuum solo nomine hominem esse. Ita igitur emortui manus solo nomine dicitur, quemadmodum lapidea tibia dicerentur, cum & haec instrumenta esse cuius videantur. In carne autem, & osse haec minus aperta sunt. Minus etiam in igne, aqua, & terra. In quo enim materiae inest plurimum, in eo id, cuius gratia, minime apparet. Quemadmodum enim si extrema sumantur, materia nihil est aliud quam ipsa, & essentia nil aliud quam ratio, quae autem sunt intermedia, proportionem respondent, ut quodque proxime accedit, quandoquidem haec quoque omnia alicuius sint gratia, nec quouis modo se habens aqua est, aut ignis, ut nec caro, aut viscus, adhuc autem magis facies, & manus. Verum omnia numerum sunt definita. Quae enim suum ipsorum minus possunt obire, vere sunt talia, ut oculus si videat: quod autem non potest solo nomine, ut mortuus, aut lapideus. Nec enim serra est, quae lignea est, nisi ut imago. Ita igitur & caro. Sed eius munus, minus quam lingua, notum est. Similiter & ignis: sed minus etiam forsitan eius officium notum est naturaliter, quam carnis. Non secus se habent, quae in plantis sunt, & res inanimatae, ut aes, & argentum. Omnia enim facultate quadam constant, aut agendi, aut patiendi, ut caro, & neruus. sed eorum rationes certae non sunt. Ex quo fit, ut cum insint, & cum non insint, non facile sit perspicere, nisi extenuata admodum fuerint, solaque manserit figura, qualia sunt vetusta cadauera, quae in capsulis in cinerem repente conuertuntur. Item qui fructus admodum inueterati, figura dumtaxat, non item sensu deprehenduntur. Praeterea quae ex lacte concreta sunt. Eiusmodi igitur partes calore, & frigore, eorumque motionibus possunt effici. cum calore, & frigore cogantur. Dico autem ea, quae sibi similes habent partes, ut carnem, ossa, pilos, neruos, & quae sunt eiusmodi. Omnia enim hisce differunt, quae antea dictae sunt, differeunt, tensione, tractu, contractione, duritie, mollitie, atque alijs similibus. Haec enim a calore, & frigore, mistisque motionibus sunt. At

carnis, vel ignis. Et operationes plantarum sunt magis cognita quam operationes inanimatorum, ut metallorum, & aliorum omiomerorum, quia omnia habent aliquam formam & virtutem, sed non cognoscimus recte rationem, & formam ipsorum, quia operatio earum est nobis incognita. Ex hoc sequitur, quod omnis nostra cognitio quam habemus de formis substantia libus est per operationem, sive per alia accidentia, & figuras, & ideo discernimus inter hominem mortuum, & viuum: non autem discernimus ita bene inter carnem viuam, & mortuam, quia operatio eius non est cognita, & figura videtur esse eadem. Cuius autem operatio est incognita, illud non cognoscitur, nisi per figuram, sicut antiquorum mortuorum corpora, quae sunt redacta in cinerem, non cognoscimus, nisi per aliquam figuram. Concludit igitur, quod omniomera, id est corpora, quae habent partes eius rationis cum toto: sicut caro, neruus, pili, sunt tanquam ab agente, sicut licet instrumentali: a caliditate, & frigiditate per motum factum ab ipsis: tanquam ex materia sunt ex humido & sicco, & differunt inter se per determinatas passiones, scilicet duritie, mollitie, tractatione, comminutione, &c. & ex hoc oportet ea cognoscere, quale sit vnum quodque ex talibus praedominatis, postquam forma substantialis est nobis incognita. Sed corpora dissimilium partium, ut facies, manus, non differunt per tales qualitates nisi ratione eorum ex quibus componuntur, sicut facies, vel archa non est causa calidum, vel frigidum, nisi in quantum sunt causa agentis, vel ligni ex quibus talia componuntur, sed differunt formis

METEORORVM LIBER QVARTVS.

Formis naturalibus existunt in eis, sicut artificialia differunt formis artis: licet materia eorum, ut metalla differant passionibus istis. Deinde epilogar dicēs, quod isto modo cognoscimus quid sint omiomerā, quia tunc cognoscim⁹ aliquid cōgnoscimus causam naturalem eius, vel formalem, & melius cū cognoscimus vtrā-

scimus vnumquodque pp quid, & quid est, si naturam, aut rationem habemus, maxime autem cum ambo generationis, & corruptionis, & vnde principium motus. Manifestatis autem his, similiter omiomerā considerandum, & tamen ex his constituta, velut hominem, & plantam, & alia talia.

būtur, velut caput, aut manus, aut pes: sed sicut & fiēdi aēs, qui dem aut argentū causa caliditas, & frigiditas, & motus, fiēdi autem ferram, aut phialam, aut arcam non adhuc, sed hic quidem ars, ibi autem natura, vel alia aliqua causa. Si igitur habemus cuius generis vnumquodque omiomerorum, accipiendum, secundū vnumquodque quod est, puta quid sanguis, aut caro, aut sperma, aut aliorum vnumquodque: sic enim ^G qua ex his constant, dissimiles sibi partes habentia, ut caput, manus, pes, nemini videbuntur. Sed quemadmodum etiam frigoris, calorisue motio causa est, ut aēs, argentumue fiat, ut autem serra, aut phiala, aut arca, non item. Verum hic quidem ars, ibi autem natura, aut alia quaedā causa. Cum igitur habeamus, cuius generis vnumquodque sit, quod sibi similibus constat partibus, de singulis quid sint, sumendum est, ut quid sanguis, aut quid caro, aut quid semē, aut aliorum vnumquodque. Ita enim quid quodque sit, et propter quid nouimus, si materiam, aut rationem teneamus: sed maxime cum generationis, et interitus utranque causam, atque etiam unde motionis est initium, His autem declaratis, similiter in eorum, quae dissimilibus constant partibus, contemplatione versandum est, & ad extremum eorum, quae ex his constant, ut hominis, plantae, & aliorum eiusmodi.

FINIS LIBRI QVARTI, ET VLTIMI

METEORORVM.

REGISTRVM

A B C D E F G H.

Omnes sunt Quaterniones, Præter H qui est Ternio.

R O M A E,

Apud hæredes Antonii Bladi, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios

M D L X X

D I V I
T H O M A E A Q V I N A T I S
D O C T O R I S A N G E L I C I

COMMENTARIA IN TRES LIBROS
ARISTOTELIS, DE ANIMA.

LECTIO PRIMA.

Cap. 1.

Idem
Thomas
hoc
solum.

2. 6. 1.

in li.

ad Ale

in

Rhe.

14.

in 1.

magn.

ICVT docet Philosophus in 11. de Animalibus, in quolibet genere rerum necesse est prius considerare communia & seorsum, & postea propria vnicuique illius generis: quem quidem modum Aristoteles seruauit in Philosophia prima. In metaphysica enim primo tractat & considerat communia entis in quantum ens, postea vero considerat propria vnicuique entis. Cuius ratio est, quia nisi hoc fieret, idē diceretur frequenter. Rerum autem animarum omnium quoddam genus est, & ideo in consideratione rerum animatarum oportet prius considerare ea quae sunt communia omnibus animatis, postmodum vero illa quae sunt propria cuiuslibet rei animatae. Commune autē omnibus rebus animatis est anima, in hoc enim omnia animata conueniunt. Ad tradendum igitur de rebus animatis scientiam, necessarium fuit primo tradere scientiam de anima tamquam communem eis. Aristoteles ergo volens tradere scientiam de ipsis rebus animatis, primo tradit scientiam de anima, postmodum vero determinat de proprijs singulis animatis in sequentibus libris. In tractatu autem de anima quem habemus praesentibus manibus, primo ponit prooemium, in quo facit tria, quae necessaria sunt in quolibet Prooemio: Qui enim facit prooemium tria intendit. primo enim ut auditorem reddat beneuolum: secundo ut reddat docilem: tertio ut reddat attentum. Beneuolum quidem reddit, ostendendo utilitatem scientiae, docilem praemittendo ordinem & distinctionem tractatus, attentum, attestando difficultatem tractatus. Quae quidem tria, Aristoteles facit in prooemio huius tractatus. Primo enim ostendit dignitatem huius scientiae. Secundo vero ordinem huius tractatus, quis sit scilicet, & qualiter sit tractandum de anima. ibi. { Inquirimus autem. } Tertio vero ostendit difficultatem huius scientiae, ibi. { Omnino autem & penitus difficillimorum &c. } Circa primum duo facit. Primo enim ostendit dignitatem huius scientiae. Secundo utilitatem eius, ibi. { Videtur autem & ad veritatem &c. } Circa primum sciendum est, quod omnis scientia bona est, & non solum bona, verum etiam honorabilis. Nihilominus tamen una scientia in hoc superexcellit aliam. Quod autem omnis scientia sit bona patet, quia bonum rei est illud, secundum quod res habet esse perfectum, hoc enim unaqueque res quaerit & desiderat. Cum igitur scientia sit perfectio hominis in quantum homo, scientia est bonum hominis. Inter bona autem quaedam sunt laudabilia, illa scilicet quae sunt utilia in ordine ad finem aliquem, laudamus enim bonum equum quia bene currit, quaedam vero sunt etiam honorabilia, illa scilicet quae sunt propter seipsa, honoramus enim fines. In scientijs autem, quaedam sunt practicae, & quaedam speculatiuae, & haec

differunt, quia practicae sunt propter opus, speculatiuae autem propter seipsas. Et ideo scientiae speculatiuae, & bonae sunt & honorabiles sunt, practicae vero laudabiles tantum. Omnis ergo scientia speculatiua bona est & honorabilis. Sed & in ipsis scientijs speculatiuis inuenitur gradus quantum ad bonitatem & honorabilitatem. Scientia namque omnis ex actu laudatur, omnis autem actus laudatur ex duobus, ex obiecto, & qualitate seu modo, sicut edificare est melius quam facere lectum, quia obiectum edificationis est melius lecto. In eodem autem respectu eiusdem rei, ipsa qualitas gradum quaerendū facit, quia quantum modus edificij est melior, tanto melius est edificium. Sic ergo, si consideretur scientia, seu actus eius ex obiecto, patet quod illa scientia est nobilior, quae est meliorum & honorabiliorum. Si vero con-

* aliter practi-
claram, no-
bilem, pre-
ciosam.

* isoplas

Vel: 1. libr.
de parti. ani-
malium ca.
5.

ARISTOTELIS STAGIRITAE
PERIPATETICORVM PRINCIPIS
DE ANIMA LIBER PRIMVS.

Antiqua Translatio.

Michaelis Sophiani interpret.

HONORUM & honorabilium notitiam opinantes, magis autem alteram altera, aut secundum certitudinem, aut ex eo quod meliorum, & mirabiliorum est: propter utraque haec, animae historiam rationabiliter utiq; in primis ponemus.

Vm omnem scientiam rem pulchram ac honorabilem esse existimemus, aliam tamen magis alia, uel quod exquisitior, uel quod rerum praestantiorum & admirabiliorum sit, propter utraque haec scientiam quae de Anima habetur, iure optimo in primis ponendam esse duxerimus.

sideretur ex qualitate seu modo, sic scientia illa est nobilior quae est certior. Sic ergo dicitur una scientia magis nobilis altera, aut quae est meliorum & honorabiliorum, aut quia est magis certa. Sed hoc est in quibusdam scientijs diuersum, quia aliqua sunt magis certa alijs, & tamen sunt de rebus minus honorabilibus; aliae vero sunt de rebus magis honorabilibus & melioribus, & tamen sunt minus certae. Nihilominus tamen illa est melior, quae de rebus melioribus & honorabilioribus est. Cuius ratio est, quia sicut dicit Philosophus in libro vndecimo de Animalibus, Magis concupiscimus scientiam modicum de rebus honorabilibus & altissimis, etiam si topice, & probabiliter illud sciamus, quam scire multum & per certitudinem de rebus minus nobilibus. Hoc enim habet nobilitatem ex se & ex sua substantia, illud vero ex modo & ex qualitate. Haec autem scientia, scilicet de anima, utrumque habet, quia & certa est, hoc enim quilibet experitur in seipso, quod scilicet habeat animam, & quod anima viuificet. Et quia est nobilior, anima enim est nobilior inter inferiores creaturas. Et hoc est quod dicit. Nos opinantes notitiam id est scientiam speculatiuam omnium esse (bonorum) id est de numero bonorum (& honorabilium) sed altera scientia est magis bona & honorabilis altera, dupliciter, aut quia est magis certa, ut dictum est, vnde dicit (secundum certitudinem) aut ex eo quod meliorum, illorum scilicet, quae sunt in sua natura bona (& mirabiliorum) id est illorum quorum causa ignoratur (per utraque) id est propter haec duo (animae historiam.) Et dicit (historiam) quia in quadam summa tractat de anima, non perueniendo ad finalem inquisitionem omnium quae pertinent ad ipsam animam in hoc tractatu. Hoc enim est de ratione historiae (in primis) hoc si accipiatur quantum ad totam scientiam naturalem, non dicitur ordinem, sed dignitatem. Si vero ad scientiam de rebus animatis tantum, sic ly in primis dicit ordinem. Consequenter cum dicitur

§ Thom. sup. Aia

Reddit

Reddit auditorem beniuolum ex utilitate huius scientiæ di-

Tex. cō. 2.

cauz ex virtute intelle-
ctus possibilis acquiri-
mus. Si enim natura
intellectus possibilis
esset nobis ignota, nō
possemus scire ordinē
substantiarum separa-
tarum, sicut dicit.

Tex. cō. 3.

Commentator super
11. Metaphysicæ. Si
vero attendatur quā-
tum ad moralem, nō
possumus perfecte ad
scientiam moralem p-
uenire, nisi sciamus
potentias animæ. Et
inde est quod Philoso-
phus in Ethic. attribuit
quaslibet virtutes
diuersis potentijs
animæ. Ad naturalem
vero utilis est, quia
magna pars naturalium
est habes animam, &
ipsa anima est fons &
principium omnis motus
in rebus animatis.
Est enim anima tam-
quam principium ani-
malium, (tamquam)
non ponitur similitu-
dinarie, sed expressi-
ue.

Lib. 1. phy.

Tex. cō. 4.

Consequenter
cum dicitur: Oportet
ostendit ordinem
huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

Tex. cō. 5.

quæ est circa substantiā, & ea que
quidem fortassis alicui videbit
vna quædam methodus, eē de om-
nibus, de quibus volumus cognoscere
substantiam, sicut & eorū que
sunt in accidens, priorū de-
monstrationē. Quare querendū
vtiq; erit methodū istā. Si aut nō
est vna quædam cōmūnis metho-
dus de eo quod quidem est, ampli-
difficilius est negociari. Opor-
tebit. n. accipere circa vnū quod
quæ, quis modus, si aut manifestum
sit, vt trum demonstratio sit,
aut diuisio, aut etiā aliqua alia
methodus, adhuc multas habet
dubitaciones & errores, ex qui-
bus oportet querere. Alia enim
aliorum principia, sicut nume-
rorum, & planorū. Primum aut
fortassis necessariū est diuidere
in quo generū, & quid sit, dico
aut, vtrū hoc aliquid & substantia
sit, aut qualitas aut quæritas, aut
ēt quoddā aliud diuisorū prædi-
camentorū. Adhuc aut, vtrū eorū
quæ in potētia sunt, an magis
entelechia quædam sit, differt. n.
non aliquid parū. Considerandū
aut, & si partibilis sit, aut im-
partibilis, & vtrū sit similis spe-
ciei oīs animæ, an non. Si aut nō
similis speciei, vtrū specie differant,
aut genere. Non quidē. n. dicentes
& querētes de anima, de humana
solū videntur intendere. Formidandū
aut quatenus non lateat, vtrū vna
ratio ipsius est, sicut animalis, aut
in vnū quodq; altera, vt equi, canis,
hominis, aut Dei, animal autē vni-
uersale, aut nihil est, aut poste-
rius, similiter aut, & si aliquod
commune aliud prædicetur.

Tex. cō. 6.

Tex. cō. 7.

Tex. cō. 8.

b Videtur autē & ad veritatem
omnem, cognitio ipsius multū
conducere, maxime autē ad
naturam. Est. n. tamquam prin-
cipium animalium.

c Inquirimus autē considerare,
& cognoscere naturā ipsius, &
substantiam, postea quæcumq;
accidit circa ipsam. Quotūm
alia propria passiones animæ eē
videntur, alia aut communes &
animalibus propter illā inesse.

d Omnino autē & penitus diffi-
ciliorum est, accipere aliquā
fidem de ipsa, cum. n. sit quæstio
cōis & multis aliis (dico autē ea
quæ est circa substantiā, & ea que
quidem) fortassis alicui videbit
vna quædam methodus, eē de om-
nibus, de quibus volumus cognoscere
substantiam, sicut & eorū que
sunt in accidens, priorū de-
monstrationē. Quare querendū
vtiq; erit methodū istā. Si aut nō
est vna quædam cōmūnis metho-
dus de eo quod quidem est, ampli-
difficilius est negociari. Opor-
tebit. n. accipere circa vnū quod
quæ, quis modus, si aut manifestum
sit, vt trum demonstratio sit,
aut diuisio, aut etiā aliqua alia
methodus, adhuc multas habet
dubitaciones & errores, ex qui-
bus oportet querere. Alia enim
aliorum principia, sicut nume-
rorum, & planorū. Primum aut
fortassis necessariū est diuidere
in quo generū, & quid sit, dico
aut, vtrū hoc aliquid & substantia
sit, aut qualitas aut quæritas, aut
ēt quoddā aliud diuisorū prædi-
camentorū. Adhuc aut, vtrū eorū
quæ in potētia sunt, an magis
entelechia quædam sit, differt. n.
non aliquid parū. Considerandū
aut, & si partibilis sit, aut im-
partibilis, & vtrū sit similis spe-
ciei oīs animæ, an non. Si aut nō
similis speciei, vtrū specie differant,
aut genere. Non quidē. n. dicentes
& querētes de anima, de humana
solū videntur intendere. Formidandū
aut quatenus non lateat, vtrū vna
ratio ipsius est, sicut animalis, aut
in vnū quodq; altera, vt equi, canis,
hominis, aut Dei, animal autē vni-
uersale, aut nihil est, aut poste-
rius, similiter aut, & si aliquod
commune aliud prædicetur.

e Ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

quæ est circa substantiā, & ea que
quidem fortassis alicui videbit
vna quædam methodus, eē de om-
nibus, de quibus volumus cognoscere
substantiam, sicut & eorū que
sunt in accidens, priorū de-
monstrationē. Quare querendū
vtiq; erit methodū istā. Si aut nō
est vna quædam cōmūnis metho-
dus de eo quod quidem est, ampli-
difficilius est negociari. Opor-
tebit. n. accipere circa vnū quod
quæ, quis modus, si aut manifestum
sit, vt trum demonstratio sit,
aut diuisio, aut etiā aliqua alia
methodus, adhuc multas habet
dubitaciones & errores, ex qui-
bus oportet querere. Alia enim
aliorum principia, sicut nume-
rorum, & planorū. Primum aut
fortassis necessariū est diuidere
in quo generū, & quid sit, dico
aut, vtrū hoc aliquid & substantia
sit, aut qualitas aut quæritas, aut
ēt quoddā aliud diuisorū prædi-
camentorū. Adhuc aut, vtrū eorū
quæ in potētia sunt, an magis
entelechia quædam sit, differt. n.
non aliquid parū. Considerandū
aut, & si partibilis sit, aut im-
partibilis, & vtrū sit similis spe-
ciei oīs animæ, an non. Si aut nō
similis speciei, vtrū specie differant,
aut genere. Non quidē. n. dicentes
& querētes de anima, de humana
solū videntur intendere. Formidandū
aut quatenus non lateat, vtrū vna
ratio ipsius est, sicut animalis, aut
in vnū quodq; altera, vt equi, canis,
hominis, aut Dei, animal autē vni-
uersale, aut nihil est, aut poste-
rius, similiter aut, & si aliquod
commune aliud prædicetur.

ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

modum diffiniendi ipsam. Secundo quantum ad ea que intrane
diffinitionem, ibi. Primum autem fortassis, & cetera. Dicit
ergo quomodo sit utilis scientia de anima, tamen difficile est scire
de anima quid est, & hæc difficultas est in qualibet re, cum sit vna
communis quæstio animæ & multis alijs, circa substantiam eo-
rum, & circa quod-
quidem est. Est ergo pri-
ma difficultas, quia
nos nescimus per quā
viam procedendum
sit ad diffinitionem,
quia quidam dicunt
quod demonstrando,
quidam quod diuide-
do, quidam vero quod
componendo. Aristo.
autem voluit quod
componendo. Secunda dif-
ficultas est de his que
ponuntur in diffini-
tione. Diffinitio enim
notificat essentia rei,
quæ non potest sciri
nisi sciatur principia,
sed diuersorum sunt
diuersa principia, &
ideo difficile est scire
ex quibus sumantur
principia. Illa ergo que
ingerit difficultatem
ponentibus & inqui-
rentibus diffinitionem
reducuntur ad tria,
quorum primum est
circa substantiam ani-
mæ. Secundum circa
partes eius. Tertium
circa adiutorij quod
necessarium est in dif-
finitionibus ex acci-
dentibus animæ. Circa
substantiam est dubi-
tatio de genere. Hoc
enim primo querim⁹
in diffinitione cuiusli-
bet rei, vt scilicet scia-
mus genus. Et ideo
querendum est in quo
genere sit potēda ani-
ma, vtrum scilicet in
genere substantiæ vel
in quanto, vel quali.
Et non solum est ac-
cipere genus superi-
um sed propinquū.
Neque enim quando
hominem diffinimus,
substantiam accipi-
mus, sed animal. Et
si anima inuenitur in
genere substantiæ, ad-
huc cum vnū quod-
que genus dicatur du-
pliciter, hoc quod de
potentia, hoc autem
actū, querendum est
vtrum sit potentia vel
actus. Item, quia sub-
stantiarum quædam
sunt compositæ, quæ-
dam simplices, quæ-
dam erit, vtrum
anima sit composita,
aut simplex, & vtrum
partibilis vel impar-
tibilis. Est etiam que-
stio, vtrum sit vnus spe-
ciei omnis anima ad
omnem animam, aut
non. Et si non sit vnus
speciei, adhuc est
quæstio,

Videtur autem cum ad omnem ue-
ritatem cognitio eius magnopere con-
ferre, sicut præcipue ad naturam, est
enim quasi principium animalium.

Querimus autem spectare & co-
gnoscere naturam eius & substantiā,
deinde quæ circa ipsam accidunt, quo-
rum alia propria passiones animæ es-
se videntur, alia propter illam etiam
animalibus inesse.

Verum usquequaque difficillimum
est aliquam de ea fidem consequi, cum
enim illa quæstio communis sit etiam
alijs compluribus, intelligo autem ea
quæ circa substantiam versatur & ip-
sum quid est, fortasse putauerit qui-
dam inuenisse methodum huius om-
nibus, de quibus volumus cognoscere
substantiam, ut etiam propriorum eo-
rum quæ ex accidenti sunt, demonstra-
tionem, quare querenda fuerit hæc
methodus. Sin autem non una sit, &
communis methodus de ipso quid est,
longe difficilior sit pertractatio, o-
portet enim inuenire in unoquoque, quis
modus, ubi autem manifestum fuerit,
vtrum sit demonstratio, vel diuisio,
vel etiam alia quædam methodus, ad-
huc multæ sunt quæstiones & errores,
ex quibus oportet querere, alia enim
aliorum principia sunt, veluti nume-
rorum & planorum. Principio for-
te necessarium fuerit explicare, quo
in genere sit, & quid sit, vtrum in-
quam hoc aliquid & substantia, an
quale, aut quantum, an etiam aliud
quiddam de expositis predicamentis,
ad hæc, vtrum eorum quæ in potentia
sunt, an potius entelechia quædam,
interest enim non parum. Consider-
andum etiam num partibilis, an im-
partibilis sit, & vtrum eiusdem spe-
ciei omnis sit anima, an non, si vero
non eiusdem speciei, vtrum specie dif-
ferant an genere. Iam enim qui de
anima disputant, & querunt, de hu-
mana sola videntur considerare. Cæ-
terum cauendum est ne nos lateat,
vtrum eius una sit ratio, ut animalis,
an in unoquoque diuersa, ut equi, ca-
nis, hominis, Dei, Animal autem
vniuersale, aut nihil est, aut poste-
rius, similiter etiam si aliud quippiam
commune prædicetur.

ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

quæ est circa substantiā, & ea que
quidem fortassis alicui videbit
vna quædam methodus, eē de om-
nibus, de quibus volumus cognoscere
substantiam, sicut & eorū que
sunt in accidens, priorū de-
monstrationē. Quare querendū
vtiq; erit methodū istā. Si aut nō
est vna quædam cōmūnis metho-
dus de eo quod quidem est, ampli-
difficilius est negociari. Opor-
tebit. n. accipere circa vnū quod
quæ, quis modus, si aut manifestum
sit, vt trum demonstratio sit,
aut diuisio, aut etiā aliqua alia
methodus, adhuc multas habet
dubitaciones & errores, ex qui-
bus oportet querere. Alia enim
aliorum principia, sicut nume-
rorum, & planorū. Primum aut
fortassis necessariū est diuidere
in quo generū, & quid sit, dico
aut, vtrū hoc aliquid & substantia
sit, aut qualitas aut quæritas, aut
ēt quoddā aliud diuisorū prædi-
camentorū. Adhuc aut, vtrū eorū
quæ in potētia sunt, an magis
entelechia quædam sit, differt. n.
non aliquid parū. Considerandū
aut, & si partibilis sit, aut im-
partibilis, & vtrū sit similis spe-
ciei oīs animæ, an non. Si aut nō
similis speciei, vtrū specie differant,
aut genere. Non quidē. n. dicentes
& querētes de anima, de humana
solū videntur intendere. Formidandū
aut quatenus non lateat, vtrū vna
ratio ipsius est, sicut animalis, aut
in vnū quodq; altera, vt equi, canis,
hominis, aut Dei, animal autē vni-
uersale, aut nihil est, aut poste-
rius, similiter aut, & si aliquod
commune aliud prædicetur.

ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

quæstio, vtrum differant etiam genere vel non. Item adhuc dubi-
tio est circa ea que participant diffinitione. Quædam enim diffi-
niantur vt genus, quædam vero vt speces. Et ideo videtur esse
quæstio, vtrum diffinitio animæ sit sicut generis, aut sicut speciei
specialissimæ. Nam aliqui querentes de anima videntur intende-
re solum de anima hu-
mana. Et quia apud
antiquos Philosophos
erat duplex opinio de
anima. Platonici eni
qui ponebant vniuer-
salia separata, scilicet
quæ essent forme & ideæ
& erant causæ rebus
particularibus cog-
nitionis & esse, volebat
quæ essent quædam ani-
ma separata per se, que
esset causa & idea ani-
mabus particularibus
& quod quicquid in-
uenitur in eis, deriuat
tur ab illa. Naturales
autem Philosophi vo-
lebant quæ non essent
substantiæ vniuer-
sales nisi particulares tā-
tum, & quæ vniuersalia
nihil sint in rerum na-
tura. Et propter hoc
est quæstio, vtrum sit
querenda solum vna
communis ratio ani-
mæ, sicut dicebant Pla-
tonici, vel huius vel
illius animæ, sicut di-
cebant naturales, scilicet
cet vt animæ equi, vel
hominis, aut Dei. Et
dicit (Dei) quia cre-
debant corpora cæle-
stia esse Deos, & dice-
bant ea esse animata.
Aristo. autem vult quæ
queratur ratio vtrius-
que, & communis ani-
mæ, & cuiuslibet spe-
ciei. Quod autem cir-
ca hoc dicit, animal
autem vniuersale, aut
nihil est, aut posterius,
sciendum est quod de ani-
mali vniuersali possumus
loqui dupliciter, quia
autem secundum quod
est vniuersale, quod
scilicet est vnū in mul-
tis, aut de multis, aut
secundum quod est ani-
mal: & hoc, vel secun-
dum quod est in rerū na-
tura, vel secundum quod
est in intellectu. Secū-
dum autem quod est
in rerum natura, Pla-
to voluit animal vni-
uersale aliquid esse, &
esse prius particulari, quia vt dictum est, posuit vniuersalia separata
& ideas. Aristo. autem vult quod vt sic, nihil est in rerum natu-
ra. Et si aliquid est, dixit illud esse posterius. Si autem accipiamus
naturam animalis non secundum quod subiacet intentioni vniuersali-
tatis sic aliquid est & prius, sicut quod est in potentia, prius est
quàm id quod est in actu. Consequenter cum dicit.

Amplius autē & si non multæ
animæ, sed partes, vtrū oportet
querere prius totam animā, aut
partes. Difficile autem & deter-
minare quænam partes natura al-
teræ abinueniemur. Et vtrū par-
tes oportet querere prius aut
opera ipsarū, vt intelligere, aut
intellectum, & sentire aut sensiti-
uum. Similiter autem & in alijs.
Si autem opera prius, iterū vtrū;
dubitabit aliquis, si obiecta ho-
rum prius querendum, sicut sen-
sibile sensitiuum, & intelligibile
intellectiuo.

Videtur autē non solum quod
quidem cognoscere, vtile esse ad
cognoscendas causas accidentiū
substantijs, sicut in mathemati-
cis quid rectū & quid obliquū,
& quid linea, & quid planū, ad
cognoscendum quod rectis triangu-
li anguli sunt æquales, sed & ecō-
trario, accidentia conferunt ma-
gnam partē ad cognoscendum
quod quidem est. Cum. n. habeam⁹
tradere secundū phantasia de
accidentibus aut omnibus, aut
pluribus, tunc & de substantia
habebim⁹ dicere aliquid quàm
optime. Omnis. n. demonstratio
nis principium ē quod quidem est.
Quare secundū quodcumq; dif-
finitiones non contingit accide-
tia cognoscere, sed neque conie-
cturari de ipsis facile, manife-
stum est quod dialecticæ dicte sunt,
& vanæ omnes.

LECTIO II.

Dubitationem autem ha-
bent & passiones ani-
mæ, vtrum sint omnes
communes & habētis, an sit ali-
qua & animæ propria ipsius.

ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

potentias, adhuc erit quæstio, vtrum sint prius querenda obiecta
horum actuum quàm potentia, vt prius debeat queri sensibile
quàm sensitiuum, aut intelligibile quàm intellectiuum. Cō-
sequenter cum dicit.

Præterea, si non multæ sint animæ,
sed partes, vtrum oportet querere
prius totam animam an partes? Quin-
barum etiam quænam inter se diuersæ
sint, explicare difficile est. Et vtrum
partes oportet querere prius, an ea-
rum opera, ut intelligere, an intelle-
ctum, & sentire an sensitiuum, pari-
ter etiam in alijs. Sin prius opera,
rursus querat quæstionem, an earum op-
posita prius sint exquirenda, ut sensi-
bile priusquam sensitiuum, & intelli-
gibile priusquam intellectiuum.

Videtur autem non solum ipsius
Quid est cognitio, vtile esse ad conside-
randas causas eorum, quæ substantijs
accidunt, ut in Mathematicis, quid re-
ctum, & quid curuum, aut quid li-
nea & planum, ad spectandum quod
rectis anguli trianguli sint æquales,
sed contra etiam, accidentia magnam
partem conferunt ad percipiendum
ipsum quidem est. Cum enim statuere
possimus ex phantasia, de accidenti-
bus, aut omnibus, aut plurimis, tum
quoque de substantia, aliquid asserere
quàm optime poterimus, omnis. n.
demonstrationis principium est ipsum
quid est. Quare ex quibuscumque
definitionibus non contingit accide-
tia cognoscantur, immo ne coniecere
quidem de eis est facile, perspicuum
est omnes dialecticæ dicte sunt,
& vanæ omnes.

LECTIO II.

ST etiam de animæ passio-
nibus quæstio, vtrum sint
omnes communes eius quo
que quod illam habeat, an sit aliqua
etiam animæ quæ sit eius propria.

ostendit ordi-
nem huius tractatus
dicens, quod intendimus
considerare per signa
scilicet, & cognoscere
per demonstrationē,
scilicet quid sit anima
seu naturam ipsius, &
substantiam (& postea
quæcumque acci-
dit circa ipsam) id est
passiones eius. Et in
hoc est quædam diuer-
sitas, quia quædam vi-
dentur passionibus ani-
mæ tantum, sicut intel-
ligentia & specula-
tio, quædam vero per
ipsam animam inesse
videntur communi-
ter animalibus, sicut
delectatio, & tristitia,
sensus & phantasia.
Consequenter cum
dicitur: Oportet diffi-
cultatem huius tracta-
tus. Et hoc quantum
ad duo. Primo quan-
tum ad cognoscendū
substantiam animæ.
Secundo quantum ad
cognoscendū acci-
dentia seu proprias pas-
siones, ibi: Dubita-
tionem autem ad
primum ostendit du-
plicem difficultatem.
Primo quantum ad

Lege infe-
rius lec. 10.

Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit difficultatem huiusmodi questionis. Secundo vero necessitatem, ibi. Si quidem igitur est aliquid. Dicit ergo primo, quod accipere hoc scilicet utrum passiones & operationes anime sint communes vel proprie est necessarium, & non est leue, sed valde difficile. Et quod sit difficile ostendit dicens, quod causa difficultatis est, quia in apparenti videtur quod multae passiones sint communes & non sit pari sine corpore, vtpote irasci, & sentire, & huiusmodi, quorum nihil patitur anima sine corpore. Sed si aliqua operatio esset propria anime, apparet hoc de operatione intellectus. Intellegere enim quae est operatio intellectus maxime videtur proprium esse anime. Si quis tamen recte consideret, non videtur proprium anime intelligere. Cum enim intelligere vel sit phantasia vt Platonici ponebant, aut non sit sine phantasia, fuerunt enim quidam (sicut antiqui naturales) qui dicebant quod intellectus non differat a sensu, & si hoc esset, runc intellectus in nullo differret a phantasia, & ideo Platonici moti sunt ad ponendum intellectum esse phantasia. Cum ergo phantasia indiget corpore, dicebant quod intelligere non est proprium anime, sed commune anime, & corpori. Si autem deretur quod intellectus non sit phantasia, nihilominus tamen non est intelligere sine phantasia. Restat igitur quod intelligere non est proprium anime, cu phantasia indiget corpore. Non ergo contingit hoc scilicet intelligere esse sine corpore. Quamuis autem hoc Aristotele satis aperte manifestet in tertio huius, nihilominus tamen quantum ad hoc aliquid exponemus. Nam intelligere quodammodo est proprium anime, quodammodo est coniuncti. Sciendum est igitur, quod aliqua operatio anime aut passio est, quae indiget corpore, sicut instrumento & sicut obiecto, sicut videre indiget corpore, sicut obiecto quia color, qui est obiectum visus, est in corpore. Item sicut instrumento, quia visio & si sit ab anima, non est tamen nisi per organum visus, scilicet pupilam quae est vt instrumentum, & sic videre non est anime tantum, sed etiam organi. Aliqua autem operatio est quae indiget corpore, non tamen sicut instrumento, sed sicut obiecto tantum. Intellegere enim non est per organum corporale, sed indiget obiecto corporali. Sicut enim Philosophus dicit in tertio huius, hoc modo phantasia se habent ad intellectum, sicut colores ad visum. Colores autem se habent ad visum, sicut obiecta, phantasmata ergo se habent ad intellectum sicut obiecta. Cum autem phantasmata non sint sine corpore, videtur quod intelligere non est sine corpore, ita tamen quod sit sicut obiectum & non sicut instrumentum. Et ex hoc duo sequuntur. Vnum est quod intelligere est propria operatio anime, & non indiget corpore nisi vt obiecto tantum, vt dictum est, videre autem, & aliae operationes & passiones non sunt anime tantum,

al. l. maxime aut videtur esse proprium intellectus.

Tex. co. 14.

Tex. co. 15.

Leet. 12. Tex. co. 30.

Hoc enim accipere quidem necessarium est, non autem facile. Videtur autem plurimorum quidem, nullum sine corpore pati, neque facere vt irasci, confidere, desiderare, & omnino sentire, maxime autem videtur proprium, ipsum intelligere. Si autem est & hoc phantasia quaedam, aut non sine phantasia non continget utique, neque hoc sine corpore esse.

Siquidem igitur est aliquid anime operum aut passionum proprium continget utique ipsam separari. Si vero nullum est proprium ipsius, non utique erit separabilis, sed sicut recto, in quantum rectum, multa accidunt, vt tangere aeneam sphaeram sine puncto, non tamen tangit hoc, separatam ipsum rectum, in se parabile enim, siquidem semper cum quodam corpore est.

Videntur autem & anime passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, metus, misericordia, fiducia: ad haec, gaudium & amare, & odium, nam una cum his patitur aliquid corpus, quod ex eo indicatur, quod in verum cum graues, ac non obcuri casus accidunt, nihil irritamur, aut timemus, interdum vero vel ab exguis & obscuris commouemur, cum turgit corpus, & perinde affectum est, atque cum irascitur, quod hinc etiam longe manifestius est, nulla enim re terribili accidente, in passionibus sumus eius qui timet: quod si ita est, constat etiam passiones rationes esse materiales. Quare definitiones quoque tales, verbi causa irasci, motus quidam est talis corporis, aut partis, aut potentiae, ab hoc, gratia huius.

sed coniuncti. Aliud est quod illud quod habet operationem per se, habet etiam esse & substantiam per se, & illud quod non habet operationem per se, non habet esse per se. Et ideo intellectus est forma subsistens, aliae potentiae sunt formae in materia. Et in hoc erat difficultas huiusmodi questionis, quia scilicet omnes passiones anime secundum apparentiam videtur esse coniuncti. Consequenter cum dicitur, c. Assignat causam necessitatis huius questionis, quia scilicet ex hoc habetur vnum quod omnes maxime scire desiderat circa anima, vtrum scilicet contingat anima separari dicens, quod si contingat aliquid quam propriam operationem, aut passionem anime esse, utique continget ipsam animam separari a corpore, quia (vt dictum est) quod habet operationem per se, habet etiam esse & substantiam per se. Si vero non esset aliquid quod propria operatio seu passio anime eadem ratione non contingeret ipsam animam separari a corpore, sed erit de anima, sicut de recto. Licet enim multa accidunt recto in quantum rectum scilicet tangere aeneam sphaeram secundum punctum, non tamen accidit ei nisi in materia, non tangit rectum in puncto aeneam sphaeram nisi in materia. Sic erit de anima si non habet propria opera, iouem, quod licet ei multa accidunt, non tamen accidunt ei nisi in materia. Consequenter cum dicitur, d. Manifestat illud quod supra iupposuerat, quod scilicet quaedam passiones anime sunt coniuncti & non anime tantum. Manifestat autem hoc vno quod consistit ex duobus. Cuius ratio talis est. Omne ad quod operatur complexio corporis, non est anime

Quod sane sumere necessaria est, sed tamen non facile, videtur autem plurima neque pati, neque agere sine corpore, ut irasci, confidere, cupere denique sentire, maxime autem simile proprio est intelligere. Quod si hoc etiam phantasia quaedam sit, aut non sine phantasia, ne ipsum quidem sine corpore esse possit.

Ergo si operum aut passionum anime aliquid eius sit proprium, fieri possit ut separatur, si vero nihil est proprium eius, non fuerit separabilis, sed quae modo modo recto, quatenus rectum multa accidunt, ut tangere aeneam sphaeram puncto, non tamen tangit hoc, separatam rectum, inseparabile enim est, siquidem semper cum corpore aliquid est.

Videntur etiam anime passiones omnes esse cum corpore, ira, mansuetudo, metus, misericordia, fiducia: ad haec, gaudium & amare, & odium, nam una cum his patitur aliquid corpus, quod ex eo indicatur, quod in verum cum graues, ac non obcuri casus accidunt, nihil irritamur, aut timemus, interdum vero vel ab exguis & obscuris commouemur, cum turgit corpus, & perinde affectum est, atque cum irascitur, quod hinc etiam longe manifestius est, nulla enim re terribili accidente, in passionibus sumus eius qui timet: quod si ita est, constat etiam passiones rationes esse materiales. Quare definitiones quoque tales, verbi causa irasci, motus quidam est talis corporis, aut partis, aut potentiae, ab hoc, gratia huius.

tantum sed etiam corporis, sed complexio corporis operatur ad omnes passiones anime, vtpote ad iram, mansuetudinem, timorem, confidentiam, misericordiam, & huiusmodi. Videtur ergo a se passiones omnes esse cum corpore. Et quod ad huiusmodi passiones operatur complexio corporis probat dupliciter, primo sic. Quia nos videmus, quod a ratione superueniunt durae & manifestae passiones, & homo non prouocat, neque timet, sed si accendatur ex furore seu ex complexione corporis, a valde paruis & debilibus mouet & sic se habet sicut cui irascitur. Secundo probat dicens. Adhuc sit magis manifestum quod ad huiusmodi passiones operatur complexio corporis. Videmus enim quod etiam si nullum imminet periculum, sunt in aliquibus passiones similes his passionibus quae sunt circa animam, vtpote inelancolici frequenter si nullum periculum imminet, ex ipsa complexione inordinata sunt timentes. Ergo quia sic se habet. si quod complexio operatur ad passiones huiusmodi, manifestum est quod huiusmodi passiones (sunt rationes in materia) habentes esse in materia. Et pro hoc termini tales, id est definitiones harum passionum non assignantur sine materia, sicut si diffiniatur ira, dicitur quod est motus talis corporis sine cordis, aut partis aut potentiae. Et hoc dicit quantum ad substantiam seu causam materiale (ab hoc) quantum ad causam efficientem (gratia huius) quantum ad causam finalem. Consequenter cum dicitur

Concludit

Concludit ex his quae dicta sunt quod consideratio de anima pertinet ad naturalem. Et hoc ex modo diffiniendi concludit. Et ideo huiusmodi facit. Primo probat propositum. Secundo insinuat circa diffinitiones ibi. Differenter autem diffinitur &c. Probat autem propositum hoc modo. Operationes anime & passiones sunt operationes corporis & passiones, vt ostensum est, omnis autem passio, cum diffinitur, oportet quod habeat in sui diffinitione illud cuius est passio, nam subiectum semper cadit in diffinitione passionis. Si ergo passiones huiusmodi non sunt tantum anime, sed etiam corporis, de necessitate oportet quod in diffinitione ipsarum ponatur corpus, sed omne in quo est corpus seu materia, pertinet ad naturalem, ergo & passiones huiusmodi continent ad naturalem. Sed cuius est consideratione passiones, eius est considerare subiectum ipsarum. Et ideo iam physici est considerare de anima (aut omni) simpliciter (aut huiusmodi) scilicet de ea quae est affixa corpori. Et hoc dicitur, quod reliquerat sub dubio vtrum intellectus sic potentia affixa corpori. Consequenter cum dicitur, f. Insinuat circa diffinitiones. Quia enim ostendit quod in diffinitionibus passionum anime, aliqua sunt in quibus ponitur materia & corpus, aliqua vero in quibus non ponitur materia sed forma tantum, ostendit, quod huiusmodi diffinitiones sunt insufficientes. Et circa hoc inueniuntur differentiam quae inuenitur in istis diffinitionibus. Aliquando enim datur aliqua diffinitio in qua nihil est ex parte corporis, sicut quod ita est appetitus vindictae, aliquando assignatur aliqua diffinitio in qua est aliquid ex parte corporis seu materiae, sicut quod ira est accensio sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secunda vero est physica, cum ponatur ibi aliquid ex parte materiae, & ideo pertinet ad naturalem. Hic enim scilicet, physicus assignat materiam cum dicit, quod est accensio sanguinis circa cor. Alius vero scilicet, dialecticus ponit speciem & rationem. Hoc enim scilicet appetitus vindictae est ratio irae. Quod autem diffinitio prima sit insufficientis, manifeste apparet. Nam omnis forma quae est in materia determinata, nisi in sua diffinitione ponatur materia, illa diffinitio est insufficientis, sed haec forma scilicet appetitus vindictae est forma in materia determinata, vnde cum non ponatur in eius diffinitione materia, constat quod ipsa diffinitio est insufficientis. Et ideo necesse est ad diffinitionem quae in diffinitione ponatur hoc, scilicet formam esse in materia huiusmodi scilicet determinata. Et sic habemus tres diffinitiones, quia vna assignat speciem & speciei rationem, & est formalis tantum, sicut si diffiniatur domus quod sit operimentum prohibens a ventis & imbribus & caematibus. Alia autem assignat materiam, sicut si dicitur quod domus est operimentum quoddam ex lapidibus, lateribus, & lignis. Alia vero assignat, id est in diffinitione ponit vtrumque, materiam sci-

66.16.

66.18.

Et propter hoc igitur iam physici est considerare de anima, aut omni, aut huiusmodi.

Differenter autem diffinitur physici & dialectici eorum unumquodque, vcluti ira quid est. Hic quidem .n. appetitum reconstractionis, aut aliquid huiusmodi, ille autem feruorem sanguinis, aut calidi circa cor. Horum autem alius quidem assignat materiam, alius vero speciem & rationem. Ratio quidem .n. haec species rei. Necesse est autem hanc esse in materia huiusmodi, si erit, sicut domus, ratio quidem talis quaedam, quia operimentum prohibens corruptiones a ventis & imbribus & caematibus. Haec autem dicitur lapides & lateres & ligna. Alia vero in his, speciem, pro ista. Quae igitur naturalis harum? vtrumque quae circa materiam rationem autem ignorans, aut quae circa rationem solum, aut magis quae est ex vtrisque? Illorum autem quis vterque. At non est aliquis, qui circa passiones materiae non separabiles, & quatenus non separabiles versetur, sed physicus circa omnes talis corporis, & talis materiam, actiones & passiones versatur. Quaecumque autem non quatenus talia alius. Et de quibusdam quidem est artifex, si contingat, vt struatur, aut medicus. At non separabili quidem, in quantum autem non talis corporis passiones, sed ex remotione, Mathematicus. Secundum autem quod separata, primus Philosophus. Sed redeundum est vnde sermo. Dicebamus autem quod passiones anime non separabiles a physica materia animalium, in quantum tales

Concludit ex his quae dicta sunt quod consideratio de anima pertinet ad naturalem. Et hoc ex modo diffiniendi concludit. Et ideo huiusmodi facit. Primo probat propositum. Secundo insinuat circa diffinitiones ibi. Differenter autem diffinitur &c. Probat autem propositum hoc modo. Operationes anime & passiones sunt operationes corporis & passiones, vt ostensum est, omnis autem passio, cum diffinitur, oportet quod habeat in sui diffinitione illud cuius est passio, nam subiectum semper cadit in diffinitione passionis. Si ergo passiones huiusmodi non sunt tantum anime, sed etiam corporis, de necessitate oportet quod in diffinitione ipsarum ponatur corpus, sed omne in quo est corpus seu materia, pertinet ad naturalem, ergo & passiones huiusmodi continent ad naturalem. Sed cuius est consideratione passiones, eius est considerare subiectum ipsarum. Et ideo iam physici est considerare de anima (aut omni) simpliciter (aut huiusmodi) scilicet de ea quae est affixa corpori. Et hoc dicitur, quod reliquerat sub dubio vtrum intellectus sic potentia affixa corpori. Consequenter cum dicitur, f. Insinuat circa diffinitiones. Quia enim ostendit quod in diffinitionibus passionum anime, aliqua sunt in quibus ponitur materia & corpus, aliqua vero in quibus non ponitur materia sed forma tantum, ostendit, quod huiusmodi diffinitiones sunt insufficientes. Et circa hoc inueniuntur differentiam quae inuenitur in istis diffinitionibus. Aliquando enim datur aliqua diffinitio in qua nihil est ex parte corporis, sicut quod ita est appetitus vindictae, aliquando assignatur aliqua diffinitio in qua est aliquid ex parte corporis seu materiae, sicut quod ira est accensio sanguinis circa cor. Prima est dialectica. Secunda vero est physica, cum ponatur ibi aliquid ex parte materiae, & ideo pertinet ad naturalem. Hic enim scilicet, physicus assignat materiam cum dicit, quod est accensio sanguinis circa cor. Alius vero scilicet, dialecticus ponit speciem & rationem. Hoc enim scilicet appetitus vindictae est ratio irae. Quod autem diffinitio prima sit insufficientis, manifeste apparet. Nam omnis forma quae est in materia determinata, nisi in sua diffinitione ponatur materia, illa diffinitio est insufficientis, sed haec forma scilicet appetitus vindictae est forma in materia determinata, vnde cum non ponatur in eius diffinitione materia, constat quod ipsa diffinitio est insufficientis. Et ideo necesse est ad diffinitionem quae in diffinitione ponatur hoc, scilicet formam esse in materia huiusmodi scilicet determinata. Et sic habemus tres diffinitiones, quia vna assignat speciem & speciei rationem, & est formalis tantum, sicut si diffiniatur domus quod sit operimentum prohibens a ventis & imbribus & caematibus. Alia autem assignat materiam, sicut si dicitur quod domus est operimentum quoddam ex lapidibus, lateribus, & lignis. Alia vero assignat, id est in diffinitione ponit vtrumque, materiam sci-

licet & formam, dicens quod domus est operimentum tale constans ex talibus, & propter talia, scilicet vt prohibeat ventos &c. & ideo dicit, quod alia diffinitio scilicet tertia ponit (in his) scilicet in lignis lapideibus quae sunt ex parte materiae (speciem) id est formam (propter ista) scilicet vt prohibeat ventos. Et sic complectitur materiam cum dicit (in his) & formam cum dicit (speciem) & causam finalem cum dicit (propter ista) quae tria requiruntur ad perfectam diffinitionem. Sed si queratur quae istarum diffinitionum sit naturalis, & quae non. Dicendum, quod illa quae considerat formam tantum non est naturalis, sed logica. Illa autem quae est circa materiam, ignorat autem formam, nullus est nisi naturalis. Nullus enim habet considerat materiam nisi naturalis. Nihilominus tamen illa quae ex vtrisque est. scilicet ex materia & forma, est magis naturalis. Et duae harum, diffinitio numerum pertinent ad naturalem, sed vna est imperfecta scilicet illa quae ponit materiam tantum, alia vero perfecta scilicet illa quae est ex vtrisque. Non enim est aliquis qui consideret passiones materiae, non separabiles, nisi physicus. Sed quia sunt aliqui qui aliter considerant passiones materiae, ideo ostendit qui sunt & qualiter considerent, & dicit quod sunt tres. Vnum genus est quod differt a naturali quantum ad principium, licet consideret passiones prout sunt in materia, sicut artifex qui considerat formam in materia, sed differunt, quia huiusmodi principium est ars, physici vero principium est natura. Aliud genus est quod quidem considerat ea quae habent esse in materia sensibilem, sicut curuum, rectum, & huiusmodi, licet habeant esse in materia & sint de numero non separabilium quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliqua sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem praexistunt qualitibus, vnde mathematicus concernit solum id quod quantitatis est absolutae, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia, omnino, vel quorum esse potest esse in materia: & hic est Philosophus primus. Et notandum quod tota ratio diuisionis philosophiae sumitur secundum diffinitionem, & modum diffiniendi, cuius ratio est quia diffinitio est principium demonstrationis rerum, res autem diffiniuntur per essentialia. Vnde diuersae diffinitiones rerum diuersa principia essentialia demonstrant, ex quibus vna scientia differt ab alia. Consequenter cum dicitur, g. Quia videbatur fecisse quaedam digressiones ex hoc quod in istis ad inquisitionem diffinitionum reducit, sed ad materiam propriam, dicens quod redeundum est ad materiam propriam, vnde

Quam demum ob rem ad naturalem spectet considerare ita anima uel omni, uel tali.

Diuerso tamen modo desinat Naturalis & Dialecticus eorum unumquodque, vcluti ira quid est, alter .n. appetitum mutui doloris afferendi, uel aliquid eiusmodi, alter feruorem sanguinis cordi suffusi, aut calidi. Horum autem, alter materiam describit, alter speciem & rationem. Haec enim est ratio rei, quam necesse est in tali materia esse, si erit, ueluti domus ratio huiusmodi esset, integumentum ad arcem ad incommoda, quae a uentis & imbribus & lateres & ligna, alia forma in his, gratia horum. Quae igitur earum naturalis est? utrum quae circa materiam uersatur, rationem autem ignorat, an quae circa rationem tantum, an potius quae ex vtrisque? Tam uero quae nam est utraque earum? An non est aliquis qui uersetur in passionibus materiae non separabilibus, ut non separabiles sunt, sed naturalis in ijs omnibus, quae talis corporis & talis materiae opera & passiones sunt, quae uero non quatenus talia sunt, alius considerat, atque de nonnullis quidem artifex, si fors ita tulerit, faber uel medicus, de ijs autem quae non separabilia quidem sunt, sed quatenus non talis corporis passiones & ex abstractione, primus Philosophus.

Sed eo reuertendum est, unde digressa est oratio: dicebamus autem passiones anime inseparabiles esse a naturali materia animalium, ut ita, ut timor.

licet & formam, dicens quod domus est operimentum tale constans ex talibus, & propter talia, scilicet vt prohibeat ventos &c. & ideo dicit, quod alia diffinitio scilicet tertia ponit (in his) scilicet in lignis lapideibus quae sunt ex parte materiae (speciem) id est formam (propter ista) scilicet vt prohibeat ventos. Et sic complectitur materiam cum dicit (in his) & formam cum dicit (speciem) & causam finalem cum dicit (propter ista) quae tria requiruntur ad perfectam diffinitionem. Sed si queratur quae istarum diffinitionum sit naturalis, & quae non. Dicendum, quod illa quae considerat formam tantum non est naturalis, sed logica. Illa autem quae est circa materiam, ignorat autem formam, nullus est nisi naturalis. Nullus enim habet considerat materiam nisi naturalis. Nihilominus tamen illa quae ex vtrisque est. scilicet ex materia & forma, est magis naturalis. Et duae harum, diffinitio numerum pertinent ad naturalem, sed vna est imperfecta scilicet illa quae ponit materiam tantum, alia vero perfecta scilicet illa quae est ex vtrisque. Non enim est aliquis qui consideret passiones materiae, non separabiles, nisi physicus. Sed quia sunt aliqui qui aliter considerant passiones materiae, ideo ostendit qui sunt & qualiter considerent, & dicit quod sunt tres. Vnum genus est quod differt a naturali quantum ad principium, licet consideret passiones prout sunt in materia, sicut artifex qui considerat formam in materia, sed differunt, quia huiusmodi principium est ars, physici vero principium est natura. Aliud genus est quod quidem considerat ea quae habent esse in materia sensibilem, sicut curuum, rectum, & huiusmodi, licet habeant esse in materia & sint de numero non separabilium quantum ad esse, tamen mathematicus non determinat sibi materiam sensibilem. Cuius ratio est, quia res aliqua sunt sensibiles per qualitatem, quantitates autem praexistunt qualitibus, vnde mathematicus concernit solum id quod quantitatis est absolutae, non determinans hanc vel illam materiam. Aliud genus est quod quidem considerat illa quorum esse vel non est in materia, omnino, vel quorum esse potest esse in materia: & hic est Philosophus primus. Et notandum quod tota ratio diuisionis philosophiae sumitur secundum diffinitionem, & modum diffiniendi, cuius ratio est quia diffinitio est principium demonstrationis rerum, res autem diffiniuntur per essentialia. Vnde diuersae diffinitiones rerum diuersa principia essentialia demonstrant, ex quibus vna scientia differt ab alia. Consequenter cum dicitur, g. Quia videbatur fecisse quaedam digressiones ex hoc quod in istis ad inquisitionem diffinitionum reducit, sed ad materiam propriam, dicens quod redeundum est ad materiam propriam, vnde S. Thom. sup. p. 212. A. 3. est

al. l. altera enim ratio est altera rei.

al. l. quae uero non sunt talia.

*al. l. si quidem talia sunt ira & timor.

est sermo habitus, scilicet q passionis animæ vt amor, timor, & hu iusmodi, non sunt separabiles a physica materia animalium inquã tui tales existunt, scilicet in quantum passionis quæ non sunt sine corpore, & non sunt sicut linea & planum, id est superficies quæ ratione possunt separari a materia naturali. Si ergo ita est, ad

Interpres le gisse videt i bene dubi tare cum legedum sit hoc mō ne cesse est si mul dubita tes de ijs q bus abunda re oportet.

existunt furor, & timor, & non sicut linea & planū Intendentes aut de anima, necesse est simul dubitantes de quibus bene dubitare oportet, pertranseuntes priorū opiniones cōprehendere quicumq; aliquid de ipsa enū tiauerunt, vt bene quidē dicta accipiamus. Si vero aliquid nō bene, hoc vereamur.

LECTIO III.

Rincipium aut quæstio nis præponere quæ ma xime videtur ipsi inesse secundū naturam. Animatum igitur ab inanimato in duobus maxime differre videtur, motu & sensu. Accipimus autem a progenitoribus fere duo hæc de anima.

LECTIO III.

Vpra posuit Philo sophus pæmiam, in quo, & intentionem suam, quid agendum, & difficultatem huius operis ostendit, hæc vero profectur tractatum secundum ordinem promissum. Di uiditur autem tractatus iste in duas partes. Primo enim tractat de natura animæ secundum opinionem aliorum Philosophorum. Secundo vero secundum veritatem, & hoc in secundo libro. Prima pars diuiditur in duas partes. Primo enim narrat opiniones aliorum Philosophorum de anima. Secundo vero inquit de opinionibus illis. Considerandum est autem &c. Prima pars diuidit in duas. Primo enim ostendit ex quibus Philosophi habuerunt viam ad inuestigandum de anima. Secundo vero ostendit quomodo diuersi deuenerunt in diuersas opiniones de anima ibi. Dicunt enim. Dicunt ergo primo, q principium nostræ quæstionis, id est inquisitionis est apponere omnia quæ secundum naturā videntur inesse animæ. Circa quod sciendum est q quando inuenimus aliqua duo differre secundum aliquid manifestum, & secundum aliud immanifestum, certum est quod per id quod est manifestum, venimus innoticiam illius quod est immanifestum. Et hunc modum tenuerunt Philosophi ad inueniendum naturam de anima. Animata enim ab inanimatis differunt, per hoc q animata habent animam, inanimata vero non. Sed quia natura animæ erat immanifesta, & non poterat inuestigari, nisi per aliqua manifesta in quibus differunt animata ab inanimatis, inueniunt illa, & secundum illa conati sunt deuenire in cognitionem naturæ animæ. Illa autem manifesta in quibus animata differunt ab inanimatis, sunt duo, scilicet sentire & moueri. Nam animata videntur differre ab inanimatis maxime motu, vt scilicet moueant seipsa, & sensu seu cognitione. Vnde credebant q quando se sentirent principia istorum duorum, scirent quid est anima. Vnde laborauerunt causam motus & sensus scire, vt per hoc scirent naturam animæ, & credebant q id quod

Tex. 65. 20.

est causa motus & sensus, esset anima & in hoc omnes antiqui philosophi conueniebant. Sed ex hoc antiqui in diuersas opiniones diuisi sunt. Nam aliqui conati sunt deuenire in cognitionem animæ per motum, aliqui vero per sensum. Et ideo cum dicitur b q Ostendit horum diuersitatem. Et primo de illis qui inquirebant naturam animæ a motu. Secundo de illis qui inquirebant eam a cognitione seu sensu ibi. Quicumque autem ad cognoscere & sentire. Tertio eorum qui inquirebant naturam eius ex vtroque, ibi. Quoniam autem & motuum. Circa primum sciendum est q illi qui in quæsiunt animæ naturam a motu, erat vñ commune, scilicet q si mouentur animata, q anima sit mouens, & mota. Et huius ratio est, quia existimabant q id quod non mouetur non continet motum alterum, id est q nihil mouet nisi moueatur. Si ergo anima mouet animata, & nihil mouet alterū nisi moueatur ipsam, manifestum est q anima maxime mouetur. Et hoc est propter quod antiqui naturales arbitratii sunt animam esse eorum q mouetur. Sed ex hoc etiam diuersæ opiniones prouenerunt. Et ideo cum dicitur c q Ponit primo opinionem Democriti de anima dicens. Vnde Democritus quidam, scilicet antiquus Philosophus, qui excogitans illud quod maxime mouetur, esse naturam animæ, & quia illud qd maxime mouetur, videtur esse de natura ignis, Et ideo dicit ipsam animam esse ignem quandā aut calorem. Et opinio sua fuit talis. Ipse enim nihil ponebat esse in rerum natura nisi sensibile & corporale, & volebat q principia omnium rerū sint corpora indiuisibilia & inimita quæ vocabat atomos. Quæ quidem dixit esse vniuersam naturam, sed differre ab inuicem figura, positione, & ordine, licet hic tantū ponat de figura, quia hæc sola dicitur quæ est secundum figuram necessaria est. Et ista differentia quæ secundum figuram, est q quædam erant rotunda, quædam quadrata, quædam pyramidalis & huiusmodi. Ponebat etiā hæc esse mobilia, & nunquā quiescentia, & ex cursu ipsorum atomorum casu esse mundum factum aiebat. Et q hæc indiuisibilia corpora sint mobilia, dabat exemplum de decemibus, quæ mouentur in aere, etiam si nulla tempestas sit, sicut apparet per portas in radiis solis. Vnde cū ista sint multa minora, quæ sunt indiuisibilia, illæ vero quæ apparent in radiis decemiones sunt diuisibiles, manifeste apparet quod sint maxime mobilia. Et quia inter alias figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cum non habeat angulos quibus impediatur a motu, & quia credebant animam maxime moueri, ex eo quod arbitrati sunt animam efficere motum animalibus, ideo inter ista infinita corpora, illa quæ erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam. Huius etiam opinionis fuit Leucippus qui fuit socius eius, Et ad hoc habebat vñ signum, quia voluit Democritus terminum vitæ ratione, consistere

LECTIO III.

Rincipium autem huius inquisitionis erit, ea prius ponere quæ maxime ei videntur inesse secundum naturam. Animatum igitur ab inanimato duobus maxime differre videtur, motu & sensu. Accipimus etiam a superioribus atque philosophis hæc duo fere de anima.

Dicunt enim nonnulli & maxime, q primo animam esse id quod mouet existimantes autem quod ipsum non mouetur, non posse mouere aliquid, aliquid eorum quæ mouentur, animam esse arbitrati sunt.

Quapropter Democritus ignem quendam & calidum eam esse dicit. Cum enim infinita sint figurae, & atomi, eas quæ rotundæ sunt, ignem & animam esse asserit, ut in aere, ea quæ vocantur ramenta, quæ cerni solent in radiis, qui per fenestras introeunt, quarum omnium sarraginem & elementa esse aut totius naturæ. Pariter etiam Leucippus horum autem quæ rotunda sunt esse animam, eo quod maxime tales figurae quous penetrare possunt, & mouere reliqua, cum etiam ipsæ moueantur, existimantes animam esse id quod præbet animalibus motum. Et proinde

volebat q principia omnium rerū sint corpora indiuisibilia & inimita quæ vocabat atomos. Quæ quidem dixit esse vniuersam naturam, sed differre ab inuicem figura, positione, & ordine, licet hic tantū ponat de figura, quia hæc sola dicitur quæ est secundum figuram necessaria est. Et ista differentia quæ secundum figuram, est q quædam erant rotunda, quædam quadrata, quædam pyramidalis & huiusmodi. Ponebat etiā hæc esse mobilia, & nunquā quiescentia, & ex cursu ipsorum atomorum casu esse mundum factum aiebat. Et q hæc indiuisibilia corpora sint mobilia, dabat exemplum de decemibus, quæ mouentur in aere, etiam si nulla tempestas sit, sicut apparet per portas in radiis solis. Vnde cū ista sint multa minora, quæ sunt indiuisibilia, illæ vero quæ apparent in radiis decemiones sunt diuisibiles, manifeste apparet quod sint maxime mobilia. Et quia inter alias figuras, figura rotunda est magis apta ad motum, cum non habeat angulos quibus impediatur a motu, & quia credebant animam maxime moueri, ex eo quod arbitrati sunt animam efficere motum animalibus, ideo inter ista infinita corpora, illa quæ erant inter illa rotunda corpora, dicebat esse animam. Huius etiam opinionis fuit Leucippus qui fuit socius eius, Et ad hoc habebat vñ signum, quia voluit Democritus terminum vitæ ratione, consistere

consistere in respiratione, licet insufficienter, quia non omnia vniuersa respirant, quæ quidem respiratione necessaria erat secundum eum, quia corpora rotunda implent corpus, cum sint causa motus in corpore animalis secundum eum, & sunt in continuo motu, & eo q continet, id est corpora nostra aere constringente (& extrudente) id est exterius mittente illas quæ sunt de numero figurarum quæ sunt præbetes animalibus motui, ex eo q nullo modo quiescunt, ne forte eis omnino expulsi a corporibus nostris, desicerent corpora, ideo necessaria est respiratione per quæ & intromittatur alia corpora, & ea quæ sunt intrus ab istis quæ respirationem intrant, impediuntur ab exitu. Et tamdiu dicitur vitæ animalia, quamdiu possunt hoc facere, scilicet respirare.

Et vis huiusmodi signi est, quia cum respiratione ex hoc dicitur esse ratio vitæ, q continet ipsa corpora rotunda in corporibus animalium, & immitit etiam ea intus, ne propter exentia corpora quæ continue mouentur, deficiat corpus animalis, manifestum est, q ipsa corpora sunt anima, quæ quidem corpora voluit, Demo. esse de natura ignis, & ex eis causari calorem. Secundo cum dicitur d q Ponit opinionem quorundam Pythagoricorum, quæ similis erat opinioni Democriti, nam illud quod Pythagorici dicunt q anima, eandem habet intelligentiam cum eo quod dicit ipse Democritus, licet pythagorici in eandem sententiam non conueniant. Nam quidam ipsorum conuenientes cum Democrito, dixerunt animam esse decisiones q sunt in aere, id est corpora indiuisibilia, & infinita, sicut Democritus dicebat. Alij vero ex ipsis Philosophis non dixerunt ipsa corpora indiuisibilia & mobilia esse animam, sed illam virtutem quæ mouet ea corpora, animam dicebant. Et huius opinionis fuit quidam Archelaus Philosophus magister Socratis, vt Augustinus narrat in libro de Ciui. Dei. Et ratio horum, quare dicebat huiusmodi corpora esse animam dicta est, quia sicut iam patet, volebant q illud quod maxime mouetur esset anima, vnde pp hoc q hæc corpora continue moueri videbantur, sicut apparet in aere in quo mouentur etiam si sit tranquillitas, dicebant illa corpora esse animam. Consequenter cum dicitur e q Reducit in quandam summam opinionem plurium philosophorum de anima ad has opiniones dicens, q omnes illi qui diffidentes animam a motu, dixerunt ipsam esse illud quod seipsum mouet (feruntur in idem) id est in eandem intelligentiam cū prædictis. Omnes enim concordant in hoc & conueniunt, q videntur existimasse motum maxime & præcipue esse proprium animæ, & quicumque mouetur, mouetur ab anima, ipsam vero animam moueri a seipsa. Et ratio horum, sicut iam tactum est, erat quia com-

16. 21.

16. 22.

16. 23.

muniter opinati sunt q nihil mouet alterum nisi moueatur & ipsum. Vnde cum anima moueat alia, credebant animam maxime, & præcipue moueri. Tertio cum dicitur f q Ponit opinionem Anaxa. de natura animæ. Et primo ponit in quo Anaxa. concordabat cum superioribus dicens, q Anaxa. & quicumque alius dixit q intellectus mouet omnia, dicit animam esse mouentem omnia, sicut & illi dicunt. Sed in hoc differt, quia noluit quod omne quod mouet alterū, moueatur & ipsum, immo dixit esse vnum intellectum separatum & immixtū q alia moueat, eo nō moto, & de natura huiusmodi dicit esse animam. Vnde ex hoc in surrexit error quorundam, qui dicerent animam esse de natura diuina. Sic ergo patet in quo concordabat cum superioribus, in hoc. f. q dixit animam esse mouentem. Sed differrebat in hoc q dixit animam non moueri, cuius contrarium illi dicebant. D. ferebat etiam a Democrito i acceptione intellectus. Et ideo cum dicitur g q Ponit hanc differentiam. Et primo opinionem Democriti dicens, quæ scilicet Democritus dixit (simpliciter) id est vbi que & vniuersaliter intellectum & animam eadem. Cuius ratio est quia Democritus credebatur q nihil esset in mundo nisi sensibilia, & sicut nihil erat in mundo nisi sensibilia, ita dicebat quod nullavis apprehensua erat in anima nisi sensitiua. Vnde fuit huius opinionis, q nulla veritas determinate haberetur de rebus & q nihil determinate cognoscitur, sed quicquid apparet, verum esset, & non magis illud quod cogitat vnus de re aliqua, q illud quod cogitat alius de eadem re, eodem tempore, verum esse, & ex hoc sequebatur quod poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est, quia ipse (vt dictum est) non vtebatur intellectu qui est circa veritatem, id est virtute intellectiua, per quam anima intelligit intelligibilia, sed solum vi sensitiua, & quod nihil cognoscere nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Vnde cum sensibilia sint in continuo motu & fluxu opinatus esse nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non peruenit ad hoc quod cognoscere intellectum esse potentiam quandam quæ est circa veritatem, id est cuius obiectum est verum, & excedit omnes alias potentias animæ, sed accepit tantum potentias animæ sensitiuas, ideo communiter & indifferenter idem dicit animam & intellectum, quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum qui dixit, (quod Hector iacet aliud sapiens) id est quod secundum sui mutationem, mutatus est intellectus eius, dum aliud saperet victus, & aliud inuictus. Secundo cum dicitur.

Videtur etiam, quod a pythagoreis dicitur, eandem habere sententiam. Dixerunt enim eorum nonnulli, animam esse ramenta, quæ in aere videntur, alij, id quod ea mouet, de quibus propterea dictum est, quod continue moueantur moueri, quamuis sit tranquillitas maxima.

Eodem tendunt qui dicunt animam esse id quod seipsum mouet. Videtur enim hi omnes existimasse motum re maxime propriam esse animæ, & alia quidem omnia moueri propter animam. hanc autem a seipsa, propterea quod nihil uidebat mouere, quin & ipsum moueatur.

Similiter etiam Anaxagoras Animam esse dicit eam quæ moueat, & si quis alius dixit intellectū mouisse hæc uniuersitatem, non tamen ita plane, ut Democritus.

Is enim dicit idem simpliciter esse animam & intellectum, uerum enim esse, quod apparet. Et ideo præclare c. cinisise Homerum quod Hector iacet mens inops. Non ergo utitur intellectu ut potentia quadam circa ueritatem, sed idem dicit animam & intellectum.

rum esse, & ex hoc sequebatur quod poneret contradictoria simul esse vera. Cuius ratio est, quia ipse (vt dictum est) non vtebatur intellectu qui est circa veritatem, id est virtute intellectiua, per quam anima intelligit intelligibilia, sed solum vi sensitiua, & quod nihil cognoscere nisi sensibile, cum nihil poneret in rerum natura nisi sensibile. Vnde cum sensibilia sint in continuo motu & fluxu opinatus esse nullam veritatem determinatam esse in rebus. Et quia non peruenit ad hoc quod cognoscere intellectum esse potentiam quandam quæ est circa veritatem, id est cuius obiectum est verum, & excedit omnes alias potentias animæ, sed accepit tantum potentias animæ sensitiuas, ideo communiter & indifferenter idem dicit animam & intellectum, quem quidem intellectum dicit transmutari secundum hominis transmutationem. Et propter hoc commendat Homerum qui dixit, (quod Hector iacet aliud sapiens) id est quod secundum sui mutationem, mutatus est intellectus eius, dum aliud saperet victus, & aliud inuictus. Secundo cum dicitur.

h Offendit in quo differat Anax. a Democrito. Et circa hoc duo facit. Primo ponit opinionem Anaxa. Secundo reprobat eam. Ibi. Non videtur autem &c. Dicit ergo primo, quod Anaxa loquitur de anima magis dubie, & minus certificat de ipsa. Nam ipse Anaxa multoties dicit intellectum esse causam eius quod est bonum operari, idest bonae operationis. Alibi vero idest in alijs locis dicit hunc intellectum, scilicet qui est causa bonae operationis & animam esse idem. Et hoc apparet, quia constat quod anima inest omnibus animalibus tam vilibus quam honorabilibus, & tam magnis quam paruis. Vnde cum in omnibus his dicat intellectum esse, manifestum est quod idem dicit animam & intellectum. Secundo cum dicit. i Offendit contrarietatem esse in huiusmodi acceptione intellectus secundum Anaxa. scilicet aliquando hoc quod dicit intellectum non esse idem cum anima, aliquando vero dicit ipsum & animam esse idem, quae sunt contradictoria, & non possunt simul stare. Et hoc probat tali ratione. Constat quod bene operari est proprium intellectus secundum prudentiam perfecti, quia bene operari pertinet ad prudentiam. Si ergo idem esset intellectus, qui est causa bonae operationis, cum anima, sequeretur quod intellectus prudens idem esset cum anima. Sed hoc est falsum, quia anima inest omnibus animalibus, intellectus autem secundum prudentiam dicitur, non videtur inesse non solum omnibus animalibus, sed nec omnibus hominibus, ergo non est idem quod anima. Deinde cum dicit. k Offendit, quod omnes illi qui considerauerunt animata secundum motum, idest secundum id quod est moueri a seipsis, opinati sunt animam esse illud quod maxime est motuum, sicut patet in opinionibus iam dictis.

Tex. c. 24.

h Anaxagoras autem minus certificat de ipsis. Multoties quidem. n. causam eius quod bene & recte, dicit intellectum, alibi autem intellectum hunc esse animam, in omnibus enim ipsum inesse animalibus magnis & paruis, & honorabilibus & inhonorabilibus.

i Non videtur autem secundum prudentiam dicitur intellectus, omnibus similiter inesse animalibus, sed neque hominibus omnibus.

k Quicumque quidem igitur animatum in moueri aspexerunt: hi quidem maxime motuum opinati sunt animam esse.

LECTIO IIII.

Vicumque autem ad cognoscere & sentire ea quae sunt, isti dicunt animam esse principia, alij quidem plura facientes haec, alij vero vnum hoc.

b Sicut Empedocles quidem ex elementis omnibus esse, & vnum quodque horum animam dicens, sicut terram quidem terra cognoscimus, & aethera aethera diuina, aquam autem aqua, sed ignem obscurum ac latentem, manifestum est, concordiam autem concordiam, discordiam discordiam tristi.

c Eodem autem modo & Plato in Timaeo animam facit ex elementis. Cognoscit enim simile simili, res autem ex principijs esse.

LECTIO IIII.

Vperius ostendit Philosophus quomodo aliqui venerunt in cognitione animae per motum, hic vero ostendit quomodo aliqui venerunt in cognitione animae per sensum seu cognitionem. Et circa hoc duo facit. Primo. n. ostendit in quo conueniunt Philosophi qui considerauerunt animam ex sensu. Secundo vero in quo differunt. Ibi. Sicut Empedocles &c. Dicit ergo primo, quod omnes qui dicuntur venerunt in cognitione animae quantum ad cognoscere & sentire. i. per cognitionem & sensum, in hoc conueniebant, quia dicebant animam esse ex principijs, quae quidem principia alij. Faciebant idem ponere esse plura, alij vero vnum tantum. Ad ponendum autem animam esse ex principijs constitutam mouebantur, quia ipsi antiqui Philosophi quasi ab ipsa veritate coacti, somniabant quodam modo veritatem. Veritas autem est quod cognitio fit per similitudinem rei cognita in cognoscente, oportet enim quod res cognita aliquo modo sit in cognoscente. Antiqui vero philosophi arbitriati sunt, quod oporteret similitudinem rei cognita esse in

Tex. c. 25.

cognoscente secundum esse naturale, hoc est in idem esse quod habet in se ipsa, dicebant enim quod oportebat simile simili cognoscere, vnde si anima cognoscat omnia, oportet quod habeat similitudinem omnium in se secundum esse naturale sicut ipsi ponebant. Nesciunt enim distinguere illum modum quo res est in intellectu seu in oculo, vel imagine, & quo res est in se ipsa, vnde quia illa quae sunt de essentia rei sunt principia illius rei, & qui cognoscit principia huiusmodi, cognoscit ipsam rem, potuerunt quod ex quo a cognoscit omnia, e. e. ex principijs rerum. Et hoc erat omnibus commune. Sed diuersificati sunt secundum quod differant in principijs quae ponebant. Non enim omnes ponebant eadem principia, sed vnum plura, alius vnum: vnum hoc alius illud, & secundum hoc differunt in ponendo principia, ex quibus principijs a constituantur. Et ideo consequenter cum dicit. b Ponit quomodo differunt. Et primo ponit opinionem Empedocles dicens quod antiqui Philosophi qui per sensum considerauerunt animam, dicunt ipsam constare ex elementis. Et illi quidem qui vnum faciunt principium, illud vnum dicunt esse animam. Et qui plura ex illis eam componi sicut Empedocles dicit animam esse ex omnibus elementis, & vnumquodque horum dicit animam. Circa quod sciendum est quod Empedocles posuit sex principia. a. materialia, scilicet terram aquam, & aerem & ignem, & duo actiua & passiva scilicet motum & quietem. Et ideo ex quo ponebat animam omnia cognoscere, dixit animam esse ex huiusmodi principijs quae ponebat. Secundo enim quod est ex terra, terra cognoscimus, & secundum quod est ex aere, aerem, & ex aqua aquam, sed & ignem ex igne manifestum est, & per concordiam cognoscimus concordiam, & ex tristi discordiam, & ponit ibi (tristi) quia Empedocles metrico composuit libros suos. Secundo cum dicit.

Anaxagoras autem non admodum de eis aperte loquitur, nullus enim locis causam eius quod bene recteque est, intellexit esse asseruit. Alibi vero idem esse animam, & intellectum. Cunctis enim cum inesse animalibus, & magnis, & paruis, & nobilibus & vtilioribus.

videtur tamen is quem intellectum prudentiam uocamus, non omnibus esse inesse animalibus, immo ne hominibus quidem omnibus.

Quicumque igitur ad motum animatum respexerunt, hi, quod maxime motuum est, animam esse existimauerunt.

LECTIO IIII.

Vi vero ad vim cognoscendi & sentiendi ea quae sunt, bi uero asserunt animam esse principia, nempe qui plura faciunt principia, haec eadem, qui uero vnum illud idem.

Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus esse tamen & eorum vnumquodque Animam, sic dicens.

- 1) Iam Terra Terram, iamque Aequare cernimus Aequare,
2) Aetheraque Aethere, sic vtilis ignis conspicit ignem,
3) Atque cupidinem Amor, tristis denique luem.
Eodem etiam modo Plato in Timaeo Animam facit ex Elementis, cognoscit namque simile simili, res autem ex principijs constare.

ponebat animam omnia cognoscere, dixit animam esse ex huiusmodi principijs quae ponebat. Secundo enim quod est ex terra, terra cognoscimus, & secundum quod est ex aere, aerem, & ex aqua aquam, sed & ignem ex igne manifestum est, & per concordiam cognoscimus concordiam, & ex tristi discordiam, & ponit ibi (tristi) quia Empedocles metrico composuit libros suos. Secundo cum dicit.

Ponit opinionem Platonis dicens, quod Plato etiam facit animam ex elementis. i. dicit animam ex principijs constitutam esse. Et quod hoc sit verum. i. quod Plato dicat animam compositam ex principijs rerum, probat per triplex dictum Platonis. Primum est quod ipse dicit in Timaeo. Ibi. n. dicit duo esse elementa seu principia rerum. i. idem & diuersum. Quaedam. n. natura est quae semper eodem modo se habet, & est simplex, sicut sunt immaterialia. Et hanc naturam vocat idem, quaedam vero natura est, quae non semper eodem modo se habet, sed transmutationem suscipit & diuisionem, sicut sunt materialia, & hanc vocat diuersum. Et ex istis duobus. i. ex eadem & diuere. scilicet animam dicit esse compositam, non quod sint ista duo in anima ut partes, sed quod sunt quasi media, & quod natura rationalis animae superioribus & omnino immaterialibus sit inferior & deterior, & materialibus & inferioribus sit nobilior & superior. Et ratio huius erat, quia sicut dictum est, simile cognoscitur simili, vnde si anima cognosceret omnia, & idem & diuersum sint principia, ponebat animam esse ex istis duobus compositam, eo modo quo dictum est, ut in quantum habet de natura identitatis, cognosceret ea quae

quae ponit idem, in quantum vero de natura eorum quae vocat diuersum, cognosceret diuersum, scilicet materialia. Vnde & hac cognitione utitur. Nam quando colligit genera & species, tunc dicit eam representare idem seu identitatem. Quando vero differencias & accidentia assumit, alteritate aduenit. Sic ergo patet, quomodo Plato in Timaeo dicit animam ex principijs componi. Secundo dicitur Platonis per quod ostenditur, quod dixit animam ex principijs esse ponitur cum dicit.

Tex. c. 27.

Similiter autem & in his quae sunt de philosophia dicta, determinatum est, ipsum quidem animal ex ipsa vnius idea & ex prima longitudine & latitudine & altitudine, alia autem simili modo.

Adhuc autem & aliter, intellectum quidem vnum, scientiam autem duo, singulariter n. ad vnum, plura autem numerum ad opinionem, sensum vero, cum qui firmi. Numerum quidem, species & principia entium dicebantur. Sunt autem ex elementis. Iudicatur autem res, alia quidem intellectu, alia vero scientia, alia autem opinione, alia vero sensu. Species autem numeri hi, rerum.

Quoniam autem & motuum videtur anima esse & cognoscituum. sic quidam complexi sunt ex utrisque enuntiantes animam esse numerum mouentem seipsum.

LECTIO V.

Differunt autem de principijs, quae & quot sunt, maxime corporea facta.

Et sic cogebantur ex hoc ponere tria subsistentia, scilicet sensibilia, mathematica, & vniuersalia, quae essent causa, & quorum participacione, res etiam sensibiles & mathematicae essent. Item ponebat Plato numeros esse causam rerum, & hoc faciebat, quia nesciuit distinguere inter vnum quod conuertitur cum ente, & vnum quod est principium numeri, prout est species quantitatis. Ex quo sequebatur, quod cum vniuersale separatum poneret causam rerum, & numeros esse substantiam rerum quod huiusmodi vniuersalia essent ex numeris. Dicebat enim, quod principia omnium entium essent species & numerus specificus, quem vocabat specificum tamquam compositum ex speciebus. Nam & ipsum numerum reducebat tamquam in principia & elementa in vnum & dualitatem. Nam cum ex nihilo procederet, ideo necessaria fuit ipsi vniuersali subiecta natura a qua multitudine produceretur & hanc vocauit dualitatem: et secundum ordinem materialitatis ordinabat illa tria. Quia enim sensibilia sunt magis materialia quam mathematica, & vniuersalia immaterialiora mathematicis, & ideo primo posuit sensibilia, supra quae posuit mathematica, & supra haec, vniuersalia separata & ideas, quae differunt a mathematicis, quia in mathematicis in vna specie sunt aliqua, quae differunt secundum numerum, sed in ideis & substantijs separatis non inueniuntur aliqua vnius speciei, quae differant numero, vnius enim speciei vnam posuit ideam. Quas ideas dicit esse ex numeris, & secundum numeros in eis esse rationes rerum sensibilibus, quae quidem constant ex longitudine, latitudine, & profunditate. Et ideo dicit ideam longitudinis esse primam dualitatem, longitudo enim est ab vno ad vnum, scilicet de puncto ad punctum. Latitudinis autem primam trinitatem, nam figura triangularis est prima superficialium figurarum. Profunditatis autem quae continet longitudinem & latitudinem, ideam dicit esse primam quaternitatem, prima enim figura corporum est pyramis, quae quatuor angulis consistit. Vnde cum Plato poneret animam sensibilem, posuit animam separata: quae esset causa eius, & hanc sicut alia separata, & ideas dicit esse ex numeris, scilicet ex vnitatem & dualitate quae ponebat principia rerum. Tertio cum dicit.

Tex. c. 28.

& omnes operationes eius ab eis procedere. Inuenimus enim in anima diuersas potentias ad apprehensionem entium, scilicet intellectum, scientiam, opinionem, & sensum. Dicit ergo animam habere intellectum, & eius operationem ex idea vnius, quia scilicet est in ea natura vnitatis, intellectus enim vna apprehensione apprehendit vnum. Item scientiam ex prima dualitate: scientia enim est ab vno ad vnum, scilicet de principijs ad conclusionem. Opinionem vero ex prima trinitate, opinio enim est de vno ad duo, est enim de principijs ad conclusionem cum formidine alterius, & sic sunt ibi tria. Principium, & duae conclusiones, vna conclusa & alia formidata. Sensum autem habet anima a prima quaternitate, est enim quaternitas prima idea corporis quod consistit ex quatuor sensibus, ut dictum est: sensus autem corporum est. Cum ergo res omnes cognoscantur istis quatuor, scilicet intellectu, scientia, opinione, & sensu, & has potentias dicit habere animam secundum quod participat naturam vnitatis, dualitatis, & ternarij, & quaternarij, manifestum est quod dixit animam separata, quae posuit ideam huius animae, compositam ex numeris qui sunt principia & elementa rerum. Et sic patet quod Plato dixit animam esse compositam ex principijs. Consequenter cum dicit.

Similiter etiam in ijs quae de philosophia dicuntur, expositum est, ipsum quidem animal ex vnius Idea, & ex prima longitudine, & latitudine, & altitudine, caetera vero similiter.

Præterea etiam aliter, vnum quidem ipsum intellectum, duo autem, scientiam. Vnico enim modo ad vnum, plura autem numerum, opinionem, & sensum. Numeri enim species ipsae, & principia dicebantur, sunt autem ex Elementis. Iudicantur vero res, alia intellectu, alia scientia, alia opinione, alia sensu, bi uero numeri species sunt rerum.

Sed cum Anima & mouendi, & cognoscendi vi præditum quiddam uideretur, ita nonnulli ex utrisque connexerunt, asserueruntque animam esse numerum mouentem seipsum.

LECTIO V.

Ostendunt tamen de principijs, quae scilicet, quotque sint, præcipue quidem, qui corpora

posuit ideam huius animae, compositam ex numeris qui sunt principia & elementa rerum. Et sic patet quod Plato dixit animam esse compositam ex principijs. Consequenter cum dicit. Ponit, quod quidam Philosophi diffiniunt & uenerunt in cognitionem animae ex motu & sensu simul, seu cognitione, dicentes, quia anima videbatur eis esse motiua per se & cognoscitiua, complexi sunt ista duo, & diffiniunt animam ex utrisque, scilicet motu & cognitione, dicentes quod anima est numerus mouens seipsum. Per numerum quidem insinuant potestatem cognoscitiuam, quia secundum quod supra posuit, ex hoc dicebant habere animam vni cognoscitiuam rerum, quod participat naturam numeri specificum, quod erat de opinione Platonis. Per mouere autem seipsum, insinuant potestatem motiuam in anima.

LECTIO V.

Præcedentibus ostendit in quo Antiqui Philosophi conueniebant quantum ad considerationem de anima, in hoc scilicet quod anima est principium motus & cognitionis. In parte autem ista ostendit qualiter dicti Philosophi diuersificati sunt circa hoc commune. Diuiditur autem pars ista in partes tres. Primo enim ponit radicem diuersitatis Philosophorum quantum ad considerationem de anima. Secundo vero illam diuersitatem specialiter enumerat, ibi. Vnde quibusdam &c. Tertio colligit & epilogat ea quae circa huiusmodi diuersitates consideranda sunt ibi. Diffiniunt autem omnes &c. Radix autem diuersitatis Philosophorum in consideratione de anima est, quia ipsi attribuebant animam principijs sicut dictum est, & ideo secundum differentiam dictorum Philosophorum circa considerationem principiorum, est etiam differentia ipsorum in consideratione de anima. Dicti vero Philosophi licet omnes ponant animam componi ex principijs, non tamen conueniunt quod ponant animam componi ex eisdem principijs, sed sicut differunt de principijs, ita etiam differunt de consideratione animae. Differunt autem de principijs quantum ad duo. Primo quantum ad substantiam principiorum (quae) scilicet sint, & quantum ad numerum (quot) scilicet sint. Quantum autem ad substantiam quidem, quia quidam ponebant principia corporalia, illi scilicet qui posuerunt ignem, aut aquam, aut aerem, quidam vero incorporalia & immaterialia, sicut qui posuerunt numeros & ideas, quidam vero miscentes utraque, sicut

Tex. c. 29.

DE ANIMA

ficut Platonici qui posuerunt principia sensibilia & separata. Circa numerum vero seu multitudinem differunt, quia quidam posuerunt tantum vnum primum principium, sicut Heraclitus qui posuit aerem, & alius ignem, quidam vero dicunt plura prima principia, sicut Empe, qui posuit quatuor elementa. Et secundum has suppositiones de pri...

cientes & incorporea. His autem miscentes, & ab utrisque principia enuntiantes. Differunt autem & circa multitudinem, hi quidem enim vnum, illi vero plura dicunt. Consequenter autem his & animam assignant, motuum enim naturam primorum existimauerunt, non irrationabiliter.

b Vn quibusdam visum est ignem esse. Etenim hic in partibus subtilissimus est, & maxime elementorum incorporeus. Adhuc autem mouetur, quia & mouet alia primo. De moeritus autem dulcius dixit, enuntians per quod utrumque horum. Animam quidem enim & intellectum, idem esse. Istud autem esse ex primis & indiuisibilibus corporibus. Motuum autem propter subtilitatem partium & figuram. Figurarum autem leuiter mobilissimam, sphaericam dicit: huiusmodi autem esse intellectum & ignem.

c Anaxagoras autem videtur, quidem alterum dicere animam & intellectum, sicut diximus prius. Vtitur autem utrisque, sicut vna natura. Verum tamen intellectum ponit principium omnium maxime, solumque dicit ipsum, eorum quae sunt, simplicem esse & immixtum & purum. Assignat autem utrumque eidem principio, cognoscereque & mouere, dicens intellectum mouere omnia.

d Videtur autem & Thales, ex quibus reminiscitur, motuum aliquid animam opinari, si quidem dixit lapidem animam habere, quoniam ferrum mouet. e Diogenes autem sicut & alteri quidam, aerem hunc opinans omnium subtilissimum esse, &...

animam esse illud quod est maxime motuum & cognoscituum, & quia illud quod est maxime subtile, videbatur eis esse maxime motuum & cognoscituum, ideo dixerunt animam esse ignem, qui est inter corpora magis subtilis & actius. Et licet plures essent huius opinionis, & sic opinaretur animam esse ignem, Democritus tamen subtilis & rationabilis dixit, hoc esse enuntians propter quod utrumque eorum, id est rationem motus & cognitionis magis expressit. Volebat enim sicut dictum est, quod omnia essent composita ex atomis. Et licet secundum eum huiusmodi atomi essent principium omnium rerum, nihilominus tamen volebat, quod atomi qui sunt figurae rotundae, essent de natura ignis, & ideo dicebat animam componi ex illis qui sunt figurae sphaericae. Et haec in quantum sunt prima principia, dicebat habere rationem cognoscendi, in quantum vero rotunda, rationem mouendi, & ideo in quantum anima erat composita ex huiusmodi corporibus indiuisibilibus rotundis, dicebat eam cognoscere & mouere omnia. Vnde ponens illa corpora rotunda de natura ignis, concordabat cum istis, quod omnia essent de natura ignis. Consequenter cum dicit...

dabat cum istis, quod omnia essent de natura ignis. Consequenter cum dicit...

¶ Ponit Anaxa opinionem, qui in hoc concordabat cum praecedentibus, quod eadem scilicet anima attribuit rationem cognoscendi & mouendi. Hic autem aliquando videtur alterum dicere esse animam & intellectum sicut dictum est superius, sed aliquando videtur utrisque scilicet anima & intellectu sicut vna natura. Ipse enim dicebat animam esse motuum & cognoscituum, vnde cum ipse poneret intellectum mouentem omnia & cognoscituum, pro eodem accipiebat animam & intellectum. Sed in hoc differrebat ab alijs, quia Democritus ponebat animam esse naturam corpoream, utpote ex materialibus principijs compositam. Anaxa vero dicit intellectum esse simplicem & vt excludat diuersitatem in essentia & immixtum & vt excludat compositionem cum alio & purum & vt excludat additionem ab alio. Sed mouere & cognoscere assignat eidem principio scilicet intellectui. Nam intellectus ex natura sua habet, quod sit cognoscens, motum autem habet, quia ipse, sicut dictum est, dicit intellectum omnia mouere. Consequenter cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi scilicet Thalesis qui in hoc solum concordat cum superioribus, quia illud dicit esse animam quod habet virtutem motuum. Hic enim scilicet Thales fuit vnus de septem sapientibus. Et cum omnes alij studebant circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus. Et ideo dicitur. Ex quibus reminiscuntur. Scilicet qui volunt quod aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principij in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia seu prima omnium animatarum sint humida, voluit quod illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motuum. Vnde cum lapis quidam scilicet magnes moueat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa & Thales cum istis, non quod dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animam quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi scilicet Thalesis qui in hoc solum concordat cum superioribus, quia illud dicit esse animam quod habet virtutem motuum. Hic enim scilicet Thales fuit vnus de septem sapientibus. Et cum omnes alij studebant circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus. Et ideo dicitur. Ex quibus reminiscuntur. Scilicet qui volunt quod aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principij in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia seu prima omnium animatarum sint humida, voluit quod illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motuum. Vnde cum lapis quidam scilicet magnes moueat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa & Thales cum istis, non quod dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animam quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi scilicet Thalesis qui in hoc solum concordat cum superioribus, quia illud dicit esse animam quod habet virtutem motuum. Hic enim scilicet Thales fuit vnus de septem sapientibus. Et cum omnes alij studebant circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus. Et ideo dicitur. Ex quibus reminiscuntur. Scilicet qui volunt quod aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principij in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia seu prima omnium animatarum sint humida, voluit quod illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motuum. Vnde cum lapis quidam scilicet magnes moueat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa & Thales cum istis, non quod dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animam quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi scilicet Thalesis qui in hoc solum concordat cum superioribus, quia illud dicit esse animam quod habet virtutem motuum. Hic enim scilicet Thales fuit vnus de septem sapientibus. Et cum omnes alij studebant circa moralia, hic solus dedit se inquisitioni rerum naturalium, & est primus naturalis Philosophus. Et ideo dicitur. Ex quibus reminiscuntur. Scilicet qui volunt quod aqua esset principium omnium rerum. Hic enim secundum considerationem principij in rebus animatis opinabatur esse principium omnium rerum. Vnde cum principia seu prima omnium animatarum sint humida, voluit quod illud esset principium omnium rerum quod est maxime humidum, & quia huiusmodi est aqua, dixit aquam esse principium omnium rerum. Sed tamen non consequitur opinionem suam in hoc, quod diceret animam esse aquam, sed illud dixit animam, quod habet virtutem motuum. Vnde cum lapis quidam scilicet magnes moueat ferrum, dixit illum habere animam. Ponantur ergo Anaxa & Thales cum istis, non quod dicant animam esse ignem, sed quia dicunt illud esse animam quod habet rationem sensus & cognitionis, sicut dixit Anaxagoras, seu motus sicut dixit Thales. Deinde cum dicit...

lectio

aerem, & ex hoc habere virtutem cognoscendi & mouendi. Virtutem quidem cognoscendi habet, quia aer secundum eum est principium omnium. Cum enim cognitio fiat per simile, sicut dictum est, oportet, quod si anima cognosceret omnia, esset composita ex principijs omnium rerum. Virtutem vero mouendi habet, quia aer est subtilissimum omnium corporum, & ideo maxime mobilis. Secundo enim dicitur...

¶ Ponit opinionem Heracliti, qui non dicebat simpliciter aerem esse principium rerum, sed aliquod coniunctum aeri, scilicet vaporem qui est medius inter aerem & aquam. Hic enim non posuit aquam, seu ignem vel aerem principium rerum, sed aliud medium quia non posuit nisi materialia tantum, vnde illud voluit esse principium rerum, quod esset magis remotum a contrarietate. Et hoc videbatur ei quod esset vapor, & ideo secundum hoc voluit quod anima esset vapor, quia ex hoc dicebat animam maxime cognoscituum & motuum esse. Ipse enim fuit huiusmodi opinionis, quod omnia essent in continuo fluxu, & quod nihil vel ad horam quiesceret, nec poterat aliqua oratio determinate dici. Vnde cum vapor esset inter alia maxime fluxibilis, dixit illum esse omnium rerum principium. Et hunc dicit esse animam. Et dixit quod naturam cognoscituum habet ex hoc quod est principium, motuum vero ex hoc quod est incorporeissimum & fluxibile. Tertio vero cum dicit...

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

¶ Ponit opinionem Alcmeonis, qui opinari visus est de anima. Dicit enim ipsam immortalem esse, propter hoc quod assimilatur immortalibus. Hoc autem tamen inesse ipsi, tamquam semper mota, moueri enim & diuina omnia continue semper, Lunam, Solem, astra & totum caelum. Magis autem rudi & aqua quidam existimauerunt, ut Hippo. Suaderi enim visum sunt ex genitura, quoniam omnium humida est. Et namque arguit sanguinem dicentes animam, quoniam genitura non est sanguis. Hanc autem esse primam animam. Alij autem sanguinem, quam admodum Critias, ipsum sentire, animam maxime propriam existimantes, hoc vero esse propter naturam sanguinis.

Cum igitur aqua sit humidius elementum inter cetera, dixerunt...

ipsam esse principium omnium rerum, & vsque ad hoc secuti sunt magistram suam, scilicet Thaletem. Sed in hoc differunt, quia Thales licet poneret aquam esse omnium principium, non tamen dixit animam esse aquam, sed virtutem mouentem, sicut dictum est. Isti vero de numero rudium dixerunt animam esse aquam, ut Hippo.

Hic namque arguebat quosdam qui dicebant animam esse sanguinem, ex hoc quod sanguis non est quidam, seu semen rerum animatarum, quam dicebant esse primam animam, & hoc attribuebant aere propter humiditatem. Consequenter cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

¶ Ponit opinionem cuiusdam Philosophi qui magis consideras animam quantum ad cognitionem, adhuc grossius locutus est de ipsa, dicens ipsam esse sanguinem. Cuius ratio est, quia in animalibus non est sensus sine sanguine, & ideo cum anima sit principium cognoscendi, dixit ipsam esse sanguinem, sicut quo non est sensus animalis: exanguis enim putat ossa & vngues, & dentes, sine sensu sunt: licet herui sine sanguine existat, res maxime sensitiui sunt. Et hoc dixit Critias. Quia vera possit quare in consideratione de anima non facta mentionem de terra, sicut de alijs elementis, ideo excusat se cum dicit...

sticquendo substantias rerum ex numeris: unde in constituendo sub-

LECTIO VIII.

Rimū quidē igitur non bene dicitur, animā magnitudinem esse. Eam enim quę omnis, talē esse vult,

LECTIO VIII.

Rimū igitur non recte habet, dicere animam esse magnitudinem. Animam enim vniuersi nimirum talē esse vult;

Nam quo tandem pacto si magnitudo sit qualibet suarum intelligit partium?

tamen Arist. ne aliq. ex hoc erret, disputat contra eum, secundum quod verba sonant. Primo ergo Arist. circa primam rationem, manifestat, de qua anima Plato intellexit, scilicet de anima vniuersi.

Que talis est. Possit aliquis dicere quod Plato non posuit magnitudinem in intellectu propter multa intelligibilia, sed oportet quod sit in intellectu magnitudo etiam propter vnumquodque intelligibile.

inquantum scilicet occurrit & obuiat speciebus intelligibilibus, & ad illam contactum attribuit circulo, sicut supra dictū est.

Quę talis est. Tu dicis intellectum esse circulum & dicis intellectum moueri, sed motus circuli est circulatio, motus vero intellectus est intelligentia, hoc est intelligere, ergo si intellectus est circulus, de necessitate intelligentia erit circulatio.

Amplius autem, si eadem circulatio multoties est, oportebit multoties intelligere idem. Si ergo intelligentiā, circulatō, & intellectū vtiq; erit circulus, cuius talis circulatio sit intelligentia.

Que talis est. Constat quod si nos ponimus intellectum impartibile de facili patebit ratio, quomodo intelligat impartibile & partibile, quia impartibile intelligit secundum proprietatem suę naturę.

Quę talis est. Tu dicis intellectum esse circulum & dicis intellectum moueri, sed motus circuli est circulatio, motus vero intellectus est intelligentia, hoc est intelligere, ergo si intellectus est circulus, de necessitate intelligentia erit circulatio.

Item, quomodo intelligit partibile impartibile, aut impartibile partibile? Necessarium porro est, intellectū esse circulum hunc, nam motio intellectus, intellectio est, circuli vero circunuectio.

Item, quomodo intelligit partibile impartibile, aut impartibile partibile? Necessarium porro est, intellectū esse circulum hunc, nam motio intellectus, intellectio est, circuli vero circunuectio.

Item si sepius eadem fiat circunuectio, sepius idem intelligere oportebit.

generibus, sed accipitur quasi primum genus generalissimum, nec etiam est descendere in infinitum in speciebus, sed est stare in specie specialissima.

Que pendet quodammodo ex precedenti, & est quasi quoddam membrum eius: supra enim probatum est quod si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligentia erit circulatio, & probauit superius ratione quod intelligentia non est circulatio, & hoc idem probat hic tali ratione.

Tex. cō. 46.

Tex. cō. 47.

Igitur i prædictis numeris accipitur series duplorum vsque ad numerum cubicum, vtpote vnum, duo, quatuor, octo, & alia series triplorum eodem modo, vtpote vnum, tria, 9, 27, quę quidem duę series in vnitare coniunguntur, ac si essent duę lineę rectę angulum continētes.

Nā a quatuor pceditur ad octo, & a tribus redibitur ad 27, & sic vtrobique concluditur, quod quidā circulis. Sciendū autē est quod Plato ea quę inueniebantur in natura magis cōposita, dicebat prouenire ex proprietate naturę magis simplicis, sicut cōsonantias sonorū ex proportionibus numerorum.

Quę pendet quodammodo ex precedenti, & est quasi quoddam membrum eius: supra enim probatum est quod si intellectus est circulus, sicut Plato posuit, intelligentia erit circulatio, & probauit superius ratione quod intelligentia non est circulatio, & hoc idem probat hic tali ratione.

Tho. sup. 24.

Tex. cō. 76.

S. Tho. sup. Aia. B. fit ni-

Et nigrum & de nigro album. In motu etiam augmenti impossibi-

Adhuc autem, intelligentia assimilatur cuida statui & que ti magis quam motui, eodem autem modo & syllogismus.

At uero neque beatum, quod non facile, sed uolentum Si autem est motus ipsius non substantia, extra natura utiq; mouebit.

Laboriosum autem est, commiseri animam corpori, nec possibile absolui. Et adhuc fugiendum, si quidem melius est intellectui, non cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici, & multis videtur.

Immanifesta autem, & circulo ferri celum causa. Neque enim animam substantia, causa circulariter ferri animam, sed secundum accidens sic mouetur. Neq; corpus causa, sed anima magis illi.

At uero neque quia melius dicitur, & tamen oportebat propter hoc deum facere circulariter ferri animam, quia dignius sit ipsi moueri quam manere, moueri autem sic quam aliter. Quoniam autem huiusmodi intentio est alteris rationibus magis propria, hanc quidem dimittamus nunc.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent, Compingunt enim & immittunt in corpus Animam, nihil praterea distinguentes, quam ob causam, & quomodo se habente corpore. Quod tamen necessarium esse uidetur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil adeo inter se quibuslibet. Hi uero solum aggrediuntur dicere, quale quid sit Anima, de recepturo autem corpore nulla addunt distinctionem, quasi possibile sit secundum Pythagoricas

ter non inest anime & substantia sua, sed per accidens, quia (vt dictum est) anima mouetur p se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiam pp natura ipsi corporis celestis, quia corpus non est causa motus anime, sed anima est magis corpori causa q moueatur. Si autem dicitur q pp sine, non potest assignari aliq; finis determinatus fm eu, cu queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi q sic deus uoluerit eu moueri. Sed Deus ppter aliquam causam dignatus est celum potius moueri q manere, & moueri sic, circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, i. in alio tractatu. In lib. de Caelo, ideo dimittimus ipsam ad presens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quod non solum est contra Platonem, sed etiam contra multos alios, & ducens est ad inconuenientia, & ostendens eoru positiones deficientes, quae talis est. Constat q inter moues & motu est aliqua proportio, & inter agens & patiens, & inter formam & materiam. Non similiter enim quilibet forma cuilibet corpori conuenit & vnitur, neq; omne agens agit in omne patiens. Neq; quodlibet moues mouet quodlibet

Quod autem motus sit prater naturam anime patet ex positione Platonis. Ipse enim dixit animam componi ex numeris, & postea dicit eam dispartitam in duos circulos, & hos reflexit in. 7. & ex hoc sequitur motus, ex quo apparet quod motus non inest ei naturaliter, sed per accidens. Octauam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Videtur quod secundum opinionem Platonis, anima de sua natura non sit vnita corpori. Nam ipse posuit eam primo composita ex elementis, & postea complexam & adunata corpori, & inde non posse recedere cu vult. Inde sic. Quando cum que est aliquod vniu contra naturam suam alicui, & non potest inde cum vult recedere, ei est penale, & quandoque aliqd in vnione ad aliud deterioratur, est fugiendum & nocium. Sed anima vnitur corpori contra naturam suam, vt dictum est, nec potest inde recedere cum vult, nec non & deterioratur in vnione ad corpus sicut consuetum est dici a Platonis & multis ex eis. Videtur ergo q anime penale est & fugiendum, esse cu corpore. Non ergo conueniens est dictu Platonis. q anima composita ex elementis, primo commissetur corpori. Nonnam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Plato loquitur de anima vniuersi, & dicit eam moueri circulariter, sed fm opinionem suam, causa quare celum mouetur circulariter, est immanifesta. non assignatur. Si. n. celi mouetur circulariter, aut ergo hoc erit propter principia naturalia, aut propter sine. Si dicat, quod naturaliter propter principia, aut erit propter natura anime, aut pp natura corporis celestis, sed non est propter natura anime, quia moueri circulariter non inest anime fm substantia sua, sed per accidens, quia (vt dictum est) anima mouetur p se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiam pp natura ipsi corporis celestis, quia corpus non est causa motus anime, sed anima est magis corpori causa q moueatur. Si autem dicitur q pp sine, non potest assignari aliq; finis determinatus fm eu, cu queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi q sic deus uoluerit eu moueri. Sed Deus ppter aliquam causam dignatus est celum potius moueri q manere, & moueri sic, circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, i. in alio tractatu. In lib. de Caelo, ideo dimittimus ipsam ad presens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quod autem motus sit prater naturam anime patet ex positione Platonis. Ipse enim dixit animam componi ex numeris, & postea dicit eam dispartitam in duos circulos, & hos reflexit in. 7. & ex hoc sequitur motus, ex quo apparet quod motus non inest ei naturaliter, sed per accidens. Octauam rationem ponit cum dicit.

Item intellectio similis est quieti potius cuidam & statui. Eodem etiam modo syllogismus.

Quin ne beatum, quidem est, quod non facile, sed uolentum est. Quod est motus eius non substantia, uique prater naturam mouebitur.

Laboriosum etiam est coniunctum esse cum corpore, nec posse ab eo solui, & insuper etiam fugiendum, si quidem melius est intellectui non esse cum corpore, quemadmodum dici solent, & inter plerosque conuenit.

Incerta est etiam causa, cur celum circumferatur, neque enim animam substantia causa est quomobrem circumferatur, sed per accidens ita mouetur, neque corpus est causa, sed illi potius anima, neque uero quod melius dicitur, atqui oportebat Deum propterea facere animam circumferri, quod melius sit ei moueri, quam stare, & ita moueri, quam aliter. Sed quoniam haec consideratio alijs est disputatiombus accommodatior, eam in praesentia praetermittamus.

Illud autem absurdum accidit & huic sermoni, & plurimis eorum qui de Anima haberi solent, Compingunt enim & immittunt in corpus Animam, nihil praterea distinguentes, quam ob causam, & quomodo se habente corpore. Quod tamen necessarium esse uidetur, nam propter communionem hoc agit, illud patitur, atque hoc mouet, illud mouetur. Horum autem nihil adeo inter se quibuslibet. Hi uero solum aggrediuntur dicere, quale quid sit Anima, de recepturo autem corpore nulla addunt distinctionem, quasi possibile sit secundum Pythagoricas

ter non inest anime & substantia sua, sed per accidens, quia (vt dictum est) anima mouetur p se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiam pp natura ipsi corporis celestis, quia corpus non est causa motus anime, sed anima est magis corpori causa q moueatur. Si autem dicitur q pp sine, non potest assignari aliq; finis determinatus fm eu, cu queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi q sic deus uoluerit eu moueri. Sed Deus ppter aliquam causam dignatus est celum potius moueri q manere, & moueri sic, circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, i. in alio tractatu. In lib. de Caelo, ideo dimittimus ipsam ad presens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Plato loquitur de anima vniuersi, & dicit eam moueri circulariter, sed fm opinionem suam, causa quare celum mouetur circulariter, est immanifesta. non assignatur. Si. n. celi mouetur circulariter, aut ergo hoc erit propter principia naturalia, aut propter sine. Si dicat, quod naturaliter propter principia, aut erit propter natura anime, aut pp natura corporis celestis, sed non est propter natura anime, quia moueri circulariter non inest anime fm substantia sua, sed per accidens, quia (vt dictum est) anima mouetur p se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiam pp natura ipsi corporis celestis, quia corpus non est causa motus anime, sed anima est magis corpori causa q moueatur. Si autem dicitur q pp sine, non potest assignari aliq; finis determinatus fm eu, cu queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi q sic deus uoluerit eu moueri. Sed Deus ppter aliquam causam dignatus est celum potius moueri q manere, & moueri sic, circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, i. in alio tractatu. In lib. de Caelo, ideo dimittimus ipsam ad presens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

quodlibet motum, sed oportet q sit inter ea aliqua comunicatio & proportio, ex qua hoc fit aptum natum moueri, illud vero moueri. Patet autem q isti Philosophi posuerunt animam esse in corpore & mouere corpus, cum ergo loquantur de ipsa natura anime, videntur etiam necessarium q aliquid dixerint de natura corporis, propter qua causam vnita corpori, & quo se habeat corpus ad ea, & quomodo comparatur corpus ad animam. Non ergo sufficienter determinat de anima, dum conatur dicere solu quale quid sit anima, & negligit ostendere quale quid sit corpus suscipiens ipsam. Ex quo conuenit eis illud quod in fabulis Pythagoricis habetur, quod quilibet anima i quodlibet corpus ingrediatur, puta hanc casu contingat in corpus elephantis intrare animam muscae. Quamuis hoc non possit esse, cum vniquodque corporum & maxime animalium, habeat propria formam & propriam speciem, & proprium mouens, & proprium motu, & multum differat corpore vermis a corpore canis, & corpus elephantis a corpore culicis. Hoc tamen dicentes, q quilibet anima quodlibet corpus ingreditur, dicitur simile, ac si quis dicat artem texturam ingredi in fistulas, & artem in telaria, Et tamen si ipsi artibus inesseret natura ingrediendi corpora seu organa ex seipsis, non querebatur in quodlibet ingrederetur, sed fistularia ingrederetur in fistulas, non in lyras, cytharas autem in cytharas, & non in fistulas. Eodem igitur modo si anime cuilibet sit corpus, vnaquaeque anima non quodlibet corpus ingreditur, immo ipsa anima idoneu format sibi corpus & non assumit paratum. Sic ergo Plato & alij Philosophi loquentes tantum de anima natura, insufficienter dixerunt, non determinantes quod sit corpus conueniens cuilibet anime, & qualiter & quale existens vnatur sibi.

Quae talis est. Videtur quod secundum opinionem Platonis, anima de sua natura non sit vnita corpori. Nam ipse posuit eam primo composita ex elementis, & postea complexam & adunata corpori, & inde non posse recedere cu vult. Inde sic. Quando cum que est aliquod vniu contra naturam suam alicui, & non potest inde cum vult recedere, ei est penale, & quandoque aliqd in vnione ad aliud deterioratur, est fugiendum & nocium. Sed anima vnitur corpori contra naturam suam, vt dictum est, nec potest inde recedere cum vult, nec non & deterioratur in vnione ad corpus sicut consuetum est dici a Platonis & multis ex eis. Videtur ergo q anime penale est & fugiendum, esse cu corpore. Non ergo conueniens est dictu Platonis. q anima composita ex elementis, primo commissetur corpori. Nonnam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Plato loquitur de anima vniuersi, & dicit eam moueri circulariter, sed fm opinionem suam, causa quare celum mouetur circulariter, est immanifesta. non assignatur. Si. n. celi mouetur circulariter, aut ergo hoc erit propter principia naturalia, aut propter sine. Si dicat, quod naturaliter propter principia, aut erit propter natura anime, aut pp natura corporis celestis, sed non est propter natura anime, quia moueri circulariter non inest anime fm substantia sua, sed per accidens, quia (vt dictum est) anima mouetur p se, & in sua substantia motu recto, & deinde aspectu rectu reflexit in circulos. Nec etiam pp natura ipsi corporis celestis, quia corpus non est causa motus anime, sed anima est magis corpori causa q moueatur. Si autem dicitur q pp sine, non potest assignari aliq; finis determinatus fm eu, cu queritur quare sic mouetur, & non alio motu, nisi q sic deus uoluerit eu moueri. Sed Deus ppter aliquam causam dignatus est celum potius moueri q manere, & moueri sic, circulariter quam alio motu, quam causam Plato non assignat. Sed quia hanc assignare est magis proprium alijs rationibus, i. in alio tractatu. In lib. de Caelo, ideo dimittimus ipsam ad presens. Decimam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

rum ad id quod commune est, quia antiqui Philosophi nihil tractauerunt de causa formali, sed tantum de materiali. Et inter omnes illi qui magis visi sunt appropinquare ad causam formalem, fuerunt Democritus & Empedocles, qui. f. Empedocles dixit quod omnia constabant ex sex principijs, quorum quatuor posuit materialia. Quatuor elementa, & duo formalia partim actiua, & partim materialia. f. amicitia & litem. Et dicebant quod haec principia materialia habebant inter se quadam proportionem quae resulatabat ex eis, ita quod conueniebant in aliquo vno, quia sine hoc non possent esse simul. Et hanc dicebant formam rerum & harmoniam quandam esse. Vnde sic dicitur de alijs formis, sic dicebant de anima q erat harmonia quaedam. Secundo cu dicit.

fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. Simile ergo quidpiam dicunt, ut si quis dicat artem fabrilem in sibi ingredi. Oportet enim artem quidem uti instrumentis, animam uero corpore.

Harmoniam enim quandam eam nonnulli dicunt, etenim harmoniam temperationem, & compositionem esse contrarium, & corpus componi ex contrariis.

Et quidem harmonia, quaedam ratio mistorum est, aut compositio, animam autem neutrum possibile est esse horum.

Amplius autem mouere non est harmoniam, animam autem attriuntur hoc omnes.

Congruit autem magis de sanitate, & omnino de corporeis virtutibus de anima. Manifestum autem si aliquis tentauerit reddere passiones, & opa anime harmoniam quadam, difficile adaptare.

Praterea mouere non est harmoniam, quod tamen, omnes fere dixerim, animam potissimum tribuunt.

Magis autem quadrat dicere, harmoniam de sanitate, & omnino de corporeis uirtutibus, quam de Anima. Quod apertissimum erit, si quis tentauerit attribuire affectus & munera animae alicui harmoniae: difficile enim est accommodare.

rum prima talis est. Constat quod harmonia proprie dicta, est consonantia in sonis, sed isti transtulerunt istud nomen ad omnem debitam proportionem, tam in rebus compositis ex diuersis partibus, quam in commixtis ex contrariis. Secundum hoc ergo harmonia duo potest dicere, quia vel ipsam compositionem seu comixtionem, vel proportionem illius compositionis seu comixtionis. Sed constat quod neutrum istorum est anima, ergo anima non est harmonia. Quod autem anima non sit compositio siue proportio compositionis patet isti enim accipiunt animam vt substantiam quandam, sed illa duo sunt accidentia, non ergo idem sunt. Secundam rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Constat quod omnes Philosophi dicunt, quod anima mouet, sed harmonia non mouet, immo relinquatur ex mouente, & sequitur, sicut ex motu chordarum qui est per musicam relinquatur harmonia quaedam in sono. Et ex applicatione & contemperatione partium a componente relinquatur proportio quaedam in composito, ergo si anima est harmonia, & haec relinquatur ex harmonia: oportet ponere animam quae harmonizet. Tertiam, rationem ponit cum dicit.

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Quae talis est. Philosophus dicit in quarto Physicorum. Quicumque assignat definitionem seu naturam rei, oportet quod illa assignatio, si sufficiens est, conueniat operationibus & passionibus illius rei: tunc enim diffinitur opus quid est res, quando nos non solum cognoscimus substantiam & naturam

Tex. co. 49.

Tex. co. 50.

Tex. co. 51.

Tex. co. 52.

Tex. co. 53.

lectio 7.

lib. 2.

lectio 3.

lectio 5.

Tex. co. 31.

ipsum

ppius rei, sed etiam passiones & accidentia eius. Si ergo anima est harmonia quaedam, oportet quod per cognitionem harmoniae deueniamus in cognitionem operationum & accidentium animae.

Tex. cō. 57.

Tex. cō. 58. Sed hoc est valde difficile, vtpote si velimus operationes animae in harmoniam referre. Cuius enim harmoniae erit sentire, & cuius amare, aut odire, & intelligere? Sed per cognitionem harmoniae magis congruit venire in cognitionem accidentium corporum, vti velimus cognoscere sanitatem, dicemus quod est complexio adaequata & temperata humorum & qualitatum in corpore, & sic de alijs corporeis virtutibus, & sic harmonia magis esset attribuenda corpori quam animae. Quartam rationem ponit cum dicitur: Quae talis est, harmonia inuenitur aliquando in compositis & habentibus compositionem & motum, quia quodammodo haec sic inuicem simul ponitur & ordinatur, ut nullum cōgenum habeat vt nullus defectus eiusdem generis ibi sit, sicut illae partes dicuntur bene harmonizatae, & cōpositio ipsarum vocatur harmonia, sicut ligna & lapides, & alia corpora naturalia. Sic etiam & chordae quando bene ordinatae sunt, vel fistulae, vt exinde consonantia sonorum resultet, dicuntur bene harmonizatae, & huius consonantia dicitur harmonia, & hoc modo proprie dicitur harmonia. Aliquando inuenitur in corporibus mixtis ex contrarijs. Quando enim aliqua contraria sunt cōplexa & commixta in aliquo, ita vt nulla repugnantia seu excessus alicuius contrarij sic ibi, vtpote calidi, aut frigidi, aut humidus, aut siccus, tunc illa dicuntur bene harmonizata, & horum ratio, id est proportio dicitur harmonia. Si ergo anima est harmonia, secundum aliquem istorum modorum dicetur, sed constat quod neutro istorum modorum rationale est animam dici harmoniam, ergo male dicunt animam harmoniam esse. Et quod neutro istorum modorum anima dicatur harmonia patet. Non enim anima potest dici harmonia, quod inuenitur in rebus compositis, & habentibus compositionem, quod patet: Nam ordo partium compositarum in corpore est valde manifestus, facile enim est scire ordinem ossium ad ossa, & neruorum ad neruos, & brachij ad manū, & carnis ad ossa. Sed ratio ordinis partium animae est nobis immanifesta. Non enim per hoc possumus scire ordinem qui est inter intellectum & sensum & appetitum & huiusmodi. Nec etiam potest dici harmonia secundum proportionem corporum commixtorum ex contrarijs. Et hoc duplici ratione. Vna ratio est, quia diuersa proportio inuenitur in diuersis partibus corporis, nam cōmixtio elementorum non habet eandem

f Amplius autem dicimus harmoniam in duo respicientes, maxime quidem proprie, magnitudinū in habentibus motū & positionē, cōpositionem ipsarum, cum sic congruant vt nullum cōgenū praeferantur. Hinc autem & eorū quae cōmiscētur rationē. Neutrū quidem igitur modo rationabile. Cōpositio autem partium corporis multum inuestigabilis est. Multae enim cōpositiones partium, & multipliciter sunt. Cuius igitur & quomodo congruit opinari, intellectum cōpositionem esse, aut & sensitiuum & appetitiuum? Similiter autem & inconueniens & rationē mixtionis esse animā. Non enim eandem habet rationem commixtio elementorum, secundum quam caro & secundum quam os accidit igitur multas animas habere, & secundum omne corpus, siquidem omnia, ex elementis commixtis sunt, commixtionis autem ratio, harmonia & anima.

Tex. cō. 59.

Tex. cō. 60. g Inuestigabit autem hoc vtrique aliquis ab Empedocle, vnumquodque enim horum in ratione quadam dicit esse. Vtrū igitur haec ratio anima est, an magis alterū aliquid cum sit, in membris ingeneratur?

h Amplius autem vtrum cōcordia cuiuslibet mixtionis causa, an eius quae secundum rationē? i Et haec vtrum ratio est, an alterum aliquid praeter rationē? Haec quidem igitur habent huiusmodi dubitationes.

k Si vero alterū est a mixtione anima, quid igitur simul cum carni esse, interimitur & eē alijs partibus animalis? Adhuc autem siquid non vnaquaeque partium habet animam, si non est anima ratio permixtionis, quid est quod corrumpitur, anima digressa?

ratione, i. proportionē quae est caro, & quae est os, ergo in diuersis partibus erunt diuersae animae. Et sic patet quod in cōmixtionibus partium animalis. Alia ratio est, quia omnia corpora sunt cōmixta ex elementis & contrarijs: si ergo proportio cōmixtionis in quolibet corpore est harmonia & harmonia est anima, ergo in quolibet corpore erit anima, quod est inconueniens. Et sic patet quod inconuenienter dicunt animam esse harmoniam. Cōsequenter cum dicitur: Quae talis est, harmonia inuenitur aliquando in compositis & habentibus compositionem & motum, quia quodammodo haec sic inuicem simul ponitur & ordinatur, ut nullum cōgenum habeat vt nullus defectus eiusdem generis ibi sit, sicut illae partes dicuntur bene harmonizatae, & cōpositio ipsarum vocatur harmonia, sicut ligna & lapides, & alia corpora naturalia. Sic etiam & chordae quando bene ordinatae sunt, vel fistulae, vt exinde consonantia sonorum resultet, dicuntur bene harmonizatae, & huius consonantia dicitur harmonia, & hoc modo proprie dicitur harmonia. Aliquando inuenitur in corporibus mixtis ex contrarijs. Quando enim aliqua contraria sunt cōplexa & commixta in aliquo, ita vt nulla repugnantia seu excessus alicuius contrarij sic ibi, vtpote calidi, aut frigidi, aut humidus, aut siccus, tunc illa dicuntur bene harmonizata, & horum ratio, id est proportio dicitur harmonia. Si ergo anima est harmonia, secundum aliquem istorum modorum dicetur, sed constat quod neutro istorum modorum rationale est animam dici harmoniam, ergo male dicunt animam harmoniam esse. Et quod neutro istorum modorum anima dicatur harmonia patet. Non enim anima potest dici harmonia, quod inuenitur in rebus compositis, & habentibus compositionem, quod patet: Nam ordo partium compositarum in corpore est valde manifestus, facile enim est scire ordinem ossium ad ossa, & neruorum ad neruos, & brachij ad manū, & carnis ad ossa. Sed ratio ordinis partium animae est nobis immanifesta. Non enim per hoc possumus scire ordinem qui est inter intellectum & sensum & appetitum & huiusmodi. Nec etiam potest dici harmonia secundum proportionem corporum commixtorum ex contrarijs. Et hoc duplici ratione. Vna ratio est, quia diuersa proportio inuenitur in diuersis partibus corporis, nam cōmixtio elementorum non habet eandem

Præterea si dicamus harmoniam ad duo spectantes, propriissime quidem in magnitudinibus ipsarum quae habent motum & positionem, cōpositionem earum, cum ad hoc habeant, vt nihil prorsus eiusdem generis admittant, atque hinc etiam permixtorum rationem, profecto neutro quidem modo rationem consentaneum fuerit, partium tamen cōpositio nullo negotio refelli potest, multae enim cōpositiones sunt partium, & quae uarietate. Cuius igitur, aut quo tandem pacto existimare oportet intellectum esse cōpositionem, aut etiam sensitiuum, aut appetitiuum? Pari quoque modo absurdum est animam esse permixtionis rationem, non enim eandem obtinet rationem elementorum permixtio, quae caro, & quae os permixtum est, itaque fiet vt multas habeat animas, easque per vnumquodque corpus, siquidem omnia ex elementis permixtis sunt, ratio vero permixtionis harmonia est & anima.

Hoc etiam aliquis ab Empedocle peteret, nam vnumquodque eorum ratione quadam consistit dicit, Vtrum igitur anima est ratio, an potius cum aliquid aliud sit, membris accedit?

Ad haec vtrum amor cuiuslibet permixtionis est causa, an eius quae in ratione consistit? Atque haec eadem vtrum ratio, an aliquid aliud est praeter rationem? Ac de istis quidem eiusmodi dubitationes oriuntur.

Quod si anima diuersum est a permixtione, cur una cum carni esse, reliquis etiam animalis partibus tollitur? Ad haec si non vnaquaeque partium habet animam, si non est anima ratio permixtionis, quid est quod abscedente anima corrumpitur?

solū cōgregatiōis harmonizatae, tūc amicitia nō erit cōgregatiōnis, quod est contra eum. Terciam rationē ponit cum dicit: Quae talis est, Empedocle dicit quod amicitia est cōgregatiōnis causa, aut nō. Si dicat quod est idē, tūc cū nihil sit cā iungitū, amicitia nō erit cā illius cōgregatiōnis, sicut Empedoclebat. Si vero dicatur quod nō est idē, cōtra. Cōgregatiō harmonizata nihil aliud est quā cōuenientia quaedā, amicitia vero videtur esse quaedam cōuenientia, ergo est idem, & sic idem quod prius. Cōsequenter cum dicit: Ostendit quomodo haec opinio est multum probabilis dicens, quod ideo videtur haec opinio probabilis, quia posito vno ponitur aliud, & remoto vno, remouetur alterum. Nam recedente ab aliquo cōgregatiōe harmonia, recedente anima & permanente harmonia

Tex. cō. 61.

Tex. cō. 62.

Tex. cō. 63.

Tex. cō. 64.

Tex. cō. 65.

harmonia permanet anima. Sed hoc non sequitur, quia proportio huiusmodi non est forma, sicut ipsi credebant, sed est dispositio materiae ad formam. Et sic si accipiatur propria harmonia compositionis pro dispositione, bene sequitur quod manente dispositione materiae ad formam manet forma, & destructa dispositione, remouetur forma. Nō tamen quod harmonia sit forma, sed dispositio materiae ad formam. Secundo cum dicitur: Concludit & epilogat, quod anima nō mouet circulariter, sicut Plato dixit. Nec est harmonia sicut Empedoclebat. Mouetur autem secundum accidens, sicut diximus supra, & mouet seipsam. Et quod mouetur secundum accidens patet, quia mouetur in quantum mouetur corpus in quo est, corpus autem mouetur ab anima. Alio modo non est, moueri ipsam secundum locum nisi per accidens.

1 Quod quidem igitur, neque harmoniam, possibile est esse animam, neque circulariter moueri, manifestum est ex dictis. Secundum accidens autem moueri est & mouere seipsam, vt moueri quidem in quo est, hoc autem non est possibile moueri secundum locum ipsam.

LECTIO X.

Rationabilis autem dubitabit vtrique; aliquis de ipsa, tamquam quae mouetur, in huiusmodi respiciens. Dicimus enim animam tritari, gaudere, cōfidere, timere. Amplius autem irasci, & sentire, & intelligere. Haec autem omnia motus esse videtur, vnde opinabitur aliquis ipsam moueri.

2 Hoc autem non est necesse. Si nō & quāmaxime gaudere, aut dolere, aut intelligere, motus sunt, & vnumquodque moueri aliquid. Moueri autem est ab anima, vt irasci aut timere, in eo quod cor quodammodo mouetur. Intelligere autem, aut tale est, aut forsitan alterum aliquid.

3 Horū autem accidit alia quidem, secundum loci mutationē quibusdam motis, alia vero secundum alterationem. Qualia autem & quomodo, alterius rationis est. Dicere autem irasci animā, simile est, & si aliquis dicat eam texere vel aedificare, melius enim forsitan est non dicere animam misereri, aut addiscere,

4 Sed dato quod sint motus, & loquamur de eis, quae sunt motus, nihilominus tamen falsum est quod attribuatur animae, & per cōsequens, quod huiusmodi operationes moueatur. Quod sic patet. Cōstat enim quod si huiusmodi operationes sunt motus & attribuuntur animae, non attribuuntur sibi, nisi quae aliquas determinatas partes corporis, sicut sentire nō attribuitur alicui nisi aliqua parte corporis, vt in oculo, sensus est per visum & irasci in corde, & sic de alijs. Similiter manifeste apparet quod nō sunt alicuius motus, sed cōiuncti. Sunt tamen ab anima, vtpote in hoc quod est irasci. Anima enim iudicat aliquid esse dignum irae, cor autem animalis ex hoc mouetur, & feruet circa ipsum sanguis. Sic autem se habet ad timores. Nam a qua particula corporis contrahitur ad terribile & alteratur, & similiter de alijs. Et sic anima nō mouetur, sed est moueri ab ea in eo quod aliquid, vt cor, quodammodo mouetur. Et quia ipse determinabit inferius, quod intelligere est quaedam operatio animae in qua non communicat cum corpore & non est cōiuncta. Ideo dicit quod intelligere forsitan est aliquid alterum ab operationibus cōiunctis. Et dicit forsitan, quia non loquitur diffinendo, sed supponendo opinionem aliorum, & non est suam opinionem & veritatem, quam ipse opinatur. Et huius exemplū habemus in tertio Physicorum, vbi Philosophus disputat contra ponentes infinitum, & vtitur contra eos multis rationibus, quae sunt falsae, licet enim illos reputetur vt quaeputa quod omne corpus habeat leuitatē. Cuius ratio est, quia

hoc, scilicet, vtrum omne corpus habeat leuitatē & grauitatē, non dum determinauerat, quod postea determinauit in libro de Caelo. Et ideo reiterauit ibi quæstionem de infinito. Hunc autem modū obijciendi & soluendi seruat hic Aristoteles, vnde & procedit contra eos supponendo illorum opiniones. Illi enim & maxime Platonici opinati sunt quod tritari, gaudere, irasci, sentire, & intelligere, & huiusmodi quae dicta sunt, sint motus animae. Et quod quodlibet illorū, etiam intelligere, fiat per organum determinatum, & quātum ad hoc nō fit differentia inter sentitiam & intellectiua & quod omnis anima nō solum intellectiua sit incorruptibilis. Aristoteles vero omnino ista concedit. Ipse enim supponit quod huiusmodi operationes fiat per determinata organa, etiam intelligere. Et quod omnis anima sit incorruptibilis. Hoc tantum negat, scilicet quod huius operationes, scilicet sentire, gaudere, & huiusmodi sunt motus animae, sed motus cōiuncti, & quātum ad hoc disputat cōtra eos. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit, quod huiusmodi operationes non sunt motus animae. Secundo vero probat hoc quodammodo medio. ibi. Intellectus autem &c. Dicit ergo, quod isti dicunt duo, et primo quod gaude

Nec igitur harmoniam posse esse animam, neque in orbem ferri, per seipsum ex dictis est, moueri tamen, & mouere seipsam per accidens, vt diximus, potest, vtriusque causa: moueri quidem id in quo est, atque id demum moueri ab anima. Alio autem modo haudquaquam fieri potest, vt loco moueatur.

LECTIO X.

Ed aptius de ipsa quaeratur quispiam, ut de ea quae moueatur, ad haec animaduertens. Dicitur enim animam angere, letari, cōfidere, timere, ad haec, irasci, sentire, ratiocinari, quae omnia esse motus videntur. Quamobrem eam aliquis moueri putauerit.

Quod tamen non est necessarium, Nam temesi uel maxime angere, uel letari, uel ratiocinari, motus sunt, atque vnumquodque est moueri, tamen moueri ab anima est, ut irasci, vt timere, eo quod cor ita mouetur. Ratiocinari autem, aut eiusmodi fortassis est, aut aliud quidpiam.

Horum autem partim eueniunt, dum latrone aliqua mouentur, partim dum alteratione, Quae nam porro illa sint & quomodo, id alio pertinet. Dicere autem irasci animam, uel timere simile est, atque si quis dicat animam texere vel aedificare, melius enim forsitan est non dicere animam misereri, aut discere, aut ratiocinari, sed hominem animam. Quod non ita intelligendum

tur animae, quod irasci gaudeat, sentiat, & huiusmodi. Sed dato quod sint motus, & loquamur de eis, quae sunt motus, nihilominus tamen falsum est quod attribuatur animae, & per cōsequens, quod huiusmodi operationes moueatur. Quod sic patet. Cōstat enim quod si huiusmodi operationes sunt motus & attribuuntur animae, non attribuuntur sibi, nisi quae aliquas determinatas partes corporis, sicut sentire nō attribuitur alicui nisi aliqua parte corporis, vt in oculo, sensus est per visum & irasci in corde, & sic de alijs. Similiter manifeste apparet quod nō sunt alicuius motus, sed cōiuncti. Sunt tamen ab anima, vtpote in hoc quod est irasci. Anima enim iudicat aliquid esse dignum irae, cor autem animalis ex hoc mouetur, & feruet circa ipsum sanguis. Sic autem se habet ad timores. Nam a qua particula corporis contrahitur ad terribile & alteratur, & similiter de alijs. Et sic anima nō mouetur, sed est moueri ab ea in eo quod aliquid, vt cor, quodammodo mouetur. Et quia ipse determinabit inferius, quod intelligere est quaedam operatio animae in qua non communicat cum corpore & non est cōiuncta. Ideo dicit quod intelligere forsitan est aliquid alterum ab operationibus cōiunctis. Et dicit forsitan, quia non loquitur diffinendo, sed supponendo opinionem aliorum, & non est suam opinionem & veritatem, quam ipse opinatur. Et huius exemplū habemus in tertio Physicorum, vbi Philosophus disputat contra ponentes infinitum, & vtitur contra eos multis rationibus, quae sunt falsae, licet enim illos reputetur vt quaeputa quod omne corpus habeat leuitatē. Cuius ratio est, quia

Lib. 1. Lectio 5.

Tex. cō. 18. Lectio 9.

ex subtractione vel additione alienius ab anima, relinquitur alia anima specie. & hoc est falsum. Videmus enim in dectionibus planarum & animalium annulo forum quod diuisa, seu decisa viuunt, & eandem speciem habent. Non ergo anima est numerus mouens seipsum. Quartam rationem ponit cum dicit,

Tex. cō. 69.

Quæ talis est. Tu dicis animam esse numerum, & sicut dictū est sequitur quod anima sit vnitates positionem habentes, & per consequens quod sit puncta, secundum hoc autem, si recte confideremus, videbitur vti que q nihil differt, dicere quod aia sit corpora parua & indiuisibilia, sicut dixit Democritus, aut dicere quod sit vnitates positionem habentes. Vnum enim positionē habens, quantitas est & indiuisibilis. Ex hoc ergo sic arguo. Anima, secundum positionem tuam, est numerus mouens seipsum, & per consequens vnitates & puncta mouentia seipsa, ponantur autem quod corpora indiuisibilia q posuit Democritus sunt puncta, quia non differt si cut dictum est, & sint quanta, quod necesse est, quia proprie non mouent nisi quantum, huiusmodi autem puncta mouent seipsa, quia anima est numerus se ipsum mouens. Sed in mouente seipsum, sicut dictū est, duo sunt, ergo erit in ipso puncto, vñ quod est mouens, & aliud quod est motum. Nec est curandum vtrū sint magna, seu parua, dummodo sint quanta, quia in quo libet continuo mouente seipsum hoc accidit scilicet quod sint duo ibi, vnum vt mouens, & aliud vt motum. Et sic necesse est quod sit aliquid motuum vniatum. In animali autē, illud quod mouet animal, est anima. ergo & in numero, illud quod mouet numerū, erit anima. ergo anima nō est id quod mouetur, sed illud quod mouet. Et sic mala est diffinitio animæ quod sit numerus mouens se ipsum, sed potius q sit numerus mouens numerū motū. Quintā rōnē ponit cum dicit,

Tex. cō. 45.

Videbitur aut vtiq; nihil differre, dicere vnitates, aut corpora parua. Et namq; ex Democriti sphaeris si fiant puncta, solū autem maneat quantitas, erit aliqd in ipso, hoc quidē mouēs. illud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim propter hoc, q est magnitudine differre aut paruitate, accidit qd dictū est, sed quia quātū. Vnde necesse est aliqd esse motuum vnitatum. Si autem in animali quod mouens, anima est & in numero, quare non mouens, & quod mouetur, est anima, sed mouens solum.

Tex. cō. 70.

Cōtingit aut quodāmodo vnitate hęc esse. Oportet n. ipse inesse quandam differentiam ad alias. Puncti autem solitarij, quæ vtiq; differētia erit, nisi positio? si quidem igitur sunt altera in corpore vnitates & pūcta, in eodem erunt vnitates: obtime bit enim locum puncti, tamen quid prohibet in eodem esse, si duæ sunt, & infinitas? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa. Si autem ea quæ sunt in corpore puncta sunt numerus animæ, aut si eorum quæ in corpore sunt punctorum numerus, est anima, quare non omnia habēt animam corpora? Puncta enim in oibus vidētur esse, & infinita.

Tex. cō. 71.

Amplius autē quomodo possibile est separari puncta & absolui a corporibus, si quidem nō diuidantur lineæ in puncta.

Tex. cō. 72.

Accidit autem, sicut dixim⁹, partem quidem, idē dicere, corpus quoddam subtiliū partium ipsam ponentibus, partim autē sicut Democritus dicit ab anima moueri, proprium inconueniens. Si enim est aia in omni eo qd sentit corpore, necesse ē duo in eodem esse corpora, si corp⁹ aliquid auima. Numerum autē dicentibus, in vno puncto puncta multa, aut omne corpus animam habere, nisi quidam numerus differens fiat, & alius ab his ponit cum dicit,

Quæ talis est. Secundū opinionē Xenocratis cōtingit hęc. f. animā esse vnitate, sed ex hoc cōtingit ipsam esse pūcta, q si anima est vnitas, oportet, q differat ab alijs vnitatibus, non poterit autē differre ab eis nisi per positionē, quæ n. est differentia { puncti solitarij } id est vnitatis intellectæ, nisi positio: nulla vnitas autē nisi positionē habens, est punctū: ergo anima non est vnitas, sed puncta. Sed anima est in corpore, & quodlibet corpus habet puncta sua per se. quæ

ro ergo, vtrum puncta quæ sunt anima, sint eadem cum punctis corporis aut alia. Si quidem sunt alia, ergo in qualibet parte corporis sit anima, in quolibet parte corporis erunt puncta animæ, & sic erit duo puncta aia in eodem loco simul. Et si duo, pp quid non plura, aut etiā infinita aia? Nam illa quorum locus est indiuisibilis, & ipsa indiuisibilia sunt, vnde nō indiget ampliori loco. Vnde si ponatur duo esse in loco indiuisibili per consequens possunt in eodē loco esse infinita. Si vero dicas quod sunt eadem pūcta, quæ sunt in corpore cū his punctis quæ sunt anima, sequitur quod cū omne corpus habeat puncta, quod omne corp⁹ habeat animam, sed hoc est falsum, non ergo anima est numerus mouens seipsum. Sextam rationem ponit cum dicit,

Nihil autem referre videatur, siue vnitates, siue parua corpuscula dicantur, etenim ex Democriti sphaerulis si fiant puncta, modo sola maneat quantitas, erit in ipsa quidpiam quod moueat, & quidpiam quod moueatur, quemadmodum in magnitudine, neq; enim quod magnitudine differant aut paruitate, quod dictum est euenit, sed quia quantum sunt, itaque necessarium est adesse aliquid quod sit motuum vnitates, quod si in animali id quod mouet anima est, etiam in numero. Quare non quod mouet, & quod mouetur, anima est, sed id duntaxat quod mouet.

Iam vero qui fieri potest, vt ea sit vnitas? oportet enim aliquam eius esse differentiam ab alijs, at puncti monadici quæ nam fuerit differentia, nisi positio? Si igitur vnitates siue puncta quæ sunt in corpore diuersa sunt, in eodem erunt vnitates, occupabit enim locum puncti. Atqui si duo in eodem sunt, quid obstabit cur non etiam infinita sint? Quorum enim locus est indiuisibilis, & ipsa iidem. Quod si puncta ea quæ sunt in corpore, sunt numerus is qui anima est, vel si numerus constans ex punctis ijs quæ in corpore sunt, anima est, cur non omnia habent animam corpora? in omnibus enim puncta esse videntur, eaque infinita.

Præterea qui fieri potest, vt puncta separantur ac soluantur a corporibus, si quidem non diuiduntur lineæ in puncta?

Accidit autem quemadmodum diximus, vt partim idem dicant quod ij qui corpus quoddam subtiliū partium ipsam statuunt, partim ut Democritus ab anima dicit moueri, peculiare absurdum. Nam si anima est in quaque parte eius quod sentit, necesse est in eodem duo esse corpora, si anima corpus aliquid est. Is autem qui numerum dicunt, in uno puncto, multa esse puncta aut omne corpus animam habere, si non aliquis differens numerus accedit, atque diuersus a punctis ijs quæ in corpore sunt. Accidit etiam,

hoc si puncta animæ sint alia a punctis corporis. Sed si non fiat differens numerus { punctorum animæ, id est si non differant puncta animæ a punctis quæ sunt in corpore, sequitur quod in quolibet corpore sit anima. In quolibet enim corpore est inuenire puncta. Quidam vero, sicut Democritus errauit, dicens animam moueri & corpus, ex motu animæ, & cum ipse diceret componi animam ex indiuisibilibus sphaeris, & ex motu

Tex. cō. 73.

Tex. cō. 74.

Tex. cō. 75.

Tex. cō. 76.

Tex. cō. 77.

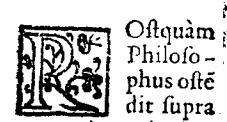
motu ipsarum moueri corpus, sequeretur quod corpus moueretur ex corporibus indiuisibilibus. Et hoc idem inconueniens sequitur ex diffinitione istorum, scilicet animal moueri ex numero, & per consequens a punctis, & non est differētia, dicere sphaeræ paruas, & vnitates magnas, aut quascumque vnitates moueri. Nam (vtrubiq; id est in sphaericis corporibus & vnitatibus, necesse est quod animal moueatur, eo quod ipsa scilicet, corpora sphaerica & pūcta seu vnitates mouentur. Cōsequenter cū dicitur h. Ostendit insufficientiam prædictæ diffinitionis ex parte accidentium. Dicit ergo quod quodcumque diffinitio sufficiens assignatur, non solum debet ducere in cognitionem substantiæ rei diffinitæ, sed etiam accidentium. Sed si cōplicemus in vñ ista duo quæ posita sunt in diffinitione animæ, scilicet numerum & motum, non solum accidit nobis inconuenientia quæ dicta sunt circa substantiam ipsius animæ, sed etiā multa alia, quia hæc duo non solum ē impossibile esse diffinitionem, id est substantiam animæ, verum etiam est impossibile quod ipsa scilicet numerus, & motus sint accidentia animæ, seu ducant in cognitionē accidentium. Non igitur est congrua diffinitio, cum non ducat in cognitionem accidentium. Et quod nō ducat in cognitionem accidentium animæ, manifestum est si quis ex huiusmodi diffinitione conabitur passionem & operationes animæ assignare, puta ratiocinationes, delectationem, tristitiam, & huiusmodi. Ex ipsis enim scilicet ex numero & motu, non solum non erit facile deuenire in cognitionē accidentium & operationum animæ, sed nec diuinare poterim⁹ ex eis aliquid de ipsis passionibus & operationibus aie.

LECTIO XII.

Ribus autē modis traditis secundū quos diffiniunt animā, alii quidem maxime motiuā enuntiauerunt, in mouendo seipsam. Alii autē corpus subtilissimum, aut in corporalissimū aliorum. Hęc autem quas dubitationes & cōtrarietates habēt, præteritum ferre. Relinquitur autē considerare quomodo dicitur ex elementis ipsam esse. Dicunt n. quatenus sentiat ea quæ sunt, & vnumquodque cognoscat. Necessariū autē est accidere multa & impossibilia rationi. Ponunt n. cognoscere simile simili, tāquam si animā res ipsas esse ponant. Non sunt autē hæc sola, multa vero & alia. Magis autē fortassis infinita numero quæ sunt ex his. Ex quibus igitur est vnumquodque horū, esto cognoscere animā & sentire, sed compositū quo cognoscat, aut sentiat? vt quid Deus aut homo aut caro, aut os? similiter autē quodlibet aliud compositorum? Non n. quolibet modo se habentia elementa horū vñquodque, sed ratione quadā & compositione sicut Empe. dicit os. Terra autē adamabilis, in amplius recepta culis, duas ex octo partibus fortita ē aq; luminis, quatuor autē vulcani, ossa autē alba facta sunt: nulla igitur vtilitas est, elementa in anima esse, nisi & rationes inerunt & cōpositio. Cognoscat n. vnum quodque simile. Os autē aut hominē nihil, nisi & hęc inerunt. Hoc autem q impossibile sit, nihil oportet dicere. Quis

LECTIO XII.

Vm autem tres modi tradantur quibus diffiniunt animam, partim illorum maxime motiuam asseruerunt, eo quod se ipsa moueat, partim corpus tenuissimarum partium, aut quod maxime inter cetera incorporeum est, quæ quas dubitationes repugnantiasque habeat ferre persecuti sumus. Restat considerandum, quomodo dicitur ex elementis eam constare, dicunt enim ut sentiat ea quæ sunt, & vnumquodque cognoscat. Cui quidem sententiæ multa eaque impossibilia accidant necesse est. Ponunt enim cognoscere simile simili, quasi animam res ipsas ponentes. Atqui certe non hæc sola sunt, sed pleraque etiam alia, immo innumera fortasse, quæ ex eis constant. Ea igitur ex quibus est horum unumquodque, esto, cognoscat anima & sentiat, at compositum quo cognoscat, aut sentiat? ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os? similiter etiam quiduis aliud compositorum? neque enim eorum unumquodque est elementa quouis modo se habentia, sed ratione quadam, & compositione, quemadmodum Empedocles dicit os? At si partes liquidi splendoris Dædala tellus. Ex octo geminas, patulis fornacibus hausit. Bis geminasque ignis, sunt ossa hinc alba creata. Nihil igitur prodest elementa esse in anima, nisi & rationes insint & compositio, nam unumquodque cognoscat sui simile, os autem vel hominem nihil, nisi & hæc insint, quod fieri non posse, nihil attinet dicere. Quis enim

Ostendit Philosophus ostēdit supra quomodo antequi naturales in cognitionē animæ venerunt per tria, scilicet per motū & cognitionem, & p esse incorporalissimū, & disputauit contra illos qui venerunt in cognitionem animæ per motum, & contra illos qui dixerunt animam esse quid incorporalissimū, & maxime simplex, hic cōsequenter disputat cōtra illos qui dicebant animā omnia cognoscere, quia composita erat ex omnibus, quorum positio fuit q anima cognosceret res omnes, quia cognitio fit per assimilationem quasi hoc a longē diuantes dicebat animam, ad hoc q omnia cognosceret, esse compositam ex omnibus, & q similitudo rerum omnium esset in anima secundum proprium modum essendi, scilicet corporalē. Vnde cum res consistēt ex elementis, dicebat q anima erat composita ex omnibus elementis, vt sentiat & cognoscat omnia quæ sunt. Et quia principalis in hac positioe fuit Emped. cum poneret animam compositam ex pluribus elementis q aliquis aliorum, id Philosophus principialiter hic reprobat opinionē suam & disputat contra eam. Et circa hoc duo facit. Primo enim improbat opinionem Empedo. secundo vero quādam aliam, ibi. In toto autem quidem ipsam, &c. Improbatur autem opinio Empedo. decem rationibus, quarum prima talis ē. Emped. dicit q quia cognitio fit per similitudinem, cum anima cognoscat oia, oportet animam compositam esse ex omnibus. Sed patet q huic rationi est necessarium accidere multa inconuenientia, & impossibilia. Constat enim q in qualibet re non sūt hęc sola, scilicet elementa, sed multa alia ab elementis, sicut est portio commixtionis & ratio vniuersualis, & forte

forte sunt infinita numero, quæ accidunt rebus cõpõsitis ex his scilicet elementis, sicut patet in ossẽ. Nam non solum oportet cognoscere illa ex quibus componitur os, sed etiam proportionem quæ est inter illa ex quibus componitur & rationem ossis, quia omnia quæ sunt composita non consistunt, quocumque modo se habeant elementa, sed quadam ratione & cõpõsitione, scilicet sint proportionata adinuicem. Nam os cum habeat octo partes, secundum quod dicit Emped. vnumquodq; compositum os habere. 8. partes quæ non æqualiter attribuuntur omnibus elementis, sed terra habet ibi duas partes. Aer habet ibi vnam, aqua similiter vnam, sed ignis quatuor, & id ex maiori participatione ignis dicit ossa esse facta alba, & ex terra facta. Si ergo in rebus cõpõsitis non solum sunt ipsa elementa, sed proportio & ratio vniuersi, inde sic. Aut ergo istæ proportionales sunt in anima cõpõsitionis, aut non: si sunt in anima, ergo in anima sunt ossa, & carnes & huiusmodi, & p consequens homo & lapis, & corpora, & cõtraria. Vnde nullus dubitat quod hæc non sunt in anima. Si vero dicatur quod non sunt ibi huiusmodi proportiones, & rationes, sed solum elementa, tunc anima non cognoscet proportionales rerum, nec ipsa composita, quomodo enim poterit cognoscere, Deum scilicet totum cõelum, aut hominem, aut lapidẽ seu os? nullo modo cognoscet, sed elementa tantum. Secundam rationem ponit cum dicit.

Tex. cõ. 78.

b Quæ talis est. Tu dicis quod anima est composita ex principiis: sed diuersorum generum diuersa sunt principia, cum ergo id quod est, dicatur multipliciter, id est secundum diuersa genera, sicut substantia, qualitatis, quantitatis, & aliorum predicamentorum, ergo erunt diuersa principia. Quæro ergo, vtrum anima sit cõpõsita tantum ex principiis substantia, aut ex principiis omnium generum: si tantum ex principiis substantia, tunc anima non cognoscet nisi substantias, & ipsi ponunt eam cognoscere omnia. Si vero componitur ex principiis omnium generum, tunc cum quicquid est ex principiis substantia sit substantia, & ex principiis quantitatis sit quantitas, & sic de singulis, anima erit substantia, quantitas, qualitas, relatio, & huiusmodi. Posset autem responderi contra hæc rationem Arist. quod principia substantia sunt etiam quantitatis &

Tex. cõ. 79.

c Inconueniens autem est dicere quidem impassibile esse simile a simili, sentire autem simile simili, & cognoscere simile simili. Sentire autem pati aliquid & moueri ponunt, similiter autem cognoscere & intelligere.

Tex. cõ. 80.

d Multas autem dubitationes, & difficultates habente ipso dicere, sicut Emped. quod corporeis elementis singula cognoscuntur & ad simile, testatur quod nunc dictum est. Quæcumque enim insunt in animalium corporibus simpliciter terræ, vt ossa, nerui, pili, nihil sentire videntur, quare neque similia & tamen conueniret.

Tex. cõ. 81.

e Amplius autem vnumquodque principiorum ignorantia plus quam intelligentia existet. Cognoscet quidem enim vnumquodlibet, multa autem ignorabit, omnia enim alia.

f Accidit autem & Emped. insipientissimum esse Deum. Solus enim elementorum vnum non cognoscet, discordiam. Mortalia autem, omnia. Ex omnibus enim vnumquodque est.

qualitatis & aliorum, cum omnia fundentur supra substantiam, & ideo non oportet quod sint in anima aliqua alia principia quod principia substantia, & nihilominus cognoscet omnia. Ad hoc dicitur quod quilibet res habet principia proxima & remota, & cognitio oportet quod sit per principia proxima. Principia autem substantia, sicut sunt principia aliorum, sunt tamen remota & non proxima, & ideo per ea non potest haberi cognitio nisi de substantia. Tertiam rationem ponit cum dicit.

g Quæ talis est. Ratio quare anima sit cõpõsita ex omnibus elementis, sequitur quod omnia quæ sunt, habent animam, omne enim quod est, aut est ex omnibus elementis, aut ex aliquibus, sed omne quod est compositum ex elementis, aut ex elementis, est corpus, ergo omnia corpora habent animam, & omnia quæ sunt, quod falsum est. Octauam rationem ponit cum dicit.

h Quæ talis est. Elementa sunt plura, & contraria, vbi cumque autem aliqua contraria conueniunt, & componuntur, oportet quod sit aliquid aliud quod contineat, & faciat ipsa vnum. Si ergo anima est composita ex omnibus elementis, oportet quod sit aliquid aliud continens illa. Sed hoc est valde dubium quod sit, quia sic est nobilissimum & purissimum anima, quod est impossibile, & ad minus de intellectu, quia valde rationabile est quod intellectus sit nobilissimus omnium & diuinus secundum naturam. Item sequeretur quod illud esset prius quam elementa, quod est falsum, quia Emped. & alij dicunt elementa esse prima inter omnia entia. Non est ergo anima composita ex elementis. Nonam rationem ponit cum dicit.

i Quæ talis est. Ex hoc quod dictum est superius, testatur quod dictum Emped. scilicet quod simile simili cognoscatur, habet multas dubitationes & difficultates. Sed adhuc etiam magis apparet difficile & impossibile dicitur. Nam si anima cognosceret simile simili, sicut Emped. dicit, tunc sequitur quod elementum aeris cognoscatur aera, & sic de alijs: sed nos videmus quod multæ partes terræ sunt in animalibus, quæ nihil sentunt, sicut pili, & ossa, & nerui, & tamen conueniunt quod sentiret secundum positionem eorum, ergo non cognoscitur simile simili, vel etiam non est composita ex omnibus elementis. Quam rationem ponit cum dicit.

k Quæ talis est. Ad hoc ex positione Emped. quod simile cognoscatur simili, sequitur aliud inconueniens, scilicet quod principium habet plus de ignorantia quam de intelligentia. Si enim cognitio est per simile tantum, & principium quodlibet sit simplex, & non habet aliquid similitudinem in se nisi suam, non cognoscet nisi seipsam, & ignorabit multa, omnia scilicet, quæ sunt alia ab eo. Sextam rationem ponit cum dicit.

l Quæ talis est. Adhuc etiam ex dicta positione, scilicet quod simile cognoscatur simili, accidit aliud inconueniens. Emped. hoc videlicet, quod Deus sit insipientissimus omnium animalium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum enim quod sicut dictum est, Emped. posuit ista omnia inferiora cõpõsita esse ex quatuor elementis, & ex lite & amicitia, &

Tex. cõ. 82.

Tex. cõ. 83.

Tex. cõ. 84.

Tex. cõ. 85.

g Omnino autem, propter quam causam non omnia habent animam, quæ sunt, quoniam omnia aut elementum, aut ex elemento, aut vno, aut pluribus aut omnibus? Necessè enim est, vnum aliquod cognoscere, aut quædam aut omnia.

h Dubitabit autem vtrique aliquis, & quid est vnum faciens ipsa. Materia enim comparatur elementum. Maxime autem proprium est illud continens, quodcumque est. Anima autem aliquid esse melius & quid principatum obtineat impossibile est. Impossibile autem adhuc, intellectu. Rationabilissimum autem esse hunc antiquissimum, nobilissimum, & diuinum secundum naturam. Elementa autem dicunt esse prima entium.

i Omnes autem, & qui ex eo cognoscit & sentit anima, ea quæ sunt, ex elementis dicunt ipsam, & qui maxime motuum, non de omni dicitur anima. Neque enim sensitiva omnia motiua. Videtur enim esse quedam animalium, manentia in loco, & tamen videtur hoc solo motu mouere anima animal. Similiter autem & quicquid; intellectu & sensitium ex elementis faciunt. Videtur enim plantæ viuere, non participantes loci mutatione, neque sensu, & animalium multa intelligentiam non habere. Si autem aliquis & hæc segregauerit, posueritque intellectu partem aliquam animæ, similiter autem & sensitium, neque vtrique; sic dicent de omni anima, neque de tota, neque de vna. Hoc autem sustinuit & quæ est in Orphicis carminibus, ratio. Dicit enim animam ex toto ingredi, respiratibus a veteris. Non possibile itaque plantis hoc accidere, neque animalium quibusdam, siquidem non omnia respirant. Hoc autem latuit sic opinantes.

k Si vero ex elementis animam facere oportet, nihil oportet omnibus. Sufficiens enim est altera pars contrarietatis, seipsam

l Quæ talis est. Si anima est composita ex omnibus elementis, sequitur quod omnia quæ sunt, habent animam, omne enim quod est, aut est ex omnibus elementis, aut ex aliquibus, sed omne quod est compositum ex elementis, aut ex elementis, est corpus, ergo omnia corpora habent animam, & omnia quæ sunt, quod falsum est. Octauam rationem ponit cum dicit.

h Quæ talis est. Elementa sunt plura, & contraria, vbi cumque autem aliqua contraria conueniunt, & componuntur, oportet quod sit aliquid aliud quod contineat, & faciat ipsa vnum. Si ergo anima est composita ex omnibus elementis, oportet quod sit aliquid aliud continens illa. Sed hoc est valde dubium quod sit, quia sic est nobilissimum & purissimum anima, quod est impossibile, & ad minus de intellectu, quia valde rationabile est quod intellectus sit nobilissimus omnium & diuinus secundum naturam. Item sequeretur quod illud esset prius quam elementa, quod est falsum, quia Emped. & alij dicunt elementa esse prima inter omnia entia. Non est ergo anima composita ex elementis. Nonam rationem ponit cum dicit.

i Quæ talis est. Ex hoc quod dictum est superius, testatur quod dictum Emped. scilicet quod simile simili cognoscatur, habet multas dubitationes & difficultates. Sed adhuc etiam magis apparet difficile & impossibile dicitur. Nam si anima cognosceret simile simili, sicut Emped. dicit, tunc sequitur quod elementum aeris cognoscatur aera, & sic de alijs: sed nos videmus quod multæ partes terræ sunt in animalibus, quæ nihil sentunt, sicut pili, & ossa, & nerui, & tamen conueniunt quod sentiret secundum positionem eorum, ergo non cognoscitur simile simili, vel etiam non est composita ex omnibus elementis. Quam rationem ponit cum dicit.

k Quæ talis est. Ad hoc ex positione Emped. quod simile cognoscatur simili, sequitur aliud inconueniens, scilicet quod principium habet plus de ignorantia quam de intelligentia. Si enim cognitio est per simile tantum, & principium quodlibet sit simplex, & non habet aliquid similitudinem in se nisi suam, non cognoscet nisi seipsam, & ignorabit multa, omnia scilicet, quæ sunt alia ab eo. Sextam rationem ponit cum dicit.

l Quæ talis est. Adhuc etiam ex dicta positione, scilicet quod simile cognoscatur simili, accidit aliud inconueniens. Emped. hoc videlicet, quod Deus sit insipientissimus omnium animalium. Quod ex hoc sequitur. Sciendum enim quod sicut dictum est, Emped. posuit ista omnia inferiora cõpõsita esse ex quatuor elementis, & ex lite & amicitia, &

ctiua. Neque de tota, cum intellectu & sensitium sint partes animæ. Neque de vna, quia sic non diceret omnes proprietates animæ cuiuscumque, cum in anima sint alia proprietates, quæ sunt intelligere & sentire. Et quia quidam Philosophus qui vocatus est Orpheus defectiue etiam de anima locutus est.

Denique, cur non omnia quæ sunt habent animam, cum quodque aut elementum sit, aut ex elemento uno, aut pluribus, aut omnibus? Necessè enim vnumquodpiam cognoscere, aut nonnulla, aut omnia.

Quæret præterea quispiam, quid nam sit quod ea vnum efficiat? materia enim similia sunt elementa: Potissimum enim est id quod continet, quicquid id tandem sit, at anima aliquid esse potius aut dominans, impossibile est: longe etiam impossibilius intellectu. Maxime enim rationi consentaneum est eum longissime antecedere, & natura esse priorem, & tamen elementa dicunt prima enim esse.

Omnes autem, tum ij qui eo quod cognoscatur & sentiat ea quæ sunt, ex elementis eam constare dicunt: tum qui maxime motuum eam esse censent, non de omni loquuntur anima. Neque enim in omnibus ijs quæ sentiunt, motus est. Apparet enim esse nonnulla animalia, quæ in eodem loco semper manent. Atqui hoc solo motu anima mouere animal videtur: Similiter etiam quicumque intellectu & sensitium ex elementis faciunt: nam & plantæ videntur viuere, cum tamen nec latuimus, nec sensus participes sint: nec non animalium complura rationem non habere. Quod si quis hæc quoque concesserit, posueritque intellectu partem aliquam animæ, itemque sensitium, ne sic quidem dicent uniuersi de omni anima: immo ne de una quidem tota. Hoc etiam ipsum accidit ei sententiæ, quæ circumfertur in Orphicis carminibus. Dicit enim animam ex uniuerso ingredi, cum spiritu trahimus delatam a uentis, quæ res nec plantis, nec animalium quibusdam contingere potest. Si quidem non omnia spirant: Quod tamen fugit eos, qui ita existimant.

Cæterum, si ex elementis animam facere oportet, non est opus ex omnibus, sufficit enim altera pars contrarietatis, ad se ipsam dijudicandam, & elementis, sed cum nos videamus quod cognitio omnis rei possit haberi per pauciora, ergo & si concedatur animam componi ex elementis, non tamen debet dici composita ex elementis omnibus, sed ad plus, ex duobus. Et quod cognitio habeatur per pauciora patet, quia cum compositum consistat ex aliquo perfecto & imperfecto, ratio cognoscendi imperfectum, est perfectum, & alia contra riam reducantur in priuationem & habitum, sufficiens est altera pars, scilicet

scilicet illa quae se habet per modum habitus & perfecti, ad cognoscendum se ipsam & alteram partem, quae est per modum priuationis & imperfectionis. Nam per rectum iudicamus & cognoscimus ipsum rectum, & etiam obliquum. (Canon enim) id est regula est illud per quod habetur iudicium de vtroque. Per obliquum vera, nec ipsum cognoscimus, nec rectum. Non ergo fuit necesse animam facere, id est eam componere ex omnibus elementis, sed ex duobus tantum, scilicet ex igne & terra, & per hoc cognosceret, & se ipsam & contraria, sicut per ignem cognosceret calida & frigida, & per terram, sic ca & humida.

diuidicare & oppositam. Recto .n. & ipsum & obliquum cognoscimus. Iudex .n. vtrorum q; canon est. Obliquum autem neq; sui ipsius, neque recti.

LECTIO XIII.

T in toto autem quida ipsam mistam esse dicunt. Unde fortassis, & Thales opinatus est omnia esse plena Diis.

Hoc autem habet quaedam dubitationes propter quam enim causam, in aere aut in igne anima cu sit, non facit animal, in mistis aut facit? & heci his melior esse putatur? Quare .n. vtiq; aliquis, qua ob causam quae in aere anima, ea quae in animalibus melior & immortalior? Accidit autem vtroque inconueniens irrationabile. Et namq; dicere, animal igne aut aere, magis irrationabile est, & non dicere animalia, cum anima insit, inconueniens est.

C Opinari aut videntur animam esse in his, quoniam totum partibus similibus speciei, quare, necessarium in ipsis dicere, & animam similibus speciei partibus esse. si in terciis aliquid continentis in animalibus, animata animalia sunt.

D Si autem aer quidem discretus, similis speciei est, anima aut dissimilis partis, haec quidem ipsius existit, aliud autem non existit. Necessarium est igitur ipsam aut similitudinem partium esse, aut non esse in qualibet parte omnis.

E Manifestum igitur ex dictis est, quod neq; cognoscere inest animae, propter id quod est ex elementis, neque moueri ipsam, bene, neque vere dicitur.

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

tur, est maxime inconueniens, & ad sensum apparet falsum, & est dictum non habentium rationem. Et non dicere ea in quibus est anima, esse animalia, valde inconueniens est. Nam secundum hoc in nullo differt, inter esse animam in aliquo corpore, & non esse. Consequenter cum dicit,

oppositam, recto enim tum hoc ipsum, tum obliquum cognoscimus, norma enim vtriusque iudex est, obliquum vero, nec sui, nec recti.

LECTIO XIII.

Vnt etiam qui in uniuerso mixtam esse eam dicant, quocirca forte etiam Thales cuncta esse plena deorum putauit.

De quo quaestiones oriuntur nonnullae. Cur enim in Aere aut in Igne si inest anima, non facit Animal, sed in mixtis? idque cum praestantior in eis esse uideatur? Quare praeterea quisquam, cur anima quae est in aere, ea quae est in animalibus praestantior est & immortalior? Accidit autem vtriusque absurdum quiddam, & alienum a ratione, etenim dicere ignem uel aere esse animal, a ratione discrepat, nec dicere animalia, cum anima insit, absurdum est.

Existimasse autem videntur animam his inesse, quoniam totum, atque partes eiusdem sunt speciei, quare si ueris compelluntur animam ac partes eiusdem esse speciei, si eo quod in animalibus intercipiatur aliquid ambiguitatis animalia animalia fiant.

Quod si aer quidem discretus eiusdem est speciei, anima autem dissimilium partium, pars quaedam eius in erit scilicet, quaedam non in erit. Necessarium ergo est ipsam aut similitudinem esse partium, aut non inesse in qualibet totius parte.

Perspiciuum igitur ex dictis est, cognoscere, non ideo inesse animae, quod constat ex elementis, nec eam moueri recte ac uere dici.

Videlicet quod si aer sit similis partis scilicet ille qui est intra, & ille qui est extra, & anima etiam, quod improbatum est. Aut si ipsa anima est dissimilis partis, & aer similitudinis, tunc sequitur quod anima non sit in qualibet parte & omnis, id est totius aeris, quod est contra eos, qui totum aere animatum ponebant. Consequenter cum dicit.

Concludit ex omnibus quae dicta sunt de opinionibus antiquorum, quod neutrum illorum quod ipsi attribuebant animae, sit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipsi dixerunt, scilicet quod neque cognoscere inest animae ex eo quod est ex elementis, sicut ipsi ponebant. Neque etiam motus seu moueri inest ei, ex hoc quod ex dictis elementis constabat secundum eos, & hoc satis aperte & clare patet inspicienti ad supradicta.

Ponit rationem praemissae opinionis. Et circa hoc duo facit. Primo ponit rationem & improbat eam. Secundo concludit quid manifestum sit ex omnibus quae dicta sunt, ibi. Manifestum igitur & circa primum duo facit. Primo enim ponit rationem opinionis dicens, quod ratio quare dicti Philosophi opinari videntur animam esse in his, id est in omnibus elementis, quia ipsi volebant quod totum & partes in elementis cum sint simplicia, quod essent similes speciei. Unde cum videret & opinarentur quod pars continentis, id est aeris in tercepta in corporibus animalium per inspirationem & respirationem, sit causa quare animalia fiant: animalia, & sit anima necesse erat eis dicere animam esse similibus speciei partibus, id est totum continentem esse animatum. Secundo vero cum dicit.

Improbat dictam rationem dicens, quod quia aer discretus & attractus est similis speciei totius aeris, sequitur quod anima animalis sit similis partis animae totius aeris. Sed constat quod anima animalis cuiuslibet est dissimilis partis aeris quia una ipsa, scilicet anima aeris existit, id est immortalis est secundum eos, vtpote quod semper viuificat & semper viuificat omnia via. Aliud autem scilicet anima huius, vel illius animalis non existit, id est mortalis secundum eos. Necessarium est ergo alterum duorum inconuenientium sequi ex hoc, videlicet quod si aer sit similis partis scilicet ille qui est intra, & ille qui est extra, & anima etiam, quod improbatum est. Aut si ipsa anima est dissimilis partis, & aer similitudinis, tunc sequitur quod anima non sit in qualibet parte & omnis, id est totius aeris, quod est contra eos, qui totum aere animatum ponebant. Consequenter cum dicit.

Concludit ex omnibus quae dicta sunt de opinionibus antiquorum, quod neutrum illorum quod ipsi attribuebant animae, sit verum, nec bene dictum, eo modo quo ipsi dixerunt, scilicet quod neque cognoscere inest animae ex eo quod est ex elementis, sicut ipsi ponebant. Neque etiam motus seu moueri inest ei, ex hoc quod ex dictis elementis constabat secundum eos, & hoc satis aperte & clare patet inspicienti ad supradicta.

Per se patet inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

Improbat hanc opinionem dicens, quod hoc scilicet quod anima sit in elementis & in elementatis, habet quaedam dubitationes & oppositiones, quarum una est, quia si anima est in aere & in igne. In istis enim duobus dicebant maxime eam esse. Difficile erit eis dicere propter quod causam animam in eis non facit animal, id est quare ista non sunt animalia, cum in mixtis anima faciat animal, id est mixta animalia sunt animalia, praecipue, cum putandum sit quod haec scilicet anima sit quod melior in elementis simplicibus, quam in elementatis. Alia dubitatio est, quia quaerit aliquis ex his vtiq; motus, quare anima quae secundum ipsos est in elementis, est melior & immortalior, quam anima quae est in elementatis, cur haec quae est in elementis constituat animal, & cognoscens & sentiens, illa vero quae est in elementis, non constituat. Ex his autem dubitationibus, quaecumque ponatur, accidit inconueniens & irrationabile, quia dicere quod ignis sive aer sit animal, ut primo dubita-

LECTIO XIII.

Omnis opinionibus antiquorum de anima & improbat, consequenter Philosophus mouet quaedam dubitationes. Et circa hoc duo facit. Primo enim mouet ipsas quaestiones. Secundo vero soluit eas, ibi. Dicit itaq;

Sciendum est autem, quod operationes animales scilicet sentire, intelligere, appetere, moueri secundum locum & augeri, possunt dupliciter accipi, quia vltimum modum operandi, & sic sunt tres potentiae animae, & his attribuntur huiusmodi actiones, potentiae videlicet vegetabilis sensibili, & intellectuali. Quae quidem differunt. Nam nutritiva sive vegetabilis agit mediatis quilibet actibus, & passivis, ut calidum, frigidum, & huiusmodi. Sensitiva vero seu sensus, licet non indigeat qualitatibus sensibilibus ad sentiendum, indiget tamen organo corporali. Intellectus vero necesse est non indigeat qualitatibus sensibilibus, nec per organum corporale aliquid intelligit, sed per seipsum in operatione sua absque aliquo organo. Si autem accipiamus huiusmodi actiones secundum genera actionum, sic sunt quinque potentiae, scilicet nutritiuam, sensiuam, motiuam secundum locum, appetitiuam, & intellectuam, & actiones horum sunt, sentire, nutrire, mouere, appetere & intelligere. Et ideo cum Philosophus de anima secundum suam totalitatem secundum opiniones antiquorum supra tractasset, & reprobasset eas, hic inquit de partibus & operationibus ipsarum partium, & mouet duas quaestiones, quarum prima talis est. Vtrum operationes animales quae sunt cognoscere & sentire quantum ad sensum, & opinari quantum ad intellectum, adhuc concupiscere quantum ad concupiscibilem, deliberare quantum ad rationalem, & etiam appetere qui est in plus, quia concludit cum his duobus irrationabilem, & moueri secundum locum & augeri, & stare & diminui, conueniant toti animae ut scilicet vnumquodque eorum sit in omni parte animae, id est secundum quamlibet partem animae intelligamus, sentiamus, moueamur, appetamus, & nutriamur. Aut singulum istorum habeat singula partem animae determinatam, ut scilicet alio intelligamus & alio sentiamus, & sic de aliis. Secunda quaestio est, quia dato quod quilibet operatio animae habeat specialem partem. Item erit quaestio, vtrum hoc quod est viuere conueniat alicui partium, ita quod sit in aliquo vno, aut in pluribus partibus, aut in omnibus. Et si non in his, vtrum sit in aliquo alio? Consequenter cum dicit.

LECTIO XIII.

Voniam autem cognoscere animae est, & sentire & opinari, adhuc autem concupiscere, & deliberare. & omnino appetitiones. Fit autem & secundum locum motus ab anima in animalibus. Adhuc autem & augmentum, & status & decrementum, vtrum toti animae vnumquodque horum insit: & tota anima intelligamus, & sentiamus, & aliorum vnumquodque faciamus, & patiamur, aut partibus alteris altera. Et viuere igitur vtrum in aliquo horum sit vno, aut pluribus, aut in omnibus, an & alia aliqua causa.

Dicunt itaque quidam partibilem ipsam, & alio autem intelligere, alio quidem concupiscere.

Quid igitur continet animam, si partibilis est suapte natura? Non enim vti que corpus. Videatur enim contrarium magis, anima corpus continere. Nam ea egressa, expirat corpus & marcescit. Si igitur alterum aliquid vna ipsam facit, illud maxime vti que erit anima. Oportebit autem iterum & illud quaerere, vtrum vnum aut multarum partium sit. Si enim vnum est, propter quod non movetur & animam vnum esse dicimus? Si vero diuisibile, iteum ratio quaeret, quid est continens illud & sic vti que procedet in infinitum.

Dubitat autem aliquis & de ipsius partibus quam potestiam habeat vnaquaeque in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, conuenit & partium vnamquaeque continere aliquid

15. 89.

15. 90.

15. 91.

15. 92.

Ado vero ad secundam, ibi. Videtur autem & quae & cetera. Respondens autem primae quaestioni, Primo ponit opinionem quorundam Philosophorum ad hoc. Secundo improbat eam, ibi. Quid igitur continet, & cetera. Quidam enim dicunt quod huiusmodi operationes non conueniunt toti animae, sed partibus.

LECTIO XIII.

Voniam autem anima est cognoscere, & sentire, & opinari: ad haec cupere, & de liberare, & omnino appetitus: fitque praeterea motus loci animalibus ab anima, itemque actio, & status & diminutio: vtrum toti animae horum vnum quodque inest, & tota ipsa intelligamus & sentiamus, & aliorum vnumquodque agimus & patimur, an partibus alijs alia? Ita vero viuere vtrum in aliquo horum est, an in pluribus, an in omnibus? an etiam alia quaedam causa est?

Equidem sunt qui eam asserant esse partibilem, atque alia parte intelligere, alia cupere.

Ergo quid tandem est quod animam contineat, si partibilis est? profecto non corpus, videtur enim contra potius anima corpus continere, egressa enim ea, euanescit putrescitque. Si ergo aliud quippiam unam eam faciat, illud maxime fuerit anima, sed rursus oportebit illud etiam quaerere, vtrum unum, an multarum sit partium, nam si unum, cur non protinus animam quod est unum esse censendum est? sin partibile, rursus ratio quaeret quid sit quod illud contineat, atque ita demum procedet in infinitum.

Quin etiam de eius partibus quaerit quippiam, quam quaeque habeat in corpore potentiam, si enim tota anima totum corpus continet, conuenit etiam ut pars quaeque partem aliquam corporis contineat, quod simile est impossibile & marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia anima est continere & regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quaerere vtrum sit vna, aut multipartium. Et si dicatur, quod multipartium est, iterum erit quaestio quid vniat illud, & sic in infinitum. Si vero dicatur quod est vnum, quare non dicunt movetur? id est ab ipso principio, quod anima sit vnum? Non igitur anima est diuisibilis in partes quantitativas, sicut ipsi dicunt. Secunda rationem ponit cum dicit.

Quia si diuersae partes animae sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi animae sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit.

Quia

Dicunt enim animam esse partibilem, & alio intelligit & alio concupiscit, sicut qui ponant sensiuam in cerebro, viuificatiuam in corde & huiusmodi. Sed huiusmodi opinio est quodammodo vera, & quodammodo falsa, quia si in anima intelligas diuersas partes potentiales, sic est verum quod anima habet diuersas partes & vires, & alia intelligit & alia sentit. Anima enim est quoddam totum potentiale, & pars accipitur ibi potentia respectu totius potentiaui. Si vero intelligatur quod anima sit quaedam magnitudo seu quantitas, & diuidatur in diuersas partes quantitativas, sic est falsa. Isti vero Philosophi intelligebant animam esse partibilem secundum hunc modum. Eradebant plus, quod huiusmodi potentiae animae erant diuersae animae. Consequenter cum dicit.

Improbat Philosophus opinionem praedictam per tres rationes, quarum prima talis est. Diuersa non possunt vni conuenire, nisi ab aliquo vniantur. Si igitur sunt diuersae animae in corpore, oportet quod ab aliquo contineantur & vniantur sed nihil est quod vniat eas & contineat, ergo non sunt diuersae. Et quod nihil sit continens, & vniens animam sic patet. Quia autem est corpus in quo est, aut aliquid aliud, sed corpus non vniat eam & continet, immo magis anima continet corpus. Videmus enim quod egrediente anima a corpore, corpus deficit & marcescit. Si autem aliquid aliud continet eam, tunc illud erit maxime anima, quia anima est continere & regere. Et si illud erit anima, tunc iterum oportebit quaerere vtrum sit vna, aut multipartium. Et si dicatur, quod multipartium est, iterum erit quaestio quid vniat illud, & sic in infinitum. Si vero dicatur quod est vnum, quare non dicunt movetur? id est ab ipso principio, quod anima sit vnum? Non igitur anima est diuisibilis in partes quantitativas, sicut ipsi dicunt. Secunda rationem ponit cum dicit.

Quia si diuersae partes animae sunt in diuersis partibus corporis, sequitur quod cuiuslibet operationi animae sit determinata pars corporis, seu organum corporale. Sed hoc est impossibile, quia intellectus non habet determinatam partem, seu organum in corpore. Non igitur anima habet diuersas partes, sicut ipsi dicunt. Tertia rationem ponit cum dicit.

Quia

Quia

Quia

¶ Quia si diuersae operationes animae sunt in diuersis partibus, tunc non erit inuenire partem, in qua sint plures operationes simul, nec erunt partes animalis similis speciei, sed nos inuenimus partes aliquorum animalium, quae habent plures operationes, & quorum anima est eiusdem speciei in toto & in partibus, sicut est in plantis & in quibusdam animalibus, quae decisa viuunt, sicut est in animalibus anulo- sis, quorum quaelibet pars decisa sentit, & mouetur in quodam tempore. Et si dicatur quod non diu viuunt non refert, quia non habent instrumenta quibus saluent suam ipsorum naturam, nihilo minus tamen existunt in partibus diuersis plures operationes animae & sunt similis speciei adinuicem, & etiam toti. Non ergo sunt diuersae partes animae in diuersis partibus corporis. Ratio autem quare decisa viuunt est, quia quanto anima est perfectior, tanto exerceat plures perfectas operationes, & diuersas. Et ideo ad exercendum huiusmodi operationes, necessariae sunt ei plura & diuersa organa, vel instrumenta corporalia in corpore in quo est. Quia vero anima rationalis, quanto nobilior & perfectior est, tanto exigit maiorem diuersitatem organorum, anima autem quae est in animalibus anulo- sis & in plantis, quia parum habet de per-

corporis. Hoc autem assimilatur impossibili. Qualem enim partem aut quomodo intellectus conuenit, graue est & fingere.

¶ Dicuntur autem & plantae uere diuisae, & animalium quaedam incisorum, tamquam eandem habentia animam speciei, & si non numero. Vnaquaeque quidem enim partium sensum habet & mouetur secundum locum in quoddam tempore. Si autem non permanent, nullum inchoe niens est. Instrumenta enim non habent quibus saluent naturam, sed nihil minus in utraque partium oēs inexistunt partes animae, & similis speciei sunt adinuicem, & toti. Adinuicem quidem, sicut quae non separabiles sunt, Toti autem animae, tamquam indiuisibili existente.

¶ Videtur autem, & quae in plantis est principium, anima quaedam esse. Hanc enim solam communem habet cum animalibus plantae. Et ipsa quidem separatur a sensitiuo principio, sensum autem nihil sine hac habet.

fectione, nec exerceat diuersas operationes, ideo requirit corpus magis simile & uniforme & saluatur in qualibet parte. Consequenter cum dicitur.

¶ Solutio secundam quaestionem. Circa quod sciendum quod uiuere, proprie est eorum quae habent motum, & operationem ex seipsis, sine hoc, quod moueantur ab alijs. Vnde & uiuere dupliciter accipitur. Vno modo accipitur uiuere, quod est esse uiuentis, sicut dicit Philosophus, quod uiuere est esse uiuentibus. Alio modo uiuere est operatio. Dicendum ergo, quod anima quae in plantis, scilicet vegetabilis, uidetur esse quasi quoddam principium quod manifestat vitam in rebus inferioribus, quia sine hac nihil uiuit, & in hac sola communicat omnia quae uiuunt, in alijs autem non omnia. Animalia enim & plantae in vegetabili conueniunt solummodo. Item vegetabile potest esse sine sensibili & intelligibili, sed haec non possunt esse sine vegetabili. Nullum enim animal habet sensum, seu intellectum sine hac, scilicet vegetabili. Ergo sic uiuere attribuitur isti principio, scilicet vegetabili, sicut est tunc tactui. Non tamen quod animal per se solam vegetabilem uiuat, sed quia est primum principium, in quo

Videntur etiam plantae, si secuntur uiuere, & animalium non nulli insectorum, utpote quae eandem speciem animam habeant, tamen si non numero. Vtraque enim partium sensum habet, & aliquamdiu loco mouetur. Quod si non perseverant, nullum absurdum est: non enim habent organa, quibus conseruent naturam: Sed nihilominus in utraque partium omnes insunt partes animae, ac eiusdem speciei inter se sunt, & cum tota, inter se quidem, ut pote non separabiles: cum tota uero anima, ut quae diuisibilis est.

Videtur etiam principium quod inest in plantis, anima esse quaedam, haec enim sola plantarum, & animalium communis est. Atque ea quidem separatur a sensitiuo principio, at uero sine ea, nihil est quod sensum habeat.

uar, sed quia est primum principium, in quo

A R I S T O T E L I S
D E A N I M A,
L I B E R S E C V N D V S.

Cum Sancti Thomae Aquinatis praclarissimis commentarijs.

L E C T I O P R I M A.

¶ Ostendam Aristoteli, postquam opinione aliorum de anima in primo libro, in secundo accedit ad determinandum de anima secundum propriam opinionem, & ueritate. Et circa hoc duo facit primo dicit de quo est intentio sua, continuans se ad praecedentia. Secundo prosequitur suam intentionem, ibi. ¶ Dicitur itaque unum quoddam, &c. ¶ Dicit ergo primo, quod in primo libro dicta sunt ea quae tradita sunt a prioribus de anima. Sed oportet iterum quasi redeundo, a principio de terminare ueritatem. Quod quidem propter suam difficultatem magis oportet tentare, quae securitatem de ueritate inuenienda praesumere. Et cum supra in proemio quaesitum fuerit, utrum prius de anima ipsa determinandum sit, aut de partibus eius, quasi hanc quaestionem determinans, dicit quod in principio dicendum est quid est anima, in quo notificatur ipsa animae essentia. Postea autem determinabitur de partibus huius potentis ipsius. Et quasi huiusmodi rationem assignans subiungit & quae

L E C T I O I.

¶ Vae igitur a prioribus tradita de anima sint, prius diximus. Iterum autem nunc tanquam ex principio redeamus, conantes determinare quid sit anima, & quae sit communissima ratio ipsius.

¶ Dicimus itaque unum quoddam genus eorum quae sunt, substantiam. Huius autem aliud quidem sicut materiam, quae sine se quidem non est hoc aliquid: aliud autem sicut firmam, & speciem, secundum quam dicitur in hoc aliquid, & tertiam quae ex his. Est autem materia quidem potentia, species autem entelechia. Et hoc dupliciter, hoc quidem sicut scientia, illud autem, sicut considerare.

¶ Substantiae autem maxime esse uidentur corpora, & horum

¶ ponit in diffinitione accidentis. Sicut cum dicitur, simitas est curuitas nasi. Et hoc ideo est, quia diffinitio significat quod quidem est res, substantia autem est quid completum in suo esse & in sua specie, accidens autem non habet esse completum, sed dependens a substantia. Similiter etiam nulla forma est quid completum in specie, sed complementum speciei competit substantiae compositae. Vnde substantia composita sic diffinitur, quod in eius diffinitione non ponitur aliquid, quod sit extra essentiam eius. In omni autem diffinitione formae ponitur aliquid, quod est extra essentiam formae, scilicet proprium subiectum eius, siue materia. Vnde cum anima sit forma, oportet quod in diffinitione eius ponatur materia, siue subiectum eius. Et ideo in prima parte ponit duas diuisiones, quarum prima necessaria est ad inuestigandum id quod in diffinitione animae ponitur, ad exprimendam essentiam eius. Alia quae est necessaria ad inuestigandum id quod ponitur in diffinitione animae ad exprimendum subiectum ipsum, ibi.

L E C T I O I.

¶ Vae igitur a superioribus de anima tradita sunt, dicta sunt. Rursus autem tanquam ab inuio reuertamur, conantes explicare quid sit anima, & quanam fuerit communissima ratio eius.

¶ Dicimus ergo unum quoddam genus eorum quae sunt, substantiam, huiusque aliud ut materiam, quod ex se quidem non est hoc aliquid, aliud formam & speciem, ex qua demum dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex eis constat. Est autem materia quidem potentia, species uero entelechia, & hoc bifariam, aliud ut scientia, aliud ut contemplari.

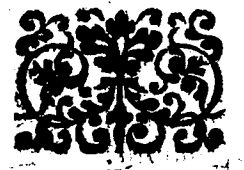
¶ Porro autem corpora potissimum esse substantiae uidentur, & ex his, ea

¶ Substantiae autem maxime &c. ¶ Circa primum inquit tres diuisiones, quarum prima est secundum quod ens diuiditur in decem praedicamenta. Et hoc innuit per hoc quod dicitur, quod substantia dicitur esse unum genus entium. Secunda diuisio est secundum quod substantia diuiditur in materiam & formam & compositum. Materia quidem est, quae secundum se non est hoc aliquid, sed in potentia tantum, ut sit hoc aliquid. Forma autem est, secundum quam iam est hoc aliquid in actu. Substantia uero composita est, quae est hoc aliquid. Dicitur enim esse hoc aliquid, id est aliquid demonstratum quod est completum in esse & specie, & hoc conuenit soli substantiae compositae in rebus materialibus. Nam substantiae separatae quamuis non sint compositae ex materia & forma, sunt tamen hoc aliquid, cum sint subsistentes in actu & completae in natura sua. Anima autem rationalis, quantum ad aliquid, potest dici hoc aliquid in hoc quod potest esse per se subsistens. Sed quia non habet speciem completam, sed magis est pars speciei, non omnino conuenit ei, quod sit hoc aliquid. Est ergo differentia inter materiam & formam, quod materia est ens in potentia, forma autem est entelechia, id est actus, quo scilicet materia fit actu, unde ipsum compositum est ens actu.

¶ Tertia diuisio est, quod actus dicitur dupliciter. Vno modo sicut scientia est actus. Et differentia horum actuum ex potentis percipiendi potest. Dicitur enim aliquis in potentia grammaticus, antequam acquirat habitum grammaticae, discendo vel inueniendo, quae quidem potentia in actu reducitur, quando iam aliquis habet habitum scientiae. Sed tunc est iterum in potentia ad usum habitus, cum non considerat in actu, & haec potentia in actu reducitur, cum actu considerat. Sic igitur & scientia est actus, & consideratio est actus. Deinde cum dicitur.

¶ Ponit diuisiones ex quibus inuestigatur id quod ponitur in diffinitione animae, pertinens ad eius subiectum. Et innuit tres diuisiones. Quarum prima est, quod substantiarum quaedam sunt corpora, & quaedam non sunt corpora. Inter quas substantias, maxime sunt

Finis primi libri de anima: cum expositione Diui Thomae Aquinatis.

Tex. co. 93.

Tex. co. 94.

Tex. co. 95.

Tex. co. 1.

Tex. co. 2.

Tex. co. 3.

Tex. co. 4.

Tex. co. 4.

Tex. co. 18.

funt manifeste corporales substantia. Nam substantia incorporea...

Tex. cō. 4.

Quare, omne corpus physicū participans vita, substantia erit. Substantia autem sit sicut composita...

Tex. cō. 5.

Hic autem dicitur dupliciter. Alius quidē sicut scientia, alius autem sicut considerare. Manifestum ergo, quod sicut scientia...

Lib. 13.

Tex. cō. 40.

Inuestigat animæ diffinitionem, suppositis præmissis diuisionibus. Et circa hoc tria facit. Primo inuestigat partes diffinitionis...

ma non est ipsum compositum, quod est corpus habens vitam neque est mater a, quæ est corpus sub eodem vite...

Itaque omne corpus naturale uita particeps substantia fuerit, & uita substantia, ut composita. Quoniam autem corpus est tale, nempe vitam habens...

Hic autem bifariam dicitur, partim ut scientia, partim ut contemplari, constat ergo eam esse ut scientiam, ex eo enim quod est anima, & somnus...

Etiam est. Sciendum autem est, quod hæc est differentia formæ substantialis ad formam accidentalem, quod forma accidentalis non facit ens actu simpliciter...

Venatur secundum partem diffinitionis, & dicitur quod actus dicitur dupliciter, alius sicut scientia, & alius sicut considerare...

Leet. 10. Tex. cō. 51.

operatur, in somno enim quiescunt virtutes animales. Horum autem duorum actuum, scientia est prior generatione, in eodem...

Sciendum autem quod Philosophus dicit animam esse actum primum, non solum ut distinguat animam ab actu qui est operatio...

Niuerſaliter igit dictū est quid sit anima. Substantia enim est, quæ sū rationem. Hæc autem est quid

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem anime, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur ex parte ipsius anime...

hoc est quod dicit, quod non oportet querere si ex anima & corpore sit unum, sicut nec dubitatur circa ceram & figuram...

Cuiusmodi est quodcūque fuerit organicum: sunt porro plantarum quoque partes organa, sed plane simplicia: ut folium in tegumento est pulpa, quæ semen complectitur...

Idcirco non oportet querere, an unum sit anima & corpus, quemadmodum neque ceram & figuram, nec denique uniuscuiusque materiam...

Niuerſe igitur dictū est quid sit anima: nempe substantia ea qua in ratione cōstituitur: quod quidem est quiderate esse tali corpori...

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem anime, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur ex parte ipsius anime...

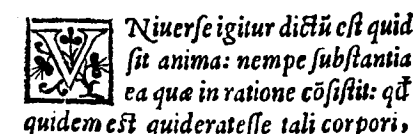
Leet. 2. Tex. cō. 6.

LECTIO II.

Ostia diffinitione anime, Philosophus hic eam manifestat. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat diffinitionem anime...

LECTIO II.

igitur non sit anima, &c. Circa primum duo facit. Primo manifestat diffinitionem anime, quantum ad id quod in diffinitione prædicta ponitur ex parte ipsius anime...

S. Tho. sup. Ar. C. quam

quam quidem rationem nominat esse dolabra, eo quod secundum eam dolabra dicitur esse dolabra) hæc inquam forma, esset substantia dolabra. Et hoc ideo dicit, quia formæ corporum naturalium sunt in genere substantiæ. Et vterius si dolabra non esset solû corpus physicum, sed etiam corpus animatum, forma dolabræ esset anima, & ea separata, non esset amplius dolabra, nisi æquiuoce, sicut separata anima, non est caro aut oculus, nisi æquiuoce. Nunc autem quia dolabra non est corpus naturale, nec eius forma est quodquidam esse tali corpori, remota forma dolabræ, adhuc est dolabra, idest substantia dolabræ. Substantia enim corporum artificialium est materia eorum, quæ remanet sublata forma artificiali, licet nõ remaneat ipsum corpus artificiale in actu. Et quia dixerat quod aliter nunc est in dolabra, & aliter esset si esset corpus physicum animatum, assignat rationem huius dicens, quod hoc ideo est, quia anima non est quodquid est esse & ratio, idest forma huiusmodi corporis, scilicet artificialis sed corporis physici huiusmodi scilicet habentis vitam.

Tex. cõ. 9.

est esse, huiusmodi corporis, sicut si aliquid organorum, physici esset corpus, vt dolabra. Erat enim dolabra esse, substantia ipsius, & anima, hoc. Separata autem hac non vtiq; amplius dolabra esset, nisi æquiuoce, nunc autem est dolabra. Non enim huiusmodi corporis quodquid est esse & ratio, anima, sed physici talis habentis in seipso principium morus & status.

Tex. cõ. 10.

b Considerare autem in partibus oportet, quod dictum est. Si enim eēt oculus, animal, anima vtiq; ipsius visus esset. Hic n. substantia est oculi, quæ est secundum rationem. Oculus autem materia visus est, quo deficiente, nõ est adhuc oculus nisi æquiuoce, sicut lapideus, aut depictus. Oportet igitur accipere quod est in parte, in toto viuentis corpore. Proportionaliter namq; habet sicut pars ad partem, totus sensus ad totum corpus sensitium, secundum quod huiusmodi.

Tex. cõ. 11.

c Est autem non abiiciens animam potentia ens, vt viuat, sed quod habet, semen autem & fructus, potentia tale corpus est. Sicut igitur incisio & visio, sic & vigilantia, actus. Vt autem visus & potentia organi anima. Corpus autem quod potentia est sed sicut oculus est pupilla & visus, & ibi anima & corpus, animal.

d Quod quidem igitur non sit anima separabilis a corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis naturaliter est, non immanifestum est. Quarundam enim actus partium est ipsarum. At vero secundum quosdam nihil prohibet, propter id quod nullius corporis sunt actus. Amplius autem immanifestum, si sit corporis actus anima, sicut naua nauis. Figuratiue quidem igitur hæc definita de anima sint, atque descripta.

Et hoc ideo est, quia equiuoca sunt, quorum nomen solum commune est & ratio substantiæ diuersa: & ideo sublata forma, a qua est ratio substantiæ oculi, non remanet nisi nomen oculi æquiuoce dictum. Quod ergo inuenitur in parte viuentis corporis, oportet accipere in toto viuentis corpore, scilicet quod sicut visus est forma substantialis oculi, & eo remoto non remanet oculus nisi æquiuoce, ita anima est forma substantialis viuentis corporis, & ea remota non remanet corpus viuum nisi æquiuoce. Sicut enim se habet vna pars animæ sensitivæ ad vnam partem corporis sensitivi, sic se habet totus sensus ad totum corpus sensitium in quantum huiusmodi. Deinde cum dicit,

Exponit præmissam diffinitionem de anima quantum ad hoc quod dixerat quod est actus corporis habentis vitam in potentia. Dicitur enim aliquid esse in potentia dupliciter. Vno modo, cum non habet principium operationis. Alio modo cum habet quidem, sed non operatur secundum ipsum. Corpus autem, cuius actus est anima, est habens vitam in potentia, nõ quidem primo modo, sed secundo. Et hoc est quod dicit, quod corpus est potentia ens vt viuat idest habens vitam in potentia, cuius est actus anima, non sic dicitur esse in potentia ad vitam, quod est abiiciens animam idest carens principio vitæ quod est anima, sed quod est habens huiusmodi principium. Sed verum est quod semen, & fructus in quo conseruatur semen, planta, est in potentia ad huiusmodi corpus viuum quod habet animam, nondum enim semen habet animam. Vnde sic est in potentia, sicut abiiciens animam. Et vt ostendat quomodo est in potentia ad vitam corpus, cuius actus est anima, subiungit quod ita vigilantia est actus animæ sensitivæ sicut incisio est actus cuiuslibet, & visio est actus oculi. Quodlibet n. istorum est operatio, & vsus principii habentis. Sed anima est actus primus, sicut visus & quæcumque potentia organi, quodlibet enim horum est principium operationis. Sed corpus quod est perfectum per animam, est potentia habens quidem actum primum, sed aliquando carens actu secundo. Sed sicut oculus est aliquid compositum ex pupilla, sicut materia, & visio, sicut forma, ita animal est compositum ex anima, sicut forma & ex corpore, sicut materia. Deinde cum dicit,

ueluti si quod instrumentum esset naturale corpus, Verbi causi securis: esset enim securi esse substantia eius & anima hoc: ea enim separata, non amplius esset securis, nisi æquiuoce: nunc vero est securis: non enim eiusmodi corporis quid erat esse & ratio est anima, sed naturalis, talis scilicet quod in se motus statusue principium habeat.

Hoc uero quod diximus in partibus etiam considerasse non ab re fuerit: nam si oculus esset animal, profecto anima eius esset visus: n. est oculi substantia quæ in ratione consistit. oculus autem materia est visus, quo deficiente non est amplius oculus, nisi æquiuoce, quemadmodum lapideus & depictus. Ergo quod parti alicui conuenit, in totum uiuēs corpus est transferendum: proportione namque respondet, ut pars ad partem, sic totus sensus ad totum corpus sensitium, quatenus eiusmodi est.

Ceterum quod amisit animam non est id, quod potentia est ad uiuendum, sed quod habet semen uero & fructus id sane est quod potentia est tale corpus: ergo ut incisio & visio, sic uigilantia est actus: ut uero visus & potentia organi, sic anima est: corpus autem est id quod potentia est: uerum ut pupilla & visus est oculus, ita etiam illic, anima & corpus est animal.

Animam igitur: non esse separabilem a corpore ut partes quasdam eius si partibilis est, non est obscurum: quarundam enim actus partium est ipsarum: nihil tamen obstat quominus aliqua sint, propterea quod nullius sunt corporis actus, incertum autem ad hoc est, an anima ita sit actus corporis: ueluti naua nauigij. Ad d. anima quidem aduibratione quadam sic explicatum descriptumque sit.

& partes sunt actus partium, actus autem & forma non separantur ab eo, cuius est actus vel forma, manifestum est quod anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliquæ partes eius, si nata est aliquo modo habere partes. Manifestum est enim quod aliquæ partes animæ sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est quod visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quædam partes animæ nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur de his quæ sunt circa intellectum. Et quia Plato ponebat quod anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit quod hoc nondum est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut naua est actus nauis, scilicet vt motor tantum. Deinde epilogo colligit quæ dicta sunt,

functio, & dicit quod secundum prædicta determinatum est de anima, & posita est aze descriptio figuratiue quasi extrinsece & superficialiter & incomplete. Complebitur enim determinatio de anima, quando pertingeret vsque ad intima, vt determinetur natura vniuscuiusque partis ipsius animæ.

LECTIO III.

ostquam Philosophus posuit diffinitionem animæ, hic intendit demonstrare ipsam. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo prosequitur intentum ibi. Dicamus igitur principium, &c. Circa primum duo facit. Primo determinat modum demonstrationis quo uti intendit in demonstrando. Secundo manifestat quomodo quædam diffinitiones sunt demonstrabiles. ibi. Non enim solum quodque &c. Circa primum sciendum est, quod cum ex notis oporteat in cognitionem ignotorum deuenire, omnis autem demonstratio adducitur causa notificandi aliud, necesse est, quod omnis demonstratio procedat ex notioribus quo ad nos, quibus per demonstrationem fit aliquod notum.

Tex. cõ. 12.

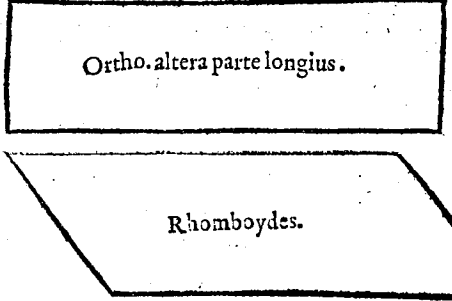
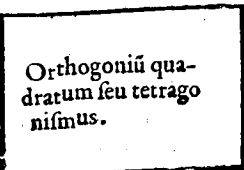
In quibusdam autem eadem sunt notiora quo ad nos, & secundum naturam, sicut in mathematicis, quæ sunt a materia abstracta, & in his demonstratio procedit ex notioribus simpliciter, & notioribus secundum naturam, scilicet ex causis in effectus. vnde dicitur demonstratio propter quid. In quibusdam vero nõ sunt eadem magis nota simpliciter, & quo ad nos, scilicet in naturalibus, in quibus plerunque effectus sensibiles sunt magis noti suis causis: & ideo vt in naturalibus, in pluribus proceditur ab his, quæ sunt minus nota secundum naturam, & magis nota quo ad nos, vt dicitur in primo. Physi. Et hoc modo demonstratio nis intendit hic uti. Et hoc est quod dicit, quod quia illud quod est certum secundum naturam, & quod est secundum rationem notius, sit certius quo ad nos ex his quæ sunt incerta secundum naturam, certiora autem quo ad nos, per istum modum tentandum est iterum aggredi de anima, demonstrando diffinitionem eius supra positam. Deinde cum dicit,

Tex. cõ. 13.

Signat rationem prædictæ intentionis, ostendendo quod aliquæ diffinitiones sunt demonstrabiles. Et hoc est quod dicit, quod ideo oportet iterum aggredi de anima, quia oportet quod ratio diffinitiuæ non solum dicat hoc quod est quia, sicut plures terminorum, idest diffinitionem dicunt, sed oportet etiam quod in diffinitione tangatur causa, & quod per diffinitionem dicentem propter quid, demonstretur diffinitio quæ dicit solum quia. Inueniuntur autem multe rationes terminorum, idest diffinitiones quæ sunt sicut conclusiones. Et ponit exemplum in geometricalibus. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod figurarum quadrilaterarum, quædam habent omnes angulos rectos, & vocantur Orthogonia, idest superficies rectorum angulorum, quædam autem non habent angulos rectos, & vocantur Rhomboïdes. Sciendum est autem, quod orthogonium quoddam consistit ex omnibus lateribus æqualibus & vocatur quadratum siue tetragonismus, quoddam autem non habet omnia latera æqualia, in quo tamen quælibet duo latera sibi opposita, sunt æqualia, & vocatur huiusmodi Orthogonium altera parte longius, sicut patet in sequentibus figuris.

Tex. cõ. 14.

Concludit quædam veritatem ex præmissis, quia enim ostensum est quod anima est actus totius corporis, & partes sunt actus partium, actus autem & forma non separantur ab eo, cuius est actus vel forma, manifestum est quod anima non potest separari a corpore, vel ipsa tota, vel aliquæ partes eius, si nata est aliquo modo habere partes. Manifestum est enim quod aliquæ partes animæ sunt actus aliquarum partium corporis, sicut dictum est quod visus est actus oculi. Sed secundum quasdam partes nihil prohibet animam separari, quia quædam partes animæ nullius corporis actus sunt, sicut infra probabitur de his quæ sunt circa intellectum. Et quia Plato ponebat quod anima est actus corporis non sicut forma, sed sicut motor, subiungit quod hoc nondum est manifestum, si anima sic sit actus corporis sicut naua est actus nauis, scilicet vt motor tantum. Deinde epilogo colligit quæ dicta sunt,

Item sciendum est, quod in qua libet superficie rectorum angulorum duæ rectæ lineæ, quæ angulum rectum concludunt dicuntur totam superficiem continere, quia cum alia duo latera sint æqualia eis, vnum quodque suo opposito, necesse est, quod vna prædictarum linearum, recti angulorum concludentium, mensuret longitudinem superficiei rectorum, & alia latitudinem, vnde tota superficie rectorum cõsurgit ex ductu vnius in aliam. Vnde si ima ginaremur, quod vna earum moueretur per aliam consergeret talis superficies. Item sciendum est, quod cum in orthogonio quod est altera parte longius, ductæ lineæ continentes ipsum, sint inæquales, si accipiatur inter eas linea media in proportionem, & ducatur in ipsam, fiet quadratum æquale altera parte longiori. Et quia hæc demonstratio nis geo metricis diffusum esset ostendere, sufficiat hoc ad præsens manifestare in numeris. Sit igitur orthogonium altera parte longius, cuius maius latus sit nouem palmorum, minus vero quatuor. Accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quæ scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineæ, erit æquale prædicto orthogonio altera parte longiori, quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quod si queratur quid est tetragonismus, idest quadratum, quod est æquale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, vt dicitur esse orthogonium idest superficies rectorum angulorum æquilateralis idest habens omnia latera æqualia & cetera. Talis autem terminus idest talis diffinitio est ratio conclusionis idest per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quod quadratum est inuentio mediæ scilicet lineæ mediæ in proportionem inter duo latera inæqualia orthogonii, altera longioris, idest orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinitio dicit causam rei. Attendendum est autem quod hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quod demonstretur diffinitio animæ, non autem quantum ad hoc quod demonstretur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit,

LECTIO III.

Voniam autem ex obscuris quidem, sed manifestioribus, nascitur id quod manifestum & ratione notius est, hoc eodem pacto rursus de ea differere conandum est.

Neque enim solum ipsum quod diffinitiuam rationem aperire oportet, ut plurimæ diffinitiones explicant, uerum etiam causam inesse & apparere, alioqui, quasi conclusiones & orationes diffinitionum sunt: ut quid est quadratio? æquale ei quod altera parte est longius, & æquilaterum fieri equilaterum, quæ sane diffinitio, ratio est conclusionis, at uero quæ quadrationem dicit esse mediæ inuentionem, ea rei causam dicit.

Dicamus igitur initio considerationis accipere, animam distinctum esse ab

accipiatur autem linea media in proportione inter ea, quæ scilicet sunt sex palmorum. Quia sicut se habent sex ad nouem, ita quatuor ad sex. Quadratum autem huius lineæ, erit æquale prædicto orthogonio altera parte longiori, quod etiam in numeris patet. Nam quater nouem sunt triginta sex. Similiter etiam sexies sex sunt triginta sex. Hoc est ergo quod dicit, quod si queratur quid est tetragonismus, idest quadratum, quod est æquale altera parte longiori, assignabitur talis diffinitio, vt dicitur esse orthogonium idest superficies rectorum angulorum æquilateralis idest habens omnia latera æqualia & cetera. Talis autem terminus idest talis diffinitio est ratio conclusionis idest per demonstrationem conclusa. Si autem aliquis sic diffiniat, dicens, quod quadratum est inuentio mediæ scilicet lineæ mediæ in proportionem inter duo latera inæqualia orthogonii, altera longioris, idest orthogonium constitutum ex tali linea inuenta, qui inquam sic diffinitio dicit causam rei. Attendendum est autem quod hoc exemplum, quod hic inducitur, est simile ei quod intendit circa animam, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc quod demonstretur diffinitio animæ, non autem quantum ad hoc quod demonstretur demonstratione dicente propter quid. Deinde cum dicit,

Incipit demonstrare diffinitionem animæ superius positam modo prædicto, scilicet per effectum. Et vtiur tali demonstratione. Illud quod est primum principium viuendi, est viuendum corporum actus & forma. Sed anima est primum principium viuendi, his quæ viuunt, ergo est corporis viuientis actus, & forma. Manifestum est autem, quod hæc demonstratio est ex posteriori. Ex eo enim, quod anima est forma corporis viuentis, est principium operum vitæ, & non e conuerso. Circa hoc ergo duo facit. Primo ostendit, quod anima est principium viuendi. Secundo quod primum principium viuendi est forma corporis viuentis, ibi. Quoniam autem quo viuimus, & sentimus. Circa

*aliter rationes terminorum.

Circa primum tria facit. Primo distinguit modos viuientium. Secundo ostendit, quod anima est viuendi principium, ibi. ¶ Vnde & vegetabilia omnia, &c. ¶ Tertio manifestat quomodo se habeant partes animæ adinuicem, secundum quas est principium operum vite, ibi. ¶ Vtrum autem vnumquodque horum. ¶ Dicit ergo primo, quod ad profectum nostram interio-

animatum ab inanimato, in viuendo. Multipliciter aut ipso viuere dicto, & si vnū aliquod horum insit solū, viuere ipsum dicimus, vt intellectus, & sensus, motus & status secundum locū. Adhuc autē motus & status secundum alimētum, & decrementum & augmentum.

d Vnde & vegetabilia omnia videntur viuere. Videntur autem in seipsis habentia potētiam, & principium huiusmodi, per quod, augmentum & decrementum suscipiunt, secundum contrarios locos. Non enim sursum quidē augentur, deorsum autem nō, sed similiter ad vtraq; & in omnes partes continue aluntur, & viuunt, quousque possunt accipere alimentum.

e Separari aut hoc ab aliis possibile est, alia autem ab hoc, impossibile est in rebus mortalibus. Manifestum est autē in his, que vegetantur. Neque enim vna in est ipsis potentia alia animæ. Viuere igitur, propter hoc principium inest omnibus viuentibus.

f Animal autem pp sensum, primum. Et namque quæ non mouentur, neque mutant locum habent autem sensum, animalia dicimus, & non viuere solum. Videtur autem & huiusmodi multa esse animalium, manentia autem cum sint natura, habent solum sensum.

g Sensum aut, primo inest omnibus tactus. Sicut aut vegetatiuum potest separari a tactu, & omni sensu, sic & tactus ab aliis sensibus. Vegetatiuum aut dicimus huiusmodi partem animæ, qua & vegetabilia participant. Animalia autem omnia videntur tangendi sensum habentia.

Nam vbi cumque est sensus, ibi est & appetitus. Deinde cum dicit.

d ¶ Manifestat, quod anima est viuendi secundum omnes modos predictos. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quomodo anima est viuendi principium in plantis. Secundo in animalibus, ibi. ¶ Animal autem propter sensum, &c. ¶ Tertio ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum, ibi. ¶ Propter quam autē causam &c. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quod anima est viuendi principium in plantis, & dicit quod cum dictum sit, quod quibusdamque inest vnum quatuor predictorum modorum viuentium dicuntur viuere, sequitur quod omnia vegetabilia viuunt: Omnia enim in seipsis habent potentiam quandam, & principium, quo suscipiunt motum augmenti & decrementi. Et quod hoc principium non sit natura, sed anima, manifestum est. Nam na-

tura non mouet ad contraria loca, motus autem augmenti & decrementi est secundum contraria loca. Augentur enim vegetabilia omnia, non solum sursum & deorsum, sed vtroque modo. Manifestum est ergo, quod principium horum motuum non est natura, sed anima. Nec solum vegetabilia viuunt, dum augentur, & de-cre-scunt, sed quæcumque nutriuntur, tam diu viuunt, quoadiu possunt accipere nutrimentum, per quod sit augmentum. Secundo ibi.

e ¶ Ostendit, quod prædictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, quia ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiæ separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectuum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his que vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potētia animæ inest, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

f ¶ Manifestat quomodo anima est viuendi principium in animalibus. Et circa hoc duo facit. Primo dicit, quod primum dicitur aliquid esse animal propter sensum, licet animalia quædam & sentiant, & moueantur. Ea enim dicimus esse animalia, & non solū viuere, quæ licet non mutant locum, tamen habent sensum. Sunt enim multa animalia, quæ naturaliter manent in eodem loco, & tamen habent sensum, sicut ostendit.

g ¶ Ostendit, quod inter alios sensus, primo inest tactus animalibus. Quod probat ex hoc, quod sicut vegetatiuum potest separari a tactu, & ab omni sensu, sic tactus potest separari ab aliis sensibus. Multa enim sunt animalia, quæ solum sensum tactus habent, sicut animalia imperfecta. Omnia autem animalia habent sensum tactus. Vegetatiuum autem principium dicimus illam partem animæ, qua etiam vegetabilia, id est plantæ participant. Sic igitur ex predictis patent tres gradus viuentium, primus est plantarum, secundus animalium imperfectorum immobilium, quæ habent solum sensum tactus, tertius est animalium perfectiorum, quæ mouentur motu progressiuo, quæ etiam habent alios sensus. Manifestum est autem, quod quartus gradus est eorum quæ habent cum his etiam intellectum. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quod prædictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, quia ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiæ separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectuum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his que vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potētia animæ inest, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit, quod prædictum viuendi principium, est primum, & separabile ab aliis. Et dicit, quod hoc scilicet principium augmenti & alimentum potest separari ab aliis principijs viuendi, sed alia non possunt separari ab eo in rebus mortalibus, quia ideo dicit, quia in rebus immortalibus, sicut sunt substantiæ separatae, & corpora caelestia, si tamen sunt animata, inuenitur intellectuum sine nutrimento. Quod autē hoc principium sit separabile ab aliis, manifestum est in his que vegetantur, id est in plantis, in quibus nulla alia potētia animæ inest, nisi huiusmodi. Ex quo manifestum est, quod illud propter quod primum inuenitur vita in rebus mortalibus est principium augmenti, & alimentum, quod vocatur anima vegetabilis. Deinde cum dicit.

h ¶ Ostendit quid dictum sit, & quid restat dicendum. Et dicit, quod posterius dicendum est, propter quam causam vtrumque horum accidit, scilicet quod vegetatiuum potest esse sine sensu, & quod tactus sine aliis sensibus. Hoc enim dicitur in fine libri. Nunc autem sufficit, intantum dictum esse, quod anima est principium viuendi secundum predictos modos, & quod distincta est istis quatuor. ¶ Vegetatiuum, quod est in plantis, & in omnibus viuentibus, & sensitiuum, quod est in omnibus animalibus, & intellectiuum, quod est in omnibus hominibus, & motu progressiuo, qui est in omnibus animalibus perfectis sensu vel intellectu.

h Propter quam autē causam vtrumque horum accidit, posterius dicemus. Nunc autem intantum dictum sit solū, quod est anima, horū quæ dicta sunt, principium, & his determinata est vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum & motu.

LECTIO III.

¶ Trum autem vnumquodque horum sit anima, an pars aīæ, & si pars, vtrum sic, vt sit separabilis ratione solum, an etiam & loco.

b De quibusdā quidem horū, non est difficile videre, quædam autem dubitationem habet. Sicut enim in plantis, quædam diuisa videtur viuere separata ab inuicem, tamquā existere in his anima actu quidem vna, in vna quaque planta, potentia autem pluribus: sic videmus, & circa alteras differentias animæ accidere, vt in entomis decisis. Etenim sensum vtraque partium habet & motum secundum locum. Si autem sensum, & phantasiam, & appetitum. Vbi quidē enim sensus est, & tristitia & lætitia est. Vbi autem hæc sunt, ex necessitate, & desiderium est.

c De intellectu autē, & perspectiua potentia, nihil adhuc manifestum est, sed videtur genus alterū animæ esse, & hoc solū contingit separari, sicut æternum a corruptibili. Reliquæ autē partes animæ, manifestū ex his, quod non separabiles sunt, sicut quidam dicunt.

manifestum est, quod vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, quod non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdā potentijs particularibus, manifestum est quod distinguuntur loco. Visus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animalis, est in toto. Sed quæ dicitur quod phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdā, phantasia attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendum est, quod phantasia inuenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicitur. Organum ergo aliquid determinationem phantasiae attribuitur, ad maiore perfectione & determinationem sui actus, sine quo phantasiae actus nullo modo esse possit, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestauit, quod in quibusdam potentijs animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

per sui imperfectionem non requirunt diuersitatem in partibus, quod in aliquo vno toto anima est in actu vna, & plures in potentia, sicut & ipsum corpus est vnum in actu, & plura in potentia. Potest enim diuidi vnumquodque eorum in diuersas partes similes specie, sicut patet in aere, aqua, & in corporibus mineralibus. Vnde oportet, quod si partes sunt similes specie ad inuicem, & toti, quod forma specifica post diuisionem sit in vtraque partium. Et eadem ratione, quia anima plura imperfecta est in ordine animarum, non requirit magnam diuersitatem in partibus, vnde anima totius potest saluari in aliqua partium. Et sic etiam videmus in aliis differentijs animæ, sicut in entomis decisis, id est in animalibus, quæ decisa viuunt, quia vtraque partium habet sensum. Quod patet ex hoc, quod retrahit se, si pungitur. Et etiam habet motum secundum locum, vt ad sensum apparet. Sic ergo in vna, & eadem parte apparet, & sensitiuum, & motiuum principium. Et si ibi sensus, necesse est quod sit ibi phantasia. Phantasia autem nihil aliud est, quam motus factus a sensu secundum actum, vt infra dicitur. Et similiter si habet sensum pars decisa, necesse est, quod habeat appetitum. Ad sensum enim si necessitate sequitur lætitia, & tristitia, siue delectatio & dolor. Necesse est enim in sensibili perceptum, est conueniens, quod sit delectabile, si autem est nociuum, quod sit dolorosum. Vbi autem est dolor & delectatio, oportet quod sit desiderium et appetitus, vnde necesse est, quod si pars decisa sentit, quod etiam habeat appetitum. Sic ergo

Causam autem cur vtrumque horum eueniat, post dicemus: nunc hoc tantum dictum sit. Animam esse principium eorum quæ diximus, & his definitam esse, nutritiuo, sensitiuo, dianoetico, motu.

LECTIO IIII.

¶ Trum autem vnumquodque horum sit anima, an pars aīæ, & si pars, vtrum sic, vt sit separabilis ratione solum, an etiam loco.

De nonnullis non est videre difficile, de aliquibus est questio. Vt enim in plantis sunt quæ cum secantur, & pars alia ab alia separatur, uideantur viuere, ut pote: cum anima quæ in eis est vna in unaquaque planta sit, potentia uero plures, sic etiam in aliis animæ differentiis videmus fieri, ut in iis insectis quæ inciduntur, etenim sensum vtraque partium habet & motum loci quod si sensum, & phantasiam etiam & appetitum, ubi enim sensus est, & dolor & voluptas consequitur, ubi autem hæc sunt, necessario etiam cupiditas.

De intellectu uero & contemplatiua potentia nondum quicquam est manifestum, sed uidetur anima, genus diuersum esse, idque solū posse separari quemadmodum æternum a corruptibili. Ceteras autem partes animæ ex his perspicuum est non esse separabiles, ut nonnulli dicunt.

manifestum est, quod vegetatiuum, sensitiuum, appetitiuum, & motiuum inueniuntur in vna parte decisa, ex quo patet, quod non distinguuntur loco in corpore animalis. Sed de quibusdā potentijs particularibus, manifestum est quod distinguuntur loco. Visus enim manifeste non est nisi in oculo, auditus in aure, olfactus in naribus, gustus in lingua & palato. Sed primus sensus, qui est tactus, & necessarius animalis, est in toto. Sed quæ dicitur quod phantasia est in parte decisa, videtur esse dubium. Nam a quibusdā, phantasia attribuitur determinatum organum in corpore. Sed sciendum est, quod phantasia inuenitur indeterminata in animalibus imperfectis, in animalibus vero perfectis determinata, sicut infra in 3. dicitur. Organum ergo aliquid determinationem phantasiae attribuitur, ad maiore perfectione & determinationem sui actus, sine quo phantasiae actus nullo modo esse possit, sicut actus visus nullo modo potest esse sine oculo. Sic igitur manifestauit, quod in quibusdam potentijs animæ, non est difficile videre, vtrum sint separabiles loco. Deinde cum dicit.

Lib. 3. Tex. c. 162.

* al. potest.

Tex. c. 156. Lectio. 5.

Tex. cō. 14.

Tex. cō. 15.

Tex. cō. 16.

Tex. cō. 17.

quod sit alterum genus anime ab alijs partibus anime, id est alterius nature, & alio modo se habens, & quod hoc solum genus anime possit separari ab alijs partibus anime, vel etiam quod sit separatum ab organo corporeo, sicut perpetuum a corruptibili. Sed quod reliquæ partes anime non sint separabiles loco ab invicem, manifestum est ex prædictis.

Deinde cum dicitur. **d** Ratione autem quod altere, manifestum est. Sensitivo. n. esse & opinatio alteri. Siquidem & sentire ab ipso opinari. Similiter autem & alio: ut unumquodque, quod dicta sunt.

e Ad hæc quibusdam animalium omnia in sunt hæc, quibusdam vero quædam horum, alteris autem unum solum. Hoc autem facit differentias animalium. Propter quæ autem causam sit factum, posterius intendendum est. Similiter autem & circa sensus accidit. Alia. n. habent omnes, alia vero quosdam, quædam vero unum, maxime necessarium, tactum.

f Quoniam autem quo vivimus, & sentimus dupliciter, sicut quo scimus, dicimus autem hoc quidem scientiam, illud autem animam, utroque enim horum dicimus scire. Similiter autem, & quo sanamur, aliud quidem sanitas est, aliud autem pars quædam corporis, aut etiam totum. Horum autem scientia quidem & sanitas, forma est & species quædam, & ratio ut actus susceptiuorum, hæc quidem eius quod scientiæ, capax est, illa vero sanabilis. Videtur. n. in patiente & disposito, actiuorum inesse actio. Anima autem hæc quo vivimus, & sentimus, & movemur, & intelligimus primo. Quare ratio quædam utique erit, & species, sed non ut materia, & ut subiectum, tripliciter. n. dicta substantia sicut diximus, hæc quidem species, illud vero ut materia, aliud autem ex utroque. Horum autem materia quidem potentia, species autem actus, postea quod ex utroque, animatum, neque corpus est actus anime, sed ipsa corporis cuiusdam.

f Quoniam autem id quo vivimus et sentimus duobus modis dicitur, quædam admodum id quo scimus, horum autem unum dicimus scientiam, alterum animam, nam utroque eorum scire dicimus, similiter etiam id quo sanamur, tum sanitate, tum parte aliqua corporis, vel etiam toto, horum autem scientia quidem & sanitas forma est & species quædam, & ratio, & veluti actus receptiuorum, illa quidem eius quod scire, hæc vero eius quod sanari potest, videtur enim in eo quod patitur, atque afficitur esse actiuorum inesse actus. Anima vero, id est quo vivimus et sentimus & movemur, primo, profecto anima ratio quædam erit & species, non autem ut materia & subiectum. Cum enim tribus modis substantia dicatur, ut diximus, quorum aliud est species, aliud materia, aliud id quod ex utroque constat, atque horum quidem materia est potentia, species autem actus, cum id quod ex ambobus constat animatum sit, profecto corpus non est actus anime, sed ipsa corporis cuiusdam.

f Offenso, quod anima est primum vivendi principium, concludit ex hoc, diffinitionem prius assignatam. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat propositum. Secundo ex veritate demonstrata, quædam conclusiones ulterius inducit, ibi. Propter hoc bene opinantur &c. Circa primum ponit talem demonstrationem. Quorum, quorum utroque dicimus esse aliquid, aut operari, unum scilicet quod primum est, est quasi forma, & aliud quasi materia. Sed anima est primum quo vivimus, cum tamen vivamus anima, & corpore, ergo anima est forma corporis viventis. Et hæc est diffinitio superius de anima posita, quod anima est actus primum physici corporis, potentia vitam habentis. Manifestum est autem, quod medium huius demonstrationis est quædam diffinitio anime, sicut cet anima est quo vivimus primum. Circa hæc autem demonstrationem. 4. facit. Primo ponit maiorem dicens, quod quo vivimus

f Inducit quasdam conclusiones ex præmissis, quarum prima est, quod bene opinati sunt, quibus visum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus, quia non est materia, sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo, cuius est actus, infert consequenter ibi.

h Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima, corpus enim non est, corporis autem aliquid est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

h Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

f & sentimus dicitur dupliciter scilicet altero, sicut forma, & altero sicut materia. Sicut & quo scimus dicitur dupliciter, duobus enim dicimus scire, quorum unum est scientia, & aliud est anima. Et similiter quo sanamur, dicitur de duobus, quorum unum est sanitas & aliud est aliqua pars corporis, vel etiam totum corpus. Utrobique autem unum est quasi forma, & aliud quasi materia. Nam scientia & sanitas sunt formæ, quasi actus susceptiuorum, scientia quidem forma scientiæ, id est partis anime in qua est scientia, sanitas vero est forma corporis sanabilis. Idem autem dicitur sanabile & scientiæ, ut ostendat aptitudinem in subiecto ad tales formas. Semper enim actiuorum actus, id est forme quæ inducuntur ab agentibus in materia, videtur esse in patiente & disposito, id est in eo, quod est natum patitur actiones agentis a tali agente, & quod est dispositum ad consequendum finem passionis, scilicet formam ad quam patiendo producit. Secundo. ibi. Anima autem hoc. Ponit minorem propositionem & dicit, quod anima est primum quo & vivimus, & sentimus, & movemur, & intelligimus. Et referuntur hæc. 4. ad quatuor genera vite, de quibus superius fecerat mentionem. Vivere enim refertur ad principium vegetativum, quia superius dixerat quod vivere propter hoc principium inest omnibus viventibus. Sciendum est autem, quod quamvis sanitate & corpore dicamur esse sani, tamen sanitas est primum quo sani dicimur esse. Non enim dicimur esse sani corpore, nisi in quantum habet sanitatem. Et similiter scientia est primum, quo dicimur esse scientes, quia anima non dicimur esse scientes, nisi in quantum habet scientiam. Similiter etiam anima & corpore non dicimur esse viventes, nisi in quantum habet animam, & propter hoc, hic dicitur quod anima est primum quo vivimus, & sentimus &c. Tertio, ibi. Quare ratio quædam. Ponit conclusionem, & pendet hucusque constructio ab illo loco quoniam autem quo vivimus &c. Concludit ergo ex prædictis, quod anima se habet ut ratio & species, & non sicut materia & subiectum. Quarto, ibi. Tripliciter enim dicta substantia &c. Ostendit conclusionem le qua ex præmissis. Non enim videbatur magis sequi de anima quod sit forma, quam de corpore, cum utroque vivere dicamur. Unde ad perfectionem dictæ demonstrationis, subiungit, quod cum substantia dicatur tripliciter, ut supra dictum est, scilicet de materia, & forma, & composito ex utroque, quorum materia est potentia, & species, siue forma est actus, & compositum ex utroque est animatum, manifestum est quod corpus non est actus anime, sed magis anima est actus corporis alicuius, corpus enim est in potentia respectu anime. Et ideo cum consequatur ex prædicta demonstratione, quod vel corpus, vel anima sit species, & corpus, ut dictum est, non sit species anime, sequitur quod anima sit species corporis. Deinde cum dicitur.

g Quas tamen diversas esse ratione perspicuum est, sensitivo enim esse, & opinatio, diversum est, si quidem sentire & opinari, utemur, cæterorum quæ diximus unumquodque.

g Præterea vero nonnullis animalibus hæc adsunt omnes, in quibusdam nonnullæ, in alijs una dumtaxat, quæ res facit differentiam animalium, de causa vero post considerabimus, simile quiddam in sensibus evenit, quædam enim habent omnes, quædam nonnullas, quædam unum qui maxime necessarius est, tactum.

g Quoniam autem id quo vivimus et sentimus duobus modis dicitur, quædam admodum id quo scimus, horum autem unum dicimus scientiam, alterum animam, nam utroque eorum scire dicimus, similiter etiam id quo sanamur, tum sanitate, tum parte aliqua corporis, vel etiam toto, horum autem scientia quidem & sanitas forma est & species quædam, & ratio, & veluti actus receptiuorum, illa quidem eius quod scire, hæc vero eius quod sanari potest, videtur enim in eo quod patitur, atque afficitur esse actiuorum inesse actus. Anima vero, id est quo vivimus et sentimus & movemur, primo, profecto anima ratio quædam erit & species, non autem ut materia & subiectum. Cum enim tribus modis substantia dicatur, ut diximus, quorum aliud est species, aliud materia, aliud id quod ex utroque constat, atque horum quidem materia est potentia, species autem actus, cum id quod ex ambobus constat animatum sit, profecto corpus non est actus anime, sed ipsa corporis cuiusdam.

g Offenso, quod anima est primum vivendi principium, concludit ex hoc, diffinitionem prius assignatam. Et circa hoc duo facit. Primo demonstrat propositum. Secundo ex veritate demonstrata, quædam conclusiones ulterius inducit, ibi. Propter hoc bene opinantur &c. Circa primum ponit talem demonstrationem. Quorum, quorum utroque dicimus esse aliquid, aut operari, unum scilicet quod primum est, est quasi forma, & aliud quasi materia. Sed anima est primum quo vivimus, cum tamen vivamus anima, & corpore, ergo anima est forma corporis viventis. Et hæc est diffinitio superius de anima posita, quod anima est actus primum physici corporis, potentia vitam habentis. Manifestum est autem, quod medium huius demonstrationis est quædam diffinitio anime, sicut cet anima est quo vivimus primum. Circa hæc autem demonstrationem. 4. facit. Primo ponit maiorem dicens, quod quo vivimus

g Inducit quasdam conclusiones ex præmissis, quarum prima est, quod bene opinati sunt, quibus visum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus, quia non est materia, sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo, cuius est actus, infert consequenter ibi.

g Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima, corpus enim non est, corporis autem aliquid est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Inducit quasdam conclusiones ex præmissis, quarum prima est, quod bene opinati sunt, quibus visum est, quod anima non sit sine corpore, neque sit corpus. Non enim est corpus, quia non est materia, sed est aliquid corporis, quia est actus corporis. Et quia omnis actus est in eo, cuius est actus, infert consequenter ibi.

g Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima, corpus enim non est, corporis autem aliquid est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

g Et propter hoc, in corpore est, & in corpore tali, & non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil diffinientes in quo & quali, quamvis non videatur, quod vis subiectum cuiusvis formæ capax esse. Si autem sit, & secundum rationem. Uniuscuiusque. n. actus in eo quod in potentia existit, & in propria materia apte, naturaliterque fit. Quod quidem igitur actus est quidam, & ratio potentia habentis ut tale sit, manifestum ex his est.

A propria operatio, secundum quod habet esse, eo quod unumquodque operatur, in quantum est ens, oportet operationes anime considerare, secundum quod inveniuntur in viventibus. Huiusmodi autem viventia inferiora, quorum actus est anima, de qua nunc agitur, habent duplex esse. Unum quidem materiale, in quo conveniunt cum alijs rebus materialibus, aliud autem immateriale, in quo communicant cum substantijs superioribus aqualiter. Est autem differentia inter utrumque esse, quia secundum esse materiale, quod est per materiam contractum, una quæque res est hoc solum quod est, sicut hic lapis non est aliud quod hic lapis, secundum vero esse immateriale, quod est amplum, & quodammodo incommensuratum, in quantum non est per materiam terminatum, res non solum est id quod est, sed etiam est quodammodo alia. Unde in substantijs superioribus immaterialibus, sunt quodammodo omnia sicut in universaliibus causis. Huiusmodi autem immateriale esse, habet duos gradus in istis inferioribus. Nam quoddam est penitus immateriale, scilicet esse intelligibile. In intellectu enim res habent esse, & sine materia, & sine conditioni-

B Quamobrem probe censent quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquid anima, corpus enim non est, sed corporis aliquid.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsertim cum non videatur quodlibet recipere quodlibet, hoc autem pacto res ratione procedit, uniuscuiusque enim actus in eo quod est potentia, & in sua ac idonea materia, natura comparatum est ut fiat. Animam ergo actum esse quendam, & rationem eius quod habet potentiam ut tale sit, ex his perspicuum est.

B Et propterea est in corpore, & in corpore tali, & non quemadmodum superiores in corpus eam coniciebant nulla præterea addita distinctione, in quoniam illo, & quali, præsert

a tex 14. ad 17. Supra tex. 20. 23.

gradum in viuentibus, quia omnia que habent sensum, habent appetitum, & sic remanent tantum quatuor gradus viuentium, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

b ¶ Ostendit, quomodo predictæ potentie consequuntur se inuicem, manifestans quod supra dixerat, quod potentiarum quibusdam insunt omnes, quibusdam quedam, quibusdam vna sola. Vbi considerandum est quod ad hoc quod vniuersum sit perfectum, nullus gradus perfectionis in rebus intermititur, sed paulatim natura de imperfectis ad perfecta procedit. Propter quod etiam Aristoteles in 8. Metaphysicæ assumit species rerum numeris, qui paulatim augmentum proficiunt. Vnde in viuentibus quedam habent vnum tantum prædictorum scilicet plantis, in quibus est solum vegetatiuum, quod necesse est in omnibus viuentibus materialibus esse, quia hinc potentie ad tribuuntur operationes pertinentes ad esse materiale. Aliis autem, scilicet animalibus inest vegetatiuum, & sensitium. Si autem est ibi sensitium, oportet quod ad se referatur, scilicet appetituum. Quod quidem diuiditur in tria, scilicet desiderium, quod est secundum vim concupiscibilem, & iram, quod est secundum vim irascibilem, qui duo appetitus pertinent ad partem sensitiuam, sequuntur enim apprehensionem sensus. Tertium autem est voluntas quod est appetitus intellectiuus consequens scilicet apprehensionem intellectus. Quod autem appetituum inest omnibus animalibus probat duplici ratione. Quarum prima est, quod omnia animalia habent ad minus vnum sensum, scilicet tactum, quibus autem inest sensus, inest letitia & tristitia, delectatio & dolor. Letitia enim & tristitia magis videntur sequi apprehensionem interiorem. Sed delectatio & dolor consequuntur apprehensionem sensus, & præcipue sensus tactus. Et si est letitia, & tristitia, necesse est quod sit aliquid triste & dulce, id est delectabile & dolorosum, oportet enim omne quod sentitur secundum tactum esse vel conueniens, & sic est delectabile, vel nociuum, & sic est dolorosum. Quibuscumque autem inest aliquid delectabile, & triste, inest & concupiscentia, quæ est appetitus delectabilis: ergo de primo ad vltimum, omnibus animalibus quibus inest sensus tactus, inest appetitus. Secundam rationem ad idem ostendendum ponit ibi.

Tex. c6. 10. Lect. 4 i

c ¶ Quæ talis est. Omnia animalia habent sensum, quo cognoscunt suum alimentum scilicet sensum tactus, qui est sensus alimentum. Et quia necessarium est omnibus animalibus vt aimento, vt dictum est, ideo necessarium est, quod habeant sensum tactus, quo percipiant alimentum sibi conueniens. Quid autem tactus sit sensus alimentum, manifestum est, sicut enim corpora viuentia consistunt ex calidis & humidis, & frigidis & siccis, ita ex his nutritionis sensus autem est sensus discretiuus horum. Sed aliorum sensuum inest plus sensibus non aueriantur viuentia, nisi secundum

Tex. c6. 28.

d ¶ Manifestum igitur est, quod eodem modo vna vtique erit ratio animæ, & figure. Neque enim gradum accidens, in quantum videlicet, coniunguntur tangibilibus. Sonus enim & odor, & color nihil conferunt in alimentum, in quantum huiusmodi, sed solum in quantum contingit colorata, & odorata, & sonantia, esse calida, vel frigida, humida vel sicca. humor autem, id est sapor est quoddam de numero tangibilium qualitarum, sicut, & gustus est quiddam tactus. Sic igitur patet quod omnia animalia habent sensum alimentum, quibuscumque autem inest sensus alimentum, his inest letitias & sitis, quorum vtunque est concupiscentia alimentum: vturque quidem est concupiscentia calidi & sicci, quod habet rationem cibi, sitis autem frigidi & humidis, quod habet rationem potus. Sapor autem est quoddam horum delectamentum, sapor enim delectabilis indicat conuenientem proportionem calidi & frigidi, humidis & sicci in alimento. Vnde magis pertinet ad delectationem alimentum, quam ad necessitatem. Sic igitur vbi cum que est sensus tactus, est etiam appetitus. Quomodo autem phantasia se habet ad appetituum & sensitiuum, posterius dicetur. Quibusdam autem animalibus, si præ hæc tria, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, & appetituum, inest etiam motiuum secundum locum. Aliis vero supra hæc quatuor inest etiam intellectiuum, & si aliquid aliud genus rerum est simile hominibus, aut etiam honorabilius hominibus, inuenitur autem aliquid honorabilius hominibus, quibus inest intellectus, est etiam in substantiis separatis, & in corporibus

Tex. c6. 29.

e ¶ Perpicuum igitur est perinde vnam esse animæ rationem, atque figuram, neque enim illic figura ulla est celestibus, si tamen sunt animata, licet in viuentibus mortalibus non est aliquid genus viuentium, habentium intellectum, nisi in specie humana. Cum enim intellectus non habeat organum corporale, non possunt diuersificari habentia intellectum, secundum diuersam complexionem organorum, sicut diuersificantur species sensitiuorum, secundum diuersas complexionem, quibus diuersimode se habet ad operationes sensus. Deinde, cum dicitur ¶ Ostendit, qualiter se habet prædicta definitio animæ ad partes enumeratas. Et ad huius intellectum, sciendum est, quod Plato posuit vniuersalia esse separata secundum esse, tamen in illis, quæ se habent consequenter, non posuit vnam ideam communem, sicut in numeris, & figuris, non enim posuit vnam ideam numeri, præter omnes numeros, sicut posuit vnam ideam hominis, præter omnes homines, eo quod quod numerorum species naturali ordine consequenter se habent. Et sic prima earum. Dualitas est causa omnium consequentium. Vnde non oportet ponere aliquam ideam communem numeri, ad causandum speciem numerorum. Et similis ratio est de figuris. Nam eius species consequenter se habent, sicut & species numerorum, trigonum enim est ante tetragonum, & tetragonum ante pentagonum. Dicit ergo manifestum esse, quod eodem modo vna est ratio animæ, sicut vna est ratio figuræ, sicut enim inter figuras non est aliqua figura, quæ sit

Ac plantis quidem adest tantummodo nutritiuum, alijs autem, tum hoc, tum etiam sensitiuum, quod si sensitiuum, & appetituum etiam: appetitus enim cupiditas est, & ira & voluntas, cuncta autem animalia vnum habent ex sensibus, tactum, cui autem sensus inest huic & voluptas & dolor & iucundum & molestum, in quibus autem hæc insunt, & cupiditas inest, hæc enim est appetitus iucundi.

Præterea vero sensum habent alimentum, nam tactus, sensus est alimentum, cuncta enim viuentia sicca aluntur & humidis, & calidis & frigidis, quorum sensus, tactus est, ceterorum autem sensibilibus per accidens, nihil enim ad alimentum confert sonus, nec color, nec odor: sapor autem unum quoddam est de tangibilibus, fames vero & sitis cupiditas est, ac fames quidem calidi, & sitis, sitis vero frigidi & humidis, porro sapor est veluti quoddam eorum condimentum. Sed de his postea dilucidius agendum est, nunc hoc tantum dictum sit, quod animalibus habentibus tactum, appetitus quoque inest, de phantasia autem non patet, sed post considerandum est, quibusdam autem præter hæc, inest etiam motiuum motu loci, alijs autem & diuiniticum & intellectus, vt hominibus, & si quid dextat eius generis aliud, melius etiam nobilibus.

¶ Ostendit, quomodo se habet definitio communis animæ supra posita, ad partes eius, hic ostendit quid aliud modo determinandum sit, & quo ordine. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid determinandum restat de anima. Secundo ostendit quo ordine determinare oporteat, ibi ¶ necessarium autem est debentem. ¶ Circa primum ostendit duo restare ad determinandum, quorum vnum concludit ex prædictis. Dicitur enim supra, quod sicut non est querenda talis definitio communis animæ, quæ nulli animæ partium conueniat, ita non debemus esse contenti definitione cõmuni, sed oportet propriam definitionem cuiuslibet partem animæ inquirere, & ex hoc concludit, quod hoc, secundum vnum quodque animatum querendum est, quæ sit vniuersaliusque anima, vt scilicet sciat quid est anima plantæ, & quid anima hominis, & quid anima bestie, & hoc est scire de vnaquaque parte animæ, quid sit. Secundo ibi. ¶ Ponit aliud quod restat ad determinandum. Dicitur enim supra, quod partes animæ consequenter se habent adiungent, sicut species figuræ. Sed considerandum est propter quam causam partes animæ hoc modo se habeant consequenter. Huiusmodi enim causam in fine libri assignabit. Exponit autem qualiter se habeant consequenter, quia sensitiuum non potest esse sine vegetatiuo, sed vegetatiuum separatur a sensitiuo in plantis. Nec est mirum, quia supra dictum est, quod opera vegetatiui ordinantur ad adipiscendum, & conseruandum esse naturale, quod subiacet quasi fundamentum, iterum etiam consequentia quedam inueniuntur in ipsis sensibus, quia sine sensu tactus, nullus aliorum sensuum esse potest, tactus autem inuenitur sine alijs sensibus. Multa enim animalium, neque visum habent, neque auditum, neque sensum odoratus, sed solum tactum. Et hoc etiam rationabiliter accidit. Nam tactus est sensus perceptiuus eorum, quæ pertinent ad consistentiam animalis, ex quibus scilicet animal constat, & nutritur. Alia vero sensibilia non conferunt, ad hoc nisi per accidens. Vnde alij sensus non sunt in omnibus animalibus, sed in perfectis. Est etiam consideranda consequentia sensitiuum, & motiuum. Nam motiuum non potest esse sine sensitiuo, sensitiuum autem potest esse sine motiuo, aliqua enim habentium sensum, habent etiam motum secundum locum, sed aliqua non habent. Sed intelligendum est de motu progressiuo animalium, secundum quod animalia mouentur de loco ad locum. Hic enim motus non inest omnibus animalibus. Sed quæ carent hoc motu, habent aliquem motum localem, scilicet dilatationis & constrictionis, sicut apparet in ostris. Illud autem quod est vltimum inter omnes partes animæ & minimum, quia non diuiditur in diuersa secundum speciem, est quod habet rationem & intellectum, quia quibuscumque de numero corruptibilium inest ratio, his insunt & omnia alia prædicta. Hoc autem dicit, vt præferret se a substantiis separatis, & a corporibus celestibus, si sunt animata, quia cum sint sine generatione & corruptione, non indigent vegetatiuo. Iterum, eorum intellectus per se specularur ea, quæ sunt secundum se intelligibilia, vnde non indigent sensibus ad cognitionem intellectuum consequendam. Sed in mortalibus habentibus intellectum, necesse est omnia alia præexistere, sicut quedam instrumenta

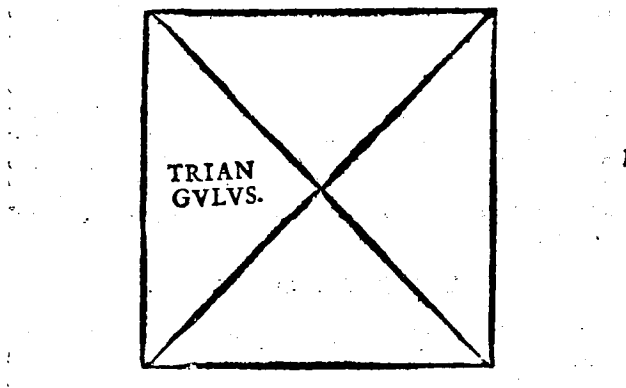
¶ præter triangulum, & alias species consequentes, vt pote quæ sit cõis omniū figurarum, ita nec in proposito est aliqua anima, quæ separata existens præter omnes prædictas partes. Sed quamuis non sit vna figura separata in esse, præter omnes figuras, etiã in Platonico, quod ponunt species cões separatas, in inuenitur vna ratio communis, quæ conuenit omnibus figuris, & non est propria alicuius earum, ita est & in animabus. Et ideo ridiculum est, quod homo quærat vnam rationem communem, tam in animabus, quæ non conueniant alicui animalium, quæ sunt in re natura particula riter. Neque etiam est conueniens quod homo quærat definitionem animæ, secundum vnam quamque speciem animæ, & dimittat definitionem cõmunem omnibus animabus. Ergo neque definitio communis animæ prætermittenda fuit, neque sic est assignanda definitio communis animæ, quod non conueniat singulis animabus. Et quia dixerat, quod eodem modo se habet ratio animæ, sicut ratio figuræ, ostendit conuenientiam inter vtrumque, & dicit quod similiter se habent figura & animæ adiungent: in vtriusque enim illud quod est prius, est in potentia in eo, quod est consequenter. Manifestum est enim in figuris, quod trigonum, quod est prius, est potentia in tetragono. Potest enim tetragonum diuidi in duos trigonos. Et similiter in anima sensitiuæ vegetatiuum est, quasi quædam potentia eius, & quæ si ita esse. Et similiter est de alijs figuris, & alijs partibus animæ.

LECTIO VI.

Vare & secundum vnum quodque querendum quænam sit vniuersaliusque anima, aut quæ plantæ, & quæ hominis, aut bestie.

Propter quam aut causam consequenter sic se habent, considerandum est. Sine enim vegetatiuo, sensitiuum non est. A sensitiuo autem separatur vegetatiuum in plantis. Iterum autem, sine eo quod potest tangere aliorum sensuum nullus est. Tactus autem sine alijs est. Multa enim animalium, neque visum, neque auditum habent, neque odoratus sensum, Et sensitiuorum autem, alia quidem habent secundum locum motiuum, alia vero non

QVADRATVM

LECTIO VI.

Ostendit Philosophus enumeravit genera potentiarum animæ, & quomodo se habet definitio communis animæ supra posita, ad partes eius, hic ostendit quid aliud modo determinandum sit, & quo ordine. Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid determinandum restat de anima.

¶ præter triangulum, & eas quæ deinceps sunt, neque hic anima vlla præter eas quæ dictæ sunt, fieri tamen poterit, & in figuris ratio cõis, quæ oibus quidem congruat, propria autem nullius sit figuræ, similiter etiam in dictis animabus. Idcirco ridiculum est & in his & in ceteris communem quære re rationem, quæ nullius eorum quæ sunt erit propria ratio, neque ex propria & indiuidua specie, hac tali præmissa ratione. Quæ admodum autem in figuris, sic etiam in animæ res habet, semper enim in eo quod est deinceps, inest potentia id quod prius est, tum in figuris, tum in animatis, vt in quadrato triangulus, in sensitiuo nutritiuum.

LECTIO VI.

Vare sigillatim querendum, quæ cuiusque sit anima, Vt bi gratia: quæ plantæ quæque hominis vel bestie.

Cur autem deinceps sic habeant, considerandum est, nam sine nutritiuo, sensitiuum non est, a sensitiuo autem separatur nutritiuum in plantis, rursum sine tactu nullus aliorum est sensuum, tactus vero sine alijs est, pleraque enim animalia neque visum neque auditum, nec odor plane sensum foriuta sunt. Inter sensitiuæ etiam sunt quæ habeant motiuum motu loci, sunt quæ non habeant, vltima autem & minima rationem & diuiniticum, in alijs sensibus. Multa enim animalium, neque visum habent, neque auditum, neque sensum odoratus, sed solum tactum. Et hoc etiam rationabiliter accidit. Nam tactus est sensus perceptiuus eorum, quæ pertinent ad consistentiam animalis, ex quibus scilicet animal constat, & nutritur. Alia vero sensibilia non conferunt, ad hoc nisi per accidens. Vnde alij sensus non sunt in omnibus animalibus, sed in perfectis. Est etiam consideranda consequentia sensitiuum, & motiuum. Nam motiuum non potest esse sine sensitiuo, sensitiuum autem potest esse sine motiuo, aliqua enim habentium sensum, habent etiam motum secundum locum, sed aliqua non habent. Sed intelligendum est de motu progressiuo animalium, secundum quod animalia mouentur de loco ad locum. Hic enim motus non inest omnibus animalibus. Sed quæ carent hoc motu, habent aliquem motum localem, scilicet dilatationis & constrictionis, sicut apparet in ostris. Illud autem quod est vltimum inter omnes partes animæ & minimum, quia non diuiditur in diuersa secundum speciem, est quod habet rationem & intellectum, quia quibuscumque de numero corruptibilium inest ratio, his insunt & omnia alia prædicta. Hoc autem dicit, vt præferret se a substantiis separatis, & a corporibus celestibus, si sunt animata, quia cum sint sine generatione & corruptione, non indigent vegetatiuo. Iterum, eorum intellectus per se specularur ea, quæ sunt secundum se intelligibilia, vnde non indigent sensibus ad cognitionem intellectuum consequendam. Sed in mortalibus habentibus intellectum, necesse est omnia alia præexistere, sicut quedam instrumenta

Lectio 5.

Lectio 5.

Lectio 5.

Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, & dicit quod anima est principium & causa uiuentis corporis. Et cum prin...

Tex. 66. 37.

Sup. 101. 31.

Tex. 66. 6.

Tex. 66. 38.

Tex. 66. 79.

Etenim unde motus, & cuius causa, & sicut substantia animatorum corporum... Quod igitur sit sicut substantia, manifestum est, causa enim ipsius esse, omnibus substantia est. Viuere autem uiuentibus esse est. Causa autem & principium horum, anima. Amplius autem eius quod est in potentia, ratio actus est. Manifestum autem est, quod & cuius gratia, anima causa est. Sicut enim intellectus, gratia huius facit, eodem modo & natura, & hoc est ipsius finis. Tale est autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia enim physica corpora, animam instrumenta sunt, sicut animalium, sic & plantarum, tamquam gratia animae existentia. Dupliciter autem dicitur cuius gratia id, & cuius, & quo. At vero & vni principium quise...

LECTIO VIII.

Impedocles autem non bene dixit hic, addens augmentum accidere plantis, deorsum quidem radicem mittentibus, propterea quod terra sic fertur secundum naturam, sursum autem propter ignem similiter. Neque enim sursum & deorsum bene accipit. Non enim idem...

Vperius ostendit Philosophus quod opera quae attribuantur potentiae vegetativae, sunt ab anima. Nunc excludit quosdam errores, contra determinatam veritatem. Et diuiditur in...

sa, & ut substantia animatorum corporum anima causa est.

Constat igitur eam esse causam ut substantiam, causa enim omnibus cur sunt, substantia est. Viuere autem uiuentibus esse est, quorum causa & principium est anima.

Præterea eius quod est potentia ratio est actus.

Constat enim, ut id cuius gratia, animam causam esse, ut enim intellectus gratia alicuius facit, sic etiam natura, & hoc est ei finis, eiusmodi autem est in animalibus anima, & secundum naturam: cuncta enim naturalia corpora animam sunt instrumenta, ut animalium sic etiam plantarum, ut pote quae gratia animae sint. Bisariam autem dicitur id cuius gratia aliquid est, scilicet cuius & cui.

Quinetiam unde primum est motus loci, anima est, verum hæc potentia non omnibus inest uiuentibus. Præterea uero & alteratio & actio ab anima est, uidetur enim sensus alteratio esse quaedam, nihil autem sentit quod non habeat animam. Similiter etiam de actione, & diminutione res habet, nihil enim diminitur, neque naturaliter augetur, nisi alatur, nihil autem alatur, quin sit uita particeps.

LECTIO VIII.

Impedocles autem non bene dixit hoc, addens augmentum fieri in plantis, deorsum quidem radices agentibus, propterea quod terra sic fertur natura, sursum quae iudem propter ignem.

Neque enim has differentias, uide licet sursum & deorsum, recte usur-

differentias, scilicet ante & retro, dextrum & sinistrum, in quibusdam quidem distinguuntur secundum naturam in quibusdam uero solum positione quo ad nos. In quibusdam sunt determinatae partes, quae sunt naturaliter principia aliquorum motuum, in his distinguuntur prædictae positionum differentiæ secundum naturam, sicut in uiuifico, ad cuius medium naturaliter feruntur grauiora, ad circumferentiam feruntur naturaliter leuiora, unde in uiuifico sursum & deorsum naturaliter distinguuntur. Et sursum dicitur locus ad quem feruntur grauiora, deorsum siue medium ad quem feruntur naturaliter grauiora. In uiuentibus etiam & mortalibus, secundum motum augmenti & decrementi, determinatur sursum & deorsum. Nam sursum dicitur illa pars unde uiuentia alimentum accipiunt, deorsum autem pars opposita, unde superfluitates emittuntur. Ante uero & retro determinantur in quibusdam animalibus, uel uiuentibus secundum sensum, dextrum & sinistrum, secundum motum localem. In his uero, in quibus non est aliqua determinata pars principium aut terminus alicuius motus, in eis non determinatur positio...

Differentie secundum naturam, sed solum positione quo ad nos sicut in rebus inanimatis. Unde eadem columna dicitur sinistra & dextra, secundum quod est homini dextra uel sinistra. In quibusdam autem uiuentium in quibus determinatur sursum & deorsum secundum naturam, eodem modo determinantur sicut in uiuifico, ut in homine cuius superior pars, id est caput est uersus sursum uniuersi, inferior autem est uersus deorsum ipsi.

omnibus sursum & deorsum, & omni, sed sicut caput animalium sic radices plantarum sunt, si congruit, instrumenta dicere altera & eadem, operibus. Nam quae ad idem opus accommodantur, eadem instrumenta esse iudicamus.

Tex. 66. 39.

Tex. 66. 40.

Tex. 66. 41.

Tex. 66. 42.

Adhuc autem, quod est continens ea quae in contraria feruntur, ignem & terram? Distrahentur enim, nisi aliquid sit prohibens. Si uero erit, hoc est anima, & causa augmenti & alimenti.

Adhuc autem, quod est continens ea quae in contraria feruntur, ignem & terram? Distrahentur enim, nisi aliquid sit prohibens. Si uero erit, hoc est anima, & causa augmenti & alimenti.

Videtur autem quibusdam ignis natura, simpliciter causa augmenti & alimenti esse. Etenim ignis ipse uidetur solum corpore & elementorum, quod alitur & augetur, uel & in animalibus putabitur; quis hoc esse, quod operatur. Hoc autem causa quod quodammodo est, non tamen simpliciter causa, sed magis anima. Ignis enim augmentum in infinitum est, quouque fuerit combustibile. Natura autem constantium omnium terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti, Hoc autem est anima: sed non ignis, & rationis magis quam materia.

LECTIO IX.

Voniam est eadem potentia animae vegetatiuae & generatiuae: de alimero necessarium est determinare primum. Separatur enim ab aliis potentis, opere hoc.

Si enim motus augmenti, secundum quem determinatur sursum & deorsum in uiuentibus, sit secundum motum grauium & leuium, secundum quem determinatur sursum & deorsum in uiuifico, sequetur quod eodem modo sit sursum & deorsum in omnibus uiuentibus, & in uiuifico. Et ideo etiam ipse in plantis augmentum radicem dicit esse deorsum. Etiam ibi.

Reprobat predictam positionem alio modo. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod cum elementa non sint actu in mixto, sed in uirtute, non habet in elementum seorsum proprium motum, sed totum mixtum mouetur motu elementi predominantis in ipso. Si autem quodlibet elementum haberet proprium motum, uel Euped. ponere uidebatur, cum naturalis motus elementorum sit ad contraria loca, sequeretur quod totaliter abinuicem separarentur, nisi esset aliquid continens elementa, quod non sineret totaliter abscedere elementa ab inuicem. Illud autem quod continet elementa, ne totaliter abinuicem segregentur, maxime uidetur esse causa alimenti & augmenti, sed augmentum secundum diuersas partes contingit ex diuersis motibus elementorum. Non enim posset imaginari qualiter esset augmentum, elementis in contraria motis nisi per hoc quod manent ad inuicem coniuncta, quia si totaliter separarentur, esset diuisio, non augmentum. Illud igitur principaliter est causa augmenti, quod continet elementa, ne totaliter abinuicem separantur, hoc autem est anima in rebus uiuentibus: anima igitur est principium augmenti. Deinde cum dicitur.

Ponit aliam positionem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit eam. Secundo improbat, ibi: Hoc autem concausum &c. Sciendum est autem, quod hæc opinio differt in hoc a prima, quod prima attribuebat causam augmenti & alimenti diuersis elementis, scilicet...

et igni & terre, hæc autem attribuit eorum causam igni tantum, Et mouebantur ad hoc hæc ratione. Quia illud uideretur esse principium alicuius passionis, uel motus in aliquo, quod secundum se habet illam passionem uel motum, sicut ignis qui secundum se calidus est, est causa caloris in rebus mixtis, & terra quae secundum se est grauis, est causa grauitatis in eis. Inter autem elementa uidentur solum ignis nutriti & augeri, si supposita liter de nutrimento & augmento loquamur, Solus igitur ignis uel esse facies augmenti & alimentum in plantis & animalibus. Vtrum uero ignis nutriti & augetur, inferri erit manifestum. Deinde cum dicitur.

Ad hæc, quid est quod continet dum ad contrarias partes feruntur ignem, & terram? Distrahentur enim, nisi aliquid fuerit quod sit prohibitorium, quod si erit, id ipsum est anima & causa cur res augetur & alantur.

Sunt autem qui censeant, ignis naturam simpliciter causam esse nutritionis & actionis, is namque solus omnium corporum uel elementorum uidetur alitur & augetur, quomobrem & in plantis & in animalibus putauerit aliquis eum esse id quod operatur.

Verum is concausa quodammodo est, non tamen simpliciter causa, sed anima potius, ignis enim actio in infinitum procedit, quoad uel res cremabilis, At omnium natura constantium terminus status est, & ratio magnitudinis & augmenti, hæc autem anima sunt, & non ignis, & rationis potius quam materia.

Verum is concausa quodammodo est, non tamen simpliciter causa, sed anima potius, ignis enim actio in infinitum procedit, quoad uel res cremabilis, At omnium natura constantium terminus status est, & ratio magnitudinis & augmenti, hæc autem anima sunt, & non ignis, & rationis potius quam materia.

LECTIO IX.

Voniam eadem sit animae potentia nutritiua & generatiua. primum de nutrimento differere necesse est, hoc enim officio ab alijs distinguuntur potentis.

dum lignum secundum quod competit & ostio, & scanno, & domui, & in quacumque quantitate, sed quod sic secetur lignum, quod sit aptum ad tale forma, & ad tale quantitate, est ex uirtute artis. Manifestum est autem, quod in omnibus quae sunt secundum naturam est certus terminus & determinata ratio magnitudinis & augmenti, sicut in quolibet speciei debetur aliqua ac cidentia propria, ita & propria quantitas. Licet cum aliqua latitudine propter diuersitatem materiae & alias causas individuales, non enim omnes homines sunt unius quantitas. Sed tamen est aliqua quantitas tam magna, ultra quam species humana non porrigitur, & alia quantitas tam parua, ultra quam homo non inuenitur. Illud igitur, quod est causa determinationis magnitudinis & augmenti, est principium constantium terminus status est, & ratio magnitudinis & augmenti, hoc autem non est ignis. Manifestum est enim, quod ignis augmentum non est usque ad determinatam quantitate, sed in infinitum extenditur, si in infinitum materia combustibilis inueniatur. Manifestum est igitur, quod ignis non est principale agens in augmento & alimero, sed magis anima. Et hoc rationabiliter accidit, quia determinatio quantitates in rebus naturalibus est ex forma, quae est principium speciei, magis quae ex materia. Anima autem comparatur ad elementa quae sunt in corpore uiuente, sicut forma ad materia. Magis igitur terminus & ratio magnitudinis & augmenti est ab anima, quam ab igne.

ostquam Philosophus ostendit quod anima est principium operationum quae attribuantur potentiae vegetatiuae, hic intendit de his determinare. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de obiecto secundum se, scilicet de ali-

DE ANIMA

de alimento. Secundo determinat de eo secundum quod congruit operationibus anime vegetatiue, ibi. Quoniam autem non alitur. Tertio potentias diffinit, que sunt principia harum operationum, ibi. Quare huiusmodi anime &c. Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo proponit id quod primo aspectu apparet de alimentu, ibi. Videtur autem esse alimentu &c. Tertio mouet circa hoc dubitatione, ibi. Dubitatione autem habet. Dicit ergo primo, quod cum vegetatiua & generatiua ab eadem communi potentia anime contineatur, licet vegetatiua id est nutritiua sit quedam specialis potentia distincta a generatiua, oportet primum determinare de alimento, quod est obiectum generatiue siue nutritiue. Hoc enim opere scilicet nutritione distinguitur hanc pars anime ab alijs, scilicet intellectu, sensu &c. Nam alie operationes huius partis id est anime hanc presupponunt. Deinde cum dicit.

b Videtur autem esse alimentum contrarium alito, non omne autem omni, sed quacumque contrarium, non solum generationem habent ex se inuicem sed & augmentum. Fiunt enim multa ex inuicem, sed non omnia augentur, ut sanum ex laborante. Videntur autem neque illa eodem modo sibi inuicem esse alimentum, sed aqua quidem igni alimentum est, ignis autem non alit aquam. In simplicibus igitur corporibus, hanc esse videtur maxime, aliud quidem alimentum, aliud vero id quod alitur.

c Dubitationem autem habet. Dicunt enim, hi quidem simile simili alit, sicut & augeri. Alijs autem sicut diximus, contrarium videtur, ali contrarium contrario, tamquam impassibile sit simile a simili, alimentum autem mutari, & decoqui. Mutatio autem omnibus contrarium est aut medium. Adhuc autem patitur aliquid alimentu ab eo quod alitur, sed non hic ab alimentu, sicut nec faber a materia, sed ab illo hanc, faber autem mutatur solum in actum ex ocio.

d Vtru autem sit alimentu quod ultimo aduenit, aut quod primo, habet differentiam. Si vero vtruque, sed hoc quidem non coctum, illud autem coctum, certe vtroque motu tinget alimentum dicere, quatenus enim non coctum, eatenus contrarium contrario alitur, quatenus autem coctum, simile simili nutritur. Quare manifestum quod dicitur quodammodo vtrique & recte & non recte.

e Quoniam autem nihil alitur, non participans vitam, animatu vtrique erit corpus, quod alitur, quatenus animatum, quare & alimentum ad animatum est, & non secundum accidens.

f Contrarium, quibusdam autem videtur quod alimentu oporteat esse simile eo quod alitur. Alimentum enim est causa augmenti, oportet autem quod simile simili augetur. Si enim aliquid diuersum apponeretur alicui, non esset eiusdem augmentum, sed nature extranee adiunctio. Videtur igitur quod oporteat simile simili alit.

g Vtrum autem sit alimentu id quod ultimo adhibetur, an id quod primo, differentia est, quod si vtrumque, sed alterum crudum, alterum concoctum, vtroque modo possumus alimentum dicere, nam quatenus crudum est, contrarium contrario alitur, quatenus concoctum, simile simili, itaque constat vtroque quodammodo & recte & non recte dicere.

h Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

i Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

k Quod primo assumitur, scilicet antequam digeratur & decoquatur. Et si dici possit vtrumque horum alimentum, vnum horum quia si alimentum decoctum, aliud vero quasi non decoctum, secundum vtramque partem questionis poterit iudicari de alimento. Quia in quantum alimentum dicitur non decoctum, sic contrarium contrario alitur, hoc enim est quod patitur & mutatur. In quantum vero est coctum, sic alitur simile simili, agens enim assimilatur sibi patiens, vnde in fine passionis oportet passum esse simile agenti, & per hunc modum potest augere id quod alit. Et sic patet, quod vtrique predictorum opinatum, aliquo modo dicitur recte, & aliquo modo dicitur non recte. Deinde cum dicitur.

l Alijs autem videtur quod alimentum oportet esse contrarium ei quod alitur, secundum id quod supra dictum est. Et ad hoc inducuntur duplici ratione, quarum prima est, quia alimentum in contrarium aut medium, sicut album, mutatur in nigrum aut pallidum. Medium autem est quoddam modo contrarium. Pallidum enim albo comparatum, est nigrum, nigro vero comparatum, est album. Est enim compositum ex vtroque, ergo nutrimentum est contrarium ei quod alitur, & in quod mutatur. Secunda ratio est, quia agens est contrarium patienti, non enim simile a simili patitur. Alimentum autem patitur ab eo quod alitur, alteratur enim ab eo, & digeritur. Id autem quod alitur, non patitur ab alimento. Sicut neque artifex patitur a materia, sed econuerso, materia enim mutatur, non autem artifex, nisi forte per accidens, secundum quod exit de potentia in actum. Videtur igitur quod alimentum sit contrarium ei quod alitur. Prima igitur harum rationum sumitur ex contrarietate, quam oportet esse inter terminos mutationis. Secunda vero ex contrarietate, quam oportet esse inter agens & patiens. Id enim quod alitur, & agit in alimentum est terminus in quem alimentum mutatur. Deinde cum dicitur.

m Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

n Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

o Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

p Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

q Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

r Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

s Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

t Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

u Sed quia nihil alitur, nisi sit vix particeps, id quod alitur animatum corpus fuerit quatenus animatu. Quare & alimentum ad animatum est, & non per accidens.

tem alterum alimento &c. Tertio secundum quod congruit generationi, ibi. Et generationis autem factiuu &c. Dicit ergo primo, quod nihil nutritur quod non participet vitam, omne autem participans vitam, est animatum, sequitur ergo, quod corpus quod alitur, sit animatum. Alimentum autem est in potentia ad id quod alitur, conuertitur enim in ipsum, relinquit ergo quod alimentum in quantum est nutritionis obiectum, sit aliquid existens in potentia ad animatum per se, & non secundum accidens. Considerandum est autem quod nihil proprie nutritur nisi animatu, ignis autem, videtur quidem per quandam similitudinem nutritur, non autem proprie nutritur, quod sic patet. Id proprie nutritur dicimus, quod in seipso aliquid recipit ad suum ipsius conseruationem, hoc autem in igne videtur quidem accidere, sed tamen non accidit. Cum enim igni accenso aliqua materia combustibilis additur, in illa materia combustibilis nonus ignis generatur, non autem ita quod illud combustibile additum cedat in conseruatione ignis, in alia materia prius accensi. Puta si aliquid lignum de nouo ignitur, per hanc ignitionem non conseruatur ignitio alterius ligni prius igniti, totus enim ignis qui est ex conseruatione multorum ignitorum non est vnum simpliciter, sed videtur vnum aggregatione, sicut accerius lapidum est vnum, & propter talem vnitatem, est ibi quedam similitudo nutritionis. Sed corpora animata vere nutriuntur, quia per alimentum conseruatur vita in illa parte eadem que prius fuit. Et propter hoc etiam sola animata vere augentur, quia quelibet pars eorum & nutritur, & augetur, quod non conuenit rebus inanimatis que videntur per additionem crescere. Non enim crescit id quod prius fuit, sed ex additione alterius constituitur quoddam aliud totum maius. Ideo autem similitudo augmenti & nutrimenti precipue apparet in igne, quia ignis habet plus de forma, quam alia elementa, & est potentior in virtute actiua, vnde propter hoc quod manifeste alia conuertit in se, videtur nutriti & augeri. Deinde cum dicitur.

f Est autem alteru, alimeto & actiuo, esse. Secudu enim quod quantum aliquid animatu, est actiuum, secundum autem quod hoc aliquid, & substantia, alimentum est: saluat enim substantia, & eo usque hoc fit, quousque alatur. Et generationis autem factiuu, non eius quod alitur, sed talis, quale id est quod alitur. In enim ipsa substantia. Generat autem nihil ipsum seipsum, sed saluat.

g Quare tale anime principiu, potentia est potens saluare suscipiens ipsam, secundum quod est huiusmodi. Alimentum autem preparat operationem, vnde priuatum alimento, non potest esse.

h Quoniam autem sunt tria, quod alitur, & quo alitur, & alens, alens quidem est prima anima, quod vero alitur est habens hanc, corpus: quo vero alitur, alimentum.

i Quoniam autem a fine appellari oia iustum est. Finis autem est, & generasse quale ipsum est, vtrique prima anima, & generatiua talis quale est ipsum.

l Est autem id quo nutritur, duplex, sicut & quo gubernatur, & manus, & temo, hoc quidem mouens & motum, illud autem mo-

dustrum. Deinde cum dicitur. Quia igitur iustum est quod omnia diffiniantur & denominentur a fine, finis autem operum anime vegetabilis est generare alterum tale, quale ipsum est, sequitur quod ipsa sit conueniens diffinitio primae anime, scilicet vegetabilis, ut sit generatiua alterius similis secundum speciem. Et quia dixerat quod alimentum est instrumentum huius anime, ne credatur quod non habeat aliud instrumentum. Ideo secundo ibi.

l Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vtrique separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

l Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vtrique separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

l Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vtrique separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

nerat seipsum, quia quod generat, iam est, quod generatur, nondum est. Sed aliquid potest agere ad sui conseruationem. Deinde cum dicitur. Ex premissis accipit diffinitionem potentiarum anime vegetabilis. Et primo potentia nutritiua. Secundo totius anime vegetabilis, ibi. Quoniam a fine &c. Circa primum ex premissis concludit diffinitionem potentie nutritiue, & dicit, quod cum dictum sit quod nutrimentum in quantum nutrimentum, manifestum est quod hoc principium anime, quod scilicet est principium nutritionis, nihil est aliud quam potentia potes saluare suum suscipiuu, in quantum huiusmodi. Alimentum vero est quod preparat operationem huiusmodi potentie, in quantum talis potentia, mediane talis alimentum saluat suum suscipiuu. Et propter hoc illud quod priuatur alimento, non potest conseruari. Et quia dixerat quod principium nutritionis est potentia anime, cuius principium est etiam alimentum, ut ex dictis patet. Ideo secundo ibi.

Effectiuumque generationis est, non eius quod alitur, sed cuiusmodi id est quod alitur, iam enim est ipsa substantia, & nihil generat se ipsum, sed conseruat.

Quare tale anime principium eiusmodi est potentia, qua conseruet quod habet ipsam, quatenus tale est, alimentum autem subministrat apparatus ad operandum, quapropter si priuatur alimento, esse non potest.

Cum autem tria sunt, quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutrit, est prima anima, quod vero nutritur, corpus quod eam habet, quo autem nutritur, alimentu.

Sed quia a fine appellare omnia par est, finis autem est generare quale ipsum est, erit prima anima generatiua talis, quale ipsum est.

Duplex porro est id quo nutritur, vtrique etiam id quo gubernatur, scilicet manus & temo, aliud quod mouet & mouetur, aliud quod mouet tantummodo,

illud quo alitur est alimentum. Sic igitur potentia anime est principium nutritionis ut agens principale, alimentum autem ut instrumentum. Deinde cum dicitur. Diffinit ipsam primam animam, que dicitur anima vegetabilis, que quidem in plantis est anima, in animalibus, pars anime. Et circa hoc duo facit. Primo diffinit huiusmodi animam. Ad cuius diffinitionis intellectum sciendum est, quod inter tres operationes anime vegetabilis, est quidam ordo. Nam prima eius operatio est nutritio, per quam saluatur aliquid ut est. Secunda autem perfectior est augmentum, quo aliquid proficit in maiore perfectione, & secundum quantitatem, & secundum virtutem. Tertia autem perfectissima & finalis est generatio, per quam aliquid iam quasi in seipso perfectum existens alteri, esse & perfectionem tradit. Tunc enim vnum quodque maxime perfectum est, (ut in quarto Meteororum dicitur) cum potest facere alterum tale, quale ipsum est.

Quia igitur iustum est quod omnia diffiniantur & denominentur a fine, finis autem operum anime vegetabilis est generare alterum tale, quale ipsum est, sequitur quod ipsa sit conueniens diffinitio primae anime, scilicet vegetabilis, ut sit generatiua alterius similis secundum speciem. Et quia dixerat quod alimentum est instrumentum huius anime, ne credatur quod non habeat aliud instrumentum. Ideo secundo ibi.

Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vtrique separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

Ostendit, quod habeat aliud instrumentum, & dicit quod duplex est instrumentum quo alitur, sicut duplex est instrumentum gubernationis, gubernator enim gubernat manu & temone, manus enim est instrumentum coniunctum, cuius forma est anima, vnde temo est instrumentum mouens nauem & motum a manu, sed manus non est instrumentum motum ab aliquo exteriori, sed solum a principio intrinseco: est enim pars hominis mouentis seipsum. Sic igitur & nutritionis instrumentum est duplex, & vtrique separatum quidem, & cuius forma nondum est anima, est nutrimentum. Oportet autem, quod aliud sit instrumentum nutritionis coniunctum.

Tex. co. 44.

Tex. co. 45.

Tex. co. 47.

al. l. omnia quana.

Tex. co. 48.

Tex. co. 49.

Tex. co. 19. lectio. 4.

¶ Necessè est enim quòd alimentum decoquatur, quod autem operatur decoctionem, est aliquid calidum. Sicut igitur gubernator mouet remonem manu, nauem autem remone, ita anima mouet calido alimentum, & alimento nutrit. Sic igitur calidum aliquid, est instrumentum coniunctum huius anime, in quo scilicet radicaliter est calor naturalis digerens, & propter hoc oportet quod omne animatum quod nutritur, habeat calorem naturalem, qui est digestionis principium. Si autem hæc anima non haberet instrumentum coniunctum, non esset actus alicuius partis corporis, quod soli intellectui competit. Vltimo epilógas quod dixerat, concludit quòd figuratè id est vniuersaliter dictum est quid sit alimentum, sed posterius certius tractandum est de alimento, in proprijs rationibus. Fecit enim vnum specialem librum de alimento, sicut de generatione animalium, & de motu animalium.

LECTIO X.

Determinatis autem his, dicamus communiter de omni sensu. Sensus autem in moueri aliquid, & pati accidit, sicut dictum est, videtur enim quædam alteratio esse. Aiuunt autem quidam, & simile a simili pati. Hoc autem quomodo possibile, aut impossibile, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati.

LECTIO X.

Rostquam determinauit Philosophus de parte vegetatiua, hic incipit determinare de parte sensitua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de eo quod apparet in hac parte, scilicet de sensibus exterioribus. In secunda determinat de eo quod latet in parte sensitua ibi. Quòd autem nõ sit sensus alter &c. Prima diuiditur in partes duas. In prima ostendit quomodo se habet sensus ad sensibile. In secunda determinat de sensibili & sensu, ibi. Dicendum est autem secundum vnum. Circa primum duo faciunt. Primo resumit quædam, quæ sunt prius dicta. Secundo inuestigat propositum, ibi.

lectio. 14. & inde. le. 7. c. 37. le. 9. c. 44.

li. i. c. 51.

¶ Habet autem dubitationem &c. Dicit ergo primo quòd determinatis his quæ pertinent ad animam vegetatiuam, dicendum est de his quæ pertinent ad sensum in communi. De his enim que pertinent ad vnumquemque sensum specialiter, postmodum dicit. Duo autem resumit dicta de sensu, quorum vnum est, quòd sentire consistit in moueri & pati. Est enim sensus in actu, quædam alteratio, quod autem alteratur, patitur & mouetur. Aliud autem quod resumit, est, quod quidam dicunt simile a simili pati. Et propter hoc sentire est pati, quidam autem antiqui philosophi posuerunt quòd simile simili cognoscitur & sentit, sicut Empedocles posuit quod terra cognoscitur, ignis igne, & sic de alijs. Sed hoc quomodo esse possit vel nõ, quòd simile simili patitur, dictum est in vniuersalibus rationibus de agere & pati, id est in libro de Generatione, vbi determinauit de actione & passione in communi. Dicitur enim ibi, quòd id quod patitur a principio dum patitur, est contrarium agenti, sed in fine quando iam est passum, est simile. Agens enim agendo assimilatur sibi patiens. Deinde cum dicit.

¶ Determinat veritatè circa propositum. Et circa hoc facit tria. Primo ostendit, quòd sensus sit in potentia. Secundo, quòd quandoque est in actu, ibi. Quoniam autem sensus &c. Tertio ostendit quomodo sensus reducatur de potentia in actum, ibi. Dicendum autem &c. Circa primum considerandum est, quòd Empedocles & quicumque postuerunt simile simili cognoscitur posuerunt sensum esse actu ipsa sensibilia, vt enim cognosceret omnia sensibilia, posuerunt animam sensitiuam esse compositam quodammodo ex omnibus sensibilibus, in quantum constabat se curadum eos ex elementis sensibilibus. Duo ergo ad hanc positionem consequbantur, quorum vnum est, quod sensus est ipsa sensibilia in actu, vtpote compositus ex eis, & cum ipsa sensibilia in actu sentiri possint, sequetur quòd ipsi sensus sentiri possent. Secundum est, quòd cum sensus sentire possit presentibus sensibilibus, si sensibilia actu sunt in sensu, vtpote ex eis composito, sequitur quod sensus possit sentire sine exterioribus sensibilibus. Vtrumque autem horum est falsum. Et ideo hæc duo inconuenientia, quæ sequuntur ad antiquorum positionem, sub questione proposuit, tamquam quæ per antiquos solui nõ possint. Hoc est ergo quod dicit, quòd dubitationem habet, propter quod non sunt sensus ipsorum sensuum, id est, quare ipsi sensus non sentiantur, hoc enim videtur sequi, si sensus sint similes sensibilibus. Itè habet dubitationem. Quare non faciunt sensum, id est, quare sensus non sentiunt actu sine his quæ sunt extra sine exterioribus sensibilibus, cum tamè inerioribus existat in ipsis sensibus (secundum opinionem antiquorum) ignis & terra & alia elementa, quæ sunt sensibilia, aut secundum se, id est secundum suam substantiam, secundum eos, qui non discernunt inter sensum & intellectum, intellectus enim est proprie cognoscitiuus substantiæ, aut secundum accidentia propria scilicet calidum, & frigidum, & alia huiusmodi, quæ sunt per se sensibilia. Quia igitur hæc dubitationes per se solui non possunt, si sensus haberent sensibilia in actu, vt antiqui posuerunt, concludit tamquam manifestum, quòd anima sensitua nõ est actu sensibilia, sed potentia tantum. Et propter hoc, sensus non sentiunt sine exterioribus sensibilibus, sicut combustibile, quod est potentia tantum ignitum, non comburitur a seipso, sine exteriori combustiuo. Si enim esset actu ignitum, combureret seipsum, & nõ indigeret exteriori igne, ad hoc quòd combureretur. Deinde cum dicit.

LECTIO X.

Is expositis, de omni sensu communiter disputemus, sensus sit dum aliquid mouetur, aut patitur, vt dictum est, videtur enim esse alteratio quædam, sunt etiam qui dicunt simile a simili pati, id vero quomodo possibile sit aut impossibile, dictum est in vniuersalibus sermonibus de agendo & pati.

Sed oritur questio, cur non sensuum quoque ipsorum non sit sensus, & cur sine ipsis quæ sunt extra non efficiunt sensum, cum insit ignis & terra, & reliqua elementa quorum est sensus per se, aut ea quæ ipsis accidunt, perspicuum igitur est sensuum non esse actu sed potentia tantummodo, quapropter non sentit, quemadmodum res cremabilis non crematur ipsa per se, sine eo quod vim habet cremandi, se enim ipsa cremaret, nec actu igne indigeret.

Sed cum sentire bifariam dicatur, quod enim potentia audit, videt, id audire & videre dicimus, quamuis forte dormiat, & quod iam operatur, sensus quoque bifariam dicitur, partim vt potentia, partim vt actu, similiter etiam sentire, & quod potentia est, & quod actu.

¶ Ostendit, quòd etiam sensus est quandoque actu. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit sensum quandoque esse in actu, per hoc quòd dupliciter dicimus aliquem sentire, quandoque enim dicimus aliquem videre, & audire, qui audit & videt in potentia, puta cum aliquis est dormiens, quandoque autem dicimus aliquem videre

videre & audire, eo quòd est in ipsa operatione audiendi & videndi. Ex quo patet quòd sensus, & sentire dicuntur dupliciter, scilicet in actu, & in potentia. Secundo ibi. Manifestat, quomodo intelligendum sit quod dictum est, videtur enim repugnare, quòd sentire dicitur in actu, ei quod dictum est sentire esse quòd dam pati, & moueri. Esse enim in actu videtur magis pertinere ad agere. Et ideo ad hoc exponendum dicit, quòd ita dicimus sentire in actu, ac si dicamus quòd pati & moueri sint quoddam agere, id est quoddam esse in actu. Nam motus est quidam actus, sed imperfectus, vt dictum est in 3. Phisicorum. Est enim actus existens in potentia, scilicet mobilis. Sicut igitur motus est actus, ita moueri & sentire est quoddam agere, vel esse secundum actum. Per hoc autem quod dicit, primum, significat quòd quædam alia postmodum subdet ad ostendendum quomodo sensus fiat in actu. Tertio ibi, ostendit secundum prædicta, quomodo antiquorum positio non possit esse vera, scilicet quòd simile simili sentitur. Dicit ergo, quòd omnia quæ sunt in potentia, patiuntur & mouentur ab actu, & existente in actu, quòd scilicet dicitur esse in actu ea quæ patiuntur, assimilantur sibi, vnde quodammodo patitur aliquis aliquid a simili & quodammodo a dissimili, vt dictum est, quia a principio dum est in transitu & pati, est dissimile, in fine autem, dum est in transitu, est simile. Sic igitur & sensus postquam factus est in actu a sensibili, est similis ei, sed ante non est similis. Quod antiqui non distinguentes errauerunt.

te. 66. 54.

te. 66. 6.

te. 66. 55. inno. 11.

te. 66. 5.

LECTIO XI.

Distinguendum est autem, & de potentia & actu. Nunc enim simpliciter dicimus de ipsis.

¶ Est. n. sicut scies aliquid, sicut si dicamus hominè scientè esse, quæ scientiã habere possunt. Est autem, sicut iam esse dicimus scientè, habentè grammaticã. Vterque autem horum non eodem modo potes est. Sed hic quidè, quæ genus huiusmodi & materia est, ille autem, quia volens, potest considerare, nisi aliquid prohibeat externum. Iam autem considerans actu est, & proprie sciens hanc literã. A.

¶ Ambo igitur primi, secundum potentia sciens sunt. Sed hic quidè per doctrinã alteratus est, & multoties ex contrario mutatus habitu, hic autem ex eo quod hæt sensum, aut grammaticã, nõ agit autem ex ocio, ad agendum excitat, verum alio modo, atque antea, cum nondum habitu esset adeptus.

LECTIO XI.

Rostquam Philosophus ostendit sensum esse in potentia & actu, nunc intendit ostendere quomodo educatur de potentia in actum. Et diuiditur in partes duas. In prima distinguit potentiam & actum, & ostendit quomodo diuersimode aliquid educatur de potentia in actum vtens exemplo in intellectu. In secunda parte ostendit propositum circa sensum, ibi. Sensitui autem. Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo distinguit potentiam & actum circa intellectum ibi. Est quidem enim sic sciens &c. Tertio ostendit quomodo educatur aliquid de vtraque potentia in actum, ibi. Ambo quidem igitur &c. Dicit ergo primo, quòd dicendum est de potentia & actu, id est ostendendum quomodo dicitur aliquid in potentia, & quomodo in actu, quod necessarium fuit, quia in superioribus simpliciter, id est absque distinctione vsus est potentia & actu. Deinde cum dicit.

¶ Distinguit potentiam & actum circa intellectum. Et dicit, quod vno modo dicitur aliquid in potentia, puta homo sciens, quæ habet naturalem potentiam ad sciendum, sicut homo dicitur esse

de numero scientium, & habentium scientiam, in quantum habent naturam ad sciendum, & ad habendum habitum scientiæ. Secundo modo dicimus aliquem esse scientem, quòd aliqua sciat, sicut dicimus habentem habitum alicuius scientiæ, puta grammaticæ, esse iam scientem. Manifestum est autem, quòd vterque horum dicitur sciens, ex eo quòd aliquid potest, sed non eodem modo vterque est potens ad sciendum. Sed primus quidè dicitur potens, quia est genus huiusmodi, & materia, scilicet quia habet naturalem potentiam ad sciendum, per quam collocatur in tali genere, & quia est in potentia, puta ad scientiam, sicut materia ad formam. Secundus autem, scilicet qui habet habitum scientiæ, dicitur potens, quia cum vult, potest considerare, nisi aliquid extrinsecum per accidens impediatur, puta vel occupatio exterior, vel aliqua indispositio ex parte corporis. Tertio autem, qui iam considerat, est in actu, & ite est qui proprie & perfecte scit ea quæ sunt alicuius artis, puta hanc literam. A. quæ pertinet ad grammaticam, de qua supra fecit mentionem. Horum igitur trium vltimus est in actu tantum, primus in potentia tantum, secundus autem in actu respectu primi, & in potentia respectu secundi. Vnde manifestum est, quòd esse in potentia dicitur dupliciter, scilicet de primo & secundo, & esse in actu dicitur dupliciter, scilicet de secundo & tertio. Deinde cum dicit.

LECTIO XI.

Distinguendum etiam est de potentia & actu, nunc enim simpliciter de eis loquimur.

¶ Partim enim ita sciens quidpiam est, quasi dicamus hominem scientem, quoniam eiusmodi est humanum genus, ut sciat & habeat scientiam, partim iam dicimus scientem, eum qui habet grammaticam, vterque autem horum non eodem modo potest, sed vtrumque quidem, quia genus ac materia talis est, alter vero, quia cum voluerit potest contemplari, nisi aliquid prohibeat externum, At vero qui iam speculatur, actu est & proprie sciens hoc A.

¶ Ambo igitur priores illi, potentia quidè sunt scientes, sed alter quidem per disciplinam alteratus, & sepius ex contrario mutatus habitu, alter vero ex eo quòd habeat sensum vel grammaticam, & non operetur, ad operandum alio modo.

¶ dicit quomodo de vtraque potentia aliquid in actum reducitur. Secundo ostendit, vtrum talis reductio sit secundum aliquam passionem, ibi. Non est autem simpliciter neque pati &c. Dicit ergo primo, quòd cum ambo primi sint scientes secundum potentiam, & id quod est in potentia reducatur in actum, alio modo reducitur in actum aliquid de potentia prima, & aliter de secunda. Nam quod est in potentia primo modo, reducitur in actum, quasi alteratus per doctrinam, & motus ab aliquo alio existente in actu, sicut a magistro, & multoties talis mutatus est ex contrario habitu. Quod ideo dicit, quia cum aliquis talis dicitur de potentia prima in actum, ex ignorante sit sciens. Ignorans autem dicitur dupliciter, vno modo secundum simplicem negationem, quando nec veritatem cognoscit, nec contrario errore detinetur, & qui sic ignorans est, sit actu sciens, non quasi mutatus de contrario habitu, sed solum sicut acquirens scientiam. Alio modo dicitur aliquis ignorans secundum prauam dispositionem, vtpote quia detinetur errore contrario veritati, & hinc in actum scientiæ reducitur, quasi de contrario habitu mutatus. Qui vero est in potentia secundo modo, vt scilicet iam habens habitum, transit ergo quòd habet sensum, aut scientiam, & non agit secundum ea, in agere, quia scilicet sit agens secundum scientiam. Sed alio modo iste fit actu, & alio modo primus. Deinde cum dicit.

S. Tho. sup. Aia

D. q. Mani.

Manifestat, vtrum secundum quod aliquid educitur de potentia in actum scientia primo modo, vel secundo, possit dici pati. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quot modis dicitur pati. Secundo manifestat propositum, ibi. Speculans autem fit habens scientiam. Dicit ergo primo, quod sicut potentia & actus non dicuntur simpliciter, sed multipliter, ita & pati non vno modo, sed multipliciter. Dicit enim pati vno modo, secundum quandam corruptionem, quae fit a contrario. Passio enim proprie dicta, videtur importare quoddam decrementum patientis, inquantum vincitur ab agente, decrementum autem patienti accidit secundum quod aliquid a patiente abijcitur, quae quidem abiectione corruptio quaedam est, vel simpliciter, sicut quando abijcitur forma substantialis, vel secundum quid sicut quando abijcitur forma accidentalis. Huiusmodi autem formae abiectione, fit a contrario agere: abijcitur enim forma a materia vel subiecto, per introductionem contrariae formae, & hoc est a contrario agente. Primo igitur modo proprie dicitur pati passio, secundum quod quaedam corruptio fit a contrario.

Tex. cō. 57.

Tex. cō. 58.

Non est autem simplex, neque ipsum pati, sed aliud quidem corruptio quaedam a contrario, aliud autem salus magis, eius quod potentia est ab eo, quod est actu & a simili, atque ita se habent, sicut potentia se habet ad actum. Speculans enim fit, habens scientiam quod certe, aut non est alterari (in ipsum enim additio est, & in actu) aut alterum genus alterationis est. Vnde non bene habet, dicere sapientem, cum sapiat, alterari, sicut nec edificatorem, cum aedificat. In actu igitur ducens, ex potentia ente secundum intelligere, & sapere, non doctrinam appellare, sed alteram habere denominationem, iustum est. Ex potentia autem ente, addiscens, & accipiens scientiam ab eo qui actu, & doctus est, & docet, aut neque pati dicendum (sicut dictum est) aut duos esse modos alterationis, & eam quae in priuatiuas dispositiones est, mutationem, & eam, quae est in habitus, & naturam.

Alio modo passio communiter dicitur & minus proprie, secundum scilicet, quod importat quandam receptionem. Et quia quod est receptiuum alterius comparatur ad ipsum, sicut potentia ad actum, actus autem est perfectio potentiae, ideo hoc modo dicitur passio, non secundum quod fit quaedam corruptio patientis, sed magis secundum quod fit quaedam salus, & perfectio eius quod est in potentia, ab eo quod est in actu, quod enim est in potentia, non pericitur, nisi per id quod est in actu. Quod autem in actu est, non est contrarium ei, quod est in potentia, inquantum huiusmodi, sed magis simile, nam potentia nihil aliud est quam quidam ordo ad actum, nisi autem esset aliqua similitudo inter potentiam & actum, non esset necessarium quod proprius actus fieret in propria potentia. Potentia igitur sic dicta, non est a contrario, sicut potentia primo modo dicta, sed est a simili, eo modo quo potentia se habet secundum similitudinem ad actum. Deinde cum dicitur.

Manifestat, vtrum quod educitur de potentia in actum scientiae, patitur. Et primo manifestat hoc circa id, quod educitur de secunda potentia in actum purum. Secundo autem manifestat hoc circa id, quod educitur de potentia prima in habitum, ibi. Ex potentia autem &c. Dicit ergo primo, quod habens scientiam, est habitualiter sciens fit actu speculans. Sed hoc aut non est vere, & proprie alterari & pati, quia (ut dictum est) non est proprie passio & alteratio, cum de potentia procedit in actum, sed cum aliquod de contrario mutatur in contrarium. Cum autem habitualiter sciens, fit speculans actu, non mutatur de contrario in contrarium, sed proficit in eo quod iam habet. Et hoc est quod dicit, quod est additio in ipsum, & in actum. Additur enim ei perfectio, secundum quod proficit in actum. Aut si dicitur alterari & pati, erit aliud genus alterationis & passionis non proprie dictae, Et hoc manifestat per exemplum dicens, quod non bene se habet, dicere sapientem habitualiter, cum sapiat actu, alterari, sicut neque dicimus aedificatorem alterari, cum aedificat. Concludit autem vterius quod cum ille qui transit de habitu in actum, non accipiat de nouo scientiam, sed proficit, & perficitur in eo quod habet, doceri autem, scientiam est acquirere, manifestum est, quod cum educitur aliquis de potentia in actum, secundum hoc quod incipit facere eum intelligere actu & sapere, non est iustum quod talis exitus de potentia in actu habeat denominationem doctrinae, sed aliquam aliam potest habere, quae quidem forte non est posita, sed potest poni. Deinde cum dicitur.

Manifestat, vtrum cum aliquis exit de prima potentia in actu

Scientiae, alteretur & patitur, & dicit, quod cum aliquis prius sciens in potentia tantum, fit addiscens, & accipiens scientiam, ab eo qui est actu sciens, & a magistro, vel non debet dici, pati simpliciter, & alterari, aut dicendum est esse duos modos alterationis, quorum vnus alterationis est secundum mutationem in priuatiuas dispositiones, id est in dispositiones contrarias, quibus priuantur, propter dispositiones prius existentes, quia vnus contrarium est priuatio alterius. Alter vero alterationis modus est secundum mutationem in habitus, & naturam, id est secundum quod recipiuntur aliqui habitus, & formae, quae sunt perfectiones naturae, abique eo quod aliquid abijcitur. Ille igitur qui addiscit scientiam, non alteratur, neque patitur primo modo, sed secundo. Videtur autem hoc esse contrarium habitus, & ita videtur quod sit alteratio secundum mutationem in priuatiuas dispositiones. Sed dicendum quod cum aliquis ab errore reducit ad scientiam veritatis, est ibi quaedam similitudo alterationis, quae est de contrario ad contrarium, non tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alterationi, quae est de contrario in contrarium, vtrumque per se, & essentialiter competit, scilicet quod sit a contrario, & quod sit in contrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi nigro vel medio, quod respectu albi est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiae accidit quod ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore, abique hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis, vnde non est vere alteratio de contrario in contrarium. Item dubitatur de hoc quod dicit, quod ille qui accipit scientiam, fit actu sciens a sciente in actu, & magistro. Hoc enim non semper fit, scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inueniendo. Et ad hoc dicendum est, quod semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quod hoc fit ab eo quod est actu. Considerandum tamen est, quod aliquid aliquando reducitur de potentia in actum ab extrinseco principio tantum, sicut aer illuminatur ab eo, quod est actu lucidum, & doque autem & a principio intrinseco, & a principio extrinseco, sicut homo sanatur & a natura, & a medico, vtrouique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est enim, quod in mente Me dici est ratio sanitatis, secundum quam sanatur, oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam esse aliquam partem sanam, scilicet cor, cuius virtute aliae partes sanantur, & cum Medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, scilicet calefaciendo, aut infrigendo, aut aliter transmutando, vnde Medicus nihil aliud facit, quod auxiliatur naturae ad expellendum morbum, quo auxilio natura non egeret, si esset fortis. Eodem autem modo se habet in scientia acquisitione: homo enim acquirit scientiam, & a principio intrinseco dum inuenit, & a principio extrinseco dum addiscit. Vtrouique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Hoc enim per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu primo enim per lumen intellectus agentis, & dum ex eis conclusiones elicit, prima principia naturaliter cognita, & dum ex eis cognitionem eorum, per hoc quod actu scit, venit in actuale cognitionem eorum, quae potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum, scilicet ex principiis addiscendi notis, deducens eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas. Quod cum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas, si adeo quidem auxilium exterius, homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus, quod per seipsum posset ex principiis notis conclusiones elicere, quae quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus & minus.

Pati quoque non est simplex, sed aliud est corruptio quaedam a contrario, aliud salus potius eius quod est potentia, ab eo quod est actu, & simili quomodo potentia se habet ad actum.

Contemplans enim fit quod habet scientiam, quod sane aut non est alterari, nam in ipsum fit accessio, & in actum, aut certe aliud est genus alterationis. Quamobrem non recte se habet dicere id quod scit, cum scit, alterari, quemadmodum nec edificatorem cum aedificat. Quod igitur ad actum ducit, ex eo quod est potentia intelligens & sciens, id non doctrinam, sed aliam habere appellationem meretur.

Quod autem cum sit potentia discit & comparat scientiam ab eo quod est actu, & docet, id vel non esse dicendum pati, quemadmodum diximus, aut certe duos esse alterationis modos, videlicet mutationem eam quae ad priuatiuas fit dispositiones, & eam quae ad habitus & naturam.

tamen vere est ibi talis alteratio. Nam alterationi, quae est de contrario in contrarium, vtrumque per se, & essentialiter competit, scilicet quod sit a contrario, & quod sit in contrarium. Sicut enim dealbatio non est nisi ad album, ita non est nisi nigro vel medio, quod respectu albi est quodammodo nigrum. Sed in acquisitione scientiae accidit quod ille qui acquirit scientiam veritatis, prius fuerit in errore, abique hoc enim potest adduci ad scientiam veritatis, vnde non est vere alteratio de contrario in contrarium. Item dubitatur de hoc quod dicit, quod ille qui accipit scientiam, fit actu sciens a sciente in actu, & magistro. Hoc enim non semper fit, scientiam enim aliquis acquirit, non solum addiscendo a magistro, sed etiam per se inueniendo. Et ad hoc dicendum est, quod semper cum aliquis est in potentia sciens, si fiat actu habens scientiam, oportet quod hoc fit ab eo quod est actu. Considerandum tamen est, quod aliquid aliquando reducitur de potentia in actum ab extrinseco principio tantum, sicut aer illuminatur ab eo, quod est actu lucidum, & doque autem & a principio intrinseco, & a principio extrinseco, sicut homo sanatur & a natura, & a medico, vtrouique autem sanatur a sanitate in actu. Manifestum est enim, quod in mente Me dici est ratio sanitatis, secundum quam sanatur, oportet etiam in eo qui sanatur secundum naturam esse aliquam partem sanam, scilicet cor, cuius virtute aliae partes sanantur, & cum Medicus sanat, hoc modo sanat, sicut natura sanaret, scilicet calefaciendo, aut infrigendo, aut aliter transmutando, vnde Medicus nihil aliud facit, quod auxiliatur naturae ad expellendum morbum, quo auxilio natura non egeret, si esset fortis. Eodem autem modo se habet in scientia acquisitione: homo enim acquirit scientiam, & a principio intrinseco dum inuenit, & a principio extrinseco dum addiscit. Vtrouique autem reducitur de potentia in actum, ab eo quod est actu. Hoc enim per lumen intellectus agentis, statim cognoscit actu primo enim per lumen intellectus agentis, & dum ex eis conclusiones elicit, prima principia naturaliter cognita, & dum ex eis cognitionem eorum, per hoc quod actu scit, venit in actuale cognitionem eorum, quae potentia sciebat. Et eodem modo exterius docens ei auxiliatur ad sciendum, scilicet ex principiis addiscendi notis, deducens eum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas. Quod cum per demonstrationem in conclusiones prius ignotas, si adeo quidem auxilium exterius, homini necessarium non esset, si adeo esset perspicacis intellectus, quod per seipsum posset ex principiis notis conclusiones elicere, quae quidem perspicacitas hominibus adest secundum plus & minus.

lectio

LECTIO XII.

Ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, quod dixerat de intellectu adaptat ad sensum. Et circa hoc ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, quod dixerat de intellectu adaptat ad sensum. Et circa hoc ostendit quomodo aliquid de potentia in actum exeat circa intellectum, quod dixerat de intellectu adaptat ad sensum.

Tex. cō. 59.

Tex. cō. 60.

Tex. cō. 61.

LECTIO XII.

Ensitui autem prima quidem mutatio fit a generante. Cum autem generatum est, habet iam sicut scientiam. Et sentire secundum actum, similiter dicitur ipsi considerare.

Differunt tamen, quia actiua sensitiue operatio, extra sunt, nempe, visibile, & audibile. Similiter autem, & reliqua sensibilia. Causa autem est, quoniam singularia quidem, secundum actum sensum. Scientia autem vniuersaliu. Hec enim in ipsa quodammodo sunt anima, vnde intelligere in ipsa est, cum velit. Sentire autem non est in ipsa. Necessarium est enim ad esse sensibile. Similiter autem & hoc se habet, & in scientijs sensibilibus, & propter eandem causam, quia sensibilia singularia sunt & extrema. Sed de his quidem certificare, tempus erit rursus. Nunc autem tantum sit diffinitum, quod cum non simpliciter sit id,

lectu. Secundum igitur, quod habet esse in materia naturali, non potest ei aduenire intentio vniuersalitatatis, quia per materiam indiuiduatur. Aduenit igitur ei vniuersalitatatis intentio secundum quod abstractur a materia indiuiduali realiter, sicut Platonici posuerunt. Non enim est homo naturalis id est realis, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut patet Philosophus in 7. Metaph. Relinquitur igitur natura humana non habet esse preter principia indiuiduantia, nisi tantum in intellectu. Nec tamen intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communiem non apprehendendo principia indiuiduantia, & hoc non est falsum. Primum autem esse falsum, sicut si ab homine alio separare albedinem hoc modo, quod intelligerem eum non esse album, esset. n. tunc apprehensio falsa, si autem sic separarem albedinem ab homine, quod apprehenderem hominem, nihil apprehendendo de albedine eius, non esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, ut qui apprehendit rem aliquam, apprehendat omnia quae insunt ei. Sic igitur intellectus abique falsitate abstrahit genus a speciebus, inquantum intelligit naturam generis non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit species ab indiuiduis, inquantum intelligit naturam speciei, non intelligendo indiuidua lia principia. Sic igitur patet, quod naturae communi non potest attrahi intentio vniuersalitatatis, nisi secundum esse quod habet in intellectu, sicut n. solum est vnu de multis, prout intelligitur per principia, quibus vnum in multa diuiditur, vnde relinquitur quod vniuersalia secundum quod sunt vniuersalia, non sunt nisi in anima. Ipsae autem naturae quibus accidit intentio vniuersalitatatis, sunt in rebus. Et propter hoc, nomina communia significantia naturas ipsas, praedicantur de indiuiduis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species, quamcumque homo sit species. Deinde cum dicitur.

ne eius, quod intelligit incorporaliter & immaterialiter. Indiuiduatio autem naturae communis in rebus corporalibus & materialibus, est ex materia corporali, sub determinatis dimensionibus contenta, vniuersale autem est per abstractionem ab huiusmodi materia, & materialibus conditionibus indiuiduantibus. Manifestum est igitur, quod similitudo rei recepta in sensu representat rem, secundum quod est singularis: recepta autem in intellectu, representat rem secundum rationem vniuersalis naturae, & inde quod sensus cognoscit singularia, intellectus vero vniuersalia, & horum sunt scientiae. Circa scientiam vero considerandum est, quod vniuersale potest accipi dupliciter. Vno modo potest dici vniuersale, ipsa natura communis prout subiaceret intentioni vniuersalitatatis. Alio modo secundum se. Sicut & album potest accipi dupliciter, vel id cui accidit esse album, vel ipsummet, secundum quod subest albedini. Ista autem natura cui aduenit intentio vniuersalitatatis, puta natura hominis, habet duplex esse, vnum quidem materiale, secundum quod est in materia naturali, aliud autem immateriale, secundum quod est in intellectu.

LECTIO XII.

Ensitui autem prima quidem mutatio fit ab eo quod generat, cum autem generatum est, habet iam tamquam scientiam, & sentire, quin etiam quod actu est, prout dicitur atque contemplari.

Differentia tamen est, quod ea quae actu sensum efficiunt, extra sunt, visibile scilicet, & audibile, caetera quae itidem sensibilia. Cuius rei causa est, quia sensus qui actu est, singularium est, scientia vero vniuersalium, haec autem in ipsa quodammodo sunt anima, iccirco intelligere quidem est in ipso cum voluerit, sentire autem non est in ipso, necesse enim est adesse sensibile, similiter etiam res se habet in scientijs sensibilibus, & ob eandem causam, quia sensibilia singularia extra sunt, sed de his apertius differendi erit occasio, etiam alia.

Verum hoc tantum in praesentia sit distinctum, cum non simplex sit id,

lectu. Secundum igitur, quod habet esse in materia naturali, non potest ei aduenire intentio vniuersalitatatis, quia per materiam indiuiduatur. Aduenit igitur ei vniuersalitatatis intentio secundum quod abstractur a materia indiuiduali realiter, sicut Platonici posuerunt. Non enim est homo naturalis id est realis, nisi in his carnibus, & in his ossibus, sicut patet Philosophus in 7. Metaph. Relinquitur igitur natura humana non habet esse preter principia indiuiduantia, nisi tantum in intellectu. Nec tamen intellectus est falsus, dum apprehendit naturam communiem non apprehendendo principia indiuiduantia, & hoc non est falsum. Primum autem esse falsum, sicut si ab homine alio separare albedinem hoc modo, quod intelligerem eum non esse album, esset. n. tunc apprehensio falsa, si autem sic separarem albedinem ab homine, quod apprehenderem hominem, nihil apprehendendo de albedine eius, non esset apprehensio falsa. Non enim exigitur ad veritatem apprehensionis, ut qui apprehendit rem aliquam, apprehendat omnia quae insunt ei. Sic igitur intellectus abique falsitate abstrahit genus a speciebus, inquantum intelligit naturam generis non intelligendo differentias. Et similiter abstrahit species ab indiuiduis, inquantum intelligit naturam speciei, non intelligendo indiuidua lia principia. Sic igitur patet, quod naturae communi non potest attrahi intentio vniuersalitatatis, nisi secundum esse quod habet in intellectu, sicut n. solum est vnu de multis, prout intelligitur per principia, quibus vnum in multa diuiditur, vnde relinquitur quod vniuersalia secundum quod sunt vniuersalia, non sunt nisi in anima. Ipsae autem naturae quibus accidit intentio vniuersalitatatis, sunt in rebus. Et propter hoc, nomina communia significantia naturas ipsas, praedicantur de indiuiduis, non autem nomina significantia intentiones. Socrates enim est homo, sed non est species, quamcumque homo sit species. Deinde cum dicitur.

Recolligit quod dictum est de sensu. Et dicit, quod nunc tantum sit diffinitum, quod non simpliciter dicitur id, quod est in potentia, sed multipliciter. Vno enim modo dicimus puerum posse militare, secundum potentiam memoriam. Alio modo posse dicimus militare, quoniam iam est in aetate perfecta, & secundum potentiam propriam. Et similiter se habet in sensitiuo. Dupliciter enim est aliquis in potentia ad sentiendum aliquid, ut iam dictum est. Et licet non sit in potentia ad sentiendum aliquid, ut iam dictum est. Et licet non sit in potentia ad sentiendum aliquid, ut iam dictum est. Et licet non sit in potentia ad sentiendum aliquid, ut iam dictum est.

lectio. 7. Tex. cō. 28. Lege inferi li. 3. i. tex. 11 & 35.

S. Tho. sup. Aia. D. nomina

nomina posita, in quibus harum differentia potentiari ostendatur, tamen determinatum est, quod ista potentie sunt altere abinuite, & quomodo sint altere. Et licet alterari & pati non proprie dicatur aliquid, secundum quod exit de potentia secunda in actum, prout habes sensum sic actu sentiens, tamē necesse est vti hoc ipso, quod est pati & alterari, ac si essent nomina propria, & conuenientia, quia sensitiuum in potentia, est tale, quale est in actu sensibile. Et propter hoc sequitur, quod secundum quod patitur a principio, non est similis sensus sentienti, sed secundum quod iam est passum, est assimilatum sensibili, & est tale, quale est illud. Quia distinguere nec scierunt antiqui Philosophi, posuerunt sensum esse compositum ex sensibilibus.

Tex. cō. 62.

quod potentia dicitur, sed aliud quidem, sicut si dicamus, puerum posse militare, aliud autem, sicut in ætate existētem, sic habet & sensitiuum. Quoniam autem in omni nata est ipsorum differentia, de terminatum est autem de his, quod altera sunt, & quomodo altera, vti necesse est ipso pati, & alterari tamquam proprijs nominibus. Sensitiuum autem, potentia tale est, quale iam actu est sensibile, sicut dictum est. Patitur igitur non simile existēs, passum autem assimilatum est, & est tale, quale illud.

LECTIO XIII.

Ostendam ostendit Philosophus, quomodo se habet sensus ad sensibilia, incipit determinare de sensibili, & sensu. Et diuiditur in partes duas. In prima parte determinat de sensibilibus. In secunda de sensu, ibi. Quod autem vniuersaliter de omni sensu &c. Prima diuiditur in duas partes. In prima distinguit sensibilia propria ab alijs modis sensibilibus. In secunda determinat de sensibilibus proprijs secundum vnumquemque sensum ibi. Cuius quidem est visus &c. Circa primum duo facit. Primo ponit diuisionem sensibilibus. Secundo exponit membra diuisionis, ibi. Dico autem proprium quidem &c. Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de sensu quidnam sit, oportet primo dicere de sensibilibus secundum vnumquemque sensum, quia obiecta sunt præuia potētis. Sensibilia vero tribus modis dicuntur. Vno quidem modo per accidens, & duobus modis per se, quorum vno dicitur sensibilia illa, quæ propria sunt singulis sensibus, alio modo dicuntur sensibilia illa, quæ communiter sentiuntur ab omnibus quæ sentiunt. Deinde cum dicitur b Exponit membra diuisionis. Et primo exponit quæ sunt sensibilia propria. Et dicit quod sensibile proprium est, quod ita sentitur vno sensu, quod non potest alio sensu sentiri, & circa quod non potest errare sensus, sicut visus proprie est cognoscitiuus coloris, & auditus soni, & gustus humoris id est saporis, sed tactus habet plures differentias appropriatas sibi: cognoscit enim calidum & humidum, frigidum & siccum, graue & leue, & huiusmodi multa. Vnusquisque autem horum sensuum iudicat de proprijs sensibilibus, & non decipitur in eis,

Tex. cō. 63.

quod potētia dicitur, sed aliud quidem, sicut si dicamus, puerum posse militare, aliud autem, sicut in ætate existētem, sic habet & sensitiuum. Quoniam autem in omni nata est ipsorum differentia, de terminatum est autem de his, quod altera sunt, & quomodo altera, vti necesse est ipso pati, & alterari tamquam proprijs nominibus. Sensitiuum autem, potentia tale est, quale iam actu est sensibile, sicut dictum est. Patitur igitur non simile existēs, passum autem assimilatum est, & est tale, quale illud.

LECTIO XIII.

Incendum autem est secundum vnumquemque sensum, de sensibilibus primo Dicitur autem sensibile tripliciter, quorum duo quidem dicimus per se sentiri, vnum autem per accidens. Duorum autem, aliud quidem propriū est vniuscuiusque sensus, aliud autem commune omnium.

b Dico autem propriū quidem, quod non contingit altero sensu sentiri, & circa quod non contingit errare, vt visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis. Tactus autem plures habet differentias. Sed vnusquisque sensus iudicat de his, & non decipit, neque visus, quæ coloris, neque auditus, quæ sonus, sed quod est coloratum, aut vbi, aut quod sonat, aut vbi, hæc igitur dicuntur propria cuiusque.

Tex. cō. 64.

c Communia autem sunt motus, quies, numerus, figura, magnitudo: huiusmodi enim nullius sensus sunt propria, sed cōia omnibus. Tactu enim motus aliquis sensibilis est, & visu. Per se igitur sunt sensibilia hæc.

Tex. cō. 65.

d Secundum accidens autem dicitur sensibile, vt si album sit Diari filius. Secundum accidēs

ficut visus non decipitur quod sit talis color, neque auditus decipitur de sono. Sed circa sensibilia per accidens, vel communia, decipiuntur sensus, sicut decipitur visus, si velit iudicare homo per ipsum, quid est coloratum: aut vbi sit. Et similiter decipitur quis, si velit iudicare per auditum, quod est, quod sonat. Hæc igitur sunt propria sensibilia vniuscuiusque sensus. Secundo ibi, c Exponit secundum membrum diuisionis dicens, quod communia sensibilia sunt ista quinque: motus, quies, numerus, figura, & magnitudo. Hæc enim nullius sensus vnius sunt propria, sed sunt communia omnibus. Quod non est sic intelligendum, quasi omnia ista sint omnibus communia, sed quædam horum, scilicet numerus, motus, & quies, sunt communia omnibus sensibus. Tactus vero, & visus percipiunt omnia quinque, sicut patet manifestum est quod sunt sensibilia per se. Tertio ibi, d Exponit tertium membrum diuisionis, & dicit quod secundum accidens sensibile dicitur, vt si dicamus quod Diarius, vel Socrates est sensibile per accidens, quia accidit ei esse album. Hoc enim sentitur per accidens, quod accidit ei, quod sentitur per se, accidit autem albo, quod est sensibile per se, quod fit Diarius, vnde Diarius est sensibile per accidens. Vnde nihil patitur sensus ab hoc, in quantum huiusmodi. Quamuis autem sensibilia communia, & sensibilia propria sint per se sensibilia, tamē propria sensibilia sunt proprie per se sensibilia, quia substantia vniuscuiusque sensus, & eius distinctio est in hoc, quod est aptum naturæ pati a tali sensibili. Ratio autem vniuscuiusque potētia consistit in habitudine ad proprium obiectum. Dubitatur autem hic de distinctione sensibilibus communium, & sensibilibus per accidens. Sicut enim sensibilia per accidens non apprehendunt, nisi in quantum sunt sensibilia propria. Quod enim visus apprehendit magnitudinem, aut figuram, nisi in quantum apprehendit coloratum: vnde ergo quod sensibilia cōia sint et sensibilia per accidens. Dicunt igitur quidam quod huiusmodi cōia sensibilia non sunt sensibilia per accidens, propter duas rationes. Primo quidem quia huiusmodi sensibilia communia sunt propria sensui cōi, sicut sensibilia propria sunt propria singulis sensibus. Secundo, quia sensibilia propria non sunt esse sine sensibilibus communibus, possunt autem esse sine sensibilibus per accidens. Vtraque autem responsio incompetens est: Prima quidem, quia falsum est, quod ista sensibilia communia

quod potentia dicitur, sed parium, quia si dicamus puerum posse ducem esse, partim vt eum qui per ætate idoneus sit, sic se habet sensitiuum. Sed quia nomine caret eorum differentia, explicatumque est ea esse diuersa, & quoniam pacto diuersa, necesse est nominibus his, pati scilicet & alterari, vti tamquam proprijs: sensitiuum autem potentia est tale, quale iam sensibile actu, quemadmodum dictum est. patitur igitur cum non est simile, vbi autem passum fuerit, simile factum est, & tale est quale illud.

LECTIO XIII.

gitur in vnoquoque sensu primum de sensibilibus dicitur est. Sensitiuum tribus modis dicitur, quorum duo quidem per se, vnum vero per accidens sentiri dicimus, duorum autem illorum, vnum est proprium cuiusque sensus, alterum commune omnium.

Id autem intelligo proprium, quod non potest alio sensu sentiri, & in quo non potest fieri error, vt visus coloris, & auditus soni, & gustus saporis, tactus autem plures habet differentias, sed vnusquisque iudicat de eis, neque decipitur quod color sit, vel quod sonus, sed quid sit id quod coloratum est, aut vbi, aut quid sit id quod sonat, aut vbi, hæc igitur dicuntur propria cuiusque.

Communia autem, motus, quies, numerus, figura, magnitudo: hæc enim nullius sunt propria, sed omnium communia, etenim & tactu motus quidam sensibilis est, & visu. Atque hæc quidem per se sensibilia sunt.

Per accidens autem sensibile dicitur, verbi causa si album sit Diari filius, per accidens enim hoc sentimus,

lia cōia, apprehenduntur, nisi apprehendantur sensibilia propria. Quod enim visus apprehendit magnitudinem, aut figuram, nisi in quantum apprehendit coloratum: vnde ergo quod sensibilia cōia sint et sensibilia per accidens. Dicunt igitur quidam quod huiusmodi cōia sensibilia non sunt sensibilia per accidens, propter duas rationes. Primo quidem quia huiusmodi sensibilia communia sunt propria sensui cōi, sicut sensibilia propria sunt propria singulis sensibus. Secundo, quia sensibilia propria non sunt esse sine sensibilibus communibus, possunt autem esse sine sensibilibus per accidens. Vtraque autem responsio incompetens est: Prima quidem, quia falsum est, quod ista sensibilia communia

munia sint propria obiecta sensus communis. Sensus enim communis est quædam potentia, ad quam terminatur immutationes omnium sensuum, vt infra patet. Vnde impossibile est quod sensus communis habeat aliquid proprium obiectum, quod non sit obiectum sensus proprii. Sed circa immutationes ipsas sensuum propriorum a suis obiectis, habet sensus communis aliquas operationes proprias, quas sensus proprii habere non possunt, sicut quod percipit ipsas immutationes sensuum, & discernit inter sensibilia diuersorum sensuum. Sensus enim communi percipimus nos videre, & discernimus inter sensibilia diuersorum sensuum, scilicet album & dulce. Præterea. Dato quod sensibilia communia essent propria obiecta sensus communis, non excluderetur quin essent per accidens sensibilia, respectu sensuum propriorum. Sic enim agitur de sensibilibus, secundum quod habet habitudinem ad sensus proprios, nam potentia sensus communis, nodum est declarata. Quod autem est obiectum proprium alicuius interioris potētis, contingit esse per accidens sensibile, vt postea dicitur. Nec est mirum, quia hoc quod est per se sensibile vni sensuum exteriorum, est per accidens sensibile respectu alterius, sicut dulce est per accidens visibile. Secunda etiam ratio non est competens. Non enim refert ad id, quod esse sensibile per accidens, vtrum id quod est subiectum sensibilibus qualitatis, sit per se subiectum eius, vel non per se. Nullus enim diceret ignem, qui est proprium subiectum caloris esse per se sensibile tactu. Et ideo aliter dicendum, quod sentire consistit in quodam pati & alterari, vt supra dictum est. Quicquid igitur facit differentiam in ipsa passione, vel alteratione sensus, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Quod autem nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Vnde & in littera dicit Philosophus, quod a sensibili per accidens, nihil patitur sensus, secundum quod huiusmodi. Differentiam autem circa immutationem sensus, potest aliquid facere dupliciter. Vno modo quantum ad ipsam speciem agentem, & sic faciunt differentiam circa immutationem sensus, sensibilia per se, secundum quod hoc est color, illud autem est sonus, hoc autem est album, illud vero nigrum. Ipsæ enim species actiuorum in sensu actu, sunt sensibilia propria ad quæ habet naturalem aptitudinem potētia sentitiua, & propter hoc secundum aliquam differentiam horum sensibilibus diuersificatur sensus. Quædam vero alia faciunt differentiam in transmutatione sensuum, non quantum ad speciem agentis, sed quantum ad modum actionis. Qualitates enim sensibiles mouent sensum corporaliter, & situ aliter. Vnde aliter mouent secundum quod sunt in maiori vel minori corpore, & secundum quod sunt in diuerso situ, scilicet vel propinquo, vel remoto, vel eodem, vel diuerso. Et hoc modo faciunt circa immutationem sensuum differentiam sensibilia communia. Manifestum est enim quod secundum omnia hæc quinque diuersificatur magnitudo, vel situs. Et quia non habent habitudinem ad sensum, vt species actiuorum, ideo secundum ea non diuersificantur potētia sentitiua, sed remanent communia pluribus sensibus. Viso igitur quomodo dicitur per se sensibilia, & communia, & proprie, restat videndum, qua ratione dicatur aliquid sensibile per accidens. Sciendum est igitur, quod ad hoc quod aliquid sit sensibile per accidens, primo requiritur quod accidat ei, quod per se est sensibile, sicut accidit albo, esse hominem, & accidit ei esse dulce. Secundo requiritur, quod sit apprehensum a sentiente: si enim accideret sensibili, quod lateret sentientem, non diceretur per accidens sentiri. Oportet igitur quod per se cognoscatur ab aliqua alia potentia cognoscitiua sentientis. Et hoc quidem vel est alius sensus, vel est intellectus, vel vis cogitativa, aut vis æstimatoria. Dico autem quod est alius sensus, sicut si dicamus, quod dulce est visibile per accidens, in quantum dulce accidit albo, quod apprehenditur visu, & ipsum dulce per se cognoscitur ab alio sensu, scilicet a gustu. Sed vt proprie lo-

et enim hic sentitur, quoniam album esse, huic accidit, quod sentitur, vnde de sensu nihil patitur a sensibili, quatenus tale est sensibile autem secundum se ea proprie propria sensibilia sunt, & ad quod substantia vniuscuiusque sensus est naturaliter accommodata.

LECTIO XIII.

Vius quidem est visus, hoc est visibile. Visibile autem est color quidem, & id, quod oratione quidem dicere possumus, innominatum autem est. Manifestum autem erit, quod dicimus vbi longius erimus progressi. b Visibile enim est color, hic autem est, de quo visibile per se dicitur, secundum se autem, non ratione, sed quoniam in seipso habet causam essendi visibile,

Lib. 3.

ca. 134.

ca. 37.

quamur, hoc non est vniuersaliter sensibile per accidens, sed per accidens visibile, sensibile autem per se. Quod ergo sensu proprio non cognoscitur, si sit aliquid vniuersale, apprehenditur intellectu, non tamen omne quod intellectu apprehendi potest in re sensibili, potest dici sensibile per accidens, sed statim quod ad occursum rei sensatæ apprehenditur intellectu. Sicut statim quod video aliquem loquentem, vel mouere seipsum, apprehendo per intellectum, vitam eius, vnde possum dicere quod video eum viuere. Si vero apprehendatur in singulari, vt puta cum video coloratum, percipio hunc hominem vel hoc animal, huiusmodi quidem apprehensio in homine fit per vim cogitativam, quæ dicitur etiam ratio particularis, quod est collatiua intentionum individualium, sicut ratio vniuersalis est collatiua rationum vniuersalium. Nihilominus tamen, hæc vis est in parte sentitiua, quia vis sentitiua in sui supremo, participat aliquid de intellectu in homine, in quo sensus intellectui coniungitur. In animali vero irrationali fit apprehensio intentionis individualis per æstimatoriam naturalem, secundum quod ouis per auditum vel visum cognoscit filium, vel aliquid huiusmodi. Differenter tamen circa hoc se habet cogitativa, & æstimatoria. Nam cogitativa apprehendit individualium, vt existens sub natura communi, quod contingit ei, in quantum vnitur intellectui, in eodem subiecto, vnde cognoscit hunc hominem, prout est hic homo, & hoc lignum, prout est hoc lignum. Æstimatoria autem non apprehendit aliquid individualium, secundum quod est sub natura communi, sed solum secundum quod est terminus, aut principium alicuius actionis vel passionis, sicut ouis cognoscit hunc agnum, non in quantum est hic agnus, sed in quantum est ab ea lactabilis, & hanc herbam, in quantum est eius cibum. Vnde alia individualia ad quæ se non extendit eius actio vel passio, nullo modo apprehendit sua æstimatoria naturali. Naturalis enim æstimatoria datur animalibus, vt per eam ordinantur in actiones proprias, vel passionem, prosequendas, vel fugiendas.

LECTIO XIII.

Rgo cuius est visus, id est visibile, visibile autem est color, & quod oratione quidem exprimi potest, nomine autem caret, verum in orationis progressu maxime perspicuum fiet quod dicimus.

Quippe visibile est color, qui dicitur esse id quod in eo est, quod est per se visibile, per se autem non ratione, sed quoniam in se habet causam cur sit visibile. Omnis autem color motiuus

Quippe visibile est color, qui dicitur esse id quod in eo est, quod est per se visibile, per se autem non ratione, sed quoniam in se habet causam cur sit visibile. Omnis autem color motiuus

LECTIO XIII.

Ostendam Philosophus distinguit propria sensibilia a communibus sensibilibus, & a sensibilibus secundum accidens, hic determinat de proprijs sensibilibus secundum vnumquemque sensum. Et primo de proprio sensibili visus. Secundo de proprio sensibili auditus, ibi. De odore autem &c. Quarto de proprio sensibili gustus, ibi. Gustabile autem est &c. Quinto de proprio sensibili tactus, ibi. De tangibile autem & tactu &c. Circa primum duo facit. Primo determinat de visibili. Secundo dicit, quomodo visibile videatur, ibi. Nunc autem in tantum &c. Circa primum duo facit. Primo determinat quid est visibile, distinguens visibile in duo. Secundo determinat de vtroque visibili, ibi. Visibile enim est color &c. Dicit ergo primo, quod cum dictum sit, quod propria sensibilia, sunt quæ vnusquisque sensus proprie percipit, illud sensibile cuius proprie percipitur est visus, hoc est visibile. Sub visibili autem comprehenduntur duo. Nam visibile est color, & est quoddam aliud, quod ratione quidem designari potest, sed non habet proprium nomen sibi impostum, quod quidem visibile competit his, quæ videntur de nocte, sicut sunt noctiluce, & putredines quercuum, & huiusmodi, de quibus erit manifestum in processu huius tractatus, postquam ingressi fuerimus in cognitionem visibilis, ex cognitione coloris, quod est manifestius visibile. Deinde cum dicit b Determinat de vtroque visibili. Er primo de colore. Secundo de eo, quod dixit esse innominatum, ibi. Non autem omnia visibilia &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo color

Se habet ad hoc, quod sit visibilis. Secundo determinat de his, que requiruntur ad hoc, quod color videatur, ibi. Est igitur aliquid diaphanum &c. Dicit ergo primo, quod cum color sit quoddam visibile, esse visibile conuenit ei secundum se, nam color in eo quod est color, est visibilis per se. Per se autem dupliciter dicitur. Vno modo dicitur propositio per se, cuius predicatum, cadit in diffinitione subiecti, sicut ista, Homo est animal, animal enim cadit in diffinitione hominis, & quia id quod est in diffinitione alicuius, est aliquo modo causa eius, in his que sunt per se, dicuntur predicata esse causa subiecti. Alio modo dicitur propositio per se, cuius e contrario subiectum ponitur in diffinitione predicati, sicut si dicatur, natus est simus vel numerus est par, simul enim nihil aliud est, quam natus curuus, & par nihil aliud est, quam numerus medietatem habes, & in istis subiectum est causa predicati. Intellegendum est ergo, quod color est visibilis per se, hoc secundum modo, & non primo. Nam visibilitas est quedam passio, sicut si mum est passio nasi. Et hoc est quod dicit, quod color secundum se est visibilis, (non ratione). i. non ita quod visibilis ponatur in eius diffinitione, sed quia in seipso habet causam, ut sit visibilis, sicut subiectum in seipso habet causam. Quod probat per hoc, quod omnis color est motius diaphani secundum actum. Diaphanum autem, est idem quod transparent, ut aer vel aqua, & hoc habet color de sui natura, quod possit moueri diaphanum in actu. Ex hoc autem quod mouet diaphanum in actu, est visibilis, vnde sequitur quod color secundum suam naturam est visibilis. Et quia diaphanum non fit in actu, nisi per lumen, sequitur quod color non fit visibilis sine lumine. Et ideo antequam ostendatur qualiter color videatur, dicendum est de lumine. Deinde cum dicit.

Tex. 65. 67.

Omnia enim color motius est eius quod secundum actum est diaphani, & hæc est ipsius natura. Vnde nihil est visibile sine lumine, sed omnino vnusquisque color per lumen visibilis est. Quapropter de lumine primo dicendum est quod sit.

Tex. 65. 68.

Est igitur aliquid diaphanum. Diaphanum autem dico, quod est quod est visibile, non autem secundum se visibile (ut simpliciter est dicere) sed propter extraneum colorum. Huiusmodi autem est aer, & aqua, & multa solidorum. Non enim secundum aqua neque secundum quod aer, diaphanum est, sed quoniam est natura eadem in his vtriusque, & in perpetuo superno corpore.

Tex. 65. 69.

Lumen autem actus est huiusmodi diaphani, secundum quod est diaphanum. Potentia autem, in quo, hoc est & tenebra. Lumen autem, ut color est diaphani, secundum quod actu diaphanum ab igne, aut huiusmodi, ut quod sursum est corpus. Etenim huic aliquid inest vnum & idem.

Tex. 65. 70.

Quid quidem igitur diaphanum, & quid lumen, dictum est, quod neque ignis est, neque omnino corpus, neque defluxus corporis vllius. Eset enim utique aliquid corpus & sic, aut ignis, aut huiusmodi alicuius presentia in diaphano. Neque enim possibile est, duo corpora simul in eodem esse. Videtur autem lumen, contrarium esse tenebræ. Est autem tenebra, priuatio huius habitus ex diaphano. Quare palam est, quod & huius presentia lumen est.

Quod dicitur quod lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solutionem ad rationem quandam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi. Est non recte Empedocles. Circa prima tria facit. Primo ponit intentum & dicit, quod cum dictum sit quod est diaphanum, & quod lumen, manifestum est quod lumen, neque est ignis, ut quidam dicebant, ponentes tres species ignis, neque est fluxus ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quendam decissionem defluentem a corporibus lucidis, scilicet atomos quodam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quod essent corpora vel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam presentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano, nihil ergo differret dicere quod lumen est corpus, aut quod est defluxus corporis. Secundo ibi. Probatur quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul, si ergo lumen est corpus, impossibile est quod lumen sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum, ergo lumen non est corpus. Tertio ibi. Probatur, quod lumen sit simul cum diaphano. Contrarium enim est idem subiectum, lumen autem & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quodam contrarietas, ut dicitur in decimo Metaphisice. Manifestum est autem quod tenebra est quedam priuatio huius habitus, scilicet luminis in diaphano, & sic subiectum tenebræ est diaphanum, ergo & presentia lucis, est lumen, ergo lumen est simul cum diaphano. Deinde cum dicit.

aliqua coelestia corpora esse diaphana. Non enim possemus videre stellas fixas, quæ sunt in octaua sphaera, nisi inferiores sphære planetarum essent transparentes, vel diaphane. Sic ergo manifestum est, quod diaphanum non est proprietas consequens naturam aeris aut aquæ, sed aliquam communiorem naturam, ex cuius proprietate, oportet causam diaphanitatis assignare, vt postea apparebit. Deinde cum dicit.

Est eius quod est actu perlucidum, atque id est ipsius natura. Iccirco non est visibile sine lumine, sed omnis color rei cuiusque in lumine videtur, quamobrem, de lumine prius quid sit, dicendum est.

Est ergo aliquid perlucidum. Id autem appello perlucidum, quod est quod est visibile, sed vno uerbo dicam, non per se, sed propter alienum colorum visibile, cuiusmodi sunt aer, & aqua, & complura solidorum, non enim quatenus aqua, nec quatenus aer, perlucidum est, sed quia eadem inest natura in vtroque eorum, & in aeterno illo superno corpore.

Lumen vero est eius actus, nempe perlucidus quatenus perlucidum est, in quo autem hoc inest potentia, in eodem tenebræ etiam insunt, Lumen autem veluti color est perlucidus quando actu sit perlucidum ab igne, aut eius generis aliquo, cuiusmodi est superum corpus.

Quid igitur sit perlucidum, & quid lumen, diximus, nimirum quod nec ignis est, nec omnino corpus, neque effluxio corporis vllius (esset enim vel sic corpus aliquod) sed ignis aut alicuius eiusmodi presentia in perlucidum.

Neque enim duo corpora simul in eodem esse possunt.

Videtur etiam lumen esse contrarium tenebris, sunt vero tenebræ priuatio talis habitus a perlucido. Itaque perspicuum est eius presentiam esse lumen.

Quod dicitur quod lumen non est corpus. Secundo improbat quandam solutionem ad rationem quandam, per quam potest probari lumen non esse corpus, ibi. Est non recte Empedocles. Circa prima tria facit. Primo ponit intentum & dicit, quod cum dictum sit quod est diaphanum, & quod lumen, manifestum est quod lumen, neque est ignis, ut quidam dicebant, ponentes tres species ignis, neque est fluxus ab aliquo corpore, sicut posuit Democritus, lumen esse quendam decissionem defluentem a corporibus lucidis, scilicet atomos quodam. Si essent aliqua defluentia a corpore, sequeretur quod essent corpora vel aliquod corpus, & sic nihil aliud esset lumen quam presentia ignis, aut alicuius huiusmodi corporis in diaphano, nihil ergo differret dicere quod lumen est corpus, aut quod est defluxus corporis. Secundo ibi. Probatur quod proposuerat, tali ratione. Impossibile est duo corpora esse simul, si ergo lumen est corpus, impossibile est quod lumen sit simul cum corpore diaphano, hoc autem est falsum, ergo lumen non est corpus. Tertio ibi. Probatur, quod lumen sit simul cum diaphano. Contrarium enim est idem subiectum, lumen autem & tenebra sunt contraria, secundum modum quo priuatio & habitus est quodam contrarietas, ut dicitur in decimo Metaphisice. Manifestum est autem quod tenebra est quedam priuatio huius habitus, scilicet luminis in diaphano, & sic subiectum tenebræ est diaphanum, ergo & presentia lucis, est lumen, ergo lumen est simul cum diaphano. Deinde cum dicit.

in diaphano, & sic subiectum tenebræ est diaphanum, ergo & presentia luci habitus scilicet lucis, est lumen, ergo lumen est simul cum diaphano. Deinde cum dicit.

Reprobat quandam responsionem ad rationem quandam, que potest fieri contra ponentes lumen esse corpus. Potest enim contra eos sic argui. Si lumen est corpus, oportet quod illuminatio sit motus localis luminis, deueniens in diaphanum. Nullus autem motus localis cuiuscumque corporis, potest esse subitus, sive in instanti. Ergo illuminatio non est subito, sed successiue. Cuius contrarium videmus, quia in eodem instanti, in quo corpus perlucidum presentatur, illuminatur diaphanum totum simul, & non pars eius post partem. Non autem recte Empedocles, neque quicumque alius dixit, quod scilicet lumen feratur motu locali, tamquam corpus, & extendatur successiue in spatio, quod est medium inter terram & continens, scilicet cælum, & quod ista successio nos lateat, sed videatur nobis quod totum illuminetur simul & subito. Hoc enim dictum est contra veritatem, que potest ratione percipi, quia ad illuminationem diaphani nihil requiritur, nisi directa oppositio, absque obstaculo medio corporis illuminantis ad illuminabile. Iterum autem est contra id quod apparet. Posset enim dici, quod successio motus localis paruo spatio lateat nos, sed quod lateat nos successio in motu luminis, ab oriente, vsque ad occidentem horis nostris hoc habet magnam questionem, tamquam difficile aut omnino impossibile. Quia vero hic agitur de natura luminis, & diaphani, & necessitate luminis ad videndum, de his tribus considerandum est. Circa naturam igitur luminis, diuersi diuersimode opinati sunt: quidam enim opinati sunt lumen esse corpus, ut in littera dicitur. Ad quod dicendum, moti sunt ex quibusdam locutionibus, quibus vtimur, loquentes de lumine. Constat enim dicere, quod radius transit per aerem, quod reuerberatur, quod radius se interfecat, que omnia videntur esse corporis. Que quidem opinio stare non potest propter rationes, quas Aristoteles in littera adducit, & plures alias facile esset adducere. Non enim facile esset assignare, quomodo huiusmodi corpus per totum hemispherium subito multiplicaretur, aut generaretur, vel corrumpere: quomodo etiam sola oppositio corporis operati esset causa corruptionis huius corporis, in parte diaphani aliqua. Quod autem dicitur de motu luminis, aut reuerberatione ipsius, metaphorice dictum est, sicut etiam possemus dicere, quod calor procedit dum aliqua de nouo calefit, vel reuerberatur cum habet obstaculum. Quidam vero alij dixerunt, quod lux est quedam natura spiritalis, argumentum sumentes, quod in rebus intellectualibus, nomine luminis vtimur, dicimus enim in substantijs intellectualibus esse quoddam lumen intelligibile. Sed hoc etiam est impossibile. Impossibile est enim quod aliqua natura spiritalis & intelligibilis cadat in apprehensionem sensus, qui cum sit virtus corporea, non potest esse cognoscitivus, nisi rerum corporalium. Siquis autem dicat quod aliud est lumen spirituale, ab eo quod sensus percipit, non erit cum eo contendendum, dummodo hic habeat quod lumen quod visus percipit, non est natura spiritalis. Nihil enim prohibet vnum nomen imponi rebus quantumcumque diuersis. Quod autem lumen, & his que ad visum pertinent, vtamur in rebus intellectualibus contingit, ex nobilitate sensus visus, qui est spiritalior & subtilior inter omnes sensus. Quod patet ex duobus. Primo quidem ex suo obiecto. Nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quibus communicant inferiora corpora cum cælestibus, tactus autem est perceptivus proprietatum, que sunt propriæ elementis, scilicet calidi, & frigidi, & similitium: gustus autem & tactus, proprietatum que competunt corporibus mixtis secundum diuersam rationem commixtionis calidi, & frigidi, humidum, & sic. Sonus autem causatur ex motu locali, qui etiam communis est corporibus cælestibus, & inferioribus, licet speciei motus, que causat sonum, non competat corporibus cælestibus secundum sententiam Aristotelis. Vnde ex ipsa natura obiecti, apparet, quod visus est altior inter sensus, & auditus propinquior ei, & alij sensus magis remoti. Secundo apparet quod sensus visus est spiritalior ex modo immutationis. Nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritalis, sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiente secundum esse naturam, sicut cum aliquid infregitur vel calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritalis est secundum quod species recipitur in organo sensus, aut in medio per modum intentionis & non per modum naturalis formæ. Non enim sic recipitur species in sensu secundum illud esse quod habet in re sen-

sibili. Patet autem quod in tactu, & gustu, qui est tactus quidam, sit alteratio naturalis, calefit enim & infregitur aliquid per contactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritalis tantum. Similiter autem immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio autem soni, cum motu locali. Sed in immutatione visus est sola immutatio spiritalis, vnde patet quod visus inter omnes sensus est spiritalior, & post hoc auditus, & propter hoc duo sensus sunt maxime spiritaliores, & soli disciplinabiles, & his que ad eos pertinent, vtimur in intellectualibus & precipientibus, que pertinent ad visum. Quidam vero dixerunt, quod lumen non est nisi euidetia coloris. Sed hoc aperte apparet esse falsum in his, que lucet de nocte, & est eorum color occultatur. Alij vero dixerunt, quod lux est forma substantialis solis, & lumen defluens a luce, habet esse intentionale, sicut species colorum in aere. Vtrūque autem horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est per se sensibilis, sed solo intellectu comprehensibilis. Et si dicatur quod id quod videtur in sole, non est lux, sed splendor, non erit cõtēdēdū de nomine, dūmodo hoc quod dicimus lucē, quod ex visu apprehenditur, non sit forma substantialis. Secundū etiā falsum est, quia que hinc soli esse intentionale, non facit tranmutationem naturalem, radij autem corporum cœlestiū tranmutat totā naturā inferiorē. Vnde dicitur, quod sicut corpora elementaria hnt qualitates actiua, per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis cœlestis, per quam agit, & est in tertia specie qualitatis, sicut & calor. Sed in hoc differat, a calore, quia lux est qualitas primi corporis alterantis, quod non habet contrarium, vnde nec lux contrarium habet, calori autem est aliquid contrarium, vnde nec lux contrarium habet, calori autem est aliquid contrarium. Et quia luci nihil est contrarium, in suo susceptibili non potest habere contrariam dispositionem, & propter hoc suum passiuum, scilicet diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur, non autem calefactibile statim calefit. Ipsa igitur participatio vel affectus lucis in diaphano, vocatur lumen. Et si sit secundum rectam lineam ad corpus lucidum, vocatur radius. Si autem causetur ex reuerberatione radij ad corpus lucidum, vocatur splendor. Lumen autem, commune est ad omnem effectum lucis in diaphano. His igitur visis circa naturam luminis, de facili apparet ratio, quare quedam corpora sunt lucida actu, quedam diaphana, quedam opaca. Nam cum lux sit qualitas primi alterantis quod est maxime perfectum & formale in corporibus, illa corpora que sunt maxime formalia & nobiliora sunt lucida actu, que autem sunt propinqua his sunt receptiua luminis, sunt diaphana, que autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sunt opaca. Quod patet in ipsis elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, licet eius lux non appareat nobis, nisi in natura aliena propter densitatem. Aer autem, & aqua que sunt minus formalia, sunt diaphana, terra autem, que est maxime materialis, est opaca. Circa tertium vero, sciendum est, quod quedam dicunt, quod lumen necessarium est ad videndum, ex parte ipsius diaphani, nisi per lumen. Et huius fignum dicunt, quia ille qui est in obicuro, videt ea que sunt in lumine, sed non econuerso. Rationem etiam ad hoc adducunt, quia oportet quod cum visus sit vnus, quod visibile non fit nisi per rationem vnā, quod non esset, si color esset per se visibilis, non per virtutem luminis, & item lumen esset per se visibile, sed hoc est manifeste contra id quod Aristoteles habet dicit, & quod habet in se causam essendi visibile. Vnde secundum sententiam Aristotelis dicendum est, quod lumen necessarium est ad videndum, non ex parte coloris, eo quod faciat colores esse actu, quos quidam tantum dicunt esse in potentia, cum sunt in tenebris, sed ex parte diaphani, in quantum facit ipsum esse in actu, ut in littera dicitur. Et ad huius euidentiam, considerandum est, quod omnis forma in quantum huiusmodi est principium agendi sibi simile, vnde cum color sit quedam forma, ex se habet quod causet sui similitudinem in medio. Sed tamen sciendum est quod differentia est inter virtutem perfectam, & imperfectam. Nam forma que est perfecte virtutis in agendo, non solum potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili, sed potest etiam disponere patientem, ut sit proprium eius susceptiuum, quod quidem non potest facere, cum fuerit imperfecta virtus. Dicendum est igitur quod virtus coloris in agendo est imperfecta respectu virtutis luminis. Nam color nihil aliud est, quam lux quedam quodammodo obcurata ex admixtione corporis opaci. Vnde non habet virtutem, vt faciat medium in illa dispositione, S. Tho. sup. Aia. D. 4. qua

167.111

autem causatur ex motu & non habet esse fixum, & quiescens in subiecto, sed in quadam immutatione consistit, vnde simul determinatur de eo, secundum quod generatur in sua specie, & secundum quod immutat sensum. Prima autem pars dividitur in duas, in prima determinat de prima generatione soni. In secunda de secunda soni generatione, quae fit per reflexionem. ibi. § Echo autem fit. § Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod sonus quandoque est in actu, quandoque in potentia. Secundo ostendit, quomodo fit sonus in actu, ibi. § Fit autem secundum actum. § Dicit ergo primo, quod antequam determinetur de tactu, & de gustu, dicendum est de sono, & olfactu, sed primo de sono, quia spiritalior est, ut supra ostensum est. Sonus autem dupliciter dicitur, dicitur enim sonus in actu, & sonus in potentia. Dicimus autem aliquam rem habere sonum, & quando actu sonat, & quando habet potentiam sonandi, sicut dicimus, haec campana bene sonat, quamuis non sonet in actu. Et secundum hunc modum dicimus, quod quaedam non habent sonum, quia non habent potentiam sonandi, sicut spogia, & huiusmodi mollia. Quaedam autem dicitur habere sonum, quia possunt sonare, sicut aes, & alia huiusmodi plana, & lenia. Sic ergo patet, quod sonus quandoque dicitur secundum potentiam, quandoque secundum actum. Sed quod fiat sonus in actu, hoc pertinet, & ad medium, & ad auditum. Omne enim sensibile, dupliciter dicitur esse in actu.

Tex. c6. 78.

no dicimus habere sonum, ut spongiam, lanam, pilos. Quaedam autem habent, ut aes, & quaecumque plana, & lenia sunt, quoniam possunt sonare. Hoc autem est, ipsius medij & auditus facere sonum actu.

b Fit autem qui secundum actum sonus, semper alicui ad aliquid, & alicui. Percussio enim est faciens. Vnde impossibile est, cum sit vnus fieri sonum. Alterum enim est verberare, & quod verberatur. Quare sonans ad aliquid sonat, tangit enim aliquid. Cum autem ictu tangitur, sonat. Ictus autem non fit sine motu.

c Sicut autem diximus, non quorumlibet ictus sonus est, nullum enim faciunt sonum pili, etsi percutiantur, sed aes, & quaecumque lenia, & concava sunt. Aes quidem, quoniam lenis est. Concava autem ex repercussione faciunt multos ictus post primum in potentia exire, quod motum est.

d Amplius auditur in aere, & in aqua, sed minus in aqua. Non est autem soni proprius aer, nec aqua. Sed oportet solidorum percussione fieri ad se invicem & ad aera. Hoc autem fit, cum permaneat percussus aer, & non dissolvatur, vnde si velociter & fortiter percutiatur, sonat. Oportet enim praecipue motum ferientis, fracturam aeris, sicut si congregationem aut cumulum lapillorum percutiat aliquis latum velociter.

e Echo autem fit, cum ab aere vno facto propter vas determinat dicitur esse in actu.

Vno modo, quando actu sentitur, hoc est dum species eius est in sensu, & sic sonus est actu, secundum quod est in auditu. Alio modo secundum quod habet propriam speciem, per quam sentiri potest, prout est in suo subiecto, & sic alia sensibilia sunt in actu, prout sunt in corporibus sensibilibus, sicut color prout est in corpore colorato, & odor, & sapor, prout sunt in corpore odorifero, & saporoso. Sic autem non est de sono. Nam in corpore sonante, non est sonus, nisi in potentia. In medio autem, quod mouetur ex percussione corporis sonantis, fit sonus in actu. Et propter hoc dicitur quod sonus in actu est medij & auditus, non autem subiecti sonabilis. Deinde cum dicitur.

b Ostendit quomodo sonus fiat in actu. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quod concurrunt ad hoc, quod sonus constituitur in actu. Secundo ostendit, qualia esse oporteat, ibi. § Sicut autem diximus. § Dicit ergo primo, quod ad hoc, quod sonus fiat in actu, oportet tria concurrere. Fit enim semper alicuius, & ad aliquid, & in aliquo, & ideo si sit vnum tantum, non potest sonum facere. Et huius ratio est, siue signum, quia percussio est causa soni, oportet igitur esse aliquid idest percussus, & aliquid percussum. Et propter hoc dicitur, quod sonus est alicuius ad aliquid, idest percussus ad percussum. Oportet enim quod illud, quod facit sonum, tangat aliquid, & cum tetigerit suo ictu, generetur tunc sonus. Ictus autem percussus, non fit sine motu locali, motus autem localis non est sine medio. Vnde relinquitur, quod oportet esse medium, ad hoc quod fiat sonus in actu. Et hoc est quod dictum est, quod

Tex. c6. 79.

oportet esse sonum, non solum alicuius, & ad aliquid, sed etiam in aliquo. Deinde cum dicitur.

c Ostendit qualia oportet esse ea, quae requiruntur ad soni generationem. Et primo ostendit, qualia oportet esse percussus, & percussum. Secundo quale oportet esse medium, ibi. § Amplius autem. § Dicit ergo primo, quod sicut praedictum est, sonus non fit ex percussione quorumcumque corporum. Dicitur enim supra quod pili, & spongia, & huiusmodi mollia non habent potentiam sonandi, vnde nullum sonum faciunt, etiam si percutiantur. Cuius ratio est, quia mollia cedunt percussioni, vnde ex percussione non extrahitur aer, ut sic in eo possit formari sonus ex ictu percussus, & resistit tunc percussus. Sed huiusmodi mollia comprimantur, ut aliquid tunc habeant, & resistunt percussioni, sequitur sonus, licet sonus surdus. Sed es, & corpora lenia, & concava, sua percussione faciunt sonum. Necesse est enim quod illa, ex quorum percussione sonus redditur, sint dura, ut aer extrahatur, quae quidem extrusio est causa generationis soni. Requiritur etiam, quod sint lenia, ut sit aer vnus, sicut infra dicitur. Concava autem etiam percussus bene reddunt sonum, quia in eis intus aer concluditur. Et cum illud, quod primo motum est, non possit statim exire, percutit alium aerem, & sic ex repercussione huiusmodi ictus, & multiplicatur sonus. Et propter hoc etiam illa, quae in sui compositione habent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut aes, & argentum. In quorum autem compositione aer non bene se habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, & alia huiusmodi, quae sunt magis feculenta, & terrestria. Deinde cum dicitur.

Fit autem actu sonus semper alicuius ad aliquid et in aliquo: ictus enim est qui efficitur: itaque fieri non potest, ut si vnus sit, sonus fiat: aliud enim est quod verberat, aliud quod sonat ad aliquid sonat: ictus autem non fit sine laeone.

Verum, ut diximus, non quorumlibet ictus, sonus est. nullum enim sonus edit lana si percutiatur, sed aes, & quaecumque lenia & concava sunt. Aes quidem quia lenis est: concava autem refractione multos post primum ictus efficiunt, dum quod motum est exire non potest.

Præterea & in aere auditur et in aqua, sed minus. Neque vero penes aerem soni potestas est, nec penes aquam: sed oportet solidorum inter se & cum aere constitutionem ictumque fieri: quod tum contingit, cum percussus aer persisterit, nec dissipatus fuerit. itaque si celeriter & uehementer percutiatur, sonum edit: oportet enim ut motus ferientis anticipet dissipationem aeris, non secus ac si quis arenam cumulum, aut certe arenam perpetuo lapsu precipitantem celeriter diuerberet.

Echo autem fit cum ab aere, qui propter vas quod cum terminauit friari;

bent aerem bene dispositum, sunt bene sonora, sicut aes, & argentum. In quorum autem compositione aer non bene se habet, non sunt bene sonora, sicut plumbum, & alia huiusmodi, quae sunt magis feculenta, & terrestria. Deinde cum dicitur.

d Ostendit quale sit medij in quo generatur sonus, & dicit quod medij in quo sonus auditur est aer & aqua, sed minus auditur in aqua, quia in aere, vnde propriissimum medij in generatione soni, quia in auditu, est aer. Et quia medij in quolibet sensu, qualitatibus sensibilibus, enim illi sensu caret, ut possit oes recipere, manifestum est quod neque aer, neque aqua habet proprium sonum, sed necessarium est ad soni generationem, in aere vel aqua, quod aliqua corpora firma vel solida, & dura percutiatur leni, & percutiat aere. Quod autem simul fiat percussio solidorum adinuicem & per consequens sonus, & ad aera, contingit cum aer in sua integritate manet, ut possit percuti, & non diuidit ante percussione. Et propter hoc videmus, quod si aliquid rando motu tangat alterum, non facit sonum, quia prius recedit aer, & dissolvit, quod contactus solidorum corporum habet. Sed si percussio fit velociter & fortiter, tunc fit sonus, quia ad hoc quod fit sonus, oportet quod motus percussus pueniat diuisione aeris, ut aer adhuc adunatus, siue collectus percuti possit, & in eo sonus generari. Et est simile, sicut cum aliquid velociter fertur, percutere potest aerem lapidum antequam dissolvatur, quod non contingit si tarde moueatur. Et propter hoc etiam, quando aliquid velociter fertur in ipso aere, iacet sonum ex suo motu, quia ipse aer adhuc adunatus, se habet in ratione percussus, & non solum dicitur.

e Determinat de secunda generatione soni, quae fit per reuerberationem,

rationem, qui quidem sonus vocatur Echo. Primo ergo determinat quomodo generetur. Secundo ostendit quomodo diuersificetur in sui generatione, ibi. § Videtur autem. § Considerandum est autem circa primum, quod generatio soni in aere, consequitur motum aeris, ut dictum est. Sic autem contingit de immutatione aeris apud generationem soni, si cut de immutatione aquae, cum aliquid in aquam proicitur. Manifestum est enim, quod si unum quendam regyrationes in circuitu aquae percussus. Quae quidem circa locum percussus sunt paruae, & motus est fortis. In remotis autem gyrationes sunt magis, & motus debilior. Tandem motus totaliter euanescent & gyrationes cessant. Si autem antequam motus cesset, gyrationes ille aliquod obstaculum inueniant, fit motus gyrationis in contrarium, & tanto vehementius, quanto propinquius sunt primae percussioni. Sic igitur intelligendum est, quod ad percussione corporum sonatum, aer in gyrum mouetur, & sonus vndique diffunditur. Et in vicino quidem gyrationes sunt minores, sed motus fortior, vnde & sonus fortius percipitur. In remotis autem gyrationes sunt maiores, & motus debilior, & sonus obscurus auditur. Tandem autem deficit totum. Si autem antequam huiusmodi gyrationes deficiant, habet reuerberatio aeris fieri, & sonum de feretis ad aliquod corpus, gyrationes reuertentur in contrarium, & sic auditur sonus quae si ex aduerso. Et haec vocatur echo. Quod praecipue fit, quando illud obstat, ad quod reuertitur aer motus, est aliquod corpus concavum, quasi quoddam vas determinans, & concludens aerem in sua vnitatem, & ideo prohibens ipsum diuidi. Tunc enim ille aer sic vnitus & commotus, quia non potest ulterius motum protendere, propter corpus obstat, percutit iterum aerem, a quo percutebatur, & fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proicit pilam, quae hic sphaera dicitur, & inueniens obstaculum retro resilit. Deinde cum dicitur.

Tex. c6. 81.

Tex. c6. 82.

nans, & prohibens diffundi, iterum aer repellitur, sicut sphaera.

f Videtur autem semper fieri Echo, sed non certa, quia accidit in sono, sicut & in lumine. Etenim lumen semper repercutitur, neque, nisi fieret penitus lumen, sed tenebra extra locum a sole illuminatum. Sed non sic repercutitur sicut ab aqua, aut aere, aut ab aliquo alio leniu ut vmbra faciat, qua lumen determinam.

LECTIO XVII.

Acuum autem recte dicitur esse audiendi potestas. Videtur enim esse vacuum aer. Hic autem est faciens audire, cum moueatur continuus, & vnus. Sed propter id quod fragilis est, non sonat, nisi lene sit quod percipitur, tunc autem vnus fit. Simul enim propter planum, vnus enim est lenis planum. Sonatum igitur est igitur id, quod motiuum est vni aeris continuitate usque ad auditum.

b Auditus autem connaturalis est aeri, propter id autem quod in aere est, moto exteriori, & qui intus est, mouetur. Propter quod non vbiq; audit animal, neque, vbiq; pertransit aer. Non enim vbiq; habet aerem mouenda pars, & animatum, sicut pupilla humidum.

Quod praecipue fit, quando illud obstat, ad quod reuertitur aer motus, est aliquod corpus concavum, quasi quoddam vas determinans, & concludens aerem in sua vnitatem, & ideo prohibens ipsum diuidi. Tunc enim ille aer sic vnitus & commotus, quia non potest ulterius motum protendere, propter corpus obstat, percutit iterum aerem, a quo percutebatur, & fit motus in contrarium. Sicut accidit cum aliquis proicit pilam, quae hic sphaera dicitur, & inueniens obstaculum retro resilit. Deinde cum dicitur.

f Ostendit quomodo diuersimode fit echo. Et dicit quod videtur sepe fieri echo, sed non semper fit certa, idest manifeste perceptibilis. Et hoc ostendit per simile. Dicit enim quod accidit in sono, sicut in lumine. Lumen enim semper repercutitur, sed quandoque quidem est manifesta repercussio luminis, quandoque autem non. Manifesta quidem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore fulgido, ita quod cum quadam claritate fit luminis repercussio, similis modo primae luminis emissioni. Immanifesta autem est repercussio luminis, quando repercutitur ab aliquo corpore opaco, quia huiusmodi repercussio fit sine claritate, & radiorum emissionem. Nisi enim a corporibus opacis fieret repercussio radiorum solis, non fieret lumen penitus, idest in qualibet parte aeris superioris hemisphaerii, sed vbiq; esset tenebra extra solem, idest extra loca, ad quae directe perueniunt radii solares. Non tamen sic repercutitur lumen a corporibus opacis, sicut ab aqua vel aere, aut aliquo de numero lenium corporum, & terforum, a quibus fit repercussio, cum claritate & radiorum emissionem. Et ideo quia repercussio, quae fit a corporibus opacis, non est similis repercussioni, quae fit a corporibus fulgidis, repercussio quae fit a corporibus opacis fa-

cit tenebram, idest vmbra ex illa parte, vbi determinatur lumen manifestum, quod est ex directa emissionem radiorum solarum. Similiter autem quando repercussio soni fit ad corpus concavum, in quo natus est multiplicari sonus fit echo certa, idest manifeste comprehensibilis. Quando autem ad alia corpora fit reuerberatio soni, quae non sunt nata multiplicare sonum, non fit echo manifesta.

prohibuit vnus efficitur, retro aer uelut pila pulsus fuerit.

Videtur autem semper Echo fieri, sed non clara quandoquidem ut in lumine, sic vbi vnus in sono: etenim semper lumen refringitur, alioqui non fieret vbiq; lumen, sed tenebra, extra locum a sole illustratum, sed non ita refringitur, ut ab aqua uel aere, uel quouis alio lenium, ut vmbra efficiat, qua lumen terminamus.

LECTIO XVII.

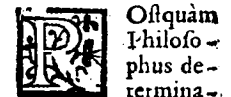
Enes vacuum autem recte dicitur esse audiendi potestas, nam aer videtur esse vacuum, vnus autem est qui audire facit, cum mouetur continuus & vnus, verum quia friabilis est, non personat, nisi res percussa sit lenis, tunc autem vnus fit simul propter planum, nunc enim est lenis planum. Sonatum igitur est, quod continuatione vnus aerem usque ad auditum mouere potest.

Porro autem in auditu inest aer quidam natiuus, sed quoniam in aere est moto externo, mouetur internum, quomobrem animal qualibet sui parte non audit, neque quouis permeat aer, neque enim vbiq; habet aerem mouenda & animata.

Si autem corpus non sit lenis, sed asperum, tunc superficies non est vna. Et quia aer est frangibilis, idest facile diuisibilis, sequitur quod etiam aer non sit vnus & continuus, vnde non potest in eo formari sonus. Sic igitur patet, quod illud est sonans tantum, idest faciens sonum, quod mouet aerem vnus, continuus existentem a se usque ad auditum. Sic ergo patet, quod illi qui dicunt, quod vacuum est proprium sensui auditus, dicunt aliquid recte, quia esse proprium auditus, competit aeri, quem vacuum esse dicunt. Non autem dicunt recte quantum ad hoc, quod plenum aere dicunt esse vacuum. Deinde cum dicitur.

b Determinat de immutatione auditus a sono, quantum ad ipsum organum sensus auditus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod aer appropriatur organo auditus. Secundo ostendit, qualis sit aer, qui competit organo auditus, ibi. § Per se quidem igitur. § Tertio ostendit, quomodo auditus impeditur, vel non impeditur ex impedimento organi, ibi. § Propter hoc autem & aqua. § Dicit ergo primo, quod auditus connaturalis est aeri, ita quod sicut humidum aequum conuenit instrumento visus, ita aer conuenit instrumento auditus. Et hoc eadem, quia si attribuat aer instrumento auditus, sequitur quod eadem passio soni erit in aere exteriori moto, & in aere qui mouetur intus, & est instrumentum auditus. Et ideo animal non audit in qualibet parte sui corporis, neque aer sonans generat sonum, siue penetrat quancumque partem corporis animati, quia animatum non habet in qualibet sui parte aerem, ut quilibet pars eius possit esse mouenda a sono, sicut etiam animatum habet humidum aequum, non vbiq; sed in quadam parte determinata, scilicet in pupilla. Deinde cum dicitur.

LECTIO XVII.

Ostendam Philosopho de terminat de generatione soni, hic determinat de immutatione sensus a sono. Et primo quantum ad immutationem medij. Secundo, quantum ad immutationem instrumenti, ibi. § Auditus autem. § Dicit ergo primo, quod quia medium in sono est aer, recte dicitur a quibusdam, quod vacuum est proprium sensui auditus, quia videtur eis quod vacuum sit aer. Aer autem facit auditum sonum, cum moueatur, existens vnus, & continuus, ut in eo possit formari sonus. Et quia ad hoc quod formetur sonus, necessaria est vnitatem, & continuitas aeris, ideo non fit sonus, nisi sonabile quod percipitur, sit lenis. Lene enim est cuius vna pars non supereminet alteri. Aesperum autem cuius vna pars alicui supereminet. Vnde manifestum est, quod superficies lenis corporis est simpliciter vna. Et propter hoc, aer propter vnitatem plani, idest superficies fit vnus, & si

c Ostendit,

¶ Ostendit qualis sit aer, qui appropriatur instrumento auditus. Et dicit, quod cum omne habens sonum sit aptum natum resistere percipienti. Manifestum est quod aer per se non habet sonum eo quod de se non est natum resistere percipienti, sed facillime cedit. Prohibetur enim cessio eius, siue diffusus ab aliquo corpore solido, & ideo cum hoc accidit, motus aeris reddit sonum. Dicitur enim, quod ad generationem soni, oportet fieri percussio- nem duorum solidorum adinuicem, & ad aerem. Sed aer qui est connaturalis auditui, est edificatus, id est firmiter dispositus in auribus, cum hac proprietate quod sit immobilis, ad hoc quod animal possit sentire per certitudinem omnes differentias morum. Sicut enim humidum aqueum, quod est in pupilla, caret omni colore, ut possit cognoscere omnes colorum differentias, ita oportet quod aer qui est in tra tympanum auris, careat omni motu, ad hoc quod possit discernere omnes sonorum differentias. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 83.

c Per se igitur insonabilis aer, propter id, quod facile frangibilis est, accedit. Cum uero prohibeatur diffuere, & huiusmodi motus sonus est. Hic autem est in auribus edificatus, in hoc ut immobilis sit, quatenus exacte sentiat oēs differentias motus.

d Propter hoc autē & in aqua audimus: quoniam non ingreditur ad ipsum connaturale aerem, sed neque in aurem, per reflexiones ipsius. Cum autem hoc accidat, non audit, neque si meninga labore, sicuti neque tum uidemus, cum ea pellis, quę pupillam tegit morbo quopiam laborat.

Tex. cō. 84.

e Sed signum est audiendi, aut non, sonare semper aurem, sicut cornu. Semper enim quodam proprio motu aer mouetur in auribus, sed sonus extraneus, & non proprius. Et propter hoc dicunt nos audire uacuo, & sonanti, quia audimus habente determinatam aerem.

Tex. cō. 85.

f Vtrum autem sonet, verberas an quod verberatur? an vtrūque modo autem altero. Est enim sonus motus possibilis moueri hoc modo, quo quidē saltantia a lenibus cum aliquis ea traxerit. Non igitur, sicut dictum est, omne sonat, quod verberatur, & verberas, ut si obiciatur acus acui, sed oportet quod percussio, planum lenē, regulare esse, ut aer subito dissiliat, & moueatur.

Tex. cō. 86.

g Differentiæ autem sonantium, in sono secundum actum ostenduntur. Sicut enim non videntur colores sine lumine, sic neque sine sono, acutum & graue.

h Hęc autem dicuntur in metaphoram ab illis quę tangunt.

Lib. 4. c. 8.

¶ Quod aqua scilicet ingreditur ad naturalem aerem, non audit animal propter corruptionem aeris, qui est necessarius ad audendum, sicut etiam, si corrumpatur humidum pupillę, ex immissione alicuius extranei, impeditur visio. Et non solum ex corruptione aeris impeditur auditus, sed etiam si meninga, id est pellis circumdans aerem, aut aliqua pars coniuncta labore, id est in firmetur, sicut etiam visio impeditur, si impediatur pellis pupillę, quę continet humorem aqueum pupillę. Quidam autem libri habent quod in aqua non audimus. Quod est contra illud quod dictum est, quod audimus in aere & in aqua, & contra illud quod Philosophus dicit in Libro de Hist. animalium, quod animalia audiunt in aqua. Licet enim aqua non ingreditur ad interiorem aerem, tamen potest eum commouere, & sic imprimere in ipsum speciem soni. Secundum autem impedimentum auditus, ponit ibi.

e Et hoc impedimentum provenit ex hoc, quod aer, qui est in auribus, non est immobilis, unde dicit quod signum per quod potest discerni, vtrum aliquis sit boni auditus, vel non, est quod sem-

per audiat tinnitum in auribus, & sonum, sicut auditur cum apponitur cornu ad aures, propter motum aeris in cornu. Cum enim hoc accidit, homo non est boni auditus, quia aer in auribus sicut audientis tinnitum, semper mouetur quodam proprio motu. Sed ab instrumento auditus, sonus debet esse extraneus, & non proprius, sicut instrumentum, visus recipit extraneum colorem, & non habet proprium. Si autem haberet proprium, impeditur visio. Et similiter si aer, qui est in auribus, habeat proprium motum & sonum, impeditur auditus. Quia igitur auditus fit per aerem, propter hoc aliqui credentes aerem esse vacuum, dicunt nos audire uacuo, & sonanti, quia scilicet pars soni auditus, habet aerem determinatum, id est immobilem & distinctum ab aere exteriori. Deinde cum dicit.

Aer igitur ipse soni expers est: propterea quod est friatu facilis: cum autem prohibetur friari, tunc motus eius est sonus, is porro qui in auribus est situs, propterea inuis est cōditus, ut sit immobilis, nimirum ut exquisite sentiat omnes motus differentias.

G Quo fit ut etiam in aqua audiamus, quoniam non penetrat in ipsum natuum aerem, sed ne in aurem quidem propter anfractus: quod cum contingit, non audit: neque etiam si membrana egrotauerit: quemadmodum pellis ea qua pupilla obediuntur, cum egrotauerit.

Quinetiam signum audiendi uel non audiendi est, si auris semper sonet ut cornu: semper enim aer in auribus conditus motu quodam mouetur suo: at sonus alienus est, & non proprius: & propterea dicunt nos audire uacuo & sonante, quia eo audimus quod definitum habet aerem.

Vtrum autem sonat id quod uerberat, an quod uerberatur? An & vtrūque, modo tamen diuerso, est enim sonus motus eius quod potest moueri, uel luti quę resiliunt a lenibus, cum quis percussit. nam ut diximus, non quiduis sonat dum percussio & percussio: Verbi causa, si acus acui feriat. sed oportet ut id quod percussio planum sit, ita ut aer consertim resiliat, & quatiatur.

Differentiæ autem sonantium in sono qui actu est, patefunt: ut enim colores sine lumine non cernuntur, sic nec acutum & graue sine sono.

Hęc autem per translationem dicuntur a tactilibus.

K Etum est prius, puta si obiciatur acus acui, non fit sonus. Sed ad hoc quod generetur sonus, oportet hoc quod percussio esse regulare, id est esse sic dispositum, ut aer subito dissiliat ex eius resistentia, & moueatur, & ex tali motu generetur sonus. Deinde cum dicit.

g Determinat de differentiis sonorum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo percipiuntur. Secundo, quomodo nominentur, ibi. Hęc autem dicuntur. Dicit ergo primo, quod diuersę res sonantes faciunt diuersos sonos. Sed huiusmodi differentię sonantium, sem quod nate sunt facere diuersos sonos, non manifestantur quoniam sonus est in potentia, sed solum quoniam sonus est in actu. Sicut enim non videntur colores sine lumine, sic non percipiuntur acutum & graue in rebus sonantibus, nisi fiat sonus in actu. Deinde cum dicit.

h Ostendit quomodo differentię sonorum nominentur. Et circa hoc quatuor facit. Primo ostendit unde sumantur nomina sonorum, & dicit quod sumuntur secundum metaphoram a tactilibus tangibilibus. Manifestum est enim, quod acutum & graue inter qualitates tangibiles computantur. Secundo ibi.

¶ Ponit rationes nominum. Et dicit quod ille sonus acutus est, qui multum mouet sensum auditus in paucis temporibus, grauis autem sonus est, qui multo tempore mouet parum. Tertio ibi.

K Quia predictę rationes videntur esse velocis, & tardi, velox enim est quod in paruo tempore multum mouetur, tardum autē quod in multo tempore, parum. Ostendit qualiter se habet acutum & graue in sonis, ac velox & tardum in motibus, & dicit quod velox non est idem quod acutum, nec graue in sonis est idem quod tardum, sicut nec sonus (cuius differentię sunt graue & acutum) est idem quod motus, cuius differentię sunt velox & tardum. Sed sicut motus est causa soni, ita velocitas motus est causa soni acuti, & tarditas motus est causa soni grauis. Sed hoc intelligendum est, cum sonus causatur ab vno motu, cum autem causatur ex pluribus motibus, frequentia motuum est causa acuti soni, & tarditas est causa grauis, ut dicit Boetius in Musica. Unde & chorda magis tensa acutius sonat, quia ex vna percussione frequentius mouetur. Quarto ibi.

l Assimilari differentias sonorum qualitatibus tangibilibus a quibus nominantur, & dicit, quod ea quę sunt circa tactum habent similitudinem cum acuto & hebeti in sonis, quia acutus sonus quasi pugit auditum, eo quod in paucis temporibus mouet ipsum, hebes autē quasi pellit, quia in multo tempore mouet. Unde vnum eorum accidit cum velocitate motus, aliud cum tarditate. Vltimo concludit quod sic de sono determinatum sit.

Tex. cō. 87.

Tex. cō. 88.

Tex. seq.

Tex. cō. 89.

¶ Ponit rationes nominum. Et dicit quod ille sonus acutus est, qui multum mouet sensum auditus in paucis temporibus, grauis autem sonus est, qui multo tempore mouet parum. Tertio ibi.

K Quia predictę rationes videntur esse velocis, & tardi, velox enim est quod in paruo tempore multum mouetur, tardum autē quod in multo tempore, parum. Ostendit qualiter se habet acutum & graue in sonis, ac velox & tardum in motibus, & dicit quod velox non est idem quod acutum, nec graue in sonis est idem quod tardum, sicut nec sonus (cuius differentię sunt graue & acutum) est idem quod motus, cuius differentię sunt velox & tardum. Sed sicut motus est causa soni, ita velocitas motus est causa soni acuti, & tarditas motus est causa soni grauis. Sed hoc intelligendum est, cum sonus causatur ab vno motu, cum autem causatur ex pluribus motibus, frequentia motuum est causa acuti soni, & tarditas est causa grauis, ut dicit Boetius in Musica. Unde & chorda magis tensa acutius sonat, quia ex vna percussione frequentius mouetur. Quarto ibi.

l Assimilari differentias sonorum qualitatibus tangibilibus a quibus nominantur, & dicit, quod ea quę sunt circa tactum habent similitudinem cum acuto & hebeti in sonis, quia acutus sonus quasi pugit auditum, eo quod in paucis temporibus mouet ipsum, hebes autē quasi pellit, quia in multo tempore mouet. Unde vnum eorum accidit cum velocitate motus, aliud cum tarditate. Vltimo concludit quod sic de sono determinatum sit.

i Acutum enim mouet sensum in paucis temporibus multum. Graue autem in multo, paucum.

K Neque tamen velox est acutum, graue autem tardum. Sed fit illius quidem propter velocitatem talis motus, huius autem propter tarditatem.

l Et videntur similitudinem habere, circa tactum cum acuto & hebeti. Acutum enim quasi pungit, hebes quasi pellit, propter id quod mouet, hoc quidē in paucis, illud autem in multo. Quare accidit, hoc quidem velox, illud autem, tardum esse. De sono igitur sic determinatum sit.

l Et videntur similitudinem habere, circa tactum cum acuto & hebeti. Acutum enim quasi pungit, hebes quasi pellit, propter id quod mouet, hoc quidē in paucis, illud autem in multo. Quare accidit, hoc quidem velox, illud autem, tardum esse. De sono igitur sic determinatum sit.

LECTIO XVIII.

LECTIO XVIII.

Ox autem, sonus quidam est animati. In animalium enim nulum uocat, sed secundum similitudinem dicuntur uocare, ut tibia, & lyra, & quęcūq; alia inanimatorum, extensionem habent, & melos, & locutionem, Assimilantur enim, quia & uox hęc habet.

b Multa autem animalium, uocem non habent, ut quę sunt sine sanguine, & sanguinem habentium, pisces. Et hoc rationabiliter, si quidem motus, sonus est. Sed qui dicuntur uocem habere ut qui in Acheloo, sonant branchiis, aut quodam altero hmoi.

c Vox autē sonus animalis est, & non qualibet parte. Sed quoniā omne sonat, verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo, hoc autē

c Vox autē sonus animalis est, & non qualibet parte. Sed quoniā omne sonat, verberante aliquo, & aliquid, & in aliquo, hoc autē

LECTIO XVIII.

Rostquam Philosophus determinauit de sono, hic determinat de uoce, quę est species soni. Et diuiditur in partes duas. In quarum prima pręmittit quędam, quę sunt necessaria ad diffinitionem uocis. In secunda diffinit uocem, ibi. Quare percussio. Circa primum duo facit. Primo ostendit, quorum sit habere uocem. Secundo quid sit proprium organum uocis, ibi. Vox autem sonus. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod habere uocem est animalium. Dicit ergo primo, quod uox est quędam species soni, est enim sonus animati, non autem quorumlibet, sed quorumdam, ut post patebit. Nullum autem inanimatum habet uocem. Et si aliquando aliquod eorum dicitur habere uocem, hoc est secundum similitudinem, sicut tibia, & lyra, & huiusmodi instrumenta dicuntur habere uocem. Habent enim tria, eorum soni, in quibus assimilantur uoci. Quorum primum est extensio. Manifestum est enim quod in corporibus inanimatis ex simplici percussione causatur sonus, uel cum percussio statim transeat, sonus etiam cito transit, & non continuatur. Sed uox causatur ex percussione aeris ad uocalem arteriam ut post dicitur, quę quidem percussio continuatur secundum ap-

petitum animę, & ideo uox extendi potest, & continuari. Illa igitur instrumenta, de quibus dictum est, ex hoc ipso quod habent quandam continuitatem in suo sono, habent similitudinem uocis. Secundum autem, in quo assimilantur uoci est melos, id est consonantia. Sonus enim corporis inanimati, cum ex simplici percussione

Acutum enim mouet sensum breui tempore, multum: graue longo tempore, parum.

Neque uero acutum uelox est neque graue tardum, sed motus unius fit talis propter uelocitatem: alterius, propter tarditatem.

Atque uidentur proportione respectu acuto & obtuso quod in tactu consistit: acutum enim quasi pungit: obtusum, quasi pellit: propterea quod unum in multo, alterum in paucis mouet tempore: itaque accidit, ut alterum uelox, alterum tardum sit. Ac de sono quidem sic expositum sit.

Ox autem est sonus quidam animati: nullum enim inanimatorum uoce uiuitur, sed si similitudine quadam dicuntur uocem emittere, et tibia, ut lyra: ceterorumque inanimatorum quęcūque habent extensionem & melos & locutionem, sunt enim similia, quia & uox hęc eadem habet.

Multa autem animalia non habent uocem, ut exanguia: & inter sanguinea prædita, pisces: neque adeo iniuria: si quidem sonus motio quadam est aeris. Sed quos serunt uocem mittere, ut in Acheloo Anme pisces quosdam: issonat branchiis, uel eius generis alio.

Vox autem est sonus animalis, nec quauis parte, sed quoniam omnia sonant percussione aliquo, & aliquid, & in aliquo, idque est aer, merito, ea

vocem, sicut omnia carentia sanguine, quorum quatuor sunt genera, ut dicitur in lib. de Animalibus, scilicet mollia, quę habent mollem carnem exterius, ut pulpi, & sepia, & animalia mollis testę, ut cancri, & animalia dura testę, ut ostrea, & animalia anulosa corpora, ut apes & formicę, & huiusmodi. Nullum enim horum habet sanguinem, neque uocem. Et similiter etiam aliqua animalium habent sanguinem, non habent uocem, scilicet pisces. Et hoc rationabiliter accidit, quia sonus est quidam motus aeris, ut supra dictum est. Huiusmodi autem animalia non respirant aerem, & ideo non habent proprium sonum, qui fit uox. Sed quędam pisces dicuntur habere uocem, sicut qui sunt in Acheloo, quod est proprium nomen fluuii, non habent proprie uocem, sed faciunt quandam sonum cum branchiis, quibus expellunt aquam, & attrahunt aerem, aut aliquo alio instrumento motus. Deinde cum dicit.

c Ostendit quid sit organum uocis. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit, quod idem est organum uocis & respirationis. Secundo ostendit ad quid respirationis sit utilis, ibi. Tam enim respirationis. Tertio ostendit quid sit organum respirationis, ibi. Organum autem. Dicit ergo primo, quod quauis uox fit sonus animalis, non tamen cuiuscumque partis animalis, sonus est uox. Sed quia ad generationem soni requiritur quod sit percussio alicuius ad ali-

* a. l. sic de-
mum acutu
uolox est, &
grauē tar-
dum.

Li. 4. de hist.
Animaliū.
c. 9.

Tex. cō. 83.

mata.

ata vocem habeant, quæ aerem respirando suscipiunt, & ex eadē parte, vnde respirant. Deinde cum dicitur.

dicitur quod natura vitur aere respirato, ad duo opera, sicut etiam vitur lingua ad gustum, & ad locutionem, quorum duorum, gustus est necessarius: est enim discretius alimenti conuenientis, quo conseruatur animal, & ppter hoc pluribus animalibus inest. Sed interpretatio quæ fit per locutionem, est ad bene esse. Et similiter aere respirato natura vitur ad mitigationem caloris naturalis, quod est necessarium, & huius causa dicta est in libro de Respiratione & expiratione, & vitur aere respirato ad formationem vocis, quod est ad bene esse. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 89.

ostendit quod sit organum respirationis, & dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, vt ei deferuiat ad aeris attractionem. Aer enim necesse est vt recipiatur in pulmone, quia animalia gressiua habent in hac parte plus de calore, quàm in aliis partibus. Pulmo enim coniungitur cordi, in quo est principium caloris naturalis, & ideo locus qui est circa cor, indiget respiratione ad refrigerium caloris naturalis. Dicit autem locus primus, vel quia est primus post cor, pulmo, vt pote ei vicinior, vel quia cor est prima pars animalis, & quantum ad generationem, & quantum ad causalitatem motus, & propter hoc necesse est vt aer ingrediatur ad pulmonem, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia in hac parte animalia pedibus gradientia habent plus caloris aliis, intelligendum est alius animalibus. Manifestum est enim quod animalia habentia sanguinem, habent plus de calore naturali carentibus sanguine. Et in genere habentium sanguinem, habent pisces minus de calore naturali. Et propter hoc, animalia carentia sanguine, & pisces non respirant, vt supra dictum est. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 90.

ostendit quod sit organum respirationis, & dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, vt ei deferuiat ad aeris attractionem. Aer enim necesse est vt recipiatur in pulmone, quia animalia gressiua habent in hac parte plus de calore, quàm in aliis partibus. Pulmo enim coniungitur cordi, in quo est principium caloris naturalis, & ideo locus qui est circa cor, indiget respiratione ad refrigerium caloris naturalis. Dicit autem locus primus, vel quia est primus post cor, pulmo, vt pote ei vicinior, vel quia cor est prima pars animalis, & quantum ad generationem, & quantum ad causalitatem motus, & propter hoc necesse est vt aer ingrediatur ad pulmonem, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia in hac parte animalia pedibus gradientia habent plus caloris aliis, intelligendum est alius animalibus. Manifestum est enim quod animalia habentia sanguinem, habent plus de calore naturali carentibus sanguine. Et in genere habentium sanguinem, habent pisces minus de calore naturali. Et propter hoc, animalia carentia sanguine, & pisces non respirant, vt supra dictum est. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 91.

ostendit quod sit organum respirationis, & dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, vt ei deferuiat ad aeris attractionem. Aer enim necesse est vt recipiatur in pulmone, quia animalia gressiua habent in hac parte plus de calore, quàm in aliis partibus. Pulmo enim coniungitur cordi, in quo est principium caloris naturalis, & ideo locus qui est circa cor, indiget respiratione ad refrigerium caloris naturalis. Dicit autem locus primus, vel quia est primus post cor, pulmo, vt pote ei vicinior, vel quia cor est prima pars animalis, & quantum ad generationem, & quantum ad causalitatem motus, & propter hoc necesse est vt aer ingrediatur ad pulmonem, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia in hac parte animalia pedibus gradientia habent plus caloris aliis, intelligendum est alius animalibus. Manifestum est enim quod animalia habentia sanguinem, habent plus de calore naturali carentibus sanguine. Et in genere habentium sanguinem, habent pisces minus de calore naturali. Et propter hoc, animalia carentia sanguine, & pisces non respirant, vt supra dictum est. Deinde cum dicitur.

Tex. cō. 87.

ostendit quod sit organum respirationis, & dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, vt ei deferuiat ad aeris attractionem. Aer enim necesse est vt recipiatur in pulmone, quia animalia gressiua habent in hac parte plus de calore, quàm in aliis partibus. Pulmo enim coniungitur cordi, in quo est principium caloris naturalis, & ideo locus qui est circa cor, indiget respiratione ad refrigerium caloris naturalis. Dicit autem locus primus, vel quia est primus post cor, pulmo, vt pote ei vicinior, vel quia cor est prima pars animalis, & quantum ad generationem, & quantum ad causalitatem motus, & propter hoc necesse est vt aer ingrediatur ad pulmonem, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia in hac parte animalia pedibus gradientia habent plus caloris aliis, intelligendum est alius animalibus. Manifestum est enim quod animalia habentia sanguinem, habent plus de calore naturali carentibus sanguine. Et in genere habentium sanguinem, habent pisces minus de calore naturali. Et propter hoc, animalia carentia sanguine, & pisces non respirant, vt supra dictum est. Deinde cum dicitur.

Manifestat prædictam diffinitionem. Et primo quantum ad hoc quod dixerat, quod percussio vocalis est ab anima. Secundo quantum ad hoc quod dixit, quod est aeris respirati, ibi. Signum autem. Posuerat enim tria in diffinitione vocis. Percutiens scilicet animam. Percussum, scilicet aerem respiratum. Et ad quod fit percussio scilicet vocalem arteriam, quorū tertium supra manifestauerat, vnde restabat quod duo prima manifestaret. Dicit ergo primo, quod sicut supra dictum est, non omnis sonus animalis est vox. Contingit enim linguam facere aliquos sonos, qui tamen non sunt voces, sicut & tussientes faciunt sonum, qui tamen non est vox. Oportet enim ad hoc quod sit vox, quod verberet aerem sit aliquid animatum, & est imaginatio ad aliquid significandum. Oportet enim quod vox sit sonus quidam significans, vel naturaliter, vel ad placitum, & propter hoc dictū est, quod huiusmodi percussio est ab anima. Operatiōes enim animales dicuntur, quæ ex imaginatione procedunt. Et sic patet quod vox non est percussio respirati aeris, sicut accidit in tussis. Sed id cui principaliter attribuitur causa generationis vocis, est anima, quæ vitur isto aere, scilicet respirato ad verberandum aerem qui est in arteria, ad ipsam arteriam. Aer ergo non est principale in vocis formatione, sed anima quæ vitur aere vt instrumento ad vocem formandam. Deinde cum dicitur.

sola uocem fundere censendum est, quæcumque recipiunt aerem.

Iam enim spiritu abutitur natura ad duo officia, ut lingua ad gustatum & ad sermone(m) (quorum gustatus quidem necessarius est, quamobrem pluribus etiam inest, sermo uero ut bene sit) sic quoque spiritu tum ad nativum calorem, ut quod sit necessarium (causa autem aliis dicitur) tum uero ad uocem, ut id quod bene est, ad sit.

Instrumentum autem spiritus est guttur, id uero cuius gratia hæc pars est, pulmo est: hac enim parte plus habent caloris pedestria quam cætera. Indiget etiam respiratione locus is qui circa cor est primus. quo circa necesse est intro spiritum ductum intrare aerem.

Itaque istus spiritu ducti aeris ab anima quæ est in his partibus, ad eam partem quæ arteria uocatur, uox est.

Neque enim quilibet sonus animalis uox est, ut diximus: licet enim lingua sonum edere, ut qui tussit, sed oportet id quod uerberat animalium esse & cum phantasia quadam. uox enim sonus est significans, & non aeris qui spiritu ducitur, ut tussis, sed hoc ipso ferit eum qui est in arteria, ad ipsam.

Cuius rei indicium est, quod nemo posset uocem emittere ducens aut red dens spiritum, sed retinens, hoc enim ipso mouet, qui retinet. Patet etiam causa cur pisces sint uocis expertes, nimirum quia non habent guttur, hanc porro partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque spirant, sed qui ita dicunt, aberrant: causa autem, ad aliam sit reiecta disputationem.

pellit expirando, sed dum retinet aerem, quia dum retinet, isto aere retento, & percutiente aerem existentem, in vocali arteria causat motum ad formationem vocis. Aliud signum est, quod pisces non habent uocem, non enim habent guttur, id est uocalem attentionem, & hanc partem non habent, quia non recipiunt aerem, neque respirant. Sed qui dicunt hoc quod pisces respirant, peccant. Quare autem pisces non respirant, alia ratio est, pertinet enim ad scientiam in qua considerantur particularia accidentia animalium.

LECTIO

ostendit quod sit organum respirationis, & dicit quod organum respirationis est vocalis arteria, quæ est ordinata ad pulmonem, vt ei deferuiat ad aeris attractionem. Aer enim necesse est vt recipiatur in pulmone, quia animalia gressiua habent in hac parte plus de calore, quàm in aliis partibus. Pulmo enim coniungitur cordi, in quo est principium caloris naturalis, & ideo locus qui est circa cor, indiget respiratione ad refrigerium caloris naturalis. Dicit autem locus primus, vel quia est primus post cor, pulmo, vt pote ei vicinior, vel quia cor est prima pars animalis, & quantum ad generationem, & quantum ad causalitatem motus, & propter hoc necesse est vt aer ingrediatur ad pulmonem, ad refrigerium caloris naturalis cordis. Vel hoc quod dicit, quia in hac parte animalia pedibus gradientia habent plus caloris aliis, intelligendum est alius animalibus. Manifestum est enim quod animalia habentia sanguinem, habent plus de calore naturali carentibus sanguine. Et in genere habentium sanguinem, habent pisces minus de calore naturali. Et propter hoc, animalia carentia sanguine, & pisces non respirant, vt supra dictum est. Deinde cum dicitur.

odore autem & olfactibili, minus bene determinabile est, dicitur. Non enim manifestum est quale quid sit odor, sicut sonus, aut visibile, aut lumen. Causa autem est, quia sensum hunc non habemus certum, sed peiorem multis animalibus. Praue enim odoratur homo, & nihil odoratur odore bilium, sine læticia & tristitia, tã quã non existente certo, eo quod sentimus. Rationabile est autem sicut & fortes oculis colores sentire, & non per manifestas ipsas esse differentias colorum nisi terrentium & non terrentium, sic & odores hominum genus.

Videtur enim & olfactus analogiam habere ad gustum, & similiter species humorum, cum his quæ sunt odoris. Sed certior habemus gustum, propter id quod ipse quidam tactus est, hunc autem sensum habet homo certissimum. In aliis enim deficit ab animalibus multis. Secundum autem tactum, longe excellentius certiusque quàm cætera animalia iudicat, vnde & prudentissimum animalium est. Signum autem sensum hunc, ingeniosos esse & non ingeniosos, secundum alium autem nullum. Duri enim carne, inepti mente. Molles autem carne, bene apti.

116.

Philosophus dicit in libro de Animalibus, vnde cum cerebrum sit humidum & frigidum in se consideratum, impeditur in homine bonitas olfactus, & propter hoc prae odoratur homo, & nihil odorabile percipit, nisi quod est secundum aliquam excellentiam inducens delectationem, aut contrarium, quod contingit propter sensum, qui non est perspicax ad certitudinaliter discernendum de suo obiecto. Vnde rationale est, quod hominum genus sic se habeat ad percipiendos odores, sicut se habent animalia habentia duros oculos, vt locustæ, & quidam pisces ad percipiendos colores, quos propter debilitatem visus, ex ineptitudine organi, non percipiunt nisi in quadam excellentia, prout ex eis ingeritur eis aliquis terror, vel eius contrarium. Deinde cum dicitur.

ostendit quomodo innotescant nobis differentia odorum. Et circa hoc duo tacit. Primo ostendit, quod differentia odorum nobis innotescunt per comparationem ad differentias saporum. Secundo ostendit quomodo respondent differentia odorum differentis saporum ibi. Est autem sicut humor. Dicit ergo primo, quod sensus olfactus in homine, videtur habere quamdam conuenientiam, & proportionem ad gustum, & similiter species humorum, id est saporum ad species odoris. Vnumquodque autem ignotum cognoscitur per id quod est magis manifestum. Vnde cum species saporum, & quodlibet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus, & illud ex quo aliquid dicitur esse sensitiuum est sensus tactus. Vnde ex hoc quod aliquis habet meliorem tactum, sequitur quod simpliciter habet meliorem sensitiuum naturam, & per consequens quod sit melioris intellectus. Nam bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus. Ex hoc autem quod aliquis habet meliorem auditum, vel meliorem visum, non sequitur quod sit melius sensitiuus, vel melioris sensitiuus simpliciter, sed solum secundum quid. Alia ratio est, quia bonitas tactus, non sequitur bonitatem complexionis siue temperantia. Cum enim instrumentum tactus non possit esse denudatum a genere tangibilium qualitarum, eo quod est ex elementis compositum, oportet quod sit in potentia ad extrema, saltem per hoc quod est medium inter ea. Ad bonam autem complexionem corporis sequitur nobilitas animæ, quia omnis forma est proportionata suæ materie. Vnde sequitur quod qui sunt boni tactus, sunt nobilioris animæ, & perspicacioris mentis. Queritur autem iterum, cum tactus sit certissimus sensum, quare species odorum denominantur magis a speciebus saporum, quàm a qualitatibus tangibilibus. Et dicendum, quod odor & sapor causantur ex determinata commixtione qualitarum elementarium, & ideo species odoris magis respondent speciebus saporis, quàm simplicibus qualitatibus tangibilibus. Deinde cum dicitur.

odore & odorabili minus facile explicare est, quàm de his quæ dicta sunt, non enim constat quale quid sit odor, quomodo sonus aut lumen aut color, causa est, quia non habemus exquisitum hunc sensum, sed deteriore compluribus animalibus, homo enim exiliter olfacit, atque sine dolore & voluptate nihil sensu odorabilem, utpote cum non sit exquisitum hoc instrumentum. Consentaneum etiam est quæ durioribus sunt oculis eodem modo colores sentire, neque perspicuas eis esse colorum differentias, nisi cum terrore & sine terrore, eodem etiam pacto odores hominum genus.

Enimvero species saporum, si ad gustum conseras, cum speciebus odoris habere proportionem ac similitudinem uidentur. Sed exquisitiorem habemus gustatum, propterea quod tactus sit quidam, & hunc sensum homo habeat exquisitissimum. in reliquis enim longe inferior est cæteris animalibus: at uero tactu, præter cætera omnia exquisite suo fungitur munere: & ideo prudentissimum est animalium: argumento quod in genere hominum ob instrumentum hoc, ingeniosi sunt & tardi, nec ob ullum aliud: qui enim duras habent carnes, tardi sunt ingeniosi: qui uero molles, ingeniosi.

ostendit quomodo innotescant nobis differentia odorum. Et circa hoc duo tacit. Primo ostendit, quod differentia odorum nobis innotescunt per comparationem ad differentias saporum. Secundo ostendit quomodo respondent differentia odorum differentis saporum ibi. Est autem sicut humor. Dicit ergo primo, quod sensus olfactus in homine, videtur habere quamdam conuenientiam, & proportionem ad gustum, & similiter species humorum, id est saporum ad species odoris. Vnumquodque autem ignotum cognoscitur per id quod est magis manifestum. Vnde cum species saporum, & quodlibet instrumentum cuiuscumque sensus est etiam instrumentum tactus, & illud ex quo aliquid dicitur esse sensitiuum est sensus tactus. Vnde ex hoc quod aliquis habet meliorem tactum, sequitur quod simpliciter habet meliorem sensitiuum naturam, & per consequens quod sit melioris intellectus. Nam bonitas sensus est dispositio ad bonitatem intellectus. Ex hoc autem quod aliquis habet meliorem auditum, vel meliorem visum, non sequitur quod sit melius sensitiuus, vel melioris sensitiuus simpliciter, sed solum secundum quid. Alia ratio est, quia bonitas tactus, non sequitur bonitatem complexionis siue temperantia. Cum enim instrumentum tactus non possit esse denudatum a genere tangibilium qualitarum, eo quod est ex elementis compositum, oportet quod sit in potentia ad extrema, saltem per hoc quod est medium inter ea. Ad bonam autem complexionem corporis sequitur nobilitas animæ, quia omnis forma est proportionata suæ materie. Vnde sequitur quod qui sunt boni tactus, sunt nobilioris animæ, & perspicacioris mentis. Queritur autem iterum, cum tactus sit certissimus sensum, quare species odorum denominantur magis a speciebus saporum, quàm a qualitatibus tangibilibus. Et dicendum, quod odor & sapor causantur ex determinata commixtione qualitarum elementarium, & ideo species odoris magis respondent speciebus saporis, quàm simplicibus qualitatibus tangibilibus. Deinde cum dicitur.

ostendit

¶ Ostendit, quomodo species odoris correspondent speciebus saporis, & dicit, qd sicut humor idest sapor, quidam est dulcis, & quidam amarus, sic etiam & odores distinguuntur. Sed sciendum est, qd quaedam habent proportionalem odorem & saporis, scilicet dulcem odorem & dulcem saporis, quaedam vero per contrarium, scilicet suauem saporis, & non suauem odorem, vel econuerso.

Tex. cō. 95.

Cuius ratio est, qd sapor consistit in humido aequo aliquantulum digesto, odor autem consistit in sicco aereo aliquantulum contemperato. Contingit autem quandoque utramque substantiam, scilicet subtilem aeream, & aequam grossiore, secundum debitam proportionem commissa esse, & sic est suauitas saporis & odoris. Si vero sit debita proportio in uno, & non in altero, erit in uno sua uitas, & in alio non.

Tex. cō. 96.

Et sicut dictum est de dulci & amaro, quae sunt extrema in saporibus, quae transferuntur ad odores, ita etiam & acetosum & austerrum, idest stypticum, aut ponticum, & acutum, & pingue, odoribus attribuntur. Sed licet non semper in omnibus correspondeat odoribus saporibus, tamen sicut dixi, propter hoc qd odores non sunt multum manifesti, sicut saporis, acceperunt nomina odores a saporibus secundum similitudinem rerum, quia ut in pluribus, odores respondent saporibus. Dulcis enim odor & sapor causatur a croco & melle. Acer autem a thymo & asinilibus. Et similiter de aliis odoribus & saporibus. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 97.

¶ Ostendit etiam quomodo non odorabilia, odoratu percipiuntur, & dicit qd sicut auditus est audibilis, & non audibilis & visus est uisibilis & non uisibilis, cum sit eadem potentia cognoscitiva oppositorum, & privatio non cognoscitur nisi per habitum, similiter olfactus est odorabilis & non odorabilis. Sed non odorabile dicitur dupliciter. Aut quod omnino non potest habere odorem, sicut corpora simplicia: aut quod habet partem de odore, aut malum odorem. Et similiter intelligendum est de gustabili, & non gustabili.

LECTIO XX.

Quoniam Philosophus determinauit de odorabili, hic determinat de immutatione odoratus ab ipso. Et primo quantum ad medium. Secundo quantum ad organum sensus, ibi. ¶ Est autem odor siccus. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit medium instrumenti odoratus. Secundo mouet quandam quaestionem circa determinata, ibi. ¶ Vnde de dubium. ¶ Dicit ergo primo, qd sensus olfactus imutatur ab odorabili per medium, scilicet aerem, aut aquam. Et qd aer sit medium in olfactu, manifeste apparet, quia nos per aerem odoramus. Vnde oportet manifestare aquam esse medium in olfactu. Quod quidem ostendit per hoc, qd animalia aquatica odorantur sensum, non solum illa quae habent sanguinem, sed etiam illa quae sanguine carent, sicut & animalia quae uiuunt in aere. Quod apparet ex hoc

St autem & olfactus per medium, ut aerem, aut aquam. Et namque aqua uidentur odorem sentire. Similiter autem & quaecumque sanguine, & sine sanguine, sicut & quae in aere. Etenim horum quaedam a longe occurrunt ad alimentum, quae ab odore mouentur.

Adhuc autem, sicut auditus, & unusquisque sensum, hic quidem audibilis & non audibilis, ille uero uisibilis, & non uisibilis, sic & olfactus odorabilis & non odorabilis. Non odorabile autem, aliud quidem secundum id quod omnino impossibile est habere odorem, aliud uero paruum habens, & prauum, similiter autem & non gustabile dicitur.

Est autem sicut humor: hic quidem dulcis: ille uero amarus: sic & odores sunt. Sed alia quidem habent proportionaliter odorem & humorem. (dico autem dulcem odorem, & dulcem humorem,) alia uero contrarium. Similiter autem & acer, & austerrus, & acutus, & pinguis est odor, sed sicut diximus propter id quod non multum manifesti sunt odores, sicut humores, ab his acceperunt nomina secundum similitudinem rerum. Dulcis enim a croco, & melle, acer autem a thymo, & huiusmodi. Eodem autem modo & in aliis.

¶ Quaedam eorum de longinquo ueniunt ad alimentum, quod non potest esse, nisi in quantum prouocantur ab odore, sicut pater de uulturnibus qui ex multis diebus dicuntur ad cadauera conuenire. Quomodo autem odor ad tam remota spatia diffundatur, dubitatio est. Sciendum itaque est, quodammodo posse omnes sensus quodam perfici tactu. Dicebant enim oportere qd sensus sensibilis contingerat, ad hoc qd sentitur. Aliter tamen existimabant hoc accidere in visu, & in aliis sensibus. Dicebant enim, qd ex visu egrediebatur linea uisuales pro gradientes usque; ad rem uisam, & ex earum contactu uisibile uidebatur. In aliis autem sensibus dicebant, qd econuerso sensibile perueniebat ad sensum. Et qd i tactu & gustu hoc manifeste uideatur accidere. Nam tangibile & gustabile quodam contactu sentiuntur, in auditu etiam idem uideatur esse. Nam aer motus usque ad auditum pertingit. Circa olfactum etiam idem esse dicebant. Ponebant enim, qd a corpore odorabili resoluatur quaedam fumalis euaporatio, quae est subiectum odoris, & perueniebat usque ad sensum olfactus. Causa enim huius diuersitatis haec esse uideatur, quia antiqui non ponebant nec percipiebant aliquid de immutatione spiritualis media, sed solum de immutatione naturalis. In aliis autem sensibus apparet quaedam immutatio naturalis in medio, sed non in visu. Manifestum est enim, qd soni & odores deferuntur per uentos, uel impediuntur, colores autem nullo modo.

Quemadmodum autem sapor, alius est dulcis, alius amarus, sic etiam odores, sed alia habent proportionalem odorem & saporis, alia contra: Verbi causa: dulcem odorem, & dulcem saporis: pariter etiam acris, & austerrus, & acutus, & pinguis est odor. sed quoniam ut diximus, odores non admodum manifesti sunt, ut saporis, ideo ab eis duxere nomina pro rerum similitudine, dulcis nimirum a croco & melle, acris a thymo atque id genus alijs: Sic etiam in ceteris.

Præterea ut auditus & unusquisque sensum alius est rei audibilis & inaudibilis, alius uisibilis & inuisibilis: sic etiam odoratus rei odorabilis & inodorabilis. Inodorabile autem dicitur, partim quod nullum prorsus habere potest odorem: partim quod exiguum habet, et exilem: similiter gustabile et ingustabile dicitur.

LECTIO XX.

It etiam olfactus per intermedium, ut aerem aut aquam. quippe & aqua uidentur odorem sentire, & sanguis, quemadmodum etiam ea quae in aere degunt. nam & nonnulla eorum odore impulsata procul contendunt ad alimentum.

Manifestum est etiam, qd contrariorum colorum species, per eandem partem aeris deferuntur ad uisum, sicut cum unus uidetur album, alius nigrum simul existentes in eodem aere, & eodem aere ueteres pro medio. quod quidem in olfactu non accidit. Nam contrarii odores etiam in medio se impedire inueniuntur. Et ideo non percipientes immutationem, qua medium immutatur a uisibili, possunt qd uisus deferunt usque ad rem uisam. Sed quia percipiunt immutationem, qua medium immutatur ab aliis sensibus, credunt qd alia sensibilia deferuntur ad sensum. Sed manifestum est qd hoc in olfactu non potest accidere. Cum enim odor cadaueris usque ad quingenta miliaria uel amplius, a uulturnibus sentiatur, impossibile esset qd aliqua corporalis euaporatio cadaueris usque ad tantum spatium distunderetur, praecipue cum sensibile immutet medium uindicque secundum eandem distantiam, nisi impediatur. Non autem sufficeret ad occupandum tantum spatium, etiam si totum cadauer resoluere in summam euaporationem, cum sit certus terminus rrefactionis ad quem corpus naturale peruenire potest, qui est raritas ignis, & praecipue cum per huiusmodi odorem, cadauer non appareat sensibiliter immutatum. Et ideo dicendum est, qd ab odorabili resoluuntur quidem potest fumalis euaporatio, quae tamen non pertingit usque ad terminum, ubi odor percipitur, sed immutatur medium spiritualiter, ultra quam dicta euaporatio pertingere possit. Quod autem spiritualis immutatio sit a uisibili magis qd ab aliis sensibilibus, ratio est, quia uisibiles qualitates insunt corruptibilibus

Tex. cō. 98.

¶ Mouer dubitationem circa praedicta. Et primo obicit ad unam partem. Secundo ad aliam, ibi. ¶ Sed impossibile est. ¶ Tertio, solum, ibi. ¶ Videtur autem. ¶ Dicit ergo, primo, quod cum est aquatica odorem per aquam, dubium uidetur si omnia, similiter odorem, quasi habentia eundem sensum. Et uidetur quod non, quia homo odoratur, de aere, sed emittendo ipsum, expirat, aut retinet spiritum, non odoratur, neque de longinquo, neque de prope, sed si ponatur odorabile in naso. Sed hoc quod sensibile per se supra sensum non sentiatur, communis est omnibus aliis sensibus, uel animalibus. Sed quod odor non sentiatur sine respiratione hoc est proprium hominibus. Et hoc manifestum est si quis tentare uoluerit. Vnde cum animalia non habentia sanguinem non respirent, uidentur quod habeant alium sensum praeter olfactum, & alios sensus qui dicti sunt in homine. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 99.

¶ Obicit in contrarium, duabus rationibus. Prima ratio est, quia sensus distinguuntur secundum sensibilia: unde cum sensus olfactus sit sensus odorabilis, scilicet boni & mali odoramenti, & hoc communiter sentiatur tam ab homine, quam ab animalibus, alius non respirans, sequitur quod idem sensus olfactus sit in homine, & in aliis animalibus. Alia ratio est, quia eundem sensum, eade sunt corruptiua, non enim uisus patitur aliquid a sonis, neque auditus a coloribus. Sed sensus animalium non respirantium uidentur corrupti a grauibus odoribus & excellentibus, ex quibus sensus hominis corrumpitur, scilicet ab asphalto, quod est quaedam confectio ex succis herbarum, & a sulphure, & ab huiusmodi: ergo alia habent sensum olfactus sicut homo, licet non respirent. Deinde cum dicit.

Tex. cō. 100.

¶ Videtur autem in hominibus differre hoc sensorium ab iis quae aliorum animalium, sicut oculi ab iis quae durorum oculorum sunt. Hic enim habent phragma, & sicut uelamē palpebras, quas aliquis non mouet neque retrahens, non uidet. Fortia autem oculis, nihil huiusmodi habent, sed mox uident, quae sunt in diaphano. Sic igitur & organum odoratus, alijs quidem sine operculo est, sicut oculus, alijs uero aerem recipientibus, habere cooperimentum, quod respirantibus discooperitur, ampliatis uenis & poris. Et propter hoc, respiratione non odorant in aqua. Necessarium enim est ea odorem pati respirando, hoc autem facere in humido impossibile est.

Tex. cō. 101.

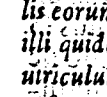
¶ Videtur autem est quod dam tangibile, & haec est causa, quare non sit

Organum enim olfactus in homine, differt ab organo aliorum animalium, sicut oculi hominum differunt ab oculis duris quorundam animalium. Oculi enim hominum habent quoddam phragma, idest pannum ad cooperiendum, scilicet palpebras, unde homo non potest uidere nisi quodam motu palpebrae retrahantur, quod non accidit in animalibus habentibus duris oculis, sed statim uident ea quorum species sunt in diaphano. Ita etiam & in animalibus non respirantibus organum odoratus est sine operculo, sed in animalibus respirantibus habent quoddam coopericulum, quod oportet aperiri, ampliatis poris per respirationem. Et ideo animalia respirantia non odorant in aqua, quia oportet quod patiantur ab odore, respirando, quod non potest fieri in aqua. Deinde cum dicit.

¶ Proinde uidetur oriri quaestio, si cuncta quidem peraeque olfaciant, homo uero spiritum quidem ducens olfacit, quod si non ducat, sed reddat, aut cohibeat spiritum, non olfacit, neque e longinquo, neque e propinquo, ne si inhaerens quidem apponatur. Ac si quid ipsi quidem apponatur sensorio, id esse insensibile commune est omnium non sentire uero sine respiratione, peculiariter est in hominibus, quod in expirando percipiunt. Itaque sanguine carentia, ut pote quae non spiritum, alium quempia sensum habere censet, praeter eos qui uulgo dicitur consueuerunt.

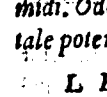
¶ Res tamen non in se habet, si quidem odorem sentiunt, sensus enim rei odorabilis, & factus est odoratus olfactus est. Praeterea uidentur in uehemētibus odoribus corrupti, a quibus etiam homo corrumpitur, ut bituminis, & sulphuris, atque id genus alijs, olfaciant igitur necesse est, non tamen recipiendo spiritum.

LECTIO XXI.

¶ Ostendit de immutatione odoratus ab ipso. Et primo quantum ad medium. Secundo quantum ad organum sensus, ibi. ¶ Est autem odor siccus. ¶ Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit medium instrumenti odoratus. Secundo mouet quandam quaestionem circa determinata, ibi. ¶ Vnde de dubium. ¶ Dicit ergo primo, qd sensus olfactus imutatur ab odorabili per medium, scilicet aerem, aut aquam. Et qd aer sit medium in olfactu, manifeste apparet, quia nos per aerem odoramus. Vnde oportet manifestare aquam esse medium in olfactu. Quod quidem ostendit per hoc, qd animalia aquatica odorantur sensum, non solum illa quae habent sanguinem, sed etiam illa quae sanguine carent, sicut & animalia quae uiuunt in aere. Quod apparet ex hoc

LECTIO XXI.

¶ Ostendit quid requiratur ad hoc quod gustabile percipiatur, & non tangibile, idest quod tactu discernitur. Et haec est causa quare non

112.237

113.237

114.237

115.237

116.237

117.237

sentitur per medium, quod sit corpus extraneum. Et dicitur extra...

Tex. c. 116.

in sensu tactus, ut infra patebit. Et ideo cum gustus sit quidam tactus, & gustabile, sit quoddam tangibile...

Tex. c. 102.

non debeat distingui contra tactum, cui species non dividatur ex opposito...

Tex. c. 103.

Sed dicitur, quod gustus & tactus possunt considerari dupliciter. Vno modo quantum ad modum sentiendi & sic gustus est quidam tactus...

Lex. 20. tex. c. 28. Cap. 12.

Excludit quoddam objectionem. Manifestum est enim, quod si aliquid corpus saporosum dissolubile, per aquam, in aqua ponatur...

in aqua, sentiremus utique corpus dulce appositum in aqua, distans a nobis...

in quo est sapor gustabile in humido. Materia: id uero est tactile quiddam...

Idcirco si in aqua essemus, & dulce quoddam inueneretur, sentiremus, nec esset nobis sensus per intermedium...

Nihil autem saporis sensum efficit sine humiditate, sed habet actu aut potentiam humiditatem, ut salsum, nam et ipsam facile liquefactum est...

Sed ut uisus est rei uisibilibus & inuisibilibus (na tenebra inuisibiles sunt, at tamen has etiam uisus adiudicat) Ad huc, ualde splendidi: (nam id quoque inuisibile est, alio tamen modo atque tenebra) sit etiam audire...

que factiua linguae, per quam ea quae sumuntur, humectantur, eorum sapor percipi possit. Deinde cum dicitur...

potentiam & impotentiam dicuntur. Nam impossibile dicitur in omnibus, aut quod non habet quod natura est habere...

Quoniam autem humidum quidem est gustabile, necesse est sensorium ipsius, neque humidum esse actu, neque impossibile fieri humidum...

Signum autem, neque siccam existentem linguam sentire, neque multum humidam. Hic enim taceus fit primi humidus, sicut cum aliquis, qui ante gustauit forte humorem, gustet alterum...

Species autem humorum, sicut & in coloribus, simplices quidem contrariae sunt, sicut dulce & amarum. Habita autem sunt cum hac quidem pingue, cum illa uero salsum, media autem horum, acre, & auferum & ponticum, & acutum. Fere enim haec uidentur esse humorum differentiae...

LECTIO XXII.

De tangibili autem & tactu eadem ratio. Si enim tactus non est vnus sensus sed plures, necessarium & tangibilia, sensibilia plura esse. Habet autem dubitationem utrum plures sint, an vnus. Et quid est sensitiuum tangibilis, utrum caro, & in aliis, proportionale, aut non, sed hoc quidem est medium, primum autem sensitiuum, aliud quiddam est intus.

Quod non possit fieri humidum, sicut instrumentum visus est quod non habet colorem, sed est susceptiuum coloris. Et hoc ideo est, quia gustus patitur aliquid a gustabili, secundum quod est gustabile, sicut quilibet sensus a sensibili. Vnde cum gustabile in quantum gustabile, sit humidum, necesse est quod organum gustus in quantum est iam passum, sit humectatum, & tamen saluatur in sua natura, ut sit gustatiuum, id est potens gustare, cum possibile est humectari, non tamen est humidum actu. Deinde cum dicitur...

ra, propter hoc quod sentiunt per linguam plenam humiditate humifmodi, scilicet cholera quae est amara. Deinde cum dicitur...

Cum autem gustabile sit humidum, necesse est sensorium eius nec actu humidum, nec eiusmodi esse ut humectari nequeat. patitur enim gustus a gustabili quatenus gustabile. Necesse ergo est id quod humectari potest, humectari ut seruetur, nec esse humidum ipsum, scilicet gustatiuum sensorium.

Indiciu huius est, quod lingua neque cum pra arida est sentit: neque cum ad modum humida: hic enim tactus fit primo humidus: ut cum quisque degustat uerbementi sapore, degustat alium: quemadmodum agrotantibus amara omnia uidentur, propterea quod lingua refert ab eiusmodi humiditate sentit.

Species autem saporum, ut etiam in coloribus, simplices quidem sunt quae sunt contrariae dulces & amarum: Proxima autem sunt, ab uno, pingue: ab altero, salsum. His interiecta sunt acre, & auferum, & acerbum, & acidum. Nam haec propemodum esse saporum differentiae uidentur. Quare gustatiuum est, quod est tale potentia: gustabile uero, quod est esse eorum actu eius.

LECTIO XXII.

De tactili & tactu eadem est ratio: si enim tactus non est vnus sensus, sed plures: ut tactilia etiam plura esse sensibilia necesse est. Est autem quaestio, utrum plures sint, an vnus, & quid sit instrumentum rei tactilis tactiuum, utrum caro, & in alijs quod ei proportionale respondet, an non, sed hoc quidem sit intermedium, primum uero sensorium aliud quiddam intus sit.

LECTIO XXII.

Quam determinauit Philosophus de sensibilibus secundum alios sensus, hic determinat ultimo de sensibili secundum tactum, quia tactus inter alios sensus uidetur esse minus spiritalis, licet sit omnium aliorum sensuum fundamentum. Diuiditur autem haec pars in duas partes. In prima determinat quaedam dubitationes circa sensum tactus. In secunda ostendit ueritatem circa hunc sensum, ibi. Omnino aut uidetur. Circa primum duo facit. Primo mouet quaestiones. Secundo determinat eas, ibi. Ois etenim sensus. Dicit ergo primo, quantum ad ea de quibus inquirendum est, eadem ratio est, fere loquamur de tangibili, siue de tactu. Quod n. dicitur de vno, oportet dici de altero, quia si tactus non est vnus sensus, sed plures, necesse est quod tangibilia non sint vnus genus sensibilibus, sed plura. Ideo autem hoc dicit, quia intentio sua est, primo determinare de sensibilibus, postmodum determinabit de sensu. Quia uero in his quae circa S. Tho. sup Aia. E 2 tangibile

tangibile & tactum dicenda sunt, circa sensum tactus quæstiones mouebit, propter hoc quod commodius possunt pertractari quæstiones istæ circa tactum, quam si moueantur circa tangibile, idcirco hanc excusationem præmittit, ostendens quod non referat vtrū de tactu, vel tangibili loquamur. Mouet ergo duas quæstiones circa tactum, & tangibile.

Quorum prima talis est. Vtrum sint plures sensus tactus, an vnus tantum. Secunda dubitatio est: quid est sensicium, id est organum sentiendi in tactu, vtrum scilicet caro sit organum sensus tactus, in animalibus habentibus carnem, quæ sunt animalia habentia sanguinem, & in aliis quæ carent sanguine, aliquid proportionabiliter respondens carni. Aut non est ita, sed caro quidē, & illud quod proportionabiliter ei responderet, est medium in sensu tactus. Sed primū organum sensus tactus, est aliquid intrinsecū circa cor, vt dicitur in libro de Sensu & sensato. Deinde cum dicit.

Tex.cō.108

Omnis e tenim sensus, vnus contrarietatis esse videtur, ut visus, albi & nigri auditus: grauis & acuti: gustus amari & dulcis. In tangibili autem multæ in sunt contrarietates, calidum, frigidum: siccum, durum, molle, & aliorum quæcunque sunt humi-
c Habet autē solutionem quædam, ad hanc dubitationem, quod & in aliis sensibus sunt contrarietates plures, ut in voce, non solum acumen, & grauitas sed & magnitudo, & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & similia alia: sunt autem & circa colorē differentia hmoi altera.

Tex.cō.109

d Sed quod sit unū subiectum, sicut auditui sonus, sic tactui: nō est manifestum.

e Vtrum autē est sensicium intus, an non, sed mox caro, nullo videtur esse signum, fieri solum simul cum tactu. Etenim nūc si aliquis circa carnem extēderit ut pellem, faciens similiter sensum mox tactū in sinu, & tñ cōstat qd non est in hoc sensicium. Si at & cōnaturale fuerit, citius utique pertinet sensus.

Tex.cō.110

f Propter qd talis pars corporis videtur sic se habere, sicut si circulariter nobis adunatus est aer. Videremur enim vno quodam sentire & sonum, & odo-

rem, & colorem, & vnus quidē sensus esse auditus, & visus, & olfactus. Nunc autem quoniā determinatum est per quod sunt motus, manifestum est prædicta sensoria altera esse. In tactu autem hoc quidem nunc immanifestum est. Ex aere quidē enim, aut aqua, impossibile est constare animatum corpus. Oportet enim firmū esse. Relinquitur autem mixtum ex terra, & ex his esse, vt vult caro & proportionale. Quare necessarium est, & corpus quod mediū tactus, esse adunatum, per quod fiant sensus, qui sint plures.

g Demōstrat autē, qd plures sint is qui in lingua ē tactus. Omnia .n. tangibilia sentit, secundū eandem partem, & humorē. Siquidem igitur & alia caro sentiret humorem, videretur vnus & idē esse sensus, gustus, & tactus. Nūc autem sunt duo, propter id qd non conuertitur.

h Indicatur autē eos esse plures istatus qui in lingua consistit, eadem enim parte cuncta tactilia & saporem sentit. Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus & tactus idem & vnus esse videretur, nunc uero duo sunt, quia non fit conuersio.

i Vbitabit autē aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autē est tertia magnitudo. Quorū autē corporū mediū ē aliqd corp' nō cōtingit ipsa adinucē se tægere. Humidū autem non est sine

omnium eorum, scilicet corpus, pertinens ad consistentiam animalis. Vnde infra dicit Philosophus, quod tangibiles qualitates sunt corporis, secundum quod est corpus, quibus tactus elementa corporis distinguuntur abinuicem. Horum enim est sensus tactus discreti uis quæ ad consistentiam corporis animalis pertinet. Vnde formaliter loquendo, & secundum rationem, sensus tactus non est vnus sensus, sed plures. Subiecto autē est vnus. Deinde cū dicitur: **e** Pertractat secundam quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo docet veritatem, secundo concludit quoddam, quod pertinet ad manifestationem primæ quæstionis, ibi. } Propter quod talis pars. } Circa primum scendum est, quod possit alicui videri, quod caro esset organum sentiendi secundum tactum, hac ratione quia statim ad tactum carnis sentimus tangibilia. Dicit ergo ad excludendum hanc rationem, quod ad iudicandum vtrum organum tactus sit intus, vel non, sed statim caro sit organum tactus, non videtur esse sufficiens signum hoc, quod simul cum caro tangitur, sit sensus tangibilis, id est sentitur, quia & nunc si aliquis supra carnē extenderet aliquam pelliculam, aut telam subtilem, statim ad tactum ipsius quod superextenderetur carni, sentiretur tangibile. Sed tamen constat quod organū sensus tactus non esset in illa pelle superextensa. Et iterum manifestum est, quod si illa pellicula superextensa, fieret connaturalis homini, citius per eam sentiretur. Vnde licet ad tactum carnis, quæ est homini connaturalis, statim tangibile sentiatur, non tamen sequitur quod caro sit organum tactus, sed est quoddam medium connaturale. Deinde cum dicitur: **f** Concludit quoddam quod valet ad manifestationem primæ quæstionis, & dicit quod quia caro est sicut medium connaturale in sensu tactus, videtur quod hæc pars corporis sic se habeat ad sensum tactus, sicut si aer qui est circa nos, esset connaturalis nobis. Videretur

F hic dicit Philosophus, quod vnus sensus est vnus contrarietatis. Possunt tamen in vno genere esse plures contrarietates post primam, vel per modum subdiuisionis, sicut in genere corporum, prima contrarietas est animati & inanimati. Et quia animatum corpus diuiditur per sensibile & insensibile, & vterius sensibile, per rationale & irrationale, multiplicatur cōtrarietates in genere corporis: vel sunt plures contrarietates vnus generis per accidens, sicut in genere corporis est contrarietas albi & nigri, & secundū omnia quæ corpori accidere possunt. Et per hunc modum intelligendum est, quod circa sonum & vocem, pter primā contrarietatem grauis & acuti, qd est per se, sunt aliæ contrarietates, quasi per accidens. In genere autem tangibilium sunt plures primæ contrarietates per se, quæ in oēs quodammodo reducuntur ad vnū subiectū, & quodammodo non. Potest .n. vno modo accipi subiectū contrarietatis, ipsum genus quod comparatur ad differentias contrarias, sicut potentia ad actū. Alio modo potest accipi subiectum contrarietatis, substantia quæ est subiectum generis, cuius sunt contrarietates, sicut si dicamus qd corpus coloratum, est subiectū albi & nigri. Si igitur loquamur de subiecto quod est genus, manifestum est quod non ē idem subiectū omnium qualitatū tangibilium. Si autē loquamur de subiecto, quod est substantia, vnum subiectū est

Quippe omnis sensus vnus esse videtur contrarietatis, ut visus albi, & nigri, auditus grauis & acuti: gustus amari & dulcis: at in tactili multæ sunt contrarietates, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, & huiusmodi alia.

Sed est solutio quædam huius quæstionis: etenim & in alijs sensibus plures sunt contrarietates, ut in voce non solum acumen et grauitas, verum etiā magnitudo & paruitas, & lenitas, & asperitas uocis, & cætera que generis eiusdem. In colore etiam eiusmodi alia sunt differentia.

Verū quid sit subiectum: ut auditui sonus, sic etiam tactui, non est manifestum.

Vtrum autē instrumentum sit intus nec ne, sed proinus caro, nullo videtur esse argumento, quod sensus fiat simul atque res tanguntur. Etenim si quis circa carnem extenderit quidpiam in speciem membranæ redactum: statim ea tacta per æque sensum imprimet: & tamen constat non esse in ea sensum instrumentum. quod si etiam coalescat, multo citius sensus penetret.

Itaque pars hæc corporis perinde se habere videtur, ac si circum: quaque coalitus nobis esset aer: videremur enim vno quodam & sonum, & colorem, & odorem sentire: & vnus esse sensus au-

ditus, & visus, & olfactus, at uero quia distinctum est id per quod sunt motus, perspicuum est quæ diximus in scriptura diuersa esse. In tactu uero id nūc obscurum est, ex aere enim aut aqua corpus animatum constare non potest, requiritur enim ut solidū quidpiam sit, restat ergo ut ex terra & his sit mixtum, cuiusmodi uult esse caro, & quod ei proportionē respondet, nā si omnis sensus per intermedium est, etiam tactus. Quare necesse est & corpus esse inter tactuum quod adheret coalitumque sit per quod sunt sensus, qui quidem plures sunt.

Indicat autem eos esse plures istatus qui in lingua consistit, eadem enim parte cuncta tactilia & saporem sentit. Ergo si reliqua caro saporem sentiret, sensus gustatus & tactus idem & vnus esse videretur, nunc uero duo sunt, quia non fit conuersio.

Vbitabit autē aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autē est tertia magnitudo. Quorū autē corporū mediū ē aliqd corp' nō cōtingit ipsa adinucē se tægere. Humidū autem non est sine

104.

113.

113.

Videretur enim tunc quod aer ille esset organum in visu, auditu, & olfactu, quamuis sit medium, & ita videremur vno organo sentire sonum, & odorem & colorem, & per consequens videretur esse vnus sensus auditus, visus, & olfactus. Sed nunc quia medium per quod sunt motus dīctorum sensibilibus, est & determinatum & id est distinctum a nobis, manifestum est qd diuersa sunt organa trium sensuum dīctorum, & per consequens quod sunt diuersi sensus. Sed in tactu hoc non est manifestum, quia medium est connaturale nobis. Et huius diuersitatis rationem assignat. Aer .n. & aqua, quæ sunt media aliorum sensuum, non possunt esse connaturalia nobis, quia impossibile est quod ex aere puro, & ex aqua pura, consistat animatum corpus. Cum enim sint corpora humida & fluxibilia, nō sunt firma, neque bene terminabilia in se ipsis, sed solum termini in alieno. Corpus autem animatum oportet esse firmum, & in se terminatum. Vnde oportet quod sit mixtum ex terra, & aere & aqua, sicut vult se habere, id est sicut existit caro in animalibus habentibus carnem, & illud quod proportionale est, in animalibus non habentibus carnem. Et sic illud corpus quod est medium in tactu, scilicet caro, potest esse adunatum, id est naturaliter vnitum tactui, ita quod per ipsum sicut per medium connaturale, fiant plures sensus tactus. Deinde cum dicitur:

Ponit quoddam aliud ad idem manifestandum, & dicit quod hoc idem demonstratur per hoc, quod in lingua sunt plures tactus. Sentimus enim per linguam omnia tangibilia, quæ sentimus per alias partes corporis, & vterius per ipsam sentimus humorem, id est saporem, quem non sentimus per aliquam aliam partem corporis. Si autem alia caro sentiret saporem, non discernere mus inter gustum & tactum, sicut nunc non discernimus inter tactum qui est discretius calidi, & frigidi, & tactum qui est discretius humidus & siccus. Sed nunc apparet quod gustus & tactus sunt duo sensus, quia non conuertuntur adinuicem, non enim per quæcumque partem sit sensus tactus, sit & gustus. Ratio autem quare non per quamcumque partem sit gustus, per quam sit tactus, est quia sapor non sunt qualitates elementorum, ex quibus corpus animalis constat, vnde nec pertinent ad consistentiam animalis, sicut qualitates tangibiles.

Steno, quod in sensu tactus requiritur medium connaturale, hic inquit Philosophus, vtrum requiratur in eo medium extraneum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod tactus non fit sine medio extraneo. Secundo ostendit in quo differant tactus & gustus ab alijs sensibus, qui per medium extraneum sentiuntur, ibi. } Vtrum igitur. } Dicit ergo primo, quod circa tactum potest aliquis dubitare, vtrum scilicet habeat medium extraneum, cum ostensum sit quod habeat medium connaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus habet profundum quod est tertia dimensio. Manifestum est enim om-

LECTIO XXIII.

Vbitabit autē aliquis, si omne corpus profunditatem habet. Hæc autē est tertia magnitudo. Quorū autē corporū mediū ē aliqd corp' nō cōtingit ipsa adinucē se tægere. Humidū autem non est sine

LECTIO XXIII.

Steno, quod in sensu tactus requiritur medium connaturale, hic inquit Philosophus, vtrum requiratur in eo medium extraneum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod tactus non fit sine medio extraneo. Secundo ostendit in quo differant tactus & gustus ab alijs sensibus, qui per medium extraneum sentiuntur, ibi. } Vtrum igitur. } Dicit ergo primo, quod circa tactum potest aliquis dubitare, vtrum scilicet habeat medium extraneum, cum ostensum sit quod habeat medium connaturale. Et ista dubitatio procedit si omne corpus habet profundum quod est tertia dimensio. Manifestum est enim om-

ne corpus tres dimensiones habere, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Ex quo sequitur quod inter quecumque corpora est aliquod corpus medium, ipsa non tangunt se inuicem immediate. Distant enim abinuicem, ex quo aliqua dimensio est inter ea, manifestum est etiam quod vbiicumque est medium humidum, vel humectatū, oportet esse aliquod corpus. Humiditas enim cum sit qualitas quædam, non est nisi in subiecto corpore. Aut igitur inest alteri corpori secundum se ipsum, & tunc est humidum, sicut aqua, aut habet humiditatem secundum aliquod corpus sibi adueniens, & sic dicitur humectatū, ex hoc quod habet aquam in superficie tantum, vel in superficie, & profundo. Et hoc est quod dicitur, qd necesse est omne corpus humidum, vel humectatum, esse aquam, aut habere aquam. Manifestum ē autem, quod corpora quæ tanguntur in aqua adinucē, necesse est qd habeant inter se aquam mediū qua repleta sunt vtriusque eorum, nisi forte dicatur quod sint sicca in aqua existentia, quod est impossibile. Necesse est enim quod ea quæ in aqua sunt, sint humectata, ita qd habeant aquam in superficie, & sic relinquitur quod inter duo tantum se in aqua, sit aqua mediū. Et si hoc verum est, sequitur qd impossibile sit, quod aliquod corpus tægat aliud in aqua immediate. Et similiter eodem modo se habet &

Erum quærat quispiā, si omne corpus habet altitudinē, atq; hæc est tertia magnitudo, quibus autē duobus corporibus interiacet corpus aliquod, fieri nō potest ut ea se mutuo tangant, humidūq; nō est sine corpore, neq; madidū, sed necesse est

aere, qui ē humidus naturaliter, sicut de aqua. Similiter enim se habet aer ad humectanda ea quæ sunt in aere, sicut se habet aqua ad humectanda ea quæ sunt in aqua. Sed magis latet nos de aere qd sit medium, qd de aqua, propter hoc, qd cōtinue sumus in aere, & sic imperceptibiliter inhaeret nobis. Et similiter animalia quæ sunt in aqua, latet si duo corpora humectata per aquam, quæ sunt in aqua, cōtinue sunt in aqua, non percipiunt aquam, quæ est inter ipsa, & corpora tægentia. Est autem & alia ratio, quare magis latet nos de aere, qd de aqua, quia aer est subtilior, & minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, qd semper quando tangimus aliquid, est medium inter nos & res contactas, aer vel aqua. Sed dubitatio hic accidit. Oportet enim illud quod est medium in aliquo sensu, esse denudatum a qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum, sicut diaphanum nullū habet colorem. Manifestum ē autem, qd aer & aqua habent tangibiles qualitates, non igitur mediantibus eis potest heri sensus tactus. Responderet autem ad hoc Auer. qd nos non patimur a puro aere vel aqua. Nihil .n. patitur nisi a suo contrario, sicut principii passionis, aer autē & aqua non cōtrariantur nobis, sed sūt nobis similia, cōparantur .n. ad nos, sicut locus ad locatū, vnde tactus noster non patitur a qualitatibus aeris vel aquæ, sed ab extraneis qualitatibus. Quod .n. sentitur de qualitatibus tangibilibus in aere & in aqua, est de admixtione extraneorū corporū, vt ipse dicit, quia sicut ignis nunquā amittit calorem suū, ita nec aqua amittit suā qualitatem. Sed qd aliqd sentimus calidū, hoc est ex permixtione extranei. In hac autē responsione est multiplex error. Primo quidē in hoc quod dicit, qd corpora nostra non patiuntur ab aere vel aqua, quia sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est enim, qd corpora nostra forruntur locū naturalem, sicut & motū naturale, ex natura elementi p̄dominantis. Non ergo aliter cōparantur ad

LECTIO XXIII.

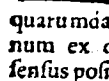
Erum quærat quispiā, si omne corpus habet altitudinē, atq; hæc est tertia magnitudo, quibus autē duobus corporibus interiacet corpus aliquod, fieri nō potest ut ea se mutuo tangant, humidūq; nō est sine corpore, neq; madidū, sed necesse est

aere, qui ē humidus naturaliter, sicut de aqua. Similiter enim se habet aer ad humectanda ea quæ sunt in aere, sicut se habet aqua ad humectanda ea quæ sunt in aqua. Sed magis latet nos de aere qd sit medium, qd de aqua, propter hoc, qd cōtinue sumus in aere, & sic imperceptibiliter inhaeret nobis. Et similiter animalia quæ sunt in aqua, latet si duo corpora humectata per aquam, quæ sunt in aqua, cōtinue sunt in aqua, non percipiunt aquam, quæ est inter ipsa, & corpora tægentia. Est autem & alia ratio, quare magis latet nos de aere, qd de aqua, quia aer est subtilior, & minus sensu perceptibilis. Relinquitur ergo, qd semper quando tangimus aliquid, est medium inter nos & res contactas, aer vel aqua. Sed dubitatio hic accidit. Oportet enim illud quod est medium in aliquo sensu, esse denudatum a qualitatibus sensibilibus secundum illum sensum, sicut diaphanum nullū habet colorem. Manifestum ē autem, qd aer & aqua habent tangibiles qualitates, non igitur mediantibus eis potest heri sensus tactus. Responderet autem ad hoc Auer. qd nos non patimur a puro aere vel aqua. Nihil .n. patitur nisi a suo contrario, sicut principii passionis, aer autē & aqua non cōtrariantur nobis, sed sūt nobis similia, cōparantur .n. ad nos, sicut locus ad locatū, vnde tactus noster non patitur a qualitatibus aeris vel aquæ, sed ab extraneis qualitatibus. Quod .n. sentitur de qualitatibus tangibilibus in aere & in aqua, est de admixtione extraneorū corporū, vt ipse dicit, quia sicut ignis nunquā amittit calorem suū, ita nec aqua amittit suā qualitatem. Sed qd aliqd sentimus calidū, hoc est ex permixtione extranei. In hac autē responsione est multiplex error. Primo quidē in hoc quod dicit, qd corpora nostra non patiuntur ab aere vel aqua, quia sunt similia nobis, sicut locus locato. Manifestum est enim, qd corpora nostra forruntur locū naturalem, sicut & motū naturale, ex natura elementi p̄dominantis. Non ergo aliter cōparantur ad

S. Tho. sup Aia B locum,

LECTIO XXIII.

Offquam Philosophus in parte praecedenti determina...

Portet autem uniuersaliter de omni sensu accipere...

LECTIO XXIII.

Portet autem uniuersaliter de omni sensu accipere...

Sensituum autem primum est in quo huiusmodi potentia...

Manifestum autem ex his, & propter quid sensibilem excellens...

Imaginem siue figuram auream, aut aeneam, sed non inquantum...

LECTIO XXIII.

Ni uerse autem de omni sensu hoc sumendum est...

Id uero est primum sensorium, in quo eiusmodi potentia...

Ex quibus etiam perspicuum est, cur sensibilem excessu corrumpant...

formae. Non tamen est eadem ratio magnitudinis, & sensitiui siue...

principium, quod potest recipere species sine materia...

124.

Dubitabit autem aliquis, si patiatur aliquid ab odore...

125.

Si autem olfactibile est odor, si aliquid facit olfactum...

126.

Simul autem manifestum est & sic. Neque enim lumen...

127.

Ergone & illa faciunt? Aut non omne corpus passiuum...

128.

Quid igitur est odorare, praeter pati aliquid? Aut odorem sentire...

129.

Et dicit, quod hoc quod prima ratio concludit, manifestum est per experimentum...

130.

Ostendit aliter esse de qualitatibus tangibilibus, & dicit quod...

gibile, & gustus est quidam tactus. Si enim corpora insensibilia...

131.

Verum, quare quispiam, num possit ab odore id quod olfacere non potest...

132.

Sane si odorabile est odor, si quid afficit odoratum, quatenus odor afficit...

133.

Quod etiam perspicuum vel inde est, nam nec lumen & tenebrae...

134.

Atqui certe tactilia, & saporis afficiunt, alioquin a quonam pateventur...

135.

Num igitur illa quoque afficiunt? An non ita natura comparatum est...

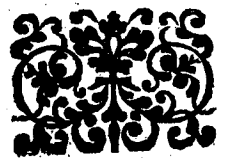
136.

Quid ergo erit olfacere, nisi pati aliquid? An olfacere quidem est sentire...

137.

non possunt agere, nisi in corpora valde passibilia. Et similis etiam ratio...

Secundi Libri de Anima cum Sancti Thomae expositione, finis.

dn. 21. 59. 0. 3000.

ARISTOTELIS DE ANIMA,

LIBER TERTIVS.

Cum Sancti Thomae Aquinatis praclarissimis commentarijs.

LECTIO PRIMA.

Incipit Liber tertius apud Graecos. Et satis rationabiliter, ex hinc enim Arist. ad inquirendum de intellectu accedit. Fuerunt enim aliqui qui posuerunt sensum & intellectum esse idem. Manifestum est autem, quod intellectus non est aliquid de sensibus exterioribus, de quibus iam dictum est, ex eo quod non coartatur ad unum genus sensibilibus cognoscendum, unde restat inquisitio, utrum in parte sensitiva sit aliqua alia potentia cognoscitiva; ut ex hoc possit accipi, utrum intellectus sit aliquid in se ipso sensus. Dividitur ergo pars ista in partes tres. In prima inquirat an sit aliquid aliud sensus, praeter quinque sensus exteriores, de quibus iam dictum est. In secunda ostendit, quod intellectus & sensus nullo modo sunt idem, ubi. **¶** Quia autem duabus. **¶** In tertia ostendit, quod intellectus non sit sensus, determinat de parte animae intellectiva; ubi. **¶** De parte autem animae. **¶** Prima dividitur in duas partes. In prima ostendit, quod non est alius sensus proprius, praeter quinque iam dictos. In secunda ostendit praeter sensus proprios, esse sensum communem; ubi. **¶** Quoniam autem sentimus. **¶** Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non sit alius sensus praeter quinque. Secundo ostendit, quare sunt plures, & non vnus tantum, ubi. **¶** Inquit autem. **¶** Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod non sit alius sensus praeter quinque, qui sit cognoscitivus sensibilibus propriis. Secundo ostendit quod non est alius sensus, praeter quinque, cuius obiectum sunt sensibilia communia, ubi. **¶** At vero neque. **¶** Circa primum videtur tali ratione. Quicumque habet aliquod organum sensus, per quod nata sunt cognosci aliqua sensibilia, cognoscit omnia illa sensibilia, per organum illud, sed animalia perfecta habent omnia organa sensus, ergo cognoscunt omnia sensibilia. Cum igitur non habeant nisi quinque sensus, non erit alius (respectu priorum sensibilibus, praeter quinque) sensus. Circa hanc rationem hoc modo procedit. Primo proponit quod intendit, dicens, quod ex his quae sequuntur, potest aliquis sufficienter ad credendum moveri quod non sit sensus, praeter quinque iam dictos. Secundo ibi.

Tex. c. 128.

Tex. c. 129.

Tex. c. 130.

Tex. c. 131.

Tex. c. 132.

Tex. c. 133.

Tex. c. 134.

Tex. c. 135.

Tex. c. 136.

Tex. c. 137.

Tex. c. 138.

Tex. c. 139.

Tex. c. 140.

Tex. c. 141.

Tex. c. 142.

Tex. c. 143.

Tex. c. 144.

Tex. c. 145.

Tex. c. 146.

Tex. c. 147.

Tex. c. 148.

Tex. c. 149.

Tex. c. 150.

Tex. c. 151.

Tex. c. 152.

LECTIO I.

Non autem non sit sensus alius, praeter quinque (Dico autem hos, visum, auditum, olfactum gustum, tactum) ex his credit aliquis.

Si enim omnis eius cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus.

Omnes enim tangibiles, inquantum tangibiles, passiones, tactu nobis sensibiles sunt. Necesse est si deficit aliquis sensus, & organum aliqd nobis deficere. Et quare; quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, que habemus.

Quicquid vero per media, & non ipsa tangentes, simplicibus interuallis, dico autem, ut aere & aqua, habent autem sic, ut si per unum, plura sensibilia existentia altera abinvicem genere, necesse sit habentem huiusmodi sensorium, utrorumque sensitivum esse, ut si ex aere est sensorium, & est aer medium soni, & coloris, si vero plura eiusdem sint, ut coloris, & aer & aqua, vtraque enim diaphana, & quod alterum ipsorum est habens solum, sentiet id quod per vtraque, aut quod ab ambobus.

Simplicium autem, ex duobus his sensitiva solum sunt, ex aere & aqua. Pupilla quidem, aqua, auditus vero aeris, olfactus

quod ab ambobus.

Simplicium autem, ex duobus sensoria tantummodo sunt, videlicet ex aere & aqua, pupilla enim aqua, auditus, aeris, olfactus horum aliterius

per unum organum, plura sensibilia diuersa genere adinvicem, sentiri possunt, necesse est quod qui habet huiusmodi organum, sentiat vtrumque genus. Pura quod si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si vero e conuerso, plura organa sunt susceptiva eiusdem sensibilibus, sicut aer & aqua, quorum vtrumque est diaphanum, sunt perceptiva coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum, potest percipere quod est perceptibile per vtrumque, sicut per media, & aut ab ambobus, sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt conuicia media. Has autem conditiones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione, scilicet quod omnia organa sentiendi, habentur ab animalibus perfectis. Dicit ergo, quod organa sentiendi nata sunt constare ex solis

gibiles, vbi per eas fit notum, quod omnes qualitates tangibiles cognoscimus. Et ideo concludit quod nullus sensus deficit nobis, nisi aliquis dicere velit quod sit aliqd corpus elementale, praeter quatuor elementa, & quod sunt alia

magis passibilia, & hoc requirit conditio organi sensus, ut facile immutetur a sensibili. In pupilla enim est aqua, quia per humorem aqueum in pupilla existentem, recipit oculus speciem visibilibus. In organo autem auditus est aer, ut supra dictum est. Olfactus autem

est ignis autem vel nullius, vel communis omnium est, nihil enim sine caliditate sensitivum est, terra vero aut nullius, aut in tactu admixta praecipue est. Quapropter relinquitur nullum esse sensitivum extra aerem, & aquam. Quae nunc etiam nonnulla habent animalia, ergo omnes sensus habentur, a non imperfectis neque mutilis, nam etiam talpa sub pelle habere oculos videtur. Quare si non est aliud quidpiam corpus, & passio, quae nullius sit corporum eorum, quae hic sunt, vti que nullum sensum deesse censendum est.

Neque vero communium potest esse sensorium aliquod proprium, quae vnoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, ut motus, status, figura, magnitudinis, numeri, vnus.

Hac enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quaedam & figura est. Quiescens autem ex eo quod non mouetur. Numerus vero negatione continui, & proprijs. Vnusquisque enim vnus sentit sensus. Quare manifestum est quod impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc autem est, quoniam amborum habentes existimus sensum, quo cum conciderint, cognoscimus, si vero non, nequaquam vtiq; sed tantum secundum accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

LECTIO I.

Non autem non sit sensus alius, praeter quinque (Dico autem hos, visum, auditum, olfactum, gustatum, ex his crediderit quispiam.

Si enim omnis eius cuius est sensus tactus, & nunc quoque sensum habemus, omnes enim rei tactilibus ut tactilibus est, passiones tactu nobis sensibiles sunt, atque necesse est, si deest aliquis sensus, sensorium quoque nobis deesse aliquod. Et quaecumque quidem ipsi tangentes sentimus, tactu sensibilia sunt, quem habemus, quae vero per intermedia, nec ipsa tangentes, simplicibus, dico autem, ut aere & aqua, ita autem res habet, ut si per unum plura sentiri possunt genere inter se diuersa, necesse sit eum qui eiusmodi habet sensorium, amborum sensitivum esse: Verbi causa: si ex aere sit sensorium, & aer sit & soni & coloris, quod si plura eiusdem sunt, ut coloris, & aer & aqua, (ambo enim haec, translucida sunt) & qui alterum duntaxat eorum habet, sentiet id quod per vtrumque.

Simplicium autem ex his duobus sensoria tantummodo sunt, videlicet ex aere & aqua, pupilla enim aqua, auditus, aeris, olfactus horum aliterius

per unum organum, plura sensibilia diuersa genere adinvicem, sentiri possunt, necesse est quod qui habet huiusmodi organum, sentiat vtrumque genus. Pura quod si aliquod organum est ex aere, & aer potest immutari a colore & sono, sequitur quod qui habet huiusmodi organum, potest & sonum & colorem percipere. Si vero e conuerso, plura organa sunt susceptiva eiusdem sensibilibus, sicut aer & aqua, quorum vtrumque est diaphanum, sunt perceptiva coloris, sequitur quod animal habens aliquod horum, potest percipere quod est perceptibile per vtrumque, sicut per media, & aut ab ambobus, sicut ab instrumentis. Quod ideo dicit, quia in sensibus qui sentiunt per medium extraneum, organa sunt conuicia media. Has autem conditiones ideo posuit, quia idem sensibile sentitur ab aliquo animali per aquam, & ab aliquo per aerem, sicut patet de odore. Tertio ibi.

Ponit secundam propositionem cum sua manifestatione, scilicet quod omnia organa sentiendi, habentur ab animalibus perfectis. Dicit ergo, quod organa sentiendi nata sunt constare ex solis

magis passibilia, & hoc requirit conditio organi sensus, ut facile immutetur a sensibili. In pupilla enim est aqua, quia per humorem aqueum in pupilla existentem, recipit oculus speciem visibilibus. In organo autem auditus est aer, ut supra dictum est. Olfactus autem

est ignis autem vel nullius, vel communis omnium est, nihil enim sine caliditate sensitivum est, terra vero aut nullius, aut in tactu admixta praecipue est. Quapropter relinquitur nullum esse sensitivum extra aerem, & aquam. Quae nunc etiam nonnulla habent animalia, ergo omnes sensus habentur, a non imperfectis neque mutilis, nam etiam talpa sub pelle habere oculos videtur. Quare si non est aliud quidpiam corpus, & passio, quae nullius sit corporum eorum, quae hic sunt, vti que nullum sensum deesse censendum est.

Neque vero communium potest esse sensorium aliquod proprium, quae vnoquoque sensu sentimus, non secundum accidens, ut motus, status, figura, magnitudinis, numeri, vnus.

Hac enim omnia motu sentimus, ut magnitudinem motu, quare & figuram. Magnitudo enim quaedam & figura est. Quiescens autem ex eo quod non mouetur. Numerus vero negatione continui, & proprijs. Vnusquisque enim vnus sentit sensus. Quare manifestum est quod impossibile est cuiusque horum proprium sensum esse.

Sic enim erit, sicut nunc visu dulce sentimus. Hoc autem est, quoniam amborum habentes existimus sensum, quo cum conciderint, cognoscimus, si vero non, nequaquam vtiq; sed tantum secundum accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Nam hoc modo, perinde fuerit, atque nunc visu dulce sentimus, quod eo fit, quia amborum habemus sensum, quo cum concurrunt, cognoscimus, alioquin haudquaquam nisi per accidens sentiremus, ut Cleonis filium, non quod Cleonis filius, sed quod albus, cui sane accidit filio esse Cleonis, at vero communium habemus iam sensum communem, non per accidens non igitur est proprius, nequaquam enim sentiremus, nisi quo pacto diximus nos Cleonis videre filium, alter porro alterius propria per accidens sentiunt sensus, non quatenus ipsi, sed quatenus vnus, cum simul factus fuerit sensus in eodem. Exempli gratia: bilem esse amarum & flauum, neque enim alterius est dicere, ambo haec esse unum, quo fit ut decipiatur, & si flauum fuerit, bilem esse opinatur.

Secundo te. c. 128. & 129. & 130. & 131. & 132. & 133. & 134. & 135. & 136. & 137. & 138. & 139. & 140. & 141. & 142. & 143. & 144. & 145. & 146. & 147. & 148. & 149. & 150. & 151. & 152.

Tex. c. 131.

Tex. c. 132.

Tex. c. 133.

Tex. c.

soni est sonatio, auditui aut actus est auditio. Dupliciter. n. dicitur auditus & sonus, s. secundum actum & secundum potentiam. Et quod de auditu & sono dictum est, eadem ratione se habet in aliis sensibus & sensibilibus. Sicut enim actio & passio est in patiente, & non in agente, vt in subiecto, sed solum vt in principio a quo, ita tam actus sensibilis, quam

Tex. c. 141.

actus sensitui, est in se factio, vt in subiecto. Sed in quibusdam sensibus & sensitivis, nominat' est vtriusq; actus, & sensibilis, vt sonatio, & sensitui, vt auditio. In quibusdam autem vnum tantum nominatum est, scilicet actus sensitui. Visio enim dicitur actus visus, sed actus coloris non est nominatus. Et gustus, id est gustatio est actus gustatiui, sed actus saporis non est nominatus apud Graecos. Deinde cu dicit.

Tex. c. 142.

h Ex praemissa solutione procedit ad demonstrandum veritatem duarum questionum, quarum prima est, Vtrum sensus & sensibilia simul corrumpantur, & saluentur. Ad huius ergo solutione dicit, quod quia actus sensibilis & sensitui est vnus subiecto, sed differit ratione, vt dictum est, necesse est, qd auditus dicitur secundum actum, & sonus dicitur secundum actum simul saluentur & corrumpantur, & similiter est de sapore, & gustu, & alijs sensibus & sensibus. Sed si dicantur secundum potentiam, non necesse est quod simul corrumpantur & saluentur. Ex hac autem ratione excludit opinionem antiquorum naturalem, ibi.

Tex. c. 143. Supra tex. 117. 118. 122. 123. Lib. 3. c. 67. 68.

h Quoniam autem vnus quide est actus sensibilis & sensitui, esse autem alterum est, necesse est simul corrumpi & saluari, sic dictum auditum, & sonum, & humorem, igitur & gustum, & alia similiter. Dicta autem secundum potentiam, non necesse est. Sed priores Philosophi, hoc non bene dicebant, nihil opinantes, neque album, neque nigrum esse sine visu, neque humorem sine gustu. Si quidem dicebant recte, sic autem, non recte. Dupliciter enim dicto sensu, & sensibili, his quidem secundum potentiam, illis vero secundum actum: in his quidem accidit quod dictum est, sed in alteris non accidit. Sed illi simpliciter dicebant, de dictis non simpliciter.

K Si autem symphonia vox quaedam est, vox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non unum, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est & auditum, rationem quandam esse. Et propter id, corrumpit vnus quodque excellens acutum & graue auditum, & in humoribus gustu & in coloribus visum fortiter fulgidum, & opacum, & i olfactu fortis odor, & dulcis, & amarus, tamquam ro quaedam sit sensus. Vnde & delectabilia quidem sunt, dum ducuntur, sincera & impermixta existentia ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum. Delectabilia enim tunc. Omnino autem magis, quod mixtum est, symphonia est, q acutum & graue. Tactus autem calefactibile, & frige factibile, sed sensus ratio est. Excellentia autem contristant aut corrumpunt.

Tex. c. 144.

Nusquisque igitur sensus subiecti sensibilis est, & est in sensitivo, in quantum sensitivum, & discernit subiecti sensibilis differentias, ut album quidem & nigrum, visus: dulce vero & amarum, gustus. Similiter autem se habet hoc, & in alijs.

LECTIO III.

Nusquisque igitur sensus subiecti sensibilis est, & est in sensitivo, in quantum sensitivum, & discernit subiecti sensibilis differentias, ut album quidem & nigrum, visus: dulce vero & amarum, gustus. Similiter autem se habet hoc, & in alijs.

Cum enim dupliciter dicatur sensus & sensibile scilicet secundum potentiam & secundum actum, de sensu, & sensu

bili illi secundum actum accedit quod ipsi dicebant, quod non est sensibile sine sensu. Non autem hoc verum est de sensu & sensibili secundum potentiam. Sed ipsi loquebantur simpliciter, id est sine distinctione, de his que dicuntur multipliciter. Deinde cu dicit, k q Demonstrat ex praemissis solutione alterius questionis, quare, scilicet quaedam sensibilia corrumpantur sensum, & quaedam delectant, & dicit quod cum symphonia id est vox consonans & proportionata sit vox quaedam, & vox quodammodo sit idem quod auditus & symphonia sit quaedam proportio, necesse est, quod auditus sit quaedam proportio. Et quia quaelibet proportio corrumpitur per superabundantiam, id est excellens sensibile corrumpit sensum, sicut quod est excellenter graue & acuti corrumpit auditum. Et excellens saporosum corrumpit gustum. Et fortiter fulgidum vel obscurum corrumpit visum. Et fortis odor corrumpit olfactum, quasi sensus sit quaedam proportio. Sed si plura sensibilia deducuntur ad proportionatam missionem, efficiuntur delectabilia, sicut in saporibus, quando aliqd secundum debitam proportionem est, aut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim sunt omnino delectabilia. Et omne quod est in istis, est magis delectabile, quam quod est simplex, sicut symphonia, q vox acuta tantum, vel grauis tantum. Et in tactu, quod est compositum, ex calefactibili, & frigidabili. Sensus. n. delectatur in proportionatis, sicut in fibris milibus, eo q sensus est proportio quaedam. Sed excellentia contristant ipsam.

Sed cum vnus actus sit rei sensibilis ac sensitivae, esse autem diuersum, necesse est auditum qui hoc modo dicitur q sonum, simul corrumpi seruarique. sic demum q saporem q gustatum, atque iidem caetera. At vero quae dicuntur potentia, haud est necesse.

G

Sed priores Naturales auctores non recte hoc asserunt, quippe cum nigrum purpureum nec album nec nigrum sine visu, nec saporem sine gustatu esse putarent. parum enim recte, partim non recte loquebantur. nam cum sensus & sensibile bifariam dicatur, tum potentia, tum actu, in his quidem fit quod diximus, in illis vero alijs non item. At illi simpliciter loquebantur de ijs quae non simpliciter dicuntur.

H

Si igitur concentus uox quaedam est, uox autem & auditus est sicut vnus, & est sicut non unum, aut idem, proportio autem est symphonia, necesse est qd auditum rationem esse quandam, & proinde unumquodque modum excedens, tum graue, tum acutum, corrumpit auditum, itemque in saporibus gustatum, & in coloribus visum quod ualde splendidum, quodque tenebrosum est, & in odoratu uehementer odor, tam dulcis quam amarus, ut potest cum sensu ratio quaedam sit, ideoque iucunda sunt, cum sincera & non mixta rediguntur ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salitum, tunc enim iucunda sunt. Denique mixtum magis est concentus, quam acutum, & graue, tactui autem, calidum aut frigidum: sensus autem est ratio, cum autem modum excedunt, aut corrumpunt, aut molestia afficiunt.

LECTIO III.

Sensus igitur quisque subiecti sensibilis est, atque est in sensorio quatenus sensorium, discernitque subiecti sensibilis differentias: ut album & nigrum, uisus, dulce & amarum, gustus, Pari modo res se habet in caeteris.

& communis. Et ideo procedit ulterius ad inuestigandum huiusmodi veritatem per aliam operationem, quae ostendit vnam potentiam esse

LECTIO III.

ROCES sit Philosophus superius ad inuestigandum sensum conuenientem ex hac operatione, qua sentimus nos videre & audire. Ex hac autem operatione ad hoc deuenitum est, qd potentia visiva sentit visione, alio modo, q lentius sensibile exterius, sed non dicitur haberi, quod potentia iudicativa de accibus sensui, sit vna & communis. Et ideo procedit ulterius ad inuestigandum huiusmodi veritatem per aliam operationem, quae ostendit vnam potentiam esse

Tex. c. 145.

Tex. c. 146.

Tex. c. 147.

Tex. c. 148.

esse rem habere se quodammodo ad omnes quinque sensus, & hoc operatio est discernere sensibilia ab inuicem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quantum se possit extendere discriminatio sensus proprii. In secunda inquiri de illa discriminatio sensibilia, quae excedit virtutem sensus proprii, ibi. q Quis autem albus? Dicit ergo primo, qd ex dictis manifestum est q vnusquisque sensus cognoscit sensibilia sui obiecti, cuius species sit sui organo, in quantum est tale organum. Immutatur organum vnusquisque sensus a proprio obiecto sensus per se, no per accidens. Et vnusquisque sensus discernit differentias proprii sensibilis, sicut vnusquisque sensus album & nigrum: gustus dulce & amarum, & similiter se habet alijs sensibus. Deinde cu dicit, b q Ostendit cui sit attributa ista discriminatio quae excedit proprium sensum. s. discernere sensibile vnus sensus & sensibile alterius. Et circa hoc duo facit. Primo determinat veritatem. Secundo obiecta contra veritatem & soluit, ibi. q Ar vero impossibile? Circa primum tria facit. Primo ostendit, quod aliquis sensus est q discernit inter album, & nigrum & dulce. Secundo, q non sunt duae potentiae sensus, sed vna, ibi. q Neque vnus? Tertio, q simul illa potentia percipit vtriusque sensibile inter quae discernit, ibi. q Quod autem neque? Dicit ergo primo, qd discernitur aliqua veritate, no sola ab albus nigro, vel dulce ab amaro, sed etiam ab albus dulci, & vnusquisque sensibilis discernit ab vnus quocumque & sentimus qd differunt, oportet quod hoc sit per sensum, qd cognoscere sensibilia, in quantum sunt sensibilia, est sensus. Cognoscimus autem differentias albi, & dulcis, no solum quantum ad quodquid est vtriusque, qd pertinet ad intellectum, sed etiam quantum ad diuersam inuentionem sensus. Et hoc no potest fieri nisi per sensum. Et si per aliquem sensum sit hoc, maxime vt qd sit tactus, q est primus sensus, & quodammodo radix & fundamentum omnium sensuum, & ab hoc, alibi habet qd dicitur sensiu. Vn manifestum est, qd caro no est vnus organum sensus tactus, qd sit per sensum tactus, sicut discretio, necesse esset qd ipsa contactu carnis a tagibilibus, fieret discretio tagibilibus ab alijs sensibilibus. Attribuit autem ista discretio tactui, no solum in qd tactus est sensus proprius, sed in qd est fundamentum omnium sensuum, & propinquum se habet ad fontalem radicem omnium sensuum, qui est sensus communis. Deinde cum dicit, e q Ostendit, qd idem sensus qui discernit album a dulci, no quaedam vna potentia, sed diuersa, vt in quantum vnus cognoscimus dulce, & vnus album. Hoc autem excludit dicit, qd no est vnus sensus, sed diuersus, sed oportet ad discernendum inter ea, qd secundum vnam potentiam manifestum sit nobis. Tertium est si vnusquisque potentia sentit vnus dulce, & vnus album, sicut si vnusquisque homines sentierit, vnus dulce, & vnus album, sicut si vnusquisque

Quoniam autem album, & dulce, & unumquodque sensibilem ad vnam quodque comparando, discernimus, & sentimus quod differunt, necesse igitur sensum. Sensibilia enim sunt. Quare & manifestum, quoniam caro nou est vltimum sensitivum. Necesse enim esset vt discernens, ipsum tangendo discerneret.

Neque utique separatis contingit discernere, qd alterum sit dulce ab albo, sed oportet aliquo uno utraque manifesta esse. Sic enim se haberet etiam si hoc quidem ego, aliud autem tu sentires: manifestum vtique esse altera ab inuicem sunt. Oportet autem unum dicere quonia alterum. Alterum enim dulce ab albo. Dicit ergo idem. Quare sicut dicit, sic & intelligit, & sentit. Quod qd igitur no possibile, separatis iudicere separata, palam est.

Quod autem neque in separato tempore, hinc habitum est. Sicut enim idem dicit, quod alterum est bonum, & malum, sic & quando alterum dicit esse alterum, tunc & alterum, no secundum accidens, ipsum quando. Dico autem veluti nunc dico esse alterum, non tamen dico illud nunc alterum quoniam. Sed sic dicit & nunc, & q nunc. Simul ergo. Quare inseparabile, & inseparabile tempore, vtrumque discernit.

At vero impossibile est, simul secundum contrarios motus moueri idem, vt indiuisibile est, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce sit, sic mouet sensum, aut intellectum, amarum autem contrarie, & album aliter.

Ergo simul quidem & numero indiuisibile, & inseparabile, qd

discernit, vt puta, qd nunc dicit, qd est alterum, si no diceret, qd nunc est alterum. Hoc non esset per accidens, respectu eius qd dicit, sed sicut nunc dicit, qd est alterum, ita dicit qd nunc sit alterum. Hoc aut no potest esse, nisi simul ea apprehenderet. In illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, qd simul cognoscit vtriusque. Ergo sic est inseparabilis potentia, id est vna & eadem, que cognoscit vtrumque eorum, inter quae indicatur differentia, ita oportet qd in inseparabili tempore apprehendat vtrumque. Deinde cum dicit, e q Obiecta in contrariis. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem tale. Impossibile est idem & indiuisibile, simul moueri & in contrarios moueri a sensibilibus in quantum sentit, & intellectus in quantum intelligit. Diuersa autem sensibilia & contraria, diuersa & contraria mouentibus mouent, ergo impossibile est, quod eadem vis sentiens, aut intellectus, simul cognoscit contraria diuersa. Secundo dicit, f q Ponit vnam solutionem, & dicit qd illud qd iudicat differentiam inter contraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile, vna simul

hoc, & ille illud. Hoc autem posito, manifestum est, qd altera sunt album inuicem, dulce & album, quia aliter patior ego a dulci, qd ab albo. Sed tamen diuersitas ista, non erit nobis per sensum manifesta, sed oportet quod vnus sit qui dicat, qd alterum est dulce ab albo. Hoc enim est aliquid vnum verum, scilicet qd alterum sit dulce ab albo, ergo oportet qd illud vnus ab eodem dicatur, sed dictio est interpretatio interioris apprehensionis, ergo sicut vnus qui dicit, ita oportet quod vnus sit qui intelligat & sentiat, alterum esse dulce ab albo. Dicit autem intelligat & sentiat, quia nondum ostensum est, qd aliud sit intellectus a sensu, vel quae ista diuersitas, ex sensu & intellectu cognoscitur. Sicut igitur oportet, quod vnus homo, qui dicit alterum esse album a dulci, sit qui cognoscit vtrumque, ita oportet quod vna potentia sit, quae agnoscitur, vtriusque. Nam homo non cognoscit nisi per aliquam potentiam. Et hoc est, quod concludit vltimus, palam est, se quod non est possibile iudicare separata, id est qd aliqua sint diuersa, & separata, id est qd aliqua sint diuersa, sed oportet qd sit eadem potentia, quae vtrumque cognoscit. Deinde cum dicit, g q Ostendit, quod oportet simul vtrumque cognoscere. Dicit ergo, quod ex his que dicuntur, manifestum est qd quod neque in separato tempore, id est in diuerso tempore cognoscit vtrumque. Sicut enim ille qui iudicat aliqua esse diuersa, dicit aliquid vnum & idem. qd alterum sit bonum, & malum, sic etiam dicit, quando alterum sit. Dicit enim, quod sit alterum, tunc, quado iudicat, & hoc ipsum quando sit alterum, non dicit secundum accidens, ita qd quando, referat ad dicentem, vt puta, qd nunc dicit, qd est alterum, si no diceret, qd nunc est alterum. Hoc non esset per accidens, respectu eius qd dicit, sed sicut nunc dicit, qd est alterum, ita dicit qd nunc sit alterum. Hoc aut no potest esse, nisi simul ea apprehenderet. In illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, qd simul cognoscit vtriusque. Ergo sic est inseparabilis potentia, id est vna & eadem, que cognoscit vtrumque eorum, inter quae indicatur differentia, ita oportet qd in inseparabili tempore apprehendat vtrumque. Deinde cum dicit, e q Obiecta in contrariis. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem tale. Impossibile est idem & indiuisibile, simul moueri & in contrarios moueri a sensibilibus in quantum sentit, & intellectus in quantum intelligit. Diuersa autem sensibilia & contraria, diuersa & contraria mouentibus mouent, ergo impossibile est, quod eadem vis sentiens, aut intellectus, simul cognoscit contraria diuersa. Secundo dicit, f q Ponit vnam solutionem, & dicit qd illud qd iudicat differentiam inter contraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile, vna simul

Sed quia album, & dulce, & unumquodque sensibilem cum vnus quibusque comparatum iudicamus aliquo, & differre sentimus, necesse sane est, sensu, sunt enim sensibilia. Ex quo perspicuum est, carnem non esse vltimum sensitivum, necesse enim esset, quod iudicatis tangendo ipsum indicare.

Haud ergo fieri potest, vt separatis iudicet diuersum esse dulce ab albo, sed inuicem ambo cognita esse oportet, alioquin si ego hoc, tu illud sentias, cognitum esset ea diuersa inter se esse. Oportet igitur, vt unum dicat diuersa esse, diuersum namque est dulce ab albo, dicit ergo idem, quomobrem ut dicit, sic etiam intelligit & sentit. Fieri igitur non posse, vt separatis se parata iudicetur, perspicuum est.

Neque etiam fieri posse in separato tempore, hinc patet, ut enim idem dicit diuersum esse bonum & malum, sic & cum alterum dicit diuersum esse, & alterum, non per accidens illud quando. Verbi causa: nunc dico illud esse, non tamen aliud esse nunc, sed nunc dicit & nunc, & quod nunc, ergo simul. Quare inseparabile, & in tempore inseparabile.

Verum enim uero fieri non potest, ut idem simul motibus moueatur contrariis, quatenus indiuisibile est, & in indiuisibili tempore: si enim dulce sic mouet sensum, & intellectum, amarum autem contrario modo, & album diuerso.

Nam igitur simul quidem & numero indiuisibile & inseparabile est, quando, referat ad dicentem, vt puta, qd nunc dicit, qd est alterum, si no diceret, qd nunc est alterum. Hoc non esset per accidens, respectu eius qd dicit, sed sicut nunc dicit, qd est alterum, ita dicit qd nunc sit alterum. Hoc aut no potest esse, nisi simul ea apprehenderet. In illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, qd simul cognoscit vtriusque. Ergo sic est inseparabilis potentia, id est vna & eadem, que cognoscit vtrumque eorum, inter quae indicatur differentia, ita oportet qd in inseparabili tempore apprehendat vtrumque. Deinde cum dicit, e q Obiecta in contrariis. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem tale. Impossibile est idem & indiuisibile, simul moueri & in contrarios moueri a sensibilibus in quantum sentit, & intellectus in quantum intelligit. Diuersa autem sensibilia & contraria, diuersa & contraria mouentibus mouent, ergo impossibile est, quod eadem vis sentiens, aut intellectus, simul cognoscit contraria diuersa. Secundo dicit, f q Ponit vnam solutionem, & dicit qd illud qd iudicat differentiam inter contraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile, vna simul

discernit, vt puta, qd nunc dicit, qd est alterum, si no diceret, qd nunc est alterum. Hoc non esset per accidens, respectu eius qd dicit, sed sicut nunc dicit, qd est alterum, ita dicit qd nunc sit alterum. Hoc aut no potest esse, nisi simul ea apprehenderet. In illo instanti, pro quo iudicat ea esse altera. Manifestum est ergo, qd simul cognoscit vtriusque. Ergo sic est inseparabilis potentia, id est vna & eadem, que cognoscit vtrumque eorum, inter quae indicatur differentia, ita oportet qd in inseparabili tempore apprehendat vtrumque. Deinde cum dicit, e q Obiecta in contrariis. Et circa hoc quatuor facit. Primo ponit obiectionem tale. Impossibile est idem & indiuisibile, simul moueri & in contrarios moueri a sensibilibus in quantum sentit, & intellectus in quantum intelligit. Diuersa autem sensibilia & contraria, diuersa & contraria mouentibus mouent, ergo impossibile est, quod eadem vis sentiens, aut intellectus, simul cognoscit contraria diuersa. Secundo dicit, f q Ponit vnam solutionem, & dicit qd illud qd iudicat differentiam inter contraria, est simul & numero indiuisibile, & inseparabile, vna simul

Sapere autem non inest omnibus, sed paucis: ergo { sapere } non est idem quod sentire. Dicit autem, qd sapere inest paucis anima...

g Probat, qd intel ligere non sit idem quod sentire, per duo media. Quorum primum tale est. Intelligere contingit recte & non recte...

Tex. c. 153.

h Phantasia enim alterum est & a sensu, & ab intellectu. Et hac non fit sine sensu, & sine hac non est opinio.

i Quod autem non est eadem phantasia, & opinio, manifestum est. Hac enim passio in nobis est cu volumus. Pra oculis enim est...

Tex. c. 154.

k Amplius autem cu opinamur difficile aliquid, aut terribile, statim compatimur. Similiter autem est & si fit confidendum. secundum autem similitudinem nos habemus...

l Sunt autem & ipsius existimationis differentie, scientia, & opinio, & prudentia, & contraria horum. De quorum differentia, altera sit ratio.

LECTIO V.

De eo autem quod est intelligere, quonia alterum est ab eo quod sentire. Huius autem, aliud phantasia esse videtur, aliud opinio. De phantasia determinantes, sic & de altero dicendum est.

Tex. c. 155.

h Ostendit, qd opinio qua sequitur intellectum, sit aliud a phantasia, qua sequitur sensum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, qd phantasia non est opinio. Secundo inquirat quid sit phantasia...

Tex. c. 60.

A visione. n. vel apparitione sumitur nomen phantasiae, vt infra dicitur. Et similiter circa intelligibilia, cum aliquid intelligim, asserimus sic esse. Cum autem opinamur, dicimus sic videri, vel apparere nobis. Sicut. n. intelligere requirit sensum, ita & opinari requirit phantasia. Secundo ibi.

Lea. 6.

fi Probat, qd non sit idem opinio, & phantasia, duabus rationibus. quarum prima talis est. Passio phantasiae est in nobis cum volumus, quia in potestate nostra est formare aliquid, quasi apparet ante oculos nostras, vt montes aureos, vel quicquid volumus, sicut patet de illis qui recordantur, & formant sibi idola eorum, quae sibi videntur ad votum. Sed opinari non est in potestate nostra, quia necesse est, qd opinas habeat rationem, per quam opinetur, vel verum, vel falsum: ergo opinio non est idem qd phantasia. Secunda ratio nem ponit, cum dicit...

Quinimo ne intelligere qd, in quo positum est ipsum recte & non recte. ipsum. n. recte prudentia est et scientia, & vera opinio: non recte autem his contrarium, neque hoc inquam, idem est quod sentire. Sensus enim proprius verus semper est, cunctisque inest animalibus: ratiocinari autem licet etiam falso, nullique inest, cui non est ratio.

Phantasia namque diuersum est, ut a sensu, tum a dianoa, atque hac eadem sine sensu non fit, & sine ea non est existimatio.

Phantasia autem & existimationem non idem esse, perspicuum est: nam a se hanc, cum volumus, in nobis est. licet enim ob oculos ponere, quemadmodum qui in mnemonicis collocant, & imagines effingunt. opinari vero non est in nobis: necesse enim est vel fallamur, vel veritatem assequamur.

Præterea, cum opinamur rem aliquam atrocem, aut formidolosam, statim commouemur: itemque si quid fuerit quod fiduciam offerat: at ex phantasia perinde afficimur, atque qui spectant in pictura terribilia & fiduciam offerentia.

Sunt porro & ipsius existimationis differentia, scientia & opinio & prudentia, & quae bis contraria sunt: de quorum differentia alia sit disputatio.

LECTIO V.

Intelligendo autem, quia diuersum est a sentiendo: huius autem aliud esse phantasia videtur, aliud existimatio, vbi de phantasia disputauerimus, tunc demum de altero dicemus.

tur in eis, quod opinio in hominibus. Tertio ibi. Dicit, qd cum ad intellectualem existimationem multa pertineant scilicet scientia, prudentia, opinio, & contraria horum, de horum differentia, non est hic agendum, sed alibi, scilicet in 6. Ethicorum.

LECTIO V.

ostquam Philosophus ostendit, qd phantasia non est opinio: hic incipit inquirere quid sit. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo sequitur. ibi. { Stigi tur phantasia. } Dicit ergo primo, qd cum ostensum sit, qd intelligere est aliud qd sentire, & ad vnum horum pertinet opinio. sed intellectum: ad aliud autem phantasia. f. ad sensum. Postquam determinatum est de sensu, dicendum est de phantasia, vt sic postmodum determinetur de altero. f. de intellectu & opinione. Deinde cum dicit...

Prose-

Prosequitur intentum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit, qd phantasia non est aliqua potentiarum vel habituum manifestorum, qui discernunt vel iudicant verum & falsum. Secundo ostendit quid sit. ibi. { Sed qm accidit motus. } Circa primum tria facit. Primo distinguit potentias & habitus quibus aliquid disceratur. Secundo ostendit, qd phantasia non est aliquid eorum. ibi. { Quod quidem igitur no sit sensus. } Tertio ostendit, qd non est aliquid compositum ex eis. ibi. { Manifestum igitur quoniam. } Dicit ergo primo, qd cum phantasia sit, qm quam dicitur nobis fieri aliquid apparibile, nisi forte accipimus phantasia metaforice, necesse videtur, qd sit aliquid de numero habituum vel potentiarum cognosciturarum, quibus discernitur vnum ab alio, aut quibus circa aliquid dicimus verum vel falsum: hoc est, eramus, vel non eramus. Nam apparet est aliquid discernere & dicere verum vel falsum. Potentia autem vel habitus, quibus discernimus, & dicimus verum & falsum, videntur esse hi quatuor, sensus, intellectus, opinio, & scientia. Vnde videtur, qd phantasia sit aliquid horum quatuor. Ponit autem hac quatuor, quasi ia nota. Alia autem que ad cognitionem videntur pertinere, nondum erant suo tempore per certitudinem scita. Ipse autem iam superior dicitur intellectum a sensu. Vnde præter sensum connumerat tria alia. f. intellectum, opinionem, & scientiam. Et videtur qd intellectus non accipitur hic pro potentia sic enim contra intellectum non diuidentur scientia, & opinio, quae ad potentiam intellectiua pertinent, sed intellectus accipitur pro certa apprehensione eorum, quae absque inquisitione nobis innotescunt, licet sint prima principia. Scientia vero pro cognitione eorum, de quibus certificamur, per certitudinem, vel inuestigationem rationis. Opinio autem pro cognitione eorum, de quibus certum iudicium non habemus. Vnde etiam dicit, qd phantasia est habitus vel potentia de numero eorum, ad ostendendum, qd inter hac, aliquid est vt potentia, & aliquid vt habitus. Cognoscere autem possumus, qd hac tantu apprehensionis principia apud Antiquos nota erant, expositione Plat. superius in 1. lib. posita: qui solum hac quatuor ad numeros reduxit, attribuens intellectum vni, scientiam dualitati: opinionem trinaru, sensum quaternario: Deinde cu dicit...

Tex. c. 156.

Si igitur phantasia est secundum quam phantasma aliquid nobis fieri dicimus, & si non aliquid secundum metaphoram dicimus: vna quaedam potentia est harum, aut habitus, secundum quem discernimus, aut verum, aut falsum dicimus. Huiusmodi autem sunt sensus, opinio, scientia, & intellectus.

Quod igitur non sit sensus, manifestum ex his est. Sensus enim, aut potentia, aut actus est, vt visus, & visio. Apparet autem aliquid, & neutro horum existente, vt ea quae in somnis.

Postea secundum potentiam sensus quidem semper adest viuentibus & non orbatis: phantasia autem non.

Si vero ei quod actus idem, omnibus vtique contingeret bestiis phantasia inesse. Videtur autem non, vt formicae, aut api, aut vermi.

Postea hi quidem veri semper phantasia autem plures falsa.

Amplius autem non dicimus cum operemur certe circa sensibile, quoniam videtur hoc nobis homo, sed magis cum non manifeste sentimus: tunc & aut verus, aut falsus.

Et quod quidem & antea diximus) apparent & dormientibus visiones.

Atque vero neque semper vera dicentium: habitus vllus erit, ut scientia, aut intellectus. Est. n. phantasia & uera & falsa.

Tex. c. 157.

Tex. c. 158.

Ostendit, qd phantasia non sit sensus in potentia, & est ratio talis. Sensus in potentia semper adest animali, phantasia autem non semper, cum non semper animal aliquid appareat: ergo phantasia non est sensus in potentia. Tertio ibi.

Ostendit, qd phantasia non sit sensus secundum actum quatuor rationibus. Quorum prima talis est. Sensus secundum actum conuenit omnibus bestiis. i. animalibus irrationalibus. Si igitur phantasia esset idem quod sensus in actu, sequeretur qd inest omnibus animalibus irrationalibus. Hoc autem non est verum. Non enim inest formicae, aut api, aut vermi: ergo phantasia non est sensus in actu. Considerandum est autem, qd omnia animalia habent quodammodo phantasia: sed animalia imperfecta habent phantasia indeterminatam, sicut infra dicit Philosophus. Sed hoc non videtur verum de formica & api, in quatuor operatione, plurimum prudentiae apparet. Sed secundum actum opera prudentiae, formica & api operantur naturalis inclinatione: non ex hoc qd habent phantasia determinatam, & distinctam a sensu. Non enim phantasia est aliquid, nisi dum mouetur a sensu. Quae autem operantur propter finem, quali prouidetes in futurum, non contingunt hoc qd habeant aliquam imaginationem ipsorum, sed imaginationem futuri, qd est praesens, qui ordinatur ad hunc finem: naturam inclinationem, magis qd ex apprehensione.

Phantasia quidem non esse sensum, ex his perspicuum est. Sensus enim aut potentia est, aut operatio, vt visus uel visio: at uero apparet aliquid etiam cum neutrum horum adsit, uelut ea quae in somnis apparent. Deinde sensus semper adest: phantasia non uem.

Si autem idem est, quod operatio, fieri possit vt in omnibus bestiis phantasia inest, quod tamen non videtur, vt formicae, aut api, aut uermi.

Deinde illi semper ueri sunt, at phantasia pleraque sunt falsa.

Huc adde, quod neque dicimus, cu exquisita circa sensibile operamur hoc nobis apparere hominem, sed potius cum non ex parte sonimus, et tunc aut uerum est, aut falsum.

Ac denique: quod superius dicebamus) etiam clausis oculis uisa quaedam apparere solent. Neque uero eorum qui semper uerisimul erit, vt scientias aut intellectus: nam est etiam falsa phantasia.

Illa autem aetia dicit Philosophus phantasia hanc, qd aliquid in phantasia apparet: et du non actu sentitur. Secunda ratio nem ponit ibi. f. Quae talis est. Sensus in actu semper inest ueri: non. n. sensus decipitur circa propria sensibile: sed phantasia vt plurimum suum fallit. Non. n. respondent imaginationi vt plurimum, ergo phantasia non est sensus in actu. Tertiam rationem ponit ibi. g. Quae talis est. Cu operamur cu certitudine, circa sensibile actu: ipsum sentire non dicim, qd hoc vt nobis ha, sed magis hoc dicimus, cu non manifeste sentimus, sicut cu a remotis aliqd videmus, vel cu videmus aliqd in tenebris. Et tunc sensus, in actu, aut est uerus, aut est falsus. Circa sensibile. n. accidens, cuiusmodi sensibile est homo, non semper sensus est uerus, sed qd loq; decipitur. Addit autem hoc, vt ostendat conuenientiam inter sensum, non manifestu & phantasia, quae est qdnoq; est uera, qdnoq; falsa est. Cu autem manifeste aliquid phantasiauer, dicimus qd hoc videtur nobis homo, & non qd per certitudinem sit homo: ergo phantasia non est idem qd sensus in actu. Quartam rationem ponit ibi. h. Quae talis est. Phantasia visiones apparet, dormientibus. In eis autem non est sensus secundum actum, ergo phantasia uisio non est sensus in actu. Deinde cum phantasia inest, qd ostendit qd phantasia non sit intellectus, iteque scientia, in intellectu. n. est priorum principiorum, & scientia de eorum sensibus per demonstrationem acquiritur, semper autem vt in Phantasia autem quando que est falsa, ergo phantasia non est intellectus, neque scientia. Deinde cum dicitur S. Tho. sup Aia. f. Ostendit...

Tex. c. 159.

Tex. c. 160.

Tex. c. 161.

Ostendit, quod phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quoniam talis est opinio, non enim videtur esse conueniens, quod aliquis non credat id quod opinatur: & sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarum inerat opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, ut dictum est: ergo phantasia non est opinio. Secunda rationem ponit ibi.

Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia vnusquisque credit illud quod opinatur, ut dictum est. Sed ad fidem sequitur, quod aliquis sit persuasus, quæ enim credimus, quæ nobis persuasa sunt. Ad persuasionem autem sequitur ratio secundum ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid aliqui suadet, ergo de primo ad vltimum, qui cumque habet opinionem habet rationem. Nulla autem bestia habet rationem: cum tamen aliqua habeat phantasia, ergo phantasia non est opinio. Et manifestum est, quod hæc secunda ratio inducitur ad con-

Tex. c. 158.

Tex. c. 159.

Tex. c. 160.

Relinquitur igitur videre si opinio sit. Fit enim opinio & vera, & falsa. sed opinioni quidem inhaeret fides. Non enim contingit, opinantem iis quæ sibi videntur non credere. Bestiarum autem nulli inest fides, phantasia autem multis.

Amplius omnem opinionem consequitur fides: fidem autem suam esse, suasionem autem ratio. Bestiarum autem quibusdam phantasia inest, ratio vero non. Manifestum igitur quod neque opinio cum sensu, neque per sensum, neque complexio opinionis & sensus erit phantasia, propter hæc.

Et manifestum, quod non alia quædam est opinio, sed eius est, cuius est & sensus. Dico autem ex albi opinione, & sensu, complexio phantasia est. Non enim ex opinione quidem est albi, ex sensu autem boni. Apparere igitur est opinari, quod quidem sentitur non secundum accidens.

Apparent autem & falsa, de quibus simul opinionem veram habent, & videtur Sol vnus pedis, sed creditus est maior esse tota habitatione. Accidit igitur, aut abicere sui ipsius veram opinionem, quam habebat. saluare: non oblitum, neque decredentem, aut si adhuc habet, eandem necesse est veram & falsam esse. sed falsa facta est, cum lateat res. Non ergo vnum aliquod horum est, neque ex his phantasia.

L E C T I O V I

Ed quoniam accidit motus, hoc, moueri alterum ab hoc: Phantasia autem motus quidam videtur esse, & non sine sensu fieri: sed in his quæ sentiunt, & eorum quorum

Ostendit, quod phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quoniam talis est opinio, non enim videtur esse conueniens, quod aliquis non credat id quod opinatur: & sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarum inerat opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, ut dictum est: ergo phantasia non est opinio. Secunda rationem ponit ibi.

Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia vnusquisque credit illud quod opinatur, ut dictum est. Sed ad fidem sequitur, quod aliquis sit persuasus, quæ enim credimus, quæ nobis persuasa sunt. Ad persuasionem autem sequitur ratio secundum ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid aliqui suadet, ergo de primo ad vltimum, qui cumque habet opinionem habet rationem. Nulla autem bestia habet rationem: cum tamen aliqua habeat phantasia, ergo phantasia non est opinio. Et manifestum est, quod hæc secunda ratio inducitur ad con-

Destrui potest positionem, tali ratione. Contingit aliquando, quod aliquid apparet secundum phantasia, quod est a sensu, & de illis & de eisdem rebus, homo habet veram opinionem. Sicut enim sensum apparet, quod Sol non excedit quantitatem vnus pedis, quod falsum est. Sed secundum veram opinionem credit esse maior habitatione. Ita terra, in qua habitamus.

Restat igitur spectandum, an opinio sit: sit enim opinio & vera & falsa: sed opinionem quidem, sequitur fides (neque enim fieri potest, ut is qui opinatur, ea quæ opinatur, non credat) at vero bestiarum nulli inest fides: phantasia multis.

Proterea, omnem opinionem consequitur fides: fidem persuasionem, persuasionem ratio. at bestiarum nonnullis phantasia inest, ratio non item.

Constat ergo nec opinionem cum sensu, neque per sensum, neque connectionem opinionis, & sensus, esse phantasia. nam propter hæc.

Tum certe, quia non alia quædam opinio est, sed eiusdem illius, cuius est sensus est. Verbi causa: complexio ex albi opinione & sensu, phantasia est: neque enim ex opinione quidem boni erit, sensu autem albi. Apparere igitur est opinari, quod sensu non per accidens.

Sed apparent etiam falsa, de quibus simul veram habet existimationem, ut Sol apparet pedalis, persuasum est tamen, maiorem esse uniuersa terra. Sed igitur accidit ut suam opinionem amiserit, quam habebat veram saluare, non oblitus, neque de sententia depulsus, vel si adhuc habet, necesse est eandem veram esse et falsam. Atqui tunc falsa sit, cum res mutata lateat. Nec ergo horum unum quidpiam, neque ex his phantasia esse, perspicuum est.

L E C T I O V I

Erum, quia fieri potest, ut motus hoc, moueatur aliquid ab hoc: phantasia autem quidam esse motus videtur, nec sine sensu fieri, sed sentiuntibus, eorumque esse, quorum sensus est, potestque

Ostendit, quod phantasia non sit opinio, quod magis videbat, quia opinio etiam quandoque est falsa, sicut phantasia. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Prima quoniam talis est opinio, non enim videtur esse conueniens, quod aliquis non credat id quod opinatur: & sic cum nulla bestia habeat fidem, nulli bestiarum inerat opinio. Sed phantasia inest multis bestiarum, ut dictum est: ergo phantasia non est opinio. Secunda rationem ponit ibi.

Quæ talis est. Ad omnem opinionem consequitur fides, quia vnusquisque credit illud quod opinatur, ut dictum est. Sed ad fidem sequitur, quod aliquis sit persuasus, quæ enim credimus, quæ nobis persuasa sunt. Ad persuasionem autem sequitur ratio secundum ordinem illationis, quia per aliquam rationem aliquid aliqui suadet, ergo de primo ad vltimum, qui cumque habet opinionem habet rationem. Nulla autem bestia habet rationem: cum tamen aliqua habeat phantasia, ergo phantasia non est opinio. Et manifestum est, quod hæc secunda ratio inducitur ad con-

Si enim apparitio ipsa falsa sit, id est opinio cum sensu oportet alterum duorum dicere, quod vnus est, quod ista complexio opinionis ad sensum, aliquis abiciat veram opinionem quæ prius habebat, re opinata & saluata. id eodem modo manente, & ille qui abicit opinionem, non sit oblitus, neque quæ credit. Quod est impossibile. Istis enim tribus modis aliquis abicit veram opinionem. Primo, quæ res mutat, sicut cum aliquis vere opinatur, quod Socrates sedet, eo sedente, sed postquam Socrates sedere delitescit, si retineat opinionem eandem, vera opinio mutat in falsam. Secundo, quod definit opinari quod prius opinabatur, hoc quod est pristinae opinionis oblitus. Tertio, quod definit opinari quod prius opinabatur, quæ decredit quod prius credebat, immutatus propter aliam rationem. Quod autem aliquis amittat opinionem, nullo istorum contingere, est impossibile. Quod tamen contingeret in proposito. Aliud autem quod oportet dicere, si prius non dicat, est quod aliquis retineat veram falsam opinionem, et sic si ipsa apparitio ipsa opinio (quod necesse est ponere, si phantasia est opinio) sequitur eadem apparitio sit vera & falsa. Sed oportet si vera falsa facta est, & non sit vera, quod res transcendens, utraque mutata ab eo quod prius erat, lateat opinante, quia si non lateat, simul cum mutatione rei, mutaretur opinio, & non esset opinio falsa. Hoc autem ad iunctum ad exponendum quod prius dixerat de saluatione rei. Concludit ergo, quod phantasia neque est quid prædictorum quatuor, neque est compositum ex his.

L E C T I O V I I

Quoniam Philosophus ostendit, quod phantasia non est aliquid illorum quatuor, quæ ab Antiquis ad cognitionem pertinere ponebantur, hic inquit quid sit phantasia: Et diuiditur in partes duas. In prima ostendit quid sit phantasia: In secunda assignat rationem eorum quæ ad phantasia pertinent. Ibi. Hoc autem accidit. Ad inuestigandum quid sit phantasia, hoc modo procedit. Primo enim proponitur, quod si aliquid est motum, contingit quod ab eodem aliquid aliud moueatur. Ostensum est in 8. Phis. quod duplex mouens, scilicet mouens immobile, & mouens motum: quod si mouet, eo quod mouetur. Deinde

Tex. c. 161.

Deinde ponit quod phantasia est quidam motus. Sicut enim sentiens mouetur sensibilibus: ita in phantasia mouetur a quibusdam apparentibus, quæ dicuntur phantasmata. Vltimus ponit affinitatem quam habet phantasia ad sensum, quia phantasia non potest fieri sine sensu, sed est tantum in habentibus sensum, scilicet in animalibus, & illorum tantum, quorum est sensus, scilicet illorum quæ sentiuntur. Ea enim quæ sunt intelligibilia tantum, non cadunt in phantasia. Deinde proponit, quod ab actu sensus contingit quendam motum fieri. Quod quidem sit manifestum ex eo quod primo proponebatur, scilicet quod ab eo quod est motus, contingit moueri alterum. Sensus autem secundum actum sit ex eo quod mouetur a sensibilibus, unde relinquitur, quod a sensu secundum actum causatur aliquis motus. Ex quo etiam manifestum est, quia motus causatur ab actu sensus: necesse est, quod sit similis sensui, quia omne agens agit simile sibi. Unde & illud quod mouet in quantum mouetur, causat motum simile motui, quo ipsum mouetur. Ex omnibus autem his concludit, quod phantasia sit quidam motus causatus a sensu secundum actum, qui quidem motus non est sine sensu, neque potest inesse his quæ non sentiunt. Quia si aliquis motus sit a sensu secundum actum: similis est motui sensus, & nihil aliud nisi phantasia inuenitur esse tale. Relinquitur ergo quod phantasia erit huiusmodi motus. Et ex hoc quod esse motus causatus a sensu, similis est: sequitur quod contingit habentem phantasia, multa agere & pati secundum eam. Et contingit eam esse veram & falsam, ut statim ostendetur. Deinde cum dicit.

Assignat rationem eorum, quæ conueniunt phantasia, per ea quæ dicta sunt. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam eius quod dixerat, quod phantasia quandoque sit vera, & quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis. Ibi. Quoniam autem visus. Tertio assignat causam eius quod dixerat, quod animalia multa agunt secundum phantasia. Ibi. Et quoniam immanent. Dicit ergo primo, quod hoc, scilicet phantasia esse quandoque veram, & quandoque falsam: accidit propter hoc quod dicitur, quia scilicet sensus, a cuius actu causatur phantasia, diuersimode se habet ad veritatem, & falsitatem, secundum quod comparatur ad diuersa. Nam primo quidem circa propria sensibilia semper verus est, aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentia naturales non deficiunt in propriis operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem: sic etiam sensus non deficiunt a vero iudicio propriorum sensibilium, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem organii, ut apparet in febricitantibus, quibus propter indispositionem linguae, dulcia amara esse videntur. Secundo autem sensus est circa sensibilia per accidens, & hic iam decipitur sensus. Quod enim alium sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si alium sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel farina, vel aliquid hu-

Hoc autem accidit propter hoc, quod sensus quidem proprius est verus, aut quam paucissimum habens falsum. Secundo autem est eius, cui & hæc accidunt & hic iam contingit mentiri. Quod enim album, non mentitur. Si autem hoc, aliud & aliud mentitur. Tertio autem communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria. Dico autem ut motus, & magnitudo, accidunt sensibilibus, circa quæ est maxime iam decipi secundum sensum. Motus autem ab actu factus, differt a sensu ab his tribus sensibus. Et primus quidem præsentem sensum verus: alii autem & præsentem, & absentem, erunt utique falsi, & maxime cum procul sit sensibile. Si igitur nihil aliud habet ea quæ dicta sunt, nisi phantasia: hoc autem est quod dictum est, phantasia utique erit motus a sensu secundum actum factus.

Quoniam autem visus maxime sensus est, & nomen a lumine accepit, quoniam sine lumine non est videre.

Et quoniam immanent, & similes sunt sensibus, multa secundum ipsas

Et ex hoc quod esse motus causatus a sensu, similis est: sequitur quod contingit habentem phantasia, multa agere & pati secundum eam. Et contingit eam esse veram & falsam, ut statim ostendetur. Deinde cum dicit.

Assignat rationem eorum, quæ conueniunt phantasia, per ea quæ dicta sunt. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam eius quod dixerat, quod phantasia quandoque sit vera, & quandoque falsa. Secundo assignat causam huius nominis. Ibi. Quoniam autem visus. Tertio assignat causam eius quod dixerat, quod animalia multa agunt secundum phantasia. Ibi. Et quoniam immanent. Dicit ergo primo, quod hoc, scilicet phantasia esse quandoque veram, & quandoque falsam: accidit propter hoc quod dicitur, quia scilicet sensus, a cuius actu causatur phantasia, diuersimode se habet ad veritatem, & falsitatem, secundum quod comparatur ad diuersa. Nam primo quidem circa propria sensibilia semper verus est, aut modicum habet de falsitate. Sicut enim potentia naturales non deficiunt in propriis operationibus, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem: sic etiam sensus non deficiunt a vero iudicio propriorum sensibilium, nisi in minori parte, propter aliquam corruptionem organii, ut apparet in febricitantibus, quibus propter indispositionem linguae, dulcia amara esse videntur. Secundo autem sensus est circa sensibilia per accidens, & hic iam decipitur sensus. Quod enim alium sit quod videtur, non mentitur sensus: sed si alium sit hoc, aut illud: puta vel nix, vel farina, vel aliquid hu-

Iusmodi, hic iam contingit mentiri sensum, & maxime a remotis. Tertio sensus est sensibilium communium, quæ consequuntur subiecta, in quibus sunt accidentia, quæ sunt sensibilia propria, sicut magnitudo & motus, quæ sunt sensibilia communia accidentibus sensibilibus corporibus. Et circa huiusmodi maxime est deceptio, quia iudicium de his variat secundum diuersitatem distantiarum. Nam quod a remotiori videtur, minus videtur. Motus autem phantasiae qui est factus ab actu sensus, differt ab istis tribus sensibus, id est actibus sensus, sicut effectus differt a causa. Et propter hoc etiam, quia effectus est debilior causa, & quanto magis aliquid elongatur a primo agente, tanto minus recipit de virtute, & similitudine eius: id in phantasia facilius adhuc quam in sensu potest incidere falsitas, quæ consistit in dissimilitudine sensus ad sensibile. Tunc enim est falsus sensus, quando aliter recipitur forma sensibilis in sensu, quam sit in sensibili. Et dico aliter secundum speciem, non secundum materiam: puta si sapor dulcis recipiatur in lingua secundum amaritudinem, secundum vero materiam semper aliter recipit sensus, quam habeat sensibile. Omnis igitur motus phantasiae, qui sit a motu propriorum sensibilium, est verus, ut in pluribus. Et hoc dico quantum ad præsentiam sensibilis, quando motus phantasiae est simul cum motu sensus. Sed quando motus phantasiae est in absentia sensus: tunc etiam circa propria sensibilia contingit decipi. Imaginatur enim, quandoque absentia, ut alba licet sint nigra. Sed alii motus phantasiae, qui causantur a sensu sensibilium per accidens, & a sensu sensibilium communium, possunt esse falsi, siue sit præsentem sensibile, siue non. Sed maxime sunt falsi in absentia sensibilis, quod est procul. Tunc magis sunt falsi in absentia sensibilis, quod quando sunt procul. Ex hac autem ratione assignata, concludit vltimus principale propositum dicens, quod si ea quæ dicta sunt, non conueniunt nisi phantasiae, & phantasia habet quod dictum est, relinquitur quod phantasia sit motus a sensu factus in actu. Vltimus autem quod iste motus aliam potentiam requirit, quæ sensitivam, Aristotelem hoc non determinat. Sed videtur quod cum secundum diuersitatem actuum distinguntur potentia & diuersitas motus requirit diuersa mobilia, quia quod mouetur, non mouet seipsum, sed alterum, necessarium videtur, quod sit alia potentia phantastica, siue imaginatiua a sensu. Deinde cum dicit.

Feri motus ab actu sensus. Eumque similem esse sensui necesse est, hic sane motus eiusmodi fuerit, qui neque sine sensu, neque non sentiuntibus inesse potest, atque sit ut id quod eam habeat, complura per ipsam, & agat & patiat, ac vera sit & falsa.

Quod eo fit, quia sensus proprius verus est, aut certe quam minimum habet falsitatis. Secundo eius cui accidit & hæc, atque hic demum falsus esse potest. album enim esse non fallitur, sed an illud album sit hoc, aut aliud quidpiam, fallitur. Tertio communium, & consequentium accidentia, quibus insunt propria: Verbi causa: motus ac magnitudo, quæ accidunt sensibilibus, in quibus demum maxime fieri potest ex sensu deceptio. Motus igitur qui sit ab actu sensus, differens erit, videlicet is qui ab his tribus sit sensibus. Ac primus quidem præsentem sensum verus est, ceteri vero & præsentem et absentem fuerint falsi, præsertim cum procul abest sensibile. Si igitur nihil aliud nisi phantasia quæ iam diximus habet, atque hoc est quod diximus: profecto phantasia fuerit motus is, qui sit a sensu qui actu est.

Porro autem quia visus præcipue sensus est, ideo etiam nomen duxit a lumine, id est a lumine, nimirum quia sine lumine videre non possumus. Ac quoniam immanent, similesque sunt sensibus, multa per ipsas agunt animalia,

Circa quod sciendum est, quod phos in græco, id est lux, & inde venit phanos, quod est apparitio, vel illuminatio, & phantasia. Dicit ergo, quod visus est præcipue inter alios sensus, eo quod est spiritualior, ut supra ostensum est, & plurimum cognoscitiuus, ideo phantasia quæ causatur a sensu secundum actum, accepit nomen a lumine, siue quoniam non est videtur, ut supra dictum est. Deinde cum dicit.

Ostendit causam quare animalia agunt, & patiuntur secundum phantasia, & dicit quod phantasia immanent, id est perseverant, eamque S. Tho. sup. Aia. F 3 abeun-

Lec. 6. Supra tex. c. 70. 2. te. com. 73.

abeu nctibus sensibilibus, & sunt similes secundum actum. Vnde sicut sensus em actum mouet appetitum ad praesentiam sensibilibus, ita & phantasia in absentiam sensibilibus. Et propter hoc dicitur, quod animalia, multa operantur em phantasia. Sed hoc contingit propter defectum intellectus, quia cum intellectus adest, quia est superior, ei iudicium praevalet ad agendum. Vnde quado intellectus no do minatur, agunt animalia em phantasia. alia quide, quia omnino non habent intellectum sicut bestiae: alia vero, quia habent intellectum velatum, sicut homines, quod contingit tripliciter. Quadoque quidem ex aliqua passione irae, aut concupiscentiae, vel timoris, aut aliquid huiusmodi. Quandoque autem ex aliqua infirmitate, sicut patet in phreneticis, vel furiosis. Quandoque autem in somno, sicut accidit in dormientibus. Ex istis enim causis contingit, quod intellectus non pualet phantasia: vnde homo sequitur apprehensionem phantasticam, quasi veram. Vltimo concludit de phantasia, quod dicitur est quid sit, & quid sit eius causa.

LECTIO VII.

DE parte autem animae, qua cognoscit animam, & sapit, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quomodo tandem fit ipsum intelligere.

Si igitur est intelligere sicut sentire, aut pati quoddam erit ab intelligibili, aut aliquid huiusmodi: alterum ergo oportet esse, susceptiuum autem speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter se habet sicut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectiuum ad intelligibilia.

Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit, immixtum esse sicut dicit Anaxagoras, vt imperet. Hoc autem est, vt cognoscat. Intus enim apparens prohibebit extraneum, & obstruet.

LECTIO VII.

Ostendam quomodo philosophus determinauit de parte animae sensitiua, & ostendit sentiam quod sentire

Tex. co. 4.

Tex. co. 5.

Lec. 12. tex. com. 3.

& intelligere non sunt idem: hic incipit determinare de parte animae intellectiua. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de parte animae intellectiua. In secunda, ex his quae determinata sunt de sensu & intellectu, ostendit quid sit de anima sentiendum. ibi. Nunc autem de anima. Prima diuiditur in partes duas. In prima determinat de intellectu. In secunda comparat ipsum ad sensum ibi. Videtur autem sensibile. Prima diuiditur in duas. In prima determinat de intellectu. In secunda de operatione eius. ibi. Indiuisibilium. Prima diuiditur in tres. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de intellectu agente. ibi. Quoniam autem sicut in omni. In tertia de intellectu in actu. ibi. Idem autem est secundum actum. Circa primum, tria facit. In prima determinat de intellectu possibili. In secunda de obiecto eius. ibi. Quoniam autem aliud. In tertia mouet dubitationem circa praedeterminata. ibi. Dubitabit autem aliquis. Circa primum duo facit. Primo ostendit naturam intellectus possibilem. Secundo ostendit quomodo reducatur in actum. ibi. Cum autem sic fiat singula. Circa primum duo facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secundo ostendit propositum. ibi. Si igitur est intelligere. Dicit ergo primo, quod postquam determinatum est de parte animae sensitiua, & ostensum est quod sapere & intelligere non est idem quod sentire, considerandum est nunc de parte animae, qua cognoscit animam, id est intelligit, & sapit. Supra autem dictum est, quod differentia est inter sapere & intelligere. Nam sapere pertinet ad iudicium intellectus, intelligere autem ad eius apprehensionem. Circa hanc autem partem aliquid est quod praetermittit, de quo erat apud antiquos dubium. Vtrum scilicet pars animae sit separabilis ab aliis partibus animae subiecto, siue non sit separabilis subiecto, sed ratione tantum. Intelligit autem esse separabile subiecto, hoc quod dicitur esse separabile em magnitudinem,

propter Platonem, qui ponens partes animae subiecto adiunctem separatas: attribuit eis organa in diuersis partibus corporis. Hoc est ergo quod praetermittit. Sed duo sunt, quae inquirere intendit. Quorum primum est. Si sit separabilis secundum rationem haec pars animae ab aliis, quam differentiam habet ad alias.

Et quia proprietates potentiae ex qualitate accus cognoscitur, secundum quod inquirere intendit est, quomodo sit ipsum intelligere, id est quomodo operatio intellectualis compleat. Deinde cum dicitur. Ostendit propositum. Et circa hoc tria facit. Primo proponit similitudinem intellectus ad sensum. Secundo ex huiusmodi similitudine concludit naturam intellectus possibilem. ibi. Necessesse est itaque. Tertio ostendit, ex his quae de intellectu probauerat, differentiam inter intellectum & sensum. ibi. Quoniam autem non similes. Primo igitur ex huiusmodi suppositione procedit ad propositum ostendendum, quod intelligere est simile ei quod est sentire. Quae quidem similitudo ex hoc manifesta est, quod sicut sentire est quoddam cognoscere, & sentiuntus quandoque quidem in potentia, quadoque autem in actu: sic & intelligere cognoscere quoddam est, & quandoque quidem intelligimus in potentia, & quandoque in actu. Ex hoc autem sequitur, quod cum sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, quod intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi, simile passioni. Horum autem duorum, secundum verius est. Nam sentire, vt supra in Secundo dicitur est, non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid a contrario. Sed aliquid habet simile passioni, in quantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiuum sensibilibus, ergo si intelligere est simile ei, quod est sentire, & partem intellectiuam oportet esse impasibilem, passionem proprie accepta, sed oportet, quod habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet quod sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectiuum ad intelligibilia, quia vtrumque est in potentia ad suum obiectum. & est susceptiuum eius. Deinde cum dicitur. Ex praemissis ostendit naturam intellectus possibilem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod intellectus potis non est aliquid corporeum, vel compositum ex rebus corporalibus. Secundo ostendit, quod non habet organum corporale. ibi. Vnde neque miserit. Consequenter ostendit ergo circa primum, quod antiqui de intellectu duplice opinati sunt. Quidam posuerunt, quod in telis erat compositus esse principis oium, ad hoc quod cognosceret oia, & hac supra dixit esse opinionem Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem, & immixtum, & nulli rerum corporaliu hae aliquid coe. Ex eo ergo quod dicitur est, quod intellectus non est actu intelligens, sed potentia tantum, concludit quod necesse est intellectum, pro hoc quod intelligit oia in potentia, non esse mixtum ex rebus corporalibus, sicut Emp. posuit, sed esse immixtum, sicut dixit Anax. Et quidem Anax. hoc dixit, hac ratione motus, quia posuit intellectum esse principium totius motus, a quo omnia mouentur em eius imperium. Si autem esset mixtum ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia mouere suo imperio,

G

LECTIO VII.

Ea autem parte animae, qua anima cognoscit, & sapit, siue ea sit separabilis, siue etiam non separabilis magnitudinem, sed ratione, considerandum est quam habet differentiam, & quomodo pacto fiat intelligere.

Si igitur intelligere est quemadmodum sentire, aut pati quoddam fuerit ab intelligibili, aut aliquid eius generis aliud. Ergo impasibile ipsum esse oportet, receptiuum vero speciei, & potentia tale, sed non hoc, & similiter habere, ut sensitiuum ad sensibilia, sic intellectiuum ad intelligibilia.

Necesse igitur est cum omnia intelligat, non mixtum esse, vt ait Anaxagoras, vt dominetur siue superet, id est, vt cognoscat: nam species se offerens impedimento est alieno, et obsecat. Ita vt nulla sit eius natura nisi haec, &

quod cum sentire sit quoddam pati a sensibili, aut aliquid simile passioni, quod intelligere sit vel pati aliquid ab intelligibili, vel aliquid alterum huiusmodi, simile passioni. Horum autem duorum, secundum verius est. Nam sentire, vt supra in Secundo dicitur est, non proprie pati est. Patitur enim proprie aliquid a contrario. Sed aliquid habet simile passioni, in quantum sensus est in potentia ad sensibile, & est susceptiuum sensibilibus, ergo si intelligere est simile ei, quod est sentire, & partem intellectiuam oportet esse impasibilem, passionem proprie accepta, sed oportet, quod habeat aliquid simile passibilitati, quia oportet huiusmodi partem esse susceptiuam speciei intelligibilis, & quod sit in potentia ad huiusmodi speciem, sed non sit hoc in actu. Et sic oportet quod sicut se habet sensitiuum ad sensibilia, similiter se habeat intellectiuum ad intelligibilia, quia vtrumque est in potentia ad suum obiectum. & est susceptiuum eius. Deinde cum dicitur. Ex praemissis ostendit naturam intellectus possibilem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod intellectus potis non est aliquid corporeum, vel compositum ex rebus corporalibus. Secundo ostendit, quod non habet organum corporale. ibi. Vnde neque miserit. Consequenter ostendit ergo circa primum, quod antiqui de intellectu duplice opinati sunt. Quidam posuerunt, quod in telis erat compositus esse principis oium, ad hoc quod cognosceret oia, & hac supra dixit esse opinionem Emp. Anaxagoras vero dixit intellectum esse simplicem, & immixtum, & nulli rerum corporaliu hae aliquid coe. Ex eo ergo quod dicitur est, quod intellectus non est actu intelligens, sed potentia tantum, concludit quod necesse est intellectum, pro hoc quod intelligit oia in potentia, non esse mixtum ex rebus corporalibus, sicut Emp. posuit, sed esse immixtum, sicut dixit Anax. Et quidem Anax. hoc dixit, hac ratione motus, quia posuit intellectum esse principium totius motus, a quo omnia mouentur em eius imperium. Si autem esset mixtum ex naturis corporalibus, vel haberet aliquam earum determinate, non posset omnia mouere suo imperio,

Lec. 10. tex. com. 5.

Lib. 1. le. 4.

imperio, quia determinaretur ad vnum. Et hoc est quod dicitur, quod Anax. posuit intellectum esse immixtum, & vt imperet, id est vt suo imperio omnia moueat. Sed quia nos nunc no loquimur de intellectu, qui omnia mouet: sed de intellectu quo anima intelligit: illud medium non est opportunum ad ostendendum intellectum esse immixtum, sed oportet aliud medium accipere ad illud ostendendum: ex hoc scilicet quod intellectus omnia cognoscit. Et hoc est quod addit: hoc autem est, vt cognoscat, & quasi dicitur, sicut Anax. posuit intellectum esse immixtum, ad hoc vt imperet: ita oportet nos ponere intellectum esse immixtum, ad hoc vt cognoscat. Quod quidem tali ratione apparet. Omne enim quod est in potentia ad aliquid, & receptiuum eius, caret eo ad quod est in potentia, & cuius est receptiuum, sicut pupilla, quae est in potentia ad colores, & est receptiuum ipsorum, est carens omni colore, sed intellectus noster sic intelligit intelligibilia, quod est in potentia ad ea, & susceptiuus eorum, sicut sensus sensibilibus. ergo caret omnibus illis rebus, quas natus est intelligere. Cum igitur intellectus noster natus sit intelligere omnes res sensibiles & corporeas, oportet quod careat omni natura corporali, sicut sensus visus caret omni colore: propter hoc quod est cognoscit coloris. Si enim haberet aliquem colorem: ille color prohiberet videre alios colores. Sicut lingua febricitantis, quae habet aliquem humorem amarum, non potest percipere dulcem saporem. Sic etiam intellectus si haberet aliquam naturam determinatam: illa natura connaturalis sibi prohiberet eum a cognitione aliarum naturarum. Et hoc est quod dicitur. Intus enim apparet prohibebit cognoscere extraneum, & obstruet, id est impedit intellectum, & quoddam modo velabit, & concludet ab inspectione aliorum. Et appellat intus apparens, aliquid intrinsecum connaturale intellectui, quod dum ei apparetur semper impediret intellectum ab intelligendo alia, sicut si diceremus, quod humor amarum esset intus apparens linguae febricitantis. Concludit autem ex hoc, quod non contingit naturam intellectus esse & neque vnam, id est nullam determinatam: sed hanc solam naturam habet, quod est possibilem respectu omnium. Et hoc quidem contingit intellectui, quia non est cognoscituum tantum generis sensibilibus, sicut visus vel auditus, vel omnium qualitatum, & accidentium sensibilibus, communium vel propriorum, sed vniversaliter totius naturae sensibilibus. Vnde sicut visus caret quodam genere sensibilibus: ita oportet, quod intellectus careat tota natura sensibili. Ex hoc autem vterius concludit, quod ille qui vocatur intellectus animae, nihil est in actu eorum, quae sunt ante intelligere, quod est contrarium ei, quod antiqui ponebant. Dicebant enim eum, ad hoc quod cognosceret omnia esse compositum ex omnibus. Si autem esset cognoscituum omnium, quia haberet in se omnia: esset semper intellectus in actu, & nunquam in potentia, sicut supra dixit de sensu, quod si esset compositus ex sensibilibus, non indigeret sensibilibus exterioribus ad sentiendum. Et ne quis crederet, quod esset hoc verum de quolibet intellectu, quod sit in potentia ad sua intelligibilia, antequam intelligat: interponit, quod nunc loquitur de intellectu, quo anima opinatur, & intelligit. Et hoc dicit, vt praeseruet se ab intellectu diuino, qui non est in potentia, sed est quodammodo intellectus omnium. De quo intellectu Anax. dixit, quod est immixtus, vt imperet. Deinde cum dicitur. Ostendit, quod intellectus non habet organum corporale. Et primo ostendit propositum. Secundo adaptat ad hoc quod dicitur antiquorum. ibi. Et bene iam. Dicit ergo primo, concludens ex praedictis, quod si intellectus noster ad hoc quod cognoscat omnia, oportet quod non habeat naturam aliquam determinatam, ex naturis rerum corporalium quas cognoscit: eodem modo rationabile est, quod non est mixtum corpori, id est, quod non

in. com. 6.

in. com. 7.

Quare neque ipsius esse naturae neque vnam, nisi hanc quod possibilem sit. Vocatus itaque animae intellectus, (dico autem intellectum quo opinatur, & intelligit anima) nihil est actu eorum quae sunt ante intelligere.

Vnde neque miserit est ratio nabile, ipsum corpori. Qualis. n. aliquis vtique & esset, aut calefactus, aut frigidus, & erit organum aliquod, sicut sensitiuum: nunc autem nullum est.

Et bene iam dicentes sunt, animam esse locum specierum, nisi quod non tota, sed in intellectu, neque actu, sed potentia species.

Quod autem non similes sit impassibilitas sensitiui & intellectiui, manifestum est ex organis & sensu. Sensus enim non potest sentire ex valde sensibili, vt sonum ex magnis sonis, neque ex for-

haereat aliquod organum corporale, sicut habet pars animae sensitiua, quia si erit aliquod organum corporale intellectui, sicut est parti sensitiuae, sequetur quod habeat aliquam naturam determinatam ex naturis rerum sensibilibus. Et hoc quod dicitur quod qualis enim aliquis vtique fieri: aliquam qualitatem sensibilem habens, vt scilicet sic actu calidus, aut frigidus. Manifestum est enim, quod potentia animae, quae est actus alicuius organi, conformatur illi organo, sicut actus susceptibili. Neque refert quantum ad actum potentiae: vt ipsa potentia habeat aliquam qualitatem sensibilem determinatam, aut organum, cum actus non potest esse sit solum, sed compositi ex potentia & organo corporeo. Si militer enim impeditur visio oculorum, si potentia visiva haberet colorem determinatum, sive pupilla. Et ideo dicitur, quod eiusdem rationis est ponere, quod intellectus non habeat organum corporale, & quod non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectiuae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicitur. Adaptat quod dicitur est, opinioni antiquorum, & dicit quod ex quo pars intellectiua non habet organum, sicut pars sensitiua: iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, eo quod est specierum receptiuum. Quod quidem non verum esset, si quilibet pars animae haberet organum, quia iam species non recipiuntur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptiuus specierum, sed oculus, & ideo non dicendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars in intellectu, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu species, sed potentia tantum. Deinde cum dicitur. Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dicitur enim supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra concludit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quod non est similes impassibilitas sensitiui & intellectiui. Sensus. n. licet non patiat a sensibili, tamen per accidens, in quantum organum proportio corrumpit ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. vnde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicitur, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectiui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut auditus non potest audire sonum, propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare, ex eo quod hi sensus, moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corruptentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprii obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporale. Debilitatur tamen intellectus ex laesione alicuius organi corporalis indirecte, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diuersitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginatiua, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexionem. Sed horum occasione verborum, quidam intarum decepti sunt, vt ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod quidem omnino impossibile est. Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hac opinionem non intelligit aliquid: S. Tho. su p. Aia. F 4 & ideo

Itaque nec admixtum corpore eum esse, rationi consentaneum est: fieret enim cuiusmodi, nimirum calidus aut frigidus, atque etiam instrumentum aliquod adesse, quemadmodum sensitiuum, nunc vero nullum est.

Atque praclare sane censent, qui dicunt animam esse locum specierum, nisi quod neque tota, sed in intellectu, neque actu, sed potentia species.

Non esse autem similem impassibilitatem sensitiui & intellectiui, perspicuum est in sensu instrumentis, & in sensu, nam sensus post vehementem sensibile sentire non potest, Verbi causa: sonum post magnos sonos, nec etiam post

quod non habeat aliquam naturam corpoream determinatam. Et ideo subdit, quod nullum est organum intellectiuae partis, sicut est sensitiuae. Deinde cum dicitur. Adaptat quod dicitur est, opinioni antiquorum, & dicit quod ex quo pars intellectiua non habet organum, sicut pars sensitiua: iam potest verificari dictum illorum, qui dixerunt, quod anima est locus specierum, quod per similitudinem dicitur, eo quod est specierum receptiuum. Quod quidem non verum esset, si quilibet pars animae haberet organum, quia iam species non recipiuntur in anima sola, sed in coniuncto. Non enim visus solum est susceptiuus specierum, sed oculus, & ideo non dicendum est, quod tota anima sit locus specierum, sed solum pars in intellectu, quae organum non habet. Nec ita est locus specierum, quod habeat actu species, sed potentia tantum. Deinde cum dicitur. Ostendit differentiam inter intellectum & sensum, quantum ad impassibilitatem. Dicitur enim supra, quod sicut sentire non est pati passione proprie accepta, ita nec intelligere. Et ex hoc supra concludit quod intellectus erat impassibilis. Ne ergo aliquis crederet, quod in eodem gradu impassibilitatis esset sensus & intellectus, subiungit hoc, quod non est similes impassibilitas sensitiui & intellectiui. Sensus. n. licet non patiat a sensibili, tamen per accidens, in quantum organum proportio corrumpit ab excellenti sensibili. Sed de intellectu, hoc accidere non potest, cum organo careat. vnde nec per se, nec per accidens passibilis est. Et hoc est quod dicitur, quod dissimilitudo impassibilitatis sensitiui, & intellectiui manifesta est ex organo, & sensu, quia sensus efficitur impotens ad sentiendum, ex valde sensibili, sicut auditus non potest audire sonum, propter hoc quod motus est ex magnis sonis, neque visus potest videre, neque olfactus odorare, ex eo quod hi sensus, moti sunt prius ex fortibus odoribus, & coloribus, corruptentibus organum. Sed intellectus, quia non habet organum corporeum, quod corrumpi possit ab excellentia proprii obiecti, cum intelligit aliquid valde intelligibile, non minus postea intelligit infima, sed magis: & idem accideret de sensu, si non haberet organum corporale. Debilitatur tamen intellectus ex laesione alicuius organi corporalis indirecte, in quantum ad eius operationem requiritur operatio sensus habentis organum. Causa igitur diuersitatis huius est, quia sensitiuum non est sine corpore, sed intellectus est separatus. Ex his autem quae dicuntur, apparet falsitas opinionis illorum, qui dixerunt, quod intellectus est vis imaginatiua, vel aliqua praeparatio in natura humana, consequens corporis complexionem. Sed horum occasione verborum, quidam intarum decepti sunt, vt ponerent intellectum possibilem esse a corpore separatum, sicut vna de substantiis separatis. Quod quidem omnino impossibile est. Manifestum est enim, quod hic homo intelligit. Si enim hoc negetur, tunc dicens hac opinionem non intelligit aliquid: S. Tho. su p. Aia. F 4 & ideo

Li. 1. lec. 10. Tex. co. 51.

ideo non est audiendus. Si autem intelligit, oportet quod aliquo formaliter intelligat. Hic autem est intellectus possibilis, de quo Philosophus dicit. Dico autem intellectus, quo intelligit, & opinatur anima. Intellectus ergo possibilis est, quo hic homo, formaliter loquendo, intelligit. Illud autem quo aliquid operatur, sicut actio principio: potest secundum esse separari ab eo quod operatur, ut si dicamus, quod Balivus operatur per regem, quia rex movet eum ad operandum. Sed impossibile est, illud quo aliquid operatur formaliter, separari ab eo secundum esse. Quod ideo est, quia nihil agit, nisi in eo quod est actu: sic igitur aliquid formaliter operatur per aliquid, sicut eo fit actu. Non autem fit aliquid aliquid, ens actu, si fit separatum ab eo in esse. Vnde impossibile est, quod illud quo aliquid agit formaliter, fit separatum ab eo secundum esse. Ideo hoc considerantes adiautores huius opinionis, conati sunt adiuventum illud modum, quo illa substantia separata, quem intellectum possibilem dicunt: continetur, & vniatur nobiscum, ut sic eius intelligere sit nostrum intelligere. Dicunt. n. quod species intelligibilis est forma intellectus possibilis, per eam fit in actu. Huius autem species est quoddam phantasma, quod est in nobis. Sic igitur dicunt intellectum possibilem copulari nobiscum per formam suam. Sed hoc quod dictum est, nullam omnino continuationem intellectus ad nos demonstrat. Quod sic patet. Intellectus enim possibilis non est vnum cum intelligibili, nisi in eo quod intellectus est in actu, sicut neque sensus est idem cum sensibili in potentia, ut supra habitum est. Species igitur intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est intelligibilis actu: non est autem intelligibilis actu, nisi in eo quod est aphantasmatis abstracta & remota: manifestum est igitur quod secundum quod vniatur intellectui, est remota aphantasmatis. Non igitur intellectus per hoc vniatur nobiscum. Sed manifestum est quod author huius positionis deceptus fuit per fallaciam accidentis, quasi sic arguens. Phantasmata sunt quodammodo vnum cum specie intelligibili: species autem intelligibilis est vnum cum intellectu possibili: ergo intellectus possibilis vniatur phantasmatis. Manifestum est autem, quod hic incidit fallacia accidentis, quia species intelligibilis secundum quod est vnum cum intellectu possibili, est abstracta aphantasmatis, ut dictum est. Dato tamen quod per hunc modum sit aliqua vniatio intellectus possibilis ad nos: non tamen hac vniatio faceret nos intelligentes, sed magis intellectos. Id enim, cuius similitudo est species, in virtute aliqua cognoscitiva existens, non ex hoc fit cognoscens, sed cognitum. Non enim per hoc quod species, quae est in pupilla, est similitudo coloris, qui est in pariete: color est videns: sed magis est visus. Per hoc igitur quod species intelligibilis, quae est in intellectu possibili, est similitudo quaedam phantasmatis: non sequitur quod nos simus intelligentes, sed quod nos, vel potius phantasmata nostra sint intellecta ab illa substantia separata. Sunt autem plura alia quae contra hanc positionem dici possunt, quae alibi diligentius pertractauimus. Sed hic hoc vnum sufficit, quod ad positionem hanc sequitur, quod hic homo non intelligit. Manifestum etiam est, quod haec positio contra intentionem Philosophi est. Et primo quidem, quia Philosophus hic inquit de parte animae. Sic enim hunc tractatum incipit. Vnde manifestum est quod intellectus possibilis, pars animae est, & non substantia separata. Item ex hoc quod ipse procedit ad inquirendum de intellectu, sive sit subiecto separabilis ab aliis partibus animae, sine non. Vnde patet, quod suus processus sit, etiam si intellectus subiecto non sit separabilis ab aliis partibus animae. Item per hoc quod dicit, quod in intellectu est quo anima intelligit. Haec enim omnia ostendunt, quod Aristoteles non dicit intellectum esse separatum, sicut sunt substantiae

separatae. Mirum est autem quomodo tam leuiter errauerunt, ex hoc quod dicit quod intellectus est separatus, cum ex litera sua huius rei habeatur intellectus. Dicitur enim separatus intellectus, quia non habet organum, sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem supergreditur facultatem materiae corporalis, & non potest totaliter includi ab ea. Vnde remanet ei aliqua actio, in qua materia corporalis non communicat. Et propter hoc potentia eius, ad hanc actionem non habet organum corporale, & sic est intellectus separatus.

LECTIO VIII.

LECTIO VIII.

Vm autem sic singula fiat ut sciens, dicitur intellectus, qui secundum actum. Hoc autem confestim accidit, cum possit operari per se ipsum. Est igitur & tunc potentia quodammodo: non tamen similiter, atque ante addiscere, aut inuenire, & ipse aut seipsum tunc potest intelligere.

Bi autem eo modo singula factus fuerit, quo qui actu est sciens appellari solet (quod iam accidit cum per se ipsum potest operari) est quidem tunc etiam quodammodo potentia, non tamen aequae, ac prius quam didicisset, aut inuenisset, atque tunc etiam ipse se potest intelligere.

Quoniam autem aliud est magnitudo & magnitudini esse, & aqua & aquae esse: & sic in multis aliis: non autem in omnibus. In intellectu possibilem dicunt: continetur, & vniatur nobiscum, ut sic eius intelligere sit nostrum intelligere. Dicunt. n. quod species intelligibilis est forma intellectus possibilis, per eam fit in actu. Huius autem species est quoddam phantasma, quod est in nobis. Sic igitur dicunt intellectum possibilem copulari nobiscum per formam suam. Sed hoc quod dictum est, nullam omnino continuationem intellectus ad nos demonstrat. Quod sic patet. Intellectus enim possibilis non est vnum cum intelligibili, nisi in eo quod intellectus est in actu, sicut neque sensus est idem cum sensibili in potentia, ut supra habitum est. Species igitur intelligibilis non est forma intellectus possibilis, nisi secundum quod est intelligibilis actu: non est autem intelligibilis actu, nisi in eo quod est aphantasmatis abstracta & remota: manifestum est igitur quod secundum quod vniatur intellectui, est remota aphantasmatis. Non igitur intellectus per hoc vniatur nobiscum. Sed manifestum est quod author huius positionis deceptus fuit per fallaciam accidentis, quasi sic arguens. Phantasmata sunt quodammodo vnum cum specie intelligibili: species autem intelligibilis est vnum cum intellectu possibili: ergo intellectus possibilis vniatur phantasmatis. Manifestum est autem, quod hic incidit fallacia accidentis, quia species intelligibilis secundum quod est vnum cum intellectu possibili, est abstracta aphantasmatis, ut dictum est. Dato tamen quod per hunc modum sit aliqua vniatio intellectus possibilis ad nos: non tamen hac vniatio faceret nos intelligentes, sed magis intellectos. Id enim, cuius similitudo est species, in virtute aliqua cognoscitiva existens, non ex hoc fit cognoscens, sed cognitum. Non enim per hoc quod species, quae est in pupilla, est similitudo coloris, qui est in pariete: color est videns: sed magis est visus. Per hoc igitur quod species intelligibilis, quae est in intellectu possibili, est similitudo quaedam phantasmatis: non sequitur quod nos simus intelligentes, sed quod nos, vel potius phantasmata nostra sint intellecta ab illa substantia separata. Sunt autem plura alia quae contra hanc positionem dici possunt, quae alibi diligentius pertractauimus. Sed hic hoc vnum sufficit, quod ad positionem hanc sequitur, quod hic homo non intelligit. Manifestum etiam est, quod haec positio contra intentionem Philosophi est. Et primo quidem, quia Philosophus hic inquit de parte animae. Sic enim hunc tractatum incipit. Vnde manifestum est quod intellectus possibilis, pars animae est, & non substantia separata. Item ex hoc quod ipse procedit ad inquirendum de intellectu, sive sit subiecto separabilis ab aliis partibus animae, sine non. Vnde patet, quod suus processus sit, etiam si intellectus subiecto non sit separabilis ab aliis partibus animae. Item per hoc quod dicit, quod in intellectu est quo anima intelligit. Haec enim omnia ostendunt, quod Aristoteles non dicit intellectum esse separatum, sicut sunt substantiae

fit in actu: ibi quodammodo intellectus in actu reducatur, dicens. Dicitur enim, quod anima intellectiva non est actu ipsa species, sed in potentia tantum. Cum autem sic fiat singula, id est sic reducatur in actum specierum intelligibilium: quemadmodum sciens, id est habens scientiam habitum, habet species in actu, & tunc dicitur intellectus, qui est secundum actum. Hoc autem accidit statim, cum aliquis potest per seipsum operari operationem intellectus, quae est ipsum intelligere, sicut & quamlibet formam tunc aliquis in actu habet, quando potest operationem illius formae explere. Sed licet tunc intellectus quodammodo sit in actu, quando habet species intelligibiles, sicut sciens habet habitum: est tamen, & tunc quodammodo in potentia: non tamen eodem modo, sicut prius erat in potentia, antequam scientiam acquireret, addiscendo, vel inueniendo. Nam antequam haberet habitum scientiae, qui est primus actus, non poterat operari cum velle: sed oportebat, quod ab altero reduceretur in actum: sed quando iam habet habitum scientiae, qui est actus primus: potest, cum voluerit, procedere in actum secundum, qui est operatio. Manifestum est autem ex hoc quod hic dicitur: falsam esse opinionem Auicennae, quam habet de speciebus intelligibilibus, contra opinionem Aristotelis. Ponit enim Auicenna, quod species non conseruantur in intellectu possibili, nec sunt in eo, nisi quando actu intelligit. Sed oportet secundum ipsum quod quodcumque intelligit actu, quod conuertat se ad intelligentiam separatam agentem, a qua essent in intellectu possibilem intelligibiles species. Contra quod manifeste hic Philosophus dicit, quod intellectus reducitur in actum specierum, per modum quo sciens actu, adhuc est in potentia intelligens. Cum enim intellectus actu intelligit: species intelligibiles sunt in eo in actu perfectum: cum autem habet habitum scientiae: sunt species in ipso intellectu, medio modo inter potentiam puram & actum purum. Et quia dixerat quod quando intellectus fit quodammodo in actu, secundum singula eorum ad quae erat in potentia: tunc potest intelligere, respectu autem sui nullo modo erat in potentia: postea aliquis credere, quod factus in actu, seipsum non intelligeret: & ideo ad hoc excludendum subiungit, quod intellectus factus in actu, non solum potest intelligere alia: sed etiam tunc potest intelligere seipsum. Deinde cum dicit.

LECTIO VIII.

Ostendam Philosophus de terminata de intellectu possibile, qui est in potentia ad intelligibilia: hic ostendit quomodo in actu reducatur. Et primo ostendit, quod intellectus aliquando fit in actu. Secundo ostendit quod sit proprium obiectum eius, respectu cuius

ostendit quomodo intellectus in actu reducatur, dicens. Dicitur enim, quod anima intellectiva non est actu ipsa species, sed in potentia tantum. Cum autem sic fiat singula, id est sic reducatur in actum specierum intelligibilium: quemadmodum sciens, id est habens scientiam habitum, habet species in actu, & tunc dicitur intellectus, qui est secundum actum. Hoc autem accidit statim, cum aliquis potest per seipsum operari operationem intellectus, quae est ipsum intelligere, sicut & quamlibet formam tunc aliquis in actu habet, quando potest operationem illius formae explere. Sed licet tunc intellectus quodammodo sit in actu, quando habet species intelligibiles, sicut sciens habet habitum: est tamen, & tunc quodammodo in potentia: non tamen eodem modo, sicut prius erat in potentia, antequam scientiam acquireret, addiscendo, vel inueniendo. Nam antequam haberet habitum scientiae, qui est primus actus, non poterat operari cum velle: sed oportebat, quod ab altero reduceretur in actum: sed quando iam habet habitum scientiae, qui est actus primus: potest, cum voluerit, procedere in actum secundum, qui est operatio. Manifestum est autem ex hoc quod hic dicitur: falsam esse opinionem Auicennae, quam habet de speciebus intelligibilibus, contra opinionem Aristotelis. Ponit enim Auicenna, quod species non conseruantur in intellectu possibili, nec sunt in eo, nisi quando actu intelligit. Sed oportet secundum ipsum quod quodcumque intelligit actu, quod conuertat se ad intelligentiam separatam agentem, a qua essent in intellectu possibilem intelligibiles species. Contra quod manifeste hic Philosophus dicit, quod intellectus reducitur in actum specierum, per modum quo sciens actu, adhuc est in potentia intelligens. Cum enim intellectus actu intelligit: species intelligibiles sunt in eo in actu perfectum: cum autem habet habitum scientiae: sunt species in ipso intellectu, medio modo inter potentiam puram & actum purum. Et quia dixerat quod quando intellectus fit quodammodo in actu, secundum singula eorum ad quae erat in potentia: tunc potest intelligere, respectu autem sui nullo modo erat in potentia: postea aliquis credere, quod factus in actu, seipsum non intelligeret: & ideo ad hoc excludendum subiungit, quod intellectus factus in actu, non solum potest intelligere alia: sed etiam tunc potest intelligere seipsum. Deinde cum dicit.

Tex. 60.8.

Tex. 60.11.

non est idem quiditas hominis albi, & homo albus: quia quiditas hominis albi non continet in se, nisi quod pertinet ad spem hominis, sed hoc quod dico, homo albus habet aliquid in se, praeter illud quod est de specie humana. Hoc autem contingit in omnibus habentibus formam in materia, quod in eis est aliquid, praeter principia speciei. Nam natura speciei indiuiduatur per materiam, vnde principia indiuiduantia, & accidentia indiuidui sunt praeter essentiam speciei. Et ideo contingit sub vna specie inueniri plura indiuidua: quae licet non differant in natura speciei: differunt tamen secundum principia indiuiduantia. Et propter hoc in omnibus habentibus formam in materia: non est omnino idem & res & quodquid est eius. Socrates enim non est sua humanitas. In his vero quae non habent formam in materia, sicut sunt formae simplices: nihil potest esse, praeter essentiam speciei: quia ipsa forma est tota essentia. Et ideo in talibus non possunt esse plura indiuidua vnius speciei: nec potest in eis differre res & quodquid est eius. Considerandum est etiam, quod non solum naturalia habent speciem in materia: sed etiam mathematica. Est enim duplex materia, scilicet sensibilis, a qua abstrahunt mathematica: & concernunt eam naturalia, & intelligibilia, quae mathematica concernunt. Quod quidem sic intelligendum est. Manifestum est enim, quod quantitas immediate inheret substantiae, qualitates autem sensibiles in quantitate fundantur: ut album & nigrum: calidum & frigidum. Remota autem posteriori remanet prius: vnde remotis qualitatibus sensibilibus secundum intellectum, adhuc remanet quantitas continua in intellectu. Quaedam ergo sunt formae, quae materiam requirunt sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: & huiusmodi sunt omnes formae naturales: & idcirco naturalia concernunt materiam sensibilem. Quaedam vero sunt formae, quae non exigunt materiam sub determinata dispositione sensibilium qualitatum: tamen requirunt materiam sub quantitate existentem, sicut triangulus, & quadratum: & huiusmodi: & haec dicuntur mathematica: & abstrahunt a materia sensibili, sed non a materia intelligibili: in quantum in intellectu remanet continua quantitas, abstracta a sensibili qualitate. Sic ergo patet quod sicut naturalia habent formam in materia: ita & mathematica: & propter hoc tam in naturalibus quam in mathematicis, differunt res & quodquid est, vnde in vtriusque inueniuntur plura indiuidua sub vna specie: sicut enim sunt plures homines vnius speciei, ita & plures trianguli sub vna specie. His igitur habitibus, planum est accipere ex litera Philosophi intellectum. Dicit enim, quod aliud est quod magnitudo & magnitudinis esse: id est aliud est magnitudo, & quodquid est eius. Esse enim quod est magnitudo: appellat quiditatem eius. Et similiter aliud est aqua & aquae esse: & sic est in multis alijs, id est in omnibus mathematicis, & naturalibus. Vnde signanter duo exempla posuit. Nam magnitudo est quid mathematicum: aqua autem quid naturale. Non autem hoc contingit in omnibus. Nam in his, quae omnino sunt separata a materia, idem est res, & quodquid est eius. Et quia substantiae separatae ignotae sunt nobis, non potuit eas nominare proprijs nominibus, sicut mathematica & naturalia: sed nominata ea sub exemplo rerum naturalium. Et hoc est quod subdit, quod in quibusdam, idem est carni esse & carni: ex quo non intelligit quod sit idem caro, & quodquid est eius. Non enim dicitur in quibusdam esse, sed simpliciter diceret quod idem est caro & carni esse. Sed intelligit quod hoc, quod sic dicitur aliquid & alicui, ut caro & carni esse, id est in quibusdam, scilicet in his, quae sunt a materia separata. Et quia ad diuersa cognoscenda diuersae potentiae cognoscitivae requiruntur, concludit quod anima aut cognoscit alio rem, & alio eius quidditatem, aut vno & eodem, sed alio modo se habente. Manifestum est autem, quod caro non est sine materia, sed forma carnis est forma determinata, & in materia determinata sensibili: sicut etiam simum ha-

ber subiectum sensibile determinatum, scilicet nasum. Hanc igitur naturam sensitiuam cognoscit anima per sensum. Et hoc est quod subdit, quod anima iudicat potentia sensitiua, calidum & frigidum, & alia huiusmodi quorum ratio. Id est proportio quaedam caro est. Forma enim carnis requirit determinatam proportionem calidi & frigidi, & aliorum huiusmodi. Sed oportet quod alia potentia discernat esse carnis, id est quodquid est carnis. Sed hoc contingit dupliciter: Vno modo sic, quod ipsa caro, vel quidditas carnis cognoscatur omnino potentijs abinuicem diuersis: puta quod potentia intellectiva cognoscatur quidditas carnis: potentia sensitiua cognoscatur caro: & hoc contingit quando anima per se cognoscit singulare: & per se cognoscit naturam speciei. Alio modo contingit quod cognoscitur caro, & quodquid est carnis, non quod sit alia, & alia potentia, sed quia vna & eadem potentia, alio & alio modo cognoscit carnem, & quodquid est eius, & illud oportet esse, cum anima comparat vniuersale ad singulare. Sicut enim supra dictum est, quod non possimus sentire differentiam dulcis & albi, nisi esset vna potentia sensitiua communis, quae cognosceret vtrumque, ita etiam non possemus cognoscere comparationem vniuersalis ad particularem, nisi esset vna potentia, quae cognosceret vtrumque. Intellectus igitur vtriusque cognoscit, sed alio & alio modo. Cognoscit enim naturam speciei, sive quodquid est, directe extendendo seipsum, ipsum autem singulare, per quandam reflexionem, in quantum redit super phantasmata, a quibus species intelligibiles abstrahuntur. Et hoc est quod dicit, quod sensitiua cognoscit carnem alio modo: id est alia potentia discernit esse carni, id est quodquid est carnis: aut separata: puta cum caro cognoscitur sensu, & esse carnis intellectu, aut eodem aliter se habente, scilicet sicut circumflexa se habet ad seipsum: anima intellectiva cognoscit carnem quae cum extensa sit, discernit esse carni, id est directe apprehendit quidditatem carnis, per reflexionem autem, ipsam carnem. Deinde cum dicit.

Rursus in ista qua in abstractione consistunt, rectum est ut simum: cum continuo enim est. ipsum autem quid eratesse, si diuersum est recto esse & rectum, aliud est: sit enim dualitas, alio ergo aut aliter se habente indicat. Omnino ut res separata

C Iterum autem in his, quae in abstractione sunt, rectum est sicut simum. Cum continuo enim est. Quod autem quid erat esse, si est alterum: recto esse, & rectum, alio: Sit enim dualitas. Aliter itaque, aut aliter habente

C Quod supra dixerat in naturalibus, exponit in mathematicis dicens, quod iterum in his quae sunt per abstractionem, id est in mathematicis, quorum ratio abstrahit a materia sensibili, rectum se habet sicut simum. Haec enim mathematica habent materiam, sicut & naturalia. Rectum enim mathematicum est, simum autem naturale. Ratio enim recti est cum continuo, sicut ratio simi cum naso. Continuum autem est materia intelligibilis, sicut simum materia sensibilis. Vnde manifestum est, quod aliud est in mathematicis res, & quodquid eratesse, ut rectum, & recto esse, vnde oportet quod alio cognoscat quodquid erat esse horum, & alio ipsa. Et supponamus ad praesens, exempli causa, cum Platone, quod dualitas sit quodquid erat esse lineae rectae, Plato enim ponebat, quod numeri erant species, & quidditates mathematicorum, puta vnitatis lineae, dualitas lineae rectae, & sic de alijs. Oportet igitur, quod anima alio cognoscat ipsa mathematica & quidditates eorum, aut eodem aliter se habente. Vnde sicut per naturalia ostenditur, quod intellectus qui cognoscit quidditates naturalium, sit alius a sensu, qui cognoscit naturalia singularia, ita ex mathematicis ostenditur, quod intellectus qui cognoscit quodquid est ipsum, sit alius ab imaginatiua virtute quae apprehendit ipsa mathematica. Et quia posset aliquis dicere, quod eodem modo intelligerentur mathematica & naturalia, subiungit quod sicut res sunt separabiles a materia, ita se habent ad intellectum. Vnde illa quae sunt secundum esse separata a materia sensibili, solo intellectu percipi possunt, quae autem non sunt separata a materia sensibili secundum esse, sed secundum rationem, intelliguntur absque materia sensibili, non autem absque materia intelligibili. Naturalia vero intelliguntur per abstractionem a materia indiuiduali, non autem per abstractionem a materia sensibili totaliter. Intelligitur enim homo, ut compositus ex carnis & ossibus, per abstractionem tamen ab his carnis, & ossibus

Lec. 3. 11.

His omnibus. Et inde est, quod intellectus non cognoscit directe singularia, sed sensus vel imaginatio. Apparet autem ex hoc quod Philosophus hic dicit: quod proprium obiectum intellectus, est quidditas rei, quæ non est separata a rebus, ut Platonici posuerunt. Unde illud, quod est obiectum intellectus nostri, non est aliquid extra res sensibiles existens, ut Platonici potuerunt, sed aliquid in rebus sensibilibus existens, licet intellectus apprehendat alio modo quidditates rerum, quam sint in rebus sensibilibus. Non enim apprehendit eas, cum conditionibus individuantiibus, quæ eis in rebus sensibilibus adiunguntur. Et hoc sine falsitate intellectus, contingere potest. Nihil enim prohibet duorum adiunctorum, unum intelligi absque hoc quod intelligatur aliud. Sicut visus apprehendit colorem, absque hoc quod apprehendat odorem, non tamen absque hoc quod apprehendat magnitudinem, quæ est proprium subiectum coloris. Unde & intellectus potest intelligere aliquam formam absque individuantiibus principijs, non tamen absque materia a qua dependet ratio illius formæ, sicut non potest intelligere simum sine naso, sed potest currum sine naso intelligere. Et quia hoc non distinxerunt Platonici, posuerunt quod mathematica, & quidditates rerum sunt separate in esse, sicut sunt separate in intellectu. Manifestum est etiam, quod species intelligibiles quibus intellectus possibilis fit in actu, non sunt obiectum intellectus. Non enim se habent ad intellectum sicut quod intelligitur, sed sicut quo intelligitur. Sicut enim species, quæ est in visu, non est quod videtur, sed quo visus videt, quod autem videtur est color, qui est in corpore: similiter quod intellectus intelligit est quidditas, quæ est in rebus, non autem species intelligibilis, nisi in quantum intellectus in seipsum reflectitur. Manifestum est enim, quod scientiæ suæ de his, quæ intellectus intelligit: sunt autem scientiæ de rebus, non autem de speciebus vel intentionibus intelligibilibus, nisi sola scientia rationalis. Unde manifestum est, quod species intelligibilis non est obiectum intellectus, sed quidditas rei intellectæ. Ex quo patet nullam esse rationem quorundam volentium ostendere, quod intellectus possibilis sit vnus in omnibus, ex hoc quod idem est intellectus ab omnibus, cum oporteat esse plures numero species intelligibiles, si sunt plures intellectus. Non enim est species intelligibilis, ipsum intellectum, sed similitudo eius in anima, & ideo si sint plures intellectus habentes similitudinem vnus & eiusdem rei, erit eadem res intellecta apud omnes. Et præter hoc manifestum est, quod etiam substantiæ separate intelligunt quidditates rerum naturalium, quas non intelligimus, & earum intellectus diuersi sunt. Unde si eorum ratio esset efficax, non euitaretur inconueniens quod concludunt, per hoc quod ponit vnus intellectum in omnibus hominibus. Non enim possunt ponere vnus intellectum in omnibus intelligentibus.

LECTIO IX.

Dubirant autem vtiq; aliquis, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli aliquid habet commune, sicut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est? In quantum enim aliquid commune vtriusque est, hoc quidem agere, illud vero pati videtur.

Amplius autem, si intelligibilis & ipse, aut alijs inerit intellectus, si non secundum aliud ipse intelligibilis est. vnum autem quoddam secundum speciem est intelligibile, aut mixtum aliquid habebit, quod facit intelligibilem ipsum, sicut alia.

Aut pati secundum commune aliquid: diuisum est prius. Potentia quodammodo est intelligibilia intellectus: sed actu nihil, antequam intelligat. Oportet autem sic, sicut in tabula nihil est scriptum actu, quod quidem accidit in intellectu.

re duobus modis. Vno modo, quod sit intelligibilis secundum se, & non secundum aliud. Alio modo, quod habet aliquid sibi adiunctum, quod faciat ipsum intelligibilem. Si autem secundum se ipsum est intelligibilis, & non secundum aliud, intelligibile autem in quantum huiusmodi est vnus in specie, sequetur si hoc non solum est intelligibile, sed intellectus, quod etiam alia intelligibilia sint intellectus, & ita omnia intelligibilia intelligunt. Si autem est intelligibilis per hoc, quod habet aliquid aliud sibi adiunctum, sequetur quod habeat aliquid quod faciat ipsum intelligibilem, sicut & alia quæ intelliguntur, & ita videtur sequi idem quod prius, scilicet quod semper id quod intelligitur, intelligat. Deinde cum dicitur.

LECTIO IX.

Ostendit Philosophus naturam intellectus possibilis, & obiectum eius, hic mouet quædam dubitationes circa prædeterminata. Et diuidit in duas partes. Et primo ponit dubitationes. Secundo soluit eas, sicut & supra dixit, quod sensibile in actu, & sensus in actu, sunt vnus. Est autem aliquid intelligibile in actu, per hoc quod est in actu a materia abstractum: sicut enim supra dixit, quod sicut res sunt separabiles a materia, sic sunt & quæ sunt circa intellectum. Et ideo hic dicit quod in his quæ sunt sine materia, id est si accipiamus intelligibilia actu, id est intellectus, & quod intelligitur sicut id est sentiens in actu, & quod sentitur in actu. Ipsa enim scientia speculatiua, & sic scibile, id est scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellectæ in actu, est species ipsius intellectus, & sic per eam seipsum intelligere potest. Unde & supra Philosophus per ipsum intelligere, & per illud quod intelligitur scrutatus est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscimus intellectum nostrum, nisi per hoc, quod intelligimus nos intelligere. Accidit autem hoc in intellectu possibili, quod non intelligatur per essentiam suam, sed per speciem intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metaph. quod nihil intelligitur, nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quæ sunt, secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium non intelligit, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separate quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligunt & intelliguntur. Deinde cum dicitur.

LECTIO IX.

Ed querat quispiam, si intellectus est simplex & impassibilis, nec cum ullo quiddam habet commune, ut dixit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intelligere pati quoddam est? nam quatenus commune quiddam vtriusque est, alterum agere, alterum pati videtur.

Præterea, an ipse quoque intelligibilis sit, vel enim cæteris etiam inerit intellectus, si non ipse per aliud est intelligibilis, ac intelligibile vnum quoddam est specie, vel aliquid mixtum habebit, quod eum ut reliqua reddat intelligibilem.

An ipsum quidem pati commune quiddam notionem superius explicatum est, quod intellectus potentia quodammodo est intelligibilis, actu vero nullum, antequam intelligat. oportet autem veluti in codice nihil esse actu descriptum, quæ res accidit in intellectu.

Et primo soluit primam dicens, quod sicut prius distinctum est de passione, cum ageretur de sensu, quod pati dicitur secundum aliquid commune, id est hoc quod est pati, commune est ad passionem, quæ est in contrariis dispositionibus, sicut est passio mixta in rebus naturalibus, quæ communicant in materia, & est aliquid pati, quod dicitur secundum receptionem tantum. Intellectus igitur dicitur pati, in quantum est quodammodo in potentia ad intelligibilia, & nihil est actu eorum, antequam intelligat. Oportet autem hoc sic esse, sicut contingit in tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed plura possunt in ea scribi. Et hoc etiam accidit intellectui possibili, quia nihil intelligibile est in eo actu, sed potentia tantum. Et per hoc excluditur tam opinio antiquorum naturalium, qui ponebant animam compositam ex omnibus, ut intelligeret omnia, quàm etiam opinio Platonis, qui posuit naturaliter animam humanam habere omnem scientiam, sed esse eam quodammodo oblitam, propter vnionem ad corpus, dicens, quod addiscere nihil aliud est, quàm remissio. Deinde, cum dicitur.

Tex. c. 15.

Tex. c. 16.

Tex. c. 17.

Tex. c. 18.

Tex. c. 19.

Lex. 3.

Soluit secundam dubitationem. Et primo soluit quæstionem. A Secundo responder ad obiectionem in contrarium factam, ibi. Non autem semper. Dicit ergo primo, quod intellectus possibilis est intelligibilis non per suam essentiam, sed per aliquam speciem intelligibilem, sicut & alia intelligibilia. Quod probat ex hoc, quod intellectus in actu, & intelligens in actu, sunt vnus, sicut & supra dixit, quod sensibile in actu, & sensus in actu, sunt vnus. Est autem aliquid intelligibile in actu, per hoc quod est in actu a materia abstractum: sicut enim supra dixit, quod sicut res sunt separabiles a materia, sic sunt & quæ sunt circa intellectum. Et ideo hic dicit quod in his quæ sunt sine materia, id est si accipiamus intelligibilia actu, id est intellectus, & quod intelligitur sicut id est sentiens in actu, & quod sentitur in actu. Ipsa enim scientia speculatiua, & sic scibile, id est scibile in actu, est idem. Species igitur rei intellectæ in actu, est species ipsius intellectus, & sic per eam seipsum intelligere potest. Unde & supra Philosophus per ipsum intelligere, & per illud quod intelligitur scrutatus est naturam intellectus possibilis. Non enim cognoscimus intellectum nostrum, nisi per hoc, quod intelligimus nos intelligere. Accidit autem hoc in intellectu possibili, quod non intelligatur per essentiam suam, sed per speciem intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metaph. quod nihil intelligitur, nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quæ sunt, secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium non intelligit, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separate quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligunt & intelliguntur. Deinde cum dicitur.

Et ipse autem intelligibilis est, sicut intelligibilia. In his enim quæ sunt sine materia, idem est intellectus, & quod intelligitur: scientia nanque speculatiua: & sic scibile, idem est.

Non autem semper intelligendi causa consideranda. In habitibus autem materiam: potentia vnumquodque intelligibilem. Quare quidem illis non inerit intellectus. sine materia enim potentia est intellectus talium. Illud autem intelligibile inerit.

LECTIO X.

Voniã autem sicut in omni natura est aliquid: hoc quidẽ materia vniciuique generi: hoc autem est potentia omnia illa: alterum autem causa & factuum, quod in faciendo omnia, ut ars ad materiam substituit: necesse & in anima has esse differentias. Et est intellectus hic quidem talis in omnia fieri: ille vero in omnia facere sicut habitus quidam, & sicut lumen. Quodam enim modo & lumen facit potentia existentes colores, actu colores.

Et hic intellectus separabilis, & impassibilis & immixtus, substantia actu ens. semper enim

intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metaph. quod nihil intelligitur, nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quæ sunt, secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium non intelligit, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separate quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligunt & intelliguntur. Deinde cum dicitur.

Respondeat ad obiectionem. quæ erat in contrarium, dicens: quod ex quo intellectus possibilis habet aliquid quod facit ipsum intelligibilem, sicut & alia, restat ut consideretur causa non semper intelligendi, id est quare non semper intelligibile intelligit. Quod ideo est, quia in rebus habentibus materiam, species non est intelligibilis secundum actum, sed secundum potentiam tantum. Intelligibile autem in potentia, non est idem cum intellectu, sed solum intelligibile in actu, unde in illis quæ habeat speciem in materia, non inerit intellectus, ut scilicet intelligere possint, quia intellectus talium, id est intelligibilem, est quædam potentia sine materia. Illud autem quod est in materia, est intelligibile, sed in potentia tantum, quod vero est in intellectu, est species intelligibilis secundum actum.

Ostendit Philosophus determinauit de intellectu possibili, nunc determinat de intellectu agente. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit esse intellectum agentem, præter possibilem, & rationem, & exemplo. Secundo ostendit huius intellectus naturam ibi. Et hic intellectus. Ponit ergo circa primum talem rationem. In omni natura, quæ est quandoque in potentia, & quandoque in actu: oportet ponere aliquid, quod est sicut materia in vnoquoque genere. quod scilicet est in potentia ad omnia quæ sunt in illius generis. Et aliud quod est sicut causa agens, & factiuum, quod ita se habet in faciendo omnia, sicut ars ad materiam. Sed anima secundum partem intellectum, quandoque est in potentia, & quandoque in actu. Necesse est igitur in anima intellectiua esse has differentias, ut scilicet vnus sit intellectus, in quo possint omnia intelligibilia fieri, & hic est intellectus possibilis, de quo supra dictum est. Et alius intellectus sit ad hoc, quod possit omnia intelligibilia facere in actu, qui vocatur intellectus agens, & est sicut habitus quidam. Huius autem verbi occasione, quidam posuerunt intellectum agentem esse eum intellectum, qui est habitus principiorum. Quod esse non potest, quia intellectus, qui est habitus principiorum præsupponit aliqua in intellectu in actu. terminos principiorum, per quorum intelligentiam cognoscimus principia, & sic sequeretur, quod intellectus agens non faceret omnia intelligibilia in actu, ut hic Philosophus dicit. Dicendum est ergo, quod habitus hic accipitur secundum quod Philosophus frequenter consuevit nominare omnem formam, & naturam & habitum, prout habitus distinguitur contra priuationem & potentiam, ut sic per hoc quod nominat eum habitum, distinguat eum ab intellectu possibili, qui est potentia. Unde dicit, quod est habitus ut lumen, quod quodammodo facit colores existentes in potentia, esse actu colores. Et dicit quodammodo, quia supra ostensum est, quod color secundum seipsum esse actu coloris, in quantum facit diaphanum esse in actu, ut moueri possit a colore, & sic color videatur. Intellectus autem agens facit ipsa intelligibilia esse in actu, quæ prius erant in potentia, per hoc quod abstrahit ea a materia, sic enim sunt intelligibilia in actu, ut dictum est. Inducitur autem Arist. ad ponendum intellectum agentem, ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit quidditates rerum sensibilibus esse a materia separate, & intelligibiles actu, unde non erat ei necessarium ponere intellectum agentem. Sed quia Arist. ponit, quod quidditates rerum sensibilibus sunt in materia, & non intelligibiles actu, oportuit quod ponere aliquem intellectum, qui abstraheret a materia, & sic faceret eas intelligibiles actu. Deinde cum dicitur.

Atque etiam ipse intelligibilis est, quemadmodum intelligibilia. in his enim quæ sunt sine materia sunt, idem est intellectus, & quod intelligitur: nam contemplatiua scientia & quod ita scibile est, idem sunt.

Causa porro cur non semper intelligat consideranda est. In his autem quæ habent materiam potentia est vnumquodque intelligibilem. quare illis quidem non inerit intellectus, nam intellectus horum salium potentia est sine materia, illi autem intelligibile inerit.

LECTIO X.

Voniã autem ut in uniuersa natura est aliquid, alterum materia cuique generi: quod ideo sic est, quod potentia est illa omnia, alterum causa & effectiuum, eo quod omnia efficiat, quæ res usu uenit in arte si cum materia comparatur, ita etiam in anima hæc adsint differentie necesse est. Atque est quidam intellectus salis quod omnia fiat, quidam quod omnia faciat, ueluti habitus quidam, perinde ac lumen: nam lumen quoque quodammodo facit actu colores, eos qui sunt potentia colores.

Et hic intellectus separabilis est, & non mixtus, & impassibilis, & sui substantia operatio. semper enim agens

intelligibilem, ex hoc quod est potentia tantum in ordine intelligibilium. Ostendit enim Philosophus in 9. Metaph. quod nihil intelligitur, nisi secundum quod est in actu. Et potest accipi simile in rebus sensibilibus. Nam id quod est in potentia tantum in eis scilicet materia prima, non habet aliquam actionem per essentiam suam: sed solum per formam ei adiunctam. Substantiæ autem sensibiles quæ sunt, secundum aliquid in actu, & secundum aliquid in potentia: secundum seipsas habent aliquam actionem. Similiter intellectus possibilis, qui est tantum in potentia in ordine intelligibilium non intelligit, neque intelligitur: nisi per speciem in eo susceptam. Deus autem, qui est purus actus in ordine intelligibilium, & aliæ substantiæ separate quæ sunt mediæ inter potentiam & actum, per suam essentiam, & intelligunt & intelliguntur. Deinde cum dicitur.

Respondeat ad obiectionem. quæ erat in contrarium, dicens: quod ex quo intellectus possibilis habet aliquid quod facit ipsum intelligibilem, sicut & alia, restat ut consideretur causa non semper intelligendi, id est quare non semper intelligibile intelligit. Quod ideo est, quia in rebus habentibus materiam, species non est intelligibilis secundum actum, sed secundum potentiam tantum. Intelligibile autem in potentia, non est idem cum intellectu, sed solum intelligibile in actu, unde in illis quæ habeat speciem in materia, non inerit intellectus, ut scilicet intelligere possint, quia intellectus talium, id est intelligibilem, est quædam potentia sine materia. Illud autem quod est in materia, est intelligibile, sed in potentia tantum, quod vero est in intellectu, est species intelligibilis secundum actum.

Ponit quatuor conditiones intellectus agentis, quarum prima est, quod sit separabilis, secunda, quod impassibilis, tertia quod sit immixtus, id est non compositus ex naturis corporalibus, neque adiunctus

ad iunctus organo corporali. Sed in his tribus conuenit cum intellectu possibili. quarta autem conditio est, quod sit in actu secundum suam substantiam, in quo differt ab intellectu possibili, qui est in potentia secundum suam substantiam, sed est in actu solum secundum speciem susceptam. Et ad has quatuor conditiones probandas in ducit vnam rationem, quae talis est. Agens est honorabilius patiente & principium actuum, materia, sed intellectus agens comparatur ad possibile, sicut agens ad materiam, sicut iam dictum est, ergo intellectus agens est nobilior possibile. Sed intellectus possibilis est separatus, impassibilis, & immixtus, ut supra ostensum est, ergo multo magis intellectus agens. Et hoc etiam patet, quod sit secundum substantiam suam in actu, quia agens est nobilior patiente, nisi secundum quod est in actu. Occasione autem horum, quae hic dicuntur, quidam posuerunt intellectum agentem, substantiam separata, & quod differt secundum substantiam ab intellectu possibili. Illud autem non videtur esse verum. Non enim homo esset a natura sufficiens institutus, si non haberet in seipso principia, quibus posset operationem complere, quae est intelligere, quae quidem compleri non potest, nisi per intellectum possibile, & per intellectum agentem. Vnde perfectio humanae naturae requirit quod utriusque eorum sit aliquid in homine. Videmus etiam quod sicut operatio intellectus possibilis, quae est recipere intelligibilia, attribuitur homini, ita & operatio intellectus agentis, quae est abstrahere intelligibilia. Hoc autem non posset, nisi principium formale huius actionis esset ei secundum esse coniunctum. Nec sufficit ad hoc, quod haec actio attribuitur homini, per hoc quod species intelligibiles factae per intellectum agentem, habent quodammodo pro subiecto phantasmata, quae sunt in nobis, quia ut supra diximus, cum de intellectu possibili ageretur, species non sunt intelligibiles in actu, nisi quia sunt abstractae a phantasmatibus, & sic eis mediaturibus, actio intellectus agentis non posset nobis attribui. Et propterea intellectus agens comparatur ad species intellectus in actu, sicut ars ad species artificiorum, per quas manifestum est, quod artificia non habent actionem artis, vnde et dato quod species factae intelligibiles actu, essent in nobis, non sequeretur, quod nos possemus habere actionem intellectus agentis. Est etiam praedicta positio contra Arist. intentionem, qui expressit has differentias duas, scilicet intellectum agentem, & intellectum possibilem esse in anima, ex quo expresse dat intelligere, quod sint partes animae, vel potentiae, & non aliquid substantiae separatae. Sed contra hoc videtur esse praecipue, quod intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia, ut in potentia existens ad illa, intellectus autem agens comparatur ad ea, ut ens in actu, non enim videtur possibile, idem respectu eiusdem posse esse in potentia, & in actu, vnde non videtur possibile, quod intellectus agens, & possibilis conueniat in vna substantia animae. Sed hoc de facili soluitur, si quis recte consideret, quomodo intellectus possibilis sit in potentia ad intelligibilia, & quomodo intelligibilia sunt in potentia respectu intellectus agentis. Est enim intellectus possibilis in potentia ad intelligibilia, sicut indeterminatum ad determinatum. Nam intellectus possibilis non habet determinare naturam alicuius rerum sensibilium. Vnumquodque autem intelligibile, est aliqua determinata natura alicuius speciei. Vnde supra dixit quod intellectus possibilis comparatur ad intelligibilia sicut tabula ad determinatas picturas. Quantum autem ad hoc, intellectus agens non est in actu. Si enim intellectus agens habet recte in se determinationem omnium intelligibilium, non indigeret intellectus possibilis phantasmatibus, sed per solum intellectum agentem reduceretur in actum omnium intelligibilium, & sic non compararetur ad intelligibilia, ut faciens ad factum, ut Philosophus hic dicit, sed ut existens ipsa intelligibilia. Comparatur igitur ut actus respectu intelligibilium, in quantum est quaedam virtus immaterialis actiua, potens alia similia sibi facere, scilicet immaterialia. Et per hunc modum, ea quae sunt intelligibilia in potentia, facit intelligibilia in actu. Sic enim & lumen facit colores in actu, non quod ipsum habeat in se deter-

minationem omnium colorum. Huiusmodi autem virtus actiua est quaedam participatio luminis intellectualis a substantiis separatis. Et ideo Philosophus dicit, quod est sicut habitus, vel lumen, quod non competeret dici de eo, si esset substantia separata. Deinde cum dicitur.

patiente, & principium materia nobilius est.

Idem autem est scientia quae actu est, quod res ipsa. Ea vero quae potentia est, prior tempore est in uno, omnino vero ne tempore quidem, sed non interdum intelligit, & interdum non intelligit.

Vbi autem separatus fuerit, tunc est solum id quod verum est, & hoc solum est immortale & aeternum.

Sed non meminimus, quia hoc quidem impabile est, intellectus autem passiuus corruptibilis, & nihil sine eo intelligit.

quam scientia in actu, sed vniuersaliter non est prior, non solum natura, sed neque etiam tempore. Et hoc est, quod Philosophus dicit in 9. Metaph. quod actus est prior potentia natura, tempore vero, in vno & eodem potentia prior est actu, quia vnum & idem prius est in potentia, & postea fit actu. Sed vniuersaliter loquendo, etiam tempore actus est prior. Nam quod in potentia est, non reducitur in actum, nisi per aliquid, quod est actu. Et sic etiam de potentia scientiae, non fit aliquis sciens actu, neque inueniendū, neque discendo, nisi per aliam scientiam praexistentem in actu, quia omnis doctrina, & disciplina intellectiua fit ex praexistente cognitione, ut dicitur in primo Posteriorum. Tertia conditio intellectus in actu, per quam differt ab intellectu possibili, & intellectu in habitu, est quia vterque quandoque intelligit, & quandoque non intelligit. Sed hoc non potest dici de intellectu in actu, qui consistit in ipso intelligere. Deinde cum dicitur. d. Ponit conditiones totius intellectiuae partis. Et primo ponit veritatem. Secundo excludit obiectionem: ibi. Non reminiscitur. d. Dicit ergo primo, quod solus intellectus separatus est hoc, quod vere est. Quod quidem non potest intelligi, neque de intellectu agente, neque de intellectu possibili tantum, sed de vtroque, quia de vtroque supra dixit, quod est separatus. Et sic patet quod hic loquitur de tota parte intellectiua, quae quidem dicitur separata, ex hoc quod habet operationem suam sine organo, corporali. Et quia in principio huius Libri dixit, quod si aliqua operatio animae sit propria, contingit animam separari. Concludit quod haec sola pars animae, scilicet intellectiua est in corruptibilis, & perpetua. Et hoc est quod supra posuit in Secundo, quod hoc genus animae separatur ab aliis, sicut perpetua a corruptibili. Dicitur autem perpetua, non quod semper fuerit: sed quod semper erit. Vnde Philosophus dicit in 12. Metaph. quod forma nunquam est ante materiam, sed posterius remanet anima, non omnis, sed intellectus. Deinde, cum dicitur. d. Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis credere, quod quia pars intellectiua animae, est incorruptibilis, remanet post mortem in anima intellectiua, scientia rerum eodem modo quo nunc eam habet, cuius contrarium supra dixit in Primo, quod intelligere corrumpitur, quodam interius corrupto, & quod corrupto corpore non reminiscitur animae, neque amat. Et ideo hic dicit, quod non reminiscitur. s. post mortem eorum, quae in vita sciimus, quia hoc quidem impassibile est, id est ista pars animae intellectiuae impassibilis est, vnde ipsa non est subiectum passionum animae, sicut sunt amor & odium, reminiscencia, & huiusmodi, quae ex aliqua passione corporali contingunt. Passiuus vero in intellectu corruptibilis est, id est pars animae, quae non est sine partibus passionibus, est corruptibilis, pertinent enim ad partem sensitiuam. Tamen haec pars animae dicitur intellectus sicut & dicitur rationalis, in quantum aliquammodo participat rationem, obediendo rationi, & sequendo motum eius, ut dicitur in primo Ethic. Sine hac autem parte animae corporali, intellectus nihil intelligit. Non enim intelligit aliquid sine phantasmate, ut infra dicitur. Et ideo destructo corpore non remanet in anima separata, scientia rerum secundum eundem modum quomodo intelligit. Sed quomodo tunc intelligat, non est praesentis intentionis discutere.

c. Determinat de intellectu secundum actum. Et circa hoc duo facit. Primo ponit conditiones intellectus in actu. Secundo ostendit conditiones totius partis intellectiuae, secundum quod differt ab aliis partibus animae: ibi. Separatus autem. Circa primum tres ponit conditiones intellectus in actu, quarum prima est, quod scientia in actu, est idem rei scite. Quod non est verum de intellectu in potentia. Secunda conditio eius est, quod scientia in potentia in vno & eodem, tempore est prior

Lect. 8. text. com. 13.

Tex. c6. 21.

Tex. c6. 22.

Tex. c6. 23.

Tex. c6. 7. & 19.

Tex. c6. 21.

Tex. c6. 17.

Tex. c6. 66.

Lect. 10. Cap. 19.

LECTIO XI.

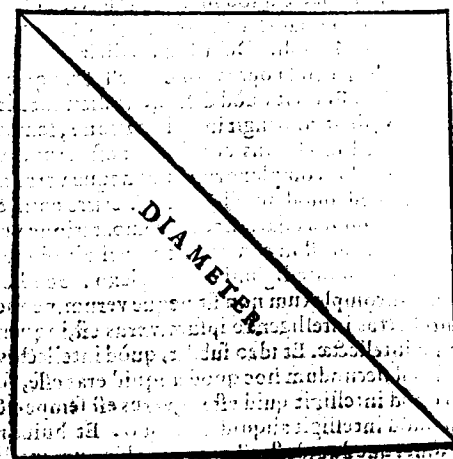
Quam Philosophus determinauit de intellectu, hic determinat de operatione intellectus. Et diuidit in duas partes. In prima distinguit duas operationes intellectus. In secunda determinat de vtraque earum. ibi. Indiuisibile autem. Dicit ergo primo, quod vna operatio intellectus est, quae intelligit indiuisibilia: puta cum intelligit hominem aut bouem, aut aliquid huiusmodi incoplexum. Et haec intelligencia est in his, circa quod non est falsum: tunc quae incoplexa non sunt vera neque falsa: tunc quae intellectus non decipit in eo quod dicit, ut infra dicitur, sed in illis intelligibilibus in quibus est verum & falsum, est ista quod dicitur intellectus. i. rerum intellectuarum, sicut quod ex multis sit aliquid vnum. Et ponit exemplum in opinionione Empedocle, quod opinabatur quod omnia generata sunt a caelo, non propter aliquam finem, sed quod cogit ex diuisione rerum per litteras, & coniunctione per amicitiam. Vnde dicitur, quod a principio generauerunt multa capita sine ceruice, & litteras multaeque partes animalium separatae ab aliis partibus. Et dicitur quod generauerunt quae sine semine animalis, sicut terra germinat herbam virentem. Sed postmodum huiusmodi partes sic diuisae, compositae sunt per concordiam, & ex eis factum est vnum animal huiusmodi diuersas partes, ut puta caput, manus, pedes, & huiusmodi. Et vbi est constitutum animal huiusmodi omnes partes necessarias ad sui conseruationem, id est animal saluatum est, & generat sibi simile. Si autem defuit aliqua aliarum partium, non potuit saluari, nec remansit in sibi sibi per generationem. Sicut ergo Empedocle posuit quod amicitia compositum multas partes, & constituitur ex eis vnum animal, ita & intellectus multa incoplexa prius separata componit, & facit ex eis vnum intellectum, in qua compositio quaeque est veritas, quaeque falsitas. Veritas quidem, quod compositum ea, quae in se sunt vnum & compositum, sicut cum compositum est symmetrum, hoc est incommensurabile & diametrum, nam diametrum quadrati est incommensurabile lateri. Falsa autem compositio est quod compositum ea, quae non sunt composita in rebus, sicut cum componitur symmetrum diametrum, dicens quod diametrum quadrati est symmetrum, id est incommensurabile lateri.

LECTIO XI.

Indiuisibile igitur intelligentia in his est, circa quod non est falsum. In quibus autem & falsum, iam & verum est, compositum quae iam intellectum est, sicut eorum quod vnum fuit. Sicut Empedocle dixit, multorum quod capita sine ceruice germinauerunt, postea composita sunt concordia, sicut & haec separata, composita sunt, ut asymmetron, & diametrum, & ut symmetrum, & diametrum. Si autem factum, aut futurum sit compositum, tempus intelligens est, & componens. Falsum. n. in compositum semper est. Et nanque si album non albo, aut si non album albo compositum. Contingit autem & diuidem dicere omnia. Sic ergo est non solum falsum, aut verum quod album Cleon est, sed & quod erat, aut erit. Vnum autem faciens vnumquodque, hoc intellectus est.

b. Indiuisibile autem quoniam dupliciter, potentia aut actu est, nihil prohibet intelligere indiuisibile, cum longitudinem intelligat. Indiuisibilis enim actu est:

Costa quadrati.

LECTIO XI.

LECTIO XI.

N. Igitur indiuisibilem intellectum est, in quibus non reperitur falsitas: in quibus autem reperitur falsitas & veritas, in his demum compositio quaedam est conceptum, quasi sim vnum, atque ut Empedocle dixit.

Pullulat ampla seges capitum ceruice carentum.

Deinde componi amore, sic etiam haec cum separata sint, componuntur, ut incommensurabile, & diametrum. Sin autem praeteritorum uel futurorum, tempus insuper intelligens et componens, semper enim falsitas in compositione consistit: etenim si album non album dixerit, non album composuit, porro autem licet etiam diuisionem omnia dicere, tamen non solum falsum est aut verum album esse Cleonem, sed fuisse uel fore. quod autem vnumquodque vnum facit, id intellectus est.

Cum autem indiuisibile bifariam dicitur, nihil prohibet quominus indiuisibile intelligat, cum longitudinem intelligit (est enim actu indiuisibilis) & in tempore indiuisibili, similiter enim

tur patet, quod cum compositio non solum sit secundum praesens tempus, sed secundum praeteritum & futurum, verum autem & falsum consistit in compositione & diuisione oportet quod verum & falsum non solum sint in propositionibus de praesenti, puta quod Cleon est albus, sed etiam in illis de praeterito & futuro, puta quod Cleon erit, vel fuit albus. Considerandum est autem, quod compositio propositionis non est opus naturae, sed est opus rationis & intellectus. Et ideo subiungit quod illud quod facit vnumquodque indiuisibilem, componendo ex intelligibilibus propositiones, hoc est intellectus. Et quia verum & falsum consistit in compositione, ideo dicitur in 6. Metaph. quod verum & falsum non est in rebus, sed in mente. Deinde cum dicitur.

b. Determinat de vtraque praedictarum operationum. Et primo de ea, quae est intelligentia indiuisibilem. Secundo de ea quae est compositio & diuisione, ibi. Est autem dictio quidem. Tertio ponit quoddam quod est commune vtriusque: ibi. Idem autem est secundum actum. Prima pars diuiditur in tres, secundum quod indiuisibile dicitur tripliciter, quot videlicet modis dicitur & vnum: cuius ratio ex diuisione est. Dicitur enim vno modo aliquid vnum cum continuitate. Vnde & illud quod est continuum, indiuisibile dicitur, in quantum non est diuisum a se, sicut sit diuisibile in potentia. Hoc est ergo quod dicit, quod cum diuisibile dicitur dupliciter, scilicet actu, & potentia: nihil prohibet intellectum intelligere indiuisibile, cum intelligat aliquid continuum, scilicet longitudinem, quae est indiuisibilis actu, licet sit diuisibilis potentia. Et propter hoc intelligit eam cum indiuisibili tempore, quia intelligit eam, ut indiuisibile. Et hoc est contra opinionem Platonis in Primo positam, qui posuit in intelligentiam fieri, quasi per motum quandam continuum magnitudinis. Potest ergo intellectus intelligere magnitudinem dupliciter. Vno modo secundum quod est diuisibilis in potentia, & sic intelligit lineam numerando partem post partem, & sic intelligit eam in tempore. Alio modo secundum quod est indiuisibilis in actu, & sic intelligit eam, ut vnum quid constans ex multis partibus, & sic intelligit eam simul. Et ideo subiungit, quod similiter tempus, & longitudo diuiditur, vel non diuiditur, intelligendo. Vnde non est dicere, quod intelligat secundum medium vtriusque, id est quod media pars intelligatur in medio temporis.

Tex. c6. 4 & inde.

Tex. c6. 210.

Supra text. com. 17.

Lect. 9. Tex. c6. 14.

quod scientia & sensus quæ sunt in potetia ad sensibilia & scibilia, & habent ad scibilia & sensibilia, quæ sunt in potentia, scientia ve-

b Necesse est autem, aut ipsa, aut species esse. Ipsa quidè igit nō sunt, nō. n. lapis in anima est, sed species. Quare anima sicut manus est. Manus enim organum organorum, & intellectus, species specierum, & sensus, species sensibilibus.

c Quoniam autem res nulla est præter magnitudines, sicut videtur sensibiles, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, & quæ abstractione dicuntur & quæcumque sensibiliū habitus sunt & passiones. Et ob hoc nihil sentiens, nihil vtiq; addicet, neq; intelligit. Sed cū speculetur, necesse simul phantasmata aliqd speculari. Phantasmata. n. sicut sensibilia sunt præterquam quod sunt sine materia.

d Est autem phantasia alterum a dictione, & negatione. Complexio enim intellectuum est verum, aut falsum.

e Primi autem intellectus quo differunt vt non phantasmata sint? An neque hi phantasmata, sed non sine phantasmatis.

LECTIO XIII.

Voniã aut aia sm duas diffinita est potetias, quæ animaliu est, & discretio qd̄ intelligetia opus est, & sensus, & adhuc in omd̄o se cūdū locū motū. de sensu quidē & intellectu determinata sint rāta. De mouete aut quid forte sit animæ, speculādū est vtrū vna quedam pars ipsius sit separabilis aut magnitudine; aut ratioe, aut omnis anima. Et si pars aliqua, vtrum propria quedam sit præter consuetas dici, & dictas, aut harum vna aliqua sit.

Tex. cō. 39.

Tex. cō. 40.

culatur in actu, quod sum ul' former sibi aliquod phantasma. Phantasmata enim sunt similitudines sensibilibus. Sed in hoc differunt ab eis, quia sunt præter materiam. Nam sensus est susceptivus specierum sine materia, vt supra dictum est. Phantasia autem est motus factus a sensu secundum actum. Patet autem ex hoc falsum esse quod Avicenna ponit, quod intellectus nō indiget sensu postquam acquisiuit scientiam. Manifestum est enim, quod postquam aliquis acquisiuit habitum scientie, necesse est ad hoc quod speculetur, quod vtiq; phantasmate, & propter hoc per læsionē organi impeditur visus scientie iam acquisitæ. Deinde cū dicitur: d. ¶ Ostendit differentiam inter phantasia & intellectum. Et primo quantum ad operationem communē intellectus, quæ est cōpositio & diuisio, dicens quod phantasia est alterum ab affirmatiōne, vel negatione intellectus, quia in complexione intelligibilem iam est verum & falsum quod nō est in phantasia. Nam cognoscere verum & falsum est solius intellectus, Secundo ibi, e. ¶ Inquiri in quo differant primi intellectus, idest intelligētie indiuisibilem, cū nō sint phantasmata. Et respondet quod nō sunt sine phantasmatis, sed tamen non sunt phantasmata, quæ phantasmata sunt similitudines particularium: intellecta autē sunt vniuersalia ab indiuiduantibus conditionibus abstracta, vnde phantasmata sunt indiuisibilia in potentia, & non in actu.

Necesse est autem, vel ipsa esse, vel species, at ipsa quidem nequaquā, non enim lapis in anima est, sed species, itaque anima quasi manus est, nam manus instrumentum est instrumentorum, & intellectus quoque species specierum, & sensus species sensibilibus.

* Quoniam autem nulla res, vt videtur, est præter sensibiles magnitudines, separata in speciebus sensibilibus intelligibilia sunt, tum quæ in abstractione vocantur, tum quæcumque sensibilibus habitus & passiones sunt, quamobrem si non sentiat, nihil discernere aut intelligere poterit, & cum speculetur, necesse est vna cum phantasmate speculari, phantasmata enim sicut sensibilia sunt, nisi quod sine materia sunt.

Porro autem phantasia aliud est a dictione, & negatione, nam verum vel falsum connexio est mentis conceptum.

At vero primi conceptus quo differunt vt non phantasmata sint an ne? vt reliqua quidem phantasmata sunt, autem non sine phantasmatis.

LECTIO XIII.

Voniã autem animalium anima duabus definita est potetias, tum ea quæ indicat, (quod dicitur & sensus officium est) in ea quæ mouet motu loci: de sensu quidē & intellectu tot exposita sint. De eo autem quod mouet, quid tandem sit animæ, considerandum est: Vtrum una quedam sit eius pars, aut magnitudine aut ratione separabilis, aut tota anima: & si pars aliqua, vtrum peculiaris quedam, præter eas quæ dicuntur, & quæ dictæ sunt, an earum vna quedam.

& intellectiua. Nūc quarto determinat de parte animæ motiua. Et diuiditur in partes duas. In prima dicit de quo est intentio. In secunda profectur, ibi. ¶ Habet autem dubitationem. Dicit ergo primo, quod quia anima quæ est animalium, diffinita est etiam ab antiquis Philosophis secundum duas potetias, idest secundum quæ habet potetia ad duo, quorum vna est discretio, quæ fit per cognitionē, quæ quidē discretio opus est intellectiua & sensitiua, partis, aliud autem est mouere secundū locū, de sensu & intellectu sunt tanta determinata, quanta in prioribus habita sunt. Sed nūc, speculādū est de alia parte, scilicet principio mouente, quid animæ sit. Vtrū sit aliqua pars animæ separabilis ab alijs, vel magnitudine. Subiecto ita quæ habeat distinctum locum in corpore, ab alijs potetias, sicut Platonicus posuerunt, vel sit separabilis ab alijs animæ partibus ratione tantū. Aut non sit pars animæ, sed sit tota anima. Et nō quæ sit aliqua pars animæ, remanet considerandum vtrum sit quedam alia pars animæ præter illas quæ consueuerunt dici, & præter eas quæ nobis dicte sunt, aut est vna earum. Deinde cum dicitur: ¶ Prof-

Secundo. cō. 122.

* Structura verborū corū ambigua est itaq; ex simpliciter sententiā vt recte dicitur est.

a. l. annehq; quidem.

Tex. cō. 42.

l. 20.

LECTIO XIII.

Ostendam Philosophus de terminatiōe de partibus animæ vegetatiua, sensitiua,

b ¶ Profectur suam intentionem. Et primo per modum disputationis. Secundo per modum determinationis, ibi. ¶ Videtur autem hæc duo. ¶ Circa primum duo facit. Primo disputat contra distinctionem potentiarum animæ. Secundo specialiter circa principium motus, quæ pars animæ sit, ibi. ¶ Sed de motu secundum locum. ¶ Circa primum duo facit. Primo recitat diuisionem potentiarum animæ, quam quidam ponebant. Secundo disputat contra eas, ibi. ¶ Secundum enim differentias. ¶ Dicit ergo primo, quod mox in principio huius inquisitionis habet dubitationē, quomodo oportet distinguere partes animæ, & quot sunt, quia secundum aliquem modū videntur infinitæ esse, idest non posse comprehendī sub aliquo certo numero. Et hoc verum esset, si singulis operibus animæ & motibus, quæ sunt ab anima, necesse esset attribuere diuersas partes animæ, & sic videretur quod non sint solum illæ partes, quas quidam determinant, scilicet rationalem, irascibilem, appetitiuam idest concupiscibilem. Hæc quidē diuisio nō comprehendit omnes animæ partes, sed solum vires motus in homine. Alij autē distinguunt animæ vires, per rationem habentem, & irrationabilem. Sed hæc quidē diuisio licet secundum aliquem modum comprehendat animæ partes omnes, non tamē est propria diuisio partium animæ, secundū quod sunt animæ partes, sed forte solum secundum quod sunt in anima rationem habente, & sic vtiq; ea Arist. in 1. Eth. corum. Deinde cum dicitur: c. ¶ Obicit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, quod si istæ differentie secundum quas diuersantur aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partibus animæ constituendam, inueniuntur alie partes maiorem differentiam habentes adiunctam, quàm illæ quæ dicte sunt, de quibus etiam in hoc libro dictum est. Pars enim vegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnibus viuentibus, & sensitiua etiam est in omnibus animalibus, & manifestum est quod vegetatiua & sensitiua plus differunt ab inuicem, & a rationali, & concupiscibili, & irascibili, quàm irascibilis differat a concupiscibili, & tamen istæ duæ potetie non comprehenduntur sub illis diuisionibus. Et quod non cōprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet enim quod neque vegetatiua neque sensitiua potest dici esse rationalis, vel concupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat quod hæc non comprehenduntur sub secunda diuisione, dicens quod non de facili potest aliquis vel vegetatiuam vel sensitiuam ponere vel irrationalem vel rationem habentem. Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse potest, quia irrationabile est, vel quod est contrarium rationi, vel quod est natum habere rationem, & non habet, quorum neutrum contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum videtur quod præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idem ponit ibi.

Tex. cō. 41.

* Structura verborū corū ambigua est itaq; ex simpliciter sententiā vt recte dicitur est.

a. l. annehq; quidem.

Tex. cō. 42.

l. 20.

f Sed iam de quo nūc sermo instat agam' mouēs secundū locū

quod sunt animæ partes, sed forte solum secundum quod sunt in anima rationem habente, & sic vtiq; ea Arist. in 1. Eth. corum. Deinde cum dicitur: c. ¶ Obicit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, quod si istæ differentie secundum quas diuersantur aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partibus animæ constituendam, inueniuntur alie partes maiorem differentiam habentes adiunctam, quàm illæ quæ dicte sunt, de quibus etiam in hoc libro dictum est. Pars enim vegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnibus viuentibus, & sensitiua etiam est in omnibus animalibus, & manifestum est quod vegetatiua & sensitiua plus differunt ab inuicem, & a rationali, & concupiscibili, & irascibili, quàm irascibilis differat a concupiscibili, & tamen istæ duæ potetie non comprehenduntur sub illis diuisionibus. Et quod non cōprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet enim quod neque vegetatiua neque sensitiua potest dici esse rationalis, vel concupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat quod hæc non comprehenduntur sub secunda diuisione, dicens quod non de facili potest aliquis vel vegetatiuam vel sensitiuam ponere vel irrationalem vel rationem habentem. Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse potest, quia irrationabile est, vel quod est contrarium rationi, vel quod est natum habere rationem, & non habet, quorum neutrum contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum videtur quod præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idem ponit ibi.

e ¶ Dicens, quod pars animæ phantastica, quæ secundum m rationem ab alijs differt, habet multam dubitationem cum qua præ-

dictarum potentiarum debeat esse eadem vel altera, & præcipue si aliquis ponat partes animæ separatas subiecto, sicut aliqui ponunt. Tertiam rationem ponit ibi.

b Habet autem dubitationem mox, quomodo oportet partes animæ dicere, & quot. Modo n. quodam infinitæ videntur, & non solum quas dicunt quidam, determinantes ratiocinatiuam, & irascibilem, & appetitiuam, hi autem rationem habentem, & irrationabilem.

c Secundum enim differentias per quas has separant, & alie videntur partes maiorem his differentiam habentes, de quibus & nunc dictū est. Vegetatiua nimirū quæ & plantis inest, & omnibus viuentibus, & sensitiua, quam neq; sicut irrationalem, neque sicut rationem habentem ponet quis vtiq; facile.

d Adhuc autem & phantastica, quæ secundū esse quidē ab omnibus altera est. Cui autē harū eadē vel altera sit, habet multā dubitationē, si aliquis ponat separatas partes animæ.

e Adhuc autem & appetitiua quæ & ratione & potentia altera videtur vtiq; esse ab omnibus, & inconueniens vtiq; hanc sequestrare. In ratiocinatiua enim voluntas sit, & in irrationabili concupiscentia & ira. Si autem tria in anima, in vnoquoq; erit appetitus.

f Sed iam de quo nūc sermo instat agam' mouēs secundū locū

quod sunt animæ partes, sed forte solum secundum quod sunt in anima rationem habente, & sic vtiq; ea Arist. in 1. Eth. corum. Deinde cum dicitur: c. ¶ Obicit contra prædictas diuisiones multipliciter. Prima obiectio est, quod si istæ differentie secundum quas diuersantur aliqui partes animæ, sufficiunt ad diuersitatem in partibus animæ constituendam, inueniuntur alie partes maiorem differentiam habentes adiunctam, quàm illæ quæ dicte sunt, de quibus etiam in hoc libro dictum est. Pars enim vegetatiua est in plantis, & in omnibus animalibus, siue in omnibus viuentibus, & sensitiua etiam est in omnibus animalibus, & manifestum est quod vegetatiua & sensitiua plus differunt ab inuicem, & a rationali, & concupiscibili, & irascibili, quàm irascibilis differat a concupiscibili, & tamen istæ duæ potetie non comprehenduntur sub illis diuisionibus. Et quod non cōprehendantur sub prima diuisione manifestum est. Patet enim quod neque vegetatiua neque sensitiua potest dici esse rationalis, vel concupiscibilis, vel irascibilis. Vnde hoc prætermisso probat quod hæc non comprehenduntur sub secunda diuisione, dicens quod non de facili potest aliquis vel vegetatiuam vel sensitiuam ponere vel irrationalem vel rationem habentem. Et quidem quod neutra harum habeat rationem, manifestum est. Sed quod neque etiam aliqua earum sit irrationabilis, ex hoc manifestum esse potest, quia irrationabile est, vel quod est contrarium rationi, vel quod est natum habere rationem, & non habet, quorum neutrum contingit dictis partibus. Si enim diceret tantum negationem rationis, non posset poni genus potentiarum animæ. Vnde manifestum videtur quod præmissæ diuisiones potentiarum animæ sint inconuenientes. Secundam rationem ad idem ponit ibi.

e ¶ Dicens, quod etiam illud de quo nūc quærimus, scilicet quid sit mouens animal secundum locum, facit dubitationem circa prædictas diuisiones, quia non videtur sub eis contineri: S. Tho. sup Aia. G a De motu

Cap. 18.

Principium quod est appetibile, mouet. Et quod dicitur de intellectu...

Tex. 65. 51.

c. Intellectus quidem igitur ois, rectus est. Appetitus autem & phantasia, recta & non recta. Vnde semper quidem mouet appetibile. Sed hoc est bonum, aut apparet bonum. Non ois autem, sed agibile bonum. Agibile autem est contingens & aliter se habere. Quod igitur huiusmodi potentia mouet animam quae vocatur appetitus, manifestum.

Tex. 65. 52.

d. Diuidentibus autem anima partes, si secundum potestas diuidat & separaret valde multa sunt, vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, adhuc appetitiuum. Haec enim plus differunt ab inuicem, quam concupiscibile & irascibile.

Tex. 65. 53.

e. Quam autem appetitus sunt contrarij ad inuicem, hoc autem accidit, cum ratio & concupiscentia contrarij fuerint. Fit autem in ipsis temporis sensum habentibus. Intellectus enim per futurum retrahere iubet. Concupiscentia autem per ipsum iam. Vnde iam delectabile, & simpliciter delectabile & bonum simpliciter: propterea quod non est futurum.

Tex. 65. 106

f. Specie quidem igitur vnum erit mouens appetibile aut appetitiuum. Primo autem omnium appetibile. Hoc enim mouet, & non mouetur, eo quod sit intellectum aut imaginatum. Numero autem pluria mouentia.

Tex. 65. 54.

g. Quam autem tria sunt, vnum quidem mouens: secundum autem quo mouet, & tertium quod mouet. Mouens autem duplex, aliud quidem immobile, aliud autem, quod mouet & mouetur. Est autem immobile, agibile bonum, mouens autem & quod mouetur, appetitiuum. Mouetur enim quod appetit, secundum quod appetit.

Cap. 9.

re in actionibus & motibus nostris erramus. Er dicit, quod omnis intellectus est rectus, & quod intelligendum est de intellectu principiorum. Non enim erramus circa prima principia in operabilibus, cuiusmodi sunt. Nulli nocendum esse. Non esse aliquid iniuste agendum, & similia: sicut nec erramus circa prima principia in speculatiuis. In his autem quae sunt post principia, siquidem recte consideramus, praecedat ex rectitudine quae est circa prima principia. Si autem a rectitudine deuiamus, procedit ex errore qui accidit in ratiocinando: Sed appetitus & phantasia, qui etiam mouent, sunt & cum rectitudine, & sine rectitudine. Er ideo in actionibus nostris contingit deficere a rectitudine secundum quod deficiamus ab intellectu & ratione. Vnde patet ex praedictis, quod appetibile semper mouet. Hoc autem appetibile, est aut vere bonum, quando per se fit in iudicio intellectus recti, aut apprensus bonum, quando declinat a iudicio intellectus recti, propter appetitum vel phantasia. Non autem in bonum est appetibile & mouens, sed bonum agibile, quod est bonum applicatum ad operationem, & hoc contingit aliter se habere, sicut omnia quae nostrae rationi subduntur. Vnde bonum vnum & necessarium in sua vniuersalitate consistens, non inuenitur. Manifestum est igitur quod potentia humanae quae dicitur appetitus, sit mouens. Deinde cum dicitur...

Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motuarum, dicens, quod diuidentibus partes animae in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animae ab inuicem separatas multo plures fieri, quam ipsi ponant, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatio quod est contingens, a scientifico, quod est necessarium, & ea ratione quae ibi tangitur. Haec autem partes animae plus differunt ab inuicem, quam concupiscibile & irascibile, quae comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicitur...

Ac intellectus quidem omnium rebus est appetitus autem & phantasia, & recta & non recta, itaque sit vbi semper quidem appetibile moueat, id vero est vel bonum, vel apprensus bonum, non omne tamen, sed agendum bonum: agendum autem bonum est, quod potest etiam aliter se habere. Eiusmodi igitur animae potentiam, quae vocatur appetitus, mouere potest. Ex eorum autem sententia qui partes animae diuidunt, si eas per potestas diuidat ac separaret, per multa eadem, nutritiua, sensitiua, intellectiua, deliberatiua, atque etiam appetitiua, haec enim plus inter se differunt, quam concupiscibili & irascibili.

Sed quia appetitiones mutuo sibi contrariae sunt, quod tunc accidit, cum ratio & concupiscentia contrarij fuerint. Fit autem in ipsis temporis sensum habentibus, nam intellectus propter futurum reluctari iubet, cupiditas vero propter id quod iam est, videtur enim iam iucundum est, iam simpliciter esse iucundum, & bonum simpliciter, propterea quod non videtur futurum.

Vique vnum specie suum quod mouet, videlicet appetitiuum, quatenus appetitiuum, primum autem omnium appetibile. Hoc enim mouet & non mouetur, quod intellectum aut phantasia apprehensum sit. Numero autem pluria sunt ea quae mouent. Sed tria sunt, vnum quod mouet, secundum quo mouet, tertium quod mouet. Mouens autem duplex, aliud quidem immobile, aliud autem, quod mouet & mouetur. Est autem immobile, agibile bonum, mouens autem & quod mouetur, appetitiuum. Mouetur enim quod appetit, secundum quod appetit.

Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motuarum, dicens, quod diuidentibus partes animae in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animae ab inuicem separatas multo plures fieri, quam ipsi ponant, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatio quod est contingens, a scientifico, quod est necessarium, & ea ratione quae ibi tangitur. Haec autem partes animae plus differunt ab inuicem, quam concupiscibile & irascibile, quae comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicitur...

Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motuarum, dicens, quod diuidentibus partes animae in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animae ab inuicem separatas multo plures fieri, quam ipsi ponant, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatio quod est contingens, a scientifico, quod est necessarium, & ea ratione quae ibi tangitur. Haec autem partes animae plus differunt ab inuicem, quam concupiscibile & irascibile, quae comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicitur...

Excludit illud quod antiqui dixerunt de distinctione partium motuarum, dicens, quod diuidentibus partes animae in rationalem, irascibilem & concupiscibilem, si ipsi intendunt distinguere potentias animae ab inuicem separatas multo plures fieri, quam ipsi ponant, scilicet vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, & appetitiuum. Distinguit autem consiliatiuum ab appetitiuo, sicut & in 6. Ethicorum, distinguitur ratiocinatio quod est contingens, a scientifico, quod est necessarium, & ea ratione quae ibi tangitur. Haec autem partes animae plus differunt ab inuicem, quam concupiscibile & irascibile, quae comprehenduntur sub appetitu sensitiuo, vnde plures sunt partes, quam ipsi ponant. Deinde cum dicitur...

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitum. prout est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motu, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, in quantum appetit mouetur, & ipsum appetere est quidam actus vel motus, prout motus est actus per se. prout dicitur est de operatione sensus & intellectus. Quod autem mouetur, est animal.

Tex. 65. 55.

& appetitus, actus aut motus quidam est. Quod autem mouetur, animal est. Quo vero mouet organo appetit, iam hoc corporeum. Vnde in coibus animae & corporis operibus considerandum est de ipsis h. Nunc autem ut in summa dicat, mouens organice, vbi principium & finis idem, velut in circulatione hoc est gibbosum & concavum. Hoc quidem finis, illud vero principium. Vnde aliud quidem quiescit, aliud vero mouetur. Ratione quidem altera, magnitudine vero inseparabilia sunt. Omnia enim impulsu & tractu mouent. Propter quod oportet, sicut in circulo, manere aliqd, & hic incipere motu.

Tex. 65. 56.

LECTIO XVI.

Mnino igitur sicut praedictum est, in quantum appetitum animal, sic sui ipsius motiuum est. Appetituum autem non sine phantasia. Phantasia autem omnis aut rationalis aut sensibilis est. Haec igitur & alia animalia participant. Considerandum autem est de imperfectis, quid mouens est, quibus sensus tactus solus inest, vbi contingat phantasia & concupiscentia inesse his, an non. Videtur enim latitia & tristitia inesse. Si autem haec, & concupiscentiam necesse est. Phantasia autem quomodo vtique inerit? An sicut mouetur indeterminate, & haec iusunt quidem, indeterminate autem insunt. c Sensibilis igitur phantasia, sicut dictum est, & in aliis animalibus...

Tex. 65. 57.

quod non mouetur, est bonum actuale quod mouet appetitum. prout est intellectum vel imaginatum. Sed mouens motu, est ipse appetitus, quia omne quod appetit, in quantum appetit mouetur, & ipsum appetere est quidam actus vel motus, prout motus est actus per se. prout dicitur est de operatione sensus & intellectus. Quod autem mouetur, est animal. Organum autem quo appetitus mouet, est aliud quod corporeum, scilicet quod est primum organum motus, & ideo de hmoi organo considerandum est in operatione hmoi organo motus & corporis. De terminat. n. de hoc in Libro de Causa motus animalium. In hoc libro intendit determinare de anima hmoi. Deinde cum dicitur. Summarie determinat de organo motus localis, & dicit in summa, quod primum mouens organice oportet rationale esse, vt in eodem sit & principium & finis motus, sicut in quadam circulatione, in qua est gibbosum & concavum quorum vnum est quasi finis, & aliud quod principium. Nam concavum est sicut finis, gibbosum autem videtur esse sicut principium motus. Secundum concavum rem enim contrahitur in seipso, & in gibbosum vero acceditur eius dilatatio, prout ab ipso sit principium motus & pulsus. Er quia in ipso est principium motus & finis principium autem motus oportet esse immobile in vnoquoque motu, sicut cum mouetur manus, quiescit brachium, & cum mouetur brachium quiescit humerus, & sic omnis motus ab aliquo immobili procedit, oportet quod in ipso organo motus quod est cor, sit aliqd quiescens, in quantum est principium motus, & aliud quod mouetur, in quantum motus terminatur ad ipsum. Er haec duo in ipso, quiescens & motus sunt diuersa ratione, licet subiecto & magnitudine sint ab inuicem inseparabilia. Er oportet ibi esse principium motus, & finis, & per consequens quiescens & mobile, manifestum est ex hoc quod omnis motus animalis componitur ex pulsu & tractu. In pulsu autem id quod est mouens, est tantum principium motus, quia pellens elongat a se id quod pellitur, sed in tractu, id quod mouet est terminus motus quia trahens ad se mouet id quod trahitur. Er propter hoc oportet quod primum organum motus localis in animalibus, sit principium motus, & vt terminus. Er ideo oportet quod in eo sit aliquid manens, & tamen quod incipiat motus, sicut apparet in motu circulari. Nam corpus quod circulariter mouetur per immobilitatem centri, & polorum, non mutat totaliter locum nisi forte ratione, sed in toto manet in eodem loco in subiectum, partes autem variant locum subiecto, & non ratione tantum, sicut est in omni motu cordis. Na cor in eadem parte corporis confixum manet, sed mouetur secundum dilationem & contractionem, vt caeteri motus pulsu & tractu, & sic quodammodo est mobile, & quodammodo quiescens.

Tex. 65. 48

dit quid sit eoe omnibus animalibus participatibus motum. Secundo quo principium motuum inueniatur in animalibus imperfectis. ibi. Considerandum autem de imperfectis. Tertio ostendit quo hoc principium motus sit in animalibus perfectissimo quod est homo, differenter ab aliis animalibus, ibi. Sensibilis quidem. Ergo primo, quod omne animal in quantum est appetituum, sic est simpliciter motiuum. Na appetitus est causa propria motus. Sed appetituum non est sine phantasia, quae vel rationalis, vel sensibilis, Sensibili autem phantasia, alia a rationali ab homine participant, non autem rationali phantasia. Considerandum autem est, quod sicut supra dictum est, sicut sub intellectu phantasia comprehenditur, ita etiam phantasia vtriusque intellectus extendit, & quens nominis rationem. Nam phantasia apparet autem aliquid esse, apparet autem aliquid esse, sensum, & in rationem. Phantasia habet suam operationem in absentia sensibili, vt ratio & intellectus. Deinde cum dicitur. Ostendit quod sit principium motus in animalibus imperfectis. Er dicuntur animalia imperfecta, quibus inest solus sensus tactus. Er dicitur, quod considerandum est, quid moueat ea, vt motus sit phantasia & concupiscentia, vel non. Vnde dicitur autem quod in eis videtur esse latitia & tristitia. Retrahunt enim se, cum ab aliquo nocivo tanguntur, & aperunt se, & exierunt in illud quod eis conueniens, quod non fieret, nisi in eis esset dolor & desiderium. Si haec autem in eis...

ergo primo, quod omne animal in quantum est appetituum, sic est simpliciter motiuum. Na appetitus est causa propria motus. Sed appetituum non est sine phantasia, quae vel rationalis, vel sensibilis, Sensibili autem phantasia, alia a rationali ab homine participant, non autem rationali phantasia. Considerandum autem est, quod sicut supra dictum est, sicut sub intellectu phantasia comprehenditur, ita etiam phantasia vtriusque intellectus extendit, & quens nominis rationem. Nam phantasia apparet autem aliquid esse, apparet autem aliquid esse, sensum, & in rationem. Phantasia habet suam operationem in absentia sensibili, vt ratio & intellectus. Deinde cum dicitur. Ostendit quod sit principium motus in animalibus imperfectis. Er dicuntur animalia imperfecta, quibus inest solus sensus tactus. Er dicitur, quod considerandum est, quid moueat ea, vt motus sit phantasia & concupiscentia, vel non. Vnde dicitur autem quod in eis videtur esse latitia & tristitia. Retrahunt enim se, cum ab aliquo nocivo tanguntur, & aperunt se, & exierunt in illud quod eis conueniens, quod non fieret, nisi in eis esset dolor & desiderium. Si haec autem in eis...

LECTIO XVI.

Summam sicut diximus, animal qua appetituum est, eatenus sui ipsius motiuum est. Appetituum autem sine phantasia non est, phantasia porro omnibus, aut vniuerso praedita est, aut sensitiua, atque haec quidem reliqua ei animalia participant. Sed de imperfectis etiam considerandum est, quid sit quod ea moueat, quibus sensus duntaxat tactus inest: utrum fieri possit in phantasia et cupiditas in eis inest, an non? nam & dolorem & voluptatem inesse apparet, quod si haec insunt, & cupiditatem inesse necesse est. Atque phantasia quomodo inerit? an quomodo mouetur indeterminate, haec etiam, insunt illa quidem, vtrum indeterminate insunt. Sensitiua igitur phantasia (quomodo mouetur, dictum est) reliquis etiam inest...

Summam sicut diximus, animal qua appetituum est, eatenus sui ipsius motiuum est. Appetituum autem sine phantasia non est, phantasia porro omnibus, aut vniuerso praedita est, aut sensitiua, atque haec quidem reliqua ei animalia participant. Sed de imperfectis etiam considerandum est, quid sit quod ea moueat, quibus sensus duntaxat tactus inest: utrum fieri possit in phantasia et cupiditas in eis inest, an non? nam & dolorem & voluptatem inesse apparet, quod si haec insunt, & cupiditatem inesse necesse est. Atque phantasia quomodo inerit? an quomodo mouetur indeterminate, haec etiam, insunt illa quidem, vtrum indeterminate insunt. Sensitiua igitur phantasia (quomodo mouetur, dictum est) reliquis etiam inest...

matum. Omne autem corpus generabile & corruptibile, est tangibile, & dico tangibile quod est sensibile tactu. Corpora autem celestia quae sunt ingenerabilia & incorruptibilia, non sunt tangibilia. Non enim sunt de natura elementorum, ut possint habere qualitates elementares, quae sunt qualitates tangibiles. Sed omnia corpora corruptibilia necesse est habere qualitates tangibiles, cum sint vel elementa simplicia, vel ex elementis composita. Et ex hoc concluditur quod necesse est corpus animalis habere sensum tactus, si debeat saluari corpus animalis, quia cum corpus animalis sit tangibile, id est habens tangibiles qualitates, & similiter corpora quae ipsum tangunt, immutari potest corpus animalis ab his quae ipsum tangunt, naturali immutatione usque ad suam corruptionem. Aliter autem est de aliis sensibus quae sentiuntur per alia media, & non tangendo, sicut olfactus, visus & auditus. Unde illa sensibilia cum sint remota, non tangunt corpus animalis, nec possunt alterare ipsum ad corruptionem, sicut tangibilia. Et ideo nisi animal haberet sensum tactus, per quem discerneret convenientia a corruptiis, non posset hunc fugere, & illa accipere & ita non posset saluari animal. Necessarium est igitur ad salutem animalis, quod habeat sensum tactus. Deinde cum dicitur: **g** Ostendit idem de gustu. Quod gustus est sicut tactus quidam. Est enim gustus alimentum, quo discernitur alimentum, utrum sit conveniens vel non. Alimentum autem est quoddam corpus tangibile. Nutrit enim ex hoc quod est calidum, humidum, frigidum, & siccum. Ex eisdem enim nutritur, ex quibus sumus. Sed sonus, color, & odor, nihil faciunt ad alimentum, neque ad augmentum, vel ad decrementum. Sapor autem confertur ad alimentum, in quantum est sequela complexio. Sic igitur patet quod gustus est quidam tactus, quia est sensus alicuius tangibilis & vegetatiui, id est nutritivi. Et sic patet quod si sensus necessarii sunt animali. Ex quo etiam manifestum est quod animal non potest esse sine tactu. Deinde cum dicitur: **h** Ostendit, quod alii sensus non insunt omnibus animalibus sed quibusdam. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi: **h** Sicut enim movens, dicitur ergo primo, quod alii sensus, scilicet visus, auditus, & olfactus, conveniunt animali non per necessitatem, sed propter bene esse. Sed necesse est eos inesse non cuilibet generi animalium, sed quibusdam, scilicet quae movetur motu processivo, quia si debet huiusmodi animal saluari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum movetur. Hoc autem scilicet, quod sentiat aliquid a longe, erit si habeat sensum qui sentiant per medium, eo quod medium patitur, & movetur a sensibili, sensus autem a medio. Et hoc ostendit consequenter cum dicitur: **i** Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim, quod movens secundum locum, facit permutationem usque ad aliquem determinatum locum, quia quod primo depellit tacit ut illud de pulsione, iterum depellit aliud, & sic primum depellens movet tertium per medium, & primum quidem movens depellit, sed non depellitur. Ultimum autem ubi terminatur motus, depellitur sed non depellit. Medium autem habet utrumque, scilicet quod depellit, & depellitur, & contingit multa media esse talia. Et sicut hoc est in motu locali ita contingit in alteratione, quod sit primum movens & ultimum motum, & medium quod sit movens & motum. Sed in hoc tamen differt, quod primum alterans manet secundum locum dum alterat, quod non contingit dici de pellente. Et ponit exemplum, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam, usque ad illum terminum mota est, quousque per actionem caloris actio tangens pertingit. Sed lapis quia durus est non est susceptivus talis impressionis. In aqua autem talis actio magis protenditur, quousque in cera. Sed adhuc aer qui est passibilior, in maxime remotum movetur, & facit & patitur, ut medium existens, dum modo maneat & sit vnus, ut si non terrumpatur per aliquod obstaculum interpositum. Et ideo circa repercussionem sensus, melius est dicere quod aer patitur a figura & colore, quousque permanet vnus & continuus quod contingit quando est lenis, & non interruptus, quod quod radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura & colore, movetur visum, in quantum visibile immutat totum aerem usque ad visum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminum eius sicut visibile imprimit speciem suam in aerem usque ad visum.

cessarium est eos inesse non cuilibet generi animalium, sed quibusdam, scilicet quae movetur motu processivo, quia si debet huiusmodi animal saluari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum movetur. Hoc autem scilicet, quod sentiat aliquid a longe, erit si habeat sensum qui sentiant per medium, eo quod medium patitur, & movetur a sensibili, sensus autem a medio. Et hoc ostendit consequenter cum dicitur: **i** Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim, quod movens secundum locum, facit permutationem usque ad aliquem determinatum locum, quia quod primo depellit tacit ut illud de pulsione, iterum depellit aliud, & sic primum depellens movet tertium per medium, & primum quidem movens depellit, sed non depellitur. Ultimum autem ubi terminatur motus, depellitur sed non depellit. Medium autem habet utrumque, scilicet quod depellit, & depellitur, & contingit multa media esse talia. Et sicut hoc est in motu locali ita contingit in alteratione, quod sit primum movens & ultimum motum, & medium quod sit movens & motum. Sed in hoc tamen differt, quod primum alterans manet secundum locum dum alterat, quod non contingit dici de pellente. Et ponit exemplum, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam, usque ad illum terminum mota est, quousque per actionem caloris actio tangens pertingit. Sed lapis quia durus est non est susceptivus talis impressionis. In aqua autem talis actio magis protenditur, quousque in cera. Sed adhuc aer qui est passibilior, in maxime remotum movetur, & facit & patitur, ut medium existens, dum modo maneat & sit vnus, ut si non terrumpatur per aliquod obstaculum interpositum. Et ideo circa repercussionem sensus, melius est dicere quod aer patitur a figura & colore, quousque permanet vnus & continuus quod contingit quando est lenis, & non interruptus, quod quod radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura & colore, movetur visum, in quantum visibile immutat totum aerem usque ad visum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminum eius sicut visibile imprimit speciem suam in aerem usque ad visum.

gibile, Tangibile autem quod sensibile tactu, necesse est animalis corpus tactu esse si debet saluari animal. Alii enim sensus per altera sentiunt, ut olfactus, visus, auditus. Tactum autem nisi habeat sensum, non haec quidem poterit fugere, illa autem accipere. Si vero haec, impossibile est saluari animal.

est quod est tactu sensibile, necesse est etiam animalis corpus, tactuum esse, si saluum futurum est animal. ceteri namque sensus per alia sentiunt, ut odoratus, visus, auditus, quod si tangendo non sentiet, alia vitare, alia parare non poterit, quod si ita est, fieri non poterit ut conservetur animal.

g Propter quod & gustus est, sicut tactus quidam, alimentum autem, corpus tangi possibile. Sonus autem, & color & odor non alunt, neque faciunt augmentum, neque decrementum. Quare & gustu necesse est tactu esse quendam, quia tangibilis & vegetatiui sensus est. Hi quidem igitur necessarii sunt animali. Quo & manifestum, quod non possibile sine tactu animal esse.

Quapropter & gustus est veluti tactus quidam, nam alimentum est: at alimentum corpus est tactile. Sonus autem & odor & color non nutriunt, neque auctorem aut diminutionem efficiunt: ideo etiam gustu tactu esse quendam necesse est, quia rei tactilis & sensitivae sensus est. Atque hi quidem animalis necessarii sunt, & perspicuum est fieri non posse ut sine tactu animal sit.

h Alii autem propter bonum, & generi animalium iam, non cuiusque, sed quibusdam, ut processivo necesse inesse. Si enim debet saluari, non solum oportet tactu sentire, sed & de longe. Hoc autem erit, si per medium, sensitivum fuerit, eo quod illud quidem a sensibili patitur, & moveatur, ipsum autem ab illo.

Reliqui vero gratia eius quod bene est, ac generi demum animalium non cuilibet, sed cuidam, veluti gressili, necesse est insim, nam si saluum futurum est animal, non solum oportet tangendo sentiat, verum etiam e longinquo. Quod quidem fiat, si per intermedium sensitivum sit, eo quod illud quidem a sensibili patitur & moveatur, ipsum autem ab illo.

i Sicut enim movens in locum, usque ad permutationem facit, & pellens alterum facit ut pellatur, & est per medium motus, & primum quidem movens depellit & non depellitur, ultimum autem solum depellitur non pellens, medium autem utraque, multa autem media sic & i alteratione, praeterquam quod manet in eodem loco id quod alterat. Ut si in ceram tinxerit aliquis usque ad id mota est, usque quo tinxit. Lapis autem nihil. sed aqua usque praeul. Aer autem ad plurimum movetur, & facit & patitur, si maneat, & vnus sit. Unde & de repercussione est melius, quod visum egredientem repercuti, aerem patitur a colore & figura, donec sit vnus, (in leni autem est vnus) quam visum egredientem refringi, quamobrem rursus is quoque visum movet, non secus ac si signum quod in ceram imprimitur, usque ad imam ceram transmitteretur.

Quemadmodum enim quod loco movet, quadantenus transmutari facit, & quod pepulit aliud efficit ut pellat, & est per medium motus, ac primum quidem movens, pellit nec pellitur, ultimum vero dumtaxat pellitur, non pellens, medium autem horum utrumque (multa autem sunt media) sic etiam in alteratione, nisi quod in eodem loco manentia alterant, ut si quis in ceram mergat quiddam, usque eo mota est, quo unxit. Lapis autem nihil prorsus, at aqua longius, aer vero longissime movetur, & agit & patitur, si permaneat & vnus sit. proinde de refractione rectius censendum est, aerem patitur a colore & figura, donec sit vnus, (in leni autem est vnus) quam visum egredientem refringi, quamobrem rursus is quoque visum movet, non secus ac si signum quod in ceram imprimitur, usque ad imam ceram transmitteretur.

h Ostendit, quod alii sensus non insunt omnibus animalibus sed quibusdam. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo manifestat quoddam quod dixerat, ibi: **h** Sicut enim movens, dicitur ergo primo, quod alii sensus, scilicet visus, auditus, & olfactus, conveniunt animali non per necessitatem, sed propter bene esse. Sed necesse est eos inesse non cuilibet generi animalium, sed quibusdam, scilicet quae movetur motu processivo, quia si debet huiusmodi animal saluari, non solum debet sentire id quod tangit, sed debet sentire id quod est a longe, quia ad aliquid remotum movetur. Hoc autem scilicet, quod sentiat aliquid a longe, erit si habeat sensum qui sentiant per medium, eo quod medium patitur, & movetur a sensibili, sensus autem a medio. Et hoc ostendit consequenter cum dicitur: **i** Ostendit per simile in motu locali. Videmus enim, quod movens secundum locum, facit permutationem usque ad aliquem determinatum locum, quia quod primo depellit tacit ut illud de pulsione, iterum depellit aliud, & sic primum depellens movet tertium per medium, & primum quidem movens depellit, sed non depellitur. Ultimum autem ubi terminatur motus, depellitur sed non depellit. Medium autem habet utrumque, scilicet quod depellit, & depellitur, & contingit multa media esse talia. Et sicut hoc est in motu locali ita contingit in alteratione, quod sit primum movens & ultimum motum, & medium quod sit movens & motum. Sed in hoc tamen differt, quod primum alterans manet secundum locum dum alterat, quod non contingit dici de pellente. Et ponit exemplum, sicut si aliquis tangat ceram liquefactam, usque ad illum terminum mota est, quousque per actionem caloris actio tangens pertingit. Sed lapis quia durus est non est susceptivus talis impressionis. In aqua autem talis actio magis protenditur, quousque in cera. Sed adhuc aer qui est passibilior, in maxime remotum movetur, & facit & patitur, ut medium existens, dum modo maneat & sit vnus, ut si non terrumpatur per aliquod obstaculum interpositum. Et ideo circa repercussionem sensus, melius est dicere quod aer patitur a figura & colore, quousque permanet vnus & continuus quod contingit quando est lenis, & non interruptus, quod quod radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura & colore, movetur visum, in quantum visibile immutat totum aerem usque ad visum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminum eius sicut visibile imprimit speciem suam in aerem usque ad visum.

tingit quando est lenis, & non interruptus, quod quod radii egredientes a visu, repercutiantur a visibili, ut Platonici posuerunt. Et ideo aer sic motus a figura & colore, movetur visum, in quantum visibile immutat totum aerem usque ad visum. Et esset simile de cera & sigillo, si figura sigilli imprimeretur in ceram usque ad ultimum terminum eius sicut visibile imprimit speciem suam in aerem usque ad visum.

LECTIO XVIII. Ostendam Philosophum ostendit, quod tactus de necessitate inest omnibus animalibus. hic intendit ostendere quod impossibile sit corpus animalis esse simplex, puta quod sit igneum, vel aereum, sicut Platonici posuerunt quaedam aialia esse aerea. Hoc autem probat, quia nullum alium sensum contingit esse sine tactu, oportet enim omnino animal habere tactum, ut ostensum est, & per consequens oportet quod omne corpus animalium sit tale ut per ipsum possit fieri sensus tactus. Omnia autem elementa praeter terram, possunt esse organa vel media aliorum sensuum. Aer & aqua, eo quod aer & aqua faciunt sentire per alterum, id est per medium. Sed tactus non fit per medium, sed in tangendo ipsa sensibilia, & ideo sic nominantur, quamvis & alii sensus sentiant, quodammodo in tangendo, non quidem immediate, sed per medium. Nam sensibile tangit sensum per medium, sicut & per medium immutat ipsum. Solus autem sensus tactus in tangendo sensibile, sentit per seipsum, & non per aliquod medium. Ex quo manifestum est quod corpus animalis debet esse tale ut per ipsum possit fieri tactus, non autem ut per ipsum possit fieri visus, & auditus, quia hi sensus fiunt per medium extrinsecum. Et quia corpus animalis oportet esse tale, ut per ipsum fiat sensus tactus, impossibile est quod vllum elementum sit corpus animalis, neque terra, quam non sunt alii sensus, neque alia elementa per quae fiunt alii sensus. Cuius ratio est, quia illud per quod fit tactus, oportet esse medium inter qualitates tangibiles, & hoc quod sit susceptivum earum, ut potest in potentia existens ad eas, ut supra ostensum est. Et hoc est verum non solum respectu qualitatum terrae, sed etiam omnium tangibilium qualitatum. In corporibus autem simplicibus non invenitur medium inter qualitates tangibiles, sed inveniuntur ipsae qualitates in extremitate contrarietatis. Et inde manifestum est, quod per nullum corpus simplex, nec per aliquod corporibus simplicibus

LECTIO XVIII.

R Vobis autem impossibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestum est, dico autem, puta igneum, aut aereum sine tactu. n. nullum alium sensum esse possibile est. Corpus enim tactuum animatum omne, sicut dictum est. Alia autem, praeter terram, sensoria quidem vtiq; fiunt, omnia autem per alterum sentiendo faciunt sensum, & per medium. Tactus autem est in tangendo ipsa, propter quod & habet hoc nomen. Et tamen alii sensus tactu sentiunt, sed per altera. Hic autem videtur solus per seipsum. Quare hmoi elementorum nullum vti que erit corpus animalis. Neque itaque terrenum. Opinatum est, in tangibiliu tactus est sicut medietas & susceptivus sensus, non solum quaecumque differentiae terrae sunt, sed calidi, & frigidi, & aliorum omnium tangi possibile. Et propter hoc ossibus, & capillis, & hmoi partibus non sentiunt, quia terrae sunt. Et plantae etiam ob id non habent sensum quia non habent tactum, nullum possibile est aliud esse. Hic autem sensus non est, neque terra, neque ignis, alius elementorum. Manifestum igitur, quod necesse hoc solo privata sensu animalia mori. Neque enim hunc possibile est habere non animal existens, neque cum sit animal, alii necesse est habere, praeter hunc. Et propter hoc quidem terra sensibilia excellentiis non corrumpunt animal, ut color, & odor, & sonus, sed solum sensus, nisi secundum accidens, puta si simul cum sono depulsio fiat, & ictus, & visus, & odore alia movetur, quae tactu corrumpunt, & humores autem, secundum quod accidit simul tactu esse, sic corrumpit. Tangibilium autem excellentia, ut calidum, & frigidum, & durorum, corrumpit animal. Ois enim sensibilis superfluitas corrumpit sensum. Quare & quod tangi potest, tactu. Hoc autem tactu, determinatum est vivere. Sine enim tactu monstratum est, impossibile est animal esse. Unde tangibilium excellentia non corrumpunt sensum, sed & animal, quia necesse est solum habere huc aialia

Non ergo dubium est, quin animalia, cum hoc solo sensu privantur, necessario moriantur, neque enim fieri potest ut ea habeat quod non sit animal: necque si sit animal alium praeter eum habeat necesse est. Quamobrem cetera quidem sensibilia animalia excellentibus non corrumpunt suis, ut color, ut odor, ut sonus, sed sensoria in modo nisi forte per accidens verbi causa si una cum sono pulsus fiat & ictus: & a quibusdam visus & ab odore alia moveantur, quae tactu corrumpant. Quia enim sapor, quae simul accidunt in tactu sit, eatenus corrumpit: at tactum exuperantia, ut calidum, frigidum, durorum corrumpit animal. Nam sensus cuiusvis exuperantia corrumpit sensorium, quamobrem tactile etiam tactum, hoc autem animal definitum est: ostensum namque est fieri non posse, ut sine tactu animal sit, itaque sit ut tactum excessus non solum sensorium, sed animal etiam corrumpat, quando quidem necesse est animalia hunc solum habere.

A vicinum, potest fieri sensus tactus. Et ideo ossibus, & capillis, & talibus partibus non sentiunt, quia superabundat in eis quod terrae est, & non reducuntur ad medium, pro ut tactus requiritur. Propter istam etiam rationem, plantae nullum habent sensum, quia habent multum de terrestri, & sine tactu non est possibile esse alicuique animalium, nec tactum fieri possibile per aliquod simplex elementum. Sic ergo manifestum est, quod nullum corpus simplex potest esse animal, nisi per tactum animal sensibile. Deinde cum dicitur: **b** Concludit ex praedictis habitudinem sensum ad animalia. Ex primo quantum ad tactum. Secundo quantum ad alios sensus, id est alios autem sensus. Dicit ergo primo, quod cum necesse sit omnino animal habere tactum, ut ostensum est, manifestum est quod solum per privationem huius sensus, factus, necesse est animalia mori. Hic enim sensus convertitur cum animal, nec aliquid potest esse animal, nisi habeat hunc sensum. Et inde vterius concludit, quod sensibilia aliorum sensuum (si sint excellentia) corrumpunt quidem singulos sensus, puta nimis fulgida corrumpunt visum, & fortes soni corrumpunt auditum, quia tunc, corruptis his sensibus, potest animal remanere, horum excellentia non corrumpunt animal nisi per accidens, in quantum scilicet accidit animal pati simul ab aliquibus tangibilibus corrumpentibus, puta si simul cum sono fiat depulsio & ictus, ut accidit in tonitruo, ex quo interdum animalia moriuntur. Et similiter ab his quae vnt, aliqua moriuntur, non in quantum sunt visa, sed in quantum aerem inficiunt, ut dicitur de quibusdam venenosis. Et similiter intelligendum est de odoribus, in quantum cum malis odoribus interdum adiungitur corruptio aeris. Et ita est de sapore est quod potest corrumpere animal, non in quantum sapor est, sed in quantum sapor adiungitur aliqua qualitas tangibilis, puta quod talis sapor consequitur calorem excedentem, vel frigus. Sed excellentiae qualitates tangibilium corrumpunt animal per se, & non per accidens, quia omnia excellentia sensibus corrumpunt sensum. Unde & quod tangi potest, id est tangibile

LECTIO XVIII.

R Erspicuum igitur est fieri non posse ut simplex sit corpus animalis, verbi causa igneum aut aereum: nam sine tactu, nullus alius sensus haberi potest: ois enim animatum corpus, tactuum ut diximus est. Reliqua vero praeter terram sensoria quidem fieri possunt, cuncta vero per alia sentiendo sensum efficiunt, & per intermedia. at tactus in tangendo ea consistit, quamobrem etiam nomen hoc habet. at qui & alia sensoria tactu sentiunt, sed per alia, hic autem videtur solum sensum nullum cuiusmodi elementorum fuerit corpus animalis. Neque vero terrenum, tactus enim quasi mediocritas est omnium tactuum, atque sensorium hoc, non solum differentiarum, quae terrae sunt receptivum est, verum etiam calidi, & frigidi, ac reliquorum omnium tactuum, quo fit ut nec ossibus nec pilis nec id genus alijs partibus sentiamus, quia terrae sunt, & plantae, propterea nullum habent sensum, quia terrae sunt, at sine tactu, nullus alius esse potest, hoc autem sensorium neque terra est, neque ignis, alius elementorum.

Non ergo dubium est, quin animalia, cum hoc solo sensu privantur, necessario moriantur, neque enim fieri potest ut ea habeat quod non sit animal: necque si sit animal alium praeter eum habeat necesse est. Quamobrem cetera quidem sensibilia animalia excellentibus non corrumpunt suis, ut color, ut odor, ut sonus, sed sensoria in modo nisi forte per accidens verbi causa si una cum sono pulsus fiat & ictus: & a quibusdam visus & ab odore alia moveantur, quae tactu corrumpant. Quia enim sapor, quae simul accidunt in tactu sit, eatenus corrumpit: at tactum exuperantia, ut calidum, frigidum, durorum corrumpit animal. Nam sensus cuiusvis exuperantia corrumpit sensorium, quamobrem tactile etiam tactum, hoc autem animal definitum est: ostensum namque est fieri non posse, ut sine tactu animal sit, itaque sit ut tactum excessus non solum sensorium, sed animal etiam corrumpat, quando quidem necesse est animalia hunc solum habere.

ibile si fuerit excellens, corrumpit tactum. Secundum autem huc sensum determinatur vita animalis, tamdiu enim durat animal, quamdiu durat sensus tactus in eo. Offensum est enim, quod impossibile est esse sine tactu. Vnde manifestum est, quod excellentia tangibili, non solum corrumpunt sensum tactus, sed etiam corrumpunt animal, inquantum huc solum sensum necesse est inesse animali.

Sup. rex. 63.

Deinde cum dicitur c. q. Offendit qualiter se habeant alii sensus ad animal, & dicitur quod alios sensus habet animal, non propter necessitatem sui esse, quia sine eis potest esse & vivere, sed propter bene esse, sicut visum habet, quia vivit in aere, & in aqua, ut videat per aerem & aqua ea quae procul sunt. Et non solum per aerem & aquam, sed etiam per quodcumque diaphanum, quia etiam per corpora caelestia videmus. Gustum autem habet animal propter delectationem & tristitiam quae est in cibo, ut sentiat delectationem in alimento, & sic concupiscat ipsum, & mo-

Alios autem sensus habet animal, sicut dictum est, non propter bene, ut visum, quia in aere, & aqua, ut videat, omnino autem, quoniam in diaphano Gustum autem habet propter delectabile, & triste, ut sentiat quod in alimento, & concupiscat, & moveatur. Auditum autem ut significetur aliquid ipsi. Linguam autem habet, quatenus significet aliquid alteri.

ueatur ad quarendum ipsum. Sed notandum est, quod supra positum gustum necessarium animalibus, inquantum est tactus quidam alimenti, hic autem numerat ipsum inter sensus non necessarios, inquantum est discretivus saporum qui faciunt alimentum delectabile vel triste, ut accipiatur facilius, vel refusetur. Et quod dicitur de gustu, intelligendum est de odoratu, quia per odoratum attrahitur animalia ad alimentum a remotis licet etiam in hominibus sit alia species, & alia utilitas odoratus, ut in Libro de Sensu, & sensato dicitur. Auditus autem est in animali ad hoc, quod ei aliquid significetur. Est enim necessarium quod conceptiones vnius animalis alteri significentur, & quod vnum animal iuuatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando, significet suas affectiones alteri. Et haec dicta de anima ad praesens sufficiant.

Reliquos autem sensus habet, ut diximus, animal, non ut sit, sed ut bene sit, veluti visum, quandoquidem in aere & in aqua, & omnino in translucido versatur, ut videat, Gustum, propter iucundum & molestum, ut id quod in alimento est, sentiat, & ique cupiat ac moveatur. Auditum, ut ei aliquid significetur. Linguam, ut ipsum quidpiam alteri significet.

G

animal iuuatur ex altero, ut patet maxime in gregabilibus animalibus, in quibus geniti educantur a generantibus. Et ideo oportet etiam quod animal habeat linguam, per quam sonando, significet suas affectiones alteri. Et haec dicta de anima ad praesens sufficiant.

Expositionis Diui Thomae Aquinatis, in tres Libros de Anima Aristotelis, Finis.

REGISTRVM

A B C D E F G.

Omnes sunt Quaterniones, praeter G, qui est Ternio.

ROMAE

Apud haeredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmanum Liliotum socios.

M D LXXXIX

THOMAE A QVINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN EOS QUI PARVA NATVRALIA ARISTOTELIS

DICVNTVR LIBROS, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Sup. rex. 63.

icut Philosophus dicit in Terrio de Anima, sicut se parabiles sunt res a materia, sic & quae circa intellectum sunt. Vnum quodque enim in tantum est intelligibile, inquantum est a materia separabile. vnde ea, quae sunt & in naturam a materia separata, sunt secundum se ipsa intelligibilia acta. quae vero a nobis a materialibus conditionibus sunt abstracta, sunt intelligibilia actu per lumen nostri intellectus agentis. Et quia habitus alicuius potentiae distinguuntur specie & in differentia eius, quod est per se obiectum potentiae, necesse est, quod habitus scientiarum, quibus intellectus perficitur, etiam distinguantur & in differentiam separationis a materia. & ideo Philosophus in Sexto Meta. distinguit genera scientiarum & in diuersum modum separationis a materia. Nam ea, quae sunt separata a materia secundum esse & rationem, pertinent ad Mathematicum: quae autem in sui ratione concernunt materiam sensibilem, pertinent ad Naturalem. Et sicut diuersa genera scientiarum distinguuntur & in hoc, quod res sunt diuersimode a materia separabiles, ita etiam in singulis scientiis, & praecipue in scientia naturali, distinguuntur partes scientiae & in diuersum separationis & concretionis modum: & quia vniuersalia sunt magis a materia separata, ideo in scientia naturali ab vniuersalibus ad minus vniuersalia proceditur, sicut Philosophus docet Primo Phys. Vnde & scientiam naturalem incipit tradere ab his, quae sunt communissima omnibus naturalibus, quae sunt motus, & principium motus, & deum processit per modum concretionis suae applicationis principiorum communium, ad quaedam determinata mobilia, quorum quaedam sunt corpora viuentia: circa quae etiam simili modo processit, distinguens hanc considerationem in tres partes. Nam primo quidem considerauit de anima & in se, quasi in quadam abstractione. Secundo, considerationem facit de his, quae sunt animae & in quadam concretionem, suae applicationem ad corpus, sed in generali. Terrio, considerationem facit applicando omnia haec ad singulas species animalium & plantarum, determinando quid sit proprium vnicuique speciei. Prima igitur consideratio continetur in Libro de Anima, Tertia vero consideratio continetur in Libris, quos scribit de Animalibus, & Plantis. Media vero consideratio continetur in libris, quos scribit de quibusdam, quae pertinent communiter, vel ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viuentia, circa quae huius libri est praesens intentio. Vnde considerandum est, quod in Secundo de Anima quatuor gradus viuentium determinauit: quorum primus est eorum, quae habent solam partem animae nutritiam, per quam viuunt, sicut sunt plantae: quaedam autem sunt, quae cum hoc habent etiam sensum sine motu progressivo, sicut sunt animalia imperfecta, puta conchilia: quaedam vero

ro, quae habent insuper motum localem progressiuum, sicut animalia perfecta, ut equus & bos: quaedam vero insuper intellectum, sicut homines. Appetituum enim quamuis ponatur quincum genus potentiarum animae, non tamen constituit quincum gradum viuentium, quia semper conueniunt sensitiuum. Horum autem, intellectus quidem nullius partis corporis actus est, ut probatur Terrio de Anima. vnde non potest considerari per concretionem vel applicationem ad corpus, vel aliquod organum corporeum. Maxima enim concretio eius est in anima, summa autem eius abstractio est in substantiis separatis. Et ideo praeter librum de Anima, Arist. non fecit librum de intellectu & intelligibili, vel si fecisset, non pertineret ad scientiam naturalem, sed magis ad metaphysicam, cuius est considerare de substantiis separatis. Alia vero omnia sunt actus alicuius partis corporis, & ideo eorum potest esse specialis consideratio per applicationem ad corpus, vel organa corporea praeter considerationem, quae habita est de ipsis in lib. de Anima. Oportet ergo huiusmodi considerationem mediam in tres partes distingui, quarum vna contineat ea, quae pertinent ad viuum, inquantum est viuum, & haec continetur in libro, quem scribit de Moribus & Vita, in quo etiam determinat de Respiratione & Expiratione, per quae in quibusdam vita conseruatur, & de Iuuentute & Senectute per quae diuersificatur status vitae. Similiter autem & in libro, qui inscribitur de Causis longitudoinis & breuitatis vitae, & in libro, quem fecit de Sanitate & aegritudine, quae etiam pertinent ad dispositionem vitae, & in libro, quem dicitur fecisse de Nutrimeto & Nutribili, qui duo Libri, apud nos nondum habentur. Alia vero pertinent ad motiuum, quae quidem continentur in duobus, scilicet in libro de Causa motus animalium, & in libro de Progressu animalium, in quo determinatur de partibus animalium opportunis ad motum. Tertia vero pertinet ad sensitiuum. Circa quod considerari potest, & id quod pertinet ad actum interioris vel exterioris sensus: & quantum ad hoc consideratio sensitiui continetur in hoc libro, qui inscribitur de Sensu & Sensato, id est, de Sensituo & Sensibili sub quo etiam continetur tractatus de Memoria & Reminiscencia. Et iterum, ad considerationem sensitiui pertinet id, quod facit differentiam circa sensum in sentiēdo, quod per somnum, & vigiliam determinauit in libro, qui inscribitur de Somno & vigilia. Sed quia oportet per magis similia ad dissimilia transire, talis videtur esse ratioabiliter horum librorum ordo, ut post librum de Anima, in quo de anima secundum se determinatur, immediate sequatur hic liber de Sensu & Sensato, quia ipsum sentire, magis ad animam quam ad corpus pertinet, post quem ordinandus est liber de Somno & vigilia, quae important ligamentum & solutionem sensus. Deinde sequuntur libri, qui pertinent ad motiuum, quod est magis propinquum sensitiuo. Vltimo autem ordinatur libri, qui per Parua naturalia. S. Tho.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE SENSU ET SENSATO,

LIBER.

Antiqua translatio.

Nicolai Leonicensi interpretatio.

Voniam autē de anima secundum se ipsam determinatum est, & de virtutum qualibet, ex parte ipsius, consequens est facere considerationem de animalibus & vitā habentibus omnibus, quae sunt propriae, & quae communes operationes eorum. Quae igitur dicta sunt de anima subiiciantur. De reliquis autem dicamus, & primum de primis.

Voniam de anima per se, nec non de potestibus singulis, quae per partes illi insunt, pertractatum est prius, proximum est de Animalibus perscrutari, & de iis quae vitam habent omnibus, quoniam propria, & quae communia illorum sunt opera. Quae igitur dicta sunt de anima supponantur. de reliquis vero dicamus, & de primis prius.

Tex. 63.

Viuentium grad. ex 2. de Anima. Tex. 63.

Tex. 63.

inuenit ad communem considerationem vini: quia ista consi- deratio, maxime concernit corporis dispositionem.

Hic igitur liber, qui de Sensu & Sentatu inscribitur, primo quidem in duas partes diuiditur, in Prooemium, & Tractatum, qui incipit. ibi { Sed de sensu & sentire. } Circa primum duo facit. Primo, manife- stat suam intentionem, ostendens de quibus sit tractatum. Secundo assignat rationem, quare necessarium est de his tractari. ibi { Videntur autem maxima, & communia, & propria animalibus, esse coia corporis & afe. }

b Videntur autem maxima, & communia, & propria animalibus, esse coia corporis & afe. **c** Puta, sensus & memoria, ira & desiderium, & omnino appetitus, & cum his gaudiu & tristitia. etenim haec ferè insunt omnibus animalibus. Cum his autè hęc quidem omnibus sunt vitam participantibus communia, haec vero animalium quibusdam. Existunt autem horu maxime quatuor coniugationes numero, velut vigilia & somnus, iuuentus & senectus, expiratio & respiratio, & vita & mors: de quibus considerandum est quid sit vnquodq; eoru, & quibus de causis accidat. Veru Physiici est de sanitate & infirmitate prima inuenire principia. nec eni sanitatem nec infirmitatem possibile fieri carentibus vita. Quare ferè Physicorum plurimi & Medicorum, qui magis phyice artem profequuntur, hi quidem finiunt ad ea, quae de medicina: hi vero ex his, quae de natura, incipiunt de medicina.

pertinentem ad vim irascibilem, & desiderium pertinens ad concupiscibilem, a quibus duabus passionibus, tamquam a manifestioribus praedictae duae vires denominantur. Concupiscibilis enim denominatur a desiderio, irascibilis autem ab ira. Sed quia sunt quaedam aliae animae passiones ad vim appetitiuam pertinentes, ideo subiungit. { Et omnino appetitus } vt comprehendat omnia, quae ad vim appetitiuam pertinent. Ad omnes autem passiones animae, siue sint in irascibili, siue in concupiscibili, sequitur gaudium, vel tristitia, vt dicitur secundo Ethicorum, & ideo subdit { & cum his gaudium & tristitia } quasi finales, & vltimae passiones. Et subiungit, quod haec quae enumerata sunt, ferè inueniuntur in omnibus generibus animalium. Dicit autem ferè, quia plura eorum inueniuntur in omnibus animalibus tam perfectis, quam imperfectis, scilicet sensus & desiderium, & appetitus, & gaudium, & tristitia. Habet enim animalia imperfecta de sensibus solum tactum, habent etiam phantasiam & concupiscentiam, & gaudium & tristitiam, licet in determinata sint, & indeterminate moueantur, vt dictum est secundo de Anima. Memoria vero & ira in eis totaliter non inueniuntur, sed solum in animalibus perfectis, Cuius ratio est, quia non omnia quae sunt interioris generis, sed solum suprema & perfectiora, pertinent ad aliquam participationem similitudinis eius, quod est proprium superiori generi. Differt autem sensus ab intellectu & ratione: quia intellectus vel ratio est vniuersalium, quae sunt vbique & semper: sensus autem est singularium, quae sunt hic & nunc. Et ideo sensus secundum suam propriam rationem, non est cognoscitivus nisi praesentium. Quod autem sit aliqua virtus sensitiva pars, se extendens ad alia, quae non sunt praesentia, hoc est secundum similitudinariam participationem rationis, vel intellectus. Vn memoria, quae est cognoscitiva praeteritorum, conuenit solum animalibus perfectis, ut potest supremum quoddam in cognitione sensitiva. Similiter etiam appetitus sensitivus, consequens sensum fm propriam rationem, est eius quod est delectabile secundum sensum, quod pertinet ad vim concupiscibilem, quae est communis omnibus animalibus. Sed quae animal tendat per appetitum ad aliquod laboriosum, puta ad pugnam vel aliquod huiusmodi, habet similitudinem cum appetitu rationali, cuius est appetere aliqua propter finem, quae non solum sensum sunt appetibilia. Et ideo ira, quae est appetitus vindictae, pertinet solum ad animalia perfecta, propter quandam appropinquationem ad genus rationalium. Deinde ponit ea, quae pertinent aliquo modo ad rationem vitae: & dicit, quod cum praemissis inueniuntur alia in animalibus, quorum quaedam sunt communia omnibus participantibus vitam, non solum animalibus, sed etiam plantis. Quaedam vero pertinent solum ad quaedam genera animalium, & horum praecipua sub quadruplici coniugatione enumerantur vel coniugatione. Primam quidem coniugationem ponit vigiliam & somnum, quae inueniuntur in omnibus animalibus, non tamen in plantis. Secundam autem ponit iuuentutem & senectutem, quae inueniuntur tam in animalibus, quam in plantis. Cuiuslibet enim corruptibilis & generabilis vita distinguitur per diuersas aetates. Tertiam ponit respirationem, & expirationem, quae inueniuntur in quibusdam generibus animalium, scilicet in omnibus habentibus pulmonem. Quartam ponit vitam & mortem, quae inueniuntur in omnibus viu- uentibus

Videntur autem quae maxima sunt & communia & propria animalibus, cum animae, tum corpori esse communia.
Sensus, & memoria, ira, & desiderium & omnino appetitus, voluptasque, insuper & dolor, haec enim ferè omnibus insunt animalibus. Et praeterea, alia quaedam omnibus quae vita participantibus communia, alia vero animalibus dumtaxat quibusdam. Horum autem maxime coniugationes solum sunt quatuor, vigilia & somnus, iuuentus & senectus, spiratio & expiratio, vita & mors, de quibus speculandum est, quid quodque illorum est, & quas ob causas fieri contingat. Physiici etiam est sanitas, & morbi prima cognoscere initia: cur neque sanitatem neque morbum fieri posse constat. Quae uita carent. Quamobrem, Physicorum ferè plurimi, & Medicorum qui Physice artem exercent magis, illi quidem ad ea quae sunt Medicinae artem desinunt, hi autem ex his, quae de natura sunt, ea quae ad medicinam spectant exordiuntur.

b Animal autem vnquodque secundum quod animal, necesse est habere sensum. Per hoc enim determinamus animal esse, & non animal. **c** Proprie autem secundum vnquodque, tactus & gustus inueniuntur, vt dictum est secundo de Anima. Memoria vero & ira in eis totaliter non inueniuntur, sed solum in animalibus perfectis, Cuius ratio est, quia non omnia quae sunt interioris generis, sed solum suprema & perfectiora, pertinent ad aliquam participationem similitudinis eius, quod est proprium superiori generi. Differt autem sensus ab intellectu & ratione: quia intellectus vel ratio est vniuersalium, quae sunt vbique & semper: sensus autem est singularium, quae sunt hic & nunc. Et ideo sensus secundum suam propriam rationem, non est cognoscitivus nisi praesentium. Quod autem sit aliqua virtus sensitiva pars, se extendens ad alia, quae non sunt praesentia, hoc est secundum similitudinariam participationem rationis, vel intellectus. Vn memoria, quae est cognoscitiva praeteritorum, conuenit solum animalibus perfectis, ut potest supremum quoddam in cognitione sensitiva. Similiter etiam appetitus sensitivus, consequens sensum fm propriam rationem, est eius quod est delectabile secundum sensum, quod pertinet ad vim concupiscibilem, quae est communis omnibus animalibus. Sed quae animal tendat per appetitum ad aliquod laboriosum, puta ad pugnam vel aliquod huiusmodi, habet similitudinem cum appetitu rationali, cuius est appetere aliqua propter finem, quae non solum sensum sunt appetibilia. Et ideo ira, quae est appetitus vindictae, pertinet solum ad animalia perfecta, propter quandam appropinquationem ad genus rationalium. Deinde ponit ea, quae pertinent aliquo modo ad rationem vitae: & dicit, quod cum praemissis inueniuntur alia in animalibus, quorum quaedam sunt communia omnibus participantibus vitam, non solum animalibus, sed etiam plantis. Quaedam vero pertinent solum ad quaedam genera animalium, & horum praecipua sub quadruplici coniugatione enumerantur vel coniugatione. Primam quidem coniugationem ponit vigiliam & somnum, quae inueniuntur in omnibus animalibus, non tamen in plantis. Secundam autem ponit iuuentutem & senectutem, quae inueniuntur tam in animalibus, quam in plantis. Cuiuslibet enim corruptibilis & generabilis vita distinguitur per diuersas aetates. Tertiam ponit respirationem, & expirationem, quae inueniuntur in quibusdam generibus animalium, scilicet in omnibus habentibus pulmonem. Quartam ponit vitam & mortem, quae inueniuntur in omnibus viu- uentibus

uentibus in hoc mundo inferiori: & de his omnibus dicit considerandum quid vnquodque eorum sit, & quae sit causa eius. Et quia praedicta dixerat esse maxima, subiungit de quibusdam, quae non sunt ita praecipua, sicut sanitas & aegritudo, quae non inueniuntur in omnibus indiuiduis generu, in quibus nata sunt esse, sicut accidit de praemissis: sicut tamen nata inueniuntur in omnibus viuicibus, tam animalibus quam plantis. Dicit autem quod etiam ad naturalem Philosophum pertinet inuenire prima & vniuersalia principia sanitaris & aegritudinis: particularia autem principia considerare pertinet ad Medicum, quod est artificis factius sanitaris, sicut ad quae libet artem factiuam pertinet considerare singularia circa suum propositum, eo quod operationes in singularibus sunt: & quod haec consideratio pertinet ad Naturalem, ubi { Nec enim sanitate &c. } Et hoc dupliciter. Primo quidem per rationem non enim potest inueniri sanitas, aut infirmitas, nisi in habentibus vitam. Ex quo patet, quod corpus viuum est proprium subiectum sanitaris & aegritudinis. Principia enim subiecti sunt principia propriae passiois. Vnde cum ad Philosophum naturalem pertineat considerare corpus viuum, & eius principia, oportet etiam quod ipse consideret principia sanitaris & aegritudinis. Secundo probat idem per signum siue exemplum, quod concludit ex ratione inducta. Plurimi enim Philosophorum naturalium finitiam suam considerationem ad ea etiam quae sunt de Medicina. Similiter etiam plurimi Medicorum, qui scilicet magis phyice, arte medicinae profequuntur, non solum experimentis vtentes, sed causas inquirentes, incipiunt medicinalem considerationem a naturalibus. Ex quo patet, quod consideratio sanitaris & aegritudinis, communis est & medicis & naturalibus. Cuius ratio est, quia sanitas causatur quandoque quidem solum a natura, & propter hoc pertinet ad considerationem naturalem, cuius est considerare opera naturae: quandoque vero ab arte, & secundum hoc consideratur a Medico. Sed quia ars non principaliter causa sanitaris, sed quasi adiuuat naturam, & est ministrans ei, ideo necesse est quod Medicus a Naturali tamquam a principaliori, principia suae scientiae accipiat, sicut gubernator nauis ab Astrologo. Et haec est ratio, quare Medici bene artem profequentes, a naturalibus incipiunt. Si qua vero sunt artificialia, quae solum fiunt ab arte, vt domus & nauis: haec nullo modo pertinent ad considerationem naturalem, sicut ea, quae fiunt solum a natura, nullo modo pertinent ad considerationem artis, nisi inquantum ars vtitur naturalibus. Deinde cum dicit.

LECTIO II.

Sed de sensu & sentire quid sit: & quare accidat animalibus haec passio, dictum est prius in his, quae de Anima.

b Animal autem vnquodque secundum quod animal, necesse est habere sensum. Per hoc enim determinamus animal esse, & non animal.

c Proprie autem secundum vnquodque, tactus & gustus inueniuntur, vt dictum est secundo de Anima.

sus, scilicet respiratio, vita, & sanitas: quaedam vero corruptio- nes & priuationes, sicut mors, & infirmitas. Secundum autem scilicet quod sensus, communis sit animae & corporis, dicit esse manifestum & per rationem & sine ratione. ratio enim est in promptu, quia cum sensus patitur a sensibili, sicut ostensum est in lib. de Anima, sensibilia autem materia lia sint & corporea, necesse est corporeu esse, quod a sensibili patitur. Absque autem ratione manifestu est experimere: quia turbatis corporeis organis, impeditur operatio sensus, & eis ablati, totaliter sensus tollitur.

Quod autem supra dicta omnia, cum anima, tum corpori communia sint, non est obscurum. siquidem ex his alia cum sensu fieri contingit, alia per sensum. Praeterea, ex illis praerogatiuae sunt, nonnulla habitus, alia quin etiam custodia & conseruationes. quaedam interitus & priuationes. Sensum autem medo corpore anima melle, & ratione clarum est, & sine ratione.

LECTIO II.

Aeternum de sensu quidem, & sentiendi ratione, & cur animalibus istec accidat passio, in Commentariis de Anima dictum est.

b Animalibus autem omnibus, quae animal est vnquodque, necesse est sensum inesse: hoc enim esse animal, & non animal diiudicamus.

c Proprie autem ac singulariter tactus & gustatus omnia necessario conse-

quada, quae de sensu dicta sunt in libro de Anima, quibus vtendum est tamquam suppositionibus, vt supra dictum est. Secundo determinat veritatem, quam intulit circa opera sensuum & sensibilibus. ibi { In quibus autem habent fieri. } Tertio solum quaedam dubitationes circa praemissa. ibi { Obicit autem aliquis si omne corpus. } Circa primum duo facit. Dicit enim primo quid circa sensum in libro de Anima dictum sit, secundo assumit quaedam eorum. ibi { Animal autem secundum quod animal. } Dicit ergo primo, quod in libro de Anima dictum est de sensu & sentire, id est de potentia sensitiva & actu eius. & duo dicta sunt de eis, scilicet quid sit vtrumque eorum, & causa quare animalibus haec accidat. Vocat autem sentire passionem: quia actio sensus in patiendo fit, vt probatum est in Secundo de Anima. Quid autem sit sensus, & quare animalia sentiant, ostendit circa finem Secundi de Anima, per hoc, quod animalia recipere possunt species sensibilibus sine materia. Deinde cum dicit.

b Assumit tria ex his, quae in libro de Anima dicta sunt circa sensum: quorum primum pertinet ad sensum in communi, secundum pertinet ad sensum, qui sunt communes omnibus animalibus, & hoc. ibi { Proprie autem secundum vnquodque } Tertium pertinet ad alios sensus, qui inueniuntur in animalibus perfectis. ibi { Sensus autem qui per exteriora. } Dicit ergo primo, quod omne animal inquantum est animal, necesse est quod habeat sensum aliquem. In hoc enim, quod est sensitiuum esse, consistit ratio animalis, per quam animal a non animalibus distinguitur. Attingit enim animal ad infimum gradum cognoscendum, quae quidem aliis rebus cognitione carentibus praereminet in hoc, quod plura eorum in se continere possunt. & ita virtus eorum ostenditur esse capacior, & ad plura se extendens. Et quanto quidem aliquod cognoscens vniuersalior habet rerum cognitionem, tanto virtus eius est absolutior, & immaterialior & perfectior. Virtus autem sensitiva, quae inest animalibus, est quidem capax extrinsecorum, sed in singulari tantum. vnde & quaedam immaterialitatem habet, inquantum est susceptiva specierum sensibilibus sine materia, in quantum tamen in ordine cognoscens, inquantum huiusmodi species recipere non potest, nisi in organo corporali. Deinde cum dicit.

c Ponit id quod pertinet ad sensus communes & necessarios animali. Circa quod considerandum est, quod sensus communes & necessarios naturalia. S. Tho. A. 2. cessarij

2. de Ana. Tex. c6.62.

Tex. c6.51.

Remissio, prooemio, i quo ostendit Philo- sophus suam intentionem, hic incipit profequi suum propositum. Et primo determinat ea, quae pertinent ad sensum ex teriore: Secundo determinat ea, quae pertinent ad cognitionem sensitiuum interioris, scilicet de memoria & reminiscencia. ibi { De memoria & reminiscencia. } Ille. n. Tractat est pars istius libri secundum Graecos. Circa primum tria facit. Primo resumit

Tex. c3. & 4

Tex. c6. 50.

DE SENSU

Essentia omni animali, sunt illi, qui sunt cognoscitui eorum, quae sunt necessaria animalia. Est autem animalia aliquod sensibile necessarium dupliciter. Vno modo in quantum corpus est mixtum ex quatuor elementis, & sic necessarium est animalia debita commensuratio calidi & frigidi, humidi & siccis, & aliorum huiusmodi, quae sunt differentiae corporum mixtorum. Aliud autem est necessarium animalia, in quantum corpus est vitium nubile. & sic necessarium est ei cibis conueniens, per contraria autem horum animalia corrumpitur. Et quamuis primum sit necessarium omni mixto corpori, secundum autem sit necessarium etiam plantis, tamen animalia superabundat in hoc, quod horum notitiam habere potest ratione iam dicta secundum gradum suam naturam. Ad hoc igitur quod cognoscatur ea, quae sibi sunt necessaria, vel contraria secundum rationem corporis mixti, ordinatur sensus tactus, qui est cognoscituius praedictarum differentiarum: ad hoc autem quod cognoscatur conueniens nutrimentum, necessarius est ei gustus, per quem cognoscitur sapidum & inspidum, quod est signum nutrimenti conuenientis vel inconuenientis. Et ideo dicitur quod gustus & tactus ex necessitate consequuntur omnia animalia & de tactu quidem, causa assignata est in Libro de Anima, quia tactus est cognoscituius eorum, ex quibus componitur animal. Gustus autem est ei necessarius propter alimentum, quia per gustum animal discernit delectabile & tritabile, siue lapidum & inspidum circa cibum, ut vnum eorum prosequatur tamquam conueniens, alterum fugiat tamquam nocuum. Et totaliter sapor est passio nutritiua partis animae, non quod sit obiectum potentiae nutritiuae, sed quia ordinatur ad actum nutritiuae potentiae, sicut ad finem, ut dicitur est, Alexan. tamē dicit in Com. quod in quibusdam libris inuenitur in graeco, quod sapor est gustatiua nutritibilis partis animae passio: quia videlicet sapor apprehenditur a gustu ordinato ad nutritionem. Deinde cum dicitur.

sequitur omnia necessario. Tactus quidem propter dictam causam in his quae de Anima: gustus vero propter escam. Delectabile enim & tritabile discernit ipso circa escam, ut hoc quidem fugiat, hoc autem prosequatur: & omnino sapor est nutritiua partis animae passio.

d Sensus autem, qui per exteriora media, animalibus proficiscitur, in his sunt: quemadmodum odoratus, auditus, visus, omnibus quidem habentibus vitam causa salutis insunt, ut praesentia proficiantur alimentum, mala autem & corruptiua fugiant.

e Et habentibus autem prudentiam eius quod boni gratia. Multas enim annunciant differentias, ex quibus contemplabilem inest discretio, & agibilibus.

f Horum autem ipsorum, ad necessaria quidem, melior est visus, & secundum se: ad intellectum autem & secundum accidens, auditus.

g ¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ Prosequitur de sensibus, qui insunt solum animalibus perfectis. Et primo assignat causam, propter quam communiter huiusmodi sensus insunt omnibus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum. ibi ¶ Et habentibus autem prudentiam. ¶ Scindum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensuum lineo tum progressiuo, ut ostrea, sed quae praeter id habent motuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedit plantas, & alia corpora mixta. Plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt in eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentia ter offeruntur: animalia vero progressiua accipiunt notitiam eorum etiam, quae a remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentia offeruntur, ordinatur gustus, ita ad ea cognoscenda etiam a remotis, ordinatur odoratus. Odorem enim & sapor quendam affinitatem habent, ut infra dicitur. Et sicut per sapor cognoscitur conuenientia cibi conuenientia, ita per odorem cognoscitur conuenientia cibi a remotis. Alij autem duo sensus, scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum a remotis omnia necessaria animalia, vel corruptiua.

¶ a. i. gustus.

3. de Anima Tex. cō. 63.

Tex. cō. 97.

de Anima Tex. cō. 9.

Cap. 8. & in exordio. Metaphy.

Tex. cō. 90.

¶ Manifestat quod dixerat. Et primo quod visus sit secundum se melior, secundo quod auditus sit melior per accidens, ibi. ¶ Secundo vero accidens. ¶ Dicit ergo primo, quod visus ideo secundum se est melior, quia potentia visiva sua apprehensione annunciat nobis multas differentias rerum, & diuersorum modorum. Et hoc ideo est: quia eius obiectum, quod est visibile, inuenitur in omnibus corporibus. ¶ Fit enim aliquid visibile per hoc quod diaphanum illuminat actu a corpore lucido: in quibus inferiora corpora cum superioribus comunicant. & ideo dicit, quod colore omnia corpora participant tam superiora, quam inferiora: quia in omnibus corporibus, vel inuenitur ipse color secundum propriam rationem, sicut in corporibus in quibus est diaphanum terminatum: vel saltem in eis inueniuntur principia coloris, quae sunt diaphanum, & lux. & ideo plura manifestantur per visum. per hunc etiam sensum magis cognoscuntur communia sensibilia: quae quantitate potentia habet virtutem cognoscitiuam vniuersaliorum, & ad plura se extendentem, tanto est efficacior in cognoscendo: quia omnis virtus quanto est vniuersalior, tanto est potentior. Et dicuntur sensibilia communia, quae non cognoscuntur ab vno sensu tantum, sicut sensibilia propria, sed a multis sensibus: sicut magnitudo, figura, quies, motus, & numerus. Qualitates enim, quae sunt propria obiecta sensuum, sunt formae in continuo: & ideo oportet quod ipsum continuum, in quantum est subiectum talibus qualitatibus, moueat sensum non per accidens, sed sicut per se subiectum & commune omnium sensibilibus qualitarum. Omnia autem haec, quae dicuntur sensibilia communia, pertinent aliquo modo ad continuum, vel secundum mensuram eius, vel magnitudinem: vel secundum diuisionem, vel numerum, vel secundum terminationem, vel figuram: vel secundum distantiam & propinquitatem, vel motum. Sed auditus annunciat nobis solas differentias sonorum, quae non inueniuntur in omnibus corporibus, nec sunt expressius multarum differentiarum, quae sunt in rebus paucis. Animalibus autem ostendit auditus differentias vocis. Vox enim est sonus ab ore animalis prolatus cum imaginatione quadam: ut dicitur in Secundo de Anima. & ideo vox animalis in quantum huiusmodi, naturaliter significat interiorem animalis passionem. sicut latratus canum significat iram ipsorum: & sic perfectiora animalia ex vocibus inuicem cognoscunt interiores passiones: quae tamen cognitio in imperfectis animalibus deest. Sic ergo auditus non cognoscit per se, nisi vel differentiam sonorum, ut puta graue & acutum, aut aliquid huiusmodi: vel differentias vocis, secundum quod sunt in dicantur diuersarum passionum: & sic cognitio auditus non se extendit ad cognoscendum per se tot rerum differentias, sicut visus. Deinde cum dicit.

¶ Multas quidem differentias & multimodas visus annunciat potentia: quia omnia corpora colore participant. Quare & communia magis per hunc sentiuntur. Dico autem communia: magnitudinem, motum, quietem, figuram, numerum. Auditus autem soni tantum differentias: paucis autem & eas, quae vocis.

h Secundum vero accidens ad prudentiam auditus plurimam confert partem. Sermo enim audibilis existens causa est disciplinae, non secundum se, sed secundum accidens. ex nominibus enim constituitur enim constat. Nominum vero vnumquodque symbolum, est. Quare a nativitate priuatorum utroque sensu sapientiores sunt ceci mutis & surdis. De virtute itaque, quam habet sensum vniuersumque, dictum est.

LECTIO III.

¶ In quibus autem habet fieri corporis instrumenta, nunc quidam inquirunt secundum elementa corporum. Non potentes autem ad quatuor quinq; existentibus comparare, cupiunt de quinto.

¶ Multas enim differentias & multimodas visus annunciat potentia: quia omnia corpora colore participant. Quare & communia magis per hunc sentiuntur. Dico autem communia: magnitudinem, motum, quietem, figuram, numerum. Auditus autem soni tantum differentias: paucis autem & eas, quae vocis.

¶ Multas enim differentias & multimodas visus annunciat potentia: quia omnia corpora colore participant. Quare & communia magis per hunc sentiuntur. Dico autem communia: magnitudinem, motum, quietem, figuram, numerum. Auditus autem soni tantum differentias: paucis autem & eas, quae vocis.

¶ Cum tamen per accidens ad prudentiam multum quantum conferat, sermo enim audibilis existens disciplina est causa, non per se, verum ex accidenti, ex nominibus enim constituitur enim constat. Nominum vero vnumquodque symbolum, est. Quare a nativitate priuatorum utroque sensu sapientiores sunt ceci mutis & surdis. De virtute itaque, quam habet sensum vniuersumque, dictum est prius.

LECTIO III.

¶ Erum in quibus nam corporis nati sunt fieri sensus: nonnulli sane in ipsis corporum elementis id quaerunt, cum autem non possint quinque ad quatuor deducere sensus, de quinto optare videntur.

LECTIO III.

¶ Quam Philosophus resumpsit ea, quae sunt necessaria ad presentem considerationem de ipsius virtutibus sensitiuis, nunc accedit ad principale propositum in hoc libro applicando considerationem sensus ad corporalia. Et primo quantum ad organum sensuum, secundo quantum ad sensibilia. ibi ¶ De sensibilibus autem his. ¶ Circa primum duo facit. Primo attribuit organum sensuum elementis improbando sermones aliorum, secundo determinando id, quod verius esse potest. ibi ¶ Igitur siquidem in his. ¶ Circa primum duo facit. Primo tangit in generali quomodo Antiqui attribuebant organa sensuum elementis: secundo descendit specialiter ad organum visus, circa quod a pluribus errabatur. ibi ¶ Faciunt autem omnes visum. ¶ Dicit ergo primo, quod Priores Philosophi quaerebant secundum elementa corporum, qualia essent corpora instrumenta, in quibus, & per quae operationes sensuum exercerentur. Et hoc ideo, quia sicut in Primo de Anima dictum est, ponebant simile simili cognosci. Vnde & ipsam animam ponebant esse de natura principiorum, ut per hoc posset omnia cognoscere, quasi omnibus conformis. Nam omnia in principis comunicant, & pari ratione, quia organa sensuum omnia corporalia cognoscunt, attribuebant ea elementis corporum. Sed statim occurrebat eis vna difficultas: sunt enim quinque sensus, & quatuor elementa, & ideo inquirebant cui posset organum quinti sensus applicare. Est autem inter aerae & aquam quoddam medium, aere quidem densius, aqua autem subtilius, quod dicitur fumus vel vapor, quem etiam quidam posuerunt esse primum principium, & huic attribuebant organum odoratus: quia odor secundum quandam euaporationem fumalem sentitur, alios vero quatuor sensus attribuebant quatuor elementis, tactum autem terrae, gustum autem aquae, quia fapor sentitur per humidum, auditum autem aeri, visum igni. Deinde cum dicit. Parua naturalia. S. Tho. A. 3. Accedit

Tex. cō. 79.

¶ Manifestat

b ¶ Accidit specialiter ad organum visus, quod attribuebant igni. Et primo improbat causam positionis, Secundo ipsam positionem, ibi { Quoniam autem si ignis esset, } Circa primū tria facit. Primo ponit causam, ex qua quid em mouebantur ad attribuendum organum visus igni, Secundo mouet quandam dubitationem, ibi { Habet autem dubitationē. } Tertio determinat veritatem circa vtrumque, ibi { Causa vtriq; huiusmodi, } Ad ergo primo, quod omnes qui attribuunt organum visus igni, hoc ideo faciūt, quia ignorant causam cuiusdam passionis, que circa oculum accidit, si enim oculus comprimatur & fortiter moueatur, videtur qd ignis luceat: quod accidit si sint apertæ palpebræ solū, quando aer exterior est tenebrosus: aut etiam in aere claro, si primo claudantur palpebræ: quia per hoc fuit tenebræ oculo clauso. Et hoc reputabāt esse manifestū signū, quod organum visus ad ignem pertineret. Deinde cum dicit.

b Faciunt autē omnes visum ignis: quia passionis cuiusdā ignorant causam. Cōstruō enim & moto oculo videt ignis lucere. Hoc aut in tenebris habet accidere, & palpebris sup velatibus. Fiant enim & tunc tenebræ.

c Habet autem dubitationem hoc & aliam. Si enim non est latere sentientem & videntem visibile quippiā, necesse erit se videre oculum. quare ergo quiescente illo, hoc non accidit?

d Causa quidē huius, & obiectiois, & putandi ignem visum esse, hinc sumenda. Lenia enim in tenebris nata sunt fulgere, non tamen lucem facere. Oculi aut vocatum nigrū & medium lene. apparet autem hoc moto oculo: quia accidit, quasi duo fieri vnum. Hoc autem celeritas facit motus, vt videatur aliud esse videns & visum: quare & nō fit nisi celeriter, & in tenebris hoc accidat. Lene enim in tenebris natum est fulgere, quemadmodum quadam capita pisciū & sepia turbidū. Sed lente moto oculo non accidit, vt videat simul & vnum & duo esse, vidēs & visum. Illo autem modo ipse seipsum videt oculus, quemadmodum & in refractione.

c ¶ Mouet quamdam dubitationē circa prædicta. Manifestum est enim quod sensus cognoscūt sensibile præsens. vnde & visus cognoscit visibile præsens, sicut ignis propter suā lucem est quid visibile præsens. Si ergo semper est præsens ignis visui, vt pote organo visus in eo existente, videtur quod semper visus ignem deberet videre. Sed hoc quidem secundum principia, quæ Aristoteli supponit, non sequitur. Supponit enim quod sensus est in potentia ad sensibile: & oportet quod per aliquod medium a sensibili immutetur. Vnde secundum ipsum sensibile superpositum sensui non sentitur, vt dicitur secundo de Anima. vnde, si etiam organum visus esset igneum, propter hoc visus non videret ignem: sed secundum alios Philosophos, visus & alij sensus percipiunt sensibilia in quantum sunt actus tales, id est similes sensibilibus: vt pote naturam principiorum habentibus, vt dictum est. Et ideo secundum eos, quia organum visus erat igneum, sequebatur quod prædicto modo videret ignem. Sed tunc remanet dubitatio, quam Aristoteli hic inducit, quare oculus quiescens non videt ignem, sicut oculus motus. Deinde cum dicit.

d ¶ Assignat causam prædictæ apparitionis, per quam & dubitatio mota soluitur. & ostendit quomodo inaniter putauerunt ignem visum. & ad hoc accipiendum est, quod corpora lenia, id est polita & tersa, ex proprietate suæ naturæ habent quemdam fulgorem, quod in corporibus asperis & non planis non accidit: quia quædam partes supereminet aliis & obumbrant eas. Et quantumvis in se aliquantulum fulgeant huiusmodi corpora, non tamen habent tantum de fulgore, quod de se possint facere medium lucidum actū, sicut facit Sol & huiusmodi corpora. Manifestum est igitur, quod illud, quod est medium oculi, quod vocatur nigrum oculi, est quasi lene & politum. Vnde habet quemdam fulgorem ex ratione lenitatis, non ex natura ignis, sicut illi existimabant. Per hoc ergo iam remota est necessitas attribuendi organū visus igni: quia scilicet huius claritatis, quæ apparet causa, potest aliunde assignari quam ab igne. Sed siue hoc sit ex igne, siue ex lenitate pupillæ, remanet

communis dubitatio, quare huiusmodi fulgor videt oculus motus, quiescens vero non. Et ideo assignat causam huius, & dicit quod talis fulgor apparet moto oculo: quia accidit per oculi motionem quasi quod vnum fiat duo: vnum enim & idem subiecto est pupilla fulgens & videns. In quantum autem est fulgens, proijcit fulgorem suum ad extra, in quantum autem est videns cognoscit fulgorē, quasi recipiendo ipsum ab exteriori. cum autem est quiescens, emissio fulgoris fit ab exteriori. & ita visus huiusmodi fulgoris non recipit, vt videre possit. Sed quando oculus celeriter mouetur, illud nigrum oculi transfertur ad exteriorem locum, in quem pupilla emittit suum splendorem, & antequam ille splendor deficiat, & ideo pupilla ad aliud locum recipit splendorem suum quasi ab exteriori, vt sic videtur esse aliud videns, & visum, quamuis sit idem subiecto. Et ideo huiusmodi ibi apparitio fulgoris, non fit nisi oculus celeriter moueatur, quia si moueatur tarde, prius deficiet impressio fulgoris ab exteriori loco, ad quem fulgor perueniebat, quam pupilla illuc perueniat. Sed videtur, quod nulla celeritas motus ad hoc sufficiat. Quantumcumque enim motus localis sit velox, oportet tamen, quod sit in tempore, emissio autē fulgoris ad præsentiam corporis fulgentis, & eius cessatio ab ipsius absentia vtrumque fit in instanti. non ergo videtur possibile quantumcumque oculus celeriter moueatur, quod prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quam celeriter fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco existente. Sed ad hoc dicendum est quoddam, & in parte diuisibile. vnde celeriter comoto oculo, cum aliqua pars pupillæ ad aliud locum peruenire inceperit, adhuc fulgor illuc peruenit ex residuo corpore pupillæ, quod nondum attingit locum illum. & inde est, quod pupilla incipit videre fulgorem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est, quod huiusmodi fulgor non videtur defecisse: sed pertransit & subito disparat visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & non in lumine: quia fulgor corporum lenium propter sui modicitatem obicitur a magna claritate. sed in tenebris videtur, sicut etiam accidit de quibusdam alijs, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videtur in tenebris, & non in lumine, sicut quædam capita pisciū, & humor turbidus piscis, qui dicitur Sepia. Et subiungit, quod si aliquis lente vel tarde moueatur, non accidit prædicta apparitio, per hoc, quod videns & visum simul videtur esse vnum & duo, vt dictum est, sed illo modo, quando scilicet celeriter mouetur oculus, tunc oculus videt seipsum, quasi secundum diuersum situm a seipso immutatus, sicut accidit in refractione vel in reflexione, puta cum oculus videt seipsum in speculo, a quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prædicta apparitione, fulgor oculi redit ad ipsum, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Verum omnem visum ad ignem pertinere volunt, quado passionis cuiusdā ignorant causam. Construō enim & comoto oculo præfulgens apparet ignis. d autem in tenebris accidere solent, aut palpebris superinductis, fit enim tunc etiam in tenebris.

Sed hoc ipsum alteram etiam habet difficultatem. Si enim sentientem, & quippiam visu percipientem non coniungit latere, necessarium certe est se ipsum conspiciere oculum, cur igitur id quiescenti non accidit?

Huiusce autem rei causa, & dubitationis, & cur visus ignis esse videatur, hinc sum accipienda: l. man. in tenebris nata sunt fulgere, non tamē lucem facere. id autem, quod in oculis nigrum appellatur, & medium est lene esse apparet, id autem comoto apparet oculo, quoniam tunc accidit, vt vnum quasi duo fiat: istuc autem celeritas efficit motionis, ut appareat diuersum esse a vidente id quod cernitur, quoniam non fit hoc nisi celeriter: & in tenebris fieri contingat: lucenæque in tenebris natum est splendescere, ut piscium quorundā capita, & sepia atramentum. Et oculo tarde comoto non coniungit, vt simul appareat duo & vnum esse, videns, & id quod cernitur. Eo autem modo ipse seipsum cernit oculus, ceu in quodam repercussu.

sentiam corporis fulgentis, & eius cessatio ab ipsius absentia vtrumque fit in instanti. non ergo videtur possibile quantumcumque oculus celeriter moueatur, quod prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quam celeriter fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco existente. Sed ad hoc dicendum est quoddam, & in parte diuisibile. vnde celeriter comoto oculo, cum aliqua pars pupillæ ad aliud locum peruenire inceperit, adhuc fulgor illuc peruenit ex residuo corpore pupillæ, quod nondum attingit locum illum. & inde est, quod pupilla incipit videre fulgorem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est, quod huiusmodi fulgor non videtur defecisse: sed pertransit & subito disparat visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & non in lumine: quia fulgor corporum lenium propter sui modicitatem obicitur a magna claritate. sed in tenebris videtur, sicut etiam accidit de quibusdam alijs, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videtur in tenebris, & non in lumine, sicut quædam capita pisciū, & humor turbidus piscis, qui dicitur Sepia. Et subiungit, quod si aliquis lente vel tarde moueatur, non accidit prædicta apparitio, per hoc, quod videns & visum simul videtur esse vnum & duo, vt dictum est, sed illo modo, quando scilicet celeriter mouetur oculus, tunc oculus videt seipsum, quasi secundum diuersum situm a seipso immutatus, sicut accidit in refractione vel in reflexione, puta cum oculus videt seipsum in speculo, a quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prædicta apparitione, fulgor oculi redit ad ipsum, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Accedit

e ¶ Accedit ad improbandum ipsam positionem: & primo quantum ad hoc quod visum attribuebant igni. secundo quantum ad hoc quod ponebant visum videre extramittendo, ibi { Irrationale vero omnino est. } Circa primum tria facit. Primo proponit opinionem Platonis, secundo Empedoclis, ibi { Empedoclis autem videtur. } Tertio opinionem Democriti, ibi { Democritus autē quoniam. } Circa primū duo facit. Primo obicit contra Platonem, secundo remouet eius responsionem, ibi { Dicere autem quod extinguitur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino. }

f Dicere autē quod extinguitur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

g Quæ enim extinctio luminis est? extinguitur enim aut humido, aut frigido, & calidū & siccū, qualis videtur quidem in carbonibus ignis & flamma, quorū neutrum in lumine apparet existens.

h Si igitur est quidem, sed propter debilitatē latet nos: oportebat per diem & in aqua extingui lumen, & in glacie magis fieri tenebras. flamma enim & ignita corpora patiuntur hæc. Nunc autem nihil tale accidit.

i Empedocles autē videtur existimare quod exeunte lumine, sicut dictū est prius videre. Ait enim. Vt quando quis progressum meditantem præparet lucernam, Hyemalem per noctem ignis lumen ardentis, Adaptas omnium ventorum prohibitrices laternas: Hæ ventorum quidem spiritum dispergunt flantium, Lumen autē extra disiliens, quātum magis expasum fuerit. Illustrat pauimentum indomitæ radiis.

¶ Excludit positionem Platonis, quā in Timæo ponit dicens, quod quado lumen egreditur ex oculo, si quidem inueniat in medio lumen, saluat per ipsum, sicut per sibi simile: & ex hoc accidit visio. Si autē non inueniat lumen, sed tenebras: propter dissimilitudinem tenebrarum ad lumen ab oculo egrediens extinguit: & ideo oculus nō videt. Sed Aristoteli dicitur hæc causam nō esse veram: & hoc probat ibi.

¶ Non enim potest assignari ratio, quare lumen oculi a tenebris extinguitur. Dicebant enim Platonici tres esse species ignis, scilicet lumen, flammam, & carbonem. Ignis autem, cū sit naturaliter calidus & siccus, extinguitur vel ex frigido, vel ex humido, & hoc manifeste apparet in carbonibus & flamma: sed neutrum contingit in lumine: quia nec per frigidum, nec per humidum extinguitur. Non ergo bene dicitur quod extinguitur ignis per modum ignis. Alexander autem in commento dicit, quod inuenitur alia latera talis, qualis videtur quidem in carbonibus esse ignis, & flamma in lumine. neutrum autem videtur conueniens. Neque enim humidum, nec frigidum, quibus extinctio fit. Et secundum hanc literam ratio Aristoteli magis videtur esse ad propositum. Lumen enim igneum quod apparet in carbonibus, & flamma extinguitur frigido aut humido. Tenebræ autem neque

al.ignis.

sunt aliquid frigidum nec humidum. Non ergo per tenebras potest extingui lumen igneum egrediens ab oculo. Possit autem aliquis dicere, quod lumen igneum egrediens ab oculo nec extinguitur in tenebris: sed quia debile est, non confortatur ab exteriori lumine, ideo latet nos. et propter hoc nō fit visio. Sed Aristoteli hoc reprobat ibi.

¶ Quoniam si ignis esset vt dicit Empedocles & in Timæo scriptum est, & videndi ratio contingeret exeunte quasi ex latera lumine, cur nam in tenebris non cerneret visus?

¶ Nam dicere in tenebris restingui exeuntem visum, vt Timæus asserit, vanum est omnino.

¶ Quænam enim luminis est extinctio? restinguitur namque aut in humido, aut in frigido, & calidū & siccū, cuiusmodi ignis esse videtur, quoniam carbonaceo est genere & ipsa flamma quorum neutrum in lumine inesse videtur.

¶ Si autem inest quidam, verū, quia leuiter, nos latet, oportebat profecto per diem, & in aqua lumen restingui, in glacie vero maxime restingui: flamma enim & ignita corpora patiuntur. nunc autem nihil accidit huiusmodi.

¶ Empedocles autem arbitrari videtur, interdū quidem exeunte vt dictū est lumine, & sicut fieri: scribitur namque sic. Ceu cum quis progressum meditantem præparet lucernam, Hyemalem per noctem ignis ardentis, lumen.

¶ Accendens splendens cornu, omnimodi ostaculum flatus.

¶ Quod ventorum quidem flantium dissipat spiritum.

¶ Extrinsecus autem extensum exiliens quantum procurrerit lumen.

¶ Splendens per pauimentum indomitæ radiis.

¶ Sic qui in tuniculis constringitur, antiquus ignis.

¶ Subtilibus uelis rotundam conplectitur pupillam.

¶ Quæ circumfluentis profundum, continent aqua.

¶ Ignis autem exiliens extensus se porrigit. & interdum quidem sic visionem fieri dicit Empedocles, interdum autem per fluxum, qui a rebus, quæ cernuntur sunt.

tentum extragrediat. & quanto magis expasum fuerit extra, tanto magis illustrat aërem, ita tamen quod radij exeuntes tuniculæ, id est, attenuati per velum lateræ, per pellem, vel aliud huiusmodi. Non enim ita clare illuminatur aer per latera, sicut illuminaretur ab igne non velato. Et similiter dicitur accendere in oculis in quo lumen antiquum dicitur, a prima formatione oculi: ad sensum conuertatur dicitur, tunc conuertatur in mirringis dicitur, in tunicis oculi, per quas sicut per quosdam subtilis lintheos lumen diffunditur circumquaque per pupillam, quæ quidem tunica reuelant radiis per eas emissis profundum aquæ fluentis circa genem accensum in pupilla ad nutritionem parua naturalia. S. Th. A. 4 vel

Tex.co.98.

vel potius contemperationem ignis in profundo collocati. Et sic lumen extra peruenit, quanto magis fuerit expantum, ab interiori procedens. Vel quod dicit circulo, referendum est ad circuli latitudinem pupillae. Notandum est, quod signanter dicitur per velum domitis radis ad signandum causam quare non videtur in tenebris; quia scilicet lumen egrediens debilitatur per hoc, quod tranfit per praedicta velamenta vt possint perfecte aerem illuminare. Postis autem verbis Empedocle. subiungit quod aliquando dicebat visionem fieri per emissionem luminis, vt dicitur est, aliquando autem dicebat, quod visio fit per quendam corpora defluentia a visibilibus, & peruenientia ad visum, & forte eius opinio erat, quod vtrumque coniungeretur, ad visionem.

LECTIO III.

Democritus autem quoniam quidem aqua dicitur esse, bene dixit, quare autem putauit ipsum videre esse illam apparitionem, non bene. hoc enim accidit. quoniam oculus lenis est, & est non in illo, sed in vidente, passio enim refractionis est. Sed omnino de apparentibus, & de refractione non dum ipsi manifestum erat, vt videtur.

b Incongruum autem est & non superuenisse ipsi dubitare, quare solus oculus videt, nullum autem aliorum, in quibus apparent idola.

c Quod visus nanque est aqua, verum quidem. Non tamen accidit videre secundum quod aqua est, sed secundum quod perspicuum, quod & aeri commune est. Sed magis seruabilis est aqua aere & magis spissa. Quare pupilla & oculus aquae sunt.

d Et hoc est in ipsis operibus manifestum. Videtur enim aqua quod discurret corruptis oculis, & in oino nouiter formati frigiditate excedens, & claritate. Et albi oculi habentibus sanguine pinguem & crassum, propter hoc est vt permaneat humidum incoagulatum,

LECTIO III.

Rost op. Pla. & Empedo. hic tertio Philosophus prosequitur de opinione Democriti. Circa quod tria facit. Primo ostendit in quo Democritus bene dixerit, & in quo male. Secundo prosequitur illud, in quo male dixit. Ibi dicitur Incongruum autem est. Tertio prosequitur illud, in quo bene dixit, ibi. Quod visus nanque. Dicit ergo primo, quod Democritus bene dixit in hoc, quod visum attribuit aquae. Sed in hoc male dixit, quod putauit visionem non aliud esse quam apparitionem rei visae in pupilla ex corporali dispositione oculi, quia scilicet oculus est lenis, id est, politus & tersus. Et ita patet, quod ipsum videre non consistit in hoc, quod est apparere talem formam in oculo, sed consistit in vidente, id est, in habente virtutem visivam, non enim oculus est videns propter hoc, quod est lenis, sed propter hoc, quod est virtutis visivae. Illa enim passio, scilicet quod forma rei visae in oculo appareat, est reuerberatio, id est, causatur ex refractione, siue reuerberatione formae ad corpus politum. Sicut videmus in speculo accidere cum enim immutatio diaphani, quae fit a corpore visibili, peruenit ad corpus non diaphanum, non potest ultra immutatio transcendere, sed quodam modo reflectitur ad similitudinem pupillae, quae repercutitur proiecta ad parietem, & ex tali repercutitione redit forma rei visae ad partem oppositam. Vnde contingit, quod aliquis in speculo videat seipsum, vel etiam aliam rem, quae non directe visui eius obicitur, sed hoc locum non habet nisi duo concurrant, quorum vnum est, vt corpus sit in superficie lenae, & ex hoc quodam modo fulgens, vt supra dictum est, per quem quidem fulgorem moderatum manifestatur species in reflexione. Aliud est, quod corpus illud sit interius ad aliquid terminatum, vt immutatio praedicta ultra non transeat. Et ideo videmus, quod nisi in vitro apponatur plumbum vel aliquod huiusmodi, quod impediatur eius penetrationem, ne ulterius procedat immutatio, non fit talis apparitio. vtrumque autem horum concurrat in oculo. Est enim moderate fulgens propter lenitatem, vt supra habitum est, & habet aliquid in fundo, quod terminet eius peruenientiam. Vnde manifestum est quod hoc accidens, scilicet quod forma rei visae appareat in oculo, accidit pure propter refractionem, quae est passio corporalis, quae causatur ex determinata corporis dispositione. Democrito tamen nondum erat manifestum

LECTIO III.

Democritus autem, quod aqua quidem dicitur esse re, dicit, quod vero videtur opus imaginem existimauit illam non recte. hoc enim accidit quoniam lenis est oculus, & non est in illo, sed in vidente, reflexio enim quaedam illa est passio. Caterum de imaginibus, & reflexione nondum illi vt videtur erat perspectum.

Aburdum quin etiam est, illi in mentem non uenisse vt ambigeret, Quamobrem solus videt oculus, aliorum autem nullum, in quibus apparent imagines.

Quod igitur visio sit aqua verum est. Videre autem contingit non vt aqua est, verum vt est perspicua, quod etiam ipsi commune est aeri, sed conseruans magis, & firmiter recipiens aere est aqua. Propterea pupilla, & oculus aquae adscribuntur.

Quod etiam ex ipsis clarum est rebus: corruptis enim oculis defluens apparet aqua, & in inchoatis fatibus splendore claritateque excellere percipiuntur. Album quin etiam oculi in sanguine praeditis pingue & niuidum est hanc ob causam, vt inconcretus permaneat humor. propterea ex corporibus

non occurreret ista dubitatio: quare alia corpora, in quibus forma rerum visibilium, quas idola nominabat, specialiter apparent, non videbat, sed solus oculus. Ex quo manifeste apparet, quod non tota ratio visionis est praedicta apparitio, sed in oculo est aliquid aliud, quod visionem causat, scilicet virtus visiva. Deinde dicitur, c. Prosequitur id, quod Democritus bene dixit. Et primo ponit necessitatem, secundo manifestat per signa, ibi. Et hoc est & in ipsis operibus. Dicit ergo primo, hoc quod Democritus organum visus attribuit aquae, verum est. Sciendum tamen, quod visio attribuit aquae non secundum quod est aqua, sed ratione perspicuitatis, quae communiter in aqua & aere inuenitur. Nam visibile est motuum perspicui, vt dicitur in lib. de Anima. Attribuitur magis tamen visio aquae quae aeri propter duo, primo quidem, quia aqua magis potest conseruari quam aer. Aer enim de facili diffunditur, & ideo ad conseruationem visus conuenientior fuit aqua quam aer. Natura autem facit semper quod melius est. Secundo quia aqua magis spissa quam aer, & ex ratione suae spissitudinis habet quod in ea per quandam reuerberationem appareat forma rei visae, & hoc competit instrumento visus: esse autem tem peripicuum competit medio in visu, eo quod commune est aeri & aquae, & ideo concludit quod oculus & pupilla magis attribuantur aquae quam aeri. Est etiam & corpus caeleste perspicuum: sed quia non venit in compositione corporis humani, propter hoc hic praetermittitur. Deinde cum dicitur, d. Manifestat organum visus esse aquae, per tria signa, quae in ipsis operibus manifesta sunt. quorum Primum est, quod in oculis destruantur, ad sensum apparet inde aqua discurrens. Secundum est, quod in oculis embryonum de nouo formati, qui quasi adhuc recipientes magis virtutem sui principii, excedunt & in frigiditate, & claritate, quae duo sunt conaturalia aquae. Tertium signum est, quia in animalibus habentibus sanguinem in quibus potest

Secundo te. com. 68. De iuuentute & senectute. lec. 3.

te. co. 69.

potest esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupilam ponitur album oculi habens pinguedinem & crassitudinem quandam, vt ex eius caliditate permaneat aequum pupillae humidum absque congelatione, quae perspicuitatem aquae diminueret, & sic impediretur visio. Et ideo ratione praedictae pinguedinis oculus qui pinguescit, propter eius caliditatem nullis vnquam passus est frigus in toto, eo quod intra palpebras coninetur. In animalibus vero, quae sunt sine sanguine, in quibus non inuenit pinguedo, natura facit oculos durae pellis, ad protegendum humidum aequum, quod est intra pupillam. Deinde cum dicitur, e. Accedit ad improbandum quod aliqui posuerunt visionem fieri extra mittendo, quod erat ratio attribuendi visui igni. Vnde hoc remouetur, & illud remouetur. Et circa hoc duo facit. Primo proponit duas opiniones ponentium, quod videmus extra mittendo. Secundo improbat alteram illarum, ibi. Isti enim melius est. Dicit ergo primo, quod irratio nale videtur quod visus videatur aliquo ab eo exeunte. Quod quod aliqui posuerunt dupliciter. Vno modo, vt id, quod egreditur ab oculo extendatur vsque ad rem visam ex quo sequitur, quod cum nos videamus etiam astra, id quod egreditur a visu, extendatur vsque ad astra, quod continet manifestam impossibilitatem cum enim egredi non sit nisi corporum, sequitur quod aliquod corpus egrediens ab oculo perueniret vsque ad astra, quod idem apparet saltem multipliciter. Primo quidem, quia sequeretur plura corpora esse in eodem loco, tum quia huiusmodi egredientia ab oculo simul esset cum aere, tum quia huiusmodi egredientia ab oculis oporteret multiplicari in eodem medio secundum multitudinem videndum per idem medium. Secundo, quia qualibet emissio corporis in principio quidem est maior, in fine vero attenuatur, propter quod contingit, quod flamma ex corpore accenso procedens, tendit in summum. hic autem accidit contrarium. Dicunt enim Mathematici, quorum est haec positio, quod conus corporis egredientis ab oculo, est intra oculos, basis illius in re visa. Tertio, quia non posset quantitas oculi sufficere ad hoc quod tantum corpus ab eo progrediretur, quod attingeret vsque ad astra quantumcunque subtiliaretur: aliquis enim est terminus subtilitatis corporum naturalium, & propterea quanto esset subtilius, tanto facilius corrumperetur. & iterum oporteret, quod vel esset aer vel ignis illud corpus emissum ab oculo, & aerem quidem emissum emitti ab oculo non est necessarium, quia abundat exteriorius. Si vero esset ignis, videremus etiam ignem, vel non possemus videre mediante aqua, nec etiam possemus videre nisi in sursum, quo tendit motus ignis. Non autem potest dici, quod illud corpus, quod egreditur ab oculo, sit lumen, quia lumen non est corpus, vt probatum est lib. de Anima. Alia opinio est Pla. qui posuit, quod lumen egrediens ab oculo non procedit vsque ad rem, sed quod antenus, id est, ad aliquod determinatum spatium, vbi scilicet cohaeret lumen exteriori, ratione cuius cohaerentiae sit visio: vt prius dictum est. Deinde cum dicitur, f. Praetermissa prima opinione tanquam maxime inconuenienti, consequenter improbat secundam dupliciter. Primo quidem, quia inutiliter, & vane aliquid ponitur. Et hoc est quod dicit. Melius esset dicere, quod lumen interiorius coniungeretur exteriori in ipsa interiore extremitate oculi quam extra per aliquam distantiam. Et hoc, ideo quia in illo spatio intermedio non est

In meo exteriori, extingueretur lumen interiori a tenebris secundum eius positionem, vt supra habitum est. Si vero attingat lumen vsque ad oculos, melius est quod statim coniungatur, quia quod potest fieri sine medio melius est quam quod fiat per medium, cum aliquid fieri per pauciora melius sit quam per plura. Deinde cum dicitur, g. Improbatur con iunctionem luminis interioris ad exteriorius etiam si fiat in principio oculi. Et hoc tripliciter. Primo quidem, quia coniungi vel separari est proprie corporum, quorum vtrumque habet per se substantiam, non autem qualitatatum, quae non sunt nisi in subiecto. vnde, cum lumen non sit corpus, sed accidens quoddam, nihil est dictum, quod lumen adiungatur luminis, nisi forte corpus luminosum adiungeretur corpori luminoso potest autem coniungere quod lumen intendatur in aere per multiplicationem luminarium, sicut & calor intenditur per augmentum calefactionis, quod tamen non est per additionem, vt patet in quarto Physic. Secundo improbat per hoc, quod est dato quod vtrumque lumen esset corpus, non tamen esset possibile quod vtrumque coniungeretur, cum non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus natum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quae sunt aliquo qualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interiorius & exteriorius intercedat corpus medium, scilicet meninge, id est, tunica oculi, non potest vtrumque luminis esse coniunctio.

ris partibus minime friget oculus, nulli enim nunquam id quod intra palpebras est obrigitur. Animalium vero, quae sanguine carent, duripelles sunt oculi, quod illis pro munimento facit.

Omnino autem est ratione carens quapiam egrediente re visum cerne re, & vsque ad astra protenditur quod antenus egressum coalescere, vt non nulli autumant.

Hoc melius enim est in principio statim oculi eo coalescere.

Quod etiam fatuum est, quae enim luminis ad lumen copulatio, aut quoniam hoc fieri potest modo? non enim quodlibet coniungitur cuilibet, & interiori exteriori, quomodo cum meninge membrana media sit.

LECTIO V.

Vid quidem igitur sine lumine impossibile est videre, dictum est in a. iis. Sed siue lumen, siue aer est, quod est inter rem visam, & oculus, motus, qui per ipsum est facit videre.

LECTIO V.

Vid quidem sine lumine non contingit videre, alibi per tractatum est. Caterum siue lumen, id est, seu aer quod interiacet inter rem visam & cernentem oculum, profecto motus in hoc visionis est causa.

non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus natum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quae sunt aliquo qualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interiorius & exteriorius intercedat corpus medium, scilicet meninge, id est, tunica oculi, non potest vtrumque luminis esse coniunctio.

LECTIO V.

Rostquam Philosophus improbauit opinionem ponentium visionem fieri extramittendo, hic determinat veritatem. & circa hoc tria facit. Primo manifestat qualiter visio fiat secundum suam sententiam. Secundo ex hoc reddit causam eius, quod supra positum est de organo visus, ibi. Et rationabiliter. Tertio manifestat causam illam per signum, ibi. Et hoc est ab accidentibus. Resumit ergo primo quod dictum est in libro de Anima. Quod sine lumine impossibile est videre, quia enim visio fit per medium, quod est diaphanum, requiritur ad visionem lumen, quod facit aliquod corpus esse actum diaphanum, vt dicitur Libro de Anima. Et ideo siue illud medium, quod est inter rem visam & oculum sit actum aer illuminatus, siue sit lumen, non quidem per se subsistens, cum non sit corpus, sed in quocumque alio corpore, puta aqua vel vitro, motus, qui fit per huiusmodi medium, causat visionem. Non est autem intelligendum quod huiusmodi motus sit localis, quasi quorundam corporum defluerium a re visa ad oculos, sicut Democritus & Empedocles posuerunt: quae sequeretur quod per huiusmodi defluxum corpora visa diminuerentur quousque totaliter consumerentur: sequeretur etiam quod oculus ex occurso continuo huiusmodi corporum destrueretur, neque etiam esset impossibile vt totum corpus ab oculo videretur, sed solum secundum tantam quantitatem, quam posset pupilla capere. Est autem motus iste secundum alterationem: alteratio autem est motus ad formam, quae est qualitas rei visae, ad quam medium est in potentia in quantum est lucidum in actu, quod est diaphanum interminatum. Color autem est qualitas diaphani terminati, vt infra dicitur. Quod autem interminatum est, sic se habet ad terminatum, sicut potentia ad actum. Nam forma est quidam terminus materiae, sed propter

Prio Physic. cap. 50.

Te. com. 84.

te. co. 67.

per aliam ratione diaphaneitatis in medio perspicuo sequitur, quod medium recipiat alio modo speciem coloris quam sit in corpore colorato, in quo est diaphanum terminatum, ut infra dicitur. A. Sicut enim sunt in susceptivis secundum modum ipsorum, & ideo color est quidem in corpore colorato sicut qualitas completa in suo esse naturali: in medio autem incomplete secundum quoddam esse intentionale, alioquin non posset secundum idem medium videri albu, & nigrum. Albedo autem & nigredo proprie sunt forme complete in eis naturalibus, non possunt simul esse in eodem: sed secundum predictum esse incompleta sunt in eodem: quia iste modus essendi propter suam imperfectionem, appropinquat ad modum, quo aliquid est in aliquo in potentia. Sunt autem in potentia opposita simul in eodem. Deinde cum dicitur.

b Et rationabiliter quod interius, aqua est. Aqua enim perspicua est. Videtur autem sicut exterius non sine lumine, ita & interius. Perspicuum igitur oportet esse. Necessesse igitur aqua esse, quia non est aer. Non enim in vitio oculi anima, aut anima sensitivum est: sed manifestum quoniam interius. Quare necessario perspicuum est & receptibile luminis, quod interius oculi.

c Et hoc etiam ab accidentibus manifestum. Iam enim quibusdam vulneratis in bello iuxta tempora, ita ut abscinderentur pori oculi, accidit fieri tenebras, sicut lucerna extincta, eo quod quasi lampas quaedam abscissum fuit perspicuum, vocatum pupilla.

d Igitur si quidem in his accidit, sicut diximus, manifestum quod si oportet secundum hunc modum attribueretur, & assignare vnum quodque sensitivum vni elementorum, oculi quidem visum aqua existimandum, aeris ver sonorum sensitivum, ignis autem odoratum.

e Quod enim actu odoratus, hoc potentia odoratum est. Sensibile enim facit agere sensum, quare necesse existere ipsum potentia prius. Odor vero fumalis evaporatio est, fumalis autem evaporatio ab igne.

intra oculum sit aliquod perspicuum, non autem corpus celeste, quia non venit in compositionem humani corporis. & ideo necesse est, quod sit aqua, quae sit servabilior & spissior, quae, ut dictum est. Quare autem ad videndum requiratur lumen interius, manifestat cum dicitur. Non enim in ultimo. Si enim virtus visiva esset in exteriori superficie oculi, sufficeret ad videndum solum lumen exterioris perspicui, per quod immutatio coloris perveniret ad exteriorem superficiem pupillae. Sed anima, siue sensitivum anime non est in exteriori superficie oculi sed intra. Et est attendendum quod signanter addit. Aut animae sensitivum anima enim, cum sit forma totius corporis, & singularum partium eius, necesse est, quod sit in corpore & in qualibet parte eius, quia necesse est formam esse in eo, cuius est forma: sed sensitivum anime dicitur potentia sensitiva quae, quia est principium sensibilis operationis animae, quae per corpus exercetur, oportet esse in aliqua determinata parte corporis, & sic principium visionis est interius iuxta cerebrum, ubi coniunguntur duo nervi ex oculis procedentes. Et ideo oportet quod intra oculum sit aliquod perspicuum receptivum luminis, ut sit vniiformis immutatio a re visa vsque ad principium visuum. Deinde cum dicitur.

c Manifestat quod dixerat per signum, quod accidit in quibusdam, qui in pugnis circa tempora vulnerantur, scissis enim poris, qui pupillam continent visum principio, subito tenebrae sunt per visum amissionem, ac si lucerna extingueretur. Pupilla enim est sicut quaedam lampas illuminata ab exteriori lumine, & ideo, quando praescinduntur pori continuantes pupillam pri-

incipio visivo, non potest lumen huius lampadis vsque ad visuum principium pervenire, & ideo visus obscuratur. Deinde cum dicitur. Exclusis salis opinionibus aliorum accedit ad principale positum. Et primo quantum ad organa sensuum non necessariorum. Secundo quantum ad organa sensuum necessariorum. ibi. Taetium autem. Circa primum duo facit. Primo adaptat organa sensuum elementis, Secundo manifestat quod dixerat. ibi. Quod enim actu odoratus. Circa primum considerandum est quod non fuit secundum sententiam Aristoteli, quod organa sensuum elementis attribuerentur, ut patet in libro de Anima: sed quia alii Philosophi organa sensuum quatuor elementis attribuebant, ideo quasi in hoc condescendens, dicit quod superpositis his, quae dicta sunt de visu, oportet secundum quod aliqui dicunt, vnumquodque sensitivum, id est, organorum sensuum, attribueri alicui vni elementorum, sicut alii faciunt. Exillimandum est, quod visuum oculi attribuentur dum sit aqua, sensitivum autem sonorum sit attribuendum aeri, igni vero odoratum. Sed hoc videtur esse contra id, quod dicitur in libro de Anima. Pupilla est aqua, auditus vero aeris, olfactus autem alterius, horum autem ignis aut nullus est, aut omnibus communis. Sed dicendum est quod id, quod est odoratum potest accipi dupliciter. Vno modo secundum potentiam, & sic organum odoratum est aeris vel aquae, ut dicitur in Secundo de Anima. Alio modo secundum actum: & sic est verum quod hic dicitur, ut ipse probabit. Et ideo signanter non dixit odoratum esse ignis, sicut dixerat sensitivum sonorum esse aeris, & visuum oculi esse aquae, sed dicit odoratum esse ignis. Odoratum enim dicitur secundum potentiam, sed odoratum secundum actum. Deinde cum dicitur.

Et rationi certe consentaneum est, ut quod intra est aqua ascribatur: perspicua enim est aqua: cernitur autem, sicut extrinsecus non sine lumine, ita & intrinsecus. Perspicuum igitur oportet esse, & aquam necesse est esse, quia non est aer, non enim in extrema oculi parte anima & illius est sensitivum, sed in intima, quae amobrem perspicuum esse, & luminis capax quod intrinsecus est oculi, necesse est.

Quod etiam ex his quae contingere solent palam est, nam quibusdam in praeterea, secundum tempora vulneratis, ita ut oculi meatus abscinderentur, visus sunt offundi tenebrae, ceu extincta lucerna, quoniam perspicuum, & ea, quam vocant pupillam, ceu lucerna quaedam exfecta esset.

Quamobrem si in iis contingit ut diximus, manifestum est, quod oportet hanc reddere modo, & assignare vnum quodque sensitivum elementorum vni cuique: ut oculi quidem visiva potentia aqua ascribatur, aeri autem sonorum sensitiva, igni vero odoratus.

Quod enim actu odoratus est, id potentia odoratum est. Sensibile namque operari facit sensum, ideo necesse est ipsum esse id, quod potentia erat prius. Odor autem fumida quaedam est exhalatio huiusmodi: vero exhalatio ab igne est.

quae, ut dicitur in Secundo de Anima. Alio modo secundum actum: & sic est verum quod hic dicitur, ut ipse probabit. Et ideo signanter non dixit odoratum esse ignis, sicut dixerat sensitivum sonorum esse aeris, & visuum oculi esse aquae, sed dicit odoratum esse ignis. Odoratum enim dicitur secundum potentiam, sed odoratum secundum actum. Deinde cum dicitur.

Concludit

Concludit ex praemissis, quod organum odoratum dicitur esse in loco, qui est circa cerebrum. Organum enim odoratum est in potentia odor in actu, qui est per calorem vel ignem, & ita oportet quod sit potentia calidum. Potentia autem calidum est materia frigida: quia eadem est materia contrariorum nec potest esse in potentia ad vnum eorum, nisi secundum quod est actu sub altero, vel perfecte, vel imperfecte: imperfecte, sicut quando est sub forma medii. & ideo oportet quod substantia & essentia organi odoratus sit id, quod est actu frigidum & humidum, quod praecipue est in loco circa cerebrum. Unde organum odoratum est circa cerebrum. Deinde cum dicitur.

f Propter quod, & circa cerebrum loco, odoratus proprium sensitivum est. Potentia enim calida frigidi materia est.

g Oculi autem generatio eundem habet modum: a cerebro enim constat. Cerebrum autem frigidius & humidius omnibus partibus corporis est.

h Tactivum autem terrae: Gustativum vero species quaedam tactus est.

i Et ideo iuxta cor sensitivum est ipsorum, scilicet gustus & tactus: cor enim oppositum est cerebro, & est calidissimum partium. Et de sensitivis quidem partibus corporis, hoc modo sit de terminatum.

LECTIO VI.

DE sensibilibus autem his, quae secundum vnum quodque sensitivum, puta dico colore, sono, odore, gustu, & tactu, vniuersaliter dictum est, quae actio ipsorum in his, quae de Anima, & quid operari secundum vnumquodque sensitivum. Quid autem oporteat dicere quodlibet eorum, scilicet quid color, quid sonus, quid odor, aut sapor, similiter & de tactu considerandum est. & primum de colore.

quod est caro. Et sicut visuum principium non est in superficie oculi, sed in interioribus, ita et principium tactivum est intrinsecus circa cor, cuius lignum est quod latius, si accidat in locis circa cor, est maxime dolorosa, nec tunc oportet esse duo principia sensitiva in animali. Vnum circa cerebrum, ubi constituitur principium visuum, odoratum, & auditivum, & aliud circa cor, ubi constituitur principium tactivum & gustativum. Sensitivum enim principium primum quidem est in corde, ubi est fons caloris in corde animalis. Nihil enim est sensitivum sine calore, ut dicitur in libro 2. de Anima: sed a corde derivatur virtus sensitiva ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium sensuum, visus, auditus, & odoratus: tactus autem & gustus referuntur ad ipsum cor per medium coniunctum, ut dictum est. Vltimo autem epilogat quod de sensitivis partibus corporis sit hoc modo determinatum, sicut in superioribus habitum est.

LECTIO VI.

Ostium Philosophus ad organa sensuum applicavit considerationem de sensibus animalium, hic applicat ea ad ipsa sensibilia. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum ibi. Quae admodum igitur dicitur est de lumine. Circa primum duo dicit. Primo proponit intentionem, Secundo manifestat quod dixerat. ibi. Est quidem igitur vnum quodque. Dicit ergo primo, quod de sensibilibus propriis, quae sentiuntur secundum vnum quodque sensitivum, id est, secundum singula organa sensuum, quod dicitur ad differentiam sensibilibus communium, scilicet

manifesta est. Sicut enim organum odoratum debet esse aequum ut sit ibi potentia calidum, sine quo non sit odoratum in actu, ita etiam organum gustus debet esse terreum, ut sit potentia humidum, sine quo non est gustus in actu. Deinde cum dicitur.

Quamobrem odoratus sensitivum eo proprium est loco, ubi cerebrum est: frigidi enim materia potentia est calida.

Oculi quin etiam constitutio hunc ipsum habet modum: a cerebro namque conformatus est oculus, id autem ex omnibus corporis partibus frigidissimum est, & maxime humidum.

Tactus autem potestas terra est: Gustativum vero tactus quaedam est species.

Et ideo iuxta cor ipsorum est sensitivum, gustatus inquam, & tactus: cerebro enim oppositum est cor, & omnium est partium calidissimum. Et de sensitivis quidem corporis partibus, hoc determinatum sit modo.

LECTIO VI.

DE sensibilibus autem per vnum quodque sensitivum, ut de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in his, quae de Anima, quod scilicet illorum sit opus, & quid per vnumquodque sensitivum sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, ut quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similiter modo de tactu, considerandum est, & primum de colore.

quod est caro. Et sicut visuum principium non est in superficie oculi, sed in interioribus, ita et principium tactivum est intrinsecus circa cor, cuius lignum est quod latius, si accidat in locis circa cor, est maxime dolorosa, nec tunc oportet esse duo principia sensitiva in animali. Vnum circa cerebrum, ubi constituitur principium visuum, odoratum, & auditivum, & aliud circa cor, ubi constituitur principium tactivum & gustativum. Sensitivum enim principium primum quidem est in corde, ubi est fons caloris in corde animalis. Nihil enim est sensitivum sine calore, ut dicitur in libro 2. de Anima: sed a corde derivatur virtus sensitiva ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium sensuum, visus, auditus, & odoratus: tactus autem & gustus referuntur ad ipsum cor per medium coniunctum, ut dictum est. Vltimo autem epilogat quod de sensitivis partibus corporis sit hoc modo determinatum, sicut in superioribus habitum est.

Tex. c. 63.

Tex. c. 66.

Tex. c. 91. Et de Sen. & Sensus.

Tex. c. 130.

de colore, sono, & odore, quæ sentiuntur per visum, auditum, & odoratum, & de gustu, & tactu, id est, de sensibilibus horum sensuum dictum est in libro de Anima uniuersaliter, & quomodo habent in sensum agere, & qualis sit operatio sensus secundum unumquodque organum immutatam a prædicto sensibili. Dicitur enim in

Lec. 10. & 11.

Secundo de Anima, quod sensus est potentia sensibilis, & quod sensibilia faciunt sensum esse in actu. Sed nunc considerandum est quid sit quodlibet sensibile secundum se ipsum, scilicet quid sit color, quid sonus, quid odor, quid sapor, & similitur de tactu, id est de sensibilibus tactu. Sed primum dicendum est de colore, qui est obiectum visus, eo quod visus est spiritualior inter omnes sensus. Non est autem per hoc intelligendum quod de omnibus his sensibus in hoc libro de terminare intendat, sed quod omnium horum sensibilibus consideratio, necessaria sit ad propositam intentionem, sed cum sensibilia tactus sint vel proprietates elementorum, scilicet calidum, frigidum, humidum, & hec, de quibus determinatum est in libro de Generatione, vel sint proprietates corporum, distinctio rû sicut durû & molle & alia huiusmodi, de quibus determinatum est in libro Meteororum. vnde nunc restat determinare de tribus scilicet de colore odore, & sapore. De sono enim determinatum est in libro de Anima eo quod eadem est ratio generationis soni, & immutationis auditus organi a sono. Qualiter autem immutentur organa sensuum a sensibilibus, pertinet ad considerationem libri de Anima. Deinde cum dicitur

2. lec. 16.

b Est quidem igitur unumquodque dupliciter dictum, hoc quidem actu, hoc autem potentia. Quomodo quidem actu color & sonus, & quomodo est idem vel alterum his, qui secundum actum sensibus, puta visioni & auditioni, dictum est in eis, quæ de Anima. Quid autem, unumquodque eorum existens faciat sensum, & actum nunc dicamus.

c Quemadmodum igitur dictum est de lumine in illis, quod sit color perspicui secundum accidens. Quando enim inest aliquid ignitum in perspicuo, presentia quidem lumen est, priuatio vero tenebræ.

d Quod autem dicimus perspicuum, non est proprium aeris vel aquæ, nec alicuius sic dictorum corporum, sed est quedam communis natura, & virtus, quæ separata quidem non est. In his vero est, & in aliis corporibus. In his quidem magis, in his vero minus.

Tertio lec. 2

Exponit quod dictum est, scilicet quod considerandum sit quid sit color & sapor, &c. Unumquodque horum enim dupliciter est. Vno quidem modo prout sentitur in actu. Alio vero modo, prout est sensibile in potentia. Quod autem sit unumquodque eorum secundum actum, id est, secundum quod est color actu perceptus a sensu, vel sapor vel quodcumque aliud sensibile, dictum est in libro de Anima, quomodo scilicet unumquodque horum idem sit, vel alterum sensui secundum actum, scilicet visioni vel auditioni, quia videlicet visibile in actu est idem visioni in actu, visibile autem in potentia non est idem visui in potentia, ergo quid unumquodque sensitiuum sit in actu dictum est in libro de Anima, in quo determinatum est de sensibilibus in actu: sed quid sit unumquodque eorum secundum se ipsum, quod natum est facere sensitiuum actu, est nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicitur

2. Tex. c. 69.

c ¶ Determinat de sensibilibus secundum modum præactû. Et primo de colore, secundo de sapore. ibi ¶ De odore vero & sapore. ¶ Tertio de odore ibi ¶ Eodem autem modo oportet intelligere. ¶ Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima ostendit quid sit color in communi, in secunda parte determinat de differentijs colorum. ibi ¶ Est ergo inesse perspicuo. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, secundo inuestigat coloris definitionem ex huiusmodi principijs. ibi ¶ Quemadmodum ergo & corporum. ¶ Est autem duplex coloris principium. Vnum quidem formale, scilicet lumen, aliud materiale scilicet perspicuum. Primo ergo tangit principium formale scilicet lumen. Secundo principium materiale scilicet perspicuum. ibi ¶ Quod autem dicimus perspicuum. ¶ Dicit ergo primo quod sicut dictum est libro de Anima, lumen est color perspicui, quod quidem dicitur secundum quandam proportionem, ex eo quod sicut color est forma & actus corporis colorati, ita

lumen est forma & actus perspicui. Differt autem quantum ad hoc, quod corpus coloratum in seipso habet causam sui coloris. Sed corpus perspicuum habet lumen ab alio, & ideo dicitur, quod lumen est color perspicui secundum accidens, id est per aliud, non quia lumen sit actus perspicui in quantum huius. Quod autem sit actus eius secundum aliud, manifestat per hoc, quod quando aliquod corpus ignitum, id est, actu lucidum, ad est perspicuo, ex presentia eius sit lumen in perspicuo, ex priuatione vero sunt, tenebræ. Non sic autem est de colore, quæ color manet in corpore colorato quocumque presente vel absente, licet non sit actu visibilis sine lumine. Deinde cum dicitur

Illorum igitur unumquodque biseriam dicitur, actu scilicet & potestate. Quomodo autem color actu & sonus eadem sint, uel diuersa a sensibus, qui sunt actus, ut a visione, & auditione, in commentarijs de Anima dictum est. Quod autem eorum unumquodque existens sensum efficiat & actum, nunc re conseruamus.

¶ Quemadmodum igitur dictum est de lumine in illis, quod sit color perspicui per accidens. Nam quod ignitum quippiam inest perspicuo, illius quidem presentia lumen est, absentia vero tenebræ.

¶ Quid autem uocamus perspicuum non est aeris aut aquæ, aut alicuius sic appellatorum corporum proprium, sed communis quedam natura & potestas, quæ separata quidem non est, in his autem est, & alijs etiam inest corporibus, his quidem magis, illis vero minus.

nebat communia, sicut sunt separata secundum rationem, ita etiam separata esse secundum esse, id eo ad hoc excludendum, subiungit, quod natura perspicuitatis non est aliqua natura separata, sed est in his corporibus sensibilibus, scilicet in aere & aqua, & in alijs, in quibusdam quidem magis, in quibusdam vero minus. Ad cuius euentiam sciendum est, quod Philosophus dicit in secundo de Anima, visibile non solum est color, sed etiam quoddam aliud, quod ratione comprehenditur in nominatum. Est autem in genere visibilis communiter acceptis, aliquid ut actus, aliquid vero ut potentia: non est autem in hoc genere ut actus, aliqua qualitas propria alicuius elementorum, sed ipsam lumem, quod est quidem primo in corpore celesti, deriuatur autem ad inferiora corpora. ut potentia quidem in hoc genere est id, quod est proprium luminis susceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum se habet. Primus quidem gradus cum id quod est luminis susceptiuum est totaliter lumine repletum, quasi perfecte in actu reductum, ita quod ulterius non sit receptiuum alicuius qualitatis vel forme huius generis, quod quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus solare non potest esse medium in visu, ut sit recipiens & reddens formam visibilem. Proprietas autem lucendi secundum ordinem quandam de scendendo, procedit usque ad ignem, ulterius usque ad quedam corpora, quæ propter paruitatem sui luminis, non possunt lucere nisi in nocte, ut supra dictum est. Secundus gradus est eorum, quæ de se non habent lumen in actu, sed sunt susceptiua luminis per totum huiusmodi corpora proprie dicuntur perspicua sine transparentia, vel diaphana. Phanon enim in greco id est quod visibile. Et hæc quidem proprietates transparentium inueniuntur quidem maxime in corporibus celestibus præter corpora astrorum, quæ occultant quod post se est, secundario autem in igne, secundum quod est in propria sphaera propter raritatem, tertio in aere, quarto in aqua, quinto etiam in quibusdam te renis corporibus propter abundantiam aeris vel aquæ in ipsis. Tertius & infimus gradus est terræ, quæ maxime distat a corpore celesti, quæ minime nata est recipere de lumine, sed in superficie tantum: exteriores enim partes propter sui grossitatem interiores, obumbrant, ut ad eas non perueniat lumen, quantum autem in solis corporibus medijs gradus proprie dicatur perspicuum, vel diaphanum secundum nominis proprietatem, communiter tamen

Tex. c. 72.

Tex. c. 54.

men loquendo, potest dici perspicuum, quod est luminis susceptiuum qualitercunque. Et ita videtur Philosophus hic de perspicuo loqui. Deinde cum dicitur

¶ Inuestigat definitionem coloris. Et primo inuestigat genus. Secundo differentiam. ibi ¶ Sed eandem naturam. ¶ Tertio de definitionem concludit, ibi ¶ Quare color utique etiam. ¶ Est autem considerandum quod semper oportet subiectum ponere in definitione accidentis, ut dicitur septimo Metaphysicæ. differenter tamen. Nam si accidens definitur in abstracto, subiectum ponitur loco differentie, id autem, quod pertinet ad genus accidentis, ponit loco generis, sicut cum dicitur symitas est curuitas nasi. Cum autem accidens definitur in concreto, econuerso subiectum ponitur loco generis: sicut cum dicitur, lymus est nasus curuus. Quia ergo hic color definitus est in abstracto, primo incipit inuestigare loco generis id, quod est essentialiter ipse color. Et concludit ex prædictis, quod cum perspicuum non sit natura separata, sed in corporibus existens, necesse est quod sicut corpus, in quibus hæc natura inuenitur est aliquid vltimum, si sit finita, ita & ipsius perspicui, quod significat qualitatem talium corporum, oportet esse aliquid vltimum. Et eadem ratio est de omnibus qualitatibus corporum, quæ per accidens sunt quanta secundum corporum quantitatem. vnde per accidens terminatur in corporum terminationem. Est ergo considerandum, quod sicut corporum, quædam terminata dicuntur, quia proprijs terminantur, sicut corpora terrena, quædam interminata, eo quod non terminantur proprijs terminis, sed alienis, ita etiam est & circa perspicuum. Quoddam enim est interminatum ex seipso, quia nihil habet in se determinatum, vnde ipsum videatur. Quoddam autem est terminatum, quia determinate habet aliquid in seipso, vnde uideatur secundum propriam terminationem. Perspicuum igitur indeterminatum est susceptiuum luminis, cuius natura non est ut suscipiat solum in extremo, sed per totum medium. Manifestum est autem quod ipsius perspicui, quod significat qualitatem in corporibus existentem, ut dictum est, est aliquid vltimum, & quod sit color, manifestum est ex his, quæ accidunt. non enim videtur corpora colorata, nisi secundum suas extremitates. Per quod apparet quod color, vel est extremitas corporis, vel est in extremitate corporis. Et inde est quod Pythagorici colorem vocabant epiphaniam, id est apparitionem: quia illud, quod apparet in superficie corporum, color est. Non est autem verum quod color sit extremitas corporis, ut Pythagorici posuerunt. quia sic esset superficies, vel linea, vel punctus: sed est in extremitate corporis, sicut natura perspicui est in corporibus. Deinde cum dicitur

¶ ¶ Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differet, scilicet eius subiectum quod est perspicuum. Et dicit, quod oportet existimare eandem naturam esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, id est, non per pro-

¶ ¶ Quemadmodum ergo & corporum, necesse est vltimum esse & huius luminis quidem igitur natura, in indeterminato perspicuo est. Ipsius autem quod in corporibus perspicui vltimum, quod quidem erit utique aliquid, palam est. Quod autem hoc sit color ex accidentibus manifestum. Namque color in extremitate, aut extremitas est. Vnde Pythagorici epiphaniam colorem vocabant. Est quidem, non in corporis extremitate, sed non est extremitas corporis. ¶ Sed eandem naturam oportet existimare, & eam quæ exterius coloratur, & hæc quæ & interius. Videntur autem aer & aqua colorata. Etenim aurora talis. Sed ibi quidem, quæ in indeterminato accidit, non eundem colorem habet accedentibus prope, & longe, nec aer, nec mare. In corporibus vero: nisi continens faciat transmutationem, determinata est phantasia coloris. Manifestum igitur quod idem & ibi, & hic, susceptiuum coloris est. Perspicuum ergo secundum, quod existit in corporibus. (In est autem, aut plus aut minus) in omnibus coloris facit participare. Quoniam autem in extremitate color, huius utique, extremitas aliqua erit.

¶ ¶ Quare color utique erit perspicui extremitas in determinato corpore.

¶ ¶ Quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est quod vtrisque est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in his, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & etiam quod in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare colorem, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, ut dictum est. Quæ uero istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo minus autem habent, quæ superabundant in terrestri. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis, & quod corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quod color sit quedam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur

¶ ¶ Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi ¶ Et ipsorum autem perspicuorum. ¶ Concludit ergo, quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quidem additur, eo quod huiusmodi corpora sunt, quæ secundum se colorantur. In definitione autem debet poni id, quod est in se. Quod autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat ei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatem: illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui: quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum & album. Et ideo color non est in genere qualitatis, sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed est in genere qualitatis, sicut & perspicuitas: quia extremum, & id cuius est extremum, vnius generis sunt. Si autem corpora intrinsecus quidem habent superficiem

primum colorem, sed ex aliquo exteriori, & in his, quæ colorantur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua, & hoc manifestat per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora, quæ colorantur ab exteriori, vel a seipsis. In his enim, quæ ab exteriori colorantur propter hoc, quod non habent determinatum colorem de se, non videtur idem color de prope & de longe, sicut apparet in aere & aqua maris, quæ de longe apparet alterius coloris, quam de prope. Quia enim horum color videtur secundum aliquam reuerberationem, necesse est, quod secundum varietatem situs perspicentium varietur apparitio propter diuersam reuerberationis figuram: sed in corporibus, quæ de se habent determinatum colorem est determinata phantasia, id est, apparitio coloris, & non variatur secundum diuersum situm aspicientium, nisi forte per accidens, puta cum corpus continens facit aliquam transmutationem apparitionis, vel quando color videtur per alium: sicut quæ continentur in vase vitri rubei videntur rubea: vel etiam per aliquam reuerberationem splendoris, sicut patet in collo columbæ. Quia igitur color, qui videtur in vtrisque corporibus, non differt secundum proprium subiectum coloris, sed secundum apparitionis causam,

¶ ¶ Quemadmodum igitur corporum necesse est aliquid esse vltimum, ita & huius. Quod autem illius, quod in corporibus est, perspicui extremum sit quoddam, palam est omnibus. Quod vero id sit color, ex his, quæ accidunt est manifestum: color enim aut in extremitate est, aut extremum. Quomobrem Pythagoræi superficiem coloris corpore, sed non est corporis extremum.

¶ Verum eandem oportet censere naturam, quæ coloratur extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparet autem aer & aqua colorata, quoniam splendor talis est. Sed in his quidem, quoniam interminata est de prope & accedentibus, & a longe, neque aer, neque mare eundem habent colorem, in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quod idem & hic & ibi capax coloris est. Propterea perspicuum, in quantum corporibus inest, inest autem aut plus, aut minus, ut colore participant omnia sane præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sane erit extremo.

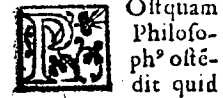
¶ ¶ Iccirco color perspicui in corpore determinato erit extremum.

¶ ¶ Quæ est vel interius, vel exterius, manifestum est quod vtrisque est idem susceptiuum coloris. Manifestum etiam, quia in his, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & etiam quod in his, quæ colorantur interius, perspicuum est quod facit ea participare colorem, quod quidem perspicuum in corporibus inuenitur secundum magis & minus, ut dictum est. Quæ uero istorum corporum plus habent de aere vel aqua, plus habent de perspicuo minus autem habent, quæ superabundant in terrestri. Si ergo coniungamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis, & quod corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quod color sit quedam extremitas perspicui. Deinde cum dicitur

¶ ¶ Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorantur ab exteriori. ibi ¶ Et ipsorum autem perspicuorum. ¶ Concludit ergo, quod color est extremitas perspicui in corpore determinato, quod quidem additur, eo quod huiusmodi corpora sunt, quæ secundum se colorantur. In definitione autem debet poni id, quod est in se. Quod autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat ei, quod dixerat supra, colorem non esse extremitatem: illud enim dixit de extremitate corporis, hoc autem de extremitate perspicui: quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum & album. Et ideo color non est in genere qualitatis, sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed est in genere qualitatis, sicut & perspicuitas: quia extremum, & id cuius est extremum, vnius generis sunt. Si autem corpora intrinsecus quidem habent superficiem

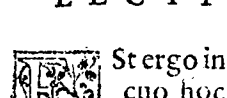
in potentia, non autem actu, ita etiam intrinsecus non coloratur in actu, sed in potentia, quae reducitur ad actum facta corporis diuisione. Illud autem intrinsecum non habet virtutem mouendi visum, quod per se colori conuenit. Deinde cum dicitur h. Manifestat rationem coloris quantum ad ipsa perspicua in terminata, sicut est aqua vel quicquid aliud huiusmodi habet aliquem colore, quia in omnibus his non est color, nisi secundum extremum.

LECTIO VII.

Philosophus ostendit quid est color, hic procedit ad distinguendum species colorum. Et primo quantum ad colores extremos, secundum quantum ad colores medios. ibi. De alijs autem coloribus. Quia vero differentiae, quibus species distinguuntur, debent esse per se generis diuisiue & non per accidens, ut patet septimo Metaphysicorum. Ex ipsa natura coloris, quam per definitionem supra positam explicauerat, concludit diuersitatem specierum ipsius. Habitum est enim ex praemissis, quod substantiam coloris est perspicuum secundum suum extremum in corporibus terminatis, proprius autem actus perspicui in quantum huius, est lux, cuius praesentia in diaphano non determinatur, sicut est aer, facit lumen, eius autem absentia facit tenebras. Contingit ergo in extremo perspicui terminatorum corporum inesse illud, quod in aere facit lumen, & hoc facit ibi colore album, & per eius absentiam efficietur color niger. quod quidem non est sic intelligendum quasi in colore nigro nihil sit luminis. sic enim nigredo non esset contraria albedini, ut pote non participans eandem naturam, sed esset pura priuatio, sicut tenebra aeris. Sed dicitur nigredo causari per absentiam luminis, quia minimum habet de lumine inter omnes colores, sicut albedo plurimum. Contraria enim sunt, quae in eodem genere maxime distant, ut dicitur decimo Metaphysicorum. Deinde cum dicitur b. Procedit ad distinguendum colores medios & diuiditur in partes duas. In prima ponit quosdam modos generationis & distinctionis colorum mediorum non secundum ipsorum existentiam, sed secundum apparentiam, secundo assignat veram generationem colorum secundum suam naturam. ibi. Si autem commixtio est corporum. Circa primum Philosophus duo facit. Primo ponit duos modos generationis & distinctionis mediorum colorum secundum apparentiam. Secundo comparat illos modos adinuicem. ibi. Dicere autem sicut Antiqui. Prima pars diuiditur in duas, secundum duos modos, quos ponit secunda pars incipit. ibi. Vnus autem apparere. Circa primum duo facit. Primo ponit generationem colorum mediorum, secundo assignat distinctionem ipsorum. ibi. Multos autem proportionem. Dicit ergo primo, quod cum dictum sit de coloribus extremis, dicendum est de alijs coloribus scilicet medijs, distinguendo quot modis co-

LECTIO VII.

St ergo inesse in perspicuo hoc quod in aere facit lumen, est autem non, sed priuatum esse. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, hoc vero tenebrae, ita & in corporibus inesse album & nigrum.

LECTIO VII.

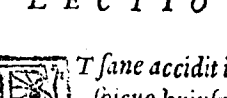
De alijs autem coloribus iam diuidentes quot modis contingit fieri, dicendum. Contingit enim inuicem positum albo & nigro, ita quod vnumquodque eorum sit inuisibile propter paruitatem. Quod autem ab ambobus visibile, sic fieri, hoc enim neque album potest videri, neque nigrum, quoniam autem necesse quidem est quandam colorem habere, neutrum autem horum possibile est, necesse est commixtum esse, & speciem quandam coloris aliam. Est quidem ergo sic accipere plures colores esse, quam album, & nigrum.

LECTIO VII.

Multos autem proportionem, tria ad duo & tria ad quatuor, & secundum alios numeros est iuxta se inuicem latere. Hi autem omnino secundum nullam proportionem sunt, sed secundum abundantiam quandam & defectum incommensurabilem.

tingit eos generari. Supponitur ergo aliquid esse inuisibile propter eius paruitatem: contingit ergo duobus paruis corporibus non visibilibus propter paruitatem iuxta se positus, quorum vnum sit nigrum, & aliud sit album, illud quod ex utroque compositum est, videri per maiorem quantitatem. Omne autem quod videtur in huiusmodi corporibus, est aliquis color videtur. Illud autem totum, nec videtur ut album, nec ut nigrum, quia tam illud, quod est album, quod illud, quod est nigrum in ipso positum, est esse inuisibile propter paruitatem. Vnde necesse est quod videatur quasi quidam color ex utroque commixtus, & sic fit alia species coloris praeter album & nigrum. Ex quo patet: quod contingit colores plures accipere, quod album & nigrum. Deinde cum dicitur c. Assignat distinctionem mediorum colorum & primo assignat causam distinctionis mediorum colorum ex diuersa proportionem albi & nigri, scilicet assignat causam, quare quidam colores medijs delectabiles, & quidam non, ibi. Et eodem modo. Circa primum considerandum est, quod sicut Philosophus dicit 10. Metaphysicorum mensurae primo quidem inueniuntur in numeris, secundo in quantitatibus commensuratis, deinde ultimo transferuntur etiam ad qualitates. Et in eis potest inueniri excessus vni qualitatis super aliam: sive per modum intentionis, prout aliquid dicitur alio albus, sive per modum extensionis, prout dicitur albedo maior, quae est in maiori superficie. Quia vero proportio est quaedam habitudo quantitatum ad inuicem, vbi quocumque dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio. & primo quidem in numeris, qui omnes sunt ad inuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quae est vnitas. Sunt autem diuersae proportionem numerorum, secundum quod diuersi numeri adinuicem comparantur. Alia enim est proportio, tria ad duo, quae vocatur sex quialtera, & alia quatuor ad tria, quae vocatur sex quitercia. Quia vero quantitates continuae non resoluantur in aliquod inuisibile sicut numeri in vnitatem, non est necesse omnes quantitates continuas esse adinuicem commensurabiles, sed est inuenire aliquas, quarum vna excedat alteram, quae tamen non habet commensurabilem. Quaecumque tamen quantitates continuae proportionantur adinuicem, secundum proportionem numeri ad numerum, earum est vna mensura communis, puta si vna sit trium cubitorum, & alia quatuor, utraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiam contingit esse excessum & defectum: vel secundum aliquam proportionem numeralem, vel secundum excessum commensurabilem. Et hoc est quod dicitur, quod contingit esse multos colores secundum diuersas proportionem: contingit enim quod album iaceat iuxta nigrum, secundum proportionem duorum ad tria, vel trium ad quatuor, vel quorilibet aliorum numerorum, aut secundum nullam proportionem numeralem, sed solum secundum incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicitur

LECTIO VII.

T sane accidit ipsi inesse in perspicuo huiusmodi quippiam, quod in aere facit lumen, contingit etiam non inesse, sed priuatum. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, illud vero tenebrae, ita in corporibus sunt album & nigrum.

LECTIO VII.

De alijs autem coloribus nobis dicendum est prius, tamen diuidendo, quot fieri modis contingit illis. Contingit autem iuxta se positum albo & nigro, ita ut eorum neutrum ob paruitatem cernatur. Ambobus autem iuncta videantur, sic fieri, id enim neque album, neque nigrum esse potest, quoniam vero necesse est quempiam habere colorem, illorum autem neutrum esse potest, mixtum quiddam, coloris, quae speciem diuersam esse necesse est. Et hoc profecto existimare licet modo, plures esse colores quam album & nigrum.

LECTIO VII.

Multos autem proportionem. Tria enim ad duo, & rursum tria ad quatuor, & per alios numeros iuxta se inuicem consistere contingit. Alios autem nulla omnino proportionem, sed excessu defectuque incommensurabili.

cie. Quia vero proportio est quaedam habitudo quantitatum ad inuicem, vbi quocumque dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio. & primo quidem in numeris, qui omnes sunt ad inuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quae est vnitas. Sunt autem diuersae proportionem numerorum, secundum quod diuersi numeri adinuicem comparantur. Alia enim est proportio, tria ad duo, quae vocatur sex quialtera, & alia quatuor ad tria, quae vocatur sex quitercia. Quia vero quantitates continuae non resoluantur in aliquod inuisibile sicut numeri in vnitatem, non est necesse omnes quantitates continuas esse adinuicem commensurabiles, sed est inuenire aliquas, quarum vna excedat alteram, quae tamen non habet commensurabilem. Quaecumque tamen quantitates continuae proportionantur adinuicem, secundum proportionem numeri ad numerum, earum est vna mensura communis, puta si vna sit trium cubitorum, & alia quatuor, utraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiam contingit esse excessum & defectum: vel secundum aliquam proportionem numeralem, vel secundum excessum commensurabilem. Et hoc est quod dicitur, quod contingit esse multos colores secundum diuersas proportionem: contingit enim quod album iaceat iuxta nigrum, secundum proportionem duorum ad tria, vel trium ad quatuor, vel quorilibet aliorum numerorum, aut secundum nullam proportionem numeralem, sed solum secundum incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicitur

Te. co. 2. Et 8. Physicorum. com. 68.

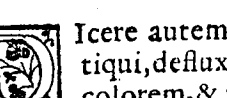
ostendit, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non, & assignat circa hos duas rationes. Secunda ponit, ibi. Vel etiam omnes colores. Dicit ergo primo, quod ex quo medijs colores distinguuntur secundum diuersas proportionem albi & nigri. Eodem modo oportet se habere in medijs coloribus sicut & in consonantijs, quae causantur secundum proportionem vocis grauis & acutae. Sicut enim in consonantijs illae sunt proportionatissimae, & delectabilissimae, quae consistunt in numeris, sicut dyapason in proportione duorum ad vnum, & diapente in proportione trium ad duo: ita etiam in coloribus illi, qui consistunt in proportione numeralem, & hi etiam videtur delectabilissimae, sicut croceus & purpureus, id est, ruber & subruber. Et sicut paucis sunt symphoniarum delectabilis, ita etiam pauci sunt colores tales. Alij vero colores, qui non sunt delectabiles, non consistunt in proportione numeralem, deinde cum dicitur c. Assignat aliam rationem, quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non. Et dicit quod omnes species colorum possunt dici, quod sunt ordinatae secundum numeros. Et potest ad hoc moueri, quia si sit excessus solum, secundum superabundantiam & defectum, non erit alia species coloris, sed tunc solum quando superabundantia & defectus est secundum aliquam proportionem numeralem. Hoc autem supposito adhuc sequetur tur ipsos eosdem colores esse inordinatos, quando non sunt puri, ut puta si in vna parte sit excessus albi supra nigrum secundum vnam proportionem, in alia autem parte secundum aliquam aliam numeralem proportionem, & hoc confuse & abique ordine. Et ideo quando non erit per totum eadem proportio numeralem, sequitur quod huiusmodi colores erunt inordinati & indelectabiles. Vltimo autem concludit hanc esse vnum modum generationis mediorum colorum. Deinde cum dicitur f. Ponit secundum modum generationis mediorum colorum. Et primo assignat generationem colorum mediorum. Secundo distinctionem ipsorum. ibi. Multi autem & sic erunt. Dicit ergo primo, quod praeter modum generationis mediorum colorum, est vnus alius modus generationis mediorum colorum secundum apparentiam, per hoc quod vnus colorum apparet per alium. Ita quod ex duobus coloribus resultat apparetio cuiusdam medijs coloris. Et ponit duo exemplum, primum in Artificibus, sicut quandoque faciunt pictores ponentes vnum colorem super alium, ita tamen quod manifestior sit

Eodem itaque modo, hoc oportet habere & in consonantijs. Qui quidem in numeris, proportionatissimi sunt colores, quemadmodum ibi concordantias, hi autem delectabilissimi colorum esse videtur, veluti croceus & puniceus. Pauci autem tales propter causam, per quam quidem & symphoniarum paucis. Qui autem non in numeris, alii colores.

Vel etiam omnes colores in numeris esse, alios quidem ordinatos, alios vero inordinatos. & hos ipsos, quando non puri sunt, quia non sunt in numeris tales heri. Vnus si quidem modus generationis colorum, hic est. Vnus autem apparere alterum per alterum. Quemadmodum animalium pictores faciunt alterum colorum super alterum, & manifestiorem super ponentes, quemadmodum quoniam in aqua vel aere, volunt aliquid facere apparet, & quemadmodum Sol secundum se quidem albus videtur: per caliginem vero & fumum puniceus.

Multi autem, & sic erunt colores eodem modo prius dicto. proportio enim erit vtrique quaedam eorum, qui in superficie, ad eos, qui sunt in profundo. Quaedam autem & omnino non sunt in proportione.

LECTIO VIII.

Dicere autem sicut Antiqui, defluxionem esse colorem, & videri propter talem causam, incongruum. Omnibus enim modis per tactum necesse ipsis facere sensum. Quare mox melius est dicere per moueri inter medium sensus a sensibili fieri sensum, quam tactu & defluxionibus.

parat praedictos modos adinuicem. ibi. Insunt secus inuicem. Tertio ostendit quantum ad quid vtrique praedictorum modorum iustitiam possint. ibi. Quare si non contingit. Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nihil aliud esse, quam quandam effluxum a corporibus visis, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod visio sit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum a coloribus visis. Et quia vnum quodque videtur per proprium colorem, id crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim poterat ponere, quod huiusmodi corpora, defluentia a corporibus visis ingrederentur intra oculum, quia sic corrumpeteretur substantia eius. Vnde oportebat omnibus modis quod poterant, quod visio

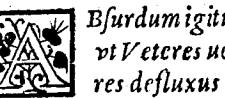
lor id est fortior & tenacior subtrus ponatur. alioquin si debilius poneretur subtrus, nullatenus apparet, & hoc praecipue faciat quando volunt facere in sua pictura quod aliquid appareat, ac si esset in aere vel aqua, ut puta cum pingunt pisces quali in mari nantes. tunc enim superponunt fortiori colori piscium, quendam debilem colorem, quae si aqua. Aliud vero exemplum ponit in rebus naturalibus. Sol enim secundum se videtur albus propter luminis claritatem: sed quando videtur a nobis mediante caligine sive fumo resoluente a corporibus, sicut tunc puniceus, id est, rubicundus. Et sic patet quod id, quod secundum se est vnus coloris quando videtur per alium colorem facit apparentiam tertii coloris. Fumus enim se non est ruber, sed magis niger. Deinde cum dicitur g. Assignat etiam secundum hunc modum rationem distinctionis colorum. Et dicit, quod eodem modo multiplicatur medijs colores secundum hunc modum generationis eorum, sicut & secundum praedictum scilicet, secundum proportionem. Est enim accipere quanda proportionem coloris infra positam, quod dicitur esse in profundo, ad colorem supra positum, quem dicit esse in superficie. Et quidam tamen colores, super & infra positum non sunt in proportione aliqua numerali. & ideo causantur colores ut delectabiles & indelectabiles. ut supra dictum est.

Aut certe omnes in numeris esse colores, & alios quidem ordine dispositos, alios nullo ordine. & hos ipsos cum minus puri fuerint, quoniam non sint in numeris tales fieri. Vnus quidem colorum constitutionis modus, hic est.

Alter autem, cum per alterum apparere, quemadmodum interdum pictores solent: cum alium colorem, evidentiori alio superinducunt. si quidem in aqua quippiam, aut in aere quod apparcat efficere cupiunt. Atque ut Sol, qui de per se quidem albus cernitur, per caliginem autem vel fumum puniceus apparet.

Multi autem sic erunt colores eodem modo dictum est modo: proportio enim quaedam sane erit eorum, qui in superficie sunt, ad illos qui in profundo existunt, quidam autem in nulla penitus erunt proportione.

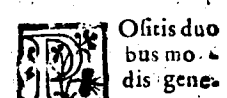
LECTIO VIII.

Absurdum igitur est dicere, ut veteres uoluerunt, colores defluxus esse quosdam, & talem ob causam videri omnium. De illorum sententia per contactum sensationem fieri necesse est, quoniam obrem melius continuo est dicere sensationem fieri, quia sensus interstitium a re sensibili moueatur, quam contactu & defluxionibus.

parat praedictos modos adinuicem. ibi. Insunt secus inuicem. Tertio ostendit quantum ad quid vtrique praedictorum modorum iustitiam possint. ibi. Quare si non contingit. Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nihil aliud esse, quam quandam effluxum a corporibus visis, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod visio sit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum a coloribus visis. Et quia vnum quodque videtur per proprium colorem, id crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim poterat ponere, quod huiusmodi corpora, defluentia a corporibus visis ingrederentur intra oculum, quia sic corrumpeteretur substantia eius. Vnde oportebat omnibus modis quod poterant, quod visio

LECTIO VIII.

Ostis duobus modis generationis colorum mediorum, hic comparat praedictos modos adinuicem. Et circa hoc tria facit. Primo excludit quandam positionem, ex qua praedebat vnus praedictorum modorum, Secundo comparat praedictos modos adinuicem. ibi. Insunt secus inuicem. Tertio ostendit quantum ad quid vtrique praedictorum modorum iustitiam possint. ibi. Quare si non contingit. Dicit ergo primo, quod Antiqui posuerunt colorem nihil aliud esse, quam quandam effluxum a corporibus visis, sicut supra Democritus, & etiam Empedocles posuerunt, quod visio sit propter huiusmodi causam, scilicet propter defluxum a coloribus visis. Et quia vnum quodque videtur per proprium colorem, id crediderunt nihil aliud esse colorem, quam huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum, non enim poterat ponere, quod huiusmodi corpora, defluentia a corporibus visis ingrederentur intra oculum, quia sic corrumpeteretur substantia eius. Vnde oportebat omnibus modis quod poterant, quod visio

habet per contactum corporum resolutorum ad ipsum oculum, ex huiusmodi contactu immutatum ad videndum. Si ergo immutatio talis sufficit ad causandum visionem, melius est dicere quod visio fiat per hoc quod medium statim a principio mouetur & sensibili, quam dicere visionem fieri per contactum & deflexionem. Natura enim per pauciora se expediat in quantum potest. Sunt autem, & alia, quibus praedicta positio ostenditur esse falsa, primo quidem, quia si visio fieret per contactum, tunc sensus visus non distingueretur a tactu, quod patet esse falsum. Visus enim non est cognoscitius contrarietatum tactus. Secundo, quia cor pora visa per continuum defluxum diminuerentur: & tandem totaliter consumerentur, nisi alijs defluxionibus superuenientibus, eorum quantitas seruaretur. Tertio, quia huiusmodi corpora deflexione a rebus visis cum sint subtilissima, a ventis percellerent. Vnde non fieret recta visio. Quarto, quia visus non indigeret lumine ad videndum ex quo visio fieret per contactum visibilis: & multa alia huiusmodi inconuenientia sequuntur, quae quia manifesta sunt, Philosophus praetermisit. Deinde cum dicit.

b Comparat praedictos modos ad inuicem. Vbi considerandum est, quod primum modus generationis mediatorum colorum assignabatur ab illis, qui ponebant colorem esse deflexionem. Et ideo, postquam Aristoteles ostendit falsitatem huius positionis secundum se, concludit inconueniens, quod sequitur eis in hac assignatione generationis colorum mediatorum. Et dicit, quod in hoc quod ponunt medios colores generari, per hoc quod colores extremi secus inuicem ponuntur, necesse est eis dicere, non solum quod magnitudo sit inuisibilis, sed etiam quod aliquod tempus sit inuisibile: ad hoc quod habeant propositum, quia ponebant visionem fieri per motum localem corporum defluentium. Nihil autem mouetur ad aliquam distantiam secundum motum localem, nisi in tempore. Oportet autem assignare aliquod tempus, in quo defluxus fiat a re visa ad oculum, & tanto oportet ponere maius tempus, quanto fuerit maior distantia. Manifestum est autem quod corporum minorum secus inuicem positorum non est omnino eadem distantia ad oculum, & sic oportet diuersa esse tempora, in quibus perueniunt motus ab eis ad oculum. Non ergo videbitur totum, quod ex huiusmodi corporibus componitur vt vnum, sicut supra ponebatur, nisi lateat tempus, in quo vnus motus praecipit alium. Et ita necesse est ponere tempus inuisibile in hoc modo generationis colorum. Sed hic, i. in secundo modo generationis colorum, nulla necessitas est, quod ponatur tempus inuisibile, quia non ponitur visio fieri per defluxum secundum motum localem, sed ille color, qui in superficie ponitur, immobilis existens, id est cum, maneat immobilis secundum locum, immutatur tamen per motum alterationis ab inferiori colore, ita vt non similiter moueat visum, sicut, per se

moueret, vel color supra positus vel suppositus, vel alius color medius apparebit, & nec album, nec nigrum. Est autem considerandum quod ponentibus visum fieri per deflexionem & tactum, etiam remota generatione mediatorum colorum, quam ponebant, sequitur tempus esse inuisibile. Oportet enim eos dicere quod nullum corpus totum simul videatur, sed per aliquam temporis successione, cum ponant visum fieri per contactum. Non est autem possibile quod totum aliquid magni corpus, vel defluxus eius simul tangeretur a pupilla, propter eius paruitatem. Et ideo sequitur tempus esse inuisibile, cum de aliquibus nobis videatur, quod simul ea tota videantur.

Est tamen considerandum quod aliquod corpus visum se offerens potest considerari dupliciter. Vno modo secundum quod est totum vnum in actu: & singulae partes eius in eo exilientes sunt quodam modo in potentia: & sic visio fertur in totum si multum, sicut in aliquid vnum, non autem in aliquam eius partem determinate. Alio autem modo potest considerari corpus, quod visui se offert: secundum quod aliqua pars ipsius accipitur vt determinata in seipso, & quasi ab alijs partibus distincta: & sic visus distinetur in totum simul, sed in vniam partem partitam. Et hoc quidem tempus, quo visio totius meturatur, non est inuisibile simpliciter, cum anima, sentiendo prius & posterius in motu, sentiat tempus, vt patet in Quarto Physicorum. Sed tanto est huiusmodi tempus sensibilius, quanto sensus fuerit perspicacior, & maior diligentia fuerit apposta. Deinde cum dicit.

c Ostendit, qualiter praedicti duo modi generationis colorum sustineri possint, & vsque ad quid se extendant, scilicet vsque ad apparentiam, concludens ex praedictis, quod si non contingit aliquam magnitudinem esse inuisibilem, sed quaelibet magnitudo ab aliqua distantia est visibilis, vt sequitur, erit quaedam commixtio colorum, haec scilicet per alternos colores, & illo etiam modo, per positionem colorum, secus inuicem, nihil prohibet, quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet non potest videri per se, vt quae color simplicium propter corporis paruitatem. Quod autem nulla magnitudo sit inuisibilis simpliciter propter paruitatem, dicit in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

d Ponit modum generationis mediatorum colorum, qui est non solum secundum apparentiam, sed secundum existentiam. Et primo determinat generationem mediatorum colorum, secundo assignat rationem distinctionis ipsorum secundum istum modum generationis, ibi: Multi autem erunt. Quia vero iste modus generationis mediatorum colorum accipitur secundum mixturem corporum, ideo praemittit primo de mixture corporum ad inuicem, & subiungit secundo de mixture colorum, ibi: Simul autem quae sit necessitas. Dicit ergo primo, quod mixtio corporum ad inuicem non solum est secundum quidem

hunc modum, quem quidam putauerunt, quod quaedam minima iuxta alia ponerentur, quae propter paruitatem essent nostris sensibus in manifesta. Sed contingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita scilicet quod totum totum immisceatur, sicut dictum est in libro de Generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporum mixture.

Est autem verum, quod quaedam miscetur illo modo, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quae cumque, scilicet possunt vsque ad minimum diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsque ad vnum hominem, tamquam vsque ad aliquod vnus minimum, & multitudo equorum vsque ad vnum equum, & multitudo seminum vsque ad vnus semen, quod est vnum granum tritici, vel aliqd huiusmodi. Vnde bene potest dici, quod taliu multitudo est permixta per hoc, quod minima secus inuicem ponuntur, sicut si homines confuse equis permisceantur, vel semina tritici seminibus hordei, non tamen erit permixtio talium totaliter. Singulae enim partes multitudinum remaneunt impermixtae, quia vnus homo non permisceatur vni equo, nec aliqd aliud huiusmodi aliquid talis, sed eorum quae non diuiduntur vsque ad minimum, scilicet corporum continuo rum & similium partium, sicut vinum & aqua, non potest fieri mixtio modo praedicto, scilicet per positionem minorum iuxta inuicem, quia non est in eis accipere minimum, sed per hoc quod totum totum commisceatur, ita quod nulla pars remanet impermixta. Et haec sunt, quae maxime & verissime nata sunt permisceri. Quomodo autem haec fieri possint, determinatum est in libro de Generatione. Deinde cum e post commixtionem corporum tantum commixtionem colorum. Et dicit manifestum esse secundum praedeterminata quae sit necessitas, quod commixtis corporibus colores miscantur. Dicitur enim est supra, quod perspicuum secundum quod existit in corporibus, facti colores participari. Perspicuum autem diuersimode inuenitur in corporibus secundum maius & minus, & similiter lucidum, & ideo permixtis corporibus, in quibus est lucidum & diaphanum, necesse est quod permixtio colorum. Et ista est principalis causa quod sunt multi colores praeter album & nigrum. Non autem est principalis causa supernata, id est quod vnus color ponatur super alium, neque secus inuicem positio, scilicet quod minima colorata iuxta inuicem ponantur, quia color medius videtur praeter album & nigrum, non quidem de longe, nec de prope, sed ex quacumque distantia. Et

ita patet, quod iste est modus generationis colorum mediatorum secundum ipsorum existentiam: alij autem duo modi pertinent ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

f Assignat causam distinctionis colorum mediatorum secundum praedictum modum generationis. Et dicit, quod multi generantur colores medij, quoniam multis proportionibus solus inuicem contingit commisceri corpora: & per consequens ipsos colores. Quaedam quidem secundum determinatos numeros, quaedam vero secundum sola superabundantiam incognitum, & alia omnia eodem modo hic dicenda sunt, circa mixturem, quae supra dicta sunt in alijs duobus modis, scilicet in positione colorum iuxta inuicem, & in superpositione vnus coloris super alterum. Vnum autem est, quod restat posterius determinandum, quare scilicet, sint finitae & non infinitae species colorum, saporum & sonorum. Ultimo autem epilogando concludit. Iam dictum est quid sit color, & propter quam causam sint multi colores. Excusat autem se deinceps a determinatione soni & vocis: quia de his iam determinatum est in Libro de Anima, eo quod eadem est ratio generationis ipsorum, & immutatio, quae secundum quod immutatur, pertinet ad considerationem libri de Anima.

ita patet, quod iste est modus generationis colorum mediatorum secundum ipsorum existentiam: alij autem duo modi pertinent ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

f Assignat causam distinctionis colorum mediatorum secundum praedictum modum generationis. Et dicit, quod multi generantur colores medij, quoniam multis proportionibus solus inuicem contingit commisceri corpora: & per consequens ipsos colores. Quaedam quidem secundum determinatos numeros, quaedam vero secundum sola superabundantiam incognitum, & alia omnia eodem modo hic dicenda sunt, circa mixturem, quae supra dicta sunt in alijs duobus modis, scilicet in positione colorum iuxta inuicem, & in superpositione vnus coloris super alterum. Vnum autem est, quod restat posterius determinandum, quare scilicet, sint finitae & non infinitae species colorum, saporum & sonorum. Ultimo autem epilogando concludit. Iam dictum est quid sit color, & propter quam causam sint multi colores. Excusat autem se deinceps a determinatione soni & vocis: quia de his iam determinatum est in Libro de Anima, eo quod eadem est ratio generationis ipsorum, & immutatio, quae secundum quod immutatur, pertinet ad considerationem libri de Anima.

ita patet, quod iste est modus generationis colorum mediatorum secundum ipsorum existentiam: alij autem duo modi pertinent ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

f Assignat causam distinctionis colorum mediatorum secundum praedictum modum generationis. Et dicit, quod multi generantur colores medij, quoniam multis proportionibus solus inuicem contingit commisceri corpora: & per consequens ipsos colores. Quaedam quidem secundum determinatos numeros, quaedam vero secundum sola superabundantiam incognitum, & alia omnia eodem modo hic dicenda sunt, circa mixturem, quae supra dicta sunt in alijs duobus modis, scilicet in positione colorum iuxta inuicem, & in superpositione vnus coloris super alterum. Vnum autem est, quod restat posterius determinandum, quare scilicet, sint finitae & non infinitae species colorum, saporum & sonorum. Ultimo autem epilogando concludit. Iam dictum est quid sit color, & propter quam causam sint multi colores. Excusat autem se deinceps a determinatione soni & vocis: quia de his iam determinatum est in Libro de Anima, eo quod eadem est ratio generationis ipsorum, & immutatio, quae secundum quod immutatur, pertinet ad considerationem libri de Anima.

LECTIO IX.

De odore vero & sapore dicendum est: ferè enim eadem est passio non in eisdem autem est vtrūque eorum.

b Manifestius autem est nobis saporum genus, quam odorum. huius autem causa, quoniam peio

LECTIO IX.

De odore vero & sapore nunc est dicendum: eadem enim ferè est passio, quamuis non in eisdem eorum est vtrūque.

Clarius autem saporum nobis est genus, quam odoris. huius autem rei causa, quoniam pessimum animalium,

LECTIO IX.

Quod quoniam Philosophus de terminauit de colore, hic est sequenter determinat de sapore. Et primum dicit de quo est intentio, secundo exequitur propositum ibi: Igitur aqua natura. Dicit ergo primum, quod post colorem, dicendum est de odore & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Primo quidem, quare coniunctim de eis sit agendum, scilicet propter eorum conuenientiam: quia vtrumque eorum est ferè eadem passio. Nominat autem vtrumque passionem, quia vtrumque eorum est in tertia specie qualitatis, quae est passio, vel passibilis qualitas. Dicit autem saporum & odorem ferè esse eandem passionem: quia vtrumque causatur ex permissione humidum & sicci secundum aliqualem terminationem a calido: non tamen vtrumque eorum est omnino in eisdem, quia odor magis sequitur siccum, & ideo principaliter est in fumali euaporatione: sapor autem magis sequitur humidum. Deinde cum dicit.

b Assignat causam, quare prius dicendum est de sapore, quam de odore. Videbatur esse dicendum de odore immediatè

post colorem, quia odor sentitur per medium extrinsecum, sicut color, non autem sapor. sed ordo disciplina requirit, ut a manifestioribus ad minus manifesta procedatur, manifestus est autem nobis genus saporum quam odor: unde de saporibus prius est agendum. Ideo autem sapor est nobis manifestior, quia certior sensu sentitur a nobis. Sensum enim olfactus peiorem habemus & per comparationem ad cetera animalia, & per comparationem ad ceteros sensus, qui in nobis sunt. cuius ratio est, quia sicut supra dictum est, odoratus in actu perficitur per calidum ignem, quod est frigidius & humidius omnibus partibus corporis, ut supra habitum est. Homo autem inter omnia animalia habet cerebrum maius secundum quantitatem sui corporis, ut dicitur in Libro de Partibus animalium. Et ideo oportet quod homo deficiat in sensu odoratus. Sed homo habet certissimum tactum inter omnia animalia, cum enim tangibilia sint ea ex quibus constituitur corpus animalis, scilicet calidum & frigidum: humidum & siccum, & alia huiusmodi, quae consequuntur, non potuit esse, quod organum tactus esset denudatum ab omni qualitate tangibili, sicut pupilla caret omni colore. sed oportuit organum tactus esse in potentia ad qualitates tangibiles, sicut medium est in potentia ad extrema, ut dicitur in Secundo de Anima. Et ideo oportet, quod sensus tactus tanto sit certior, quanto complexio corporis est magis temperata, quasi ad medium reducta. Hoc autem maxime oportet esse in homine, ad hoc quod corpus eius sit proportionatum nobilissimae formae. Et ideo homo inter alia animalia habet certissimum tactum, & per consequens gustum, qui est tactus quidam, & huius signum est, quod homo minus potest sustinere vehementiam frigoris & caloris quam alia animalia, & etiam inter homines, tanto est aliquis magis aptus mente, quanto est melioris tactus, quod apparet in his, qui habent molles carnes, sicut dictum est in Secundo de Anima. Deinde cum dicitur.

Lege. 2. de Anima tex. 92. 99.

lect. 2.

Lib. 2. ca. 7.

rem habemus aliis animalibus odoratum, & ipsis sensibus, qui in nobis. Tactum vero certissimum aliorum animalium. Gustus vero tactus quidam est.

c Igitur aquae natura vult insipida esse. Necesse est itaque aquam in seipsa habere genera saporum insensibilia propter paruitatem, secundum quod Empedo. dicit: vel materiam talem inesse, quemadmodum pansperma saporum, & omnia quidem ex aqua fieri. alia quidem ex alia parte, vel nullam habente differentiam aqua, faciens causam esse, ac si calidum & Solem dicat quis.

d Horum autem, sicut Empedo. dicit, multum apertum mendacium. Videmus enim permutari per calorem saporum, oblati fructibus ad solem, & ignitis tamquam non ab aqua trahere saporum tales factos: sed in ipso fructu transmutates, & refundantes, & iacentes, propter tempus austeros a dulcibus, & amaros, & omnimodos factos, & decoctos, & ad omnia saporum genera, ut est dicere, transmutatos.

e Similiter autem & pansperma materiam esse aquam impossibile. ex eodem enim videmus sicut ex esca factos alios saporum. Restat igitur in pati aliquid aquam transmutari.

c ¶ Exequitur propositum. Et primo determinat de sapore secundum veritatem, secundo excludit falsas positiones quorundam de natura saporis, ibi ¶ Democritus autem. ¶ Prima pars dividitur in duas. In prima determinat quae sit natura saporis. In secunda determinat de speciebus saporum. ibi ¶ Quemadmodum autem colores. ¶ Circa primum duo facit. Primo excludit opiniones quasdam circa generationem saporum, Secundo determinat veritatem, ibi ¶ Apparent autem saporum. ¶ Circa primum duo facit. Primo ponit tres opiniones circa generationem saporum, Secundo improbat eas. ibi ¶ Horum autem, sicut Empedocles. ¶ Incipit autem determinare naturam, huius generationem saporum ab aqua, quae videtur esse subiectum saporum, & dicit, quod ipsa natura aquae secundum se, vult esse, id est habet naturalem aptitudinem ad hoc quod sit insipida, & si aqua habeat aliquem saporum, hoc est ex permutatione aliorum saporum: & tamen quamvis aqua sit secundum se insipida, est tamen

radix & principium omnium saporum. Qualiter autem hoc esse possit, tripliciter aliqui assignaverunt. Empedo. enim dixit, quod omnes saporum sunt actu in ipsa aqua: sed sunt insensibiles propter paruitatem partium, in quibus radicantur. Secunda opinio fuit Democriti & Anaxagorae, sicut dixit Alexan. in Comento, quod in aqua quidem non erant saporum in actu, sed erat ibi quadam materia saporum, quae, admodum pansperma, id est, vniuersale semen, ita scilicet, quod omnes saporum hanc quidem ex aqua, sed alij saporum ex alijs aquae partibus. Ponunt enim partes insensibiles esse principia corporum. Nullum autem insensibile est actu saporum, sed oportet corpus lapidum esse compositum. Et ideo non ponebant esse saporum in actu, sed saporum semina, ita tamen quod diuersa insensibilia corpora sint semina diuersorum saporum, sicut & diuersarum naturarum. Tertia opinio est dicentium, quod differentia saporum non est ex parte ipsius aquae, sed solum ex parte agentis, quod aquam transmutat diuersimode, sicut Sol, vel quodcumque aliud calidum. Deinde cum dicitur.

Tex. 60. 10.

¶ In aqua quidem non erant saporum in actu, sed erat ibi quadam materia saporum, quae, admodum pansperma, id est, vniuersale semen, ita scilicet, quod omnes saporum hanc quidem ex aqua, sed alij saporum ex alijs aquae partibus. Ponunt enim partes insensibiles esse principia corporum. Nullum autem insensibile est actu saporum, sed oportet corpus lapidum esse compositum. Et ideo non ponebant esse saporum in actu, sed saporum semina, ita tamen quod diuersa insensibilia corpora sint semina diuersorum saporum, sicut & diuersarum naturarum. Tertia opinio est dicentium, quod differentia saporum non est ex parte ipsius aquae, sed solum ex parte agentis, quod aquam transmutat diuersimode, sicut Sol, vel quodcumque aliud calidum. Deinde cum dicitur.

¶ Verum ex his, ut Empedocles dicit, valde manifesta est falsitas: perspicimus enim a calido deceptorum, pomorum immutari saporum, sive Solis, sive ignis exponantur illa, ut appareat non ab aqua trahere eiusmodi saporum, sed in ipsis pomis permutatos, & tempore exhalantes, cum austeros ex dulcibus, tum amaros, & omnimodos factos excocti, quinetiam ad omnia saporum genera, ut ita dicatur, transmutantur.

¶ Similique modo seminarium esse aquam & materiam non est possibile, ex eadem enim videmus, tanquam ex eodem alimento diuersos fieri saporum. Restat igitur aquam sane permutari quomodo quippiam patitur.

uerse partes aquae, attraherentur ad corpus, cuius saporum immutantur: hoc autem non semper fit. Si enim fructus ablati ab arbore exponantur soli, vel etiam decoquantur ad ignem, manifestum est quod immutatur eorum sapor per actionem caloris, & non per aliam actionem ab aqua, quod posset dici de fructibus, qui dum pendet in arbore, mutant saporum attrahendo diuersos humores a terra, sed in fructibus decisis ab arbore, videmus transmutationem saporum factam per hoc quod ipsi fructus transmutantur facta resolutione interioris humoris per modum cuiusdam resudationis, & ita dum iacent aliquo tempore ad Solem, transmutantur de dulcedine in amaritudinem, aut e conuerso, vel ad quoscunque alios saporum, secundum diuersam qualitatem decoctionis.

¶ Secundo cum dicitur. ¶ Improbatur secundam opinionem Democriti & Anaxagorae. Et dicit, quod etiam impossibile est aquam esse materiam saporum, quasi continentem omnia semina eorum: ita scilicet quod diuersae partes eius sint semina diuersorum saporum, quia videmus omnes vnum & idem corpus immutari ad diuersos saporum, sicut enim eadem esca, quae sumitur ab animalibus vel plantis, conuertitur in diuersas partes animalis, vel plantae, ita & conuertitur in diuersos saporum conuenientes diuersis partibus, sicut vnius plantae alius sapor est radicis, seminis, & fructus, & diuersarum plantarum ex eodem cibo nutritarum sunt diuersi saporum. Et hoc est manifestum indicium quod diuersi saporum non causantur ex diuersis partibus aquae. Unde relinquuntur quod causantur ex hoc quod aqua transmutatur in diuersos saporum, secundum quod qualiter patitur ab aliquo immutante. Tertio ibi.

¶ Improbatur

¶ Improbatur tertiam opinionem dicentium, quod saporum causantur ex mutatione aquae a solo calido. Et dicit manifestum esse, quod aqua non accipit qualitatem saporum ex sola virtute calidi immutantis. aqua enim est subtilissima inter omnes humores & inter omnia corpora, quae sensibilibus humectant. Non autem

¶ Quod quidem igitur non a calido solum virtute accipit hanc virtutem, quam dicimus saporum, manifestum est. Subtilissimum enim omnium humorum aqua est, & ipso oleo: sed protenditur oleum plus aqua, propter viscositatem. Aqua autem frangibilis est. Quare & grauius est seruare aquam in manu quam oleum. Quoniam autem calida facta aqua, non apparet in grossata aqua ipsa sola, manifestum quod alia quaedam utique erit causa. Saporum enim omnes grossitudinem habent magis: calidum autem concausa.

LECTIO X.

¶ Apparent autem saporum quicumque quidem in fructibus, hi existentes & in terra.

b Quare, multi Antiquorum Physiologorum dicunt talem esse aquam, per qualem cumq; terram transeat. & hoc manifestum est in falsis aquis maxime. Sal enim quaedam terrae species est. Et quae per cinerem colatae, ipso amaro existere, amarum faciunt saporum. Sunt quoque fontes multi, hi quidem amari, alij vero acuti, hi autem omnimodos habentes saporum alios.

c Rationabiliter itaque in nascentibus sit saporum genus maxime.

d Pati enim natum est humidum, quemadmodum & alia a contrario. Contrarium autem siccum. Quare & ab igne patitur quidem: sicca enim ignis natura. Sed proprium ignis calidum est, terrae vero siccum, sicut dictum est in his, quae de Elementis.

LECTIO X.

¶ Ostendam Philosophus exclusit opiniones aliorum de causa generationis saporum, hic assignat veram causam secundum propriam opinionem. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam generationis saporum, secundo definit saporum, ibi ¶ Et hoc sapor. ¶ tertio manifestat quod dixerat, ibi ¶ Quoniam autem non omnis siccus. ¶ Circa primum tria facit. Primo ostendit quod sapor est terrae, & non solum aquae, ut Antiqui ponebant, Secundo ostendit, quod aqua immutatur a siccis terrestri ad saporum: ibi ¶ Pati enim, &c. ¶ Tertio concludit causam generationis saporum. ibi ¶ Quemadmodum igitur qui lauant. ¶ Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi ¶ Quare multi Antiquorum. ¶ Dicit ergo primo, quod omnes saporum quicumque apparent in fructibus plantarum, in quibus

manifeste diuersificantur saporum, sunt & in terra, non quidem ita, quod terra pura saporum habeant, cum non habeat humorem, sed ad modicam permutationem humidum cum aliqua alteratione calidi acquirit aliquem saporum. Deinde cum dicitur.

¶ Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur secundum dictum, in quo multum Antiquorum naturalium conueniunt, qui dicunt talis saporis esse aquam, per qualem terram transeat. Et hoc manifestum est maxime in falsis aquis, non quidem ipsius maris, quae hoc habet aliam causam, ut in libro Meteororum ostensum est, sed quae quodam fontium sunt falsae, propter hoc quod transeunt per similem terram. Nec hoc debet videri mirum, quia sal est quaedam species terrae, sicut & alumen, vel sulfur. Unde & quidam montes inueniuntur de sale, hoc etiam apparet in aquis colatis per cinerem, quae habent amarum saporum, sicut & cinis, per quod colantur. Inueniuntur quoque fontes diuersorum saporum, propter diuersas terras, per quas transeunt. Est autem considerandum quod Aristoteles non inducit hoc ad ostendendum vniuersaliter causam generationis saporum: quia per hoc non manifestatur nisi causa saporum in aquis, sed totum hoc inducit quasi quaedam signum, ad ostendendum quod saporum conueniunt terrae, & non soli aquae. Secundum signum ponit ibi.

Seca lec. 5.

LECTIO X.

¶ Vicunque autem in pomis sunt saporum, idem in terra etiam esse percipiuntur.

¶ Quo circa, Veterum plerique Physiologorum talem dixerunt esse aquam: qualis terra est, per quam illa permeat. id autem potissimum in falsis declaratur aquis: sal enim terrae quaedam est species. Quamobrem quae per cinerem colantur aquae, qui sane amarus est, amarum reportant saporum, eodem modo in alijs. Nonnulli quinetiam avari sunt fontes, plerique aciduli saporum, alij vero omnimodos saporum alios in se habentes.

¶ Quapropter, non immerito in terrae nascentibus saporum maxime sunt genera.

¶ Humor enim, ut alia omnia a contrario pati natus est, porro con trarium siccitas est, propterea quippiam ab igne patitur, sicca namque ignis est natura. Verum ignis proprius est calor, terra autem siccitas, ut dictum est in his, quae de Elementis.

¶ Probat, quod humidum aquae immutatur ad saporum a terra. Et primo probat propositum, secundo excludit quandam objectionem, ibi ¶ Quae quidem igitur. ¶ Dicit ergo primo, quod humidum natum est dari a suo contrario, sicut & omnia alia patiuntur a suis contrariis, ut probatum est in Primo de Generatione. Contrarium autem humidum est siccum. Unde humidum naturaliter patitur a siccis. Et quia non solum terra est siccis, sed etiam ignis, ideo etiam patitur ab igne. Quibus quatuor qualitates elementarum duae conueniunt singulis: nam ignis est calidus & siccus, aer calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida & sicca. In singulis in elementis singulae harum qualitatium principaliter inueniuntur quasi propriae ipsis. Nam ignis proprie calidus est: quia ignis est nobilissimum iter elementum, & propinquissimum caelesti corpori, ideo contingit ei proprie & lem se calidum esse, quod est maxime actiuum, siccum vero coepetit ei proprie excessum caliditatis, quasi iam humiditate consumpta. Aeri vero coepetit quidem calidum parua naturalia. S. Tho.

Tex. 60. 10.

¶ Secunda

secundario ex affinitate ad ignem, secundum se autem competit ei humidum: quod est nobilior inter qualitates passivas, quali calore resoluente humiditatem, & non consumente propter maiorem distantiam a prima causa caloris, quae est corpus caeleste. Aqua vero proprie & secundum se competit frigidum, quod est secunda qualitas activa, quasi privatiue se habens ad calidum. competit autem ei humidum secundario secundum propinquitatem ad aerem. Terra vero competit quidem frigidum secundario, quasi ex propinquitate aquae: sicut enim competit ei proprie & per se, quasi propter longissimam distantiam a fonte caloris non resoluta terra in humiditatem, sed in vitima grossitie perinante. Et haec determinata sunt in libro de Elementis, id est in Secundo de Generatione, unde humidum maxime natum est pati a siccitate terestri. Deinde cum dicitur Excludit quaedam obiectione. Non enim sequitur, quod humidum a magis siccitate patitur, nisi patiat a siccitate inquantum est siccum. Posset autem aliquis hoc negare dicere, quod humidum patitur maxime ab igne inquantum est ignis, & id eo ad hoc excludendum dicitur, quod ignis inquantum est ignis, nihil natum est facere vel pati, nec aliquid corporum. Et hoc probatur, quia secundum hoc nata sunt aliqua agere & pati abinuit, quia habent contrarietatem, ut ostensum est in Primo de Generatione. Ignis autem inquantum ignis, & terra inquantum terra, nihil est contrarium, sicut nec alicui substantia. Unde relinquitur quod huiusmodi corpora non agunt & patiuntur inquantum sunt ignis vel terra vel aliquid huiusmodi, sed inquantum calidum, vel frigidum, humidum & siccum. Sed contra hoc videtur esse dubitatio. Si enim ignis competit per se esse calidum & siccum, si agit inquantum est calidum, videtur sequi quod agit inquantum est ignis. Ad hoc sciendum est, quod quidam opinati sunt calorem esse formam substantialem ignis, & secundum hoc ignis secundum suam formam substantialem habebit aliquid contrarium, & per consequens erit actiuus. sed quia ignis non solum significat formam, sed compositum ex materia & forma, ideo hic dicitur, quod ignis non est actiuus, nec est ei aliquid contrarium. Et sic soluit Alexan. in Commen. Sed hoc non potest stare, quia idem non potest esse in genere substantiae & accidentis, secundum illud Philosophi Primo Physicorum, Quod vere est, nulli accidit, forma autem substantialis ignis reducit ad genus substantiae: ergo non potest esse quod calor sit forma substantialis ignis, cum sit accidens aliorum. Item forma substantialis non percipitur sensu, sed intellectu nam quod quidem est, est proprium obiectum intellectus, ut dicitur Tertio de Anima. Unde, cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicuius corporis. Est ergo dicendum, quod calor per se inest igni non sicut forma substantialis, quae non percipitur sensu, sed sicut proprium accidens eius. & quia actio naturalis est alicuius contrarij alteratis, ideo ignis agit secundum suum calorem, cuius est aliquid contrarium, non autem secundum suam formam substantialem, quae caret contrarietate, nisi contrarietas large accipiatur secundum differentiam perfecti & imperfecti in eodem genere, per quem modum etiam in numeris contrarietas inuenitur, secundum quod minor numerus est ut imperfectum & pars respectu maioris.

e Qua quidem igitur ignis & qua terra nihil natum est facere vel pati, nec aliquid quicquam. Quatenus autem inest contrarietas in vnoquoque, eatenus omnia & faciunt & patiuntur.

f Quemadmodum ergo, qui lauant in humido colores & sapes, talem faciunt habere aqua: sic & natura siccum & terreum: & per terreum & siccum colans & mouens per calidum, quale quiddam humidum facit.

g Et hoc est sapor, passio facta a dicto siccum in humido, gustus alteratiua secundum potentiam in actum.

h Ducit enim sensitiuum ad hoc potentia praexiens. Non enim secundum discere, sed secundum speculari est sentire.

i Quoniam autem non omnis siccus, sed nutritiui sapes, aut passio sunt, aut privatio, oportet sumere hinc. quoniam nec siccum absque humido, nec humidum absque siccum. Esca enim ipsis animalibus non est vnum solum, sed commixtum, neque ipsis plantis, sed mixtum.

Formae autem substantiales rerum sunt sicut numeri, ut dicitur Octavo Meta. Et per hunc modum est etiam inter differentias cuiuslibet generis contrarietas, ut in Decimo Meta. sic enim animatum & inanimatum, sensibile & insensibile sunt contraria. Sed adhuc potest esse dubitatio. Si enim in elementis non est principium actionis forma substantialis, sed accidentalis: cum nihil agit ultra suam speciem, non videtur quod per actionem naturalem elementorum materia transmutetur ad formam substantialem, sed solum ad formam accidentalem. Et propter hoc quidam posuerunt, quod omnes formae substantiales sunt a causa supernaturali: & quod agens naturale solum alterando disponat ad formam. Et hoc reducitur ad opinionem Platoniorum, qui posuerunt quod species separatae sunt causa generationis, & quod omnis actio est a virtute incorporata. Stoici autem sicut Alex. dicit, posuerunt quod corpora secundum se ipsa agunt, in quantum, sicut sunt corpora. Aristoteles autem hic tenet mediam viam, quod corpora agunt secundum qualitates suas. Et ideo dicendum quod vnum quodque agit secundum quod est in actu, ut patet primo de Generatione, necesse est autem quod esse qualitates elementales deriuetur a principiis essentialibus eorum, ita etiam, ut virtus agendi competat huiusmodi qualitatibus ex virtute formarum substantiarum, omne autem quod agit in virtute alterius, facit simile ei, in cuius virtute agit: sicut terra facit domum ex virtute domus, quae est in anima: & calor naturalis generat carnem animatum ex virtute animae: & per hunc etiam modum, per actionem qualitarum elementarium transmutatur, materia ad formas substantiales. Deinde cum dicitur f. Concludit ex praemissis generationem saporum. Et dicit, quod sicut illi, qui in humido aqueo lauant colores & sapes, id est corpora colorata & saporosa, faciunt aquam habere talem colorem & saporem, ita etiam econuerso, quando humidum aquae colatur per siccum terrestre, & cum hoc sit aliqua immutatio a calido digerente, & quodammodo commiscente humido siccum, qualificatur humor aqueus qualitate saporosa. Deinde cum dicitur g. Inducit ex praemissis praedictis definitionem saporum, & dicit, quod sapor nihil est aliud quam passio facta in humido aqueo a dicto siccum, sicut terestri cum additione calidi, quae gustum secundum potentiam alterando, in actum reducit, quod quidem additur ad differentiam odoris, & quarundam aliarum passionum, quae cauantur ab humido & siccum per actionem calidi: quae non sunt immutatiua gustus, sed aliorum sensuum. Deinde cum dicitur h. Manifestat definitionem saporis, quantum ad viciniam partem eius, nam prima pars eius manifesta est ex praecedentibus. Dixerat autem, quod sapor alterat gustum secundum potentiam: & ad hoc manifestandum subdit, quod sapor sicut & quodlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia ad sensibile: quia sentire, quod sequitur actionem sensibilibus in sensu, non fit nisi addicere, sed secundum specularem, id est non habet similitudinem cum eo quod est addicere: quia alius in eo quod addit, generatur habitus scientiae de nouo: sed in eo qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionem sensibilibus, sed sensus fit actu operans, sicut contingit in eo, qui speculatur actu. Deinde cum dicitur i. Manifestat quod supra dixerat, quod sapor non fit solum in humido, sive siccum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sapor fundatur

fundatur simul in humido, & siccum, Secundo probat quoddam quod supposuerat. ibi { Et sunt oblata cibi. } Tertio probationem manifestat. ibi { Oportet quidem. } Dicit ergo primo, quod sapes sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet ut imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrum ad album: sed non cuiuslibet siccus, sed naturalis, ex quo scilicet possunt nutriri animalia & plantae. Ex hoc possumus accipere, quod nec siccum sine humido, nec humidum sine siccum pertinet ad sapes, quae esca, qua nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed commixtum ex his. Ex istis enim nutritur, ex quibus sumus, ut dicitur in Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cum dicitur k. Probatur quod supposuerat, quod sapor sit passio vel priuatio nutrimenti. Vbi considerandum est, quod cibi, qui offeruntur animalibus, ad duo eis deferuntur, scilicet ad augmentum, quo perducuntur ad perfectam quantitatem, & ad nutrimentum, per quod conseruatur substantia. Deferuntur etiam cibi & ad generationem, sed hoc iam non pertinet ad indiuiduum, sed ad speciem. Dicit ergo, quod cibi animalibus oblata, cum sint de numero sensibilibus, in quantum sunt tangibilia, causant augmentum & decrementum: quia calidum & frigidum, facit augmentum & decrementum. eius enim est dilatare & diffundere quasi mouendo ad circumferentiam: frigidum autem causat decrementum, quia eius est restringere, quasi mouendo ad centrum. Unde in iuuentute, animalia augentur: in senectute decrescunt. Nec est contrarium, quod dicitur Secundo de anima, quod cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentum, nisi esset calor conuertens & digerens: sed cibus oblati nutrit, in quantum est gustabilis. Et hoc probatur per hoc quod omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu, & hoc vel simpliciter dulci, vel commixtione aliorum saporum. Nec etiam est contrarium, quod Secundo de Anima dictum est, quod tactus est sensus animalium alimenti, quia ibi humorem, id est saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit quod sapor est delectamentum nutrimenti, in quantum scilicet indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicitur l. Confirmat probationem praemissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci: secundo quantum ad hoc quod dixerat de commixtione aliorum. ibi { Commiscetur autem. } Dicit ergo primo, quod de his, quae pertinent ad augmentum & nutrimentum, oportet determinare in his, quae sunt de Generatione. Dixit autem de his in libro de Generatione in vniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, ad quem pertinet consideratio de alimento animalium. nunc autem quantum ad propositum pertinet, tangendum est aliquid, scilicet

Quemadmodum igitur qui colores & sapes in humore diluant, talem efficiunt aquam, eo natura modo siccum & terreum, & per siccum, & terreum calidum agitans & percolans ui, qualitate quadam ipsum afficit humidum.

Et hoc est sapor, ea scilicet quae a praedicto siccum in humore fit passio, gustatus qui potentia est immutari in actum.

De dicit enim sensitiuum ad id, quod potest praexistere, sentire namque ipsum non ut discere est, sed ut speculari.

Quod autem non cuiusque siccus, sed nutritiui sapes vel passio vel priuatio existunt, hinc accipiendum est, quod neque siccum absque humido, neque humidum absque siccum. Nutritum namque animalibus neutrum illorum solitarium est, sed ex illis mixtum.

tum elementales deriuetur a principiis essentialibus eorum, ita etiam, ut virtus agendi competat huiusmodi qualitatibus ex virtute formarum substantiarum, omne autem quod agit in virtute alterius, facit simile ei, in cuius virtute agit: sicut terra facit domum ex virtute domus, quae est in anima: & calor naturalis generat carnem animatum ex virtute animae: & per hunc etiam modum, per actionem qualitarum elementarium transmutatur, materia ad formas substantiales. Deinde cum dicitur f. Concludit ex praemissis generationem saporum. Et dicit, quod sicut illi, qui in humido aqueo lauant colores & sapes, id est corpora colorata & saporosa, faciunt aquam habere talem colorem & saporem, ita etiam econuerso, quando humidum aquae colatur per siccum terrestre, & cum hoc sit aliqua immutatio a calido digerente, & quodammodo commiscente humido siccum, qualificatur humor aqueus qualitate saporosa. Deinde cum dicitur g. Inducit ex praemissis praedictis definitionem saporum, & dicit, quod sapor nihil est aliud quam passio facta in humido aqueo a dicto siccum, sicut terestri cum additione calidi, quae gustum secundum potentiam alterando, in actum reducit, quod quidem additur ad differentiam odoris, & quarundam aliarum passionum, quae cauantur ab humido & siccum per actionem calidi: quae non sunt immutatiua gustus, sed aliorum sensuum. Deinde cum dicitur h. Manifestat definitionem saporis, quantum ad viciniam partem eius, nam prima pars eius manifesta est ex praecedentibus. Dixerat autem, quod sapor alterat gustum secundum potentiam: & ad hoc manifestandum subdit, quod sapor sicut & quodlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia ad sensibile: quia sentire, quod sequitur actionem sensibilibus in sensu, non fit nisi addicere, sed secundum specularem, id est non habet similitudinem cum eo quod est addicere: quia alius in eo quod addit, generatur habitus scientiae de nouo: sed in eo qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionem sensibilibus, sed sensus fit actu operans, sicut contingit in eo, qui speculatur actu. Deinde cum dicitur i. Manifestat quod supra dixerat, quod sapor non fit solum in humido, sive siccum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sapor fundatur

fundatur simul in humido, & siccum, Secundo probat quoddam quod supposuerat. ibi { Et sunt oblata cibi. } Tertio probationem manifestat. ibi { Oportet quidem. } Dicit ergo primo, quod sapes sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet ut imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrum ad album: sed non cuiuslibet siccus, sed naturalis, ex quo scilicet possunt nutriri animalia & plantae. Ex hoc possumus accipere, quod nec siccum sine humido, nec humidum sine siccum pertinet ad sapes, quae esca, qua nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed commixtum ex his. Ex istis enim nutritur, ex quibus sumus, ut dicitur in Secundo de Generatione. & eadem ratio est de plantis. Deinde cum dicitur k. Probatur quod supposuerat, quod sapor sit passio vel priuatio nutrimenti. Vbi considerandum est, quod cibi, qui offeruntur animalibus, ad duo eis deferuntur, scilicet ad augmentum, quo perducuntur ad perfectam quantitatem, & ad nutrimentum, per quod conseruatur substantia. Deferuntur etiam cibi & ad generationem, sed hoc iam non pertinet ad indiuiduum, sed ad speciem. Dicit ergo, quod cibi animalibus oblata, cum sint de numero sensibilibus, in quantum sunt tangibilia, causant augmentum & decrementum: quia calidum & frigidum, facit augmentum & decrementum. eius enim est dilatare & diffundere quasi mouendo ad circumferentiam: frigidum autem causat decrementum, quia eius est restringere, quasi mouendo ad centrum. Unde in iuuentute, animalia augentur: in senectute decrescunt. Nec est contrarium, quod dicitur Secundo de anima, quod cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentum, nisi esset calor conuertens & digerens: sed cibus oblati nutrit, in quantum est gustabilis. Et hoc probatur per hoc quod omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu, & hoc vel simpliciter dulci, vel commixtione aliorum saporum. Nec etiam est contrarium, quod Secundo de Anima dictum est, quod tactus est sensus animalium alimenti, quia ibi humorem, id est saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit quod sapor est delectamentum nutrimenti, in quantum scilicet indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicitur l. Confirmat probationem praemissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci: secundo quantum ad hoc quod dixerat de commixtione aliorum. ibi { Commiscetur autem. } Dicit ergo primo, quod de his, quae pertinent ad augmentum & nutrimentum, oportet determinare in his, quae sunt de Generatione. Dixit autem de his in libro de Generatione in vniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, ad quem pertinet consideratio de alimento animalium. nunc autem quantum ad propositum pertinet, tangendum est aliquid, scilicet

quod calor naturalis actiue causat augmentum per extensionem quandam: & conseruit nutrimentum digerendo, in quantum scilicet attrahit id, quod est leue & dulce: & relinquit id quod est salum & amarum propter grauitatem, unde omnes feres animalium sunt satis amarae, vel salae, & hoc manifestat per similitudinem in toto vniuerso, quia illud facit calor naturalis in animalibus, & plantis, quod facit calor Solis in corporibus exterioribus: attrahit enim humidum subtile, & relinquit id quod est terreste, & grossum, unde aquae complurae sunt dulces, quamuis mare a quo plurima sit resolutio, sit salum. Et ex hoc concludit quod omnia nutriuntur dulci, quod est attrahit a calido naturali. Deinde cum dicitur m. Assignat causam commixtionis aliorum saporum ad nutrimentum. Et dicit, quod alii sapes commiscetur in cibo dulci, quod solum nutrit loco condimenti, sicut manifeste apparet de sapore salso & acuto, ut scilicet per huiusmodi sapes reprimatur dulce, ne nimis nutriat. Est enim nimis repletium, & supernaturium: quia facile attrahitur a calore propter sui leuitatem.

Et oblata animalibus alimenti ea quidem quae tactu sentiuntur, accretionem sane faciunt et diminutionem. Horum autem causa quatenus calidum fuerit & frigidum id quod offeritur, haec enim accretiones faciunt & diminutiones. Alia autem id quod profertur, quod ad gustabile est. Omnia enim nutriuntur dulci, vel simpliciter vel commisto.

Oportet quidem igitur de his determinare, in his quae de Generatione, nunc autem quantum necesse est tangere de ipsis. Calidum enim augmentat, & struit nutrimentum, eo quod leue quidem attrahit, amarum autem & salsum relinquit propter grauitatem. Quod itaque facit in exterioribus corporibus exterior calor, hoc quidem in natura animalium & plantarum. quare nutriuntur dulci.

Commiscetur autem alij sapes ad cibum eodem modo, salso & acuto pro condimento, hoc autem propterea quod reprimat, eo quod nimis nutritiuum sit dulce, & supernaturium.

Alij autem alimento commiscetur sapes eodem sane modo, quod salsum & acidum condimenti gratia. Hoc autem idco ut diducant id, quod in dulci nutritiuum est nimis, & redundans.

LECTIO XI.

LECTIO XI.

LECTIO XI.

Quemadmodum autem colores ex albi & nigri commixtione sunt, ita & sapes ex dulci & amaro.

Quemadmodum autem colores de albi & nigri sunt mixtione, ita et sapes ex dulci & amaro.

Quoniam Philosophus determinauit generationes saporum, hic distinguit species saporum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in communi generationem mediorem saporum. Secundo ostendit quomodo medijs sapes diuersificantur ibi. { Et secundum proportionem &c. } Tertio ostendit quomodo album & nigrum se habeant ad inueniendum ibi. { Et quemadmodum nigrum. } Dicit ergo primo, quod sicut alij colores medijs generantur ex commixtione albi & nigri, vel ipsorum secundum se, vel ex commixtione causarum albi & nigri, ita medijs sapes generantur mixtione dulcis, & amari: vel ipsorum secundum se, vel ex mixtione causarum dulcis, & amari. Calidum enim perfecte digerens humidum, causat saporem dulcem: priuatio autem humidum perfecte digesti, est causa amaritudinis. Alii vero sapes causantur secundum quod humidum medio modo se habet, nec totaliter est consumptum, nec totaliter est indigestum. Quia enim sapor propinquus sequitur humorem quam calorem, non oportet considerare medium & extrema secundum calidum, sed solum humidum aliquantulum passum a siccum & calido: quia in hoc principaliter consistit natura saporis: alioquin si medium & extrema acciperentur in saporibus secundum calidum, non essent dulce & amarum extrema, sed dulce esset medium. Nam calidum intenfum & consumens frigidum, aut digerens calidum, aut omnino deficiens in digerendo propter victoriam frigidi, causat ponticum vel acerosum sapes: calor autem moderatus sufficiens ad digerendum causat dulcedinem. Deinde cum dicitur

Vide S. Th. in 2. de Gene. & Cor. sex. 23.

Tex. co. 20

j. Physico. ca. 27.

Cap. 11.

Tex. co. 10.

Tex. co. 50.

Vide. 2. de Aia. tex. 51. vsq. ad 62.

h ¶ Agit de distinctione mediōrum saporum. Et primo quantum ad differentiam delectabilis & indelectabilis: secūdo quantum ad nomina. ibi { Qui quidem ergo pinguis. } Tertio quantum ad numerum, per similitudinem ad colores. ibi { Ferē enim equales. } Dicit ergo primo, quōd mediū saporē diuersificatur secūdo proportionem commixtionis, in quantum scilicet vnusquisque eorum vel magis vel minus accedit ad dulcedinem, siue amaritudinem. Quod quidem contingit dupliciter, sicut in coloribus dictum est. vno modo secūdo numerale proportionem obseruatā in prædicta commixtione & transmutatione humiditatis calido. alio modo secūdo indeterminatā superabundantiam, abique proportione numeralli. Solum autem illi saporē delectant gustū, qui sunt commixti secūdo numeralem proportionem. Deinde cum dicit.

b Et secūdo proportionem etiā, eo quod magis vel minus vnusquisque est secūdo numeros quosdam commixtionis & motus, siue indeterminate. Qui autem delectationem faciūt, commixti hi in numeris solum.

c Qui quidem ergo pinguis, est dulcis sapor. Amarum vero & salsum ferē idem sunt. Ponticus vero & austerus, & stypticus, & acutus, in medio.

d Ferē enim equales humorum species & colorum sunt. Septē enim amborum species, si quis ponat, sicut rationale, liuidū nigrū aliquid esse. Relinquitur enim flauum quodē albi esse, quē admodū & vnctuosum ē dulcis. puniceus vero & alurgon, & viride, & ciariū in medio albi & nigri. Alij vero mixti ex his.

e Et quemadmodum nigrū priuatio est albi in perspicuo, ita amarum & salsum dulcis in nutrimentali humido. Quare & cinis combustorum amarus omnium. exhalatum enim est ex ipsis potabile.

f Democritus autem & plures Physiologorū quicumque dicunt de sensibilibus, incongruissimū aliquid faciūt. Omnia enim sensibilia tangibilia faciūt. Etenim si hoc taliter se habet, manifestum, quod & aliorū sensuum vnusquisque tactus quidam est. hoc autem quod sit impossibile, nō difficile est discernere.

g Amplius autem cōmuniū sensuum omnium vtuntur quasi propriis. Magnitudinem enim & figuram: & asperum, & lene: amplius autem acutum & obtusum, quod in magnitudine est,

conglutinans substantiam corporis. Vnde feces corporum reolutorum & interminatorum sunt amaræ. In medio autem sunt ponticus, siue mordacitius sapor & austerus, id est acetosus, & stypticus & acutus, ita tamen quod ponticus & acetosus consistunt in humore nondum digesto propter defectum caloris: propter quod fructus indigesti sunt vel acetosi saporis, vt poma acerba, vel pontici, sicut pira acerba. Ponticus tamen sapor videtur plus habere de terrestri. Vnde & terra ferē ponticum saporem habet, acetosus autem videtur plus habere de frigido. Scypticus autem sapor videtur etiam multum habere de terrestri: propinquit enim est pontico, sed plus habet de calido: magis enim ad digestionem accedit. vnde etiam quædam digesta habent saporē stypticum, sicut fructus myrti. Acutus autem sapor significat excessum caloris, non quidem cōsummentis, sed superdigerentis humidum. Deinde cum dicit.

f ¶ Distinguit saporē mediū secūdo numerum per similitudinem ad colores. Et dicit, quod species humorum, id est saporum sunt ferē æquales numero speciebus colorum, septem autē species saporum sic numerandæ sunt, vt pinguis sapor non distinguatur a dulci: Salsus autem distinguatur ab amaro, ita quod si his tribus saporibus addatur alij quatuor superenumerati, erunt. 7. saporē. Similiter etiam rationabiliter dicitur ex parte colorum, quod liuidum se habet ad nigrum, sicut salsū ad amarum. Flauum autem ad album, sicut pingue ad dulce. In medio autem erunt hi colores. Puniceus id est rubeus, & alurgon. i. citrinus: & viridis: & ciariū, id est color cælestis: ita tamen quod viride & ciarium magis appropinquat ad nigrum: puniceum autem & citrinū, magis appropinquat ad album. Sunt autem alij species plurimæ colorū & saporum, ex commixtione prædictorum specierum adinuicem. Deinde cum dicit.

g Et proportione quidem eo quod tum magis, tum minus illorum vnusquisque suscipiat siue per quosdam mixtionis numeros, & motiones, seu indeterminate. Quicumque autem ex illis mixti voluptatem faciunt, ij solum in numeris.

h Pinguis igitur dulcis est sapor, salsus autem & amarus, idem fere sunt, acris vero & austerus, & acerbus, & acidus, in mediocritate consistunt.

i Aequales enim fere saporum, et colorum sunt species. Septem namque vt trimumque species, si quis, ut re et a distat raro, sicut nigrum quodam esse posuerit. Resat igitur flauum quidem albi esse, quemadmodum pingue est dulcis. Puniceum vero, & purpureum, & viride, & ceruleum in intermedio albi & nigri esse. Reliqui autem ex his sunt mixti.

j Et quemadmodum nigrum albi est priuatio in perspicuo, ita salsum, et amarum dulcis in nutrimento humido, quamobrem omnium quæ comburuntur amarus est cinis, ab illis enim potabile exhaustum est.

k Democritus autem, et plurimi Physiologorum, qui de sensibus pertractarunt, absurde sane faciunt. Sensibilia enim omnia tactilia esse volunt. Atqui si istuc hoc se habet modo, manifestum certe est quod aliorum vnusquisque sensuum tactus est quidam, quod autem hoc fieri non possit, haud quaquam difficile est animaduertere.

l Præterea etiam communia sensuum omnium usurpant pro propriis, magnitudo enim, & figura, & asperum, & lene, acutum quinetiam, & obtusum, quæ in corporum sunt mole, cōia sunt sensuum: & si non omnium,

facit. Primo improbat opinionem Atriquorum, quatum ad hoc, quod reducebant omnia sensibilia ad qualitates tangibiles. Secundo quantum ad hoc quod reducebant sensibilia propria ad sensibilia cōia, ibi. { Amplius autem communibus. } Dicit ergo primo, quod Democritus & plurimi Naturalium Philosophorum, quicumque intromittunt se ad loquendum de sensibilibus, faciunt quoddam incongruissimum, quia omnia sensibilia si dicunt esse tangibilia, quod si esset verum, sequeretur quod quilibet sensus esset tactus, cum potentia distinguerentur secundum obiecta. Quod autem hoc sit falsum, facile est videre: quia alij sensus sentiunt per medium extraneum, non autem tactus. Deinde cum dicit.

m Arguit aliquos in hoc, quod vtentur sensibilibus communibus quasi propriis. Reducebat enim colores, & saporē, & alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim, & figura, & asperum, & lene, secūdo quod ad figuram pertinet, & simi-

similiter acutum & obtusum, quæ etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensuum: quæuis non omnia hæc percipiuntur ab omnibus sensibus, percipiuntur tamen saltem tactu & visu. & ita non sunt propria sensibilia, quia sic vno solo sensu sentirentur. Dicit autem, quod acutum & obtusum, quod est in melodiis, vel in magnitudinibus secundum aliam literam, id est in corporibus, ad differentiam acuti, secundum quod est in vocibus & in saporibus. Et quod prædicta sunt sensibilia cōmuniā, manifestat per quoddam signum, quod circa huiusmodi, quæ dicta sunt, decipiuntur sensus: qui tamē non decipiuntur de propriis sensibilibus. sicut visus non decipitur de colore, nec auditus de sonis. Deinde cum dicit.

n Excludit opiniones prædictas in speciali. Et prius narrat eas, secūdo improbat. ibi. { Quæuis autem nullius. } Dicit ergo primo, quod quidam reducunt propria sensibilia ad ista cōmuniā, sicut Democritus, qui nigrū dixit esse asperū, existimans obcuritatem nigri causari propter hoc quod partes, quæ supereminet in aspero, occultant alias. Album autem dixit esse lene, existimans claritatem albi provenire ex hoc, quod lenetotaliter illud refert propter hoc, quod partes eius æqualiter iacent. Saporē autem reduxit ad figuram, propter hoc, quod inuenit acutum & obtusum in saporibus, sicut in figuris, æquiuocatione deceptus. Secundo ibi.

o Improbatur prædictam opinionem de saporibus tribus rationibus. Quarum prima est, quod nullus sensus cognoscit figuram, quasi propria sensibilia: & si essent alij cui sensui propria, maxime pertinerent ad visum. sed si saporē essent figuræ, sequeretur quod gustus magis ea cognosceret. Si ergo hoc est verum, cum sensus aliquis quanto est certior, tanto possit maxime discernere etiam minima in quoquoque genere, sequeretur, quod gustus tamquam certissimus cognosceret communia sensibilia, & maxime discerneret figuram, quod patet esse falsum, quia visus in hoc est potentior. Secūdo rationem ponit ibi.

p Quæ talis est. Omnia sensibilia habent contrarietatem, quia secundum ea fit alteratio, vt probatum est Septimo Physi. sicut in colore sunt contraria album & nigrum, in saporibus autem dulce & amarum, & idem patet in aliis. Videtur autem esse instantia in lumine, quod secundum se non habet contrarietatem, vt pote qualitas propria existens supremi corporis contrarietate caretis. Tenebra vero opponitur ei vt priuatio, non vt contrarium, habet tamen contrarietatem secundum quod partici-

pat in coloribus, sed figura non videtur esse contraria figuræ, nō enim est assignare quod poligoniarum, id est figurarum habentium multos angulos, sit contrarium circumferens, id est circulus: qui nullum angulum habet. Contraria enim maxime distant. Non enim est dare aliquam figuram, qua non sit inuenire aliam plures angulos habentē, ergo saporē non sit figuræ. Tertium ratio nem ponit ibi. { Quæ talis est. } Figuræ sunt infinitæ, sicut & numeri, multiplicatur enim secundum numerum angulorum & linearum, vt patet in triangulo, & quadrangulo. Si ergo saporē essent figuræ, sequeretur, quod essent infinitæ species saporū, quod patet esse falsū, quia nulla esset ratio quare vnus sapor sentiretur & non alius. Non autem discernit sensus infinitos saporē: ergo saporē non sunt figuræ. Vltimo autem epilogando cōcludit quod dictum est de sapore, & gustu alij: quædam autem licet proprietates saporum propriam habent cōsiderationem in libro de Plantis, quem Aristoteles non fecit, sed Theophrastus, vt Alexander hic dicit in commento.

q Omnia præterea sensibilia contrarietatem habent ut in colorum genere, nigro album contrarium: & in saporibus, dulce amaro: figuræ autem figuræ non putatur esse contrarium. Cui enim poligoniarum circumferens contrarium.

r Amplius & figuris existentibus infinitis, necesse & saporē esse infinitos. Quare enim hic quidem facit sensum, hic vero non faciet? De sapore & gustabili quidem igitur dictū sit. alia namque passionē saporum, propriam habent cōsiderationem in de Naturalis scientiæ parte, quæ est de Plantis.

s Odē vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido sicum, hoc facit in genere alio enchimum humidū in aere & in aqua similiter.

t Odem etiam modo de odoribus intelligere opus est. Quod enim in humido sicum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter, & aqua.

u Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

v Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

w Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

x Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

y Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

z Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

aa Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōia cognoscere. Si ergo gustus magis minima quidem, certissimi sensus est discernere circa vnumquodque genus. Quare oportebat gustū & alia omnia sentire, maxime & figurarū esse discernentissimum.

LECTIO XII.

ost quā Philosophus de terminauit de saporibus, hinc incipit determinare de odoribus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de odoribus. In secunda comparat sensum odoratus ad alios sensus, ibi. { Videtur autem sensus qui est odorandi. } Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris, secūdo determinat species ipsius, ibi. { Species autem odorabilis. } Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit actiuum, ibi. { Quoniam vero ab enchimo. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exponit quod dixerat, ibi. { Commune autem his. } Tertio probat, ibi. { Non enim solum. } Dicit ergo primo, quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, scilicet quod aliquid est in generatione saporum passiuum, & aliquid actiuum. Dicitum est enim circa saporē, quod humidum aqueum patitur a sicco terrestri, & sic reductur per actionem caloris ad hoc quod sit saporosum: in generatione autem odoris est actiuum humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor: quasi humore existente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actiuum in odore, passiuum autem est aliquid aliud genus, quod comprehendit sub se aerem, & aquam. Deinde cum dicit.

LECTIO XII.

ost quā Philosophus de terminauit de saporibus, hinc incipit determinare de odoribus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de odoribus. In secunda comparat sensum odoratus ad alios sensus, ibi. { Videtur autem sensus qui est odorandi. } Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris, secūdo determinat species ipsius, ibi. { Species autem odorabilis. } Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit actiuum, ibi. { Quoniam vero ab enchimo. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exponit quod dixerat, ibi. { Commune autem his. } Tertio probat, ibi. { Non enim solum. } Dicit ergo primo, quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, scilicet quod aliquid est in generatione saporum passiuum, & aliquid actiuum. Dicitum est enim circa saporē, quod humidum aqueum patitur a sicco terrestri, & sic reductur per actionem caloris ad hoc quod sit saporosum: in generatione autem odoris est actiuum humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor: quasi humore existente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actiuum in odore, passiuum autem est aliquid aliud genus, quod comprehendit sub se aerem, & aquam. Deinde cum dicit.

ost quā Philosophus de terminauit de saporibus, hinc incipit determinare de odoribus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de odoribus. In secunda comparat sensum odoratus ad alios sensus, ibi. { Videtur autem sensus qui est odorandi. } Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris, secūdo determinat species ipsius, ibi. { Species autem odorabilis. } Circa primum duo facit. Primo manifestat quid sit actiuum, ibi. { Quoniam vero ab enchimo. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exponit quod dixerat, ibi. { Commune autem his. } Tertio probat, ibi. { Non enim solum. } Dicit ergo primo, quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, scilicet quod aliquid est in generatione saporum passiuum, & aliquid actiuum. Dicitum est enim circa saporē, quod humidum aqueum patitur a sicco terrestri, & sic reductur per actionem caloris ad hoc quod sit saporosum: in generatione autem odoris est actiuum humidum enchimum. Et dicitur enchimum ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor: quasi humore existente imbibito, & incorporato alicui sicco, hoc igitur est actiuum in odore, passiuum autem est aliquid aliud genus, quod comprehendit sub se aerem, & aquam. Deinde cum dicit.

Exponit quid sit illud genus commune aeri, & aque, quod est susceptivum odoris. Et dicit, quod commune utriusque dicitur esse perspicuum, non tamen perspicuum, in quantum perspicuum est susceptivum odoris, sed coloris, ut supra habitum est: sed est susceptivum odoris secundum quod est laubile, vel mundabile enchimæ siccitatis, id est secundum quod est receptivum enchimi siccitatis, quam quidem receptionem vocat lauationem, vel mundationem, in quantum aliquid per humidum receptivum natum est alui vel mundari. Deinde cum dicit.

Probat quod susceptivum odoris non solum sit aer, sed etiam aqua. Et primo inducit huius probationem, secundo concludit quid sit proprium susceptivum odoris, ibi. Si quis ergo. Dicit ergo primo, quod odor non solum suscipitur in aere, sed etiam in aqua: & hoc manifeste ostenditur propter hoc, quod pisces alii, ut sunt ostracoderma, id est animalia dura testæ, vivunt in aqua, videntur odorare ex hoc, quod a longe odore trahuntur ad alimentum, quod videre non possunt. Et ex hoc apparet, quod aqua est susceptiva odoris duplici ratione. Primo quidem, quia huiusmodi animalia non vivunt in aere, sed in aqua. Quod autem sub aqua, in qua huiusmodi pisces degunt, non sit aer sed aqua, probat per hoc, quod aer supernatet aquæ, etiam si infra aquam ponatur, sicut patet de vitro inflato si per violæ submergetur, quod super natabit aquæ. Secundo etiam, quia si daretur, quod aer esset infra aquam, cum tamen huiusmodi animalia non respirarent aerem, ita non sentirerent odorem, si solus aer esset odoris susceptivus. Deinde cum dicit.

Concludit quid sit proprium susceptivum odoris. Et dicit, quod ex quo aer & aqua, quæ sunt susceptiva odoris, sunt humida, sequitur quod odor nihil sit aliud quam quædam natura, scilicet forma ab enchimo sicco impressa in humido, quod est aer, & aqua, & illud est odorabile, quod est tale, id est humidum habens naturam sibi impressam ab enchimo sicco. Deinde cum dicit.

Probat, quod enchimus sit effectivum odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel non habent odorem, secundo per diversas opiniones quorundam de odore, ibi. Videtur autem quibusdam. Tertio per affinitatem odoris ad saporem, ibi. Adhuc autem si quidem. Dicit ergo primo, quod manifestum est, quod per ea, quæ habent odorem, quæ hæc passio, quæ est odor, sit impressa ab enchimo, id est ab humore imbibito, &

comprehensio a sicco, ut supra dictum est. Primo enim elementa omnia, scilicet ignis, aqua, terra, carent odore, quia sive sunt humida, sive sicca, sunt enchima, id est sine humore comprehensio a sicco, quia quæ eorum sunt humida habent humidum sine sicco, quæ autem eorum sunt sicca habent siccum sine humido, nisi sit facta aliqua commixtio elementorum. Vnde mare habet et alium odorem: quia in eo siccum terrestris est admixtum humido aqueo, ut manifestatur per falsum saporem. Sal etiam magis habet odorem, quam nitrum. Et quia ista duo scilicet, sal & nitrum habent aliquid de enchimo, manifestatur per hoc quod oleum exeat ab eis per aliquod artificium, & ex hoc manifestatur, quod in eis aliquis humor proprius comprehensus a sicco, sed nitrum minus habet de huiusmodi humore quam sal: & ideo est minus odorabile: secundo manifestatur idem in lapidibus & lignis, & dicitur quod lapis solidus & durus caret odore: quia non habet prædictum humorem, a quo odor causatur, propter magnam sui terrestritatem, sed ligna habent odorem, quia habent aliquid de prædicto humore: quod patet ex hoc, quia inflammabilia sunt propter pinguedinem in eis existentem. Vnde ligna quæ habent humorem magis aquosum, & minus pinguem, quasi non comprehensum a sicco, sunt minus odorabilia, sicut patet per ligno populeo: ligna autem abietis, & pinæ, sunt multum odorabilia, propter pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestatur idem in metallis, iter quæ aurum est minime odorabile, eo quod caret prædicto humore, quod contingit propter eius magnam terrestritatem, quæ significatur ex maximo pondere eius. Est enim ponderosius cæteris metallis. Sed æs, & ferrum est odorabile, quia humidum in eis digestum est imbibitum a sicco, & non est totaliter ab eo separatum, sicut in auro. Vnde & scoriæ eorum propter adustionem humidam, sunt minus odorabiles. Argentum vero & stannum sunt magis odorabilia quam aurum, minus vero quam æs & ferrum. Habent enim humorem magis aquaticum & minus comprehensum a sicco quam æs, & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aequaliter comprehenditur a sicco, non sunt penitus absque odore, sicut aurum. Deinde cum dicit.

Ostendit, quod enchimum sit activum odoris per opiniones aliorum, secundo excludit eas, ibi. Sed neutrum horum. Tertio concludit propositum, ibi. Quoniam ergo. Dicit ergo primo, quod quibusdam videtur, quod odor sit formalis evaporationis, quæ est communis omnium, nunc quidem perspicuum dicimus. Est autem odorabile, non quæ perspicuum, sed quæ sapida siccitatis diluivum absterisiumque est.

Non enim solum in aere, sed in aqua etiam odora existit vis, quod ex piscibus, & ostracoderma genere est manifestum, olfacere namque videntur, cum neque sub aquis sit aer, supernat enim si fuerit, neque ipsa respirent.

Si quisquam igitur & aerem, & aquam ponat humida, erit certe odor sapida natura siccitatis in humido, huiusmodique etiam ipsum est olfactile.

Quod autem a sapido istæ provenit passio, ex ijs quæ odorem habent, quæque illo carent, manifestum esse potest. Elementa enim odorem non habent, ut ignis, aer, terra, aqua, quoniam ex illis cum sicca, tum humida, insipida sunt, nisi commixtum quippiam saporem faciat. Et siccirco mare odorem habet, quoniam saporem, et siccitatem habet, salque nitro odorator est, quod sane desluens ex illo indicat oleum. Nitrum vero terreum est magis, lapidis præterea caret odore: insipidum enim est. Ligna odora sunt, quoniam sapida, & horum aquatica minus. Metallorum quinetiam aurum odore caret, insipidum enim est: æs autem, & ferrum sunt odora, cum vero exustum fuerit humidum omnium odore caret scoriæ, argentum vero & stannum, nonnullis quidem odoratoribus existunt, alijs vero minus odora, aquea enim sunt.

Plerisque autem fumida evaporatione odor esse videtur, quæ terræ & aeris est communis, & omnes in hoc conveniunt de odore, quamobrem dixerat Heraclitus, si omnes res fumus fierent, quæ naves illas dignoscerent. Certe

deinde cum dicit. Concludit quid sit proprium susceptivum odoris. Et dicit, quod ex quo aer & aqua, quæ sunt susceptiva odoris, sunt humida, sequitur quod odor nihil sit aliud quam quædam natura, scilicet forma ab enchimo sicco impressa in humido, quod est aer, & aqua, & illud est odorabile, quod est tale, id est humidum habens naturam sibi impressam ab enchimo sicco. Deinde cum dicit. Probat, quod enchimus sit effectivum odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel non habent odorem, secundo per diversas opiniones quorundam de odore, ibi. Videtur autem quibusdam. Tertio per affinitatem odoris ad saporem, ibi. Adhuc autem si quidem. Dicit ergo primo, quod manifestum est, quod per ea, quæ habent odorem, quæ hæc passio, quæ est odor, sit impressa ab enchimo, id est ab humore imbibito, &

comprehensio a sicco, ut supra dictum est. Primo enim elementa omnia, scilicet ignis, aqua, terra, carent odore, quia sive sunt humida, sive sicca, sunt enchima, id est sine humore comprehensio a sicco, quia quæ eorum sunt humida habent humidum sine sicco, quæ autem eorum sunt sicca habent siccum sine humido, nisi sit facta aliqua commixtio elementorum. Vnde mare habet et alium odorem: quia in eo siccum terrestris est admixtum humido aqueo, ut manifestatur per falsum saporem. Sal etiam magis habet odorem, quam nitrum. Et quia ista duo scilicet, sal & nitrum habent aliquid de enchimo, manifestatur per hoc quod oleum exeat ab eis per aliquod artificium, & ex hoc manifestatur, quod in eis aliquis humor proprius comprehensus a sicco, sed nitrum minus habet de huiusmodi humore quam sal: & ideo est minus odorabile: secundo manifestatur idem in lapidibus & lignis, & dicitur quod lapis solidus & durus caret odore: quia non habet prædictum humorem, a quo odor causatur, propter magnam sui terrestritatem, sed ligna habent odorem, quia habent aliquid de prædicto humore: quod patet ex hoc, quia inflammabilia sunt propter pinguedinem in eis existentem. Vnde ligna quæ habent humorem magis aquosum, & minus pinguem, quasi non comprehensum a sicco, sunt minus odorabilia, sicut patet per ligno populeo: ligna autem abietis, & pinæ, sunt multum odorabilia, propter pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestatur idem in metallis, iter quæ aurum est minime odorabile, eo quod caret prædicto humore, quod contingit propter eius magnam terrestritatem, quæ significatur ex maximo pondere eius. Est enim ponderosius cæteris metallis. Sed æs, & ferrum est odorabile, quia humidum in eis digestum est imbibitum a sicco, & non est totaliter ab eo separatum, sicut in auro. Vnde & scoriæ eorum propter adustionem humidam, sunt minus odorabiles. Argentum vero & stannum sunt magis odorabilia quam aurum, minus vero quam æs & ferrum. Habent enim humorem magis aquaticum & minus comprehensum a sicco quam æs, & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aequaliter comprehenditur a sicco, non sunt penitus absque odore, sicut aurum. Deinde cum dicit.

Ostendit, quod enchimum sit activum odoris per opiniones aliorum, secundo excludit eas, ibi. Sed neutrum horum. Tertio concludit propositum, ibi. Quoniam ergo. Dicit ergo primo, quod quibusdam videtur, quod odor sit formalis evaporationis, quæ est communis omnium, nunc quidem perspicuum dicimus. Est autem odorabile, non quæ perspicuum, sed quæ sapida siccitatis diluivum absterisiumque est.

Non enim solum in aere, sed in aqua etiam odora existit vis, quod ex piscibus, & ostracoderma genere est manifestum, olfacere namque videntur, cum neque sub aquis sit aer, supernat enim si fuerit, neque ipsa respirent.

Si quisquam igitur & aerem, & aquam ponat humida, erit certe odor sapida natura siccitatis in humido, huiusmodique etiam ipsum est olfactile.

Quod autem a sapido istæ provenit passio, ex ijs quæ odorem habent, quæque illo carent, manifestum esse potest. Elementa enim odorem non habent, ut ignis, aer, terra, aqua, quoniam ex illis cum sicca, tum humida, insipida sunt, nisi commixtum quippiam saporem faciat. Et siccirco mare odorem habet, quoniam saporem, et siccitatem habet, salque nitro odorator est, quod sane desluens ex illo indicat oleum. Nitrum vero terreum est magis, lapidis præterea caret odore: insipidum enim est. Ligna odora sunt, quoniam sapida, & horum aquatica minus. Metallorum quinetiam aurum odore caret, insipidum enim est: æs autem, & ferrum sunt odora, cum vero exustum fuerit humidum omnium odore caret scoriæ, argentum vero & stannum, nonnullis quidem odoratoribus existunt, alijs vero minus odora, aquea enim sunt.

Plerisque autem fumida evaporatione odor esse videtur, quæ terræ & aeris est communis, & omnes in hoc conveniunt de odore, quamobrem dixerat Heraclitus, si omnes res fumus fierent, quæ naves illas dignoscerent. Certe

deinde cum dicit. Concludit quid sit proprium susceptivum odoris. Et dicit, quod ex quo aer & aqua, quæ sunt susceptiva odoris, sunt humida, sequitur quod odor nihil sit aliud quam quædam natura, scilicet forma ab enchimo sicco impressa in humido, quod est aer, & aqua, & illud est odorabile, quod est tale, id est humidum habens naturam sibi impressam ab enchimo sicco. Deinde cum dicit. Probat, quod enchimus sit effectivum odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel non habent odorem, secundo per diversas opiniones quorundam de odore, ibi. Videtur autem quibusdam. Tertio per affinitatem odoris ad saporem, ibi. Adhuc autem si quidem. Dicit ergo primo, quod manifestum est, quod per ea, quæ habent odorem, quæ hæc passio, quæ est odor, sit impressa ab enchimo, id est ab humore imbibito, &

comprehensio a sicco, ut supra dictum est. Primo enim elementa omnia, scilicet ignis, aqua, terra, carent odore, quia sive sunt humida, sive sicca, sunt enchima, id est sine humore comprehensio a sicco, quia quæ eorum sunt humida habent humidum sine sicco, quæ autem eorum sunt sicca habent siccum sine humido, nisi sit facta aliqua commixtio elementorum. Vnde mare habet et alium odorem: quia in eo siccum terrestris est admixtum humido aqueo, ut manifestatur per falsum saporem. Sal etiam magis habet odorem, quam nitrum. Et quia ista duo scilicet, sal & nitrum habent aliquid de enchimo, manifestatur per hoc quod oleum exeat ab eis per aliquod artificium, & ex hoc manifestatur, quod in eis aliquis humor proprius comprehensus a sicco, sed nitrum minus habet de huiusmodi humore quam sal: & ideo est minus odorabile: secundo manifestatur idem in lapidibus & lignis, & dicitur quod lapis solidus & durus caret odore: quia non habet prædictum humorem, a quo odor causatur, propter magnam sui terrestritatem, sed ligna habent odorem, quia habent aliquid de prædicto humore: quod patet ex hoc, quia inflammabilia sunt propter pinguedinem in eis existentem. Vnde ligna quæ habent humorem magis aquosum, & minus pinguem, quasi non comprehensum a sicco, sunt minus odorabilia, sicut patet per ligno populeo: ligna autem abietis, & pinæ, sunt multum odorabilia, propter pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestatur idem in metallis, iter quæ aurum est minime odorabile, eo quod caret prædicto humore, quod contingit propter eius magnam terrestritatem, quæ significatur ex maximo pondere eius. Est enim ponderosius cæteris metallis. Sed æs, & ferrum est odorabile, quia humidum in eis digestum est imbibitum a sicco, & non est totaliter ab eo separatum, sicut in auro. Vnde & scoriæ eorum propter adustionem humidam, sunt minus odorabiles. Argentum vero & stannum sunt magis odorabilia quam aurum, minus vero quam æs & ferrum. Habent enim humorem magis aquaticum & minus comprehensum a sicco quam æs, & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aequaliter comprehenditur a sicco, non sunt penitus absque odore, sicut aurum. Deinde cum dicit.

Ostendit, quod enchimum sit activum odoris per opiniones aliorum, secundo excludit eas, ibi. Sed neutrum horum. Tertio concludit propositum, ibi. Quoniam ergo. Dicit ergo primo, quod quibusdam videtur, quod odor sit formalis evaporationis, quæ est communis omnium, nunc quidem perspicuum dicimus. Est autem odorabile, non quæ perspicuum, sed quæ sapida siccitatis diluivum absterisiumque est.

Non enim solum in aere, sed in aqua etiam odora existit vis, quod ex piscibus, & ostracoderma genere est manifestum, olfacere namque videntur, cum neque sub aquis sit aer, supernat enim si fuerit, neque ipsa respirent.

Si quisquam igitur & aerem, & aquam ponat humida, erit certe odor sapida natura siccitatis in humido, huiusmodique etiam ipsum est olfactile.

quæ est communis aeri & terræ, quasi medium inter ea: quia est aliquid resolutum a sicco terrestri, non pertingens ad subtilitatem aerem: & omnes Antiqui, qui loquuntur de odore, propinqui fuerunt ad hanc positionem. Vnde & Heraclitus dicit, quod si omnia entia resolverentur in fumum, nares percipientes odorem, discerneret omnia entia, quasi omnia entia essent odores. Existimabat enim Heraclitus vaporem esse rerum principium. Quia tamen non omnes Philosophi posuerunt odorem esse fumum, sed quidam aliquid simile, ideo ad hæc diuersitatem manifestandam subiungit, quod quidam attribuant odori exhalationem, quidam evaporationem, quidam utrumque & ostendit differentiam inter hæc duo, quia evaporationis nihil aliud est quam quedam humiditas aquæ soluta, exhalatio autem sue fumus est communis aeri & terre: cum sit resolutio quedam ex sicco terrestri, sicut dictum est. Et signum huius differentie est, quod ex evaporatione aquæ condensata generatur aqua, ex fumali autem evaporatione aliquid terrestris. Secundo, ibi.

Excludit prædictas positiones duabus rationibus. Quarum prima est, quia vapor pertinet ad aquam, quæ non est odorabilis absque admixtione siccitatis, sicut supra dictum est: fumus autem non potest fieri in aqua, in qua tamen fit odor, ut supra est ostensum per hoc, quod quædam animalia odorant in aqua: ergo odor non est fumus, nec vapor: Secunda ratio est, ibi.

Quæ talis est. Si milis ratio est, quæ evaporationis dicitur odor, & quod colores dicuntur effluiones: sed illud non dicitur bene de coloribus, ut supra dictum est, ergo nec istud bene dicitur de odoribus. Vtrobique enim sequitur, quod sensus fiat per tactum, & odoratum, & coloratum, & quod corpora odorata & visibilia diminuerentur, & ita dem totaliter resolverentur per effluionem vel resolutionem, & hoc est inconueniens, præsertim cum inueniatur tam a remotis aliquid videri, & odorari, quod nullo modo resolutio corporis visque illud reduci possit. Sic namque tantam distantiam, & calorem, & odorem per spirituum immutationem medii percipi possunt. Deinde cum dicit.

Concludit propositum, scilicet, quod ex quo odor non est nec vapor nec fumus, manifestum est quod humidum, quod est in spiritu, id est in aere, & in aqua patitur ab enchima siccitate, & sic odor fit & sentitur. Humidum enim non solum inuenitur in aqua, sed etiam in aere. Deinde cum dicit.

Manifestat, quod enchimum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchimum similiter faciet odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aqueum facit sapores, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

Manifestat propositum adaptando odores saporibus. Et dicit, quod in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur enim acetosi & dulces, odores & austeri, & styptici, & potici & crassi, sicut & saporibus: sed amaros odores non dicimus: sed putridi odores proportionaliter respondent amari saporibus: quia amari saporibus difficile sorbentur. Putrida sunt diarsana purusta, id est difficilis respirationis. Vnde manifestum est ex hac affinitate odoris ad saporem, quod sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & mouet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Concludit propositum, scilicet, quod ex quo odor non est nec vapor nec fumus, manifestum est quod humidum, quod est in spiritu, id est in aere, & in aqua patitur ab enchima siccitate, & sic odor fit & sentitur. Humidum enim non solum inuenitur in aqua, sed etiam in aere. Deinde cum dicit.

Manifestat, quod enchimum sit activum odoris per affinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchimum similiter faciet odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestris lauat per humidum aqueum facit sapores, manifestum est quod odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

Manifestat propositum adaptando odores saporibus. Et dicit, quod in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur enim acetosi & dulces, odores & austeri, & styptici, & potici & crassi, sicut & saporibus: sed amaros odores non dicimus: sed putridi odores proportionaliter respondent amari saporibus: quia amari saporibus difficile sorbentur. Putrida sunt diarsana purusta, id est difficilis respirationis. Vnde manifestum est ex hac affinitate odoris ad saporem, quod sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio, ibi.

Probat prædictam affinitatem per impedimenta saporis & odoris, quæ per frigus & congelationem, saporibus hebetantur & odores extenuantur, in quantum prædicta auferunt calidum, quod generat & mouet odores, & saporibus, ut ex dictis apparet.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

Et hanc ob causam frigus & congelatio saporibus obtundunt, & odores euanescent faciant, quando quidem calidum, quod archibetatur, & mouet frigus & gelu interimunt.

LECTIO XIII.

Ostendit quod enchimum sit activum odoris per opiniones aliorum, secundo excludit eas, ibi. Sed neutrum horum. Tertio concludit propositum, ibi. Quoniam ergo. Dicit ergo primo, quod quibusdam videtur, quod odor sit formalis evaporationis, quæ est communis omnium, nunc quidem perspicuum dicimus. Est autem odorabile, non quæ perspicuum, sed quæ sapida siccitatis diluivum absterisiumque est.

LECTIO XIII.

Pecies autem odorabilis duæ sunt. Non enim sicut quidam dicunt,

LECTIO XIII.

Pecies autem rei odorabilis duæ sunt, non enim ut quidam asserunt, nullæ sunt odoris secundum se, ibi. Quodam autem secundum ipsos. Dicit ergo primo.

Go primo, qd duz sunt species odorabilis, vna quidem per conuenientiam ad sapores, alia secundum se. Fallum est enim quod quidam dicunt, odorabile species non habere, sed oportet deter- minare quomodo habeat, & quomodo non habet. Est enim de- terminare species odorum secundum conuenientiam ad species saporum, vt supra di-

ctum est, non autem sunt determinate o- doris species secun- dum se, nisi solum secu- dum diuersa odora- bilia: sicut si dicam^o alium esse odore ro- sarum, & violarum, & aliorum huiusmo- di. Discernitur tamē in his odoribus dele- ctabile & abhomina- bile. Deinde cum dicit.

b ¶ Determinat de speciebus odorum, quæ consequuntur species saporum. Et dicit, qd inter odora- bilia aliquid est odo- ratiuum secundum saporis species, vt su- pra dictum est, & iō delectabile contri- stans est in eis secun- dum accidens, idest non in quantum ha- bent odorem, sed in quantum eorū odor significat nutrimen- tum. Odor enim est quædam passio nutri- menti, sicut & sapor: animal enim discer- nit conueniens nu- trimentum a remo- tis per odorem, sicut coniunctum per sa- porem. Et ideo hu- iusmodi odores non sunt delectabiles ani- malibus repletis, & quæ cibo non indi- gent, sicut nec escæ habēs hos odores est his delectabilis, sed animalibus appeten- tibus cibum, idest e- surientibus, vel sitien- tibus sunt huiusmo- di odores appetibi- les, sicut & cibis vel potus est eis appeti- bilis. Vnde manifesta- tum est qd huiusmo- di odorabile habet delectationem, & tri- stitiam secundum ac- cidens, sicut dictū est scilicet ratione nu- trimenti. Et quia nu- trimentum est com- mune omnibus ani- malibus, iccirco om- nia animalia perci- piunt hos odores: qd tamen intelligendum est de omnibus ani- malibus habentibus motum progressiuū, quæ necessario habent querere alimentum ex longinquo per odorem, animalibus au- tem immobilibus sufficit gustus, & tactus ad discernendum con- uenientiam alimenti. Deinde cum dicit.

c ¶ Determinat species odoris, secundo ostendit a quibus animalibus perci- piatur, ibi. ¶ Hoc quidem igitur odorabile. ¶ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo probat propo- sitionem, ibi. ¶ Nihil enim magis. ¶ Tertio excludit obiectionem cō- trariam, ibi. ¶ Qui autem nunc commiscet. ¶ Dicit ergo primo,

non sunt species odorabilis, sed sunt. Determinandum autem quomodo sunt, & quomodo non sunt.

b Hoc quidem enim est secun- dum sapores ordinatum ipso- rum, sicut dictum est, & delecta- bile, & triste habent secundum accidens. Quoniā enim nutriti- ui passio est, appetentibus qui- dem delectabiles odores eorū sunt: plenis autem & nihil gen- tibus nō delectabiles, neque o- dores. Et escæ habēs odores qui- buscunque non delectabilis, ne- que his. Quare iste quidem, iue- lut diximus, secundū accidens quidem habent delectabile, & triste, propter quod omnibus sunt communes animalibus.

c Quidam autem odores secun- dum seipfos delectabiles sunt, quemadmodum illi qui florū.

d Nihil enim magis vel minus ad escam inuitant, nec confes- runt ad desiderium quicquam, sed contrarium magis. Verum enim est, quod Euripidem vitu- perans Stratis dixit. Quando lentem decoquis, non infundas myron.

e Qui autem nunc commiscēt ad potationes tales virtutes, vim faciunt per vsum delecta- tionis: donec vtique a duobus sē- sibus fiat delectabile: quemad- modum vnum & ab vno.

f Hoc quidē igitur odorabile, proprium hominis est. Quod autem secundum sapores ordi- natum est, & aliorum animalū est, sicut dictum est prius. Et il- lorum quidem, quia secundum accidens habent delectabile, di- uiduntur species secundum sa- pores. Istius autem, nō iam pro- pterea quod natura ipsius est se-

F quod quidam odores sunt delectabiles & seipfos, idest non per comparationem ad alimentum, sicut fit de odoribus florū. Deinde cum dicit.

d ¶ Probat, quod huiusmodi odores sūt secundum se delecta- biles, quæ scilicet non habent conferre ad escā: vt videlicet appe- tentes escam magis his odoribus delectā- tur, & repleti minus. Neque etiam huius- modi odores confe- runt aliquid ad desi- derium escæ, sicut o- dores, de quibus su- pra dictum est, pro- mouētes escæ appeti- tū, sed magis accide- rit, quia per imixtionē horū odo- rabiliū, redditur escæ indelectabilis: quia frequenter quæ bene redolent secun- dū huiusmodi odo- rem, sunt mali sapor- is. Et inducit ad hoc verbum cuiusdā po- etæ comici, qui Stra- tis dicebatur, qui in vituperium alexius po- etæ, scilicet Euripidis, exquirentis ci- baria nimis delicata parata dixit. Quan- do lētem decoquis, nō infundas myron, idest vnguētum suauiter redolens. qd. nō oportet qd in pul- mento tuo apponas aliqua suauiter redo- lētia. Deinde cū dicit.

e ¶ Excludit obie- ctionem quæ posset fieri propter confue- tudinem quorūdam talia cibis admiscen- rium. Sed ipse respō- det dicens, quod illi qui huiusmodi virtu- tes, idest res odorife- ras, commiscēt cibis & potibus, faciunt p- consuetudinem quā- dam violentiam nat- urali delectationi, vt scilicet perueniat ad hoc qd vnum & idem sit delectabile duobus sensibus, sci- licet gustui & odora- tui: sicut naturaliter est vnum delectabile vni sensui. Deinde cum dicit

f ¶ Ostendit a qui- bus huiusmodi odo- rabilia percipiuntur. Et circa hoc tria fa- cit. Primo proponit quod intendit, Secū- do assignat causam di- storum, ibi. ¶ Causa autem est. ¶ Tertio excludit obiectionem ibi. ¶ Cibis. ¶ Dicit ergo primo, qd hoc odorabile, quod secundum se delectat, vel contritatur ē proprium hominis, quia, scilicet io- lus homo huiusmodi odorabilia discernit, & in eis delectatur, vel contritatur. Vnde quantum ad hoc abundat in homine sē- sus odoratus præ aliis animalibus. Sed odor, qui coordinatur sa- pori, cōpetit etiā aliis animalibus, quæ in huiusmodi odoribus discernendis, habent acutiorem sensum qd homo, & quantum ad hoc supra dixit, qd sensum odoratus habemus peiorem aliis ani- malibus. Et quia illi odores, qui coordinantur saporibus, habent delectationem per accidens, s. per comparatiōem ad escam, ideo species

Aliud enim horum genus per sa- pores (ut diximus) est ordinatum, & cum suauitate, tum triste per accidens ha- bet, quoniā enim illius, quod alii, sunt passiones, appetentibus quidem sua- ues illorum sunt odores: saturis autem & nullius indigentibus, neque odores sunt suauis, neque id, quod odores ha- bet alimentum eisdem suauis est, quā- obrem ij quidem (ut diximus) ex acci- denti suauis & triste in se habent, qua propter omnium communes sunt ani- mantium.

H Odorum autem nonnulli per se sua- ues sunt, ut florū.

I Siquidem magis aut minus nihil ad escas inuitant, neque ad appetentiam quicquam conferunt, sed contrarium efficiunt magis. Verum, etenim est, quod in Euripidem cauillatus est Stra- tis, cum lenticula coquitur, unguenti nihil infundito.

K Atqui nostri temporis homines ta- les in poculis odorum miscentes vires, assuetudine vim voluptati sacre con- tendunt, ut a duobus suauitas proue- niat sensibus, ut una ab unico.

L Hoc autem odoris genus homini est proprium, cum illud, quod saporibus est applicitum, alijs; etiam (ut dictum est) animalibus competat. Et il- lorum quidem species, quoniam ex ac- cidenti suauis & triste habent, per sa- pores determinantur; huius autem

Species eorum distinguit secundum species saporum: qd non con- tingit in his odoribus, qui secundum propriam naturam ha- bent tristitiam, vel delectationem, sed huius odoris species di- stingui non possunt nisi secundum odorabilia, vt dictum est. De- inde cum dicit.

g ¶ Assignat cau- sam prædictorum, & dicit, qd odor secu- dum se delectabilis, est proprius hominis ad contemperandum frigiditatem cerebri ipsius. Homo enim habet maius cerebrū secundum quantita- tem sui corporis in- ter cetera animalia, cerebrū autem secun- dum suam naturam est frigidū: & sanguis qui circa cerebrū con- tinetur i quibusdam subtilibus venis, est de facili in frigidabi- lis, & ex hoc contin- git, quod sumi resolu- ti a cibo sursum ascē- dentes, propter loci in frigidationem, in- spissantur in frigidari: & ex hoc causantur rheumaticæ infirmi- tates in hominibus, & ideo i adiutorium sanitatis cōtra super- fluam cerebri frigiditatem attributa est i- sta species odoris ho- minibus, & si quando que huiusmodi odo- res grauet cerebrum, hoc est, quia non ad- hibentur secundum qd debent, sed super- huc ipsum calefacien- tes faciūt nimiam re- solutionem, sed si mo- do debito adhibeantur conferunt ad sanita- tem: & hoc manifeste apparet ex effectu, cū tamen nulla alia vir- litas appareat talis o- doris, parum enim de- seruit intellectui per- ceptio talium odorū ad inuestigandas na- turas rerum: cui mul- tum deseruit visus & auditus, vt supra o- stensum est. Deinde cum dicit.

h ¶ Excludit quan- dā obiectionem. Pos- set enim aliquis dice- re, quod ad prædictū remediū sanitatis suf- ficeret aliqua species odorabilis, quæ coor- dinatur saporis, sed ip- se respondet, quod il- la species odoris, quæ est delectabilis, ppter cibum multoties mag- is grauat caput, vel propter superfluā hu- miditatem, vel ppter superfluam siccitatem. Sed illa species odoris, quæ est secundum se delectabilis, semper est utilis ad sanitatem ex sui natura. Ad- dit autē (vt est dicere) ppter indebitum vsum. Deinde cū dicit.

i ¶ Concludit ex prædictis debentur modum odorandi. Et pri- mo in hominibus & in aliis animalibus respirantibus, secundo

secundum seipsam delectabilis, aut tristis.

g Causa autem cur proprius sit hominis talis odor, est propter frigidū, quod circa cerebrum est. Frigidum enim natura existente cerebro & sanguine, qui circa il- lud in angustis venis existente subtili & puro, de facili autem in frigidabili: propter quod & ci- bi fumositas in frigidata, ppter locum, rheumaticas ægritudi- nes facit hominibus, ppter qd facta est itta species odoris. Nul- lum enim aliud est opus ipsius quàm hoc. Hoc autem facit ma- nifeste.

h Cibis enim delectabilis, exi- stens & siccus & humidus mul- toties infirmans est. Qui autem ab odore secundum seipsum o- dor operi, quomodocunque se habeat, semper utilis est, ut est dicere.

i Et propter hoc fit per respira- tionem non omnibus, sed homi- nibus, & sanguinem habenti- bus, velut quadrupedibus, & ma- gis participatibus naturā aeris.

K Ascendentibus namque odo- ribus ad cerebrum propter le- uitatem caloris, quæ in ipsis, sa- nius habent circa locum hunc. Odoris namque virtus natura calida est. Vtitur autem natura respiratione ad duo, vt operose quidem ad thoracis adiutoriū, vt aduentitie ad odorem. Respi- rante enim sicut ex transitu fa- cit per nares motum. Proprium autem hominis naturā tale ge- nus odoris: quia plus cerebrum & humidius habet alijs animali- bus secundum magnitudinem, propter hoc enim & solum, vt est dicere, aliorum animalium homo, & gaudet florū & talium odoribus: commensuratur enim eorum calor & motus ad hiper- bolem eius quæ in loco frigiditatis, & humiditatis est.

l Aliis vero quæcunq; pulmo- nem habent ob respirationem, alterius generis odoris sensum

A in animalibus non respirantibus, ibi. ¶ Quæ vero non respirat. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit: secun- do assignat causam propositam quantum ad homines, ibi. ¶ Affe- rentibus namque. ¶ Tertio quantum ad alia animalia, ibi. ¶ Aliis vero. ¶ Dicit ergo primo, quod quia odor vilis est ad contempe- randum cerebri frigi- ditatē, ideo odoratio fit per respirationem, non quidem in oibus animalibus, sed in ho- minibus, & quibusdā animalibus habenti- bus sanguinem, sicut in quadrupedibus, & auibis quæ ē magis participant aerem, & naturam aeris, vt eo- rum motus demon- strat. Deinde cum dicit.

k ¶ Manifestat cām, quare odor percipi- tur respirando quan- tum ad homines. Et dicit, qd odores ascen- dunt ad cerebrum, quæ calorigenes qd resolu- it odores, dat eis quā- dam leuitatem, vt su- periora petant: & ex hoc sequitur quædā sanitas circa cerebrū. Odor. n. habet virtu- tem calefaciendi pro- pter calidum igneū a quo causatur, & re- soluitur. Vnde natu- rā vitur respirationē ad duo, vt operose quidem, idest principali- ter ad adiutoriū tho- racis, i. pectoris, & ad refrigeriū caloris cor- dis. Vt aduentitie au- tem i. secundario ad percipiendum odorē. Dum enim homo re- spirat commouet æe- rem per nares attra- hendo: & sic facit per- transire odores vsque ad organum olfactus. Ideo autem tale ge- nus est proprium natu- ræ humanæ, quia ho- mo habet in cer cere- ra animalia, secundum proportionē suæ ma- gnitudinis, maius ce- rebrum, & humidius aliis animalibus, & iō solus homo inter cæ- tera animalia sentit, & delectatur in odo- ribus florū, & alio- rum huiusmodi odo- rum: & motus ad cere- brum reducit ad debi- tam mensuram hy- perbolem, idest super- excessum frigiditatis & humiditatis cere- bri. Addit autem, ut est dicere, quia alia animalia fugiunt ma- los odores, in quantum sunt corruptiui. De- inde cum dicit.

l ¶ Assignat causam odorandi per respirationem quantum ad alia animalia. Et dicit, quod animalibus habentibus pulmo- nem, quæ sola respirant, natura dedit sensum alterius odoris, idest pertinentis ad cibum per respirationem, vt non faciat duo organa,

Quoniam suavis plerumque cibus cum siccus, tum humidus morbosus est. Suavis autem per se odor quoquo modo se habentibus semper, ut ita d- catur, est salubris.

Et hæc ob causam per spirationem fit non omnibus, sed hominibus, & ijs quæ sanguinem habent quadrupedi- bus: quoniam ijs, quæ aerea magis sunt naturæ.

Cum enim propter caloris in se re- perti leuitatem sursum ad cerebrum ferantur odores, locus certe ille salu- brius se habet, odorum nāque vis sua- pte natura calida est. Ad duo autem natura spirandi utitur opere, ex pro- posito quidem ad pectoris auxilium, præter propositum autem ad odorem spirant enim animalia, ceu ex tractu per nares efficitur motio. Hominis au- tem naturæ proprium est eiusmodi o- dorum genus: quoniam pro magnitu- dine amplissimum & humidissimum animalium omnium habet cerebrum, & eam ob causam solis, ut ita dicatur, inter reliqua animalia & sentit. & de- lectatur florū taliumque id genus, odoribus homo: commensurata enim illorum est caliditas & motio, ad su- perfluentem loci illius humiditatem & frigiditatem.

Alijs autem quæcunque pulmones habent spirandi opera alterius odorū generis sensū concessit natura, ne duo

inde cum dicit. l ¶ Assignat causam odorandi per respirationem quantum ad alia animalia. Et dicit, quod animalibus habentibus pulmo- nem, quæ sola respirant, natura dedit sensum alterius odoris, idest pertinentis ad cibum per respirationem, vt non faciat duo organa,

organum, vnum respirandi, & aliud odorandi cum sufficiat organum respirandi, etiam ad odorandum, sicut hominibus, quantum ad duo genera odorabilium, ita etiam aliis animalibus quantum ad vnum tantum.

LECTIO XIII.

Philosophus ostendit quod homines, & quedam animalia odorant respirando, hic inquirat quomodo animalia non respirantia odorant. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid circa huiusmodi animalia sit manifestum, secundo quid circa ea sit dubium, ubi dicitur Quomodo autem &c. Dicit ergo primo manifestum esse, quod animalia, que non respirant, sentiant odorabile, ex hoc, quod videmus pisces & omne genus enthomorum id est in receptorum animalium, sicut sunt formicæ, apes, & huiusmodi, acute sentire de longe nutrimentum suum, quando distant a proprio cibo, plus quam per proprium visum, possent id percipere. Vnde manifestum est, quod percipiunt propter nutritivam speciem odoris, id est in quantum sentiant illam odoris speciem, quæ proportionatur saporis: & indicat qualitatem nutrimenti. Et ponit exemplum de apibus, quæ longe moventur ad suum cibum querendum, scilicet mel: & de quibusdam formicis parvis, quæ habent sex pedes, & de quibusdam animalibus aliis, que purpuræ vocantur propter colorem: & similiter multa animalia non respirantia inveniuntur, quæ acute a remotis sentiunt suam escam propter odorem. Deinde cum dicitur b. Ostendit, quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo movet dubitationem, Secundo soluit, ubi dicitur Sed non forte eodem. Tertio manifestat solutionem magis per simile, ubi dicitur Similiter autem & aliorum. Dicit ergo primo, quod cum manifestum sit quod prædicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiant odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, scilicet respirando. Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa prædicta animalia apparet, quod non respirant: & tamen sentiunt odorabile. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens quod quo-

dedit natura, ut non duo sensoria faciat, sufficit enim, quoniam quidem & ut respirantibus, quæ admodum hominibus vtrorumque odorabilium his alterorum solum existens sensus.

LECTIO XIII.

Væ vero non respirant, quod quidem odorabilis, manifestum est. Etenim pisces & enthomorum genus omne, diligenter sentit de longe, propter nutritivam speciem odoris, remota multum a propria esca, quem admodum apes faciunt ad mel, & parvarum formicarum genus, quas vocant quidam senipas, & marinorum purpuræ, & aliorum multa talium animalium acute sentiunt escam propter odorem.

Quomodo autem sentiunt non tumiliter manifestum, propter quod utique dubitabit aliquis quomodo sentiunt odorem, si spirantibus quidem omnibus sit spirare vno modo. Hoc enim videtur in respirantibus accidere omnibus. Illorum autem nullum respirat, sentiunt tamen, nisi aliquis præter quinque sensus alios, hoc aut impossibile. Odorabilis enim olfactus: illa vero hoc sentiunt.

Sed non forte eodem modo. Sed respirantibus quidem spiritus aufert superiacens: quemadmodum cooperulum quoddam. Quare non sentiunt non respirantia, his autem non respirantibus, ablatum est hoc: quem admodum in oculis. Quædam enim animalium habent palpebras: quibus non reuelatis, minime possunt videre. Quæ autem habent duos oculos, non habent. Quare non egent villo, quod illa reuelet, sed vident a facultate existente in illis statim.

Primo movet dubitationem, Secundo soluit, ubi dicitur Sed non forte eodem. Tertio manifestat solutionem magis per simile, ubi dicitur Similiter autem & aliorum. Dicit ergo primo, quod cum manifestum sit quod prædicta animalia sentiunt odorem, non est manifestum quomodo sentiant odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, scilicet respirando. Hoc enim per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa prædicta animalia apparet, quod non respirant: & tamen sentiunt odorabile. Posset autem aliquis assignare rationem, dicens quod quo-

dam alio sensu, qui est præter quinque sensus nominatos, huiusmodi animalia sentiunt odorabile, & posset videri responso probabilis, quia sentire est pati quoddam: vnde diuersus modus sentiendi est quasi diuersus modus patiendi, qui indicat diuersitatem potentie passivæ, sicut diuersus modus agendi significat diuersitatem virtutis activæ, videmus enim quod quanto calor est fortior, tanto calefactio est vehementior, & sic ex parte passivorum, quæ alio modo patiuntur, aliam potentiam passivam habere videtur, & sic quæ alio modo sentiunt videtur habere alium sensum. Sed quod alio modo sentiant odorabile est impossibile: quia ubi est idem sensibile, est idem sensus. Potest enim distinguuntur in obiecta. Idem autem est sensibile, quod sentiunt vtraque animalia, scilicet odorabile. Vnde non potest esse alius sensus. Deinde cum dicitur c. Soluit præmissam dubitationem per hoc quod idem odorabile sentiunt cum eodem sensu, sed non eodem modo. Considerandum enim est, quod modus sentiendi potest diuersificari dupliciter. Vno modo per se, quod est secundum diuersam habitudinem sensibiles ad sensum, & talis diuersitas modo sentiendi diuersificat sensum: puta, quod vnus sensus sentit sensibile coniunctum, sicut tactus: alius autem sensibile remotum, sicut visus. Est & alia diuersitas in modo sentiendi per accidens, quæ non diuersificat sensum, & attenditur secundum remotionem prohibentis, & talis diuersitas in modo sentiendi est in proposito: quia in animalibus respirantibus, per respirationem remouetur quoddam, quod per modum cooperuli subiacet organo odoratus: & ideo quando non respirant impediuntur ab odorando propter huiusmodi cooperulum. Sed animalia non respirantia carent huiusmodi cooperulo: & ideo non indigent respiratione ad odorandum: sicut videmus in oculis, quod quedam animalia habent palpebras, quæ si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia videre. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiori visu propter securitatem oculi, ut oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duos oculos quasi non indigentia acuto visu, non habent huiusmodi palpebras: & ideo non indigent alio quo motu aperiente palpebras ad videndum, sed statim oculos habent ad videndum facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicitur Manifeste-

sensu faceret, sufficit enim quando sic respirant, ut hominibus vtriusque olfactilis, ita ipsi alterius solum attributus sensus.

LECTIO XIII.

Vacunque vero non spirant, quod quidem olfactile sentiunt, manifestum certe est, pisces enim & insectorum genus vniuersum exquisitè, & de longe, propter altitatem odoris speciem, sentiunt multum etiam a peculiari esca remota, ut apes in melle faciunt, magnarumque genus formicarum, quas senipas quidam vocant, & ex marinis purpuræ, & pleraque alia eiusmodi propter odorem acute præsentunt escas.

Qua vero resentiunt, non æque est manifestum. Quamobrem iure quispiam ambigere posset, quænam res odores sentiant, si quidem spirantibus olfactu uno contingit modo, hoc enim in ipsi quæ spirant apparet omnibus, illorum vero spirat nullum, cum tamen sentiunt, nisi forte quispiam præter quinque alius est sensus: quod fieri non potest, olfactilis enim rei est olfactus, illa autem id sane sentiunt.

Verum non eodem fortasse modo, sed spirantibus quidem quod superiacet, velut operculum remouet spiritus, quamobrem non sentiunt nisi spirant, ea autem, quæ non spirant, id sane non habent, quemadmodum in oculorum natura percipere licet, si quidem animalia quedam palpebras habent, quæ nisi diducantur, ternere nequeunt. Quæ autem duos habent oculos illas non habent, ea propter nullo illas remouente indigent, sed pro videndi facultate illico cernunt.

animalia non respirantia carent huiusmodi cooperulo: & ideo non indigent respiratione ad odorandum: sicut videmus in oculis, quod quedam animalia habent palpebras, quæ si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia videre. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiori visu propter securitatem oculi, ut oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duos oculos quasi non indigentia acuto visu, non habent huiusmodi palpebras: & ideo non indigent alio quo motu aperiente palpebras ad videndum, sed statim oculos habent ad videndum facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicitur Manifeste-

Manifestat prædictam solutionem per aliud simile per olfactum, in quo est quedam alia diuersitas inter animalia, quæ non diuersificat sensum. Nullum enim aliorum animalium, præter hominem, grauius fert ea, quæ habent fetidum odorem secundum seipsa, id est non per comparationem ad nutrimentum. Et hoc quidem superius dixerat. Sed poterat esse circa hæc dubitatio ex hoc, quod quedam animalia videtur huiusmodi fetidos odores fugere. Et ideo reperit, ut hanc dubitationem remoueret, & dicit quod alia animalia non fugiunt odores secundum se fetidos nisi per accidens, in quantum scilicet accidunt huiusmodi fetidum odorem esse corruptiuium. Cum enim odor causetur ex calido humido & sicco, ut supra dictum est, quandoque contingit quod fetidus odor puenit ex magna distemperantia in prædictis qualitatibus, & sic simul cum odore immutat medium ad aliquam pessimam passivam dispositionem, quæ corrumpit corpora aliorum animalium, sicut & hominibus, quam quidem immutationem, alia animalia sentiunt per sensum tactus, & ideo fugiunt huiusmodi fetida. Et ponit exemplum, quod homines patiuntur grauedinem capitis a fumo carbonum, propter eius distemperantiam, & quandoque vsque ad corruptionem. Similiter est de sulphure. Vnde animalia fugiunt huiusmodi corruptiua propter passionem corporis, quam sentiunt, sed de ipsa fetiditate odoris secundum se considerata non curat, quamuis multa terræ nascentium habeant fetidos odores, nisi secundum quod fetiditas odoris representat aliquid circa gustum, vel circa conuenientiam proprii nutrimenti. Deinde cum dicitur e. Comparat sensum odoratus ad alios sensus. Et primo determinat veritatem. Secundo excludit errorem, ubi dicitur Quod autem quidam. Circa primum considerandum est quod secundum consuetudinem Pythagoricorum Philosophus vtrius huiusmodi proprietate numeri ad ostendendum comparationem sensuum. Numerus enim impar non potest diuidi in duo media, sicut par, sed in medio remanet aliquid indiuisum inter duas partes æquales, sicut in quinario remanet vnitatis media inter duo, & duo. Cum autem sensus sint in impari numero constituti, scilicet quinario, duo eorum sunt tactus: quia scilicet sentiunt suum sensibile coniunctum non per medium extraneum, scilicet tactus & gustus, duo autem eorum, scilicet visus & auditus sentiunt suum sensibile remotum per alia, id est, per extrinseca media. Odoratus

Similiter autem & aliorum animalium quodlibet, non egerit eorum odorem, quæ per se fetida sunt, nisi quid accidat corruptiuium existens, ab his autem corrumpuntur. Similiter, quemadmodum & homines a carbonum fumo, patiuntur grauedinem capitis, & corrumpunt multoties: sic & a virtute sulphuris & bitumine corrumpuntur alia animalia, & fugiunt propter passionem. Ipsam autem secundum seipsam non curant fetiditatem: quamuis multa terræ nascentium fetidos habeant odores, nisi quid conferat ad gustum vel ad edulium illis.

Videtur autem sensus qui est odorandi, imparibus existentibus sensibus, & numero impari habente medium & ipse medius esse tactiuorum quemadmodum tactus & gustus & per alia sensiuorum, velut visus & auditus. Quare & odorabile nutritiuorum est passio quedam, hoc autem in eodem genere, & audibilis, & visibilis. Quare & in aere, & in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactile commune quiddam horum est vtrorumque, quod est tactile inest, & auditabile & perspicuo. Quamobrem non sine ratione assimilatum est siccitatis esse in humido et fusili, cum infectionem quandam & luturam. Quo nam modo ipsius olfactilis connumeranda sunt species, & quomodo non, hætenus sit exposuimus.

Quod autem Pythagoricorum dicunt, non est rationabile. Nutritiuorumque dicitur quedam animalia odoribus.

Primum quidem enim videmus, quoniam cibum oportet esse compositum: etenim ea quæ nutriuntur, non sunt simplicia. Quamobrem non est compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, ut dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibus generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quedam loca

autem in medio vtrorumque, vñ & cum vtriusque conuenit, cum tactu quidem & gustu, qui sunt sensus nutrimenti, ut dicitur in Secundo de Anima, in quantum odorabile est quedam passio nutritiuorum, secundum quod odor proportionatur saporis. Et sic tanquam gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus, & est idem genus visibilis, & audibilis & odorabilis, in quantum, scilicet vtriusque cognoscitur per medium extraneum. Vnde odorant animalia per aerem & aquam, sicut videmus & audiunt. Et sic patet quod odorabile est aliquid commune vtriusque. Inest namque tactuali, secundum quod est passio nutrimenti, & sic conuenit in eodem cum tactibili & gustabili qualitate, & similiter inest perspicuo, & audibili, id est percipitur per medium perspicuum, per quod videtur, & per quod et auditur, id est per aerem, & aqua: licet non in quantum huius sunt perspicua, sed in quantum sunt susceptiua enchimæ siccitatis, ut supra dictum est. Et ideo a quibusdam rationabiliter ista duo assimilantur, ut esse enchimæ siccitatis odoriferæ humido aqueo & fusibili, id est aereo, propter facilem diffusionem sic sicut tinctura quedam, quæ referat ad immutationem medii a colore: & sicut lotura, quæ referat ad saporem, quia scilicet, odor hæc conuenientiam cum vtriusque. Echoc epilogramdo concludit dictum esse quomodo oporteat distinguere species odorabilis, & quomodo non, in quantum scilicet accipiunt odores secundum seipsos. Deinde cum dicitur f. Excludit errorem, & circa hoc tria facit. Primo narrat erroneam opinionem, secundum improbat eam, ubi dicitur Primo quidem enim Tertio respondet tacite obiectioni, quod quidem igitur. Dicit ergo primo, non esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quedam animalia nutriti odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicitur g. Improbatur prædictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, ut dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibus generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quedam loca

Similique modo reliquorum animalium nullum, nullos per se male olentes odores moleste fert, nisi forte per naturam afferant: a talibus enim nonnulla interimantur, ut plerumque homines qui ex carbonum halitu grauedinem incurrunt: & sæpe numero per ea reliqua animalia a sulphuris, bituminosorumque ui examinantur. Quamobrem id incommo dum declinare solent, cum de ipsa per se odoris foedate nihil curent. Atqui multa ex terræ nascentibus graue olentia habent si quippiam illis ad gustatum eumque conferat.

Cum autem impares sint sensus, si que numerus medium habeat, odorandi sensus medius sane esse videtur, cum tactile, cuiusmodi gustatus, & tactus est: tum eorum, qui per aliud sentiunt, qualis visus est et auditus, quamobrem olfactile nutritiuorum passio est quedam. Hæc autem in eodem sunt genere, quo & audibilis res est & visibilis: propterea & in aere, & in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactile commune quiddam horum est vtrorumque, quod est tactile inest, & auditabile & perspicuo. Quamobrem non sine ratione assimilatum est siccitatis esse in humido et fusili, cum infectionem quandam & luturam. Quo nam modo ipsius olfactilis connumeranda sunt species, & quomodo non, hætenus sit exposuimus.

Quod autem Pythagoricorum dicunt, non est rationabile. Nutritiuorumque dicitur quedam animalia odoribus, rationi non est consentaneum.

Primo namque videmus, cibos omnes compositos esse oportere, ea enim quæ aluntur, simplicia non sunt, quamobrem ciborum fiunt excrementa, Dicit ergo primo, non esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quedam animalia nutriti odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicitur g. Improbatur prædictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, ut dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibus generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quedam loca

esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quedam animalia nutriti odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicitur g. Improbatur prædictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, ut dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibus generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quedam loca

esse rationabile quod quidam Pythagorici dixerunt, quedam animalia nutriti odoribus, secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus ut dictum est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicitur g. Improbatur prædictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elementis. Simplicia enim elementa non nutriunt: quia animalia, quæ ex his nutriuntur, composita sunt ex quatuor elementis. Ex eisdem autem nutritur aliquid, ex quibus est, ut dictum est in Secundo de Generatione. Et per huiusmodi signum concludit, quod ex cibus generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in animalibus, intra quorum corpora sunt quedam loca

Agē deputatā ad congregatiōem superfluitatū, vel exterioris, sicut in plantis, quorum superfluitas itatim exterioris emittitur, sicut patet de gummis arborum, & de aliis huiusmodi. Si autem aliquod animal, vel planta nutrietur simplici elemento, nulla fieret superfluitas, cum non sit ibi aliqua difformitas partium, cum autem nullum elementum sit aptū nutritioni, propter simpliciter, adhuc amplius aqua habet speciale impedimentum, quare sola non possit nutrire sine commixtione alicuius terrestris, sicut agricultores adhibent fimum, ut aqua commixta nutriat plantas, quia nutrimentum constituit & generat aliquid in substantia nutriti. & ideo oportet quod sit aliquid corporale & solidum, quod non competit aqua. Unde aqua sola non potest nutrire, & multo minus aer. unde relinquuntur quod odor nutrire non possit. Manifestum est enim, quod odor cum sit qualitas secundum se non potest nutriendo constituitur substantiam, nisi forte ratione susceptiui, quod est aer vel aqua. Et si odor esset euaporatio vel fumalis exhalatio, ut Antiqui dixerunt, adhuc non remaneret, quia utrumque pertinet ad naturam aeris ut supra dictum est. Secundum rationem ponit ibi.

h Et dicit, quod in omnibus animalibus est aliquid loci, in quo primo recipitur cibus, scilicet stomachus unde deriuat ad singulas partes corporis. Quia vero animalia plurima, respirando odorant, si consideremus ipsum odorabile, manifestum est quod sentitur organo circa cerebrum existente, ut supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur, vadit ad locum respirantium, id est ad pulmonem. Manifestum est autem, quod in animalibus, neque cerebrum, neque pulmo est locus recipiens cibum. Unde manifestum est quod odor non nutrit: conformatur autem propter immutationem, quae est a calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut & malus odor corrumpit, ut supra dictum est. Deinde cum dicitur.

Respondet tamen objectioni. Posset enim aliquid obicere, si odor non nutrit: ergo ad nihil est utilis. Sed ipse respondet, quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quae supra dicta sunt. Unde concluditur quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem.

Vltimo autem epilogando concluditur quod dictum est de sensibilibus, secundum vnum quodque organum sensuum. Cum his autem, quae omnibus est animalibus locus receptivus cibi, a quo quod cibus egreditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spiritali intrat fumositatem. Quare ad spiritalium vadit utique locum.

LECTIO XV.

Biiciet autem aliquis. Si omne corpus in infinitum diuiditur, & passiones ergo sensibiles, puta, color, & sapor, & odor, & grauitas, & frigiditas, & calidum, & leue, & durum, & molle.

Aut impossibile. Actuum enim est vnum quodque, ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensum in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem videre, non autem quantum.

Respondet tamen objectioni. Posset enim aliquid obicere, si odor non nutrit: ergo ad nihil est utilis. Sed ipse respondet, quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quae supra dicta sunt. Unde concluditur quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem.

Vltimo autem epilogando concluditur quod dictum est de sensibilibus, secundum vnum quodque organum sensuum. Cum his autem, quae omnibus est animalibus locus receptivus cibi, a quo quod cibus egreditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spiritali intrat fumositatem. Quare ad spiritalium vadit utique locum.

ostquam Philosophus determinauit de organo sensuum, & de sensibilibus, hic determinat quaedam questiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam questionem circa ipsa sensibilia; secundo mouet alia circa immutationem sensus a sensibili. ibi Obijciat utique aliquis. Tertio mouet tertia circa ipsum sensum. ibi Est autem quaedam obiectio. Circa primum tria facit. Primo mouet questionem, Secundo inducit rationes ad questionem. ibi autem impossibile. Tertio soluit. ibi de solutione autem eorum. Dicit ergo primo, quod omne corpus in infinitum diuiditur. hoc enim est de ratione continui, ut patet in Libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quae passiones dicuntur, ut dicitur in Praedicamentis, sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo questio, quae quis obijcere potest, utrum & ipsae qualitates sensibiles, scilicet color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur. Deinde cum dicitur.

Obijciat ad oppositum duabus rationibus. Quarum prima talis est. Si qualitates sensibiles non diuidantur, contingit esse aliquod corpus minimū, transcendens diuisionem sensibilibus qualitatū, nullam habens sensibilem qualitatem, id est neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi: & si enim non sic, utique continget aliquod corpus nullū habens colorem, neque grauedinem neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, haec enim sensibilia sunt. Sensibile igitur erit copositum, nec ex sensibilibus; sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Ad haec autem, quod omnibus inest animalibus alimentum capax locus, unde trahens accipit corpus, at odoris in capite est sensitiuum, & spirabili cum balium ingreditur, iccirco ad respirantem perueniet locum.

Quod igitur alimentum olfactibile ut olfactibile est, nihil conferat clare patet, quod uero ualitudinis, & ex sensus testimonio, & ex retroductis, est manifestum. Quamobrem quod sapor est in altricibus, & ad ea quae aluntur, hoc est ad ualitudinem olfactibile, Et hoc certe modo de unoquoque sensiterio sit pertractatum.

LECTIO XVI.

Vbitabit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corpus, nunquid etiam sensibiles passiones, ut color & sapor, & odor, & sonus, grauitas quin etiam, & frigidum, & calidum, & leue & asperum, & molle.

An hoc fieri non potest, sensationis nanque illorum unumquodque est effectiuum ita enim denominatur oia, quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, & sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & oem magnitudinem esse sensibilem, fieri enim potest ut album quidem cernatur, non autem sit quantum.

Respondet tamen objectioni. Posset enim aliquid obicere, si odor non nutrit: ergo ad nihil est utilis. Sed ipse respondet, quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quae supra dicta sunt. Unde concluditur quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatem. Vltimo autem epilogando concluditur quod dictum est de sensibilibus, secundum vnum quodque organum sensuum. Cum his autem, quae omnibus est animalibus locus receptivus cibi, a quo quod cibus egreditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spiritali intrat fumositatem. Quare ad spiritalium vadit utique locum.

Obijciat ad oppositum duabus rationibus. Quarum prima talis est. Si qualitates sensibiles non diuidantur, contingit esse aliquod corpus minimū, transcendens diuisionem sensibilibus qualitatū, nullam habens sensibilem qualitatem, id est neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi: & si enim non sic, utique continget aliquod corpus nullū habens colorem, neque grauedinem neque talem aliam passionem. Quare nec omnino sensibile, haec enim sensibilia sunt. Sensibile igitur erit copositum, nec ex sensibilibus; sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Amplius quo adiudicabimus hoc aut cognoscemus? An intelletu? sed non intelligibilia. Nec enim intelletus intelletus quae exterioris, nisi cum sensu.

Sed si haec habet sic, videntur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Sic quidem utique soluetur sermo: sed hoc impossibile. Dicitur enim prius in Sermonibus, qui sunt de Motu.

De solutione autem eorum, simul manifestum erit, & quare terminatae sint species coloris, & saporis & sonorum. & aliorum sensibilibus. Quorum sunt vltima, necesse est terminata esse quae intus. Contraria autem sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, velut in colore, album & nigrum, in sapore dulce & amarum, & in aliis itaque omnibus sunt vltima, quae contraria.

Continuum quidem igitur ad infinita diuiditur inaequalia, ad aequalia vero finita. Quod autem non secundum se continuum, in species finitas.

Quoniam ergo passiones quaedam ut species dicendae sunt, existunt autem in continuitate, & in his sumendum, quod potentia & actu esse aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum. Quamuis visus superueniat. Et qui in

intellectus sunt ipsae naturae rerum, quae sunt in singularibus, quae quidem secundum quod in singularibus sunt, cadunt sub apprehensione sensus, intellectus autem apprehendit huiusmodi naturas abstracte: & attribuit eis quaedam intentiones intelligibiles, scilicet licet esse genus vel speciem, quae quidem intentiones sunt solae in intellectu, non autem exteriorius. Unde solus intellectus eas cognoscit. Deinde cum dicitur.

Excludit falsam responsionem. Posset enim aliquis dicere, quod ex quo, postea diuisione magnitudinis in infinitum, sequitur inconueniens, quicquid dicatur de sensibilibus qualitatibus, siue quod diuidantur in infinitum, siue quod non, videtur hoc attestari opinionem illorum, qui ponunt aliquas magnitudines indiuisibiles. Per hunc enim modum praedicta dubitatio soluetur. Si enim corpus non est indiuisibile in infinitum, non sequetur aliqua con-

pora esse insensibilia, si infinitum non diuideretur qualitas sensibilibus. Sed hoc est impossibile scilicet, aliquas magnitudines esse indiuisibiles, ut patet per ea, quae dicta sunt in sermonibus de Motu, id est in Sexto Physici. Deinde cum dicitur.

Soluit praedictam questionem, quam mouerat de diuisione sensibilibus qualitatū. Et primo agit de formali diuisione earum, quae est generis in species, secundo de diuisione quantitatiua. ibi Continuum quidem igitur. Dicit ergo primo, quod solutio praedictarum dubitationum simul manifestanda erit, quare sunt finitae species coloris, & saporis, & aliorum huiusmodi, hoc enim supra determinandum promiserat. Et huius ratione assignat, quia si est deuenire ad vltimum ex parte vtriusque extremi, necesse est ea, quae in medio sunt, esse finita, ut probatum est in Primo Postae. Manifestum est autem quod in quolibet genere sensibilibus, est quaedam contrarietas, quae est maxima distantia. & ideo contraria oportet esse vltima, sicut in colore album & nigrum: in sapore, dulce & amarum, & in aliis similiter. Unde relinquuntur quod species mediae sunt finitae. Deinde cum dicitur.

Simul autem cum istorum solutione palam fiet cur finitae sunt species, & coloris, & saporis, & sonorum, & aliorum etiam sensibilibus. Quorum enim sunt extrema, quae interiacent, finita esse necesse est. Porro contraria sunt extrema. Omne autem sensibile contrarietatem habet, ut in colore, album & nigrum, in saporibus dulce & amarum, & in aliis sane omnibus extrema sunt contraria.

Continuum etenim in infinita secatur inaequalia, infinita uero aequalia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.

Quoniam autem passiones quidem ut species sunt dicendae, continentur autem illis semper inest, sumendum sane est, quod potestate & actu esse diuersum est, & hanc ob causam decies milena Milii cum aspiciuntur latet portio. Atqui visio totum id percurrit, Nec minus in Die si latet sonus, licet continuum sit finitum. Quia si ab unoquoque finitum semper subtrahatur

aliquid ad mensuram palmi, totaliter consumetur. Si vero fiat diuisio per partes inaequales, procedit diuisio in infinitum, puta si totum diuidatur in dimidium, & iterum dimidium, in dimidium quod est quarta pars totius, in infinitum procedit diuisio. Secunda suppositio est, quod id quod non est secundum se continuum, sed per accidens, sicut color & alia huiusmodi, diuiditur per se quidem formaliter in species finitas, sicut paulo ante dictum est. Deinde cum dicitur.

Procedit ad soluendum principale questionem, quae erat de diuisione sensibilibus qualitatibus. Et quia ad hanc questionem, rationem assumpserat ex apparentia sensus, ideo primo inquirat de diuisione in infinitum quantum ad ipsum sentire, secundo excludit propositum, quantum ad ipsa sensibilia. ibi Cum autem utique. Circa primum duo facit. Primo inquit vtrum sentire

sentire procedat in infinitum secundum partes existentes in toto. Secundo, utrum secundum partes separatas. ibi Separata. Dicit ergo primo, quia passiones, id est, sensibiles qualitates dicenda sunt quasi quaedam species & formae, quae non sunt infinitae in se consideratae, sicut dictum est. & cum existunt in continuo sicut in subiecto. Et in cuius diuisionem per accidens diuiditur, consequens est quod sicut in continuo aliquid est in actu, sicut pars separata, & aliud in potentia scilicet, pars in continuo existens non separata, ita etiam in his qualitatibus, quae sunt diuisibiles per accidens, pars separata est actu existens, unde potest actu sentiri, pars autem indiuisa est in potentia, & ideo non sentitur in actu. Et inde est, quod quauis superueniat visus, tamen aliqua pars eius minima, puta de cima millesima later visum, & similiter quauis totus cantus continuus audiatur, tamen auditum aliquid later paruum de cantu puta dyesis, quod est minimum in melodia, quasi distantia quaedam toni & semitoni, huiusmodi autem distantia media inter vltima later. Et ita est in alijs sensibus, quae sunt omnino parua, later omnino sensu. Sunt enim sensibilia in potentia, non autem in actu, nisi quando separantur, sicut videmus in magnitudinibus quod linea vnius pedis est in potentia in linea bipedali: sed tunc est actu quod diuiditur a toto. Patet autem ex praemis factum esse quod quidam Mathematici dicunt, quod nihil simul totum videtur, sed visus percipitur per partes visibiles ac si videret sic continuus, sicut & moueri. Decipiuntur autem in hoc quod partes continuas non sunt visibiles actu, sed solum in potentia. Unde visus vltimo toto visibili ut quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtriusque partibus non diuisis ut diuisis, sicut cum sigillatim inspicitur vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsque ad quascunque minimas partes, quia sic sensus diuidetur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

I Ostendit, quod etiam partes separatae non sunt in infinitum sensibiles. Et primo ex parte ipsarum partium, Secundo ex parte ipsius sensus. ibi Quinimmo. Dicit ergo primo, quod si partes in paruitate superabundantes, separantur a toto, rationabiliter videtur, quod non possunt permanere per paruitatem virtutis conferuantis: quia virtus corporalis diuiditur secundum diuisionem magnitudinis, ut patet in Septimo Phys. & ideo illa minima separata conuertitur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicum est diuisibile in infinitum, in quo consideratur sola ratio quantitatis, in qua nihil est repugnans diuisioni infinitae. Sed corpus naturale, quod consideratur sub tota forma, dyesis sonus later, quamuis continuus existens auditur omnino cantus. Distantia vero inter medij ad vltima later. Similiter autem & in alijs sensibilibus, parua omnino. Potentia namque, visibilia ipsa, actu autem non, nisi postquam fuerint sepeparata. Et enim inest potentia, quae pedalis bipedi, actu autem iam diuisa.

K Quinimmo, quoniam neque sensus superabundantia secundum ipsam sensibilem, nec separata. Potentia enim inest certiori superabundantia, nec tantum sensibile separatum erit actu sentiri, sed tamen erit sensibile. Potentia enim est iam & actu erit adueniens. Quod quidem igitur quaedam magnitudines, & passiones latent, & per quam causam, & quomodo sensibilia, & quomodo non, dictum est.

L Cum autem vtrique in existentia sic quanta quaedam sint, ut actu sensibilia sint, & non solum in toto, sed & seorsum: finitas necesse est secundum aliquem numerum, & colores, & saporis, & sonos esse.

LECTIO XVI.

Dijciunt autem vtrique; aliquid igitur. Perueniunt autem sensibilia, vel motus, qui a sensibilibus qualitercunque fiat sensus, cum operetur in medium primo, quemadmodum odor videtur facere & visus visibiles actu, sed solum in potentia. Unde visus vltimo toto visibili ut quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtriusque partibus non diuisis ut diuisis, sicut cum sigillatim inspicitur vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsque ad quascunque minimas partes, quia sic sensus diuidetur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

I Ostendit, quod etiam partes separatae non sunt in infinitum sensibiles. Et primo ex parte ipsarum partium, Secundo ex parte ipsius sensus. ibi Quinimmo. Dicit ergo primo, quod si partes in paruitate superabundantes, separantur a toto, rationabiliter videtur, quod non possunt permanere per paruitatem virtutis conferuantis: quia virtus corporalis diuiditur secundum diuisionem magnitudinis, ut patet in Septimo Phys. & ideo illa minima separata conuertitur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicum est diuisibile in infinitum, in quo consideratur sola ratio quantitatis, in qua nihil est repugnans diuisioni infinitae. Sed corpus naturale, quod consideratur sub tota forma,

Tex. c6. 38.

F non potest in infinitum diuidi: quia quoniam iam ad minimum deditur, statim propter debilitatem virtutis conuertitur in aliud, unde est inuenire minimam carnem, sicut dicit in Primo Phys. nec tamen corpus naturale componitur ex mathematicis, ut obijcebat. Deinde cum dicit.

Tex. c6. 36.

G nuata omnis audiatur cantio, Interalum autem illius quod est in medio ad extremos, later. Similique rationis modo quacunque in alijs sensibilibus ualde sunt exigua, potestate sane visibilia sunt, actu vero, postquam fuerint sepeparata: potestate enim pedalis linea in bipedali conuenitur, actu autem, cum iam est diuisa.

Singuli vero tales excessus rationabiliter resoluntur in continens, ut si pusillus sapor in mare infundatur.

Ceterum, quoniam sensus excessus non est per se sensibilis, neque etiam sepeparatus, excessus enim potestate in exquisitiori inest sensu, neque huiusmodi sepeparatum sensibile actu sentiri continget, sed nihilominus erit sensibile: potest enim iam existit, & actu erit cum accesserit. Quod igitur magnitudines quaedam & passiones latent, & quomodo non, dictum est.

Cum autem inerint alicui tate quaedam, quae actu sensibiles sint, & non solum in toto, sed separatim existant, has numero finitas esse necesse est, colores inquam, & saporis, & sonos.

Cum autem inerint alicui tate quaedam, quae actu sensibiles sint, & non solum in toto, sed separatim existant, has numero finitas esse necesse est, colores inquam, & saporis, & sonos.

LECTIO XVI.

Vbiare autem quispia posset, an perueniant vel sensibilia ipsa, vel illorum motiones quocunque sensus fiat modo cum inuito in medium agant, quemadmodum odor & sonus facere videntur, prius enim qui proximus est odorem

Concludit ex praemis, quod cum aliqua partes sensibilibus corporum, hoc modo habeant quantitatem ut sint actu sensibilia, non solum in toto existentes, sed etiam diuisim, necesse est huiusmodi partes sint finitae secundum aliquem numerum, sive in coloribus, sive in saporibus, sive in sonis. Et sic secundum quod actu sunt sensibilia, in infinitum non diuiduntur.

LECTIO XVI.

Ostendam Philosophus profecutus est quaestione primam pertinentem ad ipsa sensibilia, hic accedit ad quaestione secundam, quae pertinet ad immutationem sensus a sensibilibus. Et circa hoc tria facit. Primum mouet quaestione, secundo argumentat ad ipsam. ibi Quae admodum & Empedocles tertio soluit. ibi Vel circa sonum. Circa primum considerandum est, quod sicut supra habitum est, quidam posuerunt

Lex. 36.

Lex. 36.

Tex. c6. 70.

Tex. c6. 36.

posuerunt sensum immutari a sensibilibus per modum cuiusdam defluxus, ita quod ipsa sensibilia & defluentia ab eis, perueniunt vsque ad sensum. ipse vero posuit quod sensibilia per modum cuiusdam alterationis immutant medium, ita quod huiusmodi permutationes perueniunt vsque ad sensum. Est ergo quaestio qualitercumque fiat sensus, utrum vel ipsa sensibilia secundum aliorum opinio nem, vel immutationes, quae sunt a sensibilibus secundum suam opinionem, primo perueniant ad medium, & ad sensum. Et hoc non habet dubitationem in auditu, & odoratu. Manifestum est enim, quod aliqui de prope prius sentit odorem, & similiter sonus posterius peruenit ad auditum quod faciat ictus percussio nis, quae causat sonum, sicut manifeste potest percipere, qui percussione inspicit ex longinquo. Manifestum est etiam, quod in gustu & tactu haec quaestio locum non habet, quia non sentiunt per medium extrinsecum. Unde dubitatio videtur esse de solo visu, utrum, scilicet visibile, & lumen, quod facit videre, prius perueniat ad medium, quam ad sensum, vel ad quemcumque terminus. Deinde cum dicit.

A Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

B Quemadmodum & Empedocles dicit attingere prius quod a Sole lumen ad medium, priusquam ad visum, aut ad terram.

C Putabitur autem vtrique; hoc rationabiliter accidere. Quod non mouetur ab aliquo, in aliquid mouetur. Quare necesse est quoddam tempus esse, in quo mouetur ab altero in alterum. Tempus autem omnino diuisibile, quare erat quoniam nondum videbatur: sed adhuc ferebat radius in medio.

D Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit & sensit, & non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. tamen nihilominus, quemadmodum sonus iam factus ictu, nondum apud auditum. Manifestat autem hoc & literarum transfiguratio, tanquam facta latitudo in medio. Non enim dictum videtur audiuisse, quia transfiguratur aer cum fertur. Num ergo sic & color, & lumen? Non enim in eo quod quocumque habet hoc videt, hoc vero videt, quemadmodum aequalia sunt. Nihil enim oportet alicubi vtrique esse. Equalibus enim existentibus non differt vel prope, vel longe inter se inuicem esse.

E Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

F Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

G Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

H Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

A Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

B Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

C Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

D Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

E Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

F Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

G Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

H Et hoc ideo, quia non est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum enim dicitur esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquem motum successiuum, sive illius successiuus motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut album dicitur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinem. sive ipsa dispositio ad formam ipsorum sit motus successiuus termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositio ad formam ipsorum, quae sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipit esse absque hoc quod generentur, vel fiant, quae nec secundum se, nec per alterationem successiuam acquiruntur.

Lex. 36.

Hic ponit vera solutionem, ostendens dnam visus ad alios...

Vel circa sonum quidem & odorem hoc accidere rationabiliter est...

Non similiter autem omnino se habet res in alteratione, & translatione...

Multos motus partium medii sibi inuicem succedentes, & simile est...

An in sono quidem & odore hoc accidere rationi est consonum...

ro corpore odorifero ad huc sentitur odor in aere, propter hoc...

alterantur non sibi se habent. Termini enim alterationis non sunt...

g Rationabiliter autem inter quae, & sensorium est medium...

LECTIO XVII.

St autem & alia quaedam obiectio talis circa sensum...

b Si autem semper maior motus minoris depellat, propter quod...

quae ad olfactum per plures motus, ut supra dictum est...

Philosophi ibi est ostendere, non quod quae una pars mobilis...

coniuncto patitur. cum primum ab ipso mutetur alterante...

B Rationi autem consentaneum est, ut quorum sensu interiacet...

LECTIO XVII.

St praeterea de ipsis sensibus & alia quaedam huiusmodi...

Si igitur maior motio minorem extrudit, & praeterea de oculis...

in lumine, & hoc propter praedicta. Primo quidem, quia illuminatio...

LECTIO XVII.

Olus duabus questionibus, hic Philosophus prosequitur...

b Obicit ad partem falsam, scilicet ad ostendendum quod duplex sensus...

† Tinctio...

Tex. co. 9.

K

E

C

Alorum. Circa primam rationem præmittit duas suppositiones. Quæ prima est, quod maior motus repellit minorem. & ex hoc dicitur provenire multoties quod ea quæ iacet sub oculis, homines non sentiunt propter alium fortiores motum, vel interiorum suæ rationis, sicut cum homines aliqui vehementer intendant ad aliquid. siue appetituum virtutis, sicut cum homines vehementer timent, vel etiam exteriori alicuius sensibili, sicut cum homines audiunt magnum sonum. hoc igitur propter evidentiam dicitur esse supponendum. Secunda suppositio est, quod vnum quodque magis sentitur si sit simplex, quod si sit alteri permixtum, sicut vinum purum fortius sentitur, quod si sit temperatum aqua. Et idem est de melle quantum ad gustum, & de colore, quantum ad visum, & quantum ad auditum de vna voce, quæ magis sentitur si sola sit, quod si audiatur in consonantia ad aliam vocem, puta in dyapason, vel in quacunque alia consonantia. & hoc ideo, quia ea, quæ commiscetur, obsecrant se invicem. Sed hæc secunda suppositio non habet locum nisi in his, ex quibus vnum fieri potest, hæc enim sola permiscetur. Ex his autem duobus suppositionibus ulterius procedit, cum subditur: Si itaque maior motus repellat minorem, ut prima suppositio dicit, necesse est, si ambo motus sunt simul, quod etiam maior motus minus sentiat, quod si esset solus, quia aliquid eius aufertur per minoris commixtionem, ut patet ex secunda suppositione, si simplicia sunt magis sensibilia quod permixta. Signanter dicitur autem, si sunt simul, quia maior motus quandoque est tam fortis quod non permittit alium motum fieri. & tunc in nullo diminuitur ex motu minori, quia non est. Sed, si tantum prævaleat, quod omnino impeditur minoris motus fieri duobus motibus existentibus, necesse est quod minor motus in aliquo obsecret maiorem. Si ergo motus fuerint omnino equaliter duobus existentibus, neuter erit sensibilis, quia totaliter alter obsecrat alterum, nisi forte ex istis duobus motibus permixtionem fiat vnius motus, sed non potest aliquid eorum simplex sentiri. & hoc potest quod vel nullus sensus fiat illorum motuum equalium, vel quod sit quidam alter sensus compositus ex utroque, in quantum, si id, quod sentitur, est compositus ex utroque, & hoc manifeste apparet in omnibus, quæ commiscentur. Nam permixtum non est aliquid eorum, quæ commiscantur, sed quoddam alterum compositum ex his. Sic ergo ex præ-

missis patet, quod si duo motus fuerint inæquales, maior obsecrat minorem. si autem æquales, vel nil sentitur, vel aliquid comixtum. Ex his autem ulterius procedit, proponens quod quædam sunt, ex quibus potest aliquid vnum fieri, quædam vero sunt, ex quibus vnum fieri non potest, & huiusmodi sunt illa, quæ sentiantur diversis sensibus, sicut color, & odor. Illa enim solum commisceri possunt, in quibus extrema sunt contraria, quæ commixtio fit per quædam alterationem. sed ea, quæ sentiantur diversis sensibus, non sunt contraria ad invicem, unde non possunt commisceri. Unde non fit aliquid vnum ex colore albo & sono acuto, nisi forte per accidens, in quantum conveniunt in eodem subiecto, non autem per se, sicut lymphonia constituitur ex voce gravi & acuta. Et ex his concluditur quod, nullo modo contingit sentire sensibilia diversorum sensuum simul. Quia, si eorum motus sint æquales omnino, destruent se invicem, cum non possint vnum fieri ex ipsis. si vero sint inæquales, maior motus prævalebit, & ipse solus sentietur. Deinde dicitur: **¶** Ponit secundam rationem, quæ sumitur ex unitate & pluralitate sensuum. Et arguit per locum a maiori negatiue. Magis enim videtur quod anima possit duo aliqua sentire simul pertinentia ad vnum sensum, sicut acutum & grave in sonis, quod diversa sensibilia ad diversos sensus pertinentia per duos sensus. & huius rationem assignat, quia quæ motus sunt magis diversis, minus videtur eidem potentie simul attribui. duo autem motus, quibus anima diversis sensibus sentit diversa sensibilia diversorum sensuum & diversorum generum, sunt magis diversis quod duo motus: quibus per vnum sensum sentit diversis sensibilia eiusdem generis. Unde magis videtur quod possit esse simul in vna anima motus vnius sensus respectu diversorum sensuum eiusdem generis, quod motus duorum sensuum, puta visus, & auditus. Posita autem hac comparatione, remouet id quod magis videtur. & dicit quod non contingit simul sentire duo sensibilia per vnum sensum, nisi illa duo fuerint commixta. & tunc quæ mixta sunt, non sunt duo: quia mixtum naturæ est aliquid vnum. Quod autem sensus vnum non possit cognoscere multa nisi in quantum fuerint vnum per mixturam, probat per hoc quod vnius sensus in actu, non potest esse simul nisi vnius, sicut nec aliqua vna operatio, aut vnius motus terminatur nisi ad aliquid vnum. Sensus autem non potest esse simul in actu nisi vnius: sicut nec aliqua potentia simul recipit diversas formas. Unde

depellit, necesse est, si simul sint, & ipsum minus sensibile esse, quod si solus esset. aufertur enim aliquid minoris commixtionem: si quidem omnia simplicia magis sensibilia sunt. Si igitur æquales fuerint alteri existentes, neuter erit sensibilis. obsecrat enim alter alterum: simplicem autem non est sentire. Quare aut nullus erit sensus, vel alter ex utroque: qui quidem & fieri videtur ex commixtione, in quocumque commisceatur. Quoniam ergo ex quibusdam quidem sit aliquid, ex quibusdam vero non sit: talia autem sunt, quæ sub alio sensu cadunt. Commiscetur enim quorum vltima contraria. Non est autem ex albo & acuto vnum fieri, nisi secundum accidens. sed non sicut ex acuto & graui symphonia. ergo nec sentire contingit ipsa simul. æquales enim existentes, ipsorum motus obsecrant se invicem: quæ vnum non fit ex illis. si vero inæquales, melior faciet sensum.

c Adhuc magis simul duo sentit utriusque; anima vno sensu, quorum vnum est sensus, velut acutum & graue. Magis enim simul motus vnius, ipse ipsius, & duorum, puta visus, & auditus. Vno autem simul duo non est sentire, nisi mixta fuerint. Mixtura enim vnum vult esse: vnius autem simul vnius sensus: vnius autem simul ipse. Quare necesse mixta simul sentire, quia vno sensu secundum actum sentit. Vnius enim numero est sensus, qui secundum actum vnius: specie autem, qui secundum potentiam vnius: & si vnius: ergo sensus qui secundum actum, vnum illud dicit, & mixta ergo necesse est ipsa esse. Quando ergo non fuerint mixta, duo erunt sensus qui secundum actum: sed secundum vnam potentiam & indistinctibile tempus, vna necesse est operari-

Præterea magis sentire simul poterit duo unico sensu anima, quorum vnum est sensus, ut acutum, & graue. Magis enim simul motus est vnius ad seipsum, quam duorum, ut visus, & auditus. Vno autem sensu simul duo sentire non contingit, nisi miscantur, vnum enim exigit esse mixtum. Vnius autem vnum est sensus, vnum vero simul sibi ipsi est. quamobrem necessarium simul sentit commixta, quoniam actu uno percipit sensu. Vnius enim numero, vnum actu est sensus. Specie autem per potentiam est vnus. Et si quidem vnus actu fuerit sensus, vnum illa esse dicit, mixta igitur esse illa necesse est. Quando autem non fuerint commixta, duo erunt actus sensus, verum per potentiam unicam, in diuiduumque tempus, unicum esse actum necesse est: vnus enim vnus, & semel est vnus motus; vna autem est potentia, non igitur duo simul sentire vnica contingit sensu.

fori sensibilibus eiusdem generis, quod motus duorum sensuum, puta visus, & auditus. Posita autem hac comparatione, remouet id quod magis videtur. & dicit quod non contingit simul sentire duo sensibilia per vnum sensum, nisi illa duo fuerint commixta. & tunc quæ mixta sunt, non sunt duo: quia mixtum naturæ est aliquid vnum. Quod autem sensus vnum non possit cognoscere multa nisi in quantum fuerint vnum per mixturam, probat per hoc quod vnius sensus in actu, non potest esse simul nisi vnius, sicut nec aliqua vna operatio, aut vnius motus terminatur nisi ad aliquid vnum. Sensus autem non potest esse simul in actu nisi vnius: sicut nec aliqua potentia simul recipit diversas formas. Unde

Unde necesse est quod si aliquis sensus, puta visus, vel auditus, debeat sentire plura, sentiat ea in quantum sunt facta vnum per mixtionem. Et hoc ideo, quia potentia sensitiva sentit illa duo secundum vnum sensum in actu, id est secundum vnam operationem sensitivam. Ex hoc autem sensus secundum actum, id est operationem sensitivam habet unitatem secundum numerum, quia est vnus sensibilis, specie autem est vnus sensus secundum actum, siue vna operatio sensitiva, ex eo quod est secundum potentiam vnâ, sicut omnes visiones quocumque visibilibus sunt eiusdem speciei propter unitatem potentie. sed visio huius rei differt numero a visione alterius rei. Necesse est ergo, si est vnus sensus secundum actum, quod vnum dicat, iudicet, ergo oportet quod si sunt multa, quod commisceatur in vnum, & si non fuerit mixta, necesse est quod sint duo sensus secundum actum, id est duæ operationes sensitivæ: sed necesse est quod vnus potentie in eodem indistinctibile tempore sit vna operatio, quia vnus rei non potest esse simul nisi vnus actus & vnus motus. Unde, cum operatio sensitiva nihil aliud sit quam vnus quidam, quo anima vititur: potentia sensitiva erit motus quidam ipsius potentie, in quantum sensus motus vnus est sensibilis. cum ergo vnus sensus sit vna potentia, non contingit quod sit multa sentiat vno sensu. Si ergo ea, quæ sunt vnus sensus non possunt simul sentiri, si sunt duo, manifestum est videretur adhuc quod vnus contingit simul sentire quæ sunt secundum diversos sensus, sicut album & dulce. Hanc autem illationem consequenter manifestat dicens, quod anima nullo modo alio videtur diiudicare aliquid esse vnum numero, nisi in quantum simul ab ea percipitur: ipsa enim operatio sensitiva est vna numero, in quantum est simul, ut dictum est. Sed anima dicit aliquid esse vnum specie, non ex eo quod simul sentit, sed quia est idem sensus, qui iudicat vtrumque. & quia est idem motus, quo vterque sentit, ad exponendum hoc quod dixerat subdit, quod idem proprium, id est sensus proprius iudicat de duobus diversis, si de albo & de nigro: & similiter dulce & amarum diiudicat quidam sensus, qui est idem numero: quia eodem sensu, gustu vtrumque cognoscitur. Sed iste sensus, qui idem existens cognoscit dulce &

amarum: alius est ab illo qui cognoscit album & nigrum: sed vnus & idem sensus aliter cognoscit vtrumque contrariorum, vnum enim cognoscit sicut habitum & aliquid perfectum, & aliud sicut priuationem & aliquid imperfectum, omnia enim contraria hoc modo se habent, tamen idem est motus quo vterque sensus cognoscit cognata, id est, principia proportionabiliter sibi respondentia. Eo, nam modo: quo gustus sentit dulce, visus album: & sicut visus nigrum, ita & gustus amarum. Patet ergo, quod anima iudicat aliqua esse diuersa specie vel diuerso sensu, sicut album & dulce: vel eodem sensu, sed diuerso modo sicut album & nigrum, vnum autem numero ex hoc quod simul sentit. Si ergo impossibile est illud quod est vnum specie esse vnum numero, videretur impossibile esse quod anima simul sentiat, vel ea quæ cognoscuntur diuersis sensibus vel ea, quæ cognoscuntur vno sensu, sed alio modo: quæ minus diuersa esse videntur.

Quod si fieri non potest, ut quæ sub eodem sunt sensu simul sentiantur, si duo fuerint, manifestum certe est, quod ea quæ sub duobus sunt sensibus simul sentire minus continget, ut album, & dulce. Nullo autem alio id, quod vnum numero est, asserere videtur anima, nisi quod simul est. Quod autem vnus est specie, sensu diuidi caute & modo. Hoc autem dico, quoniam fortasse album & nigrum diuersa specie idem diiudicat sensus, atque etiam dulce & amarum, idem sibi ipsi, ab illo autem diuersus: verum aliter contrariorum vtrumque. Eodemque modo sibi ipsi quæ cognatum ordinem habent, videlicet quædam modum gustatus dulce, sic visus album, & ut is nigrum, sic ille amarum.

LECTIO XVIII.

LECTIO XVIII.

LECTIO XVIII.

Amplius, si contrariorum, motus contrarij: simul autem contraria in eodem & in atomo, non contingit esse. sub sensu autem vno contraria sunt, velut dulce & amarum. Hæc non contingit sentire simul. Similiter autem palam est, quod neque quæ non sunt contraria, hæc quidem enim albi sunt, hæc vero nigri, & in aliis similiter, velut sapor, hi quidem dulces, hi vero amari: nec quæ commixta simul. (proportiones enim sunt oppositorum, velut dyapason & dyapente) nisi sicut vnum sentiantur, sic autem vna proportio extremitatum fit, aliter autem non. Erunt enim simul, hæc quidem multi ad paucum, vel imparis ad parum; hæc autem pauci ad multum, vel paris ad impari. Si igitur plus distans ab inuicem & differunt, coelementariter quidem dicta, in alio autem genere, quam quæ in eodem genere. Dico autem quæ, puta dulce & album voco co-

Reterea, si contrariorum contraria sunt motiones, contraria autem in eodem, & indiuiduo simul esse non possunt, sub vno autem sensu contraria sunt, ut dulce & amarum, profecto hæc non simul sentire continget: similiter autem est manifestum quod neque ea, quæ contraria non sunt. Hæc enim ad album, illa vero ad nigrum pertinent. Et similiter se habent in alijs, ut in saporibus, si quidem cum dulci, illi vero cum amaro faciunt. Nam etiam ea quæ commiscuntur simul, in rationibus enim sunt oppositorum, ut Diapason & Diapente, nisi forte ut vnus sentiantur, hoc enim modo vna fit extremorum ratio, aliter autem minime. Erit enim simul, hic quidem multi ad paucum, aut imparis ad parum, ille vero pauci ad multum, aut paris ad impari. Si igitur plus distans, & a se inuicem differunt ea, quæ proportionali quidem ordine inter se respondent, in alio autem sunt genere quæ ea quæ in eodem sunt genere, vna dulce et album proportionalis ordinis appello, genere vero diuersa: dulce

Rationibus bus rationibus ad ostendendum, quod non contingit sensus duos simul sentire, hic ad idem ponit tertiâ rationem, quæ sumitur ex contrarietate sensibilibus. Et dicit, quod immutationes quæ sunt contrarij, sicut contraria sicut calefactio & infrigidatio. Contraria autem non possunt simul esse in eodem atomo, id est, indistinctibile possunt simul esse contraria secundum diuersas partes. Manifestum autem est, quod quæ cadunt sub vno sensu, sunt contraria, sicut dulce & amarum: ergo non possunt simul sentiri. Et similis ratio est in his, quæ non sunt contraria, scilicet in medijs: quorum quædam magis appropinquat ad vnum extremum, quædam magis ad aliud, sicut supra dictum est de coloribus, & saporibus, quæ colorum medijs quidam pertinent ad album, & quidam ad nigrum, & si militer saporum medijs, quidam pertinent ad dulce, quidam ad amarum & eadem ratio est de commixtis omnibus: quæ diuersæ commixtiones habent quædam contrarietatem, quæ diuersæ commixtiones sunt & diuersas proportionibus quæ habent quandam oppositionem ad inuicem, ut patet in consonantijs, quarum vna dicitur dyapason, quæ consistit in dupla proportionem, quæ est duorum ad vnum: alia autem dicitur dyapente, Parua naturalia. S. Tho. C 3 quæ

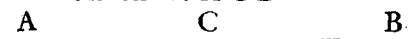
que consistit in proportione sexquialtera, quæ est trium ad duo: ista autem, in quantum sunt commixta diversis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum, nisi forte duo sentiantur vt vnum, quia sic fiet vna proportio ex diversis extremitatibus. Ostendit autem consequenter diversas proportionibus esse oppositas secundum duplicem oppositionem, quæ in numeris inveniuntur: quarum vna est secundum multum & paucum, & secundum hoc opponuntur proportio duplici, & proportio dimidij, nam proportio dupli est multi ad paucum, proportio vero dimidij est pauci ad multum. alia vero est oppositio secundum par & impar, & secundum hoc opponuntur proportio dupli, & sexquialtera. nam proportio dupli est duorum ad vnum, quasi paris ad impar, vnu enim est forma imparis numeri. Sexquialtera autem proportio est trium ad duo, quod est imparis ad parem. Sic ergo patet, quod non possunt simul sentiri, quæ cadunt sub eodem sensu. Plus autem distant ad invicem, quæ coelementariter sibi correspondent in diverso genere existentia, puta dulce & album, quæ sunt vnius generis, quia ea quæ sunt vnius generis, non distinguunt specie nisi propter modum sentiendi, sicut album & nigrum. Ea vero quæ sunt diversorum generum possunt differre specie, non solum ex parte sensus, sed etiam ex parte modi, sicut dulce a nigro plus differt quam album: vnde minus possunt simul sentiri, quod est quasi esse vnum numero, vt supra habitum est. Si igitur ea quæ sunt vnius generis, propter contrarietatem non possunt simul sentiri, multo minus ea, quæ sunt diversorum generum, possunt simul sentiri. Deinde cum dicitur.

elemetaria, genere autem alia, dulce vero a nigro multo amplius specie differt q̄ album ad huc vtiq; minus continget ipsa simul sentire, q̄ quæ eadē genere sunt. Quare si nō hęc, nec illa.

b Quod autem dicunt quidam eorum, qui circa symphonias, & non simul quide pertingunt soni: videntur autem & latēt cū tempus insensibile fuerit, vtrū recta dicitur, an nō? Forte enim vtiq; dicit aliq; & nūc ex hoc putabit simul videre & audire, q̄a intermedia tēpora latēt his. c Aut hoc non verum, neq; contingit vllum tempus esse insensibile, neque latere: sed omne tēpus sentiri posse.

d Si enim quādo aliquis seipsum sentit, vel aliū in continuo tpe: non contingit tunc latere q̄ sit. Est autem aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est, manifestum q̄ tunc latebit ipse seipsum, an sit, & an videat, ac sentiat.

e Amplius nec vtiq; erit tempus, nec vlla res quæ sentit i quo nō sit, quia in huius aliquo, vel quia istius aliquid videt, si quidem est aliqua magnitudo & tēporis & rei insensibilis omnino propter parvitatem. Si enim totam videt & sentit eodem continuo tempore, non eo q̄ in huius aliquo auferatur. A C B, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius aliquo, vel istius aliqd, velut terram videt totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat qm̄ in hac parte ipsius. At vero in C B, nihil sentit, eo ergo q̄ in huius aliquo, scilicet A B, sentit, dicitur totū sentire A B, & totam. Eadem autem ratio & in A C: Semper enim in aliquo & in aliquid, totum autem non est sentire A C B

b ¶ Excludit quandam falsam solutionem huius quæstionis. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi ¶ Aut hoc non est verum. ¶ Dicit ergo primo, quod quidam de symphoniis, id est de consonantibus musicis fractantes, dixerunt quod soni consonantes non simul perueniunt ad auditum, sed videntur simul peruenire, eo quod tempus medium est insensibile propter parvitatem. De quo potest esse dubium, vtrum recte dicatur, vel non: si enim hoc recte dicatur poterit aliquis similiter in proposito dicere cōsentiens præmissis rationibus, q̄ non est possibile simul videre &

audire: sed tamen sensibilibus videtur ita contingere, quia la et nos tempora media visionis & a udicionis. Deinde cum dicit. c ¶ Improbatur prædictam solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod prædicta solutio supponit, secundo probat quod dixerat. ibi ¶ Omnia quidem igitur. ¶ Dicit ergo primo q̄ non est verum quod prædicta solutio supponit, scilicet q̄ sit aliquod tempus insensibile, vel latens sensum. nullum enim tēpus est tale: sed omnia tempora contingit sentire. Deinde cum dicit. d ¶ Probat qd̄ dixerat duabus rationibus. Circa quarū primam considerandum est, q̄ tempus nō sentitur quasi aliqua res permanens proposita sentiri, sicut videret color, magnitudo: sed propter hoc sentitur tempus, quia sentitur aliquid, quod est in tēpore. & ideo sequitur, q̄ si aliquod tempus non sit sensibile, q̄ id quod est in tempore illo non sit sensibile. Dicit ergo, q̄ si aliquando aliquis sentit seipsum esse in aliquo continuo tempore, non contingit latere illud tempus esse: manifestum est autem q̄ homo, vel aliquid aliud est in quodam continuo tempore, & quantumcumque dicas paruum tēpus esse insensibile, manifestum est q̄ latebit hominem, si ipse sit in illo tempore, & latebit etiam si in illo tēpore videt vel sentit, quod est inconueniens omnino: ergo impossibile est aliqd tempus esse insensibile. Secundam rationē ponit ibi. e ¶ Circa quam primam considerandū est, q̄ sicut dicit Philosophus in Quinto Phisicis tripliciter dicitur aliquid moueri, aut moueri. Vno modo per accidens, vt si dicam⁹ Musicum ambulare. Alio modo s̄m partē, vt si dicamus hominē sanari, quia oculus sanatur. Tertio modo primo & per se, qm̄ aliqd mouet, vel mouet q̄o quæ vna pars eius tm̄ mouet aut mouet, sed quia totum mouetur s̄m quamlibet suam partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens: sicut dulce videtur. Alio modo secundū partem, vt si dicamus hominē videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, scilicet, quia aliqua pars eius videtur. Dicit ergo, quod si est aliqua magnitudo, vel temporis, vel etiam rei corporalis insensibilis propter parvitatem, sequetur, quod nec tempus, nec vlla res sit quæ sentit, vel quæ sensus sentit, scilicet in quo tempore scilicet, non sit, id est nō sentitur, q̄a in huius aliquo. Quasi dicat. Nullū tēpus erit possibile q̄ nō dicatur

Q od autem dicunt nonnulli, qui muscis concenibus uacant, sonos sane non simul peruenire, uideri autem latere que nos, si quando insensibile fuerit tempus, recte ne dicitur, uel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam possit, existimari simul uidere & audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.

An hoc minus uerum est, nullumque insensibile contingit esse tempus, ne que etiam nos latere, sed quodcumque sentire contingit.

Et nunc, si cum aliquis aut se, aut aliterum sentit in continuo tempore, nō contingit eum latere q̄ est. est autem quiddam in continuo tantum quantum omnino est insensibile, manifestū si quod tunc latere poterit seipsum si est, & si uidet, & non sentit, eum si sentit.

Præterea neque tempus, neque res sane erit ulla, quæ sentiat, aut in quo non ita, quod in huius aliquo, uel huius aliquid uidet, si quidem aliqua est magnitudo & temporis & rei, ob paruitatem omnino non sensibilibus. Si enim totam uidet, totumque sentit cōtinuo tempus, ita quod in huius quopiam, uel illius quippiam uidet, si quidem aliqua est magnitudo, auferatur C B, in quo sentiebatur: in huius igitur quopiam, aut istius quippiam, uel uis terram uidet totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat, quoniam in hac illius parte, at uero in B C, nihil sentit: in eo igitur quod in huius quopiam A B, sentit, totum sentire, & totam dicitur. Eadem etiam ratio in A C, semper enim in quopiam, uel quippiam, totum autem non contingit sentire.

uet aut mouet, sed quia totum mouetur s̄m quamlibet suam partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidens: sicut dulce videtur. Alio modo secundū partem, vt si dicamus hominē videri, quia solum caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, scilicet, quia aliqua pars eius videtur. Dicit ergo, quod si est aliqua magnitudo, vel temporis, vel etiam rei corporalis insensibilis propter parvitatem, sequetur, quod nec tempus, nec vlla res sit quæ sentit, vel quæ sensus sentit, scilicet in quo tempore scilicet, non sit, id est nō sentitur, q̄a in huius aliquo. Quasi dicat. Nullū tēpus erit possibile q̄ nō dicatur

dicatur sentiri propter aliquam partem eius. Et quantum ad rem corpoream subdit, vel quia istius aliquid videt, quasi dicat. Nulla magnitudo corporea erit, quæ non sentiat, quia aliqua pars eius sentitur, quod est eam non esse sensibilem primo. Ad probandum autem quod dixerat, subdit, quod si aliquis videt, vel sentit quocumq; sensu aliquo continuo tempore, non ratione alicuius partis temporis, vel magnitudinis, & tamen potest natur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paruitatem. Sic igitur quædam magnitudo vel temporis vel rei corporalis, scilicet A. C. B. & sit pars eius, quæ est B. C. sensibilis propter paruitatem. Non ergo de hac parte insensibilis poterit dici q̄ sentitur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel quod sentitur aliquid istius, si sit insensibile corp⁹, eo modo quo dicitur de tota terra, q̄ videtur ab aliquo, quia aliqua pars eius videt, & de aliquo q̄ ambulat in amne, quia ambulat in quadam parte amnis. Quia ergo in C B, nil sentit, relinquitur quod dicitur sentire totū A B, siue sit tempus, siue corpus, quia in residua parte eius sentitur, scilicet A C. Et eadē ratio est de magnitudine. A C, quæ ponebat sentiri, quia aliqua pars eius erit insensibilis propter paruitatem. Et ita semper dicitur sentiri quodcumque sensibile, quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire, sicut nec A C B, Hoc autem videtur inconueniens, non ergo esse tempus, vel aliquod corpus insensibile propter paruitatem. Videtur autem hæc ratio efficaciam non habere, sentitur enim aliquid per hoc, quod habet virtutem immutandi sensum: probatur autem Septimo Physicorum, quod si aliquid totum mouet aliquid mobile in aliquo tempore, non oportet quod pars eius moueat illud mobile in quocumque tempore, & tamen dicitur esse primum mouens, quia totum mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici quod aliquid sit primo sensibile, licet aliqua partes eius sint insensibiles propter paruitatem. Est autem ad hoc dicendum, quod differt loqui de parte in toto existente, & de parte separata a toto. Pars enim alicuius mouentis primo, si sit separata, mouere non poterit: sed si in toto existens, non concurret ad virtutem mouendi totius, sed omnino esset expertus virtutis motiue, sequeretur quod totum non esset primo mouens, sed ratione partem ad quam pertinet virtus motiua. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paruitatem, vt supra habitum est, quæ tamen prout in toto existit, cadit sub sensu, in quantum sensus sentit super totum non excludit aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter cum dicitur.

LECTIO XIX.

E prius autē dicta obiectione considerandum. Vtrum cōtingit simul plura sentire, aut non cōtingit. simul autem dico in vno indiuisibili tempore ad seiuicem.

b Primū quidem igitur. Vtrū sic contingit simul quidem, altero autem animæ sentire & non indiuisibili, sic autem in indiuisibili, vt omni existente cōtinuo.

c Vel quoniam primū quidem ea quæ secundum vnum sensum, velut dico visum, si est enī alio sentiens alium & alium colorē: pluresq; vtiq; partes habebit specie eadē. Etenim quod sentit, in eodem genere est.

Tex. cō. 37.

Tex. cō. 1.

do secundum q̄ indiuisibile dicitur aliquod corpus naturale minimum: quod non potest diuidi ulterius quin corrumpatur, & tunc resoluitur in corpus continens. Et tunc sensus erit, q̄ corpus indiuisibile est quidem in tempore insensibile: sed tamen huiusmodi indiuisibile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuisibile, quod non est actu diuisum: sicut pars continui, & huiusmodi indiuisibile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtranque expositionē cōpetit quod subditur, q̄ causa huius dicta est prius in determinatione primæ quæstionis. Videtur autem secunda expositio melior: quia per hoc soluitur obiectio prædicta, quia scilicet pars qualibet continuæ magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiat in actu quasi separata. Vltimo autem concludit manifestum esse ex prædictis, q̄ nullum tēpus est insensibile.

LECTIO XIX.

E dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, uel non contingat, simul autem dico in vno indiuisibili tempore adiuicem.

Primum igitur, nunquid quid ita contingit, simul quidem, uerum diuersa animæ potestate sentire, & sic indiuisibili ut totum sit continuum.

LECTIO XIX.

ostquam Philosophus excludit secundam solutionem falsam, hic inquit veram, & circa hoc tria facit. Primo inquit veritatem prædictæ quæstionis, secundo probat quoddam, quod in præcedentibus supposuerat. ibi ¶ Quoniam autem sensibile omne. ¶ Tertio epilogat, quæ in hoc Libro dicta sunt. ibi ¶ De sententia quædam igitur. ¶ Circa primū duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo exequitur propositum. ibi ¶ Primum quidem igitur. ¶ Dicit ergo primo, q̄ ex quo conclusum est, q̄ quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi indiuisibili temporis s̄m rei veritate, sed quasi in tempore imperceptibili propter paruitatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum, si contingat, vel non contingat plura sentire simul, ita scilicet q̄ intelligatur simul, hoc est in indiuisibili temporis. Deinde cum dicitur. b ¶ Supposito, q̄ animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquit quomodo hoc sit possibile. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quendam modum falsum, secundo improbat ipsum. ibi ¶ Vel quoniam primum. ¶ Tertio proponit modum verum. ibi ¶ Igitur secundum q̄ indiuisibile. ¶ Dicit ergo primo, q̄ primo considerandum est, vtrum contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animæ, quasi sentituum animæ sit indiuisibile, id est, non q̄ non possit diuidi, sit tamen indiuisibile, id est, non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum cōtinuum. Si autem intelligamus partē animæ sentitiuam esse sicut quoddam continuum, soluentur præmissæ rationes: quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potentia sentitiua animæ secundum diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrum in alia. Deinde cum dicitur.

An quoniam initio quidem ea quæ per unū sunt sensum (uerbi causa) uisum, si erit alio sui alium & alium sentiens colorem, pluresque habebit partes species eadē: illa enim quæ sentit, in eodem sunt genere.

¶ Ostendit, quid sit verum circa prædicta. Et dicit, q̄ omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia. ¶ Sed non videtur quæcunque sunt, id est non videntur omni modo secundum q̄ sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc q̄ a longe est, videtur quatuor cubitorum, vel etiam maius. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensu secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcumq; sint. Sed aliquid indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo

¶ Ostendit, quid sit verum circa prædicta. Et dicit, q̄ omnia, siue magna, siue parua, sunt sensibilia. ¶ Sed non videtur quæcunque sunt, id est non videntur omni modo secundum q̄ sunt, sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra: tamen propter hoc q̄ a longe est, videtur quatuor cubitorum, vel etiam maius. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensu secundum naturam, non tamen videntur in actu quantumcumq; sint. Sed aliquid indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo

diuersas sui partes, & sequetur, quod idem sensus habeat plures partes eadem specie. non enim potest dici, quod partes sensus visus differant specie, quia omne quod sentitur per visum, est eiusdem generis. In potentiis autem sensitiuis nihil differt specie, nisi propter diuersa genera sensibilibus. Deinde cum dicit,

d. ¶ Improbatur quod dictum est duabus rationibus. Quarum prima est, quod si aliquis dicit, quod sicut sunt duo organa visus, scilicet duo oculi, sic nihil prohibet in anima sensitiua esse esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculis sit aliqd vnum, & vna est operatio amborum oculorum, in quantum scilicet visio vtriusque; oculi conuenit per quosdam nervos ad aliquod in trinum in suo organum, quod est circa cerebrum, ut supra dictum est. Si autem similiter in anima fiat vnum ex duobus visibus, per hoc quod vterque visus concurrat ad aliquod vnum principium, illi vni attribuetur operatio sentiendi. Si vero omnino separati se habeant duo visus in anima, quod non conuenit in aliquo vno principium, tunc non similiter se habeat de visione in anima, sicut de oculis in corpore. & ita similitudo non fuit conueniens ad manifestandum propositum. Non ergo videtur rationabiliter dici, quod sunt duo visus in anima. Secundam rationem ponit ibi.

e. ¶ Et dicit, quod secundum praedictam positionem hoc modo erunt plures sensus, qui sunt idem specie, puta plures visus, aut plures auditus, sicut si aliquis dicat, scientias non differentes specie esse plures in eodem homine, ut plures Grammaticas, vel plures Geometricas esse quidem plures Grammaticas numero, vel plures visus in diuersis hominibus possibile est, sed non in vno & eodem homine, sicut nec plures numero albedines sunt in vno & eodem subiecto. Subiungit autem ad ostendendum quod non possunt esse plures sensus eiusdem speciei in eodem, quia virtus sensitiua & operatio, seu vnicuique consequuntur, ita quod neque virtus est sine propria & per se operatione, neque operatio sine propria virtute. Operatio autem sensitiua distinguitur secundum obiecta. Deinde cum dicit,

¶ Hic ostendit esse impossibile in sensibilibus diuersorum sensuum, ut si per eandem partem animae sentiantur. Et dicit, quod si sensibilia diuersorum generum sentiuntur per aliquid animae vnum & idem indiuisibile, manifestum est quod multo magis alia, quae sunt vnius generis. Probatur enim supra, quod magis contingit ea quae sunt vnius generis simul sentire, quam ea quae sunt diuersorum generum. & hoc maxime verum est quantum ad identitatem sentiendi. Quod autem eadem indiuisibilis anima sentiat sensibilia diuersorum generum, probatur, quia si anima sentiat per aliam sui partem dulcem, & per aliam album, aut ex

d. Si autem, quemadmodum oculi duo sunt, dicat quis nihil prohibere: sic & in anima dicendum quod forte ex his quidem vnum aliquid sit, & vna operatio ipsorum. Ibi autem siquidem vnum quod ex ambobus, illud sentiens erit: si autem separati, non similiter se habeat.

e. Amplius, & sensus idem plures erunt, sicut si quis scientias indifferetes dicat. Neque enim operatio erit sine virtute, quae secundum se ipsam, nec absque hac erit sensus.

f. Si autem hoc in vno & indiuisibili sentit, manifestum est quod & alia. Continget enim magis haec simul plura, quam ea quae genere sunt diuersa: si vero alia quidem sui parte dulcem, alia autem album sentit anima, vel quod ex istis, unum quiddam est, vel non unum esse necesse est, unum enim quiddam sentiens est pars. Cuius igitur illa vnius: nihil enim ex istis vni necesse igitur est vnum quippiam esse ipsius animae, quo omnia sentit, ut dictum est prius, aliud autem genus per aliud.

g. Igitur secundum quod indiuisibile est secundum actum, vnum est sensitiuum dulcis & albi, quod vero diuisibile factum fuerit secundum actum, alterum.

h. Vel quemadmodum in rebus ipsis contingit, ita & in anima. Idem enim & vnum numero album & dulce est, & alia multa. Nam & si non separabiles a se inuicem sunt passionibus, tamen esse alte

Ad huius ergo euidentiam considerandum, quod cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quae in ipsum concurrunt. punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum quod in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vnum, est indiuisibilis, & est vnum sensitiuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum. si vero consideretur punctum seorsum, vel est terminus huius lineae, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum punctum ut duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, ut diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicatur de albo, & iudicatur seorsum de dulci, est alterum secundum actum, & vnum vero est vnum, iudicatur differentias sensibilibus. Et per hoc soluntur rationes supra dictae, quia quodam modo est vnum, & quodam modo est vnum illud quod sentit diuersa sensibilia. Secundum modum ponit ibi.

¶ Et dicit, quod sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim quod corpus vnum & idem numero est album & dulce, & multa alia huiusmodi, quae accidentaliter de eo praedicantur: sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicem, sicut contingit quod aliquod corpus retinet albedinem, & amittit dulcedinem, sed quoad non sic separant istae passiones, album & dulce remanet, vel

istis duabus partibus erit aliquid vnum, vel non erit: sed necesse est dicere quod sic aliquid vnum, ad quod referantur omnes istae partes, scilicet diuersi sensus: quia sensitiua est quaedam vna pars animae, non autem potest dici quod pars sensitiua animae sit aliquid vnius generis sensibilibus, nisi forte diceretur, quod ex omnibus sensibilibus particularium sensuum puta colore, sono, & alijs huiusmodi fieret vnum sensibile, correspondens isti vni parti sensitiuae, quae est communis omnibus proprijs sensibus, hoc autem est impossibile. Necesse est ergo, quod sit aliquid vnum anima, quo animal omnia sentit: sed aliud genus per aliud, puta colore per visum, & sonum per auditum, & sic de alijs. Considerandum autem est hic, quod vnicuique sunt diuersae potentiae ordinatae, inferior potentia comparatur ad superiorem per modum instrumenti, eo quod superior mouet inferiorem. Actio autem attribuit principali agenti per instrumentum, sicut dicitur quod artifex fecit per ferrum. Et per hunc modum Philosophus dicit, quod sensus communis sentit per visum, & per auditum, & alios sensus proprios, qui sunt diuersae partes potentiales animae, non autem diuersae partes sicut aliquid conuenit, ut superius dicebat. Deinde cum dicit,

¶ Ostendit quomodo eadem pars animae indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorum primum breuiter & obscure ponit, quia in libro 3. de Anima apertius positus est.

¶ Ostendit quomodo eadem pars animae indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorum primum breuiter & obscure ponit, quia in libro 3. de Anima apertius positus est.

¶ An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita & in anima, unum enim & idem numero album est & dulce, & alia multa, si enim non separabiles a se inuicem sunt passiones, tamen vnicuique esse: similiter igitur

Ad huius ergo euidentiam considerandum, quod cum operationes sensuum propriorum referantur ad sensum commune, sicut ad primum & commune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum, sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quae in ipsum concurrunt. punctum autem, quod est terminus diuersarum linearum, secundum quod in se consideratur, est vnum & indiuisibile. Et isto modo sensus communis secundum quod in se est vnum, est indiuisibilis, & est vnum sensitiuum actu dulcis & albi: dulcis per gustum, & albi per visum. si vero consideretur punctum seorsum, vel est terminus huius lineae, sic est quodam modo diuisibile: quia vnum punctum ut duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur, ut diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicatur de albo, & iudicatur seorsum de dulci, est alterum secundum actum, & vnum vero est vnum, iudicatur differentias sensibilibus. Et per hoc soluntur rationes supra dictae, quia quodam modo est vnum, & quodam modo est vnum illud quod sentit diuersa sensibilia. Secundum modum ponit ibi.

¶ Et dicit, quod sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus enim quod corpus vnum & idem numero est album & dulce, & multa alia huiusmodi, quae accidentaliter de eo praedicantur: sed tamen huiusmodi passiones separant ab inuicem, sicut contingit quod aliquod corpus retinet albedinem, & amittit dulcedinem, sed quoad non sic separant istae passiones, album & dulce remanet, vel

Tex. c. 134

vel sunt idem subiecto, sed differunt secundum esse. Et similiter potest poni de Anima, quod vnum & idem subiecto est sensitiuum omnium sensibilibus, tam eorum quae differunt genere, sicut album & dulce, quam eorum quae differunt specie, sicut album & nigrum. Et secundum hoc dicendum erit, quod anima sentit diuersa sensibilia quodam modo secundum vnum & idem, scilicet subiecto, quodam modo diuersa, in quantum ratione differunt. Potest autem contra hoc obijci: quia in rebus quae sunt extra animam, licet idem possit esse dulce & album, non tamen potest idem esse album & nigrum, & ita videbitur quod anima non possit simul sentire sensibilia vnius generis, cum sint contraria. Haec autem obijctionem Aristoteles remouet in libro de Anima, cum dicit. Et impossibile est album & nigrum esse simul: quare neque species pari ipsorum. Et inuit solutionem per hoc, quod si huius est sensus, & intelligentia vel intellectus. Per quod datur intelligi, quod non omnino se habet in sensu & intellectu, sicut in corporibus naturalibus. Corpus enim naturale recipit formas secundum esse naturale & materiale, secundum quod habent in se contrarietatem, & ideo non potest idem corpus simul recipere albedinem & nigredinem: sed sensus & intellectus recipiunt formas rerum spiritualiter & immaterialiter secundum esse quoddam intentionale, prout non habent contrarietatem. Vnde sensus & intellectus simul potest recipere species sensibilibus contrariorum, cuius simile potest videri in dyaphano, quod in vna & eadem sui parte immutatur ab albo & nigro: quia immutatio non est materialis secundum esse naturale, ut supra dictum est. Est etiam aliud considerandum, quod sensus & intellectus, non solum recipiunt formas rerum, sed etiam habent iudicare de ipsis: iudicium autem, quod faciunt de contrarijs, non est contrarium, sed vnum & idem: quia per vnum contrariorum sumitur iudicium de altero. Et quantum ad hoc verum est quod supra dictum est, quod magis simul possunt sentiri sensibilia vnius generis, de quorum vno iudicatur per alterum, quam sensibilia diuersorum sensuum. Est autem & aliud circa hoc dubium: quia praemissa verba Philosophi, videtur confirmari opinio Stoicorum, qui posuerunt, quod non diuersis potentijs sentitur color & odor, & alia sensibilia: sed nec sunt diuersae potentiae sensuum: sed ipsa anima secundum seipsam cognoscit omnia sensibilia non differens nisi ratione. Sed dicendum est, quod secunda solutio supponit primum. Vnde intelligendum est, quod anima, id est sensus communis, vnius numero existens, sola autem ratione differens, cognoscit diuersa genera sensibilibus, quae tamen referuntur ad ipsum secundum diuersas potentias sensuum propriorum. Deinde cum dicit,

¶ Probat quod supposuerat, scilicet quod nihil sentitur nisi quantum. Et dicit manifestum esse quod omne sensibile est magnitudo, & quod nullum in diuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, quod est quaedam distantia, ex qua non potest aliquid videri, & haec distantiam dicit esse infinitam: quia si in infinitum illa distantia protendantur, nihil inde videretur. Est autem aliqua distantia

¶ Probat quod supposuerat, scilicet quod nihil sentitur nisi quantum. Et dicit manifestum esse quod omne sensibile est magnitudo, & quod nullum in diuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, quod est quaedam distantia, ex qua non potest aliquid videri, & haec distantiam dicit esse infinitam: quia si in infinitum illa distantia protendantur, nihil inde videretur. Est autem aliqua distantia

¶ Probat quod supposuerat, scilicet quod nihil sentitur nisi quantum. Et dicit manifestum esse quod omne sensibile est magnitudo, & quod nullum in diuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, quod est quaedam distantia, ex qua non potest aliquid videri, & haec distantiam dicit esse infinitam: quia si in infinitum illa distantia protendantur, nihil inde videretur. Est autem aliqua distantia

ria vnde aliquid videtur, & haec est finita, quia a finita distantia incipit aliquid videri, & simile est de alijs sensibus, quae sentiuntur ab aliqua distantia per medium extrinsecum non tangentes ipsa sensibilia, sicut auditus & odoratus. Cum igitur distantia, vnde non videtur aliquid, sit infinita per remotionem a visu, finita autem versus visum, sequitur quod sit dare vltimum aliquod, vnde nihil videatur. Distantia autem ex qua videtur aliquid, est ex vtraque parte finita. Est ergo dare aliquod terminum vnde primum possit aliquid videri: omne autem quod est medium durum quantitate inuicem continuaturum est indiuisibile, ergo necesse est esse aliquid in diuisibile, vltra quod nihil possit sentiri, & circa quod necesse sit aliquid sentiri. Si ergo aliquid indiuisibile sit sensibile, & ponatur in illo indiuisibili termino, sequitur quod illud sit vnicuique sensibile simul & inuisibile: inuisibile quidem, in quantum est in termino inuisibilis distantia: visibile autem, in quantum est in termino visibilis, hoc autem est impossibile: ergo & primum, scilicet quod aliquid indiuisibile sit sensibile. Si enim aliquid indiuisibile in praedicto termino ponatur, partim videbitur, & partim non videbitur, quod de indiuisibili dici non potest. Videtur autem per haec probatio non valeat: quia non est dare aliquod terminum, vnde oia visibilia incipient videri: quia

¶ Quod autem omne sensibile magnitudinem habet, & in diuisibile non est sensibile, manifestum sane est: vnde non videri non potest infinita est distantia, vnde autem videtur, finita. Similiter autem & audibile, & odorabile, & quaecumque sentiunt non tangentes sentiunt. Et itaque aliquid vltimum distantiae, vnde non videtur, & primum vnde videtur: hoc itaque necesse est indiuisibile esse, quod in vltiori quidem non contingit sentire existens, in certiori autem necesse sentire. Si itaque aliquid erit indiuisibile sensibile, cum ponatur in vltimo vnde est, vltimo quidem non sensibile, primo autem sensibile, simul accidet visibile esse & inuisibile: hoc autem impossibile.

¶ De sensitiuis quidem & sensibilibus quomodo se habent, & communiter & secundum vnum quodque sensitiuum dictum est. Reliquorum autem, primo considerandum de memoria & reminiscencia & somno.

¶ Et de sensitiuis quidem & sensibilibus quomodo se habeant modo, & communiter & per singula sensueria, dictum est. Ex reliquis autem de memoria & rememoriatiua, & de somno est considerandum.

¶ Maiora a maiori distantia videntur, minora vero a minori. Dicendum est autem, quod vnum quodque sensibile ab aliqua determinata distantia videtur, si ergo illud indiuisibile, quod ponit potest sentiri, videatur ab aliqua determinata distantia, sicut & aliquid diuisibile: concludet ratio Aristoteles. Si vero non sit determinata aliqua distantia, ex qua simul incipit videri cum aliquo diuisibili, sequetur iterum quod nullo modo possit videri. Oportet enim accipere proportionem distantiae, ex qua videtur aliquid diuisibile secundum proportionem magnitudinum, quae videntur: sed non est aliqua proportio indiuisibilis ad magnitudinem diuisibilem, sicut nec puncti ad lineam. Et ita sequetur, quod ex nulla distantia possit videri indiuisibile: quia cuiuslibet distantiae est aliqua proportio ad aliam distantiam. Sequetur ergo si videtur quod videatur conuenit visui: quod est contra rationem visus & aliorum sensuum: qui non tangentes sentiunt. Sic ergo indiuisibile non potest sentiri, nisi forte in quod est terminus conuenit, sicut & alia accidentia continuoorum sentiuntur. Deinde cum dicit,

¶ Epilogat quae dicta sunt in hoc libro, continens se ad sententiam, & dicit quod dictum est de sensitiuis id est, de organo sentiendi, & sensibilibus quomodo se habeant ad sensus, & communiter, & secundum unum quodque organum sensus, partim in hoc libro, partim in libro de Anima. Inter reliqua vero, quod primo considerandum, occurrit est memoria & reminiscencia & de somno, quia sicut per sensum cognoscuntur praesentia, ita per memoriam cognoscuntur praeterita, & in somno sit aliqua praecognatio futurorum.

¶ Explicit scriptum sancti Thomae de Aquino super Libros Aristotelis de Sensu & Sensatio.

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN LIBRUM ARISTOTELIS, DE MEMORIA ET REMINISCENTIA, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Icut Philosophus dicit in Septimo de Historijs animalium, Natura ex inanimatis ad animata procedit paulatim: ita qd genus inanimatorum prius inuenitur qd genus plantarum, quod quidem ad alia corpora comparatum, videtur esse animatum, ad genus autem animalium, inanimatum.

Et similiter a plantis ad animalia quodam cōtinuo ordine progreditur: quia quædam animalia immobilia, quæ scilicet terræ ad hærent, parum videtur a plantis differre: ita etiam & in progressu ab animalibus ad hominem, quædam inueniuntur, in quibus aliqua similitudo ratiois appareat: cum enim prudentia sit propria virtus hominis. Est enim prudentia recta ratio agibilium, vt dicitur in Septimo Ethic. inueniuntur quædam animalia quandam prudentiam participare non ex eo qd habeat rationem, sed ex eo quod in instinctu naturæ mouentur per apprehensionem sensitiuæ partis ad quædam opera faciendâ, ac si operarentur ex ratione. Pertinet autem ad prudentiã, vt prudens dirigatur p eã, in his quæ imminet sibi agenda ex consideratione non solum præsentium, sed etiam præteritorum. Vnde Tullius in sua Rethorica partes prudentiæ ponit nõ solum prudentiam, per quam futura disponuntur, sed etiam intelligentiam, per quam considerantur præsentia, & memoriã, per quã apprehenduntur præterita. Vnde etiam in alijs animalibus, in quibus inuenitur prudentiæ similitudo participata, necesse est esse non solum sensum præsentium, sed etiam memoriã præteritorum. Et ideo Philosophus in principio Metaph. dicit, qd quibusdam animalibus ex sensu memoria sit, & propter hoc prudentia sunt. Sed sicut prudentiam imperfectam habent respectu hominis, ita etiam & memoriã. Nam alia animalia memorantur tantum: homines autem & memorantur & reminiscuntur, & ideo gradatim Arist. post librum, in quo determinatur de sensu, qui communis est omnib' animalibus, determinat de memoria & reminiscencia, quorum alterum inuenitur in solis hominibus, alterum vero in his, & in animalibus perfectis. Diuiditur autem Liber iste in partes duas. Primo enim ponit Propositionem, in quo manifestat suum propositum: secundo accedit ad tractandum ea, de quibus intendit. ibi: Primum quidem igitur. Circa primum dicit de duobus esse dicendum. Primo quid de memoria & memorari, quod est actus eius, circa quod tria se promittit dicitur. Primum, quid sit memoria & quid memorari, & quæ sit causa eius. & ad quam partem animæ pertineat passio memorandi. Omnes enim operationes sensitiuæ partis passio-

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE MEMORIA ET REMINISCENTIA

LIBER.

Antiqua Translatio.

De memoria autem & memorari dicendum quod est, & propter quam causam sit, & cui animæ partij hæc accidat passio, & de reminiscencia. Non enim iidem sunt memoratiui & reminiscitiui: sed vt frequenter memorabiliores quidem qui tardi, reminiscibiliiores autem qui veloces, & facile discentes.

Primum quid igitur accipiendum est qualia sunt memorabilia: multoties enim decipit hoc.

Neque enim futura cōtingit memorari, sed est opinabile & sperabile. Erit autem vtique & sciencia quædam speratiua, quemadmodum quidam diuiniatiã dicunt.

nes quædam sunt, secundum qd sentire pati quoddam est. Secundo promittit se dicitur de reminiscencia. Et ne videretur idem esse reminiscencia & memorari, subiungit quoddam signum differentie ipsorum ex parte hominum, in quibus inuenitur vtunque. Non enim iidem homines inueniuntur ita bene memoratiui & bene reminiscitiui: sed sicut frequenter accidit, illi sunt melius bene memorantes, qui sunt tardi ad inueniendum & discendum. Illi autem melius reminiscuntur, qui sunt veloces ingenij ad inueniendum ex se, & bene discendum ab alijs. Cuius ratio est, quia diuersa habitudines hominum ad opera animæ proueniunt ex diuersa corporis dispositione. Videmus autem in corporalibus, qd illa quæ difficiliter & tarde recipiunt impressionem, bene retinent eam, sicut lapidis, quæ vero de facili recipiunt non retinent bene, sicut aqua. Et quia memorari nil aliud est qd bene conservare semel accepta, inde est qd illi, qui sunt tardi ad accipiendum, retinent bene recepta, quod est bene memorari. Qui autem de facili recipiunt, plerumque de facili amittunt. Sed

reminiscencia est quædam reuocatio prius acceptorum non conseruatorum, & ideo illi qui sunt velocis ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinã, etiã sunt bene reminiscitiui. Deinde dicitur. b. ¶ Exequitur propositum. Et primo determinat de memorari. Secundo de reminiscencia. De reminiscencia autem reliquum est dicere. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari. Secundo cuius partis animæ sit. ibi: Quis autem de phantasia. Tertio propter quam causam fiat. ibi: Dubitabit autem vtique aliquis. Et quia operationes & habitus, & potentie specificantur ex obiectis. ideo circa primum duo facit. Primo inquit quid sit obiectum memoriæ. Secundo concludit quid sit memoria. ibi: Est quidem igitur memoria. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo manifestat propositum. ibi: Neque enim futura. Dicit ergo primo, qd ad determinandum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sunt priora actibus, & actus potentis, vt dictum est in Secundo de Anima. Necessarium autem est hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc: quia aliqui putant quorundam esse memoriã, quorum non est. Deinde cum dicit.

N. Leonicensi interpretatio.

De memoria autem & memorari dicendum quidnam est, & quam ob causam fiat, & cui animæ parti hæc accidat passio, & de ipso reminiscencia. Non enim iidem memores sunt, & ad reminiscenciam apti. sed magna ex parte memores magis sunt ingenio tardi, reminiscencia vero valent ij, qui mente celeres & dociles existunt.

Primum igitur considerandum est qualia sunt memorabilia: sepius enim istud nos fallit.

Nam neque quod futurum est, memorari contingit. uerum opinione & spe percipiunt. Et profecto erit sciencia quædam spei ad dicta, ut de diuinatione quidam autumant.

reminiscencia est quædam reuocatio prius acceptorum non conseruatorum, & ideo illi qui sunt velocis ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinã, etiã sunt bene reminiscitiui. Deinde dicitur. b. ¶ Exequitur propositum. Et primo determinat de memorari. Secundo de reminiscencia. De reminiscencia autem reliquum est dicere. Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari. Secundo cuius partis animæ sit. ibi: Quis autem de phantasia. Tertio propter quam causam fiat. ibi: Dubitabit autem vtique aliquis. Et quia operationes & habitus, & potentie specificantur ex obiectis. ideo circa primum duo facit. Primo inquit quid sit obiectum memoriæ. Secundo concludit quid sit memoria. ibi: Est quidem igitur memoria. ¶ Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo manifestat propositum. ibi: Neque enim futura. Dicit ergo primo, qd ad determinandum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sunt priora actibus, & actus potentis, vt dictum est in Secundo de Anima. Necessarium autem est hoc determinare, quia multoties accidit deceptio circa hoc: quia aliqui putant quorundam esse memoriã, quorum non est. Deinde cum dicit.

Manifestat propositum. Et primo dicit, qd memoria nõ est futurorum. Secundo, qd non est præsentium. ibi: Neque præsentis. Tertio qd est præteritorum. ibi: Memoria autem facti est. Dicit ergo, qd futura non contingit memorari, sed eorum est opinio

nio ex parte virtutis cognoscitur, dum scilicet aliquis opinatur aliquid esse futurum: & sperat ex parte virtutis appetitiuæ, dum scilicet spes in aliquid futurum quandoque tendit. Dicit autem, qd etiam quædam sciencia potest esse futurorum, quæ potest esse speratiua sciencia. Quidam autem nominant eam diuiniatiã, quæ per eam aliqui possunt cognoscere quid in futurum cōtinget, de quo est spes. Sed cum spes sit futurorum quæ ab homine acquiri possunt, huiusmodi autem sunt futura contingentia, de quibus non potest esse sciencia: videtur qd nulla sciencia possit esse speratiua futurorum. Dicendum autem est qd de futuris contingentijs, secundum se consideratis, non potest esse sciencia: sed cum in causis suis consideratur, potest de eis sciencia esse, prout aliqua sciencia cognoscunt esse inclusiones quædam ad tales effectus. Sic enim & sciencia naturalis est de generalibus & corruptibilibus. Et hoc etiã modo Astrologi possunt per suam scienciam pronuntiare quosdam futuros euentus sperando: puta vbertatem vel sterilitatem, propter dispositionem, corporum cœlestium ad tales effectus. Deinde cum dicit.

Neque præsentis est, sed sensus. Hoc enim neque futurum, neque factum cognoscimus, sed tantum præsens.

Memoria autem facti est, præsens autem cum adest, vt hoc album, cum aliquis videt, nullus vtique dicit memorari, neque quod consideratur, cum sit considerans & intelligens: sed hoc quidem communiter sentire dicit, illud autem scire solum. Cui vero sine actibus scienciæ & sensum habeat: sic memoratur, qd triangulus duobus rectis æqualibus habet, hoc quidem, quia dicitur aut speculatus fuit, illud vero, quoniam audiuit aut vidit, aut aliquid tale. Semper enim, cum secundum memoriã agat sic in anima dicit, qd hoc prius audiuit, aut sensit, aut intellexit.

Est quidem igitur memoria, neque sensus neque opinio: sed horum alicuius habitus aut passio. cum factum fuerit tempus. Ipsius autem nunc in ipso nunc non est memoria, sicut dictum est. Est enim præsentis quidam sensus, futuri vero spes, facti autem memoria est. Vnde post tempus memoria omnis. Quare quæcunque tempus sentiunt, hæc sola animalia memorant & isto sentiunt.

LECTIO II.

Voniam autem de phantasia prius in his, quæ sunt de Anima, dictum est, & quod intelligere non est sine phantasmate.

Accidit enim eadem passio circa intellectum, quæ quidem

sus aliquis dicitur reminiscencia: secundum illud Virgilij. Hæc talia passus Vlyx es. Oblitus ve sui est Itacus discrimine tanto. Per quod intelligi voluit, quod meminit sui: sed intentio Philosophi est dicere, qd memoria est præteritorum quantum ad nostram apprehensionem, id est, quod prius sensimus vel intelleximus aliqua indifferenter, siue ille res secundum se considerata sunt in præsentis, siue non. Deinde cum dicit.

Sed neque id, quod præsens est, illius enim est sensus: hoc enim neque futurum, neque præteritum cognoscimus sed solum id quod præsens est.

Memoria autem est præteriti, præsens vero cum adest, ut hoc album quod quis id conspicit nullus utique memorari asseret, neque quod contempletur, cum considerat & intelligit, sed illud quidem se sentire dicit, hoc autem scire solummodo. Cum vero sine operatione scienciam habuerit & sensum, tum de trianguli meminit angulis quod duobus rectis sunt æquales. hoc quidem, uel quia dicitur, uel contemplatus fuerit, illud vero quoniam audiuit, uel viderit, aut huiusmodi quippe percipit: semper enim cum memoriã operamur, tacite secum animo confirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.

Est igitur memoria neque sensus, neque opinio, sed horum alterius, habitus, aut passio, cum interceperit tempus. ipsius autem nunc in ipso nunc non est memoria, ut dictum est prius, sed præsentis quidem sensus, futuri autem spes, præteriti vero memoria. quæ obrem cum tempore omnis est memoria, & iccirco quæcunque tempus sentiunt animalia hæc sola recordantur, & isto quo sentiunt.

LECTIO II.

Voniam autem de Phantasia dictum est prius in commentarijs de Anima, & quod sine phantasmate intelligere non licet.

Eadem enim in intelligendo contingit passio, quæ in describendo, ibi

LECTIO II.

Quæ Philosophus ostendit quid est memoria, hic ostendit ad quam partem animæ pertineat. Et circa hoc duo facit. Primo præmittit quoddam, quod est necessarium ad propositi manifestationem. Secundo manifestat propositum. ibi: Magnitudinem autem & motum. ¶ Circa primum. Primo præmittit quod intendit. Secundario manifestat quod dixerat per exemplum. ¶ Accidit enim eadem passio. ¶ Tertio ostendit quid circa hoc sit alibi manifestandum. ibi: Propter quam igitur causam. ¶ Proponit ergo primo, quod in Libro de Anima dictum est, de phantasia quid sit: quia scilicet est motus factus a sensu secundum actum. In eodem etiam libro dictum est, quod non contingit hominem sine phantasmate intelligere. Deinde cum dicit.

Manifestat hoc, quod ultimo dixerat. Posset enim alicui videri inconueniens, si non posset homo sine phantasmate intelligere, cum phantasma sit similitudo rei corporalis: intelligere autem

In Prologo

Tex. 6. 31. & 33.

Tex. 6. 61. Tex. 6. 20. 30. & 10.

quilibet habitus per similes actus, & multiplicata causa fortifica-
tur effectus. Deinde cum dicitur.
h ¶ Epilogat similiter supradicta. Et dicit quod dictum est quid
est memoria & memorari: quia memoria est habitus, id est habi-
tuali quadam conferuatio phantasmatis, non quidem secundum
seipsum. (hoc enim
pertinet ad virtutem
imaginatiuam: sed
inquantum phantas-
ma est imago alicuius
prius sensati. Di-
ctum est etiam ad quod
partem anime earum,
quae in nobis sunt, p-
tineat: quia scilicet
pertinet ad primum
sensituum, inquan-
tum per ipsum cogno-
scimus tempus.)
h Quid quidem igitur est me-
moria & memorari, dictum est,
quoniam phantasmatis vt ima-
ginis cuius phantasma habitus,
& cuius particula earum, quae
in nobis, quia primi sensitui &
quo tempus sentimus.

LECTIO III.

LECTIO III.

Rostquam Philosophus de-
termina-
uit de memoria, &
memorari, nunc de-
terminat de reminis-
centia. Et primo dicit de
quo est intentio, se-
cundo profertur,
propositum, ibi. Non
enim est memoria. Dicit
ergo primo, quod
postquam dictum est
de memorari, reliquum
est dicere de reminis-
centia hoc ordine, vt
cunq; vera possint
accipi per disputati-
uas rationes, primo
supponantur, quasi
existentia vera, per
quod excusat se a p-
lixia disputatione eo-
rum, quae ad reminis-
centiam pertinent.
Deinde cum dicit.
b ¶ Exequitur pro-
positum. Et circa hoc
tria facit. Primo o-
stendit quid sit remi-
niscencia per compa-
rationem ad alias ap-
prehensiones: secun-
do determinat modum
reminiscendi, ibi. Contingit autem
reminiscencia. Tertio
ostendit qualis
passio sit reminiscen-
tia, ibi. Quod autem
corporea quaedam pas-
sio. Circa primum
duo facit. Primo ostendit
quid non sit reminiscencia, secundo
quid sit, ibi. Sed cum re-
sumat. Circa primum duo facit.
Primo proponit quod intendit,
secundo manifestat propositum, ibi.
Cum enim primum addi-
scat. Dicit ergo primo, quod
reminiscencia neque est resumptio me-
moriae, ita quod nihil aliud sit
reminisci quam iterato memorari,
neque iterum reminiscencia est
prima acceptio alicuius cognoscibilis,
puta quae sit per sensum, vel per
intellectum. Deinde cum dicit.
c ¶ Manifestat quod dixerat. Et
circa hoc duo facit. Primo ostendit
differenciam duorum, quae
proposuerat, scilicet resumptionis
memoriae & acceptiois: secundo
ostendit quod reminiscencia non
sit memoriae resumptio, neque
etiam acceptio, ibi. Amplius
manifestum. Circa primum duo
facit. Primo ostendit quod ac-
ceptio non est memoria, quia
ille qui accipit non memoratur:
secundo ostendit quod nec conuer-
so memorari est acceptio, eo quod
ille, qui memoratur, non de nouo
accipit, ibi. Neque ex principio.
Dicit ergo primo: quod cum
aliquis primum addiscat: vel
patiatur

Remisci autem reli-
quum est dicere. Pri-
mum quidem igitur,
quacunque in argumentatiuis
rationibus vera sunt oportet po-
nere, vt existentia.

b Non. n. est memoriae resumptio
reminiscencia, neque acceptio.

c Cum enim primum addiscat
aut patiatur: non resumit me-
moriae neque vnam. Nulla. n.
ante facta est.

d Neque ex principio accipit.
Cum enim factus fuerit habitus
aut passio, tunc memoria est.
Quare vna cum passione, quae
fit, non ingeneratur.

e Adhuc autem cum primo fa-
cta est in individuo & ultimo,
passio quidem inexistit iam pa-
tientis & scientia, si oportet vo-
care scientiam habitum aut pas-
sionem. Nihil autem prohibet
secundum accidens memorari
quendam quae scimus. Memorari
autem secundum se non est ante
factum tempus. Memoratur
enim nunc quae audiuit, aut vi-
dit, aut passus fuit prius, non
quod nunc passus est memorat
nunc.

f Amplius manifestum quonia
memorari est non nunc reminis-
centem, sed a principio sentie-
tem aut patientem,

quantum ad apprehensionem sensituiam: nullam memoriam
tunc resumit, quia nihil resumitur nisi prius existens: nulla autem
memoria praecessit, ergo primum addicere vel sentire non est me-
moriae resumere. Deinde cum dicit.
d ¶ Ostendit quod memorari non sit prima acceptio. Et circa hoc
duo facit. Primo o-
stendit quod memorari
non consistit in hoc
quod est accipere noti-
tiam: secundo ostendit
quod non consistit in
hoc quod est primo ac-
ceptum esse, ibi. Ad-
huc autem. Dicit ergo
primo, quod neque
etiam memorans ac-
cipit a principio noti-
tiam rei memora-
tae. Cum enim memo-
ria sit facta, vt supra
habitum est, tunc est
memor, quando noti-
tiam per modum ha-
bitus, vel saltem pas-
sionis iam est in fa-
cto esse. Sed, cum sit
prima passio in ipsa, sci-
licet acceptioe noti-
tiae, nondum est in-
facto esse, ergo non-
dum sit in homine
memoria. Deinde
cum dicit.
e ¶ Ostendit quod
neque memoria, est
in primo instanti, in
quo iam facta est noti-
tiam, siue per mo-
dum habitus, siue per
modum passionis, si-
cut quando non est
notitia est in habi-
tuum versa. Vbi con-
siderandum est, quod
sicut probat in Sex-
to Physicorum, pri-
mo dicitur esse fa-
ctum aliquid in indi-
uisibili instanti, quod
est vltimum tempo-
ris mensurantis mo-
tum. Dicit ergo, quod
cum primo facta est noti-
tiam in indivisibili, quod
est vltimum temporis
generatiois notitiae,
in illo quidem instanti
dici potest quod iam
inest patienti, id est,
acquirenti notitiam
passio & scientia, ita
vt non faciamus vim
in nomine scientiae,
quod proprie signifi-
cat habitum: sed ac-
cipiamus hoc nomen

Quid igitur est memoria, & ipsum
memisse, dictum est, quoniam fan-
tasmatis vt imaginis, cuius est fanta-
sma, habitus est, praeterea cuiusdam par-
tis in nobis, quoniam scilicet primi sen-
situi, quo etiam tempus percipimus.

Reliquum autem est, vt de
reminiscencia dicamus. Prin-
cipio igitur quacunque in
problematis vera inuenta sunt, suppo-
nantur vera.

Neque enim memoriae resumptio
est reminiscencia, neque apprehensio.

Cum enim primo didicerit quispiam
aut patiatur, neque ullam resumit me-
moriae, nulla enim praesuit.

Neque a principio sumit, quando
autem factus fuerit habitus aut passio,
tunc est memoria: quamobrem vna non
fit cum passione.

Praeterea, quando primo in indivi-
duo & vltimo factum est passio qui-
dem iam inest patienti & scientia, si-
quidem habitum aut passionem scien-
tiam appellare conuenit. Nihil enim
obstat per accidens nonnullorum me-
minisse quae scimus, memorari autem
per se non inest nisi interceperit tem-
pus in praesentia namque meminit eius
quod vidit, aut passus est ante, non il-
lus quod nunc patitur in praesentia
meminisse censetur.

Manifestum quoniam etiam est, quod
meminisse est, non rememorantem in
praesentia quod a principio senserit,
aut passus fuerit.

Kommuniter pro habitu & pro passione. Et ratio huius quod di-
citur, quia semper in vltimo instanti generationis verum esse di-
cere illud esse, cuius est generatio, sicut in vltimo instanti gene-
rationis ignis, ignis iam est. Existente autem scientia, nihil prohi-
bet memorari ea, quae iam scimus: sed hoc est per accidens. Non
enim memoramus ea inquantum in praesentia eorum scientiam
habemus, sed per se memorari non contingit antefactum tem-
pus, scilicet antequam interueniat tempus medium inter notitiam
prius existentem, & ipsam memoriam. Memoratur. n. nunc ali-
quis quae prius audiuit, vel vidit, vel qualitercunque passus fuit
non autem nunc memoratur, quod nunc passus est. Manifestum
est autem, quod primo aliquis iam passus dicitur in ipso vltimo in-
stanti passionis. non ergo tunc potest esse memoria. Deinde
cum dicit.
f ¶ Ostendit vltimum, quod reminiscencia nec est memoriae resum-
ptio, nec noua acceptio. Et dicit per praemissa manifestum esse, quod
memorari

LECTIO III.

ta l. me-
moria

memorari contingit non nunc reminiscencia, id est non memo-
rari aliquid huiusmodi, quod nunc reminiscitur, sed eius, quod a prin-
cipio sentit vel qualitercunque passus est. Et sic reminiscencia
non est resumptio memoriae, sed refertur ad aliquid, quod prius
aliquis apprehendit. Deinde cum dicit.
g ¶ Manifestat quod
sit reminiscencia. Et
primo dicit, quod remi-
niscencia est resum-
ptio primae acceptio-
nis, secundo ostendit
quod non quilibet talis
resumptio est remi-
niscencia, ibi. Neque
itaque. Dicit ergo pri-
mo quod reminiscencia
non est resumptio me-
moriae, sed cum memo-
rit aliquid id, quod
prius sentit, vel sentit
sensu proprio vel co-
muni, huiusmodi in-
bitu dicitur esse me-
moriae. Sicut enim
memorari refertur ad
prius factam notitiam,
ita & reminisci. Et
tunc est reminisci, si
cum aliquo modo re-
sumamus priorem ap-
prehensionem, non au-
tem ita quod reminiscen-
tia sit aliquid eorum,
quae dicta sunt, vel
sensus, vel memoriae,
vel phantasia, vel scie-
tia: sed quod remi-
niscencia accidit memo-
rari, quia reminiscen-
tia est quaedam motus
ad memorandum. Et
sic memoria sequitur
reminiscencia, sicut
terminus motus, vel
secundum aliam litera-
reminiscencia sequi-
tur memoriam, quia
sicut inquisitio ratio-
nis est via ad aliquid
cognoscendum, & tunc
ex aliquo cognito p-
cedit, ita reminiscen-
tia est via ad aliquid
memorandum, & ta-
men ex aliquo me-
morato procedit, vt
infra patebit. Dein-
de cum dicit.
h ¶ Hic ostendit quod
non quilibet resum-
ptio sensus vel scien-
tia est reminiscencia. Et dicit, quod non est vltimum hoc verum quod remi-
niscencia fiat quoad quocumque iterum sit cognitio scientiae vel sensus, quae
prius fuerat, sed quodam modo contingit resumere scientiam,
aut sensum reminisci, & quodam modo non. Et quod non sit vltimum
resum, ostendit per hoc quod contingit eundem hominem, secundo
post amissam scientiam idem addicere aut inuenire, quod prius
hoc tunc non est reminisci. Oportet igitur quod reminisci differat ab
his, scilicet ab iterato addicere vel inuenire, & quod aliquid plus in-
sit, quod sit principium reminiscendi, quod requiratur ad addiscendum.
Quid autem sit illud plus, per sequentia manifestatur.

g Sed cum resumatur quae prius
habuit scientiam aut sensum, aut
cuius vis denique habitum, me-
moriae diximus esse hoc, &
tunc reminisci aliquid eorum,
quae dicta sunt. Memorari autem
accidit, & tunc memoriam sequitur.

h Neque itaque hoc simpliciter,
sed cum ante essent, iterum fiunt:
sed est vt est, aut vt non. Bis enim
discere & inuenire contingit eun-
dem idem. Oportet igitur dif-
ferre reminisci ab his, & cum re-
miniscimur longe maius princi-
pium nobis inesse, quam cum de-
nuo addiscimus.

LECTIO V.

Ontingit autem remi-
niscencia, quoniam aptus
natus est fieri hic mo-
tus iam post hunc. Si fieri enim
ex necessitate, manifestum quod
cum motus fuerit illo, hoc mo-
uebitur. Si autem non ex neces-
sitate, sed ex consuetudine, vt ad
multum mouebitur. Accidit au-
tem quosdam semel consueuisse
velocius quam alios multoties
motos. Vnde quaedam semel vi-
dentes, magis memoramus quam
altera multoties.

b Cum igitur reminiscimur, mo-
uemur secundum quaedam pri-
morum motuum, quousque vtique
moueamur postquam ille con-
sueuerit. Vnde & quod consueuerit
tenemur, meditantur a nunc:
aut alio aliquo, & vt a simili, aut
contrario, aut propinquo, & pro-
pter hoc fit reminiscencia. Mo-
tus enim horum, horum quidem

LECTIO V.

Rostquam Philosophus inquisit quomodo reminiscencia
se habeat ad alia, quae ad cognitionem pertineat, hic
incipit manifestare reminiscendi modum. Et primo ma-
nifestat modum reminiscendi: secundo ostendit differentiam
inter memoriam & reminiscencia, ibi. Quod quidem igitur non idem
sunt. Circa primum duo facit. Primo ostendit modum reminiscen-
di quantum ad res, quarum reminiscimur: secundo quantum ad tem-
pus, reminiscencia enim occurrat tempus, sicut memoria, & hoc
ibi. Maxime autem oportet cognoscere. Circa primum duo facit,

A primo proponit causam reminiscendi, secundo ostendit modum
quo proceditur in reminiscendo, ibi. Cum igitur reminiscimur.
Causa autem reminiscendi est ordo motuum, qui relinquuntur in
anima ex prima impressione eius, quod primo apprehendimus.
Hanc ergo causam primo proponens dicit, quod reminiscencia con-
tingit, per hoc quod vnus
motus natus est post
alium nobis occurrere
quod quidem contingit
dupliciter. Vno mo-
do, quando secun-
dus motus consequi-
tur post primum motum
ex necessitate, sicut
ad apprehensionem
hominis sequitur ap-
prehensio animalis ex ne-
cessitate, & sic mani-
festum est quod quia ani-
ma mouet primo mo-
tu, mouebitur etiam
secundo. Alio vero mo-
do contingit, quia secun-
dus motus sequitur post
primum non ex ne-
cessitate, sed ex con-
suetudine quia, scilicet
conuenit post hoc co-
gitare vel dicere vel
facere, & sic secundus
motus sequitur post
primum non semper, sed
vt ad multum. Vt in
pluribus, sicut etiam esse
causae naturales, vt in
pluribus ex suis cau-
sis sequuntur, non sem-
per. Dicta autem consue-
tudo non firmat aequa-
liter in omnibus homi-
nibus, sed accidit quod
quidam semel cogitan-
do, velocius inueniunt
in se consuetudinem,
quam alii, si multoties co-
gitent hoc post illud,
quod potest contingere
vel per maiorem atten-
tionem & profundio-
rem cognitionem, vel
per naturam, quae est
melius receptiua & re-
tentiua impressiois.
Et inde etiam contin-
git, quod non semel vide-
tes quaedam, magis me-
moramus eorum, quam
alia multoties vltima.
Quia ea, quibus ve-
hemerius intendimus,
magis in memoria ma-
nent. Ea vero, quae superficialiter & leuiter videmus aut cogita-
mus, cito a memoria labuntur. Deinde cum dicit.
b ¶ Ostendit quomodo reminiscencia procedat, supposito praedicto
ordine motuum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat modum
procedendi in reminiscendo: secundo ostendit vnde oportet remi-
niscencia procedere, ibi. Oportet autem acceptum esse princi-
pium. Circa primum duo facit. Primo manifestat modum, quo pro-
cedit in reminiscendo: secundo ex hoc ostendit qualiter differat
reminisci & addicere, quod supra indeterminate dimiserat, & hoc
ibi. Et in hoc reminisci. Circa primum tria facit. Primo proponit
modum reminiscendi, secundo ex hoc soluit quandam dubitatio-
nem, ibi. Nihil autem oportet. Tertio manifestat propositum per si-
gnificationem, ibi. Vnde citissime. Primo igitur concludit ex praemissis,
quod ex quo vnus motus sequitur post alterum vel ex necessitate,
vel ex consuetudine, oportet, quod quando reminiscimur, moueamur
per aliquem horum motuum, quousque uequiamus ad hoc quod
moueamur apprehendendo illo motu, qui consueuit esse post pri-
mum, quem, si motum intendimus reuenerit reminiscendo, quod
reminiscencia nil est aliud quam inquisitio alicuius, quod a memo-
ria excidit. Et ideo reminiscendo veniamur, in inquisitum id, quod
consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus.
Parua Naturalia S. Tho. D Sicut

B Neque hanc profectio simpliciter si-
cum praesentem ante a rursus sunt, sed
est quomodo hoc contingit, & est quo-
modo non eandem enim rem bis cur-
dem discere & inuenire contingit.
Reminisci igitur ab huiusmodi differre o-
portet, & pluri existente principio
quam ex quo quodammodo discit, reminisci.

LECTIO V.

Terri autem contingunt remi-
niscencia, quoniam hanc post
illam nata est fieri motio.
Et si quidem ex necessitate, palam est
quando illa mouetur, hanc etiam mo-
ueri, si autem non necessario, sed ex co-
suetudine, ut in pluribus mouebitur.
Contingit autem quosdam semel ma-
gis consueuisse, quam alios sepius mo-
tos. Quamobrem quaedam semel ui-
dentes illorum meminimus magis quam
alia multoties.

Quando igitur reminiscimur per
praecedentes quosdam motiones mo-
uemur, quo ad per eam moueamur
postquam illa fieri consueuerit. Quamo-
brem quod sequitur indagamus ab ip-
so nunc, aut alio quopiam, necnon a simi-
li, aut a contrario, aut proximo, & ic-
circo fit reminiscencia, horum nam-
que motiones, partim quidem sunt ex-
dem, partim uero simul, nonnullorum

ment. Ea vero, quae superficialiter & leuiter videmus aut cogita-
mus, cito a memoria labuntur. Deinde cum dicit.
b ¶ Ostendit quomodo reminiscencia procedat, supposito praedicto
ordine motuum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat modum
procedendi in reminiscendo: secundo ostendit vnde oportet remi-
niscencia procedere, ibi. Oportet autem acceptum esse princi-
pium. Circa primum duo facit. Primo manifestat modum, quo pro-
cedit in reminiscendo: secundo ex hoc ostendit qualiter differat
reminisci & addicere, quod supra indeterminate dimiserat, & hoc
ibi. Et in hoc reminisci. Circa primum tria facit. Primo proponit
modum reminiscendi, secundo ex hoc soluit quandam dubitatio-
nem, ibi. Nihil autem oportet. Tertio manifestat propositum per si-
gnificationem, ibi. Vnde citissime. Primo igitur concludit ex praemissis,
quod ex quo vnus motus sequitur post alterum vel ex necessitate,
vel ex consuetudine, oportet, quod quando reminiscimur, moueamur
per aliquem horum motuum, quousque uequiamus ad hoc quod
moueamur apprehendendo illo motu, qui consueuit esse post pri-
mum, quem, si motum intendimus reuenerit reminiscendo, quod
reminiscencia nil est aliud quam inquisitio alicuius, quod a memo-
ria excidit. Et ideo reminiscendo veniamur, in inquisitum id, quod
consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus.
Parua Naturalia S. Tho. D Sicut

Sicut enim ille, qui inquit per demonstrationem, procedit ex aliquo priori, quod est notum, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum, ita etiam reminiscens ex aliquo priori, quod in memoria habetur, procedit ad reinuendum id, quod ex memoria excidit. Hoc autem primum, a quo reminiscens suam inquisitionem incipit, quadoque quidem est tempus aliquod notum, quandoque autem aliqua res nota. Secundum tempus quidem incipit quadoque a nunc, id est a presententi tempore, procedendo in praeteritum, cuius querit memoriam: puta si quis querit memorari id quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic, hodie feci hoc, heri illud, tertia die aliud, & sic secundum consequentiam motuum assuetorum peruenit resolucendo in id quod fecit quarta die. Quandoque vero incipit ab aliquo alio tempore, puta si quis in memoria habeat quod fecerit octava die ante: & oblitus sit quod fecerit quarta die, procedet descendendo ad septimam, & sic inde quousque veniat ad quartam diem, vel: et ab octava die ascendet in quintadecima die, aut si aliquid aliud tempus praeteritum. Similiter etiam quandoque reminiscit aliquis incipiens ab aliqua re, cuius memoratur, a qua procedit ad aliam triplici ratione. Quadoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquis memorat de Socrate, & per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapientia: quandoque vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, & per hoc occurrit ei Achilles. Quadoque vero ratione propinquitatis cuiuscumque, sicut cum aliquis memorat patris, & per hoc occurrit ei filius. In eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis. & propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum, semel uticem consequuntur. Quorundam enim praemissorum motus sunt idem, sicut praecipue similitum, quorumdam autem simul, sicut contrariorum, quia cognito vno contrariorum, simul cognoscitur aliud, quandoque vero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibuscumque propinquis, quia in vnoquoque propinquo consideratur aliquid, quod pertinet ad alterum: & ideo illud residuum, quod deest apprehensioni, cum sit paruum, consequitur motum prioris, ut apprehensio primo, consequenter occurrit apprehensioni secundum. Est autem considerandum ulterius, quod quadoque peruenitur ad motum posteriolem ex aliquo priori secundum praedictum modum ab his, qui querunt in venire motum consequentem perditum, & hoc proprie est reminiscencia, quando scilicet aliquis ex intentione inquit alicuius rememoremur, contingit autem quadoque etiam illi, qui non querunt memorari, propterea quod sic procedentes ex priori motu in posteriolem, ut dictum est, deueniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei oblitus fiat in anima post alium, & hoc quidem erat praeter intentionem (sed ut secundum multa) id est in pluribus aliis motibus quales dixerimus, scilicet similibus

& iidem, horum autem simul, illorum autem parte habent: quare reliquum paruum est quod motum est post illam. Querunt quidem igitur sic, & non quarentes autem sic reminiscuntur, cum post alterum motum ille fiat, plerumque tamē alteris factis motibus (quales diximus) fiebat ille.

Nihil autem oportet intendere, quia procul sunt, quomodo memoremur, sed non quare prope. manifestum est enim quod idem inodus est aliquo modo. Dico autem quomodo dicitur quod consequenter non praenquirens neque reminiscens, consuetudine enim consequitur motus hic post hunc. Et cum igitur reminiscit voluerit, hoc faciet. Quare accipe principium motus, post quem ille erit.

Vnde citissime & optime fiunt a principio reminiscenciae. Sicut enim se habent res ad invicem in eo quod consequenter, sic & motus.

Et sunt magis reminiscibilia quaecumque ordinationem habent aliquam, sicut mathematica. quae autem male, ea etiam difficulter.

LECTIO VI.

In hoc reminiscit differt ab iterum addiscere, quia poterit quodammodo per se ipsum moueri in id, quod est post principium: cum vero non, sed per aliud, non amplius memoratur.

In hoc reminiscit differt ab iterum addiscere, quia poterit quodammodo per se ipsum moueri in id, quod est post principium: cum vero non, sed per aliud, non amplius memoratur.

vel contrariis vel propinquis, insurgebat ille motus qui occurrit, sed hoc ab utraque dicitur reminiscit. Est autem casualiter memoria in similitudinem quamdam reminiscenciae. Deinde cum dicitur. **S**oluit ex praemissis quamdam dubitationem. Possent enim aliter venire in dubium, quare frequenter memoramur ea, quae procul sunt, puta ea, quae ante multos annos contigerunt, & non memoramur ea, quae sunt prope, puta quae fuerunt ante paucos dies. Sed ipse dicit, quod circa hoc non oportet intendere, id est dubitando sollicitari, quia manifestum est, quod aliqua liter eodem modo hoc accidit, qui in praemissis positus est. Et exponit reuelans quod dictum est, scilicet quod contingit quadoque quod anima dicat apprehendendo id, quod consequenter est, cuius erat oblitus, abique hoc quod praenquirat, vel ex intentione reminiscatur: quia propter consuetudinem vnus motus sequitur ad alium. Vnde insurgente primo motu, sequitur secundus, etiam si homo non intendat. Et sicut contingit hoc ex consuetudine praeter intentionem, ita etiam hoc faciet aliquis cum ex intentione voluerit reminiscit: quare, ut accipere primum motum, ad quem consequatur motus posterior. Et quia quandoque contingit quod motus eorum quae sunt procul magis per consuetudinem sunt firmati, propter hoc eorum interdum magis memoramur, vel ex inquisitione vel sine inquisitione. Deinde cum dicitur.

Neque vero considerare oportet quomodo memoremur illa, quae procul sunt, sed ea quae de prope. manifestum enim est, quod idem est modus, quo modo nulla inquisitione consequens dicit, neque in ipsa reminiscencia, consuetudine enim hic post alium sibi inuenit consequuntur motus. Et cum reminiscit sane voluerit hoc faciet, & motus principium accipere quare post quod illa erit.

Quamobrem celerrime & optime a principio fiunt reminiscenciae, quemadmodum enim consequentium ordinem ad invicem se habent res, ita & motiones.

Et bene memorabilia sunt quaecumque ordinem quandam habent, ut mathematica disciplinae, alia vero praue & difficulter.

LECTIO VI.

In hac re reminiscit ab iterum discere differt, quod poterit sane ex seipso moueri ad id quod principium consequitur quando veronon, sed per aliud, non sane meminit.

Manifestat praemissum modum per duo signa. Quorum primum ponit dicens, quod quia ex priori motu per consuetudinem venit in sequente vel inquirendo vel non inquirendo, inde est quod citissime & optime sunt reminiscenciae quae incipit aliquis meditari a principio totius negotij, quia in ordine quo res sunt sibi inuenit consecuta, in hunc ordinem facti sunt motus eorum in anima, sicut quod querimus aliquem verum, prius incipimus a capite. Secundum signum ponit ibi.

LECTIO VI.

Quam Philosophus ostendit modum reminiscenciae, hic manifestat duo: quae supra dicta sunt. Primo quidem quomodo differant reminiscenciae: & iterum addiscere secundo quod oportet reminiscenciae a principio incipere, ibi. **O**portet autem acceptum esse. Circa primum duo sunt

primo ostendit quomodo differat reminiscit, & iterum addiscere: secundo quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. ibi { Multoties autem. } Circa primum considerandum est, quod tam ille qui reminiscitur, quam ille, qui iterato addiscit, recuperat notitiam quam amisit. sed ille qui reminiscitur recuperat eam sub ratione memoriae, in ordine, scilicet ad id, quod prius fuit cognitum. ille autem qui iterato addiscit, recuperat eam absolute, non quasi alicuius prius cognitum. Cui autem ad notitiam ignotorum non perueniamus nisi ex aliquibus principijs praecognitis, necesse est quod principia, ex quibus procedimur ad aliquid ignotum cognoscendum, sint eiusdem generis, ut patet in Primo Postter. Et ideo necesse est, quod reminiscens ad recuperandum notitiam sub ratione memoriae procedat ex aliquibus a principio memoratis: quod non contingit iterato addiscere. Dicit ergo, quod in hoc differat reminiscit ab hoc, quod est iterum addiscere, quia reminiscens habet potestatem quodammodo ut moueatur in aliquid, quod consequitur ad primum in memoria retentum: puta cum aliquis recordatur quod tale quid dictum est ei, oblitus est autem quod dixerit ei: ut iterum ergo ad reminiscendum id, cuius est oblitus, eo quod habet in memoria. Sed quod non peruenit ad recuperandum amisam notitiam per principium in memoria retentum, sed per aliquod aliud quod ei de nouo traditur a docente, non est memoria nec reminiscencia, sed hoc est de nouo addiscere. Deinde cum dicitur.

Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. ibi { Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quod oportet reminiscenciae incipere a principio: secundo a quali principio. ibi { Videtur autem. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, quod oportet, eum qui vult reminiscit, accipere principium, a quo incipit moueri, vel cogitando, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi.

Oportet autem acceptum esse principium.

Propter quod a locis videntur reminiscit aliquando.

Causa autem est, quia velocius ab alio in aliud veniunt: ut a laete in album, ab albo autem in aerem, & ab hoc in humidum, a quo meminit autumnus is, qui hoc tempus inquirebat.

Videtur autem vniuersale principium & medium omnium. si enim non prius, cum in hoc veniat reminiscitur, aut non iam neque aliunde, ut si quis intellexit in quibus A B G D E Z S T. Si enim non in E reminiscitur, in T meminit. Hinc enim ad ambo motum esse contingit & in, A & in E. Si vero non horum aliquid querit, in G veniens reminiscitur, si in G aut E inquit. Si autem non in A & sic semper. A B G D E Z S T

Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. ibi { Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quod oportet reminiscenciae incipere a principio: secundo a quali principio. ibi { Videtur autem. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, quod oportet, eum qui vult reminiscit, accipere principium, a quo incipit moueri, vel cogitando, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi.

Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. ibi { Manifestat quomodo differat reminiscit, & iterum inuenire. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quod oportet reminiscenciae incipere a principio: secundo a quali principio. ibi { Videtur autem. } Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, quod oportet, eum qui vult reminiscit, accipere principium, a quo incipit moueri, vel cogitando, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi.

Manifestat quod dixit per signum. Quia enim oportet reminiscenciae aliquod principium accipere, vnde incipiat procedere ad reminiscendum, inde est quod aliquando homines videntur reminiscit a locis, in quibus aliqua sunt dicta vel facta, vel cogitata, videntes loco quasi quodam principio ad reminiscendum, quia accessus ad locum est principium quoddam eorum omnium, quae in loco aguntur. Vnde & Tullius in sua Rhetorica docet quod ad facile memorandum, oportet imaginari quaedam loca ordinata, quibus phantasmata eorum, quae memorari volumus, quodam ordine distribuant. Tertio ibi.

Plerumque autem reminiscit quidem iam non ualet, quare autem potest, & inuenit. Id autem fieri contingit multa mouenti, quo ad eiusmodi exciuerit motionem quam res ipsa sequatur. Meminisse enim est mouentem inesse potentiam, id autem est ut ex seipso quispiam, & ab his quae in se habet motionibus ut dictum est moueatur.

Propter quod a locis videntur reminiscit aliquando.

Causa autem est, quia velocius ab alio in aliud veniunt: ut a laete in album, ab albo autem in aerem, & ab hoc in humidum, a quo meminit autumnus is, qui hoc tempus inquirebat.

Videtur autem vniuersale principium & medium omnium. si enim non prius, cum in hoc veniat reminiscitur, aut non iam neque aliunde, ut si quis intellexit in quibus A B G D E Z S T. Si enim non in E reminiscitur, in T meminit. Hinc enim ad ambo motum esse contingit & in, A & in E. Si vero non horum aliquid querit, in G veniens reminiscitur, si in G aut E inquit. Si autem non in A & sic semper. A B G D E Z S T

Ostendit quale principium reminiscens debeat accipere. Et dicit, quod istud quod est vniuersale, videtur esse principium: & medium: per quod potest perueniri ad omnia. Dicitur autem hic vniuersale, non illud quod praedicatur de pluribus, sicut in Logica, sed id, a quo aliquis conuenit ad diuersa moueri, sicut si post lac, aliquis moueatur ad albedinem & ad dulcedinem, & iterum ab albedine ad quaedam alia, sicut dictum est, & iterum a dulcedine ad calorem digerentem, & ad ignem, & ad alia consequenter cogitata, lacerit quasi vniuersale ad omnes istos motus. Et oportet ad hoc recurrere si aliquis voluerit cuiuscumque consequentium reminiscit, quia si non reminiscitur alicuius consequentium prius, per alia posteriora principia, saltem reminiscit poterit cum venerit ad illud primum vniuersale principium. Aut, si tunc non reminiscitur, non poterit aliunde reminiscit. Et ponit exemplum de diuersis cogitatis per diuersas literas, A B G D E Z S T. Quas quidem literas enumerat secundum ordinem alphabeti Graeci, non tamen in reminiscendo est idem ordo: sed accipiendum est quod aliquis cogitando, vel loquendo de B veniat in, A: de A vero quadoque quidem in, E, quadoque vero in G, aut quadoque in D, quadoque in E, de E vero quadoque in I, quadoque in A. Si ergo aliquis non reminiscatur eius quod est in G, poterit reminiscit eius, quod est in E, si veniat ad E ex quo mouebatur ad duo, scilicet ad E & D. Sed forte non querat E: neque D, sed querat S vel Z. tunc veniat ad G reminiscit. Sed quia nescimus vtrum id quod querimus cogitetur sub E, vel sub G, oportet recurrere ad A, quod est quasi vniuersale respectu omnium. Et sic semper oportet procedere: puta si adhuc B sit vniuersalium quam A. Potest autem & aliter dispositio praedicta intelligi: ut ab A directe quidem veniatur in G lateraliter aut in B, A, G: aut lateraliter quidem in I hinc inde: ad Parua Naturalia S. Tho. D. recte

recte autem in T a quo in D & E. Et ideo dicit, quod si aliquis meminit in E quod est ultimum: venit in T quod est prius. Et si forte in T non meminit, quia id quod querit non continetur sub eo: recurrit ad G. sub quo quedam alia continentur, puta A Z, & deinde in A, ut prius dictum est, sub quo continetur et B. Quod quidem in proposita linea cōspici potest. Deinde cū dicit.

g Eius autem quod ab eodem aliqñ quidem meminisse, aliqñ autē non, causa est, quia continet ad plus motū esse ab eodem principio, ut ab ipso G in Z, aut in D. Si igitur nō per antiquum mouetur, in id qđ cōsuetus est mouet, tanq̄ enim natura iā cōsuetudo est. Vnde quæ multoties intelligimus. cito reminiscimur. Sicut enim natura hoc post hoc est, sic & operatione, id quo hoc multoties naturam facit.

h Quoniā autem sicut in his, quæ sunt natura, fit aliquid & extra naturam, & a fortuna, ad huc magis in his, quæ per cōsuetudinem sunt: quibus natura nō similiter inest. Quare mouetur aliquando & illuc, & aliter cū retrahatur alio quouis. Et propter hoc, cum indgeat nomen reminisci, dissimile quo scim⁹, in illud solo erramus. Reminisci igitur hoc accidit modo.

LECTIO VII.

Maxime autem oportet cognoscere tēpus, aut mensura, aut infinite.

b Est autem aliquid quo iudicat maius & minus. Rationabile autem, sicut & magnitudines. Intelligit enim magnas & procul, non extendendo illuc intelligentiam: sicut visum dicunt quidam. Et nanq; cum nō sint, similiter intelliget, sed proportionali motu. Sunt enim in ipsa similes figuræ & motus.

h Ostendit causam quare quandoque corrupte reminiscimur. Et dicit qđ sicut in his, quæ sunt secundum naturam contingit aliquid quod est extra naturam, quod est a fortuna vel casu, sicut monstratur in partibus animalium, multo magis contingit aliquid inordinatum & præter intentionem in his, quæ sunt secundum consuetudinem, quæ & si imitetur naturam, deficit tamen a firmitate ipsius. Et ideo etiam ibi, idest in his quæ per consuetudinem reminiscimur contingit reminisci aliter & aliter, & hoc accidit propter aliquid impedimentum, puta cum aliquis retrahitur inde, idest a consueto cursu ad quodcunque aliud, ut patet in his, qui memoriter aliquid dicunt, quorum imaginatio si

ad aliud distrahatur, perdunt quod dicere debent, vel dicunt corrupte, & propter hoc, cum aliquis indigeat reminisci aliquid nomen, vel aliquem sermonem, facimus circa alium sermonem dissimiliter ab eo, quod scimus. Ultimo autem epilogat quod reminisci accidit secundum modum præmissum.

Cur autē interdum quidem ab eodem reminisci cōtingit, interdum uero non, in causa est, quoniā ab eodē principio ad plura moueri contingit ut ex C ad D, aut ad E. Nisi igitur ab antiquo moueatur, ac consuetus sane mouetur, que madmodum enim natura, sic & consuetudo est: quam obrem eorum quæ crebro tractamus, celeriter reminiscimur, ut enim natura hoc est post illud, ita & operatione, ipsum autem multoties naturam efficit.

Quoniā autem in ijs, quæ natura constant fit & quod præter naturam, fortuito, ita in ijs, quæ consuetudine cōstant fiet magis, quibus non similiter inest natura. Quapropter ibi & aliter interdum moueri continget, præsertim cum abduxerit inde hac, & hanc ob causam, cum opus fuerit nominis reminisci, similis quidem meminimus, in illo autem solacisimum facimus. Reminiscendi igitur ratio, hoc se habet modo.

LECTIO VII.

Vod autē præcipuū ē, ipsum cognoscere oportet tempus aut mensuram, aut indefiniri.

Est autem quiddam, quod diuidit maius & minus, rationabile autem est sicut magnitudinem, intelligit autem quæ magna sunt, & quæ procul, non quod eo notionem extendat, quem admodum visionem quidam afferunt: etenim cum non sunt similiter intelliget, sed rationem quandam mouebit, in ipsa enim similes sunt figuræ & motiones.

est in anima, quo iudicat maiorem & minorem mensuram tēporis. Et hoc rationabile est esse circa tempus, sicut & circa magnitudines corporales, quas quidem intelligit anima, & magnas quidem, quantum ad quantitatem corporum visorum, & procul, quantum ad quantitatem distantie localis, cui proportionatur quantitas temporis, quæ accipitur secundum distantiam præsentis nunc. Huiusmodi autem magnitudines cognoscit anima nō extendendo ibi intelligentiam, quasi anima cognoscat magnitudinem, contingendo eas secundum intellectum, quod videtur dicere propter Platonem, ut patet in Primo de Anima, & per hunc etiam modum, quidam dicunt visum fieri per hoc qđ radius visus pertransit totam distantiam vsque ad re visam, ut dicitur est in Libro de Sensu & Sensato. Sed non potest esse quod magnitudines cognoscantur ab anima per contractum intelligentiæ, quia sic non posset anima intelligere nisi magnitudines existētes: nunc autē videmus qđ intelligit magnitudines quæ non sunt. Nihil prohibet animā intelligere quantitatem duplam quæ quantitas cōlī. Nō ergo cognoscit aīa magnitudinē rei se coextendēdo, sed p hoc, qđ quidā motus a re sensibili reuoluit in aīa, est proportionalis magnitudini exteriori. Sunt. n. in aīa quædā formæ & motus similes rebus, per quas res cognoscit. Deinde cum dicitur

LECTIO VII.

Ostendit quomodo Philo- plus manifesta- uit modum reminiscendi ex parte rerū reminiscendarū, hic determinat modum reminiscendi ex parte temporis. Et primo proponit quod intendit, secundo manifestat propositum, ibi. { Est autem aliquid. } Dicit ergo primo, quod in reminiscendo, oportet maxime cognoscere tempus, scilicet præteritum, quod concernit memoriam, cuius inuestigatio quedam est reminiscencia, tempus autem præteritū cognoscitur a reminiscente, quandoque quidem sub certa mensura, puta cum scit se hoc sensisse, quandoque ante tres dies, quæque autem infinite, idest indeterminate, puta si recordetur se aliquando hoc sensisse. Deinde cum dicitur b Manifestat propositum. Et primo ostendit quomodo anima cognoscat mensuram temporis, secundo manifestat principale propositum, qđ cognoscere tēpus necessarium est reminiscenti, ibi. { Cum igitur rei. } Et circa primum duo facit. Primo manifestat propositum, secundo mouet quandam quæstionē, ibi. { Quomodo differat. } Dicit ergo primo, quod aliquid

Lea. s.

e Determinat quandam quæstionem circa præmissa. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionem, secundo soluit. ibi. { Aut quia illa. } Tertio solutionem exemplificat in literis. ibi. { Sicut igitur. } Querit ergo primo, cum anima per similitudinē magnitudinis, quam habet, magnitudinem cognoscat, in quo differat illud, quo cognoscit maiorem & minorem magnitudinē? Videtur enim nō habere differētē similitudinem, eo qđ non differit specie. Deinde cum dicitur d Soluit quæstionem. Et dicit quod anima vel per similitudinem suæ formæ intelligit minora, i. minorem quæritatē, sicut & per formam similit cognoscit maiorem magnitudinē. Formæ enim & motus iteriores proportionales correspondent magnitudinibus exterioribus, & forte ita est de magnitudinibus siue distantis locorū & temporū, sicut de speciebus rerum. Vnde, sicut in ipso cognoscente sūt diuersæ similitudines & motus, proportionaliter respondentes diuersis speciebus rerum, puta equo & bovi, ita etiam diuersis quantitatibus. Deinde cum dicitur e Manifestat huiusmodi diuersā proportionem per exemplū in literis. Ad cuius euidentiam considerandū est, quod, quæ supra dixit in intelligentia esse similes figuræ & motus

c Quo enim differt cum maior intelligat?

d Aut quia intelligit quæ minora. Omnia enim, quæ intus sunt minora, & proportionabiliter & quæ extra. Est autem forte sicut & speciebus, & proportionale accipere. Sed in ipso, sic & distantis.

e Sic igitur si secundum A B, B E mouetur, facit A D: proportio nale enim est A B, & G D. Quid ergo magis, G D, quam Z G, facit? Aut sicut A G ad A B se habet, sic K ad T M se habet. Secundū has igitur simul mouet. Si vero secundum A G velit intelligere, ei quidem quæ B E similitur intelliget. Sed pro K M, K L intelliget. Hæc enim se habent sicut E A, & B A.

f Cum igitur rei simul fiat motus & temporis, tunc memoria agit. Si autem putet nō faciens memorari se putat: nihil enim prohibet mentiri, quæadmodū & videri memorari non memorantem. Agentē autem memoriam nō putare, sed latere, memoratū non est. hoc enim erat ipsum memorari. Sed, si motus rei fiat sine eo qui tēporis, aut hic sine illo, non reminiscitur.

quæ est linea A G, secundum quam cognoscitur quæritas C D, ad lineam A B, secundum quam cognoscitur B E. Sic ergo simul mouetur secundum hos motus, quia sicut secundum motū A G, cognoscitur quantitas G D, ita secundum motum K T. Et sicut secundum motum A B cognoscitur quantitas B E, ita secundum motum T M. Si vero aliquis velit secundum motum A Z, cognoscere quantitatē Z I, oportebit quod subtrahatur ab A C hoc quod est G Z, sicut ei addebant G B ad cognoscendū quantitatē B E. Sed si volumus accipere motus distinctos, oportebit accipere, loco duorum motuum K T, & T M, loco cuius ponit T E, ita quod est C & M. Inscrībatur eidē puncto alii duo motus, quorum vnus sit K L & alius L M, ita quod linea K M diuidatur in puncto L, & ob hanc rationem, vti si proportio K L, & L M sicut proportio A Z, ad A B. Vnde, sicut per motum, L M cognosceret quantitatē B E, ita per motum K L, cognosceret Z I. Quod quidem sic demonstratur. Deinde cum dicitur

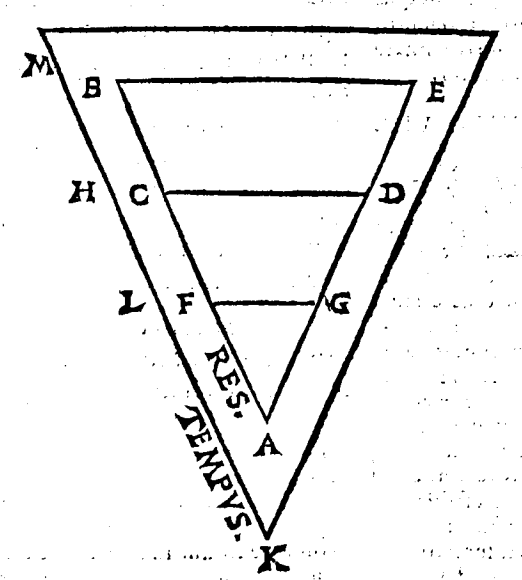
Quo nam igitur differt quando maiora intelliget?

An quod illa intelligit minora. Omnia enim, quæ intus sūt, minora ut proportione ad ea quæ extra sunt. Licet autem fortasse, sicut in formis proportione accipere, sed in ipso, ita in ipsis distantis.

Quemadmodum igitur si A B, B E mouetur, facit A D: proportione enim sibi respondent A C, & C D, cur igitur potius C D, quam F G efficiat? An quemadmodum A C ad ipsum A B se habet, ita ipsum H ad M se habet? Has igitur simul mouetur. Si autem F G uoluerit intelligere, ipsam B E similitur intelligit. Loco autem ipsius. H I I L intelligit, hæc enim ita se habent quemadmodum F A, ad B A.

Quando igitur simul rei & temporis fiet motus, nunc memoria quispiam operatur, si autem istuc non agens existimauerit, meminisse se existimat, nihil enim prohibet quempiam decipi, sibi uideri cum nihil meminere. Memoria autem operantem, non existimare, sed latere se recordari, haud sane contingit, hoc enim est ipsum meminisse. Quod si rei fiat motus sine illo, qui est temporis, aut hic absque illo, non sane meminit.

Figura, rerum ac temporis proportionales in memoria reminiscencia describens.

f Manifestat principale propositum. Et primo ostendit qđ reminiscenciam oportet cognoscere tempus: secundo manifestat simplicem modum cognoscendi tempus, ibi. { Qui uero est tēporis. } Parua Naturalia. S. Tho. D 3 Dicit

Dicit ergo primo quod quando in anima simul occurrit motus...

Qui vero est temporis, duplex est. Aliquando quidem enim...

LECTIO VIII.

Quod quidem igitur non iidem memoratiui & reminiscitui...

LECTIO VIII.

Quod autem corporea quaedam passio & inquisitio in tali phantasmatis...

Causa autem eius quod non seipis est reminisci, haec est, quae sicut proicietibus non amplius...

dam syllogismi, quare, sicut in syllogismo peruenitur ad conclusionem...

LECTIO VIII.

Quod igitur non iidem memoria valeant, & bene reminiscetes sint...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Tex. 6. 21.

Operationes, quae sunt partis intellectiuae absque organo corporali...

in ipsis sistere, sic & reminiscens & inuestigans, corporale aliqd mouet...

Maxime autem turbantur, quibus humiditas fuerit circa locum sensitium...

Vnde & irae & timores, cum contra mouerint, & contra motibus iterum his, non sedantur...

Et comparatur haec passio nominibus & melodiis & ratiocinationibus...

Sunt autem & superiora maiora habentes & uani peius memoratiui...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

prae intentionem eorum accidit quae content, vel aliquid profertur...

stere nequeunt, ita reminiscenciam exercens & inuestigas corporeum quidam mouet...

Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensitium locum esse conigerit...

Et hanc ob causam iuiores & iracundi exciti fuerint, contra mouentibus rursus illis...

Similisque sane est passio nominibus & melodiis, & orationibus...

Sunt autem qui superiores corporis partes maiores habent, & qui potentioribus...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes...

Quod autem istuc corporea quaedam sit passio, & in eiusmodi phantasmate...

Expofitio Diui Thomae Aquinatis super librum de Memoria & Reminiscencia, Finis.

Parua naturalia S. Tho.

D 4

D I V I
T H O M A E A Q V I N A T I S
D O C T O R I S A N G E L I C I

I N L I B R V M A R I S T O T E L I S , D E S O M N O
E T V I G I L I A , E X P O S I T I O .

L E C T I O P R I M A .

N priori libro determinavit Auctor de quibusdam proprietatibus consequentibus sensum, quæ causantur ex parte animæ & insunt animalibus perfectis, in hoc libro determinat de quibusdam proprietatibus consequentibus sensum ex parte corporis, & insunt omni-

animali & soli, quæ sunt somnus & vigilia. Et dividitur Liber iste in partes duas, in primam & tractatum. qui incipit, ibi. Primum quidem, &c. Prima in duas, secundum quod duo sunt intentio in hac scientia. In prima dat intentionem circa primum intentum, scilicet circa Somnum & Vigiliam: In secunda dat secundum intentum, quod est passio somni, & secunda, ibi. Ad hoc autem, &c. Tractatus similiter dividitur in partes duas poenens hæc duo in terra. In prima intendit de prima, In secunda parte determinat de secunda, ibi. Post hoc autem querendum, est de somno. Prima in duas. In prima ostendit, quod somnus & vigilia sunt passionibus coniunctis in omni animali vicissim & soli, Et in secunda cui parti coniuncti primo debet, & ob quas causas, ex quibus dubitationibus patebit sufficienter quid sit somnus & vigilia, & secunda, ibi. Quare autem dormiat, &c. Prima est præsentis lectionis. Et dividitur in duas. In prima ostendit quod sunt passionibus coniuncti, In secunda ostendit quod insunt omni animali, & vicissim, & soli. Et secunda ibi. Cui autem determinata. Prima in duas. In prima parte probat minorem suæ rationis, In secunda parte probat maiorem, ibi. Quoniam autem, &c. Prima adhuc in duas. In prima declarat quoddam præambulum ad minorem. In secunda probat istam minorem. Et secunda ibi. Amplius autem. Illa pars in qua ostendit, quod somnus & vigilia insunt omni animali vicissim, &c. dividitur

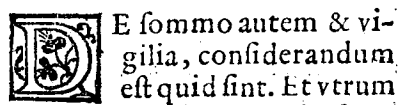
A R I S T O T E L I S S T A G I R I T A E

P E R I P A T E T I C O R V M P R I N C I P I S

D E S O M N O E T V I G I L I A .

L I B E R .

Antiqua Translatio.

De somno autem & vigilia, considerandum est quid sint. Et utrum animæ corporis propria sint, vel communia. Et si communia cuius particulæ animæ vel corporis, & propter quam causam insunt animalibus. Et utrum communicant omnia simul ambobus ipsis, aut alia quidam somno, alia vero altero solum, vel alia quidem neutro, altera vero utriusque.

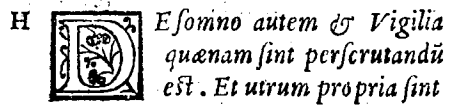
b Adhuc autem quid est somnium, & propter quam causam dormientes interdum quidem, somniant, interdum autem non: vel accidit quidem semper dormientibus somnare, sed non minerunt. Et si hoc fiat, propter quam causam fit. Et utrum contingat futura prævidere, aut non contingat, & qualiter si contingat. Et utrum futura ab homine prospiciantur solum. Et utrum a quorundam demon est causa. Et utrum a natura fiant, aut ab euentu.

c Primum quidem igitur hoc manifestum sit, quoniam circa idem animalis vigilia quidam est & somnus. Opponuntur enim, & videtur somnus vigiliæ quædam privatio. Nam extrema semper & in aliis & in naturalibus, circa idem susceptibile videntur.

in duas. In Prima ostendit quod soli animali insunt. In secunda ostendit quod omni insunt vicissim. Et secunda ibi. Similiter autem, &c. Dicit ergo primo, & dat intentionem suam circa somnum & vigiliam, & sunt quinque intentio. Primum est, quid sit somnus, & vigilia, secundum est, utrum sint passionibus animæ solum, vel corporis tantum, vel coniuncti, Tertium, si sint passionibus, ex qua particulæ animæ & corporis sit illud coniunctum, Quartum est, propter quam causam insunt omnibus animalibus, Quintum est, utrum omnia animalia communicent tam somno quam vigiliæ, vel non. Et si non, utrum hæc animalia communicent somno tantum, illa vigilia tantum, vel hæc animalia neutrum, illa utrumque. Deinde cum dicit, **d** Probat minorem in se sic. Eodem sensu cognoscimus vigilantem & dormientem, sed vigilantem cognoscimus per actum sentiendi, eo quod sentit aliquod motum interiorum vel exteriorum, quare idem est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadem parte vigilant & dormiunt. Hanc rationem ponit totam continentem. Et notandum quod motus exterior est, qui fit à sensibili exteriori in organum sensus particularis, motus autem interior, qui fit à specie sensibili in organum sensus communis, qui superior est. Deinde cum dicit, **e** Probat maiorem sic. Eiusdem est potentia cuius est actus procedens à potentia: sed actus sentiendi est ipsius motus: est enim motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio coniuncti. Unde hic primo ponit conclusionem cum dicit, Quoniam autem. Secundo maiorem, ibi. Cuius enim. Tertio minorem cum dicit, Quare vero est. Quarto iterum infert conclusionem cum dicit, Manifestum quoniam. Deinde cum dicit, **f** Quod dicitur quod somnus & vigilia insunt soli animali. Non, insunt plantis, ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plantæ non habent particulam sensitivam, cuius passionibus sunt somnus & vigilia, ergo non habent somnum & vigiliam. Huius rationis solum ponit conclusionem dicens quod cum determinatum sit in Lib.

in duas. In Prima ostendit quod soli animali insunt. In secunda ostendit quod omni insunt vicissim. Et secunda ibi. Similiter autem, &c. Dicit ergo primo, & dat intentionem suam circa somnum & vigiliam, & sunt quinque intentio. Primum est, quid sit somnus, & vigilia, secundum est, utrum sint passionibus animæ solum, vel corporis tantum, vel coniuncti, Tertium, si sint passionibus, ex qua particulæ animæ & corporis sit illud coniunctum, Quartum est, propter quam causam insunt omnibus animalibus, Quintum est, utrum omnia animalia communicent tam somno quam vigiliæ, vel non. Et si non, utrum hæc animalia communicent somno tantum, illa vigilia tantum, vel hæc animalia neutrum, illa utrumque. Deinde cum dicit, **d** Probat minorem in se sic. Eodem sensu cognoscimus vigilantem & dormientem, sed vigilantem cognoscimus per actum sentiendi, eo quod sentit aliquod motum interiorum vel exteriorum, quare idem est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadem parte vigilant & dormiunt. Hanc rationem ponit totam continentem. Et notandum quod motus exterior est, qui fit à sensibili exteriori in organum sensus particularis, motus autem interior, qui fit à specie sensibili in organum sensus communis, qui superior est. Deinde cum dicit, **e** Probat maiorem sic. Eiusdem est potentia cuius est actus procedens à potentia: sed actus sentiendi est ipsius motus: est enim motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio coniuncti. Unde hic primo ponit conclusionem cum dicit, Quoniam autem. Secundo maiorem, ibi. Cuius enim. Tertio minorem cum dicit, Quare vero est. Quarto iterum infert conclusionem cum dicit, Manifestum quoniam. Deinde cum dicit, **f** Quod dicitur quod somnus & vigilia insunt soli animali. Non, insunt plantis, ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plantæ non habent particulam sensitivam, cuius passionibus sunt somnus & vigilia, ergo non habent somnum & vigiliam. Huius rationis solum ponit conclusionem dicens quod cum determinatum sit in Lib.

N. Leonicensi interpretatio.

De somno autem & vigilia quoniam sint perscrutandum est. Et utrum propria sint animæ, an corporis, an communia: & si communia fuerint, cuiusnam sint partem, corporis ne, an animæ. Et quam ob causam animalibus insunt, & utrum ne omnes utriusque participes sint, aut ea quidem alterius tantum, illa vero alteri, vel ea quidem nullius, illa vero utriusque.

Præterea etiam quidnam sit somnium, quam ob causam dormientes aliam quidem somniant, aliam vero non somniant, an dormientibus quidem semper accidit ut somniant, verum non recedantur, & si hoc sit, quam ob causam fiat. Præterea utrum ne futura prævidere contingat, an non: & si contingat, quoniam id contingat modo, & utrum ea, quæ ab hominibus efficitur de bonis, an illa quorum demonium est in causa, & quæ natura sunt, aut casu.

Principium igitur hoc palam est quod eadem animalis partem vigilia inest & somnus, opposita nanque sunt, & vigilia somnus privatio quædam esse videtur. Semper enim extrema cum in aliis, tum in ipsis natura constantibus, in eodem quod illorum sit capax fieri videntur, & eiusdem esse passionibus.

mo quod somnus & vigilia sunt passionibus coniuncti sic Sensus est passio coniuncti: sed somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus, ergo somnus & vigilia sunt passionibus coniuncti. In hac ratione sic procedit. Primo probat minorem, secundo probat maiorem.

forem, tertio infert conclusionem circa minorem. Primo ostendit quod somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus sic. Omnia privative opposita habent fieri circa idem: sed somnus & vigilia sunt privative opposita: ergo &c. Unde primo ponit conclusionem cum dicit (primum) secundo minorem, ibi. Opponitur enim. Vbi dicit quod somnus est quoddam vigiliæ extremum contrarietatis immediate, tertio maiorem ibi. Nam extrema semper. Et confirmat per exempla, ibi. Dico autem. Et accipit hic communiter privative opposita secundum quod continentur sub se contraria. Et deo exemplificat in privative oppositis à natura & in contrariis, &c. Deinde cum dicit, **d** Probat minorem in se sic. Eodem sensu cognoscimus vigilantem & dormientem, sed vigilantem cognoscimus per actum sentiendi, eo quod sentit aliquod motum interiorum vel exteriorum, quare idem est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadem parte vigilant & dormiunt. Hanc rationem ponit totam continentem. Et notandum quod motus exterior est, qui fit à sensibili exteriori in organum sensus particularis, motus autem interior, qui fit à specie sensibili in organum sensus communis, qui superior est. Deinde cum dicit, **e** Probat maiorem sic. Eiusdem est potentia cuius est actus procedens à potentia: sed actus sentiendi est ipsius motus: est enim motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio coniuncti. Unde hic primo ponit conclusionem cum dicit, Quoniam autem. Secundo maiorem, ibi. Cuius enim. Tertio minorem cum dicit, Quare vero est. Quarto iterum infert conclusionem cum dicit, Manifestum quoniam. Deinde cum dicit, **f** Quod dicitur quod somnus & vigilia insunt soli animali. Non, insunt plantis, ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plantæ non habent particulam sensitivam, cuius passionibus sunt somnus & vigilia, ergo non habent somnum & vigiliam. Huius rationis solum ponit conclusionem dicens quod cum determinatum sit in Lib.

tur fieri, & eiusdem passionibus esse. Dico autem veluti visus, cæcitas, turpitudine, pulchritudo, fanitas, egritudo, fortitudo, debilitas, auditus, & surditas.

d Amplius autem & ex his manifestum. Quo enim vigilantem cognoscimus, hoc & cui somno præmitur. Sentientem enim vigiliare putamus & vigilantem omnem, aut eo quod eorum quæ extrinsecus aliquid sentit, vel eorum qui in ipso motum aliquem. Si ergo vigilare in nullo alio est quod in eo quod est sentire, manifestum, quoniam quo quidem sentiunt, hoc vigilantia, & dormiunt dormientia.

e Quoniam autem non animæ proprium est sentire neque corporis. Cuius enim est potentia, eius est & actio. Qui vero dicitur sensus ut actio, motus quidam per corpus animæ est. Manifestum quoniam neque animæ passio propria, neque inanimatum corpus possibile est sentire.

f Cum autem determinatum sit prius in aliis de his quæ dicuntur quasi particulæ animæ, & de nutritiva quæ quidem separatur ab aliis in corporibus habentibus vitam, aliarum vero nulla sine hac existit, manifestum quidem quæcunque viventium augmenti diminutionisque participant solum quoniam in his non est somnus, nec vigilia, velut plantis.

g Non enim habent particulam sensitivam, neque si separabilis, neque si non separabile. potentia enim & esse separabile est.

L E C T I O I I .

Similiter autem quod nihil est quod semper vigilet aut semper dormiat, sed eiusdem insunt animalium utraque passionibus hæc. Neque enim si est animal habens sensum, hoc contingit neque dormire, neque vigilare, utraque enim passio hæc circa sensum primi sensitivi est.

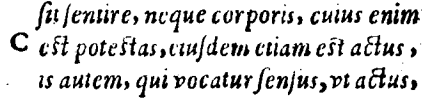
lum ponit conclusionem dicens quod cum determinatum sit in Lib.

de Anima, de his quæ sunt particulæ animæ, scilicet pars vegetativa siue nutritiva separatur ab aliis partibus animæ in quibusdam corporibus, sicut in plantis, nulla autem pars animæ reperitur sine vegetativa, manifestum est quod nulla viventia participantia solum partem animæ vegetativam, quæ operatur, augmentum & decrementum, habet somnum & vigiliam, sicut plantæ. Deinde ponit mediū huius rationis cum dicit, **g** Dicens, quod plantæ non habent sensitivam particulam, Et hoc siue illa particulæ sit separabilis à potentia vegetativa, sicut dicit Plato, qui dicit, quod sensitiva est in corde, vegetativa in hepate, siue non sit separabilis à potentia vegetativa, secundum locum, quod si non sit separabilis secundum locum, separabilis est tanquam secundum potentiam & definitionem.

Dico autem ut sanitatem & morbum, pulchritudinem & deformitatem: robur & imbecillitatem: usum & cæcitatem, audium & surditatem.

Præterea ex his etiam est manifestum, quæ enim re vigilantem animam aducimus, eadem sane dormientem illum etenim qui sensitivam arbitramur vigilantemque omnem vel extrinsecam sentire, vel aliquam in seipso motionem. Si igitur vigilare in nullo alio est quam in sentiendi opere, manifestum profecto est, quoniam quo sensitivum, hoc vigilat & dormit quodcunque dormit.

L E C T I O I I .

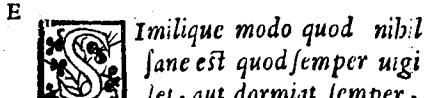

Sequitur de somno & vigilia in animalibus vicissim. Et ista dividitur in duas. Primo proponit duas conclusiones probandas, secundo probat eas, ibi. Non contingit autem. Et ista in duas. Primo probat primam, secundo secundam, ibi. Animalia quidem. Prima in duas. Primo repetit conclusionem probandam, secundo probat eam, ibi. Amplius autem, &c. Et ista in duas. Primo probat quod necesse est omnem vigilantem aliquando dormire, in secundo probat contrarium, ibi. Similiter autem, &c. Nunc sequitur secunda pars, in qua probat conclusionem secundam, & illa in duas, in parte principalem, & incidentalem, secunda, ibi. Plantarum autem, &c. Prima in duas. Primo probat quod somnus & vigilia insunt animalibus vicissim, ibi. Quoniam quidem, &c. Sequitur pars incidentialis in duas. Primo repetit rationem oppositam, secundo probat mediū rationis, ibi. Quibusdam vero, &c. Et ista in duas in duas rationes. Et secundo, ibi. Signum autem, &c. Ponit ergo primo duas conclusiones probandas. Et prima est, quod nulli animalium semper insunt vigilia, & semper inest somnus: sed utraque insunt vicissim, secundum da est, quod nulli animalium habens sensum potest neque dormire, neque vigi-

Cum autem in aliis determinatum sit de his, quæ veluti animæ appellantur partes, & quod aliter quidem potestas a reliquis sentiendi potest, aliter autem nulla absque illa esse potest manifestum profecto est, quod quibuscunque aliarum animalium sola insunt incrementa & decrementa, illis somnum & vigiliam haud quaquam insunt, ut stirpibus.

Non enim sensitivam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis, potestate enim & essentia separabilis est.

L E C T I O I I .

Similiter modo quod nihil sane est quod semper vigilet, aut dormiat semper, sed utraque insunt animalibus utraqueque passionibus, nulli enim animali sensu præduo neque dormire, neque vigilare contingit, Nanque istarum utraque passionum in primi sensitivi collocatur sensu.

da est, quod nulli animalium habens sensum potest neque dormire, neque vigi-

Tex. c6.9.

Tex. c6.31.

Interesse necesse est al-
terum omni animali
inesse, eo quod ambo
sunt passiones sensus
communis, qui inest
omni animali. Dein
de cum dicitur.

b ¶ Probat primam
conclusionem. Et primo
repetit eam, ibi { Non
contingit autem. }
Secundo probat eam
per duas rationes. Pri-
ma talis est, Quorū-
cunque est aliquod
opus determinatum
secundum naturam,
quod excedit tempus
de terminabile à natu-
ra in operatione ta-
li, necesse est eam lan-
guere ab operatione ta-
li, ut patet in visioe,
quod est talis operatio
oculorum, & etiam
in operatioe manus.
Quare cum sentire
sit opus sentiētis de-
terminatum a natu-
ra, si cōtinue sentire,
necesse est ipsum lan-
guere & cessare ab
actu operandi. Et tūc
cum dicitur. { Si igitur
cōcludit intentum
sic, si omni sentitio
necesse est cessare ab
actu sentiendi, cum
vigilare contingat in
actu sentiendi, ergo
necesse est ipsum ces-
sare ab actu vigilan-
di: sed vigilare & dor-
mire sunt contraria
immediate, quare ne-
cesse est alterum in-
esse aliquando omni
animali, ergo necesse
est aliquando vigila-
re, & aliquando dor-
mire. Deinde cum dicitur.
c ¶ Ponit secundam
rationem quod talis est.
Somnus est impotē-
tia sensus propter ex-
cessum vigilandi: sed
excessus vigilandi ali-
quando accidit ani-
mali ab aegritudine,
aliquando sine: ergo
etiā huiusmodi impo-
tentia. Quare vi-
gilantem necesse est
aliquando dormire,
quod non possit ampli-
sentire. Et hanc rati-
onem ponit totam,
consequenter probat
conuersam.

d ¶ Et circa hoc,
duo facit. Primo po-
nit conclusionem, se-
cundo probat eam,
ibi { Somnus enim. }
Dicit ergo, quod necesse
est omnē dormiē-
tem vigilare aliquan-
do, &c. Deinde cum
dicitur.

e ¶ Quam probat
sic. Omne dormiens
non contingit aut alterū
horum semper inesse eidem, veluti
aliquod genus animalū, semp
dormire, vel semp vigilare. Am-
plius quorumcunque est aliqđ
opus secundum naturam, quan-
do excesserit tempus, in quo
possunt aliqđ facere, necesse est
deficere: ut oculos cū viderint,
postea quiescere oportet, nec
amplius videre. Similiter autē
manum & aliud omne, cui⁹ est
opus aliquod. Si itaque alicui⁹
est opus sentire, & hoc utiq; ex-
cedat tempus, quo potest con-
tinue sentire, deficiet & non am-
plius faciet hoc. Si igitur vigila-
re definitur solutione sensus, cō-
trarium vero hoc quidem ne-
cesse est adesse, illud vero non.
Vigilare autem ei quod est dor-
mire contrarium est, & necessa-
rium omni alterum inesse, ne-
cessarium utique erit dormire.

f Si igitur huius passio est som-
nus, hoc autem est impotentia
per excessum vigilandi. Vigilan-
di autē excessus quāque quidē ab
aegritudine, quāque absque aegri-
tudine fit. Quare impotētia &
dissolutio similiter erit, necesse
est oē quod vigilat posse dormire.
Impossibile. n. semp agere.

d Similiter aut neq; dormire,
semp cōsequenter vllū aīal pōt.
e Somnus. n. passio sensitivæ
particulæ est, ut vinculum & im-
mobilitas quædam. Quare ne-
cesse est omne dormiens habere
sensitivam particulam. Sensitivū
autē est, quod potest sentire se-
cundum actū, agere aut sensu
proprie & simpliciter impossibi-
le est dormientem simul, ideo
necessarium est somnum omnē
excitabilem esse.

f Sed neque horum contingit alterū
idem semper inesse, ut animalium ali-
quod sit genus, quod semper dormiat,
aut semper vigilet. Præterea quæcum-
que natura aliquod exercent opus,
quando id excesserit tempus, in quo
quippiam facere possunt, cessare il-
la, & ab opere cessare necesse est, ut
oculi conuēntes, parique modo ma-
nus, reliquaque omnia, quæ aliquid
operis habent. Itaque, si sentire rei cui
inspiciam est opus, illudque plane om-
ne excesserit tempus, in quo continue
sentire potest, deficiet profecto, neque
id amplius faciet. Cum igitur ipsum vi-
gilare præscriptum sit, eo quod solui
sunt sensus, contrariorum autem alte-
rum quidem necessarium adest, alterum
vero non: vigilare vero & dormire cō-
traria, & omnibus alterutrum inesse
necesse est. Summa profecto erit ne-
cessitas dormiendi.

Si igitur huiusmodi passio est som-
nus, is autem ob uigiliæ superfluen-
tiam imbecillitas est quædam, porro
vigiliæ excessus alias morbi gratia,
alias sine morbo fit, quare imbecillitas
& dissolutio similiter se habebit, neces-
se sane est, omne quod uigilat etiā dor-
mire contingere, semper enim operari
haud quaquam potest.

Similique modo nullū semper dor-
mire contingit animal.
Somnus enim quædam sensitivæ par-
tis est passio, quasi vinculum quoddam
& immobilitas. Quamobrem omne
quod dormit, sensitivam habere par-
tem necesse est, sensitivam autem id-
est quod actū sentire potest. Ut autem
per sensum proprie & simpliciter ag-
gat dormiens animal, fieri non potest,
ut cuncto ex perrectis necessario omnis
est somnus.

Et alia quidem animalium omnis se-
re genera, cū natūrum, tum uolucrum,
& pedestrium, sōm picipare videtur.
Piscium genus omne, nec nō quæ
mollia appellantur, dormire conspe-
ctum est, & omnia sane quæcumque
oculos habent, quinetiam ea quæ du-
ros habent oculos, & insecta, etiā dor-
mire certum est, quamuis eiusmodi
omnia breuioris sint somni, quapro-
pter utrum dormiant, necne, nos sepe
latet. Quæ autem ostreaceum habent
tergum an dormiant sensu, adhuc non
est compertum, quod si cui propostia
uerisimilis uidetur ratio, illi sane as-
sentiri poterit.

Et alia quidem animalium omnis se-
re genera, cū natūrum, tum uolucrum,
& pedestrium, sōm picipare videtur.
Piscium genus omne, nec nō quæ
mollia appellantur, dormire conspe-
ctum est, & omnia sane quæcumque
oculos habent, quinetiam ea quæ du-
ros habent oculos, & insecta, etiā dor-
mire certum est, quamuis eiusmodi
omnia breuioris sint somni, quapro-
pter utrum dormiant, necne, nos sepe
latet. Quæ autem ostreaceum habent
tergum an dormiant sensu, adhuc non
est compertum, quod si cui propostia
uerisimilis uidetur ratio, illi sane as-
sentiri poterit.

potest sentire seculum
adum, sed hoc
non contingit dum
dormit, ergo necesse
est ipsum excitari, à
somno, ut actū sen-
tiant. Huius rationis,
primo probat maio-
rem sic. Somnus est
passio sensitivæ par-
ticulæ, est enim im-
mobilitas sensus, &
quasi vinculum, ergo
necesse est omnē
dormientem habere
particulam sensitivā,
sed omne habet sen-
sitiuam particulam;
potest sentire seculum
adum, ergo omne
dormiens potest
sentire secundum a-
ctum. Hanc rationē
totam ponit post cō-
clusionem, quæ est
maior principalis ra-
tionis, & secundo in-
fert principalem cō-
clusionem cum dicit,
ideo necessarium. De-
inde cum dicit.

¶ Probat secundam
conclusionem, scilicet
quod somnus & vigi-
lia insunt pene omni
animali, sic. Omnia
animalia volatilia,
gressibilia, & natabilia
habent somnum
& uigiliam: sed omnia
animalia pene
sunt huiusmodi, ergo
omnia animalia
pene habent som-
num & uigiliam. Hu-
ius rationis primo po-
nit conclusionem cū
dicit. { Animalia, &c. }
Subiungit maiorem
cum dicit. { Et natabilia,
&c. } Et nota, quod
dicit pene, propter
animalia carētia mo-
tu progressiuo, quæ
sunt terræ affixa, quæ
sunt conchilia dege-
ntia. Deinde cū dicitur.
g ¶ Probat mino-
rem per locum a mi-
nori, sic. Omnia ge-
nera piscium, etiam
quæ sunt malacia, cui-
usmodi sunt ostreae
& huiusmodi con-
chilia, & omnia ani-
malia quæ habēt ocu-
los dormiunt aliqū-
do, & quæ habēt ocu-
los duos, & carent
palpebris, quibus vi-
dentur vigiles oculi:
quia signū maxime
dormiendi est clau-
sio palpebrarum, &
sic animalia imperfe-
ta aliquando dor-
miunt: licet propter
leuitatem somni la-
teant nos ipsos dor-
mire. Ipsa etiam ani-
malia, quæ habēt du-
rum corium, in qui-
bus

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

bus parua ascendit evaporatio a nutrimento propter eorum du-
ritiam, quod est causa somni, aliquando dormiunt, licet illud nō
dum sit manifestum. Et ita est manifestū quod omnia animalia ali-
quando dormiunt. Deinde cum dicitur.
h ¶ Probat quod somnus & uigilia insunt omni animali, & uniuer-
saliter sic. Omne ani-
mal habet sensum: sed somnus & uigilia
sunt passiones sensus, ergo oia animalia hnt,
somnum & uigiliam,
Huius rationis primo
ponit conclusionem
cū dicit. { Quod igitur
quidem somnus & uigilia
sunt passiones sensus, ergo oia animalia hnt,
somnum & uigiliam. }
Secundo ponit declaratio-
nem maioris dicens,
quod animal habet sensum,
quia definitur per sensum. Et ita cō-
stat quod omne ani-
mal habet sensum. Et
hoc facit cum dicitur.
{ Et enim. } Deinde
cum dicitur.
i ¶ Ponit declara-
tionem minoris sic.
Somnus est immobi-
litas & vinculum sen-
sus. Et quodammodo
dicitur, quia nō est vin-
culum, nisi metapho-
rice accipiatur vincu-
lum. Vigilia enim est
remotio & solutio
sensus a tali vincu-
lo, & ita somnus & vi-
gilia sunt passiones
sensus. Et quia super-
ius probauit somnū
non inesse plantis, eo
quod non habent sensū,
hic incidenter cū di-
cit. { Plantarum, &c. }
redit, ut probet dictū
medium. Et primo
repetit rationē pri-
oritam, ut patet. De-
inde cum dicitur.
k ¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

h Quod igitur quidem somno
communicat omnia animalia,
manifestum est ex his, eo enim
quod est sensum habere, defi-
nitur animal.
i Sensus aut modo quidem ali-
quo immobilitate & velut vin-
culum somnum esse dicimus, so-
lutionem autem remissionemque
vigiliam. Plantarum autem nul-
lam possibile est communicare
neutra harum passionum, nam
sine sensu quidem non existit,
neque somnus, neque uigilia.
k Quibus uero inest sensus, &
tristari, & gaudere, quibus uero
hæc, & concupiscentia, plantis
autem nihil horum inest.
l Signum autē, quod & opus suū
facit nutritiua particula in dor-
miendo magis quod in uigilando.
Nutriuntur autem & augentur
tunc magis, tanquam nihil egē-
tia ad hæc sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

Quoniam uero quædam, &c. Et ista in duas. Primo dicitur quod
somnus & uigilia sunt passiones sensus communis, & eius orga-
ni. In secunda ostendit propter quod causam eis insunt, ibi. { Pro-
pter quod causam accidit dormire, &c. } Prima in duas, pene duas
rationes, & secunda ibi. { Si enim eo. } Prima in duas in princi-
palem & corollariā, ibi. { Siue oibus, &c. }
Prima in tres. In
prima ostendit ma-
iorem, in secunda ostē-
dit minorem, ibi. { Quo-
niam autem, &c. } In
tertia infert conclu-
sionem, ibi. { Manifestum
est autem, &c. }
Media in duas, in
principalem & inci-
dentalem, quæ inci-
pit, ibi. { Hoc autem
simul. } Et prima in
duas: Primo ponit
minorem, secundo
probat eam, per duas
rationes, ibi. { Quæ
quoniam. } Et ista in
duas secundum duas
rationes, & secunda,
ibi. { Et iudicet, &c. }
Dicit ergo primo in-
tentionem suam, di-
cens. Propter quam
causam dormiunt &
vigilant animalia, cō-
siderandum est mo-
do, & circa quales
sensus, sicut si sint cir-
ca plures. Deinde
cum dicitur,
b ¶ Probat, quod
somnus & uigilia sūt
passiones sensus com-
munis & eius orga-
ni, sic. Somnus & vi-
gilia omnibus parti-
bus animalium in-
sunt simul, sed sensus
communis sequitur,
ad omnes sensus par-
ticulares, & est com-
mune eis: ergo som-
nus & uigilia sūt pas-
siones sensus com-
munis. Et fundatur hæc
ratio super hanc ma-
ximam. Omnis pas-
sio inherens pluribus
sensibus, inheret per
naturam sui subiecti
primi, quod reperit
in omnibus, ut dicit
Aristo. in Lib. Poste-
& ita cum somnus &
uigilia sint passiones
sensus, & insunt om-
nibus partibus ani-
malis, hoc erit de ne-
cessitate per natura
sensus communis. Huius rationis, primo probat maiorem sic.
Cum quædam animalia habeant omnes sensus, ut perfecta, quæ-
dam non, sed solum tactum & gustum, & ad minus illos, nisi ue-
riet aliquod animal summe imperfectum, quod animal est terra
affixum more plantæ, ut spongia maris, vel pars decisa animalis
annulosa, quæ gustu carent, uniuerfaliter est uerum quod non
contingit animal dormiens aliquo sensu particulari sentire, er-
go necesse est hanc passionem, quæ est somnus, simul inesse om-
nibus sensibus particularibus. Huius rationis primo ponit
conclusionem cum dicit. { Quoniam uero quædam animalium
habent sensus omnes, quædam uero non habent, ut uisum,
tactum aut & gustum oia habent, nisi sit aliquod animalium im-
perfectum, de his autem dictum est in Commentarijs de Anima, Fieri
autem non potest ut dormiens animal
quouis simpliciter operetur sensu, ma-
nifestū est quod eandē in esse omnib⁹
passionē necesse est in eo, qui uocatur
somnus. Si enim hoc quidem, illo ue-
ro non, hoc sane dormiens sentiet, id
autem fieri non potest.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutritiua melius facit opus
suum in animalibus in dormi-
endo, quam in uigilando. Nutri-
untur enim & augentur magis
cum dormiunt, quæ cum uigilant.
Et ita nutrimento, & aug-
mentum non indigent sensu.

¶ Probat mediū
per duas rationes. Pri-
ma talis est. Quibus
inest sensus, inest tri-
stitia & gaudium, &
quibus hæc insunt,
in eis est concupiscē-
tia. Sed nihil horum
inest plantis, ergo
nec sensus. Deinde
cum dicitur.
l ¶ Ponit secundam
rationem. Et est ta-
lis. Complexio plan-
tarum in nutrimento
& augmento, &
his similia, meli⁹ sūt
sine sensu quæ cum sen-
su, ergo plantæ non habent sensum,
cum natura semper faciat
quod melius est. Huius rationis
solum ponit minorem per signū
dicens quod signum est quod
nutrimento & augmento me-
lius sunt sine sensu quam cum
sensu, quare anima vegetatiua
sue nutriti

e ¶ Probat mi norē dicitur q̄ in vnoquoq; sensu particulari est aliquid proprium, & aliquid commune, cōsequens ad ipsum proprium, & est ei sua propria operatio, vt visui videre, & auditui audire, & quādā communis potentia sentiendi est, consequens ad omnes sensus particulares. Deinde cum dicitur.

d ¶ Probat consequens duabus rationibus. Quorum primatalis ē aliquo sentimus nos videre, sed nō sensu proprio, ergo aliquis est sensus communis sentiens. Et hic primo ponit conclusionem, & secundo minorem, ibi. Non enim. Deinde cum dicitur.

e ¶ Ponit secundā rationem, quā talis est. Aliquis sensus discernit sensibilia diuersorum generum, vt album a dulci, sed nō facit hoc vno sensu proprio, nec pluribus, ergo de necessitate ē aliquis sensus communis, faciens huiusmodi iudiciū, & discretionem, primo ponit maiorem, secundo cum dicitur. Nec gustu. Ponit minorem, tertio cum dicitur. sed quādā. Ponit conclusionem. Et ex hoc concludit vterius quod vnus est sensus communis & principalis, & vnum organum sentiendi principale, quod licet sit idem & vnum secundum substantiam, est tamen diuersum secundum esse, in quantum sentit sensibilia diuersa genere. Et hoc est, quod dicitur, ibi. Nam quidem. Et quia superior dictum est, quod sensus communis sequitur maxime ad sensus particulares, ne crederet quis quod hoc esset generaliter verum, addit consequenter quod sensus communis maxime sequitur ad tactum, & simul est cū ipso, quia tactus solus reperitur sine sensibus aliis, & alii nunquam sine tactu, vt dicitur in lib. de Anima. Et hoc est quod dicitur. Hoc autem si mul. Et tunc concludit principalem con-

c Quā autē inest vniciuique sensui aliqd propriū, atq; aliquid cōe. Propriū quidē, velut visui videre, auditui autem audire, & in aliis secundū eundem modū. Est autem quādā & cōis potentia, quę sequitur omnes.

d Quā & quod videt, & audit & sentit: non enim visu quidem videt, quod videt.

e Et iudicat itaque & potest discernere, qm̄ alia quidē dulcia sunt ab albis, nec gustu, nec visu, nec ambobus, sed quādā cōi particula omnium sensitiuorum. nā est quidē sensus vnus, & principale sensitiuum vnū, esse autē sensui generis cuiuslibet alterū, velut soni & coloris. Hoc autē simul cū tactiuo maxie existit. Hoc qdem. n. separatur ab aliis sensitiuis, alia vero ab hoc inseparabilia sunt. Dicitur autē de ipsis i his, quę de Aia theorematibus. Manifestū igit qm̄ huius est passio, vigilia & somnus.

f Propter quod omnibus inest animalibus. Etenim tactus solus omnibus inest.

g Si enim in eo q̄ oēs patiuntur aliquid sensus, fieret dormitio, in conueniens est, si quibus neque necesse, neque possibile est aliquo modo agere simul, hos vacare. simul & immobiles existere, contrarium enim rationabilis accideret eis, quā simul quiescere. Quemadmodum autē nunc dicimus rationabiliter se habere videtur. Cū enim sensitiuorum omnium præcipuū q̄ ad quod alia tendunt omnia, quippiam patitur, reliqua etiam simul affici omnia necesse est, illorum vero quippiam minus idoneo existente, ut hoc tale sit, nulla est necessitas.

h Manifestum autē est pluribus, qm̄ non in sensu sine operatione esse, & non vt i ipsis, somnus est, neque in non posse sentire. Nam & manifeste in animæ deflectionib⁹ tale quid accidit. Im potētia. n. sensuū est animę defectio: Fiunt autē & amētix quędam huiusmodi. Amplius autē quibus in collo venę apprehenduntur, insensibiles fiunt. Sed qm̄ impotētia vsus, neq; in quouis sensitiuo, neq; p̄ quāuis causam, sed quęadmodū dictū est, nūc in primo quo sentit oia. Cū enim hoc qdē impotēs fuerit, necesse est & sensitiua oia impotētia esse sentire, cū vero illorū aliquid, nō est hoc necesse.

f Quoniam autem singulis inest sensibus partium proprium quoddam, partim vero commune, proprium quidem vt visioni videre, auditui vero audire, eademque in alijs ratione. Est etiā communis quādā potestas, quę omnes consequitur sensus.

Qua videt, & audit, & sentit, non enim visu cernit quod videt.

Et iudicat certe & iudicare potest quod diuersa sunt dulcia ab ipsis albis, neque gustatu, neque usu, neque vtriusque, sed communi quādā omnium sensitiuorum parte: est enim vnus sensus, & proprium sensitiuum vnū. Essentia autem cuiusque generis sensum diuersa vt soni & coloris. Istuc autem simul cum tactili existit maxime, id namque ab alijs separatur sensitiuis, cum alia ab illo si iungi nō possunt. Dicitur autem de ijs in contemplationibus de Anima. Manifestū igitur est, vigiliam & somnum huius sensitiui esse passiones.

Quamobrem omnibus inest anima libis, solus enim tactus omnibus inest.

Si enim eo quod omnes quippiam patitur sensus, somnus fieret, absurdū, si quibus neque necesse est, neque quodammodo fieri potest vt simul agant, hos simul cessare, & esse immobiles, necessarium esset. Contrarium enim illis accidere rationi consentaneum est magis, non simul scilicet quiescere, sed ut nos nunc asserimus de huiusmodi re rationabiliter se habere videtur. Cū enim sensitiuorum omnium præcipuū q̄ ad quod alia tendunt omnia, quippiam patitur, reliqua etiam simul affici omnia necesse est, illorum vero quippiam minus idoneo existente, ut hoc tale sit, nulla est necessitas.

Ex multis autem compertum quod non eo quod res sunt sensus, & illis nō utitur animal, existit somnus, neque quoniam sentire non possunt, in animæ namque defectu huiusmodi quippiam accidit: sensuum enim imbecillitas est animæ defectus. Ad hunc etiam modum quādā sunt amentie. Præterea quibus cunque arteriæ, quę in collo sunt comprimuntur, vt certe omni carē sensu, verum cum vsus imbecillitas acciderit, neque in quouis sensitiuo, neque quālibet ob causam, sed ut tunc est consuetū, quando in primo fuerit, quo sentit omnia, cum enim istuc defecerit, omnibus et aliis sensitiuis necesse est nō posse sentire, cum vero illorum quippiam huius, non est necesse.

clusionem cum dicit. Manifestū est igitur. Deinde cū dicitur. ¶ Infert corollarie, quod somnus & vigilia inest omnibus animalibus. Tactus enim ad quem sequitur sensus communis, inest omnibus animalibus ad min⁹. Deinde cum dicitur.

g ¶ Ponit secundam rationem principalem, & est talis. Ad cuius vacationē, & quietem sequitur vacatio & quies omni sensui, & non e. conuerso, illius est somnus primo p se & vigilia; sed ad vacationem sensus communis, sequitur vacatio omnium particularium & non e. conuerso, ad vacationem autem vn⁹ sensus proprii non sequitur vacatio aliorum sensuum particularium, sicut nec ad actionem vnus sequitur actio alterius ergo somnus non est passio sensuum priorum, sed communis. Primo conclusio nem cum dicitur. Si enim. Et continuet partem minorem cū antecedente cum dicitur. Si enim. Et tertio addit tertiam partē minoris cū dicitur. Quęadmodū autē. Deinde cum dicitur.

h ¶ Quia dixit quod somnus est vacatio sensuum, ne crederet quis quod omnis vacatio esset somnus, hoc remouet dicens quod non, quia multiplex accidit in potētia sensus, p̄ defectū spirituum animalium in comparatione sensuum. Aliter p̄ defectum illorū contingit aliquā amētiam, sicut cōtingit insensibilitas p̄ occupationes venarum, quibus deferuntur spiritus ad sensus exteriores, nulla talis impotentia sensus est somnus, sed qnq; est sensus impotētia, nō p̄ defectū organi particularis, neque ex quacunque causa. Sed p̄ impotentiam sensuum communis per organum, quod prouenit ex defectu sensuum materialis, per cuius impotentiam reducitur, oia organa particularia impotētia ad sensum, & nō e. conuerso.

LECTIO III.

Sensu, q̄ somnus & vigilia sunt passiones sensus communis & eius organi, in hac parte intendit determinare de causis somni. Et diuiditur in duas. In prima dat intentionem suam, in secunda secundum modos cauatum declarat & determinat causas somni, ibi. Primum quidem, &c. Et ista in duas. Primo dat causam finalem somni. In scda, ibi. Amplius, &c. Determinat causam materialem, in tertia parte determinat causam efficientem, ibi. Cōsequens autem. Prima in duas. Primo p̄mittit quādam suppositionem, in secunda prosequitur intentionem suam, & secunda, ibi. Quidem vero, &c. Et ista in duas. Primo determinat somni finem spectantem ad esse animalis, in secunda finem spectantem ad bene esse animalis, ibi. Vigilia vero, &c. Tunc sequitur illa pars, in qua determinat de causa materiali, & illa in duas partes diuiditur, in prima dat intentionem suam, in secunda prosequitur intentionem, ibi. Quoniam ergo, &c. Et ista pars diuiditur in duas, in principalem & incidentialem, in qua mouet dubitationem, ibi. Mouetur igitur, &c. Prima in duas. In prima probat suę rationis maiorem, secūdo ponit minorem & infert conclusionem, ibi. Si vero est. Prima in duas. Primo ponit per syllogismum ad maiorem, secundum declarat ei præmissas, ibi. Motus quidem, &c. Et ista in duas. Primo ostendit minorem, secundo maiorem, ibi. Media autem. Prima in duas. Primo ponit minorem secundo probat eam, ibi. Motus quidem, &c. Et ista in duas. Primo p̄mittit partem minoris, quod cor est principium spiritus, in secunda probat secundam, q̄ cor est principium motus sensibilibus, ibi. Quoniam mouere, &c. Prima in duas. Primo, ostendit q̄ cor est principium in habentibus sanguinem, secundo ostendit q̄ in non habentibus sanguinem est aliquid principium simile cordi, ibi. Non habentibus, &c. Primo dat intentionem suam, & prosequitur & diuidit causam in finalem, formalem efficientem, & materialem. Deinde cum dicitur.

b ¶ Determinat causā somni finalem. Et primo p̄mittit quādam suppositionem dicens, Quā natura facit quod facit propter aliquem finem, qui est bonum aliquid, & hoc dicitur, ibi. Primum quidem. Et ex hac suppositione sequitur, q̄ somnus finem habet cum sit passio naturalis. Nota etiam q̄ quia somnus forma non est, immo priuatio, ideo eius causam formalem non determinat.

LECTIO III.

Vam vero ob causam accidat somnus, & qualis eiusmodi sit passio, dicendū est. Quoniam autem causarum complures sunt modi, nāque & cuius gratia, & unde mouonis initium, nec non materiam, & rationē causas nuncupamus.

a Principio igitur cum naturam aliquid gratia facere asserimus, istuc autem bonum quiddam est.

Quietem vero omnibus, quę nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum voluptate moueri, necessariam esse & valem, somno vero ueritate adducti hanc applicant translationem, quasi requies sit, quāmobrē salutis gratia animalibus inest.

Vigilia autem finis est, sentire enim & sapere omnibus est finis, quę illorum alterutrum habent.

Optima namque istac, finis autem optimum. Necessarium præterea est cuique animalium inesse somnum, ne cessuatem autem ex suppositione dico, quoniam si animal est suam ipsius habens naturam, quādā illi necessario ad esse oportet, quę sane si existunt, alia etiam quādā ad esse necesse est.

Præterea quoniam motu & actione in corporibus facta, cum dormire, tum vigilare animalibus contingat, post hac dicendum est, alijs igitur animalibus, ut ex sanguinibus, passionis huiusce causas uel easdem esse, uel proportionem respondentem, existimandum est, sanguine uero præditis, easdem quę hominibus, quamobrem ex ijs omnia sunt consideranda.

Quod igitur sensus initium ab eadem animalium sit parte a qua motus, nis exordium est, in alijs prius est de-

e ¶ Probat sic. Quod ē optimū in vnoquoq; ē finis ei⁹: sed scire & sapere sūt optima eorū in quo sunt, ergo sūt finis. Hui⁹ rōnis primo ponit minorem cū dicitur. Optima secūdo maiore, ibi. Finis vero. Deinde ponit conclusionē cū dicitur. Necessariū. Et ponit postea minorem principalem rōis cū dicitur. Dico autē. Et vocat vigilare & exercere opa ei⁹, & in naturā animalis. Deinde cum dicitur. ¶ Determinat de cā materialis somni. Et primo dat intentionē suā, vt patet, secūdo p̄mittit quādā suppositionē dicens, q̄ eadē est causa materialis somni & proportionalis animalibus habētibus sanguinē, & in nō habētibus. Et nota q̄ causam materiale somni vocat istā partem corporis, quę est primū subiectū, quę est principium sensus. Deinde cum dicitur.

g ¶ Determinat intentionem tali ratione. Cor uel aliquid simile cordi est principium sensus. Sed somnus & vigilia primo & per

1. tex. e. 17.
3. lec. pen.
& vlt.

alij huiusmodi passio-
nibus deficiunt, sed
sensibus fieri debent, ut
qua passione graui.
Nullus enim talis dor-
mit. Deinde cum dicitur
i. Oportet, quid
est causa efficiens som-
ni, dicens, quod non om-
nis potentia sensus est
somnia, sed illa, quae fit ex
euaporatione nutrimenti.
Sicut enim principium,
quod est feruor maris, per
incorporationem caloris,
ascendens vsque ad medium
interstitium aeris, congelatur,
& descendit, ita est circa
operationes nutrimenti,
quibus calor incorporatur,
necessitas est ascendere ad
superiorem partem animalis,
scilicet cerebrum, & eum
ibi fuerint, impelluntur &
inspissantur in nube per
frigiditatem cerebri: & con-
sequenter descendit propter
sui grauitatem per venas,
in quibus defertur calor
naturalis, & etiam spiritus
ad sensus exteriores ministrans
sensus & motum animalis,
& ita obturatur venas illas &
repellunt calor naturalem
& spiritum ad interiora
corporis, & ita vacat officium
sensuum & fit somnus. Est
n. vapor iste multum humidus,
& etiam corpulentus, & ita
mouetur cum inspissatur
in venis & grauat animal
& facit illud dormire vel
somnia. Deinde cum dicitur
k. Verificat hanc causam
per septem signa. Primum est,
quod omnes cibi & potus
sunt vaporatiui, & faciunt
grauitatem capitis & longum
somnia, ita quod homines
non possunt leuare, & aperire
palpebras per multum tempus
cuiusmodi cibi est opium
thebaicum, & etiam vinum
in magna quantitate acci-
pum. Post etiam cibos quos-
cumque accipit, maxime acci-
dit somnum, eo quod multa
euaporatio fit a cibis, &c.
Deinde cum dicitur
l. Ponit secundum signum.
Est quod homines multum
dormiunt post labores corpo-
reos, & etiam spirituales.
Nam talis labor

Sed ut diximus non est som-
ni potentia omnis sensitiui, sed
ex vaporazione circa nutrimen-
tum passio fit haec. Necessitas enim
est quod euaporatum est, pulsum
quousque impelli, deinde con-
uertere & permutari, sicut Euripi:
calidum vero cuiusque anima-
lium ad superiora natum est fer-
ri, cum autem in superioribus lo-
cis fuerit multum simul, iterum
reuertitur, ferturque deorsum,
& reuertendo propellit calorem.
Et ideo maxime fiunt somni a
cibo. Nam repente tunc multa
humiditas & corpulentia sursum
fertur, constans quidem grauat
& facit dormire, cum vero fluxerit
deorsum, & reuertens repel-
lit calorem, tunc fit somnus
& animal dormit.

Signum autem horum, & somni
fera. Omnia enim grauedinem
capitis faciunt, & potus & cibi,
ut opium & mandragora, vinum
& lolium. Et qui deorsum feruntur,
& quid dormitant: hoc vi-
dentur pati, & non possunt leuare
caput & palpebras. Et post ci-
baria maxime, talis somnus. Mul-
ta enim ascendit a cibis euaporatio.
Amplius autem ex laboribus qui-
busdam. Nam labor quidem colliqua-
tiuus. Colliquatiuus vero fit quod
admodum nutrimentum indigestum,
si non frigidum sit.

Et aegritudines quaedam illud
idem faciunt, quaecumque a super-
fluitate calida & humida, ut
accidit febricitantibus atque
lethargicis.

Amplius autem prima etas.
Pueri enim dormiunt vehemen-
ter, eo quod nutrimentum sursum
fertur omne. Signum autem quod
magnitudo superiorum membrorum
excedit inferiora in prima etate,
eo quod adhuc fiat augmentum
in his.

Propter hanc vero causam & epi-
leptici fiunt. Simile enim est somni
epilepsia, & est quodammodo som-
nus epilepsia. Et ideo accidit mul-
tis principium huius passionis
dormientibus, & dormientes qui-
dam capiunt, vigilantes vero non.
Cum enim multum feratur spiritus
sursum, descendens uenas turgescit
& tumefacit, quibus coarctatur
porum, quo respiratio fit.

Ideo pueris non conferunt
vina, neque nutrices, differt
enim nihil forsitan ipsos bibere,
vel nutrices. Sed oportet bibere

Ceterum, ut diximus, non qualibet
sensitiua pars imbecillitas est somni,
sed ab alimentum exhalatione haec sane
efficitur passio. Quod enim exhalat,
quod autem impellit, tum retrocedere
& commutari Euripi more necesse
est. Calidum autem cuiusque anima-
lis sursum natum est ferri, cum uero
in superioribus fuerit locis, simul
rursum remeant & retro fertur. Unde
fit ut post cibum potissimum fiunt somni,
tunc enim multum simul, & corpulentum
humidum sursum fertur, quod simul
ac confuerit, aggrauat certe dormita-
reque facit, cum uero ad inferiora dela-
bitur, retrocedensque ipsum propellit
calidum, tunc sane somnus efficitur,
dormitque animal.

Inditio autem sunt soporifera, haec
enim omnia caput aggrauant, siue ef-
ficientia fuerint, siue potentia, ut pa-
pauer, mandragora, uinum, lolium,
qui etiam qui in somno delabuntur,
& dormitant, istuc pati animaduertitur
caputque & palpebras haud quaquam
attolere possunt, atque istiusmodi so-
pissimum somnus est post assumptos ci-
bos, multa enim tunc a cibis est exha-
latio.

Ex laboribus praeterea quibusdam
somnia fiunt, nam labor certe liquandi-
um habet, id autem liquamentum quasi
crudum est alimentum, nisi fuerit frigidum.

Morbi quinetiam quidam id ipsum ef-
ficiunt, quicumque ab excrementis cum
humiditas, tum caliditas fuerit, quod febricitan-
tibus & lethargicis accidit.

Prima quinetiam etas: infantes nam
que uehementer dormiunt, quoniam
uniuersum sursum rapitur alimentum.
huiusce autem rei signum quod super-
narum partium magnitudo in prima
etate infernas excedit, quia ad illas fit
accessio.

Et hanc etiam ob causam epilepsia
incurrere solent. Porro epilepsia simi-
lis est somno, quamobrem plerisque
huius morbi initium dormientibus ac-
cidere consuevit. Sane dormientes
tentantur, vigilantes uero minime. Cum
enim multum sursum latius fuerit spiri-
tus, rursus descendens uenas turgescit
res facit, quibus meatum per quem fit
respiratio obstruit.

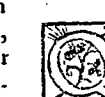
Quapropter neque infantibus, ne-
que eorum nutricibus conferunt uina
nihil enim forsitan referunt ipsi, qui
vires bibant, paucum autem bibere de-

dissoluit partes cor-
poris, & facit multos
vapores ascendere ad
partes corporis dis-
soluit, sicut & nutri-
mentum est multum
vaporatum, cum
non multum sit digestum
perfecte, ut omnino
frigidum indigestum, quod
fit ex euaporatione
ascendente ad cere-
brum. Et hoc dicitur
ibi. Amplius autem.
Deinde cum dicitur
m. Ponit tertium
signum. Et est, quod ag-
grauationes quaedam, quae
causant a superfluitate
humida, cuiusmodi
fuit febris quae faciunt
multum dormire. Et hoc
est propter multas euaporaciones
ascendentes a tali super-
fluitate ascendente: materia
vapores, & caliditas efficiens.
Deinde cum dicitur
n. Ponit quartum.
Et est, quod in prima etate
multus fit somnus, ut in
pueris, eo quod in ipsis
maxime ascendunt euaporaciones
a nutrimento, nutrimentum
autem pro maiori parte
sursum fertur, & signum
huius est, quod in tali etate
partes superiores excedunt
in magnitudine partes
inferiores propter accessum
nutrimenti. Deinde
cum dicitur
o. Ponit quintum
signum. Et est, quod
quidam morbus, qui uocatur
epilepsia, quod est morbus
caducus, fit propter
multas euaporaciones
ascendentes ad cerebrum.
Talis morbus est similis
somnia & est quodammodo
somnia: quia cum debet
somnia naturalis fieri
propter superabundantiam
vaporem densorum descen-
dentium, & obruratum
venas, intantum mensura
venarum, per quam fit
respiratio vitae intantum
constringitur, quod penne
deficit spiramentum
vitae, & ita fit propter
somnia morbus. Unde
& frequentius dormi-
entibus accidit talis
passio, & raro uigilantibus.
Deinde cum dicitur
p. Ponit quintum
signum corollarie, &
propter huiusmodi
ascensum uaporum
debet pueri & nutrices
bibere uinum parum

ill. quinq;

parum enim differt
nutricem bibere aliquod & puerum. Sed
debent bibere potum aquaticum modicum: quia
vinum est multum vaporosum, & etiam
nigrum magis quam alius potus. Et tunc
addit dicens, quod partes superiores pueri
sunt ita replete nutrimento, quod etiam
cum iam sint vigilantes, tamen suum non
possunt terere caput, ut ebrii propter
multam euaporationem uini, quae fertur
sursum in eis ad cerebrum. Huiusmodi
enim superflua humiditas est causa quae
re embryo quiescat in matrice, & non
mouet, donec illa humiditas digesta fuerit
& completa. Deinde cum dicitur
q. Ponit sextum signum. Et est, quod illi
qui habent occultas uenas & stric-
tas, & similiter habentes magna capita
sunt amatores somni. Et hoc est, quia
in habentibus stric-
tas uenas deriuatur vapor nutrimenti
descendens a cerebro in uenis propter
earum fortitudines, & non descendit
facile: & ita diu repellitur calor
naturalis a sensibus. In habentibus
vero magna capita, euaporatio sursum,
habentes autem magnas uenas & amplias,
non sunt somnolenti propter facilem
fluxum uaporum per uenas capitis: nisi
habent aliquam passionem effectiuam
somnia. Et hoc est totum signum, quod
euaporatio nutrimenti descendit a cerebro,
est causa somni efficiens. Deinde cum
dicitur
r. Ponit septimum signum, scilicet quod
melancholici non sunt somnolenti, &
hoc quia in eis est melancholia, quae est
frigida, & infrigidat locum nutrimenti.
Unde et huiusmodi sunt edaces & duri,
sicut & qui delectabile non comprehendunt
in nutrimento propter dispositionem
communem corporis sui, semper tamen
aliquod delectabile cupiunt comprehendere.
Nigra enim cholera, quae de sui natura
frigida est, omnes partes corporis, in
quibus dominatur frigiditas efficit. Deinde
cum dicitur
s. Ex omnibus istis signis inferuntur
conclusionem principalem dicens, quod
somnia est congregatio caloris, intrinsecus
& reciprocatio caloris natu-

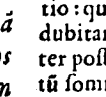
ralis ab extra, propter causam praedictam,
id est propter repulsionem caloris a
uaporibus descendentibus. Et postea cum
dicitur, id est motus, inferuntur duo corollaria.
Primum est, quod propter congregatio-
nem caloris huiusmodi intrinsecus, multus
est motus intrinsecus in somno, licet quies
sit intrinsecus. Et tunc cum dicitur, Et
propter ponit secundum. Et est, quod propter
recursionem caloris naturalis ad interiora,
infrigidatur exterius & superius. Unde
etiam palpebrae concidunt, interiora
membra & inferiora calefiunt, &c.
LECTIO VI. Vpra posuit Philosophus
causam efficientem somni, & probauit
per signa. In ista parte mouet dubitationem
circa hoc quod dictum est, quod somnus
fit per infrigidationem & fugam caloris
naturalis. Et ista in duas. In prima mouet
dubitationem, in secunda soluit eam, ibi.
Vtrum ergo accidat &c. Et haec in duas. In
prima ponit solutionem aliorum, secundo
ponit solutionem propriam, ibi: Vel dicitur
quidem, &c. Prima pars in duas, secundum
tres solutiones, secunda, ibi: Vel quemad-
modum, & tertia ibi. Amplius autem multum.
Tunc sequitur illa in qua datur solutionem
propriam. Et haec in duas. Primo increpat
solutionem aliorum, secundo datur suam
solutionem, secunda ibi. Verum enim uero.
Tunc sequitur alia pars quae supra fuit
diuisa, in qua datur causam efficientem
vigilantiae. Et haec in duas. Primo
ponit tres causas efficientes vigilantie,
secundo adaptat illas ad propositum, &
secunda, ibi. Est autem tenacissimus. Et
haec in duas. Primo facit quod dictum
est, secundo epiloga: & secundum da, ibi.
Quae quidem ex causa. Dicit ergo primo,
& mouet dubitationem dicens, quia
est somnus infrigidatio: quamuis aliquis
dubitare possit qualiter post cibum &
potum somniferum, quae caliditate naturae
sunt: sicut & natura homini calida
est, fortissimum somnum facit. Quare
non videtur rationabile somnum esse
infrigidationem, somni uero caliditas
esse causas. Parua naturalia S. Tho.

Vamquam utique du-
bitabit aliquis, quia post
cibum fortissimum fit som-
nus, & est somniferum uinum,
& alia huiusmodi caliditates ha-
bentia, est autem non rationabi-
le, somnum quidem esse infrigi-
dationem, causas autem dor-
miendi calidas.

Aeterum ambigere quispiam
possit, cur post assumptos
cibos ualidissimus fiat som-
nus, necnon cur soporiferum sit uinum.
Aliaque pleraque tales habentia cali-
dita est, nam rationi haud quaquam
conueniens est. Somnum quidem esse
infrigidationem, somni uero calidas
esse causas.

Solutio

b Soluit dictam dubitationem. Et ponit tres solutiones. Quam prima est, quod accidit somnum esse in frigidationem, quia venter vacuus est calidus de sui natura: quare ingrediens nutrimentum & replens in frigidat. mouetur enim venter & patitur a nutrimento, & nutrimentum est frigidum, cum nihil patitur nisi a suo contrario. Et eodem modo, loca capitis de se & venae calidae sunt. Infrigidatur autem quando ad ipsa eleuatur euaporatio frigida nutrimenti. Et sic per euaporationem frigidam superius eleuatam & caliditate ventris fugata, prohibetur administratio spirituum & caloris naturalis circa sensum, & efficitur impotentia sentiendi, qui est somnus. Secundo ibi.

c Secunda solutio est, quod sicut cum calido infunditur frigidum, fit tremor & fuga calidi: & eodem modo, cum nutrimentum frigidum ascendet ad superiora capitis, calidum fugans illud frigidum ibidem collocatum, facit latitare calorem naturalem ibidem existentem, & recedere a sensibus. Et sic causatur impotentia sentiendi, qui est somnus. Tertio ibi.

d Tertia solutio est quod sicut ignis infrigidatur supra positus lignis viridibus, sic quando nutrimentum est in loco digestionis & eleuatur per calorem ad cerebrum, calor naturalis ibidem existens infrigidatur donec digeratur nutrimentum, & cesset euaporatio. & ita fit somnus propter infrigidationem nutrimenti corrupti & eleuati a calore per venas ad caput. Et dum ibi aggregatum est in magna multitudine, repellit propter sui grauedinem: & fluit deorsum, impediens vias spirituum & caloris naturalis in frantiu ad sensum: & fit impotentia sentiendi, qui est somnus. Et sic minuitur calor naturalis, & fugatur a partibus exterioribus per vaporis frigiditatem descendente: qui calor sursum ferrebat a corde, & cadit homines. Et hoc potest intelligi de casu somni sine epilepsia. Et dicitur homines cadere, quia solus homo est animal re-

b Vtrū ergo hoc accidit. quia quemadmodum venter, vacuus cum sit, calidus est: repletio vero illum infrigidat propter motum, sic & qui in capite pori & loca, infrigidantur, sursum lata euaporatione.

c Vel quemadmodum perfusus calido subito tremor fit: & ibi ascendente caliditate congesta frigiditas infrigidat. & quod secundum naturam calidum facit languescere, ac secedere.

d Amplius autem multo incidente nutrimento, quod calor subleuat: quemadmodum ignis, impositis lignis infrigidat, quo usque digeratur. Fit enim somnus, quemadmodum dictum est, dum corpulentum sursum fertur a caliditate per venas ad caput: cum vero amplius non possit, sed in multitudine excedit quod eleuatum est, iterum repellitur, & deorsum fluit. Ideo cadit homines subtracto calore, qui sursum ferebat. Solum enim animalium rectum, & incidens quidem desipientiam facit, postmodum vero phantasiam.

e Vel dicta quidem nunc solutiones contingentes quidem sunt, ut fiat infrigidatio.

f Verū enim micro dominus est locus qui circa cerebrum, quemadmodum dictum est in aliis. Omnium vero, quae in corpore, frigidissimum cerebrum. non habentibus vero, quae aequiuales huic pars. Quemadmodum igitur humidum, quod euaporat a Solis caliditate, cum veniat ad supremum locum, propter frigiditatem suam infrigidatur, & congestum deorsum fertur, factum rursus aqua: sic in eleuatione calidi ad cerebrum superflua quaedam euaporatio in phlegma redigitur: Ideo & catarrhi videntur ex capite fieri. Nutritiua vero & non aegrotatiua deorsum fertur congesta: & refrigerat quod calidum est. Ad infrigidandum vero & non facile suscipiendum euaporationem, confert & tenuitas & angustia venarum circa cerebrum. Infrigidationis quidem igitur haec est causa, quanquam euaporatio exuperat caliditate.

b Et statuit. Et ideo solis illis proprie dicitur cadere. Et cum cadit, primo habet virtutem intellectuam alteratam, & deinde phantasiam. Et illud proprie de epilepsia est verum. Et nota quod sic differt secunda solutio a prima, quae ponit locum cerebri de se calidum esse, & nutrimenti euaporationem frigidam. Secunda solutio ponit calorem a corde ascendente ad cerebrum & illum debilitari, & etiam fugari a frigiditate nutrimenti. Tertia solutio differt etiam ab illa, eo quod ponit euaporationem frigidam non solum per sui actionem fugare calorem naturalem, sicut alii ponunt, sed etiam propter sui descensum illum omnino depellere. Deinde cum dicitur.

f In hac parte dat solutionem propriam. Et primo increpat solutionem aliorum dicens, quod non sunt omnino conuenientes, eo quod ponunt causam somni solum infrigidationem nutrimenti. Et sic notat, quod omnes solutiones peccant in hoc quod ponunt euaporationem nutrimenti de se frigidam esse: & propter sui frigiditatem somnum causare, quia omnis vapor de se calidus est. Deinde cum dicitur.

a Nut perfusus calido confestim aduenit horror, ita eo loci calido ascendente confestim refrigerat frigus, naturalemque hebetat calorem, eundemque retrocedere cogit.

p Præterea multo ingesto cibo, quod secum subleuat calidum, ut ignis infrigidatur lignis superimectis, donec coquatur, somnus enim ut dictum est, efficitur cum corpulentum quippiam sursum a calido per venas ad caput fertur, cum autem non amplius potest sed copia superauerit, quod sursum est latum, iterum depellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto, quod sursum ferebat, concidit homines, soli enim inter reliqua animalia erecti sunt, & prolapsus quidem amantiam facit, postmodum vero phantasiam.

a An proposita quidem nunc dissolutiones eiusmodi sunt, ut contingat in frigidationem fieri.

v Verum principaliter is, qui circa cerebrum est locus, ut in alijs est pertractatum, etenim omnium, quae sunt in corpore frigidissimum est cerebrum, is vero quae non habent, id quod illi proportionem respondet. Quemadmodum igitur a Solis calore exhalans humidum, cum ad superius peruenerit locum, illius algore frigescit, compactum que deorsum fertur, denique sit aqua, ita in calidi ascensu seculenta quidem exhalatio in pituitam coalescit, quamobrem distillationes fieri animaduertitur. Atvix autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumque refrigerat. Vt autem refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipiat non nihil sane confert tenuitas & angustia illarum, quae circa cerebrum sunt uenularum, & refrigerationis quidem haec est causa, quamuis caliditate redundet exhalatio.

f Soluit dicens, quod locus circa cerebrum est locus frigidissimus omnium locorum in animalibus habentibus cerebrum, & in non habentibus cerebrum illud, quod est proportione bile cerebro, & frigidissimum. Vnde sicut ille vapor humidus eleuatus in aere per calorem adeptum, vel calore Solis, cum deuenit ad medium in tertium aeris infrigidatur per frigiditatem loci, & congelatur in nubem: & fit aqua, & consequenter per sui grauedinem descendit: eodem modo vapor calidus de se eleuatus a nutrimento per sui calorem, cum venit ad cerebrum ibidem infrigidat per naturam loci, & coprimis per nubem, licet de se calidus sit, quare postea descendit. Et quod est egrotatiuum descendit ad nares & ad aures, & sunt catarrhi, & quod non est egrotatiuum ascendit. Sed nutrimentum descendit per vias venarum, & repellit calorem naturalem & spiritus ascendentes a corde: quibus im pulsus infrigidantur loca superiora & exteriora & fit impotentia sentiendi.

a Et ad infrigidandum huiusmodi vaporem calidum eleuatum, & ut diu descendat, confert multum tenuitas, & frigiditas venarum circa cerebrum. Et ita patet quod infrigidatio est causa somni, quae tamen infrigidatio est a frigiditate loci circa cerebrum originaliter, & non a frigiditate euaporationis ascendente, sicut ponunt alii solutiones: immo illa in suo ascensu calida est. Deinde cum dicitur.

g Determinat causam efficientem vigiliam. Et primo ponit tres causas efficientes vigiliam. Prima est completio digestiois. Quae enim completa digestio est, cessat euaporatio, quae causa est somni. Secunda causa est, quando calor naturalis, qui expulsum est ad interius, & angustia venarum a frigiditate ipsius vaporis circumstantis obtinuerit contra frigus illud: tunc enim dissoluit illum vaporem congestum in venis, & facit descendere deorsum ad sensum. Et hoc forsitan est causa vigiliam, quando aliquis excitatur a somno. Tertia causa est, quando facta est diuisio sanguinis puri ab impuro in corde, ubi est digestio. Prima enim digestio est in stomacho, ubi colligitur subtile nutrimentum, & mittitur ad hepar, grossum autem descendit ad intestina. Secunda digestio est in hepate, ubi enim digeritur illud subtile in sanguinem, & mittitur ad cor. In medio thalamo cordis fit etiam tertia digestio, tunc cum fit discretio sanguinis puri ab impuro. Et hoc ibi est discretio. Deinde cum dicitur.

h Manifestat hanc causam dicens, quod tenuissimus & purissimus sanguis est ille, qui transmittitur ad nutrimentum capitis, & turbidissimus, qui mittitur ad nutrimentum partis inferioris. Vtriusque enim sanguinis principium est cor, ut dictum est in Tertio libro de Animalibus. In corde enim sunt tres thalami, scilicet deexter, qui recipit sanguinem a vena, quae dicitur Aorta: & est prin-

i Quia vero fit maxime sanguis post nutrimenti oblationem indiscretus, somnus fit quoad se ceratur sanguis, hic quidem purissimus sursum, ille vero turbidissimus deorsum. Cum autem hoc acciderit expurgantur animalia absoluta ex nutrimenti grauitate. Quae igitur est causa dormiendi dictum est. Quia a corpulento, quod sursum fertur per ingenitum calorem reciprocatio subito ad primum sensitium. Et quid est somnus, quam primi organi sensitium comprehensio, ut non possit agere.

l Non enim contingit animal esse non accidentibus, quae ipsum perficiunt, propter salutem vero esse: saluat enim quies.

Expositionis Diui Thomae Aquinatis super librum Aristotelis, de Somno, & Vigilia, finis.

par. naturalia S. Tho.

a cipium venarum non pulsatilem, quae communiter vocantur venae. Et sinister, qui recipit sanguinem a vena magna, & est principium venarum pulsatilem quae vocantur arteriae. Et nota quod in venis pulsantibus multum est de spiritu vitali & calore naturalis, & parum de sanguine, in venis vero non pulsantibus econuerso, multum est de sanguine & parum de spiritu. Et est mediū thalamus inter vtrūque, qui recipit sanguinem ab vtroque, & fit ibi discretio sanguinis puri ab impuro. Sed determinare de his, proprie pertinet ad librum de Animalibus, siue ad Medicinam. Deinde cum dicitur.

e Est autem tenuissimus quidem sanguis & purissimus is qui est in capite, crassus autem & saeculentus maxime ille qui in inferius est partibus. Vniuer si vero sanguinis origo, ut hoc in loco & in alijs etiam determinatum est, ipsum est cor. Eorum autem qui in corde vtrinque sunt sinus, communis est medius, illorum vero vterque ab vtraque suscipit vena, & ab ea quae magna vocatur, & ab aorta, in medio autem fit secretio. Verum de ijs constituere magis proprium aliorum est sermonum.

q Quoniam autem post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, sic circo somnus efficitur, quoad purior quidem secretus sursum, turbidior uero deorsum feratur: cum autem hoc contigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur.

q Quae igitur dormiendi sit causa explicatum est, quod videlicet corpulenta rei sursum a connato calido anaperistasis adunatum ad primum sensitium. Praeterea quid est somnus, quod primi sensitium comprehensio ut in opus exire non possit, ex necessitate quidem esse eius.

n Non enim contingit esse animal, nisi ea quae ipsum constituunt contigerint. saluus uero gratia, saluat. n. requies.

m mali. Non enim potest animal esse nisi insit sibi ea quae perficiat, quae habeat non potest nisi dormiat. Et ideo somnus necessarius est ad salutem. quies. n. saluat ipsum. Et hoc dicit, ibi est quod ex necessitate est &c.

D. THOMAE A QVINATIS
DOCTORIS ANGELICI
IN LIBRVM ARISTOTELIS DE SOMNIIS,
EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Determinato de somno, in hac parte determinare intendit de passione eius, quae est somnium. Et diuiditur in duas hanc partem, scilicet in praeualem, & executiuam. ibi. Autem &c. Et ista in duas. In prima ostendit cuius per se passio sit, in secunda determinat de quiditate somni, secunda ibi. Quid autem. Prima in duas. Primo ostendit cuius per se non est passio somnium, in secunda cuius per se passio sit. ibi. Sed quatenus &c. Prima in duas. Primo dicit, quod somnium non est per se passio sensus nec intellectus, secundo ostendit quod nec est sine illis. ibi. Amplius autem &c. Prima in duas. Primo ostendit quod somnium non est passio sensus, & in secunda ostendit quod non est passio intellectus. ibi. Sed neque in opinione. Illa pars in qua ostendit quod somnium non est sine illis: diuiditur in duas. Primo ostendit quod somnium est passio sensitiva, in secunda ostendit quod est passio phantasia. ibi. Sed autem de phantasia. In speciali ergo sic procedit dicens, quod primo determinandum est cuius partis anima somnium passio sit, utrum sensitiva, vel intellectiva, quia solum his duobus cognoscimus quicquid cognoscimus. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE SOMNIIS.

LIBER.

Antiqua Translatio.

Ost hoc autem quatenus est de somno. Et primo cui earum, quae animae passio hoc inesse videtur: & utrum intellectiva particularis passio est haec, vel sensitiva. His enim solum, eorum, quae in nobis sunt, cognoscimus aliquid.

Si itaque visus visus est visio, & auditus audire & omnino sensus sentire: communia autem sunt sensuum, velut figura, & motus, & magnitudo & alia huiusmodi: propria vero veluti color, sonus, sapor. Impotentia autem sunt omnia claudientia oculis aut dormientia, videre. Similiter autem & in reliquis manifestum quoniam nihil sentimus in somnis. Non ergo sensu somnium sentimus.

At vero neque opinione. Non enim solum adueniens dicimus hominem esse vel equum, sed & album vel pulchrum: quorum opinio sine sensu nihil utique dicitur neque vere neque false. In somnis autem accidit animam hoc facere. similiter enim quoniam homo est, & quoniam albus est, is qui adueniens, videmur nobis videre.

Amplius praeter somnium, aliud aliquid intelligimus, quae admodum in vigilando sentientes aliquid. de eo enim quod sen-

re per somnium, tunc manifestum est quod in somno non operatur sensus. Deinde cum dicit. Probat, quod non est per se passio intellectus, sic, quia non solum apprehendimus in somniando, intelligibile, sed etiam sensibile: ergo non est somnium per se passio intellectus. Et tunc ponit medium in speciali exemplo, & declarat dicens, quod non solum apprehendimus huiusmodi intelligibilia hominum & equum in somno, sed etiam huiusmodi album & nigrum, de quibus non potest intellectus iudicare, neque vere, neque false sine sensu. Sed de his iudicium facit anima in somno. Similiter etiam apprehendit, quoniam aliquid est homo, & quod albus. Deinde cum dicit.

Nicolai Leonicensi interpret.

Ost haec autem de somniis est pertractandum, in primisque cuiusnam animae partibus obuersentur, & utrum contemplatiua passio sit, an sensitiva: ut enim solis exiis quae nobis insunt, aliquid cognoscimus.

Quod si visus opera est visio, & auditus auditio, & omnino sensus ipsi sentire: istae autem sensuum sunt communia, ut figura, & magnitudo, aliaque huiusmodi: propria vero, ut color, sonus, sapor: conueniens autem & dormiens nullum videre potest animal. Similiter modo in reliquis: iccirco manifestum est quod in somnis non sentimus. non igitur sensu somnium sentitur.

Sed profecto neque opinione. non enim solum quod accedimus dicimus hominem esse vel equum, sed etiam album & pulchrum, quorum sane aliquid vere vel falso sine sensu opinio dicere non potest. Somni autem tempore animam contingit hoc ipsum facere: nam eodem sane modo id quod accedit, quod homo, & quod pulchrum est, cernere conspiciamus.

Quinetiam praeter somnium, aliud etiam quiddam intelligimus, ut cum vigilando aliquid sentimus. De eo enim quod sentimus saepenumero etiam

debitur autem. Secundo concludit quod non omne, de quo fit iudicium in somno, est somnium, & quod contingit intelligere in somno ea, quae sola opinione percipi possunt. Et hoc dicit, ibi. Quare manifestum &c. Deinde cum dicit. Probat, quod somnium non fit sine sensu, sic, eadem est deceptio, quae fit in vigilando circa sensibilia, & quae fit circa sensibilia in dormiendo, & eodem modo: sed talis deceptio non accidit nisi mediante sensu, ergo non fit somnium nisi mediante sensu. Huius rationis primo ponit maiorem, & hoc ibi. Palam autem. Secundo conclusionem cum dicit: sed si ne idem, Et addit conclusionem, quod non est sine sensu, siue virtus sensitiva sit eadem cum phantasia, siue non. Et hoc dicit, quia manifestum est somnium esse virtutis phantasiae passionem: tertio ponit maiorem, ibi. In somno autem, &c. Et quia aliquis diceret quod sensus non errat circa proprium obiectum, minor falsa est. & ideo addit dicens, quod licet visus & auditus vera sint circa proprium obiectum, non tamen vera sunt circa obiectum, de quo iudicant. Possunt enim errare circa sensibile commune, & per accidens, & hoc est videtur vere. Deinde probat quod somnium non fit sine sensu & intellectu coniunctum, sic, sensus & intellectus eodem modo patiuntur somniis in dormiendo quomodo patiuntur in vigilando: ergo somnium non fit sine intellectu & sensu. Huius rationis non ponit conclusionem, sed solum ponit primam partem medium cum declaratione, dicens quod in somno non fit sensus simpliciter, sed aliqua passio in, cum sit in sensu quolibet, quod quilibet sensus eadem passionem recipit in dormiendo, quae recipit in vigilando, sed non eodem modo penitus: & hoc est in somno. Et tunc probat secundam partem dicens, quod sicut in vigi-

lato, saepe etiam intelligimus aliquid. Sic & in somniis, praeter phantasmata, alia aliquando intelligimus. Videbitur autem aliquid hoc, si quis adhibeat mentem, & tentet memorare surgens. Iam vero quidam viderunt somnia huiusmodi, velut qui videntur secundum memoratiuum praecipuum ponere quae proponuntur. Accidit enim eis aliud quid praeter somnium, ponere ante oculos in loco phantasma. Quare manifestum, quoniam neque somnium est omne quod in somniis phantasma: & quoniam intelligimus quae opinione opinamur. Palam autem de his vniuersi in tantum, quoniam eodem, quo vigilantes in agritudinibus decipimur, hoc idem in somno facit passionem, & sanis vero & sciētibus, pedalis tamen Sol videtur esse. Sed siue idem, siue diuersum phantasticum animae & sensitivum, nihilominus non fit absque videre & sentire aliquid. Perperam enim videre & audire videtur vere aliquid est & audientis. nequaquam tamen id quod arbitratur. In somno autem positum est nos nihil videre, atque audire, neque omnino sentire. Singulum autem horum in sensum quodammodo iucurrit, perinde ac si vigilaret, verum non eodem prorsus modo. Et quandoque quidem opinio dicit quod falsum, quemadmodum inuigilans, quoniam vero detinet, & sequitur phantasma. Quod quidem igitur non est opinantis neque intelligētis passio haec quae vocatur somniare, manifestum est. Sed neque sentiētis simpliciter, videre enim utique & audire simpliciter esset. Sed qualiter, & secundum quem modum, considerandum. Ponatur ergo, quod & manifestum est, quod & sensitivus passio sit, si quidem & somnus. Non enim alicui animalium inest somnus, alii vero alicui somniare, sed eidem. Quoniam vero de phantasia, in his quae de anima dictum est, & est quidem sensitivus phantasticum, esse autem sensitivum & phantasticum alterum. Est autem phantasia, qui a sensu secundum actum, fit motus, somnium vero, phantasma quoddam videtur esse, nam quod in somno phantasma, somniū dicimur, siue simpliciter, siue quodammodo factum, manifestum est quod somnia videtur, huius autem est phantasticum.

Aliquod cogitamus, ita & in somniis, praeter ipsa phantasmata: alia plerumque intelligimus id autem perspicuum esse poterit, si quis mentem adhibeat, & ex perrectus meminisse contendat, iam vero nonnulli talia viderunt somnia, qualia videntur illi facere qui ex memorandi praecipuis propositis collocant res, illis enim plerumque accidere solet praeter somnium aliud quippiam ob oculos loco ponere phantasma. Quapropter perspicuum est, quoniam neque somnium est omne quod in somnis cernitur phantasma, & quoniam quod cogitamus id opinione opinamur. De omnibus autem istis intantum est manifestum, quod eadem res, qua in morbis vniuersi decipimur, somni tempore eandem efficit passionem, cum sanis etiam, & probe noscentibus, pedalis tamen Sol esse videtur. Caeterum siue idem anima phantasticum, siue diuersum sit a sensitivum, nihilominus nulla fit deceptio absque videre quippiam & sentire, peruerse enim videre, & perperam audire, vere videtur quippiam est, & audientis, non illud autem quod arbitratur. Somni vero tempore positum est nihil videre, aut audire, neque omnino quippiam sentire. An igitur nihil quidem videre uerum est, nihil autem sensum pati, haud quaquam uerum. Quinimo visionem aliquam contingit pati, nec non alios etiam sensus, horum autem unumquodque ut in uigilante, applicat quidem quodammodo se sensui: aut eo applicat modo ut in uigilante, & aliquando quod de opinione asserit quod falsum est id quod uidetur, plerumque autem fallitur, & phantasma confectatur. Quod igitur neque opinantis est, neque cogitantis istae passio, quae somniare vocamus, manifestum sane est, sed neque sentiētis simpliciter, videre namque esse, & audire & simpliciter. Verum quo id fiat modo, perscrutandum est. Supponatur igitur, quod alioquin est manifestum, quod sensitivus passio, quod quidem & somnus, non enim in alia quidem animalium parte inest somnus, in alia vero somnia videtur, sed in eadem. Quoniam autem de phantasia in Commentariis de Anima dictum est, & est quidem cum sensitivum id ipsum phantasticum, esse autem aliud phantasticum est & sensitivum. Est autem phantasia ea quae a sensu actu facta est motio, somnium autem quoddam apparet esse phantasma. Quod enim in somnis cernitur phantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, siue quodammodo fiat, manifestum profecto est, quod sensitivus quidem est somnia videtur, huius autem est phantasticum.

lando intellectus aliquando dicit esse falsum, quod sensus dicit esse uerum, aliquando sequitur sensum dicens, cum sentiat eodem modo: & hoc ibi. Et quodamque quiddam. Et nota, quod accipit hic opinionem pro intellectu. Deinde probat conclusionem, dicitur, scilicet somnium non esse passio nem intellectus neque sensus: quia non fit sensus simpliciter in dormiendo, & hoc ibi. Quod quidem. Deinde cum dicit. In hac parte ostendit cuius per se passio sit somnium. Et primo dat intentionem, secundum prosequitur. Primo ostendit, quod est per se passio partis sensitivae, sic, Circa idem sunt somnus & somnium: sed somnus est per se passio partis sensitivae, ergo & somnium. Primo ponit conclusionem, ibi. Ponatur ergo. Secundo minor, ibi. Si quidem & somnus. Tertio maiorem, ibi. Non enim. Et nota, quod non est sibi contrarius: quia prius, quando probauit, quod somnium non est passio sensus, accipit sensum pro sensu secundum actum, qui actus in somno ligatur, hic autem probat quod somnium est passio sensitivae partis animae, quod non solum comparat sensui, sed imaginationi. Et ideo conuenienter ostendit, quod somnium est passio sensitivae, in quantum phantasmatis est, sic, Eadem virtus secundum substantiam est sensus & phantasia, sed differunt secundum esse: sed somnium est quoddam phantasma: ergo somnium est passio sensitivae, in quantum phantasma est. Huius rationis ponit maiorem, & hoc ibi. Quoniam vero de phantasia. Deinde ostendit eam per definitionem phantasiae, secundum ponit maiorem cum sua declaratione, & hoc ibi. Somnium vero. Tertio conclusionem & hoc, ibi. Manifestum quiddam, &c.

LECTIO II.

Stenfo, cuius partis animæ somnium per se passio fit, hic determinat de quidditate eius cū aliis proprietatibus. Et diuiditur in duas partes. In prima determinat de somnio quid sit, & quomodo fit, In secunda

determinat de diuisione somnij, ibi { De diuisione vero &c. } Prima pars diuiditur in duas, In prima determinat de somnio absolute, In secunda de somnio in comparatione ad nos. ibi { Tam vero quibusdā accidit &c. } Prima in duas, Primo dat in tentionem, secundo prosequitur, ibi { Sensitio enim. } Et ista in duas, quia somnium est apperitio simulacrorum in somno, In prima determinat omnes apperitiones simulacrorum, In secunda concludit cuius apperitio simulacri facit somnium: secunda ibi { Si fantasma. } Prima in duas, Primo determinat de modo apperitionis simulacri sensibilis, In secunda determinat modum apperitionis simulacri intelligibilis. Et quia omne simulacrum sensibile apparet simpliciter vigilando & simpliciter dormiendo, & in languedine, dormiendo & vigilando, ideo de terminat motus simulacrorum in his: post, in secunda modos simulacrorum apperitionis in languedine vigilando & dormiendo, ibi { Ex his &c. } Prima in duas, Primo ostendit quod simulacra apparent in vigilando in absentia sensibilium, secundo determinat quod huiusmodi apperitio est deceptiua aliquando, ibi { Ad hoc autē &c. } Prima in duas in principale & incidentalem. ibi { Quoniam vero &c. } Prima in duas, Primo ostendit suum intentionem per rationes sumptas a simili, secundo per signa, ibi { Palam autē. } Prima in duas, penes duo signa, secundum ibi { Similiter autem &c. } secunda in duas. Primo probat illud per signa in visu, secundo per signa in aliis sensibus, ibi { Fiant autem. } Prima in quatuor partes secundum quatuor signa, secunda ibi { Ab his &c. } In speciali sic procedit. Primo dat intentionem, & patet secundo prosequitur, probas primo hanc conclusionem, quod simulacra sensitiua non solum agunt in sensum & mouent ipsum in presentia sensibilium, sed etiam in eorum absentia. Deinde cum dicit.

LECTIO II.

Vid autem est somnium, & quomodo fit, ex his quæ circa somnium accidunt, maxime utiq; speculari-mur. Sensibilia enim secundum finem sensu in nobis efficiunt sensum. Et quæ fit ab eis passio, non solum inest sensitiuis dum sensus agunt, sed & dum abierint.

b Similis enim passio in his: & in his quæ feruntur, videtur esse. Etenim in latis, eo quod mouit non ulterius tangente, mouent. nam quod motum fecit mouit aerē quendam, & rursus hic motus, alium. Et hoc itaq; modo, quousq; quidem steterit, facit motum & in aere & in humidis. c Similiter autem oportet opinari hoc & in alteratione. Nam quod calefactum est a calido, proximum calefacit: & hoc distribuit vsq; ad principium, Quare & in quo ipsum est sentire (quoniam est alteratio quædam qui secundum actum sensus) necesse est hoc accidere. Ideo passio est non solum in sentientibus sensitiuis, sed quiescentibus: & in profundo, & superficialitenuis.

d Palam autem cum continue sentimus aliquid. Transferentibus enim sensum sequitur passio: velut de sole ad tenebras. accidit enim nihil videre propter adhuc subsistentem motum in oculis a lumine.

Et si ad vnum colorem multo tempore aspiciamus, aut album vel viridem: eiusmodi videtur ad quodcumque visum permutemus.

f Et si ad Solem prospicientes, vel aliquod splendidum conculserimus, obseruationibus quidem videtur secundum directionem qua accidit, visum uidere: primum quidem huiusmodi colorem donec permutatur in puniceum, deinde in purpureum, quousque in nigrum ueniat colorem, & euanescat.

ibi { Fiant autem. } Prima in quatuor partes secundum quatuor signa, secunda ibi { Ab his &c. } In speciali sic procedit. Primo dat intentionem, & patet secundo prosequitur, probas primo hanc conclusionem, quod simulacra sensitiua non solum agunt in sensum & mouent ipsum in presentia sensibilium, sed etiam in eorum absentia. Deinde cum dicit.

Probatur hoc per duo signa, primum tale est, sicut in motu proiectorum, proiciente quiescente, ipsum proiectum nihilominus mouetur: nam primum mouens motus aerem sibi continuū cum ipso proiecto, & ipse aer motus mouet alium aerem sibi continuū, & sic successiue quilibet pars aeris mouet aliam, donec

LECTIO II.

Vid autem est somnium, & quomodo fiat modo, ex ijs quæ somni tempore accidunt, maxime cognoscere poterimus. Sensibilia enim per vnumquodque sensiterium in nos sensum efficiunt, ea autem quæ ab illis fit passio, non solum operantibus sensibus sensitiuis inest, sed etiam cum receperint.

Similis enim ista videtur esse passio in, & his quæ sunt lata. Huiusmodi namque nihilominus mouetur, quamquam motor illa amplius non attingit, in enim aerem commouit, qui iterum commotus aliam aeris partem commouit, & hoc sane modo quoad consistat cum in aere, tum in humore facit motum.

Similiter modo in alterationibus fieri existimandum est, quod enim a calido calefit, proximum calefacit, & ad initium usque deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quædam sit is qui actu est sensus, id ipsum contingere necesse est. quapropter passio hæc est non solum operantibus sensitiuis, sed etiam cessantibus, cum in profundo, tum superficialitenuis.

Manifestum autem id est cum continenter aliquid sentimus, nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio, ut de sole ad umbram: contingit enim nihil tunc cernere ob motionem a lumine adhuc in oculis restantem.

Nec minus si ad colorem quempiam longo conspexerimus tempore, uel album uel viridem, eiusmodi profecto apparet omne id, ad quod uisum transferimus.

Similiter modo ad Solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conuierimus, apparet obseruantibus e regione qua uisum cernere contigerat, primo quidem idem color: postea uero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quo ad nigrum perueniat colorem, & euanescat.

diu aliq; colorem vehemēter immutantē, ut album aut ceruleum, deinde trāserat visū ad alios colores, oēs apparebūt esse talis coloris, qualis erat is, qui prius videbatur. Et hoc non est nisi propter simulacrum primi coloris mouens ipsum. Tertio ibi. f. Ponit tertium signū. Et est, quod si aliquis uidet aliquid lucidum, ut Solem, & subito claudat oculos, non auertendo visum, sed

ed obseruando illud directe, primo apparebit ei color rei splendida, deinde mutabitur in medios colores successiue, donec ueniat ad nigrum, & omnino euanescat. Et hoc non contingit nisi propter simulacra splendida derelicta in visu. Quarto ibi.

Probatur per quartum signum, Et est, quod si quis velocissime fluens, ut flumen, respiciat, & deinde trāserat visum ad res quiescentes, oēs apparebunt moueri. Et hoc non contingit nisi per simulacrum motus manens in sensu. Quare hæc omnia sunt signa quod simulacra manent in sensu in absentia sensibilium, & hoc dicitur ibi { Et ab his. } Deinde cum dicitur. Ostendit idē per signa in oibus sensibus, dicitur quod ab excellentibus sensibilibus corruptuntur sensus oēs. Excellētes enim odores non odorantur. Et hoc non contingit nisi per impressionem simulacrorum talium sensibiliū factorū in sensu, quæ non cessat agere in sensum donec corruptantur ipsum &c.

LECTIO III.

Vid autem sensitiua cito & modicas diuinas sentiunt, signū est, quod in speculis accidit.

D: quo utiq; per se insistent considerabit quis, & dubitabit. Simul autē ex ipso manifestum, quoniam quemadmodum visus patitur, sic & facit aliquid.

In speculis enim valde puris cū mēstruis supuenientibus, mulieres inspiciant in speculū, fit superficies speculi sicut nubes sanguinea: & si quid nouum sit speculum, non facile est abstergere huiusmodi maculam, si uero uetus, facile. Causa uero ut diximus, quoniam non solum visus patitur aliquid ab aere, sed & facit aliquid & mouet, quæadmodum splendida. Nam visus splendidiorū est & hūtiū colorē.

Oculi quidē igitur rationabiliter, cū fuerint mēstrua, afficiuntur, sicut & alia pars quælibet corporis. Etenim natura existit plena uenarū. Ideo cū fiat menstrua per turbationē & ebullitionem sanguineā, nobis quidē, quæ in oculis dicitur, incerta est, inest autē. Nam eadē natura feminis, & mēstruorū. Aer quoque mouet ab ipsis: & eū, qui in speculis est aerē cōtinuū existentē, qualem quædam facit, & talē uelut ipse patitur, hic uero speculi superficie.

Quemadmodum enim uestitū, quæ maximè munda sunt, citissime inquinantur. Nam purum diligenter monstrat quicquid excipit, & præsertim minimos motus. æs uero eo quod planū sit, qualem cumque tactū maxime sentit. Oportet uero intelligere tanquam attractionē esse aeris tactū, & tanquam extersionē & abluionē. per munditiam uero manifestus fit qualiscumque sit. Non ex eundi uero celeriter ex nouis speculis

reddite causam quare decipitur. ibi { Necesse autē &c. } In speciali sic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, quod si sensus retinet simulacrum rei sensibilis, ideo si conuertat se ad aliud sensibile, non de facili recipiet simulacra ipsius, crederet etiam quod sensus non agit, sed solum patitur, ideo remouet hic utriusque. Et primo primū dicens, quod sensus species sensibilium differentiū cito recipit, ut uideretur in speculo: quoniam non obstant simulacro prius recepto, statim recipit simulacrum alterius ueritatis. & hoc est uerū si aliquid sensibile non fuerit excellens, tunc enim impedit receptionem minoris. Et ideo dicit modicas. Secundo ibi.

Ab excellentibus quinetiam sonis surdastris homines redduntur: & a ualentibus odoribus, male odorantes: similitersq; in aliis. Et ista hæc quidē hoc manifeste accidit modo.

LECTIO III.

Vid autem sensitiua celeriter paruas etiā sentiant differentias, indicio est id, quod in speculis fieri animaduertitur.

Qua de re secum considerans quispiam, perquirere sane & ambigere possit. Et simul ex hoc erit manifestum, uisum ut aliquid patitur, ita aliquid etiam agere.

Si enim in mēstruorum profuuiis mulieres in munda conspexerint specula, summæ eorum parti nubecula quasi cruenta imprimuntur: quæ, si nouum fuerit speculum, haud leui sane negotio inde abstergitur, si uero antiquum, non adeo est difficile. Causa autem, ut diximus, est quod non solum ab aere, aliquid patitur uisus, sed agit aliquid & mouet, quæadmodum alia splendida. Uisus namque de splendescentiū ordine est, & colorem habentium.

Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, ut quæuis alia corporis pars: & alioquin natura uenularū sunt plenæ. Quamobrem excitis mēstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionē, in nobis quidem, quæ in oculis est differentia non apparet, quæ tamē inest. eadem enim natura genitalis est feminis, quæ mēstruorum. Aer autem ab illis mouetur, aeremque speculo proximum & illi contiguū eadem afficit qualitate, quali ipse effectus est, is autem speculi summam partem.

Quemadmodum uerimenta, quæ maxime sunt munda, celerissime maculas contrahunt. Nūquid enim quicquid accipit accurate indicat, minimasque in primis motiunculas: æs autē quoniam leue est, qualem cumque maxime sentit contactū. Considerare autem oportet aeris contactum illum quasi atrium esse quendam, & absterfionem, & lotionem, ob puritatem uero quotacunque fuerit, conspicua apparet. Cur autem non celeriter a nouis exeat speculis cum nitor, tum leuiter

Parua Naturalia S. Tho. E 4 secundū

Secundum quod recte pit cito minimas co-
 inquinaciones (vt ap-
 paret in vestibus pre-
 tiosis) sic palam est,
 quod vbi libet reci-
 pit quantitate im-
 pressionis, sicut as p-
 pter planitiam sui,
 vbiunque sonat pro-
 pter paruam tactu.
 Eodem modo intelli-
 gendum est acumen
 aeris contigari ad
 speculum per quen-
 dam tactum. Ipsum
 autem speculum est
 tersum & politum &
 mundum. Vnde pro-
 pter sui mundiciam
 manifestat sui impres-
 sionem receptam ab
 aere, propter sui pu-
 ritate. In nouis spe-
 culis serpien profun-
 dum propter plani-
 tiam, vndique in spe-
 culo recipitur. Sed
 in veteribus propter
 defectu puritatis, pa-
 ru manet huiusmodi
 impressio, eo qd non
 subintrat speculum,
 sed in superficie solu,
 & ita non inficit spe-
 culum, in quantum
 videns, sed in quan-
 tum inquinatum vel
 incomplexionatum,
 vt in basilico, & ideo
 sequitur quod visus
 in quantum sentit,
 aliquid agat. Et quia
 videns, radios emit-
 tit, huiusmodi infe-
 ctio est naturalis in-
 quinationo, vt pater.
 Deinde concludit:
 principalem conclu-
 sionem. & primo par-
 tem primam. Et hoc
 ibi. Quonia quide-
 m. Secundo secun-
 dam cum dicit.
 ¶ Confirmat cau-
 sam, quam posuit p-
 simile a parte specu-
 li, dicens, quod specu-
 lum distans ab oculo
 potest infici ab ipso
 mediante aere, sicut
 euenit in vino
 in vase aereo, quod
 cito recipit corporu
 in eo existentium sa-
 pores mediante ae-
 re, & etiam corporu
 proximorum, si cum
 eis misceantur. Et
 ex his patet quod e-
 missio radiorum talis
 infectionem facit in
 speculo, & quia fecit
 digressionem, redit
 ad propositum, & re-
 petit prius probata,
 scilicet quod simulacra
 manent in sensu
 in absentia sensibili-
 um. Deinde cum
 dicit.
 ¶ Ostendit quod ap-

causa est, qd puru fit & planu, ser-
 pit. n. per huiusmodi in profun-
 du, & in oes partes. na eo quide
 qd puru est, in profundu, eo aut
 qd planu, in oes partes. In veteri-
 bus vero no immanet, qm no si-
 militer subit macula, sed supfi-
 cietenus magis. Qm quide igitur
 & a paruis differetis fiat mo-
 tus, & qd celeres sunt sensus, & qd
 non solu patit, sed cotra agit co-
 lor u sensitiu, manifestu ex his.
 f Attestatur aut his q dicta sut,
 & que circa vina vnguenta eue-
 niut. Na qd praparatu est oleu,
 & vinu cito accipit proximoru
 odores, & vina hoc ipsu patiun-
 tur, non solu. n. eoru, qua immi-
 tunt vel comiscentur, sed eoru
 qua prope vasa ponunt vel na-
 scuntur, recipiut odores. Ad ea
 vero que ex principio est cõside-
 ratione. ponat vnu quide qd ex
 his qua dicta sunt, patet qd rece-
 dete sensibili extrinsecus, imma-
 net simulacra, qd sensibilia sunt.
 g Adhuc aut, qd facile decipi-
 mur circa sensus, cu in passione
 b existimus, alii aut in aliis, ve-
 luti trepidus in timore, & qui
 amat, i amore, vt videatur a mo-
 dica similitudine, hic quide hos-
 tes videre, ille vero dilectu. Et
 hoc vtiq; quato patibilior qs fue-
 rit, tato a minori similitudine
 videi. Eode vero mo & in ira &
 in oibus concupiscetis facile de-
 cipiut oes, & magis quato vtiq;
 in passione b magis fuerint. Io
 & tebricitatibus interd u a lia
 videtur in parietibus a modica
 similitudine linearu coposita-
 ru. Et ha quide aliq; intendunt
 in passionibus sic, vt si vehe-
 menter no laborat, no lateat qm
 falsum. Quod si maior sit pas-
 sio, tunc mouetur ab ipsa.
 h Ca vero vt hac accidat, hac
 est, qa no sm eandẽ potentia iu-
 dicat, q princeps e, & i qua phan-
 tasmata fiut. Hui vero signu e,
 qm videt sol pedalis. cotradicit
 aut aliud aliq; sepe ad phantasia.
 Et per mutatione digitoru, vnu
 duo videt, attame no dicimus
 quoniam duo. duo enim tactu
 visus. si vero esset tactus solus,
 iudicarem vnum duo.
 i Mentiendi aut ca, qm non so-
 lum cu sensibile mouet, apparer
 qualibet, sed et cum sensus ipse
 moueat, si eode mo mouet que
 admodu & a sensibili. Dico aut
 velut terra videtur nauigatib
 moueri, du mouet visus ab alio.

tas in causa est: alie enim in eiusmodi
 fundunt macula, & quoquo uersus dif-
 funduntur, propter puritatem quidem
 adfundum, ob leuorem autẽ, quoquo
 uersus, in antiquis vero non perstat,
 quoniam non aequè penetrat macula,
 sed superficialitens magis, quod igitur
 a paruis motiones sunt differentis, &
 quod relox est sensus, quod uer non so-
 lum patitur colorum sensiterium, sed
 cotra etiã agit, ex his sane manifestu e.
 Testimonio aut ips qua dicta sunt,
 esse possunt cum ea qua uinis accidit
 & unguentis, tum factiurum oleum &
 vinum. Proximarum n. rerum celeri-
 ter odores recipiunt, neque illoru mo-
 qua iniecta, aut comista sunt, sed eoru
 et, qua iuxta dolia reponuntur, aut ad
 n. scuntur odores capiunt. Ad ea au-
 te disquisitionem, qua initio proposita
 fuit, unum quidem supponatur, quod
 ex antedictis est manifestum, quod sci-
 licet abscedente extremo sensibili, sen-
 siles restant.
 Præterea et quod faciliter in per-
 turbationibus uersantes, facile in ipsis
 decipiuntur sensibus, in aliis uero alijs,
 vt formidolosus in metu, amator, in
 amore, vt ex parua plerumq; similitu-
 dine, illi quide hostes cernere uidea-
 tur, h ic uero rem amatam, & istuc ip-
 sum quo quisque perturbator fuerit, eo
 a minori apparer similitudinis nota.
 Eodẽque modo in ira, cupiditatibus, &
 omnibus facile decipiuntur oes, eor;
 magis quo in perturbationibus fuerint
 magis. Quamobrem febre laboranti-
 bus ex modica interdum similitudine
 linearum copositarum a lia in parie-
 tibus apparer, huiusmodiq; res inter-
 dum ita cum morbis intẽ sunt, ut ni-
 si ualde a morbo fuerint oppressi, illos
 non lateat, quod falsum est quod cer-
 nunt. quod si ualentior fuerit morbus,
 ad illa etiam mouentur.
 Ca autẽ cur hac ita eueniat est, quo-
 niã non eadẽ potentia princeps iudicat
 pars, & ea i qua fantasmata fiunt, indi-
 cio autẽ esse potest, quod sol quidem
 pedalis apparer, sepe numero autem
 aliud quiddã contra fantasia reclamat
 digitorum quin etiã comutatione, vnu
 duo uidetur. uerum tamen non dicim⁹
 esse duo, certior, n. tactu est visus,
 quod si solus esset tactus, iudicarem⁹
 profecto unum esse duo.
 Deceptionis autem ca est, quod no
 modo sensibili moto apparer quæcun-
 q; uidentur, sed ipso etiã sensu commo-
 to, si quidem eodem modo moueatur
 quo a sensibili. Verbi gratia terra nau-
 ganibus moueri uidetur, cum ab alijs
 u visus moueatur.

paritio in sensu de-
 ceptio est, dicens qd
 sensus decipitur per
 simulacra ei apparen-
 tia, & apparer quod
 uideat hostes, & simi-
 liter apparer amanti
 quod uideat que di-
 ligat, & quanto uel
 mentior fuerit pas-
 sio, tanto minor est si-
 militudo. Vnde febric-
 itantes credunt se
 videre animalia. Et
 aliquando in huius-
 modi passionibus no
 est uehemens passio,
 & differunt talia si-
 mulacra apparenia.
 Et dicit esse falsum
 quod apparer. Deinde
 cum dicit.
 h ¶ Dat causam,
 quare anima non de-
 cipitur, & dicit tan-
 dem quod non est ea-
 dem uirtus iudican-
 di intra, & appren-
 dens fantasmata ex-
 tra. Et ideo iudicium
 est contrarium illi
 quod apparer, sicut
 sol apparer uisui bi-
 pedalis, tamen ratio
 iudicat ipsum esse
 multo maiorem, &
 alijs propter paru-
 itatem apparer vnum
 esse duo, & tamen ra-
 tio iudicat illud esse
 vnum. Deinde cum
 dicit.
 i ¶ Dat causam,
 quare sensus decipi-
 tur, & est, quia non
 solum apparer spe-
 cies rei sensibilib, si-
 cut simulacra rei mo-
 ta mouet, sed etiam
 cum sensus ipse mo-
 uetur, vbi moueatur
 eodem modo, quo
 mouetur a sensibili.
 Vnde moto oculo in
 nau, omnia quiesce-
 tia uidentur moue-
 ri. Et sic intelligitur
 quod species rei di-
 lectæ, manens in sen-
 su amantis, propter
 ea fortiter amantis
 sensum mouet. Et
 similiter propter pa-
 uam similitudi-
 nem apparer,
 & similiter
 de alijs pas-
 sioni-
 bus.

LECTIO

LECTIO IIII.

Superius, determi-
 nauit appa-
 ritione
 simulacrorum in sim-
 pliciter uigilando, in
 hac parte determi-
 natia simpliciter dor-
 miendo. Et hac pars
 in duas. Primo ostendit
 qd simulacra magis
 apparer in dormi-
 endo. In secunda deter-
 minat modos & dif-
 ferentias hmoi appa-
 ritionis, ibi. ¶ Oportet
 aut &c. ¶ Prima in
 duas. Primo ostendit
 duos modos iudicio-
 rum, secundo ostendit
 qd contingit vnu
 iudicium, & qd aliud
 ibi. ¶ Quomodo uero
 ergo &c. ¶ Prima in
 duas. In prima ponit
 duos modos iudicio-
 ru, in secunda cõfir-
 mat eos per se, ibi.
 ¶ Quomodo uero
 diximus. ¶ Prima
 in duas penes duos
 modos, & secunda, ibi.
 ¶ Quo aut, &c. ¶ In
 speciali ergo sic pro-
 cedit. Primo repetit
 p̄determinata, & po-
 nit conclusionẽ dicẽs, qd
 ex dictis est manife-
 stũ, qd non solum mo-
 uent simulacra in vi-
 gilando, sed apparer
 in dormiendo, & hoc
 ta ab extra uenientiu
 qd intrinsecus manen-
 tiu: sed et mouent si-
 mulacra i somno ma-
 gis, & tunc apparer
 magis qd uigilado. Et
 tunc ostendit hac cõ-
 clusionẽ sic. In die re-
 pellit motus simula-
 croru pp motus ma-
 iores & excellentio-
 res du operant sensus
 ta exteriorer qd in-
 teriores, nec operat
 intelle, sicut mi-
 nor lux non apparer
 iuxta magna. Sed in
 somno quiescunt ma-
 iores motus, eo qd se-
 sus est tuc impotens
 pp reflexione calori-
 ris naturalis, sensum
 ministrat ab exte-
 rioribus sensibilibus
 ad primum sensitiuũ
 & tunc dormiedo si-
 mulacra mouet ipsi
 & ita apparer de alijs
 motibus. Et nota, qd
 motus simulacri in-
 tus, minor est qd mo-
 tus simulacri ab ex-
 tra: quia omnis mot⁹
 a uirtute sensitiua e
 per sensibile obiectũ,
 & ideo quato motus
 propinquior est sen-

LECTIO IIII. A

His itaq; manifestum,
 qm no solu in uigilan-
 do motus a simulacris
 fiut & qua extrinsecus, & que in
 corpore sunt, sed etiã qm fit pas-
 sio hac qd uocat somn⁹, & magis
 tuc apparer. Sub die. n. repellun-
 tur, du operant sensus, & intelli-
 gentia & euanescut exterminat-
 ur, que admodu iuxta magnu
 igne minor, & tristitia & oble-
 tationes paræ secus magnas.
 Du uero quiescut, & supernatãt
 & parua simulacra. Nocte uero
 pp vacatione particulariu sen-
 suum, & impotentia agendi, eo
 qd ab exterioribus ad id qd in-
 trinsecus e, fiat calor reflexio,
 ad principiu scus deferut, & fiut
 manifesta sedata turbatione.
 b Oportet aut opinari tanqua
 modicas vertigines, q in flumi-
 nibus ferunt, sic motu vnu que-
 q; fieri cotinue, sæpe quide simi-
 les, sæpe uero dissolutas in alias
 figuras pp repulsionẽ. Io & post
 nutrimentu & oino tenebris exi-
 stetibus, ueluti pueris, no fiunt
 somnia, multus. n. motus est pp
 ea, qd ex nutrimento e caliditate.
 c Vt que admodu in humido, si
 uehementer moueat qs, qnq; nul-
 lu apparer idolu, qnq; uero ap-
 parer quide, distortu aut oino,
 vt apparer alterius modi qd fit,
 qd si quiescat, pura & manifesta
 idola, sic & dormiedo fantasma-
 ta, & reliqui motus qui proue-
 niut a simulacris, interdũ qdem
 cu uehementior sit qui dictus est
 motus, exterminatur oino. In-
 terdu uero conturbata apparer
 uisiones & moltruose, & deterio-
 ra somnia: uelut melancholicis,
 & febricitatibus, & uinolentis.
 Oes. n. huiusmodi passiones, cu
 spirituosæ sint multu faciut mo-
 tum & turbatione Sedato autẽ
 & discreto sanguine in habenti-
 bus sanguine, cõseruatus simu-
 lacrorum motus ab vnoquoque
 sensum amica facit somnia.
 d Et apparere aliqd & existima-
 re, pp ea quide q a uisu deferun-
 tur uidere, pp ea uero, qua ab
 auditu, audire: similiter autẽ ab
 alijs scitiuis. Ex eo n. qd inde p-
 grediẽ motus ad principium, pu-
 tatur uidere, & audire, & sente-
 re. Quia autẽ uisus interdum
 moueri uidetur, q no mouetur,
 ut diximus: & quia tactus duos
 motus annunciat, id quod unũ

Ex his sane manifestum est,
 quod non solum uigilanti-
 bus adsunt motus & qui ab
 exterioribus sunt sensibilibus, & qui ab ip-
 so sunt corpore, uerum etiam cum ea
 fit passio, qua uocatur somnus, tunc
 apparer magis. Interdu. n. ab operan-
 tibus exturbantur sensibus & cogita-
 tione, obscuranturq; ut exiguus ignis
 a magno. modicæq; mæstitia & volu-
 pates ab immodicis, illis autem cessan-
 tibus parua etiam eminent, noctu ue-
 ro propter partialium sensuum vaca-
 tionem, & agendi imbecillitatem, quo-
 niã calidi ab extrinsecis ad intrinse-
 ca refluxus fit, ad sensus principium,
 deferuntur, si uique manifestu compo-
 sito tumultu.
 Existimare autem oportet ita sin-
 gulas continuo fieri motiones ut par-
 uas illas uertigines, qua in fluminibus
 fiut, qua sepe numero quidem sunt si-
 miles, nonnunquam uero pp contra-
 rium impulsu in alias dissoluuntur si-
 guras. Ac propterea post assumptos
 cibos, & infantibus nulla fiunt som-
 nia, uehemens enim est commotio ob
 ea, qua ex alimento est caliditatem.
 Quamobrem, ut in humore si quis
 uehementer agitauerit, interdum nul-
 lum apparer simulacrum, nonnunquã
 apparer id quidem, uerum distortum
 omnino, ut aliud sane quam quod est
 apparer, quiescente autem pura &
 perspicue apparer imagines ita som-
 ni tempore fantasmata, motionuq; reli-
 quia, qua a sensibus accidunt, interdũ
 quidem, cum uehementior sit antedi-
 ctus motus, delentur penitus, non nun-
 quam autem conturbata apparer ui-
 siones, & monstrifica, & non constan-
 tia somnia, qualia melancholicoru st,
 & febricitantium, & temulentorum, oes
 enim hmoi passiones, cu sint spiritu-
 se, uehementer excitant motu & cotur-
 batione, sedato autẽ & secreto in san-
 guine in his qua id habent animalibus
 integer ab unoquoque sensuum simula-
 croru mot⁹, u cõstantia obicit somnia.
 Tum apparere aliquid, & existi-
 mare facit, & ab his quidem qua a ui-
 su deferuntur cernere uidetur, ab il-
 lis uero qua ab auditu, audire, similiq;
 modo ab alijs sensitiuis. Nam quia in-
 de motus ad principium est delatus, ui-
 gilanter cernere uidentur, & audire,
 & sentire. Quia autem uisus interdũ
 moueri uidetur non motus ut diximus
 & quia duo motus tactus annunciat,
 unum uidetur duo omnino enim quod

sibili, et tato fortior
 est. Deinde cu dicit,
 b ¶ Oñdit quo appa-
 rent hmoi simulacra
 in somno, dicẽs qd si-
 cut in fluminib⁹ huc
 quada imagines, que
 si non impedianẽ re-
 ctæ sunt, si aut reper-
 cutiant ad aliqd ob-
 staculum, sicut ad aliũ
 fortiorẽ motu disso-
 lunt, & transmutant
 in alias figuras, eodẽ
 mo simulacra in som-
 nis ferunt a proprijs
 organjs sentiendi ad
 sensum cõem, vel in-
 tegra manentia, &
 sub eisdẽ figuris. Sed
 uel aliq; impediunt
 & dissolunt in alias fi-
 guras, si ad motus ma-
 iores repercutiãt. Et
 tunc infert ex hoc qd
 . statim factu som-
 no p nutrimentu, no
 fiunt somnia. Nec et
 pueris apparer som-
 nia pp uehementem
 motu simulacrorũ.
 Et hoc est quod di-
 cit, ibi. Post nutrime-
 tu. Deinde cu dicit.
 c ¶ Cõplet intentio-
 ne sua dicẽs, qd sicut
 aqua, si fuerit uehe-
 menter mota, nullum,
 apparer idolu i ipsa:
 sed si paru moueatur
 apparer idolum di-
 stortum & alterius fi-
 guræ quã esse de-
 beret: sed oino sedata,
 tuc apparer idola re-
 ctæ, & manifesta, sic i
 dormiedo, qd uehe-
 mes e mot⁹ intrin-
 secus ex nutrimento,
 uel a passioe aliqua,
 extinguit mot⁹ simu-
 lacrorũ, & no appa-
 ret oino. Cu aut iste
 mot⁹ sedatus e, non
 trũ oino apparer si-
 mulacra, sed distorta
 & tunc fiut somnia
 moltruosa & mala, vt
 in melancholicis & fe-
 bricitatibus. Cu aut
 mot⁹ totaliter est se-
 datus, tuc tales euapo-
 rationes faciunt in-
 terius, & currũt mot⁹
 simulacrorũ, sedato
 oino tali intrinseco,
 sicut in sanis pp di-
 secretionẽ sanguinis:
 puri ab impuro appa-
 ret simulacra recta,
 eo qd impedit motus
 ipsoru, & ideo faciũt
 somnia recta. Et hoc
 ibi. ¶ Vt quemadmo-
 du in humido. Deinde
 cum dicit.
 d ¶ Determinat
 duos modos iudicio-
 rum huiusmodi appa-
 ritionis. Primus est qd ali-
 quis aliquando detur-
 nectur a simulacro ap-
 prete

parente & sequitur ipsum, & iudicat esse sicut apparet. Primo dicitur quod huiusmodi simulacra faciunt aliqua apparere & iudicare...

est, duo videtur. Oino. n. quod ab unoquoque sensu dicitur principium, nisi alius dignior contradicat. Apparet quidem igitur semper, putat autem non semper apparet, si quod diiudicat non detineatur, vel etiam non moueatur proprio motu.

Quemadmodum vero diximus quod aliqui per aliam passionem facile decipiunt, ita dormientes propter somnium, & quia mouetur sensitiua, & alia accidentia circa sensum, quare modicam habens similitudinem, videtur illud.

Cum non dormit, descendere plurimum sanguine ad principium, descendit & mouetur qui insunt motus, huiusmodi potestate, illi vero a se. Sic autem se habent in motu, hic quidem supernaturat ex ipsis motus, si vero hic corrumpatur, & hic adinuicem itaque se habent quemadmodum huiusmodi ranarum ascendentium aqua liquefacto sale ita insunt potestate, cedente vero quod prohibebat, agunt, & soluta in exiguo reliquo sanguine, qui in sensitiuis, mouetur habet similitudinem.

Quemadmodum in nubibus, quae similes dicuntur hominibus & centauris, cito permutantur. Horum autem unumquodque est sicut dictum est reliquiae eius quod in actu est simulacri. Et abeunte illo, est verum dicere quod hoc quale Coriscus, sed non est Coriscus. Cum autem sentiebat non dicebat Coriscus quod princeps est, & quo diiudicat, sed per hoc illud Coriscus verum. Quod itaque & sentiendo dicit hoc, si non hic oino detineatur a sanguine, quemadmodum non sentiens hoc, mouetur a motibus qui sunt in sensitiuis, & videtur quidem simile ipsum esse quod verum est, & tanta somni potentia quod facit hoc latere.

Quemadmodum igitur si quae lateat suppositus digitus oculo non solum apparebit, sed & putabitur esse duo quod est unum, si vero non lateat, apparebit quidem, non putabitur autem, sic & in somniis, si sentiat quidem quod dormit & passionem in qua est sensus sensitiui, apparet quidem, dicit autem in se ipso, quoniam videtur quidem vt Coriscus, non est autem Coriscus, saepe enim...

in potentia, quae non deuenerunt ad primum sensitiuum, sed in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum, minuit motus simulacrorum & impedit ipsos. Sed quoniam sanguis nondum digestus est hic, & pars sanguinis digesti se habent adinuicem, sicut aqua, in qua resolutum est sal. Et ita durante motu sanguinis solum est simulacrum ipsum sensitiuum in ipso sensitiuo in potentia. Remoto vero illo motu post digestionem quae prohibebat motum simulacrorum, iam sunt in actu & mouentur primum sensitiuum resolutione in partes exiguas, sicut in vigilando, simulacrum mouet organum sensitiuum, particulare. Et hoc ibi. Cum enim dormit. Deinde cum dicitur. Ostendit quod est ista similitudo, dicens quod sicut aspiciuntur in nubibus in vigilando apparent similitudines hominum, & aliorum quae cito permutantur a figura in figuram quando mouetur successiue post aliam, eodem modo est de simulacris quae quodlibet apparet, post aliud, & unum in aliud cito permutat. Et hoc ibi. Quae admodum in nubibus & cetera. Deinde cum dicitur. Complet intentionem dicens, quod abundante sanguine impediunt motum simulacrorum, & simulacro mediante secundum actum, aliquando contingit animam iudicare secundum veritatem quod est simulacrum rei, & non res ipsa: sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Coriscus non Coriscum, iudicat secundum similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiendo: quia non decipitur a sanguine: quia deceptus potest errare iudicare, sicut virtus iudicatur quoniam non sentit re verum, sed solum mouet a simulacris rei, & credit esse verum quod sibi apparet. Tanta enim est potentia somni supra vitam, quod facit latere ipsum simulacrum esse quod sibi apparet: credit enim ipsum esse verum. Et hoc ibi. Horum autem & cetera. Deinde cum dicitur. Ostendit quod fit unum iudicium, & quoniam fit aliud dicens, quod sicut quoniam supponit digitus oculo, unum apparet quod se duo...

est ab unoquoque sensu affirmat principium, nisi aliud quippiam praestantius aduersetur, apparet igitur omnino videtur autem non omnino id quod apparet, nisi id quod iudicat distineatur, aut proprio motu non moueatur.

Quemadmodum autem diximus, alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes a somno, & eo quod mouetur sensitiua, & ob aliam, quae circa sensum fieri contingunt, quamobrem quod exiguam habet similitudinem, illud esse apparet.

Cum non dormit plurimum ad principium descendente sanguine, qui insunt motus simulacrorum, alij quidem potestate, alij vero actu, ita autem se habent ut hoc in motu, hic alius ab illo emineat in motu. Si vero is intereat, hic alius & adinuicem ita se habent, quemadmodum ficti ranunculi qui supereminem aquae cum liquefacto sale eodem sane modo potestate insunt. cum autem quod prohibebat remiserit, in opus ex eunt, dissoluique in paucis sanguine qui reliquus erat in sensitiuis, mouentium habentes similitudinem.

Vt ea quae uisuntur in nubibus, quae hominibus & centauris assimilant, celeriter commutantur. Horum autem unumquodque, quemadmodum dictum est, illius quod actu est sensibile sunt reliquiae, digressioque uero sensibile licet uere dicere quod tale est qualis Coriscus: quando autem sentiebat princeps pars, & id quod iudicat, non dicebat Coriscum sed propter hoc illud dicebat uerum esse Coriscum, quod sentiens hoc ipsum aut, nisi omnino distineatur a sanguine, ut non sentiens, hoc, mouetur ab ipsis quae in sensitiuis sunt motionibus, uideturque id quod est simile, ipsum esse quod est uerum, & tanta sane somni est uis, ut id latere faciat.

Quemadmodum igitur si quempiam oculo subiectus lateat digitus, non solum apperebit, sed uidebitur et duo esse id quod unum est, si uero non lateat, apparebit quidem, sed id non existimat: ita in somniis si quidem senserit se dormire & passionem in qua sensitiui est sensus, apparebit quidem, uerum quippiam in seipso dicit quod apparet quidem Coriscus, non est autem Coriscus. saepe enim...

in potentia, quae non deuenerunt ad primum sensitiuum, sed in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum, minuit motus simulacrorum & impedit ipsos. Sed quoniam sanguis nondum digestus est hic, & pars sanguinis digesti se habent adinuicem, sicut aqua, in qua resolutum est sal. Et ita durante motu sanguinis solum est simulacrum ipsum sensitiuum in ipso sensitiuo in potentia. Remoto vero illo motu post digestionem quae prohibebat motum simulacrorum, iam sunt in actu & mouentur primum sensitiuum resolutione in partes exiguas, sicut in vigilando, simulacrum mouet organum sensitiuum, particulare. Et hoc ibi. Cum enim dormit. Deinde cum dicitur. Ostendit quod est ista similitudo, dicens quod sicut aspiciuntur in nubibus in vigilando apparent similitudines hominum, & aliorum quae cito permutantur a figura in figuram quando mouetur successiue post aliam, eodem modo est de simulacris quae quodlibet apparet, post aliud, & unum in aliud cito permutat. Et hoc ibi. Quae admodum in nubibus & cetera. Deinde cum dicitur. Complet intentionem dicens, quod abundante sanguine impediunt motum simulacrorum, & simulacro mediante secundum actum, aliquando contingit animam iudicare secundum veritatem quod est simulacrum rei, & non res ipsa: sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Coriscus non Coriscum, iudicat secundum similitudinem eius: quia sicut rem iudicat aliquando de eo quod apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiendo: quia non decipitur a sanguine: quia deceptus potest errare iudicare, sicut virtus iudicatur quoniam non sentit re verum, sed solum mouet a simulacris rei, & credit esse verum quod sibi apparet. Tanta enim est potentia somni supra vitam, quod facit latere ipsum simulacrum esse quod sibi apparet: credit enim ipsum esse verum. Et hoc ibi. Horum autem & cetera. Deinde cum dicitur. Ostendit quod fit unum iudicium, & quoniam fit aliud dicens, quod sicut quoniam supponit digitus oculo, unum apparet quod se duo...

Secundo, & si lateret animam digitum supponi oculo, iudicaret esse quod apparet: si autem non lateat digitum oculo supponi, tunc apparet sensu unum esse duo. Sed non cum dicitur econuerso secundum ueritatem, sicut est in somno: quoniam anima simul in apprehensione simulacrorum perdidit se dormire, tunc non iudicat esse uerum quod apparet, sed dicit esse somnum & simulacrum rei & non re, si uero lateret se dormire, credit esse uerum quod apparet. Et hoc ibi. Quae admodum, & cetera.

LECTIO V.

Ic dicitur minatur a partito, ne simulacrorum in languedine dormiendo, & in languedine vigilando. Et dicitur ista pars in duas. In prima de terminat de languedine vigilando, in secunda de languedine dormiendo, ibi. Nonque quod somno & cetera. Prima in duas, in principali & incidentalé vel corollariam, ibi. Ex his itaque, tunc sequitur illa, in qua determinat apparitionem simulacri intelligibilis, & illa remanet indiuisa, & tunc sequitur illa pars, in qua determinat de somno in comparatione ad nos. Et haec similiter remanet indiuisa. In speciali ergo sic procedit. In prima determinat apparitionem simulacrorum in languedine vigilando, dicens, quod manifestum est motum simulacrorum fieri in organis sensitiui dormiendo, sicut prius determinatum est per hoc quod aliqui dormientes subito expegefacti sunt, & illud idem patiuntur in vigilando, quod patiuntur in dormiendo. Simulacra uero quae apparet ipsi dormienti, apparet et uigilanti aliqui. Et ita idem simulacrorum manet in organis sentiendi post expegefactionem, qui sicut in somno. Et ideo pueri aliqui expegefacti a somno, si tenebrae sunt, uidentes eadem simulacra, quae uident in dormiendo, ita quod dormiendo timeant, timeat quod sit uerum quod apparet. Et hoc ibi. Quoniam autem uera & cetera. Et nota quod huiusmodi apparitionem non fit simpliciter uigilando, sed languedo, sicut licet secundum quod somnus inest sensibus secundum quod. Deinde cum dicitur.

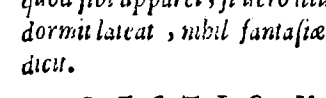
LECTIO V.

Voniã autem uera dicimus, & quot sunt motus fantastici in sensitiuis, manifestum si quis attendens tētet, memorare quod patitur dormientes quidem & expegefacti. Interdum uero quae apparet idola dormienti, aspiciet expegefacti esse motus in sensitiuis. Quibusdam uero iniorum & oino per uicibus, si sint tenebrae, idola apparet plura, quae mouentur, ita ut uelentur frequenter timentes. Ex his itaque, uniuersis oportet syllogizare, quod somnium fantasma quidem est in somno: nam quae mota dicta sunt idola, non sunt somnia, neque si quod aliud se sibus solutis uidetur. Neque quod in somno fantasma oē. Nam primū quidem aliquibus accidit & sentire aliquo modo & sonos, & lumē, & sapore, & tactū languide quidem, & ueluti de longe. Iam in dormiēdo respicientes, & mox excitati, quod debiliter uidebāt lumē lucernae dormientes ut arbitrabatur, & expegefacti statim cognouerūt quod lucernae erat. Et gallorū, & canū debiliter audientes uocē, expegefacti cognouerūt manifeste. Quidam uero & respondēt, interrogati. Cōtingit. n. & uigilare & dormire simpliciter altero existēte & alterū aliquin modo inesse, quorū nullū somniū dicendum. Sed neque quaecūque in somno quidem fiunt uerē intelligentiae praeter fantasmata. Sed fantasma, quod est a motu simulacrorum cum in dormiēdo fit, & ideo quod dormit, hoc est somniū. Iam uero quibusdam usu euenit toto uita spatio nullum uidisse somnium rarum profecto id est, comigisse tamen aliquando fertur, & aliis quidem id ipsum omnino perseverauit, nonnullis autem procedente aetate, cum prius nullum uidissent somnium, postmodum uiderē contigit. Causa autem, cur non fiat simile aliquid oportet arbitrari: quoniam neque qui post cibum dormitauerūt, neque pueris...

Inter corollarie, quod aliquid est quod apparet praeter somnium in somno. nam praedicta simulacra apparentia uigilantibus languide non sunt somnia, neque si aliquid aliud apparet sensu soluto & non ligato per somnum. Et hoc ibi. Ex his & cetera. Deinde cum dicitur.

LECTIO V.

Vol autem uera dicimus, motus quosdam fantasticos in ipsis esse sensitiuis, manifestum sane erit, si quis praedicta attendens meminerit cōtendit quaecūque in somno delapsi, & excitati patimur. Nam plerūque ea quae dormienti appaerunt simulacra, excitatus deprehēdet esse motiones in sensitiuis. Pueris. n. nonnullis, quamuis omnino conspiciat si fuerint tenebrae, multa apparent cōmotā simulacra, ita ut se penumero ex pauescentes caput obuoluant. Ex his sane omnibus concludere licet, quod somnium fantasma quidem est uerum somni tempore: ea enim, quae modo dicta sunt simulacra, non sunt somnia, neque si aliud quippiam solutis apparet sensibus. Neque etiam omne quod in somnis apparet fantasma, in primis. n. quibusdam accidit sentire quodammodo, cum strepitum & lumen, & sapores & tactus, debiliter tamen & quasi procul. iam uero inter dormiendum, conspicientes, id quod languide sterentes ut putabant, uiderant lucernae esse agnouerunt. Gallinaceorum quineiam & canum uocem debiliter audientes, expegefacti manifeste percipiunt, nonnulli item cum interrogantur respondent. Accidit. n. in uigilia & somno simpliciter cum alterum adsit, alterum euntiam quodammodo adesse. quorū uerum sane somnium dicendum est. Neque etiam quaecūque in somnis praeter fantasmata, uera sunt motiones. Sed ipsū fantasma quod a simulacrorum fit motione, quādo somni tpe repraesentatur quatenus dormit, istud est somniū. Iam uero quibusdam usu euenit toto uita spatio nullum uidisse somnium rarum profecto id est, comigisse tamen aliquando fertur, & aliis quidem id ipsum omnino perseverauit, nonnullis autem procedente aetate, cum prius nullum uidissent somnium, postmodum uiderē contigit. Causa autem, cur non fiat simile aliquid oportet arbitrari: quoniam neque qui post cibum dormitauerūt, neque pueris...

Ostendit illud in languedine dormiendo, quod non omne simulacrum apparet in somno est somniū. Nam aliquando simulacra sensuum uere mouēt sensū dormientiū, apparet etiam dormienti sentire sonos, & audire sonos, & sic de aliis, languedo tū erit a longe, & deinde expegefacti perpendūt nō fuisse somniū quod apparuit, sed se uidisse lumen uel tactū. Et hoc ibi. Neque quod in somno. Deinde cum dicitur. Dat causam huius apparitionis. & est quod cum uigilare & dormire sint contraria, uinum potest esse simpliciter & aliud secundum quod. Languedo. n. uigilans, simpliciter non uigilat, sed dormit, & languedo dormiens non simpliciter dormit, sed uigilat & nullum simulacrum ei apparet est somniū. Et hoc ibi. Cōtingit. n. & cetera. Deinde cum dicitur. Ostendit apparitionem simulacri intelligibilis, dicens, quod quaecūque simulacra intelligibilia apparet esse in somno nō mediante aliquo fantasmate, aut sensibili, nō sunt somnia, sed uisioes. Et hoc ibi. Sed neque quaecūque. Deinde cum dicitur. Concludit quae simulacrum facit insomniū, dicens, quod simulacrum sensibile, est quod apparet dormienti inquantum dormit. Et sic est somniū. Per hoc quod dicitur dormienti excludit oia quae apparet languide dormienti, quia illa apparent secundum quod uigilat. Et hoc ibi. Sed fantasma & cetera. Deinde cum dicitur. Determinat de somno in comparatione ad nos, dicens, quod aliquibus nullum accidit somniū in tota uita, licet hoc sit raro. Et cā est continua turbatio cerebri: & motus cōtinuus interior, qui impedit motum simulacri. Accidit autē aliis somniis in tota uita, ut his quae sunt in cōtinua quae...

Aliis in prima etate non accidit somnus, sed cum fuerint pro-

fit somniū. Quibuscumq; enim hoc modo constructa natura, ita ut multa ascendat euaporatio in superiorem locū, uel iterum deorsum lata facit multitudine motus, conuenienter istis nullū apparet phātsma. Procedente uero etate, nihil inconueniens est apparere somnia. permutatiōe enim aliqua facta, uel secundum etatē, uel secundum passionē, necessariū est accidere contrarietatem hanc.

sumptos cibos statim dormiunt. retro diximus. Quibuscumque enim hoc natura se habet modo, ut copiosa exhalatio summum petat locum, quæ rursus inferne deuoluta plurimū efficiat motum, ijs uel sane ratione nullum apparet simulacrum. etatis autem decursus, haud sane absurdum est, si iisdem somnia apparerent, mutatione enim aliqua aut per etatem, aut per passionem facta. hanc accidere contrarietatem est necessarium.

lum eis apparet somnium. sed aliā permutatiōe facta inferioris, quæ contingit propter pueritiā. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, tūc apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi iam uero quibusdam.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis de Somniis, finis.

DIVI THOMAE AQUINATIS

IN LIBRVM ARISTOTELIS, DE DIVINATIONE

PER SOMNV M, EXPOSITIO.

LECTIO PRIMA.

Determinato prius de somnio & quibusdam proprietatibus eius, hic determinat de quodam consequente ad somnum, scilicet de diuinatione somni. Et est diuinatione alio cuius futuri & absentis significatiōe præcognitiōis, & ista pars in duas diuiditur. In prima ponitur intentū, in secūda

prosequitur de intento, ibi. Nam qd oēs &c. Et ista in duas. Primo procedit opponēdo, secūdo determinādo ibi. Necessē est, &c. Prima in duas. In prima ostēdit diuinationē p duas rōnes, secūdo arguit ad partē affirmatiuā q diuinatione fit, ibi. Nullā uero. Prima in duas, secundū duas rōnes. Et secūda, ibi. Sed de quibusdā. Illa pars in qua pcedit determinādo, i duas diuidit. Primo determinat de diuinatione somniorū, quantū est ex parte ipsorū, secūdo quātū est ex parte somniantū, ibi. Quidā enim. Prima pars diuidit in duas. Primo determinat de somniis, quorum origines sunt semp in somnis, secūdo determinat de illis quorū origines nō sunt in somniis, ibi. De his uero, &c. Prima in duas. Primo ponit tres qōnes & exponit eas cū dicit. Dico autē. secūdo uerificat eas, ibi. Ergo somniorū. Et hęc in duas. Primo uerificat qōnes illas, secūdo mouet quāsdā dubitationes circa illas, ibi. Oīno autē, &c. Prima in duas ē in numerū triū cōclusionū, secūda, ibi. At uero quēdam. Tertia, ibi. Plura uero, &c. Illa pars in qua remouet dubitationes, diuidit in duas. Primo remouet vnā circa cōclusionē ultimā, secūdo remouet dubitationē circa pri-

ma, ibi. Qm nō eueniūt. Prima in duas, ē in duas rōnes, scilicet a. ibi. Signū autē, &c. Si rōne alia pars habet duas rōnes, secūda, ibi. Cum multa cōsulat. In specialī sic procedit. Primo ponit intentū, dicens q diuinatione somniorū, quæ accidere dicitur neq; erit contēnenda, neq; oīno suadenda. Deinde cum dicit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

PERIPATETICORVM PRINCIPIS

DE DIVINATIONE PER SOMNV M,

Antiqua Translatio.

Nicolai Leonicensi interpret.

De diuinatione uero quæ in somnis fit, & dicitur accidere a somniis, neq; cōtēnere idoneū, neq; suaderi.

In diuinatione, q. p somnū fit, q. uel ab ipsis cōiungere dicitur somniis, neq; facile ē spernere, neq; rursus illi oīno fidē prestare.

Nā qd oēs qdē, uel plures existimāt habere aliquā significatiōnē somnia præstat fidem, tanquā ab experientia dictum est.

Quod enim omnes, aut plures aliquam habere somnia significatiōnem arbitrantur, tanquā ab experientia dictum, fidem facere potest.

Et qd de quibusdā fit diuinatione in somniis, non est incredibile, habet enim aliquā rōnē. Ideo & de aliis somniis similiter utriusque arbitrabitur.

Et alioquin de nōnullis p rōnia esse diuinationē, nō est incredibile. Rationē n. quandā id habere uidetur, uicirco de reliquis etiam somniis similiter discernere quispam possit.

Nullā uero rationabilē cām uideri, secundum quā utriusque fiat, hoc nō credere facit. Nā Deū qdē esse immittentē cum alia irrationabilitate, & nō optimis, & prudentissimis, sed quibuslibet mittere, inconueniens. Ablata uero quæ a Deo causa, nulla aliarum conueniens esse uidetur causa. De his enim quæ secus Herculeas columnas, & quæ in Boristhene præuidere aliqua, super nostrā uidetur esse prudentiā inuenire originē horum.

Quia autē nulla rōne constans intercedere uidetur cā p quā fiat, id profecto illis fidē nō prestare facit. Nam Deum quidē somnia mittere, præter id qd rōne caret, ut nō optimis & prudentissimis, sed cuius e populo ulla mittat, absurdū etiā esse uidetur. Deorū autem sublata cā, aliarū certe nulla rōne constare uidetur, primā n. originem reperire cur nōnulli præstant de ijs, qui ad herculeas degunt columnas, aut ad Borysthenē, nostrā profecto mentis supererat captum.

Abblata. Tercio probat eā sic. Supra naturā est cognoscere eā, q sunt in remotissimis partibus p somnia, qm manifestū est q hoc nō pot est nisi p immisiōnē diuinā. Et hoc ibi. De his enim. Probac

Abblata. Tercio probat eā sic. Supra naturā est cognoscere eā, q sunt in remotissimis partibus p somnia, qm manifestū est q hoc nō pot est nisi p immisiōnē diuinā. Et hoc ibi. De his enim. Probac

Prosequitur intentū. Et primo probat p duas rōnes, q diuinatione somniorū ē, & primo ponit rōnē a rei iudicio sic, Oēs uel plures dicunt somnia aliquid significare, & ita diuinatione somniorū pot adesse: q a ostēdit cām in isto statu ē in hunc librum. Nā impositū est, famosum esse falsum ē in toto. Secūdo ibi.

Ponit secundam rationē, quæ talis est. De quibusdā somniis fit uera diuinatione: ergo & eadē rōne de oībus. Deinde cū dicit. Arguit sic. Si p somnia immittentur a Deo & ipsa diuinatione, nulla alia causa est, & ipsorū somniorū diuinationē esse: sed Deus nō immittit somnia: ergo non est aliqua cā in illis, quare debeāt somnia aliquid signare, & eorū diuinatione eē. Minor sic pbat. Sōnia ē accidit quibusdā fatuis magis q sapientibus: sed si essēt a Deo, in cōueniēs eēt ipsa potius immittere fatuis q sapientibus, & oībus hominibus indifferēt: ergo Deo hmoi sōnia nō immittit. Huius rōnis primo ponit mediū: secūdo ponit maiorem. Et hoc ibi.

Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & est quod motus simulacrorum qui sunt in die non sunt ualde magni & fortes, & ideo latent animam: sed in dormiendo apparent huiusmodi motus, eo quod tunc quiescunt sensus a magnis motibus sensibilibus exteriorum: & ideo apparet quod multum eis apparet somnium. sed aliā permutatiōe facta inferioris, quæ contingit propter pueritiā. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, tūc apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi iam uero quibusdam.

Procedit determinando. Et primo ponit tres conclusiones quas intēdit probare. Et est prima talis, quod somnia sunt signa eorum, quæ fiunt, & secūda est quod somnia sunt causæ eorū, quæ fiunt. Tertia est, quod somnia sunt accidentia eorum. Secūdo ibi. Exponit eas, dicens, quod causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclipis Solis. Et est signū sicut asperitas lingue signum est febris, & est accidēs, sicut accidit Soli eclipari aliquo ambulante. Neutrum tamen est causa alteri uel signum, sed solum a casu est, quod simul sunt. Et quia, quæ a casu fiunt nullam causam habent, ideo non fiunt semper neque frequenter, ut probatur in Sexto Metaphysic. Tercio ibi. Verificat has conclusiones. Et primo ponit simul primam cum secūda, cum dicit. Sunt igitur. Et postea declarat primam: dicens quod boni Medici dicunt, quod oportet multum intendere somniis, & causa est uel potest esse, eo quod somnia sunt signa ægritudinum futurarum, uel sanitatis futuræ. Abundantia autem caloris, in somno mouet fantasma & facit apparere homini quod sit in igne, & ita abundantia phlegmatis quod sit in aqua: quia talis abundantia aliquo modo mouet sensum tantus licet in uigilia talis motus propter suam paruitatem lateat. Similiter omnibus mechanicis accidunt somnia, quæ sunt signa fiendorum ab ipsis. Et hoc ibi. Dicunt quidem. Deinde cum dicit. Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & est quod motus simulacrorum qui sunt in die non sunt ualde magni & fortes, & ideo latent animam: sed in dormiendo apparent huiusmodi motus, eo quod tunc quiescunt sensus a magnis motibus sensibilibus exteriorum: & ideo apparet quod multum eis apparet somnium. sed aliā permutatiōe facta inferioris, quæ contingit propter pueritiā. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, tūc apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi iam uero quibusdam.

Probac

Procedit determinando. Et primo ponit tres conclusiones quas intēdit probare. Et est prima talis, quod somnia sunt signa eorum, quæ fiunt, & secūda est quod somnia sunt causæ eorū, quæ fiunt. Tertia est, quod somnia sunt accidentia eorum. Secūdo ibi. Exponit eas, dicens, quod causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclipis Solis. Et est signū sicut asperitas lingue signum est febris, & est accidēs, sicut accidit Soli eclipari aliquo ambulante. Neutrum tamen est causa alteri uel signum, sed solum a casu est, quod simul sunt. Et quia, quæ a casu fiunt nullam causam habent, ideo non fiunt semper neque frequenter, ut probatur in Sexto Metaphysic. Tercio ibi. Verificat has conclusiones. Et primo ponit simul primam cum secūda, cum dicit. Sunt igitur. Et postea declarat primam: dicens quod boni Medici dicunt, quod oportet multum intendere somniis, & causa est uel potest esse, eo quod somnia sunt signa ægritudinum futurarum, uel sanitatis futuræ. Abundantia autem caloris, in somno mouet fantasma & facit apparere homini quod sit in igne, & ita abundantia phlegmatis quod sit in aqua: quia talis abundantia aliquo modo mouet sensum tantus licet in uigilia talis motus propter suam paruitatem lateat. Similiter omnibus mechanicis accidunt somnia, quæ sunt signa fiendorum ab ipsis. Et hoc ibi. Dicunt quidem. Deinde cum dicit. Dat causam huiusmodi apparitionis de nocte, & est quod motus simulacrorum qui sunt in die non sunt ualde magni & fortes, & ideo latent animam: sed in dormiendo apparent huiusmodi motus, eo quod tunc quiescunt sensus a magnis motibus sensibilibus exteriorum: & ideo apparet quod multum eis apparet somnium. sed aliā permutatiōe facta inferioris, quæ contingit propter pueritiā. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, tūc apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectum. Et hoc ibi iam uero quibusdam.

Necessē igitur somnia, uel causas esse, uel signa eorū quæ fiunt, uel accidentia quæ dā necesse ē, uel omnia, uel de ijs quædam, uel unum tantummodo. Dico autē cām quidem, ut Lunā defectus Solis, uel laborē, febris. Signum uero defectus, stellā subintrare, asperitatē uero lingue febricitādī, accidēs uero. Aliquo ambulante deficere solē. Neque. n. signū deficēdi hoc est, neque cā, neq; defectus, ambulādī. Ideo accidētū nullū, neq; semp fit, neq; ut plurimum. Sunt ergo somniorū, hęc quæ causæ & signa, uelut eorū, q circa corpus accidunt. Dicunt quidē & Medicorū gratiosi, qm oportet ualde intendere somniis. Cōueniēs autē sic existimare, & non artificibus quædē, sed cōsideratib' aliqd & Philosophatibus. Nā qui in die motus, nisi magni ualde fuerint & fortes, lateat iuxta maiores q in uigilando sūt motus, in dormiēdo autē cōtrariū, etenim parui magni uidentē esse. Manifestū autē ex his quæ in somnis accidunt frequenter: arbitratu. n. fulgura cadere, ac tonitrua fieri, paruis sonis in auribus factis, & melle & dulcibus saporibus perirui tenui phlegmate defluente: & ambulare p ignē & caleferi uehemēter, paruo calore circa quādam partes factō. Expergetactis autē, manifestū est ea hoc omō se habere. Quare qm parua omniū principia, manifestū qm & ægritudinū & aliarum passionū quæ in corporibus futura sunt. Manifestū ergo qm necessariū hęc in somnis esse patētia magis q in uigilando. At uero quædā quidē, quæ in somniis fantasmatā, causas esse propriorū cuiusq; actū, nō est irrationabile. Quemadmodum enim debētes agere, & i actibus existētes, aut qui olim egimus, sæpe recta his somnia intuemur & agimus, cā aut, qm sicut præparatus existit motus a diurnis inchoatioibus, sic rursus necessarium est eos qui in somno sunt motus, frequenter principū esse diurnorū actū, eo qd præparata sit rursus & horum intelligentia in fantasmatibus nocturnis. Sic ergo contingit somniorū, quædā signa & causas esse. Plurima uero accidētibus asimulant, maxime, & transcēdētia oīa, & quorū nō est origo in nobis: sed de nauali bello, & de his quæ procul accidunt, sunt.

Somnia igitur uel causas esse, uel signa eorū quæ fiunt, uel accidentia quæ dā necesse ē, uel omnia, uel de ijs quædam, uel unum tantummodo. Dico autē causam quidē, ut Lunam q Sol defectū patiatur, ut defatigatiōne febris, defectus uero signū, q subdiū sydus, lingue autē asperitatē ipsius febris, accidēs uero q de ambulante quopiam deficiat Sol, neq; enim signū defectū hoc ē, neq; cā, sed neq; defectū de ambulatiōi. Quæ p accidētū nullū neq; semp p, neq; magna ex parte. An igitur somniorū alia quidē sūt causæ, alia uero sunt signa eorum, quæ corporibus coningūt? Elegātes namque affirmant. Mod. u. magno opere conuenire sōnia obseruari. Et profecto ita existimare cōuenit, illis ēi qui artes exercēt, & aliquid disquirunt, & philosophantur. Ex etenim q inter diu sunt motiōes, nisi grandes fuerint & prauales, lateere plane solēt. si maioribus uigilantiū motibus cōparentur sōni autē p contrariū se habēt mō, parui nanque moti magni esse uidentur. Palā autē id est ex ijs, quæ in somnis plerūque contingūt. Modico. n. auribus perceptio strepitu fulmina ex tonitruis appetiti se existimāt, minimaque distillatē pituita, mel & dulces se degustare saporē, atque etiam per ignē incedere, uehemēterque caleferi, leui calore quāsdā corporis partes incessente, quæ tamen experrectis hoc se habere modo manifeste deprehendunt. Quare, cū debilia omniū sint initia, manifestum sane est q morborum ēi aliarumq; passionū, quæ in corporibus fieri debent. Palam igitur est q istæc ipsa in somnis necessario illustriora sunt quàm uig. l. a tempore. At uero nōnulla in somnis appaētia fantasmatū, propriarum unicuiq; operationum esse causas, haud quaquā rōne caret. Quæ admodum n. cum agere quippiā debemus, aut in ipso sumus opere, aut enā id iam peregimus p recta plerumq; sōnia in illis uersamur, & agimus, quoniā a diurnis inijs præparatus existit motus, ita rursus necessarium est eas, quæ somni tempore sunt motiones, diurnorum plerumq; operum esse principia, propterea q illorum cogitatio nocturnis imaginibus iam est præuenta, & hoc certe modo somniorum nōnulla, & signa, & causas esse contingūt. Verum plurima fortuitis similia habentur, illaq; præcipue oīa quæ remota sunt, & quorum in nobis nullum est initium, ut de bello nauali, & de his q procul fieri coningūt.

to maiores uidentur esse q sunt. Sicut. n. paruus sonus in aure dormientis apparet dormienti tonitruus esse, ita credit se gustare mel, siue huiusmodi dulcia paruo phlegmate descendente ad gustū, apparet etiā sibi q sit in igne, propter calorem in ipso abundantem. Et quod his causis appaerant talia somnia, perpendunt expergetacti post somnium. Nā causæ præsentēs fortes talium passionum, magis possunt apparere in dormiēdo q in uigilia. Et ita somnia ipsarū figurarum possunt esse. Deinde cū dicit. Intendit uerificare secundam cōclusionem, & primo ponit eam, secūdo uerificat eam, dicens, q illi qui debent facere aliquam operationē in futuro, uel cū sint in præsentī in actu operandi, uel dudū incepterit agere: causā complemēti, quod intendunt per fantasmatā recta his, in somno intuentur. Et cā huius est, q aliqua operatio inchoatur in uigilando & non perficitur: quia non potest anima completē eius perfectionem cognoscere p occupationes eius & operationes circa simulacra quæ imprimuntur in ea, & mouent ipsam, & non potest diuidicare, p uarias occupationes ipsi circa aliqua i uigilādo, si tūc dormit (q tunc quiescit ab oī operatione exteriori cōuertit se sup simulacrū & cōplet i eis dormiēdo, q inceptit uigilādo: & ita acquirit cognitionē, p somnū, mediante quo pficit qd intendit. Et ita sūt somnia causæ operationū hēdarū. Et hoc dicit, ibi. Quemadmodū. n. Deinde cum dicit. Verificat tertiā cōclusionē. Et primo ponit eā, dicens q maior pars somniorū sunt accidentia respectu eorū q sūt. Et hoc ē solū a casu q futura manifestā, sicut oīa alia sōnia, q transcēdēt sciētia: & aliorū origo nō est in nobis simplr, sicut ea q sunt de casualibus futuris, & de his q sūt in parib' re motis. Deinde cū dicit. Verificat

¶ Verificat ea per similit. Sicut contingit aliquo cognoscere de aliquo futuro contingenti: & deinde accidit illud contingens vel ali quod simile, nec tñ ista cognitio est ea nec signū illius futuri: eodē mō cōtingit aliqd somniare q̄ cōtingenter si vel ex suo cō simili: nec tñ est somniū cā illius futuri, sed solū a casu, & ita acci dit. Et iō etiā pro mi nori parte somnia e ueniūt: quia quod ca suale est, nō semp est, nec vt frequenter, vt dicitur est prius. Et hoc ibi. § De his. n. &c. § Deinde cum dicit.

¶ Remouet dubitationē cōtra conclu sionem vltimā. Dice ret. n. aliquis, hmoi sō nia quæ transcendūt scientiā humanam & sūt de valde re motis cū sint causa & natu raliter immittunt, a Deo, etiā per ipsa pos sunt futura cogno sci, & hoc remouet per duas rōnes: prima est. Hmoi somnia sūt in aliis animalibus: ergo nō sunt missa a Deo, nec sūt per gratiam diuinam. Deinde cum dicit.

¶ Ponit secundā rationē quæ talis est. Homines mali & infirmi somniāt & pū dēt futura p somnia: sed talibus nō imittit Deus aliquā gratiā si ue cognitionē: ergo solū a casu, & nō per im missionē diuinā, sic sō niāt, Deinde cū dicit.

¶ Subiungit cām quare quidā multum somniāt. Est et q̄ na tura istorū circa mul ta est occupata, i. mul torū phantasmātū in formata: sicut contin get melancholicis, & iō multa vident som nia. Quasi. n. circa plura & diuersa occu pant in vigilado, iō a similibus phantasmā b⁹ manifestant in dor miēdo. Fortunati autē aliqd diuināt futura, sed hoc ē a casu & nō ab arte, nec per natu rā, sicut ē, si multi cō tendūt circa aliquid a casu est q̄ vnus illorū vincat. Et hoc est qd dicit: Sed quorūcun que. § Deinde cū dicit.

¶ Remouet aliam dubitationē circa pri mā conclusionē. Que reret. n. aliq̄ cū som nia sint futurorū, qua re nō semp accidunt ea quorū sunt signa. multis. n. apparēt signa q̄ sunt in igne, & tñ nō fabricant. Sed hoc remouet p sile di cēs, nō esse incōueniēs multa euenire, quorū signa somnia sunt, ita. n. est in natura q̄ multa signa apparent

De his. n. eodē mō se habere ue rissimile est, velut qñ memoranti de aliquo, cōtingit hoc factū eē. Quid. n. phibet & in sōniis ita cōtingere? Magis autē verissimile multa hmoi accidere. Quēad modū igit neq; meminisse de ali quo, neq; signū, neq; cā cur eue nerit, sic & ibi euenisse somniū vidēti, neq; signū, neq; cā, sed ca sus. Iō & multa sōniorū nō eue niūt. Nā quæ casu eueniūt, neq; semp, neq; vt frequenter fiunt. m. Oio aut qm & aliorū anima liū somniāt quādā, a Deo vtiq; immissa nō erūt somnia, neq; fa cta sūt hui⁹ grā, Dæmones tñ, na tura. n. dæmoniaca, nō diuina.

Signū autē. Valde. n. degeneres hoīes puidētes sūt, & recte som niātes tanq̄ Deo nō immittēte. Sed quorūcūque quasi loquax natura est & melācholica, multi modas visōes vidēt: eo. n. q̄ sm plura & multifaria moueāt, af sequeunt, vt quidā tāta rapiūt cō tēdētes. Nā quēadmodū & dicit si multa iacias, alias aliud iacies & in his hoc accidit.

¶ Quā aut nō eueniūt multa sō niorū, nihil est incōueniēs. Ne que. n. eorū. q̄ in corporibus sūt signorū & cōlestiū, velut quæ a quarū & ventorū, si. n. al. us vehe mētiō isto accidit motus a quo futuro signū factū est, non fit.

¶ Et multa cōsulta bene, quæ fieri expediebat, dissoluta sunt pp alias digniores inchoatiōes. Oio. n. non oē fit quod futurum erat, neque idē est quod erit & quod futurū. Verum tamen qui dem principia dicendum esse, a quibus non perfecta sunt, & signa nata sunt hęc aliquorum, quæ non fiunt.

LECTIO II.

De his vero somniis, quæ non hmoi habent ori gines, sed dilationes vel tēporibus, vel locis, vel magnitu dinibus, vel horū quidem nihil: non tamen habentibus in seipsis principia, qui vident somnia, ni si p̄uisum fiat ab accidente, ta le vtique erit magis quā vt dicit Democritus, idola & deflu xiones causans.

in corporib⁹ inferioribus, quorū cōsignata non sequuntur: sicut infirmo apparet aliqd signū mortis vel san itatis: & tñ non sequi tur signatū. Et sic in cōlestibus aliqd apparet signū pluuiæ vel vē ti, & tñ non sequunt significata. Et cā, huius est, q̄ signa futuro rū, cū sūt a cau sis p̄sistentibus eorundē, cū aut cā superior & for tior superuenierit, tū non sequit signatū ipsum signum. Deinde cum dicit.

¶ Cōfirmat hoc p aliud sile in his que sūt a proposito, di cens q̄ multoties in his que sūt p̄uisa vt fiat, licet expediat ipsa fieri, tñ p aliqua digniora & meliora, q̄ fieri possunt omitit tur: & iō nō est neces se pp signū euenire si gnatum. Nullum. n. contingēs futurū ad vtrūque, de necessita te eueniet, & licet nō. eueniat, nō tñ ponen dū ē ipsa habere prin cipia in rerū natura, mediātibus quib⁹ na ta sunt fieri. Nihilominus tñ ponēda sūt hęc signa vera dicen tiū signa existerē. Et nota q̄ cause natura les, vt frequēter cau sant effectus suos, & non necessario. Et, licet ita sit, tñ effectus ad vtrūlibet dicit: q̄ cōtingens natū, con tingens ad vtrūlibet, est oē quod a necessa rio deficit, &c.

¶ Oio aut, quoniā nonnulla etiā som niāt a talia, a Deo certe missa non erūt somnia, neque huius gratia sūt, sed dæ monia sane erunt, siquidem natura dæ monia est, non Diuina.

Huius autē rei signū est, q̄ infimo ge nere hoīs, futura p̄uidere possunt, et recte somniare tanq̄ nō mittēte Deo.

¶ Verū i. quorū natura quasi garrula est & melācholica, uarias sane cernūt visōes. Cū aut multiplicibus uarij q; moueātur motionib⁹: plerunq; affe quūtur, ut nōnulli cōtēdentes rapiūt. Quēadmodum enim vulgo dicitur, si multa iacias, aliud iacies, ita in ijs istuc accidit.

¶ Quod autē pleraq; somniorum non eueniunt, nullū est incōueniens, neque enim signorū quæ in corporibus sunt, neque etiā cōlestium, ut imbrium & uetorum. si. n. alius ualentior hoc acci derit motus. a quo cum fieri deberet, factum est signum, non fit.

¶ Multaq; p̄terea recte cōsulta eo rum quæ fieri expedit, inca sum ceci derunt pp alia p̄stantiora inuita, de nique nō oē fit, quod fieri oportebat, ne que idem est id, quod euenturū est, & id quod est futurū. Sed nihilominus pri ma inuita dicendum est, esse a quibus aliquid non est cōfectum. Et q̄ signa nata sunt istuc esse quorundā, quæ facta non sunt.

LECTIO II.

De ijs autē somnijs quæ talia nō habēt inuita qualia diximus, sed remota uel tēporibus, uel locis, uel magnitudinibus, uel horū sane nihil, ueruntamē eiusmodi in se non habent inuita i qui vident sō nium, nisi fortuito p̄uidere contingat id profecto erit, magis quā vt dicit Democritus idola & effluxiones ad causam referens.

LECTIO II.

Vpra Philo sophus determi nauit de his, quorū origines sunt in nobis, hic de terminat de his, quorū origines nō sunt in nobis. Et hęc in duas in principia & corol larij, quæ ibi incipit. § Et iō accidit. § Et pri ma i duas. Primo de terminat quō sūt sō nia hmoi, secūdo dā cām quare apparent dormiētib⁹ de nocte, ibi. § Et quocunq; cō tingit, &c. § Prima in duas. Primo ponit modū illū, secūdo cō firmat hoc p sile, ibi. § Quēadmodū. n. &c. § Alta pars in duas. Pri mo dat causam quare apparēt magis de nocte q̄ de die: secūdo quare apparent dormiētibus, ibi. § Et in corpe, &c. § Tunc sequit illa pars qua de terminat de diuina tiōe in somnis a parte somniantū. Et illa in duas. Primo determi nat de illis, qui bene diuināt in somnis: se cūdo determinat, qui opinioē diuinant in artificiosis, &c. Prima in duas

in duas & m q̄ sunt tria genera hominū bene diuinantiū, in secun da ibi. § Quodā aut &c. § Tertia ibi. Melancholicū aut &c. § Primo ergo ostēdit modū quo sūt hmoi somnia, dicēs q̄ hmoi sōnia quæ nō habēt originē in nobis, sed de distantibus p multa tpa vel loca sūt magnitudines, non p̄uidentur in somno nisi a casu: q̄ nō ha bēt in se principū sō niorū, i. nihil p̄co gnoscit somniās de ta li somnio. Nō. n. prius fit ab aliquo simulacro prius in sensu, vt ipso recepto, hmoi somnia sūt p defluxiōes a re bus sensibilibus remo tis, q̄ mouent per mediū & intrāt p sensum vsque ad animā som niātis, & apparent ei, si cut vult Democritus per defluxiōē a reb⁹ sensibilibus. Et tūc po nit cām cōpositionis cuiuslibet sentitiū. Secūdo ibi.

¶ Confirmat hoc per sile tale. Sicut cum aliquis mouet aerem vel aquā, vel pars aque vel aeris mouet aliā, & sic successiue vsque ad remotū terminum, primo motore quiescē te vel absente, eodem mō motus factus in ae re a re sensibili vel qe scēte pōt succedere successiue ad loca remota vbi est somniās: quē motū Democrit⁹ vocat idolū motū i me dio, siue defluxiōē fa cta a sensibili. Et nota q̄ in hoc errabat, q̄ po suit aliqd materiale egredi & moueri p me diū vsque ad sensū, nō ē aut hoc verū, sed sēi bile mouet aerē mediū generādo sui specie in ipso, ita q̄ nil egredi tur a sensibili, & talis motus procedit successiue vsq; ad sensū a me dio. Deinde cū dicit.

¶ Dar cām, quare somnia apparēt de nocte, dicēs q̄ talia fan tasmata rerū absentiū magis appropriare ad somnia de nocte, & ap parere q̄ de die: q̄ tān tasmata delata de die p mediū pp mot⁹ ma iores dissolunt, sed in nocte est mediū mi n⁹ turbulentū pp silē tiū & quietē noctis: & pp hoc manent fanta smata mota integra. Deinde cum dicit.

¶ Dar cām, quare hmoi fantasmata appa rēt in dormiēdo. Et ē, q̄ dormiētes minores mot⁹ intrinsecus simu lacrorū p̄cipiūt q̄ vigi lates pp q̄ et extrinsecorū. Vñ motus hu iusmodi fantasmatum sunt in somno virtu te fantasmatis, & fa ciunt somnia, p quæ somniātes p̄uident

¶ Et in corpore propter somnum sen sationē facere, quoniā tenues dormiē tibus motus q̄ uigilantibus sentiuntur magis. Porro i motus imagines efficiūt ex quib⁹ de eiusmodi futura p̄uident.

¶ Et iō accidit passio hęc quibuslibet & nō prudētissimis, in die. n. vtique fieret & sapiētibus, si Deus esset immittēs. Sic autē ve rissimile quoslibet p̄uidere, nā intelligētia horū nō est curis af fecta, sed tanq̄ deserta & vacua ab omnibus, & mota secundum mouens ducitur.

¶ Et q̄ quidā q̄ mētis excessum patiunt p̄uidēt, cā est, qm pro prii motus nō infestant, sed ion ge proiciuntur: extraneos ergo maxime sentiunt.

¶ Quosdā aut recte somniātes esse & notos de notis maxime p̄uidere accidit, eo q̄ notū maxi me pro se uicem solliciti sunt. Quemadmodū. n. procul distan tes maxime cognoscunt & senti ūt, sic & motus, notiorū enim notiores sunt motus.

¶ Melancholicū autē pp vehemē tiā, quemadmodū iacentes lōge bene cōnectāt. Et pp permuta tiōē, cito hęc imagines ip si. Quēadmodū. n. phlegmā p̄e mata & qui furiosi sunt hęc etia simili, dicit & intelligit, ueluti uenerē: & sic copulat ad id qd lōge. Amplius autem pp vehe mentiam non repellitur eorum motus ab alio motu.

¶ Artificiofissimus autē est iudex somniorū, qui pōt similitudines inspicere. Recta. n. somnia iudica re, cuiusque est. Dico aut similitudines, qm similia accidūt fan tasmata eis, quæ in aquis sunt idolis, sicut & prius diximus. Ibi

futura de his, quorum sunt fantasmata. Deinde cum dicit. ¶ Inferit conclusionē, q̄ quia hmoi somnia sic fiunt p influxiō ne, idolorū & non p immisionē diuinā, ideo eueniūt indifferēter ēt fatuis & imprudentibus. Si autē Deus immitteret somnia, quæ sunt signa absentiū, immitteret & ipsa de die & sapientibus solum q̄ melius iudicarent, de his accipiētes vigi lādo q̄ dormiēdo. Sed quia sūt p defluxiō nes idolorū, iō potest quilibet p̄uidere fut ura indifferēter p hu iusmodi somnia, eo q̄ virt⁹ cognoscitiua in somnis est absoluta a motibus rerum exte riorū, & quiescēs ab oī motu exteriori: & iō aia, mora ab hmoi fan tasmatis, deducit & perficit per hmoi mo tus app̄hēdēdo, q̄ ipsum primo latebāt. Deinde cum dicit.

¶ Quemadmodum enim cum quis spiā aquam mouerit, aut aerem, id aliud mo uit, illo autem cessante quod antenus au thore abente procedere contingit, ita nih. l. prob. b. t. motum quēpiam & sen sum ad somniantes peruenire animos, a quibus ille idola & effluxiones fieri aferit.

¶ Et quocunq; peruenire continge rī, nocte magis sentiunt, quoniā inter diu si deferantur euancescant. Noctū nanque tranquillior est aer, quia min⁹ perflata sunt noctes.

¶ Et in corpore propter somnum sen sationē facere, quoniā tenues dormiē tibus motus q̄ uigilantibus sentiuntur magis. Porro i motus imagines efficiūt ex quib⁹ de eiusmodi futura p̄uident.

¶ Quā pp infimā cōditionis hominib⁹ hęc accidūt passio, & non i, qui prudē tia sunt insignes. Sapientibus. n. inter diu fierem si mitteret illa Deus, hoc au tē mō infimā cōditiones homines p̄ uiderē uerissimile est, siquidē horū mēs hūd quaquā est cogitabūda, sed tanq̄ deserta & ab oībus uacua, & quæ im pulsā secundum motorem agatur.

¶ Cur aut nōnulli q̄ ecstasim patiūtur p̄uident, in cā est, quoniā peculiare mot⁹ illos nō p̄pedit, sed dissipatur, extraneos igitur maxime sentiunt.

¶ Quod uero quidā recte somniāt, & q̄ amicis de amicis p̄uident maxime, ita circo contingere uidetur, quoniā amici mutuas sibi inuicem curas imp̄riunt. Et sicut quæ procul sunt cognoscunt & sentiunt maxime, ita cognitorum no tiores sunt motus.

¶ Melancholicū autem propter vehe mentiam, ut qui a longinquo iaculatur sape collimant, pecunon ob celerem per mutationem recte, hęc id quod sequitur imaginantur. Quēadmodū enim Phi legidis poemata furore perciti i, quæ similia sunt conuicta dicunt & cogi tant, vt Venerem, itaque ad primum annectunt, p̄terea ob uehementiam ab alia motione illorum non extendit motus.

¶ Artificiofissimus autem somniorum est interpres, quicunq; potest similitudines contemplari. Cuiusuis enim est recta iudicare somnia. Similitudines autem dico, quoniā similes accidunt imagines ijs quæ in aquis cernuntur idolis vt proxime diximus, ibi nanque

¶ Oltendit, q̄ qui similitudines rerū in fantasmata vult inspi cere ipse bene diuinat in somniis, cuius simi litudines facili ter p̄hēdēt

DE DIVINATIONE PER SOMNUM

prehendit. sicut quando fit motus magnus aliunde, in aqua, apparent simulacra distorta. & tñ qui nouerit similitudinem in propriis, pròptus erit, & cito perpendit quorū sunt hec idola distorta & quid significant. prompte, eodem modo iudicare de somno, quia tale fantasma, apparet in somno, similitudo alicuius rei extra est, in distortum tamen, ali-

vero si mult' fiat mot', nō similis fit apparitio & idola veris. Pròptus vero erit simulacra iudicare, qui pōt cito inspicere et sentire dissipata & distorta idolorū q̄ est hominis, vel equi aut cuiusq; . Et ibi ita aliquid potest simile somniū. Motus enim impedit reāū somnium .

^k Quid qdē igitur est somnus & somniū, & pp̄ quam causam vtrūque horū fit, amplius autē & de ea, quæ in somnis est diuinatione, dictū est.

^F si multa fuerit cōmotio, haud quāq̄ similis fiet effigies aut idola ijs que uera sunt . Efficax itaque erit hmoi sufficiens iudicare imagines, q̄ celeriter aduertere poterit & perspicere dissipata & distorta idola, q̄ hoīs, aut eq̄ aut cuiusuis alteri' existit, Et ibi sane simile quiddam pōt somnium : Motus enim reāa exrudit somnia .

Quid igitur ē somnus, & qd somniū, quam ne ob cām utrūq; illorū fit. Præterea de ea quæ ex somnijs est diuinatione, dictū est. De cōmuni animalū motione est dicendum .

quando motus interior reāum somnum impedit. Deinde cum dicit.

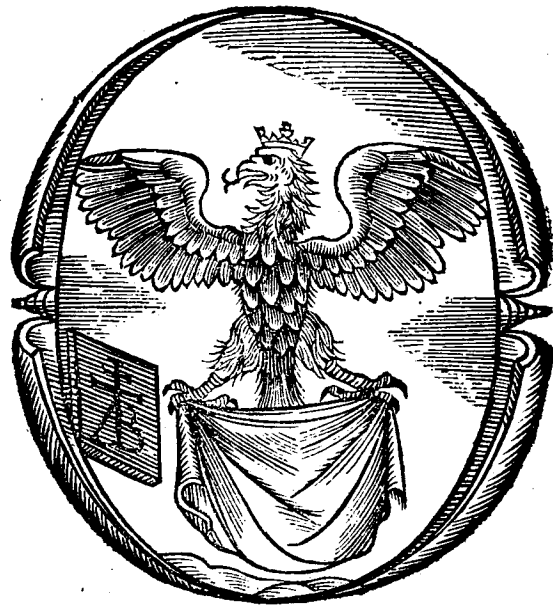
^k Epilogat omnia determinata in hoc libro, &c.

Expositionis Diui Thomæ Aquinatis super librum Aristotelis, de Diuinatione per Somnum, finis.

Deest in reliqua parua expositio, quam D. Thomas morte præuentus, absoluerere non valuit.

SERIES CHARTARVM

A B C D E Omnes sunt Quaterniones.

R O M A E

Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.

M D L X X.